ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
([illegible] ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՓԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 1 ՕԳՈՍՏՈՍ
SAMEDI 1 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3180 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՆՈՂՈՔ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«Կովկաս»ի յունիս - յուլիսի միացեալ թիւին մէջ, որմէ թարգմանել տուեր էինք Բասուլ Զատէի դէմ ուղղուած «Բաց Նամակ»ը եւ վրացի պատմաբան Աւալովի ուսումնասիրութիւնը, կը գտնուի նաեւ ուրիշ գրութիւն մը։ Հեղինակը՝ Վրացի մը, Թամբի Ելէկխոտի. խորագիրը՝ «Կովկասը հիւսիսի եւ հարաւի միջեւ»։

Հատուած մըն ալ այդ նշանաւոր գրութենէն, լրացնելու համար պատկերը.

—«Մենք, կովկասեան հայրենասէրներս չենք վախնար Դանիլեւսկիի ցնորական տեսիլներէն։ Ան որ կրնայ ոչնչացնել խորհրդային Միութիւնը, ան որ կրնայ խորտակել ռուսական աշխարհակալութիւնը, կը հանդիսանայ մեր բնական դաշնակիցը։ Օ՜, եթէ մօտաւոր ապագայի մը մէջ իրականանար իշխան Վաչնաձէի գուշակութիւնը Ռուսաստանի հեռացման մասին՝ Կովկասէն։ Մենք չենք լար, ինչպէս կուլայ Վաչնաձէն։ Մենք կ'ըսենք,— բարի ճանապարհ եւ ընդմիշտ։ Հարաւային դրացիներու հետ, ինչպէս չենք կորսուած 3000 տարուան ընթացքին, կրնանք ապրիլ ե՛ւ ապագային ու թերեւս աւելի լաւ պայմաններու մէջ։ Աստր գրաւական կը ծառայեն կեանքի նոր պայմաններն ընդհանրապէս եւ ամբողջ ընկերային եւ քաղաքական ու հոգեկան վիճակները որ կը կազմաւորուին մեր հարաւային ճակատին վրայ»։ (Կ'ակնարկէ Թուրքիոյ)։

Այսպէս ուրեմն, կովկասեան տարագիր գործիչներու օրկանը միեւնոյն թիւին մէջ կ'ամփոփէ երեք յօդուածներ, որոնք տարբեր ճամբաներով կը յանգին միեւնոյն եզրակացութեան, — պայքար՝ միայն եւ միայն Ռուսաստանի դէմ, իսկ տեւական բարեկամութիւն՝ Թուրքիոյ հետ։

Թոյլ տուէք նորէն ամփոփել.—

Երեք յօդուածագիրներէն մէկը, Թուրք — Թաթար Բուսատպէյլի Շաֆի, կ'ողբա՛յ որ հռչակաւոր Բասուլ զատէն զուաճանած է իրենց հաւատամքին,— Թուրանականութեան, իբրեւ գործակից «կազմակերպութեան մը որուն անդամները Հայերու հետ դաշնակցելով կանոնաւոր պայքար կը մղեն Թրքական աշխարհին դէմ»։

Երկրորդը, վրացի Աւալով, գիտականօրէն քննելով հայկական պահանջները եւ անոնց հիման վրայ հիմնադրուած գործունէութիւնը, կը մերժէ իբրեւ «կովկասեան ծրագիր» ընդունիլ այդպիսի մտադրութիւններ։ Ուրիշ խօսքով, կը մերժէ ո՛ր եւ է պայքար՝ Թուրքիոյ դէմ, որքան ալ արդար ըլլայ հայկական դատը։

Աւալովի կարծիքով, խոհեմութիւն չէ՝

« Նորէն ինչ որ անյայտ բարիքներ ակնկալել այս անգամ հանրապետական Թուրքիոյ շատ հարցական կործանումէն եւ ծուատումէն։ Եթէ նոյն իսկ այդպիսի բան պատահի, պէտք չէ որ այդ ակնկալութիւնը համակովկասեան քաղաքականութեան ազդակ ծառայէ։ Մեր յիշողութեան մէջ դեռ թարմ է 1918 թուականը»։

Իսկ երրորդ յօդուածագիրը, դարձեալ Վրացի, այժմէն «բարի ճանապարհ» կը մաղթէ Ռուսաստանի, առանց որ եւ է վերապահութեան։ Կարդացիք արդէն։

Պէտք է ուրախ ըլլալ որ աւելորդ անգամ մը եւս կ'իյնան դիմակները, եւ մարդիկ իրենց հոգիները կամ տեսակէտները կը պարզեն հրապարակաւ, առանց բառերը ծամծմելու։

Նոր առիթ, անշուշտ, «Հայ - վրացական Միութիւն»ն է, որուն անունով Թուցիկ մըն ալ հրատարակուեցաւ անցեալ մայիսին, նախաձեռնութեամբ հայ եւ վրացի տարագիրներու, առանց որ եւ է կուսակցական հանգամանքի։

Թռուցիկը պարզելով հայ եւ վրացի ժողովուրդներու բարեկամական յարաբերութիւնները՝ դարերու ընթացքին, կը ձգտի միացեալ ճակատ կազմել, ի նախատեսութիւն հաւանական վտանգներու։

Այս առթիւ, կոչ կ'ուղղէ նաեւ միւս կովկասեան ժողովուրդներուն։ («Կովկաս»ի Թուրք աշխատակիցը յայտնած է յայտարարութեան այս մասը, ինչպէս գիտած էր մեր ռուսագէտ ընկերը)։

Տրագիրը կը յաջողի՞ թէ ոչ,— տարբեր խնդիր է։ Բայց ահա կը տեսնէք, գաղափարն անգամ, Թռուցիկի մը հրատարակութիւնը եւ հայ - վրացական հոգեհանգիստ մը առիթ կուտան անգամ մը եւս եւ չուաչալից բանալու Թրքամէտ քաղաքականութեան, բուն բառով՝ Թուրանականութեան Թունաւոր ծորակները։

Ինչ որ կը նշանակէ թէ՝ Վրացիներն անգամ դեռ օրհնութիւն կը նկատեն այն ինչ որ դամոկլեան սուր մըն է ուրիշներուն աչքին,— Թրքական բարեկամութիւն կամ հովանաւորութիւն։

Պէտք չէ շատ զարմանալի գտնել այս ահաւոր Թիւրիմացութիւնները։ Վրացիները ունին քաղաքագէտներ եւ պատմագիրներ, որոնք ամբողջ սերունդ մը կրթած են այս հոգեբանութեամբ, հիմնուելով իրենց շահերուն վրայ։ Անշուշտ արթնցածներ ալ կան, բայց անոնց ուժը չի բաւեր, ամբողջական դարձ մը կատարելու համար։ Վկայ՝ «Գրիւքսէլի դաշինքը», որ որ կը մնայ միակ վաւերական ուխտը Վրացիներու եւ Ազէրիներու գործակցութեան ու գործունէութեան, ընդ հովանեաւ «Պրոմեթէ»ի։

Երանի՜ անոնց որ պիտի կարենային հերքել այս անողոք ճշմարտութիւնները։

«Կովկասեան ճակատ»ի այս Թնճուկը դեռ ուրիշ ծալքեր ալ ունի, որոնց վերլուծումը շատ հեռուները պիտի տանէր մեզ։

Կարեւորը այն է որ, դէմքերը եւ դիրքերը ճշդուած են վերջնապէս, եւ շահերու հակամարտութիւնը կը ներկայացնէ ճիշդ այն պատկերը ինչ որ 1918ին։ Վերջին 15 տարիները եթէ բան մը փոխած են, այդ այն է որ մարդիկ այսօր շատ աւելի բաց կը խօսին, փարատելով բոլոր պատրանքները։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ ՉԱԽՋԱԽՈՒԵՑԱՒ ՄԱՐՈՔԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ

ՈՒՐԻՇ ԵՐԿՈՒ ՀԱՏ ԱԼ ՎԱՐ ԻՋԱՆ

50 անգլ. նաւատորմ Ճիպրալթարի մէջ

Սպանիոյ դէպքերը կը սպառնան միջազգային բարդութիւններ յառաջ բերել, եթէ աւելի երկար տեւեն։ Իրադէպներ այս եզրակացութեան կը յանգին, զատելով օրուան դէպքերէն։

Հինգշաբթի օր վեց իտալական օդանաւեր ճամբայ ելած էին Սարտենիայէն դէպի Մարոք, գնդացիրներով եւ ռազմանիւթերով, երբ մէկը վար ինկաւ եւ ջախջախուեցաւ Ուժտայի մօտ (արեւմտեան Ալժերիա)։ Օդանաւին մէջ կը գտնուէին հինգ գնդացիրներ, որոնց համար կ'ըսեն թէ յատկացուած էին սպանիական Մարոքի ապստամբներուն։ Ուղեւորներէն երկուքը մեռան, երեքը վիրաւորուեցան։ Ուրիշ սաւառնակ մը հարկադրուեցաւ վար իջնել Մուլույա գետին մօտ, Ֆրանսական եւ սպանիական Մարոքի սահմանագլուխին վրայ։ Իսկ երրորդ մը իջաւ Օրանի մօտ։ Եւ վերջապէս իտալական ջրօդանաւ մը դժուարութեան մատնուեցաւ Ալժերիոյ ծովափին վրայ։

Այս լուրը բուռն գայրոյթ պատճառեց Ֆրանսայի ձախակողմեան շրջանակներուն մէջ, որոնք ուղղակի կ'ամբաստանեն իտալական կառավարութիւնը։ Իսկ Հռոմի թերթերը մերժելով որ եւ է պատասխանատուութիւն, կը գրեն.— «Ենթադրելով որ մասնաւոր հաստատութիւն մը քանի մը առեւտրական սաւառնակներ ծախած է Զօր. Ֆրանքոյի, այդ սաւառնակները պիտի դառնային իր սեփականութիւնը։ Արդ, ինչպէս կարելի է այս պարագան բռնադատել 1912ի համաձայնութեան» (1912ին դաշնագիր մը կնքուած է Ֆրանսայի եւ Սպանիոյ միջեւ, որուն համաձայն Սպանիա յանձն կ'առնէ թոյլ չտալ որ օտար պետութիւն մը զինուորական խարիսխներ սահմանէ Մարոքի սպանիական շրջանին մէջ)։

Կարգ մը միջազգային շրջանակներու մէջ կ'ըսեն թէ Իտալիա նիւթական աջակցութիւն խոստացած է զօր. Ֆրանքոյի, փոխարէն խարիսխ մը ստանալու համար Մարոքի սպանիական շրջանին մէջ, Ճիպրալթարի դիմաց։

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ տենդագին խորհրդակցութիւններ կը կատարուին անգլիական, Ֆրանսական, իտալական եւ փորթուկալեան կառավարութեանց միջեւ, Սպանիոյ կացութեան մասին։ Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց այս պարագան իսկ ապացոյց մըն է կացութեան ծանրութեան։

Մինչ այս մինչ այն, Անգլիա չոգեկինք Ճիպրալթար ղրկեց Միջերկրականի նաւատորմին մեծ մասը, 50ի բարձրացնելով համախմբուած մարտանաւերուն թիւը։

**** Ֆրանսայի երեսփ. ժողովին արտաքին գործերու յանձնաժողովը առջի օր լուսաբանութիւններ խնդրեց կառավարութենէն, միջազգային կացութեան եւ մասնաւորապէս Սպանիոյ դէպքերուն առթիւ։ Վարչապետը եւ արտաքին նախարարը յանձնաժողովին ներկայանալով, պատասխանեցին բոլոր հարցումներուն եւ մանաւանդ զէնքերու վաճառման հարցին։ Երկուքն ալ յայտարարեցին թէ կառավարութիւնը որոշած է բացարձակ չէզոքութիւն պահել եւ արգիլած է զէնքի եւ ռազմանիւթի, ինչպէս եւ ուրիշ որ եւ է նիւթական աջակցութեան յանձնումը։ Արգիլած նաեւ խնդրուած ապրանքներու արտածումը։ Ուրիշ պետութեանց մասին ալ հարցումներ ուղղուած ըլլալով, արտաքին նախարարը յայտարարեց թէ իրենք չանգիտեն ատուգելու չափով զրոյցները եւ եթէ հաստատուի որ կարգ մը ազգեր միեւնոյն չէզոքութիւնը չեն պահեր ինչպէս Ֆրանսա, այն ատեն կառավարութիւնը կրնայ փոխել իր ընթացքը, «որ անխուսափ պիտի դառնար», եւ իր աջակցութիւնն ընծայել Սպանիոյ հանրապետականներուն։ Ազգայնական երեսփոխան մը պնդեց թէ զէնք եւ ռազմանիւթ յանձնուած է սպանիական կառավարութեան։ Արտաքին նախարարը վճռապէս հերքեց այդ մեղադրանքը։ Ցետոյ տեղեկութիւններ հաղորդեց Լոնտոնի խորհրդակցութեանց (Լոքառնօ), Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքի եւ ուրիշ խնդիրներու մասին։ Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը ի հարկէն չեղեալ համարելու առաջարկ ներկայացուած ըլլալով, նախարարը յայտարարեց թէ կառավարութիւնը չի կրնար այդպիսի քայլ մը առնել։*

Երէկ երեսփ. ժողովին մէջ վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան արտաքին քաղաքականութեան մասին։

ՄԻՇՏ ՀԱԿԱՍԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՍՊԱՆԻԱՅԷՆ

Երկու կողմն ալ յաղթանակներ կ'ազդեն

Եղբայրասպան կռիւը կատաղօրէն կը շարունակուի Սպանիոյ մէջ։ Լուրերը միշտ հակասական են։ Ճամբորդներու տեղեկութեանց համաձայն, մինչեւ հիմա սպաննուած են 30,000 հոգի եւ կռիւը օրէ օր կը սաստկանայ։ Վերջին օրերս երկու գլխաւոր ճակատամարտներու մէջ սպաննուած են 3000 հոգի։ Առջի օր Սէվիլլայի (ապստամբ) անթելը կը հաղորդէր թէ Վալէնցիան ալ ըմբոստներուն ձեռքը ինկած է։ Այս գրաւումը կրնայ խզել Մատրիտի պարենաւորման միջոցները։ Կառավարութիւնը անմիջապէս հերքեց լուրը, բայց ապստամբները կը պնդեն։ Կառավարութիւնը կը յայտարարէ թէ Սանթանտէրի ծովին գիծը մաքրուած է ապստամբներէն, մէկն ըլլալով Սան Սէպասթիանոն։ Զօր. Մոլայի մէկ զօրամասը դէպի Փամփէլունա (հիւսիս) նահանջած ատեն, քանի մը հարիւր մեռեալներ ձգեց, կրակի բռնուելով։ Ապստամբները ամենակոն զօրքի կը սպասեն Փամփէլունայէն, դէպի Սան Սէպասթիանօ յառաջանալու համար։ Ապստամբները կը տեղեկացնեն թէ իրենց յառաջապահ զօրամասերը գրաւած են Կուատարրամա գիւղը, համանուն լեռներուն մէջ, ինչպէս եւ ուրիշ գիւղ մը, որոնք միայն 25 մղոն հեռու են Մատրիտէն։ Ցառաջապահները այժմ կը սպառնան կտրել մայրաքաղաքին ջուրի ճամբաները։ Կառավարութիւնը իր ուժին մեծագոյն մասը կեդրոնացուցած է այս շրջանին մէջ։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՅՍ ԱԼ ՈՒՐԻՇ ՆՄՈՅՇ

Վայրենօրէն, խարդախօրէն շահագործելով երիտասարդ աշխատաւորի մը, Տիգրան Թադէոսեանի սպանութիւնը, որուն գաղտնիքը չէ լուսաբանուած տակաւին, Սուրիոյ համայնավար կուսակցութեան քաղաքական կոմիտէն հրատարակութեան տուած է կատաղի կոչ մը, — « ՈՏՔԻ, ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ »։

Չէ՞ք ուզեր ճաշակել, գոնէ գլխաւոր մասերը.

— « Հայ աշխատաւոր ժողովուրդ, «Դաշնակցութիւնը հայ ժողովուրդին հասարակաց թշնամին է եւ պատուհաս։ Գաղութներու մէջ ան լծուած է հայ ժողովուրդը հարուստ պետութեանց ծախելու եւ սարկացնելու աղտոտ գործին, ինչպէս 16 տարիներ առաջ Հայաստանի մէջ, որը վերածեց աւերակոյտի։ Մութ անկիւններէն արձակուած անոր գնդակը չի զանազաներ համայնավար, հնչակ, ռամկավար կամ չէզոք։ Տիգրանն ալ գնաց գրկելու այն հողը՝ ուր կը ննջեն Տիրուններ, Ազազարեաններ, Գօրանեաններ (Իսկէնտէրունէն) եւ շատ շատեր։ Թող դաշնակ մարմուլը դեռ յանդգնութիւնը ունենայ ըսելու եւ համոզելու որ Թուրքն էր մեր ջարդողը։ Տասնեւվեց տարիներէ ի վեր հայ ժողովուրդը ուրիշ դահիճ չի ճանչնար Դաշնակցութենէ զատ։

Անտարբերութիւնը, հայ աշխատաւոր ժողովուրդ, մեղմէ շատ դոհ խըլեց, իսկ մեր ազգային արժանապատուութենէն՝ շատ բան։

Բուռն կերպով բողոքեցէք, ժողովներով, հանրագրութիւններով, դաշնակ ոճիրներուն դէմ։

Արաբ ժողովուրդին հետ — որուն նոյնպէս թշնամին է Դաշնակցութիւնը — զօրացուցէք ժողովրդային ճակատը եւ պայքարեցէք բոլոր այս պահանջներուն յաղթանակին համար։

Անկցին հայ ժողովուրդի պատուհաս եւ հին ջարդարարներու յաջորդներ՝ Դաշնակցութեան ոճրագործ չէֆերը։

Դաշնակցական աշխատաւորներ, դուրս եկէք ոճրագործներով եւ հայկատակներով առաջնորդուող կուսակցութեան շարքերէն »։

Կոչէն կ'իմանամ որ միայն «ջարդարար» Դաշնակցութիւնը չէ մեղաւոր.

— « Հայ ժողովուրդը հարց կուտայ եւ կ'ուզէ իմանալ թէ կա՞յ ոճրագործները պաշտպանող օրէնք։ Եթէ ոչ, ինչո՞ւ ազգային վերին մարմինները անտարբերութեամբ կը քաջալերեն ուղղակի կամ անուղղակի դաշնակ չէֆերը՝ իրենց ոճրագործութիւններուն մէջ։ Եթէ ոչ, ի՞նչ բանով կարելի է բացատրել այն որ, հակառակ տարբերներու ընթացքին, Սուրիոյ մէջ դաշնակ յայտնի չէֆերուն դէմ հայ ժողովուրդի բարձրացուցած բողոքի ձայներուն ոչ մի պատժական միջոց չէ առնուած »։

Այսքան սարսափազդու կոչէ մը յետոյ, Դաշնակցութեան կը մնայ... լեղը պայթեցնել։

Թշուառ՜, կամկա՜ր ստրուկներ, որ ամբողջ զանգուած մը ֆրանսական եւ արաբական իշխանութեանց մատնելն անգամ յեղափոխական գործ կը համարիք, մոլորեցնելով ե՛ւ Արաբը ե՛ւ Ֆրանսացին։

×

ՁԵԶԻ ՕՐԵՐ ...

Ձեզի օրեր, մնա՜ս յուլիսը, իր աւազ ուրբաթ ամպերով, իր անձրեւներով, փոթորիկներով, հիւանդկախ արեւով եւ հիւծախտաւոր երկինքով։

Աչքը լոյս՝ անոնց որ դաշտահանդէս ծանուցած են եւ դեռ պիտի ծանուցանեն։

Լման երկու ամիս է որ խեղճերը ահ ու դողի մէջ են,— Անձրեւ պիտի գա՞յ, օդը պիտի բացուի՞, պառապարութիւնը տեղ ունի՞նք...

Փարիզը այսքան մռայլ եւ յեղյեղուկ օդ չէր տեսած 1751էն ի վեր, ինչպէս կը հաւաստեն մասնագէտներ։

Նոյն մասնագէտներուն գնութեանց համաձայն, օգոստոսը պիտի փայլի արեւոտ երկինքով մը։

Այս՝ գիտական, օդերեւութաբանական տեսակէտն է։

Կայ նաեւ ... պատմականը։

Կ'ըսեն թէ՝ Հէնրիկոս Բ.ի օրով, Ֆրանսան վայելած է անձնչելի օգոստոս մը, արեւոտ եւ օգոստափառ։

Արդ, աստղագէտ մը հաշուած է որ, այս բախտաւորութիւնը կը կրկնուի 372 տարին անգամ մը։ Ուրեմն, այս տարի, 1936 օգոստոս, պիտի վայելենք ե՛ւ արեւ ե՛ւ դաշտ ու կերուխում, ճառերով, պարերով եւ երգերով։

Անոնք որ կը հաւատան, թող անապահն վարձել եւ վարձու տալ Փարիզի տրամադրելի դաշտերը։

Մէկ ամսուան արեւը ո՞ր մէկուն պիտի բաւէ...

ՎԱՀԷ

Դիտողութիւններ մեր առեւտրականներուն

Առեւտրական նախարարութիւնը պաշտօնական զեկոյցով մը կը ծանուցանէ թէ նկատելով որ երեսփ. ժողովին ներկայացուած օրինագիծերու գործադրութիւնը կրնայ ուշանալ եւ յուլիսի պայմանաժամը կը լրանայ, դիմած է Պանք տը Ֆրանսի, որպէսզի լայնօրէն աջակցի մասնաւոր դրամատուններուն, դիւրութիւններ ընծայելու համար տաղնապահար առեւտրականներուն, գործարանատէրերուն եւ հողագործներուն։ Այսպէս, նոր պայմանաժամ պիտի տրուի լրացած մուրհակներու համար, ընթացք չպիտի տրուի բարեմիտ պարտականներու դէմ եղած բողոքներուն եւն.։ Դրամատուններն ալ խոստացած են հաշտարար դիրք բռնել, իսկ առեւտրական դատարանները հրահանգ ստացած են ամէն միջոց փորձել, բարեկամաբար կարգադրելու համար պարտականներու եւ պահանջատէրերու միջեւ ծագած վէճերը։ Վերջապէս ելմտական նախարարութիւնը հրահանգած է հարկահաւաքներուն, որպէսզի բարեացակամութեամբ քննեն բարեմիտ հարկատուներու դիմումները՝ պայմանաժամի երկարաձգման մասին։

**** Երեսփ. ժողովը հինգշաբթի օր քուէարկեց ազգ. տնտեսութեան նախարարին կողմէ ներկայացուած եօթը օրինագիծներ, որոնք կապ ունին օրուան հոգերուն հետ։*

Օրինագիծներէն մէկը երեք միլիառ Ֆրանքի վարկ մը կ'ապահովէ Պանք տը Ֆրանսի միջոցաւ, օգնելու համար տաղնապահար առեւտրականներուն եւ գործարանատէրերուն։ Ազգայնական երեսփոխանները դժգոհ մնացին եւ բուռն տեսարաններ պարզուեցան այս առթիւ, բայց անօգուտ։

**** Երեսփ. ժողովի նոյն նիստին մէջ, աջակողմեան երեսփոխանները խաղ մը սարքելով, մէջտեղ դրին կիներու քուէարկութեան խնդիրը։ Ժողովը 1 դէմ 488 ձայնով թէ ընտրելու եւ թէ ընտրուելու իրաւունք տուաւ Ֆրանսուհիներուն։*

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ լուրջ աշխատանքներ կը կատարուին, աւելի սերտացնելու համար Անգլիոյ հետ եղած քաղաքական եւ տնտեսական յարաբերութիւնները, հիմա որ լուծուեցաւ Նեղուցներու խնդիրը։ Անգլիական կառավարութեան բռնած դիրքը մեծ գոհունակութիւն պատճառած է Էնգիւրիի մէջ։ Ազգ. Ժողովը նիստ գումարեց երէկ, Նեղուցներու պայմանագիրը վաւերացնելու եւ վերազինման առթիւ բացառիկ վարկեր քուէարկելու համար։

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

(Գ. եւ վերջին մաս)

— • —

Անդրկովկասեան Դաշնակցութիւնը կազմուեցաւ հաւասարութեան, խաղաղութեան, ապահովութեան եւ տնտեսական վերելքի նշանաբաններու տակ:

Թէ ինչ աստիճան հաւատարիմ մընաց առաջադրած այդ սկզբունքներուն Անդրկովկ. Դաշնակցութիւնը իր գոյութեան 14 տարիներու ընթացքին, պարզենք քանի մը խօսքով:

Հաւասարութեան, խաղաղութեան, ապահովութեան եւ տնտեսական վերելքի սկզբունքները այն չորս սիւներն էին, որոնց վրայ կառուցուեցաւ Անդրկ. Դաշնակցութեան շէնքը: Սակայն, այդ առաջադրանքներու մէջ կը պակսէր հիմնական խարիսխը, որ «դաշնակցութեան» գաղափարին իրական արժէք եւ բովանդակութիւն պիտի տար,— անտեսուած էր արդարութեան սկզբունքը: Իսկ առանց ատոր միւս առաջադրանքները կը դառնային անիմաստ ու անբովանդակ:

Օրախելաշվիլիի յօդուածէն կը պարզուի, որ մինչեւ Անդրկ. Դաշնակցութեան կազմութիւնը, անդրկովկասեան ժողովուրդները յանձինս համայնավարներու կը ջանային կարգադրել սահմանային վէճերը, այսինքն՝ Անդրկովկասի մէջ վերահաստատել անիրաւուած արդարութիւնը: Հայ, վըրացի եւ ազրբէջանցի համայնավարները կը փորձէին խաղաղ ճանապարհով կարգադրել այն բոլոր խնդիրները, զորս չկրցան երկուքուկէս տարիներու ընթացքին զէնքի ուժով լուծել «դաշնակ-մենշեւիկ-մուսաւաթական» կառավարութիւնները:

Բոլոր երեւոյթներէն կ'երեւայ, որ Վրաստանը եւ Ազրբէջանը կը մերժէին գրաւուած տալ Հայաստանի պահանջներուն եւ վէճը կրնար սուր բախումներու տեղի տալ: Իսկ Անդրկովկասի խառնակ վիճակը վտանգաւոր էր չորս կողմէն թշնամիներով շըրջապատուած այն ատենուան Ռուսաստանի համար: Բաքուի քարիւղի եւ Անդրկովկասի ընդերքի հարստութիւններն օգտագործելու համար, նախ եւ առաջ անհրաժեշտ էր խաղաղութիւն հաստատել: Իսկ այս վերջինը հնարաւոր էր, եթէ Անդրկովկասի իշխանութիւնը կեդրոնացուէր մէկ բռունցքի մէջ, որ պիտի շարժէր Մոսկուայի անմիջական հրահանգներու համաձայն: Այս է Անդրկովկասեան Դաշնակցութիւն կազմելու գաղափարին քաղաքական ատաղձը:

Ինչպէս որ Բրեստ-Լիտովսկիի եւ Մոսկուայի մարտ 16ի դաշինքները ստորագրելու ատեն Լէնին հայկական «ժամանակի շահերը» զոհաբերեց «ընդհանուր» շահերուն, այնպէս ալ Անդրկովկասեան Դաշնակցութիւնը կազմուեցաւ անտեսելով նոյն հայկական շահերը: Անդրկովկասի մէջ գոյութիւն ունեցող բոլոր վիճելի խնդիրները կարգադրուեցան ընդունելով հաստատուած գոյավիճակը: Ուրիշ խօսքով, ոտնակոխ կ'ըլլար արդարութիւնը եւ ստեղծուած կացութիւնը հիմնովին կը հակասէր հայկական շահերուն: Հայաստանի հողային պահանջներէն եւ ոչ մէկը գոհացում ըստացաւ: Հետեւաբար Անդրկովկասի մէջ խաղաղութիւն հաստատուեցաւ անտեսելով արդարութեան սկզբունքը: Նոյն անարդար վերաբերմունքը նաեւ վիճելի հողամասերու հանդէպ: Յատկապէս Ախալքալաքի եւ Ղարաբաղի մասին:

Ախալքալաքը ներկայիս ունի մօտ 90.000 բնակիչ, հայկական հոծ բազմութեամբ մը: Այդ շրջանը սկիզբը իբրեւ գաւառ, ապա իբրեւ Ախալցխայի գաւառին մէկ մասը կը պատկանի Վրաստանին: Իր ազգագրական եւ աշխարհագրական տուեալներով, ինչպէս եւ համաձայն «Ռուսաստանի ժողովուրդներու իրաւունքներու հրովարտակ»ի սկզբունքին, Ախալքալաքը պէտք է որ ինքնավար շրջանի մը իրաւասութիւնը վայելէր: Սակայն այդպէս չեղաւ ոչ Անդրկ. Դաշնակցութեան կազմութեան ատեն եւ ոչ ալ Ախալքալաքի իրաւական վիճակը փոխուած է նոր սահմանադրութեան նախագծին մէջ: Մինչդեռ Հարաւ-Օսեթիան, որ նոյնքան բնակչութիւն ունեցող շրջան մըն է, Վրաստանին միացած է իբրեւ ինքնավար շրջան: Ուրիշ օրինակ մը.— Լեռնային Բադախշանի շրջանը, որ ընդամէնը 36.000 բնակչութիւն ունի, միացուած է Տաճ. Տաճկաստանին նոյնպէս իբրեւ ինքնավար մարզ: 50.000 բնակիչ ունեցող Հրէական շրջանը յայտարարուած է ինքնավար շրջան: Ինչպէս կը տեսնենք, միայն հայկական Ախալքալաքի մասին է, որ չէ գործադրուած հրովարտակին հետեւեալ սկզբունքը՝ «ազատ զարգացման ապահովում ազգային փոքրամասնութիւններու եւ ազգագրական խմբաւորումներու համար»:

Լեռնային Ղարաբաղը յայտարարուած է ինքնավար շրջան եւ միացուած է Ազրբէջանին: Մինչեւ 1933 յունուար 1, Ղարաբաղի բնակչութեան թիւը 154.000 էր: Նոյն թուականին Նախիջեւանը ունէր 117.000 եւ Աջարիստանը 154.000 բնակիչ: Այդ երկուքն ալ թէ անդրկ. դաշնակցութեան եւ թէ նոր սահմանադրութեան նախագծին մէջ կը կոչուին ինքնավար հանրապետութիւններ, այսինքն ունին կառավարութիւն եւ սեփական սահմանադրութիւն: Իսկ Ղարաբաղը մնացած է ազգային փոքրամասնութիւն ներկայացնող շրջան մը, որ, ինչպէս տեսանք նախորդ յօդուածին մէջ, 1929ին միացուեցաւ Թրքական Ղարաբաղի գաւառին: Հայկական Ղարաբաղի մասին ալ չեն գործադրուած արդարութեան եւ հաւասարութեան սկզբունքները:

Անդրկ. Դաշնակցութեան 14 տարիներու պատմութիւնը ցոյց տուաւ, որ չէ գործադրուած նոյնպէս տնտեսական հաւասարութեան սկզբունքը: Այդ մասին բազմաթիւ անգամներ արտայայտուած են հայ համայնավարները եւ Հայաստանի մասին գործադրուած տնտեսական անհաւասարութեան դէմ բողոքելու համար էր, որ ժամանակին պատժուեցան Աշոտ Յովհաննիսեանները, Սաքօ Համբարձումեանները, Մարտիրոսեանները, Ս. Տ. Գաբրիէլեանները, Արամայիս Երզնկեանները եւ Այվազեանները: Այս զոհերու ապացոյցներէն վերջ, աւելորդ կը նկատենք մանրամասնութիւններու մէջ մտնել: Կը բաւէ յիշել միայն Երեւան-Աղստաֆա երկաթուղիի պատմութիւնը:

Անարդարութեան հիմերով կազմուած Անդրկ. Դաշնակցութիւնն այսօր կը փլի, վերահաստատելով 1921—22ի կացութիւնը, երբ Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ազրբէջանի խորհրդային առանձին հանրապետութիւնները դաշնագիրներով կապուած էին Ռուսաստանի հետ, վերջինիս փոխանցելով պետական բոլոր կարեւոր պաշտօնները: Ներկայիս ալ նոյն կապերով միացուած են Խ. Միութեան: Այն տարբերութեամբ, որ նոր սահմանադրութիւնն աւելի զգալի կերպով կը կեդրոնացնէ իշխանութիւնը Մոսկուայի ձեռքը:

Ինչո՞վ կը բացատրուի Անդրկովկասի Դաշնակցութեան լուծումը:

Անդրերկիրի քարտուղար Բերիան «Պրաւդա»ի եւ Անդրկովկասի կառավարութեան նախագահ Մուսաբէկովը «Իզվեստիա»ի մէջ կը ճգնին ապացուցանել թէ Վրաստանի, Հայաստանի եւ Ազրբէջանի միացումը անհրաժեշտ էր այն տեսակէտէն, որ Անդրկովկասը միաձոյլ ամուր կռուան հանդիսանար ընկերվարութեան կառուցման: Իսկ ներկայիս, երբ ընկերվարութիւնն արդէն իրականութիւն է դարձած, այլեւս Անդրկ. Դաշնակցութեան պահպանումը անիմաստ կը դառնայ:

Շատ բարի. Եթէ ընկերվարութեան շահը կը պահանջէր միացնել Անդրկովկասի հանրապետութիւնները, ապա ինչո՞ւ նոյն դրութիւնը չգործադրուեցաւ նաեւ Միջին Ասիոյ մէջ: Հոն ալ գոյութիւն ունէին երեք հանրապետութիւններ, շաղկապուած տնտեսական նոյն շահերով: Ինչո՞ւ 1925ին լուծուեցաւ Թուրքեստանի ինքնավար հանրապետութիւնը եւ ստեղծուեցան Թուրքմէնիստանի, Ուզբէկստանի եւ Տաճիկստանի առանձին հանրապետութիւնները: Այս հարցումին պատասխանը կը բանայ Մոսկուայի ազգային քաղաքականութեան ծալքերը:

Նոյն ծագումը ունեցող եւ միակրօն այդ ժողովուրդները մօտ ութ միլիոն թիւ մը կը կազմեն, որոնց միանալը կրնար վտանգաւոր ուժ մը հանդիսանալ Ռուսաստանի համար: Հետեւաբար ռուսական քաղաքականութեան շահը կը պահանջէր ջլատել այդ միութիւնը եւ իւրաքանչիւր ժողովուրդ առանձին կապելով Մոսկուային, պահել զանոնք իր աչալուրջ հսկողութեան տակ: Նոյն Ռուսաստանի շահը կը թելադրէր այլազգի բնակչութիւն ունեցող Անդրկովկասը միացնել եւ իր զօրաւոր թաթին տակ պահելով՝ զերծ կացուցանել ներքին ցնցումներէ, որ կրնար արգիլել հանդիսանալ Կովկասի անսպառ հարստութեանց օգտագործումին:

Տասնչորս տարիներու ընթացքին բիրտ ուժին կռթնելով Մոսկուան յաջողեցաւ արմատին մէջ խեղդել Անդրկովկասեան ժողովուրդներու կամ համայնավար կուսակցութեանց մէջ յառաջ եկած որ եւ է ընդդիմութեան փորձ: Ներքին բարենորոգումներն ալ կեանքի համեմատաբար աւելի պայմաններ են ստեղծած: Ազատ համակեցութեան գաղափարը խոր արմատներ է նետած Կովկասի ժողովուրդներու մէջ: Նոյնպէս բոլորը համակուած են ընդհանուր շահի գիտակցութեամբ: 1930—31ին բռնի կոլխոզացման շրջանին Հայը, Վրացին եւ Ազրբէջանցին միացած՝ կողք կողքի կռուեցան համայնավար կուսակցութեան դէմ:

Որքան ալ սահմանափակ ըլլար Անդրկ. Դաշնակցութեան իրաւասութիւնը, բայց եւ այնպէս Մոսկուայի աչքին ան տեսակ մը «պետութիւն» էր պետութեան մէջ: Կովկասի ներքին կեանքին մէջ յառաջ եկած յեղաշրջումը եւ Անդրկ. Դաշնակցութեան իւրայատուկ պետական դիրքը բնաւ չէին համապատասխաներ Ռուսաստանի արդի քաղաքական շահերուն:

Միջազգային քաղաքական բարդ կացութիւնը, պատերազմի վախերը, Ռուսաստանին սպառնացող արտաքին վտանգները բնականաբար պիտի հարկադրէին Մոսկուան թուլցնել տնտեսական եւ վարչական ներքին ճնշումները,— միեւնոյն ատեն աւելի խիստ կեդրոնացման ենթարկելով իշխանութիւնը:

Որքան որ վտանգաւոր է Ռուսաստանի համար Միջին Ասիոյ մահմեդական ժողովուրդներու միութիւնը, պատերազմի ատեն նոյնքան վտանգաւոր կը դառնայ միացեալ Անդրկովկասը: Իսկ Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ազրբէջանի միացեալ ճակատը հնարաւոր էր քանդել միայն անդրկ. դաշնակցութիւնը լուծելով եւ ամբողջ իշխանութիւնը Մոսկուայի ձեռքը կեդրոնացնելով: Ի հարկէ Ռուսաստանի ազգային շահերու տեսակէտէն, «անիմաստ» էր այլ եւս պահպանել անդրկ. ժողովուրդներու դաշնակցային դրութիւնը:

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՕՐ ՈՒ ԱՐԵՒ
ՄԵՐ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒՆ

— . —

Անցաւ երկրորդ տարին այն գեղեցիկ ձեռնարկին որ Ֆ. Կ. Խաչը կազմակերպեց անցեալ օգոստոսին: Ողջախոհութեան կայան, երազ էր մեզի Հայերուս համար: Եւ ի՞նչ կարօտով կը նայէինք կառախումբերուն որոնք կը թնդային երգերով եւ ծիծաղով, ամէն ամառ ֆրանսացի բախտաւոր մանուկներ կը փոխադրէին դէպի ծովերն ու լեռները: Բայց ահա մենք ալ մեր ուժերուն եւ մեր պայմաններուն համապատասխան բան մը կրցանք սարքել: Պատիւ Ֆր. Կ. Խաչին որ առաւ այդ յանդուգն ու պատասխանատու քայլը եւ հիմը դրաւ մանուկներու ողջախոհութեան կայանին: Հետաքրքրուած աջ ու ձախ կ'իյնամ, մանրամասնութիւններ եւ թիւեր հաւաքելու: Կը գոհացնեն զիս միութեան անդամուհիները: Մէկ հարցումիդ տասը պատասխան: Այնքան են խանդավառուած անոնք այս գործով եւ այնքան կանոնաւոր ծրագրած:

— «Անցեալ օգոստոսին առաջին անգամն էր փորձառութիւն չունէինք, վախցանք գործը շատ լայն բռնել, 28 չքաւոր երախաներ զատեցինք մէկ մասը Փարիզէն, եւ երկու առաջնորդներով ղրկեցինք Նիս, բնակութեան շատ յարմար պայմաններով: Շատեր դիտել տուին թէ հեռու էր կայանը, 16 ժամ ճամբորդութիւն եւ սուղ ճանապարհածախս: Արդար էին դիտողութիւնները, բայց ի՞նչպէս գտնել մեր ուզած շրջաններուն մէջ 15 օրուան համար բնակելի կահաւորուած սենեակներ, բոլոր յարմարութիւններով,— պարտէզ, զոյգ խոհանոց, տանտէրերու անսահման բարեացակամութիւն, միմիայն 1200 ֆրանքով:

Քի՞չ բան էր դարձեալ այն աջակցութիւնը որ ցոյց տուաւ Նիսի մեր մասնաճիւղը եւ իր եռանդուն գործունէութեամբ ջանաց թեթեւցնել Տըլ. Վարչութեան եւ կառավարչուհիներուն գործը:

Ի՞նչպէս նկարել չուզել այն փոփոխական անձրեւային եւ զով եղանակը որ յատուկ է Փարիզի մօտակայ վայրերուն մինչեւ Մանշի եւ նոյն իսկ Ովկիանոսի ափերը:

Ալ չենք խօսիր Մարսէյլի մեր հայ բնակիչներուն ջերմ վերաբերումի մասին դէպի մեր սաները: Ու կայանը մէկ ամիս ապրեցաւ Միջերկրականի այդ գեղեցիկ ափերուն վրայ, այնպիսի պայմաններու մէջ որ դուրս էր մեր ակնկալածէն: Պէտք էր շարունակել գործը, ամէն կողմէ քաջալերական խօսքեր, խորհուրդներ, գաղափարներ կը լսէինք. «Լաւ է ընդլայնել ծրագիրը, երկու կայան կազմել, վճարովի մանուկներ առնել, հատ մըն ալ պատանիներու համար կազմել»: Եւ այսպէս ամբողջ տարին:

Մեր Ը. Պատգ. ժողովը եկաւ ամփոփել ընդհ. խօսքերը, իր ջերմ գնահատութեան հետ որոշեց որ Տըլ. Վարչութիւնը ամէն գնով ընդարձակէ գործը, որպէսզի կրկին կայանին մէջ ընդունի չքաւորներու կողքին վըճարովիներ եւս:

Տեղի փնտռտուքը սկսաւ կանուխէն: Հոս հոն պաշտօնական եւ անպաշտօն դիմումներ, հեռագիրներ եւ վերջապէս կրկին Նիսը շահեցաւ նախապատուութիւնը: Հոն էր որ գտանք յարմարագոյն շէնքը, լաւագոյն պայմաններով:

Եւ կազմուեցաւ առաջին խումբը 32 մանչ եւ աղջիկ 8էն 13 տարեկան եւ երեք կառավարչուհիներ, Տիկ. Մելիք Մինասեան (Տըլ. Վարչութեան կողմէ), Տիկ. Հերմինէ Բաբերդեան (Անկէնի մասնաճիւղէն) եւ Օր. Ե. Մեհրանկիւլեան (Փարիզի մասնաճիւղէն): Տղաքը բաժնուեցան մասնաճիւղերու վրայ, իւրաքանչիւրին իր տեսական պայմաններուն համաձայն: Կրնանք ձեզի յիշել ամէն մէկ մասնաճիւղի բաժինը, նախ ըսենք որ Ալ. խումբին հետ ունեցանք հինգ վճարովի երեխաներ միայն, մնացած 27ը բոլորովին չքաւորներ են. Ալֆորվիլէն 2, Իսիէն 2, Քրայէն 2, Անկէնէն 3, Պուա Քոլոմպէն 2, Սեվրանէն 1 եւ մնացածը Փարիզէն ու մասնաւորապէս [illegible] թաղամասերէն:

Այս խումբը Նիս գնաց յուլիս 15ին եւ կը մնայ մինչեւ օգոստ. 15, իսկ օգոստ. 15ին կը մեկնի երկրորդը, նոյնպէս 35 հոգինոց որուն մաս պիտի կազմեն առաւելապէս մեր գաւառի մասնաճիւղերէն ընտրուած մանուկներ:

Ամէն օր կը ստանանք մանրամասն նամակներ տղոց բնակութեան պայմաններու, սնունդի, խաղերու, լոգանքի, եւ պտոյտներու մասին, ինչպէս եւ նկարներ: Վստահ ենք որ մեր կազմակերպած երկու կայաններն ալ պիտի ունենան մեծ յաջողութիւն: 70է մօտ մանուկներ պիտի օգտուին թէ ֆիզիքապէս թէ բարոյապէս, պիտի ստեղծեն խանդավառութիւն ու համակրանք մեր կազմակերպութեան շուրջ: Գոհ ենք բոլորս թէ հոն կառավարիչները որոնք մոռցած իրենց ծանր աշխատանքը կը հրճուին մանուկներուն հետ, թէ մենք այստեղ մտածելով մանաւանդ որ այս կրկնակի յաջողութիւնները պիտի շահին մեր ժողովուրդին համակրանքը, այս այնքան խստամբեր գործը դնելով աւելի ամուր եւ տեւական հիմերու վրայ, տարուէ տարի աւելի խնամուած, աւելի ընդարձակ ու աւելի բազմապիսի:

Ի՞նչ կը մնայ աւելցնել իմ կողմէ, այս տեղեկութիւններուն վրայ: Շնորհակալութիւն ու մաղթանք միայն, շնորհակալութիւն բոլոր այդ բախտաւոր մանուկներուն կողմէ որոնց օր ու արեւ կը բաշխէ այս մեծ կազմակերպութիւնը եւ մաղթանք՝ որ կորով ու յարատեւութիւն ունենան անոր իրական անդամուհիները շարունակելու գործը: Պէտք է մանաւանդ մեր ժողովուրդը գիտնայ գնահատել իր ծոցին մէջ ոգի ի բռին աշխատող այս տիկիններու եռանդը եւ աջակցի անոնց երբ կը դիմեն իրեն:

Ս. Թ.

«Հայե՛ր, յիշէ՛ ...»

— • —

Լռութի՛ւն ...

Հայկական դիւցազնամարտի հի՛ն հին հերոսներն են որ կ'անցնին մի առ մի:

Ինչ լաւ է ու քաղցր ոգեկոչումը անոնց ու յիշատակութիւնը ցանկալի այս մեր օրերուն անձայն:

Ո՞ր ազգը այնքան կոծ է մըղեր ու ու այնքան զոհեր տուեր, ո՞ր ազգը այնքան մաքառեր ու մարտնչեր ու արիւն թափեր իր ցեղին փրկութեան ու ազատագրութեան ի խնդիր:

Տեսէք ո՛րքան տժգոյն են դէմքերը անոնց ու աչքերը բաց տակաւին, բայց հպարտ ու առնական եւ գոհ, զի ըրին ինչ որ պէտք էր ընել, եւ եթէ ձախողեցան, իրենց մեղքը չէր:

Համբաւ չունին զոհերը եւ ոչ անուն, բայց ինկան մէկ նպատակով, մէկ անունով:

Այս տարի տարեդարձն է այն բոլորին:

Ահա կարգով կուգան անոնք պատկերանալ ու արժանանալ մեր աչքին, տասնեակ, քսանեակ ու երեսնեակ ու քառասնեակ տարիներու բեռներու տակ, այն դէմքերով ու դէպքերով որոնք թէեւ անցեալին կը պատկանին, բայց միշտ թարմ են ու կենսունակ մեզ համար:

Խոնարհենք մեր գլուխները: Սարսուռ մը կը պատէ նորէն մեր հոգին, նորէն ի տես այդ տողանցքին:

Ահա անցաւ Վասպուրականի Արծիւը լեգէոն իր պատմական անցքերով, իր Վարագայ զաւակներուն շունչով շէնշող ...

Ահա Տարօնոյ մեծ աշխարհի կարիններն իրենց զարմանազան դրուագներով ու Սասնոյ լերան փայլակներով ու անվեհեր քաջութեամբ:

Այժմ ալ Խանասորայ խումբն է կ'անցնի դաշնակցական ֆէտայիներու վրէժխնդիր հայեացքներով:

Հայե՛ր յիշեցէք այս օրերը նուիրական ...

Եւ վերջապէս շուառով կուգան այն վիթխարի ցոյցին հերոսներն անձնուրաց, Պանք Օթոմանի դէպքն աննախընթաց, ուր տեսէք, տեսէք ինչպէս Սիւնիին Բաբկէն կը յանդգնի խիզախօրէն, մահուան գնով ճամբայ հարթել ...

Յիշեցէք Հայեր, այս բոլորը, Հայոց ազգին նոր սուրբերը:

Հայեր բոլոր երկիրներու, եկէ՛ք, միացէք ուխտելու եւ կիսատ մնացած գործը շարունակելու ...

ՄԷՆ - ՍԷ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

— • —

Միւթէսարրֆը այդ ատենն էր, որ դիմեց ինծի ստանձնելու ճակատին մթերք հասցնելու համար կազմուած յանձնաժողովի նախագահութիւնը: Մերժել անհնար էր: Ընկերները թելադրեցին ընդունիլ, թերեւս մէջէն աւելի օգտակար լինէինք:

Կառավարութիւնը տեսնելով որ մեծ յոյս չկայ հայ նորակոչներ ժողվելու, ճակատը (մինչեւ Խնուս) մթերք ղրկելու խումբեր կազմեց — «ամէլէ թապուրներ» եւ առաջարկեց, որ Հայերը գոնէ այդքան աջակցութիւն բերեն երկրի պաշտպանութեան գործին: Այդ յանձնաժողովի մէջ կը մտնէին 8—10 հոգի տեղացի երեւելիներ եւ երկու սպաներ: Դժուար չեղաւ այդ ձեռնարկի համար քանի մը հարիւր հոգի հաւաքել, նախ կը թուէր թէ պարզ երթեւեկութիւն մըն էր: Նախապէս որոշուեցան բեռան ծանրութեան չափը, սնունդի պայմանները, ճշդուեցան հանգստի եւ գիշերելու իջեւանները (մէնզիլ) ու փոխադրութիւնը սկսաւ: Այդ ատեն (Դեկտեմբերին) չկար դեռ ջարդի ծրագիրը, առով հանդերձ սոսկալի էին բեռնատար (չալըգաւոր) Հայերու քաշած նեղութիւնները: Ամէն մէկ մեկնող խումբին հետ, մեր կողմէ անպաշտօն տեղեկատու մը կը դնէինք, որոնք նըկատուած թերութիւնները կը հաղորդէին մեզ: Առաջին խումբը վեց օրէն վերադարձաւ. դժգոհութիւններ ունէին, ի հարկէ, նեղութեան, սնունդի, վարուեցողութեան մասին, որոնք այնքան ալ մտահոգիչ չէին: Բայց, հետզհետէ, երբ ձմեռը սաստկացաւ, ձիւնը խորացաւ եւ բուքերը սկսան, անհանդուրժելի դարձաւ կացութիւնը. ճամբան մեռնողներ եղան. իսկ մեծ մասը կը վերադառնար հիւծուած եւ հիւանդ:

Հայերու նման մասնակցութիւնը — բանակի պիտոյքներու դրամին եւ փոխադրութեան — բառ երեւոյթին գնահատութեան կ'արժանանար, եւ կառավարական խառնուածքները այդ խնդրոյն մէջ առ երեւոյթ կը մեղմանային. սակայն միւս կողմէ անոր անուղղակի քաջալերութեամբ, աւելի լայն ծաւալ կը ստանային պատերազմէ խուսափող աշիրէթներու աւարառութիւնները հայ գիւղերուն մէջ. անհատական եւ նոյնիսկ հաւաքական (Ցրօնք եւն. տեղեր) սպանութիւնները յաճախակի դարձան. տուրքերը առմենայն խստութեամբ կը ժողովուէին, հացահատիկի զինուորական թալանը կը շարունակուէր: Տեղ-տեղ մերիններուն մէջ արդէն իսկ ըմբոստութեան եւ ընդդիմութեան դէպքեր տեղի կ'ունենային: Ազգային եւ կուսակցական շրջանակներու կարծիքը այն էր, որ մեր կողմէ ո եւ է առիթ պէտք չէ տալ, ընդհակառակը պէտք է երթալ, ըստ կարելւոյն, կառավարութեան պահանջներուն, ջանալով վարչական եղանակով մեղմացնել կամ առաջն առնել ապօրինութիւններու: Սակայն, ալ չափը կ'անցնէր, մեր համբերութիւնն ալ կը սպառէր, մանաւանդ, երբ տեղեկացանք, որ Զէյթունցիները հայ գիւղերու տապալումներէն վերջը, քաղաք հրաւիրուած եւ հիւրասիրուած են միւթէսարրֆի կողմէ: Խիստ ընդոստած էի: Խարախանեանը անդրուստ դայրոյթով համակուած, կ'ուզէր երթալ բողոքելու. այդ վիճակին մէջ չթողինք որ երթայ: Հանդիպեցայ Միւթէսարրֆին հեռագրատան մէջ, երբ ուղիղ հեռագրաթելով կապուած էր Պոլսոյ հետ:

Պահ մը վերջ մօտեցաւ ինծի իր սովորական ժպիտով եւ գոհ երեւոյթով: Խօսակցութիւնը սկսաւ մեղմ, բայց երբ իմ բողոքներուն նա պատասխանեց չոր ու քիչ մը հեգնութեամբ, ըսելով թէ անխուսափելի են նման դէպքեր պատերազմի միջոցին եւ թէ պէտք չէր խռովիլ, ու դարձեալ յայտնեց որ այս տարրական բանը Հայերը չեն ըմբռներ, այլեւս չկըրցայ զսպել ինքզինքս եւ սովորական քաղաքավարական դարձուածքներ մէկ կողմ դնելով, ամենաբուռն կերպով յարձակեցայ վրան, ըսելով, թէ աւազակները կը քաջալերուին, թէ կուռքը կը վտանգուի այս քաղաքականութեամբ, թէ Հայերուն խորթ կը նային եւ ուժերը համիտեան ուժերէն աւելի վատ դարձած է: Չեմ յիշեր այլեւս մանրամասնութիւնները, այն գիտեմ միայն, որ Միւթէսարրֆը պահ մը ինքնիրեն կորսնցուցած, շըւարած կը լսէր զիս, քանի մը անգամ փորձեց իր սովորական ջղային ճըշդոցներով ազդել, բայց ես անկէ աւելի կը գոռայի: Վերջապէս, ինքն իրեն շուտով ձեռք առաւ եւ խոստացաւ վերջ տալ երկրի անիշխանութեան: Կողմնակի մարդը միայն հեռագրատան միւտիրն էր, Վանեցի կէս խափշիկ մէկը, որ ի զարմանս իմ, նկատելի գոհունակութիւն կը ցուցնէր իմ յարձակումներէս: Այս մարդուն մենք պիտի հանդիպինք դարձեալ: Այս տեսակցութենէն եւ միւթէսարրֆի վերաբերմունքէն ես գէշ նախազգացումներով հեռացայ: Շատ բան չփոխուեցաւ այդ օրէն, ի հարկէ. միայն միւթէսարրֆ Սերվէթը, ինչպէս յետոյ տեղեկացայ միւտիրէն, բողոքած էր Պոլիս իմ «միջամտութիւններուն» դէմ, որովհետեւ քանի մը օրէն Էրզրումէն հեռագրով կը կանչէր զիս:

Անկարելի էր այլեւս մնալ. միւթէսարրֆը անձամբ եկաւ յանձնելու հեռագիրը, աւելցնելով սիրալիրօրէն թէ ամէն դիւրութիւններ պիտի տայ ինծի՝ ապահով Պոլիս հասնելու. քաղաքավարութեամբ կ'աքսորուէի երկրէն:

Ծանր ազդեց մեր շրջաններուն վրայ իմ մեկնումիս հրամանը. լաւ թէ գէշ կապ մըն էի կառավարութեան հետ, քանի որ իշխանութիւնները կը խուսափէին առաջնորդին հետ քաղաքական կամ զինուորական խնդիրներու առթիւ ո եւ է յարաբերութիւն պահել: Թուրքէնը լեզուի եւ իր անհատական հակումներու տեսակէտէն, չէր կրնար այդ դերը կատարել: Ծանր մտահոգութեամբ կը մեկնէի: Վերջին մեր խորհրդակցութեան մէջ սակայն թելադրեցին ինծի երթալ Ս. Կարապետ եւ հոն սպասել. եթէ ձիւնը եւ բուքը ներէ, կրնամ շարունակել, եթէ ոչ՝ պէտք չէ վտանգի ենթարկուիլ որովհետեւ այդ ամիսներուն Կինճի կամ Օղնուտի ճամբաները անանցանելի կը դառնան:

Ճեխլանի եւ Ջիարէթի ճամբով, շըրջելէր որու առաջնորդութեամբ, Դեկտեմբերի վերջին օրերէն մէկը, բարձրացայ Ս. Կարապետ վանքը: Ահագին ձիւն էր եկած. արահետ մը կը յառաջանայինք:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Միրիկի Արագ. — Ու շաղկապը չէ գործածուած առանձինն, այլ յատկութեամբ, մեր հին կամ գաւառական լեզուին մէջ, բայց ան բնականաբար աւելի հին կամ նոյնքան հին է որքան Եւը: Ժողովրդական է նաեւ աւելի, հետեւաբար աւելի Հայկեան, եթէ ներելի է այսպէս ըսել: Անոր գոյութիւնը սակայն հինին մէջ որոշ կերպով կը տեսնենք քանի մը բառերու մէջ (բարդ ձեւով), որ Եւ շաղկապին դերը կը կատարէ: Այսպէս Երդումարդ (իր երդիքին, իր տանիքին, իր չէնին կապուած մարդ): Այրուձի (իր ձիուն մտերմացած մարդ, որ կարծես առանց ձիու չըլլար, ինչպէս բանակին մէջ, ուր կայ հեծելազօրկամ հեծելազօր: Այրուձին՝ աւելի բացատրական, յատկանշական): Աղուհաց, ընտանեկութեան չափ հին սա՛ հայկական բառը, աղով միացած, պահքի ու ապաշխարութեան յայտարար սա մեր նախնիքներուն աղուհացը, բազարջը նաեւ: Կայ նաեւ նոյն կաղապարին վրայ դարբնուած Բօղուբանճդը: Այս ձեւերուն ուսումը այն պատճառով հետաքրքրական կը համարինք, որ մեր դասարանին տղաքը պատեհութիւն մը աւելի կ'ունենան սերտելու հայերէնը, այսինքն՝ ուժով միտք պահելու, անոր կապուելու (դաս սերտել ...):

*** Յառաջիկայ, յետագայ, հետեւեալ. — Առնցմէ առաջին երկուքը անմիջականութիւն չեն ցուցներ, այսինքն՝ երբ «յառաջիկային կը խօսինք», «յետագային պիտի տեսնենք, պիտի պատմենք» կ'ըսենք, որոշ կերպով ժամանակ ցոյց չենք տար: Արդէն ամէնքդ ալ վէպերու, կամ պատմագրութիւններու մէջ հանդիպած էք այս ձեւ գործածութեան: Տասներորդ դարու դէպք մը պատմուած ատեն, զոր օր. յանկարծ կ'ըսուի ... «յետագային պիտի տեսնենք թէ ...» (Թերեւս մետասաներորդ դարուն իսկ): Բայց հետեւեալը անոնց հակառակն է, անմիջականութիւն է: Երբ կ'ըսես «հետեւեալ պատկերը», արդէն իսկ անմիջապէս վարը պիտի տաս զայն, ինչպէս «հետեւեալ օրինակը» եւն.: Հետը եկած է հետքէն, որ քիթին հետ կը քալէ, շուքին պէս: Յետը եկած է յետոյէն, պիտի գայ, իր կարգին: «Յետ երիցաւուրցս» (երեք օրէն վերջ): «Զհետ գայր բազմութիւն մեծ» (մեծ բազմութիւն մը ետեւէն (անմիջապէս իր ետեւէն կուգար, կը տեսնուի ահա): Հետեւեալին գրեթէ համազօր է «յաջորդը»: Դիտեցէք յաջորդին Յ գիրը (աջին վրայ գրուած), նաեւ «յետոյին նոյն Յ գիրը (ետքին վրայ արուած): Իսկ երբ ետքին վրայ Յին տեղ Ե կը գրուի, ետքին իմաստը աւելի կ'ուժովնայ, կը մօտենայ: Ետքէն (յետոյ) գալ եւ հետքին վրայէն քալելուն միջեւ տարբերութիւնը ակնյայտնի, ակներեւ է:

Զհետին համանիշ գրաբար մէկ ուրիշ նախադրութիւն ալ կայ — զկնի — կինճ բառէն շինուած, որ կը նշանակէ զարշապար: Այս միեւնոյն կինճ բառէն կազմուած է կնաւ, կնամարգի (տկար, թոյլ: Քանի որ կինճ կը նշանակէ նաեւ ոյժ, ամրութիւն, թերեւս առաջին (զարշապար) նշանակութենէն ընդլայնուած: Վերի կնամարդի օրինակը կրնայ «կին» բառէն ալ առաջ եկած ըլլալ պարզապէս: Ո գիտէ եւ է:

*** Հարկաւ լսած էք որ հին լեզուին մէջ կայ չոքայ (գացի) ձեւ մը, երթալ բային կատարեալը իր երեք դէմքերով (եզակի եւ յոգնակի): Չոքաւ Յիսուս — Յիսուս քալեց գնաց, եւն. եւն.: Այս կատարեալին ձեւը բուն բայէն բոլորովին տարբեր է: Եւ պէտք է գիտել որ այս ձեւը լոկ կատարեալ ժամանակին համար է: Շատ հաւանաբար ասիկա նոյն երեւոյթն է, զոր կը տեսնենք գերմաներէնի մէջ, ուր կայ ziehen բայը, քաշուիլ երթալ նշանակութեամբ նաեւ, եւ որուն կատարեալը կ'ըլլայ zogen, zog, եւն., քաշուեցաւ գնաց, գաղթեց, գաղթեցին եւն.: Յգիտութիւնս պարտկելու համար սոփեստութեան գացի: Երանի թէ մինչեւ հոն երթանք միայն ...

*** Մեր ազգային (միշտ ազգային ... որ քիչ մը համազօր է տիրացուականին) քայլերգին մէջ կայ, ինչպէս գիտէք — «Ի զէ՛ն, ի վրէժ, մի յաջ մի ձախ, ո՛ն անդր յառա՛ջ»: «Երիտասարդի մը հարցուցի թէ ի՞նչ կը հասկնայ մի յաջ մի ձախ բառերէն: Առանց մտածելու, իսկոյն յարեց. — Մէկ աջ, մէկ ձախ, այսինքն՝ մէյ մը աջ մէյ մը ձախ: Ըսի — Հոս խնդիրը մարմնամարզի վրայ չէ, որպէսզի մարզիչը մարզիկներուն հրամայէ աջ — ձախ: Ըսաւ — «Մեր բոլոր ընկերներն ալ գրեթէ այսպէս կը հասկնան, կարծեմ»: — Ըսի — Ոչ, սիրելիս, քերթողը կ'ըսէ որ երբ յարձակումի պահը ժամանէ, երբ իրենք իրենց կարգին մէջ արդարապէս վրէժպահանջատելու բոպէին հէգ ժամանակին ու միջոցին ժամահարին վրայ, մի՛ անսնաք, ո՛չ ձախ նայեցէք, ո՛չ աջ, այլ միայն դէպ յառա՞ջ: Շատ շնորհակալ եղաւ հարցակիցս եւ խնդրեց գրել այս մասին, ինքզինքը եւ իր ընկերները մեղադրելով; (Վերի օրինակին մէջ դիտուեցաւ էր որ շեշտը դանց ըրի մի-երուն վրայ, Գոլամպոսի հաւկիթին պատմութիւնը յիշելով):

*** Նախորդ դասերէն մէկուն մէջ նմանաձայն բառերու վրայ խօսեցանք եւ բաւական օրինակներ տուինք: Կայ նաեւ նմանաձայնութիւն ոչ միայն բառերուն, այլ ամբողջ նախադասութեան մէջ: Ընտիր ու վարժ քերթողներ ու գրագէտներ կարող են կարծես իրենց բացատրած իմաստին Ռիթմական կամ ֆիզիքական տպաւորութիւնը անգամ տալ, նոյն նախադասութեան բառերուն ձայներ հանել տալով, զօգցես խօսեցնելով — անձրեւի, կարկուտի, կաթի, շանթի, յարձակումի, եւն. նմանաձայնութիւններ: Այսօր, ձեր սթափումին համար կը վերջացնեմ հետեւեալ (ոչ թէ ... յետագայ) օրինակով, որմէ դուք ալ պիտի հասկնաք թէ խնդիրը զինուորական — պատերազմական յարձակումի վրայ կը դառնայ ... Հեծեալ ու այրուձի իրար խառնուած.

— Անդ քառատրոփ դռոյթ, անդ զօռ, անդ ոտն ի դոփ, մկունդ ի կոփ. բուռն առ անտառ, բամբ ի բամբիւն, բուռն ի բռնիւն, զանգ սլածանաց:

Աշխատեցէք արագ արագ չուեթափել:

Հասկցողին ալ բարեւ ...

ՏԱՐԱԶ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՄԵՐ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ

ԵՐԱՄ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Յուլիս 24ին Սոֆիայի մէջ յանկարծամահ եղաւ արի ընկեր մը, Երամ Գալուստեան եւ թաղուեցաւ մեծ հանդիսաւորութեամբ:

Ո՞վ էր Երամը: Իրազեկ մը կը պատմէ «Հորիզոն»ի մէջ. —

Ընկ. Երամը ծնած է Հայաստանի Դարանաղեաց գաւառի Վերի Բաղառիճ գիւղը, 1897 թուականին: Մինչեւ 1915ի տեղահանութեան օրերը ապրած է հայրենի գիւղը, Գալուստեան նահապետական ընտանիքի մէջ: Տեղահանութեան նախընթաց օրերուն պատանի Երամը կը յափշտակուի Դարանաղեաց այդ օրերու հերոս Գալուստ Խաչիմեանի ըմբոստութեան ծրագիրներով եւ կը լեցուի ցասումի ու վրէժի կրակով: Երամը չէր ուզեր հաշտուիլ տեղահանութեան նուաստացումին: Բախտը սակայն այլ բան կը տնօրինէ: Բաղառիճէն Երզնկա գացած սուրհանդակները, ճանապարհին կը ձերբակալուին ու կը նահատակուին: Լուրեր կը հասնին, որ Երզնկան տեղահանուած է առանց որ եւ է ընդդիմութեան: Թեւաթափ կ'ըլլան ոչ միայն Կամախի հայկական միւս գիւղերը, այլեւ ռազմագիտական ընքանչելի գիրք եւ քաջակորով ժողովուրդ ունեցող Բաղառիճը:

Խաչիմեան Գալուստի ճիգերը զուր կ'անցնին եւ հերոսը կը հարկադրուի իր խմբակով բարձրանալ լեռները:

Երամը, որ չէր կրցած միանալ Խաչիմեանին, կը մատնուի տագնապի: Իր պատանի ընկերակիցներու հետ կ'աշխատի դիմադրական ոգի ստեղծել, բայց տրամադրութիւններու ընդհանուր անկումի հետեւանքով չի յաջողիր, իր հօրեղբայրը եւ մայրը կը ստիպեն Երամը՝ իրենց հետ բաժնել տարագրութեան ճակատագիրը:

Կամախի կիրճին մէջ տեղի կ'ունենայ Բարձր Հայքի ժողովուրդի մարտիրոսացումը:

Զարհուրանքի աղէտին ատեն Երամ կը դառնայ հայկական յուսահատ ընդվզումի հերոսը: Տապալելով իր վրայ յարձակող սուսերամերկ Թուրքը, եւ ձայն տալով իր երկու պատանի ընկերներուն (Եփրեմին եւ Յարէնին), դուրս կը նետուի կոտորածի գիծէն: Պատանիները երեք օր թափառելով, կը հասնին Դարանաղեաց լեռները, ուր կը հանդիպին Միհրան Ազաճեանի խումբին եւ կը միանան անոր:

Խաչիմեանի եւ Ազաճեանի խումբերը, որոնք իրարու հետ կապի մէջ էին, ամենադժնդակ պայմաններու մէջ մաքառելով, ամբողջ մէկուկէս տարի հայ վրիժառու կամքի յիշատակը կը պահեն Դարանաղեաց լեռներուն վրայ:

Տեսնելով, որ Ռուսերը տրամադիր չեն դէպի Դարանաղիք յառաջանալ՝ խումբերը կ'որոշեն անցնիլ Թրքական գիծը: Այս ծրագիրը յաջողութեամբ կը պսակուի եւ օր մը Դարանաղեաց կորիճները իրենց բնայատուկ սպառազինութեամբ կը մտնեն Երզնկա: Հոն պահ մը Սեբաստիոյ հերոս Մուրատի քով մնալով՝ Երամ կ'անցնի Տրապիզոն եւ Կովկաս: Բոլշեւիկեան յեղափոխութեան հետեւանքով կազմալուծուած ռուս բանակը երբ կը լքէ Հայաստանը, Երամը արձագանգելով Մուրատի կոչին, կրկին կը շտապէ Երզնկա եւ կը մտնէ Մուրատի զօրամասին մէջ: Մասնակցելով շատ մը կռիւներու, ան Երզնկայի նահանջին հետ Էրզրում կը հասնի, ուր Անդրանիկի յուսահատական մէկ փորձի պահուն, Կէզ գիւղին մօտ ծանր կերպով կը վիրաւորուի: Փոխադրուելով նախ Սարիղամիշ, ապա Կարս եւ Ալեքսանդրապոլ, ի վերջոյ Թիֆլիսի մէջ կ'ապաքինի եւ Բաթումի վրայով կ'անցնի Պուլկարիա:

Քանի մը տարի Լոմի մէջ իր հօրը քով մնալով՝ կ'ամուսնանայ Կամախցի Դաշնակցական Ղուկաս Մինասեանի քրոջ Աննային հետ: Ապա փոխադրուելով Սոֆիա, կը զբաղի ուրիշ առեւտուրով եւ տնտեսական բարեկեցիկ վիճակ մը կը ստեղծէ:

«ՊԱԼԸԽՃԻ ԳԱՌՆԻԿ»

Յուլիս 11ին Սելանիկի մէջ յանկարծամահ եղաւ Գառնիկ աղա (Գրիգորեան) որ ամէնուն ծանօթ էր ժողովրդական որակումով մը, — «Պալըխճի Գառնիկ»: Վաթսունի մօտ էր եւ ամուրի: Մարդ-մարդասէր չունէր, սակայն ծանօթ էր ամբողջ Թրակիոյ մէջ: Յաղթանդամ եւ ինքնավստահ, ինկաւ տերեւի մը պէս:

Մօտաւորապէս 35 տարիէ ի վեր կը բնակէր Տէտէաղաճի մէջ, ուր ապաստանած էր Պոլսէն (բնիկ Սամաթիացի էր), 96ի ջարդերէն յետոյ Պուլկարիա փախելէ վերջ:

Պոլիս, ձերբակալուած եւ բանտարկուած էր իբրեւ «պօմպաճի», իբրեւ կասկածելի յեղափոխական: Յետոյ կրցած էր խոյս տալ եւ ապաստանիլ ազատ երկիր: Պուլկարիոյ մէջ, պահ մը ձկնորսութեամբ զբաղելէ վերջ, անցած էր Տէտէաղաճ եւ հոն հաստատուած էր վերջնական կերպով, նախ իբրեւ ձկնորս եւ ապա, իբրեւ ձուկի վաճառական: Այս արհեստով պարապեցաւ նաեւ մինչեւ իր մահը, թէեւ, վերջին քանի մը տարիներուն, նիւթական շատ նեղ պայմաններու մէջ:

Գառնիկ աղան Դաշնակցական էր: Այդ ոգիով մեծցած էր դեռ Պոլիս գտնուած ատենը, երիտասարդ տարիքին մէջ, մտած էր կուսակցութեան շարքերը եւ ծառայած անոր, իբրեւ համեստ զինուոր մը:

Անհամար զրուցներ կը պատմէր ան Պոլսոյ յեղափոխական կեանքէն, ուր ապրած էր ժամանակին: Եւ կը պատմէր պատկերալից, Սամաթիացիի յատուկ բարբառով:

Մինչեւ իր վերջին օրերն ալ մնաց Դաշնակցական, խորքով ու համոզումով, թէեւ խոնարհ ու անգրագէտ:

Տարօնի յուշերեկոն

ՊԱՆԵԿՕ (Յառաջ) — Փարիզի Տարօնցիներն ալ հանդէս մը սարքեր էին կիրակի օր, սիրուն սրահի մը մէջ. դժբախտաբար սակաւաթիւ էր բազմութիւնը: Նախագահը Պ. Ա. Զաքրեան, հանդէսը բացուած յայտարարելով, միջանկեալ դրուագ կարդաց քիւրտ ընտանիքի մը ողբերգին Զաղնի յուզիչ պատմութիւնը: Յետոյ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը Պ. Գեղամ Բալայեան, որ խանդավառ ճառով մը ներկաները փոխադրեց Տարօնի աշխարհը: Նկարագրեց իր իսկ մանկութեան օրերուն, Մուշի եւ Սասունի հանդէպ ունեցած երկիւղած յարգանքը եւ պատմեց թէ իրենց պատանիներու խմբակը այդ անունները կը կնքէին: «Տարօնի աշխարհը եղած է յեղափոխութեան կեդրոն մը, սիրտն ու հոգին հայ ազգին»: Ապա խօսելով արտասահմանի Տարօնցիներու մասին աւանդական վրէժը ամփոփեց մէկ նշանաբանի մէջ — «Հայ ապրիլ, աշխատիլ ինքնապահպանման համար, մեր նոր սերունդը մկրտել ազգային գաղափարով»:

Երկրորդ բանախօսն էր Խաչիկ Մըկրտիչեան որ իր կարգին շեշտեց Տարօնի կատարած դերը մեր ժողովուրդին մէջ եւ ցաւով յայտնեց թէ Տարօնի արտասահմանեան նոր սերունդին մէջ չի տեսներ այն ինչ որ կը սպասուէր: Իբրեւ մխիթարանք թուեց Հայաստանի մէջ գոյութիւն ունեցող Տարօնի մասունքները. — «Եթէ արտասահմանի մէջ Տարօնի բեկորները պէտք եղածը չեն կատարեր, այնտեղ պէտք է որ կատարեն, իրենց հողին վրայ, միշտ անմահ պահելով Տարօնի անունը»:

Մինչ Թախտա Գարեգին Հայրենի եղանակներ կը հնչեցնէր, Պ. Լեւոն Տօնիկեան արտասանեց Տարօնի զաւակներէն Գեղամ Գեղակի «Հայրենիքի» մէջ հրատարակուած «Հայրենի տունը», խրոխտ ձայնով թնդացուց «Արօրն ու Տատրակը», իսկ Սիփանի անդամուհիներէն Օր. Հռիփսիմէ Գընեազեան — Մշեցիներուն սոխակը — իր քնքոյշ ձայնով երգեց «Սիրուն Գարունը» եւ Մշեցիներուն հին օրերը յիշեցնող երգը՝ «Մանան սարէն կուգայն»:

Յետոյ սկսաւ ուրախութիւնը, սեղաններու շուրջ բոլորուած հայրենակիցները կը խմէին Տարօնի կենաց, կ'երգէին ու կը ճառէին, իրենց աչքին առջեւ միշտ պատկերացնելով Տարօնի աշխարհը իր հին հին յիշատակներով:

Մշեցիներու յատուկ ուրախութեան մթնոլորտ մը ստեղծուած ըլլալով, սկսան Մշեցնակ պարերը, որոնց ազդեցութեան տակ կը թնդային սրահի պատերն իսկ: Տպկուած սազ մը աճուրդի դրուելով շահեցաւ Պ. Ա. Տ. Մատթէոսեան: Կազմուեցաւ աւելի մտերիմ շրջանակ մը եւ մեծ սեղանի շուրջ, ամէն մէկը ունենալով սազին բաժին մը:

Գիշերը ուշ ատեն ներկաները սկսան բաժնուիլ այդ խանդավառ մթնոլորտէն, ամէն մէկը իր հետ տանելով Տարօնի յիշատակէն մասունք մը:

Թղթակից

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 28 յուլիս (Յառաջ) — Հ. Յ. Դ. Սէն Ժէրոմի «Վրէժ» խումբը յուլիս 26ի կիրակին դաշտահանդէս մը սարքած էր Խանասորի հերոսներու յիշատակին, ընկ. Յակոբ Գնալեանի ծառազարդ ագարակին մէջ: Հակառակ տեղւոյս մէջ պատահած անակնկալ դժբախտութեան մը, զարմանալի խուռն բազմութիւն մը փութացած էր հանդէսին վայրը ճաշերով միասին: Բեմին երկու կողմերը կը ծածանէին Ֆրանսական եւ հայկական եռագոյնները, անոնց կեդրոնը Հ. Յ. Դաշնակցութեան երրորդութեան խորհրդանիշը եւ Խանասորի հերոսներուն նկարները: Ջութակահար Պ. Փափազեանի մէկ նուագէն վերջ, հանդէսին նախագահ ընկ. Մ. Թաշճեան գեղեցիկ ճառով մը վեր հանեց Խանասորի արժէքը: «Հ. Յ. Դ. հերոսները վերջին 50 տարիներու ընթացքին տուին Խանասորներու երկար շարք մը: Անոնց արիւնով լճեր գոյացան, մինչեւ որ ունեցանք մեր ազատ ու անկախ Հայաստանը: Փա՜ռք մեր անթաղ հերոսներուն»:

Յետոյ Պ. Հ. Համբարձումեանի ղեկավարութեամբ խումբ մը երիտասարդներ երգեցին «Բամ Փորոտան»: Արտասանեցին ընկ. Մ. Դաւիթեան, Պ. Պ. Պէշկէօթիւրեան, Մինասեան, Սանտալեան, օրիորդներ Յողեան եւ Անտոնեան (Սասնոյ հսկային): Երգեցին Պ. Հ. Համբարձումեան, օրիորդ Պապիկեան, Գնալեան եւ չորս փոքրիկներ, իսկ սիրուն կտորներ նուագեց մէջ ընդ մէջ Պ. Փափազեան: Յետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօս ընկ. Հ. Սէրէնկիւլեան, որ շեշտեց — «Արդէն ժողովուրդի մը ծոցէն ծնունդ առաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եւ իր առաջին գործն եղաւ ուժգին հարուած մը տալ անսանձօրէն մեր ցեղը կոտորող, մեր նամուսը բռնաբարող Թուրք ու քիւրտ բարբարոսներուն ... Այս բոլորին հետ դաշնակցական հերոսներու սրտին վրայ վրէժ մը կուտակուած էր, տարիներ առաջ Թուրքերն ու Քիւրտերը ջարդած էին մեծ յեղափոխական Աւետիսեանի խումբը: Խանասորի արշաւանքը կազմակերպողները կ'ուզէին անոնց վրէժը լուծել ... Այսօր այս օտար ափերուն վրայ տօնելով Խանասորը, վրէժի եւ բարոյականի դասեր պէտք է առնենք ... Մեր ցեղին մարտական կամքը միշտ ուժեղ եղած է: Հազարներ չէին Խանասոր արշաւողները, այլ քանի մը հարիւր հոգի: Բայց անոնք կարգապահ զինուորներու պէս ուխտած էին մեռնիլ հալածական ժողովուրդին համար: Ինչպէս միշտ, այս ուխտաւորներն ալ կը պատկանէին ժողովուրդի բոլոր խաւերուն, հոն էին մտաւորականներ, գիւղացին եւ քահանան խաչը ձեռքը կը խրախուսէր տղաքը: Այսօր այս օտարութեան մէջ պէտք ունինք այդպիսի ուխտերու, մեր երիտասարդութիւնը այլասերումէ փրկելու համար: Մեր ժողովուրդի բոլոր սրբութիւններն ու ազատութեան ոգին վառ պահելու համար կայ եւ պիտի մնայ Հ. Յ. Դաշնակցութեան հաւատամքը»: Յետոյ «Վրէժ» խումբի տղաքը ծախեցին վիճակախաղի տոմսեր ու շահող թիւերն են. — 133 (շիշ մը շամփանեա), 190 (վառնակ մը), 135 (զոյգ մը աղաւնի), 25 (շիշ մը անուշահոտութիւն), 110 (մետաքսէ շալիկ մը), 78, 27, 9, 123, 188, 10 ըմպելի եւ զանազան առարկաներ:

Գոմոնի «Շանթ» թատերախումբի ներկայացուցած ծիծաղաշարժ զաւեշտը ներկաները կէս ժամ խնդացուց: Մինչ նուագախումբը կը նուագէր, պարի սիրահար զոյգերը կը դառնային կանանչ ծառերու շուքին տակ, իսկ ընտանիքներ ու երիտասարդներ սեղան շուրջ կ'ուրախանային եւ ազգային երգերով օդը կը թնդացնէին:

Կեցցէ՛ Խանասորի հերոսներու յիշատակը:

Մհիթ Դաւիթ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (59)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Կը հարցնէի թէ Քաջալէն խապար կա՞յ, — նոյն խորհրդաւորութեամբ հարցումը կրկնեց Մոսօ, — դու կ'իմանաս ...

— Հա՛, ինչպէ՞ս չէ ... Ողջ առողջ տեղ հասեր է:

— Դու խելօք մարդ ես, Պ. Վարդան, անշուշտ կը գիտնաս ...

— Ի՞նչ, Մոսօ:

— Ի՞նչ կը կարծես, Քաջալը Երկիր պիտի անցնի՞, — փսփսալով հարցուց Մոսօն, — հը՞, ինչ կը կարծես:

— Շատ հաւանական է. նավկա չի կրնար մնալ:

— Քեզմէ մեծ շնորհք մը պիտի խնդրեմ, Պ. Վարդան, բայց կը խնդրեմ վրաս չխնդաս:

— Չէ, ինչո՞ւ խնդամ:

— Քանի որ Քաջալը Երկիր պիտի անցնի ...

Վարդանը հարցական նայեցաւ խօսակցին:

— Խնդրէիր որ զիս ալ հետը տանի, — ու Մոսօն ասանկ յուզուած, չէր գիտեր թէ ի՞նչպէս խօսքը շարունակէր:

— Մոսօ՜ ...

— Ա՛խ, պարոն ջան, էս քանի տարի եղաւ ... զարիպ զուրպէթութիւն սիրտս մաղ մաղ էրեց ...

— Մոսօ, — ու Վարդանը զգածուած՝ թեւը նետեց Մոսոյի ուսին, — ձերոնք կարօտցեր են անշուշտ, հէր, մէր: Տուն վերադառնալ կ'ուզե՞ս, հա, Մոսօ:

— Տո՞ւն ... չէ՛, տուն երթամ՝ ի՞նչ ընեմ ... Հէրս կայ, մեծ ախպերս, — ու Մոսօն քաշուելով հազիւ համարձակեցաւ շշնջալ. — Պ. Վարդան, ազգութեան զինուոր գրուիլ կ'ուզեմ ...

Վարդանը յանկարծակիի եկած՝ երկար չպատասխանեց: Մոսոյի խնդիրքը բոլորովին անակնկալ էր իրեն համար, ատկէ զատ հաստատ ալ չէր գիտեր, թէ այդ ամառը Քաջալին պիտի կրնար տեսնել:

Սիրտը դող ինկած՝ Մոսօն պատասխանի մը կը սպասէր, որ սակայն կ'ուշանար: Չէ՛, ինչո՞ւ մերժեր Վարդանը, որ կը դժուարանար պատասխանելու: Խեղճ գեղացի մը, ինք ո՞ւր՝ ազգութեան զինուորը ո՞ւր ... Վարդանին լռութիւնը մերժում համարելով, խեղճացած Մոսօն տեղէն բարձրանալով՝ բաւ.

— Խնդիրքս չըսուած սեպէ, Պ. Վարդան, կը ներես ...

— Մոսօ:

Եւ ամուր մը բռնելով Մոսոյի թեւէն՝ Վարդանը դէպի իրեն քաշեց ու նորէն քովը նստեցուց զայն:

— Ուրեմն, Երկիր անցնիլ կ'ուզես:

Մոսօն դրական իմաստով գլուխը շարժեց: Անշուշտ, Երկիր անցնիլ կ'ուզէր, եթէ միայն զինք յարմար գտնէին զինուորութեան:

— Հաւանական է որ ամառս Քաջալին հանդիպիմ, — համոզիչ ձայնով պատասխանեց Վարդանը — վստահ եղիր, որ պիտի խօսիմ եւ աշխատիմ: Բարեբախտաբար Քաջալը քեզ կը ճանչնայ:

— Պիտի խօսի՞ս, — ուրախացած բացագանչեց Մոսօն՝ Վարդանի ձեռքը խոշոր ափին մէջ ուժեղ մը սեղմելով. — իրա՞ւ կ'ըսես, Պ. Վարդան:

Երբ քիչ մը վերջ Վարդանը բարձրացաւ տեղէն ներս երթալու համար, դռնէն ներս մտած ժամանակ ետ դառնալով յիշեցուց.

— Մոսօ՛, չմոռնաս կիրակի օրը պիտի հաւաքուինք Բոտանիքական Այգիի ձորը:

— Միտքս է, Պ. Վարդան:

Թիֆլիզի Բոտանիքական Այգին կը գտնուէր խոր ձորի մը կողին վրայ: Այդ ձորը կը սկսէր Կուրէն հովիտէն, կը մագլցէր լեռն ի վեր եւ աստիճանաբար նեղնալով կը հասնէր մինչեւ Կոճոր գիւղի տակ:

Կիրակի օր, խումբ մը երիտասարդներ հաւաքուած էին այդ ձորի վերի մասը, ուր ընդհանրապէս պտոյտի եկողները չէին երթար: Ամայի շրջան մըն էր, քարքարոտ եւ վայրի մացառներով շրջապատուած, ուր ձորը այնքան նեղ էր, որ երկու կողերը կը նմանէին դէմ դիմաց բարձրացած պատերու:

Ժայռի վրայ երկնցած էր Վարդանը ուրիշ դիմնազիստի մը հետ: Եօթը երիտասարդներ շրջապատած էին այդ երկուքը եւ ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէին դիմնազիստ պատանին, որ հայերէն պռօշիւր մը կը կարդար: Պուլկար յեղափոխականներու կեանքէն առնուած էր վիպակի նիւթը: Զարմանալի պարզութեամբ գրուած պատկեր մըն էր, առանց ճոռոմաբանութեան: Պուլկար հայրենասէր երիտասարդ մը մասնակցեր էր առաջին ապստամբական շարժումին, որ չէր յաջողած եւ վերջացած էր կոտորածով:

Թուրքերը ուրիշ շատերու հետ ձերբակալած էին այդ երիտասարդը ու նետած բանտի զնդանը: Պայրամի առաջին օրը, Ղօնախի հրապարակի վրայ կախաղան պիտի բարձրանար այդ երիտասարդը: Գրքոյկը կը վերջանար բանտարկեալի վերջին ցանկութիւնը արտայայտող բանաստեղծական տողերով: Պուլկար յեղափոխականը չէր ցաւեր, որ քսան տարեկան, ջահէլ ջիվան պիտի կտրէր կեանքի թելը: Յուզիչ խօսքերով հրաժեշտ կ'առնէր մօրմէն, գիւղի իրենց տնակէն, զամբռէն ու իր տնկած ծաղիկներէն, որոնց բացուիլը չտեսած պիտի մեռնէր: Սակայն, կեանքի հետ հաշիւը փակելէ առաջ՝ գերագոյն ցանկութիւն մը ունէր: Կ'ուզէր որ վերջին պահուն զոր սիրած աղջիկը, կարմրաթուշ սիրուն Կատիւշան, իր ձեռքերով ասեղնագործած մաքուր պլուզ մը հագցնէր, երկար եւ առատ մազերը լուար ու ազուոր մը սանտրէր, վզին անցնէր կարմիր մետաքս թաշկինակը, զուգէր — զարդարէր զինքը նորափեսայի նման, որպէսզի երբ անհաւատ Թուրքերը զինքը կախելու տանէին՝ նոր ծագող արեւի նման ինք պայծառ ու գեղեցիկ երեւար:

Երբ դիմնազիստը վերջացուց ընթերցումը, ունկնդիրներէն ոմանց աչքերուն մէջ արցունք կար: Առոնցմէ մէկը՝ շատ երիտասարդ տղայ մը, փոքրահասակ եւ նիհար կազմով, բռունցքը շարժելով դարձաւ Վարդանին.

— Դուն ան ըսէ, թէ մեր կարգը ե՞րբ պիտի գայ Հայաստան երթալու, — ու յօնքերը կիտած՝ պատասխանի մը սպասեց:

— Որ ի՞նչ ընես, — ընդհանուր ծիծաղի մէջ հեգնօրէն հարցուց առոյգ երիտասարդ մը, — այ պալամ, ընտեղ ծծկերներու տեղը չէ ...

— Ջէնդ, — բարկացաւ պատանին, — պոյիդ պուսաթի՞դ նայիմ թէ հաւի սրտիդ ... որ աղամարդ ես, արի մէյտան:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Իր օդանաւերը անդադար կը ռմբակոծեն Զոր. Մալայի գիրքերը: Պարչելոնայէն ղէպի Սարակոսա ճամբայ ելած զօրագունդ մը գաւառներ մը մէջ բանուեցաւ առաջին քաղաքէն 25 մղոն հեռու եւ ամբողջովին ջարդուեցաւ: Կ'ըսուի թէ 1000 հոգի սպաննուած են: Քաղաքը տակաւին ապստամբներուն ձեռքն է, 10,000 ռազմիկներով: Այս վերջինները լաւ ըլլալով կառավարական զօրքին յառաջխաղացութիւնը, 25 գնդացիրներ տեղաւորած էին անդունդին ափը եւ հակառակորդը ծուղակը ինկաւ: Ուրիշ զօրամաս մըն ալ հարկադրուեցաւ նահանջել, ապստամբներուն ձեռքը ձգելով Արականի նահանգը: Կը հաստատուի թէ ապստամբները գրաւած են Հուէլվա քաղաքը, հարաւային շրջանին մէջ: Այս քաղաքը Սպանիոյ ամէնէն կարեւոր նաւահանգիստներէն մէկն է եւ ունի պղինձի հանքեր:

*** Սպանիոյ դիւանագիտական պաշտօնեաները կը շարունակեն հրաժարիլ: Պերլինի դեսպանէն վերջը, հրաժարական տուաւ նաեւ Հռոմի դեսպանը, որ դեռ նոր հասած էր:

*** Ապստամբներուն հրամանատարութիւնը Հարաւ. Ամերիկայի պետութեանց հաղորդեց առժամեայ կառավարութեան կազմութիւնը:

*** Մատրիտի Ֆրանսական դեսպանը վտանգաւոր գօտիէ մը անցնելով, Ֆրանսա հասաւ: Համայնավար երեսփոխան Վայեան Քուրթիւրիէ, «Իւմանիթէ»ի խմբագրապետը, նոյնպէս այդ գօտիէն անցած ատեն, գնդացիրի կրակի մը բռնուելով, ինքնաշարժին վարիչը վիրաւորուեցաւ: Համայնավար երեսփոխանը սքանչացումով կը նկարագրէ հանրապետական զօրքին մարտնչումը եւ կ'առաջարկէ զէնք ճարել, խորտակելու համար ֆաշականութիւնը:

*** Ամերիկայի դիտական մը կը պատմէ թէ Քաթալոնիոյ գեղարուեստական գանձերը ոչնչացած են երկու օրուան մէջ: «Այլեւս եկեղեցի եւ վանք չէ մնացած Պարչելոնայի մէջ, բացի մայր եկեղեցիէն եւ Փէտրալպէսի վանքէն»:

*** Ոսկիի երրորդ բեռ մը, 1500 քիլօ, Փարիզ հասաւ Սպանիայէն եւ փոխադրուեցաւ Պանք տը Ֆրանս:

*** Սէվիլլայի մէջ կազմուած է օդանաւորդներու գնահուած վաշտ մը, որուն անդամները ուխտած են կառավարութեան գիրքերուն վրայ պայթեցնել իրենց օդանաւերը, ամէն բան աչք առնելով:

Գաղթեւի կազմակերպութիւն Լիբանանի մէջ

—·—

Լիբանանի գաղթի կազմակերպութեան գործունէութեան շուրջ քննութիւնները շարունակող զիտական եւ ոստիկանական շրջանակները մեծ գաղտնապահութիւն ցոյց կուտան:

Սակայն կը հաւաստեն թէ ճշդուած է գաղթի կազմակերպութեան իրական դիմագիծը եւ այն պետութիւնը որ նիւթական օժանդակութեամբ զայն գործիք դարձուցած է իր ձեռքին մէջ:

Դատական կարգ մը շրջանակներ կ'աւելցնեն թէ՝ հետախուզութիւնները դեռ չորս հինգ ամիս կրնան շարունակուիլ Տրիպոլսոյ, Ամրանի, Պէյրութի, Զէպլէի եւ Լիբանանեան ուրիշ կեդրոններու մէջ:

Կը հաւաստեն թէ կուսակցութեան անդամներուն ընդհանուր թիւը ութ հազարի կը հասնի Լիբանանի մէջ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ համար արքայական յանձնաժողով մը կազմուեցաւ Լոնտոնի մէջ, նախագահութեամբ Լորտ Փիլի: Յանձնաժողովը ճամբայ պիտի ելլէ, անմիջապէս որ խռովութիւնները դադրին: Իր պաշտօնը պիտի ըլլայ ճշդել խռովութեանց պատճառները, հողատարութեան գործունէութիւնը եւ դարմաններ առաջարկել:

ԱՆԳԼՕ-ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ նաւային դաշնագիր մը կնքուեցաւ Յուլիս 29ին, Լոնտոնի մէջ: Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցը կ'ըսէ թէ համաձայնութիւն գոյացած է բոլոր կէտերու մասին եւ այժմ կը մնայ դաշինքը հաղորդել միւս շահակից պետութեանց:

ՊԵՐԼԻՆԻ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆԻՆ բացումը տեղի կ'ունենայ այսօր, շաբաթ, իսկ բուն խաղերը կը սկսին վաղը: Արձանագրութիւնները փակուեցան յուլիս 28ին: Տեղեկագրի մը համաձայն, արձանագրուած են 4834 մարզիկներ, որոնց 4503ը այր, 341ը կին: Ամենամեծ թիւը կը ներկայացնէ Գերմանիա, 385 այր եւ 45 կին: Ամերիկացիները ունին 323 այր եւ 44 կին մարզիկներ, իսկ Ֆրանսա ղրկած է 238 հոգի:

ԻՐԱՔԻ ՄԷՋ, Միջին Եփրատի շրջանին խաղաղութիւնը վերահաստատուած ըլլալով, պաշարման վիճակը ջնջուեցաւ: Միջոցներ ձեռք առնուած են, որպէսզի նոր դէպքեր չպատահին: (Անցեալ ապրիլին երեք ցեղախումբեր ապստամբելով կարեցին հաղորդակցութիւնները): Ըմբոստները ծանր կորուստներ կրած են: Բազմաթիւ կալանաւորներ մահուան դատապարտուեցան: Կառավարութիւնը ապստամբներուն դէմ ղրկեց ոչ միայն զօրք, այլ եւ օդանաւեր:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ, երկու ելեկտրական գործարաններու բանուորները բանթող հռչակելով գրաւած էին շէնքերը: Դատարանը որոշեց որ պարպեն: Բանթողները կը մերժեն պարպել առանց գոհացում ստանալու, սպառնալով դիմադրել, եթէ բռնի ուժ գործածուի:

ՍՈՒՐԻՈՅ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ շատ ծանր կը ցուցնէ «Իւմանիթէ»ի թղթակիցը, տեղեկացնելով թէ կառավարութիւնը լուծած է մեքենավարներու սենտիքան, ամբաստանելով թէ համայնավարներ կը գտնուին անոր մէջ: Պէյրութի մէջ գործադուլ հռչակած են 300 հացթուխներ, պահանջելով 8 ժամ աշխատանք (փոխան 16ի), 50 առ հարիւր յաւելում (այժմ կը ստանան օրական 5 — 8 ֆր.) եւն.: Ոստիկանութիւնը ձերբակալած է 50 բանթողներ: «Ոստիկանութիւնը կրակ բանալով մարդիկ սպաննեց եւ վիրաւորեց, երբ գերեզմանատուն կ'երթային, վերջին ցոյցերու զոհերուն թաղման մասնակցելու համար»:

ԵՐԿՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐ իրարու զարնուեցան Վիլլաքուպլէի օդակայանին վերեւ: Սպաննուեցան երկու տեղակալներ եւ մեքենավար մը:

ԻՏԱԼԱԿԱՆ կառավարութիւնը որոշեց քարիւղ չղնել Ռումանիայէն, նկատելով որ այդ երկրին արտաքին նախարարը, Պ. Թիթուլէսքու, ծանր խօսքեր ուղղած է Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ, Իտալայի թղթակիցներու դէմ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

"ՎԷՄ", ի ԺԴ. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.

Գ. ԳԻՒԶԱԼԵԱՆ՝ Մեծ Յորինեանի առթիւ: ՑՈՒՑԹ. ՎԱՀՐԱՄ Ց. ԹՈՐԳՈՄեան՝ Յուշատետրէս: ՇԱՀԷ ԴԻԼ՝ Հայկական ճարտարապետութիւնը: Հ. Գ. ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆ՝ Հայաստանի գմբէթաւոր եկեղեցիները: ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ՝ Նոպատ մը Հայ եւ Թուրք աշուղական գրականութեան: Ա. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ՝ Միքայէլ Նալբանդեանցի անտիպ երկերը: ՎԱՀԱՆ ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ՝ Արհաւիրքի օրեր: ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ՝ Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը: ՀԱՑԿ ԱՃԷՄԵԱՆ՝ Բաղդատ վարդ., Գէորգ Թուլումճեան: Անցեալը: Կեանք եւ մշակոյթ: Գիրք եւ մամուլ: Գրախօսական: Յաւելուած: Վ. ՄԱՆԿՈՒՆԻ՝ Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը:

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթատարական սակի:

Երրորդ շրջանի բաժանորդները կրնան առաջին երկու տարիներու 12 թիւերը ստանալ վճարելով 50 ֆրանք, կամ վեց գիրք համար 25 ֆր.

Հասցէ.— S. Vratzian, 13 Rue des Platanes, Cité Jardin de Plessis-Robinson, (Seine).

ԱՅՍ ՇԱԲԹՈՒ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵՓՐԵՄ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները չորեքշաբթի երեկոյ (5 Օգոստ., ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 rue St. Denis (Place du Châtelet), մէթրօ Châtelet Օրակարգ՝ Երջանային ժողովի օրակարգերու քննութիւն:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի օրակարգի հարցերու քննութիւն:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Ֆոն տը Ճէրժի Մուրատ խումբի ընկերները, 2 Օգոստ. կիրակի ժամը 2ին, սովորական հաւաքատեղին, ներկայ կ'ըլլայ կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Վալանսի, Ռոմանի «Անդրանիկ» խումբի եւ շրջանի բոլոր ընկերները, 2 Օգոստ. կիրակի առաւօտեան ժամը 9ին, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼՊՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմի երկրորդ տպագրութիւնը:

Գին Ֆրանսայի համար 5 Ֆր., արտասահման 6 Ֆր.:

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Առնուվիլի «Վարդան» ենթակոմիտէի կողմէ

2 Օգոստ. կիրակի կէս օրէ վերջ, Գուա տը Քոնտոսի մէջ.

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

Կ'երգէ ՕՐ. ԳՆԵԱԶԵԱՆ

ՃՈՂ ԳԱՆՏ, ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆՆԵՐՈՒ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

Խանասորի արշաւանքի տարեդարձին առթիւ, Շավիլի Հ. Յ. Դ. Արզուրեան խումբը կազմակերպած է ընկերական այցելութիւն մը, ԱՐՂՈՒԹԵԱՆՆԵՐՈՒ շիրիմին, Շավիլի գերեզմանատան մէջ, 2 Օգոստոս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին: Կը հրաւիրուին Փարիզի եւ շրջաններու բոլոր ընկերներն ու համակիրները:

Հաւաքավայր՝ Շավիլի կայարանին (Մոնփառնասի գիծ) եղի կողմը ժամը 3.30ին:

Պ. Յ. Օհանեան, Պ. Խաչիկ Օհանեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Աւետիսեան, Տէր եւ Տիկին Ռոզուեան եւ Թէքէլի Եղուուեան ընտանիքը սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի Տիկնոջ, մօր, զոքանչ մօր եւ ազգականին՝

ՏԻԿ. ԶՄՐՈՒԹ ՕՀԱՆԵԱՆԻ

ղառնակսկիծ մահը որ տեղի ունեցաւ իր բնակարանին մէջ (Վիէն):

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ 28 յուլիս, երեքշաբթի ժամը 15ին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ տեղւոյն գերեզմանատան մէջ:

ՊԱՏՐ ԹՈՒՂԹ, ԼԻՆՕ, ՆԵՐԿ

Այս ծանուցումը ներկայացնողին Fաբ-ակին վրայէն 100ին 20էն 40 զեղչ:

Դիմել՝ փայլիէի մթերանոց, 15, Avenue Mathurin - Moreau, PARIS (19).

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Յարօն Յուրուբերանի Նահանգային Հայր. Միութեան Մարսէյլի Մասնաճիւղը իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Յետեւեալ միութիւններուն եւ կազմակերպութիւններուն. Կարմիր Խաչի Պուլվար Օտոօ եւ Լա Քրօյի ենթամասնաճիւղին, Սալնոյ Ջօրի, Վասպուրականի կարճ. կան Վատօտի, Բարբերդի, Երզնկայի Հայրենակցական Միութիւններուն, Պուլվար Օտոօի Հ. Յ. Դ. Վռամեան ենթակոմիտէին եւ Պուլվար Օտոօի Հոգաբարձութեան, որոնք ծաղիկպսակներով եւ ուղերձներով մասնակցեցան Պուլվար Օտոօի եկեղեցին մէջ Յարօնի նահատակներու յիշատակին տեղի ունեցած հոգեհանգիստին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ Յառաջդիմասէր Միութիւնը տարեկան ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր երկսեռ անդամները, 1 Օգոստ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, գպրոցի սրահին մէջ: Օրակարգ՝ տարեկան զեկոյց եւ հաշուետուութիւն եւ նոր վարչութեան ընտրութիւն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Յարօն Յուրուբերանի Նահանգային Հայր. Միութեան անդամական ընդհ. ժողով 2 Օգոստ. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Պուլվար Օտոօ, Րիւ Ալէքսանտր, Գար Միշէլի սրահին մէջ: Կը խնդրուի բոլոր անդամներէն ներկայ գտնուիլ: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՓԱՐԻԶ եւ արուարձաններու բնակող բոլոր Քղեցիներէն կը խնդրուի ներկայ ըլլալ 2 Օգոստ. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, 8 Ave de Paris, Vincennes, Պուայէի սրահը: Ընթերցում Ամերիկայէն եկած երկու շէքաբերականներու եւ Մարսէյլէն փարիզի Քղեցի հայրենակիցներու ուղղուած նամակներու:

Յ. Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի Մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այսօր շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը 3.30ին, 2 Place de l'Odeon, Nil Bleu Ճաշարանին մէջ: Բոլոր անդամուհիներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բաբերդի Հայր. Միութեան վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ անդամ եւ ոչ-անդամ բոլոր հայրենակիցները, այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Պուլվար Օտոօ, 229 Րիւ տը Լիօն, Գար Ֆրովէնսալի սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ՃՇԴՈՒՄ

ՍԷՆ-ԺԷՐՈՄ, 29 Յուլիս.— Կ. Խաչի Յուլիս 19ի դաշտահանդէսին մեր յայտնած շնորհակալիքին առթիւ, վրիպումով մը մոռցուած էր Գ. Վազինակ Մինասեանի անունը: Վարչութիւնս խորին շնորհակալութիւն կը պարտի յիշեալ պարոնին, որ ինչպէս միշտ, այս առթիւ ալ մեծ զոհողութեամբ օժանդակած է մեզ: Հանգանակին ընդհ. հասոյթը եղած է 2800 Ֆր:

ՀԱՅ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ

Մամուլի տակ է ՀԱՅ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿի առաջին պրակը երեւնալու: Միայն անոնց պիտի ղրկենք, որոնք թէ՛ Ռումանիայէն եւ թէ արտասահմանէն քարթով մը իրենց հասցէն կը հաղորդեն մեզ: Գրել՝ P. M. Bodourian, Frumoasa-Ciuc, (Roumanie):

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.186

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՈՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Բելճիքա, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 2 ՕԳՈՍՏՈՍ
DIMANCHE 2 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3181

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ ՏՐՈՒԱԾ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Անշուշտ ուրախութիւն պիտի պատճառեն Մոսկուայի գործակալութեան հաղորդած տեղեկութիւնները, որոնց մէկ մասը հաղորդած էինք չորեքշաբթի եւ ուրբաթ, իսկ մնացեալը կուտանք այսօր։

Հրատարակուած լուրերուն մէջ ամէնէն ուշագրաւը այն է որ, Մոսկուայի թէ կուսակցութեան կեդր. կոմիտէն եւ թէ կառավարութիւնը «անբաւարար» կը գտնեն Հայաստանի կառավարութեան կատարած աշխատանքը՝ «արեւմտեան երկիրներէ փոխադրուած գաղթականներու տեղաւորման գործին մէջ»։

Այս պարագան մատնանշելէ յետոյ, համայնավար կուսակցութեան եւ խորհրդային իշխանութեան գործադիր օրկանները յանձնարարած են Մոսկուայի հողագործական գործավարութեան՝ Հայաստանի կառավարութեան հետ համախորհուրդ կազմել եւ մինչեւ մէկ ամիս ներկայացնել Նուպարաշէնի ջրանցքին նախագիծն ու նախահաշիւը։ Այս առթիւ որոշումներ տրուած են նաեւ միւս շինութեանց մասին, ինչպէս պիտի կարդաք։

Տրուած դիւրութիւններուն մաս կը կազմեն նաեւ տուրքերու համար հաստատուած բացառութիւնները։

Այսպէս, Հայաստան փոխադրուած գաղթականները եթէ անդամ են հաւաքական տնտեսութեանց (կոլխոզ), չորս տարի ազատ պիտի մնան պետութեան մթերքներ յանձնելու պարտաւորութենէն եւ շահատուրքէ։ Անոնք որ անհատական տնտեսութիւններ ունին, տուրքէ ազատ պիտի մնան երկու տարի (1936-1938)։ Երկու տարուան համար զեղչուած են անհատ արհեստաւորներու եւ տնայնագործներու շահատուրքերը 50 առ հարիւր (իսկ արտելներու մէջ՝ երեք տարի), եւն.։

Կեդրոնի յանձնարարութեանց մէջ աչքի կը զարնէ կարեւոր կէտ մը,— պայմանաժամ սահմանուած է, ծրագրուած աշխատանքները լրացնելու համար մինչեւ 1937 յունուար 1, ամէնէն ուշը՝ մինչեւ յուլիս 1։

Ուրիշ երկու կարեւոր պարագաներ եւս.—

1. Մոսկուա դրամ եւ շինանիւթ պիտի տրամադրէ, գլուխ հանելու համար յանձնարարուած շինութիւնները։

2. Շինանիւթ պիտի յատկացուի նաեւ այն գաղթականներուն որ կ'ուզեն անհատական տուներ շինել իրենց բնակութեան համար։

Կը նշանակէ թէ լուրջ աշխատանք տարուած է, արժեցնելու համար շարք մը տարրական պահանջներ, որոնք երեսի վրայ էին մնացած տարիներով։

Քանի որ Մոսկուա իր երկու վարիչ օրկաններով կ'ընդունի թէ անբաւարար են Երեւանի միջոցաւ կատարուած աշխատանքները, մեքենաբար ստանձնած կ'ըլլայ նոր յանձնառութիւններ։ Ուրիշ խօսքով, հարկադրուած է լրջօրէն նկատի առնել նոր դիմումներ, ոչ միայն ծրագրուած շինութիւնները լրացնելու, այլ եւ կանոնաւոր ներգաղթի արգելքները աստիճանաբար վերցնելու համար։

Գոնէ Երեւանի պատճառաբանութեամբ, այդ արգելքներուն գլխաւորը կը կազմէր բնակարաններու պակասը։

Հիմա որ յանձնարարուած է շինանիւթ ճարել ոչ միայն հաւաքական-հանրային հաստատութեանց կառուցման, այլ եւ անհատական բնակարաններու շինութեան համար, տրամաբանօրէն կը հետեւի թէ նոր գաղթականներ ալ կրնան երթալ եւ տուն շինել իրենց միջոցներով։ Առով մեծապէս պիտի թեթեւնար բնակարանի տագնապը։

Հայաստան մինչեւ այսօր ալ կը տառապի շինանիւթերու սովէն։ Ինչ որ կը տրամադրուէր դուրսէն, ամէնէն առաջ կ'օգտագործուէր պետական ծրագիրներով նախատեսուած հաստատութեանց համար (ձգախէժի գործարան եւ ուրիշ ձեռնարկներ)։

Արդ, վերաշինութիւնն ու ներգաղթը իրար լրացնող տարրեր են եւ պէտք է յառաջ տարուին զուգընթաց։ Եթէ կեդրոնական իշխանութիւնը վերջնապէս ընդունած է բացառիկ վարկեր սահմանել հանրօգուտ շինութեանց եւ բնակարաններու կառուցման համար, չի կրնար ներկայ վիճակին մէջ ձգել ներգաղթի կազմակերպումը։

Ծրագիր մըն ալ այդ մասին պէտք է մշակուի, որպէս զի ներգաղթը դառնայ հիմնական քաղաքականութիւն, եւ ոչ թէ պատահական շնորհ։

Պէտք է հիմնովին փոխուի ներգաղթի կազմակերպութեան համար հաստատուած կարգուսարքը, իր տաղտկալի ձեւակերպութիւններով, հաւատաքննական խուզարկութիւններով եւ ուրիշ ըմբոստացուցիչ, արհեստական դժուարութիւններով։ Սեւ ցանկ մը միշտ ալ կրնան պատրաստել ու պահել, բայց իրաւունք չունին հայրենիք վերադառնալու բնական իրաւունքը դարձնել կայսերական շնորհ։ Բուն ներգաղթի կարաւաններէն զատ, պէտք է դուռները միշտ բաց ըլլան, որպէսզի ուզողը կարենայ անցագիրը վաւերացնել եւ ճամբայ ելլել, իր ծախքով, ինչպէս կ'ըլլայ աշխարհի բոլոր մասերուն մէջ։

Հաւատա՞նք թէ նոր աւաններու լրացման եւ բարելաւման, ինչպէս եւ անոնց նորեկ բնակիչներուն տրուած դիւրութիւնները յառաջաբանը կը կազմեն նոր ուղղութեան մը, որ այնքան ուշացաւ։

Ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ հաղորդուած լուրերը պճնազարդուած են շողշողուն «ռէքլամ»ներով։ Անշուշտ անոնց յաւելեալ եւ ճոխացեալ տպագրութիւնները պիտի կարդանք շաբաթներով եւ ամիսներով, ինչպէս նոր սահմանադրութեան ծրագրին հաշակումէն ի վեր։

Ոչի՛նչ. Թող Հայաստանը տասնէն մէկ օգտուի, թող աշխատաւոր բազմութիւններ հետզհետէ փրկուին պանդխտութենէ։ Մնացեալը ճաշակի խնդիր է։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԻԱ 14—20 ՕԴԱՆԱ՞Ւ ՂՐԿԱԾ Է

Հինգ ժամ հարցաքննութիւն Ալժերիոյ մէջ

Իտալական օդանաւի մը ջախջախումը՝ Ալժերիոյ մէջ եւ երկրորդի մը ճարահատ վար իջնելը մեծ յուզում պատճառեցին դիւանագիտական շրջանակներու մէջ։ Այս առթիւ վաւերական աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ մինչեւ հիմա 14, թերեւս քսան իտալական սաւառնակներ ղրկուած են Սպանիոյ ապստամբներուն։ Հռոմի պաշտօնական շրջանակները ոչ կը հերքեն, ոչ ալ կը հաստատեն այս տեղեկութիւնները. այլ պարզապէս կ'ըսեն թէ քննութիւն բացուած է իրաւասու իշխանութեանց կողմէ։ Այս յայտարարութիւնը խոստովանութիւն մը կը համարուի։ Հաստատուած է որ թէ արկածահար եւ թէ վար իջած սաւառնակներուն վարիչները սպաներ էին, բոլորն ալ Իտալիոյ օդանաւային տորմիղէն։ Ինչպէս գրած էինք, երեքը մեռան, երկուքը ծանրապէս վիրաւորուեցան, իսկ երկրորդ սաւառնակին վարիչները ձերբակալուեցան եւ սաւառնակը վար դրուեցաւ Ֆրանսական իշխանութեանց կողմէ։ Փարիզէն Ալժերիա ղրկուեցաւ Զօր. Տէնէն, որ օդանաւային նախարար էր Տումէրկի եւ Լավալի դահլիճներուն մէջ։ Զօրավարը անմիջապէս հարցաքննութեան ձեռնարկեց Օրանի մէջ։ Առաջին հարցաքննութիւնը տեւեց ճիշդ հինգ ժամ եւ հաստատուեցաւ թէ առնուազն հինգ իտալական սաւառնակներ խախտած են միջազգային օրէնքները, ոչ դրօշ պարզած, ոչ ալ արձանագրութիւն պահած ըլլալով։ Ջախջախուած օդանաւին երկու կենդանի վարիչները եւ երկրորդին վեց օդաչուները, որոնք բոլորն ալ սպաներ եւ ենթասպաներ են, յայտարարեցին թէ մասնաւոր հաստատութեան մը կը ծառայեն։ Ուրիշ մանրամասնութիւններ գաղտնի կը պահուին։ Առաջին սաւառնակը ջախջախուեցաւ երբ կը փորձէր վար իջնել Սայտայի օդակայանին մէջ, սպանիական հող կարծելով։ Երկրորդը փորձեց վար իջնել, զոհերուն օգնելու համար, բայց երբ տեսաւ որ Ֆրանսական հողի վրայ կը գտնուի, փորձեց նորէն թռչիլ։ Հինգ սաւառնակներն ալ ճերմակ ներկուած էին, եւ յատկանիշները սրբուած էին։ Ամէն մէկուն մէջ կը գտնուէին չորս գնդացիր, մեծաքանակ ռումբ եւ ուրիշ ռազմանիւթեր։ Արկածին իրիկունը միեւնոյն տեսակէն ճերմակ օդանաւ մը թռչելով սպանիական Մարոքէն, մօտեցաւ վար դրուած օդանաւին եւ պայուսակ մը ձգեց, նամակներով եւ սպանիական համազգեստներով։ Ֆրանսական իշխանութիւնը գրաւեց բոլորն ալ։

ԿՌԻՒՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ ԿԱՏԱՂՕՐԷՆ

Մատրիտը պաշարուա՞ծ է

Կռիւները կատաղօրէն կը շարունակուին Սպանիոյ մէջ։ Ապստամբները կը ծանուցանեն թէ Զօր. Մոլայի յառաջապահները գրաւած են Էլ Փարտօ քաղաքը, որ 11 մղոն հեռու է Մատրիտէն եւ թէ ուրիշ երկու զօրամասեր մայրաքաղաքէն 20 մղոն միայն հեռու են։ Հազարաւոր բնակիչներ, մասնաւորապէս օտարականներ կը շարունակեն փախչիլ Մատրիտէն, ինչ որ կը նշանակէ թէ կացութիւնը աւելի ծանրացած է։ Օտար դեսպանները երկու արտակարգ նիստեր գումարեցին, բոլոր օտարականներու մեկնումը կազմակերպելու համար։ Անգլիական զրահաւոր մը ուրբաթ օր Մարսէյլ հասաւ 436 փախստականներով։ Կառավարական օդանաւերը թռուցիկներ ձգեցին Փալմայի վրայ, ազդարարելով որ օտարականները հեռանան, որովհետեւ քաղաքը պիտի ռմբակոծուի։ Միջոցներ ձեռք առնուած են Պարսելոնայի մնացեալ օտարականներն ալ պարպելու համար։

Կառավարական օդանաւերը ռմբակոծեցին Ալճէզիրասը, Սպանիոյ հարաւային ծովափին վրայ։ Օդանաւերէն մէկը վար առնուեցաւ Ճիպրալթարի նեղուցին մէջ։

*** Զօր. Ֆրանքօ, ապստամբներուն պարագլուխը, հետեւեալ նոր յայտարարութիւններն ըրաւ.

— «Մեր բանակը փրկութեան այս ազնիւ շարժումին ձեռնարկեց, նկատի առնելով համայնավարական արշաւին ծաւալումը ամբողջ Սպանիոյ մէջ։ Մենք միեւնոյն ատեն արեւմտեան Եւրոպան փրկեցինք այդ սպառնալիքէն։ Մենք վստահ ենք թէ Ափրիկէ եւ Ամերիկա եւս պիտի խորտակեն մոսկովեան համայնավարութեան ուժերը։ Մենք ազատարարներն ենք նաեւ Փորթուկալի եւ Ֆրանսայի, որոնք դիւրաւ պիտի վարակուէին։ Մեր ազգային բանակը իր բարոյականով, խիստ կարգապահութեամբ, խանդավառութեամբ եւ արժանաւոր վարիչներով ի վիճակի է յաղթելու ամէնէն վճռական դիմադրութեան եւ գրաւելու Մատրիտը։ Մենք շատոնց գրաւած էինք մայրաքաղաքը, եթէ մարքսեան կառավարութիւնը անիշխանութիւն սերմանած չըլլար բոլոր գաւառներուն մէջ, զինելով անկարգապահ բազմութիւնները եւ մոլեգին յեղափոխութիւն մը սարքելով։ Մեր շարժման քաղաքական հանգամանքը յստակ է. սպանիական է եւ ազգային, հակահամայնավարական եւ հակամարքսեան։

*** Վերջին լուրերու համաձայն, կառավարական զօրքը պաշարուած է Սարակոսայի առջեւ, ահագին կորուստներ կրելով։ Կառավարութիւնն ալ կը խոստովանի այս ձախողանքը։ Բազմաթիւ գերիներ ինկած են ապստամբներուն ձեռքը։ Այժմ նոր յարձակողական մը ձեռնարկուած է։ Այս քաղաքին մէջ կը գտնուին 8 — 10,000 ապստամբներ, որոնք պատսպարուած են խոշոր թնդանօթներով։

*** Գնդ. Եօզէ Փալաչիօս, Զօր. Մոլայի աջ թեւին հրամանատարը, հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ անգլ. թերթի մը.

— «Այս պայքարը չմահ կռիւ մըն է համայնավարութեան եւ օրէնքի ուժերուն միջեւ։ Ես գերի չեմ բռներ։ Ով որ գերի կ'իյնայ զինուած բայց առանց զինուորական համազգեստի, իրեն արժանի մահը կը գտնէ անմիջապէս»։

Գերմանիա եւ Իտալիա պիտի մասնակցին

Գերմանական եւ իտալական կառավարութիւնները պաշտօնապէս հաղորդեցին թէ պիտի մասնակցին Լոքառնոյեաններու ժողովին, որ պիտի գումարուի Լոնտոնի մէջ։ Այս ժողովին ելքէն կախում ունի Լոքառնոյի դաշինքին ճակատագիրը։ Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ յաջողութիւն մը կը համարուի Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ մասնակցութիւնը, որ պիտի նպաստէ խաղաղութիւնը ամրապնդելու։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԵՐՈՍՆԵՐԸ

«Իւմանիթէ»ի խմբագիրներէն մին, Ֆլորիմոն Բոնթ, շատ կը խօսեցնէ, վերջերս, իր վրայ։

Շատեր, ինչպէս մեր մէջ ոմանք, կը կարծէին թէ եկեղեցական սքեմ կրած է ժամանակին։ Անցեալները, Երեսփ. Ժողովին մէջ, Ֆլորիմոն Բոնթ կը յայտարարէր թէ եկեղեցականը ինք չէ, այլ իր հօրեղբօր տղան։

«Կրէնկուար» աւելի լայն տեղեկութիւններ կուտայ Ֆլորիմոն Բոնթի մասին.—

Իր ուսումը առած է Թուրքուանի քոլէժին մէջ։ Պատերազմին փոխտեղակալ էր։ Պատերազմէն վերջ յարեցաւ Մարք Սանիէի Sillon-ին։ Ու պայքար բացաւ Նոռի ընկերվարականներուն դէմ։ Օր մը նոյնիսկ թքաւ անոնց պետին՝ Ժիւլ Կէտի երեսին, զայն կոչելով «գերմանական գործակալ»։ Եւ յանկարծ յարեցաւ Հօթ-Վիէնի ընկերվարական կազմին։ Հակազինուորական բուռն փրոփականտ մը սկսաւ, այնքան որ զինուորական ատեանի մը առջեւ հանուեցաւ (1922), ուր եւ առնուեցան զինուորական աստիճանները։ Քիչ վերջ յարեցաւ կոմունիստ կուսակցութեան։

Երբ Իւմանիթէի խմբագիր նշանակուեցաւ, նոյն թերթին մէջ գրեց 16 մարտ 1931ին.

— «Ընկերվարական կուսակցութեան առաջնորդները նստած են պատականութեան եւ զեղծարարութեան մէջ։ Անոնք կը պաշտպանեն շահագործողները։ Եւ այսպէս կը հաստատեն։ կը քաղքենիանան»։

Յաջորդ օր, նոյն թերթին մէջ կը շարունակէր.

— «Ընկերվարական կուսակցութեան առաջնորդներուն ուզածը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ դրամ շահիլ։ Կ'ապրին դրամատիրութեան կռնակին վրայ։ Անոնք կը բուսնին դրամատիրութեան վրայ, ինչպէս սունկը աղբանոցին վրայ»։

12 յունուար 1931ին կը գրէր թէ «ֆրանսական ընկերվարական կուսակցութիւնը ապտտուած է դրամատիրական վարչաձեւի ամէնէն զազրելի մեղսակցութիւններուն ցեխով եւ ամէնէն ամօթալի գայթակղութիւններուն տիղմով»։

Նոյն Ֆլորիմոն Բոնթը, խօսելով Փօլ Ֆօրի մասին, կ'անուանէր զայն «սօսիալ-ֆաշիստ խուլիգան» (23 ապրիլ 1930)։ Իսկ Լէոն Պլումի մասին կ'ըսէր թէ սովոր է «Ուսթրիքի սպասաւորներէն, Շնայտէրի եւ դրամատէրՊէնտարի դաշնակիցներէն խնդրելու այն քանի մը հազար ֆրանքը, որ անհրաժեշտ է «Փոփիւլէր»ի դրամարկղը լուխ շինելու» (24 յունուար 1931)։ Ֆլորիմոն Բոնթ չի մոռնար նաեւ Վէնսան Օրիօլը, զոր կը քննադատէր այն մտքով թէ «ժամանակին Փուանքարէի յանձնարարած է արհեստական մետաքսի միջազգային ընկերութիւնը, որուն դրամաշորթական գործունէութիւնը ծանօթ է ամէնուն» (10 յունուար 1931)։

Իր կարգին, «Կրէնկուար» կը գրէ Ֆլորիմոն Բոնթի մասին.

— «Ընկեր Բոնթը թուլամորթ մարդ մըն է, զազրատեսիլ, գինով, ամսեղուկ խառնածի մը եւ վախ չազդող կատղածի մը երեւոյթով։ Անշնորհք ապարած մը կոկոզավիզ։ Ամէն բան ծածկելու, գոցելու իր պուետով, կրցած է ծածկել նոյնիսկ իր փորը, որ սակայն հսկա՛, կ'երեւայ։ Մեծ ախորժակ ունի թունաւոր տեղեկագիրներու եւ սրիկայական բամբասանքներու։ Կաղկանձիւնի նմանող հազագային աղաղակ մըն է իր խօսուածքը։ Երբ կը զգայէ (կերածը եւ կուգայ, այսինքն թէ երբ գինովցածը թող կուտայ), համակ տափակութիւն ու ծիծաղելիութիւն։ Վերջապէս զարշանքի տիպարն իսկ է»։

×

Թոյլ տուէք որ գոհանամ արտատպելով։ Կ'ուզեմ սակայն աւելցնել,— Մեզ չեն հետաքրքրեր այս անձերը։ Միայն թէ վերի նկարագրութիւնները տիպար ընդունելով, կրնանք ըսել թէ նման տիպարներ մենք ալ ունինք։ Ինչ որ չունինք, մեր այդ տիպարները նկարագրելու համար շատ կը պակսին հայերէն բառերը։ Հաւատացէք որ շատ յարչարուեցայ թարգմանելու ատեն, հայերէն բառ ճարելու համար այդ տիպարային նկարագրութեան։

Երբ օր մը հարկ ըլլայ ներկայացնել մեր տիպարները, պիտի օգտուիմ վերի նկարագրութենէն։

ԱՐԱՋ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Անդրանիկի յուշարձանին շինութեան կեդր. յանձնախումբէն ստացանք կոչ մը, որ կը ծանուցանէ թէ մրցում բացուած է, յուշարձանին մանրաչափ նախաձեւը (մաքէթ) պատրաստելու համար։ Կը հրաւիրուին բոլոր արուեստագէտները, մինչեւ Սեպտեմբեր 30։ Մանրամասնութիւնները յաջորդով։

ՄՈՍԿՈՒԱ ՈՐՈՇԵՑ ԶԱՐԿ ՏԱԼ

Հայաստանի շինարարական աշխատանքներուն

Մոսկուայի թերթերէն քաղելով, չորեքշաբթի եւ ուրբաթ օր կարգ մը տեղեկութիւններ հաղորդած էինք այն դիւրութեանց մասին որ պիտի ընծայուին Հայաստանի, փութացնելու համար շինարարական աշխատանքները։

Երեւանէն տրուած տեղեկութեանց համաձայն, Հոկի կեդր. վարչութեան նախագահ Ա. Եսայեան վերջերս Մոսկուա գացած է պատուիրակութեան մը հետ, խորհրդակցութիւններ կատարելու համար այս մասին։ Իբրեւ արդիւնք, Կոմկուսի կեդր. կոմիտէն եւ խորհրդային կառավարութիւնը տուած են շարք մը որոշումներ, Նուպարաշէնի եւ ուրիշ նոր աւաններու մասին։ Այդ որոշումներուն համաձայն, Նուպարաշէնի ջրանցքին շինութիւնը պէտք է լրանայ ամէնէն ուշը մինչեւ 1937 յուլիս 1։ Այս ջրանցքին շնորհիւ, Նուպարաշէնը պիտի ունենայ բաւարար ջուր, թէ խմելու եւ թէ 2 — 300 հէքթար տարածութեամբ հող ոռոգելու համար։

Հայաստանի կառավարութեան յանձնարարուած է ձեռնարկել անմիջապէս շինարարական հետեւեալ աշխատանքներուն.— Կառուցանել Նուպարաշէն աւանին մէջ 100 տուն, իւրաքանչիւրը մէկ բնակարանէ բաղկացած, մէկ միլիոն ռուբլի արժողութեամբ. մէկ իննամեայ դպրոց 200.000 ր., մէկ մանկապարտէզ 100.000 ռուբլի, մէկ հիւանդանոց 200.000 ռուբլի, մանկամսուր 60 հազար, եւ մէկ թատրոն 240,000 ռուբլի արժողութեամբ։

Կառուցանել Նոր Կեսարիա աւանին մէջ մէկ մանկապարտէզ 120,000 ր. արժողութեամբ, Նոր Սեբաստիոյ մէջ մանկամսուր 120,000 ռուբլի արժողութեամբ, Նոր Տիգրանակերտի մէջ դպրոց 100,000 ռուբլի արժողութեամբ։ Նոր Եւդոկիայի հաւաքական տնտեսութեան համար մանկամսուր 60,000 ռուբլի արժողութեամբ։

Յետոյ, պէտք է աւարտել Երեւան-Նուպարաշէն խճուղին 700,000 ռուբլի արժողութեամբ, ինչպէս եւ Երեւանի ելեկտրոտեխնիկումը 300,000 ռուբլի արժողութեամբ։ Հայաստանի կառավարութիւնը պարտաւոր է ապահովել այս շինարարական ծրագրին իրագործումը այն հաշուով, որ բոլոր աշխատանքները

(Լուրին շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐ»

Ո՛չ երգիծանք եւ ո՛չ ալ անմահ Պարոնեանի հերոսներուն պատկերացման փորձ մը:

Փոխուած են օրերը, կեանքն ու մարդիկը:

Ու երէկի զաւեշտը այսօր դարձած է ողբերգութիւն, որուն կը բախինք ամէն օր, եւ որ կը լեցնէ հայ կեանքը անհուն ու ցաւագին ախտաւորութեամբ:

Մեր խօսքը հայ մտաւորականութեան մասին է, մտաւորական այն փոքրաթիւ խմբակին, որ մտաւորականի անուն ունի, բայց ստրուկ է հոգիով. մտաւորականի վերարկու առած է իր վրայ, բայց մուրացկան է իր կեանքովը, հոգ չէ թէ ըլլայ «մեծապատիւ»...

Այս մուրացկաններէն կը գտնէք դուք ամենուրեք. ամէն գաղութի մէջ, հայրենիքէն ներս մանաւանդ, այն օրերուն մասնաւորապար, երբ սահմանը կ'անցնին կամ կը պատրաստուին անցնելու:

Կասկած չկայ, որ մեծ բախտաւորութիւն է հայ ժողովուրդի եւ հայ հայրենիքի համար, եթէ հայ մտաւորականը վերջ տայ իր թափառական ու աննպատակ կեանքին ու հայրենիք վերադառնայ:

Ներգաղթը բարիք է ամէնուս համար, առանց բացառութեան. բայց մտաւորականին համար երանութիւն է, որովհետեւ հայրենիքին մէջ եւ հայրենիքի շունչով միայն ան կրնայ ստեղծագործել եւ իր ստեղծագործութեան կեանք ու արժէք ապահովել:

Ներգաղթ մտաւորականին համար, պայմանաւ սակայն, որ ան, մտաւորականը, հաւատքով ու հայրենասիրութեամբ միայն ճամբայ ելլէ, ոչ թէ կտոր մը հաց ճարելու մտահոգութեամբ:

Անիկա պէտք է հայրենիք մեկնի, հրաժարելով արտասահմանի լաւագոյն պայմաններէն, ոչ թէ թշուառութենէն ազատելու համար: Պէտք է մեկնի յոյսով, ոչ թէ յուսահատ. հաւատքով ու հրաբորբ, ոչ թէ հաւատուրաց, մաշած ու պարպուած:

Ի՞նչ կը տեսնենք սակայն մեր օրերուն:

Հայ մտաւորականը, դժբախտաբար ոչ բնարկալներէն, կը մեկնի հայրենիք ոչ թէ հայրենիքին ծառայելու համար, այլ օրուան իշխանաւորներուն:

Կ'երթայ, ոչ թէ իր տաղանդը իր ժողովուրդին բարօրութեան տրամադրելու, այլ փնտռելու գալու իշխանութեանց ոտքերուն առջեւ, իր իսկ բարօրութիւնը ապահովելու համար:

Հազիւ սահմանէն ներս մտած, կը սկսի շողոքորթ փառաբանութիւնը իր նոր տէրերուն ու անոնց գործին հանդէպ. կը սկսի պանծացումը՝ ի գին անարգ ստորնացումի:

Սահմանէն նե՞րս միայն. աւելին, դեռ սահման չհասած. երբ դեռ հեռաւոր մտադրութիւն է իր հայրենիք մեկնումը:

Փառաբանանք նոր տէրերու եւ հայհոյանք ու ուրացում երէկուան սրբութիւններուն հանդէպ:

Եւ կը պատմեն:

Եթէ ինչպէս պատմեն միայն իրենց տեսածը ու գրեն պարկեշտօրէն, նոյնիսկ քիչ մը աւելի փայլուն ու զարդարուն, ոչինչ պիտի ըսէինք. եթէ մինչեւ իսկ լռեն թերութիւններու եւ պակասներու մասին, պիտի ըմբռնէինք զիրենք: Բայց անոնք չեն գոհանար իրենց տեսածով. կը գունաւորեն ու կը չափազանցեն եղածը. կը ստեն ու կը չափազանցեն, պատմել կուտան ու իրենց բովանդակ տաղանդը կը թափեն ուրիշներէ լսուած, թելադրուած բաները հաղորդելու համար կարելի պերճախօսութեամբ: Կ'ընեն այս բոլորը, բայց չեն գոհանար ու վստահելի դառնալու համար կը դիմեն գերագոյն միջոցին,— ուրացում ու հայհոյանք:

Կ'ուրանան ինչ որ պաշտած են դեռ երէկ ու կը հայհոյեն այն կազմակերպութեան — Դաշնակցութեան — որուն գործը փառաբանած էին:

Ուրացում ու հայհոյանք երէկուան սրբութիւններու, փառաբանանք ու գովեստ՝ նոր տէրերու. նախ՝ Հայաստան մտնելու եւ ապա հոն տեղ ու դիրք ապահովելու համար:

Կը զգա՞ք զարշանքը:

Գարշելին՝ օրուան իշխանութեանց կողմէ եղած պահանջը չէ. ծանօթ ենք համայնավար կարգերու էութեան. այլ այն հոգիով ստրուկներու ինքնաբեր համակերպումը, որ ախտաւոր չափերու կը հասնի հայ մտաւորականներու մօտ:

Վերջ պէտք է գտնէ այս ողբալի, այս անարգական երեւոյթը, որ միայն ներգաղթող մտաւորականը չի վարկաբեկեր, այլ կրնայ անդրադառնալ բովանդակ հայ մտաւորականութեան վրայ, զայն վարկաբեկելով հայ ժողովուրդի աչքին:

Հայ մտաւորականը պէտք է երթայ հայրենիք, բայց պիտի երթայ իբրեւ Հայ եւ հայրենասէր, ոչ թէ իբրեւ լաքէ, ծառայ եւ թմբկահար: Պէտք է երթայ իր հայրենիքին ծառայելու իր գրիչովը, իր տաղանդովը, իր զարգացումովը: Հպարտ ու հաւատաւոր հոգիով: Ոչ թէ «մեծապատիւ» տիտղոսով ու «մուրացկան» հոգիով:

Ճիշդ այնպէս, ինչպէս հայ արհեստաւորը, հայ մշակը կ'երթան հայրենիք, պահելով իրենց արժանապատւութիւնը, առանց ստրկանալու, եւ իբր վկայական ունենալով միայն իրենց արհեստը եւ հայրենասիրութիւնը:

Հայ մտաւորականը չունի՞ գոնէ հայ կօշկակարի մը, հայ դերձակի մը, հայ կազմարարի մը յատուկ արժանապատւութիւնը:

Ու ո՞վ կը հաւատայ մարդոց, որոնք «յիսուն տարի» «վսեմաշուք», «վսեմափայլ» հոլովելէ ետք, այսօր «մեծ ու իմաստուն» վարիչ, «ընկեր» Ստալին կը բացագանչեն ու խունկ կը ծխեն...

Հայ մտաւորականը պէտք չունի փառաբանելու եւ շողոմելու Պարոնեանի ծանօթ տիպերն իսկ գերազանցելու աստիճան: Ամէն Հայ իրաւունք ունի իր հայրենիքը երթալու, բաւական է որ վճռած ըլլայ ծառայելու իր հայրենիքին ու ժողովուրդին. բաւական է որ տայ անկեղծօրէն ու պարկեշտօրէն, ինչ որ ունի ինք:

Հայ ժողովուրդը հպարտ է ու պարկեշտ. իր մտաւորականը չի կրնար, իրաւունք չունի ըլլալու անպարկեշտ ու ստրուկ:

Հայ ժողովուրդի պատկերովը, պայծառ ու մաքուր:

Այնպէս պէտք է ըլլայ հայ մտաւորականը, ոչ մուրացկան...

Հայը երբե՛ք մուրացկան եղած չէ:

(Խմբագրական ՅՈՒՍԱԲԵՐԻ)

Մ Ր Ր Կ Ա Հ Ա Ւ Ը

ՄԱՔՍԻՄ ԿՈՐՔԻԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ճախրեց երկինքներում մրրկահաւն հզօր,
Եղաւ մրրիկների ոգին բարձունքներում,
Իր սուր հայեացքով նա կարդաց զալիքը նոր,
Զմոլորուեց երբեք մռայլ, մութ ամպերում,
Կայծակ սուինների յանձնած կուրծքը իրա,
Մրրկահաւն երգեց բարձունքների վրայ:

Եւ թափանցեց երգն այդ սրտերի մէջ մարդկանց,
Դարձաւ ըմբոստութեան ոգի երակներում,
Որպէս հոգու արեւ՝ ընկեր դարձաւ նրանց,
Որոնք ճշմարտութեան ուղին էին փնտռում.
Մրրկահաւն անդուլ թեւերովը իրա,
Սաւառնում էր նրանց հոգիների վրայ:

Եւ նա երգում էր դեռ, երգում խիզախ, անդուլ,
Մտնում էր նա հիւղեր եւ նկուղներ խորին,
Մարդկանց հոգիների քար խաւարն էր քանդում,
Մրրիկների երգը իրա շրթունքներին.
Մռայլ ամպեր էին կախւում երկրի վրայ,
Հնչում է բայց հզօր, հուժկու երգը նրա:

Եւ մրրիկը նայթեց: Ահա մի ամպրոպ
Պայթեց երկրի վրայ, խառնւեց երկինք, երկիր,
Որպէս տիեզերքի սրտի ահեղ տրոփ
Թնդաց հզօր ձայնը մրրկահաւի երգի,
Ու դուրս ելան մարդիկ մարտնչումովն յամառ,
Կորած արեգակը գտնելու համար:

Ու մինչ արեւը վառ, ալիւնափայլ, բոսոր,
Բարձրանում էր երկրի հորիզոնի վրայ,
Սաւառնում էր նա դեռ, մրրկահաւն հզօր,
Նոր ցնծութեան երգեր շրթունքներին իրա,
Հայեացքն ուղղած դէպի արեւմուտքը հեռու,
Նա նոր մրրիկների աւետիս էր բերում:

Սակայն ծեր էր արդէն մրրկահաւն արի,
Կայծակներ խանձուած իր թեւերով ննջում,
Յանձնած իր ողջ կեանքը երգի ու պայքարի,
Ընդունեց նա մահուան սառ թռչակը անգոյն,
Մրրիկների երգը շրթունքներին իրա,
Մրրկահաւն ընկաւ իր բարձունքի վրայ:

Այրում է բայց երգը, չի՛ մարելու երբեք,
Թափանցելու է նա նոր դարերի հեռուն.
Լինելու է նա նոր մրրիկների մի երգ
Արեւմուտքի մռայլ, խաւար երկինքներում.
Որպէս հզօրաշունչ մրրիկների ոգի՝
Անթիւ բանակներ է հանելու դէպ ռազմի:

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐԵԱՆ

ԽՄԲ.— «Մրրկահաւ» մը գրած է նաեւ Մաքսիմ Կորքի: (Ժամանակին Գոլոյս մէջ ալ թարգմանուած է): Պիտի տանք յաջորդ անգամ:

Իմ հայրենիքը

Այս օտար երկրում, պանծալի երկրում,
Ապրում եմ ինչպէս խաւարի բանտում,
Սիրտս այստեղ չէ, այստեղ չէ հոգիս,
Իմ հայրենիքն է պտտում իմ աչքիս:
Թռչում է միտքս դէպ իմ քաղցր աշխարհ,
Տեսնում եմ ծանօթ մեր դաշտեր, անտառ.
Լսում եմ այնտեղ մայրենի երգեր,
Զգում առտուան օդը հովաբեր:
Այնտեղ է սիրտս, այն լայն աշխարհում,
Որտեղ արտերն են ոսկու պէս փայլում,
Նրա տատանուող լի հասկերի տակ,
Որտեղ երգում է անուշիկ տատրակ:

Եւ ուր զնգում մանգաղն հնձուորի
Կտրում է բռնում խուրձերը հացի.
Եւ արեւակէզ հայ աղջիկ, հայ կին,
Երգերով նրանց դիմում են սայլին:
Սիրտս մեր ձիւնոտ լեռներն է անցնում,
Սարահարթերով ձորերը դառնում,
Եւ երեկոյին լսում եմ իսկոյն,
Գիւղի թախծալի ժամի ղօղանջիւն:

Եւ թափառում է այդպէս իմ հոգին
Ծնուած, իմ ապրած աշխարհի գլխին..
Այստեղ չէ սիրտս — այլ հեռու այնտեղ,
Որը քաղցր է ինձ այս երկրից շքեղ:

Ա. ԿՐԱՍԻԼՆԻԿԵԱՆ

Ո՛Վ ԻՄ ՍԻՐՏՍ...

Ա.

Լուսնալոյս ափունքը:

Հի՜ւզը մրափող աստղի հատիկներուն:

Հեկեկանքը թաւալուն գիշերին:

Հոգիս՝ թեւաբախումով մը պիտի պտտցնէ իր վիրաւոր սիրտը:

Ես կը սպասեմ որ ուշանայ առաւօտը, ու տակաւին կո՛յր ապրիմ այս հեռաւոր եզերքներուն վրայ: Ծովը կը բարձրանայ բանաստեղծութեան մը պէս, որ կը լեցնէ հոգւոյս պարապը, անոր անեզրական խաղաղութիւնը: Բռունցքի մը պէս սեղմուեր է սիրտս:

— Ու ո՜րքան խուլ է իր ձայնը: —

Կը սպասեմ որ թռչուն մը իջնայ՝ արի՛ւնը կտուցին: Կամ հերարձակ աղջնակի մը պէս ետ գայ կարմիր արեւամուտը: Շիջանուտ լեզուակի մը նման, կը պահեմ անոր բոցին յիշատակը, ու կարծես հիմա կը բռնկիմ: Վայրկեանը կը յորդի մռայլութեամբ ու ոսկի կը շաղէ պղտիկ-հիւանդ հոգիիս մէջ: Կը հաւաքեմ ոսկին պնակի մը վրայ, ու պնակէն կը բարձրանան լեզուակներ:

Իմաստութիւնը կը խեղդէ՜, կը խենդեցնէ զիս...

Կը սպասեմ որ դադրի ահաւոր ու լուռ համանուագը: Վանկերը կ'երկարին, կը լայննայ շրջանակը, ու կը սեղմուի երկինքը: Ոսկեափոր լուսնկան կը պարզէ իր մեղքերը,— ու ամէն մէկ հատիկ կը փշրէ հոգի մը: Կը պարպուի սիրտս, կը պոռթկայ, կը ջրվիժէ արիւնի կաթիլներ: Կը բռնեմ կաթիլները հոգիիս վրայ, ու համանուագը եղերերգի մը կը փոխուի:

Կը սպասեմ դարձեալ, որ այդ եղերերգը բացատրուի, պատմուի, շղթայազերծուի: Միտքս կը բողոքէ, կը պայքարի մտածումը,— բայց կը ցնծայ, կ'արբենա՜յ հոգիս: Կը ցատկոտեն զգայարանքս, ու մանուկի պէս կը թեթեւնայ անոնց ներսիդին: Ի՜նչ մեծ արբեցութեամբ կը տանիմ ես ալ մեղքի բաժակը, ու շրթունքս կը մրկին: Կը պարեն սատանիկները, ու բաժակները դաշն ու խորունկ ուխտ մը կ'օրօրեն: Մրափ մը, անո՜ւշ,— ու կը գտնեմ ճամբաս խորհրդաւոր մըշուշին մէջէն: Ոտքերուս տակ կը տատանի երկինքը, ու ամպարակ կը տանին ցաւագին խղճերս...

Իշխանուհիի մը պէս կը նստիմ խաղաղութեան տակ: Ու կը ձգեմ որ անոր մէջ լուծուի խմբիս ալ: Ի՜նչ մըտերմութեամբ կ'եղբայրանամ, կը պլլուիմ խունկի ամպի մը նման:

Բ.

—Իրիկո՛ւն, իրիկուն...
Քեզի հետ է հոգիս այս գիշեր:
Այս գիշեր ա՛ն ալ կ'ուզէ այրելով,
Հեռանա՜լ, մոռնա՛լ իր վիշտերը...
Անո՛ր ալ լոյս մը, աստղ մըն ալ անո՛ր
Շնորհէ՛:
Քանզի յաւիտենապէս քաղցր եւ բարի
ես դուն:
Աստղ մըն ալ անոր՝
Քու մրրկայոյզ կամարներէդ:
Ա՛ստղ մը կապոյտ՝
Ինչպէս եղաւ իր հոգին
Կապոյտին մէջ կորսուած,
Եզերքներուդ՝ թափառական,
Վիհերուդ մէջ գալա՛ր-գալա՛ր,
Մեղապարտ աստուծոյ մը պէս
Որ երկինքէն է ինկած:
Փրկէ՛ անո՛ր ալ հոգին,
Որ մոլորեցաւ որսի՛ մը նման:
Ի՞նչքան, ի՞նչքան կ'ուզէի,
Որ ըլլաս
Բիբերուս, աչքերուս մէջ լուսեղ,
Լուսաշեղ փափկութեանս մէջ:
Վայրի եղնիկի մը պէս,
Ես ալ նետիմ սփիւռ մը արիւնոտերկ,
Ու հոգի մը՝ լոյսի՛ ճառագայթ...
Ինչքա՛ն, ինչքա՛ն կ'ուզէի,
Որ դուն ինծի հետ քալէիր մա՛տ մա՛տ
Որ ըլլայիր միտերուս մէջ՝
Քու լուսաւոր խաղաղութեամբդ...
Հիմա մի՛ խռովեր իմ սիրտս,
Իմ սիրտս բռունցքի մը պէս,
Ինչպէս է քու սիրտդ՝
Լուսնալոյսին տակ բզբզուած...

Գ.

Կը բանամ սիրտս քեզի՛ ո՛վ իրիկուն: Որովհետեւ ամէնէն աւելի դուն կ'ըմբռնես զիս, ու ես կը հաւատամ քու վաղեմի զօրութեանդ: Քեզի կը բանամ այս սիրտը, որ ներկուած է մեղքերուս արիւնովը, ու հազարթեւեան հոգիիս անպարագծելի աղջամուղջովը: Գիտեմ որ ան ապերախտ եղաւ, ու երեւակայեց յիմարական տեսիլներ,— խորտակուեցաւ խորշակահար: Այլ հոգին մնաց սլարձակ՝ իշխանական սապետութեամբ: Բաց իր կուրծքը՝ որ տեսնես ծաղիկի մը չափ մաքուր իր վէրքը, թերեւս հարսնուկէ մը աւելի գեղեցիկ, ու կակաչի մը սեւաւոր սիրտովը... Մաքրէ՛ սրբէ՛ վէրքը, քու անսահման խաղաղութենովդ: Աստղերէդ՝ աստղ մը, լոյսերէդ՝ ճառագայթ մը ու երկինքէդ ալ պատառիկ մը դիր անոր մէջ: Ա՛ն ալ թերեւս օր մը սիրէ՛ սիրտ մը, սիրտե՛ր... Ո՛վ գիտէ, թերեւս օր մը քեզ իսկ սրբէ, մաքրէ քու եղերքներդ իր զուգաւոր խոցերէն, իր բիւրաւոր մեղքերէն... Այլ այս իրիկուն դուն եղիր իմ հայրս...

Դ.

Յիմա՛ր, յիմա՛ր սիրտս:

Ինչո՞ւ չյաւեց քեզի քու վանդակդ: Չարչարուեցար գառագեղիդ մէջ, ու գաղանի մը պէս անզուսպ դարձար: Տես թէ որքա՛ն թշուառացար ու աղքատացար աղքատութեամբ: Մարմինդ վէրքերով անճանաչելի եղաւ,— ու չգտար յարակից մը, որ գթար ու խղճար քեզի:

Մանկութեանդ՝ կը պատմէի քեզի թէ ինչպէս կը սիրեն մեծերը: Կը ցատկռտէիր հրճուանքէդ, ու կ'ըսէիր որ դուն արդէն մեծ ես ծնած, ու օր մը պիտի ըլլաս ամենամեծ: Արցունքով փայփայեցի գլուխդ ու հեկեկանքով համբուրեցի աչքերդ: Կը հեծկլտայիր դուն ալ, ու մանկութիւնդ չէր գիտեր թէ ինչո՞ւ կ'ըլլային այդ բոլորը...

Հասուհասէ մեծցար: Կը կերտէիր քեզ տառապանքով, անօթութեամբ, ծարաւով, մահակործան պայքարներով: Ամէն մէկ զգայարանքդ կնքեցի, լեցուցի բանաստեղծութեամբ: Աչքերդ օր մը իսկ չզգացին լոյսի ծարաւ: Ծղանակի մը պէս էր նայուածքդ, ու գեղեցիկ քանդակ մը՝ վրադ թառող ստուերը: Քանի՛ մեծցար, այնքան սաւառնաթեւ դարձաւ հեղանիւթ պայծառութիւնդ: Ու տակաւին քիչ առաջ չէի գիտեր թէ դագաղ մը կարելի է ծածկել անոր տակ:

Փոխուեցար յանկարծ: Թերեւս միակ խաւարումն էր որ եղաւ, ու կորանցուցիր մեհեանդ ճամբան: Ճակատագրօրէն կը խարխափէիր,— հետեւաբար չգիտցար թէ ո՞ւր կը տանի ճամբան ու մոլորեցար: Ի՜նչ մոլեգնութեամբ ձգեցիր որ սանձարձակ ըլլայ նաեւ մոլորանքդ, ու ետ-դարձ չունենաս... Արիւնեցան ծունկերդ,

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՄԱՅՐԻ՛Կ, ԴՈՒՌԸ ԲԱՑ

Պատերազմ...

Թուրքերը իր տղան ալ տարած էին: Քսանըչորս տարեկան էր: Իրենց թաղի ազգային վարժարանի պատմութեան ու հայերէնի ուսուցիչ, ի՞նչ կրնար ընել առանց տղայ մը, երբ մինչեւ այս տարիքը, գիրքերով ու գրիչով զբաղած, իր աշակերտներուն նայած տանը, սերունդներու պատկերը կ'երեւար աչքերուն:

Երբ իր տղան տարին ու մնաց մինակ, տիկին Վարդուհի բան մը ըսել կ'ուզէր, կարծես, իր սրտին համար շատ պզտիկ էր բառը, ու լռեց: Եթէ հնար ըլլար, դուրս պիտի թռչէր կեանքէն: Ամէն մարդկային շունչէ ու նայուածքէ հեռու, կ'ուզէր ուրիշ կեանք մը ապրիլ:

Կեանքը, հեռո՛ւն, լռութեան մէջ կ'երեւար իրեն:

«Մարդոց մէջ, բառ մըն է կեանքը, ու, հեռուն, լռութեան մէջ պէտք է տանիլ զայն, հասկնալու համար որ կ'ապրիս», ըսաւ ինքնիրեն:

Ու հիմա կեանքը, իրեն, ընդհատուած, աղուոր ճամբորդութեան մը պէս կու գար: Բոլոր յուզումները կէս մնացած էին իր ներսը:

Ու այդ իրիկունը, կեցաւ պատուհանին առջեւ, ու հեռուն, վերջալոյսին մէջ կարմրած եկեղեցիին նայած տանը, գեղեցիկ արձանի մը կը նմանէր ան, որուն լռութիւնը երկինքները կը բռնկէր:

×

Գաւառին մէջ, մայրերու սիրտերը անկեղծութեան խորութիւնը ունին, յստակ կ'ըլլան: Ու երբ իր տղան մեկնեցաւ, տարօրինակ պարապ մը մնաց տունին մէջ: Մանաւանդ այս բանը իրիկունները շատ կը զգէր իր սրտին, երբ դրան առջեւ խօսակցութիւնները կը լմնային, ու արեւը, արդէն մարը մտած, գիշեր բարի ըսելով, բոլոր դրացիները կը վերադառնային տուն: Ինք միմինակը կը մնար, ու ոտքերը չէր կրնար ներս դնել սենէն:

Իրիկուան ստուերները կ'երեւային: Վարդուհի դրան առջեւ կեցած, կը սպասէր մէկուն:

Ան չէր գար:

Բայց ամէն իրիկուն, տաքուկ ստուերի մը հետ ներս կը մտնէր: Իր տղուն յիշատակն էր ան: Ու ինչպէս կ'ըսէր ամէն հեղ իր տղան, ինք ալ կեանքին մէջ նոր կեանք մը ստեղծեց: Այս կեանքը իր յիշատակներուն ամփոփումն էր:

Դժուարին բան մըն էր այս կեանքը: Որովհետեւ, պզտիկ գիծի մը չեղումը, ճառագայթի մը խաւարումը, շուքի մը կորուստը, կրնար փշրել իր սիրտը: Բայց ինք մայր մը ըլլալով ապահով էր: Որովհետեւ սիրուած բաները, սիրտերուն մէջ աւելի տեղ կը գտնեն:

Ա՜, ինչ անհուն խանդաղատանքով կը սիրէր իր տղան:

×

Նոյեմբերի գիշեր մը:

Տխուր էր աշունը: Տերեւներուն շփոտքը սրտի կը թափէ սիրտերուն մէջ: Լռութիւնը կը յուզուի պահ մը, ու կրկին, իր խորութեան մէջ կը մտնէր գիշերը:

Առանց պատերազմի օրերուն, մարդ բան մը կ'ունենան քաղաքները, տուները, վերջացող աշունին պէս, աղքատիկ կերպարանք մը կ'առնեն:

Աշունի գիշեր:

Ու փողոցները պարպուած, յուզումը փախած է անոնց երակներէն:

Առեն առեն, պահակ պահակ զինուորներու ոտնաձայնը կը լսուի, ու գիշերը, երբ կրկին իր հանդարտութիւնը կ'առնէ, տուներուն մէջ, պաղ բան մը կը մտնէ մարդոց միտքերէն ներս:

Աշունի խորունկ գիշեր:

Վարդուհի, լամբարին լոյսը իջեցուց: Սենեակը, կարծես դուրսի մութին հաւասարեցաւ:

Պատերուն փակցուցած թուղթերուն վրայ, ճեղքուած լիւլակները, հիմակ արիւնի պէս կը հոսէին ու խորունկ կարմիր մը կը լեցուէր շուրջին: Քիչ մը անդին, հայելիին մօտը, ուրիշ գոյներու խառնուրդ մը սատանականութիւն կուտար տեսարանին:

Բայց այս կարմիրը ուրիշ պատկերներ կ'արթնցնէր իր ներսը: Իր յուզումը կը մեծնար աւելի, ու աչքերը կը գինովնային:

Իր տղան մեկնելէն ի վեր, բոլոր ոտնաձայները կը խռովէին զինքը, ու ամէն գիշեր, տեսակ մը համբերութեամբ, լամբարին լոյսին հետ կը խաղար:

Տխուր էր այս պատմութիւնը:

Բայց ի՞նչ ընէր: Միմինակ կին մը այս պզտիկ տունին մէջ, տղան մեկնելէն ի վեր, ապրելու համար զուլպայ կը հիւսէր: Օրերը կարճցուց, պատառ մը բան դնելու համար բերանը: Շատ հեղ կ'աշխատէր մինչեւ կէս գիշեր:

Ձմեռը մօտ էր: Ինչե՞ր կ'անցնէին իր միտքէն:

Կէս գիշեր է:

Սեղանին վրայ, լամբարը այլ եւս տժգոյն վերջալոյս մըն է: Սենեակին մէջ ամէն բան կը տարտամնայ, կ'աւրուի: Բայց իր մատները հիմակ աւելի արագ, չեն կենար, տեղնաշարին վրայ սահող մատներուն կը նմանին: Արագութիւնը ինքնաբուխ է:

Կէս գիշեր...

Դուրսը, յանկարծ, պարտէզի ցանկապատին մէկը զարնուեցաւ, ու լռութիւնը ահրեց կրկին, սակայն արտաճախելու տեղ, ձայնը երբ դառն ծիծաղի մը փոխուեցաւ ու սկսաւ մենախօսել պահ մը ետք, հասկցաւ Վարդուհի, իր դրացիին տղան, նորէն գինով տուն կը վերադառնար:

Առանց մութ ու միմինակ փողոցներուն մէջ, գիշեր առեն, ձայները տպաւորիչ են:

Վայրկեան մը լռութիւն:

Բայց ձայնը նորէն սկսաւ, այս անգամ՝ մեղմ ու նուաղած գրեթէ: Բան մը կ'երգէր: Հայերէն երգ մըն էր: Գիշերը իր սարսուռը կը դնէր անոր մէջ:

Վարդուհի, լամբարին լոյսը քիչ մըն ալ իջեցուց:

Ու լոյսին նուաղումը կը սկսի: Ստուերները կը շատնան: Հիմակ լամբարը տխուր, խորացած վերջալոյս մըն է ստուերներուն մէջ:

Ու երգը, կարծես մութին խորքէն կը բխի: Իրեն այնպէս կու գար որ, համբոյրի պէս կը քսուէր ան իր այտերուն, ու տաքուկ էր ան՝ հասող արիւնի նման:

Վարդուհի աչքերը լարեց ու նայեցաւ պաղատանքով: Այս երգին բառերը, իրեն խորունկ յուզումներ կը յիշեցնէին ու հայրենիքին անունը կը ծնէր խորացած վիշտերու ծոցէն:

այլ դուն չարաճճիկեցիր վայրէջքդ վերելքի ի խնդիր ···

Զէին խորտակուիր թեւերդ։ Թեւաբախումդ ուժգին էր ու երկրական։ Զարթնափը կը տանէր քեզ անիրական պատմութեան մը, որովհետեւ չէր ճանչնար քեզ, չէր կրնար տանիլ քեզ…

Հեւի հեւ կտրեցիր միջոցը, քանդեցիր թումբերը։ Գիշերներ անցուցիր առանց արեւի։ Աչքերդ կուրցե՞ր էին։ Զգայարանքդ խուլ, խառն ի խուռն։ Փորձ մը չըրիր ազատագրուելու։ Ինչ ահաւոր հպարտութիւն ճեղքեր քուկինդ, որ վատօրէն չգթացիր դուն քեզի, ու գլացար արհամարհանքդ։ Ծիծաղեցար չնութեամբ, առանձին հըպօր ու անտեղիտալի քմծիծաղով մը։ Ճամբան ճախճախուտ կը դառնար, եւ սակայն դուն կը մխրճուէիր ինչպէս ովկէանոսի մը մէջ,— անհաշտ ու անվերջ նկատելով կորուստը։

Հեռզհեռէ հասար միջանցքներուն։ Հանդիպեցար վաղող երակներու, արծաթահունչ մրմունջներու, անիմանալի ճրագներու։ Կը պայքարէիր սիրտդ՝ հոգիիդ, ու մարմինդ՝ մտածումիդ հետ։ Ի՞նչպէս կը բարձրանար կուրծքի քանդակդ, ինչ չգթայումով կը մռնչէր դալուած հրէշը ··· Քիչիկ մըն ալ, ու կը փշրուէին կողերդ, կը դառնացէիր մենութեան մէջ։ Հեռակարօտ ու լքուած երգի մը պէս՝ սիրականիդ հոտը կը լեցնէ՞ր թոքերդ, քունքերդ կը զարնէին, ու սրտիդ սարսուռը կը պրկէր շրթունքդ։

Կ'ապաւինէիր ապերտական լռութեան։ Յաղաղութեան մէջ կը կծկուէիր մուժ անկիւնի մը պէս, որ մոռցուած պարտէզին ճեղքերէն լոյսի պատառ մը կը մուրայ։ Ցետոյ կ'իյնար գլուխդ աներեւոյթ հարուածէ մը, արտասուքներդ կ'իջնէին,— ամբողջ մարմինդ կը կրէր գիշերը իր վրայ ··

Ու եղերական ու աներեւակայելի մեղքեր ···

Ե.

Ինկար, սառնացար, դարձար անճանաչելի։

Կ'ուզէի որ մնայիր այդպէս ու չդարմէին։ Կ'ուզէի որ կորսուէիր լռութեան մէջ, ու վայրէջքդ ըլլար վէս ու անդարմանելի։ Վախճանիդ կ'երթայիր ու անդարձ էր մեկնումդ։ Ցեխարծակութեամբ յանդգնեցան խոցել, աղարտել մաքրափայլ, ամենապարփակ ճակատդ։ Աղապատանքի ճի՞չ մը իսկ չըրիր։ Աչքերուդ մէջ սառեցաւ հեգուկը, ու սիրտիդ վրայ նստաւ անդիմադրելին։

Ընդունեցիր գրկանքը, երկինքի թռչուններուն նմանեցար, օրդ ցերեկիդ ու ցերեկդ գիշերիդ խառնեցիր։ Ու եղաւ որ եղար անճանաչելի։

Զ.

Տեսան լուսնոտի մը անդունդին մէջ։ կամ պիտի ազատագրէին ու ազատագրուէին իրենք ալ, կամ պիտի գահավիժէին անդունդ՝ քեզի հետ։

Սիրականդ ի՞նչ հայրենադարձութեամբ երկարեց իր բազուկները, ու բազուկներուն վրայ՝ բովանդակ ուժը։ Կը դիտէր իբրեւ տեսիլք մը, ու այս նոր հրաշքին մէջ քեզի անծանօթը այն էր՝ թէ ինչո՞ւ կ'երկարէին փրկութեանդ ի խնդիր։

Ցանկարծ լեցուեցար լոյսով, յորդեցար լոյսով։ Կուրծքդ ի վեր պալուեցաւ խեղդուած հոգիդ։ Ապառնաց, արդահատանքով դիտեց վիրաւոր սպիդ, որ կ'արիւնէր տակաւին։ Ճնչեց բովանդակութեանդ վրայ, եզերքներուդ զարնուեցաւ.

— Իրիկո՜ւն, իրիկո՜ւն,

Այդ գիշեր հոգիս նման է ծառու մը,
Որ լուսնկային տակ կը փշրուի
Լուսնկային պէս։
Այս գիշեր ան նման է քեզի,
Իր լուսաւոր ափունքովը,
Իր անմարդ անկիւններովը ···
Նման է արքայածուկի մը,
Որ յանդգնեցաւ
Ալեկոծ ովկէանը խաղաղեցնել,
Ու փնտռել թաքուցուած ոսկեհանքերը ···
Ան նման է տակաւին մեհեանի մը,
Որ յիմար կոյսերու պէտք ունի
Ու լուսաւոր դռնբացէքի մը։
Բաց, բա՛ց ինծի գանձերդ,
Ինչպէս բացիր՝ է՛ր երբեմն,
Երբ երջանկութեամբ կո՛յր էր հոգիս..
Իջեցո՛ւր խաղաղութիւնդ ինծի,
Պայծառեցո՛ւր ճամբաներդ
Որպէսզի գտնեմ հոգիս ···
Իմ հոգիս՝ արծուէ՜ թռիչ, [illegible] խառաքիս։

Է.

Ո՛վ իմ սիրտս։ Իրիկունը մօտիկ կ'ըլլայ քեզի։ Քու աղօթքդ այնքա՜ն երկրական է, որ կը լացնէ զիս, ու կը մեռցնէ զիս։ Աղիւնքը կը հեւայ ահա։ Կը մօտենան ստուերները։ Լուսնակը սփռուկացաւ։ Ան ալ ըսաւ իր մեղքերը։ Ովկէանոսը խորտակուած է։ Մա՛րդ չմնաց եզերքներուն վրայ։

Ծունկի եկուր սիրականիդ առջեւ։ Անոր բարութիւնը քու փրկանդ է։

Զրահուէ՛ անծութեամբ։

ՄԻՆԱՍ ԹԱԹՈՒԼ

ՇԱԼԻԱՓԻՆ ԵՒ ԿՈՐՔԻ

— · —

ԽՄԲ.— Աշխարհահռչակ երգիչ Շալեափին վերջերս գրեց իր յիշողութիւնները ու տպաւորութիւնները հանգուցեալ Մաքսիմ Կորքիի մասին։ Կը թարգմանենք բնագրէն. —

Նիւ-Եորքէն Հավր վերադարձիս, առաւօտեան սուրճին հետ միասին բերին նաւուն վրայ հրատարակուած թերթը։ Առաջին էջին վրայ խոշոր գիրերով տպուած էր «Կորքի մեռաւ»։ Դժուար թէ կարենամ արտայայտել հարուածին ծանրութիւնը։ Սուրճ ըմպելու համար ոտքի էի ելած, կարդալով այդ երկու բառերը, թուլցած ինկայ անկողինի վրայ։ Գոցելով աչքերս, առջեւս յստակօրէն տեսայ սեւ կուրտկայով կերպարանք մը, ետեւ սանտրուած հոյակապ մազերով, ուրախ եւ բարի աչքերով, նստած Նիժնի Նովգորոդի շուկայի թատրոնի միջանցքի պատուհանին վրայ։ Ծունկերու միջեւ ծալլած ձեռքերով, երիտասարդ, սակայն արդէն կոր մէջքով, մարդը դարձաւ ինծի.

— Ուրախ եմ ծանօթանալով, Շալեափին, որովհետեւ, ինչպէս երէկ ներկայացումի ատեն ըսի ձեզ, դուք «մեր եղբայր Իսահակն էք»…

Մինչ որ նախորդ օրը երեկոյեան, «Թագաւորի կեանքին համար» խաղի միջոցին մօտեցաւ ինծի այդ մարդը, ինքզինքը կոչեց Կորքի եւ Ն. Նովգորոդի յատուկ առոգանութեամբ — բան մը որ մնաց իր մօտ մինչեւ կեանքին վերջը — ըսաւ.

— Շատ լաւ կը ներկայացնէք ռուս մուժիկը թէեւ չեմ սիրեր այդպիսի ռուս-գերմանական բովանդակութիւն ունեցող նիւթեր, բայց եւ այնպէս կը սիրեմ, երբ յիշելով երեխաներ կուլաք։

— Այո, կը ջանամ կարելի եղածին չափ ճշգրիտ կերպով խաղալ դերերը, որոնք թերեւս յաճախ այնքան ալ իրական չեն…

Այդ իմ առաջին հանդիպումն էր Կորքիի հետ եւ այդ երեկոյ մեր միջեւ յառաջ եկաւ երկար, բուռն եւ անկեղծ բարեկամութիւն մը։ Շատերը կը կարծեն, կը խօսին ու կը գրեն, որ իբրեւ թէ ես Կորքիի հետ միասին անցուցած եմ պատանեկութիւնս, միասին աշխատած ենք Վոլգայի վրայ, թէ միասին երգի փորձի ենք գացած՝ զայն ընդունած են, իսկ զիս ո՛չ՝ իբր ձայն չունեցողի։ Այդ ամէնը ճիշդ չեն։ Անգամ մը, երբ Կորքի հետաքրքրուեցաւ ինծմով եւ ես պատմեցի կենսագրութիւնս, — այն ատեն միայն անակնկալ կերպով յայտնի եղաւ, որ մենք, առանց ծանօթ ըլլալու, սկզբնական տարիները հանդիպած ենք իրարու եւ մեր կեանքը ոչ միայն նման է եղած, այլեւ երբեմն հոսած է քով քովի։

Օրինակ, երբ ես Քազան քաղաքի մէջ կօշկակարի մը քով աշկերտ էի, Կորքին ալ զուգահեռ փողոցը գտնուող փուռի մը մէջ հացթուխ էր։ Կը կարծեմ որ այդտեղէն է առնուած «Քսանըվեց եւ մէկը» պատմուածքը։ Աւելի ուշ, երբ 17 տարեկան հասակիս մէջ, առանց դրամի, Աստրախանէն կ'ուղեւորուէի Նիժնի Նովգորոդի շուկան և ճանապարհին ստիպուած էի աշխատիլ նաւեր բառնալու եւ պարպելու գործին մէջ, Կորքին ալ կ'աշխատէր Սամարայի նաւահանգիստին մէջ։ Այդ ատեն ան կը թղթակցէր թերթերուն եւ պատմուածքներ կը գրէր։ Մեր խօսակցութենէն յայտնի եղաւ, որ մենք Թիֆլիսի մէջ ալ իրարու մօտիկ ենք ապրած։ Այն ատեն երբ ես կը պաշտօնավարէի Անդրկովկասեան Երկաթուղիի Վարչութեան հաշուապահական բաժնին մէջ, Կորքին ալ այնտեղի արհեստանոցին մէջ կ'աշխատէր իբրեւ փականագործ եւ ներկարար։ Ինչ կը վերաբերի մեր երգեցողութեան քննութեան, ճիշդ է, որ Քազանի մէջ մենք գացած ենք մեր ձայները փորձելու, սակայն դեռ ծանօթներ չէինք։ Կորքին ընդունուեցաւ երգչախումբին մէջ, իսկ ես ոչ,— որովհետեւ ան ինծմէ չորս տարի մեծ էր եւ իր ձայնը արդէն կազմաւորուած էր, իսկ իմս դեռ փոփոխելի։

Կը յիշեմ նաեւ ուրիշ դրացնութիւն մը որ ունեցած ենք Կորքիի հետ Թիֆլիսի մէջ։ Երբ իբր դերասան ես կ'երգէի Թիֆլիսի թատրոնին մէջ, նոյն միջոցին ոչ այնքան հեռու Մետեխի բանտը կը գտնուէր ան…

Ինչպի՞սի մարդ էր Ալէքսէյ Մաքսիմովիչը։

Կը կարծեմ թէ սեւ կուրտկայի մէջ մարդ մը կ'երեւայ շատ թէ քիչ ներկայանալի։ Աւելի յստակ երեւնալու համար, մարդը պէտք է տեսնել բաղնիքին մէջ։ Յաճախ Կորքիի հետ միասին բաղնիք կ'երթայինք։ Անգամ մը նշմարեցի, որ մէջքը տարօրինակպէս կորացած ձեւ ունի, կուրծքը ներս գացած եւ ոտքերուն երակները լայնցած են։ Աղէկ զատ նկատեցի խոցեր եւ սպիներ։ Դառնալով իրեն ըսի.

—Եղբայր, ի՞նչ է, կորանալուդ համա՞ր է որ երակներդ այդպէս լայնցած են։

Ան պատմեց հետեւեալը, որ պիտի յիշեմ ամբողջ կեանքիս ընթացքին.

— Է՜հ, եղբայր Ֆէոդոր, ներկայիս կեանքը ինծի թեթեւ կ'երեւի, կը տեսնե՞ս այս — ցոյց տալով սրտին մօտ սպի մը — երբեմն յուսահատութենէ մղուած՝ այն ատենները յիմարօրէն ձեռքս չինուած ատրճանակը կրակեցի այստեղ ···

— Ահա թէ ինչ։ Ինչո՞ւ։

— Ապրելու մէջ իմաստ չէի տեսներ այնքան շատ կեղծիք եւ դաժանութիւններ կար շուրջս։ Երբ զիս փոխադրեցին հիւանդանոց եւ ընկերներս այցելութեան եկան, մէկը գլուխը օրօրելով, ըսաւ.

— «Այ դու գլուխ ··· դեռ կ'ուզես գրող մը դառնալ։ Մտածեցիր ինքնասպան ըլլալ, գոնէ ամչնայիր»։

Երեւակայէ, Ֆէտօր, ապրելու բուռն ցանկութիւն ունեցայ. եւ այնքան որ նոյն իսկ ներկայիս չեմ զգար ··· ինչ կը վերաբերի մէջքիս ծռութեան, երակներուս,— երեւի այդպէս ալ պէտք է ըլլային։ Ահա այստեղ կրակեցի, իսկ այստեղ ալ կողերս են ջարդուած։

— Ի՞նչ է պատահած, ըսէ կատակով, կամ կը կրակես կամ կողերդ կը ջարդես։

— Կողերս ուրիշներն են կոտրած։ Ահա թէ ինչպէս պատահեցաւ։ Պատահաբար գիւղի մը մէջ գտնուելով, հետեւեալ պատկերը տեսայ. — Ձիու տեղ կառքի մը լծուած էր թափթփած մազերով մերկ կին մը, իսկ մուժիկը կառքին վրայ նստած, անվերջ կը մտրակէր զայն։ Ամուսնոյն դաւաճանած էր։ Քիչ հեռուն կեցած էր քահանան եւ կը խրախուսէր։ Հասկնալի է, թէ ինչպէս ընդունեցի այդ ամէնը ···Մօտեցայ եւ պոռացի.— «Ի՞նչ է չան որդիներ, կատղե՞ր էք···» Քահանան ըսաւ.— «Դո՞ւն ով կ'ըլլաս որ, ի՞նչ կ'ուզես» ··· Դարձայ եւ զարկի քահանային··· Ցետոյ, երբ ուշքի եկայ, ինքզինքս գտայ առուակի մը մէջ։ Արթնցայ, որովհետեւ բախտս անձրեւ էր եկած, առուէն ջուր կը հոսէր, որ եւ զիս ուշքի բերաւ··· Հազիւ սողալով հասայ գիւղական հիւանդանոց մը։ Ահա կողերուս պատմութիւնը ···

Կը կարծեմ որ այդ բոլոր նշանները դրոշմուած էին այդ մարդուն խորքին մէջ։ Մտրակուած կինը, տանջալից եւ անօթեւան աշխատանքը Վոլգայի վրայ եւ յուսահատութիւնը,— եւ ոչ միայն իր սեփական, այլեւ միլիոնաւոր խեղճ ու անօգնական մարդոց աշխատանքը եւ յուսահատութիւնը ուղղած էին ատրճանակը Կորքիի կուրծքին···

Ինչ որ ալ ըսուի Ալէքսէյ Մաքսիմովիչի մասին, առանց որ եւ է կասկածի, խորապէս եւ հաստատ գիտեմ, որ անոր ամբողջ միտքը, զգացումները, գործը, առաւելութիւնները, սխալները նոյն ակունքէն կը բխէին,— ռուսական մեծ գետ Վոլգան իր հառաչանքներով ··· Եթէ յախուռն ու վըստահօրէն Կորքին յառաջ կը քալէր,— ապա դէպի ժողովուրդի լաւագոյն ապագան կ'երթար։ Իսկ եթէ կը խարխափէր, ուրիշներու կարծած չիտակ ճամբէն դուրս կ'ելլէր, դարձեալ նոյն նպատակին կը ձգտէր ···

Երբ կը լսեմ Կորքիի շահամոլութեան, Քափրիի եւ Սորրէնթոյի փառայեղ դղեակներու եւ անոր հարստութեան մասին, մարդոց փոխարէն կ'ամչնամ։ Շատ լաւ գիտնալով կրնամ հաստատել, թէ Կորքին այն մարդոցմէն էր, որոնք ինչքան ալ շահին ու դրամ ձեռք բերեն, միշտ անկուշտ կը մնան։ Դրամը չէր սիրեր, անով չէր հետաքրքրուեր եւ իր վրայ չէր ծախսեր։ Կը պատահէր, որ իրարու կ'օգնէինք։ Անգամ մը դրամ տուի իրեն եւ քիչ վերջը հարցուցի, թէ աւելի՞ պէտք չունի՞։ —Մի մտահոգուիր, Ֆէտօր, ըսաւ ինծի, մեր հորը անյատակ է··· խեղճ ինչպէս որ լայնօրէն եւ մեծահոգի ծախսեր ընելով, դրամը երբեք չէր բաւեր անոր···

Ոչ, անձնական շահով չէր վարուեր Մաքսիմ Ալէքսէյեւիչը։ Վերը խօսեցայ ժողովուրդի համար ունեցած անոր վշտի մասին։ Յիշեմ նաեւ անոր մէկ ուրիշ գլխաւոր կիրքի մասին,— իր սէրը հանդէպ Ռուսաստանի։ Կը յիշեմ, թէ ինչպէս դրուեցաւ այդ հարցը մեր առջեւ։ Պատահեցաւ շատ եւ շատ տարիներ առաջ։ Ռուսական փոթորիկը մեզ նետեց տարբեր կողմեր։ Ես Փարիզ կը բնակէի։ Սորրէնթոյէն Մոսկուա մեկնած ատեն, Կորքին հանդիպեցաւ Հռոմ։ Պէտք է խոստովանիմ, որ Կորքին համամիտ էր, երբ ես կը հեռանայի Ռուսաստանէն։ Իր խօսքերն են.— Եղբայր, հոս քու տեղը չէ։ Իսկ երբ այս անգամ, 1928ին, հանդիպեցանք մենք Հռոմի մէջ եւ իր կարծիքով Ռուսաստանի մէջ շատ բան էր փոխուած եւ հնարաւոր էր ինծի համար հոն աշխատիլ, խստօրէն դարձաւ ինծի.

— Ներկայիս, Ֆէտոր, պէտք է Ռուսաստան մեկնիլ։

Տեղը չէ պատմելու, թէ ինչու այն ատեն ես չհետեւեցայ Կորքիի յորդորներուն։ Աղուորէն պիտի խոստովանիմ որ մինչեւ այսօր ալ ինծի համար որոշ չէ, թէ մեզմէ ո՞վ աւելի իրաւունք ունէր. սակայն հաստատ գիտեմ որ անոր առաջարկը սիրոյ արտայայտութիւն մըն էր հանդէպ Ռուսաստանի եւ ինծի։

Կորքիի մէջ կը խօսէր այն խոր համոզումը, թէ մենք բոլորս կը պատկանինք մեր երկրին և մեր ժողովուրդին, թէ պարտաւոր ենք անոնց հետ ըլլալ ոչ միայն հոգիով (ինչպէս երբեմն ինքզինքս կը մխիթարեմ), այլ եւ ֆիզիքապէս՝ բոլոր սպիներով, բոլոր խոցերով եւ բոլոր սպառաններով միասին։

ՇԱԼԵԱՓԻՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Մառի Ստիւարդ

—•—

Սթէֆան Ցուայկ, որ ծանօթ է իր հրատարակած կենսագրութիւններով, հատորով մը կուտայ նաեւ Մառի Ստիւարդի կեանքը։

Ինչ ահաւոր ճակատագիր այս կընոջ ճակատագիրը։

Մառի Ստիւարդ ծնած է 1542ին Սկովտիոյ մէջ։ Հօրմէ որբ մնաց կանուխ հասակէն։ Օժտուած էր արտակարգ գեղեցկութեամբ մը, որ անձնապաշտութեան կը մղէր յուսահատ սիրահարը։ Կը նշանեն Ֆրանսայի գահաժառանգին հետ, երբ 4 տարեկան էր այս վերջինը։ 15 տարեկանին անցաւ Ֆրանսա, եւ Ֆրանսական արքունիքին մէջ մեծ ապաւորութիւն գործեց իր արտակարգ գեղեցկութեամբ եւ ազնուական շարժուձեւերով։ Բանաստեղծները, որոնց կարգին՝ Ռոնսար, իրմով կը ներշնչուէին եւ իր գեղեցկութիւնը կ'երգէին։ Երբ մեռաւ Հանրի Բ., գահ բարձրացաւ Մառի Ստիւարդի նշանածը, սակայն շատ կարճ տեւեց թագուհիի իր երջանկութիւնը։ Մեռաւ ամուսինը, եւ Մառի Ստիւարդ, 18 տարի այրի ապրելէ վերջ Ֆրանսայի մէջ, ստիպուեցաւ վերադառնալ Սկովտիոյ արքունիքը։ Իրեն հետեւեցաւ շքախումբ մը, այնքան բազմամարդ, որ կարելի չեղաւ ամէնուն տեղ տալ պալատին մէջ։ Անոնք հաստատուեցան պալատին մօտակայքը, որ կոչուեցաւ «Պզտիկ

Դաշտերու գինին

Խօսք - Գրականութիւն

— · —

Երազել եմ ձեզ,
Ո՛վ, կանաչ դաշտե՛ր,
Զգտել եմ արբել
Սուրբ գինովը ձեր։
Բայց կարճ են եղել
Մանկան ձեռքերն իմ,
Ու ես չեմ խմել
Դաշտե՛ր, ձեր գինին։
Սակայն երբ եկաւ
Հողմը փրկարար,—
Դիւթւեցի անհոգ
Գինով ձեր վարար։
Եւ ահա, արդ ես՝
Գերուած ձեր սիրով՝
Քայլում եմ ձեր վէս,
Թա՛ւ կանաչներով։
Խմում եմ անկուշտ
Ձեր նուրբ ծաղկունքի
Բուրմունքը անուշ,
Ինչպէս նոր գինի։

ՄԱՐՏԻՆ ԱՄԵԱՆ

Ֆրանսա»։

Այդ շրջանին Սկովտիա պառակտուած էր կրօնական վէճերով (Ռէֆորմ)։ Մառի Ստիւարդի ներկայութիւնը աւելի հրահրեց կիրքերը, որովհետեւ կաթոլիկ էր։ Եւ ահա երկու տարուան կարճ ժամանակի մը մէջ իր կեանքը կը փոթորկէ սիրոյ եւ քաղաքականութեան կիրքերով։ Մառի Ստիւարդի գեղեցկութիւնը կարծես մահ կը սփռէր իր շուրջը։ Եթէ մեղաւոր չէ Ֆրանսուա Բ.ի մահուան համար, դժուար թէ արդարանայ սակայն խեղճուկ բանաստեղծի մը եղերական վախճանին մէջ։ Այս բանաստեղծը, Շէսթըլլար, երջանիկ կը զգար ինքզինք այն պատուութեան համար, որ կը վայելէր պատասխանելով գեղեցկութեան աստուածուհիին, Սկովտիոյ թագուհիին։ Ժողովուրդը ընդվզեցաւ սակայն, տեսնելով բանաստեղծի մը համարձակութիւնը թագուհիին մօտ։ Շէսթըլլարի կեանքը սպառնալիքի տակ էր, եւ Մառի Ստիւարդ թողուց որ իր վրայ հիացող այդ բանաստեղծը բարձրանայ կառափնատ։ Ժողովուրդը, նըման արկածները խուսափելու համար, պահանջ դրաւ որ թագուհին ամուսնանայ։ Ու մինչ բանակցութիւններ կը կատարուէին Սպանիոյ եւ Անգլիոյ արքունիքներուն հետ, յանկարծ Մառի Ստիւարդ որոշեց ամուսնանալ լորտ Տարնլիի հետ։ Բիրտ ու կոշտ մարդ մըն էր Տարնլի, երբեք համակրելի։ Թագուհիին երաժիշտը, Տավիտ Ռիցցիօ, գործը եփեց եւ Տարնլի ամուսնացաւ։ Սակայն ընդվզեցաւ ժողովուրդը։ Թագուհին բանակին գլուխն անցաւ եւ քալեց ըմբոստներուն վրայ, ջախջախեց եւ իր ամուսինը պարտադրեց ժողովուրդին։ Քիչ յետոյ Տարնլի սկսաւ նախանձիլ Ռիցցիոյի եւ Մառի Ստիւարդի մտերմութենէն։ Եւ օր մը, թագուհիին սենեակը մտաւ, կանչեց Ռիցցիոն ալ, դրկեց դժբախտ երաժիշտը իր թեւերուն մէջ, մինչ Տարնլիի մարդիկը ներս կը մտնէին ու դաշոյնով կը սպաննէին զայն՝ Տարնլիի թեւերուն մէջ եւ Մառի Ստիւարդի աչքերուն առջեւ։ Մառի Ստիւարդ այդ ժամանակ յղի էր, եւ քիչ վերջ պիտի ծնէր այն զաւակը, որ յետոյ գլխուն վրայ պիտի միացնէր Անգլիոյ եւ Սկովտիոյ թագերը։ Այս սպանութենէն կարճ ժամանակ մը վերջ, Մառի Ստիւարդ կը սիրահարի կոմս Պըթուէլի,— հարիւրապետ մը։ Եւ երկու սիրահարները կ'որոշեն սպաննել Տարնլին։ Լորտը հիւանդ էր, բայց դաւադիրները պատրուակով մը զայն կը փոխադրեն մենաւոր տան մը մէջ, Էտիմպուրկի պարիսպներէն դուրս։ Գիշեր մը ռումբով օդը կը հանուի այն տունը, ուր հիւանդ պառկած էր Տարնլին։ Յաջորդ առաւօտ տան աւերակներուն մէջ գտնուեցաւ Տարնլիի անխաչած դիակը։ Թագուհին յայտարարեց անգամ հետաքրքրուիլ։ Այս սպանութենէն վերջ Մառի ամուսնացաւ կոմս Պըթուէլի հետ, սակայն ժողովուրդը ըմբոստացաւ, քալեց պալատին վրայ։ Թագուհին պարտուեցաւ, ըմբոստները զինք արգելափակեցին դղեակի մը մէջ, ուրկէ փախաւ, ուզեց կռուիլ, բայց նորէն պարտուեցաւ։ Այն ատեն փախաւ, բոլորովին կործանած, դէպի Անգլիա, ուր կը թագաւորէր Էլիզաբէթ։ Անգլիոյ թագուհին, որ վրէժ ունէր, շղթայի զարկաւ եւ բանտարկեց զայն։ Երկար տարիներ ապրեցաւ շղթայակապ։ Բազմաթիւ պալատականներ աշխատեցան փրկել, բայց ապարդիւն։ Օր մըն ալ, Էլիզաբէթ թագուհին զայն հանեց գերագոյն ատեանի մը առջեւ, այն ամբաստանութեամբ թէ Մառի կը դաւադրէ Անգլիոյ թագին դէմ։

Մառի դատապարտուեցաւ, եւ իր գեղեցիկ, շատ գեղեցիկ գլուխը ինկաւ ի վերջոյ։

Ու չէր գիտեր, ի՞նչպէս, ինք ալ կրկնեց բառը, ու մրմնջեց,— «Հայաստան»։

Իր տղան շատ կը սիրէր աղուոր պատմութիւններ ընել Հայաստանի վրայ։

Վարդուհի գլուխը կախեց։

Բայց իր յուզումը շատ անուշ էր սրտին մէջ։

Այս պահուն երգը դադրած, իր դրացիին տղան երկայն ու խորունկ հառաչանք մը արձակեց մութին մէջ, ու լեցուն ձայնով մը պոռաց.

— Մայրի՛կ, դուռը բաց։

Ձայնը կը պաղատէր։

Ամբողջ ապրուած կեանքէ մը աւելի խորունկ իր սիրտը, հիմակ այս պզտիկ նախադասութիւնը, կը բարձրանար այս խորութենէն, ու կ'արձագանգէր իր ականջներուն մէջ, ու, Վարդուհի ինքնաբերաբար կրկնեց.— «Մայրի՛կ, դուռը բաց»։

Արդէն աչքերը լեցուն էին։ Իր տղան կը տեսնէր։ Անոր ձայնը կարծես այս բառերը կը կրկնէր, ու դուլպան ծնկանին վրայ դնելով, նայեցաւ դըռան, ու լացաւ դառնութեամբ։

Աշունի տխուր գիշեր։

Դուրսը, ծառերը փրթող տերեւներուն ձայնը, մութին մէջ, հեծեծանքի պէս կը լսուէր։

X

Պատերազմը լմնալիք չունէր։

Հսկումի պահեր էին գիշերները։ Ու Վարդուհի, պատուհանին առջեւ նստած երբ դուլպայ կը հիւսէր կծու բան մը կը լեցուէր աչքերուն մէջ, կ'ուռէին կարծես անոնք։ Արեւն ալ, իր կանուխուան օրհնութիւնը եւ կրակը չէր բերեր իր տունին։

Աշունը իր տունէն ներս մտած էր։ Ու, մշուշ մը կարծես, քաղաքին չորս դին կ'իջնէր իր տունին վրայ, ու պատուհանին առջեւ կը կենար երբ, դիմացի ծխնելոյզներէն ծուխերը, մինչդեռ ամպերու պէս վեր կը հիւսուէին։ Ի՞նչ կ'անցնէր մտքէն որ, ատեն մը արձանի պէս կը կենար, յետոյ աչքերուն կոպերը կէս մը կ'իջնէին ու կը ծռէր գլուխը։ Այս պահուն, իր դէմքին խորունկ արտայայտութիւնը, կարծես ձուածեւ շրջանակով մը ամփոփուած, սեւերուն մէջ, մայրենի գեղեցկութիւնը կ'երեւար։ Այս բնական արտայայտութիւնը, ամէն տեղ փնտռուած ձեւն է դէմքերուն ու մեծ նկարիչ մը, կրնար անոր աչքերուն ճշմարիտ փայլը՝ ադամանդի պէս ցոլացնել կտաւին վրայ։

Երազ մըն էր ան, որուն խորերէն կուգար։ Ու աչքերը երբ նորէն կը բացուէին, ժպիտ մը կ'երեւար շրթունքներուն վրայ։ Կարծես կը խնդար։

Խնդալով է որ հոգին, իր ամէնէն ծածուկ ու խորունկ վէրքերը կը գանէ։

X

Ի՞նչ կար, ինչո՞ւ յանկարծ կը տխրէր Վարդուհի ու սիրտը կը լեցուէր այնպիսի յուզումով մը, որ բառը ինքնին կը բխէր ու կ'ըսէր, [illegible]։ Բայց այն պահուն, իր տրամադրութիւնը ժպիտի կը փոխուէր, կը կարմրէր երեսը, ու երբ տղուն կանչած ատեն, իր խելօքիկ աչքերը, սուրբի մը աչքերուն պէս կը պաղատէին։

Մանաւանդ ատենէ մը ի վեր, իր շրթունքները համբոյրի մը պապակով կը վառէին։

Իր տղուն մէկ հատիկ համբոյրը բաւական էր։ Ու կ'ուզէր անոր շուքը գրկել ու ձեռքերը կուրծքին սեղմած ատեն, հոն պահած իր տղուն նամակին չխրտալը, որուն խորերէն եկող ձայնի մը պէս լսեց։ Այնպէս լսած էր որ, ճշմարիտ աչքերը, արտմութեան ու վիշտերու խառնուելով, կը սրբագրուէին, ու իրենց հարազատ թռիչքը կը գտնէին։ Ու, տղուն նկարին պէս, կ'ուզէր միամիտ, լռութեան մէջ քանի մը խօսք ըսել ու լալ։

Գիշերը հանդարտիկ, մութին տարածը, իր աչքերը կը լեցնէր խորունկ բանով մը։ Պարտէզին նայող պատուհանին առջեւ, երկինքին դիմացը կեցած, մինչդեռ կը նայէր լռութեամբ, քրքիջ մը ձայնը լսուեցաւ։ Կը ճանչնար զայն։ Աղօթքի մը լռութիւնը խանգարեցաւ իր ներսը, ու սարսուռ մը ցնցեց իր մարմինը։

Ո՞վ էր այս խենթի նման քրքջացողը։ Ծաղրանքի կը նմանէր ան, ու իր մարմինը կ'ընէր [illegible]։

«Ցխմար քրքիջ», ըսաւ, ու ակռաները կճրտեցուց։

Այս պահուն ոտքի ձայներ լսուեցան փողոցին մէջ, ու քրքիջը խառնուեցաւ ծիծաղներու։

Կարծես, իր լռութեան մէջ թաղուած քաղաքին վրայ կը խնդային անոնք։

Զինուորականներ էին։

Ետքն դարձաւ Վարդուհի։ Բաց էր դուռը։ Բանալիով կղպեց ու լոյսը տեղ նստաւ երկինքի լռութեան դիմաց։

Իր լռութիւնը հաւասար էր դիմացի լռութեան։

Սենեակէն դուրս ելլելու ատեն, կեցաւ դրան առջեւ, ու նայեցաւ պահիկ մը։ Կարծես, որուն խորերէն ձայն մը բարձրանար, ու, «մայրի՛կ դուռը ···» ըսաւ ու լռեց։ Ու դրան բանալին դարձուցած ատեն, տունին մէջ տիրող լռութեան հեծեծանքը լըսեց։

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

ՏԻՏԱՂ

ՀԻՒԱՆԴԸ.— Ի՞նչպէս պիտի կարենամ փոխարինել, Տօքթէօր, ձեր այս բոլոր ջանքերը։

ԲԺԻՇԿԸ.— Այդ մասին հոգ մի ընէք բնաւ. չէք, փոխգիր կամ հնչուն դրամ տարբերութիւն չեն ըներ ինծի համար։

X

ՍԱՓՐԻՉԸ.— Ի՞նչպէս կը փափաքի ածիլուիլ պարոնը։

— Իբրեւ թշնամի յեղափոխութեան, որովհետեւ կը սոսկամ, երբ արիւնահեղութիւն տեսնեմ ···։

50 առ հարիւր վերջանան մինչեւ 1937 յունուար 1, իսկ ամբողջը՝ ամէնէն ուշը մինչեւ 1937 յուլիս 1։

Համամիութենական պետական ծրագրի տեսչութեան եւ համամիութենական ելմտական գործավարութեան յանձնարարուած է 1936—1937 տարիներու ընթացքին տալ այն շինութիւններն ու գումարները, որոնք անհրաժեշտ են կատարելու համար վերոյիշեալ դպրոցներու, հիւանդանոցի, մանկամսուրներու, եւ ուրիշ հիմնարկներու կառուցումը, ինչպէս նաեւ ապարանի եւ գրադարանի շինարարութիւնը (կ'ակնարկէ Երեւանի մէջ կառուցուող Մեսրոպեան Փոնտի ապարանին ու գրադարանին)։ Պէտք է շինանիւթեր յատկացուին նաեւ այն ներգաղթողներու կողմէ կազմակերպուած արդիւնաբերական արտելներու ամրուցանել։

Համամիութենական պետական ծրագրի տեսչութեան առաջարկուած է, ներգաղթողներու կողմէ կազմակերպուած արդիւնաբերական արտելներու ամբարնդման ու զարգացման համար, տրամադրել 1936 — 1937 տարիներու հիւսուածեղէնի եւ մորթեղէնի հում նիւթերու հաշուեկշիռներուն մէջ, ինչպէս արտելներուն բամպակի, մետաքսի եւ արհեստական մետաքսի թելեր, մորթեղէն եւ կաշեղէն եւայլն։

Միեւնոյն ժամանակ, Նոր Արաբկիր, Նոր Մալաթիա, Նոր Խարբերդ, Նոր Սեբաստիա, Նոր Եւդոկիա, Նուպարաշէն, Նոր Ամասիա, Նոր Բիւթանիա, Նոր Արմաշ տեղաւորուած ներգաղթողներու հաւաքական տնտեսութիւններուն եւ հաւաքական տնտեսականներուն, ինչպէս եւ աշխատաւոր մենատնտեսներուն արուած են կարգ մը առանձնաշնորհներ տուրքերու համար, որոնց մանրամասնութիւնները հաղորդած ենք արդէն։

ՀԱՐՑԱՊՆԴՈՒՄՆԵՐ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Գերմանիոյ զինաւորութիւն եւ Ֆրանսայի վիճակը

Ուրբաթ օր շարք մը հարցապնդումներ եղան երեսփ. ժողովին մէջ, արտաքին քաղաքականութեան մասին։ Գլխաւոր հարցապնդողն էր Պ. Փոլ Ռէյնօ, որ ուշադրութիւն հրաւիրեց գերմանական վտանգին վրայ, թերի գտնելով ֆրանսական բանակին կազմակերպումը։ «Եթէ մարտ 7ին ուժգնօրէն հակազդած ըլլայինք, Հիթլէր չպիտի համարձակէր գրաւել Հռենոսի ապազինեալ շրջանը։ Բայց մենք այդ քաջութիւնը չունեցանք։ Այսօր Գերմանիա կը յաղթանակէ եւ Ազգերու Դաշնակցութիւնը յուսահատութեան մատնուած է։ Գերմանիա ահարկու բանակ մը ստեղծած է։ Քանի մը ամիսէն ֆրանսական բանակը քանի մը հարիւր հրասայլ պիտի ունենայ, իսկ ռուսական եւ գերմանական բանակները՝ քանի մը հազար։ Օդանաւային ուժը կրնայ քանդել, բայց չի կրնար ադատել կամ գրաւել։ Միւս կողմէ, մեր ազգ. տնտեսութիւնը եռ կ'երթայ, գործազրկութիւնը կ'աւելնայ, նկամուտի աղբիւրները կը պակսին։ Մինչ երկու Գերմանացիներ միասին 16 ժամ կ'աշխատին, մէկ Ֆրանսացին միայն 7.30 ժամ կ'աշխատի։ Կառավարութեան ներկայ քաղաքականութիւնը կործանեց բազմաթիւ ձեռնարկներ եւ ճարտարագործութիւններ։ Գիներու բարձրացումը պիտի մեկուսացնէ մեզ։ Ուզէք չուզէք դուք ալ պիտի կտրէք դրամին արժէքը, հետեւելով միւս ազգերուն։ Պէտք է փոխել մեր քաղաքական, ելմտական, տնտեսական եւ դրամական քաղաքականութիւնը»։

Ուրիշ հարցապնդումներէ վերջը, արտաքին նախարար Պ. Իվօն Տէլպոս խօսք առնելով երկար լուսաբանութիւններ հաղորդեց միջազգային կացութեան մասին։ «Մեր քաղաքականութիւնը կը ձգտի իր բոլոր ուժերով թոյլ չտալ որ Եւրոպան բաժնուի երկու ընդդիմադիր խմբակցութեանց։ Ամենամեծ վտանգը պիտի ըլլար այդ։ Ոչ մէկ խաչակրութիւն, թէ՛ կամ դէմ ժողովրդապետութեան, ֆաշականութեան կամ համայնավարութեան։ Բովանդակ Եւրոպա կը շահագրգռուի Ֆրանքօ-գերման հարցով։ Ֆրանսայի շահերուն համաձայն չէ որ Գերմանիա դուրս մնայ միջազգային հաւաքականութենէն։ Բոլոր մեծ պետութեանց ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։ Մոնթրէօյի խորհրդաժողովին ելքը շահ մըն է Եւրոպայի խաղաղութեան համար»։

Յետոյ ծանրանալով Սպանիոյ դէպքերուն վրայ, նախարարը կրկին հերքեց այն լուրերը թէ Ֆրանսա զէնք հայթայթած է, եւ յայտարարեց.

— «Ոչ ոք կրնայ ժխտել Սպանիոյ կառավարութեան օրինականութիւնը։ Մենք բարեկամութեամբ կապուած ենք այդ կառավարութեան հետ։ Մենք կրնայինք զէնք եւ ռազմանիւթ ճարել կառավարութեան մը որ գոյութիւն ունի իրաւէս եւ իրաւամբ։ Բայց այդպէս չըրինք, սկզբունքի եւ մարդկային նկատումներով։ Մենք չուզեցինք ո եւ է մէկուն պատրուակ տալ ապստամբներուն օգնելու, մանաւանդ Լոնտոնի խորհրդաժողովին առթին։ Մեծն Բրիտանիա, Պելժիա եւ Ֆրանսա որոշեցին չկատարել ոք եւ է ձեռնարկ որ կրնար վտանգել Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ եղած յարաբերութիւնները։ Ինչ կը վերաբերի Մարոք ղրկուած իտալական օդանաւերու հարցին, քննութիւն կը կատարուի այդ միջադէպի մասին»։

*** Նոյն օրը Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ ալ մեծ վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ մասնաւորապէս Սպանիոյ դէպքերու մասին։ Այս առթիւ երեսփոխան մը պահանջեց որ կառավարութիւնը վճռապէս յայտարարէ թէ որ եւ է հովանաւորեալ գաղթավայր չպիտի վերադարձնէ Գերմանիոյ։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

10.000.000 ՈՍԿԻԻ ՎԱՐԿ ՄԸ բացաւ անգլիական կառավարութիւնը, ի պատասխան խորհրդային իշխանութեան դիմումին։ Այս վարկը, որ ամենամեծն է իր տեսակին մէջ, պիտի ծառայէ անգլիական արտադրութիւններ, մասնաւորապէս մեքենաներ, ելեկտրական կազմածներ, շոգեկառքի վերաբերեալ ապրանքներ գնելու, բայց երբեք ռազմանիւթ։

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐՈՒ հանդիսաւոր բացումը տեղի ունեցաւ երէկ, շաբաթ, Պերլինի մէջ, առաջնորդութեամբ Հիթլէրի, որուն խօսքերը կը լսուէին ամէն կողմ, ձայնասփիւռներու միջոցաւ։ Իսկ բուն խաղերը կը սկսին այսօր, մասնակցութեամբ 4844 մարզիկներու, թիւ մը որ աննախընթաց է։

ՅՈՒԼԻՍ 31ի վճարումին առթիւ, բազմաթիւ առեւտրականներ եւ գործարանատէրներ նոր պայմանաժամ առացան, շնորհիւ կառավարութեան կարգադրութեանց։ Դիւրութիւններ ընծայեցին բոլոր դրամատուները եւ մասնաւորապէս Պանք տը Ֆրանսը։

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՆԻՍՏԸ 7րդ շարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի օգոստոս 26ին, Վիշիի մէջ։

ՎՃԱՐՈՎԻ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ օրէնքին գործադրութեան առթիւ, բոլոր երկաթուղիները 40 առ հարիւր զեղչ նշանակած ըլլալով, ուրբաթ օր եւ երէկ անհամար բազմութիւն մը խռնուած էր կայարանները։ Այս առթիւ մասնաւոր տոմսակներ հանուած են, 31 օրուան պայմանաժամով (Գ. կարգ)։ Բոլոր կառախումբերը տրամադրելի են, բացի օգոստոս 14ի, 15ի, 16ի, 29ի, 30ի, 31ի, ինչպէս նաեւ 29ի եւ 30ի կառախումբերէն։ Առ նուազն տասը հոգիէ խումբերը կը ստանան 50 առ հարիւր զեղչ։

ԱՅՆ ԳՈՐԾԱՒՈՐՆԵՐԸ որոնք օգափոխութեան կը ղրկեն իրենց զաւակները (16էն վար), 3.50ի փոխարէն 5 ֆրանք պիտի ստանան մինչեւ 50 օր, յուլիս 25էն սկսեալ 30։ Բայց յաւելեալ դրամը ընտանիքի պետերուն չպիտի յանձնուի, այլ թաղապետութեան կամ անոր նշանակած այն օրկանին որ ստանձնած է մանուկներու օգափոխութեան հոգը։

ԺՈՌԷՍԻ ՄԱՀՈՒԱՆ 22րդ տարեդարձին առթիւ, ուրբաթ օր յիշատակի հանդէս մը կատարուեցաւ Վէլոտրոմ տ'Իվէրի մէջ, նախաձեռնութեամբ ընկերվարական կուսակցութեան։ Թերթերը 40.000 կը հաշուեն ունկնդիրներուն թիւը։ Գլխաւոր ճառախօսն էր վարչապետը, Լէօն Պլում, որ անգամ մը եւս կրկնեց միացեալ ճակատին ուխտը, փառաբանելով Ժոռէսը։

ԹԵՐԹԵՐՈՒ ԳԻՆԸ 30 սանթիմի բարձրացաւ երէկ, 1 օգոստոս։ Իսկ «Թանը» 50, «Տէպա»՝ 40 սանթիմի կը ծախուին։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵՓՓԱՏԱՅԻ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները չորեքշաբթի երեկոյ (5 Օգոստ.) ժամը 8.30ին. Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը. 4 rue St. Denis (Place du Châtelet). Մեթրօ Châtelet Օրակարգ՝ Երջանային ժողովի օրակարգերու քննութիւն։

ՕՐ. ՄԱՌԻ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

եւ

ՏԻՐԱՆ ՊԷՅԿԻՐՃԵԱՆ

Ամուսնացած

Լիոն, 11 յուլիս 1936

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Յ. Օհանեան, Պ. Խաչիկ Օհանեան, Տէր եւ Տիկ. Կարապետ Թէնտիսեան, Տէր եւ Տիկ. Ուզունեան եւ Թարգի հայրենակից ընտանիքը շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին Տիկ. ԶԱՐՈՒՀԻ ՕՀԱՆԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Տիգրան Ջապարքեանի (կամ Կարապետեան) քոյրը Տիկ. Արզուեան (անունը կարծեմ Փայծառ), որ կը բնակէր 5 rue Pierre Curie, Kremlin-Bicêtre, Seine. Կը խնդրուի իր հասցէն իմացնել Garabed Derderian ի chez M. Barry Honoré à Chaspayac par Loudes (Haute Loire)։

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆՆԵՐՈՒ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

Խանասորի արշաւանքի տարեդարձին առթիւ, Շավիլի Հ. Յ. Դ. Արղութեան խումբը կազմակերպած է ընկերական այցելութիւն մը, ԱՐՂՈՒԹԵԱՆՆԵՐՈՒ շիրիմին, Շավիլի գերեզմանատան մէջ, 2 Օգոստոս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին։ Կը հրաւիրուին Փարիզի եւ շրջաններու բոլոր ընկերներն ու համակիրները։

Հաւաքավայր՝ Շավիլի կայարանին (Մոնփառնասի գիծ) ելքի կողմը ժամը 3.30ին։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :–: R. C. Seine 276.186

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԻՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր
Բելճիքա, Զուիցերիա, Զեխոսլովաքիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 4 ՕԳՈՍՏՈՍ
MARDI 4 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3182

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ ԵՂԵՐԱԿԱՆ

Նոր թերթ ստացած չենք Երեւանէն, ոչ ալ Թիֆլիսէն: («Խորհ. Հայաստանի» վերջին թիւն է յուլիս 5...): Հետեւաբար չունինք նոր լուսաբանութիւններ՝ Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան մասին, բացի այն բանաձեւէն որ պիտի կարդաք այսօր:

Բայց, կը թուի թէ գալիք թերթերն ալ նոր բան մը չպիտի յայտնեն, բացի այն «մերկացումներէն» որ կ'երեւան այդ բանաձեւին մէջ, եւ որոնք իրենց ամփոփուած վիճակին մէջ իսկ ամբողջ ողբերգութիւն մը կը պարզեն: (Մենք ձեռքի տակ չունինք Կեդր. Կոմիտէի բանաձեւին բնագիրը, եւ ամփոփումը նոյնութեամբ արտատպած ենք պոլսական թերթէ մը):

Ի՞նչ կը հետեւի այդ բանաձեւէն.—

1. Դէպքի մասին զեկուցում տալու պաշտօնը կը ստանձնէ Վրացի մը: (Անդրկովկասի կարմիր փոխարքան ալ, Բերիա, Վրացի է, ինչպէս Խ. Միութեան միահեծան դիկտատորը, Սթալին):

2. Աղասի Խանջեանի արարքը միաձայնութեամբ կը հռչակուի «դաւաճանական պրովոկասիոն ակտ»:

3. Իսկ ամէնէն ուշագրաւը, ժողովը պարտականութիւն կը սեպէ յանուն Հայաստանի հաւատարմութեան եւ սիրոյ հաւաստիքներ ընծայել ոչ միայն դէպի Խ. Միութիւնը, այլ եւ «դէպի վրացի ժողովուրդը որ ամբողջ երկրագունդի աշխատաւորներուն տուած է մեծ առաջնորդ մը»:

Ուրեմն Աղասի Խանջեան ըմբոստացա՞ծ էր Վրացիներու տիրապետութեան, Սթալինի կամ Բերիայի դէմ, եւ ատոր մե՞ղքն է որ քաւեց, դիմելով «անթոյլատրելի փոքրոգութեան», անձնասպանութեան:

Կը թուի թէ Երեւանի ողբերգութեան եթէ ոչ ամբողջ գաղտնիքը, գէթ անոր մեծ մասը կը գտնուի այս վերջին յայտարարութեան մէջ:

Ինչո՞ւ այս մասնաւոր յիշատակութիւնը վրաց ժողովուրդին եւ անոր «հանճարեղ առաջնորդ»ին հանդէպ, երբ հարցը կը վերաբերի Հայաստանի մէջ գործուած «ազգայնական, թրոցքիական սխալներու»: Եւ ինչո՞ւ Երեւանի մէջ գումարուած ժողովի մը զեկուցանողն անգամ կ'ըլլայ Վրացի մը, կարծես մասնաւոր հսկիչի մը հաստատելու համար ...

Աղասի Խանջեան հո՞ղ պահանջած էր Վրաստանէն, կամ ազդեցութեան պայքա՞ր մղած էր Վրացիներու գերակշռութեան դէմ, բողոք ներկայացնելով մինչեւ Մոսկուա, Սթալինի առջեւ:

Եւ արդեօք արդար դատ մը — սահմանավէճերու հարցին պատճառած դառնութիւնը մեղմացնելու համա՞ր է որ Մոսկուա յանկարծ կ'անդրադառնայ թէ Հայաստանի կառավարութիւնը «բաւարար աշխատանք չէ կատարած գաղթականներու տեղաւորման գործին մէջ», եւ խոշոր վարկեր ու նիւթեր կը յատկացնէ, նոր աւաններու պակասները լրացնելու համար:

Հարցումները ինքնին կուգան, բայց պատասխանները կը խուսափին, դարմանացան զեկոյցներու, ճառերու եւ բանաձեւերու լաբիւրինթոսի մը մէջ, որոնք սահմանուած են պարտկելու անպարտկելին:

Ամէն պարագայի մէջ, աւելի քան եղերական է Յուլիս 9ի դէպքը,— ախտանշանը՝ լուրջ տագնապի մը: Շ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ Կ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԲԱՆԱՁԵՒԸ
Աղասի Խանջեանի մահուան առթիւ

« ԴԱՒԱՃԱՆԱԿԱՆ ՊՐՈՎՈԿԱՍԻՈՆ ԱԿՏ »...

Խորհրդահայ թերթերը (Յուլիս 18) հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդեն Աղասի Խանջեանի մահուան պարագաներու մասին.—

« Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի ժողովը տեղի ունեցաւ Յուլիս 12ին եւ լսեց Անդրկովկասի Կոմիտէի քարտուղար Կուդրավցեւի զեկոյցը՝ Խանջեանի մահուան պարագաներու մասին: Այս առթիւ խօսեցան նաեւ հետեւեալները.— Ղազարեան, Կուրղինեան, Վահանեան, Արխեան, Մովսէսեան, Եղիազարեան, Ս. Մարտիկեան, Ստ. Ակոպով, Անանեան, Շահվէրտով, Մուղդուսի, Ալի Մահմէտով, Ամատունի, եւն.:

Ժողովը միաձայնութեամբ բանաձեւ մը ընդունեց Կուդրավցեւի զեկուցման առթիւ եւ երկու նամակ գրեց, մէկը Ստալինի, միւսը Անդրկովկասի կոմիտէի ընդհ. քարտուղար Բերիայի (Վրացի):

Ժողովին ընդունած բանաձեւը կ'ըսէ ի մէջ այլոց.—

Ժողովը կը գտնէ որ Խանջեանի ընթացքը անթոյլատրելի փոքրոգութիւն է եւ ան իր մէջ քաջութիւն չգտաւ, բոլշեւիկօրէն ուղղելու վերջին տարիներու իր թոյլ տուած շարք մը քաղաքական լուրջ սխալները:

Ժողովը Խանջեանի վարմունքը կը համարի կուսակցութեան նկատմամբ անոր ցուցաբերած երկերեսութեան պսակումը: Ծածկելով իր ազգայնական (նացիոնալիստական) *սխալները եւ կապերը մէջ, Խանջեան դիմեց* ԴԱՒԱՃԱՆԱԿԱՆ ԳՐԳՌԻՉ ՔԱՅԼԻՆ (պրովոկասիոն ակտ), *որ ուղղուած է կուսակցութեան դէմ:*

Խանջեան պէտք եղածին պէս չմերկացուց հակայեղափոխական թրոցկիականները եւ ազգայնականները (թրոցկիական խմբակներ Լէնինականի մէջ, Ն. Ստեփանեանի գործը, եւն.):

Կրթական գործավար եւ Կեդր. Կոմիտէի անդամ կարգուելէ յետոյ, Ստեփանեան երեւան բերաւ իր ազգայնականութիւնը, բայց Խանջեան պաշտպանեց այդ հակայեղափոխական անձը եւ յանդիմանեց այն ընկերը որ դիտողութիւն ըրած էր թրոցկիական Ստեփանեանի դէմ:

Անդրկովկասի Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար Բերիա ամէն կերպով կ'օգնէր Խանջեանին եւ կ'ուղղէր անոր սխալները: Հակառակ ատոր, Խանջեան այդ Կոմիտէէն ծածկեց Ստեփանեանի գործը եւ խայտառակութեամբ կոծկեց:

Ժողովը կը հաւաստէ Խ. Միութեան եւ Անդրկովկասի Կոմիտէներուն թէ Հայաստանի բոլշեւիկները այսուհետեւ ալ հայ ժողովուրդին մէջ կը դաստիարակեն խոր սէր դէպի իրենց հանրապետութիւնը, դէպի Խ. Միութիւնը եւ վրացի ժողովուրդը որ ամբողջ երկրագունդի աշխատաւորներուն տուած է ժողովուրդներու մեծ առաջնորդ մը: Հայաստանի բոլշեւիկները կը դաստիարակեն անհուն սիրոյ զգացումներ դէպի հանճարեղ առաջնորդ ընկեր Ստալինը:

Ժողովը յետոյ կ'ըսէ թէ Խանջեանի առած քայլը կուգայ զէնք տալու խորհրդային ոխերիմ թշնամի Դաշնակներուն, Թրոցկիականներու եւ այլ հակայեղափոխականներուն: Ամէնէն վերջը բանաձեւը կը պարունակէ կոչեր՝ Բերիայի եւ Ստալինի հասցէին:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐԸ ՄԱԴՐԻՏԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ

ԿԱՏԱՂԻ ԿՌԻՒ ՄԸ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ԶՈՀԵՐՈՎ

Կառավարական յաղթանակ՝ ուրիշ ճակատի վրայ

Զօր. Մոլա, Սպանիոյ ապստամբներուն հիւսիսային շրջանի հրամանատարը, նոր յաղթանակ մը կը ծանուցանէր երէկ: Կատաղի կռիւներէ վերջ, ապստամբներուն ձեռքն անցած է ռազմագիտական դիրք մը, Կուադարրամա, որ կը գտնուի Մադրիտի ճամբուն վրայ, 45 քիլոմեթր հեռու: Յաղթանակը շահուած է սուինաւոր յարձակումով մը, որու ընթացքին հանրապետական զօրքը կռուած է յուսահատօրէն, մարտնչելով ամէն մէկ թիզ հողի համար: Երկու կողմերն ալ զարհուրելի կորուստներ կրած են: Ապստամբ սպաներ 800 սպաննեալ եւ վիրաւոր կը հաշուեն միայն իրենց բանակէն: Զօր. Միկէլ Փոնտ, ապստամբներու աջ թեւին հրամանատարը, ծանրապէս վիրաւորուեցաւ կառավարական օդանաւէ մը արձակուած ռումբով: Զօրավարը օդին մէջ նետուեցաւ պայթման ցնցումէն, եւ կորսնցուց քիթը, իսկ դէմքը աւերուեցաւ ռումբի կտորներէն:

Գրաւելով Կուադարրաման, ապստամբները մաքրած կ'ըլլան Ալթօ Լէօն կիրճը: Այլեւս անոր չափ պաշտպանողական զօրաւոր դիրքեր չեն գտնուիր ապստամբներուն եւ Մադրիտի միջեւ: Միեւնոյն ատեն, զօր. Փոնտէի զօրքը կրնայ կռնակէն սպառնալ հանրապետական զօրքին:

Մասնագէտներու կարծիքով, զինուորական կարեւոր գործողութիւններ պիտի սկսին այսօր, երեքշաբթի: Ապստամբները պիտի փորձեն վճռական հարուած մը տալ կառավարական զօրքին, ամբողջովին բանալու համար Մադրիտի ճամբան:

Կուադարրամայի ճակատամարտին մէջ կառավարական զօրքը ռազմադաշտին վրայ ձգած է բազմաթիւ սպաննեալներ եւ վիրաւորներ, ինչպէս եւ զէնքեր, թնդանօթներ եւ մեծաքանակ ռազմանիւթ: Ճակատամարտէն վերջը 200 քաղաքային պահակներ ապստամբներուն կողմը անցան, յայտնելով թէ բռնի կը կռուէին: Ասոնց մէջ կը գտնուին երկու հարիւրապետներ եւ վեց տեղակալներ: Ապստամբները կ'ըսեն թէ վերջին երկու օրերու ընթացքին իբր 900 քաղաքային պահակներ իրենց կողմը անցած են:

Ապստամբները Մադրիտի վրայ կը քալեն երեք թեւերով: Զօր. Խզանէց կը սպառնայ կեդրոնէն, եւ միայն 65 քիլոմեթր հեռու է մայրաքաղաքէն. իսկ աջ թեւը կը գտնուի 165 քիլոմեթր հեռաւորութեան մը վրայ:

Զօր. Ֆրանքօ, հարաւային ճակատին հրամանատարը, դժուարութիւն կը կրէ Մարոքէն զօրք փոխադրելու համար, քանի որ նաւատորմին մեծ մասը կը գտնուի կառավարութեան ձեռքը: Ցամաքի վրայ եւս բուռն դիմադրութեան հանդիպեցաւ իր զօրքը, կատաղի կռիւներ մղելով քայլ առ քայլ: Իր ամէնէն յառաջացած զօրամասը 200 քիլոմեթր հեռու է Մադրիտէն: Ապստամբները եթէ յաջողին գրաւել Վալենցիան, կտրած պիտի ըլլան Մադրիտի վերջին հաղորդակցութիւնը՝ ծովուն հետ:

Ապստամբները կ'ըսեն թէ եթէ ուզեն կրնան վաղն իսկ Մադրիտ մտնել. բայց կը զգուշանան անմիջական յառաջխաղացութենէ, որպէսզի ծանր կորուստներ չպատահին եւ քաղաքը անվնաս մնայ: Կը վախցուի որ կառավարական զօրքը յուսահատութեան վայրկեանի մը մէջ կրակի տայ Մադրիտը, ինչպէս եղաւ Մոսկուան՝ 1812ին, Նափոլէոնի յաղթանակէն յետոյ, կամ ինչպէս որ Փարիզի յեղափոխականները հրկիզեցին բազմաթիւ նշանաւոր շէնքեր, 1871ին, Վերսայլի կառավարութեան անձնատուր ըլլալէ առաջ:

*** Կառավարական զօրքը կը քալէ Սարակոսայի վրայ «յաղթական յառաջխաղացութեամբ», ինչպէս կը հաղորդէ զեկոյցը: Խիստ գաղտնապահութիւն կը տիրէ բանակի շարժումներու մասին: Ընդհարումները կը շարունակուին բոլոր ճակատներուն վրայ:*

*** Քուպայէն կին գրող մը, Հիլտա Թուլէտանօ, Սպանիոյ ապստամբներուն նուիրեց իր նոր չահած ժառանգութիւնը, 3.000.000 փէզէթա: Գումարը կը գտնուի Թէթուանի դրամատունը, յանձնելի՝ առժամեայ կառավարութեան նախագահին:*

Ֆրանսայի եւ միւս պետութեանց դիրքը Սպանիոյ դէպքերուն հանդէպ

Ֆրանսական կառավարութիւնը քննելով Սպանիոյ դէպքերուն ընթացքը եւ օտար միջամտութեան խնդիրը, զեկոյց մը հրատարակեց արտաքին նախարարութեան միջոցաւ: Այդ զեկոյցին համաձայն, Ֆրանսա պիտի շարունակէ բարեկամական յարաբերութիւններ պահել պաշտօնապէս ճանչցուած կառավարութեան հետ եւ ամէն միջոց պիտի փորձէ, որպէսզի կարճ տեւեն Սպանիոյ խռովութիւնները եւ միջազգային յարաբերութիւնները չխանգարուին: Այս առաջադրութեամբ, որոշած է առաջարկական կոչ մը ուղղել գլխաւոր շահակից պետութեանց, որպէսզի խիստ չէզոքութիւն պահեն Սպանիոյ հանդէպ: «Ֆրանսական կառավարութիւնը իր մասին մինչեւ այսօր խստօրէն պահած է իր որոշումը՝ արգիլելու զէնքի արտածում դէպի Սպանիա, նոյն իսկ խռովութիւններէն առաջ եղած ապսպրանքներու համար, սպասելով որ այս մասին համաձայնութիւն մը գոյանայ շահակից գլխաւոր կառավարութեանց միջեւ: Նկատելով որ այժմ արտասահմանէն զինամթերք կը հայթայթուի Սպանիոյ ապստամբներուն, Ֆրանսական կառավարութիւնը հարկադրաբար իրեն կը վերապահէ իր տուած որոշման վերադնահատման ազատութիւնը»:

Ուրեմն, եթէ ուրիշ պետութիւններ զէնք զրկեն ապստամբներուն, Ֆրանսան ալ նոյնը պիտի ընէ կառավարութեան զօրքին համար:

Այս որոշումը անմիջապէս հաղորդուեցաւ Լոնտոն, Պերլին եւ Հռոմ: Արտաքին նախարար պ. Իւոն Տէլպոս ճառ մը խօսելով կիրակի օր, ազդարարեց.—

— «Որեւէ գնով պէտք չէ իրականանայ գաղափարներու նոր խաչակրութիւն մը Եւրոպայի մէջ. խաչակրութիւն մը որուն անխուսափելի հետեւանքը պիտի ըլլայ պատերազմ: Ահա թէ ինչո՛ւ Ֆրանսական կառավարութիւնը

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՏԱՐԻ ՄԸ ԵՒՍ

Կիրակի, 2 օգոստոս. «Յառաջ»ի հրատարակութեան տարեդարձն էր:

Ուրեմն, տարի մը եւս: Ճիշտ տասնըմէկ:

— Ի՜նչ գեղեցիկ զուգադիպութիւն տպարանի ձեռնարկին հետ: Իսկ այս ձեռնա՞րկը ուր մնաց:

— Կ'իմանաք այսօր-վաղը: Յայտարարութիւն մը պիտի հրատարակուի, անոր հիման վրայ գործի կը ձեռնարկեն «Յառաջ»ի բարեկամները, անհատապէս կամ հաւաքաբար:

— Ո՞րքան գումար կը սպասէք:

— Դժուար է նախատեսել: Ձեռնարկը սովորական հանգանակութեան մը հանգամանքը չպիտի ունենայ. այնպէս որ կրնայ շօշափելի գումար մը արտադրել բաղդատաբար կարճ ատենի մը մէջ: Մնաց որ, տպագրութիւնները շատ թանկ են, եւ ամէն կողմէ կը մեղադրեն թէ շատ ուշ մնաց, գոնէ տասնամեակին պէտք էր կատարուէր:

— Միայն տպարանի՞ մը բացումն է ամբողջ ծրագիրը.

— Տպարան ու խմբագրատուն մը, կայուն յարմարութիւններով, բանուկ հրապարակի մը վրայ: Գոնէ համեստ մէկ մանրանկարը Պոլսոյ «Ճակատամարտ»ի խմբագրատան, որ երազ մը մնաց այն ատենուան վրայ: Կ'անցնին տարիները, հոգերն ալ կը ծանրանան: Հարկ է դիմաւորել նոր պահանջները, եւ նորութիւններ ստեղծել: Տասնըմէկ տարի բոլորեցինք, շնորհիւ խմբագրութեան եւ վարչութեան անդամներու, աշխատակիցներու, աշխատաւորներու, ընկերներու եւ բարեկամներու կորովի աշխատանքին եւ յարատեւ աջակցութեան: Այժմ ունինք կը սպասենք մեծ մեզմէ, երկրորդ տասնամեակի ընթացքին: Այդ ունինք է որ կը յուսամ իրագործել շնորհիւ սփիւռքի տպարանի եւ ուրիշ յարմարութեանց: Մեծ բաներ չենք խոստանար, ինչպէս սկսած տասնամեակի ընթացքին: Մեր կողմէ խանդավառութիւն եւ աշխատանք, բարեկամներու կողմէ՝ գնահատութիւն: Մնացեալը ինքնին կը կատարուի:

— Բայց չըսիք թէ ինչպէս կրնանք օգնել այս նոր ձեռնարկին:

— Կը կարդաք յանձնաժողովին յայտարարութիւնը եւ կ'իմանաք.

ՎԱՀԷ

Յունահայ դպրոցներու տագնապը

«Նոր Օր»ի մէջ կը կարդանք (28 *Յուլիս*).—

Դպրոցական նախորդ շրջանը դեռ չաւարտած, կրթական նախարարութիւնը պարտադրած էր հայ վարժարաններուն արտօնութիւններ ստանալու համար դիմումներ կատարել Կրթական Խորհուրդին:

Բոլոր հայ վարժարանները անխտիր, այդ դիմումները կատարեցին, լրացնելով օրինական ձեւակերպութիւնները, որով թոյլ կը տրուէր միայն անհատական վարժարաններու անունով դիմումներ կատարել եւ համայնքի վարժարաններու գոյութիւնը չէր ճանչցուեր:

Հաւաստի աղբիւրէ կ'իմանանք թէ Կրթական Խորհուրդը, տրուած խնդրագրերէն շատերուն արտօնութիւն տուած է, բայց թիւ 65 — 15)6)36ի որոշումին համաձայն: Բացառիկ վարժարանը հելլենական պիտի ըլլայ, ուսուցիչները հելլեն, «բոլոր դասերը յունարէն պիտի դասաւանդուին եւ ոչ թէ հայերէն լեզուով, որուն դասաւանդութիւնը պիտի արտօնուի միայն 5րդ եւ 6րդ դասարաններուն, ծրագրէն դուրս ժամերու մէջ եւ շաբաթը 6 ժամէն ոչ աւելի»: Կը կարծենք թէ այս ձեւով տրուած արտօնութիւնները պիտի մնան անգործադրելի:

Միւս կողմէ, հայ վարժարաններու ի նպաստ դիմումներ կատարելու նպատակով կազմուած յանձնախումբը կը շարունակէ իր աշխատանքները. Դժբախտաբար Յանձնախումբի անդամներուն մեծամասնութիւնը սկիզբէն ի վեր, (գլխաւորաբար վարչութեան անդամները) չեն յաճախեր նիստերուն եւ այսպէսով արգելք կը հանդիսանան ձեռնարկուած դիմումներուն:

Կարծէք չէր բաւեր անցեալի անհոգ վերաբերումը, դեռ ներկայիս ալ ազգային իշխանութիւնը կը շարունակէ անտարբեր մնալ գաղութին ամենակենսական խնդրին հանդէպ:

Նեղուցներու նոր պայմանագրին վաւերացումը

Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովը միաձայնութեամբ վաւերացուց Նեղուցներու նոր պայմանագիրը: Այս առթիւ զեկուցում տալով, արտաքին գործավար Ր. Արաս շեշտեց.

— «Էականը այն է որ խաղաղ բարեկամութեամբ նուիրագործուեցաւ Թուրքիոյ կատարեալ եւ ամբողջական գերիշխանութիւնը որ կը միացնէ երկրին երկու անբաժանելի մասերը»:

Ետքը գոհունակութիւն յայտնեց պետութիւններու յայտնած վստահութեան համար, որով Թուրքիան միակ պահապանը կը մնայ Նեղուցներուն (19րդ յօդուած): «Նոր պայմանագիրը կ'արգիլէ պատերազմիկ պետութեանց մարտանաւերուն անցքը, բացի այն պարագայէն երբ փոխադարձ աջակցութեան դաշնագիր մը կնքուած է Թուրքիոյ հետ, Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակին մէջ: Թուրքիա նոր պայմանագիրը պիտի գործադրէ թէ ստորագրող մեծ պետութեանց եւ թէ միւսներուն հանդէպ»:

Անցնելով Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան, գործավարը բացատրեց թէ Թուրքիա պատրաստ է ուսումնասիրելու որեւէ առաջարկ որ կը ձգտի բարեփոխել Ազգաժողովի ուխտին 11 եւ 16 յօդուածները (պատժական), որովհետեւ Թուրքիա ջերմապէս կը բաղձայ որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը շատ զօրաւոր ըլլայ: Յուլիս 27էն ի վեր, համաձայն Մեծն Բրիտանիոյ որոշման, Թուրքիա չեղեալ կը համարի Միջերկրականի փոխադարձ աջակցութեան համաձայնութիւնները: Իտալիա բարեկամական հաւաստիքներ տուած է:

Թուրքիոյ, Յունաստանի եւ Եուկոսլաւիոյ եւ հաղորդած է մեզի թէ ինքզինքը կապուած կը զգայ երկու երկիրներուն բարեկամական դաշինքով»: Այս առթիւ Ր. Արաս բացատրած նկատելով Միջերկրականի պետութեանց յարաբերութիւնները, մասնաւորապէս ծանրացաւ Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ բարեկամութեան եւ փոխադարձ վստահութեան վրայ:

**** Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ Կեդր. Գործադիր Կոմիտէին (Խորհրդարան) դիւանը վաւերացուց Նեղուցներու նոր պայմանագիրը:*

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ *որոշած ըլլալով լրացնել օրակարգի խնդիրները, նիստերը պիտի շարունակուին մինչեւ յուլիս 8 կամ 13:*

ՄՈՒՍՈՒԼԻ ՆԱՒԹԱԳԻԾԸ *ճեղքուեցաւ Արաբներու կողմէ Պաղեստինի սահմանին վրայ, Յորդանանու ծովէն անդին եւ հրդեհ ծագեցաւ, բայց կարելի եղաւ անմիջապէս վերաշինել:*

10,000,000 ՖՐԱՆՔԻ *վարկ մը սահմանուեցաւ, պաշտպանելու եւ հայրենիք վերադարձնելու համար Սպանիայէն փախած Ֆրանսական հպատակները:*

ՆԵՂՈՒՑՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

Զօր. Քալքին, ռուսական զինուորական նախկին կցորդը՝ Փոլսոյ եւ Աթէնքի, քանի տարի չարունակ մասնաւոր կարծիք մը ունեցած է Նեղուցներու հարցի կարգադրութեան մասին,— կը գրէ Սլօվօ:

Ան ոչ Ռուսիոյ եւ ոչ ալ Եւրոպայի համար օգտակար նկատած է Նեղուցներու գրաւումը միայն մէկ պետութեան կողմէ,— առանց տարբերութիւն դնելու թէ՞ այդ միակ պետութիւնը Թուրքիա՞ն պիտի ըլլայ, Պուլկարիա՞ն թէ Ռուսիան:

Իր ծրագիր յատակագիծը հիմնած է ուրեմն, ոչ թէ համաձայնութեան մը ամուր հիմերուն, այլ մրցակցութեան մը ճօճուն օրօրոցին վրայ: Երկու ուժեր պէտք է պայքարին այս ծովային ռազմագիտական անցքին համար եւ անոնց մրցակցութիւնը ապահովէ թէքնիքի ազատութիւնը՝ խաղաղութեան օրերուն, ինչպէս եւ չէզոքութեամբ՝ պատերազմի ատեն:

Ուստ ռազմագէտը առաջարկած է որ Թուրքիա պահէ Տարտանէլի աափական, իսկ Պուլկարիա՝ եւրոպական եզերքը:

Այս տեսակ կարգադրութեամբ մը Անգլիա անկարող կ'ըլլայ վտանգ զառնալու Ռուսիոյ, իսկ վերջինն ալ չի կրնար նախանձը գրգռել Բրիտանիոյ:

Տարտանէլի հարցը շատոնց դադրած է ռուսեւթրքական հարց մը ըլլալէ:

Մասնաւորապէս 1829էն վերջ, երբ պարտեալ Թուրքիան պատրաստ էր ստորագրելու որ եւ է դաշնագիր՝ Միջերկրականի այդ դրան մասին:

Այդ վայրկեանէն սկսած, սակայն, Անգլիա երեւցաւ բեմին վրայ եւ բացայայտօրէն ստանձնեց Տարտանէլեան ափունքին պաշտպանութիւնը:

Այսպէս կարելի է բացատրել եւ այն ծանր հաշտութիւնը, զոր ան պարտադրեց Ղրիմի պատերազմէն վերջ Փեթերպուրկի,—հաշտութիւն մը, որ կը նշանակէր ոչ միայն Նեղուցներու փակումը, այլ եւ Սեւ ծովու կորուստը:

Աւելի վերջ, 1894ին, լորտ Ռոզպըրի Լոնտոնի մէջ կը յայտարարէր թէ այդ վարչաձեւը փոխելու ձգտող ամէն մէկ ռուսական փորձ պիտի նկատուէր մարտահրաւէր մը:

Համաշխարհային պատերազմի ընթացքին, խոստրո նրէյ ճանչցաւ Ռուսիոյ տիրակալութիւնը Նեղուցներուն վրայ, բայց ռուսական յեղափոխութիւնը ժխտեց 1915ի համաձայնութիւնը, իսկ աւելի վերջ, 1922ին, Լոնտոնի մէջ ստորագրուած համաձայնագիր մը հաստատեց Նեղուցներու նոր վարչաձեւը, որ կոչուեցաւ Լօզանի դաշնագրի յաւելուած:

Այդ համաձայնութեան հիման վրայ, անոնք, ինչպէս ծանօթ է, զինաթափուեցան եւ դրուեցան միջազգային յանձնախումբի մը հսկողութեան տակ, որուն կը մասնակցէին Խ. Ռուսիա, Թուրքիա, Անգլիա, Ֆրանսա, Ճափոն, Ռումանիա եւ այլ պետութիւններ:

Նեղուցները հաջակուեցան չէզոք, բացի այն պարագայէն, երբ Թուրքիա պատերազմի մէջ կ'ըլլայ: Բայց, այդ ատեն եւս չէզոք պետութեանց նաւերը պիտի կարենային անցնիլ Նեղուցներէն:

Ու ոչ ոք համար գաղտնիք մըն է թէ Մոնթրէօյի խորհրդաժողովին նախաձեռնութիւնը կը պատկանի Մոսկուայի:

Ան կը վախնայ որ Սեւ ծովին մէջ կրնայ երեւան գալ որ եւ է թշնամի նաւատորմ մը: «Կէօպէն»ի դէպքը, որ տեղի ունեցաւ ընդհ. պատերազմի սկիզբը, երբ Սեւ ծովու ռուս. եզերքները ռմբակոծուեցան, դեռ անմոռանալի է: «Կէօպէն» սպառնալիք մը եղաւ այդ ծովու ռուսական նաւատորմին:

Լիթվինովի համաձայն, Նեղուցները պէտք է ըլլան այնպէս որ մէկ կողմէն կարելի ըլլայ մտնել, բայց միւս կողմէ անկարելի՝ ելլել:

Իտալացիները հակառակ կարծիքի են, իսկ Անգլիացիները գոհունակութեամբ է որ ըմբռնել կը դիտեն, որովհետեւ առանց ատոր ալ բաւական զլխացաւ ունին Միջերկրականի մէջ:

Ֆրանսացիները, միւս կողմէ, կը ցանկան Նեղուցներուն առջեւ ունենալ չարժուն թումբեր, որոնք բարձրանան երբ ռուսական նաւատորմը հետապնդէ Գերմանացիները, իսկ վար ձըգուին երբ նաւատորմը ուզէ յարձակիլ Անգլիոյ վրայ:

Ռումանիան եւս կը փնտռէ ընկերակցութիւնը Թուրքիոյ: Այդ է պատճառը, որ օգնեց Բ. Արասին՝ որպէսզի ենկիւրի միասնակ տէրը դառնայ Վոսփորին ու Տարտանէլին:

Թուրքիոյ համար, սակայն, Նեղուցներու խնդիրը արժանապատուութեան եւ ապահովութեան հարց մըն էր:

Փորձերը ցոյց տուին, թէ Նեղուցները անանցանելի կամ գրեթէ անանցանելի են, եթէ լաւ ամրացուին: Եզերային հրետանին, ինչպէս ծանօթ է հսկայ առաւելութիւններ ունի մարտանաւային թնդանօթին բաղդատմամբ: Ցամաքէն արձակումը աւելի ազդու է, քան՝ նաւերէն, որոնք կը ճօճին ծովու մակերեսին վրայ: Նաեւ որովհետեւ նաւ մը նշանակէտ ունի. նայր աւելի նախընտրելի է, քան որ եւ է եզերային ամրոց, որ ընդհանրապէս անտեսանելի կ'ըլլայ:

Զուր չէ որ զինուորական մասնագէտներ կ'ըսեն թէ՝ Տարտանէլի եզերքները գտնուող միայն վեց հրետանի կը հաւասարին անգլիական ամբողջ նաւատորմին:

Թիւերէ հասկցող անձերու համար շատ յստակ է տարբերութիւնը, որ կայ հրետանիներուն եւ բրիտանական մարտանաւերու արժէքներուն միջեւ:

Նեղուցներու ռազմագիտական արժէքը հաստատուեցաւ մասնաւորապէս ընդհ. պատերազմին, երբ անգլեւֆրանսական մարտանաւերը բաւական ճիգ թափեցին ու վնասներու մատնուեցան Սէտ իւլ Պահրի եւ Կէլիպոլուի առջեւ:

Այն օրերուն, երբ Լիման Ֆոն Զանտէրս յաջողեցաւ, չորս շաբթուան ընթացքին, աւելի զօրացնել Տարտանէլի նախկին ամրութիւնները, Եգէականի ջուրերը կարմրեցան, պէտք է խոստովանիլ, Ֆրանսացիներու եւ Անգլիացիներու արիւնով: Անտարակոյս անհամեմատօրէն մեծ եղաւ ջարդը՝ նոյն ամրութիւններուն շուրջ՝ Թրքական բանակին ... Այսպէս կամ այնպէս իրական անյաջողութեամբ թէ

Այլփոնի յատուկ ճնշումներու մը, երաց մը մնաց այն ցանկութիւնը որով կ'ուզուէր Վոսփորի մէջ միացնել անգլեւֆրանսական ու ռուսական նաւատորմները ...

Կասկած չկայ, որ Քամալի կառավարութիւնը գրաւելով Նեղուցները, արդիական բոլոր միջոցներով պիտի ամրացնէ ընդհանրապէս Նեղուցները եւ մասնաւորապէս Տարտանէլը՝ քիչ մը աւելի հանգիստ քուն քնանալու համար ...

Գերմանացիները գոյացած այս համաձայնութենէն չափազանց դժգոհ կ'երեւին: «Ֆէօլքիշէր Պէօպախթէր», որ Հիթլէրի օրկանը կը նկատուի, կը գրէ թէ ֆրանսեւբոլշեւիկեան միջերկրականեան ծրագրի մը եռամեայ ընդդիմութենէն յետոյ բրիտանական կառավարութիւնը վերջին րոպէին տեղի տուաւ եւ կատարեց Լիթվինովի ցանկութիւնը:

Լոնտոնի մէջ հանդարտօրէն կը յայտարարեն, ըստ նոյն թերթին, թէ Ֆրանսա եւ խորհրդային Ռուսիա, կամ Ֆրանսա եւ Ռումանիա հազիւ թէ պիտի կարենային գործնապէս իրար հովանաւորել Սեւ ծովու մէջ, եւ թէ ամբողջ համաձայնութիւնը, որուն համար ամիս մը պայքար տարուեցաւ, բացառապէս կը վերաբերի փոխադարձ օգնութեան սկզբունքին: Բայց այդ մեկնութիւնը ուշադրութիւն չըրծայեր բանակցութեանց իրական արդիւնքին: Փաստ է, որ ապագայ պատերազմի մը պարագային, Մոսկուա հնարաւորութիւն ունի իր նաւատորմով եւ օդային ուժերով երեւան գալու Տարտանէլի մէջ եւ ընդհանրապէս ամէն տեղ, ուր անհրաժեշտ է երթալ՝ ի նպաստ իր փարիզեան զինակցին: Եթէ նման բոլշեւիկեան յանձնառութիւն մը չըլլար, կարմիր բանակը կրնայ քաշուիլ որ եւ է «նախայարձակ պետութենէ» Թուրքիոյ կողմէ պաշտպանուած Տարտանէլի ետեւ եւ յարձակումի պատրաստուիլ նոր ռուսական լճին մէջ, որ ցարդ Սեւ ծով կը կոչուէր:

Միւս կողմէ, ռուս թերթեր արձագանգ կ'ըլլան լուրի մը, որուն համաձայն, Նեղուցներուն դաշնագրի փոփոխման եւ Մոնթրէօյի խորհրդաժողովի գումարման նախաձեռնութիւնը գգալի ցրտութիւն յառաջ բերած է թուրքեւռուս յարաբերութեանց մէջ: Մասնաւորապէս յիշեալ թերթերը շատ կը գրգռէ այս խնդիրը, գիտնալ տալով թէ Ենկիւրի մինչեւ վերջը Մոսկուայէն գաղտնի պահած էր Ազգերու Դաշնակցութեան ուղղած ծանուցագրին բովանդակութիւնը:

Եւ սակայն խորհրդային թերթերը պարտք սեպեցին ջերմապէս շնորհաւորել նոր պայմանագրին ստորագրութիւնը, ինչպէս եւ թուրքեւխորհրդային բարեկամութիւնը:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

Ֆրանսայի Երեսփ. Ժողովի Ներկայ նախագահը Գ. Էրրիօ, օր մը իր մէկ բարեկամին հետ երրորդ անձի մը մասին խօսած ատեն, բարեկամը այդ անձի մասին կ'ըսէ.

— Երեսուն տարի է կը ճանչնամ զինքը, բերնէն սուտ մը չեմ լսած:

Գ. Էրրիօ կը հարցնէ անմիջապէս.

— Քիթո՞վ կը խօսի ուրեմն:

ԽԱՉԱԿՐԱՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

RENE GROUSSET, **Histoire des croisades et du Royaume Franc de Jérusalem.** —III. La monarchie musulmane et l'anarchie franque. Avec 14 cartes. Paris, 1936 Librairie Plon, (Prix: 80 fr.).

874 մեծադիր երեսներէ բաղկացած այս Գ. հատորը Ռ. Գրուսէի «Խաչակրաց ու Երուսաղէմի Փռանկաց պատմութեան», խոկապէս գլուխ գործոց մըն է:

Մենք տեսած էինք նախորդ երկու ստուար հատորները, եւ մեր գաղափարը կազմած՝ գիտնական հեղինակին անվիճելի կարողութեան մասին: Անիկա գրած է նաեւ Ասիոյ մասին պատմական ուրիշ կարեւոր աշխատասիրութիւններ, ինչպէս Le réveil de l'Asie. Histoire de l'Extrême - Orient. Les civilisations de l'Orient. Histoire de l'Asie. Hist. de la philosophie orientale, եւն., որոնք զինք տարած բազմեցուցած են Փարիզի Չէրնուսքի Թանգարանին տնօրէնութեան աթոռը:

Ներկայ գործը՝ Խաչակրաց պատմութիւնն է թէեւ, բայց խօսուած է հոն այն բոլոր խնդիրներու վրայ՝ որոնք որ եւ է կերպով կապ ունեցած են Խաչակիրներու հետ:

Հեղինակը նկարագրած է հոն՝ Արեւելքի եւ Արեւմուտքի բազմադարեան հակամարտութիւնը,որ յանգած է մահմետականի եւ քրիստոնեայի կրօնքներուն, որոնք բնական հետեւանքով՝ տեղի տուած են Խաչակիրներու արշաւանքներուն: Հեղինակին բուն նպատակն է հոն՝ մասնաւոր կերպով ծանրանալ՝ Փռանկաց (Francs) Կիլիկիոյ, Սուրիոյ եւ Պաղեստինի մէջ եւրոպական առաջին գաղթականութեան մը հիմը դնելու համար կատարած ջանքերուն վրայ, որ ժամանակաւոր գրաւումէ անդին չեն անցած: Այս առթիւ կը խօսի նաեւ Կիլիկիոյ հայկական թագաւորութեան վրայ, տալով ինչ ինչ մանրամասնութիւններ, որոնք հետաքրքրական են մեզի համար:

Այստեղի անցուդարձերի կը պատկանին Գ. եւ Ը. Խաչակրաց ժամանակներուն: Հոս ալ Ֆրանքեւգերման մրցակցութիւն գոյութիւն ունի. Ազատիրի դէպքէն զարկը յառաջ:

Ներկայ հատորը կը սկսի ԺԳ. գլուխով, որ Սալահէտտինի ձեռքով Երուսաղէմի լատին թագաւորութեան ջնջումէն ետք՝ Փռանկներու կողմէ զայն վերստին գրաւելու փորձերը կը նկարագրէ:

1189 թուականն էր:

Աքեայի առջեւ կը կատարուի առաջին պատերազմ, եւ բերդին պաշարումը կը տեւէ երկու տարի, եւ վերջապէս կ'իյնայ Խաչակիրներու ձեռքը (1191): Յայտնի է, որ յաղթականներու մէջ Թագի համար խռովութիւն կ'իյնայ, որով կը բաժնուին երկու խումբի, ինչի շատ ծանօթ 1914ի պատերազմէն ձեռք բերած աւարին բա-

Այս առթիւ Հայերն ալ աւարէն կը մասնակցին եւ Լեւոն Բ. իշխանը կը գրաւէ Անտիոքը (1194):

Գլ. ԺԵ. — Ժան տը Բրիէն՝ Աքիայի Թագաւոր կը հռչակուի (1210), բայց կը մնայ Անտիոքի հարցը, որուն համար Պարոն Լեւոն Բ. կը պատերազմի Հալէպի իշխանին դէմ, եւ կը յաղթէ (1206):

Գլ. ԺԶ.— Գերման Փրետերիկոս Բ. Երուսաղէմի թագաւոր կ'ըլլայ:

Գլ. ԺԷ.— Բոհեմոնդ Ե. եւ Հեթում Ա. կը վերջին Բաղտասի տիրանալու համար:

Գլ. ԺԸ.— Լուդովիկոս Թ. նոր խաչակրութեան մը գլուխն անցած՝ Անտիոքի մէջ կը հաշտեցնէ Հայերը Փռանկներու հետ:

Հայոց Հեթում Ա. թագաւորին կողմէն եղբայրը՝ Սմբատ Գունդստապլ, Մոնկոլներու Կույուկ - Խանին դեսպան գնաց (1247), իսկ 1254ին Հեթում Ա. անձամբ այցելեց Մանգու - Խանին, եւ անոր պաշտպանութիւնն ու բարեկամութիւնն ապահովեց:

Գլ. ԺԹ. — Խաչակիրք իրարու դէմ կը պատերազմին:

Գլ. Ի.— Մոնկոլներու կողմէ Բաղտատի գրաւումն ու մահմետականներու կոտորածը, պաշտպանելով բոլոր քրիստոնեաները: Մոնկոլները կը գրաւեն Փոքր Ասիան:

Գլ. ԻԱ.— Կիլիկիոյ վրայ Մամլուքներու յարձակումը (1266):

Այս պատերազմին մէջ Հեթում Ա.ի որդիներէն մին՝ Թորոս իշխան՝ ըսպաննուեցաւ, իսկ միւսը՝ Պարոն Լեւոն՝ Մամլուքներու ձեռքը գերի ինկաւ:

Գիտնական հեղինակը հոս մեծ գովեստով կը խօսի Հեթումի հեռատես քաղաքականութեան մասին, եւ կ'ողբայ որ Փռանկները Հեթումը չքաջալերեցին եւ անոր օգնութեան չհասան (եր. 636):

Գլ. ԻԲ.— Մամլուքները բոլորովին կը վանեն Խաչակիրներու մնացորդները, եւ կը գրաւեն Տրիպոլիսը, Աքիան, Բէյրութը եւ Կիլիկիոյ մեծագոյն մասը:

Այսպէս կը վերջանայ ուղղամիտ եւ արդարադատ հեղինակին այս կարեւոր գիրքը, որուն վերջը գրուած են երկու ընդարձակ ճիւղագրութիւններ:

Արտանց կը շնորհաւորենք բազմահմուտ հեղինակը, իր այս պատմական գործին համար:

Այս պատմութենէն մեր առնելիք դասն այն է, որ երբ Աքեայի առջեւ Ճենովացիները ու Պիզացիները մարտանաւերով իրարու վրայ կը յարձակին, փոխանակ թշնամին հետապնդելու եւ բնաջնջելու, երբ Տրիպոլսոյ ժողովուրդը Ճենովացիներու դէմ կ'ելլէ եւ Մամլուքներու օգնութեան կը դիմէ, երբ Թորթոզի եւ Տրիպոլսոյ երկու հակառակորդ եպիսկոպոսներն իրարու դէմ կը գրգռեն ժողովուրդը, եւ կրօնական մրցումի կ'ելլեն, հոն «անելիք» չի մնար այլ եւս:

Կ. Յ. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

ԵՐԳԻԾԱՇԱՐԱԹ

ԱՆՄԻՏ ԵՒ ԱՆԱՐՈՒԵՍՏ

« ՎԱՐԴԱՊԵՏՆ ԱՍԱՑ »

Համայնավար բարեկամէ ստացայ նամակ մը, որուն միջուկը կ'արտագրեմ.

— «Ֆրանսացի համայնավարները, ինչպէս գիտես, իրենցը կը յայտարարեն Ժան տ'Արքը, քանի որ այս հերոսուհին աշխատաւոր գեղջկուհի մըն էր որ կռուեցաւ Ֆրանսական ազնուականութեան դէմ: Անոնք նոյնպէս իրենց կը համարին Յուլիս 14ը, Ֆրանսական եռագոյնը, ինչպէս նաեւ Մարսէյեզը: Ես բլլալով անչեղ հետեւող մը Ֆրանսական համայնավարութեան կարմիր գիծին՝ կուզամ յայտարարել թէ մերն է Անդրանիկը, քանի որ ան աշխատաւոր բանուոր մըն էր եւ յետոյ կռուեցաւ թուրք եւ քիւրտ զաւառական կալուածատէրներուն եւ գիւղական ազնուականութեան դէմ: Նոյնպէս մերը կը յայտարարեմ Մայիս 28ը եւ հայկական եռագոյնը: Այս բոլորէն զատ մերն են նաեւ Դանիէլ Վարուժանը, Աւոմ Եարճանեանը, որոնք պրոլետարներու զաւակներ էին եւ մնացին, իրենց խորքին մէջ, ազնիւ յեղափոխականներ, գրիչ շարժելով թուրք շահագործող զաւառականին դէմ: Իբրեւ վերջաբան՝ մեծապէս կը յայտարարեմ որ մերն է ինչ որ տուած է ցեղը օգտակար ու գեղեցիկ ու դուք, Փաշիստներդ բաժին չունիք անոնց մէջ»:

— Փա՜ռք հօր եւ որդւոյ եւ հոգւոյն սրբոյ, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից ամէն,— եղաւ առաջին արտաքս, կարդալով այս նամակը:

Զարմանալու չէ եթէ անոնք վաղը իրենց սուրբերը յայտարարեն Ղեւոնդ Դուրեանը, Մաղաքեան չարքիպիսկոպոսը եւ Սահակ քահանայ Փափազեանը:

Տակաւին ինչո՞ւ իրենցը չնկատեն եկեղեցին, խաչը, բուրվառը, խունկը, ծուխը, մոխիրը:

Ինչո՞ւ իրենցը չեն նկատեր Յիսուս Քրիստոսը, որ ատաղձագործի զաւակ ատաղձագործ մըն էր եւ չարչարուեցաւ ու խաչուեցաւ հրեայ եզերադպետական դասակարգին կողմէ:

Մենք գոհունակ սրտով իրենց կուտանք ամէն բան, պայմանաւ որ չատ սիրեն, միշտ սիրեն:

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ֆրանսայի գաւառներուն մէջ կը ճանչնամ գիւղաքաղաք մը ուր կ'ապրին բաւական թիւով Հայեր: Այդ հայրենակիցներուն մէջ կան բանուորներ, արհեստաւորներ, խանութպաններ, ինչպէս թղթակիցներ:

(Զմոռնանք ըսել որ բաժանորդներէն շատ են թղթակիցները):

Երբ այդ գիւղաքաղաքին մէջ կը պատահին երջանիկ, ուրախ ու լաւ դէպքեր՝ «Յառաջ»ի թղթակիցները կը պահեն քար լռութիւն: Իսկ երբ մեծ կամ պզտիկ դժբախտութիւն մը պատահի, մեր թղթակիցները որոնք ընդհանրապէս ողբերգու տաղանդով օժտուած են, ձեռք կ'առնեն գրիչը ու եղերական ներշնչումով կը շարադրեն, չմոռնալով արտասուախառն կծկծով օծել իրենց սեւաթոյր գրութիւնները:

Իսկ երբ զաղութը խաղաղ է, երջանիկ ու հարուստ, երբ մասնաճառ Միսաք եւ նպարավաճառ Նուպար, հօչկավոր Կոչտունի եւ դերձակ Դերձանեան ազգ. վիճակահանութենէն շահած են 250.000 ական ֆրանք՝ թղթակիցները կը պահեն քար, գոհար, ոսկի լռութիւն:

(Ջէ՞ որ խօսիլը արծաթ է ու լռութիւնը ոսկի):

Սակայն, վա՜յ մեզ, եթէ Գ. Կիրակոս երեք ամիս մնաց անգործ ու Գ. Խաչիկի մատը կտրեցաւ. անմիջապէս թղթակիցները սափոկեան ոճով եւ Երեմիա մարգարէի խառնուածքով թղթակցութիւններ կը հասցնեն, գրելով թէ յայտարարելով ազգային սուգ եւ եւ միջազգային աղէտ:

Ուրախ նիւթը չի կրնար ոչ գեղարուեստական եւ ոչ ալ լրագրական թղ-

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

Առաջին անգամ կը տեսնէի Տարօնի համբաւաւոր Վարդան վարդապետը - յեղափոխական վէթէրանը դեռ 90ական թուականներէն: 60ին մօտեցած այդ Սասունցին (Աճարօնքէն) ընկերզի կոճղի կը նմանէր - հաստատուն եւ ամրակազմ. ճերմակ մօրուքի մազերը անխլխանական փութկոտութեամբ բուսած էին իր թուշերէն եւ կզակէն, մանր, սուր աչքեր ու թափանցող հայեացք, որ շարունակ վրայէդ կ'անցնէր թափով: Դժուար է տալ անոր բարդ բնութագիծը. Սասունն ու Տարօնը անոր մէջ էին խտացած. Գեղամ եւ նա խիստ շատ ընդհանուր գիծեր ունէին: Զերմութեամբ ողջագուրուեցաւ հետս եւ մէջքէս գրկած առաջնորդեց իր հիւրասենեակը: Գրլուխ գլխի այդ ժողովրդական խմատուն մարդուն հետ երկար խօսեցանք երկրի վիճակէն, պատերազմէն, ռուսական բանակի կամաւորութեան մասին: Այնքան երջանիկ հեռանկար էր անոր համար վերջիններուս կողմէ Տա-

րօնը նուաճելու միտքը, որ չէր ուզեր հաւատալ ու կը կրկնէր անընդհատ՝ «վախնամ չը տեսնենք ... »:

Դեռ հազիւ հանգստացած, լուր բերին թէ Զիարէթի միտրոպոլիտը կուգայ ձորէն: Վարդապետը խոր հառաչ մը արձակեց, կատաղութեամբ լեցուած հայեացքը երկինք ուղղեց ու սրտի խորքէն մրմնջեց՝ «Անիծեալ լինիս»: Ջէր ուզեր, որ միտրոպոլիտը տեսնէ զիս: Քովի սենեակը անցայ, ուրկէ կրնայի դիտել հիւրասենեակը: Միտրոպոլիտը լակոտ մըն էր — երկայնահասակ եւ նիհար: Եկած էր քննելու շրջանի պաշարի հաւաքման գործը եւ, իր ըսելով, «զիարէթի եկած էր վանքին եւ մօրախառ էֆէնտիին»: Ամբարտաւան ու լկտի այդ արիւն խոսակցութեան ընթացքին լրբօրէն եւ հոհռալով կը պատմէր վարդապետին իր բանաստեղծութիւնները. վարդապետը ձեռքերը իրար միացուցած, գլուխը մէկ կողմ հակած եւ գետին նայելով «հէհ», երբեմն պէտք է խիստ ըլլալ էֆէնտի,

բայց շատ անգամ քաղցրութեամբ աւելի լաւ արդիւնքի կարելի է հասնիլ» ու նման զզուլի եւ ընդհանուր գիտողութիւններով կը բաւականանար: Այդ միջոցին էր որ իր ոստիկաններէն երկուքը ներս բերին Հայ մը - ռէսն էր գիւղի մը: Լսեցի միայն միտրոպոլիտին անոր ուղղած կարճ հարցերը, ապա կըրակ կտրած վեր թռաւ եւ ձեռքի մտրակով անխնայ հարուածներ կը տեղար դէմքին ու մարմնին: Ոստիկաններէն ոչոք կ'ռռնար, կը պաղատէր...: Վարդապետը մահու չափ տժգոյն, բռնուած էր գետնին ու իր ձեռքերը կը կոտրտէր յուզմունքէն ու զայրոյթէն, միեւնոյն ատեն անհանգիստ ու պաղատական հայեացք կը նետէր իմ սենեակի կողմը. կը վախնար թէ դուրս գայի սենեակէն՝ չհանդուրժելով այդ վայրենի տեսարանին: Սակայն, պէտք էր զսպուիլ: Քիչ յետոյ, երբ միտրոպոլիտը իր ճաշը լափելով կը հեռանար, լարուած ճիգերէ թուլցած ու զնճառած վարդապետը, ինկաւ իր բազմոցին վրայ ու կերկերուն ձայնով մը կրկնեց «Նզովեալ բժեր. Աստուա՞ծ ալ չկայ. մեղայ քեզ Տէր, չի՞ս տեսնար մեր քաշածները...»: Ապա երկարօրէն բացատրեց իր քաղա-

քական հայեացքը եւ հարկադրական վարուելակերպը Թուրքերուն հետ: «Քանի որ ոյժ չունինք ճակատէն կամ զաւտօրէն զարնելու իժերուն, պէտք չկայ սուր եւ յախուռն քայլեր ընել. պէտք ենք հանդուրժել. ժպտիլ անոնց. գանոնք խաբել, ցոյց տալով թէ երբեք չենք խորհիր դաւել իրենց, թէ ըստ ամենայնի հաւատարիմ կը մնանք. պէտք է այս, որպէսզի մեր պատրաստութիւններու ատեն չխանգարեն մեզի, քանի որ զօրաւոր են եւ ձեռքերնին երկար: Կորստաբեր է մեր զանգուածները ցուցական եւ ըմբոստութեան ձեւով արտայայտել: Համբերել ու պատրաստուիլ. տալ ինչ որ կ'ուզեն ու սպասել պէտք է զուրսի օգնութեան... »:

Վարդան վարդապետի բերնով կը խօսէր զառն դարեր ստացած ու զաղցած հայ ժողովուրդը: Այսպիսի տեսակէտներ արտայայտող այդ մարդը, սակայն, կը պատմէին ինծ, թէ երբ կը լսէր հայ ֆետայական խումբերու յաղթական կռիւները, ուրախութենէն կ'արտասուէր, եւ կը կըտամբէր մոլեռանդօրէն մեր տղաները. «Զկրցա՞ք այդ նզովից արմատներու քիթը կոտրել »:

Ոստիկայի ձիւնախառն փոթորիկը կ'ոռնար պարիսպներու երկայնքին. ճամբաները կանգուններով ձիւն էր նստած. բացարձակ անկարելի էր առաջ գնալ: Կը մնար վերադառնալ Մուշ:

Քանի մը օրէն, մեծ դժուարութիւններով, վերադարձայ Մուշ, այցելեցի միւթէսարրֆին, գիտէր արդէն, թէ ժամանակ մը անհնար է ճամբայ ելլել: Ի պատասխան ստացուած հեռագրի, յայտնեցի ճամբաներու փակուած ըլլալը, եւ աւելցուցի, թէ պատերազմի այս դժուար օրերուն պիտի մնամ հոն:

1915ի Նոր Տարին կը մօտենար: Զարգացուցակ այդ տարին կը սկսէր սեւ նշաններով, որոնք ծանր մտահոգութիւն կը պատճառէին Տարօնի ազգային եւ յեղափոխական ղեկավարներուն:

ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

1915 Նոր տարուան առաջին օրը, ընդունեցինք Մշոյ թուրք պաշտօնական ու անպաշտօն «երեւելիներու» շնորհաւորական խմբական այցելութիւնները: Միւթէսարրֆը, վարչա-

կան, զատական եւ զինուորական ղեկավարները իրար կը յաջորդէին, կըլլելով կօնեակը եւ շաքարեղէնները: Արտակարգ ոչինչ կը նկատէինք իրենց մէջ — քաղաքավարական քանի մը խօսքերու փոխանակութիւն: Հիւրերը կ'ընդունէր գլխաւորապէս Ռուբէնը իրր տանտէր, ես հիւր կը նկատուէի, հոն կը գտնուէին տեղացիներէն նաեւ Մեծօ, Կորիւնը, Տիգրանը եւ այլ ընկերներ:

Միւթէսարրֆը առանձնապէս ուշադիր էր դէպի Կորիւնը, որ քիչ մը թուրքերէն գիտէր, բայց իր ծայրայեղ քաշուող բնաւորութեամբ կըցկտուր ու կարճ պատասխաններ կուտար՝ կարմրած ու յարգանքով: Տարօնի բացառիկ ու հազուագիւտ տիպերէն մէկն էր Կորիւնը: Կարճահասակ, բայց պիրկ ու ամրակուռ. խիստ ամչկոտ էր, չէր խնդար գրեթէ, քաղցր ու հաճելի կը ժպտէր երբեմն բերանի մէկ կողմով. աչքանչելի էր իր աչքերու մեղմ արտայայտութիւնը:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(16)

ՉԷՐՔԷԶ ՐԷՇԻՏԻ
ԹՈՒՐՔ ԿՈՉԸ ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ԴԷՄ

Սելանիկի յունարէն Մակեդոնիա թերթը յուլիս 6ին հրատարակած է հետեւեալ բաց կոչը, զոր Սարուխանի նախկին երեսփոխան Չէրքէզ Րէշիտ ուղղած է Աթաթիւրքի.—

— «Երրորդ տպագրութիւն բաց նամակին, գրուած՝ Թրքական բանակի սպայակոյտի նախկին անդամ եւ Էնկիւրիի Ազգային Ժողովին մէջ Սարուխանի առաջին երեսփոխան Չէրքէզ Րէշիտի կողմէ:

«Ուղղուած Թուրքիոյ Հանրապետութեան կեղծ նախագահ Մուսթաֆա Քէմալին՝ Էնկիւրի

«Երկրորդ անգամն է որ բաց-նամակի միջոցով կը դիմեմ քեզի, Թուրք ժողովուրդի թշնամիին բռնակալիդ եւ պատասխանի չեմ սպասեր, որովհետեւ գիտեմ, թէ երկչոտներն ու վատերը զիրենք ամբաստանողներուն դէմ ճակատելու կորովը չունին:

«Քեզի ուղղած եմ երկու հարցումներ, որոնց երբեք չպիտի կրնաս պատասխանել: Ի՞նչ իրաւունքով կը նստիս Թուրք ազնուական ժողովուրդի վզին վրայ, առանց ոչինչ ընծայած ըլլալու հայրենիքի ազատագրութեան գործին: Եւ ի՞նչ համարձակութեամբ կը նստիս Ա. Դ.եան մէջ, զա՛ն, որ երբեք ազատօրէն չես ընտրուած իբրեւ Թուրքիոյ Հանրապետութեան Նախագահ, դուն, որ խաբեբայութեամբ եւ չարագործութեամբ ձեռք ձգեցիր Հայրենիքիս բարձրագոյն իշխանութիւնը

«Այս երկու ծանր հարցումներուն քու պատասխանդ պիտի ըլլայ բնականաբար լռութիւնը, բայց ոչ մէկ արգելք գոյութիւն պիտի ունենայ հայրենասէրներուս առջեւ, չծանօթացնելու համար քեզ ամբողջ աշխարհին:

«Մուստաֆա Աթաթիւրք՝ այսինքն «Թուրք ցեղին հայր» անունը, զա՛ն, որ արժանի չէիր ոչ իսկ թրքական զօ՛ն կոչուելու: Թրքական պատմութիւնը կործանեցիր, որպէս պատմութեան հերոս ներկայանալով, մինչ ամօթալի պարտութիւն մը կրեցիր Գաղեաանին մէջ, լքելով ճակատը եւ ամբաստանելով մեզ՝ քու գործակիցներդ, թէ լքեցինք քեզ, մինչ մենք մինչեւ վերջը մնացինք պատերազմի դաշտերուն վրայ:

«Թուրք ժողովուրդին ամէնէն գարշելի բռնապետը դարձար, հաստատելով ամէնէն սարսափելի ահաբեկչութիւնը, զոր ճանչցած էր սեւ Միջնադարը միայն եւ չխորշեցար ինքդ կանգնելէ քու արձանդ, այսպէս հայհոյելով Նոր Թուրքիոյ փառապանծ մեռեալներուն եւ Հայրենիքի հերոսներուն, որոնց դիակներուն վրայ կոխեցիր բարձրանալու համար:

«Քու ներկայացուցած ազգային կեղծ վերածնունդովդ, ուզեցիր ներկայանալ իբրեւ մեծ բարենորոգիչ մը, բայց անոնց համար, որ լաւ կը ճանչնան քեզ եւ մեր ժողովուրդին վիճակը, քու «գործդ» ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ պատեհապաշտական հրէշագործութիւն մը, որ պիտի իյնայ անմիջապէս որ վերջ գտնէ քու բռնակալութիւնդ:

«Ի մեծ դժբախտութիւն քեզի, [illegible] շինծու յիմարաբանութեանց ժամանակը անցած է այլ եւս: Զգուշացեալ շարժումներով կատարած բարեփոխումներդ եւ խաբեբայական հնարքներդ չեն կրնար խաբել ժողովրդական դատաստանը, որ քեզ կը նկատէ որպէս ազգին մեծագոյն թշնամին:

«Այս իրողութիւնը սափրեց քեզ, որ ի վնաս ժողովուրդին ծրագրես նոր խաբեբայութիւն մը, որպէսզի կարենաս ժամանակ մը եւս պահել զայն քու բռնակալութեանդ տակ: Նեղուցներու սպառազինման հարցը ստեղծեցիր ցոյց տալու համար, որ իբր թէ կ'աշխատիս պետութեան ապահովութեան համար: Բայց ի՞նչպէս պիտի կրնաս դիմադրել Հայրենիքին սպառնացող վտանգը:

«Եթէ նոյն իսկ ընդունինք որ անպարտութեամբ պիտի յաջողիս սպառազինել Նեղուցները, ի՞նչպէս պիտի ապահովես պետութեան պաշտպանութիւնը, նկատելով որ թշնամի ուժը գերակշիռ է եւ անոր ճնշման տակ միայն ստիպուեցար հետապնդել Նեղուցներու սպառազինումը:

«Թուրքիոյ դաւաճան, ստորին եւ վա՛տ մարդը: Քանի դեռ ժամանակ կայ, մեր Հայրենիքին անկման պատճառ դառնալէ առաջ վար իջիր բարձրացած դիրքէդ: Որովհետեւ, Պաղեստինի ճակատին անարգ դասալիքը կոչուած չէ պաշտպանելու երկիրը սպառնացող նոր փոթորիկին դէմ: (Հոս բացայայտօրէն կ'ակնարկէ Իտալիոյ: Խմբ. «Մաքէտոնիայի»):

Այս բուռն կոչին հեղինակը, յետոյ կը դիմէ Ա. Դաշնակցութեան բազուկներով որ անիկա իր քաղաքակիրթ անդամներու կարգին կը շարունակէ ունենալ պետութեան մը կեղծ առաջնորդը, որ երբեք ընտրուած չէ ժողովուրդին կողմէ, այլ պալատոնին համար: Ետոյ կը խնդրէ պալքանեան պետութիւններէն, որ ոչ մէկ յարաբերութիւն պահեն թրքական կառավարութեան պետին հետ եւ կոչ կ'ուղղէ վերջապէս Թուրք բանակին որ ըմբոստանայ եւ տապալէ Քէմալը»:

ԽՄԲ.— Այս առթիւ Սելանիկի թերթը կ'աւելցնէ.—

— Հազարաւոր օրինակներով Անատոլուի մէջ շրջաբերութեան հանուած կամ գաղտնի Թուրքիա մտցուած հակաքէմալական կոչերը շատ բուռն բովանդակութիւն մը ունին եւ անոնց շրջաբերութիւնը արգիլելու համար թրքական իշխանութեանց թափած ջանքերը զուր անցած են: Դեռ անցեալ օր, Ատանայի ոստիկանութիւնը, յիշեալ քաղաքին մէջ գրաւեց Ատանայի եւ Գոնիայի հազարաւոր բնակիչներուն ղրկուած թռուցիկներ, որոնք գրուած էին առեւտրական պահարաններու, թղթատարական ծրարներու եւ կամ թերթերու մէջ: Ոստիկանութիւնը մեծ թիւով ձերբակալութիւններ կատարեց, խուզարկեց բազմաթիւ կասկածելիներ, բայց չկրցաւ գտնել այդ թռուցիկներու տարածիչն ու խմբագիրը»:

թակցութեան նիւթ կազմել: Նիւթ բռնուածը ըլլալու է տխուր, աղետալի, սրտակեղեք, աղեկտուր եւ սարսռազգեցիկ

Հակառակ այս բոլորը ճիշդ ըլլալուն՝ մենք պաղատագին կը խնդրենք մեր գաւառական ազնիւ թղթակիցներէն որ շարունակելով հանդերձ իրենց դուժահաղորդ եւ բոթաբեր աշխատանքը, բարի ըլլան մեզի տեղեկագրել նաեւ շէնշող, ուրախ, լաւ լուրեր, ի խնդութիւն մեր հայրենասէր տառապեալ սրտերուն:

Կը ճանչնամ Գեղէոն Մուրատեան մը որ արձակուեցաւ գործէն, իր եղբօրը եւ երկու ազգականներուն հետ: Խեղճը մը թղթակիցը ողբախառն յօդուածիկ մը ղրկեց: Նոյն Գեղէոն իր անգործութեան տասներկերորդ օրը շահեցաւ, ազգ. վիճակահանութենէն, հարիւր հազար ֆրանք եւ սակայն նոյն թղթակիցը պահեց ոսկի լռութիւն մը:

Զարմանալի մեզի կ'ըսեն թէ միեւնոյն Գեղէոնը հարիւր ֆրանք տուաւ թղթակիցին որ բան չգրէ:

Մենք դրկելով հարիւր ֆրանք չենք շահիր, իսկ թղթակիցներ կան որ չգրելով կը շահին աւելի.

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍ

Անցեալ օր, բարեկամ մը, Ֆրանսացի մը ցուցնելով, ըսաւ.

— Համայնավար թերթի մը աշխատակիցն է . .

— Ո՞վ է այս համայնավարը, հարցուցի:

— Ոչ, համայնավար մը չէ, ճշդիւ բարեկամս, պուրժուա մըն է:

— Ի՞նչպէս կ'ըլլայ

— Կեանքի մէջ պուրժուա մըն է ու թերթի մէջ համայնավար ... Միթէ չկա՞ն մեր մէջ ալ իրեն նմաններ ... Մարդիկ որ սոցիալիզմէ կը ճառեն, սակայն կեանքի մէջ ունին միակ իտէալ մը — դառնալ պուրժուա... Եւ վերջապէս կեանքը ուրիշ, թերթը ուրիշ ...

— Բայց դուն սա մարդուն համար չըսի՞ր որ երկու երեսէն մէկն է:

— Այո՛ մէկն է ... կա՛յ կեանքի մէջ մէկը մէկ երեսով ... Մարդը շնորհքով պուրժուա է եւ միեւնոյն ատեն համայնավար լաւ աշխատակից

— Ես ատոր երեսը թքնեմ ..

— Անոր երեսը կարելի է թքնել, ինչպէս նաեւ միւսներուն որոնք երկերես են: Հապա ի՞նչ ընել անոնց որ բոլորովին ... աներես են:

ՆՇԱՆ ՊԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ
ՄԱՐԴՈՒԿԷՍԵԱՆ ՎՐԴ. Ի ԹԱՂՈՒՄԸ

Նիւ Եորքի Ս. Լուսաւորիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կիրակի, յուլիս 19ին, մեծ շուքով եւ հանդիսաւորութեամբ տեղի ունեցաւ վախճանեալ Ղեւոնդ Ծ. վրդ. Մարդուկէսեանի օծումը, յուղարկաւորութիւնը եւ թաղումը: Աւելի քան 3000 հոգի ներկայ եղան այս հանդիսաւոր արարողութեանց: Եկեղեցին նեղ գալով այս խոշոր բազմութեան, մէկ մասը դուրսը մնաց, բայց բարձրախօսով հետեւեցաւ արարողութեանց: Քահանայ հայրերը, Առաջն. փոխանորդ Նշան Արք. Փափազեանի գլխաւորութեամբ, կատարեցին օծումը: Գրեթէ բոլոր ամերիկահայ թերթերը ներկայացուցիչներ ղրկած էին: Ծաղկեպսակներ ղրկուած էին զանազան մարմիններէ:

Խօսուեցան դամբանականներ եւ եղաւ հանգանակութիւն:

Ղեւոնդ վրդ. Մարդուկէսեանի մարմինը ամփոփուեցաւ Նիւ Եորքի Սիտըր Կրով գերեզմանատան մէջ: Նկատի ունենալով որ Տիթրոյիթ Վարժարանի դամբանին քով պարապ գետին չկայ, յարմար նկատուած է թաղել Նիւ Եորքի մէջ

«Նիւ Եորք Թայմզ» եւ «Նիւ Եորք Հերըլտ Թրիպիւն» իրենց երկուշաբթի թիւով կը նկարագրեն Մարդուկէսեան վրդ.ի յուղարկաւորութիւնը, յիշատակելով ներկայ եղած քահանաները եւ Ազգ. Կեդր. Վարչութեան անդամներու անունները եւն.:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՅՈՎՀ. ԱԲԷԼԵԱՆԻ

Խորհ. Հայաստան այսպէս կը նկարագրէ դերասանապետ Յովհ. Աբէլեանի յուղարկաւորութիւնը, որ կատարուեցաւ 4 յուլիսին:

Բեմական արուեստի մեծ վարպետ Յովհ. Աբէլեանի դագաղը դրուած էր Մշակոյթի Տան մէջ, թարմ ծաղիկներով կազմուած բազմաթիւ պսակներու տակ: Կարմիր, բաց երկնագոյն, կարմիր ծաղիկներ, ու ժապաւէններ, ու վարդեր: Հանգուցեալին կուրծքին վրայ [illegible] կարմիր վարդ մը զոր այնքան շատ կը սիրէր:

Լարային նուագախումբը մէջ ընդ մէջ կը նուագէր Շոփէնի մահուան քայլերգը եւ ուրիշ թախծալի եղանակներ: Ու տխուր եղանակները կը տարածուէին տրտմութեամբ լեցուած դահլիճին մէջ:

Երեւանի աշխատաւորութիւնը, մտաւորականները, արուեստագէտները, գրողները, դերասանները [illegible] կ'անցնին իրենց սիրելի արուեստագէտին դագաղին առջեւէն, իրենց վերջին հրաժեշտը տալով այն մարդուն, որ իր վիթխարի հասակով, իր մեծ տաղանդով 55 տարի շարունակ կանգնած էր հայ թատրոնի յառաջամասին վրայ, ստեղծագործեց եւ անմահացուցեր էր բազմաթիւ տիպարներ:

Աբէլեանը շատ էր «մեռած», դանակը խրելով իր կոկորդին մէջ, բայց տրտմօրէն Աբէլեան-Օթելլոն էր, որ պիտի վերակենդանանար վարագոյրը իջնելէն վերջ, սակայն այս անգամ իր կեանքի վարագոյրը այլ եւս չբարձրացաւ.

Ժամը 4ին, դահլիճ կը մտնեն եւ պատւոյ պահակ կը կանգնին Ա. Խանջեան, Ամատունի, Ա. Գուլոյեան, Ս. Մարտիկեան: Ետոյ՝ Անդրկովկասեան հանրապետութեանց ներկայացուցիչները, հայ եւ օտար արուեստագէտներ:

Առաջին դամբանականը կը խօսի Դ. Սիմոնեան, որ կը ներկայացնէ ամէնէն սիրուած մեծ արուեստագէտին արժանիքները

Ցաւակցական սրտառուչ խօսքեր կ'արտասանէ վրացի դերասան Խորավա, որ յայտարարեց թէ Աբէլեան, իբրեւ արուեստագէտ, գերազանցապէս ազգային ըլլալով հանդերձ, այնքան մօտիկ ու հարազատ էր Անդրկովկասի ամբողջ աշխատաւորութեան որ շատ կը գնահատէր անոր տաղանդը.

Բաքուի դերասաններէն Միրզա Աղա Ալիեւ յուզուած ըսաւ թէ Ադրբէջանի աշխատաւորութիւնը մեծ կորուստ մը ունեցաւ Աբէլեանի մահով: Վշտունի խօսեցաւ յանուն հայ գրողներու Միութեան:

Ետոյ ամէնէն երիտասարդ դերասանները, «Աբէլեանի ստեղծագործական կեանքի թոռնիկները», գրկեցին պսակները եւ Թափօր կազմեցին, իսկ Ա. Եղիազարեան, Ե. Փօղոսեան, Դ. Սիմոնեան, Գ. Աւետեան իրենց ուսերուն վրայ բարձրացուցին դագաղը: Եւ Թափօրը յառաջացաւ դէպի հին գերեզմանատուն:

Հազարաւոր աշխատաւորներ կը հետեւէին բեմի մեծ աշխատաւորին դագաղին: Դագաղին անմիջապէս ետեւէն կը քալէին կառավարութեան ներկայացուցիչները, Թաղման կառավարական յանձնաժողովին անդամները, Ադրբէջանի, Վրաստանի, Հայաստանի զանազան վայրերէն հասած պատուիրակութիւնները, արուեստի ներկայացուցիչները, հանգուցեալին հարազատները:

Ուղարկաւորներու Թափօրը պահ մը կանգ առաւ պետական Թատրոնին առջեւ, ուր յանուն բեմի աշխատաւորներուն՝ Գուլակեան հրաժեշտի խօսքեր արտասանեց իրենց ուսուցիչին ու վարպետին:

Այժմ Թափօրը հասած է գերեզմանատուն, գիտութեան եւ արուեստի մշակներու պանթէոնը,— Շիրվանզադէի դեռ եւս թարմ շիրիմին ճիշդ կողքին բացուած է Աբէլեանի գերեզմանը:

Քանդակագործ Արայ Սարգսեան արտասանեց առաջին դամբանականը: Թիֆլիզի հայ Թատրոնին կողմէ խօսեցաւ Բերոյեան: Բաքուի հայ Թատրոնին կողմէ՝ Լ. Երամեան: Ադրբէջանցի գրող Եուսուֆ Վէզիր յուզումով յայտարարեց թէ Աբէլեան մեծ դեր խաղացած է նաեւ թրքական բեմին պատմութեան մէջ: Հայաստանի դերասաններուն կողմէ խօսեցաւ Վ. Վաղարշեան: Խօսեցան նաեւ Մարութեան, Լուսինեան, իսկ հրաժեշտի վերջին խօսքը արտասանեց կրթ. գործ-ծավար Ա. Եղիազարեան:

Ու դագաղը իջաւ գերեզման: Ներկաններուն համար, կը գրէ «Խորհ. Հայաստան», դժուար էր պատկերացնել որ այդ կենսախինդ, այդ մշտադալար մարդը, այդ լայն թեւերով արուեստագէտը այժմ պէտք է պառկէր փոքրիկ փոսի մը մէջ անվերադարձ: Փոսը գոցուեցաւ արեւելեան նուագախումբի տխուր եղանակներով: Ծածկուեցաւ նաեւ Աբէլեանի կուրծքին վրայ դրուած թարմ վարդը:

ՍՈՒՐԻԱ

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Պէյրութի Ազդակը դիտել կուտայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (17 յուլիս).

— «Բարեգործական Միութիւնը վերջին չորս տարիներու ընթացքին անտեսելով գոյութիւն ունեցող ազգային օրինաւոր իշխանութիւնները, ըլլայ Լիբանանի մէջ, ըլլայ Սուրիոյ, սկսաւ մէկուսի սակարկութեանց նպատել զանազան հոգաբարձու եւ թաղական մարմիններու հետ, ու տալ իր նպաստը անոնց միայն, որոնք կ'ենթարկուէին իրեն, ու կ'ընդունէին հակակշիռ իր իրաւունքը:

Այսպէս, ազգային կալուածի մը վրայ բարձրացած վարժարանի մը մէկ քանի սենեակի նպաստ տալով, Հայ Բարեգործական Միութիւնը իր շրջանի տեսուչին միջոցով կը թափանցէր ներս կրթական հաստատութիւններէն, գըրելու համար, յետոյ, տրամաբանական անպիտի պայմաններ եւ պահանջներ, որոնք ոչ միայն ժխտումն էին բարեգործութեան, այլ մարդկային հասարակ ազատութեան սկզբունքներուն:

Նպաստի այս ձեւ բաշխման հետ, ան զանազան անկիւններու մէջ բացուած վարժարաններու, իբրեւ օգնութիւն, սկսաւ տալ ուսուցիչ մը կամ երկուք.

Հաստատ փաստեր ունինք, որ Հ. Բ. Ը. Միութեան Սուրիոյ եւ Լիբանանի կրթական տեսուչը չէզոք տարբերէ վերցուած մէկ քանի ուսուցիչներու արգիլած է աշխատակցիլ «[illegible]» մամուլին, ուրիշներ հրահանգ տրուած են (առանց կարգին նպաստընկալ թաղականներ եւ հոգաբարձուներ նոյնպէս) դպրոցական հանդէսներու յայտագրին մէջ չանցնել Մեր Հայրենիքը, եւն.:

Այս ոգիով ու տրամադրութեամբ՝ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը տարիներէ ի վեր մէկ դահեկան նպաստ տուած չէ Հայոց ազգային այն վարժարաններուն որոնք կ'ենթարկուին Սուրիոյ եւ Լիբանանի օրինաւոր Ազգային իշխանութեանց, կը գործածեն ուսում. խորհուրդին ծրագիրը եւ ենթակայ են թեմական պատկան մարմիններու հակակշռին:

Հայ Բարեգործական Միութիւնը իր լուման չտուաւ այդ վարժարաններուն, որովհետեւ Ազգային իշխանութիւնները իր պայման-նպաստին մէջ նշմարած են ոտնձգութիւն: Այս պարագան հաստատած էր նաեւ եպիսկոպոսական վերջին ժողովը, գումարուած վախճանեալ Բաբգէն կաթողիկոսի նախագահութեան ներքեւ, եւ որոշած բողոքել Բարեգործականի այդ ընթացքին դէմ:

Արդարեւ Բարեգործականը ինչո՞վ բարձր էր գոյութիւն ունեցող Ազգային Իշխանութիւններէն, որոնց խորհրդակով Հոգատար եւ Հովանաւորող Իշխանութիւններ կը կատարեն տարեկան կրթական նպաստին իրենց բաշխումը: Մէկ խօսքով, Բարեգործական Միութիւնը տուած է իր դրամը միայն այն վարժարաններուն, ուր որոշ հոսանքի մը պատկանող ուսուցիչներ կը պաշտօնավարեն — թէպէտ ոչ նպաստընկալ դպրոցներ նոյնքան մեծ նիւթական տագնապներ կը բոլորեն ու գործնականին մէջ՝ շնորհիւ իրենց աւելի պատրաստուած ուսուցչական կազմին, կուտան աւելի արդիւնք:

Հայ չէզոք հասարակութենէն ստանալ բարեգործութեան անունով տուրք ու նպաստ, ու յետոյ խտրական ոգիով տալ զայն միայն իր գործունէութեան թմբկահարներուն, կը նշանակէ ամէն ինչ, բայց երբեք բարեգործութիւն:

Ահա այն ուղեգիծը որուն լծուած է Բարեգործականը մեր շրջանին մէջ, ստեղծելով առաջին իսկ օրէն ժողովրդական լայն զանգուածներուն մօտ հակատրամադրութիւն իրեն դէմ »:

ՉԱՅՆԻՐ ԳԱՒԱՌԷՆ
Կ. ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆԸ

ՆԻՍ.— Սիրելի «Յառաջ», իբրեւ ներկայացուցիչ կուգամ Ֆր. Հ. Կ. Խաչի Նիսի կայանի կեանքէն տեղեկութիւններ հաղորդել:

Կայանը կը գտնուի Նիսի կեդրոնէն հանրակառքով տասը վայրկեան հեռաւորութեան վրայ, ծովեզերեայ եւ օդասուն տեղ մը: Ահա սաներու օրուան կեանքը.—

Առաւօտուն կ'արթննան ժամը 7ին, մարզանքէն ու նախաճաշէն յետոյ ծովափ կ'իջնեն, մինչեւ կէս օր կը լողան ու արեւաբուժութեան կը հետեւին: Ետոյ կը մտնեն կայան ճաշի: Ճաշը առատ է, մաքուր եւ համեղ, պատրաստողը ըլլալով լաւ խոհարարուհի մը: Ճաշէն վերջ հանգիստի պահ մը, ուրկէ յետոյ կը սկսին երգերը, արտասանութիւններ ու խաղեր մինչեւ ժամը 4, ապա դարձեալ ծովափ կրկին լողանք եւ արեւաբուժութիւն մինչեւ ժամը 7: Սուլիչը կ'իմացնէ թէ վերադառնալու ժամը հասած է: Եւ ահա բոլորը մէկ կարգի շարուած, ճամբայ կ'ելլեն «Յառաջ նահատակ»ով: Պանդոկ հասնելէ եւ լուացուելէ յետոյ արդէն պատրաստ է ընթրիքը: Մոռցայ ըսել թէ ժամը հինգին ծովեզերքը կ'ունենան նոյնպէս նախընթրիք: Մինչեւ ժամը 9ը արդէն անկողին մտած կ'ըլլան որմէ վերջ կը խաղաղին իրենք եւ կայանը:

Կայանի հսկիչները խորապէս գիտակից իրենց պաշտօնին, եռանդով փարած են գործի: Կայանը կը մնայ մինչեւ օգոստոս 15, որմէ յետոյ պիտի գայ երկրորդ խումբը: Միայն սիրելի «Յառաջ»ին պակասը զգալի է կայանին մէջ: (ԽՄԲ.— Կը ղրկուի):

Թղթակից

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (60)

ԶԱՐԹՕՆՔ
(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Գնա, կորսուէ, խլըռտ

— Վայլա՛հ, լա՛ւ, ըսաւ,— ձայն մայնի տուէք միւսները,— աղէքք, բացուեցէք, թող իրարու կպին, տեսնենք ո՞րն է զօչախը:

— Տեղ բացէք աղէքք ջան,— ու Վարդանը շրջանի մէջտեղ կանգնելով՝ դարձաւ երկու կռուողներուն,— որ երեք ըսեմ, կը կպիք: Տէ՛, պատրա՛ստ, մէկ ... երկու, երե՛ք:

Հազիւ Վարդան երեք արտասանած էր, երբ պատանին զարմանալի արագութեամբ յարձակեցաւ իրմէ շատ զօրաւոր երիտասարդին վրայ ու առանց ժամանակ տալու անոր, կողմնակի հարուած մը իջեցուց հակառակորդի սրունքին եւ վար տապալեց զայն՝ կուրծքին վրայ չոքելով:

—Հը՛, քու հէրն անիծած, ըսէ տեսնեմ, կրնա՞մ Հայաստան երթալ թէ չէ,— կ'ըսէր պատանին, ատամները սեղմած, առանց ինկածի կոկորդը բաց ձգելու.— Պիտի ըսես որ Հայաստան կրնա՞մ երթալ ... թէ չէ .

— Տօ՛, Հայաստան ալ գնա, սատանի ծոցն ալ,— ըսաւ կռնակին վրայ ինկած երիտասարդը՝ ի զուր փորձելով կոկորդը ազատել պատանի ճանկերէն:

Տղաք ուրախ բացագանչութիւններով միջամտեցին ու իրարմէ զատեցին երկու հակառակորդները՝ գովելով պատանիի ճարպիկութիւնն ու արիութիւնը:

— Տղաք, հիմա միւսներու քով բարձրանանք,— թելադրեց Վարդանը ու յաղթող պատանիի թեւը մտնելով՝ քայլերը ուղղեց ձորի վերի կողմը:

Խմբի միւս մասը, քիչ վերը, նշանառութեան փորձեր կը կատարէր, երբ Վարդանը ընկերներով մօտեցաւ անոնց:

— Ձէ՛, չկրցար նշանին կպցնել. թեւդ այդքան ձիգ բռնելու չէս,— կը խրատէր տարէց մարդ մը, որ ռուսական բանակի նախկին սպայ էր.— մէկ ալ որ, կրակած ժամանակ շունչ առնելու չես:

Փոքր սնտուկ մը դրած էին հարիւր քայլ հեռաւորութեան վրայ, եւ խմբի անդամները բերդան հրացանով կը փորձէին այդ նշանին խփել:

— Հիմա դու փորձէ տեսնեմ,— հրացանը երկնցնելով սպան դարձաւ կռապան Վաչոյին,— ձախ աչքդ պինդ խփէ որ նշան առնելուդ՝ չխանգարէ:

— Եւ երկու աչքը մէկանց կը խփէ, սրախօսեց մէկը:

Կռապան Վաչօն երկար բարակ նշան առաւ, այնքան երկար որ վերջ ի վերջոյ ձեռքերը անզգալաբար դողալ սկսան, ու երբ հրացանն արձակեց, գնդակը նշանէն հինգ քայլ հեռու հողին փոշի բարձրացուց: Շրջապատող ընկերները հռհռալով կը կատակէին-

— Տօ էշէնց էլ խփող...

— Աստուած վկայ, Քէօռ Օղլուի քաջերէն է:

— Սպասեցէք՝ մէկ Հայաստան անցնիմ — կը պատասխանէր Վաչօն,— մէկ հատ Քիւրտ ու Թուրք ողջ պիտի չձգեմ:

— Ձէ, ջանըմ, չլինի՞ք որ մէկ երկուքը խնայես նմուշի համար ...

Մէկը միւսի ետեւէն տղաքը կը փորձէին: Կարգը եկաւ Մոսոյին:

Մոսօն չոքեցաւ երկաթի ծանրութեամբ աջ ծնկի վրայ եւ հրացանն ուղղելով անմիջապէս կրակեց. Փոքր սնտուկը քարի վրայէն երկու քայլ անդին ինկաւ: Երկրորդ փորձ մըն ալ նոյն արդիւնքը տուաւ: Վարդանը յայտնապէս ուրախացած կ'երեւէր Մոսոյի յաջողութեան համար:

Ժամը չորսը անցած էր, երբ երիտասարդները, աչքի չզարնուելու համար զանազան խմբակներու բաժնուելով ցրուեցան:

Վարդանը, Մոսօն, Վաչօն եւ մէկ ալ փոքր պատանին միասին բարձրացան Գոտանիքական Այգիով դէպի քաղաք տանող մեծ ճանապարհը: Սաստիկ յոգնած եւ քրտնած էին: Ճանապարհէն տասնեակ մը քայլ ներս քաշուեցան ու երկնցան կանաչի վրայ: Կռապան Վաչօն, իր սրամտութիւններու տոպրակը բացաւ եւ զօռ կուտար լեզուին:

Հազիւ քառորդ ժամ մը հանգստացած լինէին, երբ Կոճորի կողմէն երեւցան երեք ձիաւորներ, որոնք քառասմբակ կը քշէին ձիերը՝ փոշիի ամպ մը ձգելով ետեւնին: Երրորդ ձիաւորը բաւական մը հեռուէն կը հետեւէր երկուքին, որոնցմէ մէկը կին մըն էր:

Վարդանը հազիւ ուշադրութիւն կը դարձնէր ձիաւորներուն: Երբ անոնք բաւական մը մօտեցան, յանկարծ Վարդանի թուեցաւ թէ ձիաւորներէն մէկը Սոնիան է: Բնազդաբար ոտքի ցատկեց եւ դէպի ճամբան վազեց:

Զէր սխալած:

Սոնիան եւ իշխան Ալէքսէյն էին, իսկ երրորդը իշխանի զինուոր ծառան:

— Վարդա՛ն,— բացագանչեց աղջիկը՝ յանկարծ տեսնելով Վարդանը:

Տղան մօտեցաւ եւ բռնեց անհանգիստ ձիու սանձը:

— Վարդան, ի՞նչ կ'ընես հոս:

— Զբօսի ելած էի,— ու վայրկեան մը լռելով շարունակեց,— կը տեսնես, առանց ձիու . .

— Էդ մարդո՞ց հետ,— ըսաւ Սոնիան՝ արհամարհանքով երկարած շրթները:

Իշխան Ալէքսէյը բարեւեց Վարդանը դէմքի անտարբեր արտայայտութիւնով մը, եւ փափկանկատութեամբ մը քանի մը քայլ հեռու կեցաւ:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

զէնքերու հայթայթման մասին տուած է օրինակ մը որուն լաւ պիտի ըլլար որ հետեւէին բոլոր ազգերը»:

*** Նախարարական խորհուրդը վաւերացուց Ներքին Նախարարին մէկ շրջաբերականը, որ ուղղուած է Սպանիոյ սահմանամերձ նահանգապետութեանց: Այս շրջաբերականին համաձայն, այն Ֆրանսացի կամ օտար կամաւորները որ կ'ուզեն Սպանիա երթալ, կրնան երթալ, պայմանաւ որ ունենան կանոնաւոր անցագիրներ (ոչ հաւաքական) եւ Ֆրանսական հողէն անցնին առանց զէնքի: Գալով Սպանիայէն փախստականներուն; անոնք որ միտք չունին մօտերս Սպանիա վերադառնալու, պէտք է բնակութեան վայր մը ընտրեն սահմանագլուխէն հեռու, որպէսզի սահմանամերձ նահանգները չխճողուին եւ ցաւալի միջադէպեր չպատահին:

Ժողովը քննեց նաեւ Ֆրանսական Մարոքի մէջ բռնուած իտալական օդանաւերու խնդիրը, բայց որ եւ է որոշում չտուաւ:

Ֆրանքօ-թրքական զինակցութի՞ւն

«Անտասօլուի գործակալութիւնը կը հաղորդէ.—

Լաւատեղեակ աղբիւրներէ առնուած լուրերու համաձայն բանակցութիւններ կը կատարուին Թէվֆիք Րիւշտի Արասի եւ Ֆրանսայի արտաքին նախարար պ. Տէլպօսի միջեւ, բարեկամական դաշինք մը կնքելու համար: Այս դաշնագիրը յար եւ նման պիտի ըլլայ Ֆրանքօ-ռուսականին, որուն համաձայն, կողմերէն մէկը եթէ յարձակման ենթարկուի, միւս կողմը պարտաւոր պիտի ըլլայ օգնութեան փութալու:

Ֆրանքօ-թրքական զինակցութեամբ Սուրիական կառավարութիւնը եւս բարեկամ պիտի գառնայ Թուրքիոյ եւ առանձին զինակցութիւն մը պիտի կնքէ:

Ալժէրի միւֆթին սպաննուեցաւ

Կիրակի օր, խալամական համագումարի միթինկէն առաջ, Ալժէրի միւֆթի Պէն Տալի Մահմուտ երբ դուրս կ'ելլէր մզկիթէն, սպաննուեցաւ անծանօթի մը կողմէ: Ոճիրը տեղի ունեցաւ հոծ բազմութեան մը մէջ: Անծանօթը դաշոյնը խրեց միւֆթիին (մեծ իմամ) կռնակը եւ անհետացաւ բազմութեան մէջ: Միւֆթին գետին փռուեցաւ անշշունչ եւ եթէ դաշոյնը մարմնին վրայ ձգուած չըլլար, ոչ մէկուն միտքէն պիտի անցնէր թէ սպանութիւն կատարուած է: Ոստիկանութիւնը անմիջապէս քննութեան ձեռնարկեց: Կը կարծուի թէ սպանութիւնը քաղաքական հանգամանք ունի:

Ողիմպիական խաղերուն բացումը

Կիրակի օր տեղի ունեցաւ Ողիմպիական խաղերուն բացումը, Պերլինի մէջ, գեղեցիկ ցոյցերով եւ հոյակապ թափորով մը: Ներկայ էին աւելի քան 100.000 հոգի: Թափորին կը մասնակցէին 52 ազգերու մօտ 5000 մարզիկներ: Առաջին անգամ անցաւ յունական խումբը, ազգային տարազով: Խումբին առջեւէն կ'անցնէր 1896ի մարաթոնեան յաղթականը, նախկին հովիւ Լույս: Ետեւէն այբուբենական կարգով կուգային միւսները,— Գերմանիա, Աֆղանիստան, Արժանթին, Աւստրալիա, Պելժիա եւն.: Բոլորն ալ կը բարեւէին Հիթլէրը, որ ուժեղ ձայնով մը յայտարարեց Ողիմպիականին բացումը: Թնդանօթը որոտաց եւ հազար աղաւնիներ արձակուեցան իրենց վանդակներէն: Ետեւէն լմբիկ մը — կենդանի Ապողոնը — աւանդական ջահը բռնած, իջաւ հարաւային սանդուղէն, անցաւ մարզարանին մէջէն եւ բարձրանալով հիւսիսային սանդուղը, վառեց ողիմպիական կրակը, որ վառ պիտի մնայ ամբողջ Ողիմպիականի ընթացքին: Ըմբիշը հազիւ անհետացած, երգչախումբը հնչեցուց Հէնտէլի «Ալէլուիա»ն: Փարիզեան թերթերու թղթակիցները աչքանշելի կը գտնեն արարողութեան կազմակերպութիւնը:

Հիթլէր իր ճառին մէջ չէշտեց, բարի գալուստի խօսքերէն վերջ.

— «Գերմանիա սիրայօժար եւ ուրախութեամբ կատարեց իր պաշտօնը Ողիմպիական խաղերու պատրաստութեան համար: Ան կը յուսայ առով նըպաստել զօրացնելու ժողովուրդներու մերձեցման խռէալը: Ցաւերժացնելու համար 1936ի 11րդ ողիմպիականին տօնակատարութեան յիշատակը, որոշեցի որ 1875ին Ողիմպիայի մէջ կատարուած պեղումները վերսկսին եւ քարոզէջի մը յանգին»:

*** Առաջին խաղերուն մէջ յաջողեցան չորս սեւամորթներ, պատկեր բեղունենալով երեք մանկամարդ աղջիկներու կողմէ: Առաջինը Գերմանուհի մըն է, Թիլի Ֆլայշէր, որ շահեցաւ գեղարդի մրցումը, երկրորդը՝ Ֆինլանտացի մը (10.000 մեթր), երրորդը՝ Գերմանացի մը, (ծանրութիւն նետել), չորրորդը՝ Ամերիկացի մը, որ մինակը կրցաւ 2.03 մեթր բարձրութիւն ցատկել (համաշխարհային մրցանիշն է 2.08).

ՅԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈԼՍՈՑ մէջ մեռած է փրոֆ. Ցովսէփ Ճէլալ, որ ծանօթ էր իբրեւ քիմիագէտ եւ ուսուցիչ համալսարանի:

ԹՂԹԱՏԱՐ ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ, որուն վարիչն էր հռչակաւոր օդանաւորդ Ժէնէն եւ որ շաբաթ օր ճամբայ ելած էր դէպի Հարաւ. Ամերիկա, վար իյնալով ջախջախուեցաւ Թաանի նահանգին մէջ: Երեք օդանաւորդներն ալ մեռան:

ԼՈՒԻ ՊԼԷՐԻՕ, Ֆրանսացի ծանօթ ճարտարագէտը եւ օդաչուն որ առաջին անգամ կտրած է Մանշը, 12 սաւառնակներ ջախջախելէ վերջ (1907 յուլիս 11), մեռաւ շաբաթ օր: Ծնած էր 1872ին եւ առեն մը ինքնաշարժի ճարտարագործութեան մէջ աշխատելէ վերջ, ամբողջովին նուիրուեցաւ օդանաւային ասպարէզին: Իր ամբողջ գիտութիւնը եւ հարստութիւնը յատկացուցած էր այս գործին.

ՇԻՐԼԻ ԹԷՄՓԸԼ առեւանգելու ծրագիր յղացած էր 16 տարեկան լակոտ մը, որ անմիջապէս ձերբակալուեցաւ: Տղան նամակ մը գրելով աղջկան հօրը կը պահանջէր օգնել նաւիլ եւ 25.000 տոլարի գումար մը ձգել ամայի տեղ մը, այլապէս պիտի առեւանգէր շարժանկարի գեղատի արուեստագիտուհին.

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆԻ պողպատի գործարանին գործադուլը վերջացաւ շնորհիւ Ներքին Նախարարին միջամտութեան: 5400 բանուորներ աշխատանքները պիտի վերսկսին վաղը, չորեքշաբթի: Նախարարը անձամբ Սէն Շամոն գացած էր, նկատելով որ գործադուլը կը տեւէ 47 օրէ ի վեր: Գոյացած համաձայնութեամբ, հասարակ բանուորներու նուազագոյն աշխատավարձքը պիտի ըլլայ ժամական 3 ֆր. 55:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ ոստիկանական քննիչ մը եւ ոստիկան մը սպաննուեցան Հայֆայի մէջ: Միեւնոյն առեն երկու հրեայ պահապաններու դիակները գտնուեցան քաղաքին մօտ:

ԱԺԱՆ ՓԱՓԻՅՈՆՆԵՐ ԵՒ ՀՈՂԵՐ

ԾԱԽՈՒ է Սէնթ Ժընըվիէվ տէ Պուայի մէջ, Փարիզէն կէս ժամ հեռու, կար տ'Օսթէրլիցէն եւ նոյն կայարանէն հինգ վայրկեան հեռու.—

1. Շքեղ փաւիյոն մը երեք յարկ, 15 սենեակներ, ջուր, կազ, ելեկտ., սալ տը պէն, պիլիար: 23.000 մեթր հող, պտղատու ծառեր, այգի, մարգագետին, գետակ, փոքրիկ փաւիյոն մը երեք սենեակնոց, կառատուն, հաւնոց, լուացարան եւն.: Գինը՝ 150.000 Ֆր. կանխիկ եւ 100.000 Ֆր. 20 տարիէն վճարելու պայմանով. Առեւտրական մեծ յարմարութիւններ.

2. Փոքր քարաշէն փաւիյոն մը, ութ սենեակ, 800 մեթր հող, պարտէզ, ջուր, կազ, ելեկտ. եւ կեդրոնական ջեռուցում: Գին՝ 80.000 Ֆր. ոչ վերջնական:

3. Երեք սենեակնոց փոքր փաւիյոն մը, 400 մեթր հող, պարտէզ, ջուր, ելեկտ.. Գին՝ 20.000 Ֆրանք.

Կարելի է այցելել կիրակի օրերը, մասնաւոր ժամադրութեամբ:

Գրել հայերէն կամ ֆրանսերէն Գ. Vanyին, 122. Ave. de Beauséjour, Ste. Geneviève des Bois (S. et O.): Կան նաեւ աժան հողամասեր:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵՌԱԳՈՅՆ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները չորեքշաբթի երեկոյ (5 օգոստ.) ժամը 8-30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 rue St. Denis (Place du Châtelet), մէթրօ Châtelet Օրակարգ՝ Երեսփոխանական ժողովի օրակարգերու քննութիւն:

ԱՆԻՒՌ-ԳՈՒՄ ՔՈԼՈՆԳԻ Արամ ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 6 օգոստ. հինգշաբթի երեկոյ, սովորական հաւաքատեղին:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼԲՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալբոմի երկրորդ տպագրութիւնը:

Գին Ֆրանսայի համար 5 Ֆր., արտասահման 6 Ֆր.:

Դիմել ընկ. Արցախեանի, Յառաջի խմբագրատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

"ՎԷՄ" ի ԺԴ. Թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.

Գ. ԳԻՐՋԱԼԵԱՆ՝ Մեծ Ցորեկեանի առթիւ: ՏՈՔԹ. ՎԱՀՐԱՄ Ց. ԹՈՐԳոմեան՝ Ցուցատախտակ: ՇԱՒԼ ԴԻԼ՝ Հայկական ճարտարապետութիւնը: Հ. Գ. ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆ՝ Հայաստանի գմբէթաւոր եկեղեցիները: ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ՝ Նպաստ մը Հայ եւ Թուրք աշուղական գրականութեան: Ա. ԲԵՐԲԵՐԵԱՆ՝ Միքայէլ Նալբանդեանցի անտիպ երկերը: ՎԱՀԱՆ ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ՝ Արհաւիրքի օրեր: ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ՝ Համաշխարհային պատերազմը եւ Տաճկի աշխարհը: ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ՝ Բագրատ վարդ., Գէորգ Թաւաքալեան: Անցեալը: Կեանք եւ մշակոյթ: Գիրք եւ մամուլ: Գրախօսական: Ցանկուած: Վ. ՄԱՆԿՈՒՆԻ՝ Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը:

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 Ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթադրական սակի.

Երրորդ շրջանի բաժանորդները կրնան առաջին երկու տարիներու 12 թիւերը ստանալ վճարելով 50 Ֆրանք. կամ վեց գիրքի համար 25 Ֆր.

Հասցէ.— S. Vratzian, 13 Rue des Platanes, Gîté Jardin de Plessis-Robinson. (Seine).

ԱՅՍ ՇԱԲԹՈՒ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

ԾԱԽՈՒ Է Փարիզէն մէկ ժամ հեռու հաւաբուծութեան հաստատութիւն մը, օժտուած այժմեան գործիքներով: Խուփի մեքենայ եւլն.: Կարելի է գնել գործիքները եւ տեղափոխել: Նպաստաւոր գին: Դիմել Գ. Այնեանի, 180 rue de Tolbiac, Paris (13)

ԳԱՏԻ ԹՈՒՂԹ, ԼԻՆՕ, ՆԵՐԿ

Այս ծանուցումը ներկայացնողին գին բաժանորդին վրայէն 100էն 20էն 40 գեղչ:

Դիմել՝ փառքի մթերանոց, 15, Avenue Mathurin - Moreau, PARIS (19).

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

— o —

(ԿՈՉ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ)

Զօրավար Անդրանիկի Յուշարձանի Շինութեան Կեդրոնական Յանձնախումբս պատիւ ունի հրաւիրելու հայ արուեստագէտները որ մասնակցին Յուշարձանին նախագծի մրցումին, մինչեւ յառաջիկայ 30 Սեպտեմբեր գծուած կամ տուէ նիւթով մանր չափի վրայ շինուած վիճակի մէջ Յանձնախումբիս հասցնելով իրենց յղացումներուն փոքր, աղիր պատկերը կամ նախաձեւը (մաքէթ), նկատի ունենալով հետեւեալ պայմանները.

1.— Գերեզմանահողին երկայնութիւնն է 2 մէթր եւ 50 սանթիմէթր, լայնութիւնը 1 մէթր եւ 60 սանթիմէթր: Յուշարձանը առէ սանթիմէթր մ'իսկ աւելի տեղ չէ կրնար գրաւել:

Նկատելի է նաեւ որ գերեզմանին շուրջ այժմ կան եւ ապագային ալ պիտի կրնան կանգնիլ ուրիշ գերեզմաններ:

2.— Անդրանիկը ներկայացնել իր ՀԵՐՈՍ ԶՕՐԱՎԱՐի հարազատ դիմագծերով

3.— Պատուանդանին վրայ բաւականաչափ տեղ թողուլ արձանագրութեանց եւ քանդակներուն համար:

4.— Յուշարձանին կառուցուածքին, զարդերուն եւ քանդակներուն տալ հայկական դրոշմ:

5.— Ներկայացուելիք նախագիծը կամ նախաձեւը իրականանալի պէտք է ըլլայ ռուէ նիւթով:

6.— Նկատի ունենալ որ, բոլոր ծախքերը մէջը ըլլալով, շուրջ 30.000 Ֆրանք միայն կարելի է տրամադրել Յուշարձանին շինութեան եւ զետեղման համար:

7.— Նախագիծները կամ նախաձեւերը, իրենց վերջնական պայմաններով (գին, վճարման ձեւ, շինութեան պայմանաժամ, եւայլն) ղրկել մինչեւ 30 սեպտեմբեր 1936: Այս Թուականէն վերջ հասնող նախագիծները կամ նախաձեւերը կը կորսնցնեն մրցման մասնակցելու իրաւունքը:

8.— Ընտրութեան անկողմնակալութիւնը ապահովելու համար կը խնդրուի մրցման մասնակցողներէն, իրենց նախագիծները կամ նախաձեւերը ղրկել մասնաւոր ծածկանունով կամ խորհրդանիշով, իսկ իրենց իսկական անունը, հասցէն եւ անհրաժեշտ նկատուած բացատրութիւնները տալ կնքուած պահարանի մը մէջ որ իր արտաքին երեսին վրայ պիտի կրէ մի միայն իրենց ծածկանունը կամ խորհրդանիշը: Այս պահարանը պիտի բացուի յարմարագոյն նախագծին ընտրութենէն վերջ

9.— Նախագիծները կամ նախաձեւերը 1936 հոկտ. 1—15 պիտի ցուցադրուին Փարիզ, ազգային սրահ մը, ... ցուցահանդէսի մը մէջ, որուն մուտքը ազատ պիտի ըլլայ հանրութեան:

10.— Հոկտեմբեր 15էն վերջ, նախորդ եւ ներկայ Յանձնախումբերու անդամներէն եւ հայ արուեստագէտներէ կազմուած գնահատիչ Մարմին մը առջեւ տեղի պիտի ունենայ ցուցադրուած նախագիծներէն յարմարագոյնին ընտրութիւնը, եւ Յուշարձանին շինութեան պիտի ձեռնարկուի օրինական ճամբով:

11.— Զնախընտրուած նախագիծները ու նախաձեւերը կը մնան Փարիզ, Յանձնախումբիս մօտ հեղինակներուն տրամադրութեան տակ: Յանձնախումբս պարտաւոր չէ տալ լուսաբանութիւն տալ չնախընտրուած նախագիծներուն եւ նախաձեւերուն համար:

12.— Յանձնախումբ իրեն կը վերապահէ նախընտրուած նախագծին կամ նախաձեւին վրայ, շինութեան ընթացքին բարեփոխութիւններ մտցնելու իրաւունքը:

13.— Մրցումի մասնակցողներէն կը խնդրուի նաեւ վերոյիշեալ կնքուած նամակին մէջ յայտնել գումարը այն համեստ հեղինակի իրաւունքին որով պիտի ուզէին գնահատուիլ եթէ իրենց նախագիծը, նախընտրութեան արժանանալով հանդերձ, իրենք չեն ուզեր անձամբ վերցնել շինութեան հոգն ու պատասխանատուութիւնը.

(Կնիք)

*** Յուշարձանի Կեդրոնական Յանձնախումբս շնորհակալութեամբ ստացած է Գ. Տիգրան Գազանտարեանի միջոցաւ Մարսէյլի արուարձաններէն Սէնթ-Անթուանի Վանի Հայրենակցական Միութենէն 700 Ֆր.
Գ. Հրանդ Ներսէսեանէ 20 »

գումար	720 „
Նախորդ գումար	15449.05
Ընդհ. գումար	16169.05

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄՕՏ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐՈՎ

«ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԻԿ» (Նուագող վշտից Հայրենեաց, Առաջին Համար (կենսագրութիւն). կազմեց՝ ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ: Ստուար հատոր մը, 456 երեսգիր եզերով եւ պատկերազարդ: Կը պարունակէ ոչ միայն Խրիմեան Հայրիկի կենսագրութիւնը, այլեւ պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկութիւններ Վասպուրականի եւ ժամանակակից դէպքերու մասին:

Գին՝ 50 ՖՐԱՆՔ Թղթակազմ եւ առանց հաշուելու Թղթատարի ծախսը:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ (Սեւր)

Մխիթարեան Հայրերու Սեւրի Մուրատեան Վարժարանին 1936—1937 դպրոցական տարեշրջանը կը սկսի յառաջիկայ Հոկտեմբեր 1ին: Վարժարանը կ'ընդունի գիշերօթիկ, կէս գիշերօթիկ եւ ցերեկօթիկ աշակերտներ:

Արձանագրութիւններու համար դիմել վարժարանի տեսչութեան Direction du Collège Armenien Samuel Moorat, 26 Rue Troyon, Sèvres (S. & O.) ընդունելութեան օրերն են երեքշաբթի ժամը 9էն 12 եւ կիրակի օրերը ժամը 15էն 18:

ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ (Aigle d'Arménie)

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

ՀԻՄՆՈՒԱԾ 1936 ԻՆ

Նպատակն է՝ Նորահաս հայ սերունդին մէջ զարգացնել մարմնակրթանքի կիրարկումը, զարգացնել անոր մէջ երգի ճաշակը, ամրացնել ընկերական յարաբերութիւնները անդամներու միջեւ, պաշտպանել անդամներու ընկերային եւ բարոյական շահերը:

Տեղեկութեանց համար դիմել՝ Գ. ԱԼՊԵՐ ԱՇՃԵԱՆԻ

14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

Եւրոպայի ամէնամեծ հայկական գրատունը

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

51, Rue Mr. le Prince, Paris (6). Métro: Odéon. Tél. Danton: 88-65.

Հայերէն, ֆրանսերէն, անգլիերէն եւ այլն ամէն տեսակ գրքեր: Արդիական կազմատուն: Տպագրական գործեր:

Ամէն մեկնաբանիբառոր հայաստան խառնածիկ ալպում կը վաճառուին արագ եւ խղճամիտ կերպով

Դերձակատուն

ՊՕՂՈՍ ԳՈՐԳԻԿԵԱՆ

31 Route de Choisy, Ivry s/Seine

Հեռախօս Italie 13—45

ՃՈԽ ՄԹԵՐՔ ֆրանսական եւ անգլիական կերպասներու

Վերջին նորաձեւութիւն, խնամուած աշխատանք, չափաւոր գին:

Ստացած ենք ամառնային գեղեցիկ կերպասներ-

Զեր շինելիք հագուստներուն համար դիմեցէք մեր դերձակատունը

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ Հեռաձայն Danton : 98 78

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

80 Avenue de Saxe LYON

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՃՇԴՈՒՄ.— «Յառաջ»ի վաղուան թիւին մէջ գրութիւն մը հրատարակուած էր ցաւօնի բարբառով: Գ. Ս. Ալէքսանեան կը խնդրէ մեզմէ ճշդել թէ այդ գրութեան հեղինակն է հայրենակից Մինասեան, որ քանի մը տարի առաջ մեռաւ Մարսէյլի մէջ:

Գ. ՍԱՐՈՅԵԱՆ (Վալանս).— Զեր ուզած հասցէն՝ E. A. Terzian, B. P. 31, Draguignan (Var)

ՎԱՐԺՈՒՀԻ Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Սէն Ժէրոմի թաղ. Խորհուրդը վարժուհի մը կը փնտռէ գիւղին մանկապարտէզին համար, գոհացուցիչ վճարումով: Դիմել թաղ. Խորհուրդին, Saint-Jerome, Marseille:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Տիգրան Զաւարեան (կամ Կարապետեան) քոյրը Տիկ. Արգունեան (անունը կարծիքով Փայծառ), որ կը բնակէր 5 rue Pierre Curie, Kremlin-Bicêtre, Seine: Կը խնդրուի իր հասցէն իմացնել Garabed Derderian chez M. Barry Honoré à Chaspayac par Loudes (Haute Loire)

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

Երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ»

Փարիզի եւ Եւրոպայի Ցառաջի ցրուիչ

Գ. ԱԻԵՑԻՆԷՆ:

PETITES ANNONCES

ՕԳՏԱԿԱՐ ՀԱՍՑԷՆԵՐ

ԲԺԻՇԿՆԵՐ.—

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

Վիրաբոյժ-Ատամնաբոյժ

16, Rue de Vaugirard, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն կամ Սէն Միշէլ

Tél. Odéon 76 22

ՏՈՔԹ. ԽԱՉՈՒԿ

կ'ընդունի երկուշաբթի, չորեքշաբթի, շաբաթ ժ. 2-6 եւ ժամադրութեամբ

8 Rue Degas, Փարիզ:

Tel. Jasmin 11-78

OFFICE NANSEN

38 Boulevard Raspail — Paris (6)

ԴԵՐՁԱԿՆԵՐ.—

Գ. ԱՃԷՄԵԱՆ

Արանց եւ կանանց

42, Rue Blanche, մէթրօ՝ Trinité

ՊՕՂՈՍ ԳՈՐԳԻԿԵԱՆ

Խնամուած կար, չափաւոր գին

31, Route de Choisy, Ivry s/Seine

Հեռաձայն Italie 13 - 45

ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌՆԵՐ.—

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Արեւելեան ամէն տեսակ ապրանքներ

4, Rue de Metz

Մէթրօ՝ Strasbourg - St. Denis

ՆՊԱՐԿ. CONSTANTINOPLE

Արեւելեան եւ եւրոպական ապրանքներ

37, Rue de Trévise

Մէթրօ՝ Cadet Tél.: Prov. 82 -

Երիտասարդ ուսուցիչի համար դիմել Գ. Տիգրան Օհանեանի, 15, Rue du Pourtour, Clamart, Seine.

ԹԱԳՒՈՐ ԱՅՎԱԶԵԱՆ

Կերպասեղէնի ներկայացուցիչ

27, Rue Dunoir, Լիոն (3), Ռոն

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame, PARIS (13)

ԵԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
ՀԵՌԱՁԱՅՆԻ ԹԻՒ — Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ....	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 5 ՕԳՈՍՏՈՍ
MERCREDI 5 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3183

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

«ՃԻՀԱՏ» ՄԸ ԽՈՒՃԱՊԱՀԱՐ...

Այժմ որ աչքի առջեւ ունինք Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան առթիւ եղած հրատարակութիւնները եւ մշակուած պաշտօնական բանաձեւերը, փորձենք աւելի հանգամանօրէն վերլուծել եղերական դէպքին խղկութիւնը։

Նախ, կարեւոր ճշդում մը,— Երէկ, խօսելով Երեւանի Կեդր. Կոմիտէի առած որոշման մասին, թիւրիմացութեամբ Վրացի նշանակեր էինք զեկուցանողը, — Կուդրավցեւ, որ Ռուս մըն է, եւ քարտուղարը՝ Անդրկովկասի Երկրային Կոմիտէին։

Ուրեմն, յուլիս 12ին բացառիկ ժողով մը կը գումարէ Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէն, եւ լսելով Կուդրավցեւի զեկուցումը՝ Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան մասին, միաձայնութեամբ կը քուէարկէ բանաձեւ մը, որուն բնագիրը պիտի կարդաք Դ. էջին մէջ։

Նոյն կաղապարին վրայ բանաձեւեր կը քուէարկուին, նաեւ, Թիֆլիսի եւ Բագուի, ինչպէս եւ Հայաստանի գլխաւոր քաղաքներուն մէջ, միշտ «միաձայնութեամբ»։ Ժողովներն ալ կը սարքուին միաժամանակ,— օր մը առաջ, օր մը վերջը։

Երէկ հրատարակեր էինք բանաձեւին ամփոփումը։ Պէտք է կարդալ ամբողջութիւնը, իրենց իսկ լեզուով, իմանալու համար խորութիւնը սարքուած խեղկատակութեան։

Բառը թեթեւ է։ Իրականին մէջ քստմնելի ողբերգութիւն մըն է որ կը պարզուի, դիակի մը շուրջը։

Պէտք է կարդալ ու սերտել անոր ամէն մէկ բառը, իմանալու համար թէ մինչեւ ուր կրնան հասնիլ հաւատաքննական մոլեգնութիւնը եւ անբանացման խորութիւնը, աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին մէջ։

Մանաւանդ որ, թէեւ բխած նոյն կաղապարէն, իւրաքանչիւր բանաձեւ իր կարգին չեշտ մը, գոյն մը եւս կ'աւելցնէ, վայրենօրէն յօշոտելով զոհը, բզքտելով անոր սիրտն իսկ։

Իւրաքանչիւր բանաձեւ դանակի նոր հարուած մըն է, որ կը դառնայ ու կը դառնայ դատախազներուն ձեռքին մէջ, կը խրի, կը խոցոտէ, կը մանրէ ջիղ ու երակ։

Մէկ խօսքով կրկին սպանութիւն, մարթոտում՝ ինքնասպանութենէն յետոյ։

Եւ ովքե՞ր են դատախազները,— անոնք որ գլխու վրայ կը պտտցնէին զայն, մինչեւ չքանչանի արժանացնելով, եւ անոնք որ քարեւ կեցեր էին տարիներով, նուաստօրէն։

Բոլոր ժողովներուն մէջ, որոնց հրաւիրուած են վարիչ դէմքեր եւ պատասխանատու մարդիկ, չպիտի գտնէք մէկ հատիկ ունկնդիր, որ համարձակէր ձայն բարձրացնել, գոնէ մէկ առաքինութիւն վերագրելու համար անձնասպանին։ Ոչ ալ որ եւ է չքմեղանք, իբրեւ «մեղմացուցիչ դէպք յանցանաց», ինչպէս կը պատահի ամէնէն քրէական ոճիրներու պարագային։

Թոյն, միայն թոյն, բոլորը մէկ բերնով, հոգ չէ թէ խօսողներն ըլլան Ռուս, Վրացի, Թաթար կամ Հայ։ Մէկը միւսին պակասն է որ կը լրացնէ, իսկ Հայը աղ կը ցանէ ամէն տեղ։

Եւ ի՜նչ խուճապային հոգեբանութիւն։

Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէին քարտուղարը անձնասպան կ'ըլլայ յուլիս 9ին։ Արտաքին աշխարհը լուր չունի տակաւին։ Զունի մինչեւ յուլիս 13 - 16։

Եւ սակայն, շողեպինդ, հեւ ի հեւ ժողովներ կը գումարուին Թիֆլիսի, Երեւանի եւ Բագուի մէջ, յուլիս 11 - 12ին, եւ կը դուշակե՜ն որ Խանջեանի «դաւաճանական արարքը» կը ծառայէ թշնամիներուն,— «անունդ է տալիս Դաշնակների, Տրոցկիստների եւ այլ հակայեղափոխականների ողորմելի թափթփուքների հակայեղափոխական գործունէութեանը»

Ապա ուրեմն,— «մոբիլիզա՞ցիա», ինչպէս կ'ազդարարէ Կիրովականի (Ղարաքիլիսէ) բանաձեւը։ Զօրաշարժ՝ «Խանջեանի պրովոկացիոն արարքով Հայաստանի կուսակցական կազմակերպութիւնների վրայ ընկած սեւ բիծը մաքրելու համար»։

Եւ ուրիշ ազդանշան մը, միւս ճակատէն, Բագու.

—«Ադրբէջանի Կ. (բ) Կ. Կենտկոմի քարտուղար ընկեր Ակոպովն անտիւի ուշադրութիւնը բեւեռեց բուրժուական - նացիոնալիստական կուսակցութիւնների՝ մուսավաթականների, Դաշնակների, մենշեւիկների ու հակայեղափոխական տրոցկիստների թափթփուքների պրովոկացիոն գործունէութեան փաստերի վրայ Ադրբէջանում եւ շեշտեց թէ անհրաժեշտ է բարձրացնել յեղափոխական զգաստութիւնը դէպի դասակարգային թշնամու բեկորներն ու նրա ոտնձգութիւնները»։ («Խ. Հայաստան», 17 յուլիս)։

Ուրեմն, Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեամբ, մարդիկ նոր խելքի եկեր են որ աչալուրջ հսկողութեան, յեղափոխական արթնութեան կը կարօտին ե՛ւ Հայաստանը, ե՛ւ Վրաստանը ե՛ւ Ադրբէջանը։ Հետեւաբար, — «ճիհա՜տ»...։

Կը նշանակէ թէ այս մարդիկ ծիծաղելի դառնալու զգացումն ալ կորսնցուցեր են, եւ ահաւոր խուճապի մը մատնուած, կը քաշեն ու կը քաշեն ահազանգի չուանը։

Այս խժալուր աղմուկին մէջ, կարելի՞ է քակել Խանջեանի անձնասպանութեան գաղտնիքը. Փորձենք.

Այդ փորձին համար առ այժմ բաւական են ձեռքի տակ եղած նիւթերը,— պարսաւանքի բանաձեւերն ու լեզապատառ կոչերը։

Որքան ալ վարպետօրէն շարուած ըլլան բառակոյտերը, անոնք ո՛չ թէ կը հերքեն, այլ անգամ մը եւս կը հաստատեն մեր ենթադրութիւնները։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԱՏՐԻՏԻ ՄԷՋ 25.000 ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ ԿԸ ՍՊԱՍԵՆ ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐՈՒ ՅԱՐՁԱԿՄԱՆ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՄԻՇՏ ԱՆՈՐՈՇ

Օդանաւային կռիւներ Ճիպրալթարի քացերը

Կիրակի օր նոր կռիւներ տեղի ունեցան Մատրիտի շրջակայ լեռներուն մէջ։ Օտար թղթակիցներու տեղեկութեանց համաձայն, 400 ապստամբներ եւ 800 կառավարական զինուորներ սպաննուած են այս ճակատամարտին մէջ, որ արիւնոտուշտ հանգամանք ունէր։ Կառավարութիւնը 25.000 կանոնաւոր զինուորներ եւ քաղաքապահներ համախմբած է Մատրիտի մէջ, սպասելով Զօր. Մոլայի յարձակման։ Բոլորն ալ սպառազինուած են թնդանօթներով եւ օդանաւերով եւ ունին առատ ռազմանիւթ. Ապստամբներու գլխաւոր թեւը, հրամանատարութեամբ Զօր. Միկէլ Փոնթէի հինգ մղոն եւս մօտեցաւ մայրաքաղաքին, յառաջանալով Կուատարրամայի կիրճէն։ Երկրորդ թեւը կը գտնուի Սոմօսիէրրա լեռներուն մէջ եւ իր դիմացն ունի կառավարական զօրաւոր ուժ մը։ Իսկ արեւմտեան թեւը ծամբայ ելած է Պուրկոսէն եւ խրամներ կը փորէ Էսքօրիալի մէջ, որ ամենամօտ կէտն է Մատրիտի։

Հարաւային ճակատին վրայ Զօր. Ֆրանքօ չյաջողեցաւ զինուոր կը փոխադրէ Մարոքէն։ Երրորդ ճակատին վրայ, Սարակոսայի մէջ ապստամբները ուժեղապէս ամրացած ըլլալով, եւ մղած են չորս յարձակումներ։

Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը ազդարարութիւն մը ուղղեց իր հպատակներուն, որպէսզի հեռանան Սպանիայէն։ Կառավարութիւնը կը մերժէ որ եւ է պատասխանատուութիւն՝ մնացողներուն համար։ Այս առթիւ կը գանգատի որ շատեր չեն ուզած օգտուիլ ներկայացած պատեհութենէն։ Տակաւին 170 ամերիկեան հպատակներ կը գտնուին Մատրիտի մէջ։ Սպանիական կառավարութիւնը խոստացած է պաշտպանել անոնց կեանքը եւ գոյքերը, միեւնոյն ատեն ապահովելով ջուր, կազ, հեռախօս, ելեկտրական լոյս եւն։ Ամերիկեան կառավարութիւնը առ այժմ չուզեր ճանչնալ Սպանիոյ ապստամբներուն կազմած ասժամեայ կառավարութիւնը։

Երեքշաբթի օր կատաղի կռիւներ տեղի ունեցան Ճիպրալթարի քացերը, օդանաւերու եւ մարտանաւերու միջեւ։ Երկու կառավարական մարտանաւեր եւ երկու ապստամբ օդանաւեր իրար ռմբակոծեցին ամբողջ քառասուն վայրկեան առանց յաջող մնալու պատճառելու։ Կառավարական մարտանաւերը երեք ժամ ռմբակոծեցին Մարոքի ծովափը, եւ ի վերջոյ եւ մղուեցան ցամաքէն արձակուած ռումբերու կրակին տակ։ Բիչ մնաց որ օտար մարտանաւեր ալ վնասուէին։

Սէվիլլայէն հասած լուրերու համաձայն, Վալենսիոյ զինուորները ապստամբած են կառավարութեան դէմ, իսկ Օվիէտօ քաղաքը բոցերու մէջ է։ Նավարայի ապստամբները յաջողեցան կտրել Սան Սէպաստիանոյի ելեկտրական հոսանքը, բայց կառավարական զօրքը յաջողեցաւ եւ մղել զանոնք։

Համատարած բռնագրաւումներ

Կառավարութիւնը անխնայ կը գրաւէ այն գոյքերը որ կը պատկանին ապստամբներուն միացած անհատներու կամ հաստատութեանց։ Կարելի չէ հաշուել այս բռնագրաւումները։ Մատրիտի մէջ գրաւուած են եկեղեցիներու կէսը, բոլոր վանքերը, դպրանոցները։ Քսանըհինգ նահանգներու մէջ գրաւուած են աջակողմեան, կղերական եւ միապետական թերթերու խմբագրատուները, ակումբները, երեւելիներու ապարանքները։ եւն։ Այս բռնագրաւումներուն շնորհիւ կառավարութիւնը պիտի կրնայ գլուխ հանել իր ընկերային ծրագիրը։ Շատ մը շէնքեր պիտի վերածուին հիւանդանոցներու, ապաքինարաններու, բանուորական ակումբներու, գրադարաններու եւ փոխադարձ օգնութեան գրասենեակներու։ Կառավարութիւնը այս անգամ չգրկեց 25 նահանգներու պետական պաշտօնեաներուն թոշակները, նկատելով որ այդ շրջանները կը գտնուին ապստամբներուն ձեռքը։

Միեւնոյն ատեն, կառավարութիւնը պետական սեփականութիւն հռչակեց բոլոր զինուորական գործարանները, մանաւանդ օդանաւային հաստատութիւնները, վառօդարանները, փամփուշտի, ռումբի եւ զրահապատ ինքնաշարժի գործարանները. Այս գրաւումներուն շնորհիւ, բազմապատկուած է ռազմանիւթի արտադրութիւնը։ Առաջ օրական 300.000 փամփուշտ կը հա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ ՄՂՈՒԱԾ ԿՌԻՒՆԵՐԷՆ
Պարսելոնայի մէջ քարշելով կ'այրեն մեռած ձիերու դիակները:

«ՏՈՒՆ» ՄԸ «ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՄԱՐ

Հայրենակիցնե՛ր,

Տասնըմէկ տարի անընդհատ հետեւած ըլլալով «Յառաջ»ի հրատարակութեան, իբրեւ բարեկամներ եւ ընկերներ, եւ շատերս ալ իբրեւ աշխատակիցներ, պարտականութիւն կը սեպենք նախաձեռնութիւն առնենել, «Տուն» մը ապահովելու անոր, սեփական տպարանով։

Այս նախաձեռնութեամբ, մեր գոհունակութիւնը պիտի ըլլայ ոչ միայն ընդառաջ երթալ ընդհանուր բաղձանքի մը, որ շեշտուեցաւ «Յառաջ»ի տասնամեակին բոլորման առթիւ, այլ եւ զարկ տալ հայկական մամուլի զարգացման, այս օտար ափերուն վրայ։

Բոլորդ ալ գիտէք թէ ինչ տաժանելի պայմաններու մէջ կ'ապրի հայկական մամուլը, մանաւանդ այս միջավայրին մէջ։ Տեղական թերթերն անգամ, հակառակ իրենց միլիոնաւոր ընթերցողներուն եւ առատահոս եկամուտներուն, տարին քանի մը անգամ հանգանակութիւններ, մրցանքներ (քէրմէսներ) եւ ուրիշ հասութաբեր ձեռնարկներ կը կատարեն, եւ հասարակութիւնը սիրով կ'ընծայէ իր աջակցութիւնը։

«Յառաջ»ը իբրեւ առաջին եւ վերջին դրամագլուխ ունեցած է իր հիմնադրութեան առթիւ տրամադրուած վարկը, եւ այնուհետեւ, 1925էն մինչեւ այսօր, իր եկամուտի աղբիւրները եղած են առօրեայ վաճառումը, բաժանորդագիններ եւ ռեկլամային ազդերը։

«ՅԱՌԱՋ»ը լման տասնըմէկ տարի ապահամարեց բոլոր խոչընդոտներն ու տագնապները, շնորհիւ իր խմբագրութեան եւ վարչութեան, աշխատակիցներուն եւ աշխատաւորներուն անվհատ եւ տոկուն ճիգերուն, եւ այսօր հպարտութեամբ եւ աւելի ինքնավստահ կը շարունակէ իր ճամբան։ Այս յաջողութենէն վերջ, ան պէտք էր ունենայ իր սեփական տպարանն ու խմբագրատունը, բոլոր յարմարութիւններով, որպէսզի կարենայ եթէ ոչ թեթեւցնել իր բեռը, գոնէ զարգանայ աւելի լայն պայմաններու մէջ։

Թերթը չունի որ եւ է միջոց, յղացնելու համար այս տարրական պահանջը։ Ուրեմն անոր բարեկամներուն կ'իյնայ աջակցիլ, համաձայն իրենց կարողութեան, որպէսզի գոյանայ նուազագոյն հիմնադրամը։

Այդ պատճառով է որ կ'ուզենք ընծայել մենք, վստահ՝ «Յառաջ»ի վայելած ջերմ համակրանքին եւ լայն ժողովրդականութեան վրայ, որ լաւագոյն վկայութիւնը կը կազմէ անոր արժէքին, իբրեւ թերթ եւ իբրեւ առաջնորդ հանրային կարծիքի։

Ուրեմն կը հրաւիրենք «Յառաջ»ի բոլոր բարեկամները, փութացնել մեր գործը, անհատաբար կամ հաւաքաբար, ի հարկին կազմելով յանձնախումբեր կամ «Բարեկամներու Միութիւններ», համաձայն տեղական պայմաններու, Ֆրանսայի թէ արտասահմանի մէջ։

Նախաձեռնող յանձնախումբս սիրայօժար կ'ընդունի անդամակցութիւնը «Յառաջ»ի այն բարեկամներուն, որոնք կ'ուզեն գործնապէս աջակցիլ իր աշխատանքներուն։

Կը խնդրուի տրամադրուած գումարները ղրկել ԿՆԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԳԱՆՁԱՊԱՀԻՆ, ուղղակի կամ «Յառաջ»ի միջոցաւ, եւ կամ վճարել տեղական յանձնախումբերու։ Ցանկերը օրը օրին պիտի հրատարակուին։

ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Նախագահ՝ ՏՕՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ, փոխ-նախագահներ՝ ԱՆ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ եւ ՏԻԳՐԱՆ ԲԷԳԶԱԴԵԱՆ, գանձապահ՝ ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆ, անդամներ՝ Գ. ԲԱԼԱՅԵԱՆ, ՀՐԱՆԴ ՍԱՄՈՒԷԼ, Ս. ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ եւ Ս. ՍԱՄՈՒՆԻ։ Քարտուղար՝ ՀՐԱՆԴ ՎԻՇԱՊԵԱՆ։

ԳԱՆՁԱՊԱՀԻ ՀԱՍՑԷՆ.— Léon Babonian, 9, Rue Charlot, Paris (3).

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ.— Հ. Վիշապեան, «Յառաջ»ի միջոցաւ։

Մարսէյլը գործի ձեռնարկած է արդէն

ՄԱՐՍԷՅԼ, 1 Օգոստ.— Ցարգելի բարեկամներ, քաղաքիս մէջ կազմուեցաւ, «Յառաջ» օրաթերթի զարգացումը ապահովելու նպատակով սկսուած շարժումին աջակցելու համար, «Համակրանք «Յառաջ»ի» անունով մարմին մը, համակիրներէ եւ բարեկամներէ։

Իր ծրագիրն է նիւթական աղբիւրներ գտնել, տպարանի մը համար, Ա. Սարքելով հանդէսներ արուարձաններու, մօտակայ քաղաքներու եւ բուն Մարսէյլ քաղաքին մէջ։ Բ. Հրապարակ հանելով նուիրատուներ։ Կը սպասենք Կեդր. Յանձնաժողովի հրահանգներուն։

Քարտուղար՝ Գ. Ներիկեան — Ատենապետ՝ Յ. Պապիկեան

Յ.Գ.—Ղրկեցէք՝ մեր յանձնախումբին կազմը եւ ուրիշ մանրամասնութիւններ։

Համակրանք Պուրկէյէն

ՊՈՒՐԳՐԷՇ, 29 յուլիս.— «Յառաջ»ի Ռումանիոյ ընթերցողներն ու բարեկամները մեծ գոհունակութեամբ իմացան որ ձեռնարկուած է սեփական տպարան մը հաստատելու։

Ռումանահայ ընթերցողին համար «Յառաջ»ը անհրաժեշտ հոգեկան սնունդ մըն է, եւ ամէն ձեռնարկ որ զան կ'ընէ քայլ մըն ալ բարձրանալու, ուրախութեամբ կը համակէ մեզ։ Այս առթիւ «Յառաջ»ի բարեկամները կը մտածեն կազմել յանձնախումբ մը, աւելի արդիւնաւոր կերպով օգտակար ըլլալու համար այս ձեռնարկին ու հասցնելու համար հայ իրականութեան այնքան օգտակար «Յառաջ»ը եւրոպական իմաստով օրաթերթի մը, մինչեւ այն յոյսով թէ օր մը «Յառաջ»ները հայրենի երկինքին տակ կը փոխադրուին։

ԲԱՆՈՒՈՐ

«ՄԵԹՐՈՅԻՆ ՀԱՅՐԻԿԸ», Պիէնվընիւ, մեռաւ առջի օր, 84 տարեկան հասակին մէջ։ 1896ին էր որ առաջին ծրագիրը ներկայացուց ստորերկրեայ երկաթուղիի մը համար եւ 1900 յուլիս 14ին բացուեցաւ առաջին գիծը, Վէնսէն-Մայօ։ Երբ գործէն կեանքէ քաշուեցաւ 1932ին, Փարիզի մէթրոյին ցանցը հասած էր 139 քիլոմեթրի։ Այդ առթիւ հաշիւ կ'ընէր թէ ամէն տարի 7.700.000 հոգի կը ճամբորդեն իւրաքանչիւր քիլոմեթրի վրայ։

ԱՆԺԷԼԻ ՄԻՒՖԹԻՆ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ առթիւ, ձերբակալուեցան 15 բնիկներ, իբրեւ կասկածելի. Միւֆթին բարեկամ էր Ֆրանսայի եւ սպանութեան օրը հեռագիր մը ստորագրած էր, բողոքելով Փարիզ ղրկուած իսլամական պատուիրակութեան մը բռնած դիրքին դէմ։

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻ ԽՆԴԻՐԸ

Մօտաւորապէս տարի մը կ'ըլլայ այս սիւնակներուն մէջ, այս հարցին արծարծումը: Դժուար է ճշդել գաղափարին գտած ընդունելութեան չափը զանգուածներու կողմէ: Գործնական ոչ մէկ աշխատանք տարուած է, որպէսզի կարելի ըլլար ըմբռնել զանազան հոսանքներու վերաբերումը: Մանր մունր նշաններ միայն կան որ կարծել կու տան թէ մտածումը անիրագործելի եւ անգործնական չէ եւ թէ շատեր կան չէզոքներու եւ քաղաքական կազմակերպութիւններու մէջ իբրեւ համակիր գրուած առաջարկին:

Ֆրանսայի քաղաքական ու ընկերային կեանքի մէջ ժողովրդական ճակատի յաջողութիւնները, մեծ չափով ազդած են նաեւ Հայերու մտածողութեան վրայ: Այդ ազդեցութիւնը չէ որ կը զարմացնէ մեզ: Միջավայրին ազդեցութիւնը մարդոց վրայ շատ բնական երեւոյթ է, ինչպէս նոր ճամբաներ գտնելու ձգտումը՝ հինէն դժգոհներու համար: Անբնականը եւ թերեւս նաեւ վնասակարը պիտի ըլլար ուրիշներու ըրածը կապկել, նոյնութեամբ ընդօրինակել, առանց սեփական պայմաններու պատշաճեցումը կատարելու: Մեղադրելի չէ ուրիշներու գործունէութեան ձեւին հետեւիլը, երբ ան օգտակար արդիւնքներ տուած է. մեղադրելին քարացումն ու մեկուսացումն է, կեանքին անհաղորդ մնալն է, մէկ խօսքով պահպանողական հոգեբանութենէն չազատուիլն է:

Պէտք է ուրեմն ամէնէն առաջ ճշդել ու սահմանել տարազը: Ի՞նչ պէտք է ըլլայ հայկական կեանքի մէջ ժողովրդական ճակատի հետապնդելիք նպատակը եւ ի՞նչ միջոցներով:

Գիտենք որ Ֆրանսացիներու համար նոյն անունով եղած կազմակերպութեան նպատակն է,— պայքար խաղաղութեան համար, պայքար ֆաշականութեան դէմ, պայքար հացի համար, այսինքն աշխատաւորութեան կենցաղի բարձրացման համար: Գործնական կեանքի մէջ այս նպատակները կը հետապնդուին այսօրուան կառավարութեան կողմէ եւ մինչեւ հիմա ունեցան բարերար արդիւնքներ: Մեր իրականութեան մէջ ալ նոյն նիւթերը դնել, ի հարկէ կը դառնայ անիմաստ, քանի որ անոնք գոյութիւն չունին: Ֆաշականութիւն չկայ մեր մէջ, ոչ ալ պատերազմի ճակատ: Հացի խնդիր կայ, ճնշող եւ ստիպողական ձեւով: Հայ աշխատաւորութեան հացի խնդիրը կը ներկայանայ այս երկրին մէջ, տեղացիին հաւասար աշխատանքի ազատութիւն եւ իրաւունք ստանալուն մէջ, արտաքսման սպառնալիքներէն զերծ մնալու մէջ, երկրին մէջ որ եւ է տեղ կարենալ հաստատուելու ազատութեան մէջ, բոլոր աշխատաւորներուն է արգելքը, ուրեմն եւ զայն վերցնելու աշխատանքն ու պարտականութիւնն ալ կը պատկանի բոլորին: Անհասկնալի պիտի ըլլար որ եւ է տարակարծութիւն այս հարցին մէջ ու կը կարծեմ որ ուժերու կեդրոնացում մը այս նպատակին շուրջ դիւրին է:

Այսքանը միայն բաւարա՞ր է սակայն, չարժեր եւ հոսանք ստեղծելու, տարբերով իրարմէ հեռու եւ իրարու դէմ պայքարող զանգուածները մօտեցնելու: Անշուշտ ոչ, որովհետեւ այս աշխատանքը միայն ներքին ուժերով կարգադրուելիք գործ մըն ալ չէ. առաւելապէս կապուած է երկրի օրէնքներուն հետ եւ երբ այդ ի վերջոյ պետութեան կը պատկանի անոր կարգադրութիւնը: Եթէ լուծուի խնդիրը, կամ պարզուի լուծուելու բացարձակ անկարելիութիւնը, ժողովրդական ճակատը միայն այս նպատակով կազմուած՝ կը դառնայ անիմաստ:

Ուրեմն անհրաժեշտ է տալ այդ կազմաւորութեան ուրիշ աշխատանքի նիւթեր, աւելի երկար ճիգեր պահանջող գործեր: Մեր կեանքին մէջ չեն պակսիր անոնք եւ մեր իրականութենէն իսկ կը բխին: Հայրենիքի օգնութիւն եւ գաղութներու պահպանութիւն բացատրութիւններով կարելի է խտացնել շատ մը աշխատանքներ, որոնք զուտ քաղաքական հանգամանք չունին եւ որոնցմով շահագրգռուած են բոլոր Հայերը անխտիր:

Շատ գրուած է հայրենիքի օգնութեան եւ զօրացման մասին, կրկնութիւնը տաղտկալի կրնայ դառնալ: Այսքանը միայն պէտք է շեշտել որ քաղաքական խնդիր չէ այս, անով շահագրգռուած են ինչպէս Դաշնակցականը նոյնպէս համայնավարը, ռամկավարը եւ չէզոքը: Այս կազմակերպութիւնները անիմաստ կը դառնան առանց հայրենիքի: Ի՞նչ բանի համար պիտի աշխատի դաշնակցականը կամ ուրիշ կուսակցութեան պատկանող մը եթէ հայրենիքը չըլլայ. ի՞նչպէս պիտի կրնայ իր ծրագրած հայրենիքը ունենալ, եթէ ան զօրաւոր չըլլայ, ուժեղ չըլլայ:

Նոյն հարցումը կարելի է տալ միւս կուսակցականներուն, մանաւանդ հայ համայնավարներուն, որոնք կը կարծուին հայրենիքի եւ ազգութեան գաղափարին հանդէպ անտարբեր: Անհասկնալի է սակայն թէ ինչո՞ւ հայ համայնավարը այնքան Հայ պիտի չըլլայ, որքան Ֆրանսացի համայնավարը՝ Ֆրանսացի: Ինչո՞ւ համար անոնք ալ պիտի չուզեն, իրենց Ֆրանսացի ընկերներուն պէս, իրենց հայրենիքը տեսնել ազատ, զօրաւոր եւ երջանիկ. Եթէ չըլլայ այդ հայրենիքը եւ ազգութիւնը, ո՞ւր եւ ի՞նչպէս պիտի գործէ հայ համայնավարը: Միջազգայինի անդամ, անոր գործունէութեան դաշտը հայ կեանքն է: Մեռցուցէք այդ կեանքը, կը մեռնի նաեւ հայ համայնավարի գործունէութեան հնարաւորութիւնը: Ֆրանսական կեանքի մէջ հայ համայնավարի գործունէութիւն չենք տեսներ, կամ կը տեսնենք այնքան մակերեսային եւ խեղճ սահմաններու մէջ, որ հեռու է իսկական կուսակցական աշխատանքէ:

Այս բացատրութիւնները գրեցի ըսելու համար թէ հայ համայնավարներն ալ պէտք է շահագրգռուին գաղութներու պահպանութեամբ, հետեւաբար եւ մասնակցին այդ պահպանութեան օգնող բոլոր գործերուն, կազմակերպական, կրթական, մշակութային, իբրեօգնութեան եւ նման ձեռնարկներու: Մինչեւ հիմա այդպիսի աշխատանքներու մէջ չենք տեսած զանոնք: Կը մասնակցի՞ն թէ չէ, իրենց գիտնալիք բանն է, բայց տրուած ժողովրդական ճակատի կազմութեան համար, իրենց ցոյց տուած շահագրգռութեան չափը, պէտք է ենթադրել որ չեն ուզեր խուսափիլ նման աշխատանքէ:

Արդ, ի՞նչ միջոցներով կարելի է մեր մէջ իրականութեան վերածել ժողովրդական ճակատի ըմբռնումը: Ֆրանսական կազմակերպութիւնները մեզի ցոյց տուած են այդ գործնական միջոցները: Անոնց հետեւած ուղղութենէն դուրս ուրիշ ուղղութիւն կարելի ալ չի թուիր: Անոնք յայտարարած են.—

Ա) Ժողովրդական ճակատի կազմութիւնը չենթադրեր անոր մասնակցող քաղաքական կազմակերպութիւններու ձուլումը կամ լուծումը, չենթադրեր անոնց իւրաքանչիւրին ինքնայատուկ գործունէութեան դադարումը: Անոնց ամէն մէկը կը պահէ ազատութիւն շարունակելու իր կուսակցական գործունէութիւնը:

Բ) Ժողովրդական ճակատի կազմութիւնը ընդունիլ կու տայ բոլոր մասնակցողներուն եւ բարոյական պարտաւորութեան տակ կը դնէ վերջ դնելու փոխադարձ պայքարին, վնասակար քննադատութիւններուն:

Գ) Ժողովրդական ճակատը կը կազմուի, մասնակցողներէն իւրաքանչիւրին վերին, պատասխանատու մարմիններու խորհրդակցութիւններով եւ որոշումներով: Տեղական մասնակի գործունէութեան աշխատանքները չեն կրնար պէտք եղած լայն եւ բաւարար արդիւնքը տալ:

Ահաւասիկ ինչ միջոցներով սկսած են եւ յաջողցուցած մեր Ֆրանսացի բարեկամները:

Կարելի՞ է մեր մէջ հետեւիլ նոյնութեամբ այս ձեւին, որ լաւագոյնը եւ ամէնէն գործնականը կ'երեւայ: Եթէ այո, շատ կը հեշտանայ աշխատանքը, եթէ ոչ, չեն պակսիր աւելի ճկուն թէեւ աւելի երկարաշունչ միջոցներ նոյն արդիւնքին հասցնող:

Վերը նշանակուած միջոցներէն առաջինը կը կարծեմ որ դժուար չէ ընդունիլ անմիջապէս մեր մէջ ալ, մերժել զայն, պիտի նշանակէր մերժել ժողովրդական ճակատի կազմութեան գաղափարը: Մեր մէջ անդրուած մինչեւ այժմու փոխադարձ յարաբերութիւնները զանազան հոսանքներու թոյլ չի տար հաւատալու որ առաջին օրէն հնարաւոր է գործադրութեան դնել միւս երկու միջոցները: Ուրեմն սկսուելիք աշխատանքը պիտի ըլլայ պատրաստել, պէտք եղած մթնոլորտ այդ միջոցներն ալ գործնական դարձնելու: Մամուլի եւ ճառի այն պայքարով, որուն ականատես ենք ամէն օր, «Դաշնակ Հայաստանէն աւելի նախընտրելի է Թուրքիոյ կողմէ գրաւուած Հայաստան մը» բացատրութիւններով, ի հարկէ կարելի չէ նպաստել տիրող մթնոլորտի փոփոխութեան. Նուազագոյն զգուշութիւնն ալ երբ չենք դներ լեզուի եւ արտայայտութեան մէջ, չենք կրնար ի հարկէ հաւատք ստեղծել մեր փառաբանած սկզբունքներու մասին մեր ունեցած անկեղծութեան վրայ: Մեր սկզբունքները կը նկատուին զանգուածներու կողմէ արնամէջ բացատրութիւններ կամ աւելի գէշ ըլլալով ուրիշները թակարդելու, փճացնելու ծառայող տարազներ միայն ու երբ այդ ոչ միայն անկարելի կը դարձնէ հաւաքական գործակցութիւնը այլ եւ աւելի կը խորացնէ հակակրութիւնը եւ թշնամանքը:

Պէտք է սկսիլ ուրեմն մեր մէջ նախ լեզուն փոխելով, սանձ մը դնելով թշնամանքի եւ ատելութեան, ընդունելով որ ուրիշն ալ իրաւունք ունի սեփական մտածողութեան, կարծիքի եւ գործունէութեան ձեւ մը ընտրելու: Պէտք է սկսիլ անձնական յարաբերութիւններ մշակելով եւ շփումներ ունենալով, համդարտութեամբ եւ առանց կիրքի արտայայտուելու վարժուելով: Վերջ դնելու է յարաբերութիւններու գոց եւ ցուրտ կլիմային: Պէտք է հնարաւորութիւններ ստեղծել աւելի յաճախադէպ դարձնել զանգուածներու շփումները, հաւաքական դասախօսութիւններ, վիճաբանութիւններ, ժողովներ կատարելով, զուտ տեղական, պզտիկ նկատուած խնդիրներու շուրջ իրարու քով բերել մինչեւ հիմա իրարմէ հեռու ապրած զանգուածները, վարժութիւն տալ անոնց նոյն լեզուն խօսելու, համդարտութեամբ դիմացինին կարծիքը լսելու: Պէտք է սկսիլ Հայր. Միութիւնները — նոյն գաւառի եւ գիւղի — միացնելով, բոլորին կողմէ ընդունելի աշխատանքի ծրագիրներ մշակելով անոնց համար:

Այս եւ ասոնց նման գործունէութեան ձեւի սկզբնաւորութիւն մը անկարելի է որ ի վերջոյ չյանգի իրականացման ժողովրդական ուժերու այն կեդրոնացման, որուն «Ժողովրդական ճակատ» անունը կու տանք:

Այս գործին իրականացումը սակայն պզտականութեան ձեւ ալ առած է: Տեսնելու աչք ունեցողները կը նկատեն թէ ինչպէս բոլոր ժողովուրդներու մէջ, կեդրոնացման, ամփոփման, խտացման անհրաժեշտ աշխատանք կը կատարուի: Բոլոր ժողովուրդները դարձած են իրենց ազգային ընդունակութիւններու եւ նկարագրին համապատասխան սկզբունքներ եւ անոնց շուրջ բոլորած բոլոր տարրերը: Դուրս ազին անիմաստ ու նոյն իսկ ծիծաղելի կը դարձնէ միջազգայնական վէճը, մարդիկ հիմա հիմնական տեսակէտներով միայն կը բաժնուին եւ ոչ թէ ընկերային նորին եւ բնագանցական բացատրութիւններով: [illegible] ներկան եւ ապագան: Ներկայի վտանգը այնքան ուժգին կը թուի բոլորին համար, որ մոռնալ տուած է [illegible] շատ մը սակարկութիւնները:

Հայ աշխատաւո՛ր, դուն ալ ճիգ մը ըրէ, մոռնալու անցեալի քու յարաբերութիւնդ քու տեսակէտներդ չունեցող հայրենակիցիդ հետ, քու խօսակցութիւններուդ մէջ կարելի եղածին չափ քիչ յիշէ քէնի եւ ատելութեան հին օրերը, ներկային մասին աւելի շատ մտածէ, աւելի շատ հետաքրքրուէ ապագայով ու պիտի նկատես այն ատեն որ քու շահերով եւ ձգտումներով շատ քիչ կը բաժնուիս մինչեւ հիմա հակառակորդ ընդունած քու աշխատաւոր հայրենակիցէդ:

Լ. ՁՈՐՄԻՍԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

— Ձեզ կրնար բացատրել թէ ո՛րչափ երջանիկ բան է ամուսնութիւնը, տարիները կը սահին առանց զգալու:

— Որքան ատեն եղաւ ձեր ամուսնանալը:

— Մէկ ամիս.

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»ը

ՔԱՄԸՇԼԸ

ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԻ ՄԸ ԾՆՈՒՆԴԸ

ԽՄԲ.— Ֆրանսերէն ամսագիր մը, Le Monde Colonial Illustré, հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ այս քաղաքի մասին որ շինուած է հայ գաղթականներու ձեռքով:

Քամըշլը կը գտնուի Սուրիոյ հիւսիս-արեւելքը, «Ճազի Կոտուցին» արեւմտեան մուտքին վրայ, թրքական սահմանագլուխին եզերքը, Մծբինէն հազիւ 1500 մեթր հեռու: Հիւսիսէն՝ զինուորական պահականոցին հովանիին տակ, քաղաքը կը տարածուի նախ Թաւրուսի գետակիցներէն՝ Ճաղ-Ճաղի աջ եզերքը, յետոյ Նուսայպին կամուրջի մը շնորհիւ՝ կ'անցնի գետը եւ իր հողագործական թաղերը կ'երկարէ դէպի արեւելք: Սակայն, առեւտրական կեդրոնը արեւմտեան կողմը գտնուելով, այդ կողմէն է որ թեւ կ'երկարէ առաւելապէս, այնքան որ հարկ պիտի ըլլայ շուտով օդանաւային կայանին տեղը փոխել:

Շնորհիւ այս թեւատարածումին որ երբեք մեղմացած չէ, Քամըշլը, որ 1927ին պարզ ագարակ մըն էր, արագութեամբ գլեց անցաւ ամուլ բոլոր հանգրուանները,— նախ գիւղ մը դարձաւ, յետոյ աւան մը, այսօր քաղաք մըն է արդէն, մօտաւորապէս 20.000 բնակիչներով, հողագործական եւ առեւտրական կարեւոր կեդրոն մը: Այս երեւոյթին հետ յարաբերաբար, Մծբինը, որ օրօրոցն էր Քամըշլըին, օրէ օր կորսնցուց իր կարեւորութիւնը եւ այսօր, իր ծաղկող աղջկան կողքին, խոնարհ աւան մըն է 1000 հոգի բնակչութեամբ:

Բայց 1914ին, Մծբինը գաւառակի կարեւոր կեդրոն մըն էր, մօտ 9000 բնակիչ ունէր, մեծ մասը առեւտրական: Հնձելագործաց գունդի մը կեդրոնն է: Միացուած էր երկաթուղիի գիծով մը կապել, ինչ որ իրեն կ'ապահովէր բարգաւաճ ապագայ մը: Ճիշդ է որ հանրային ապահովութիւն չկար: Թափառաշրջիկ ցեղապետները կը տիրապետէին, ամէնօրեայ դէպքեր էին կողոպուտն ու թալանը, այնպէս որ ոչ ոք կը համարձակէր հեռանալ քաղաքէն: 1.500 մեթր հեռու, Ճաղ-Ճաղ գետակին ձախ եզերքին վրայ հիմնուած ագարակը, Քամըշլըի ներկայ տեղը, կը համարուէր յարաբերական ապահովութեան վերջին ամրոցը:

Անցաւ պատերազմը, եկաւ խաղաղութիւնը: Հաշտութեան դաշնագիրները հաստատեցին սահմանները այս երկրին, ուր ապահովութիւնը կը տիրէր աւելի նուազ քան երբեք: Զինեալ աւազակախումբերը ապաստան կը գտնէին, նոյն իսկ օգնութիւն կը ստանային սահմանին այս կամ այն կողմէն, համաձայն իրենց սիրագործութեան դաշտին: 1923ին երեւցաւ ֆրանսական առաջին զօրախումբը եւ Պէնտուրի մէջ կոտորուեցան Ֆրանսացի սպաներ: 1925ին ծագեցաւ քրտական մեծ ըմբոստութիւնը Թուրքիոյ մէջ, այդ պատճառով հարկ տեսնուեցաւ սահմանագլուխ զրկել ջոկատ մը՝ ապահովութեան համար: Համեստ ջոկատ մըն էր այս, հեծելախումբ մը, առաջնորդութեամբ տեղակալ Թէրրէի: Տեղակալը, 50 քիլոմեթրի վրայ սահմանագլուխը աչքէ անցընելէ վերջ, հաստատուեցաւ լքուած ագարակին մէջ, Մծբինի դիմաց. Այսպէս 3 օգոստոս 1926ին ֆրանսական դրօշը սկսաւ ծածանիլ այս հողամասին վրայ:

Տեղակալը, առանց ժամանակ կորսնցնելու, աշխատեցաւ իր կայանին շուրջ ստեղծել բնակավայր մը: 24 սեպտեմբեր 1926ին Ճաղ-Ճաղ գետակին աջ եզերքին վրայ ցիցերով գծեց ուղղանկիւն հողամաս մը, որ բաշխուեցաւ բնակարանի շինութեան համար, այն քաղաքացիներուն, որոնք հետեւած էին զօրախումբին,— այսպէս ծնաւ Քամըշլըն:

Զինուորական պահականոցին շուքին տակ, տուներ շինուեցան տեղական միջոցներով,— հողով: Սակայն, ափսո՜ս, ձմրան յորդառատ անձրեւներուն տակ փլան բոլորը: Սկզբնական խանդավառութեան յաջորդեց յուսալքումը,— շինութիւնները առժամաբար դադրեցան: Վերսկսելու համար, հարկ եղաւ հրաւէր կարդալ օտար տարրերու՝ անոնց շնորհելով առաւելութիւններ: Հարկ եղաւ նոյնպէս ուժ տալ հանրային ապահովութեան, պայքարիլ ջերմախտին դէմ՝ չորցնելով ճախճախուտները, մաքրելով Ճաղ-Ճաղ գետակին անկողինը, ծառեր տնկելով ամէնուրեք: Մէկ կողմէ բնակչութիւնը աճեցնելով, միւս կողմէ ապահովութիւն, առողջապահիկ պայմաններ ստեղծելով, Քամըշլըն սկսաւ յառաջդիմել արագօրէն 1927էն. Հրեաները կը հեռանան Մծբինէն եւ իրենց առեւտրական կը հաստատեն Քամըշլըի մէջ: Մծբինի ելից շարժումը կը սաստկանայ, այնքան որ անբաւական կու գան տուները: 1928ին հրեայ հարիւր տուն կը լքէ Մծբինը եւ կը հաստատուի Քամըշլըի մէջ: Առեւտուրի յարմարութեամբ օժտուած այս վայրին համբաւը այնքան կը տարածուի որ ամէն կողմէ կը հասնին եկուորներ,— յակոբեան 50 ընտանիքներ Իրաքէն, քրիստոնեաներ եւ Հայեր՝ Թուրքիայէն ու Հալէպէն: 1929ին Մծբինէն կը գաղթեն վերջին Իսրայէլացիներն ալ: Այսպէս կ'աճի Քամըշլըն: Կը հիմնուի կառավարչատուն մը, փխրուն եւ խարխուլ տուներուն կը յաջորդեն ամրաշէն տուներ, կը կանգնին եկեղեցիներ, սինակոկ մը, մզկիթ մը:

1929ին եւ 1930ին Տիարպէքիրէն եկած 300 հայ ընտանիքներէն կազմուեցաւ քաղաքին առաջին արհեստաւորութիւնը, իսկ Իրաքէն հասած Ասորիները դարձան առաջին հողագործները: Եկուորները, տեղ չգտնելուն, նախ հաստատուեցան Ճաղ-Ճաղի ձախ ափերուն վրայ,— հարկ եղաւ զանոնք միացնել աջ ափերու բնակչութեան եւ պետութիւնը հաստատեց մետաղաշէն կամուրջ մը:

Միւս կողմէ զանազան շինութիւններ կատարուեցան երիտասարդ քաղաքին մէջ,— բուժարան մը եւ վարժարան մը, փողոցները 3000 մեթրի վրայ սալարկուեցան, ճախճախուտներու ցամաքեցումը եւ ծառատնկութիւնը շարունակուեցան:

Տիգրիսի շրջանին մէջ ապահովութիւնը հետզհետէ ամրացնելով, կարելի պիտի ըլլայ Քամըշլըն վերածել տեսակ մը մայրաքաղաքի, որուն հողագործական շուկաներուն կարեւորութիւնը պիտի աճի առաւելաբար:

1934ին, քաղաքին առեւտրական գործառնութիւնը որոշ նուազում մը ցոյց տուաւ, սակայն յոյս կայ որ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

Կանացի բուխ սիրտ մը, բայց իրական կորիւնի կատաղութիւն, երբ հարկադրուած էր գործելու — անխնայ էր այդ վայրկեաններուն. առատաձեռնական յանդգնութեամբ, քաջութեամբ ու պաղարիւնութեամբ օժտուած այդ երիտասարդը եւ մանուկ էր իր անարատ սիրտով եւ ծերունի փիլիսոփայ՝ իր հարուստ հոգիով եւ զգացողութեամբ: Համեստ էր ու խոնարհ բոլորի հանդէպ, կարգապահ ու բծախնդիր իր պարտականութիւններու մէջ, բայց իր մէջ թաքնուած ամեհի ուժին ու կամքին կ'ենթարկէր ակամայ իրեն շրջապատողները եւ ակնածանք կը ներշնչէր իրմէ մեծերուն:

Տօներէն վերջն էր, երբ օր մը միւթեսարրըֆ Թուրէնի միջոցաւ կ'առաջարկէր Կորիւնին ստանձնելու դաշտային միլիսի պետի պաշտօնը. Այս, պատասխանն էր երեւի բողոքներուն՝ հայ գիւղերու վերաբերմամբ, անոր ունեցած ապստամբութիւններու մասին: Առաջարկը մեզ շատ ծիծաղելի երեւցաւ. Կորիւնը այսպիսով զինուած հայ-քրդական ուժեր կ'ունենար իր տրամադրութեան տակ եւ հարստահարութիւններուն վերջ կու տար: Այն ատեն դժուար էր հասկնալ անոր միտումները. հիմա միայն բոլորովին պարզ է ինծի, որ դեռ Ջարդերէն առաջ, կառավարութիւնը նպատակ դրած էր երկրի հայ մարտական դեկավարները ոչնչացնել (Կովկասի հայ կամաւորական գունդերու կազմութեան հետեւանքներն էին կարծես) ապահովուելու համար թիկունքի հայ ուժերու վտանգին դէմ...

Կորիւնը լսեց Թուրէնէն միւթեսարրըֆի առաջարկը եւ առանց առաջ գալիք մեզ նպատակաւոր եղող հետեւանքները: Առերեւոյթ համակիր երեւցաւ եղած առաջարկին, բայց հնարաւոր չէր գտնել հայ-քիւրտ խառն միլիսներու կազմութիւն. խնդրեց որ առաջարկին զուտ հայ միլիսներով բաւականանալ, որոնք զինուէին պետական հրացաններով: Միւթեսարրըֆը ուղղակի չէր մերժած. խոստացած էր Պաղէշի կուսակալի հետ բանակցիլ այդ մասին. իսկ Կորիւնը վերադարձած էր գիւղը իր սեփական գործերու կարգադրութեան համար:

Միւս կողմէ սակայն շրջաններու մեր կարեւոր գործիչները իրար ետեւէ քաղաք կու գային բողոքելու իրենց շրջաններու անապահով կացութեան, կառավարութեան ճնշումներու եւ օրինականացուած թալանի դէմ, ինչպէս նաեւ քրտական չէթէներու կազմակերպութեան մասին: Պարբերաբար կու գային Գառնեցի Մկրտիչը, Բաղլուա Ցոլօն — ծերունի հին յեղափոխականներ. Ջրեց Տէր Մուշեղը, Մոկունքէն Կարապետը, Բերդակայ Օսկիանը, Վարդենիսէն Մարտիրոսը — աչքի ինկած յեղափոխական մարտիկները, որոնք, ի մէջ այլոց, կը յայտնէին թէ ոստիկանները լաւելայն կը հետապնդէին զիրենք:

Այդ միջոցին հին եւ կարեւոր ընկերներով հաւաքական լայն խորհրդակցութիւններ կ'ունենայինք: Սասունէն եւս պարբերաբար սկսած երեւնալ փոքր խումբեր, որոնք կու գային պատերազմէն լուրեր առնելու եւ իրենց բռնելիք դիրքի մասին թելադրութիւններ ստանալու, քանի որ հոն եւս զինուորագրման խնդիրը առօրեայ չարիքներէն էր: Այնտեղերը եւս աշիրէթներու շարժումներ եւ թշնամական տրամադրութիւններ նկատուած էին: Թէեւ ձիւնը հաստ շերտերով բռներ էր Սասնոյ լեռները, բայց այդ կրակէ մարդկանց համար չէր. Հսկաքանները սարերուն, կածքերուն բաց, կու գային քաղաքէն ալ, ցորեն, հացահատիկ եւ մանաւանդ վառօդի պատրաստութեան եւ ռազմամթերքի պարագաները գնելու, ինչպէս ծծումբ, բորակ եւ կապար ու գիշերով ծանր շալակներով կը վերադառնային եղնիկներու արագութեամբ.

Ցասկոտ էին ամէնքը, բայց ոչ յուսահատ, իրենց ունեցած զինամթերքը, կ'ըսէին, պիտի բաւէր քրտական հորդաներու եւ չէթէներու կռիւներուն, չէին կրնար երեւակայել, որ զօրքն եւս պիտի մասնակցէր ապստամբութիւններուն, խորհելով որ պատերազմի ճակատէն անկարելի է որ կառավարութիւնը զօրքը գործածէ ներսի կարիքներուն: Անոնցմէ մէկ քանին, ինչպէս Մճօն, Բերդակայ Օսկիանը եւ ուրիշներ, կ'առաջարկէին նախայարձակ լինել պետական զինանոցներու վրայ. Թուրէնը նպատակայարմար կը գտնէր Սասունի Տափըրկ գիւղի պահականոցի վրայ յարձակիլ եւ ազատել Սասունի ներքին թշնամիներէն: Ամէնքս կը զգայինք որ ծանր օրեր կը մօտենային, ընդհարումները անխուսափելի էին, բայց շատ ընկերներ — որոնց թիւն եւ ես — կ'առարկէինք թէ մեր ռազմական ուժերը շատ սակաւ էին եւ անկազմակերպ՝ յարձակողական կռիւներու համար: Սասունի ժողովուրդը խիստ թերի զինուած էր. 7—8 հարիւր կտոր չէյխանա եւ որսորդական հրացաններու հետ թերեւս 150—200 քիչ-շատ կանոնաւոր զէնք գտնուէր, որոնք սակայն փամփուշտի չնչին պաշար ունէին. դաշտը աւելի խղճալի վիճակ կը ներկայացնէր. կանոնաւոր զէնք, կարելի է ըսել, բացառապէս միայն մեր նախկին մարտիկներու ձեռքը կը գտնուէր. դաշտի 90 գիւղերը հազիւ 200 քիչ շատ կանոնաւոր հրացան ունենային, փամփուշտի նոյն թերիներով:

Համեմատաբար լաւ զինուած էր քաղաքը, ուր կուսակցութիւնս եւս ունէր պզտիկ պահեստ մը տարբեր նակներու եւ 2—3 տասնեակ զէնքերու: Տրամադրելի այս ուժերով թերեւս ժամանակ մը հնարաւոր ըլլար հաւաքական ինքնապաշտպանութեան: Տարօնի վիճակի մասին պարբերաբար տեղեկագիրներ կը ղրկէինք Պոլիս՝ կուսակցական Բիւրոյին. կանոնաւոր թղթակցութիւն կը պահէինք Վասպուրականի եւ Էրզրումի կուսակցական մարմիններու հետ: Պոլսէն հանգստացուցիչ տեղեկութիւններ կու գային, շեշտելով միանգամայն ինքնապաշտպանութեան զօրեղացման անհրաժեշտութիւնը:

Փետրուարի մէջ էինք, երբ Թուրէնը որոշեց անձամբ շրջան ելլել եւ Կորիւնի հետ զբաղիլ ինքնապաշտպանութեան վերակազմութեամբ: Վերադարձին Կորիւն հետը պիտի բերէր միլիսի կազմութեան նախապատրաստութիւններու համար:

Դեռ նոր Թուրէնը հասած էր Գոմս, երբ Ալջանէն լուր առինք, որ տեղի 7—8 քիւրտ ժանտարմաներ Ֆաքիֆ Մուսթաֆա տասնապետի առաջնորդութեամբ մեկներ է Գոմս, Կորիւնի գիւղը:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

բարգաւաճումը. շարունակուի նորէն:

Քանի մը Հրեաներ, տասերին օրերու բանուորներ, կը նախընտրեն մեկնիլ Պաղեստին, ուր մեծ յոյսեր կը դրաւիրեն զիրենք: Ընդհակառակն, 92 թուով, ամէն կողմէ հալածուած, կուգան կը հաստատուին Քամըշլիի մէջ: Այսպէս եւ հայ առեւտրականներ, ատամնաբոյժներ, բժիշկներ, նոյնիսկ հայ բժշկուհի մը: Հողամշակութիւնը եւս զարգացման մէջ է,— բամբակ, խաղող, պտուղ: Քաղաքը կ'աճի, շինութիւնները կը շարունակուին, դպրոցներ կը կանգնին.— Հայոց վարժարանը, բողոքականաց վարժարանը, յակոբեաններու վարժարանը:

1935ին Հալէպէն Հայեր եկան, Թուրքիայէն եւ Իրաքէն՝ Հրեաներ: Հիմնուեցաւ քաղաքապետարան մը, որուն գետնայարկին մէջ՝ դրամատուն մը: Կը բարեկարգուին փողոցները, մայթեր եւ հանրային պարտէզներ կը շինուին. Պետութիւնը ճամբայ մը կը շինէ, Քամըշլին կապելու համար երկաթուղիին, ճամբաներ կը շինէ նաեւ շրջանին մէջ. Զինուորական իշխանութիւնն ալ, իր կարգին, կարգի կը բերէ պահականոցը եւ կը շինէ երեք նոր բնակարաններ: Տոմինիքեան քոյրերը կը հիմնեն վանք մը դպրոցով.

Պահականոցին բարձունքէն ակնարկ մը դէպի հիւսիս,— քանի մը հարիւր մեթր հեռու կը տեսնուի աւերակ սարահարթ մը, ճիշդ ինչպէս պատերազմի դաշտ մը: Հռոմէական քաղաքի մը հետքն է, քաղաք մը որ կործանեցաւ բարգաւաճելէ յետոյ իրմէ աւելի հին քաղաքի մը աւերակներուն վրայ: Դէպի արեւմուտք, քանի մը տուներ որոնք կը հրջապատեն հին ու աւերակ եկեղեցի մը,— Մծբինն է. Կեանքը կարծես դադրած է այնտեղ, մինչ Քամըշլին կ'աճի ու կը բարգաւաճի:

ՑՒՐՈՒՆԻ

ՎԻԷՆՆԱ, 27 յուլիս.— Գաղութը խոր ցաւով հողին յանձնեց իր կարեւոր եւ շատ սիրուած անդամներէն Գառնիկ Ալպաճեանը.

Հանգուցեալը 51 տարի առաջ ծնած էր Կեսարիա: Պատերազմէն առաջ եւ վերջը Իզմիրի եւ Պոլսոյ մէջ ազգային գործունէութիւն մը ցոյց տալէ յետոյ, փոխադրուած էր Վիէննա, ուր 1921էն ի վեր գորգի վաճառականութեամբ կը զբաղէր: Հոս համայնքի վարչութեան անդամ եւ գանձապահ էր: Ալպաճեան ամէն առթիւ առատաձեռնօրէն տուած է իր նիւթական օգնութիւնը գաղութիս բազմազան պէտքերուն համար: Իր ազգային առողջ զգացումներով միշտ կը խանդավառէր մեր հասարակութիւնը: Իր երիտասարդ որդին Երուանդ Ալպաճեան, մեր երիտասարդական Միութեան եռանդուն անդամներէն մին եւ գանձապահն է:

Հանգուցեալին դագաղին շուրջ հաւաքուած էր ամբողջ գաղութը: Թաղման ներկայ էին իր եղբայրը Լոնտոնէն եւ փեսան՝ Փէյթայէն: Ղրկած էին տասը ծաղկեպսակներ:

Հայ երիտասարդական մշակութային Միութիւնը եւ բազմաթիւ անհատներ փոխան ծաղկեպսակի գաղութիս համայնքին նուիրեցին 450 շիլին (1200 Ֆր. ֆրանք) գումար մը:

Ա. Գարամանեան

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԵՐ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒՆ ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Փրոֆ. Հ. Գաբրիէլեան կը գրէ «Խ. Հայաստան»ի մէջ.—

Ամրան տաքերուն պատճառով զանազան հիւանդութիւններ երեւան կուգան 2—3 տարեկան երեխաներուն մէջ: Տաքը շատ կ'ազդէ անոնց տակաւին չկազմաւորուած օրկանիզմին վրայ: Կը տկարացնէ մարսողութիւնը եւ մարսողական գեղձերու գործունէութիւնը: Կը ստեղծէ նպաստաւոր գետին՝ ստամոքսային, աղիքային հիւանդութիւններու համար: Դիտուած է որ աւելի քիչ կը հիւանդանան այն երեխաները, որոնք խնամքի, ռէժիմի, սննդառութեան տեսակէտով աւելի լաւ պայմաններու մէջ կը գտնուին: Մանաւանդ սննդառութեան հարցը մեծ դեր կը խաղայ: Անոնք որ կը սնանին իրենց մօրը կաթով, փորհարութիւն կամ այլ հիւանդութիւն նուազ կ'ունենան:

Այն երեխաները, որոնք կը ստանան իբրեւ լրացուցիչ սնունդ, անասուններու կաթ, մեծ վտանգներու կ'ենթարկուին: Այդ պարագան կարելի է բացատրել անով որ շուկային մէջ ծախուած կովու կաթը ապրելու հիանալի գետին է մանրէներու համար:

Եթէ մենք, յառաջացած քաղաքներու օրինակով, կաթնատնտեսական տիպար ագարակներ հիմնէինք՝ պահպանելով առողջապահական ամէն անհրաժեշտ պայման, շուկայի կաթէն յառաջացած վնասը կը նուազէր հսկայական չափով մը: Հարկաւ, վնասը չէր անհետանար բոլորովին, որովհետեւ կովուն կաթը, որոշ տարիքի մանուկներու համար, օտար սնունդ մըն է: Օտար է քիմիական - կենսաբանական յատկութիւններով: Ատոր համար եւս, որքան փոքր է երեխան, այնքան խորթ է կովուն կաթը, որ կը դժուարացնէ աղիքներուն աշխատանքը:

Այն երեխաները, որոնք իրենց կեանքի առաջին տարուայն ընթացքին բնական սնունդ (մօր կաթ) չեն ստացած, դիւրութեամբ կը հիւանդանան եւ մեծ թիւով զոհեր կուտան: Անոր համար է ինչո՛ւ, տիպար ագարակներէ զատ, կաթի կազմակերպուած փոխադրութեան հետ, անհրաժեշտ է ստեղծել նաեւ մայրական կաթի հաւաքումի կայաններ: Լէնինկրատի, Մոսկուայի, Բագուի մէջ գոյութիւն ունին մայրական կաթի տուներ, պէտք է ստեղծել նաեւ Երեւանի մէջ: Բարեբախտութիւն է որ Երեւանի մանկութեան եւ մայրութեան պաշտպանութեան մարմինը ներկայիս կ'աշխատի կազմակերպել նման կայան մը, միակ դժուարութիւնը շէնք գտնելն է:

Վերջերս հիմնուեցաւ Բժիշկի Տուն մը, որուն առաջին յարկին վրայ կարգ մը սենեակներ կան, արհեստանոցներու վերածուած: Այդ արհեստանոցներէն մէկ քանին բնաւ կապ չունին առողջապահական գործավարութեան հետ, ոչ ալ Բժիշկի Տան վարչութեան հետ: Այդ սենեակները պէտք է յատկացնել մայրական կաթի հաւաքման կայան դարձնելու:

Երեխաներու ամառնային փորհարութիւնը կանխարգիլելու հիմնական միջոցներէն մին է նաեւ մանկանոցները տեղափոխել քաղաքներէն դուրս, զովասուն վայրեր: Օրինակ՝ Քանաքեռ: Արհեստական ծգախէժի գործարանը եւ Քանաքեռի ջրաելեկտրակայանը պէտք է օրինակ հանդիսանան՝ ամէնէն առաջ իրենց տեղափոխելով մանկանոցները:

Յետոյ, ամրան տաքերուն՝ անհրաժեշտ է թեթեւ հագցնել երեխաները: Ասկէ զատ, շատ մեծ կարեւորութիւն ունի մաքուր օդը: Անհրաժեշտ է երեխաները յաճախակի դուրս հանել փակ շէնքերէն: Պայմանով որ չենթարկուին արեւին ազդեցութեան,— պահել ստուերներու մէջ: Օգտակար է նաեւ ջուրը,— ջուրով շփել, ողողել, լոգցնել:

Փորհարութիւնը կանխարգիլող պայմաններու կարգին յիշենք առողջապահական հասարակական կեանքը.— Քաղաքը կանոնաւորել, փոշին պատել, փողոցները մաքուր պահել ու ջրել: Եւ վերջապէս բնակարանային լաւ պայմաններ ստեղծել:

Ամրան փորհարութիւններուն դէմ պայքարելու համար, այս նախազգուշական միջոցներէն զատ՝ անհրաժեշտ է անշուշտ նաեւ բժշկութեան գործը. Ի՞նչ վիճակի մէջ կը գտնուի Երեւանի մանկական հիւանդանոցներու մահճակալներու յատկացման գործը: Մօտ 150 հազար բնակիչ ունեցող քաղաք մը, Երեւան, որուն վրայ կ'աւելնայ նաեւ մօտակայ բնակավայրերու մանուկներու սպասարկութեան հոգը, ներկայիս միայն 35 մահճակալ ունի:

Պէտք է կազմակերպել նաեւ առտնին բժշկական օգնութեան գործը, ինչպէս նաեւ ապաքինարաններ հիմնել՝ հիւանդանոցէն ելած մանուկները տեղաւորելու համար այնտեղ ժամանակ մը: Նման ապաքինարաններ կարելի է ստեղծել Նորքի, Քանաքեռի, Նոր Արաբկիրի մէջ, որոնք ունին կլիմայական յարմարութիւններ:

Այս ձեւով միայն կ'ունենանք ամառնային փորհարութեան վտանգէն փրկուած, առողջ եւ կայտառ մանուկներ:

ԺՈՂՈՎՐԴԱՑԻՆ ԽՆՃՈՅՔ ԹԱԼԻՆԻ ՄԷՋ

Խորհ. Հայաստանի թղթակիցը կը գրէ Թալինէն.

Արջաձորով կ'անցնի առու մը, որուն ջուրը վճիտ է, ինչպէս կռունկին աչքը: Կար ժամանակ, երբ մշակ Վարդան Սիմոնեան սրինգ կը նուագէր կանգնած ձորափին, դէմը հինաւուրց գիւղերուն՝ գետնափոր տուներով ու տափակ խրճիթներով: Այդ գիւղերուն մէջ կ'ապրէին կարիքի բեռան տակ կորաքամակ մարդիկ, որոնք արօրով կը ճանկռտէին հողը, գարի կը ցանէին, բայց կը մնային միշտ կիսաքաղց ու կիսամերկ:

Այժմ եւս մշակ Սիմոնեան կը կանգնի Արջաձորի առջին, մտիկ ընելով ջրանցքներուն կարկաչուն երգերը. Նայուածքն ուղղած գիւղերուն. Բոլորն անճանաչելի դարձած են անոնք: Շատ ու շատ հին, խարխուլ հիւղակներու փոխարէն այժմ կը բարձրանան լուսաւոր ու գեղեցիկ բնակարաններ: Եւ իրօք, մի՞թէ սա՞ է նախկին Դրդլուն, սա՞ է Դաղալուն, սա՞ է Ոսկեթաս:

Ահա կը բացուի Արագածի չքնաղ տեսարանը

Բոլոր գիւղերէն, բոլոր ճամբաներէն կը հասնին՝ սայլերու, ձիերու, հեծանուորներու մարդոց երկար շարքեր: Գիւղացիները հագած են մաքուր, տօնական զգեստներ, [illegible],— բոլորը կը հաւաքուին Արջաձորի մէջ, ուր պիտի դրուի Թալինի շրջանի առաջին ջրաելեկտրակայանին հիմը:

Ժողովրդական մեծ տօն է: Ամէն կողմէ կը լսուի տաւղի - զուռնայի ձայնը, կը թրթռան ուրախ երգեր եւ պարերգեր: Հիւրեր կը հասնին Երեւանէն, Լենինականէն եւ Հայաստանի այլ շրջաններէն:

Արջաձորին տակը մարդկային մեծ բազմութիւն խռնուած է: Տեղ տեղ՝ շուրջ-պար: Փողային նուագախումբը կը հնչեցնէ նուագարաններ, Թալինի կանանչութեամբ ծածկուած, ծաղկազարդ բլուրին լանջին վրայ քանի մը տեղ կրակ են վառած,— տեղ մը գառ կը խորովեն, տեղ մը հաւ կը տապկեն, ուրիշ տեղ մը կը պատրաստեն զանազան կերակուրներ: Ու քիչ յետոյ Արջաձորի պարզ ջուրերուն եզերքը կը փռուին լիառատ սփռոցները: Լիութիւնն է որ կը յորդի սփռոցներուն վրայ:

Թալինի խորհուրդներու շրջգործկոմի նախագահ Աստուր Յովհաննիսեան կը բանայ միթինկը: Քիչ յետոյ Արջաձորին ժայռերուն մէջ կ'որոտան առաջին ականահարումները: Կը բարձրանայ ծուխը, սպիտակ ամպի նման պահ մը կը նստի կանանչութեան վրայ, յետոյ կը ցնդի: Որոտումին կ'արձագանգեն հանդիսականաց ծափերը, խանդավառելով լեռներու դարաւոր հանդարտութիւնն ու լռութիւնը:

Հողային գործավար Մամիկոնեան ողջոյնի խօսքեր կ'արտասանէ: Լեռնային զով օդին մէջ կը հնչեն գիւղացիներուն շնորհակալութիւնները:

Եւ ահա կը բարձրանան ու կ'իջնեն բահերը, բրիչները: Որմնադիրները կը զետեղեն առաջին քարերը, կը լեցնեն շաղախը: Կաթնամամ հեղուկը կը հոսի, քարերու շարուածքը կը ծեփէ, ամրան տաք արեւին տակ յուռթով կը չորնայ, ամրապէս իրար սփռելով քարերը: Ուրախութիւնն անզուսպ է: Օդին մէջ կը թռին անթիւ գլխարկներ: Արծաթազօծ մազերով գեղջկուհի մը կը պարէ ջրաելեկտրակայանի հիմերուն վրայ, յետոյ կը դրէ, կը համբուրէ որմնադիրները:

...Խմբուած ենք ճարտարագէտին շուրջը: Ճարտարագէտը կը յայտնէ թէ Թալինի ելեկտրակայանը պիտի ունենայ 350 ձիու ուժ, 21 գիւղեր (գլխաւորները՝ Թալին, Ղըմղլու, Ոսկեթաս, Զարինջան, Զիթհանքով, Դաղալու) լոյս պիտի ստանան ելեկտրակայանէն, որուն շինութիւնը պիտի աւարտի 1937 օգոստոսին:

Ճարտարագէտը վերջացուց իր խօսքը: Շատերն արդէն իրենց մտքին մէջ կը տեսնեն ելեկտրակայանը աւարտած, պղինձէ լարերը դէպի գիւղերը երկարած: Այդ լարերով դէպի գիւղերը պիտի հոսի ելեկտրական ուժը, երդիքներու տակ ոսկեգոյն լոյս սփռելով:

Արեւը կը խոնարհի լեռներուն ետեւ, բայց չի վերջանար խնճոյքը: Դեռ կը պարեն, դեռ կ'ուրախանան գիւղացիները:

Արագածի ճերմակ ճակատէն յանկարծ կը փչէ արծաթ յուշիկ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ

ԹԱԳԱՒՈՐԸ ԵՒ ՎԵՑ ՆՇԱՆԱԾՆԵՐԸ

Ամէն մարդ գիտէ որ Անգլիոյ Էտուարդ Ը. Թագաւորը առաջին ամուրի (չըսելու համար կոյս) վեհապետն է Անգլիոյ գահուն վրայ 176 տարիներէ ի վեր: Կ'երեւի որ յանցանքը իրեն ներկայացուած նշանածներունը չէ, այլ ընտրութիւնը ընելը սաստիկ նեղացուցիչ եղած է:

Օր մը Ափրիկէի մէջ, երբ տակաւին Կալլէսի իշխան էր, սեւամորթ մեծ ցեղապետ մը ուզեց պատուել «Ճերմակ կայսեր հզօր զաւակը», անոր ներկայացնելով վեց սեւորակ գեղուհիներ, որոնք ցեղապետին կողմէ սահմանուած էին Ն. Բարձրապատուութեան՝ Կալլէսի իշխանին հարս ըլլալու վեցն ալ միասին: Բայց իշխանը այն կողմերը չէր բնաւ ... աշխատած (աւրուած) կարմրագոյն քսուած այդ բրդոտ սեւուլիկները իրեն հարսնացնելու, սակայն յուզեց ալ որ բնիկ ցեղապետին ցաւ պատճառէ մերժումով մը: Ուստի թարգմանին միջոցաւ իմացուց անոր, թէ խորապէս շնորհակալ է իր ասպետագութ պարգեւատուութեան, սակայն բրիտանական օրէնքը կ'արգիլէ իրեն մէկէ աւելի հարս ունենալ եւ թէ կայսեր զաւակին չի վայելեր խտիր դնել այնքան ազուոր վեցին միջեւ, միմիայն մէկը ընտրելով: Եւ անոնցմէ իւրաքանչիւրին յանձնել տուաւ փառաւոր պարգեւ մը, ճամբելով զանոնք իրենց ծնողքին տունը:

ՃՇՄԱՐԻՏ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Թէեւ Մոնթրէօյի Տարտանէլի Նեղուցին պատմութեան չի նմանիր, բայց նոյնքան ալ ճշմարիտ է հետեւեալ պատմութիւնը բատ ազգի իւրում, ինչպէս կ'ըսէ Ա. Դիրրը

Լապիշ նշանաւոր հեղինակը օր մը օդափոխութեան գնաց իր աշխատակիցին հետ որուն անունն էր Լըվօ: [illegible] մէջ այս երկուքը հանդիպեցան վաղեմի բարեկամի մը՝ որ կը կոչուէր Լըսէրֆ:

Քանի մը օր վերջ, երեքն ալ նամակատուն գացին՝ իրենց հասցէին եկած նամակները առնելու: Պաշտօնեան առաջինին հարցուց իր անունը: «Լըսէրֆ» եղաւ պատասխանը: «Ձեզի համար բան մը չկայ, յաջո՛րդը»: — «Լապիշ»: Պաշտօնեան բարկութեամբ խառն զարմացկոտ նայուածք մը արձակեց: Եւ «ոչինչ» պատասխանեց չոր ու ցամաք կերպով: «Իսկ ինծի համա՞ր, յարեց երրորդը, Լըվօ»: Այս անգամ, պաշտօնեային համբերութիւնը հատաւ, եւ [illegible] գոչեց, արիւնը գլուխը ցատկած: «Եթէ դուք այս կատակը տարօրինակ կը գտնէք, գացէք ուրիշ տեղ բրէք զայն»: Հարկ եղաւ բոլոր վաւերական ինքնութեան թուղթերը մէջտեղ հանել ապացուցանելու համար թէ երեք բարեկամները բնաւ երբեք կատակախօս չէին, այլ իրենց իսկական անուններով կը ներկայանային, Լըսէրֆ (Եղջերու), Լապիշ (Եղնիկ), իսկ Լըվօ (Հորթ կամ Կով, տեղին համեմատ...)

ՄԻՄԱՂ

— Ներողութիւն, պարոն, կը հաճի՞ք ինծի ցուցնել կառավարչատունը:

— Դիմացի շէնքն է, էշերը անգամ գիտեն.

— Ատոր գիտնալուս համար է որ ձեզի հարցուցի

ՕՐ. ՌՈԶԱ ԹԻՒՖԷՆԿՃԵԱՆ
եւ
ԹՈՐԳՈՄ ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ
Ամուսնացած
Փարիզ, 1 օգոստ. 1936

ՅՈՎՍԷՓ ՃԷԼԱԼԵԱՆ

Փրոֆ. Յովսէփ Ճէլալեան, որուն մահը հաղորդած էինք երէկ, եղած է աշակերտ Բժշկական վարժարանին եւ վկայուած իբր դեղագործ: 1894ին պետական մրցումի կը մասնակցի եւ առաջին հանդիսանալով օգնական դասախօս կը կարգուի Դեղագործական վարժարանի գործարանաւոր տարրաբանութեան, եւ ապա դասախօս 1910ին Առեւտրական Բարձ. վարժարանին մէջ եւս դասախօս կը կարգուի նոյն ճիւղերուն համար: 1925ին համալսարանի մէջ նոր կը հաստատուի Ջրաբանութեան ճիւղը եւ ամէնէն առաջ իրեն կը վստահին այս պատասխանատու գործը:

Թուրքերէնով հեղինակած է տարրաբանութեան դասագիրքեր որոնք երկար ատեն գործածուած են դպրոցներու մէջ: Իր վերջին հեղինակութիւնն եղաւ Hydrologie'ի հատոր մը, զոր դարձեալ իբրեւ դասագիրք պատրաստեց 1932ին եւ հրատարակուեցաւ Համալսարանի տեսչութեան կողմէ:

Հասցուցած է հազարաւոր աշակերտներ, որոնք ներկայիս մեծ դիրքերու հասած են իբրեւ տարրաբան, դեղագործ, բժիշկ կամ ուրիշ ասպարէզի տէր եւ չէին թերանար ամէն առթիւ հպարտութեամբ յիշելու զայն իբրեւ իրենց ուսուցիչը:

Հրապարակէ վրայ, կառավարական թէ օտար շրջանակներու մէջ, մեծ հեղինակութիւն կը վայելէր իբրեւ տարրաբան: Մաքսին եւ զանազան հաստատութիւններէն իր հեղինակաւոր կարծիքին կը դիմէին ամէնէն նուրբ տարրաբանական քննութեանց համար: Նաեւ Եւրոպայէն ընկերութիւններ, առեւտրական ձեռնարկներու տէրեր, դրամատէրներ՝ իրեն կը վստահէին տարրաբանական կամ հանքաբանական քննութիւններ. որոնց մէջ գրեթէ միակ հեղինակութիւնն էր հոս:

Երբ 1933ին, պաշտօնավարութեան տարիներու լրացումի հետեւանքով, Համալսարանէն հանգստեան կոչուեցաւ, աւելի ժամանակ ունեցաւ նուիրուելու իր անձնական աշխատանոցին զոր հաստատած էր 1888էն ի վեր, եւ աւելի համբաւ մը տալու անոր: Ինքն էր որ առաջին անգամ այստեղ héroïne պատրաստեց օտար ընկերութեան մը հաշւոյն, եւրոպական ճարտարարուեստներու բոլոր յատկանիշներով.

Փրոֆ. Ճէլալեան ունեցած է նաեւ շատ օգտակար ու յիշատակելի ազգ. կեանք մը:

Դեռ շատ երիտասարդ տարիքէն Պէրպէրեանի մէջ տարրաբանութեան դասախօս եղած է, իսկ յետագայ տարիներուն Ազգ. Կեդրոնականի եւ Եսայեան վարժարանի մէջ նոյն ճիւղերը կը դասախօսէր: Վերջին տարիներս իր յոգնութեան եւ առողջական պատճառներով քաշուած էր ուսուցչական ասպարէզէն:

Եղած է անդամ եւ ատենապետ Ուս. Խորհուրդի, ատենապետ եւ անդամ Ազգ. Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան եւ երկար տարիներէ ի վեր անդամ Բերայի Թաղ. Խորհուրդին որուն կ'ատենապետէր վերջին տարիները:

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (61)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Զերոնք արդէն գիւղ գացին, չէ՞.— բան մը ըսելու համար խօսեցաւ Սոնիան.— մենք ալ վաղը կէս օրին կը փոխադրուինք: Գիւղ գացեր էի տեսնելու, թէ ամէն ինչ կարգի՞ն է:

— Ի հարկէ,— ու Վարդանը լռեց՝ զգալով որ բարկութենէն կը դողար:

— Տէր Աստուած, նորէն քիթդ ինչո՞ւ կախեցիր, ի՞նչ պատահեցաւ քեզի:— ցած ձայնով մը հարցուց Սոնիան, որ իշխանը չլսէ.— ամէն անգամ բան մը կը գտնես . .

— Սոնիա՛,— ու Վարդանը ուղիղ նայեցաւ աղջկան աչքին,— վաղը Ղարաքիլիսէ պիտի երթամ, բայց քեզ հետ կ'ուզէի խօսիլ ...

— Լաւ, ժամը իննին կը սպասեմ,— ու աղջիկը խթանեց ձին, եւ շուտով երեք ձիաւորները ոլորք մը դառնալով անյայտացան:

Վարդանը ճամբու մէջ կանգնած մնացեր էր: Ու երբ ընկերներուն հետ քաղաքի ճամբան բռնեց, տրամադրութիւնը բոլորովին փճացած էր: Առանց խօսքի խառնուելու հետեւեցաւ անոնց

Այո՛, այո՛, Վարդանը պէտք է վճռական եւ պահանջկոտ ըլլայ. վերջապէս ամէն համբերութիւն չափ ու սահման մը ունի:

Ձեռքերը մէջքի վրայ կապած, գլուխը կախ՝ հիւրասենեակի մէջ անկիւնէն միւսը կը քալէր՝ երբեմն բարձրաձայն ինքն իր հետ խօսելով:

Այդ իրիկուն, լուրջ խօսակցութիւն մը պիտի ունենար աղջկան հետ: Երեսով պիտի տար Սոնիայի հասցուցած վիրաւորանքները, որոնք այնքան տառապեցուցած էին զինքը, եւ որոշ պահանջներ պիտի դնէր: Այո՛, այո, որոշ պահանջներ: Չէ՞ որ ինք երեխայ մը չէր, որու հետ կարելի ըլլար խաղալ:

«Դո՛ւ այսպէս, դո՛ւ այնպէս պիտի ընէք, իսկ աղջիկը յանցաւորի նման գլուխը պիտի կախէր եւ արդարանար՝ ներողութիւն խնդրելով իրմէ: Անշուշտ ինքն ալ պիտի ներէր:

Երեկոյեան ժամը իննի ատենները, երբ Վարդան մտնեցաւ Ալշանովներու տան դրան, ցերեկուան վճռականութիւնը մեծապէս թուլցած էր արդէն:

Տնեցիք թէեւ Շուլաւերէններուն այցելութեան գացեր էին, բայց օրիորդը պարտէզին կը սպասէր, ու [illegible] մտերմօրէն ժպտեցաւ՝ [illegible]:

Հին օրերու նման, դիւանի վրայ քով քովի նստած, Վարդանն ու Սոնիան կը խօսէին հարցերու մասին, որոնք այդ իրիկուան տեսակցութեան բուն նպատակին հետ ոչ մէկ կապ ունէին: Աւելի շուտ, Սոնիան էր խօսողը, որ ցատկոտող թռչունի մը նման նիւթէ նիւթ կը թռչկոտէր՝ անվերջ շաղակրատելով: Վարդանը կարծես բոլորովին մոռցած էր շաբաթներու տառապանքը ու ցերեկուան որոշումը եւ հաճոյքով մտիկ կ'ընէր աղջկան ձայնին, որ այնքա՜ն երաժշտական կը թուէր իրեն:

— Այսօր, երբ իշխանին հետ ձիով պտոյտի կ'երթայինք ... անսպասելիօրէն նոր նիւթի մը ցատկեց Սոնիան՝ քրքջալով:

Այդ վերյիշումը կարծես արթնցուց Վարդանը: Չէ՞ որ ինք [illegible] խօսելիք մը ունէր աղջկան հետ:

— Սոնիա՛,— դէմքը թթուեցուցած տղան դարձաւ աղջկան,— Սոնիա՛, վերջին շաբաթներուն ցոյց տուած անտանելի վերաբերմունքդ ...

Ի՞նչ վերաբերմունքի մասին էր խօսքը: Սոնիան վիրաւորուած՝ տղուն նայեցաւ: Անշուշտ ամբողջ օրը ինք տանը փակուած պիտի չմնար: Ի՞նչ կայ որ. պարահանդէ՞ս է գացեր, ձիով պտո՞յտ, մե՞ղք է գործեր:

— Դու խօսէ՛ր, խօսէ՛ր երեխայ ես,— ու Սոնիան բարձր ծիծաղելով՝ բռնեց տղուն մազերը իրար խառնել:

— Սոնիա՛, խնդրեմ հանդարտ:

— Ոչ չուզե՞մ, ի՞նչ կ'ընես,— եւ տղու ծոծրակին թեթեւ մը համբուրեց ու պչրանքով հարցուց.— ա՛յ հիմա ըսէ, մե՞ղք գործեցի ... չա՞տ մեծ մեղք:

— Բայց, սիրելիս, անծանօթները ի՞նչ կը խորհին: Քիչ մը անյարմար չէ՞ իշխանի հետ երեւալը,— տղան յայտնապէս վարանելով կը խօսէր,— ինքն ալ զարմացած, որ առաջուց մտածած նախազգուշութիւնները, հիմա այնքա՜ն մեղմացած ձեւ մը կը ստանային:

Սոնիան խռովկան երեխայի նման շրթները կախեց: Իր ի՞նչ պէտքն էր՝ ուրիշները ի՞նչ կրնան մտածել. բաւական է որ Վարդանը յիմար յիմար բաներ չմտածէ իր մասին:

Սոնիային տրամադրութիւնը փոխելու համար, հարկաւ Վարդանը պարտաւոր էր զիջիլ, համբուրել աղջիկը: Անշուշտ ինք ալ մեղմ մարդ մըն է ու բամբասանքներու կարեւորութիւն չի տար:

Երբ երկու սիրահարները երկար համբոյրով մը բաժնուեցան իրարմէ, Վարդանը կարծես ծանր բեռէ մը թեթեւցած կը զգար ինքզինք: Փողոցէն քալած ժամանակ, զարմանալի ցնծութիւն մը կը զգար ապրելու:

Յաջորդ օրը, երեկոյեան ժամը ութի գնացքը վերցնելով՝ մեկնեցաւ Ղարաքիլիսէ:

ՓՈԹՈՐԻԿԷՆ ԱՌԱՋ

Յունիսի վերջին օրն էր, երբ Վահէն եւ Գասպարեանը միասին մեկնեցան:

Հակառակ որ որոշուած էր Ալեքսանդրապոլի ձեռնարկը շուտով կատարել, Քաջալի պատահական ձերբակալութեան պատճառով յետաձգուեցաւ: Կը վախցուէր, որ ժանտարմական վարչութիւնը գրաւած քարտէսի գաղտնիքը կը բանայ: Բարեբախտաբար, երկու շաբաթուան ընթացքին ոչ մէկ բան արդարացուց այդ կասկածը: Թէեւ քիչ մը ուշ, այժմ այդ ձեռնարկին համար Ալեքսանդրապոլ կ'երթար Վահէն.

Երբ գնացքը Ջաջուռի օձապտոյտ երկաթուղիէն վար սողալով կանգ առաւ Ալեքսանդրապոլի ճերմակ ներկըւած կայարանի առջեւ, մեր երկու բարեկամները առաջին պատահած կառքը նստան ու քաղաք գացին:

Կովկասի մէջ, Ալեքսանդրապոլը առանձին տեղ մը ունէր: Միակ քաղաքն է, ամբողջովին հայկական դիմագծով: Պետական ցած պաշտօնէութիւնը, ոստիկանութեան ծառայողները, Հայեր են, ինչպէս եւ քաղաքի բնակչութեան գրեթէ ամբողջութիւնը: Քանի մը տասնեակ տուն կազմող յոյն ու թաթար բնակիչներն ալ իրենց մայրենի լեզուն կորսնցուցած՝ հայերէն կը խօսին.

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

նէին, այժմ՝ 800.000։ Գրաւուած է նաեւ Մատրիտի մէջ աղօրիքը, որ կրնայ ալիւր պատրաստել ամբողջ Սպանիոյ համար։ Կառավարութիւնը ապահովուած կը նկատէ Մատրիտի պարէնաւորումը։ Նէնգիչներու զանգակները հալեցնելով, ռմբաձգութիւն կը շինեն։ Կառավարութեան ձեռքը անցած են քիմիական նիւթերու եւ պայթուցիկներու գործարաններն ալ։

Իտալիա կը կասկածի՝ Ֆրանսայէն

Հռոմի Ֆրանսական դեսպանը Իտալիոյ արտաքին նախարարին ներկայացուց երկուշաբթի օր, հաւանաբար յանձնելու համար Ֆրանսայի կոչը՝ չէզոքութեան մասին։ Ֆաշիստական շրջանակները բացարձակ լռութիւն կը պահեն։ Այս առթիւ իրազեկներ կը հաստատեն թէ Մուսոլինի շատ ալ տրամադիր չէ չէզոքութեան մասին համաձայնելու։ Մինչեւ այսօր ալ Հռոմի պաշտօնական շրջանակները լռութիւն կը պահեն սպանիական Մարոքի գրկուած օդանաւերու մասին, որոնք բռնուեցան Ֆրանսական հողին վրայ։ Կ՚ըսեն թէ կառավարութեան «քննութիւնը» չէ լրացած տակաւին։

Այս առթիւ շատ նշանակալից դիրք մը բռնած է իտալական մամուլը, որ բացէ ի բաց դիտել կու տայ թէ Ֆրանսա շարունակ օգնութիւն կը հասցնէ սպանիական կառավարութեան։ Բոլոր թերթերն ալ կ՚ըսեն թէ Ֆրանսական կառավարութիւնը անկեղծ չէ, երբ չէզոքութեան կոչ կ՚ուղղէ, քանի որ պաշտօնական գեկոյցը կը յայտնէ թէ Ֆրանսա ազատ պիտի զգայ ինքզինք, եթէ միւս պետութիւնները օգնեն Սպանիոյ ապստամբներուն։ Թերթերը մեծ տառերով կը հրատարակեն այն լուրերը որոնց համաձայն Ֆրանսական օդանաւեր կ՚երթեւեկեն Սպանիա եւ շարունակ ոսկի կը փոխադրուի Փարիզ։ Հռոմի մէջ գոհ են որ Անգլիան ալ տրամադիր չերեւար չէզոքութեան համաձայնութիւն մը կնքելու։

⁂ Երկուշաբթի օր սպանիական օդանաւ մը 1200 քիլօ ձոյլ ոսկի բերաւ Փարիզ։ Չորրորդ բեռն է այս, խռովութեանց սկզբնաւորութենէն ի վեր։

⁂ Անգլիոյ Թագաւորը մօտերս պտոյտ մը պիտի կատարէ Միջերկրականի մէջ, երթալով մինչեւ Մօտաւոր Արեւելք։ Կ՚ըսուի թէ այս առթիւ գաղտնի տեսակցութիւն մը պիտի ունենայ Մուսոլինիի հետ, Սպանիոյ դէպքերուն առթիւ։ Թագաւորը ճամբայ պիտի ելլէ օգոստոս 10ին, մասնաւոր զբօսանաւով մը։

Բալքրի ճառը Նեղուցներու մասին

Թուրքիոյ վարչապետը երկուշաբթի օր կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ Ազգ. Ժողովին մէջ, Նեղուցներու նոր պայմանագրին վաւերացման առթիւ, « որ կը նուիրագործէ Թուրքիոյ կատարեալ եւ ամբողջական գերիշխանութիւնը Նեղուցներու վրայ եւ կը հաստատէ ազգերու վստահութիւնը իր քաղաքականութեան մասին »։ Վարչապետը ջերմ գոհունակութիւն յայտնեց որ Ռ. Միութիւնն ալ վաւերացուցած է նոր պայմանագիրը եւ աւելցուց.

— « Մինչ այն պահուն երբ մենք իրաւապէս կը տիրապետենք Նեղուցներուն, առանց պայմանի եւ սահմանափակումներու, այն պահուն երբ ապահոված ենք Նեղուցները, կը յայտարարեմ թէ չպիտի շեղինք մեր խաղաղասիրական քաղաքականութենէն։ Անոնք որ փարած են այդ քաղաքականութեան, միայն եւ միայն շահ պիտի ունենան, գործակցելով մեզի հետ։ Իսկ անոնք որ տարբեր քաղաքականութիւն կը սպասեն մեզմէ, անշուշտ յուսախաբ պիտի ըլլան »։

Ծանր դէպքեր Մարսէյլի մէջ

Երկուշաբթի օր ծանր դէպքեր պատահեցան Մարսէյլ քաղաքին եւ շրջակայ գիւղի մը, Սէն-Զաքարիայի մէջ։ Մարսէյլի դէպքը հետեւանք էր հանրակառքերու գիներու բարձրացման։ Բանուորները բողոքի ցոյցեր կատարեցին եւ խանգարեցին հանրակառքերու երթեւեկը։ Ոստիկանութիւնը միջամտելով ցրուեց ցուցարարները։ Ձերբակալուեցաւ միայն կին մը, որ թքած էր ոստիկանի մը երեսը։ Ցուցարարները ապականեցին երեք հանրակառքեր, որոնք պարապ էին։ Մարդկային կորուստ չկայ, բայց նիւթական վնասները շատ ծանր են։

Իսկ Սէն-Զաքարիայի մէջ նայրայեղ տարրեր ատրճանակներով յարձակեցան քաղաքապետին վրայ, որ աջակողմեան է։ Բուռն կռիւ մը տեղի ունեցաւ քաղաքապետին կուսակիցներուն եւ ցուցարարներուն միջեւ եւ գնդակներ արձակուեցան, վիրաւորելով քանի մը հոգի, որոնց մէկը կին։ Ոստիկան—գինուորները օգնութեան հասնելով վերահաստատեցին խաղաղութիւնը։ Վարի նահանգապետն ալ գնաց կէս գիշերին, քննութիւն կատարելու համար։ Աջակողմեան եւ ձախակողմեան թերթերը փոխադարձ մեղադրանքներ կ՚ուղղեն, այս դէպքին առթիւ։

ՕԼԻՄՊԵԱՆ ԽԱՂԵՐԷՆ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆԻ երկրորդ օրուան մրցումը շահեցաւ Ամերիկացի մը, Ճէս Օուէնս, 100 մեթրը կտրելով 10.3 երկվայրկեանէն։

ԽԱՌՆԱԿ ԼՈՒՐԵՐ կը հասնին Եթովպիայէն։ Ճամբորդներու տեղեկութեանց համաձայն, վերջին օրերու ընթացքին բուռն կռիւներ պատահած են Աւաշ—Ալէմայայի շրջակաները, ինչպէս եւ Ճէպիէի ճամբուն վրայ։ Հապէշները փճացուցած են մօտ 60 բեռնակառքեր։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «ՆԱԻՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները չորեքշաբթի երեկոյ (5 օգոստ.) ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 rue St. Denis (Place du Châtelet), մէթրօ Châtelet Օրակարգ՝ Երջանային ժողովի օրակարգերու քննութիւն։

ԱՆԻԷՌ-ԳԱՐԷՆ-ԿՈԼՈՆԲԻ Արամ ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 6 օգոստ. հինգշաբթի երեկոյ, սովորական հաւաքատեղին։

Գոմւան

ԳՈՄՑՆԻ (Մարսէյլ) Քաւարեան ենթակոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Վարդգէս, Եփրեմ, Վարուժան եւ Ճաֆրիկեան խումբերը, 6 օգոստ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Բացակաները նկատի կ՚առնուին։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼԲՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմի երկրորդ տպագրութիւնը։

Գին Ֆրանսայի համար 5 ֆր., արտասահման 6 ֆր.։

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը։

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէրի Սան ուց Միութիւնը իր սրտագին շնորհակալութիւնները կը յայտնէ Դեւրասան Ա. Գէր-Լեւոնի որուն սիրայօժար ամանակցութիւնը աւելցուց հանդէսին փայլը։

Շնորհակալութիւն նոյնպէս տիկիններ Վ. Մէնկիւլեանի, Մ. Սիմոնեանի, Օր. Հ. Գազազեանի, Պ. Պ. Ե. Բէնկեանի, Ս. Գոյաճեանի, Մ. Սոմունճեանի, Պ. Թորոսեանի, Բ. Քօփէճեանի եւ Ն. Նիկոլեանի որոնք իրենց սրտագին օժանդակութիւնը բերին դաշտահանդէսի ձեռնարկին։

Շնորհակալութիւն նոյնպէս Պ. Պ. Հ. Սամուէլ Ֆէրահեանի եւ Գալենտի որոնք սիրայօժար գրքեր տրամադրեցին մրցանակաբաշխութեան համար։

Դաշտահանդէսի առիթով նուէրներ եւ նուիրատուութիւններ բրած են տէկ. Ա. Թօփալեան (50 հատ պանիր, 1 քիլօ կարագ, 1 փաքէթ թէյ եւ թանկարժէք ջալ մը), Պ. Պ. Կարիպեան (1 ափսէ բաքլավա եւ 1 քիլօ լօգում), Խնճէեան—Նօղուրդ Մէյէնճեան (140 գաւաթ մածուն), Ս. Մինասեան (2 քիլօ գուլպայիկ), ինչպէս նաեւ Շիրակ վաճառատունը, Փ. Օհաննէսեան, Թիւթիւնճեան, Սապօնճեան, Տապաղեան, Արսէնեան, Գալեան, Հապիպեան, Աքճեան (զանազան ըմպելիներ), Կ. Կարապետեան (1 զոյգ կօշիկ) եւ Լ. Սահակեան (2 հատ մուշտակէ օձիք)։

Շնորհակալութիւն յարգելի նուիրատուներուն։ Դաշտահանդէսի զուտ հասոյթը եղած է 5057 ֆր. 75։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան մասին

ԽՄԲ.— Երէկ հրատարակեր էինք Հայաստանի Կոմկուսի Կեդր. Կոմիտէի բանաձեւին ամփոփումը՝ Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան մասին։ «Խորհրդային Հայաստանի» Յուլիս 14 թիւէն նոյնութեամբ կ՚արտատպենք բուն բանաձեւը, իբրեւ պատմական վաւերագիր։

Հայաստանի Կոմկուսի ակտիւի ժողովը դատապարտում է Հայաստանի Կ(բ)Կ Կենտկոմի նախկին քարտուղար Խանջեանի կատարած ինքնասպանութեան ակտը, որպէս բոլշեւիկին անվայել։

Ժողովը գտնում է, որ Խանջեանի վարմունքը, որը վնաս է հասցնում կուսակցութեանը, հետեւանք է այն բանի, որ Խանջեանը ցուցաբերեց կուսակցական կազմակերպութեան ղեկավարի համար անթոյլատրելի փոքրոգութիւն եւ իր մէջ արիութիւն չգտաւ բոլշեւիկօրէն ուղղելու համար վերջին տարիներս իր թոյլ տուած մի շարք լուրջ քաղաքական սխալները։

Ժողովը Ա. Խանջեանի վարմունքը համարում է կուսակցութեան նկատմամբ նրա ցուցաբերած երկերեսանութեան բոլորումը։ Խճճուելով իր նացիոնալիստական սխալների ու կապերի մէջ, Ա. Խանջեանը դիմեց ինքնասպանութեան դաւաճանական պրովոկացիոն ակտին, մի ակտ, որն ուղղուած է կուսակցութեան դէմ։

Ակտիւը նշում է, որ Խանջեանը, որպէս Հայաստանի Կ(բ)Կի ղեկավար, վերջին տարիներս միանգամայն անբաւարար զգաստութիւն ցուցաբերեց հակայեղափոխական տրոցկիստներին և նացիոնալիստներին մերկացնելու ու նրանց դէմ պայքարելու գործում։ (Տրոցկիստական խմբակներ Լենինականում, Ն. Ստեփանեանի գործը եւ այլն)։

Չնայած որ Ստեփանեանի՝ լուսժողկոմ հաստատուելուց եւ նրա ՀԿ(բ)Կ Կենտկոմի անդամների կազմի մէջ կօօպտացիայի ենթարկուելուց յետոյ շատով յայտնի դարձաւ նրա նացիոնալիզմը, հակակուսակցական ելոյթներն ու հակայեղափոխական տրոցկիստական հայեացքները, Ա. Խանջեանը այդ բոլորի հանդէպ ցուցաբերեց կուսակցական կազմակերպութեան ղեկավարի համար անթոյլատրելի օպորտունիստական վերաբերմունք, ծածկելով պայքար չկազմակերպեց հակայեղափոխական տրոցկիստական եւ նացիոնալիստական տարրերի դէմ եւ սանկցիա տուեց կուսկոլեգիայի բացայայտօրէն հակակուսակցական որոշմանը, կուսկոլեգիայի, որը պաշտպանութեան տակ էր վերցրել հակայեղափոխական Ստեփանեանին եւ դրպարտութեան ու մար խիստ յանդիմանութիւն էր տրել կուսակցութեան այն անդամին, որը կուսկոլեգիային յայտարարել էր հակայեղափոխական տրոցկիստ Ստեփանեանի արտայայտած այդ հայեացքների ու ելոյթների մասին։

Ակտիւի ժողովը գտնում է, որ Համ. Կ(բ)Կ Կենտկոմին կից կուսակցական վերահսկողութեան յանձնաժողովի Հայաստանի կուսկոլեգիայի նախկին քարտուղար Ա. Գալոեանը, որն անմիջականօրէն վարել էր Ստեփանեանի գործը եւ, օգտուելով Խանջեանի աջակցութիւնից, կոծկել էր այդ գործը, ուղղակի պատասխանատուութիւն է կրում Ստեփանեանի խմբակի հակայեղափոխական աշխատանքի համար պայմաններ ստեղծելու համար։ Ժողովը Կենտկոմի բիւրոյի առջեւ դնում է այսուհետեւ Ա. Գալոեանի կուսակցութեան մէջ մնալու հնարաւորութեան եւ նրան խիստ պատասխանատուութեան կանչելու հարցը։

Չնայած այն օժանդակութեանը, որը Խանջեանը վայելում էր Համ. Կ.(բ)Կ Կենտկոմից եւ Համ. Կ(բ)Կ Անդրերկոմից, չնայած այն հսկայական օգնութեան, որը ցոյց էր տալիս նրան կուսակցութեան Անդրերկոմը եւ անձամբ ընկեր Բերիան, որն ամէն կերպ օգնում էր Հայաստանի Կենտկոմին ու Խանջեանին՝ ամենօրեայ աշխատանքում, ուղղելով նրա սխալները, Ա. Խանջեանը անզգաստութիւն էր ցուցաբերում նացիոնալիստական ու հակայեղափոխական տրոցկիստական տարրերին մերկացնելու եւ նրանց դէմ պայքարելու գործում։ Թագցնելով Ստեփանեանի գործը Կենտրոնական Կոմիտէի բիւրոյից եւ սանկցիա տալով այդ գործի խայտառակօրէն կոծկելուն կոլեգիայի կողմից, Խանջեանը դրանով իսկ օգնեց Ստեփանեանին ու նրա խմբակին՝ շարունակելու իր հակայեղափոխական աշխատանքը։

Ա. Խանջեանը, գիտակցելով իր այդ կոպիտ քաղաքական սխալները, փոխանակ Համ. Կ(բ)Կ Կենտկոմի եւ Համ. Կ(բ)Կ Անդրերկոմի ղեկավարութեամբ դրանք գործնականօրէն ուղղելու, ցուցաբերեց ամօթալի փոքրոգութիւն եւ դիմեց ինքնասպանութեան ակտի։

Խանջեանի պրովոկացիոն վարմունքը մի դաւաճանական հարուած է Հայաստանի կոմկուսի եւ Անդրկով-կասի բոլոր բոլշեւիկների թիկունքին, մի ակտ, որն աշխուժացնում է կուսակցութեան ու Խորհրդային իշխանութեան կողմից Անդրկովկասեան Ֆեդերացիայի տարիներին լիկվիդացիայի ենթարկուած նացիոնալիստական մնացուկների մնացորդները, մի ակտ, որը սնունդ է տալիս դաշնակների, տրոցկիստների եւ այլ հակայեղափոխականների ողորմելի թափթփուկների հակայեղափոխական գործունէութեանը։

Ակտիւը զայրոյթով դատապարտում է Խանջեանի այդ դաւաճանական վարմունքը, որը դասակարգային թշնամու ձեռքը, հակայեղափոխական տրոցկիստների եւ հայ աշխատաւոր ժողովրդի ոխերիմ թշնամիների՝ դաշնակների ձեռքը զէնք է տալիս՝ Խորհրդային իշխանութեան դէմ, Լենինի-Ստալինի կուսակցութեան դէմ նրանց մղած պայքարում այն պահին, երբ մեծ խորհրդային երկրի բոլոր աշխատաւորները հրճուանքով քննարկում ու ողջունում են ստալինեան Սահմանադրութիւնը, որը նոր աստիճանի բարձրացնում սոցիալիզմի երկրի ժողովուրդների անխախտելի բարեկամութիւնը։

Հայաստանի բոլշեւիկները ոչ բայց չեն կարող եւ չպէտք է մոռանան կուսակցութեան առաջնորդ ընկեր Ստալինի այն ցուցումները, թէ կուսակցութեան թշնամիները զէնքը վար չեն դնում, այլ սոցիալիզմի յաղթանակներից կատաղած՝ փորձում են ամէն կերպ վնասել մեզ, առանց կանգ առնելու ոչ մի բանի առջեւ, ոչ մի միջոցի առջեւ, ոչ մի ստորութեան առջեւ։

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.296

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՈՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 6 ՕԳՈՍՏՈՍ — 6 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3184

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԲԱՌԵՐՈՒ ՎԱՐԿՈՒՑԻՆ ՏԱԿ

Ներկատակ ժողովներ սարքելով եւ թխածոյ բանաձեւեր քուէարկել տալով Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ազրբէջանի մէջ, խորհրդային իշխանութիւնը ի զուր կը փորձէ պարտկել անպարտկելին։

Եւ ի զուր ռազմախաղեր կը փորձէ, աշխատաւոր բազմութեանց ուշադրութիւնը շեղեցնելու համար բուն հարցէն։

Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան վարագոյրը ինքնին կը բացուի, ուռուցիկ այլ սնամէջ բառերու այդ կարկուտին տակ, որոնք որքան գունաւորուին, այնքան քստմնելի հանգամանք մը կուտան յուլիս 9ի ողբերգութեան։

Կարդացէք արդէն,— Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէն իր յուլիս 12ի բարեկենդանային բանաձեւին մէջ պարտք սեպած է յատկապէս շեշտել.

— «Նրանք (Հայաստանի բոլշեւիկները) այսուհետեւ եւս հայ ժողովրդի մէջ կը դաստիարակեն խոր սիրոյ զգացմունք դէպի իրենց հանրապետութիւնը, դէպի աշխատաւորների մեծ հայրենիք ԽՍՀՄն ու վրացի ժողովուրդը, որ ամբողջ երկրագնդի աշխատաւորներին, ժողովուրդների մեծ առաջնորդ է տուել, կը դաստիարակեն անհուն սիրոյ զգացմունք դէպի մեր հզօր կուսակցութիւնն ու նրա հանճարեղ առաջնորդ ընկեր Ստալինը»։

Ապա մոռնալու կեցցէներ, ինչպէս միշտ, ի պատիւ Անդրկովկասի ղեկավար Բերիային (Վրացի) և «մեծ առաջնորդ» Ստալինի (Վրացի)։

Այս առթիւ, բոլոր բանաձեւերուն մէջ ալ կը շեշտուի Անդրկովկասի ժողովուրդներու «անխախտ եղբայրական բարեկամութիւնը»։

Դեռ աւելի պերճախօս իրողութիւն մը։

Խմբագրականի մը մէջ, որ հրատարակուած է «Խ. Հայաստան»ի եւ «Կոմունիստ»ի (Երեւան) Յուլիս 15ի թիւին մէջ եւ արտատպուած՝ Թիֆլիսի «Պրոլետար»ին մէջ (21 յուլիս), կը կարդանք հետեւեալ իմաստալի՛ց նախադասութիւնները.

— «Ժողովրդի անարգ դաւաճանութիւնն այսօր փորձում են օգտագործել կուսակցութեան թշնամիները, Դաշնակների ու տրոցկիստների տականքները, ամէն գոյնի նացիոնալիստական ճիւաղները։ Ի զուր են նրանք փորձում այսօր անկիւններում զործի դնել իրենց ժանգոտած թունաւոր զէնքը,— ստոր զրպարտութիւնն ու պրովոկացիան կուսակցութեան եւ նրա ղեկավարների հասցէին։ Ի զուր են նրանք օձի փշշոցով մութ անկիւններում փորձում ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԿՊԱՌԱԿՈՒԹԻՒՆ ՀՐԱՀՐԵԼ, ԹՈՒԼԱՑՆԵԼ ՀԱՐԵՒԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻ ՀԵՏ, ՄԱՍՆԱՒՈՐԱՊԷՍ ՎՐԱՑ ՄԵԾ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՀԵՏ ՀԱՅ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՆԵՐԻ ՀԱՄԵՐԱՇԽՈՒԹԵԱՆ ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ԶԳԱՑՄՈՒՆՔԸ, ԺՈՂՈՎՐԴԻ, ՈՐԸ ՄԱՐԴԿՈՒԹԵԱՆ ՏՈՒԵԼ Է ՄԵԾ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԸՆԿԵՐ ՍՏԱԼԻՆԻՆ։

Ի զուր են նրանց ստոր բանսարկութիւնները, նրանք մազաչափ անգամ չեն կարող թուլացնել Անդրկովկասի ժողովուրդների եղբայրութիւնը, նրանք չեն կարող թուլացնել նաեւ բոլշեւիկեան սուր զգաստութիւնը կուսակցութեան ու աշխատաւոր ժողովուրդների թշնամիների նկատմամբ, նացիոնալիստների, տրոցկիստների, Դաշնակների նկատմամբ, որոնք այսօր փորձում են վնաս հասցնել մեր մեծ հայրենիքին»։

Ահա թէ ինչպէս կը բացուի վարագոյրը, խոկալէս հակայեղափոխական ցնդաբանութեանց, միջնադարեան հաւատաքննութեան, Մոսկուայի եւ Թիֆլիսի մէջ խմբագրուած եւ ապտակեան խարազանով քուէարկուած խուժանային բառակոյտերու զարշելի տեղատարափին տակ։

Եւ ահա թէ ինչպէս մարդիկ անասնօրէն կը վարկարեկեն յուսահատական շարժումէ մը — անձնասպանութիւն — ծածկելու համար անոր բուն շարժառիթը։

Տարօրինակ է որ մարդիկ այլ եւս չեն խօսիր Խանջեանի հիւանդութեան — հիւծախտի — մասին, ոչ ձուլածոյ եւ անհաշիւ բանաձեւերուն, ոչ ալ խմբագրականներուն մէջ։ Միայն մահուան առաջին ղեկոյցին մէջ կար երկտող ակնարկ մը՝ այդ մասին։ Մնացեալ հէքեաթը Փարիզ փոխադրեց «Բանուոր»ի խմբագիրը, լուսաբանութեան փոխարէն խորհրդաւոր քօղ մը եւս բարդելով եղածին վրայ.

— «Մօտ 15 օրէն վերադարձաւ Մոսկուայէն եւ Երեւանի մէկ կարեւոր ժողովին մէջ 2-2.30 ժամ տեւող զեկուցում մը տուաւ։ Ինքզինքը շատ տկար կը զգար եւ անվերջ ջուր կը խմէր»։

Ջխճողենք։ Եղածը կը բաւէ, անգամ մը եւս հաստատելու համար թէ Աղասի Խանջեան այդ կատաղի հակադաշնակցականը և միահեծան իշխանաւորը ջախջախիչ պարտութիւն մը կրած է քաղաքական գետնի վրայ։

Ան ըմբոստացած է Մոսկուայի եւ Թիֆլիսի տիրապետութեան դէմ, սահմանային խնդիր յարուցանելով։ Դիմած է Մոսկուա, գոնէ որոշ պոհացում պահանջելով, բայց Բերիաներն ու Ստալինները կէց մը տուած ըլլալով, ճարահատ ատրճանակը պարպած է գլխուն։

Ուրիշ իմաստ չունին «հարեւան ժողովուրդների եւ մասնաւորապէս վրաց մեծ ժողովուրդին» ուղղուած ողջոյնը եւ «համերաշխութեան» փառաբանութիւնը, այլ մանաւանդ ստեղծուած խժալուր խուճապը, իր նուիրական պատկերազմով։

Անձնասպանը կատարած է անվստահութեան կամ դժգոհութեան ցոյց մը, որ գիտակցաբար կը գունաւորուի ուրիշ մեղքերով, ջուրին երեսը հանելու համար բուն պատասխանատուները։

Շարունակենք մեր վերլուծումները։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԱԶԱՐԱՒՈՐ ԶՕՐՔ ՄԱՐՈՔԷՆ ՍՊԱՆԻԱ

ՆՈՐ ԿՌԻՒՆԵՐ ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Անգլիա կը հաւանի չէզոքութիւն պահել

Միշտ նոյն քաոսային վիճակը Սպանիոյ մէջ, հակասական լուրերով եւ փոխադարձ հերքումներով։ Կառավարութիւնը միշտ նոր յաղթանակներ կ'աւետէ, իսկ ապստամբները կը շարունակեն լաւատես լուրեր տարածել։ Մինչ այս մինչ այն, արիւնը կը հոսի ամէն կողմ, զարհուրելի մոլեգնութեան մը վերածելով քաղաքացիական պատերազմը։

Վերջին լուրերու համաձայն, Զօր. Ֆրանքօ հասած է Մատրիտի վրայ քալել հարաւային ճակատէն եւ գրաւած է կարեւոր դիրք մը, Ռօնտա։ Զօրավարը ամէն օր մօտ հազար զինուոր կը փոխադրէ Մարոքէն, աւելի զօրացնելու համար իր շարժումը։ Կը յուսայ շուտով Սպանիա փոխադրել իր 50.000 զինուորներուն մնացեալ մասը։

Գերմանական «Տէօյչլանտ» զրահաւորը Սէութա հանգրուանեց եւ հրամանատարը ցամաք ելլելով, տեսակցութիւն մը ունեցաւ Զօր. Ֆրանքոյի հետ, ինչ որ մեծապէս քաջալերեց ապստամբները։ Հեռագիրը կ'ըսէ թէ գերման հրամանատարը ընդունուեցաւ ապստամբ ժողովուրդին կողմէ, որոնք աւանդական ողջոյնը տուին [illegible] հարուածներով։ Գերման եւ ապստամբ սպաները թեւ թեւի կը պտտէին քաղաքին փողոցներուն մէջ, ինչ որ համակրանքի արտայայտութիւն մը կը համարուի։ Կէս օրէն վերջը գերման հրամանատարը Թէթուան երթալով, այցելեց Զօր. Ֆրանքոյի եւ խօսակցեցաւ աւելի քան մէկ ժամ։

Կառավարական զօրքը երեքշաբթի օր յաղթանակ մը շահեցաւ հիւսիսային ճակատին վրայ։ Տասնըվեց օդանաւեր ռմբակոծեցին Սարակոսայի վրայ, ծանր վնասներ պատճառելով։ Թնդանօթներ [illegible] ռազմական [illegible] դիրքի մը վրայ։ Ապստամբները կը յայտնեն թէ եղած վնասը աննշան է։ Կառավարութեան զեկոյցը կ'ըսէ թէ զօրքը յաղթանակ մը եւս շահած է Գուատարրամայի մէջ, Մատրիտի հիւսիսակողմը, գրաւելով երկու գիւղեր։ Սպաննուած կամ վիրաւորուած են 300 ապստամբներ։ Ըմբոստները կը շարունակեն զօրք համախմբել Սան Սէպասթիանոյի շուրջը, որ կառավարութեան ձեռքն է։

Առժամեայ կառավարութիւնը հերքելով այս տեղեկութիւնները, կ'ըսէ թէ ապստամբները նոր նուաճումներ կատարած են Գուատարրամայի մէջ, նոր քաղաք մը գրաւելով։ Կ'աւելցնէ թէ երկու գումարտակներ իրենց միացած են։ Այս առթիւ առժամեայ կառավարութիւնը դիտել կու տայ թէ Մատրիտի մէջ կը գործածուին այնպիսի զէնքեր եւ ռազմանիւթեր որոնք սպանիական չեն։

Անգլիոյ պատասխանը Ֆրանսայի կոչին

Անգլիական կառավարութիւնը պատասխանելով Ֆրանսայի կոչին, սկզբունքով կ'ընդունի չէզոքութիւն պահել Սպանիոյ հանդէպ։ Կը նշանակէ թէ անգլ. կառավարութիւնը չպիտի օգնէ մէկ եւ միւս կողմին։ Ու սակայն, յանձնառութիւն չստանձներ քաղաքային օդանաւերու մասին, առեւտրական գործ նկատելով անոնց արտածումը։ Կը հաստատուի թէ բազմաթիւ անգլիական օդանաւեր (քաղաքային) ծախուած են Սպանիացիներու եւ յանձնուած Սպանիա, ուր կրնան անմիջապէս ռազմական օդանաւերու վերածուիլ։ Կարգ մը անգլիական հաստատութիւններ մինչեւ 150 ոսկի (11.300 ֆրանք) առաջարկած են մեքենավարներու, որպէսզի Սպանիա փոխադրեն ծախուած օդանաւերը։ Անգլիական կառավարութիւնը պատասխանատուութիւն չստանձներ այս վաճառումներուն համար, աւելցնելով թէ միայն ռազմական օդանաւերու մասին հսկողութիւն կրնայ կատարել։

Անգլ. թերթ մը կ'ըսէ թէ Սպանիացիներու ծախուած «քաղաքային» օդանաւերէն շատերը օժտուած էին վառելանիւթի յաւելուածական շտեմարաններով։

Համերաշխութիւն Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան մէջ

Ֆրանսայի ժողովրդական Համախմբումի ազգ. կոմիտէն հանգանակութեան ձեռնարկած է, օգնելու համար Սպանիոյ ժողովուրդին, ընդդէմ ֆաշականութեան։ Այս առթիւ հրատարակուած կոչը կ'ըսէ թէ անհրաժեշտ է մէկ միլիոն ֆրանք ճարել մինչեւ օգոստոս 15։ Մասնախումբեր կազմուած են ամէն կողմ, զարկ տալու համար հանգանակութեան։ Որոշ գումար մը ղրկուած է արդէն։

Խորհրդային իշխանութիւնը որոշեց մէկ միլիոն անգլ. ոսկի ղրկել Սպանիոյ ժողովրդական ճակատին։ Այս գումարը պիտի ճարուի կամաւոր տուրքով մը, որ պիտի գանձուի պետական բոլոր գործարաններուն եւ գրասենեակներուն մէջ։ Բոլոր պաշտօնեաները իրենց ռոճիկին ½ առ հարիւրը պիտի արտամադրեն ամբողջ մէկ ամիս։ Թէեւ բանուորներէ պիտի գանձուի դրամը, բայց իրականին մէջ խորհրդային կառավարութիւնն է որ պիտի ղրկէ զայն, քանի որ արգիլուած է դրամ դուրս հանել առանց մասնաւոր արտօնութեան։ Հսկայական միթինկներ կը գումարուին ամբողջ երկրին մէջ եւ հանգանակներ կը սարքուին, օգնութիւն հասցնելու համար Սպանիոյ հանրապետականներուն։

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ աշխատաւորները «ինքնաբերաբար» կը պատասխանեն կոչին, հազարաւոր րուբլիներ տեղացնելով Արհեստակցական Միութեանց վարչութեան սնտուկը։ Նախագահը կը յուսայ թէ Արհեստակցական Միութեանց 18.000.000 անդամներէն իւրաքանչիւրը այս կամ այն ձեւով պիտի օգնէ հանգանակութեան։ Եթէ բոլորն ալ մասնակցին, առնուազն 7 միլիոն ռուբլի պիտի գոյանայ։ Կառավարութիւնը յանձնարարած է փութացնել օգնութիւնը։

Երեք օրէ ի վեր բազմաթիւ միթինկներ կը գումարուին Մոսկուայի եւ Լէնինկրատի մէջ եւ բանաձեւեր կը քուէարկուին, համերաշխութիւն յայտնելով Սպանիոյ ժողովրդական ճակատին հետ։ Երեքշաբթի օր Մոսկուայի Կարմիր Հրապարակին վրայ ժողով գումարեցին 120.000 աշխատաւորներ եւ ճա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ԱԶԳԵՐՆԻՍ ԿԸ ՅԱՌԱՋԴԻՄԷ »

Առջի օր պատարագի ազդ մը կարդացի «Պայքար»ի մէջ, խորին սքանչացումով (14 յուլիս)։

Կ'ուզեմ ձեզի ալ բաժին հանել թէ ազդէն եւ թէ սքանչացումէս։

Ազդը փռուած է չորս մեծ սիւնակի վրայ. լայնքը՝ 20 սանթիմ, երկայնքը՝ 25, ծանուցանելու համար թէ կարող. Ռուփրակը յուլիս 19ին պիտի պատարագէ Ֆիլատէլֆիայի մէջ, Վարդավառի առթիւ։

Նոյնութեամբ կ'արտատպեմ «յայտագիր»ին գլխաւոր մասերը, ուր կը փայլին գլխագիրներու բոլոր տեսակները.—

« *Հրաշափառ տօն պայծառակերպութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի*։

Օրուան սուրբ եւ անմահ պատարագը հանդիսաւորէ է մատուցանել Գեր. Տ. Գարեգին Արքեպիսկոպոս Յովսէփեան, արժանընտիր Առաջնորդական Նուիրակ Մայր Աթոռոյն Սրբոյն Էջմիածնի, արտակարգ պատուիրակ եւ լիազօր ներկայացուցիչ Նորին Սուրբ Օծութեան Տ.Տ. Խորէն Ա. սրբազնագոյն Կաթողիկոսին եւ Վեհափառ Ծայրագոյն Պատրիարք Ամենայն Հայոց Սուրբ Պատարագի ընթացքին պիտի կարդացուին Հայրապետական սրբատառ զոյգ կոնդակները, որմէ վերջ Սրբազան պատարագիչը Բանին Կենաց հոգեւոր քարոզչութեամբ պիտի մխիթարէ Ֆիլատէլֆիոյ եւ շրջակայից հոգեւոր եւ հայրենասէր հայ ժողովուրդը։

Օրուան հանդիսութեանց ներկայ պիտի ըլլայ եւ մասնակցի նաեւ Առաջ. տեղապահ Գեր. Մամբրէ Արքեպիսկոպոս Գալֆաեան։

Ս. Պատարագին պիտի սպասարկեն երկու եկեղեցիներու հոգեւոր հովիւները, կէս դարէ ի վեր ուրարակիր սարկաւագ... (անուններ)

Երկու եկեղեցիներու միացեալ Դպրաց դասերը պիտի երգեն առաջնորդութեամբ ուրարակիր դպրապետներ՝ ... (անուններ).

Մեներգներ պիտի երգեն Օրիորդք (հինգ անուն) եւ Պարոնայք (երկու անուն)։ Փողերգեհոնը պիտի նուագէ Օր. ...

Ապա կոչ մը վսեմ ոճով, զմայլելի՜. զմայլելի՜.

— «*Ֆիլատէլֆիոյ երկու Հայ Եկեղեցիներու Հոգաբարձութիւնները պէտք չեն զգար հրաւիրելու, յորդորելու եւ թախանձելու հայ ժողովուրդը որ եկեղեցի գայ, այլ կը հաւատան որ ամէն մէկ անձ իր անձնական եկեղեցասիրութենէն, ազգասիրական արժանապատուութենէն, հայրենասիրական հետաքրքրութենէն եւ Առաքելական ու Հայրապետական հոգեւոր օրհնութեանց կարօտէն դրդեալ եւ հրահրեալ պիտի փութայ դիմել եկեղեցի ժամանակէն շատ առաջ տեղ գրաւելու համար, եւ ուշի ուշով ունկնդրելու սրբատառ կոնդակներու եւ պատարագիչ սրբազան հօր հոգեպարար քարոզի պատգամներուն եւ ըմբոշխնելու Հայրապետական անգին օրհնութիւններուն»։*

Ուրեմն, ազդուր կերպով նշանք որ կը տեսնեն թէ բան չէ փոխուած 1860-էն ի վեր։

Կրնա՞ք չափել այս հսկայական յառաջդիմութեան տարողութիւնը, Սեւ. Ծովու ափերէն մինչեւ Ատլանտեան։

... Չար լեզուներ կ'ըսեն թէ «լէպլէպիճի» Թուրքերը ջնջած են բոլոր տիտղոսները ու շռայլաբանութիւնները, եւ Մ. Քէմալը անգամ կը կոչեն պարզապէս Աթաթիւրք, եղջակուր Ջամէքը՝ միայն եւ միայն զօրավար։ Միւսներուն համար նոր բառը «պայ» (պարոն) միայն պատուանուն կը գործածուի։

Իսկ մենք... «վեհափառ»ներ ունինք, առնուազն երկու հատ (երրորդը, Բաբգէն կաթողիկոս, դեռ նոր մեռաւ)։

Երէ ողջ ըլլայ ազգ. երեսփոխան Տիգրան Եուսուֆեանը, ի՞նչ եռանդութեամբ պիտի բացագանչէր.

— «Ազգերնիս կը յառաջդիմէ կոր»։

Կը յառաջդիմէ «հոգեւոր»ի, «հոգեպարար օրհնութեանց կարօտէն դրդեալ եւ հրահրեալ»։

Ա՛լ պատճառ չունինք յուսահատելու։

ՎԱՀԷ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Վալանսէն ընկ. Արմ. Թէպոյեան, իր ամուսնութեան առթիւ	25
Յուլիս 29ի գումարը	4201
ընդհ. գումար	4226

Ա. ԽԱՆՋԵԱՆ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ ԵՂԱԾ Է ԱՏՐՃԱՆԱԿՈՎ

«Խ. Հայաստան»ի եւ «Պրոլետար»ի մէջ հրատարակուած գրութիւն մը, «ԱՆԱՐԳ ՔԱՅԼ», պատահաբար կը յիշէ թէ Աղասի Խանջեան «անձնասպան եղած է ատրճանակի հրակոցով»։ Գրութեան մնացեալ մասը ամբողջ պարսաւանք է, գռեհիկ բառերով ու բացատրութիւններով։

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԴԻԿՏԱՏՈՒՐԱ ԱԹԷՆՔԻ ՄԷՋ

Աթէնքէն կը հեռագրեն օգոստ. 5 թուականով.—

Վարչապետ Զօր. Մէթաքսաս պաշարման վիճակ հռչակեց թագաւորին հաւանութեամբ եւ լուծեց Երեսփ. ժողովը, դիմադրելու համար ընդհ. գործադուլին։ Կառավարութիւնը այս միջոցին դիմեց, նկատելով որ համայնավարները ապստամբական շարժում մը կը սարքէին, սպառնալով արիւնահեղութեան մատնել երկիրը։

24 ԺԱՄ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ հռչակուեցաւ ամբողջ Յունաստանի մէջ, իբրեւ բողոք օրինագծի մը դէմ, որուն համաձայն պետութիւնը պարտաւորիչ իրաւարարութիւն պիտի գործադրէ գործատէրերու եւ աշխատաւորներու միջեւ ծագած վէճերու մէջ։ Այս առթիւ ծանր դէպքեր պատահեցան։

Լէոն Պլում պիտի հրաժարի՞

«Էքօ տը Փարի» ծերակուտականի մը յայտարարութեանց վրայ հիմնուելով, կը գրէ թէ Պ. Լէոն Պլում պատրաստ է հրաժարիլ, եթէ Ծերակոյտը արձակուրդի երթայ՝ առանց քուէարկելու օրակարգի վրայ գտնուած սակ-պողական ծրագիրները։ Այս առթիւ միջադէպ մը ունեցած է Պ. Քայյոյի հետ, որ գիտել տուած էր թէ մինչեւ Սեպտեմբեր նիստ գումարելու պիտի հարկադրուին, եթէ քննեն բոլոր ծրագիրները։ Լէօն Պլում պատասխանեց է.

— Եթէ անպարէք արձակուրդի համար, վստահութեան խնդիր պիտի յարուցանեմ.

Քայյօ.— Բան չպիտի կրնաք ընել, քանի որ ներկայ չպիտի ըլլաք այն նիստին ուր որոշում պիտի տանք։

Պլում.— Եթէ այդպէս ընէք, դահլիճին հաւաքական հրաժարականը պիտի ներկայացնեմ Հանրապետութեան նախագահին, որ պիտի կրնայ յարգել տալ ընդհանուր քուէարկութեան վճիռը։

— Եւ նորէն պիտի վերադառնանք, աւելցուցեր է Պ. Վէնսան Օրիօլ, ելմտական նախարարը։

[illegible]

ՍԹԱԼԻՆԻ ՆՈՐ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Իր տասնըինը տարուայ գոյութեան ընթացքում խորհրդային իշխանութիւնը ոչ մի խնդրով այնքան չի զբաղեցրել իր քաղաքացիներին, որքան վերջերս հրատարակուած ստալինեան սահմանադրութեան նախագիծով: Նրա «քննութիւնը» լայն ու համաժողովրդական դարձնելու համար Մոսկուան յարձման մէջ է դրել իր ամբողջ վարչակազմը: Պետական ու կուսակցական մարմինների, ինչպէս եւ տնտեսական հիմնարկութիւնների ղեկավարները, Կալինինից ու Մոլոտովից սկսած մինչեւ փոքրիկ կոլխոզի նախագահը, դեկուցումներ են կարդում ու բացատրութիւններ տալիս «համաշխարհային պատմական նշանակութիւն ունեցող մարդկային մտքի ամէնէն արժէքաւոր ստեղծագործութեան» մասին: Սառուցեալ գօտիից մինչեւ արեւոտ Կոլխիդա, Խաղաղականի ափերից մինչեւ Մոլդաւեան հանրապետութիւն (Ռումանիայի սահմանակից), երկրագնդի ցամաքի մէկ վեցերորդի բոլոր անկիւններից խանդավառութեան ու սքանչացումի բանաձեւերը տեղում են Մոսկուա: «Իզվեստիա», «Պրաւդա» եւ այլ թերթերը մի առանձին հաճոյքով տպագրում են անյայտ ու մոռցուած համայնքների նորոգները, որով ուզում են ընդգծել թէ միայն կենտրոնի, արդիւնաբերական կամ երկրագործական վայրերում ու զօրանոցներում չէ որ ոգեւորուած են նոր սահմանադրութեամբ, այլ եւ աշխարհից կտրուած լեռներում ու մերձբեւեռային անտառներում: «500 Աջարացի հովիւներ արօտավայր բարձրաւանդակից առաջ հաւաքեցին ու ծանօթացան խորհրդային հայրենիքի ապագայ հիմնական օրէնքի հետ: Ծայրագոյն հիւսիսի եղջերապահները, որսորդները ու ձկնորսները մեծ հետաքրքրութեամբ քննեցին ստալինեան սահմանադրութիւնը: Սիբիրի Ալթայեան լեռների Օյրոյթ ժողովուրդ՝ իր միաձայն հաւանութիւնն է տալիս նրան» եւ այսպէս անվերջ:

Աղդուած են նոյն իսկ գողերը. Նրանցից մէկը, հինգ անգամ դատապարտուած եւ երեք անգամ բանտից փախած՝ Մոսկուայում ներկայացել է ոստիկանատան եւ զգացուած յայտնել, որ ստալինեան սահմանադրութեան նախագիծը կարդալուց յետոյ որոշել է այլ եւս գողութիւն չանել: Երաժշտութեան մի ուսուցչուհիի կարծիքով «նախագիծը հնչում է ինչպէս անմահ Բեթհովէնի 9րդ սէնֆոնին»: Կուրսկի նահանգի Պուշենկով գիւղի կոլխոզային 113 տարեկան Աննա Բեմարեւա դանգատ է տալիս գիւղխորհրդի նախագահի վրայ, որովհետեւ նա տիկնոջը չի հրաւիրել մասնակցելու սահմանադրութեան նուիրուած ժողովին:

Խորհրդային մամուլի էջերը ողողուած են նախագծին նուիրուած հաւքերանուր յօդուածներով ուր շողոքորթ պոխասանքների ու ինքնագոհութեան մէջ ի զուր կը լինէր փնտռել քննադատութեան մի նշոյլ: Պակասութիւններ մատնանշող մի ի սպ. մինչեւ այսօր մտածելու ու արտայայտուելու բարիքը վայելող լեզուական ու ընկերվարական եթէ բարեխիղճ է, ստիպուած է խոստովանել, որ ստալինեան սահմանադրութիւնն ըստ էութեան որ եւ է փոփոխութիւն չի մտցնում խորհրդային վարչաձեւի մէջ: Մի քանի նորոգութիւնների է ենթարկւում նրա կառուցուածքի արտաքինը, ներկւում ու փայլեցւում, բայց հիմնական յատակագիծը — համայնավար կուսակցութեան ու նրա պետի միահեծան եւ երկաթեայ դերիշխանութիւնը՝ մնում է անխախտ: Միլիոնաւոր մարդկանց աչքերի առջեւ ստալինեան սահմանադրութիւնը ստեղծում է ազատութեան ու հաւասարութեան պատրանքներ, բայց հէնց որ խորհրդային քաղաքացիները ձեռքերը մեկնեն եւ ուզենան շօշափել նրանց, կը տեսնեն որ խաբուսիկ են ու երազային: 141րդ յօդուածով ապագայ խորհրդարանի պատգամաւորի թեկնածու կարող է ներկայացնել միայն համայնավար կուսակցութիւնը կամ նրան ենթակայ կազմակերպութիւններից մէկն ու մէկը. Ի՞նչ արժէք ունի գաղտնի, հաւասար, ուղղակի ու ընդհանուր քուէարկութեան սկզբունքը, երբ ձայն կարելի է տալ միայն կուսակցական թեկնածուին: Գերագոյն խորհուրդը ի՞նչով պիտի տարբերուի այժմեան Կենտ. Գործադիր Կոմիտէից, երբ որ եւ է ընդդիմադիր հոսանքի մուտքը մնում է արգիլուած: Իսկ 126րդ յօդուածը յայտարարում է, որ համայնավար կուսակցութեան անդամներից դուրս Խորհր. Միութեան մէջ որ եւ է գործունեայ ու գիտակից մարդ գոյութիւն չունի:

Բաւականանալով այս հարեւանցի նկատողութիւններով, բուն նախագծի մասին ես կ'ուզէի ծանրանալ այն հոգեբանական մթնոլորտի վրայ, որ օրից օր խտանում է նրա հեղինակի անձի շուրջը:

Տարիներից ի վեր Խ. Միութեան մէջ չի կարելի հրապարակով երկու խօսք ասել կամ գրել ինչի մասին էլ լինի, թէկուզ բազմապատկութեան աղիւսակի, առանց փառաբանելու Մարքսի, Լէնինի կամ Ստալինի անունները. բայց նոր սահմանադրութեան նախագծի հրապարակումից ի վեր մեծամասնական ուղղափառութեան այդ տուրքը նախ հասել է աչքի ընկնող չափերի եւ ապա տարբայուծուելով՝ իր բաղկացուցիչ մասերից Մարքսին եւ Լէնինին մի կողմ է շպրտել եւ ուռճացել միայն Ստալինի հմայքով: Ձեւականօրէն նախագիծը մշակել է Խորհուրդների համագումարից ընտրուած յատուկ յանձնաժողովը եւ նոր համագումարը նոյեմբեր ամսին պիտի գայ նրա մասին իր խօսքն ասելու. բայց ամէնքն էլ մոռանում են եւ յանձնաժողովի եւ համագումարի մասին ու ցնծութիւնից ցատկոտում կանչելով — Ստալինը սահմանադրութիւն է «տուել» ժողովրդին: Բոլոր քաղաքացիները մրցութեան մէջ են մտել գտնելու աւելի ու աւելի փայլուն բնորոշումներ, որ պէտքի արտայայտեն իրենց պաշտամունքն ու խոնարհութիւնը հանդէպ նրա սրբազան անձի: Բացի պաշտօնական դարձած «Ժողովուրդների առաջնորդ» տիտղոսից, նա հազար ու հազար անգամ յայտարարւում է հանճարեղ, լուսաւոր կեանքի ստեղծող, սոցիալիզմի մեծ կառուցանող, մեծ հայր, դէպի աստղերը սլացող արծիւ. Ժենագոյնը մարդկանցից, մեր ժամանակների իմաստուն, իսկ մեր ժամանակները այլ կերպ չեն կոչւում քան ստալինեան դարաշրջան: Նման դաւեշտական չափազանցութիւններ, թոյլ են տալիս իրենց ոչ միայն կորած մոլորած դաւաճանական համայնավար քարոզիչներ, այլ եւ մտաւոր հեղինակութիւններ, գիտնականներ եւ ուսուցչապետներ, ինչպէս Բուխարին, որ իբրեւ պարտասուած մարքսեան հինգ Ստալին կը հանէ գրպանից, մօտ օրերս վախճանած գիտութեան ճեմարանի նախագահ Կարպինսկի, փրոֆ. Տոլլէ եւն.:

Ստալինապաշտութիւնը այնպիսի ծայրայեղութեան է հասել, որ անգամ մասնագիտական համագումարներ բան ու գործ թողած ժամերով զբաղւում են նախ եւ առաջ գոհունակութիւն եւ փառաբանութիւն երգելով «Մեծ Ստալինին». Ծանր արդիւնաբերութեան աշխատաւորների յունիսեան համագումարը Հողկոմ Օրժոնիկիձէն բացեց սկսելով. «Ընկերներ, Ստալինի այն գաղափարը, որ...» այնուհետեւ անվերջ նոյն յանկերգը, Ստալինը պատուիրում է, Ստալինը կարծում է, Ստալինը նախազգուշացնում է եւն. ահա եւ ճառի վերջին մասը.

— «Ձեզ հետ միասին թոյլ տուէք յայտնել մեր կուսակցութեան, մեր Կ. Կ. Կոմիտէին, մեր Ստալինին, որ ծանր արդիւնաբերութեան բազմամիլիոն բանակը կ'ընթանայ նուաճման ճանապարհով միշտ դէպի առաջ մեր բոլոր յաղթանակների կազմակերպող, մեր առաջնորդի, մեր ուսուցչի, մեր բարեկամի՝ մեծ Ստալինի ղեկավարութեան տակ»: Անդամնիւթի Հողկոմ Միկոյեան իր յուլիս 1ի ճառի սկզբի երեք տողում երկու անգամ կրկնում է «հանճարեղ կազմակերպիչ Ստալին»:

Ցեղոյ այս թափը պակսեցնում է ընդամէնը 18 անգամ միայն արտասանելով այդ անունը: Եթէ մի օրուայ հաւաքէ խորհրդային մամուլից Ստալինի հասցէին տպուած բառախնկարկումները, նա կը կազմէ շողոքորթութիւնների ու սորկաբանութեան լրիւ ժողովածու.

«Ժողովուրդների առաջնորդը» մի ժամանակ սիրում էր մնալ ստուերի մէջ եւ հանրութեան առջեւ երեւում էր միայն շատ բացառիկ դէպքերում: Այժմ նա փոխուել է, յաճախ ու հաճոյքով իրեն ցուցադրում է առաջին շարքում եւ լուսանկարւում թերթերի համար: Աստիճանաբար նա բարձրանում է իրեն շրջապատողների մակարդակից եւ դառնում բոլոր հարցերի միակ դատաւորն ու վճռողը: Եթէ նա ապագայում հաւանութիւն տայ ընտրուելու Գերագոյն Խորհրդի նախագահ, արդէն ոչ միայն փաստօրէն, այլ եւ ձեւականօրէն իր ձեռքում կը կեդրոնացնէ ամբողջովին պետական ու կուսակցական բարձրագոյն ղեկավարութիւնը՝ նման գերմանական կամ իտալական դիկտատորներին.

Ա. Կերենսկի, ռուս Ժամանակաւոր Կառավարութեան նախկին նախագահը, վերջերս հրապարակային մի դասախօսութեան մէջ յայտարարեց, թէ իր կարծիքով Խորհրդային Միութիւնը գնում է դէպի ֆաշականութիւն եւ նոր սահմանադրութեամբ Ստալինը ձգտում է այդ շարժումը լայն հիմքերի վրայ դնել: Սակայն եթէ երեւոյթների արտաքինից չդատենք, այլ նրանց ներքին բովանդակութիւնից, չի կարելի ասել, թէ խորհրդային իրաւակարգը մինչեւ օրս տարբերւում էր Մուսոլինիի, Հիթլէրի կամ Աթաթիւրքի իրաւակարգերից եւ նոր պիտի մօտէ նրանց շարքը. Ֆաշականութեան ամենաբնորոշ յատկութիւնը մտքի չգթայումն եւ անհատականութիւնների ու երբեմն նրանց խմբակցութիւնների ոչնչացումն յանուն ամբողջութեան համար գրուած նպատակների՝ միշտ էլ եղել է առաջնորդող սկզբունք խորհրդային աշխարհում եւ այդպէս էլ կը մնայ: Ստալինը կարող է հասցնել իր երկիրը նիւթական բարեկեցութեան բարձր աստիճանի, դարձնել եդեմ, ուր մեղրաբլուր ափերի միջով կը հոսեն կաթի գետեր, բայց գերագոյն բարիքը ու ընկերվարական հասարակութեան հիմքը — մտքի ազատութիւնը — նա կը մերժէ իրեն ենթակայ զանգուածներին, որովհետեւ անհատների, թէկուզ «հանճարեղ»՝ ինքնակալութիւնն ու ազատ ժողովրդապետութիւնը, կրակն ու ջուրը, նոյն անօթի մէջ պարփակել անկարելի է:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՔԻՄԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄՆԵՐԸ

— . —

Քիմիական պատերազմները կոչուած են բախտորոշ դեր մը կատարելու ապագայ պատերազմներուն մէջ:

Ընդհ. պատերազմի ատեն, Գերմանները առաջին անգամ ըլլալով հեղձուցիչ կազեր գործածեցին Իպրի ճակատամարտին մէջ: ԺԸ. դարուն՝ կռիւներու ատեն երբեմն պաշարող բանակները թշնամիներու դէմ քիմիական զանազան նիւթեր կը գործածէին. կպրածիւթով եւ ծծումբով թրջուած փայտերու խուրձեր վառելով, առաջ կը բերէին «անհիտրիտ սուլֆիւրէօ» եւ «օքսիտ տը քարպօն» կոչուած թունաւոր կազերը:

ԺԸ. դարու մէջ գերմանացի քիմիագէտ Կլաուպէր, որ հնարիչն է սուլֆաթ տը սուտի, բեւեկնի իւղով եւ բորակածնային թթուով բեռնաւորուած թնդանօթի գնդակներ, ինչպէս նաեւ կուրցնող եւ թմրեցուցիչ յատկութիւն ունեցող ձեռնառումբեր կը պատրաստէր.

Գերմանացի գիտուն - փիլիսոփայ Լայպնից գաղափար յղացած էր թշնամիին դէմ գործածել մխացող եւ դառնի պարունակող գարշահոտ ամաններ.

Նապոլէոնի պատերազմներուն ժամանակ, գերմանացի գեղագործ մը գիտել տուած էր թէ հրացանի սուիններուն պատճառած վէրքերը միշտ մահացու հանգամանք չունէին, այնպէս որ թշնամի բանակին վիրաւորները զինուորական դարմանատուներու մէջ խնամուելէ յետոյ, կրկին ռազմաճակատ կը դրկուէին, կռուելու համար գերմանական բանակին դէմ: Հետեւաբար, կ'առաջարկէր սուիններու ծայրը թրջել [illegible] կոչուած մահացու թոյնով

Ֆրանսայի մէջ, բողոքականներու դէմ մղուած հալածանքներու ատեն, երբ կալվինականները Ժէվօտանի քարայրներուն մէջ ապաստանեցան, Լուդովիկոս ԺԴ. հրաման տուաւ ամէն միջոցով ստիպել զանոնք իրենց թաքստոցէն: Փօռօյ եւ Թաւամիլլն վայրագ գաղափարը յղացան ծուխով խեղդամահ ընելու ըմբոստները իրենց որջին մէջ:

Սեվաստոփոլի պատերազմին, անգլիացի ծովակալը Թուրքը անձնատուութեան մղելու համար, խորհեցաւ պաշարուած քաղաքը ողողել թունաւոր հեղուկով մը, որ խառնուրդ էր [illegible] եւ [illegible]: Երբ ծովակալը իր ծրագիրը գործադրելու կը պատրաստուէր, բրիտանական ապայակոյտէն խիստ հրաման մը եկաւ, արգիլելով այդ դաժան ծրագրին գործադրութիւնը, որ անպատուաբեր էր անգլիական մեծ ազգին համար:

Ընդհ. պատերազմէն ի վեր, քիմիական զէնքը զգալի յառաջդիմութիւններ ըրած է: Ամերիկեան բանակը ներկայիս օժտուած է այնպիսի հրացանով մը, որ կրնայ հարիւր եարտա հեռաւորութեամբ կազարձակ գնդակներ նետել: Գերմանիոյ մէջ քիմիական արտադրութեանց յատուկ բազմաթիւ գործարաններ կան, որոնք օրն ի բուն մեծ քանակութեամբ թունաւոր կազեր կը պատրաստեն:

Ի՞նչ նախազգուշութիւններ պէտք է ձեռք առնել օդային կազերուն դէմ: Պելժ մասնագէտ մը այս մասին հետեւեալ պատուէրները կու տայ.—

Պէտք է մղում տալ հակակազային գործիքներու եւ սաղաւարտներու շինութեան: Ամբողջ երկրին մէջ, իւրաքանչիւր տասը քիլոմեթր տարածութեան վրայ, հաստատել դիտելու կայաններ, որոնք իրարու հետ հեռաձայնով հաղորդակցութեան մէջ գտնըւին: Վտանգի պահուն անմիջապէս մարել բոլոր լոյսերը, եւ ապաստանիլ ստորերկրեայ թաքստոցներու մէջ ուր օդը պէտք է միշտ նորոգել, հողի մակերեսէն վեց մեթր բարձրութիւն ունեցող խողովակներու միջոցաւ: Զինուորական իշխանութեանց կողմէ, ժողովուրդին եւ զինուորներուն համար շինուած մասնաւոր թաքստոցները պէտք է օժտուած ըլլան ամէն տեսակ դեղերով ու կազմածներով, որպէսզի ի հարկին կարելի ըլլայ պէտք եղած խնամքն ու դարմանը տանիլ հիւանդներուն, բժիշկներուն եւ Կ. Խաչի հիւանդապահուհիներու հսկողութեան տակ:

Վտանգի պահուն, երբ կը գտնուիք հասարակաց վայրի մէջ, որուն շուրջը թշնամի օդանաւերը կազ արձակած են, պէտք չէ շփոթիլ եւ անպատշաճ փողոց վազել, երթալ միւս-ներու համար թերեւս կազի ալիքներուն մէջ, այլ պէտք է պահել պաղարիւն եւ մօտակայ թաքստոց մը ապաստանիլ: Եթէ փողոցին մէջ դուք ձեզ կազով շրջապատուած զգաք, պէտք է անշարժ մնալ, հանդարտութեամբ գրպանէն հանել թաշկինակը եւ անով բերանը գոցել. յետոյ դիտել թէ հովը ո՞ր կողմէն կու գայ, որպէսզի անոր հակառակ ուղղութեամբ շարժիք, նկատելով որ կազերը հովին ուղղութեամբ կը տարածուին: Թունաւոր կազին պատճառած բիծերը պէտք չէ երբեք ձեռքով սրբել, այլ ի հարկին լաթի կտորով մը հանել թոյնին ձգած հետքերը:

Երբ մէկը թունաւոր կազ ներշնչած է, պէտք չէ ըմպելի կամ կազդուրիչ որ եւ է դեղ գործածել, այլ երկար ծածկել կազարդել գիմակով եւ պառկիլ անկողինի վրայ: Պարագան նոյնն է երբ թունաւոր կազին պատճառաւ մորթին վրայ բշտիկներ կը գոյանան: Քլոռախային օգսիտի թունաւորման դէմ, յանձնարարելի է մաքուր օդին մէջ կիրարկել արուեստական շնչառութիւն: Պէտք է թեւերը փոխն ի փոխ հեռացնել եւ մօտեցնել մարմինին:

Արտասուաբեր կազերու թունաւորման նշաններ են աչքի այրուցքները: Այդ պարագային, աչքերը պէտք չէ լաթով շփել, եւ ոչ ալ օծել ճարպային նիւթով, այլ պզտիկ աման մը մէջ լեցնել երկբնածխասային (պիքարպօնաթէ) ջուր եւ անով լուալ հիւանդին աչքերը:

Երբ քլորի կամ ֆօսժէնի նման հեղձուցիչ կազերու հետեւանքով մէկու մը կենդանի հազի ենթակայ ըլլայ, պէտք է արիւն առնել, թթուածին ներշնչել եւ թաց «քոմփրէս» ընել:

Փնդատուքը եւ լորձնահոսութիւնը արդիւնք են զառիկի կամ նման թունաւոր կազերու ներկայութեան: Այն ատեն քթին մէջ հոսեցնելու է կլիսէրին, որուն խառնուած ըլլայ մէկ հարիւրերորդ համեմատութեամբ քոքային

Երբ թունաւորումը առաջ եկած է բնածուխի օքսիտէ, որ սրտին վրայ կը ներգործէ եւ նուաղում կը պատճառէ, պէտք է հիւանդը պառկեցնել անկողնի վրայ, տաք պահել մարմինը եւ թթուածին ներշնչել.

Իփէրիթը, որ սխտորի զօրաւոր հոտով կը յայտնուի, առաջ կը բերէ փախում, արցունք եւ մորթի թեթեւ այրուցքներ: Այդ պարագային, ենթական պէտք է հանուեցնել, օճառով լաւ մը լուալ մարմինը ու յետոյ չփարակուած մաքուր ճերմակեղէն ու զգեստ հագցնել անոր:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԵՐՈՍԻ

ՀԱՅ ԿՕՇԿԱԿԱՐՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

— . —

«Յառաջ»ի յուլիս 24ի թիւին մէջ, Մարսէյլի թղթակիցը կը շօշափէր այս հարցը: Կ'ուզէի ես ալ իմ տեսակէտս պարզել

Անցեալ ամսու սկիզբը գործի առթիւ ունեցած երկար ճամբորդութեանս ընթացքին, Մարսէյլէն անտեղեակ, պատահեցայ անակնկալ գործադուլներու եւ ցոյցերու, անցած քաղաքներուս մէջ: Ցետոյ իրողութիւնը տեսայ Մարսէյլի մէջ, ուր մասնաւոր գործադուլի մէջ էին կօշկակարները: Գործադուլի սկիզբները հայ կօշկակար գործաւորներն ալ իբրեւ «ժամու գրաւեցին» գործատեղիները եւ գիշերեցին այրերու մէջ: Քանի մը հոգի հիւանդացան նոյն իսկ մինչեւ Փրանս. մեծ հաստատութիւններ, իրենց լաւ կահաւորումով եւ մեքենաներով դիւրութիւններ կ'ընծայէին ներսը փակուելով հանդերձ, լաւ խոնամուելու: Այս անակնկալ դէպքերու ընթացքին գործատէրերու միութեան նախագահը կը ստիպուի ստորագրել արհեստակցական սէնտիքային կողմէ իրեն ներկայացուած սակացոյցը եւ յաւելուածական վճարումներու թուղթը, անշուշտ հաւաքական որոշումով մը, որպէսզի գործատեղիները պարպուին: Ցետոյ կ'անդրադառնան գործուած սխալին, բայց ուշ. արդ կ'ըլլայ նոր համաձայնութեան մը գալ եւ Մարսէյլի նահանգապետին միջնորդութիւնը կը խնդրեն: Ան ալ իր կարգին աշխատանքի նախարարութեան կը դիմէ: Արհեստ. Միութեան անդամներէն քանիներ, իրենք ալ կը հակին թէ գործատեղիները չեն կրնար կատարել յաւելուածական վճարումները: Որով փճացումը կը սպառ-

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

— . —

Զարաղուլակ կասկած ծագեցաւ բոլորին մէջ. պիտի ձերբակալէին թէ դաւադրութիւն մը պատրաստուած է Կորիւնի եւ Թուրէնի դէմ Երկրորդ օրը արեւծագին, միւթէսարրֆը յատուկ ոստիկան ղրկած էր Խարախանեան եպիսկոպոսին եւ ինծի իր քովն հրաւիրելու ... Անոր դէմքէն մաղձ կը թափէր, աչքերը հիւանդագին կը փայլէին, ձեռքերը կը դողային եւ դէմքը հողի գոյն էր առած: Զայրուած պայրոյթով եւ խօսքերը չչափելով յայտնեց թէ առաջին իրիկունը Իսրօն (Կորիւնը) եւ Թուրէնը դումի մէջ վառուած են ժանտարմա տասնապետ Ֆախրի Մուսթաֆան եւ քանի մը ժանտարմաներ ու փախած. միւթէսարրֆը կ'աւելցնէր որ իր համբերութեան բաժակը լեցուած է արդէն, պիտի հրամայէ քանդել գիւղը, անխնայ ըլլալ դաւադրութեան կազմակերպողներուն հանդէպ եւ կը պահանջէր որ Թուրէնը եւ Կորիւնը անմիջապէս ներկայանային իրեն. իսկ մինչ այդ նա ինծի կը յայտարարէր ազատութենէ զրկուած եւ իր բնակարանի մէջ վար կը դնէր զիս: Խարախանեանը յանկարծակիի եկած՝ ամէն միջոց գործ դրաւ զիս ազատելու. անհնար եղաւ: «Հիւր» էի միւթէսարրֆին ... Սրբազանը յուսահատ ու լքուած մեկնեցաւ: Ծաշէյինք միասին. իր բացակայութեան ատենակին մէջ նստած էր ոստիկանապետը, իսկ իրիկունը բաւական երկար այս ու այն կողմէ խօսելէ վերջ, յանկարծ, մտածեցի պահանջել խիստ քննութիւն. յայտնեցի անոր առաջարկութի որ ընկերացնէ ինծի զօրքերու հրամանատար Վասըֆ պէյը տեղին վրայ քննութիւն բանալու: Միւթէսարրֆը քանի մը ժամ բացակայելէ վերջ վերադարձաւ, ըսելով թէ կ'ընդունի առաջարկս Միգի պիտի ընկերանային նաեւ Պոլանըքի գայմագամ հարիւրապետ Խաւազ պէյը եւ Հազոյի միւտիր Սուլէյման անունով դարբեկի Թրքացած Քիւրտ մը, արտաքինով աղուէսի նմանող: Համդիսա չէի կեանքիս նկատմամբ. Սուլէյմանի դէմքը վստահութիւն չէր ներշնչեր ինծի, բայց Խասքի եւ մանաւանդ Վասըֆ պէյի ուղեկցութիւնը քիչ մը կը հանգստացնէր ջիղերս: Երբ ձիերը հեծած 7—8 ոստիկաններու ջոկատի մը հետ ճամբայ պիտի ելլէինք, միւթէսարրֆը իր խօսքերը Վասըֆ պէյին ուղղելով ըսաւ. «Փափազեան էֆ.ի ձեզի կը յանձնեմ. ողջ առողջ ինծի պիտի վերադարձնէք» ... Այս խօսքերը փոխանակ հանգստացնելու. աւելի մտայլ տրամադրեցին ինծի Հրամանատարը վստահ եմ թէ բարեխղճօրէն ընդունելով այդ պատուէրը, պատասխանեց. «Անհոգ եղէք. եղբօրս պէս պիտի պահեմ»: Եւ այդպէս ալ ըրաւ. անբաժան էր ինձմէ քրտական հորդաներուն մէջ, որոնք գիշատիչ ագռաւներու նման, թափած էին անպաշտպան Գոմս գիւղի վրայ: Գիւղի մէջ բացած արահետէն, իրար հետեւելով՝ կը յառաջանային մեր ձիերը: Հազիւ իրիկուան մթնշաղին հասանք գիւղը Գոմսի բնակչութիւնը փախած էր Խաչգալուաց — Եփրատի միւս ափը. գիւղին մէջտեղը, պզտիկ բարձրութեան մը վրայ Կորիւնի տունն էր, իսկ անոր առջեւը ախոռն էր որ դեռ կը ծխար. պատերը տեղ տեղ քանդուած էին եւ գերանները թափթփած. ախոռի դուռին քով եւ քիչ մը անդին տարածուած էին կիսովին այրուած քանի մը մարդկային դիակներ եւ բազմաթիւ դիակներ գոմէշներու ու եզներու. շրջականերէ գիւղ էին թափեր հարիւրաւոր Քիւրտեր իրենց կանանցով եւ բեռնատար եզներով ու էշերով. արդէն մաքրած էին բոլոր տուները իրենց կարասիներէն եւ կենդանիներէն. քանի մը չուէներ երդիքներէն գուլէները դէպի երկինք ցցած կ'ոռնային

Կորիւնի տունը հաղէ յատակով սենեակ մը ունէր որու երկու պատուհանները ախոռին կը նայէին. բակին մէջ մեծ թոնրատուն մը կար ուր քիւրտ չէթէները նախապէս յաջողած էին ձերբակալել յետուն մօտ կին եւ տղամարդ ու ոչխարներու պէս լեցուցած էին հոն իրար վրայ. սպանութիւններ չէին եղած, բացի կոյր արդամարդէ մը, որ սպաննած էին ճամբուն վրայ:

Հարցաքննութեան կանչուեցան սպիտներները: Իմ ներկայութիւնը կը քաջալերէր զանոնք: Պարզուեցաւ հետեւեալ իրողութիւնը, որ կ'արձանագրուէր Սուլէյման էֆ.ի կողմէ:

Ֆախրի Մուսթաֆա ժանտարմաներու խումբով կուգայ գիւղը, իրիկնադէմին, հարկերու հաւաքման զօրքով. Կորիւնը կը կարգադրէ որ անդրուռեն ախոռի սենեակին մէջ եւ կերակրեն. քիչ մը վերջ Կորիւնի սենեակը կը մտնէ անոր հինաւուրց բարեկամ քիւրտ ժանտարմա մը եւ կ'ըսէ թէ Ֆախրիի միտքը գէշ է. գիշերը ծրագրած է պատուհանէն սպաննել Կորիւնը (եւ Թուրէնը, ի հարկէ) եւ թէ այս մասին հրահանգուած է Մուշի Իթթիհատի քլիւպէն Կորիւնը առանց ժամանակ թողելու, որ ժանտարմաները իրենց ոճիրը գործադրեն, անմիջապէս ծակեր կը բանայ պատուհանէն դուրս. ուշ ատեն իր խոտի դէզերէն խուրձեր կը փոխադրէ ախոռի դրան առջեւ, դուռը դուրսէն կը գոցէ եւ կրակ կու տայ. քանի մը հոգի կը յաջողին երդիքէն փախչիլ, մէկ քանին կը փորձեն դուրս նետուիլ եւ կը գնդակահարուին, իսկ 1—2 հոգի կ'այրին: Կոյանաւորներու մէջ գտնուող տեղացի մեր ընկերներէն մէկը առանձինն ըսաւ ինծի թէ անոնք Ս. Կարապետ անցած են: Հետեւեալ առաւօտ կայանաւորները արձակել տուի. Հրամանատարը համոզուեցաւ դաւադրութեան մը գոյութեան, Խասզ պէյը կը թուէր թէ կը տատանի. Ճէթի աղօտ ճրագին քովիկը եւ սենեակի մէջտեղը վառած փայտերու ջերմութեան ու սենեակին մէջ խռնուած Քիւրտերու դաժան հայհոյանքներու տակ միտքս տենդօրէն կ'աշխատէր. կը զգայի որ ահաւոր ոճիր մը կը պատրաստուի. այլ եւս չէր կարելի խաղաղութիւն յուսալ. Թուրէնը եւ Կորիւնը ակամայ դրկուեցան դաշտը կազմակերպելու հնարաւորութենէն ու փախստական դարձան: Ես, շատ աչքի եմ ինկած ինքնապաշտպանութեան գործի կազմակերպման համար եւ դեռ ո՞վ գիտէ, վերադարձիս ա... գատ պիտի թողո՞ւն ... իսկ տեղացի ընկերներէն ամէն մէկը իր գիւղին եւ վայրին մէջ միայն օգտակար կրնային ըլլալ. Վերադարձի ճամբուն կը խորհէի, որ կառավարութիւնը անմիջապէս ամենախիստ հալածանքի պիտի սկսի:

Մեր տեղեկութիւնները եւ արձանագրութիւնը լսեց միւթէսարրֆը իմ դիրքս ուժեղ էր. չյամեցայ խիստ խօսքերով որակելու մութ ուժերու ղեկավարներու ընթացքը:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(18)

նայ երկու կողմին ալ, եթէ երկար տեւէ գործադուլը:

Մարսէյլի մէջ ալ, շատ դէպքեր պատահած եւ շատ բաներ փոխուած են. Ուշագրաւ թիւ մը կը կազմեն հայ կարմրաշէկ աղբարիկները, որոնք մասնաւոր եռուզեռ մը ունին իբրեւ յառաջապահներ

Մարսէյլի մէջ մասնաւորապէս հայ կօշկակարները, գրեթէ 70 առ հարիւր թիւ մը կը կազմեն իբրեւ ձեռքի գործ աշխատող: Այս ճիւղին մէջ հրապարակը բռնած են Հայերը: Քանի մը մեծ Ֆրանսացի գործարանատէրեր միացած դիմեր էին Նահանգապետին բողոքելով Հայերու դէմ: Մենք ալ մեր կարգին յաջողած էինք կրկին աշխատիլ: Բայց հիմա պայքարը կը շարունակուի Արշաւ Միութեան անունին տակ — երանի թէ այդպէս ըլլար եւ աշխատաւորներու իրաւունքը եւ ցաւը պաշտպանողներ գտնուէին— եւ հայ համայնավար խումբ մը առիթէն կ'օգտուի տուն քանդելու համար:

Էջեր պէտք են բացատրելու համար տնտեսական գործառնութեանց, վիճարումներու եւ գիներու պայմանները. Առաջ արհեստը շատ լաւ շահ կը բերէր, ներկայիս ոչ: Խանութպանները մեր սեւ աչքին ու սեւ յօնքին համար չէ որ գործ կու տան: Երբեմն շատ տեղ անգամ չեն գներ Հայերը:

Կրնան գտնուիլ գէշ գործատէրեր եւ գործաւորներ: Հարիւր տեսակի կօշկակարութիւն կայ, խօսքս անոնց համար չէ որ, գործատէր թէ գործաւոր, արհեստ չեն գիտեր եւ ատոր համար ալ ստիպուած են անհամեմատ պակաս գիներով աշխատելու եւ աժան ծախելու:

Ուրիշ բան է արհեստ գիտնալը եւ իւրացնելը բոլոր ճիւղերով: Ուրիշ բան է նաեւ ատոր հետ զուգընթաց արհեստին ղեկավարումը եւ վաճառականութիւնը: Թէ ինչ ջանքերով կարելի է ձեռք ձգել, անուն գիտէրներ անցընել արհեստը իւրացնելու համար միայն, դրամ չխնայող «հայ գործատէրը» արհեստաւորներուն հարցնելու է, բացի անոնցմէ որոնք նախապէս ունեցած են դրամագլուխ մը կամ ժառանգութիւն մը:

Կօշկակարութիւնը չենք կրնար բաղդատել ճարտարապետի մը կամ բժիշկի մը ունեցած ուսումին եւ գիտութեան հետ: Քովս գործաւորներ կային որոնք շաբաթը 400էն մինչեւ 900 Ֆր. կը շահէին, պզտիկ օգնականով մը միասին: Թէեւ այն ատեն հիմակուան պէս, աշխատանքը որոշ ժամ չունէր, այնպէս որ արհեստաւոր թէ գործատէր իրենց ճակտի քրտինքին իրաւունքը վաստկելով իրենց յոգնութիւնը կը մոռնային:

Այսօր իսկ ունիմ գործաւոր մը որ կը հանէ շաբաթը 300 Ֆ. Յօդուածագրին տրամադրութեան տակ են տետրակները, եթէ բարեհաճի գալ քննութեան մը ենթարկելու:

Արդ վերոյիշեալ թուականէն ասդին [illegible] կօշկակարութեան արհեստին [illegible], արտագրութեանց չատնալուն, մրցակցութիւններու, մանաւանդ արդի կօշիկի ձեւերու փոփոխման: Անկարելի է ձեռքով մրցիլ աժան գնով մեքենային թափած «Զիւուսիւ» կօշիկներուն հետ:

Անհասկնալի թէ ո՞ւր է թելը անգործութեան եւ ակնարկուած յանհագործումին: Կեանքը պայքար մըն է, այն-

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԷՎԳԱՖԸ ԿԸ ՔՆՆԷ ԹԱՂԱՅԻՆ ՀԱՇԻՒՆԵՐԸ

Պոլսոյ մայր եկեղեցիի Թաղ. Խորհուրդին ատենապետ Գ. Կարապետ Համբարձումեան՝ ընկերակցութեամբ քարտուղարին, Էվգաֆի տեսչութեան ներկայացած են, միասին տանելով կալուածական մատակարարութեան հաշիւները, իրենց տոմարներով եւ փաստաթուղթերով: Քննութեան կէսը լրացած է եւ մնացեալն ալ կ'աւարտի այս շաբթու:

Դիտել տրուած է որ եկեղեցիին իւղի, մոմի, պնակի հասոյթներուն հաշիւներն ալ ներկայացուին: Գ. Կ. Համբարձումեան պատասխանած է թէ օրէնքին մէջ այդ մասին տրամադրութիւն մը չկայ եւ բացատրութիւններ տուած է այդ հասոյթներուն բնոյթին վրայ: Պահանջումը չէ կրկնուած:

** Պաքրգիւղի կալուածական մատակարարութեան 934–35 տարեշրջանի պիւտճէն, տոմարներով ու փաստաթուղթերով, ներկայացուցած է Էվգաֆի կեդրոնը՝ Կորիւն քհ.: Հաշիւները կանոնաւոր գտնուած են: Թէեւ առաջարկուած է որ իւղի, մոմի ու պնակի հասոյթներուն հաշիւներն ալ ներկայացուին, բայց Կորիւն քհ. դիտել տուած է թէ օրէնքին մէջ այդ տեսակ նախատեսութիւն մը գոյութիւն չունի եւ վաղֆի յանձնաժողովին ու վարչութեանէն օրէնքը [illegible] համար իրենց ուղղուած մանրամասն հրահանգին մէջ այդ տեսակ յանձնարարութիւն մը չկայ:

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՏԱԳՆԱՊԸ

«Նոր Օր»ի մէջ կը կարդանք (յուլիս 31)

Երէկ, չորեքշաբթի, դպրոցական յանձնախումբին կողմէ խորհրդակցական ժողովի մը հրաւիրուած էին Աթէնքի բոլոր հայ վարժարաններու անօրէնները եւ աւագ ուսուցիչները: Բարեգործականի Գոքինիոյ վարժարանի անօրէնը եւ աւագ ուսուցիչը բացակայած են:

Խորհրդակցական ժողովին նպատակը եղած է պատրաստել հայ վարժարաններու համար նոր դասացուցակ մը ուր հաւասարապէս ապահովուի հայերէնի եւ յունարէնի ուսուցումը:

Կը տեղեկանանք թէ դպրոցական յանձնախումբը նիստ գումարելով, որոշած է յառաջիկայ չորեքշաբթի ծանօթ ազգայիններու խորհրդակցական լայն ժողով մը գումարել, պարզելու հայ վարժարաններու համար ստեղծուած դժնդակ կացութիւնը եւ խորհրդակցելու այդ ուղղութեամբ կատարուելիք աշխատանքներու մասին:

Ցաւով կ'իմանանք թէ յիշեալ յանձնախումբին նշանակուած անդամներու մեծամասնութիւնը — Ռամ. Ազատ. ներկայացուցիչը եւ Կեդր. Վարչութեան անդամներ – կը շարունակեն չմասնակցիլ նիստերուն եւ չկատարուած ձեռնարկներուն:

[illegible]

պէս որ եթէ կան չարակամ գործատէրեր, չեն պակսիր նաեւ — եւ գէթ բախտաբար շատ են — անհոգ գործաւորներ, որոնք կամ կատարեալ արհեստ չունին [illegible]

[illegible] նկ հայ գործատէրին վրայ:

Այսքան բացատրութիւն բաւական սեպելով, կը մաղթեմ որ երկու կողմերը համաձայնութեան մը գան եւ իրարու մօտենան փոխադարձ բարեացակամութեամբ փոխանակ ջուրը պատէն վեր հանելու եւ միտքեր պղտորելու:

ՍԵՐՈՎԲԷ ՏԻՐԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՀԱՅ ՄԸ ՍԱՒԱՌՆԱԿԻ ՄՐՑՈՒՄԸ ԿԸ ՇԱՀԻ

Ֆրէզնոյի անգլ. թերթը՝ Ֆրէզնօ Պի, կը գրէ — Քաղաքային օդակայանին մէջ Օննիկ Վարդիկեանն էր որ բոլոր մրցումներուն մէջ առաջին ելլելով շահեցաւ այն արծաթ բաժակը որ Ազգ. Օդան. Ընկերութեան Ֆրէզնոյի մասնաճիւղը նուիրեց ամենայաւ տիպար սաւառնակ ներկայացնողին: Վարդիկեան առաջին հանդիսացաւ մրցումին չորս կէտերուն մէջ.— Ա) Տիպար ձողի տոկունութիւն, Բ) Թռիչքի ատրճանաչափ, Գ) Տիպար փուզըլէյճի տոկունութիւն, Դ) Ցուցադրութեան ատրճանաչափ:

Ասոնցմէ մէկուն համար Վարդիկեան ստացաւ առաջնութեան ոսկեմետալը եւ ամէնուն համար ալ վերոյիշեալ արծաթ բաժակը: Ան ասկէ առաջ ալ թէ տեղային եւ թէ նահանգային բոլոր մրցումներուն մէջ առաջին հանդիսանալով ուշադրութեան արժանի եղած է Ազգ. Օդան. պաշտօնէութեանց, ինչպէս նաեւ դպրոցներու տեսչութեանց: Վարդիկեան դեռ 18 տարեկան ուշիմ եւ շնորհալի պատանի մըն է, որ ինքզինք ամբողջովին նուիրած է օդանաւաշինութեան: Այս տարի լրացուցած է Բարձ. վարժարանը: Իր փոքրիկ սենեակը աշխատանոցի մը երեւոյթը ունի:

Վարդիկեան մօտ ատենէն պիտի մասնակցի նահանգային ընդհանուր մրցումին:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԸ

ՓՈՄՈՆ - ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կիրակի Փոմոնն էր որ կը տօնէր իր սիրունիկ պզտիկներու մանկապարտէզի փակման հանդէսը

Օրէ օր մարը մտնելու վրայ են հայ դպրոցներու շողերը այս քաղաքին մէջ: Հատ ու կտոր մանկարոյներ աստին անդին, հազիւ քանի մը տասնեակ պատանիներով եւ մանուկներով շէնցած

Փոմոնը ասոնցմէ մէկն է որ կը դիմադրէ փորձութեան եւ կ'ուզէ պահել իր մանկապարտէզը:

[illegible]

բնազդօրէն կը զգային թէ ուրիշներ կ'ուզեն յափշտակել իրենց լեզուն ու ազգութիւնը, որ տարաժներու եւ գործհուրանքի մէջէն խլած բերած էր այս ազատ ափերը:

Չեմ կրնար հոս թուել անունները բոլոր գեղակատարներուն: Հայորդիներ էին անոնք բոլորն ալ, կրակոտ աչքերով եւ հայաբարբառ, եկան բեմ ճռուողեցին ու երգեցին, պարեցին ու խաղացին:

Սիրուն էր «Կուսացքը» իր բոլոր մասերով, ինչպէս խորհրդաւոր էր «Նուաստարդեան տօնը» կենդանի պատկերի ձեւին տակ:

Միայն դիտողութիւն մը որ բոլորին պէտք է մտա հանել,— քիչ մը երկար կու գան արտասանութիւնները: Զափազանցութիւն է ամէն մէկ աշակերտին զատ զատ կտորներ տալ, խաղն ու երգը եւ մէյ մէկ տուն արտասանութիւն բաւական չէ": Նկատի պէտք է առնել հանդիսականները:

Հանդէսը իր ամբողջութեան մէջ լաւ էր: Գովելի է տեղին Թաղականութիւնը իր դպրոցը կանգուն պահելու կամքին մէջ: Օրուան բանախօսը քիչ մը խիստ եղաւ հայերու բացակայութեան հանդէպ, թէեւ իրաւացի. քանի որ իրենց զաւակներով ոգեւորուելու տեղ նախընտրած էին սրճարաններու անկիւնը, ծխոտ ու մրոտ մթնոլորտը: Այս մասին որքան խօսինք ու գրենք քիչ է:

Ներկայ էին տեղին քահանաները, Տ. Միսրապ եւ Տէր Գիւտ:

Հայ մը

«ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ»-Ի ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Օգոստ. 2ին ճիշդ մէկ տարի եղաւ «Սիփան - Կոմիտաս» երգչախումբերու համագործակցութիւնը, որ կը ձգտէր ծառայել մէկ նպատակի,— վառ պահել հայ երգը: Եւ այս տարի ալ նոյն օրը, Պաւա տը Պուլոնեի գեղատեսիլ ծառաստաններուն մէկ անկիւնը, Էրմիթաժ տը Լոնկշանի գեղեցիկ սրահին մէջ, պարահանդէսով մը տօնուեցաւ այս տարեդարձը:

Հակառակ կասկածելի օդին, սրահը լեցուած էր երիտասարդութեամբ: Ժամը 4ին ատեններն էր որ եւրոպական պարերու բացումը կատարուեցաւ անդադար շարունակուելով գրեթէ մինչեւ կէս գիշեր:

Երիտասարդ զոյգերու ոգեւորութիւնը իր գագաթնակէտին հասած էր, մանաւանդ նուագախումբի խամշիկ երգիչը կը կրկնապատկէր խանդավառութիւնը: Կազմակերպիչները ոչ մէկ ջանք խնայած էին պարահանդէսի յաջողութեան համար: Անակնկալ մը եղաւ Գրիգոր Խաչերեանի երեւումը, եւրոպական զգայուն հապիտներու տպաւորութիւնը ձգելով ներկաներու վրայ:

Եւ պարող զոյգերը ճաշի ժամանակ ըմուարու կը քաշնուէին այդ մթնո- [illegible] ժամը 10ին հաւաքուեցաւ երգչախումբը, քանի մը խմբերգով ներկաները փայքին գոհացում տալու համար:

Կէս գիշերուան մօտ ժողովուրդը սկսաւ մեկնիլ, իր պարտականութիւնը կատարած ըլլալու գոհունակութեամբ:

Թղթակից

«ՏՈՒՆ» ՄԸ «ՅԱՌԱՋ»Ի ՀԱՄԱՐ

Հայրենակիցնե՛ր,

Տասներմէկ տարի անընդհատ նետուած ըլլալով «Յառաջ»ի հրատարակութեան, իբրեւ բարեկամներ եւ ընկերներ, եւ շատերս ալ իբրեւ աշխատակիցներ, պարտականութիւն կը սեպենք նախաձեռնութիւն առնենլ, «Տուն» մը ապահովելու անոր, սեփական տպարանով:

Այս նախաձեռնութեամբ, մեր գոհունակութիւնը պիտի ըլլայ ոչ միայն ընդառաջ երթալ ընդհանուր բաղձանքի մը, որ շէշտուեցաւ «Յառաջ»ի տասնամեակին բոլորման առթիւ, այլ եւ փարկ տալ հայկական մամուլի զարգացման, այս օտար ափերուն վրայ:

Բոլորդ ալ գիտէք թէ ինչ տաժանելի պայմաններու մէջ կ'ապրի հայկական մամուլը, մանաւանդ այս միջավայրին մէջ: Տեղական թերթերն անգամ, հակառակ իրենց միլիոնաւոր ընթերցողներուն եւ առատաձեռն նպաստուներուն, տարին քանի մը անգամ հանգանակութիւններ, մրցանքներ (քէրմէս) եւ ուրիշ հասութաբեր ձեռնարկներ կը կատարեն, եւ հասարակութիւնը սիրով կ'ընծայէ իր աջակցութիւնը:

«Յառաջ»ը իբրեւ առաջին եւ վերջին դրամագլուխ ունեցած է իր հիմնադիրներուն առթիւ տրամադրուած վարկը, եւ այնուհետեւ, 1925էն մինչեւ այսօր, իր եկամուտի աղբիւրները եղած են առօրեայ վաճառումը, բաժանորդագինները եւ ռեկլամ ... [Note: final clause as printed:] բաժանորդագինները եւ առեւտրական ազդերը:

«ՅԱՌԱՋ»ը լման տասներմէկ տարի արհամարհեց բոլոր խոչընդոտներն ու տագնապները, շնորհիւ իր խմբագրութեան եւ վարչութեան, աշխատակիցներուն եւ աշխատաւորներուն անվհատ եւ տքնաջան ճիգերուն, եւ այսօր հպարտութեամբ եւ աւելի ինքնավստահ կը շարունակէ իր ճամբան:

Այս յարատեւութենէն վերջ, ան պէտք էր ունենար իր սեփական տպարանն ու խմբագրատունը, բոլոր յարմարութիւններով, որպէսզի կարենար եթէ ոչ թերթիցնել իր թերթը, գոնէ զարգանալ աւելի լայն պայմաններու մէջ:

Թերթը չունի որ եւ է միջոց, լրացնելու համար այս տարրական պահանջը: Ուրեմն անոր բարեկամներուն կ'իյնայ աջակցիլ, համաձայն իրենց կարողութեան, որպէսզի գոյանայ նուազագոյն հիմնադրամը:

Այդ պատճառով է որ կ'ուզենք ընծայել մենք, վստահ՝ «Յառաջ»ի վայելած ջերմ համակրանքին եւ լայն ժողովրդականութեան վրայ, որ լաւագոյն վկայութիւնը կը կազմէ անոր արժէքին, իբրեւ թերթ եւ իբրեւ առաջնորդ հանրային կարծիքի:

Ուրեմն կը հրաւիրենք «Յառաջ»ի բոլոր բարեկամները, դիւրացնել մեր գործը, անհատապար կամ հաւաքաբար, ի հարկին կազմելով յանձնախումբեր կամ«Բարեկամներու Միութիւններ»,համաձայն տեղականպայմաններու, Ֆրանսայի թէ արտասահմանի մէջ:

Նախաձեռնող յանձնախումբս սիրայօժար կ'ընդունի անդամակցութիւնը «Յառաջ»ի այն բարեկամներուն, որոնք կ'ուզեն գործնապէս աջակցիլ իր աշխատանքներուն:

Կը խնդրուի տրամադրուած գումարները ղրկել ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ ԳԱՆՁԱՊԱՀԻՆ, ուղղակի կամ «Յառաջ»ի միջոցաւ, եւ կամ վճարել տեղական յանձնախումբերու: Ցանկերը օրը օրին պիտի հրատարակուին:

ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Նախագահ՝ ՏՈՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ, փոխ-նախագահներ՝ ԱՒ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ եւ ՏԻԳՐԱՆ ԲԷԳԶԱԴԵԱՆ, գանձապահ՝ ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆ, անդամներ՝ Գ. ԲԱԼԱՅԵԱՆ, ՀՐԱՆԴ ՍԱՄՈՒԷԼ, Ս. ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ եւ Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ: Քարտուղար՝ ՀՐԱՆԴ ՎԻՇԱՊԵԱՆ:

ԳԱՆՁԱՊԱՀԻ ՀԱՍՑԷՆ.— **Léon Babonian, 9, Rue Charlot, Paris (3).**

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ Հ. Վիշապեան, «Յառաջ»ի միջոցաւ:

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

Գ. Տիրան Փափազեան, բնիկ Պոլսեցի, յաջողութեամբ աւարտեց Փարիզի Ecole Spéciale de Mécanique d'Electricitéն, եւ ստացաւ ելեկտրագէտ-ճարտարագէտի վկայական:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՆԻՒԱԴ

Շարժավարը.— Ես ատար լիթրով հարիւր քիլոմեթր կ'երթամ:

Գինովը.— Ես ատար լիթրով մէկ քայլ չեմ կրնար առնել:

×

Պատերազմի ընթացքին զօրավար մը, որ ճակատի գործողութիւնները կը վարէր, կ'ամուսնանայ մանկամարդ կնոջ մը հետ:

— Հիմա, կը նկատէ իր ազաներէն մէկը, երկու ճակատ ունի պաշտպանելիք:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (62)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Երկու ընկերները իջեւանեցան վաճառականական վարժարանի ուսուցիչ Ռուբէն Գէորգեանի մօտ: Թէեւ ամուսինը դեռ դպրոցէն վերադարձած չէր, բայց տիկին Ցամիկը գիտնալով ընդունեց հիւրերը, որոնք, ինչպէս կ'երեւէր, ամուսնոյ շատ մօտ բարեկամներն էին:

Կէս օրուան մօտ, երբ տան տէրը ներս մտաւ սենեակէն, ուրախ բացագանչութեամբ ընկերներուն մօտ վազեց, որոնք արդէն սեղան նստած էին:

— Շատ մտահոգուած էինք ձեր այսքան ուշանալուն համար,— ըսաւ Ռուբէնը, համակրելի արտաքինով երիտասարդ մը,— եթէ վաղն ալ չերեւայիք, Վաղօն Թիֆլիս պիտի վերադառնար: Պարոնովի համբերութիւնն ալ հատաւ: Շաբաթ մը վերջ անոր հերթապահութեան ժամանակը կը վերջանայ ու Աստուած գիտէ թէ՝ մէկ ալ նման առիթ մը կ'ունենա՞նք ...

— Ռուբէն, ճաշը պաղեցաւ. ժամանակ տուր որ խեղճերը կերակուր ուտեն. ընդոյլ յանդիմանութեամբ ընդմիջեց տիկինը.— դուք բոլորդ ալ արդէն այդպէս էք. երբ իրար տեսնէք ալ ամէն բան կը մոռնաք.

— Նոյն իսկ մեր թանկագին կինը,— ծիծաղեց ամուսինը.— ապաք, երեւակայեցէք, որ կինս կը խանդի նոյն իսկ ձեր վերաբերմամբ, կ'ըսէ՝ այդ որքա՞ն իրար կը սիրէք:

— Իսկի էլ չէ,— ու տիկինը դառնալով Պաստամեանին աւելցուց.— շատ չար մարդ մը ամուսին ընտրեցի. չէ՞,— ու գորովով ամուսնոյն նայեցաւ:

Ճաշի վրայ խօսակցութեան ընթացքին, պարզուեցաւ, որ տեղացի ընկերները ամէն ինչ պատրաստած են՝ մարգիկ, Փուրկոններ, պահեստներ, ու միայն Վահէի գալուն կը սպասեն: Դեռ սեղանէն չէին ելած, երբ Գանձակեցի Վաղօն աղմուկով ներս ինկաւ սենեակ:

— Փոքր Աստուծոյ, որ եկաք. աչքերնիս ջուր կտրեցաւ ձեզ սպասելով: Ուրեմն, այս երեկոյ չէ, վաղը երեկոյ անպատճառ .

— Ցօ մէկ նստիր ճաշէ, վերջէն կը խօսինք. խնդրեց տանտէրը

Վահէն կարգադրեց որ այդ գիշեր մասնակցողներէն գլխաւորները իր մօտ հաւաքուին՝ վերջնական քննութեան մը ենթարկելու համար կատարուած աշխատանքը եւ պատրաստութիւնը: Վաղօն դուրս ելաւ՝ «մերոնցմէն» կառապան մը բերելու, որ Պաստամեանը Հաւրնէի վանքը տանի:

Երբ ճաշէն վերջը քաշուեցան Գէորգեանի առանձնասենեակը, Պաստամեանը, Վահէն եւ Գէորգեանը, վերջինս՝ ամփոփ ծանօթութիւն մը տուաւ քաղաքի եւ շրջանի յեղափոխական աշխատանքներու մասին:

Այդ համակրելի երիտասարդը պետական վարժարանի ուսուցիչներէն էր: Հակառակ որ կովկասեան վարչութիւնը ամէն կերպով կ'աշխատէր Հայերը հեռու պահել պետական պաշտօններէ, ան այն շատ քիչերէն էր, որ ծննդավայրին մէջ ուսուցչական պաշտօն մը կրցած էր ապահովել:

Փոքր քաղաքի մը մէջ, ինչպիսին է Ալեքսանդրապոլը, ամէն մարդ գրեթէ մէկ մէկու կը ճանչնայ, կամ դուռ դրկից է, կամ հեռուէն հեռու՝ խնամի: Ռուբէնին գրեթէ չճանչցող չկար. քաղաքի ամէնէն աչքի զարնող երիտասարդներէն էր, խելօք, եռանդուն ու հասարակական հարցերով հետաքրքրուող: Եւ բնականաբար, որպէս հասարակութեան բոլոր խաւերէն սիրուած մէկը, կառավարութեան աչքին կասկածելի եւ անբարեհաճ մէկը համարուած էր: Ոստիկանութիւնը քանի մը անգամ խուզարկեց Գէորգեանի տունը, բայց ոչինչ գտաւ: Առավ մէկանգ ժանտարմական վարչութիւնը հաստատ գիտէր, որ Գէորգեանը յեղափոխական չարժման ղեկավարներէն մէկն է: Թերեւս շատ բան ներուէր անոր, բայց անոր յամառութեամբ Հայ մնալը աններելի յանցանք մը կը նկատուէր: Անգամ մը ուսուցչական ժողովի ընթացքին, դպրոցի տեսուչը խոկական ռուս մարդ մը, որ ուղղակի կ'ատէր բոլոր ոչ - ուղղափառները, մանաւանդ Հայերը, գիտամամբ Գէորգով անուանած էր Ռուբէնը: Բայց վերջինս կտրուկ կերպով հասկցուցած էր տեսուչին, որ իր ազգանունը Գէորգով չէ, այլ Գէորգեան:

Գէորգեանի եւ ընկերներու խօսակցութիւնը չէր վերջացած, երբ Վաղօն կառապանի ընկերակցութեամբ ներս մտաւ սենեակէն:

— Վայ բարով, վարժապետ ջան, բարով հազար բարով եկար,— ու կառապանը յայտնապէս ուրախացած՝ գլխարկը վար առաւ, մօտեցաւ Պաստամեանին եւ հին ծանօթի մը մտերմութեամբ սեղմեց անոր ձեռքը, գալդ բարի լինի

— Եհաւ չես փոխուեր, Առաքել աղբեր,— կառապանի ուսը թափահարելով ժպտաց Պաստամեանը,— այս իրիկուն կ'ուզեմ Հաւրնէի վանքը հասնիլ ...

— Աչքիս վրայ: Արեւը մարը մտած չմտած՝ կը հասնինք:

Առաքել աղբը մեծ պայուսակ մը եւ երկու խոշոր ծրարներ շալկեց եւ դուրս ելաւ: Պաստամեանը յայտնապէս յուզուած՝ ընկերներուն ձեռքը ջերմօրէն սեղմեց:

— Յաջողութիւն ձեզ:

×

— Քա աղջի՛... գետինը մտնելիք, էդ ուր մնացիր, աղջի՛... հէ՛յ . .

Հազիւ լուսացած էր: Տան մը դռնէն գլուխը կիսովին դուրս հանած, պառաւ կին մը ձորն ի վար կը պոռար:

— Վայ ես քու սուգը պահեմ,— կը փնթփնթար պառաւը՝ դռնէն ներս քաշուելով:

Թոնրատան անկիւնէն ցախաւելը առաւ ու սկսաւ բարկութեամբ թոնրատունը աւլել, քթի տակէն մրթմրթալով.

— Էս ի՞նչ վախտ եղաւ, ջրի գնաց ... վա՛խ, էս մէջքիս ցաւը... որ հարսակ եղաւ, աստծելիք աղջիկ ... ո՛ւյ ո՛ւյ, էս անիծած քամին մէջքիս ոսկորին մէջ մտաւ ...

— Հը՛, ի՞նչ է մարէ՛, առտու կանուխ նորէն լեզուիդ կուտաս:

Ծօսոը կարճահասակ երիտասարդ մըն էր, մուրճէն սեւցած դէմքով: Անոր շատ նիհար դէմքին վրայ կենդանի աչքերը հուլի նման կը դառնային իրենց բունին մէջ. Ախոռի դուռը անաղմուկ բանալով, թոնրատունէն մտած էր:

— Քէ մեռնիմ, Ցիսուս Քրիստոս,— եկողի ձայնն առնելով՝ պառաւը յանկարծակիի եկած՝ դարձաւ դէպի երիտասարդը,— քա՛, լեզուս փրթաւ, անճալ անճարիկ մարդիկ էք, ինչպէս ալ առանց ձէնի կը շարժիք ....

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ները լսել չեառ, համակրանքի հեռագիր մը ուղղեցին Սպանիոյ Հանրապետութեան նախագահին եւ վարչապետին.

⁂ Տեղական թերթերը կը գրեն թէ գինուորագրութեան գրասենեակ մը բացուած է Փարիզի մէջ, կամաւորներ արձանագրելու եւ Սպանիա ղրկելու համար: «Կարմիր օգնութեան» (Մոբր) մասնաճիւղն ալ բժիշկներ եւ հիւանդապահներ կը հաւաքէ:

Ֆրանսական օդանաւերը վա՞ր դրուած են

— • —

Երեսփ. Ժողովի երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ ազգայնական երեսփոխան Թուավիէ Վալա հետեւեալ հարցումները ուղղեց օդանաւային նախարարին,— 1. Ճի՞շդ է որ նախարարը երէկ հրաման տուած է Փաթէզ գործարանին՝ Սպանիոյ յանձնել իր պատրաստած օդանաւերը.— 2. Ճի՞շդ է որ չորեքշաբթի օր տասը օդանաւեր անցած են սահմանագլուխը.— 3. Ճի՞շդ է որ սպանիական շոգենաւ մը Ֆրանսական նաւահանգիստ մը եկած է, 300 թոն վառելանիւթ տանելու համար,— 4. Վերջապէս ճի՞շդ է որ սպանիական կառավարութիւնը բռնագրաւած է չորս Ֆրանսական օդանաւեր որոնք Սպանիա ղրկուած էին, մեր ազգակիցները փոխադրելու համար:

Օդանաւային նախարարը պատասխանելով, 300 թոն վառելանիւթի փոխադրութեան մասին ըսաւ թէ իր պաշտօնատան հետ կապ չունի: Իսկ չորս օդանաւերու բռնագրաւման առթիւ յայտարարեց թէ տեղեկութիւնը ճիշդ է, բայց այդ խնդիրը արտաքին նախարարութեան կը վերաբերի: Միւս հարցերու մասին ժխտական յայտարարութիւններ ըրաւ: (Չորս օդանաւերը պատ ձգուած են):

ՅԱՆՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԵՂՈՒՑՆԵՐՈՒ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ պաշտօնը վերջ կը գտնէ հոկտեմբեր 1ին, համաձայն նոր պայմանագրին եւ թրքական կառավարութեան որոշման: Իտալական պատուիրակը պատասխանեց թէ իր կառավարութիւնը ստորագրած չըլլալով պայմանագիրը, յանձնաժողովը կը պահէ իր պաշտօնը...

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ նոր դէպքեր պատահեցան, հանրակառքերու գիներուն բարձրացման առթիւ: Ցուցարարները յարձակեցան կառքերու վրայ, խափանելով երթեւեկը: Այս առթիւ կարգ մը ձերբակալութիւններ կատարուեցան:

ԹԱՏՐՈՆՆԵՐՈՒ նպաստի խնդիրը քննելով, Երեսփ. Ժողովը առջի օր երկու միլիոն ֆրանք յատկացուց Օփէրա-Քոմիքին, 1,500.000 ֆրանք՝ Քոմէտի Ֆրանսէզի, 1,200.000 Օփերային եւ 150.000 ֆրանք Օտէօնի: Այս առթիւ եղած վիճաբանութեանց պահուն երեսփոխան մը դիտել տուաւ թէ 35 տարիէ ի վեր միեւնոյն խաղերը կը ներկայացուին Օփերա-Քոմիքի մէջ:

ՌՈՒՍՈՒՑՋԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ, որուն միացած է նաեւ համայնավար Միութիւնը, բուռն բանաձեւեր քուէարկեց օրուան հարցերու մասին, յանձնարելով,— խափանել գործադուլ, ընդհանուր գործադուլ հռչակել, յեղափոխութիւն յարուցանել, վերաքննել Վերսայլի դաշնագիրը. վերջապէս ամէն գնով խափանել պատերազմը. Ներակոյսին դէմ ալ ծանր բառեր գործածուեցան, բայց «Իւմանիթէ» եւ «Փօփիւլէռ» յարմար չեն տեսած հրատարակել զանոնք.

ԼԵՀԱԿԱՆ կառավարութիւնը նոր խստութիւններ ձեռք առաւ համայնավար գործունէութեան դէմ:

Այրի Տիկին Արշալոյս Տէր Նազարէթեան եւ զաւակունք, Գ. Խորէն Տէր Նազարէթեան, Գ. Տիգրան Ստեփանեան, Գ. Մ. Ասլանեան, Գ. Լեւոն Գեղունի եւ ազգականները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, ազգականին՝

ԸՆԿ. ՍԱՐԳԻՍ ՏԷՐ ՆԱԶԱՐԷԹԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ Օգոստ. 2ին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Օգոստ. 3, երեքշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 4,30ին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ տեղւոյն գերեզմանատան մէջ:

Կարտան, 3 Օգոստոս 1936

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէի ընդհանուր ժողովը այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ծանօթ հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ Ընդ. ժողովի հարցերու քննութիւն:

ԳԱՆՆԷՕ-ՔԱՉԱՆԻ Արծիւ ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, վաղը ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 8 rue Madame Curie:

ԱՆԻԷՌ-ԳԱԻՋ-ՔՈԼՈՆԳԻ Արամ ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները. 6 Օգոստ. հինգշաբթի երեկոյ. սովորական հաւաքատեղին:

Գաւառ

ԳՈՄԱՆԻ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Վարդգէս, Եփրեմ, Վարուժան եւ Ճանիկեան խումբերը, 6 Օգոստ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Բացականները նկատի կ'առնուին.

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այս շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին. Սիամանթօ Ակումբին մէջ:

ԼԻՈՆԻ Վարանդեան կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 7 Օգոստ., ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին. 161 Cours Lafayette, Զօրդարեան գրադարանի մէջ: Կարեւոր օրակարգ եւ ընտրութիւն:

ՀԱՄԱԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՀԱՅ ԸՆԴՀ. ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

Կազմակերպուած Գաննէօ-Քաշանի «Արծիւ» ենթակոմիտէի կողմէ

9 Օգոստ. կիրակի առաւօտեան ժամը 11էն մինչեւ 23

Իսսիլեմուլինոյի դարաստանին մէջ, Maison Fiquet

Կը խօսին ընկերներ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԵՒ Մ. ՍԱՍՈՒՆԻ

Կ'երգէ ՕՐ. ԳԸՆԵԱՁԵԱՆ, կ'արտասանեն Օր.ներ ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ եւ Է. ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ:

Կովկասեան եւ հայկական պարեր մասնաւոր տարազներով. խմբերգներ եւլն:

Կը նուագէ ԹԱՈՒՍ ԳԱՐԵԳԻՆ

Մանաւոր նուագախումբ եւ եւրոպական պարեր: Ձրի պիւֆէ:

Մուտք 3 ֆրանք:

ՃԱՄ. ՄԻՋ.— Փորթ տ'Օրլէանէն առնել 128 հանրակառքը եւ իջնել Իսսիլէն

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Յ. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղին կողմէ

9 Օգոստոս, կիրակի, Մէտօնի անտառին մէջ.

Բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ թուականը:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Յ. Կ. Խաչի Վալանսի Մասնաճիւղին կողմէ

16 Օգոստ. կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, Բէրէի անտառը

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

Նուագ, երգ, պար, արտասանութիւն եւ բանախօսութիւն:

Ճոխ եւ առատ պիւֆէ: Երթուդարձի համար 1.50 ֆր. հանրակառքով:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բալուի Հայր. Միութեան Մարսէյլի եւ Գոմոնի մասնաճիւղերու ընդհ. տնդամական խառն ժողովը 9 Օգոստ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Գոմոնի Վարանդեան Ակումբի կողքի Գառ Ֆիէռօի մէջ: Անդամներէն կը խնդրուի անպայման ներկայ գտնուիլ:

ՎԱՐԺՈՒՀԻ Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Մէկ միջոցի համար Մարսէյլի վարժուհի մը կը փնտռէ գիւղին մանկապարտէզին համար, գոհացուցիչ վճարումով: Դիմել Թաղ. Խորհուրդին, Saint-Jérome, Marseille:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան մասին

Ժողովը հաստատեցնում է Համ. Կ(բ)Կ կենտկոմին եւ Համ. Կ(բ)Կ Անդրերկոմին, որ Հայաստանի բոլշեւիկները, Վրաստանի ու Ադրբէջանի բոլշեւիկների հետ միասին տանց ձեռները ծալելու, կ'աշխատեն Անդրկովկասի բոլոր ժողովուրդների եղբայրական կապերն է՛լ աւելի ամրացնելու եւ զարգացնելու վրայ: Նրանք այսուհետեւ եւս Հայ ժողովրդի մէջ կը դաստիարակեն խոր սիրոյ զգացմունք դէպի իրենց հանրապետութիւնը, դէպի աշխատաւորների մեծ հայրենիք ԽՍՀՄ-ն ու վրացի ժողովուրդը, որը ամբողջ երկրագնդի աշխատաւորներին, ժողովուրդների մեծ առաջնորդ է տուել, կը դաստիարակեն անհուն սիրոյ զգացմունք դէպի մեր հզօր կուսակցութիւնն ու նրա հանճարեղ առաջնորդ ընկեր Ստալինը:

Նրանք Խանջեանի ինքնասպանութեան դաւաճանական ակտին կը պատասխանեն է՛լ աւելի համախմբելով իրենց շարքերը Համ.Կ(բ)Կ կենտկոմի եւ կուսակցութեան առաջնորդ ընկեր Ստալինի շուրջը, է՛լ աւելի կը բարձրացնեն բոլշեւիկեան զգաստութիւնն իրենց շարքերում եւ ջախջախիչ հակահարուած կը տան կուսակցութեան բոլոր թշնամիներին, նացիոնալիստական ու հակայեղափոխական տրոցկիստական տարրերին մերկացնելու եւ նրանց դէմ պայքարելու գործում փորձութեան, անզգաստութեան ու հաշտուողականութեան ամէն տեսակ արտայայտութիւններին:

Հայաստանի բոլշեւիկները չեն թողնի չեղել իրենց Լենին-Ստալինի ճանապարհից եւ Անդրկովկասի բոլոր կուսակցական կազմակերպութիւններ հետ միասին, որոնց առաջնորդն ու դաստիարակն է մեծ Ստալինը՝ լենինեան անյողդողդութեան ու անհաշտութեան ոգով, վճռաբար կը մաքրեն իրենց շարքերն օպորտունիստական հակակուսակցական տարրերի մնացորդներից եւ ջախջախիչ հակահարուած կը տան հակայեղափոխական դաշնակների, տրոցկիստների ու նացիոնալիստների ատոր մնացուկներ ամէն տեսակ զազրելի ելոյթներին:

Ժողովը հաստատեցնում է Համ. Կ(բ)Կ կենտկոմին եւ Համ. Կ(բ)Կ Անդրերկոմին, որ այն խայտառակ բիծը, որը դրեց Հայաստանի ամբողջ կոմկուսի վրայ Խանջեանի դաւաճանական վարմունքը, Հայաստանի բոլշեւիկները կը ջնջեն, կուսակցութեան բոլոր ու ամէն տեսակ թշնամիների դէմ, յանուն սոցիալիզմի նորանոր յաղթանակների մղած իրենց պայքարով:

Կեցցէ՛ Անդրկովկասի եւ ամբողջ Խորհրդային Միութեան բերկրալից սոցիալիստական կեանք կառուցող ժողովուրդների անխախտ եղբայրական բարեկամութիւնը:

Կեցցէ՛ բոլշեւիկեան Անդրերկոմը եւ նրա փորձուած ղեկավար մեր Լաւրենտի Բերիան:

Կեցցէ՛ մեր պանծալի բոլշեւիկեան կուսակցութեան եւ համայն երկրագնդի աշխատաւորութեան առաջնորդ, մեր հարազատ մեծ Ստալինը:

— • —

ԱԴՐԲԷՋԱՆԻ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

— . —

ԲԱԳՈՒ, 15.— Յուլիսի 11ին տեղի ունեցաւ Ադրբէջանի բոլշեւիկների կոմունիստական կուսակցութեան ակտիւի ժողովը: Ժողովին ներկայ էին կենտկոմի ու Բագուի կոմիտէի անդամները, Բագուի կուսկազմակերպութեան ռայկոմների բիւրոների անդամները, Ադրբէջանի շրջկոմների քարտուղարները եւ միւս ղեկավար աշխատողները:

Հայաստանի Կ(բ)Կ կենտկոմի նախկին քարտուղար Ա. Խանջեանի ինքնասպանութեան հանգամանքներին վերաբերեալ հաղորդումով հանդէս եկաւ Ադրբէջանի Կ(բ)Կ կենտկոմի եւ Բագուի կոմիտէի քարտուղար ընկեր Մ. Դ. ԲԱՂԻՐՈՎԸ

Ընկ. Բաղիրովն ակնարկեն հաղորդեց Հայաստանի Կ(բ)Կ կենտկոմի նախկին քարտուղար Ա. Խանջեանի վերջին ժամանակներս թոյլ տուած քաղաքական լուրջ սխալների մասին, որոնք արտայայտուեցին միանգամայն անթոյլատրելի զգաստութեամբ հակայեղափոխական տրոցկիստների ու նացիոնալիստների մերկացման գործում (Ն. Ստեփանեանի եւ ուրիշների գործը): Խանջեանի աջակցութեամբ, Համ. Կ(բ)Կ կենտկոմին կից կուսակցական վերահսկողութեան յանձնաժողովի Հայաստանի կուսկոլեգիայի նախկին քարտուղար Աղ. Գալոյեանը կոծկեց Ն. Ստեփանեանի գործը, որի հակայեղափոխական, քայքայիչ, տրոցկիստական աշխատանքի մասին դեռ 1934 թուականին ազդանշանել էին կուսակցութեան առանձին անդամները:

Խանջեանը, բոլոր հնարաւորութիւններն ունենալով իր քաղաքական սխալներն ուղղելու եւ ընդառաջ երթալով Համ. Կ(բ)Կ կենտկոմի օժանդակութեան ու Համ. Կ(բ)Կ Անդրերկոմի եւ անձամբ Անդրկովկասի բոլշեւիկների ղեկավար ընկեր Լ. Բերիայի հեկայական օգնութեան, երկերեսանիօրէն թաքցրեց կուսակցութիւնից Ն. Ստեփանեանի եւ ուրիշների հակայեղափոխական քայքայիչ աշխատանքի փաստերը: Խանջեանը խճճուելով հակայեղափոխական տրոցկիստական եւ նացիոնալիստական տարրերի հետ իր ունեցած կապերում կուսակցութեանը ցուցաբերած իր երկերեսանիութիւնը բոլորից դաւաճանական վարմունքով՝ ինքնասպանութեան ակտով, որը հայ ժողովրդի ոխերիմ թշնամիների ձեռքը զէնք է տալիս՝ խորհրդային իշխանութեան դէմ նրանց մղած պայքարում:

Ընկ. Բաղիրովը մի շարք փաստեր բերելով նաեւ Ադրբէջանում հակայեղափոխական, տրոցկիստական, նացիոնալիստական տարրերի կատարած քայքայիչ աշխատանքից, որից կուսակցական ակտիւին՝ է՛լ աւելի բարձրացնել կուսակցական զգաստութիւնը, մերկացնել ու անխնայ քարուքանդ անել կուսակցութեան ու ժողովրդի ջախջախուած թշնամիների բեկորներին, պայքարելով դասակարգային թշնամու նկատմամբ ցուցաբերուող հաշտուողականութեան ու նրան թաքցնելու ամէն տեսակ ձեւերի դէմ:

(2) (Շար.)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.284

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՕՐԹՈՒՆ ՀԱՄԱՐ)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՓԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Պելճիք, Զուիցերիա, Չեխոսլովաքիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ
7
ՕԳՈՍՏՈՍ
VENDREDI
7 AOUT
1936

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3185

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՊԱՐԱԳԱՅ ՄԸ ԵՒՍ

Ուշագրաւ չէ՞ զուգադիպութիւնը Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան եւ Մոսկուայի շնորհարաշխութեան։

Մինչ յուլիսի սկիզբները Կովկասի բոլոր քաղաքներուն մէջ ժողովներ կը սարքուէին եւ բանաձեւեր կը թխուէին, հասարակ ու ճիր-արկածի մը վերածելու համար Խանջեանի անձնասպանութիւնը, նոյն ամսուան վերջերը Մոսկուան աւելի քան երեք միլիոն րուբլի կը տրամադրէր Հայաստանի նոր աւաններուն եւ ուրիշ գիւղութիւններ կ՚ընծայէր։ Իսկ այս առթիւ հրատարակուած գեկոյցը կ՚ըսէր թէ կեդրոնական կառավարութիւնը եւ Մոսկուայի կեդր. կոմիտէն «անբաւարար» գտած են Երեւանի աշխատանքները՝ գաղթականներու տեղաւորման մասին։

Մոսկուա նո՞ր կ՚իմանար թէ «անբաւարար» են Երեւանի մէջ կատարուած աշխատանքները, գաղթականներու տեղաւորման մասին։

Նո՞ր զգաց թէ Հայաստանի եւ Հայր. Միութեանց ուժերէն վեր է ամբողջովին գլուխ հանել նոր աւաններու շինութիւնը, ջուրի ճամբաներով եւ ուրիշ յարմարութիւններով։

Մոսկուան ինչո՞ւ չլսեց այնքան պաղատագին կոչեր, երբ «Հայաստանաւէր»ներն անգամ անդադար կը յիշեցնէին թէ ներգաղթը պետական գործ է։ Նոյն ինքն Աղասի Խանջեան, «կուսակցական գաւաճանը», երբեք խօսած չէ՞ր այս մասին, երբ Մոսկուա կը գտնուէր ամիսներ առաջ, բազմանգամ պատուիրակութեան մը հետ։

«Խորհ. Հայաստան»ի, «Կոմունիստ»ի եւ «Պրոլետար»ի մէջ հրատարակուած շրջաբերական-գրութիւնն անգամ կը յիշեցնէ թէ Խանջեան «խորհ. իշխանութեան հաստատուելէն յետոյ համարեա ամբողջ ժամանակ ղեկավար կուսակցական աշխատանք էր կատարում»։

— «Կուսակցութիւնը նրան օգնում է փորձ ձեռք բերել, կուսակցութիւնը նրան օժանդակում է, կուսակցութիւնը նրան վեր է բարձրացնում։ Կուսակցութիւնը վերջապէս վստահում է խոշոր բազդոյն պատասխանատու աշխատանք, — գնում է Հայաստանի կոմունիստական կուսակցութեան գլուխ։ Ընկեր Խանջեանը վայելում էր կուսակցութեան հսկայական վստահութիւնը եւ Կենտկոմի ու Անդրերկկոմի մշտական օգնութիւնն ու օժանդակութիւնը»։

Արդ, կուսակցութեան այս վստահելին ու սիրականը, Ստալինի աչքին լոյսը, որ լենինեան բարձրագոյն շքանշանին ալ արժանացաւ, ինչո՞ւ չէր կրցած ապահովել գոնէ կէսը այն վարկին ու նիւթական օգնութեանց, որ իր մահէն վերջը, մէկ հրամանի վրայ տրամադրուեցան Երեւանի։

Կ՚ըսեն թէ Արսէն Եսայեան, Հօկի վարչութեան նախագահը, Բերիայի մարդն է։

Բայց Կովկասի փոխարքայէն վեր կայ՝ բոլորին աստուածը, «հանճարեղ առաջնորդ» Ստալինը, եւ Աղասի Խանջեանն ալ անոր մարդն էր։

Ի՞նչպէս կը լուծէք այս հանելուկը։

Եւ ի՞նչպէս կ՚ըլլայ որ Խանջեանի մահացու մեղքերը, «նացիոնալիստական, տրոցկիստական-օպորտունիստական», աչքի կը զարնեն միայն այս օրերուն, երբ յիշուած մեղապարտները կը պատկանին 1934 թուականին։

Ի՞նչպէս Խանջեանը յանկարծ կը դառնայ «նացիոնալիստ» — քիչ մնաց պիտի ըսէին «դաշնակ» — երբ դեռ 1936 յունիս 27ին, անձնասպանութենէն 10 — 12 օր առաջ, Հայաստանի մասին ուսումնասիրութիւն մը կը հրատարակէր Մոսկուայի կուսակցական պաշտօնաթերթին, «Փրաւտա»ի մէջ, փառաբանելով մայիսեան ապստամբութիւնը եւ 1920 նոյ. 29ի բոլշեւիկեան յաղթանակը, թոյն եւ հուր ժայթքելով Դաշնակցութեան եւ անոր կառավարութեան դէմ.

—«Փետրուարեան ճաղճնի - ժողովրդապետական յեղափոխութիւնը ազատութիւն չբերաւ հայ ժողովուրդին, իշխանութիւնը անցաւ Դաշնակներու կուսակցութեան ձեռքը, որոնք կը հանդիսանային ցարին գործակալները եւ հայ ճաղճնի դասակարգին պաշտպանները։ Ըլլալով պրոլետարական յեղափոխութեան գործօն թշնամիներ, անոնք Հայաստանը դարձուցին աշխարհակալներու եւ հակայեղափոխական վոհմակներու յենարան։ Դաշնակներու տիրապետութեան համեմատաբար կարճ ժամանակամիջոցին ոչնչացաւ երկրի այն ատենուան բնակչութեան մէկ երրորդէն աւելին»։

Ի՞նչպէս այս անմեղսէլի մոլեռանդը կը դառնայ դաւաճան, բոլորովին անարժան՝ նոյն իսկ մարդավարի մահուան մը

Հրատարակուած բանաձեւերը խօսք չունին այս մասին եւ չեն կրնար ունենալ.

Անշուշտ անձնասպանը երկրորդ մը ձգած է, իր մահէն առաջ Ան նեթէ չուզեց Զինովիեւ մը դառնալ, խայտառակ մեղայագիր մը ստորագրելու եւ գլուխը ողջ պահելու համար, ուրեմն ըսելիքներ ունէր։

Այդ ըսելիքները — այս ողբերգութեան ամբողջ գաղտնիքը — կարելի է գտնել նոր սահմանադրութեան մշակման եւ այդ առթիւ ծագած բանավէճի մը մէջ։

Վէճը կրնայ ծագած ըլլալ Երեւանի եւ Թիֆլիսի մէջ, իր արմուկը հասցնելով մինչեւ Մոսկուա։ Եւ որովհետեւ Կովկասի կարմիր փոխարքան՝ վրացի Բերիան ալ նոյնքան փառասէր է եւ յամառ որքան Աղասի Խանջեանը, Մոսկուա հարկ դատած է զոհել մէկը։

Ու զոհած է Խանջեանը, Հայաստանէն խլուած եւ Վրաստանի ու Ազրբէջանի շնորհուած հողամասերուն փոխարէն, շատ քարոզ կարդալով եւ քանի մը միլիոն րուբլի վարկ բանալով, իբրեւ արպացոյց «եղբայրական եւ գուրգուրալից վերաբերմունքի»։ Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՎՃՌԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐ ՄԱՏՐԻՏԻ ՇՈՒՐՋԸ

ԿԱՐԵԼԻ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱ՞Յ ՓՐԿԵԼ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԸ

Ապստամբները կը շարունակեն զօրք փոխադրել

Երեք օրէ ի վեր կատաղի ճակատամարտներ կը մղուին Մատրիտի շուրջը։ Ապստամբները առջի օր յարձակում գործեցին 155նոց թնդանօթներով եւ հրձիգ ռումբերով եւ, առաջին անգամ ըլլալով հեծելազօրքն ալ շարժման մէջ դրին Կուատարրամայի ճակատին վրայ, բայց պարտուեցան։ Ցարձակումը ուժգին էր։ Կառավարական դեկոյցը կ՚ըսէ թէ ապստամբները շատ ծանր կորուստներ կրեցին եւ լքեցին Սան Ռաֆայէլ գիւղը։ Ապստամբներու ծանր հրետանին մեծ կորուստներ պատճառեց Սոմոսիէրրա քաղաքին եւ երկու հրդեհներ ծագեցան։ Սան Ռաֆայէլ գիւղը կը գտնուի Մատրիտի հիւսիսակողմը, եւ մօտ կը կազմէ ռազմագիտական կարեւոր դիրքի մը։

Վերջին լուրերու համաձայն, ապստամբները յաջողած են 2000 զինուոր փոխադրել Մարոքէն։ Փոխադրութիւնը կատարուած է երկու փոքր նաւերով, որոնց կ՚ընկերանային վեց օդանաւեր։ Այս առթիւ կռիւ մը ծագեցաւ կառավարական թորփիլահալածի մը հետ։ Կառավարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Վալենցիոյ պահակազօրքը անձնատուր պիտի ըլլայ, անօթութեան մատնուելով։ Նոյն աղբիւրին համաձայն գունդ մը ջարդած է իր սպաները, երբ անոնք փորձ կը կատարէին համոզելու որ ապստամբներուն միանան։

Զախակողմեան տարբեր կրակի տուած են ծիհարի պատմական եկեղեցին, Սարակոսայի մօտ, ոչնչացնելով անգին նշխարներ։ Կրակի տուած են նաեւ մենաստան մը եւ քափուչինեան վանք մը։

°. Գերմանական նաւ մը ռմբակոծուեցաւ Լառոշի բացերը, սպանիական թորփիլահալածի մը կողմէ (կառավարական), բայց կրցաւ ազատիլ։

°. Ֆրանսական Մարոքի մէջ վար իջած երկու օդանաւերու մասին քննութիւններ կը կատարուէին մէկ շաբաթէ ի վեր։ Հրատարակուած գեկոյցին համաձայն, երկու օդանաւերը իտալական կանոնաւոր օդատորմիղին՝ մաս կը կազմէին մինչեւ յուլիս 20։ Երկուքն ալ կատարելապէս սպառազինուած էին եւ ռազմանիւթ ունէին իրենց գնդացիրներուն համար։ Թիւերը եւ իտալական նշանակները սրբուած էին։ Օդաչուները կը բաղկանային առեւտրական, անհատական եւ զինուորական տարրէ, ինչպէս կը հաստատեն մեռեալներէն մէկուն վրայ գտնուած թուղթերը։ Կը կարծուի թէ օդանաւերը Իտալիայէն համբայ ելած են ամպարանքով, յուլիս 29ին։ Օդանաւերուն մէջ գտնուած թուղթեր կը յիշեն Սէութա եւ Մէլիլա քաղաքները, որոնք երկուքն ալ ապստամբներուն ձեռքն են։ Արկածէն քանի մը ժամ առաջ սպանիական սաւառնակ մը երեւցած եւ պայուսակ մը ձգած է, որ կը պարունակէր զինուորական հաղորդումներ։ Իտալերէն գրութիւն մը կ՚ըսէր.— «Այս համազգեստը հագէք եւ Ֆրանսական իշխանութեանց ըսէք թէ Նատորի լեգէոնին կը պատկանիք։ Մենք երկու տակառ կազօլին պիտի դրկենք ձեզի եւ յատուկ անուններ, որպէսզի ազատ անցնիք։ Նայեցէք որ գալէն ետքանը չքմնաք»։

Թաղելու ժամանակ չունենալով կ՚այրեն...

Ամերիկեան թերթի մը թղթակիցը ապստամբ զօրավար Միկէլ Փոնթէի բանակատեղին մտած ըլլալով, հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ.—

Միէրրա տէ Կուատարրամայի բարձունքը միայն 50 քիլոմեթր հեռու է Մատրիտէն։ Թնդանօթաձիգները, որոնք կրակ կը տեղան Հովիտին՝ մէջ ամրացած կառավարական զօրքին վրայ, կրնան տեսնել Մատրիտի աշտարակները։ Ալթալէօնի գագաթին վրայ (1800 մեթր) կը գտնուի յիշատակարան մը, որ սահմանագլուխը կը կազմէ Մատրիտի եւ Սէկովիայի նահանգներուն։ Զօր. Փոնթէ, վաստակաւոր ռազմիկ մը, ըսաւ թէ այս աներկու պաշտպանողական դիրքը գրաւեցին յուսահատական ճակատամարտէ մը վերջը։ Այս առթիւ հեծելազօրքը կորսնցուց քանի մը հարիւր զինուոր։ Աչքովս տեսայ պատերազմին աւերները։ Բարձունքին վրայ հաստատուած երկու ճաշարաններ քարուքանդ եղեր են ռմբակոծութենէն։ Հեռագրի եւ հեռաձայնի բոլոր թելերը խորտակուած, եւ բազմաթիւ ինքնաշարժներ ջարդուփշուր եղած են։ Ինծի ցոյց տուին խարոյկ մը որուն մէջ կ՚այրէին երեք մեռած զինուորներու մարմինները։ Ինծի ըսին թէ ժամանակ չունին մեռեալները թաղելու եւ ճարահատ կ՚այրեն։ Հարցուցի զօրավարին թէ ինչո՛ւ մէկ անգամէն չեն քալեր Մատրիտի վրայ։ Պատասխանեց թէ պիտի սպասէ մինչեւ որ միւս զօրագունդերն ալ հասնին։

Իտալիա եւ Խ. Միութիւնն ալ համաձայն են...

Իտալական կառավարութիւնը տակաւին պատասխանած չէ չէզոքութեան կոչին, ուղղուած Ֆրանսական կառավարութեան կողմէ, բայց իրազեկներ կը հաւատան թէ պիտի համակերպի, հաւաքական համաձայնութիւն մը կնքելու եւ Սպանիոյ գործերուն չմիջամտելու համար։ Իտալական պատասխանն ալ պիտի ձեւակերպուի անգլիական սկզբունքին վրայ, կարգ մը վերապահումներով։

Խորհրդային իշխանութիւնը օգոստ. 5ին Ֆրանսական դեսպանատան գործակատարին յանձնեց իր պատասխանը, որ կ՚ընդունի չմիջամտելու սկզբունքը եւ պատրաստակամութիւն կը յայտնէ ընդհանուր համաձայնութիւն մը կնքելու։ Բայց պայման կը դնէ որ Փորթուկալ եւս մասնակցի, դադրեցնելով ապստամբներուն ընծայած օգնութիւնը։

⁂ Խորհրդային թերթերը 20-30 միլիոն րուբլի գումար մը կը նախատեսեն Սպանիոյ համար կազմակերպուած հանգանակութենէն։

ԾԱՆՐ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Համայնավարական դաւ մը սարքուած էր

Երէկ հաղորդած էինք թէ Զօր. Մէթաքսաս զինուորական դիկտատուրա հաստատած է Յունաստանի մէջ, թագաւորին հաւանութեամբ։

Նոր տեղեկութեանց համաձայն, թագաւորը եւ վարչապետը այս ծանրակշիռ որոշումը տուած են, խափանելու համար 24 ժամուան գործադուլը, որ համայնավարական հանգամանք ունէր։ Խորհրդարանը լուծուած ըլլալով,

(Լուծումը շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՉԷԶՈՔՈՒԹԻՒՆ

Պետութիւնները իրար անցած են, Սպանիոյ դէպքերուն առթիւ։

Անշուշտ, ամէնէն առաջ իրենց հպատակները փրկելու մասին կը մտածեն։ Մարտանաւեր, օդանաւեր, ինքնաշարժներ,— բոլորն ալ տրամադրելի են։

Թող իրար ջարդեն, թող մէկը միւսը ոչնչացնէ, բայց միջիններէն մէկուն քիթը չարիւնի։ Մենք չէզոք ենք։

Ճիշտ ինչպէս հայկական սպանդներուն ատեն։

Ազգի-ազգի մարտանաւեր Իզմիրի նաւահանգիստին առջեւ։ Դիմացն ալ՝ քարափներուն վրայ, արիւնոտ խուժան մը որ զօրքին հետ մէկտեղ կը ջարդէ, կը կրկէ, կ՚առեւանգէ։ Լեղապատառ կանչեր օգնութեան։

— Ոչ, մենք չէզոք ենք։

Խելագար բազմութիւններ ծով կը նետուին եւ նաւակներով կամ լողալով կը հասնին զրահապատ մարտանաւերուն, կը պաղատին, կը խեղճանան,— «Յանուն քրիստոնէութեան, յանուն մարդկութեան»։

— Կորսուեցէք, մենք չէզոք ենք։

Կը պատմեն թէ 1909ին, Կիլիկիոյ առաջին կոտորածներուն առթիւ. Մերսինի առջեւ խարսխած անգլիական մարտանաւին հրամանատարը ըմբոստանալով, խիստ ազդարարութիւն մը կ՚ուղղէ կուսակալին, որպէսզի դադրեցնէ կոտորածը։

Քառորդ ժամ չանցած, հրամանատարը յանդիմանութիւն մը կը ստանայ Լոնտոնէն, չէզոքութիւնը խախտած ըլլալուն համար։

Եւ այսպէս հազարաւոր օրինակներ, հայկական պատմութենէն մինչեւ... հաղէշականը։

Բայց ինչպէս ամէն կանոն, չէզոքութեան այս օրինագիրքն ալ ունի բացառութիւններ։

Չէզոքութիւնը կէտ առ կէտ կը պահես, երբ դիմացդ մարդ կը ջարդուի, հարիւրներով կամ հազարներով, առանց սեռի եւ տարիքի խտրութեան։ Պարտաւոր չես խառնուելու, եթէ նոյն իսկ դուն ըլլաս պատասխանատուն։

Բայց չէզոքութեան այս գայլը գառնուկի կը վերածուի, կրնայ ուզածիդ պէս շոյել ու յարմարիլ, երբ հարցը «սկզբունքային» բարձունքէն զիջելով կ՚իջնէ... շուկայ։

Թնդանօ՞թ կ՚ուզեն, օդանա՞ւ, փամփո՞ւշտ, ռո՞ւմբ,— տուր, տո՛ւր։ Ծախէ երկուքին ալ։

Հապա չէզոքութի՞ւնը, .. զնա բանդ։

— Ես թշնամիներէն մէկուն չծախեցի, այլ անհատ քաղաքացիներու։

— Իմ ծախածս առեւտրական օդանաւ էր, ոչ թէ ռազմական։

— Այդ օդաչուները իրենք իրենց գլխուն գացեր են, ես պատասխանատու չեմ։

— Քանի որ միւս հանրապետականներուն կ՚օգնէ ինչո՞ւ ես ալ հայրենասէր ապստամբներուն օգնութեան չհասնիմ։

— Դուն դրամ կը դրկես, իսկ ես պարզապէս առեւտուր կ՚ընեմ։

Եւ չէզոքութիւնը որբեւայրի կնոջ մը պէս անկիւնը կը քաշուի, մինչեւ որ... նոր թեկնածու մը ներկայանայ։

ՎԱՀԷ

ՓՈԼՍՈՅ ՄԷՋ ՑԱՆԿԱՐԾԱՄԱՀ եղած է Պ. Յովհաննէս Ալէքսանեան, վաստակաւոր ուսուցիչ մը որ հոգին եղած է Ատափազարի «Հայուհեաց» վարժարանին։ Պաշտօններ վարած է նաեւ ուրիշ դպրոցներու մէջ եւ աշխատակցած՝ շարք մը թերթերու։ 64 տարեկան էր։

«ՆԵՂՈՒՑՆԵՐԸ ԱՆՊԱՇՏՊԱՆ ՁԳՈՒԱԾ ՉԷԻՆ»

Ինչպէս հաղորդած էինք, Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովը Յուլիս 31ին վաւերացուց Նեղուցներու նոր պայմանագիրը, անշուշտ միաձայնութեամբ։ Այս առթիւ խօսած ճառին մէջ, վարչապետ Ըսմէթ Ինէօնիւ մասնաւորապէս ըսեց.— «Մենք չենք գիտեր վախի վրայ հիմնուած քաղաքականութիւն մը։ Ցետոյ շարունակեց.

—« Ընկերնե՛ր, անշուշտ չէք ենթադրեր որ անտեսուած էին շատ մը բաներ զոր կարելի էր ընել Նեղուցներու սպառազինման երկարատեւ շրջանին։ Եթէ այդ պայմաններուն մէջ իսկ թուրք հայրենիքը յարձակման ենթարկուէր, դարձեալ շատ մը պատրաստութիւններ եղած եւ շատ մը միջոցներ ձեռք առնուած էին։ Ասիկա կ՚ըսեմ, որպէսզի հասկցուի թէ ոչ մէ անգամ անպաշտպան չենք թողուցած երկրին որեւէ մէկ մասը։

Կասկած չկայ որ Նեղուցներու ամրացումը հարկ պիտի զարմնէ շատ մը ծախքեր։ Թուրք ազգը շատ զգայուն է պաշտպանութեան խնդիրներու մէջ եւ գիտակցեցաւ թէ հարկ պիտի ըլլայ շատ մը ծախքեր ընել. Նոյն իսկ բնական գտաւ որ ատոր համար բազմաթիւ տուրքեր հաստատուին։ Եւ սակայն, ինչպէս երէկ ըսաւ նաեւ Ելմտական գործավարը, ձեզի կը յայտնեմ թէ համոզուած ենք որ մեր հետապնդած եւ խաղաղական քաղաքականութեան մէջ պիտի կարենանք գտնել երկրին պաշտպանութեան համար անհրաժեշտ միջոցները։ Գիտենք որ անսահման են ի հարկին թուրք ազգին կատարելիք զոհողութիւնները։ Ձեզի կրնամ հաղորդել որ Նեղուցներու ամրացման համար տուրք չպիտի դնենք եւ նոր պարտադրութիւններ չպիտի առաջարկենք։ Մենք համոզուած ենք որ տնտեսական-ելմտական լաւ քաղաքականութեամբ մը ձեռք բերուելիք բնական բարգաւաճումը, միւս պահանջներու նման, բանակի պահանջներուն ալ պիտի բաւէ։ Ինչպէս գործքով ալ հաստատեցինք, մեր քաղաքականութիւնն է գեղչել կարգ մը տուրքեր։ Այս է մեր այսօրուան քաղաքականութիւնը։ Եթէ միջազգային կացութիւնը արտակարգ անհրաժեշտութիւն մը չցուցնէ, պիտի շարունակենք մեր ելմտական այս քաղաքականութիւնը։

Մեր բոլորին պարտականութիւնն է 15 տարի յետոյ Թուրքիան տասն անգամ աւելի բարձր, աւելի ուժեղ եւ յառաջդէմ դարձնել։

Ընկերնե՛ր, ամբողջ ազգը կը լսէ մեզ։ Խօսք կուտամ թէ ամբողջ ուժով պիտի աշխատինք աւելի մեծ արդիւնքներ ձեռք բերել, քան անոնք զոր ձեռք բերինք Աթաթիւրքի շրջանին։

Խօսք կուտանք որ, եթէ այս երկիրը յարձակումի ենթարկուի, պատրաստ ենք մէկ մարդու նման մեր ամբողջ գոյութեամբ հրապարակ իջնելու եւ սահմաններուն վրայ ամէն միջոցով պաշտպանելու երկիրը»։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ գրեթէ բոլոր մասերուն մէջ սարսափելի տաք է օդը, տեղատեղ մինչեւ 40 աստիճան (շուքի մէջ). Արեւահարութեան բազմաթիւ դէպքեր պատահած են։ Մասնաւորապէս վնասուած է Սեբաստիոյ նահանգը, վերջին փոթորիկներուն հետեւանքով։ Բազմաթիւ զոհեր կան եւ ամբողջ հունձքը փճացած է։ Տասը տուներ փլած են եւ 26 հոգի փլատակներուն տակ մնացած են։ Շատ մը հովիւներ եւ հարիւրաւոր ոչխարներ քշուած են հեղեղներէն։

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ԱԶԱՏ ԵՆ արտասահմանի մէջ իրենց ունեցած հարստութիւնները մինչեւ Սեպտ. 1 յայտարարելու պարտաւորութենէն։

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

«ԷՍԿԻ ՏՈՍԹՈՒՄԸԶ»

Խօսելով Մոնթրէօյի խորհրդաժողովի եւ ճարտարարուեստական կարգ մը ձեռնարկներու մասին, որոնք Էնկիւրիի կողմէ վերջերս յանձնուեցան անգլիական ընկերութիւններու, կը մատնանշէինք անկիւնադարձ մը Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան մէջ ու Անգլիոյ հետ մերձեցման փոխադարձ հակում մը։

Հազիւ քանի մը շաբաթ անցած, կարգ մը դէպքեր ու երեւոյթներ եկան հաստատել մեր այդ մատնանշումը։ Ու այսօր այլ եւս անվիճելի է որ Էնկիւրի ոչ միայն նախկին հականգլիական տրամադրութիւնը չունի, այլ եւ ընդհակառակն, անոր հետ քաղաքական գործակցութեան մը հակումը ցոյց կուտայ։ Այս փոփոխման մէջ մեծ դեր կատարեց անշուշտ, անգլեւ-իտալական յարաբերութեանց լարուած վիճակը եւ Միջերկրականի մէջ այդ երկու կայսրութեանց ուժեղ մրցակցութիւնը։ Աղէկ ծնած Միջերկրականեան ուխտը, ինչպէս նաեւ Նեղուցներու ամրացման մասին Անգլիոյ հաւանութիւնը — թերեւս եւ թելադրանքը, — Թուրքիոյ եւ Անգլիոյ միջեւ ստեղծեցին նոյն այդ աւազանին մէջ՝ շահերու նոյնութիւն մը, քանի որ թշնամին, մրցակիցը կամ վտանգը (Իտալիան) նոյնն էր երկուքին ալ համար։

Թուրքիա, որ տարիներէ ի վեր իտալական արշաւանքի մը մղձաւանջը ունի, իտալեւ-հապէշ պատերազմէն երկու օգուտ քաղեց։

Նախ՝ առնուազն յետաձգուեցաւ Փոքր Ասիական եզերքին վրայ իտալական արշաւանքը, եւ, երկրորդ, թերեւս տեւականօրէն վերջ գտաւ իտալեւ-անգլիական աւանդական բարեկամութիւնը, որովհետեւ Իտալիան այժմ ինքն ալ նախկինը չէ ու դարձած է հռոմէական կայսրութիւն մը՝ այնպիսի ձգտումներով, ու շահերով որոնք անխուսափելիօրէն կը բախաձեւեն, Կարմիր ծովու եւ Միջերկրականի մէջ, բրիտանական կայսրութեան ձգտումներն ու շահերը։

Եւ Թուրքիան, որ, իբրեւ օսմ. կայսրութիւն՝ իր գոյութիւնը մրցակցութիւններով ապահովեց ամբողջ դար մը գրեթէ, այժմ իբրեւ ժառանգորդը առնուազն նոյն աշխարհագրական դիրքին՝ իր ազգային սահմաններու ամբողջականութիւնը կ'ուզէ ապահով դարձնել մրցակցութեամբը Իտալիոյ եւ Անգլիոյ։ Մեր նախորդ յօդուածով գիտել կուտայինք թէ Անգլիա չափազանց գոհ է որ զինադադարին չիրականացաւ իր այն խոստումը, որուն համաձայն Իտալիոյ կը տրուէր Ատալիա եւ այլ շրջաններ։ Էնկիւրին գիտէ, սակայն, թէ իտալական զօրքը անգամ մը ոտք դրած է այնտեղ, իսկ Մուսոլինին անկարող է հռոմէական կայսրութիւնը ռազմագիտօրէն իրականացնել կամ ապահովել՝ առանց այդ հողամասին վերագրաւման։ Նոյն այդ Մուսոլինին չէր ո՞ր Իտընի կ'ըսէր — «Դուն ու ես միասին չենք կրնար ապրիլ Միջերկրականի մէջ»։

Թողլով, սակայն այս պարագան, անդրադառնանք այն «մտերմութեան» որ վերսկսած է Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ.

Անշուշտ, այդ «մտերմութիւնը» պէտք է հասկնալ իր քաղաքական իմաստով։

Ինչ որ ալ ըլլայ, սակայն փաստ է, որ Էնկիւրի իր այս մերձեցման մէջ կը գնէ ոչ թէ ձեւական, այլ իրական ցանկութիւն մը։ Ցանկութիւն մը, որ անտարակոյս, ծնունդ է, նախ, Անգլիոյ վերաբերումի կամ քաղաքականութեան նկատելի փոփոխման (որ, իր կարգին, արդիւնք է ստեղծուած նոր պայմաններուն), եւ, երկրորդ, այն հարկադրանքին, որուն ներքեւ կը զգայ ինքզինքը.

Թուրքերէն «Թանը» որ Ուլուսէն վերջ, ամէնէն մօտիկ թերթն է Էնկիւրիի, ի զուր կը փորձէ այս բացայայտ իրողութիւնը քողարկել՝ աջ ու ձախ հակումներէ զերծ ցոյց տալով նոր Թուրքիան։ Իր այդ խմբագրականը, զոր թարգմանաբար կուտանք Յառաջի մէջ, իր ժխտումի ճիգին մէջ իսկ կը մատնէ այն, որու մասին կը խօսի արդէն օտար մամուլն ալ։ Թուրքիան, կ'ըսէ Թանը, թուրք շահերուն տեւական ապահովութեան քաղաքականութիւնը ունի։ Իսկ մենք տեսանք, որ Անգլիոյ հետ իր մերձեցումը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ արդիւնքը նոյն այդ «շահերը տեւականօրէն ապահովելու» մտահոգութեան։ Ու լուրջ մտահոգութեան . .

Ըսինք, այս առթիւ, անգլիական կարգ մը թերթերու նպաստաւոր արտայայտութիւնները՝ Թուրքիոյ հասցէին։ «Թայմզը», օրինակ, քանի մը յօդուած նուիրեց։ Իսկ Իտըն Մոնթրէօյի յաջողութեան առթիւ հեռագրով շնորհաւորեց Գամալը . .

Նուազ ուշագրաւ չէ Լոնտոնի Թուրք դեսպան Ֆեթհիի յայտարարութիւնը։ Ան, Մոնթրէօյէն անցնելով Պոլիս, թուրք թերթերուն ըսաւ, ի մէջ այլոց.

— Անգլիա վերջնապէս մեզի յանձնեց մեր իրաւունքը։ Ասիկա արդիւնքն է մեր խաղաղասիրական եւ ուղղամիտ քաղաքականութեան։ Անգլեւ-թուրք յարաբերութիւնը երբեք այնքան անկեղծ եղած չէ, որքան այսօր։ Անգլիա անկեղծ եւ խոր յարգանք ունի դէպի Աթաթիւրքի Թուրքիան եւ անոր մեծ գործերը։ Ան համոզուած է թէ Թուրքիոյ խաղաղասէր քաղաքականութիւնը աշխարհի ու Մերձ. Արեւելքի մէջ խաղաղութեան մեծ ազդակ մըն է։ Ան սկսած է ընդունիլ թէ Թուրքիան համաշխարհային քաղաքականութեան մէջ ազդակ մըն է ու պիտի ըլլայ։

Ֆեթհիի բերնին մէջ՝ Անգլիոյ մասին այս բառերը իմաստ մը եւ նպատակ մը ունին անշուշտ։ Ֆեթհին ծանօթ է իր հիմնած կուսակցութեամբ, որ, հազիւ ծնած, լուծուեցաւ։ Ֆեթհին ծանօթ է մանաւանդ իր քաղաքական ուղղութեամբ,— մերձեցում Անգլիոյ հետ։ Այն իրողութիւնը արդէն, որ ինք մաս կը կազմէր Մոնթրէօյի թուրք պատուիրակութեան, կը մատնէ կապը որ կայ Թուրքիոյ եւ Անգլիոյ միջեւ՝ Նեղուցներու հարցին շուրջ։ Իսկ այդ հարցը Տարտանէլի կամ Վոսփորի փակման խնդիր չէ միայն։ Ատիկա միջոց է եւ արդիւնք միայն։ Եւ եթէ այսօր այլեւս Նեղուցները փակուած կարելի է նկատել, սխալ կ'ըլլայ ըսել կամ մտածել թէ միանգամայն փակուած է նաեւ Նեղուցներու հարցը

Տարտանէլը եւ Վոսփորը դար մը շարունակ բաց ու գոցի օրակարգ ստեղծած են միջազգային խորհրդաժողովներուն համար։ Ու քանի՜ քանի դաշնագիրներ ստորագրուած են, անգամ մը փակելով ու անգամ մը կրկին բանալով այդ նեղ անցքերը։

Ուրեմն, Մոնթրէօն եթէ արդիւնք մը ընդունինք, պէտք ընդունինք նաեւ որ անոր ծնունդ տուող պատճառները կը շարունակեն գոյութիւն ունենալ։ Ահա այդ պատճառներուն շնորհիւ է որ «անգլեւ-թուրք յարաբերութիւնները երբեք այնքան անկեղծ չեն, որքան այսօր», ըստ Ֆեթհիի։

Քանի որ յիշեցինք Ֆեթհին, աւելցնենք նաեւ որ անգլեւ-թուրք մերձեցումը վերջ կը դնէ, Թուրքիոյ մէջ ու քամալականներու միջեւ, տարիներէ ի վեր գոյութիւն ունեցող ներքին հակամարտութեան միայն այն մասին, որ կապ ունի արտաքին քաղաքականութեան հետ։

Ոչ ոքի անծանօթ է այն պարագան թէ՝ նոր Թուրքիոյ ստեղծիչներուն ու վարիչներուն միջեւ կայ տարր մը — բաւական ուժեղ,— որ հիմնական երկու սկզբունք դրած է մէջտեղ։ Նախ՝ ձերբազատուիլ Մոսկուայի ազդեցութենէն։ Երկրորդ՝ եթէ հարկ է մերձենալ մէկուն՝ մերձենալ Անգլիոյ։ Ֆեթհիի կուսակցութիւնը, Քամալի թելադրանքով, հրապարակ եկաւ այդ առաջադրութեամբ։ Ու լուծուեցաւ Մոսկուայի ու ռուսական քաղաքականութեան կողմնակից Ըսմէթի պահանջներով. Բայց տեւական մնաց։ Պայքարը շարունակուեցաւ ու կը շարունակուի մինչեւ այսօր, հիմա, այլ եւս, ստացած ըլլալով նաեւ գիրքի ու անհատական փոխադարձ անհանդուրժողութեան բնոյթ։ Ի. Արասի փոխանորդը՝ Մէնէմէնճի օղլուն շեշտուած հակառուս է։ Նոյնը Րէճէպ Փէքէրը՝ զոր նոր շպրտեց Ըսմէթ՝ Թայլը ամբողջովին խլելով ձեռքէն։ Ինչպէս կ'երեւի, Ըսմէթի խմբակը կը նախընտրէ, այժմ, նոր պայմաններու բերումով, բերացնել իր ընդդիմադիրներուն տեսակէտը, բայց զանոնք չվերադարձնելով պաշտօնի։

Թէեւ «Թանը» պիտի ճգնի քողարկել նաեւ այս պարագան, միւս կողմէ Անգլիան փառաբանելով իբրեւ «էսքի տօսթումըզ»։

Նոր Թուրքիոյ մէջ, կ'ըսէ դարձեալ Թուրք թերթը՝ իր նոյն խմբագրականին մէջ, չկան Անգլիոյ՝ համակիր կամ ուրիշ պետութեան կողմնակից անձեր։ «Ասիկա Օսմ. կայսրութեան համար աւանդութիւն մը կամ թերեւս հարկադրանք մըն էր»։

Կրկնենք որ Նոր Թուրքիան ժառանգեց Օսմ. Կայսրութեան աշխարհագրական դիրքը։ Նոյն դիրքը իրեն հետ իբրեւ ժառանգ բերաւ նաեւ Օսմ. Կայսրութեան քաղաքական պայմանները, շրջապատող ուժերը, անոնց ձգտումներն ու շահերը։ Քէմալը կրնայ ներքին շատ բաներ փոխել, բայց իր սահմաններէն դուրս ինկած ու իր երկրին հետ կապուած վերեւի ժառանգութիւնները փոխել վեր է իր, ինչպէս եւ որ եւ է վարիչի ուժէն։

Աւելի դառ, չափազանց հասկնալի է եթէ Թուրքիոյ նման երկրի մը մէջ,— որ հարկադրուած է Միջին Եւրոպայէն Միջերկրական ու Միջերկրականէն մինչեւ Կովկաս քաղաքական հսկայ շրջանակ մը ունենալ,— գտնուին զանազան տեսակէտներ։

Մնաց որ, ուրիշ իրողիկ թերթ մը, Ճումհուրիէթ, կը մատնէ արդէն այն պատրաստակամութիւնը զոր Նոր Թուրքիան ունի Անգլիոյ հետ մերձեցումը տեւականացնելու մասին։ Ունու Նասիի թերթը դեռ քանի մը օր առաջ կը գրէր.

— «Թուրքիա առանձին պիտի շարունակէ Միջերկրականի համաձայնութիւնը, նոյնիսկ Թուրքիա կ'ըսէ Անգլիոյ.— «Եթէ յարձակումի ենթարկուիս Միջերկրականի մէջ, պիտի փութամ օգնել քեզի։ Եւ ասոր համար փոխադարձ օգնութիւն չեմ չեմ ուզեր»

Մանուկն իսկ գիտէ թէ Թուրքիան Նեղուցներէն դուրս՝ շատ անարժէք ուժ է։ Ճումհուրիէթ ինքն ալ գիտէ ասիկա։ Այո, բայց, մտահոգ է։ Մուսոլինին նոր պայման է դրած — ջնջել Միջերկրականեան համաձայնութիւնը։ Ու Թուրքիոյ «պապայիյիթլի»ութիւնը, զոր չեն կրնար արտայայտել վեհանձնութիւն եւ աղամարդութիւն բառերը», Մուսոլինիին այդ պահանջէն ծնող վախին արդիւնքն է...

Թուրքիան չէ՞ որ խաղաղասէր էր։ Այ ի՞նչ օգնութեան պատրաստակամութենէ կը խօսի, երբ ըլլալիք կռիւը իրեն հետ չէ....։ Այո, բայց ան գիտէ գիտէ թէ այդ կռիւը, զէնքով ըլլայ թէ դիւանագիտութեամբ, մասամբ իր... «վերմակին համար է»։

Այս բոլորին հետ կապ չունի՞ արդեօք Մոնթրէօյէն անմիջապէս յետոյ Գարախանին մեկնումը Մոսկուա, ուր ատենէ մը ի վեր, դժգոհութեան ալիք մը կը նկատուի Թուրքիոյ դէմ, այն պատճառաւ, որ Մէնէմէնճիօղլուն անձամբ զգաց այդ դժգոհութիւնը, երբ հոն այցելեց վերջերս...

Վ. ԻՆՃԱՆԵԱՆ

Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԹԻՒԵՐՈՎ

(ԱՂԱՍԻ ԽԱՆՋԵԱՆԻ ԿԱՐԱՊԻ ԵՐԳԸ)

ԽՄԲ.— Այս գրութիւնը կ'ամփոփենք Մոսկուայի «Փրավդայ»ի Յունիս 27ի թիւէն։ Գրողն է՝ Աղասի Խանջեան, Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի Քարտուղարը, որ անձնասպան եղաւ Յուլիս 9ին, եւ այժմ գետնէ գետին կը զրպարտուի, իբրեւ «դաւաճան». .

Զանանուած կերպով կ'աճի Հայաստանի բնակչութիւնը։ 1920ին Հայաստանի ազգաբնակչութիւնը 720,000 էր, իսկ ներկայիս՝ 1.200.000, որուն 85 առ հարիւրը Հայեր են. Բնակչութեան աճումը, որ 1901—14ին միջին հաշուով 1.36 տոկոս էր, 1923—35ին տարեկան կը կազմէ 3.19։ Միայն այս փաստը հայ ժողովուրդի վերածնունդի փայլուն ապացոյց կը ծառայէ.

Մինչեւ յեղափոխութիւն Հանրապետութեան մէջ գոյութիւն չունէր արդիւնաբերութիւն, եթէ նկատի չառնենք Ալլահվերդիի եւ Ղափանի պղնձահանքերը, որոնք գիշատիչ ախորժակով կը շահագործէին օտարականները։ Խորհրդային իշխանութեան օրով Հայաստանի տնտեսութեան մէջ ներդրուած է մօտ մէկ միլիառ ռուբլի։ Կառուցուած են եւ կը շինուին նոր գործարաններ։ Ունինք յարաճուն քիմիական արդիւնաբերութիւն. Կիրովականի Կարպիդի քիմիական գործարաններու ցանցը կը հանդիսանայ քարպիտի հիմնական արտադրողը Խորհրդ. Միութեան մէջ. Կ'աշխատին Երեւանի քարպիտի եւ Ալլահվերդիի պղնձարջասպի գործարանները. Ալլահվերդիի մէջ կը կառուցուի ծծմբաթթուային գործարան մը։ 1937ին իր առաջին արտադրանքը կուտայ Երեւանի արհեստական ճկախէժի մեծագոյն գործարանը։

Լենինական քաղաքը կը վերածուի հիւսուածեղէնի արդիւնաբերութեան կարեւոր կեդրոնի մը։ Մանածի, հիւսուածքի եւ թրիքօթաժի աշխատող գործարաններուն զուգընթաց, պիտի գործի սկսի մանածի նոր գործարան մը՝ 100.000 իլիկով։ Արագօրէն կ'աճի շինանիւթերու արդիւնաբերութիւնը։ Հայաստանի չէչաքարը, տուֆը, մարմարը, պազալթը եւ կիսանիթը լայն չափերով կը գործածուին Խորհ. Միութեան շատ մը շրջաններու մէջ։ Կը զարգանայ սննդեղէնի արդիւնաբերութիւնը եւ գինեգործութիւնը։ Միայն Երեւանի պահածոյի գործարանը տարեկան 16—18 միլիոն տուփ ընտիր պահածոյ կ'արտադրէ։ Հայաստանի ընդհանուր արտադրանքը 1919ի 1.748.000 ռուբլիի դիմաց 1935ին կը հասնէր 145 միլիոն ռուբլիի։

Մեր արդիւնաբերութեանը ուժ կը մատակարարեն խորհ. իշխանութեան օրով շինուած ջրաելեկտրակայանները։ Անոնց ընդհանուր կարողութիւնն է 41.600 քիլովաթ։ Մէկ-երկու ամիսէն կը բանի Քանաքեռի խոշորագոյն ջրաելեկտրակայանը՝ 88.000 քիլովաթ ուժով։ Այդ կայանը առաջին աստիճանն է Զանգու գետի կայաններու ցանցին որ պիտի գործէ Սեւանայ լիճին ջուրերով։ Արդէն ձեռնարկած ենք Սեւանայ ցանցին ամենամեծ կայանի՝ Կիւմուշի կառուցման, որ 280.000 քիլովաթ ուժ պիտի ունենայ։

Փոխուած են գիւղական տնտեսութեան դէմքն ու բնոյթը։ Հայաստանի գիւղացիական տնտեսութիւնները 80 առ հարիւր ենթարկուած են համայնացման։ Կ'աճի բամբակամշակութիւնը, ծխախոտի մշակումը, խաղողագործութիւնը եւ այգեգործութիւնը։ 1934էն ի վեր զգալապէս յառաջդիմած է կոլխոզական անասնաբուծութիւնը, մասնաւորապէս լեռնային շրջաններուն մէջ։ Ոռոգման ահագին աշխատանքներ կը կատարուին։ Խորհ. իշխանութեան օրով ոռոգման ենթակայ դաշտերու տարածութիւնը 62.000 հեկտարէն բարձրացած է մինչեւ 154.000 հեկտարի։ Յարաճուն կը բարձրանայ աշխատաւորներու կեանքի մակարդակը։ Կոլխոզականները կը կառուցանեն հազարաւոր նոր բնակարաններ։ Շրջաններու կեդրոնները կը վերածուին մշակութային բնակավայրերու եւ քաղաքներու։ Տասնեակաւոր գիւղեր ելեկտրական լուսաւորութիւն են ստացած։

Հանրապետութեան մայրաքաղաք Երեւանի բնակչութիւնը, որ համաշխարհային պատերազմէն առաջ 30000 էր, ներկայիս 150.000ի է հասած։ Երեւանն ունի հանրակառք, ջրմուղ, կոյուղի, նոր պանդոկներ, բաղնիքներ եւ տասնեակներով ուրիշ հասարակական շէնքեր։

Ծաղկած է հայ ժողովուրդի մշակոյթը։ 1922ին 73 առ հարիւր բնակչութիւնը անգրագէտ էր։ Ներկայիս անգրագէտներու քանակը 6-8 տոկոսէն աւելի չէ։ Հանրապետութեան բոլոր շրջաններու մէջ հաստատուած է պարտադիր ուսում։ 420 կիսաւեր եւ մեծ մասամբ չգործող եկեղեցական-թեմական դպրոցներու փոխարէն ներկայիս ունինք 1,150 տարրական եւ միջնակարգ դպրոցներ, ուր կը սորվին 213,000 աշակերտներ։ Դպրոցները պետութեան մասնաւոր հոգատարութեան առարկայ են. 47 բազմարուեստից եւ 13 բարձրագոյն վարժարաններու մէջ ունինք 17.400 ուսանողներ։

1922ին գոյութիւն ունեցող գիտական մէկ հաստատութեան փոխարէն ներկայիս ունինք 67 գիտական-հետազօտական հաստատութիւններ, որոնց մէջ է նաեւ համամիութենական Ակադեմիայի հայկական ճիւղը։

Արտակարգօրէն կ'աճի Խորհ. Հայաստանի ազգային մշակոյթը. Լաւագոյն հայ գրողներու ստեղծագործութիւնը ներկայիս մատչելի է ոչ միայն հայ աշխատաւորներուն, այլ եւ թարգմանաբար Միութեան շատ ժողովուրդներուն։ Մայրենի լեզուով հայ աշխատաւորները կը կարդան Մարքսը, Էնգէլսը, Լէնինը, Ստալինը, Թոլստոյը եւ Պուշկինը, Գորքին եւ Ռոլանը։ Միայն 1935ին լոյս տեսած են 650 անուն գիրք, 3,200,000 օրինակով.

Հայաստանի մէջ գոյութիւն ունին 20 թատրոն, 100 սինեմա, 260 ակումբ, 10 թանգարան եւ 650 գրադարան։ Ձեռագիրներու պետական մատենադարանին մէջ հաւաքուած են տասնեակ հազարաւոր ձեռագիրներ, որոնք լաւ թանկագին նիւթ են Մերձ. Արեւելքի հին եւ միջին դարերու պատմութեան ուսումնասիրութեան համար։ Երեւանի հանրային գրադարանը եւ թանգարանը յայտնի տեղ կը գրաւեն Միութեան նման հաստատութեանց մէջ։ Աշխատաւորները կը լսեն Սպենդիարեանի, Տիգրանեանի եւ Ստեփանեանի գործերը, ինչպէս եւ Ֆաւստը, Քարմէնը եւ այլ դասական օփերաները մայրենի լեզուով։

Սակայն ամէնէն կարեւորը մասնագէտներու աճումն է։ Խ. Հայաստանի կրթական հաստատութիւնները տուած են 250 երիտասարդ ճարտարագէտ, 700 գիւղատնտես, 570 անասնաբոյժ, 900 մանկավարժ, 350 անտառագէտ եւ այլ մասնագէտներ։ Մասնագէտ մտաւորականներու յառաջդիմութեան մասին գաղափար տալու համար կը բաւէ մատնանշել, որ Կիւմուշի ամէնէն բարդ ջրաելեկտրակայանի նախագիծը ամբողջովին պատրաստուած է մեր ճարտարապետներու միջոցաւ, չքանշանակիր Ա. Տէր Աստուածատուրեանի ղեկավարութեամբ։ Միայն կրթական հիմնարկներու մէջ չէ, որ կ'աճին մեր որակեալները։ Շինարարութեան բոլոր մարզերուն՝ արդիւնաբերութեան, գիւղատնտեսութեան եւ բանակի մէջ երեւան են եկած հարիւրաւոր եւ հազարաւոր երիտասարդ տաղանդաւոր մարդիկ եւ աշխատանքի հերոսներ։ 70 հոգի պարգեւատրուած են Խ. Միութեան նշաններով։

Խ. Հայաստանի նոր եւ ազատ կեանքին մասնակից են նաեւ այսպէս կոչուած երէկուան «գաղթականները»,— աշխարհակալներու եւ անոնց ծառայ Դաշնակներու յանցագործ քաղաքականութեան այդ դժբախտ զոհերը։ Մենք ընդունած, տեղաւորած եւ աշխատանքով ապահոված ենք մօտ 50 հազար հայ գաղթականներ, որոնք անապաստան, անգործ, անօթի եւ արհամարհուած կը թափառէին դրամատիրական դաժան եւ անհրապոյր աշխարհին մէջ։

Խորհրդային Հայաստանի նուաճումները հետեւանք են Լէնին-Ստալինեան ազգային քաղաքականութեան

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

Միւթէսարրիֆը ի զարմանս իմ, անմիջապէս համաձայնեցաւ ինծի հետ, որ մերինները մեղաւոր չեն։ Ես ազատ էի վերադառնալու Առաջնորդարան։ Սրբազանին ուրախութեան չափ չըկար։ Զարմացած էինք, որ կառավարութիւնը «արդար» գտնուեցաւ այս անգամ։ Յետոյ, ի հարկէ, միայն գլխի ինկանք, որ այդ բոլորը խաղեր էին Կորիւնն ու Թուրքէնը որսալու համար ... Յետոյ լսեցինք որ փախստականները ձիւներու շատութեան պատճառով սպաննած են իրենց ձիերը եւ Փէթարի գծով Սասուն են անցեր։ Քանի մը օր յետոյ, յանկարծ լուր բերին, որ կուսակցական ակումբը պիտի խուզարկուի։ Ես ու սպասաւոր Գօզան էինք հոն. Հազիւ կրցանք մեզ մօտ գտնուող զէնքերը եւ արխիւը ետեւի դռնէն փախցնել։ Ոստիկանապետը եւ երկու ոստիկաններ մտան, յարգանքով բարեւեցին ու ըսին թէ հրաման ունին փակելու մեր ակումբը։ Ժամանակ կուտային մեր անձնական իրերը առնելու, ապա փակեցին ու կնքեցին դուռները եւ հեռացան։ Ես դուրս մնացի։ Ասոնք ամէնը, ի հարկէ, բարենշան չէին կրնար համարուիլ. Դրութիւնը աւելի ու աւելի կը ծանրանար։ Հակառակ ատոր՝ սրբազանը եւ ես կը շարունակէինք պահել մեր սովորական յարաբերութիւնները կառավարիչին հետ՝ սեղմելով մեր ատամները եւ զսպելով մեր յուսահատութիւնը եւ վրդովումը օր օրին բազմապատկուող ակնյայտնի դէպքերու հանդէպ

Փետրուարի ընթացքին «ամէլէ թապուրի»ներէն (շալակներով պաշար փոխադրող Հայեր) սկսան անհետանալ նախ անհատապէս ու ապա անհետ կորչիլ խումբերով։ Մեր դիմումներուն կը պատասխանէին թէ ճամբաները գոցուած են ձիւնէն կամ հաւանաբար ստիպուած են աւելի հեռուները տանիլ պաշարը, քանի որ բանակը յառաջացած է, (մինչդեռ այդ ատենները Թուրքերը նահանջած էին շատ կէտերէ եւ մենք անշուշտ կ'անգիտանայինք)։ Միւս կողմէ զինուորութենէ կամ հարկերէ խուսափելու, բանակին մթերք չտալու եւն. շինծու ամբաստանութիւններով գիւղերէ կը հաւաքէին ազդեցիկ անձեր եւ երիտասարդներ ու կը լեցնէին Մուշի բանտը։ Անկէ առաջ — մտացածին պատճառով — բանտարկուած էր նաեւ Էրզրումցի մեր շատ յուսատու ընկերներէն Գեղամ Աստուրեանը, զոր ոչ մէկ կերպ յաջողեցանք ազատել տալ, վերջիվերջոյ զայն եւս Բաղէշ տարին եւ միւսներու հետ ջարդեցին։

Միւթէսարրիֆը միշտ սիրալիր ու հաճոյակատար էր. մեր բողոքներուն կը պատասխանէր թէ բաւականաչափ ուժ չունի զսպելու, թէ երկիրը անիշխանութեան մատնուած է, բնակչութիւնը վայրենի է, պատերազմ է, պէտք է համբերել եւ օգնել իրեն, թէ՝ Թուրքէնի փախուստը շատ գրգռած է մահմետական տարրը, եւ քանի որ ճշմարտութիւնը երեւան եկաւ, պէտք չէ որ ան լեռներ թափառի հասարակ աւազակի պէս ...

Այս նպատակին շատ կառչած էին։ Խաղ գէշը յարմար վայրկեան չէր կորսնցներ «մտերմօրէն» խնդրելու որ ամբողջ ազդեցութիւնս եւ միջոցներս ի գործ դնեմ զայն վար բերելու լեռներէն։

Մարտի սկիզբն էր արդէն, երբ օր մը լուր բերին թէ Թլա Շէյխը կամ Մուսա պէկը յարձակած են Մուշաղշէնի վրայ, սպաննած յայտնի ընտանիք մը եւ բազմաթիւ մարդիկ ու աւերած են գիւղը։

Մեր շրջաններուն մէջ դայրոյթը իր գագաթնակէտին հասաւ. Մեր հին մարտիկները կը պահանջէին այլ եւս լեռ բարձրանալ ... Եւ օր մը այդ օրերէն Տէրկեւանի ռէս Սէթօն նամակ մը բերաւ ինծ։ (Սենեակ մը առած էի Զօխոյի Գասպարի տունը՝ Առաջնորդարանի ճիշդ դիմացը, իսկ ամբողջ օրը սրբազանի հետ կ'անցընէի)։

Նամակը Մճոյէն էր։ Կը գրէր թէ այլ եւս չհանդուրժելով ստեղծուած կացութեան, մօտ երեսուն ընկերներով Առաքելոց Վանքը կը գտնուի իբր բողոքի ցոյց, կը յանձնարարէր մեզ պահանջել կառավարութենէն վերջ տալ անիշխանութեան, եթէ ոչ իբր ըմբոստներ ազատ պիտի համարէին ինքզինքնին։ Նախապէս ոչինչ յայտնած էին մեզի, երեւի վախնալով որ արգելք կը լինինք. սրբազանը եւ ես անակնկալի եկանք եւ կը խորհէինք թելադրել հրաժարիլ այդ ցուցական քայլէն չարագացնելու դէպքերը, որոնց անպատրաստ էինք։ Միւթէսարրիֆը չգիտեմ ինչ աղբիւրէ, բայց մեզմէ առաջ իմացած էր այդ քայլի մասին եւ արդէն միջոցներ ձեռք առած էր։ Իր սիրելի եւ վստահելի չէրքէզ հարիւրապետ Ահմէտ պէյին տալով քանի մը տասնեակ ձիաւորներ ղրկած էր Առաքելոց վանքը ձերբակալելու ըմբոստները։ Երբ այդ խումբը կը բարձրանայ Առաք գիւղէն դէպի վանք, առաջին իսկ գնդակէն ձիէն կը գլորի չէրքէզ պէյը եւ երկու ոստիկաններ. միւսները ցրուած կը վերադառնան։ Այդ բոլորը այնքան արագ կատարուեցաւ, որ ես իրմէ միայն տեղեկացայ, երբ պարենաւորման յանձնաժողովի աշխատութեան մէջ էի։ Միւթէսարրիֆը մեծ մեղմութեամբ, սակայն, գլուխը կորսնցուցած՝ թեւս մտնելով տարաւ փողոց եւ գրեթէ աղաչական եղանակով խնդրեց ժամ առաջ հեռացնել տալ Մճոն վանքէն։ Պատմեց դէպքը յուզուած եւ սպաննութիւնը իր «գահրաման» (հերոս) սպային։ Յարմար բոպէն էր օգտագործելու այդ դէպքը եւ պահանջելու իրմէ կտրուկ միջոցներ ձեռք առնելու Տարօնը ասպատակողներուն դէմ. ամէն բան խոստացաւ, ի հարկէ ...

Մճոն նոյն գիշերը թողուց վանքը եւ Սասուն քաշուեցաւ։ Մճոյի այդ ձեւով լեռ երթալը վարակիչ դարձաւ գիւղերու մէջ ամէն բոպէ դաւադրօրէն սպաննուելու վտանգին ենթակայ մեր մարտիկներուն համար. անոնցմէ ոմանք նոյնպէս անդիմադրելի գացին միանալու ըմբոստներուն։

Խարախանեան սրբազանի հետ առանձնացած իր սենեակին մէջ ամբողջ օրերով նամակային կապ կը պահէինք Պոլսոյ, Վանի եւ Կարնոյ հետ մէկ կողմէ, միւս կողմէ Տարօնի եւ Սասնոյ բոլոր շրջաններու ընկերներուն հետ. կը պատասխանէին անպաճոյճ, յուզիչ լեզուով. կը պատմէին իրենց տեսած անհանդուրժելի դարձող կացութիւնը. հրահանգ եւ միջնորդութիւն կը խնդրէին ... Անտէր եւ անգլուխ էր մնացեր ժողովուրդը։ Սասուն բարձրացած ընկերները այլ եւս կտրուեցան դաշտէն, թէեւ կրնային հարկաւ, հին օրերու պէս, իջնել, ջոգայիլ, կազմակերպել եւ ոգի ներշնչել։ Ռազմաճակատէն, ըստ երեւոյթին, շատ անմխիթարական լուրեր կուգային Թուրքերուն համար։

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(19)

անչեղ կիրառման: Այդ նուաճումն-րուն հասած ենք Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան դրօշին տակ անոր պայքար մղելով պրոլետարական յե-ղափոխութեան թշնամիներ՝ Դաշ-նակներու, մուսաւաթիստներու եւ ամէն տեսակի ազգային-անջատականներու դէմ: Անդրկովկասի Ընկեր. Հանրա-պետութիւններու Դաշնակցութիւնը կազմակերպուած ըլլալով 1922ին Լէ-նինի եւ Ստալինի ցուցմունքներով, կոչուած էր հաստատելու եղբայրակ-ցութեան օրով չտեսնուած եւ գրաման-տիրական իրաւակարգին տակ անհնա-րին ազգային խաղաղութեան օրինակը:

Անդրկովկասեան Դաշնակցութիւնը՝ անոր ստեղծման առաջին տարիներուն ընկ. Սերգօ Օրջոնիկիձէի եւ վերջին տարիներուն ընկ. Լավրենտի Բերիա-յի անմիջական ղեկավարութեամբ, պատուով կատարած է իր առջեւ դր-ուած խնդիրները: Անդրկ. Դաշնակ-ցութեան դրօշի տակ, Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ազրբէջանի համայնա-վարները միահամուռ ջանքերով ջախ-ջախեցին Դաշնակները, Մուսաւաթա-կանները, Մենշեւիկները եւ անոնց գործակիցները՝ ամէն գոյնի ազգային անջատականները եւ փայլուն յաղթա-նակներ ձեռք բերին ընկերվարական շինարարութեան բոլոր ճակատներուն վրայ: Անդրկովկասեան Հանրապե-տութիւնները մտան Խ. Միութեան ա-ռաջաւոր հանրապետութեանց շարքը:

Նոր ստալինեան սահմանադրութեան, յաղթական ընկերվարութեան այդ մեծ հրովարտակի նախագծով, Անդր-կովկասի հանրապետութիւնները՝ Վր-րաստանը, Ազրբէջանը եւ Հայաստանը անմիջականօրէն կը մտնեն Խ. Միութեան կազմին մէջ:

Ալ մէկ տարակոյս, որ այդ կը նը-պաստէ մեր հանրապետութիւններու տնտեսական եւ մշակութային յառա-ջայ ծաղկման, ժողովուրդներու ստալինեան բարեկամութեան յառա-ջայ ամրացման:

Խորհրդային Հայաստանի համայ-նավարները եւ բոլոր աշխատաւորնե-րը դաստիարակուած ըլլալով Լէնին-ստալինեան միջազգայնական ոգիով, ջախջախիչ հարուած կը հասցնեն այն բոլոր ազգայնական մեծապետական ու ազգայնամոլ տարրերուն, որոնք կը փորձեն արծարծել իրենց հակայեղա-փոխական եւ հակաժողովրդական տե-սակէտները:

Խորհ. Հայաստանի համայնավար-ները եւ բոլոր աշխատաւորները, ստալինեան իմաստուն սահմանադրու-թեան դրօշի տակ, Խ. Միութեան ժո-ղովուրդներու համերաշխ ընտանիքին մէջ յառաջ կը քալեն Լէնինի եւ Ստա-լինի ուղիով՝ համայնավարութեան ճանապարհով:

ՍԻՄԱՂ

— Հայրիկ, ըսէ տեսնեմ, իրա՞ւ է որ լուսնին մէջ բնակչութիւն կայ:

— Այո՛, տղա՛ս:

— Շատ լաւ, ըսէ տեսնեմ հայրիկ, լուսինը երբեմն կը լայննայ, երբեմն կէս, երբեմն ալ քառորդ կ՚ըլլայ, այն ատեն բնակիչները ո՞ւր կ՚երթան:

×

Վաթիքանի մէջ.—

Զբօսաշրջիկը.— Հո՛ս է որ տեղի ու-նեցաւ այդ սարսափելի արիւնահեղու-թիւնը

Գիւղացին.— Իրա՛ւ, մասնաւորին աչքերը գիմացի սափրիչին քիթը կոտրեց երէկ ... բայց այդ լուրը ի՞նչպէս շուտ տարածուեր է:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՄԱԽՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆ ՉՈՒՆԻՆՔ

—.—

Թուրքերէն Թան այս խորագրով հրատարակած է հետեւեալ խմբագրա-կանը (24 յուլիս).—

Նեղուցներու դաշնագրին ստորա-գրութեան իբրեւ հետեւանք՝ կարգ մը օտար թերթերու մէջ տեսանք սա տե-սակ գրութիւններ,— այժմ Թուրքիա տէր եղաւ շատ զօրաւոր դիրքի մը: Գատերազմի պարագային՝ իր բարե-կամին առջեւ կը բանայ Նեղուցները, իսկ թշնամիին առջեւ կը փակէ զա-նոնք: Այս պատճառաւ ալ, Թուրքիոյ բարեկամութիւնը դարձած է մեծ գնահատելի արժէք մը այն պետու-թեանց համար, որոնք չահագրգռ-ուած են Նեղուցներուն բաց կամ գոց ըլլալովը, հետեւաբար Թուրքիա՝ իր ժպիտին, յարգանքին, բարեկամու-թեան եւ օժանդակութեան փոխարէն՝ աջէն ու ձախէն օգուտներ պիտի հա-ւաքէ:

Նման մտածումներ բնական կը գտ-նենք անոնք, որ քաղաքական արժէք-ներն ու շահերը պահանջելու եւ հաւ-թայթելու յափանիշով կը չափեն Բայց, անոնք որոնք թափանցած են Թուրքիոյ հոգիին եւ զննած անոր ճի-գերը, չեն կրնար երեւակայել բան մը որ աւելի հեռու ըլլայ ճշմարտութե-նէն ու միանգամայն աւելի անիմաստ՝ քան վերեւի կարծիքը:

Օսմանեան կայսրութեան համար բնական ու թերեւս անհրաժեշտ քա-ղաքականութիւն մըն էր՝ պետու-թիւնները իրար ձգելով օր շահիլ, ա-ջէն ու ձախէն օգուտներ փրցնել, այ-սօր այս պետութեան, վաղը ուրիշի մը հետքերով քալել: Բայց, յեղափո-խական Թուրքիան ուժ մըն է որ ապ-րելու համար լոկ ինքզինքին կը յե-նու: Ան կատարելապէս տէր է իր կա-րողութիւններուն: Գիտէ թէ ինչ կ՚ու-զէ: Ու քայլը կը նետէ հաշուելով թէ ուրկէ պիտի երթայ եւ ուր պիտի հաս-նի:

Օսմանեան կայսրութեան մթնոլոր-տին մէջ թերեւս ճշմարտութեան մօտ բացատրութիւններ էին՝ «այսինչը Գերմանիոյ, միւսը Անգլիոյ կողմնա-կից է, Թուրքիան այսինչ պետութեան ազդեցութեան ենթակայ է, միւս կող-մին ազդեցութիւնը կը չնուի»: Բայց, յեղափոխական Թուրքիոյ մէջ կան բացառապէս Թուրք շահեր եւ Թուրք ազդեցութիւններ: Թուրքիա իր ամէն գործը ինք կը կատարէ: Եթէ որ եւ է գործի համար հարկ ըլլայ արտասահմանէն մասնագէտ մը հրա-ւիրել, լաւն ու գործին ատակը ուր որ գտնէ անկէ կ՚առնէ այնպէս ինչպէս մարդ մեքենայ մը կ՚ուզէ գնել: Երկ-րին ի նպաստ՝ երբ հարկ ըլլայ օգտ-ւիլ ճարտարարուեստական պետու-թեանց արդիւնաբերական աէրէ, ան-հրաժեշտը կը հայթայթենք այն վայ-րէն ուր ամէնէն լաւը եւ ամէնէն ա-ժանը կը գտնենք: Օրինակ, անցեալ-ները անգլիական թերթ մը այս բնա-կան սկզբունքին մէկնելով, գրած էր, — «Նեղուցներուն ամրացումը յանձ-նուած է Գերմանիոյ»: Մեր ռուս բա-րեկամները մեզ շատ լաւ պէտք է ճանչնան, բայց եւ այնպէս «Իզվէս-թիա» թերթը անգամ վերածած էր սա ձեւին,— «Թուրքիա Նեղուցներու ամրացման գործը յանձնած է աշխար-հակալ պետութեան մը»: Ու մեկնու-թիւններ էր ըրած:

Կը խօսինք ընդհանուր ձեւով եւ կ՚ըսենք,— եթէ արտաքին աշխարհը չուզեր անպատճառ ինքզինքը խաբել, պէտք է ճգնի կռահելու սա պարագան թէ՝ Թուրքիոյ քաղաքականութիւնը բացառապէս կը յենու Թրքական տն-տեսական շահերուն վրայ: Թուրքիոյ հիմնական շահերն են,— աշխարհի վրայ խաղաղութիւն, անդորրութիւն եւ կարգ կանոն հաստատել, զարգացման խաղաղ մթնոլորտ մը առեղծել այն ազգերուն համար, որոնք աշխա-տիլ կ՚ուզեն եւ ապահովել ապահո-վութիւն մը որ կարելիութիւն տայ աշխարհի վագն հաշուելու: Մենք բը-նական ուղեկիցն ու բարեկամն ենք այդ ճամբուն ուղեւոր պետութեանց: Մեր արտաքին բարեկամութիւնները կը ծնին այդ շահէն եւ ուղեկցութե-նէն: Բնական ճշգրտութեամբ մը ունին Թրքական շահերն ու ճիգերը: Թուրք քաղաքականութիւնը կը հետապնդէ, տեւապէս, այդ ճիգերուն եւ շահե-րուն իրականացումը: Այդ պատճա-ռաւ ալ, բոլոր անոնք որ կ՚ենթադրեն թէ սա կամ նա անցողակի շահուն սի-րոյն մեր հիմնական ճիգերէն պիտի շեղինք, այսօր՝ սաոր, վաղը՝ միւսին պիտի ժպտինք, ու մեր բարեկամու-թիւնը կրամ առ կրամ պիտի վաճա-ռենք փոխան շահերու,— յեղափո-խական Թուրքիոյ էութիւնը երբեք չեն ըմբռնած: Մենք ծախու բարեկա-մութիւն չունինք: Կայ, մեզի համար ուղիղ ճամբայ մը, ուրկէ պիտի քա-լենք համաձայն Թուրք սկզբունքին ու ճիգերուն: Իսկ այդ ճամբան այն ճամ-բան է որ կը ցանկայ աշխարհի վրայ հաստատել խաղաղութեան, ապահո-վութեան եւ կարգ կանոնի նման բար-ձըր արժէքներ եւ, յանուն այդ նպա-տակին, կը գործակցի նոյն ցանկու-թիւնն ունեցող ազգերուն:

ՎԻԷՆՆԻ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻՆ ՎԵՐՋ

Վիէն, 30 օգոստ. (Ցառաջ).— Կո-չիկի (Փէլդ) բանուորները երեք շաբ-թուան գործադուլը շարունակելէ վերջ երբ յաղթանակը տարին ու գործի սկսան յուլիս 7ին, այն ատեն հաղոր-դած էի քանի մը տողով գործի վեր-սկսումը, եւ խոստացայ մանրամաս-նօրէն գրել յառաջիկային:

Կամքէ անկախ պատճառներով քիչ մը ուշացայ գրել այս մասին:

Կարեւոր կը նկատեմ գրել մանրա-մասն, օրականներու վրայ եղած յա-ւելումներու մասին: Մանաւանդ որ այս հաստատութեան մէջ 150 Հայեր կ՚աշխատին, այսինքն աւելի քան 100 ընտանիքի հացը կապուած է այս գոր-ծարանին: Շատերուն զարմանք պատ-ճառեց թէ ինչպէս երեք շաբաթ դի-մացան կօշիկի բանուորները, որոնց մասին կասկած կար թէ հազիւ շաբաթ մը պիտի կրնան դիմանալ:

Մինչ երկու տարի առաջ ստարա-կաններու գծայի կրճատում կատար-ուած էր, հիմա գործատէրը փոխա-նակ հարիւրին 25ի, տոկոսեցաւ հա-րիւրին 30—50 եւ մինչեւ հարիւրին 100 վճարել: Արդէն առաջին վճարու-մըն եղած է ու գործատէրը իր խոս-տումը յարգած:

Բանուորներն երեք կարգի բաժնե-ցին համաձայն իրենց աշխատանքին, օր. այսպէս.— Ա. կարգ, կը ստանան ժամական 4.70 Ֆր. Բ. կարգ 4.20, Գ. կարգ 3.75: Մինչ առաջ կը ստանա-յին Ա) կարգ 3.60, Բ) կարգ 3.25, Գ) կարգ 2.65 Ֆր.:

Բանուորուհիները կը ստանան այ-ժըմ.— Ա) կարգ 3.25, Բ) կարգ 2.90, Գ) կարգ 2.65 Ֆր.: Առաջ կը ստանա-յին 14էն 20—22 Ֆր. օրական:

Պատանիներուն հարիւրին հարիւր բարձրացաւ: Օրինակի համար,— 13 տարեկան մը որ կը շահէր 8—9 Ֆր. այժմ կը ստանայ 16—17 Ֆր., օրական 8 ժամուան համար:

Յաջողութիւնը անուրանալի է, բայց այս յաղթանակէն վերջ, գոր-ծերու ընթացքը լաւ չերեւար, թէեւ այս մասին գրելը քիչ մը կանուխ է տակաւին:

Այս գործարանին մէջ փոքրիկ ար-հեստանոց մըն ալ կար, ուր հիները կը նորոգուէին: Կառավարութիւնը արգիլած ըլլալով, արհեստանոցը գոցուեցաւ, եւ իր տասնեակ մը բան-ուորներէն հինգը գործէ հանուեցան, որոնց երեքը Հայեր են:

Այս վերջերս կերպասներէն եւ զա-նազան ճիւղերէ ալ քանի մը բանուոր-ներ արձակուեցան, եւ այսօր մեր քաղաքին մէջ տասնեակ մը հայ բան-ուորներ արձակուած են գործադուլ-ներուն առթիւ: Այժմ շատ դժուար է գործ գտնել քաղաքին մէջ: Կօշիկի գործադուլէն առաջ, կերպասեղէնի բանուորներն ալ գործադուլ ըրած էին եւ հարիւրին 20 կը պահանջէին, յետոյ հարիւրին 17ով համաձայնեցան ու սկսան գործի, որ ընդամէնը 3 օր տե-ւած էր:

Երբ վճարումները եղան, տեսնուե-ցաւ որ, հարիւրին 17 տրուած է մի-այն պարգեւներուն վրայ: (Կերպասի ճիւղը հարիւրին 36 պարգեւ կուտար եւ իրենց օրականը շատ չնչին էր, հա-զիւ 16—17 Ֆր.): Այս անգամ բան-ուորները կրկին ժողով գումարելով որոշած էին յուլիս 20ին դարձեալ գործադուլ յայտարարել: Բայց սէն-տիքան միջամտելով որոշեց որ յուլիս 20էն սկսեալ բանուորներուն վճարու-մի արձակուրդը հաշուելէ, եւ մինչ այդ սէնտիքան եւ գործատէրը կար-գադրեն խնդիրը: Այսօր արդէն լրա-ցած էր 15 օրը եւ բանուորները սկսան գործի: Կ՚իմանամ թէ գոհացում տր-ուած է պահանջներուն (որոշ օրական առանց պարգեւի): Իրենց պահանջն էր ժամական չորս Ֆր. այրերուն եւ երեք Ֆրանք կիներուն:

Գալ - Ազգիւր

ԳԱՂԹԻՆ ԳԱՂԹ

6 ՀԱՅ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐ Կ՚ԱՔՍՈՐՈՒԻՆ

—.—

Յունաստանի ներքին նախարարին հրամանով արեւելեան Մակեդոնիոյ սահմանագլխի մօտակայ վայրերէն վեց թիւսա հայ գաղթական ընտա-նիքներ պիտի աքսորուին Պելոպոնէսի եւ Կրետէի զանազան գաւառները:

Նոյնպէս Բրոսոցանի գիւղէն տեղա-ցի բնակիչ մը Պուլկարիա կ՚արտաք-սուի այդ գիւղի համայնքի տոմար-ներուն մէջ արձանագրուած չըլլա-լուն պատճառաւ:

Աքսորեալ վեց հայ ընտանիքներն են.— Մարգարեան Յակոբ, Մարգար-եան Պայծառ, Մարգարեան Միրիճան, Զօլեան, Հարոչեան, Տէմիրճեան Կիւ-լիզար եւ Խաչիկեան Յակոբ: Կառա-վարական աքսորի ազդարարագիրը յուլիս 17ին հաղորդուած է հայ ըն-տանիքներուն, որով մէկ ամիս պայ-մանաժամ կը տրուի պետական ծախ-քով Կրետէ կամ Պելոպոնէս փոխա-դրուելու համար:

Բոլորն ալ Թիւլաս հայ գաղթա-կաններ են, որոնք 14 տարիներէ ի վեր հաստատուած են այդ շրջանին մէջ: Թէեւ հայ համայնքը այս աքսո-րի որոշումին դէմ բողոքած է ոստի-կանութեան, սակայն պատասխան-ուած է թէ, չեն կրնար որ եւ է կար-գադրութիւն մը ընել, քանի որ հրա-մանը ներքին նախարարէն է:

ՄԱՄՈՒԼ

ՀՐԱՒԷՐ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ

—.—

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդա-ծութիւնները կ՚ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (24 յուլիս), Զ.Ռ.Միութեան ծանօթ կոչին առթիւ (ուղղուած՝ երիտասարդական միու-թեանց).

— «Երիտասարդ. բազմազան Մի-ութիւններէն համագործակցութիւն մը կազմելու հրաւէր մըն է եղածը, ընդհանուր պայման, հաստատակաց ո-գի ընդունելով «ազգային գիծը»:

Անշուշտ, դեռ պայծառ չէ առաջա-դրուած նպատակը եւ չունի պահանջը-ւած մշակումը:

Բայց, մի՞թէ ինքնին կարեւոր ու մեծարժէք նպատակ մը չի կազմեր համագործակցութեան կազմութիւնը. համագործակցութիւն մը՝ որ ընդգր-կէր սփիւռքի հայութեան երիտասար-դական բոլոր միութիւնները եւ հա-կակշռէր անոնց գործը, հսկէր ա-նոնց մեկուսի գործունէութեան վը-րայ, ղեկավարէր բոլորին աշխատանք-ները եւ առաջնորդէր բոլորին ջանքե-րը՝ դէպի ազգային բարձրագոյն նը-պատակ մը պատասխանատուութեան ոգի ներշնչելով բոլորին, կարգապա-հութեան ըմբռնում եւ վերջապէս ներ-դաշնակ գործունէութեան մը բարի-քը

Ամէն գաղութ ունի իր Միութիւն-ները, կրթական, մշակութային, բա-րեգործական, մարզական եւն.:

Իւրաքանչիւրը ինքն իր մէջ ամ-փոփուած, երբեմն հակամարտ՝ նոյն գաղութին մէջ եւ յաճախ առանց յա-չափելի անդրադարձում մը հայու-թեան տօրեայ կեանքին ու գործե-րուն վրայ: Ի՞նչ բարիք պիտի չծնէր, եթէ այս բոլորը ներդաշնակօրէն գոր-ծէին, ենթակայ՝ ընդհանուր ոգիի մը եւ ղեկավար սկզբունքներու. ե-թէ բոլորը նոյն նպատակները որդե-գրէին եւ միացնել ուժերով եւ ծրա-գրուած աշխատանքով հետապնդէին զանոնք:

Բացի կազմակերպուած ու ներդաշ-նակ գործունէութենէ, բարձրագոյն նպատակմը չի՞ կազմեր ապագայապահ-նումը. փրկութիւնը նորահաս սե-րունդին ու պայքարը ապազգայնաց-ման դէմ:

Ո՞վ է աւելի վերջապէս հայ նորա-հաս սերունդին, որ պատահականու-թեան ձգուած, ինքն իր գլխուն կը մեծնայ, ենթակայ՝ հազար ազդեցու-թեանց ու յարաշուք վտանգներու: Տէր է ան հարուստ ժառանգութիւն-ներու, որոնց արժէքին անծանօթ է: Անի օսկեղէն լեզու. մեծարժէք մը-շակոյթ եւ շքեղ պատմութիւն, որոնք կ՚աղօտին տարուէ տարի, մանաւանդ տասնամեակէ տասնամեակ: Ո՞վ է որ հայ երիտասարդին պիտի ներշնչէ իր ազգային հարստութիւններով հպար-տանալու ոգին. ո՞վ պիտի կատարէ ա-նոր մէջ ծիլ տալու արհամարհանքը հայ ազգային արժէքներու նկատ-մամբ. ո՞վ հայ երիտասարդութեան մէջ պիտի մշակէ հայ ոգին, հայ լեզ-ուին ու գրականութեան սէրը, հայ պատմութեան հանդէպ հետաքրքրու-թիւնը, հայ ցեղի հանդէպ յարգան-քի ու մեծարանքի զգացումը:

Հրաւէր կ՚ըլլայ ահա Երիտ. Միու-թեանց, իրարու քով գալ ու միահա-մուր պայքարիլ դուրսէն փչող խոր-շակներու դէմ. պայքարիլ նոր հայու-թեան սպառնացող վտանգներուն դէմ եւ պատրաստուիլ վաղուան:

Զուր է յաւագոյն ապագայի մը մա-սին յոյս ունենալ, երբ ժողովուրդի ամէնէն կենսունակ եւ ամէնէն ոգե-շունչ տարրը՝ երիտասարդութիւնը՝ չի գիտակցիր իր կոչումին եւ չոգե-ւորուիր իր ժողովուրդի ճակատա-գրով. իր ազգային արժէքներով»:

ՅՈՒՆ՚Ս ՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՏԱԳՆԱՊԸ

—.—

«Նոր Օրն» մէջ կը կարդանք (2 օ-գոստոս).—

Կրթական նախարարութեան պաշ-տօնեաներէն մեր քաղած տեղեկու-թեանց համաձայն, հայ դպրոցներու հարցը դեռ հեռու է կարգադրուելէ: Կրթական բոլոր քննիչները խիստ աննպաստ տեղեկագիրներ տուած են, ցոյց տալով հայ դպրոցները իբրեւ օջախներ օտարական փրոփականտի եւ համայնավարութեան:

Դժբախտաբար, կ՚ըսեն նոյն շրջա-նակները, հանրային ապահովութիւնն ալ հաստատած է կրթական քննիչնե-րու աննպաստ տեղեկագիրներու ման-րամասնութիւնները: Մինչեւ այն ա-տեն որ տրուած աննպաստ տեղեկու-թիւնները պետական մարմիններու կողմէ չհերքուին, որ եւ է նպաստա-ւոր կարգադրութիւն սպասելու չէ կրթ. նախարարութենէն:

Թէ այս աննպաստ տրամադրու-թիւնները փոխելու եւ թէ հայ հա-մայնքի իրաւունքները ուժգնօրէն պաշտպանելու համար, գործի պէտք է լծել ծանօթ հելլէն մտաւորական-ներ եւ քաղաքական դէմքեր: Ամէն պարագայի մէջ, Հայերու համար արուելիք արտօնութիւնը, հելլէն շահերու տեսակէտով կարեւոր զիջում մը, առանձնաշնորհ մըն է, եւ այս ուղղութեամբ պատասխանատուու-թիւնը կրթ. նախարարը միակը չպի-տի ուզէր ստանձնել: Կը դիւրանայ նոր կարգադրութիւն մը (բեկանումը կրթական խորհուրդի տուած արգել-քին), երբ կրթական նախարարութե-նէն դուրս հելլէն քաղաքական շրջա-նակները ի նպաստ մեզի կ՚արտայայ-տուին: Այս առթիւ ըսենք թէ «Նոր Օրն» մէջ լոյս տեսած յօնարէն յօդ-ուածը մեր կողմէ ղրկուած էր ծա-նօթ հայասէր հելլէն մտաւորականնե-րու եւ քաղաքական դէմքերու եւ ո-մանք գրաւոր կերպով իրենց նպաս-տաւոր կարծիքը յայտնած են վար-չապետ Գ. Մէթաքսասին:

Իսկ դպրոցական յանձնախումբին հետ գործակցող ծանօթ Հելլէն մը, երէկ յայտարարած է թէ ինք կը վս-տահեցնէ Հայերը որ նախարարութիւ-նը համաձայն պիտի գտնուի, շաբա-թական դասապահերու կէսը յունարէ-նով եւ կէսը հայերէնով դասաւանդե-լու:

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Մարէ, ջուր տուր՝ երեսս լը-ւամ:

— Կա՞յ որ. էղ սատկելիք աղջիկը ... ի՞նչ վախտ եղաւ, ջրի գնաց: Պ. Սարգիս, քէ մեռնիմ, շատ էրես կու-տար էղ աղջկանը ...

— Մարէ՛, Սաթեն լաւ աղջիկ է,— պատասխանեց երիտասարդը՝ կարեւո-րութիւն չտալով պառաւի դանդա-տին.— ուր որ է՝ հիմա կուգայ:

Ախոռի դռնէն մէկ մէկու ետեւէ ու-րիշ երկու երիտասարդներ ալ դուրս եկան, նոյնպէս մրոտուած դէմքերով ու ձեռքերով:

— Հը՛, ջուր չկա՞յ,— հարցուց Սարգիսին լայն կուրծքով, միջահա-սակ երիտասարդ մը.— էս օր լաւ յոգնեցանք, կարծես ամբողջ թոքերս մրով լեցուած ըլլին:

— Դարտ մ՚ընէր, Կարօ ջան, հեգնօ-րէն մխիթարեց Հրայրը, լայն դէմքով, հազիւ քսան տարեկան երիտասարդ մը.— դարտ մ՚ընէր, շուտով հարինջ ծխնելոյզ մաքրող մը պիտի գայ:

— Ծխնելոյզ մաքրո՞ղ մը.— Կարօն չհասկցաւ ընկերոջ ծաղրը:

— Հա՛, թոքերդ մաքրելու համար,— ծիծաղեցաւ Հրայրը ու երեսը թըթ-ուեցնելով՝ թքեց գետին.— ֆո՛ւ, կարծես մինչեւ արիւնիս մէջ մտած ըլլի: Տօ, էն սատանի կոտը ի՞նչ ե-ղաւ ... Հը՛մ ... էն էլ եւ եա ...— ու նշանակալից հայեացքը դարձուց դէպի պառաւը

Սափոր մը ալ ուսին, նոյնքան մեծ սափոր մըն ալ ձախ ձեռքով բռնած՝ ծանր հեւալով Սաթենիկը կանգնեցաւ սեմին վրայ:

— Սարգ կարեմ, էս քու պատանքը կարեմ ... էս քանի ժամ եղաւ,— ու պառաւը իր սովորական տատասցը բը-կաւ:

Երեք երիտասարդները իրարու օգ-նելով գէշ աղէկ մաքրուեցան, մինչ աղջիկը թոնրատան ալ անկիւնը գը-ւած թախտի վրայ նաշխուն սփռոց մը փռելով նախաճաշի սեղանը կը պատրաստէր.

— Եարապ, ե՞րբ կարգին բան մը պիտի ուտենք,— փնթփնթաց Հրայ-րը՝ տխրութեամբ սփռոցի շուրջը դը-րուած զատարկ պնակներուն նայելով, — ամէն օր նոյն անհամ ջրվան, պա-նիրն ու ռոխը ... մարդ կը զզուի.

Կարօն Եւրոպա եւ Ամերիկա պտըտած երիտասարդ մըն էր: Հրայրի խօսքե-րուն վրայ, առաջնակարգ ճաշարանի մը սպասարկողի քաղաքավարու-թեամբ ծռեցաւ ընկերոջ առջեւ, կար-ծես ան յաճախորդ մը ըլլէր, ու երե-ւակայական ճաշացուցակի մը վրայէն սկսաւ իրարու ետեւէ կերակուրնե-րու անուններ կարդալ.

— Տապակած գառան միս, կովկաս-եան խորոված՝ թամաթէսով, ծնե-բեկ՝ թարմ կարագով, հաւկիթով սպաննախ, խորոված վառեակ, ամմոլ փիլաւ ...

— Կաթնապուր, հաւի մաանիկ՝ մեղրով,— շարունակեց Սարգիսը՝ գտնելով որ Կարօն քաղցրեղէններու բաժինը պակաս ձգեց,— եւ ահա քեզի. — ու ծանր ձեռքով բամբեց Հրայրի գլուխը,— տէ՛, հիմա կշտացա՞ր:

— Տօ՛, եա քու ... — ու Հրայրը՝ տեղէն վեր ցատկելով՝ յարձակեցաւ Սարգսի վրայ:

Կարօն ալ օգնութեան հասաւ Հրայ-րին, ու աննկարագրելի զուռցով մը սկսան զգուրտել: Կարօն ու Հրայրը կողմով աւելի մեծ էին, բայց չէին կրնար վար բերել Սարգիսը, որ փայ-լակի արագութեամբ կը գտնար ա-նոնց մէջ՝ մէկ Հրայրը մէկ Կարօն տապալելով գետին, մինչեւ որ յաղ-թեցաւ երկուքը իրար վրայ պառկե-ցնելով այդ դիրքով պահել՝ վրանին նստած:

Դրսէն տեսնող մը պիտի կարծէր, թէ ականատես է իրական կռուի մը, մինչդեռ ամէնօրեայ խաղ մըն էր այդ՝ հեռաւոր գիւղի մէջ ինկած ե-րիտասարդներուն համար:

Խեղճ պառաւը, վախցած հաւի նը-ման կչկչալով, թոնրատան չորս բո-լորը կը դառնար շուարած, թէեւ ա-մէն օր միեւնոյն կռիւը կը տեսնէր, իսկ Սաթենիկը՝ առանց թախտէն վար իջնելու՝ ծիծաղէն կ՚արտասուէր:

Երեք ընկերները, ուրախ կատակե-լով վերջացուցին նախաճաշը: Ամ-բողջ գիշերը աշխատած էին, յոգնած ու քնատ: Կարօն ու Հրայրը ախոռէն ներս մտան՝ դուրս պէտք մը գոցելով, մինչ Սարգիսը ձեռքի սրկարէթը վեր-ջացնելով՝ ելաւ տեղէն եւ դռնէն դուրս ելաւ:

Այդ տունը ուր երկու ամիսէ ի վեր երեք ընկերները կը բնակէին, մեկու-սի ինկած էր գիւղի ամէնէն ծայրը ու կը պատկանէր պառաւ կնոջ: Պա-ռաւը, էրիկ մարդ չունէր, կ՚ապրէր մէկ հատիկ աղջկան հետ՝ ունեցած քանի մը արտը դրացիներու հետ կիսբար ցանելով: Շատ մեծ դժուա-րութեամբ համաձայնած էր իր տան մէջ տեղ տալ այդ երեք անծանօթ ե-րիտասարդներուն, երբ վանահայրն ու գիւղի տանուտէրը բարեխօսած էին անոնց համար: Խեղճ պառաւը առաջ չհասկցաւ անոնց «ինչացու» ըլլալը, ծուռ աչքով կը նայէր անոնց վրայ: Սակայն, շատ չքաշեց, այդ մասին բոլորովին հանգստացաւ. երիտա-սարդները տան հարազատներու նման կը պահէին իրենք զիրենք: Առով մէկ-տեղ՝ շատ մը պարագաներ կային, ո-րոնց խելք չէր կրնար հասցնել

Այդ տղաքը, որոնք քիչ մը տարբեր հայերէն ալ կը խօսէին, ինչո՞ւ եկեր էին այդ կորած գիւղը. ովքե՞ր էին երբեմն այցելող խորհրդաւոր մար-դիկ, որոնք գիշեր մը մնալով կ՚ան-յայտանային. ու վերջապէս ինչո՞ւ ախոռի դուռը միշտ փակ կը պահէին ու կ՚արգիլէին զինքը, որ ներս մտնէ: Ճիշդ է որ, ախոռին մէջ կապ մը կով կամ եզ չունէր, բայց ինք այնպէ՞ս վարժուած էր ամէն առտու ախոռը մտնել, հին օրերու նման, երբ ամուսինը դեռ ողջ էր, ու իրենք քանի մը կապ տաւար ունէին:

Այս տարակուսանքներուն հետ մէկ-տեղ, պառաւը սկսած էր սիրել այդ ե-րիտասարդները, որոնք այնքան բար-եացակամ ուրախ մարդիկ էին: Աղէկ դատ, պառաւի ինքնասիրութիւնը կը շոյէին վանահօր եւ տանուտէրի յա-ճախակի այցելութիւնները:

×

Գիւղէն հազիւ հարիւր քայլ հեռա-ւորութեան վրայ կը բարձրանար Հը-նամենի Հառինջի պատմական վանքը, շրջապատուած պարիսպով Եկեղեցի-էն քիչ հեռու կը գտնուէին վանատու-նը եւ վանքի տնտեսութեան վերաբեր-եալ բոլոր բաժանմունքները: Սքան-չելի դիրք ունէր վանքը: Արագածի լանջին վրայ թառած: Այդտեղէն ամ-պարփակ հորիզոն կը բացուէր դիտո-ղի աչքին:

(Շար.) ՄՕԼԽԱՍ

Զօր. Մէթաքսաս դարձած է միահեծան տիրակալը ամբողջ Յունաստանի: Առաջին վայրկեանին կորուեցան հեռաձայնի հաղորդակցութիւնները, որպէսզի դաւադիրները չկարենան գործել: Ոստիկաններ եւ զինուորներ խիստ հսկողութեան տակ առած են փողոցներն եւ հանրային շէնքերը:

Զօր. Մէթաքսաս, որ Յունաստանի աջակողմեան բռունցքը կը համարուի Քոնտիլիսի մահէն ի վեր, իր յայտարարութեան մէջ կ՚ըսէ.

— «Այսօր պաշտօնական վիճակ հրատարակուեցաւ, խափանելու համար համայնավարական ծանրակշիռ շարժում մը, որ կրնար արիւնահեղութիւն պատճառել»:

Չորեքշաբթի օր միայն կառավարական պաշտօնաթերթը լոյս տեսաւ, միւս բոլոր թերթերը խափանուած ըլլալով: Բանակը շարժման մէջ դրուեցաւ, որպէսզի պատրաստ ըլլայ որեւէ ապստամբութեան դէմ: Զօր. Մէթաքսաս նիստի հրաւիրեց դահլիճը եւ յայտնեց թէ ինքզինքը դիկտատոր հռչակած է Թագաւորին հաւանութեամբ, անմիջապէս լուծելով Խորհրդարանը, դրաքննութիւն հաստատելով, զինուորական ատեաններ կազմելով, զինեալ պահակախումբեր զետեղելով բոլոր ռազմագիտական կէտերուն վրայ եւ ամբողջ բանակը պատրաստ պահելով: Իսկ պաշտօնաթերթը հրատարակեց զեկոյց մը, որ կ՚ըսէ.

— «Համայնավարութիւնը կը պատրաստուէր տապալել ընկերային կարգուսարքը եւ կործանել յունական ընկերութիւնը: Առոր առաջին քայլը պիտի կազմէր ընդհանուր գործադուլը: Այսպիսի կացութեան մը դիմաց, կառավարութիւնը անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առաւ եւ արքայական հաւանութիւն խնդրեց»:

Զօր. Մէթաքսաս բսաւ նոր յայտարարութեան մը մէջ.

— «Ես պիտի գործեմ Թագաւորին հետ, հեյլէն ժողովուրդի բարիքին համար: Իմ նպատակս կարգապահութիւնն է եւ արմատէն պիտի ոչնչացնեմ որ եւ է հակադրութիւն»:

Նոր ընտրութիւններ պիտի կատարուին միայն այն ատեն երբ Թագաւորը եւ Մէթաքսաս յարմար նկատեն:

⁂ Վիեննայի հեյլէնական զեկոյցը յայտարարեց թէ հաստատուած է որ դաւադրութիւնը սարքեր էին արտասահմանէն Յունաստան դարձած համայնավարներ: Արդէն իսկ ձերբակալած են քանի մը հարիւր համայնավարներ, Աթէնքի եւ ուրիշ մեծ քաղաքներու մէջ: Շարժումը ամէնէն աւելի ծաւալած է Թրակիոյ եւ Մակեդոնիոյ մէջ: Երկար ատենէ ի վեր համայնավարական կեդրոնական կազմակերպութիւն մը կը գործէր այդ շրջանին մէջ եւ բազմաթիւ գործիչներ ղրկած էր երկրին ամէն կողմերը:

Կարեւոր զօրագունդեր գրաւած են Պիրէոսի եւ Փալերոյի նաւահանգիստները:

ՁՄՐՆԻՆԵՐ ԵՒ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

17 ՏԱՐԵԿԱՆ ԻՍԼԱՄ ԱՂՋԻԿ ՄԸ, Սէլինա Անթարին, իր 12 եղբայրներուն կողմէ քարի բռնուելով սպաննուեցաւ եւ փոս մը նետուեցաւ Շըրօրայի մէկ գիւղին մէջ (Ալպանիա): Եղբայրները իրենց հօրը հրամանով աղջիկան կապած էին անոր քրիստոնեայ նշանածը, Գրավցով, եւ յետոյ սպաննած, անհուելի չարչարանքներով: Պատճա՞ռը.— գեղանին Սէլինա իրաւունք չունէր քրիստոնեայ մը սիրելու: Ոստիկան զինուորներ ղրկուեցան ձերբակալելու համար ոճրագործ հայրն ու զաւակները, որոնք լեռներն ապաստանած էին զէն ու զրահով:

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ արտաքին գործերու յանձնախումբը կարեւոր վիճաբանութիւն մը ունեցաւ չորեքշաբթի օր, Սպանիոյ դէպքերուն առթիւ: Արդարական երեսփոխան Գ. Սուլիէ բացարձակ չէզոքութիւն յանձնարարեց: Ընկերվարական եւ համայնավար անդամները պահանջեցին օգնել Սպանիոյ կառավարութեան, քանի որ ուրիշ ազգեր կ՚օգնեն ապստամբներուն: Ուրիշ երեսփոխան մը դիտել տուաւ թէ եթէ Գերմանիա խարիսխ մը հաստատէ սպանիական Մարոքի, Քանարեան կղզիներու կամ Սպանիոյ արեւելեան ծովափին վրայ, Ֆրանսայի եւ իր գաղթավայրերուն հաղորդակցութիւնները պիտի վտանգուին:

60,000 ՀԱԲԵՇ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ համախմբած է Ռաս Իմրու, կռուելու համար Իտալացիներուն դէմ: Կ՚ըսուի թէ իտալական բազմաթիւ յառաջապահ խումբեր կոտորուած են: Իտալական աղբիւրէ կը հերքեն այս լուրերը, միեւնոյն ատեն աւելցնելով թէ մաքրագործման լայն գործողութիւն մը պիտի ձեռնարկուի անձրեւներու եղանակէն վերջը:

ԱՆԳԼԻԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ յառաջ կ՚երթան մեծ յաջողութեամբ: Անգլիա հաւանած է օտար արտօնաշնորհներու (քափիթիւլասիոն) ջնջման, բայց վերապահ կը մնայ խառն դատարաններու մասին: Ռազմական դաշինքի մասին Սուէզի Ջրանցքի պաշտպանութեան մէջ ծառայող Անգլիացիները պիտի քաշուին հինգ տարուան ընթացքին: Այս առթիւ ընդհանուր ներում հռչակուեցաւ:

ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ՃԱՓՈՆԻ ՄԻՋԵՒ առեւտրական համաձայնութիւն մը կնքուեցաւ շատ նպաստաւոր պայմաններով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄՕՏ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐՈՎ

«ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԻԿ» (Նուագող վշտից հայրենեաց): Առաջին հատորը (կենսագրութիւն): կազմեց՝ ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ: Ստուար հատոր մը, 656 մեծադիր էջերով եւ պատկերազարդ: Կը պարունակէ ոչ միայն Խրիմեան Հայրիկի կենսագրութիւնը, այլեւ պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկութիւններ Վասպուրականի եւ ժամանակակից դէպքերու մասին:

Գին՝ 50 ՖՐԱՆՔ Թղթակազմ եւ առանց հաշուելու Թղթատարի ծախքը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէի ընդհանուր ժողովը այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ծանօթ հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի հարցերու քննութիւն:

ՎԱՆՆԷՍ-ՔԷԼԱՆԻ Աբթիւ ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, վաղը ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 8 rue Madame Curie:

Գաւառ

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այս շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, Թիամանիքօ Ակումբին մէջ:

ԼԻՈՆԻ վարանդեան կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 7 Օգոստ., ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, Զաքարեան գրադարանի մէջ: Կարեւոր օրակարգ եւ ընտրութիւն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իջխան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Անհրաժեշտ ներկայութիւն:

ԱՎԻՆԵՕՆԻ Մուրատ խումբի ընկերական ընդհանուր ժողովը, վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Գ. Տէրտէրեանի բնակարանին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

Այրի Տիկին Լուսի Տէրտէրեան եւ զաւակունք. Տէր եւ Տիկին Ս. Տէրտէրեան, Տէր եւ Տիկին Թորոս Տէրտէրեան, Տէր եւ Տիկին Նշան Տէրտէրեան եւ զաւակունք. Գ. Զարեհ Գարիպեան, Տէր եւ Տիկ. Զատիկեան սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, պապուն, քեռորդւոյն, հօրեղբօրորդւոյն եւ ազգականին՝

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ Օգոստ. 4ին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ՚ունենայ այսօր, ուրբաթ առաւօտ ժամը 8.30ին, իր բնակարանին մէջ, 8 Rue Thiers, Asnières: Մարմինը պիտի ամփոփուի Անիէռի նոր գերեզմանատունը:

ՀԱՂ. ՄԻՋ.— Փարիզէն առնել 40 եւ 45 օթօպիւսները եւ իջնել Quatre Routes:

×

Հ. Յ. Դ. Անիէռ-Պուա-Քոլոմպի Արամ ենթակոմիտէն խորունկ կսկիծով կը ծանուցանէ իր խումբի ընկերոջն՝

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը: Կը հրաւիրուին ընկերները ներկայ ըլլալ յուղարկաւորութեան, որ տեղի կ՚ունենայ այսօր, ուրբաթ առաւօտ ժամը 8.30ին, իր բնակարանին մէջ, 8 Rue Thiers, Անիէռ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Ամսագրին Երդ թիւը, պատկերազարդ եւ գրական բովանդակութեամբ: Տպարանական ծանօթ գործադուլը պատճառ դարձաւ որ թերթը սովորականէն ուշ լոյս տեսնէ: Խմբագրութիւնը կը փութայ յայտնել, որ պայմանաւորուած է ամսագրին ամսէ ամիս հրատարակութիւնը հակառակ տպագրական նիւթերու գնին բարձրացման, սպասելով որ ընթերցողներն ալ փութան վճարել իրենց բաժնեգինը, տարեկան 30 ֆրանք, արտասահման՝ 40 ֆրանք: Դիմել՝

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ՝ M. & M. BARSAMIAN, 30 Rue Drouot, Pais (9e)

ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ՝ V. R. TACVORIAN, 23 Rue Paul Bert, Asnières, (Seine). Chèque Postaux 1647 93 Paris

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

«Դրօշակ» Միութեան Մարսէյլի Մասնաճիւղը շնորհակալութիւն կը յայտնէ ընկ. Թորոս Պապտասարեանի որ Միութեան նուիրեց Հ. Յ. Դ. Զինանշանը:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ավինեոնի Հ. Յ. Դ. Մուրատ խումբի ընկերները իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն ընկեր Մինաս Խաչիկեանի եւ պարագաներուն, իր եղբօր՝ ՂԱԶԱՐՈՍ ԽԱՉԻԿԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԵԻՆ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան մասին

Հայաստանի բոլշեւիկները, որոնք դաժան պայքարում ջախջախեցին հակայեղափոխական դաշնակներին ու տրոցկիստներին, ջախջախեցին հայ նացիոնալ-ուկլոնիստներին, որոնք հակայական յաղթանակներ նուաճեցին Խորհրդային Հայաստանի ծաղկման գործում, որոնք անհաւնօրէն նուիրուած են Համ. Կ(բ)Կ Կենտկոմին ու կուսակցութեան առաջնորդ ընկեր Ստալինին, չեն թողնի շեղել իրենց Լենինի-Ստալինի ճանապարհից:

Ադրբէջանի ու Վրաստանի բոլշեւիկների, այն երկրի բոլշեւիկների հետ միասին, որը համայն աշխարհի աշխատաւորներին տուել է ժողովուրդների առաջնորդ ընկեր Ստալինին, Հայաստանի բոլշեւիկները, Համ. Կ(բ)Կ Անդրերկոմի ու նրա ղեկավար ընկ. Բերիայի ղեկավարութեամբ, կը հասնեն նորանոր յաղթանակների.

Ընկեր Բաղիրովի հաղորդման շուրջը բացուած վիճաբանութիւնների ընթացքում հանդէս եկան ընկերներ՝ Բաղրամովը, Ռեմիխանովը, Միրզա Մախմուդովը, Սինայսկին, Զուբարը, Թարխանովը, Նոդելը, Պօղոսովը, Համիդ Սուլթանովը, Յոմինը, Միր Բաշիր Կասումովը, Ադրբէջանի Կ(բ)Կ Կենտկոմի քարտուղար Ա. Բ. Ակոպովը:

Ընկեր Զուբարը եւ ուրիշները փաստեր բերին, որոնք ցոյց են տալիս Հայաստանի Կ(բ)Կ Կենտկոմի նախկին քարտուղար Խանջեանի միանգամայն անթոյլատրելի զգաստութիւնը հակայեղափոխական նացիոնալիստական տարրերի հանդէպ, որոնք չահել էին նրա անսահման վստահութիւնը եւ իրենց սեւ գործերն էին կատարում նրա թիկունքում: Խանջեանի հովանաւորող վերաբերմունքը դէպի տրոցկիստական ու նացիոնալիստական տարրերը վերջիններիս համար ստեղծել էր անպատժելիութեան պայմաններ, դժուարացնելով կուսակցական կազմակերպութեան պայքարը դասակարգային թշնամու թափթփուկների դէմ:

Ադրբէջանի Կ(բ)Կ Կենտկոմի քարտուղար ընկեր Ակոպովն ակտիւի ուշադրութիւնը բեւեռեց բուրժուական-նացիոնալիստական կուսակցութիւնների՝ մուսավաթականների, դաշնակների, մենշեւիկների ու հակայեղափոխական տրոցկիստների թափթփուկների պրովոկացիոն գործունէութեան փաստերի վրայ Ադրբէջանում եւ շեշտեց, թէ անհրաժեշտ է բարձրացնել յեղափոխական զգաստութիւնը դէպի դասակարգային թշնամու քէնքերներն ու նրա ոտնձգութիւնները:

— Քաղաքական անհրաժեշտ դասեր պիտի վերցնել Խանջեանի ինքնասպանութեան ակտից, հակայեղափոխական տրոցկիստական ու նացիոնալիստական տարրերի Ադրբէջանում կատարած աւերիչ աշխատանքի փաստերից, բարձրացնել իւրաքանչիւր կուսակցական ու ոչ կուսակցական բոլշեւիկի եւ ամբողջ կուսակցական կազմակերպութեան զգաստութիւնը — կոչ արեց Ադրբէջանի Կ(բ)Կ Կենտկոմի եւ Բագուի Կոմիտէի քարտուղար ընկեր Մ. Դ. Բաղիրովն իր եզրափակման ճառում:

Ակտիւը միաձայն միացաւ Համ. Կ(բ)Կ Անդրերկոմի կողմից Հայաստանի Կ(բ)Կ Կենտկոմի նախկին քարտուղար Խանջեանի դաւաճանական վարմունքին տրուած գնահատականին եւ նրա ինքնասպանութեան ակտից բխող քաղաքական հետեւութիւններին:

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ԿՈՒՍԱԿՏԻՎԻ ԺՈՂՈՎԸ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆ, 15. — Յուլիսի 15ին տեղի ունեցաւ Լենինականի կուսկազմակերպութեան ակտիւի ժողովը: Ժողովին ներկայ էին 600 հոգի: Ակտիւը լսեց քաղկոմի քարտուղար ընկեր Դանիէլեանի հաղորդումը Ա. Խանջեանի ինքնասպանութեան հանգամանքների մասին: Հաղորդման շուրջը բացուած վիճաբանութիւնների ժամանակ հանդէս եկան ընկերներ Աւագովը, Գեւորգեանը, Յովսէփեանը, Աղամեանը, Էլչիբէկեանը, Մաթէոսեանը, Գուրգէնձէն, Սէյրանեանը, Բոնդարեւը, Աստուրեանը, Իսմայիլովը, Աբրահամեանը, Առեանը, Սաղաթելեանը, Գրիգորեանը Բաղդասարեանը, Ե. Ամատունին, Պետրոսեանը, Օհանեանը, Շահինեանը եւ Բաբաեանը: Ժողովն ընդունեց մի բանաձեւ, որով միաբանօրէն խոր զայրոյթով դատապարտեց Խանջեանի դաւաճանական, պրովոկացիոն ակտը, որը խայտառակում է Հայաստանի կուսակցական կազմակերպութիւնը: Ակտիւը յայտարարեց, որ ինքն ի պատասխան Խանջեանի դաւաճանութեան է՛լ աւելի կը բարձրացնի իր յեղափոխական-յարձակողական զգաստութիւնը, աւելի սերտօրէն կը համախմբի իր շարքերն ստալինեան կենտկոմի, սիրելի բարեկամ, ուսուցիչ եւ համայն երկրագնդի աշխատաւորութեան առաջնորդ մեծ ՍՏԱԼԻՆԻ շուրջը, Անդրերկոմի, նրա մարտական ղեկավար ընկեր Բերիայի շուրջը եւ նրանց ղեկավարութեամբ ջախջախիչ հարուած կը հասցնէ կուսակցութեան բոլոր թշնամիներին, հակայեղափոխականներին, նացիոնալիստներին եւ երկերեսանիներին: Ժողովը պահանջում է վտարել կուսակցութիւնից Գալստեանին, որպէս մի թշնամու, որը թաքցնում էր հակայեղափոխական Ստեփանեանի գործունէութիւնը:

— Յամառ աշխատանքով, անողոք պայքար մղելով հայրենիքի բոլոր թշնամիների դէմ, բոլշեւիկեան աշխատանք կատարելով Վրաստանի, Ադրբէջանի եւ Հայաստանի ժողովուրդների եղբայրական բարեկամութեան յետագայ է՛լ աւելի ամրապնդման համար, կը ջնջենք այն խայտառակ բիծը, որը դրեց մեր վրայ կուսակցութեան դաւաճան Խանջեանը, — ասուած է բանաձեւում:

Ակտիւն ամբողջովին ու լիովին միացաւ Հայաստանի Կոմկուսի ակտիւի յուլիս 12ի ժողովի բանաձեւին: Ակտիւի ժողովը նամակ ուղարկեց ընկերներ ՍՏԱԼԻՆԻՆ, ԲԵՐԻԱՅԻՆ եւ Հայաստանի Կոմկուսի Կենտկոմին:

3 (Շար.)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բալուի Հայր. Միութեան Մարսէյլի եւ Թոմսի Մասնաճիւղերու ընդհ. անդամական խառն ժողովը 9 Օգոստ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Պոմոնի վարանդեան Ակումբի կողքի Պառ Փիէռօի մէջ: Անդամներէն կը խնդրուի անպայման ներկայ գտնուիլ:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameame, PARIS (13)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameame, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
ԻՐԹԻՒԻ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC

ՇԱԲԱԹ 8 ՕԳՈՍՏՈՍ
SAMEDI 8 AOUT 1936

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ ...	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ ...	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3186

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԽԼՐՏՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ՃԱՐՃԱՏՈՒՄՆԵՐ

Ո՞ւրկէ սկսիլ... Ֆրանսա, Սպանիա, Յունաստան եւ յետոյ ամբողջ միջազգային կացութիւնը կը ներկայացնեն պատկեր մը, որ լուրջ մտահոգութիւն կը պատճառէ բոլորին:

Փորձենք ամփոփել գլխաւոր երեւոյթներն ու վաւերական իրողութիւնները:

Ֆրանսայի Ժողովրդական Ճակատի կառավարութիւնը չոքեպինդ կը գործէ երկու ամիսէ ի վեր: Անոր երեք թեւերը, ընկերվարական, արմատական եւ համայնավար, թէեւ խուլ տրտունջներ կը տնուցանեն իրարու դէմ, բայց գիտեն պահել երեւոյթները, եւ արտակարգ դէպք մը պատահած չէր մինչեւ հիմա

Արդ, չորեքշաբթի օր Փարիզի մէջ տեղի ունեցաւ դէպք մը, որ եթէ արտակարգ չէ, ամէն պարագայի մէջ ախտանշան մը կը մնայ:

Այդ օրը համայնավար կուսակցութիւնը հրապարակային ժողով մը սարքած էր, տեղեկութիւններ հաղորդելու համար ներքին եւ արտաքին գործունէութեան մասին: Հրաւիրուած էին նաեւ մամուլի ներկայացուցիչները:

Այս առթիւ գլխաւոր ճառը խօսեցաւ Մորիս Թորէզ, կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը (բուն ղեկավարը):

Երէկուան թերթերը զարմանազան մեկնութիւններ կու տան այդ ճառին, իւրաքանչիւրը իր հասկացողութեամբ: Կուսակցութեան պաշտօնաթերթը՝ «Իւմանիթէ», ճառը կ'ամփոփէ այնպիսի ձեւով մը որ ծանր տպաւորութիւն չգործէ: Իսկ միւս թերթերը բացէ ի բաց կ'ըսեն թէ Թորէզ ուժգնօրէն քննադատեց Լէօն Պլումի կառավարութիւնը:

Իբրեւ վաւերական աղբիւր, կը նախընտրենք մեր տեղեկութիւնները քաղել «Փոփիւլէռ»էն, որ ընկերվարական կուսակցութեան, հետեւաբար եւ կառավարութեան պաշտօնաթերթն է:

«Փոփիւլէռ» հրատարակած է շատ կարճ տեղեկութիւն մը, հետեւեալ խորագրով.— «Թորէզի յարձակումը Ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան դէմ»:

Իր պատմութեան համաձայն, Թորէզ մէջտեղ կը դնէ կուսակցութեան նոր նշանաբանը.— «Ֆրանսական ճակատ՝ ներքին եւ արտաքին թշնամիին դէմ»:

— «Ցնոյ անակնկալ յարձակում մը կատարեց Ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան գործունէութեան դէմ, մինչեւ անգամ համարձակելով ըսել թէ տնտեսական, ընկերային, քաղաքական եւ հանրապետական տեսակէտներով ձեռք առնուած բոլոր միջոցները նոյն իսկ սկզբնաւորութիւնը չեն կազմեր Ժողովրդական Համախմբումի ծրագրին գործադրութեան:

«Հա՞րկ է ըսել թէ խորապէս զարմացանք այս խօսքերուն վրայ եւ կրցանք հաստատել թէ ունկնդիրները — շուրջ 6000 հոգի— նոյնպէս քիչ մը շփոթեցան եւ ափ ի բերան մնացին, ի տես համայնավար կուսակցութեան պետերէն մէկուն այս անսպասելի յարձակման»:

Ֆրանսայի բոլշեւիկ ղեկավարը յետոյ խօսած է Սպանիոյ մասին, պահանջելով գործնապէս օգնել հանրապետական կառավարութեան

Մնացեալը «Իւմանիթէ»ն է որ կը պատմէ.

— «Համերաշխութեան հաւաստիքները չեն բաւեր: Մուսոլինի եւ Հիթլէր չեն խօսիր, այլ կը գործեն: Բանաձեւեր, հանգանակութիւններ, լաւ են, բայց բաւական չեն ... Սպանիական կառավարութիւնը պէտք է նիւթական միջոցներ, զէնք, ռազմանիւթ, օդանաւ ստանայ, որպէսզի կարենայ պայքարիլ ըմբոստներուն դէմ որոնք օգնութիւն կը ստանան փաշականներէն: Սպանիական կառավարութեան պարտութիւնը մեր պարտութիւնը պիտի ըլլայ: Ո՛վ որ ինքզինքը Ֆրանսացի կը համարի, պէտք չէ որ թոյլ տայ որ եւ է պարտութիւն»:

Այս առթիւ բանախօսը հպարտութեամբ աւետեր է թէ կուսակցութեան անդամներուն թիւը բարձրացած 225.000ի, իսկ երիտասարդներու թիւը՝ 78.000ի:

Առ այժմ կանգ առնելով այստեղ, անցնինք Սպանիա եւ Յունաստան, ուր դէպքերու ընթացքը նոյնպէս անստոյգ է:

Երեք շաբաթէ ի վեր արիւն կը հոսի Սպանիոյ մէջ: Երկու ճակատներ, աջը (ապստամբ) եւ ձախը (կառավարութիւն) օրհասական կռիւ մը բռնուած են, եւ պայքարը կը ծաւալի օրէ օր: Երկու կողմերն ալ հաւասարապէս ուժեղ են, եւ իրենց միջեւ բաժնած՝ երկիրը: Ապստամբները թանկագին առաւելութիւն մը կը վայելեն,— իրենց տրամադրութեան տակ է սպանիական Մարոքը, ինչ որ կ'օգնէ ոչ միայն գաղթային զինուորներ եւ մեծաքանակ ռազմամթերք ճարելու, այլ եւ արտաքին օգնութիւն ստանալու: Իսկ հանրապետական կառավարութիւնը մինչեւ այսօր կրցած է իր ձեռքը պահել նաւատորմին մեծ մասը:

Արդ, սխալ պիտի ըլլար կարծել թէ կացութեան բոլոր բանալիները կը գտնուին Սպանիոյ մէջ:

Քաղաքացիական այս պատերազմը կը մնայ դուրսէն: Աւելի բաց խօսելով, ահաւոր պայքար մըն է որ կը մղուի համայնավարութեան եւ Փաշականութեան միջեւ, եւ երկու կողմերն ալ կը վայելեն արտաքին օգնութիւն, յայտնի թէ անյայտ միջոցներով: Պայքարին ելքը, անշուշտ խոր հակազդեցութիւններ պիտի ունենայ Սպանիայէն դուրս, կշիռը հակելով աջ կամ ձախ:

Կը գտնուինք դղրդագին խլրտումներու եւ ճարճատումներու փոթորիկի մը առջեւ, որուն մէկ արձագանգն ալ կը հասնի Յունաստանէն:

Այնտեղ ալ, Աթէնքի մէջ, Փաշականութիւնն է որ մենամարտի բռնուած է համայնավարութեան դէմ, նոյնպէս արտաքին ազդակներու ճնշումին տակ:

Ե՞լքը,— կը բաւէ հետեւիլ դէպքերու ընթացքին: Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԱՄԵՐԻԿԱ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՆ ՍՊԱՆԻՈՅ

ՉՈՐՍ ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐ ՀՐԱՑԱՆԻ ԲՌՆՈՒԱԾ

Իտալիոյ վերապահումները չէզոքութեան մասին

Սպանիոյ կացութիւնը օրէ օր կը բարդանայ ոչ միայն ներքին, այլ եւ միջազգային տեսակէտով: Մեծ պետութիւններու ճնշումը հետզհետէ զգալի կը դառնայ: Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը ազդարարեց թէ խստօրէն պատասխանատու պիտի բռնէ սպանիական կառավարութիւնը եւ հատուցում պիտի պահանջէ, եթէ որեւէ վնաս հասնի Ամերիկացիներու կեանքին եւ ստացուածքին: Մադրիտի կառավարութիւնը պատասխանեց թէ ուշադրութեամբ նկատի պիտի առնէ այս պարագան:

Աւելի ծանրակշիռ ազդարարութիւն մը ուղղեց գերմանական կառավարութիւնը: Հաստատուած ըլլալով թէ չորս Գերմանացիներ հրացանի բռնուած են յուլիս 24ին, Պարսելոնայի մէջ, ձախակողմեան յեղափոխական ատեանին կողմէ, Գերմանիա ուժգին բողոք մը ուղղեց: Միեւնոյն ատեն, Հիթլէր առանձնաբար իր քով կանչեց բարձրաստիճան սպաներ, եւ խորհրդակցեցաւ ամբողջ մէկուկէս ժամ: Յետոյ ծովակալ Քիլ գնաց, որ Գերմանիոյ գլխաւոր նաւահանգիստն է: Կ'ըսուի թէ նոր մարտանաւեր պիտի ղրկուին սպանիական ջուրերը: Հաւանական է որ առաջին ազդարարութեան յաջորդէ նոր ծանուցագիր մը վերջնագրի ձեւով

Միւս պետութիւններէն Իտալիա պատասխանելով Ֆրանսական կառավարութեան կոչին՝ չէզոքութեան մասին, դրած է կարգ մը վերապահումներ որոնք շատ յատկանշական են: Իտալական կառավարութիւնը սկզբունքով կ'ընդունի չխառնուիլ Սպանիոյ գործերուն, բայց երաշխաւորութիւններ կը պահանջէ թէ մասնակցող բոլոր պետութիւնները պիտի յարգեն իրենց յանձնառութիւնները եւ չէզոքութիւն պիտի պարտադրեն նաեւ անհատներու: Ահաւասիկ գրուած պայմանները, որոնք ներշնչուած են Մուսոլինիի կողմէ.—

1.— Համաձայնութիւնը պէտք է պարտաւորիչ ըլլայ անհատ քաղաքացիներու, ինչպէս կառավարութեանց համար:

2. Մասնակցող կառավարութիւնները պէտք է միջոցներ ձեռք առնեն, ապահովելու համար համաձայնութեան գործադրութիւնը իրենց հպատակներուն կողմէ

3. Միջամտութեան ձեւ պէտք է համարել մամուլի պայքարները, դրամական նպաստները եւ անհատներու զինուորական ծառայութեան առաջարկները

Այս պայմանները հարցումի վերածելով, Մուսոլինի կ'ուզէ ոչ միայն միջամտութիւնը արգիլել, այլ եւ բացարձակ չէզոքութիւն ապահովել: Կը յայտնուի թէ Իտալիա գործնապէս կը ճանչնայ ապստամբները, որոնց դատակից է սկիզբէն ի վեր: Զէնքի եւ դրամի մատակարարութիւնը շատ դիւրին է Ֆրանսական սահմանագլուխէն. եւ որովհետեւ Ֆրանսայի պաշտօնական համակրանքը Սպանիոյ ձախակողմեան կառավարութեան հետ է, Մուսոլինի կ'ուզէ ապահովութիւն ստանալ թէ այդ կառավարութիւնը, հետեւաբար եւ համայնավարութիւնը քաջալերութիւն չպիտի գտնէ: Իտալական մամուլը չի ծածկեր այս պարագան: Թերթ մը կ'ըսէ թէ Ֆրանսայէն Սպանիա դացող կամաւորական վաշտերը բան չեն եթէ ոչ յառաջապահները աւելի մեծ բանակի մը, որ պիտի ծառայէ քանդիչ ուժերուն, սպառնալով խաղաղութեան եւ ազգերու համակեցութեան:

Տարակոյս չկայ թէ Իտալիոյ դրած պայմանները դժուարաւ պիտի ընդունուին կարգ մը կառավարութեանց կողմէ: Ուստի, անկարելի չէ որ իտալական կառավարութիւնը նախընտրէ յետաձգել չէզոքութեան որեւէ համաձայնութիւն, յուսալով թէ ապստամբները պիտի յաղթեն:

Խ. Միութիւնն ալ պատասխանեց Ֆրանսական կոչին, աւելի բարդացնելով կացութիւնը: Ինչպէս գրած էինք երէկ, Մոսկուան համաձայն է չմիջամտելու, եթէ «կարգ մը պետութիւններ» անմիջապէս դադրեցնեն ապստամբներուն ընծայուած աջակցութիւնը: Մինչ այս մինչ այն, արդէն իսկ 36 միլիոն 435.000 ֆրանք ղրկած է սպանիական կառավարութեան:

ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐԸ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՍՏԱՆԱՆ ՄԱՐՈՔԷՆ

3,000 նոր զինուորներ ցամաք հանուած

Հակասական լուրեր կռիւներու մասին

Սպանիական Մարոքէն 3000 նոր զինուորներ եւս ցամաք հանուեցան շոգենաւերով եւ միացան նախապէս փոխադրուած 2000ին: Դեռ երեք հազար հոգի ալ կը սպասեն Սէութայի մէջ: Այս համախմբումներէն յետոյ, ջախջախիչ յարձակում մը պիտի կատարուի Մադրիտի դէմ: Զինուորներուն հետ ցամաք կը հանուին նաեւ հրասայլեր, թնդանօթներ, գնդացիրներ եւ մեծաքանակ ռազմանիւթ:

Կռիւները կը շարունակուին Մադրիտի հիւսիսակողմը, Կուատարրամայի կիրճերուն գրաւման համար: Կառավարութիւնը կը հաղորդէր թէ գրաւած է կարեւոր դիրք մը, Սան Ռաֆայէլ, բայց յետոյ ստուգուեցաւ որ ընդհակառակն ապստամբները կարեւոր յաջողութիւններ շահած են այդ ճակատին վրայ

Կ'ըսուի թէ չորեքշաբթի օր սպանիական Մարոքի նաւահանգիստները հասած են չորս իտալական շոգենաւեր, ուղեկցութեամբ չորս սուզանաւերու, պաշար փոխադրելով:

Անգլիական կառավարութիւնը բողոքեց Թորփիլահալածի մը եղծուածական ռմբակոծութեան դէմ: Անգլ. զրահաւոր մը հասաւ Պարսելոնա, իսկ 12 օդանաւեր՝ Մալթայէն գացին Ճիպրալթար:

Կառավարութիւնը միշտ նոր յաղթանակներ ծանուցանելով, կ'աւելցնէ թէ իր տրամադրութեան տակ ունի 300 ռազմական օդանաւեր: Հեռագրի մը համաձայն, կառավարական զօրքը գրաւած է Քաուիրա քաղաքը, վեց ժամուան ճակատամարտէ մը վերջ: Զեկոյցը կ'ըսէ թէ ապստամբները փախչելէ առաջ աւերի տուած են քաղաքը եւ քանդած շատ մը յիշատակարաններ: Ծ- րեան հանուած են նաեւ շատ մը գնդակահար դիակներ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՂԱՍԻ ԽԱՆՋԵԱՆԻ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԹԻՖԼԻ՛ՍԻ ՄԷՋ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ Է

Բազմաթիւ ձերբակալութիւններ դէպքին օրը

Ո՞ւր անձնասպան եղած է Աղասի Խանջեան:

Մինչեւ հիմա հրատարակուած տեղեկութիւնները այն տպաւորութիւնը կը ձգէին թէ անձնասպանութիւնը կատարուած է Երեւանի մէջ, թէեւ խորհրդային թերթերը որոշ բան չեն գրած այդ մասին:

Երկու օր առաջ իրազեկ մը մասնաւոր նամակի մը հիման վրայ կը պնդէր թէ անձնասպանութիւնը տեղի ունեցած է Թիֆլիսի մէջ, եւ անձայն ատրճանակով:

Անգլօ-ամերիկեան գործակալութիւն մը եւս, «Եունայթէտ Փրէս», նոյն ձեւով կը հաղորդէր տեղեկութիւնը (Թիֆլիսի մէջ):

Հնարաւորութիւն չունենալով ստուգելու այս տեղեկութիւնը, մնացինք վերապահ:

Արդ, երէկ հետեւեալ շատ կարեւոր տեղեկութիւնը ստացանք մասնաւոր աղբիւրէ մը: (Կու տանք վերապահութեամբ).—

Խանջեանի անձնասպանութիւնը կատարուած է Թիֆլիսի մէջ, յուլիս 9ի գիշերը, ժամը 11ին, ժողովէ մը դարձին, իր պանդոկին մէջ:

Նոյն գիշեր քառասունի չափ ձերբակալութիւններ կատարուած են:

ՏԵՂԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԳԻԼԱԾ Է ԵՐԵՒԱՆ ՓՈԽԱԴՐԵԼ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆԻՆ ՄԱՐՄԻՆԸ, ԲԱՅՑ ՅԵՏՈՅ, ՆԿԱՏԻ ԱՌՆԵԼՈՎ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՅՈՒԶՈՒՄԸ, ՏԵՂԻ ՏՈՒԱԾ Է: Յիսուն հազար հոգի տեսնելու գացած են: Վրացի վարիչներու նենգութիւնը ակներեւ է: Մեծամասնութիւնը հասկցած է գաղտնիքը եւ միայն քանի մը կեղծաւորներ են որ խեղկատակութիւններ կը սարքեն: Լուրջ վրդովում, նոյն իսկ մտահոգութիւն կը տիրէ Թիֆլիսի հանդէպ

Այս առթիւ ստուգեցի նաեւ թէ արտասահմանէն եկած գաղթականներու բերած ապրանքները մեծ մասով վար կը դրուին: Պէտք է լաւ ընտրութիւն ընել նիւթերու մասին: Իսկ նոր ներգաղթի խնդիրը կախում ունի Մոսկուայի բարեհաճութենէն

Ժ՚Ա. ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

ՊԵՐԼԻՆ, 1 օգոստ. (Ցապաղած).— Ողիմպիական Զանգը, որ այս տարուան յունուար 16ին Տիւսէլտորֆէն Պերլին փոխադրուեցաւ խճուղիի ճամբով եւ երկար ճամբորդութեամբ, հսկայական, այս պահուս կը զօղանջէ կանչելով աշխարհի երիտասարդութիւնը մասնակցելու ողիմպիական խաղերուն: Ամբողջ քաղաքը դրօշազարդուած է միջազգայնօրէն. բայց ամէնէն շատ աչքի կը զարնէ գերմանական կեռ խաչը եւ ողիմպիական դրօշը իր հինգ բոլորակներով՝ կապոյտ, սեւ, կարմիր, դեղին, կանաչ:

Ի՞նչ կը նշանակեն այս հինգ բոլորակները —աշխարհի հինգ մասերն են անոնք: Աշխարհի երիտասարդութիւնը ողիմպիական ոգին ընդգրկած, իրարու կապուած, պիտի հաւաքուի այս դրօշին տակ եւ պիտի մրցի ցոյց տալով իր կարողութիւնը՝ ուժի, վարպետութեան եւ ձեւի ներդաշնակութեամբ:

Բայց ով որ առաջնութիւնը շահի, պիտի ստանայ ոսկի չքանշան: Յաջորդաբար պիտի տամ «Յառաջ»ի մէջ՝ ստացուած արդիւնքը:

Օգոստոս 1ին տեղի ունեցաւ բացումը. Պերլինի կեդրոնական քաղաքապետարանէն մինչեւ պետական մարզադաշտ (Rathaus) միլիոնաւոր ժողովուրդ լեցուած էր մայթերուն վրայ: Առաւօտեան ժամը 10ին սկսաւ եկեղեցական արարողութիւնը կաթոլիկ եւ աւետարանական մայր եկեղեցիներուն մէջ, յետոյ յարգանքի ցոյց անծանօթ զինուորի գերեզմանին վրայ unter der Linder. Ժամը 12ին Փրուսիոյ վարչապետ զօրավար Կէօրինկ ընդունեց Միջազգային ողիմպիական կոմիտէի անդամները. խօսուեցան օրուան պատշաճ ճառեր երիտասարդ հիթլէրեաններու (H. J.) ծովածաւալ բազմութեան. մանաւանդ յայտարարեցին նոր կարգադրութիւնը, որու համաձայն մարզական առաջնորդը եւ երիտասարդական առաջնորդը պիտի գործակցին երիտասարդ մարզական խումբերու բաժնին, բացառիկ զարկ մը տալու համար անմիջապէս ողիմպիական խաղերէն վերջ.

Ժամը 3.30էն մինչեւ 4 ողիմպիական կրակը, որ ձեռքէ ձեռք Աթէնքէն Պերլին հասած էր, յանձնուեցաւ գերման մարզիկներուն եւ տարուեցաւ մարզադաշտ: Այս երկար ճամբան ինքնաշարժի մէջ ոտքի կեցած Հիթլէր կ'ողջունէր իրեն սպասող շարանը միլիոնաւոր բազմութեան եւ ժամը 4ին կատարեց բացումը հոյակապ մարզադաշտին մէջ, որ շինուեցաւ համեմատաբար մեծ արագութեամբ եւ ամենայն կատարելութեամբ, նոյն այս ողիմպիական խաղերուն համար, ըստ իր փափաքին: Գերմանիոյ առաջնորդը միանգամայն հովանաւորն է ամբողջ Ժ՚Ա. ողիմպիականին:

Պերլին խրախճանութեան մէջ է. օտարներ եւ գաւառացիներ լեցուցած են պանդոկներն ու մասնաւոր հիւրանոցները: Պերլինցիները ի զուր չսերտեցին անգլիերէն, ֆրանսերէն եւ իտալերէն սովորական գիտելիքներ, զոր իրենց կը դասաւանդէին ամիսներէ ի վեր, նոյն իսկ ձայնասփիւռով: Անոնք պէտք է հասկնան հիւրերուն լեզուն եւ օգնեն անոնց, ճամբայ ցոյց տան, դիւրութիւններ ընծայեն կամ հիւրասիրեն: Օրուան նշանաբանն է,— օտարները պէտք չէ նեղուին, իրենց տան պէս պէտք է զգան: Իսկ ամէն լեզուով կը կարդանք «բարի եկաք», նաեւ... Hos geldiniz !

Այս պահուս կ'իմանամ որ Պերլին եկած են Հայեր ալ: Այս առթիւ կը յուսանք որ հանդիպումներ պիտի ունենանք երկրէ երկիր հաւաքուած Հայերու հետ:— Գ. Ֆրունճեան

ԽՄԲ.— Կարդալ Բ. էջին մէջ, մեր մարզական աշխատակցին տեսութիւնը Ողիմպիականի մասին.

ՅՈՒԶՈՒՄՆԱԼԻՑ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ տեղի ունեցան Երեսփ. Ժողովին մէջ, գործարաններու գրաւման հարցին առթիւ: Աջակողմեան երեսփոխանները գանգատեցան թէ՝ հակառակ ներքին նախարարին հաւաստիքներուն, գրաւումները կը շարունակուին: «Փաշականներ», կը պոռային ձախերը. «Մոսկուա գացէք», կը մռնչէին աջերը: Ներքին նախարարը պատասխանելով, յայտնեց թէ ինք յարգած է իր խոստումը: Վարչապետն ալ խօսք առաւ եւ վստահութեան խնդիր յարուցանելով, հարցապնդումները յետաձգուեցան:

ՑԱՆՈՒՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

Այսօրուան Հայաստանը հայ ժողովուրդին ամբողջական ձգտումներուն իրականացումը չէ. Սակայն, ինչ որ գոյութիւն ունի, կը կազմէ խարիսխը պետականութեան մը։ Մեր հայրենիքին մէջ եւ անոր շուրջ գործող բոլոր երեւոյթները պէտք է դիտել պետական ըմբռնումով։ Եթէ ներկայ Հայաստանին կը մօտենանք իբրեւ նոր կառուցուող պետական շէնքի մը, ապա եւ շահագրգռուած պէտք է ըլլանք, որ այդ շէնքը ըլլայ անթերի ու լիակատար։

Այդ իսկ պատճառով, բոլոր անոնք որ անտարբեր են դէպի սահմանային խնդիրները, կը յայտնաբերեն քաղաքական տհասութիւն եւ պետական ըմբռնումի պակաս։ Եւ տարօրինակ կերպով այդ հիմնովին սխալ տեսակէտը մենք կը տեսնենք թէ ծայրայեղ ձախերու եւ թէ աջերու մօտ։ Տարբեր մեկնակէտ ունենալով երկուքն ալ նոյն միտքը կը յայտնեն, ինչ որ բոլորովին կը հակասէ մեր երկրի պետական շահերուն։

Այսպէս, յուլիս 25ին «Փրթի Ժուռնալ»ի բաժէն Ամերիկայի «Բանուոր» թերթի համայնավար խմբագիրը կը յայտարարէր, թէ «Խ. Միութեան մէջ ներքին սահմանային վէճեր գոյութիւն չունին եւ մեզի համար միեւնոյն է, թէ Ղարաբաղը, Ախալքալաքը եւ Նախիջեւանը որո՞ւ կը պատկանին, — Հայաստանի՞ն, Վրաստանի՞ն թէ Ազրբէջանին»։ Նոյն միտքը կ'արծարծուի նաեւ Փարիզի կարմրուկ շաբաթաթերթի յուլիս 31ի թիւին մէջ։

Իսկ հայ «ազգայնական կազմակերպութեան» թերթին՝ «Ազդ»ի վերջին թիւին մէջ կը կարդանք.— «Բատական Հայեր շատ են մշտացել այն փաստով, որ հայկական մի քանի գաւառներ վերահաստատուած են հարեւան հանրապետութեանց մէջ։ Մենք այդ բանին ոչ մէկ նշանակութիւն չենք տալիս։ Բանի դեռ թէ Հայաստանը, թէ Վրաստանը եւ թէ Ազրբէջանը փաստական հանրապետութիւններ են, բացարձակապէս երկրորդական է, թէ ինչ սահմաններ կ'ունենան նրանք։ Իրական հետաքրքրութիւն ներկայացնո՞ւմ էր այն հարցը, թէ ո՞ր ռուսական նահանգին կը կցուէր հայկական հողի որ եւ է մասը»։

Համայնավարներն իրենց տեսակէտը կը հիմնաւորեն այն բանով, որ Խ. Միութեան մէջ ընդհանրական ընդդէմ ազատութիւն կը տիրէ, ամէն ոք կրնայ ազատ տեղը տալ եւ բնակութիւնը կը կատարուի անխտիր բոլոր երկրամասերուն վրայ, թէ հոն ազգային խտրութիւն չկայ, բոլոր ժողովուրդները եղբայրական սերտ կապերով միացած են եւ բոլոր խորհ. հանրապետութիւններու մէջ ազգային փոքրամասնութիւնները կը վայելեն նոյն իրաւունքներ եւն.։ Իսկ ազգայնականները կը յենուին այն փաստին վրայ, թէ քանի որ Անդրկովկասի մէջ տիրապետողը Ռուսաստանն է, հետեւաբար երկրորդական է թէ այս կամ այն հողամասը որո՞ւ կը պատկանի։ Իրենց տեսակէտը աւելի համոզիչ դարձնելու համար, վերջիններս Հայաստանի ներկայ գոյավիճակը կը համեմատեն ցարական Ռուսաստանի ժամանակուան կացութեան հետ։

Եթէ Անդրկովկասի ներքին սահմանային բաժանումը որ եւ է կարեւորութիւն չի ներկայացներ, շատ բնական հարցում մը կը ծնի. — Այդ պարագային ինչո՞ւ անպայման «հայկական մի քանի գաւառները» պատկանին Վրաստանին ու Ազրբէջանին, եւ ոչ Հայաստանին։ Հետեւաբար, եթէ աշխարհագրական, պատմական ու ազգագրական տեսակէտէն Հայաստանին կարուած այդ հողամասերը անոր սահմաններէն դուրս կը մնան, կը նշանակէ թէ լուրջ պատճառներ գոյութիւն ունին։ Այլապէս, ինչո՞վ բացատրել հանրապետական շրջանին վիճելի հողամասերու շուրջ ծագած կռիւները եւ Անդրկովկասի համայնավարներու 15 տարի տեւող վէճերը։

Խնդիրը այնքան ալ պարզունակ չէ, ինչպէս կը կարծեն աջէն ու ձախէն։ Որովհետեւ թէ Խ. Միութեան կազմին մէջ եւ թէ իբրեւ ռուսական ծայրագաւառ մը, նախ եւ առաջ գոյութիւն ունի Հայաստան։ Ոչ թէ ազգագրական կամ հողային իմաստով, այլ իբրեւ պետական կորիզ։ Անկախ վարչաձեւէն ու հոն տիրապետող ուժէն, այդ երկիրը աստիճանաբար կը կազմաւորուի իբրեւ պետութիւն։ Որքան ալ Հայաստանի արդի կառավարութիւնը կախում ունենայ Թիֆլիսէն կամ Մոսկուայէն, բայց եւ այնպէս հոն ապրող ժողովուրդին համար ան հայկական կառավարութիւն է։ Եթէ նոյն իսկ այդ կառավարութիւնը ամբողջովին կը գործադրէ Մոսկուայի հրահանգները, սակայն Հայաստանի ժողովուրդը անմիջականօրէն կ'ենթարկուի իր սեփական՝ հայկական կառավարութեան։ Իր կացութենէն դժգո՞հ թէ գոհ, անվիճելի է, որ այնտեղի ժողովուրդի աչքին Հայաստանը կը ներկայանայ իբրեւ հայկական պետութիւն։ Հետեւաբար մենք ալ պարտաւոր ենք Հայաստանի վրայ նայիլ իբրեւ պետական կորիզ եւ անոր համաձայն մշակել մեր տեսակէտները։

Նոյն իսկ խորհ. իշխանութեան տիրապետութեան 15 տարիները ցոյց տուին, որ Հայաստանը բոլոր պայմաններուն տակ կրնայ զարգանալ իբրեւ պետութիւն։ Եթէ իբրեւ պետութիւն արտաքին յարաբերութիւններ մշակելու հնարաւորութիւններ չունի, սակայն ներքին կառուցուածքին մէջ շատ բան եղած է։ Այսօր՝ Հայաստան ունի իր սեփական համալսարանը, գիտական հիմնարկները, դպրոցները, մատենադարանը, թանգարանը, պետական վարչութիւնները, պետական տնտեսական կազմակերպութիւններ եւն. Խնդիր չէ, թէ այդ ամէնը ինչ աստիճան անկախաբար կը գործեն կամ թէ հոն ինչ ոգի կը տիրապետէ։ Փաստ է որ այդ բոլորը հայկական են, Հայաստանին կը պատկանին եւ հայ պետական կեանքի հիմերը կը կազմեն

Եւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը այդ տեսակէտէն կը մօտենայ Հայաստանին։ Գոյութիւն ունեցող փաստերը մենք չենք ժխտեր, սակայն կը քննադատենք բոլոր այն երեւոյթները, որոնք այս կամ այն ձեւով կը թուլցնեն հայ պետականութեան հիմերը։ Մենք կը մատնանշենք միայն տնտեսավարութեան եւ վարչական եղանակներու մէջ կատարուած այն ըզխալները, որոնք կրնան արգելք հանդիսանալ Հայաստանի բարգաւաճման եւ յառաջդիմութեան։ Մեր փափաքն է, որ Հայաստանի մշակութային կեանքին մէջ տիրապետողն ըլլայ հայկական - ազգային ոգին։ Մենք կ'ուզենք լայն չափերով ներգաղթ, որպէսզի գաղութներու մէջ կորստեան դատապարտուած ժողովուրդ փրկուի եւ Հայաստան փոխադրուելով, զօրացնէ մեր հայրենիքը։ Սահմանային խնդիր կը յարուցանենք, որովհետեւ հայապատկան հողամասերը Հայաստանին կցելով, երկիրը աւելի պիտի զօրանայ ու բարգաւաճելու լայն հնարաւորութիւններ ստանայ։ Եւ վերջապէս, եթէ կը պայքարինք Մոսկուայի կամ Թիֆլիսի գերակայութեան դէմ, մեր միակ նպատակն է պաշտպանել Հայաստանի վեհապետական իրաւունքները։ Այնպէս որ մեր քննադատութիւններն ու պայքարը կ'ուղղուին ոչ թէ ընդդէմ Հայաստանի, այլ կը կատարուին յանուն Հայաստանի եւ ի պաշտպանութիւն հայկական մաքուր պետութեան։ Այս տարբերութիւնն է, որ չեն ուզեր ըմբռնել մեր հակառակորդները եւ անհեթեթ մեղադրանքներ կ'ուղղեն Դաշնակցութեան հասցէին.

Արդէն կեանքը ինքը ցոյց կուտայ, թէ ո՛րքան հիմնաւոր եւ տեղին են եղած մեր քննադատութիւնները։ Դաշնակցութիւնը չէ՞ր, որ տարիներ շարունակ կը պահանջէր վերջ տալ տնտեսական արկածախնդրութեանց, ընդունել հայրենիքի գաղափարը, չանբարոյացնել կենցաղը, ամուր պահել ընտանիքը, կանոնաւորել գրագրական գործը, դարձ տալ ազգային մշակոյթին եւ հնարաւորութիւններ ստեղծել ժողովրդային զանգուածներուն գործօն մասնակցութիւն բերելու պետական կեանքին։ Ի հարկէ, մեր խօսքը չէ, որ այդ բոլոր փոփոխութիւնները տեղի կ'ունենան խորհրդային աշխարհին մէջ։ Սակայն, երբ որոշ փոփոխութիւններ կը կատարուին, կը նշանակէ թէ իրենց ուժը կը պահեն Դաշնակցութեան կողմէ եղած մատնանշումները

Այս բոլորէն վերջ, բնական է, որ մեր պետական շահերու տեսակէտէն, բնաւ միեւնոյն չէ թէ Ղարաբաղը կամ Ախալքալաքը որու կը պատկանին. Անշուշտ, իրենք հայ համայնավարներն ալ կը զգան այդ հողամասերը Հայաստանի միացնելու անհրաժեշտութիւնը։ Ապացոյց այն ներքին խլրտումները, որ այդ գետնին վրայ ծագած են համայնավար կուսակցութեան նոյնին մէջ։ Մեր մեղադրանքն այն է որ հայ համայնավարները դաւանած նկատումներով, հարկ եղած ուժգնութեամբ չեն պայքարիր յանուն այդ հողամասերու միացման։ Կը քննադատենք հայ համայնավարներու պետական գիտակցութեան եւ քաջութեան պակասը, համակերպելու եւ ենթարկուելու հաճոյակատարութիւնը

Ամէնէն համեստ հաշիւներով, Նախիջեւանի մէջ կարելի է տեղաւորել մօտ յիսուն հազար մարդ։ Եթէ «Բանւոր»ի խմբագիրին համար միեւնոյն է, թէ որո՞ւ կը պատկանին վիճելի հողամասերը եւ ամէն ոք ազատ է ուզած տեղը ապրելու,— ապա հետաքրքիր է գիտնալ, թէ Խ. Հայաստանի կառավարութիւնը կրնա՞յ Նախիջեւանի շրջանին մէջ տեղաւորել արտասահմանէն ներգաղթողներու խումբեր։ Ի հարկէ, ոչ. բուն իսկ այն պարզ պատճառով, որ այդ երկրամասը կը պատկանի ոչ թէ Հայաստանին, այլ Ազրբէջանին։ Մանաւանդ ներկայիս, երբ համաձայն նոր սահմանադրութեան, Ազրբէջանը, զատուելով Անդրկովկասեան Հանրապետութենէն, առանձին հանրապետութիւն է դարձած։

Այս 15 տարիներու ընթացքին Բաքուի եւ Թիֆլիսի մէջ հիմնուեցան համամիութենական եւ համակովկասեան արժէք ներկայացնող ձեռնարկներ, անտեսելով Երեւանը։ Այսօր, երբ կը լուծուի Անդրկովկասեան Դաշնակցութիւնը, այդ բոլոր հաստատութիւնները կը մնան Ազրբէջանին եւ Վրաստանին։ Եթէ նոյն իսկ Հայաստան, Վրաստան եւ Ազրբէջան ռուսական ծայրագաւառներ են դարձած, մի՞թէ միեւնոյն է, թէ Մոսկուայի բարիքներէն ո՛ր «գաւառը» կ'օգտուի։

Ջէ՞ որ այդ «գաւառներու» անդրկովկասեան ժողովուրդներու ապագայ պետական ինքնուրոյն կեանքի կորիզները կը հանդիսանան։ Եւ ինչո՞ւ սահմանային եւ այլ խնդիրները, որ կրնան լուծուիլ ներկայիս, ձգել անորոշ ապագային։

Միշտ պէտք է նկատի առնել, որ բոլոր պայմաններու տակ, Հայաստանը կը կազմաւորուի իբրեւ պետութիւն։ Այս տարրական ճշմարտութիւնը չըմբռնողները իրաւունք չունին խօսելու կամ գործելու յանուն Հայաստանի։

ԱՇՈՏ-ԱՐՏՐՈՒՆԻ

11րդ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

Այս պահուս երկու հակոտնեայ երեւոյթներ, ամբողջ աշխարհի ուշադրութիւնը իրենց վրայ կեդրոնացուցած են։ Մինչ մէկ կողմէ, երեք շաբաթէ ի վեր եղբայրասպան կատաղի կռիւներու հետեւանքով, արիւնը առատօրէն կը հոսի Սպանիոյ մէջ, ադին Գերմանիոյ մայրաքաղաքին մէջ տեղի կ'ունենան համաշխարհային խաղաղութիւնը, առողջական ոգեւորումն ու ֆիզիքական գեղեցկութիւնը խորհրդանշող ողիմպիական խաղերը, տասներորդ անգամ ըլլալով (Տասնմէկերորդ կարգի տեսակէտով, տասներորդ կազմակերպութեան տեսակէտով, քանի որ 1916ին պատերազմին հետեւանքով Պերլինի մէջ տեղի չունեցաւ

Որքան դառն է, մեր իրականութեան մէջ, տարիներ շարունակ մարզական շարժումով, ֆիզիքական կրթութեամբ խանդավառուիլ, անտաման եռանդ ու ճիգ սպառել յետոյ, այժմ տարբեր ապաստաններու մէջ ցնցուելով մեր կեանքին պահանջները բաւարարող պայմաններ, այնինչ մեր սեփական հայրենիքին մէջ կրնային այդ շարժման առաջնորդներն ու տարածողները դառնալ։ Ու այսօր անսահման յուզումով ու երանութեամբ երեւակայութեան քաղցր պատկերներով հեռուէն է որ կը հետեւինք ուժի ու մկանի այս շքեղ ցուցադրութեան, որ ամէն չորս տարին անգամ մը կուգայ ցնցել պատճառել ոչ միայն մարզական ծերացած մրցանիշներուն այլ եւ քաղաքական ու տնտեսական անվերջ պայքարներէն ու տագնապներէն յոգնած, սպառած ու յուսահատ ոգեղէններուն։

Աւասիկ … պատկերի մէջ … Պերլինի Ողիմպիականին … բացումին նկատի ունենալով ձեռնարկին կարեւորութիւնն ու համաշխարհային հանգամանքը, պիտի փորձեմ յաջորդաբար աւելի մանրամասնութիւններ հաղորդել, տալով լոյս մրցումներուն ճշգրիտ արդիւնքը

Մօտ 5000 մարզիկներ որոնք կը ներկայացնեն աւելի քան 50 ազգութիւններ, իրարու քով եկած, պահ մը իրենց երէկի քէնն ու առնչութիւնը մոռցած հանդիսաւորապէս կը խոստանան կողք կողքի, առողջական ոգիով ու կարգապահութեամբ մրցիլ ի յայտ բերելով իրենց արդարութեան … ճշմարտութեան, ուժին ու … ճարպկութեան … սքանչելի արժէքները։ Արդարեւ ինչ աւելի գեղեցիկ պատկեր, ինչ աւելի ներշնչող ու սրտապնդիչ խոհել քան այն որ աշխարհի ամէնէն ուժեղ, ամէնէն յաղթանդամ ու անպարտելի մարզիկը, որ քիչ յետոյ ամբոխին կուռքը պիտի դառնայ, որ յաղթանակի ու խաղաղութեան դափնիներ պիտի խլէ, ցոյց պիտի տայ միաժամանակ համեստութիւն, կարգապահութիւն ու դատաւորներու տուած վճիռը անտրտունջ ընդունելու ազնիւ պատրաստակամութիւն մը։ Ահա թէ ուր է մարզական շարժումին իսկական ոգին՝ զօրաւոր մկաններէն ու կորովի ջիղերէն առաջ։ Ո՜ւր էր թէ երեւոյթը կրկնուէր նաեւ ազգերու եւ պետութիւններու կեանքին մէջ։ Որքան դժբախտութիւններու եւ աղէտներու առաջքը կարելի էր առնել այսպէսով։

Հա՞րկ է յիշել դառնութիւնը զոր կը զգանք հաստատելով մեր բացակայութիւնը ազգերու այս ընտրեալ ու … ներկայացուցիչներու հաւաքոյթին մէջ, երբ ամէնայետին ժողովուրդներն անգամ իրենց տեղը բռնած են, ըլլայ մէկ կամ երկու ներկայացուցիչներով։ Ու Փարիզ նստած մեր երեւակայութեան ուժով, ներքին անցուոց ցանկութեամբ, շնորհիւ անթելին վայրկեանը վայրկեանին հաղորդած լուրերուն եւ ընդարձակ ու մանրամասն տեղեկութեանց, այդ յուզիչ պահերը հեռուէն հետեւ է որ կ'ապրինք։ Համաշխարհային այս մարզահանդէսներուն ականատեսի իրաւունքը մէկ անգամ միայն վիճակուեցաւ ինծի, տասներկու տարի առաջ, երբ Փարիզն էր առանձնած 8րդ Ողիմպիականի կազմակերպութիւնը։ Անկէ ի վեր այս խաղերը կը շրջին հին ու նոր աշխարհներու մէջ, Ամսթերտամ (1928), Լօս Անճէլըս (1932) եւ Պերլին՝ մասնիկի աւելի բախտաւորներու եւ առանձնաշնորհեալներու։ Մեր մամուլին պայմանները չեն ներեր մասնաւոր ներկայացուցիչ ղրկել, այն ալ ներկայ տնտեսական անտարեյ ու ապահովակի շրջանին։ Ֆրանսայի մամուլին պարագան միայն նկատի առնելով երեւոյթը նման պէտք է ըլլայ քիչ մը բոլոր հարեւան եւ հեռաւոր երկիրներուն համար ալ — կարելի է ըսել որ փարիզեան գրեթէ ամբողջ մամուլը եւ պաշտօնական թերթերուն մեծագոյն մասը, իրենց մէկէ աւելի թղթակիցներն ունին Պերլինի մէջ, իրենց սեփական ինքնաշարժներով եւ հեռաձայնով։ Միայն Փարիզի … օրաթերթ «Օթօ»ն, տասներկու թղթակից եւ աշխատակից ունի Ողիմպիականի ամէն մէկ մասնագիտական ճիւղին յատուկ։ Մեր ընթերցողներուն, տեսակ մը ամփոփումը պիտի ըլլայ հանդիսութեանց եւ մարզախաղերուն, ի պէտս եւ ի գգլխ մեր երիտասարդ մարզական սերունդին։

Պերլինի Ողիմպիականին անդրադառնալէ առաջ, յիշողութիւնները թարմացնելու համար, հարեւանցի ակնարկ մը նետենք անոր ծագումին եւ վերակենդանացման վրայ։

Ինչպէս յայտնի է, ողիմպիական խաղերը ծագում առին հին Յունաստանի մէջ, Քրիստոսէ մօտ ութ դար առաջ։ Այս մրցումները, որոնք նուիրուած էին Զեւսի (Արամազդ) տեղի ունենալով Ողիմպոս լերան ստորոտը, կոչուեցան ողիմպիական խաղեր եւ շարունակուեցան մինչեւ 396 թուականը Քրիստոսէ վերջ։ Յունաստանի քաղաքակրթութեան անկման հետ, այս խաղերուն կազմակերպութիւնն ալ վերջ գտաւ, մրցավայրն ու շրջակայքն ալ տարիներու ընթացքին աւերակներու վերածուելով հողին տակ թաղուեցան։ Անցեալ դարու կէսերուն գերմանացի գիտնականները, Ողիմպոսի ստորոտը պեղումներու ձեռնարկեցին եւ հին տաճարներու յամառ աշխատանքներու շնորհիւ, այդ շրջանի քաղաքակրթական մնացորդները լոյս աշխարհ բերին։ Սակայն ձեռք բերուած այս արդիւնքը գիտական հետաքրքրութեան մը արթնցուցած հետաքրքրութենէն անդին չանցաւ, երբ մօտ երեսուն տարիներ վերջ, մեծահարուստ Ֆրանսացի մը՝ կոմս Փիէռ տը Քուպերթէն 1892ին, հին ողիմպիական խաղերը վերակենդանացնելու գաղափարը մէջտեղ նետեց։ Հակառակ սկզբնական շրջանին գտած անտարբերութեան եւ նոյն իսկ հեգնական վերաբերումին, գաղափարը հետզհետէ ձեւ ու մարմին առաւ. 1894ին կարելի եղաւ Սորպոնի մէջ միջազգային ողիմպիական համաժողով մը գումարել։ Ան որոշեց ողիմպիական խաղերը ծագումի տեղին։

Ի պատիւ հին Յունաստանի՝ առաջին կազմակերպութիւնը տեղի ունեցաւ 1896ին Աթէնքի մէջ, յոյն բարերարի մը՝ Ավէրոֆի կառուցանել տուած նոր մարզարանին մէջ։ Ի մէջ այլոց ծրագրին մէջ զետեղուեցաւ նաեւ Մարաթոնի վազքը, ի պատիւ այն հին զինուորին, որ Մարաթոնէն մինչեւ Աթէնք բաժնող 42 քիլոմեթր հեռաւորութիւնը չնչասպառ վազած էր, մայրաքաղաքին աւետելու համար յոյն հրամանատար Միլթիատեսի տարած յաղթանակը, պարսիկ Քսերքսէսի բանակին վրայ։ Այս քաջ ու յանդուգն զինուորը հազիւ լուրը հաղորդած՝ ուժաթափ ինկած մեռած էր։ Բարեկէալ զուգադիպութեամբ մը 1896ին ալ, այս մրցման մէջ յաղթանակը Յոյն մը շահած էր, Լուիս, … ազգային դարձած պարզ հովիւ մը … այս անգամ մինչեւ Պերլին գացած է, … իր վաթսուն տարիներուն Ողիմպիոսի ստորոտէն բերուած ձիթենիի ճիւղ մը նուիրելով Հիթլէրի։

Անկէ յետոյ մրցումները կանոնաւորաբար շարունակուեցան ամէն չորս տարին անգամ մը։ 1900ին Փարիզ, … պա Սէն Լուի (Ամերիկա), Լոնտոն, Սթոքհոլմ (ուր Հայերը ալ ունեցան երկու ներկայացուցիչներ՝ Վահրամ Ս. Փափազեան եւ Մկրտիչ Մկրեան), 1916ին ամբողջ Եւրոպան հուրի եւ սուրի մատնուած էր, այդ պատճառաւ նոյն տարին տեղի ունենալիք Պերլինի խաղերը ջնջուեցան։ Զինադադարէն 1920ին Անվերս, յետոյ Փարիզ, Ամս-

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

Միւթէսարրըֆի արտաքինէն դժուար էր բան հասկնալ — վարպետ էր իր ներքինը չմատնելու համար, բայց իր ստորադրեալները այնքան ալ վերապահ չէին։

Մարտի վերջերուն, միւթէսարրըֆը Բաղէշ հրաւիրուեցաւ կուսակալի կողմէ. այժմ գաղտնիք չէ որ Հայերու տարագրութեան եւ հայ ղեկավարներու ձերբակալման ու ջարդի հրահանգներ տալու համար էր.

Իրեն փոխանորդ նշանակեց մալ միւտիրին. միամիտ ու բարի ծերուկ մըն էր, որ այցելեց առաջնորդարան եւ իր կարծիքով պետութեան օգտակար ծառայութիւն կատարելու նկատումով երեւի, մեր չգիտցած շատ բաներ հասկցուց մեզի։

Անկէ յանցինք, որ Ավզուցի Մուրատը յետ բարձրացած է եւ հետադիր էին առաջած թէ անցեր է Սասուն. կ'ուզէր մենէ ստուգել … Ըսաւ թէ Վասպուրականի յեղափոխականներու մէջ ալ խլրտումներ կան, ու, ի հարկէ, յոյժ որոց որ կառավարութեան հաւատարիմ մնանք եւ պատերազմի այս ծանր օրերուն թեթեւցընենք բեռը, եւ ասոր նման խօսքեր։ Ինքը հակաիթթիհատ էր. տալով կ'առէր միւթէսարրըֆը. «Երէկուան յանցանքներուն յանձնած են երկրի ղեկը, ափսոս այս երկրին …», կ'ըսէր

Պարզ էր մեր ճակատագիրը ուրեմն։ Կը կարծէինք թէ հալածանքը միայն հայ հասարակական եւ յեղափոխական ղեկավարութեան դէմ է. պէտք էր զգուշանալ ուրեմն անոնց. առաջին հարուածը յեղափոխական ղեկավարութեան պիտի տային։ Այս ամէնը հաղորդեցի Սասուն առաջնորդներուն. պատասխանը եղաւ, որ մուսուլմանները պէտք է թաքցնել, մարտական ուժերը հոն ղրկել. ինծ ալ կը կանչէին իրենց քով։ Անհնար էր այդ մասին մտածել իսկ. Էրզրումէն ալ Փիլոսը եւ Միհրան Թէրլէմէզեանը թախանձագին կը խնդրէին հոն երթալ՝ կառավարութեան հետ կապ պահելու համար. բայց Վանէն կրնային ուղել մէկը եւ այդպէս ալ գրեցի իրենց

Սասունէն ալ մտահոգիչ լուրեր ըկան գալ

Աշիրէթներու կեդրոնացում կը կատարուէր հարաւէն եւ արեւմուտքէն իբր թէ պատերազմի երթալու համար, բայց բոլոր իրենց շարժումներէն եւ պատանդի կեցուածքէն պարզ էր, որ Սասունի գլխուն փորձանք մը կը պատրաստուէր։ Թուրքն ի եւ Կարինի հոն երթալէ վերջ Սասունը ընդդիմութեան եւ միանգամայն ըմբոստութեան կը պատրաստուէր։ Անոնք անկէ միշտ կը հաւատացնէին մեզի թէ Սասունի դէմ պիտի ուղղուի նախ Թուրքերու հարուածը եւ անոր դիմադրութեան յաջողութենէն կախուած է Մուշին եւ քաղաքի փրկութիւնը. հետեւաբար մարտական փորձառու ուժերը եւ միակողմանի կը թուէր անոնց այդ տեսակէտը։ Միշտ Թուրքեր պէս կը մտածէր նաեւ Վանի իշխանը, կարծելով թէ լեռներու մէջ է փրկութիւնը, իսկ քաղաքը անյոյսալի յենարան է եւ քաղաքացիք մեզի տարր են …

Շատ ընկճուած էր սրբազանը լսելով դէպքերու այդ ընթացքէն. Նոյն իսկ անգամ մը խնդրեց գիշերով անձամբ հոն երթալ եւ համոզել, որ Բուլանը եւ … քաղաքը ձեռքէ չթողուն

Մարտի վերջին օրերուն էր … մը շատ յուսահատ ու սեւ միտքերով նստած էինք առաջնորդարանի սրահը, երբ սարսափ Ցարօն արագ ներս մտաւ ու խորհրդաւոր շարժումով մը ինծ դուրս կանչեց. ռուսական բանակէն սուրհանդակներ էին եկած … Փրկուա՞ծ էինք արդեօք — առաջին հարցը որ տուի ինծ. անհաւատալի հրաշք կը թուէր սուրհանդակները Կարպայի տունն էին. քրտական տարազով երկու քրտախօս երիտասարդներ եւ մէկ քիւրտ աղջիկ եկան տեղերէն, քօղը վար առին եւ ակնածանքով մօտենալով ծունկի եկան ու համբուրեցին ձեռքս. բռած էին իրենց թէ «Մեծ կոմիտան» ն եմ. Սերգոյի Հայեր էին այդ սքանչելի հերոսները Տիգրան եւ Եէզօ (գեղաքսապար մոցած եմ աղջկայ անունը). անտարհան խումբը գաւառներով գրկեց հարազատներէ մեծագոյն այդ հարազատները, որոնք եօթը օրէ ի վեր, գիշեր ու ցերեկ անցած էին մահասփիւռ ճամբաներէ, Թրքական եւ համիտեէի շղթաներէն, փչուր մը յոյսի նշխար հասցնելու Տարօնի անյոյս ժողովուրդին …

Քրտիկէ գիտնած, թքլուած ու ճմրթկուած թուղթի կտոր մըն էր. ստորագրուած էր «Դիւօման»ի կողմէ։ Անծանօթ էր ինծի թէեւ, բայց կուսակցական ընկեր պէտք է որ ըլլէր, որովհետեւ Թոռամի մասին կը խօսէր, որ քանի մը օրէն իր քովը, բանակատեղը պիտի գար։

Դիւօմանը կը գրէր թէ ռուսական բանակը Գուլանքն է եւ յուսով Ս. Կարապետ պիտի հասնի. կը յորդորէր քիչ մըն ալ դիմանալ. կը խնդրէր մանրամասն եւ ստոյգ տեղեկութիւններ մեր շրջաններու Թրքական կանոնաւոր եւ անկանոն ուժերու մասին։ Շաբաթէ մը ւեռ կարելւոյն չափ տեղեկութիւններ հաւաքուեցան, որու համաձայն Ախլաթի կողմերը ոչ մեծաքանակ քրտական ուժեր էին. Մուշը նորակոչներու կեդրոնացման վայր էր, որոնք որակով արժէք չունէին. Տիգրանակերտէն եւ Խարբերդէն 4 — 5000 կանոնաւոր զօրքեր եկած եւ տեղաւորուած էին դաշտի հարաւային մասերուն մէջ։ Այս բոլոր տեղեկութիւնները, ինչպէս նաեւ Տարօնի եւ Սասնոյ ժողովրդի վիճակը, մեր զինին կախուած վտանգը շեշտելով, բանակի զօրք հասկ. մասի ժամ առաջ գալու մտնելու մասին սրբազանին եւ ամէնքիս անունէն կը թախանձէինք. Կասկածի տեղի չտալու համար, ինչպէս նաեւ խուզարկութեան պարագային նամակը անվտանգ եւ անձեռնմխելի պահելու հոգածութեամբ ձեւ մը մտածեցի. գաղտնի մելանով գրեցի 8—10 մատնաչափ լայնութիւն ունեցող երկար հաստ թուղթի մը վրայ միւս երեսը հմայիլի արաբական նշաններով եւ նշաններով (մեծ մասամբ երեւակայական, ի հարկէ) լեցնել տուի մեր սքանչելի պատանիներէն լաւ թրքագէտ Լեւոնին։ Ամանականի ծալլելով՝ կարեցինք հենամաշ կաշիէ լաթի մը մէջ, անկէ ետ ամրացուցինք երկու կապով … եւ կարեցինք ներսէն Տիգրանի թեւին տակ … Այսպէս ճամբու դրինք՝ մեր վերջին ոսկէ յոյսերը … նոյնց յաջողութեան կապուելով։ Հայ աղջիկը պահեցինք. գնաց Տէրկէվանէ գիւղը եւ թշուառ ու թանկագին հերոսուհին յետագային զոհ գնաց հազարաւորներու հետ։

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(20)

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

—.—

ԲՈՒՌՆ ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—.—

Ֆրանսացի ուսուցիչներու տարեկան համագումարը, որ տեղի կ'ունենայ ամէն ամառ, արձակուրդի շրջանին, պահ մը մեծ աղմուկ յարուցանելով մամուլին մէջ, այս տարի եւս կը գրաւէ թերթերը:

Այս համագումարը մանկավարժական մտահոգութիւններ չունի, ան տեղի կ'ունենայ ճշդելու համար ուսուցիչներուն դիրքը օրուան քաղաքական եւ ընկերային տագնապին մէջ, պաշտպանելու համար իրենց պաշտօնակցական շահերը:

Եւ ահա, այս տարի, ուսուցչական այս համագումարը կ'որոշէ խափանել գործադուլ՝ արգելք հանդիսանալու համար պատերազմին: Այդքան դիւրի՞ն բան:

Օրանի ուսուցչական միութեան ներկայացուցիչը, Կէնուն, մեծ հաւատք ունի իրենց յաջողութեան մասին:

— Զորս միլիոնի կը հասնին ամէն — տիքային անդամները, կ'ըսէ, եթէ այս 4 միլիոնէն 3 միլիոնը մէկ ժամ գլուխ ցցեն, մերժեն հագնիլ զինուորական համազգեստը, ոչ գործադուլ կը կատարուի, ոչ ալ պատերազմ տեղի կ'ունենայ: [illegible] չի կրնար 6 միլիոն ռազմիկ գտնել՝ հնազանդեցնելու համար զօրաշարժին չհպատակողները:

Կը տեսնէ՞ք, ո՞րքան դիւրին է արգելք ըլլալ պատերազմին. Եւ խորհիլ որ զինաթափութեան խորհրդաժողովներու մէջ ջո՛ւր են ծեծեր մինչեւ հիմա, փոխանակ Կէնուն մը գտնելու եւ խելք հարցնելու: Կէնուն կը թելադրէ նաեւ անջատ զինաթափութիւն, որպէսզի խաղաղութիւն ըլլայ երկրի վրայ եւ հաճութիւն՝ մարդոց միջեւ: Անջատ զինաթափութիւն, որովհետեւ երբեք կարելի չէ հաւաքական զինաթափութիւն սպասել:

Ֆրանսացի գրագէտ մը կ'ըսէ թէ պաղ մը սորվեցնել Ֆրանսացի ուսուցիչներէն,— ահա տարբեր տիպար մըն ալ:

Դժբախտաբար, միւս պատգամաւորներն ալ, բոլորն ալ ուսուցիչներ, մէկ հատիկ գաղափար չեն արտայայտած, որ իմացական գեղեցկութիւն ունենայ: Կարծես 10—15 տարեկան պատանիներ են, որ կը խօսին: Այո՛, անկցի՛ պատերազմը, անկցին զինապաշտները, բայց խօսինք խելքը գլուխը մարդոց պէս:

Ուսուցիչ Մալթէր յայտարարեց թէ «պատերազմը սպաննելու գերագոյն միջոցն է ընդհ. գործադուլը: Մենք պիտի չխաբուի՛նք նոյն իսկ եթէ կարմիր ծաղիկներ յարեն մեր հրացաններուն: Երիտասարդութիւնը ջնջեցէք մեզնէ»:

Փէյլթիլ քննադատեց այս աղաղակող միտքերը, ըսելով.— Սխալ է խափանել զօրաշարժը: Պիտի մերժէ՞ք ձեր օժանդակութիւնը եւ համակրանք ցոյց տալ Սպանիոյ աշխատաւորներուն, երբ Մատրիտի կառավարութեան վրայ կատարուէր յարձակում մը ոչ թէ ներսէն, այլ դուրսէն: Չէ՞ որ աշխատիլ Սպանիոյ համար, կը նշանակէ աշխատիլ Ֆրանսայի համար: Ընկեր մը ըսաւ. «Աւելի կը նախընտրեմ գերութիւնը, քան մահը»: Ճաշակի խնդիր է, բայց ես կը նախընտրեմ «մահը քան գերութիւնը»: Պատերազմի դէմ ձեր բանաձեւը անարժէք կը դառնայ, երբ նկատի չունիք այս պարագան:

Միոֆօլ յայտարարեց.—Մենք պիտի մերժենք պատերազմիլ աշխարհակալներուն հաշւոյն, բայց պիտի պատերազմինք մեր ընկերվարական գաղափարներուն համար: Եթէ Սպանացի ըլլայինք, անշուշտ պիտի կռուէինք կառավարութեան կողքին, բայց պիտի նետէի՞ք ձեր զէնքը, եթէ կառավարութիւնը յարձակում կրէր Փաշական պետութեան մը կողմէ: Պարագաներ կան, երբ ազգային շահերու պաշտպանութիւնը կը դառնայ պաշտպանութիւն դասակարգային շահերու, հետեւաբար այդ կռիւը կը շահագրգռէ մեզ: Երբ օտար Փաշիզմը որ բռնած է սեղմել մերչուրջը, օգնութեան հասնի Ֆրանս. Փաշիզմին, մեր ընկերային պայքարը կը դառնայ ազգային պայքար:

Բայց Մալթէր ականջները գոցած կը պոռայ.— Ո՛չ, մենք չենք ուզեր կռուիլ ոչ մէկ պատերազմի մէջ, ոչ մէկ ասիթով: Մենք պէտք է շարունակենք ընդհ. գործադուլը, գրաւենք գործարանները,— երբ գործարանները կը մնան գործատէրերուն ձեռքը, դաւաճանութիւն է այդ, բայց երբ գործարանները կը պատկանին գործաւորներուն, այդ է ազատութիւնը: Եւ մենք գործարաններուն գրաւումը պէտք է դարձնենք մեր նշանաբանը:

Մալթէր կ'երեւի Փրիւտոն կարդացած է քիչ մը,— Փրիւտոն կ'ըսէ.— «Սեփականատիրութիւնը գողութիւն է». Բայց չէ կարդացած իրական կեանքը: Ահա թէ ինչու ժողովրդական ճակատի կառավարութեան նուիրումն անգամ անհերքելի մեղք կը համարի եւ կ'ըսէ.— Ցեղաղիմական ծերակոյտին ընդդիմութեան առջեւ ժողովրդական ճակատի կառավարութիւնը ծակածընդալի նման ամբողջ նստաւ, Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը եւս իր տկարութեամբ խոչընդոտ հանդիսացաւ յառաջխաղացութեան:

Միսս է նաեւ Փուարօ.

— Պէտք է հակակշիռ տակ առնել մամուլը, քննութենէ անցընելով ոչ միայն անոր նիւթական աղբիւրները, այլ եւ լուրերու խողովակները: Հիմնել կառավարական դեկոյցի դիւան մը, ամէն օր պարտադիր հրատարակելու համար դեկոյց մը, զոր կարդալով ամէն մարդ պիտի հասկնայ թէ ինչ կը մտածէ կառավարութիւնը:

Թոմէլա պախարակեց «հանրապետական թնդանօթներով» եւ «հանրապետական հրասայլերով» կատարուած գործողութիւնները, որոնք ժողովրդական ճակատին յարելով՝ որոշ համակրանք մը գրաւած են աշխատաւոր դասակարգին մէջ, սակայն ինք երբեք համակերպիլ չի գտներ անոնց «հանրապետական երախը»: Խօսքը քննադատեց նաեւ «Մարսէյեզի» նուիրագործումը եւ Թոմէլ ար Լէյի պանծացումը: Ցետոյ ըսաւ.

— Տարբերութիւն չկայ պաշտպանողական կամ յարձակողական պատերազմներուն միջեւ, որովհետեւ դժուար է զատորոշել: Մեր նուիրական պարտականութիւնն է կռուիլ բոլոր տեսակի պատերազմներուն դէմ: Ֆանգել հաւաքական ապահովութեան առասպելը: Շարունակել ընդհ. գործադուլը, սպաննելու համար պատերազմը: Զօրաշարժի ժամանակ՝ չառնել է այլ եւս: Պէտք է այժմէն, Դամոկլեան սուրի պէս, գործադուլին, ուրուականը կախել կառավարութեան գլխուն վերեւ:

Թոմա առաջարկեց պայքար բանալ, որպէսզի վերաքննուի Վերսայլի դաշնագիրը եւ ջնջուի այն ամբաստանութիւնը, որ Գերմանիոյ վրայ կը նետէ ընդհ. պատերազմին պատասխանատուութիւնը: Առաջարկեց նաեւ անջատ զինաթափութիւն, միամեայ կամ վեցամսեայ զինուորական ծառայութիւն, կազմակերպել համաժողովական գործադուլը՝ արգելք հանդիսանալու համար որ եւ է պատերազմի:

Ֆէյրէ եւս դէմ արտայայտուեցաւ ամէն ձեւի պատերազմի, քննադատեց կառավարութիւնը, որ յարգանք ցոյց կուտայ Ազգերու Դաշնակցութեան, այդ «աշխարհակալութեան պաշտօնատան», քննադատեց կառավարութիւնը նաեւ անոր համար որ կը յարգէ դաշնագիրները: Առաջարկեց որ երկրին աշխատաւորները երբեք չհամակերպին որ եւ է ձեւի պատերազմի, պահանջեց ընդհանուր ներում եւ ամ-միջապէս,— ազատ արձակել զինապաշտութեան դէմ կռուողները որ դատապարտուած են, զէնքէ վախցող սուրբերը որ չեն պատասխանած զօրակոչին, վերջապէս պահանջեց ապաղինել երկրին բոլոր սահմանագլուխները, կռուիլ զինուորական ազգայնամոլութեան դէմ, զինուորական պատիւներու դէմ, դրօշի յարգանքին դէմ: Խնդրեց ուսուցիչներէն, որ ամէն տեղ քարոզեն թէ թշնամին երկրին մէջ է եւ ոչ թէ դուրսը, թէ հարկ է այժմէն միթինկներ սարքել պատերազմի դէմ, ցոյցեր կատարել փողոցներու մէջ, հասնելու համար ապստամբական գործադուլին, կասեցնելու համար զինարշաւը: Իսկ եթէ, հակառակ այս ամէնուն, պատերազմ ծագի, պատերազմը վերածել ընկերային պատերազմի:

Խօսելով այս համագումարին մէջ արտայայտուած տեսակէտներուն եւ պաշտպանուած առաջարկներուն մասին, որոնք մախերուն իսկ զարմանք պատճառեցին, «Էքօ տը Փարի», ապշահար կը հարցնէ.

— Ի՞նչ են ասոնք թէ ոճրագործ:

թերթամ, Լոս Անճէլըս ու ահա Պերլին. Ցաջորդը՝ որուն համար երեք ազգութիւններ թեկնածու կը ներկայանային, Անգլիա, Ֆինլանտա եւ Ճափոն, վերջնապէս վաւերացուեցաւ Ճափոնի: Հազիւ լուրը իմացուած՝ ամբողջ երկիրը անսահման ցնծութեան մէջ թաղուեր է եւ որոշուեր է խրախճանութիւններ շարունակել երեք օր երեք գիշեր: Այժմէն կարելի է երեւակայել թէ պատկերը ինչ պիտի ըլլայ չորս տարի վերջ: Արդէն իսկ 66 միլիոն Ֆրանքի անմիջական վարկ մը սահմանուեր է, այժմէն ձեռնարկելու համար: Ճափոն իր կարգին որոշած է Պերլինէն աւելի գերազանց կազմակերպութիւն մը ընել: Ուրեմն սպասենք եւ յուսանք:

Գ. ՃՕԼՕԼԵԱՆ

ՉԱՅՆԻՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՍՄԱՎԼԵՐՋԻ ՀԱՆԴԻՍԸ

ՆԻՍ, 4 օգոստ. (Յառաջ).— Նիսի մանկապարտէզին տարեկան հանդէսը տեղի ունեցաւ անցեալ կիրակի կէսօրէ վերջ: Ժամանակէն առաջ դպրոցասէր հասարակութիւնը լեցուցած էր սրահը: Ներկայ էին օտարախնութեան եկած Փարիզցիներն ալ: Ժամը 3 ու կէսին հանդէսը բացուած յայտարարեց հոգաբարձութեան ատենապետը եւ պարզեց դպրոցին վիճակը: Ցետոյ ցաւ յայտնեց այն ծնողներուն որ իրենց զաւակները հայկական վարժարան չեն ղրկեր: Իրաւունք ունէր քանի որ մանկապարտէզը կը պահէ միայն 22 աշակերտ: Վարժուհի օրիորդ Աստղիկ Գրիգորեանի տարած աշխատանքին շնորհիւ, բոլոր արտասանութիւններն ու խմբերգները շատ յաջող անցան: Դժբախտաբար աղմուկը սկիզբէն մինչեւ վերջ շարունակուեցաւ մանաւանդ որ ինքը հոգաբարձութիւնը փոխանակ հսկելու կարգապահութեան, զինքը սեղաններուն շուրջ հաւաքուած «ժուռնալէքներ» կ'ընէր միեւնոյն հանդիսասրահին մէջ: Կատարեալ «փանայիրի» մը, միայն լաբէամուն էր պակաս: Աղմուկը այնքան սաստկացած էր որ Փարիզի հիւրերը ոտքի ելլելով կարգի հրաւիրեցին, բայց ո՛վ է լսողը ... Այսպէս չորս ժամ շարունակ աղմուկ:

Ինչպէս ըսի, բոլոր աշակերտները լաւ պատրաստուած էին, թէեւ կարգադրութեանց մէջ թերութիւններ կային, օրինակ դրօշներով պարը փոխանակ տղայոց ձեռքը երկերկու Ֆրանս. դրօշ տալու, կրնային մէկն ալ հայկական ընել կամ կրնային գոյնզգոյն թուղթէ պզտիկ դրօշներով կատարել քայլերգը: Աւելին այդ քայլերգը եղաւ իրօք գայլերգ ինչպէս կարգացինք իրենց յայտագիրերուն մէջ «գայլերգ...»: Շատ ցաւալի էր որ առաջին անգամ ըլլալով այդքան բազմութիւն ներկայ էր հանդէսին, բայց բոլորը դժգոհ մեկնեցան չորս ժամ աղմուկ լսելով: Տեղի ունեցաւ նաեւ վիճակախաղ մը: Մուտքէն եւ վիճակախաղէ գոյացաւ կոկիկ գումար մը: Դպրոցը բաց չունի, նոյն իսկ գանձը դրամ կը գտնուի: Չմոռնամ յիշելու որ Նիսի Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղը տարեկան 1200 Ֆր. կը նուիրէ դպրոցին:

Թղթակից

ՄԵՍԼԵՌՋԻՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՍԸ

—•—

ՎԱԼԱՆՍ.— Սէօլէօզի «Արեւելք» Վերաշինաց Հայր. Միութեան Վալանսի մասնաճիւղի վարչութեան կազմակերպած դաշտահանդէսը տեղի ունեցաւ յուլիս 26ին: Կիրակի առաւօտ ժամը 8էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 8 Մալիտոր անտառին մէջ: Հակառակ Մալաթիոյ Հայրենակց. Միութեան խաչաձեւումին եւ երկու նշանախօսութիւններու, կոկիկ բազմութիւն մը համախմբուած էր դաշտին մէջ:

Օրուան նախագահ Կարապետ Եովհաննէսեան հանդէսը բացաւ «Մեր հայրենիք» խմբերգով: Ցետոյ ներկաները մէկ վայրկեան յարգանքի կեցան Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան առթիւ: Նախագահին բացման խօսքէն յետոյ սկսաւ գեղարուեստական բաժինը: Փոքրիկներու կողմէ եղան արտասանութիւն, մեներգ եւ անակնկալներ: Բանախօսութենէ մը վերջ, տեղի ունեցաւ վարչութեան կողմէ աճուրդը, որուն սիրով մասնակցեցան ներկաները:

** Մասնաճիւղիս վարչութեան ջանքերով, յուլիս 9ին հիմը դրուեցաւ «Արեւելք» Վերաշինացի Տիկնանց բաժնին, 2—4 անդամուհիներով: Վարչութեան անդամուհիները եռանդուն աշխատողներ են, եւ կը ջանան օժանդակել նոր Սէօլէօզի շինութեան: Անշուշտ իրենց Ֆրանսաբնակ քոյրերն ալ պիտի ուզեն կազմել տիկնանց բաժիններ եւ աջակցիլ վերաշինութեան

Վարչութիւն

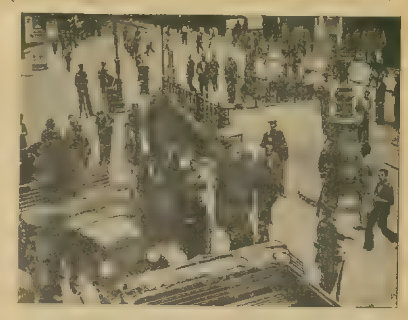

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ
Մատրիտի գլխաւոր հրապարակներէն մէկուն վրայ կը ձերբակալեն կասկածելիները:

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԸ ՈՒՂԵԳԻԾ ՉՈՒՆԻ

—.—

Գուէրէչի Արազը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (2 օգոստ.).

— «Հայը, կ'ըսէինք, ազգային իտէալ ու անոր վրայ հիմնուած քաղաքականութիւն մը չունի:

Իտէալը, որուն շուրջ հայ ժողովուրդը կը համախմբէ իր ազգային ցանկութիւնները, վերացական գաղափար մըն է միայն, առանց միս ու ոսկորի: Ան պարզապէս հայ ժողովուրդին ազատագրուելու տենչն է, որ դարերու մէջէն կը հասնի կուգայ եւ որ անցեալ դարուն յանկարծ ձեւ առաւ, ու քանի մը յաջորդական սերունդներ բռնկեցուց իր կրակովը, նախ ճառերու եւ երգերու ուժով, ի վերջոյ [illegible] արեամբ նուիրագործելով իր դրօշակը:

Վերացական գաղափար ըսինք, որովհետեւ, ճիշդ է, հայրենիք մը կար իբր իտէալի մը կռուան, բայց այդ հայրենիքը ոչ իր սահմանները ունէր, եւ ոչ ալ հայ ժողովուրդը ի վիճակի էր ճշդել իր վաղուան կենցաղը հոն: Ու դեռ կային շատերը այդ իտէալին թշնամի, շատ շատերը թերահաւատ, ու անոնց կողքին անտարբերները, դասալիքները:

Պէտք եղաւ որ հայ ժողովուրդի կէսին մարտիրոսացումովը ու դէպքերու անակնկալ դասաւորումով հայրենիք մը ստեղծուի յանկարծ 1918 մայիսին. Անակնկալ էր այդ հայրենիքը՝ թէ իր սահմաններով եւ թէ իր ստեղծումով: Տարբեր տեղ երազեր էին հայ հայրենիքը, ու ան ծնունդ կ'առնէր չսպասուած տեղ մը, չսպասուած ժամու մը: Ու ատկէ պաղութիւնը, որով զայն ողջունեցին ոմանք առաջին պահուն, հեգնութիւնները, քրթմնջումները, անտարբեր ու վերապահ կեցուածքը շատ շատերուն:

Ու ահա սկսաւ քաոսը: Զինադադարը հայ ժողովուրդին համար ստեղծեց ցնորամտութեան եւ իրատեսութեան շրջանը: Պահ մը իրաւ հաւատաց թէ փոքր դաշնակիցն է ինքը աշխարհի մեծերուն ու բաժին պիտի ունենայ աւարին մէջ ինքն ալ:

Համեստ եղանք նախ. լինէ լինէ,— Վանայ ծովակէն մինչեւ Սեւան,— Հայաստան մը մեզ բաւական թուեցաւ: Ցնորքը սակայն ուռեցուց մարդոց պինչերը, ու մէջտեղ նետեցինք ծովէ ծով մեծ Հայաստանը: Պէտք եղաւ որ Ուիլսընը գլորի, որպէսզի սթափինք մենք ալ: Ու դարձեալ ուզեցինք գոհանալ փոքր Հայաստանով մը առանց համաձայնութեան մը գալու տեղի մը մասին: Ոմանց համար առանց Վանի Հայաստան չկար, իսկ ուրիշներ Կիլիկիայէն զուրկ Հայաստանի մը հետ չէին ուզեր հաշտուիլ: Հայ ժողովուրդը կը թափառէր ծովերուն վրայ՝ դեկը կորսնցուցած նաւու մը պէս:

Ցետոյ եկան փոթորիկները: Մշուշը տակաւ սկսաւ փարատիլ, ու ցնորքը ցնդեցաւ: Իր մեծ դաշնակիցները լքեցին զինքը, ու հայ ժողովուրդին մնաց դարձեալ «ափ մը Հայաստան»ը ան ալ Մոսկուային գիրկը նետուեցաւ

Աւելի քան 15 տարի անցեր է այդ օրէն ի վեր, ու հայ ժողովուրդը կը քալէ աչքերը փակած: Ազատութեան ծարաւն է զինքը առաջ մղողը, բայց ան չի գիտեր երթալիք տեղը:

Ամբոխ մըն է ան միայն որ «ազատութիւն» եւ «հող» կը պոռայ, առանց գիտնալու թէ ինչ է ուզածը:

Չկայ ոչ հաւաքական կամք, ոչ հաւաքական ուղեգիծ: Հայ կուսակցութիւնները ոչ մէկ հասարակաց գիծ ունին իրենց իտէալներուն մէջ: Անոնք որ Հայաստանին տէրն են հիմա ուրիշ իտէալ չեն կրնար ունենալ բայց եթէ Խ. Միութեան շղթային մէջ օղակի մը համեստ դերը: Սահմանէն անդին ոչ կրնան, ոչ ալ կ'ուզեն նայիլ: Դաշնակցութիւնը «Միացեալ եւ անկախ Հայաստանի» նշանաբանին կառչած, ռամկավարները իրենց բովանդակ հայրենասիրութիւնը սպառած անորոշ ու անըմբռնելի «Մեծ տեսիլք»ի մը բանաձեւով, հնչակեանները ամէն հասնող հովէ տեսակէտ մուրալով եւ իրենք իսկ չգիտնալով իրենց ուզածը,— ոչ մէկ հոգեկան կապ հայ ժողովուրդին անունով գործող հայ կուսակցութեանց միջեւ: Անոնք աւելի շատ կը հերքեն, կը հեգնեն, կը ջլատեն զիրար:

Ահա թէ ինչու կ'ըսէինք ուղեգիծ չունի հայ ժողովուրդը»:

ՕՐԱԹԵՐԹԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (64)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—•—

Ամբողջ Շիրակի դաշտը, Արագածի փէշերէն սկսած, մանրանկար պատկերի մը նման կը տարածուէր վարը, բազմաթիւ գետերու արծաթ ժապաւէններով ակօսուած: Դէմն ու դէմը հսկայ սարեր կը բարձրանային՝ մէկ մէկու քամակը եղած: Եւ անոնց բարձրագոյն գագաթին վրայ կը հանգչէր անուրիկ Կարսի բերդը:

Սարգիսը քանի մը րոպէ լուռ կանգնած մնաց վանքի մուտքի առջեւ՝ ապահովութեամբ ծծելով առաւօտեան թարմ օդը եւ ապա սկսաւ բարձրանալ քարէ սանդուխէն դէպի վանահօր սենեակը:

Սանդուխի վերի ծայրը պատշգամի վրայ կեցած էր վանահայրը, որ ձեռքը պղինձէ թաս մը բռնած, մէկ ափով ջուրը չպպացնելով երեսը կը լուար:

— Առաւօտ օգնական, Հայր սուրբ,— ձայնեց Սարգիսը վեր բարձրանալով:

— Տէր, եթէ զլրթուես իմ բանսա... Առաւօ՞տ պահապան ... բերան իմ երդեալք զօրհնութիւնս քո ... Տօ՛, ասոու կանուխ ... գիշերը վաս եղա՞ր տեսար ...

— Գիշերը քնացած ունի՞նք որ,— ծիծաղեցաւ Սարգիսը,— ըսէ՛ երթամ տեսնեմ Գասպարեանը ինչ հալի է ...

— Տէ՛ր, զի բազում եղեն նեղիչք իմ ... արդէն ան ալ քու խելքէն է... Եւ բազումք յարեան ի վերայ իմ .. արեւը ջնջաց սարեկագի հետ դուրս ելաւ. Փառք Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ, ամէ՛ն ... Աղի, ափի, ներս մտիր, մէկ մէկ բաժակ սուրճ թէյ խմենք, աչքերնիս բացուի, հիմա անոնք ալ որտեղ որ է կ'երեւան:

Բարի ծերուկ մըն էր վանահայր Եղիշէ վարդապետը: Երկու տարի առաջ եկած էր այդ մենաւոր վանքը, ինչպէս ինք կը սիրէր ըսել, «յապաշխարութեան եւ ի քաւութիւն մեղաց իմոց»: Ծանր յօդացաւ ունէր, ու ամէն անգամ, երբ տնքալով վար կ'իջնէր երկար սանդուխէն, ո՛խ կը քաշէր՝ յիշելով Էջմիածնի հանգստաւէտ խուցը: Օրուան մեծ մասը քնանալով կ'անցընէր, շատ քիչ կը կարդար եւ առաւօտէն մինչեւ գիշեր կը ծխէր: Երբեմն, երբ ուխտաւորներ կուգային Ալեքսանդրապոլէն, Եղիշէ վարդապետը առտու իրիկուն եկեղեցին կը բանար, իսկ սովորական ժամանակ միայն շաբաթ իրիկունները եւ կիրակի օրը:

Թէեւ հայ եկեղեցին որկրամոլութիւնը մեղքերու կարգը անցուցեր է, Եղիշէ վարդապետի համար ճաշի սեղան մը, մանաւանդ խմորեղէնները այնքան մեծ գրաւչութիւն ունէին, որ յօժարակամ կը մոռնար մեղքի հանգամանքը, նոյն իսկ դժոխքի բոլոր սարսափները: Ձեր սիրելի ուսումնական համարուած մարդիկ, իսկ բոլոր սրտով կ'ատէր այն վարդապետները, որոնք բարձրագոյն ուսում ունէին: Իր խոր համոզումով՝ անոնք Փարմասոններ էին:

Սարգիսի ու երկու ընկերներու հանդէպ թէեւ մասնաւոր սէր չունէր, բայց գիտէր, որ «անոնցմէ» են: Այդքանը բաւական էր, որ այդ ազգային մարդիկ ազատ ելումուտ ունենային իր մօտ: Կը սիրէր ժամերով անոնց հետ նստիլ եւ խօսիլ Հայոց պատմութենէն, անցեալ փառքերէն, մանաւանդ Անի քաղաքէն ու անոր հազար ու մէկ եկեղեցիներէն: Ու խօսած ատեն արցունքը կաթիլ կաթիլ վար կը գլորէր երկար մօրուքի վրայէն: Բայց այդ բոլորը անդառնալի անցեալ մըն էր անոր համար, անցաւոր մեծութիւն մը, որու համար պէտք էր լալ, իսկ իր ապրած օրերուն համար հոգուն մէջ երազ մը չէր ծագած: Ժամապատարագ ու աղօթել հայ ազգի եւ Ռուսաց կայսեր արեւշատութեան համար, մէկ ալ յօդացաւին համար բուժիչ դեղ մը՝ այսքանով կը վերջանային իր ցանկութիւնները ու պարտականութիւնները:

Երբ վանահայրը Սարգիսի հետ ներս [illegible] հանգստաւէտ թախտին վրայ, գլուխը պատուհանէն դուրս հանեց եւ պոռաց.

— Տօ Օհաննէս, սամավարը չբերի՞ս:

Վանքի ծառան փիփիկացող սամավարը ներս բերաւ ու սկսաւ սեղանը յարդարել: Գասպարեանն ու սարկաւագը երեւցան սեմին վրայ:

Գասպարեանը երեք օրէ ի վեր վանքն էր: Առաջի երկու օրերը աւելի քան ուրախ տրամադրութեան մէջ էր, յաճախակի պտոյտներ կը կատարէր սարկաւագի ընկերակցութեամբ եւ կամ վարդապետի հետ նստած պատշգամին, չէր կշտանար դիտելով Շիրակի զմայլելի համայնապատկերը: Բայց վերջին օրը զարմանալի կերպով փոխուած էր: Դէմքը մռայլ, հազիւ կը խօսէր շուրջիններուն հետ: Նոյն իսկ Սարգիսի եւ ընկերներու ներկայութիւնը չէր զօրեր անոր տրամադրութիւնը բարձրացնելու: Ըստ երեւոյթին, անորոշ սարսափ մը կ'ապրէր: Վերջին գիշերը գրեթէ չէր քնած, մինչեւ լուսաբաց անհանգիստ դարձած էր անկողնի մէջ

Երբ յոգնած քայլերով սենեակէն ներս մտաւ Գասպարեանը, բոլորովին գունաթափ էր ու աչքերը կարծես սեւ շրջանակի մէջ էին առնուած: Սարգիսը անմիջապէս գլխի ինկաւ, որ քաղաքէն դեռ լուր չկար, որու համար ինքն ալ այնքան կանուխ եկած էր՝ Գասպարեանը տեսնելու:

Նախաճաշէն վերջ, որ գրեթէ լուռ անցաւ հակառակ վարդապետի լաւ տրամադրութեան, Գասպարեանն ու Սարգիսը իջան վանքի բակը ու նստան ծառի մը շուքին տակ:

Սարգիսը խոր յարգանքի զգացում մը ունէր Գասպարեանի հանդէպ, որ իր հոգու փայփայած հերոսը կը մարմնաւորէր: Երեք ամիս առաջ Սարգիսը քանի մը ընկերներով եկած էր Պուլկարիայէն՝ յեղափոխութեան գործին իր մասնակցութիւնը բերելու: Յանձնաժողովականով մը ներկայացած էր Գասպարեանին, որու անունը խանդավառ երիտասարդութեան մը ոգեւորութեան աղբիւրն էր: Սարգիսը առաջին անգամ լինելով կը տեսնէր այդ հռչակաւոր յեղափոխականը, անձա՞ն պարզ եւ ընկերական իր վերաբերումին մէջ:

— Հա՛, գիտեմ որ դու եւ ընկերներդ անմիջապէս Երկիր կ'ուզէ՛ք անցնիլ,— Գասպարեան ըսեր էր բարի ժպիտ մը դէմքին՝ Սարգիսի ուսը ծեծելով,— բայց ժամանակ մը պէտք է Կովկաս մնաք: Ժամանակի մը համար, հոս ձեր երեքի մասնակցութեան պէտք ունինք: Երբ գործը վերջանայ, կը ճամբենք Երկիր:

Անկէ ետքը, Սարգիսն ու ընկերները ճամբած էր Հաւինջի վանքը, որոշ գործ մը սկսելու համար:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Իսկ ապստամբները կը ծանուցանեն թէ նոր մղած են կառավարական բանակ մը, որ կը փորձէր գրաւել Հուէսքան։ Կ՚ըսուի թէ կառավարական Թնդանօթակիր մը եւ սուզանաւ մը ընկղմած են Ալճէզիրասի մէջ, ապստամբ օդանաւերու կրակին տակ։

Լիզպոնայէն հեռագիր մը կ՚ըսէ թէ կառավարական զօրքէն 600 հոգի քարդուած են Կուատարրամայի ճակատին վրայ։ Ապստամբները գրաւած են նաեւ երկու հրասայլ, ինչպէս եւ մեծաքանակ զէնք ու ռազմամթերք։

Տասը հազար ապստամբ զինուորներ կը պատրաստուին վճռական յարձակում մը կատարել Մալակայի դէմ։ Զօր. Լլանօ, Սէվիլլայի հրամանատարը, բանակին հրաման կ՚ուղղէ ծերկէն նոյն օրը Մալական, եթէ իր կինը եւ մայրը ող եւ է վնաս կրեն։ Ուրիշ զօրավար մը, Քավալքանթի, Վալէնցիայէն ճամբայ ելած է 3500 զինուորով, Մատրիտը պաշարող զօրքին միանալու համար։

. Ապստամբները կը զանգատին թէ Ֆրանսա կ՚օգնէ կառավարութեան, չարունակ ռազմ սատանալով եւ զէնք ծախելով։ «Մեր գլխացինները կարծես չեն հասկնար Սպանիոյ ժողովուրդին առողջ մեծամասնութեան կողմէ մղուած պայքարին կարեւորութիւնը. պայքար մը՝ ուղղուած համայնավարութեան ալիքին դէմ որ կը ձգտի անլուր ուժգնութեամբ պայթիլ ամբողջ Եւրոպայի վրայ. Մարքսեանններու պարտութեան ժամը կը մօտենայ։ Կեցցէ՛ Սպանիա»։

** Սպանիական շոգենաւը ապստամբ յածանաւի մը կողմէ հետապնդուելով, անգլիական նաւահանգիստ մը ապաստանեցաւ 486 ճամբորդներով։ Անգլ. կառավարութիւնը մերժեց ընդունիլ եւ ճամբորդները Հավր եկան։

ԾԱՆՐ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Դիկտատուրան կը գործէ անխնայ

Զօր. Մէթաքսաս, Յունաստանի դիկտատորը, նոր յայտարարութեամբ մը յայտնեց թէ արտաքին քաղաքականութիւնը անփոփոխ պիտի մնայ. իսկ սահմանադրութիւնը, որ մշակուած էր 1911ին, ամբողջովին չի համապատասխաներ ներկայ պայմաններուն, հետեւաբար փոփոխութեան պիտի ենթարկուի։

Երկիրը հանդարտ է առայժմ։ Հանրապետականները կը փորձեն դաշնակցութիւն մը կազմել։ Բոլոր համայնավար երեսփոխանները ձերբակալուեցան, ինչպէս եւ անոնց համակիր ազատականները։ Բանակը կազմ եւ պատրաստ կը սպասէ, որեւէ խռովութեան առեն միջամտելու համար։ Երկու գրահաւորներ հասան Սելանիկ, ուր պաշարման վիճակ հրատարակուած է։

Ժողովուրդին ուղղուած յայտարարութիւն մը կ՚ըսէ թէ Մակեդոնիոյ զօրաբանակը գրաքննութեան տակ առած է հեռաձայնը եւ հեռագիրը։Անօտարողները զինուորական ատեանի պիտի յանձնուին։ Արգիլուած են համախմբումները եւ խռովայոյզ տեղեկութիւնները։ Դիկտատուրայի հաստատման երկրորդ օրն ալ որեւէ լրագիր չհրատարակուեցաւ բացի կառավարական պաշտօնաթերթէն, գրաքննութեան կազմակերպութիւնը լրացած չըլլալով։

Յունաստանի զօրաբանակներու հրամանատարները հեռագիրներ ուղղելով զինուորական նախարարութեան, հաւանութիւն յայտնեցին ձեռք առնուած միջոցներուն, ինչպէս եւ հաւատարմութիւն՝ կառավարութեան եւ թագաւորին։ Քանդրչորս ժամուան գործադուլը ձախողեցաւ։

. Նոր տեղեկութեանց համաձայն, գործադուլի շարժումը կասկածելի հանգամանք առած էր յուլիս 30էն սկսեալ։ Աթէնքի եւ Պիրէոսի շինութեանց բանուորները առաջին ազդանշանը տուին, դրաւելով շինուելիք տուները։ Սէրէզի մէջ 1500 բանուորներ նոյն օրը քարի բանեցին ոտիկանութեան, երբ կը քննուէր լուծուած համայնավարական աէնտիքային դատը։ Քանի մը օր վերջը, Լէրոսի մէջ, կասկածելի հրդեհ մը ոչնչացուց փամփշտարանը։ Եւ վերջապէս օգոստոս 4ին տեղի պիտի ունենար փոխադրութեանց բանուորներու ընդհ. գործադուլը

Այրուածի սղութիւն եւ ուրիշ հոգեր

ՀԱՑԸ ՆՈՐԷՆ ՍՂԵՑ, ալիւրին եւ ցորենին գինը բարձրացած ըլլալով (Այսօրուընէ 18 օգոստ.) պիտի ծախուի քիլօն 1.80ի։

. Մանր եւ միջին առեւտրականները պատուիրակութիւն մը ղրկեցին վարչապետին, պարզելու համար իրենց վիճակը։ Վարչապետը հաւաստեց թէ օրինագիծներ մշակուած են մասնաւորապէս վարձքերու, փոխատուութեանց եւն. մասին։Առեւտրական նախարարն ալ պարզեց իր մշակած տնօրինութիւնները, յայտնելով թէ տագնապահար առեւտրականները փոխ դրամ պիտի ստանան ժամանակով, վճարելու համար ուշացած ուխտատուվարձքերը, ինչպէս եւ երկարաձգուած՝ բանուորներու վարձքին համար։

Հակառակ այս հաւաստիքներուն,մանր ու միջին առեւտրականները ժողով մը գումարելով, որոշեցին խանութները փակել Երեսփ. Ժողովի վերաբացման առեն (արձակուրդէն վերջը), իբրեւ բողոք մշակուած օրինագիծներու քուէարկութեան յապաղման դէմ։

Յուլիս 25էն օգոստոս 1 մեծաքանակ գիներու ցուցանիշը բարձրացած է 389ի. իսկ տեղական արտադրութիւններու ցուցանիշը՝ 435ի եւ դեռ պիտի բարձրանայ։

ՁԱՅՆԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԾԵՐԱԿՈՅՏՆ ԱԼ փոթորկալի նիստ մը ունեցաւ Դշ. օր։ Երբ այէս ազգուած՝ ուսուցչական համագումարին բանած անարգական գիրքէն, ժողովը օրինագիծ մը քուէարկեց, որ կը ճշդէ ուսուցիչներուն քաղաքացիական պարտականութիւնները։ Նոյն հարցին առթիւ վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան նաեւ Երեսփ. Ժողովին մէջ եւ կրթական նախարարը պատասխանեց թէ Թոյլ չպիտի տայ որ խախտեն դպրոցներու չէզոքութիւնը։

ՍՓԱՆԻՈՅ ԹԱԳՈՒՀԻՆ եւ զաւակը, Աստուրիայի իշխանը, անորոգական ցոյցերու հանդիպեցան Մանթոնի մէջ, երբ գուրս կ՚ելլէին իրենց զբօսանաւէն։ Ցուցարարները «Ինթէրնասիոնալը» երգեցին եւ սպառնալիքներ ուղղեցին, բռունցքները բարձրացնելով։ Իշխանը եւ մայրը անմիջապէս հեռացան Ֆրանսական հողէն եւ Մոնաքօ գացին։ Կ՚ըսուի թէ իշխանը գրամ ղրկած է Սպանիոյ ապստամբներուն։

Ն. Ց. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Զոյլպատաչի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները երեքշաբթի երեկոյ (11 Օգոստ.) ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարան վերնայարկը, 4 Rue St. Denis (Place du Châtelet), մէթրօ Châtelet։ Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն եւ պատգամաւորի ընտրութիւն։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէի ընդհանուր ժողովըվարը շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ծանօթ հաւաքատեղին։ Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի հարցերու քննութիւն։

Գաւառ

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները.վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին, Սիամանթօ Ակումբին մէջ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ իշխան Խնթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Անհրաժեշտ ներկայութիւն։

ԱՎԻՆԵՈՆԻ Մուրատ խումբի ընկերական ընդհանուր ժողովը, վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, ընկ. Փ. Ցէրտէրեանի բնակարանին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ՀԱՄԱԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՀԱՅ ԸՆԴՀ. ՀԵՐԱՍԱՄԱՐՏՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

կազմակերպուած Պանթէօ-Բաշանի «Արծիւ» ենթակոմիտէի կողմէ

9 Օգոստ կիրակի առաւօտեան ժամը 11էն մինչեւ 23 Բոպէնսօնի դաշտավայրին մէջ, Maison Fiquet

կը խօսին ընկերներ

ԸԼԻՈՐԸ ՄԻՍԱՔԵԱՆ եւ Մ. ՍԱՍՈՒՆԻ

Կ՚երգէ ՕՐ. ԳԸՆԵԱԶԵԱՆ, կ՚արտասանեն Օր.նէր ՕՍՄԱՆԵԱՆ եւ Է. ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ.

Կովկասեան եւ ծոյլական պարեր ժամանց ու տարափներով. խաղեր.

Կը նուագէ ԹԱՈՒՍՏ ԴԱՐԵՂԻՆ

Մասնաւոր նուագախումբ եւ եւրոպական պարեր. ճոխ պիւֆէ։

Մուտք 3 ֆրանք։

ՀԱՂ. ՄԻՋ.— փութ տ՚Օրլէանէն առնել 128 համարակառքը եւ իջնել Բոպէնսօն

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Ց. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղին կողմէ

9 օգոստոս, կիրակի առաւօտեան ժամը 8էն մինչեւ իրիկուան ժամը 9

Մէտոնի անտառին մէջ, պաղ աղբիւրին մօտ։

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

Բանախօսութիւն, երգ. արտասանութիւն, եւրոպական եւ հայկական պարեր. ճոխ պիւֆէ մատչելի գիներով.

ՀԱՂ. ՄԻՋ.— Էնվալիտէն առնել շոգեկառք եւ իջնել վալ Ֆլօրի։ Մէթրօ Մէրի տ՚Իսիէն առնել S. N. P. վերատառութիւնը կրող Թաքսինները եւ իջնել Tapis Vert (Մէտոնի անտառին մէջ)

ՃՈՊԵՃԱՆԳԻՍՏ

Գ. Գալուստ Դալաթեան կը ծանուցանէ իր բարեկամներուն, որ իր սիրելի անմոռանալի կնոջ մահուան տարելիցին առթիւ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի վաղը, կիրակի առաւօտեան (Մարսէյլ) Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ, իսկ ժամը 4ին գերեզմանատունը։

ՑՈՒՑԱՏԵՍ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Թալունի Հայր. Միութեան Մարսէյլի եւ Գոմոնի Մասնաճիւղերու ընդհ. անդամական խառն ժողովը 9 Օգոստ. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Գոմոնի վարժարանի Ակումբի կողքի Պառ փիէռօի մէջ։ Անդամներէն կը խնդրուի անպայման ներկայ գտնուիլ։

ԼԻՈՆԻ Հ. Մ. Ը. Մ-ի վարչութիւնը նկատի ունենալով իր ֆութպոլի խումբի դասաւորումը՝ ատոր յանձնի բարձրացմամբ, անհրաժեշտ կը գտնէ ուժեղցնել խումբին կազմը։ Կը հրաւիրէ, ինչ ի եւ շրջանի հայ ֆութպոլիստները որ իրենց մասնակցութեամբ օգտակար հանդիսանան խումբին յաջողութեան։ Անդամները ապահովագրուած են հանդէպ արկածներու։ Արձանագրուելու համար դիմել ամէն չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին. Cafe Mutualité, 11 Cours Gambetta. Lyon

ՎԱՂԸ, կիրակի, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 Րիւ Ժան Կուժօն, կը քարոզէ Մարսէյլի առաջնորդ ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ.

ԱՆԱՐԳ ՔԱՅԼ

ԽՄԲ.— Լրացնելու համար Աղասի Խանջեանի ողբերգութեան պատկերը, ստորեւ կ՚արտատպենք հանեւ այն գրութիւնը հրատարակուած է թեֆլիսի «Խ. Հայաստան» եւ «Կոմունիստ» լրագիրներուն (յուլիս 15) եւ Թիֆլիսի «Զարյա Վոստոկա»ին մէջ (21 յուլիս).

Յուլիս 9ին ատրճանակի կրակոցով ինքնասպանութիւն գործեց Հայաստանի Կ(բ)Կ Կենտկոմի Նախկին քարտուղար Ա. Խանջեանը։

Բոլշեւիկեան կուսակցութիւնը միշտ խստօրէն դատապարտել է կուսակցական անդամների ինքնասպանութիւնը, որպէս անվայել, կուսակցականի կոչումի խայտառակող ակտ, որպէս փոքրոգութեան ակտ։ Այդ առանձնապէս անարգանքի օրինակ է դառնում, երբ դաւաճանական վախկոտութեամբ նման ակտը թոյլ է տալիս կուսակցական կազմակերպութեան ղեկավարը։

Ընկեր Խանջեանը կազմակերպութեան հասարակ եւ շարքային անդամ չէր

Բոլշեւիկեան իշխանութիւնը հաստատուելուց յետոյ նա համարեա ամբողջ ժամանակ ղեկավար կուսակցական աշխատանք էր կատարում։

Կուսակցութիւնը նրան օգնում է փորձ ձեռք բերել, կուսակցութիւնը նրան օժանդակում է, կուսակցութիւնը նրան վեր է բարձրացնում։ Կուսակցութիւնը վերջապէս նրան վստահում է խոշորագոյն պատասխանատու աշխատանք — դնում է Հայաստանի կոմունիստական կուսակցութեան գլուխ։ Ընկեր Խանջեանը վայելում էր կուսակցութեան հսկայական վստահութիւնը եւ Կենտկոմի ու Անդրերկրամի մշտական օգնութիւնն ու օժանդակութիւնը։

Առանձնապէս վերջին 3 - 4 տարուայ ընթացքում Անդրկովկասեան Երկրային Կոմիտէն՝ Անդրկովկասի բոլշեւիկների կայուն ղեկավար Լավրենտի Բերիայի գլխաւորութեամբ, Համ. Կ(բ)Կ Կենտկոմի 1931 Թուականի հոկտեմբեր 31ի պատմական որոշման հիման վրայ ուղղելով Անդրկովկասի կուսակցական կազմակերպութեան սխալները, այդ թւում նաեւ Հայաստանի գիւղում թոյլ տրուած խոշոր սխալները, հսկայական օգնութիւն է ցոյց տալիս Հայաստանի կոմունիստական կուսակցութեան աշխատանքում՝ Հայաստանի Կենտկոմին եւ նրա նախկին քարտուղար ընկ. Խանջեանին

Անդրերկկոմի եւ Լաւրենտի Բերիայի այդ օգնութիւնը եւ ամենօրեայ օգնութեան հոգատարութիւնն իրենց նրկատմամբ, լաւ գիտեն եւ բարձր են գնահատում Հայաստանի քաղաքների ու գիւղերի աշխատաւորները։

Երբ սխալ, քեալաղեօզական պլանաւորման ու անբաւարար ուշադրութեան շնորհիւ, մի շարք լեռնային շրջաններ ծանր դրութեան մէջ ընկան, հէնց Անդրերկկոմն ու անձամբ ընկեր Բերիան օգնեցին ուղղելու այդ սխալները, գիւղի հարցերը դրին մեր ուշադրութեան կենտրոնում, հսկայական օգնութիւն ցոյց տուին այդ շրջաններին, որի հետեւանքով այդ շրջանները դուրս եկան ոչ միայն Հայաստանի, այլեւ ամբողջ Անդրկովկասի ամենաառաջաւոր շրջանների շարքը

Երբ ղեկավարութեան թոյլ տուած մի շարք սխալների հետեւանքով խորհրդային ու տնտեսական ապարատում ի յայտ բերուեցին ազգայնական խայտառակութիւններ ու ֆինանսական կարգապահութեան խախտումներ, հէնց բոլշեւիկեան Անդրերկկոմն ու նախ եւ առաջ անձամբ ընկեր Բերիան ամուր ձեռքով օգնեցին մեզ ուղղելու այդ սխալները, կանոնաւորելու աշխատանքը խորհրդային ու տնտեսական մարմիններում։

Ամէն անգամ, երբ այս կամ այն բնագաւառում երեւան էին բերւում առանձին սխալներ ու շեղումներ, ընկեր Բերիան յատուկ զգայնութեամբ ու հոգատարութեամբ օգնում էր ուղղելու սխալները, ճիշտ հունի մէջ դնելու աշխատանքը, սովորեցնում էր, թէ ինչպէս աշխատել հետագայում։ Նա արթուն հետեւում էր, որ Հայաստանի բոլշեւիկները միշտ զգայուն կերպով ու հոգատարութեամբ, առանց ձեռքերը ծալելու աշխատեն Հայաստանի աշխատաւորների բարեկեցութիւնը բարելաւելու ուղղութեամբ ու միշտ նախազգուշացնում էր հայ աշխատաւոր ժողովրդի ամենաոխերիմ թշնամիներից — դաշնակներից, նացիոնալիստական տարրերից, որոնց քաղաքականութեան ոստկալի, արիւնալի հետեւանքները դեռ կենդանի են աշխատաւորների յիշողութեան մէջ։

Շնորհիւ աշխատաւոր մասսաների ստեղծագործական եռանդի, կուսակցական եւ ոչ կուսակցական բոլշեւիկների անձնազոհութեան, ամէն տեսակի նացիոնալիստական ու տրոցկիստական հայհոյչների դէմ նրանց մղած պայքարի, շնորհիւ մեր կուսակցութեան եւ նրա Կենտկոմի իմաստուն ղեկավարութեան, Կենտկոմի, որը գլխաւորում է մեծ ՍՏԱԼԻՆԸ, Անդրկովկասի, այդ թւում նաեւ Հայաստանի աշխատաւորները հսկայական յաջողութիւնների հասան։

Այդ յաջողութիւնները նշեցին մեր մեծ կուսակցութիւնը, մեր կառավարութիւնը Կրեմլում կուսակցութեան ու կառավարութեան ղեկավարների կողմից՝ աշխատաւոր մարդկութեան հանճարեղ առաջնորդ մեծ ՍՏԱԼԻՆԻ գլխաւորութեամբ Հայաստանի աշխատաւորութեան պատուիրակութեան ընդունելութեան ժամանակ։

Հայաստանի խրաքանչիւր աշխատաւոր յիշում է, թէ ինչպիսի զգայուն հոգատարութեամբ էր մեր առաջնորդը հարց ու փորձ անում բանուորներին, կոլտնտեսականներին ու աշխատաւոր ինտելիգենտ պատուիրակներին՝ իրենց նուաճումների մասին, որոնց համար առաջնորդի ցանկութեամբ նրանք պարգեւատրուեցին բարձր պարգեւով — Միութեան շքանշաններով։

Հայաստանի աշխատաւորները բաւական այդ մեծ հոգատարութեան պատասխանեցին խանդավառութեան նոր վերելքով եւ Անդրկովկասի բալրական չքանշանակիր հանրապետութիւնների — Վրաստանի ու Ադրբէջանի աշխատաւորների հետ միասին առաջ են ընթանում դէպի յաղթանակներ։

(Շար.)

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN — 17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Rédaction et Administration — Téléphone : Glacière 15 - 70
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՕՐԹՈՆԻ ԹԻՒ ՀԱՄԱՐ) Métro : ՏՈԼՊԻԱԿ
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Զուիցերիա, Բելճիքա, Գերմանիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 9 ՕԳՈՍՏՈՍ — DIMANCHE 9 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3187 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒ ՈԳԻՆ ՄԵԶ ՕԳՆԱԿԱՆ

Ցիշատակի տօները իրարու կը յաջորդեն օտար ափերու վրայ, երբ հայրենիքը անոնց անուններն իսկ մոռացութեան տուեր է,— կը ձգնի մոռացութեան տալ, ուրիշ աւետարան քարոզելու համար:

Ուրիշ: Ո՛չ միայն գաղութները, իրենց վճիտ եւ անսահման խանդավառութեամբ, որ կը բխի ե՛ւ գիտակցութենէ ե՛ւ ինքնավստահութենէ:

Ու ոչ միայն, մանաւանդ, անոնք որ ըմբռնելով թէ այս արմատախիլ բազմութիւնները չեն կրնար տեւել ու ծաղկիլ առանց ներշնչման ու հաւատքի, յաճախ անկարելին կը փորձեն, կրակը վառ պահելու, ամէնէն անտարբեր հոգիներուն մէջ անգամ կրակ վառելու համար:

Այդպիսի փորձ մըն է որ կը կատարէ, այսօր, Հ. Յ. Դ. «Արծիւ» ենթակոմիտէն, սարքելով համաժողովրդական տօն մը, նուիրուած «հայ ընդհանուր հերոսամարտներու յիշատակին»:

Գեղեցիկ է նախաձեռնութիւնը,— յարգանքի ցոյց՝ պուրակի մը ծառերուն տակ, որ ջուրի ճամբայ է դարձեր ոչ միայն Գաւնեսօ-Քաշանի ժողովուրդին, այլ եւ Փարիզցիներու համար:

Գեղեցիկ է, մանաւանդ, ձգտումը,— «Համաժողովրդական» եւ «յիշատակ ընդհանուր հերոսամարտներու»:

Շատ ենք տօնած հերոսամարտներ, այս քաղաքին մէջ եւ այլուր, նախաձեռնութեամբ իւրաքանչիւր շրջանի Հայր. Միութեանց եւ մարտական կազմակերպութեանց,— Տարօն, Վասպուրական, Շ. Գարահիսար, Եդեսիա, Հաճըն, Խանասոր եւն. Եւ այն տօները տակաւին, որքան երկարին պանդխտութեան տարիները:

Բայց, եթէ չենք սխալիր, առաջին անգամ է որ փորձ մը կը կատարուի բոլորը միասին տօնելու, հող չէ թէ համեստ արտայայտութեան մը մէջ:

Փորձ կրնայ բարի օրինակ մը կազմել, աւելի զարգանալ ու տարածուիլ, դառնալու համար իսկապէս համաժողովրդական:

Ցիշատակի այս տօները սահմանուած են ճառագայթ մը հասցնելու աժգոյն սիրտերու մէջ, եւ կայծ մը կաթեցնելու հայրենիքի կարօտէն պաղած աչքերու:

Անոնք յիշեցնելով, արծարծելով, փառաբանելով երէկուան արի արանց գործերը, այս հալածական ժողովուրդին ազնական եւ մարտական արժէքները, միեւնոյն ատեն կը ծառայեն արդար հպարտութեան աւիշ մը ներարկելու:

Հերի՞ք է որքան աշխարհի աչքեւ ներկայացանք իբրեւ գլխուն զարնուած, նկուն կամ խուճապահար բազմութիւն մը, որ միայն հառաչել ու արտասուել գիտէ:

Թող աշխարհ իմանայ որ այս ժողովուրդը եթէ զարնուեցաւ, միեւնոյն ատեն զարնելու գաղտնիքն ալ սորվեցաւ եւ արժեցուց: Արժեցուց այնպիսի պայմաններու տակ, որ մինչեւ այսօր ալ անմատչելի, անըմբռնելի կը թուին ոչ միայն օտարներու, այլ եւ ազգակիցներու:

Ո՞ր գրիչը կրցաւ հարազատօրէն ու լրիւ ներկայացնել այն հերակլեան մարտնչումը որ կը կոչուի հայկական հերոսամարտ:

Ո՞ր վրձինը համարձակեցաւ կտաւի վրայ վերակենդանացնել ափ մը ֆէտայիներու օրհասական պայքարը ամեհի բարձունքի մը կատարը, անդնդախոր ձորի մը մէջ, կամ բաց դաշտի վրայ:

Եւ ո՞ր բանաստեղծը արժանացաւ իսկապէս աստուածային ներշնչումի մը, պանծացնելու համար գոնէ մէկ Սերոբ կամ Գէորգ Չաւուշ, Մուրատ, Անդրանիկ կամ Նիկոլ, նոյն իսկ ամէնէն խոնարհն ու անյայտը մեր անհամար եւ անանուն հերոսներուն:

Մենք չունեցանք հայ Վէրեշչագին, որպէսզի բան-գործ ընէր պղպտել դեղնած թուղթեր, խօսեցնէր ու լսէր կենդանի վկաներ, հրաշակերտ մը կազմելու համար գոնէ մէկ շրջանէ,— մէկ հերոսամարտէ:

Ի՛նչ անսպառ աղբիւրներ գեղարուեստական ներշնչման եւ ստեղծագործութեան, վերջին յիսուն տարիներու արիւնաթաթախ պատմութեան մէջ:

Երեւակայեցէք ջոկատ մը աւերակ եւ անտէր: Հալածական ֆէտայիները յոգնած-դադրած կ'ապաստանին անոր պատերուն տակ: Մարդ-մարդասանք չկայ, ոչ ալ որ եւ է ուտելիք: Ոչ իսկ ափ մը ալիւր: Իսկ դուրսը թշնամին կը հետապնդէ, մինչեւ ակռաները զինուած:

Ի՞նչ ընել, թէ անօթի չմեռնելու եւ թէ կռիւը շարունակելու համար, գոնէ քանի մը օր:

— Ֆէտայիները դանակներով եւ եղունգներով կը քերթեն պատերը, կը հաւաքեն ալիւրի խաւերը, եւ շաղուելով-եփելով պատառ մը հաց կը ճարեն ...

Հազարէն մէկն է որ կը յիշենք, պատահաբար, եւ չափազանց ոճգոյն:

Ժողովուրդը իր հերոսներն ու հերոսամարտները կը ճանչնայ աւելի շատ բերնէ բերան լսած պատմութիւններով ու երգերով, եւ շատ քիչ անգամ գիրքերով:

Ե՞րբ կ'ունենանք մեր յիշատակարանը հերոսապատում:

Հերոսներու ոգին մեզ օգնական:

Մեզ օգնական՝ ամէն անգամ որ վհատութեան քամին սառ կը կապէ մեր բոլորտիքը կամ տատանումներ կը պղտորեն մեր աչքերը:

Եւ, ամէն անգամ որ անիրաւ եւ անօրէն աշխարհ մը չարախինդ քրքիջներ կ'արձակէ մեր երեսին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԱՐՏԱՆԱՒԵՐԸ ՌՄԲԱԿՈԾԵՑԻՆ ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐՈՒ ԾՈՎԵԶԵՐԵԱՅ ԴԻՐՔԵՐԸ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԲՈՂՈՔԸ

Սպաննուած Գերմանացիներ եօթը հոգի են

Սպանիոյ կառավարական մարտանաւերը ուրբաթ օր ռմբակոծեցին ապստամբներու դիրքերը, Սէութայի եւ Ալճեզիրասի մէջ: Ապստամբներն ալ օդանաւային ռմբակոծութիւններ կատարեցին, պաշտպանելու համար զինուորական փոխադրութիւնները: Երեք ռումբեր հանգիստ ըլլալով անգլիական թորփիլանաւի մը, Լոնտոնի կառավարութիւնը անմիջապէս ազդարարութիւններ ուղղեց թէ Մատրիտի կառավարութեան եւ թէ ապստամբներու հրամանատարին, Զօր. Ֆրանքոյի: Անգլ. կառավարութիւնը կը յայտնէ թէ իրեն կը վերապահէ միջոցներ ձեռք առնել, եթէ նորէն այսպիսի դէպքեր պատահին.

Հեռագիրները կ'ըսեն թէ հինգ ժամուան նաւամարտ մը տեղի ունեցաւ Ճիպրալթարի բացերը, կառավարական եւ ապստամբ ուժերուն միջեւ: Զորս կառավարական մարտանաւեր ռմբակոծեցին Սէութայի ծովեզերեայ շրջանները: Քիչ յետոյ ուրիշ դրահաւոր մը գնաց Ալճեզիրաս եւ ծովեզերեայ հրետանին ոչնչացնելէ յետոյ, ռումբ արձակեց բուն քաղաքին վրայ: Ցետոյ կրակի տրուեցաւ ապստամբ թնդանօթակիր մը որուն համար կ'ըսեն թէ ընկղմած է: Կառավարական դրահաւորն ալ վնասուած է ապստամբներու արձակած ռումբերէն: Վերջին լուրերու համաձայն, ծովային կռիւները դեռ նոր կը սկսին. Կառավարութիւնը մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնէ, միաժամանակ ռմբակոծելու համար Վալենցիան եւ Գալէարեան կղզիները: Այս յարձակման պիտի մասնակցին 13.500 զինուորներ, ինչպէս եւ 11 ջրօդանաւեր, երեք ռուզանաւեր, երկու թորփիլահալածներ եւ ձեւափոխուած անգրատլանտեան շոգենաւ մը: Արդէն իսկ երկու ջրօդանաւեր թռած են կղզիներուն վրայ, թռուցիկներ ցրուելով եւ ազդարարութիւններ ուղղելով:

Ֆրանսա հասած փախստականներ կը պատմեն թէ ապստամբները քանդած են Կիժօն քաղաքը, դէպի ծով ելք մը գտնելու համար: Կ'ըսուի թէ ապստամբ մարտանաւին արձակած ռումբերուն զոհ գացած են 300 բնակիչներ.

Անգլ. կառավարութեան ազդարարութենէն անմիջապէս վերջը լուր առնուեցաւ թէ Ալճեզիրասի անգլիական հիւպատոսարանը վնասուած է ծովային ռմբակոծութենէն եւ թէ հիւպատոսին կինը թեթեւապէս վիրաւորուած է: Լոնտոնի մէջ լրջօրէն կը վախնան որ միջազգային բարդութիւններ ծագին եւ այժմէն միջոցներ կը խորհին:

* Մատրիտի գերմանական գեսպանատան գործակատարը ուժգին բողոքագիր մը ուղղելով կառավարութեան, հատուցում պահանջեց չորս Գերմանացիներու սպանութեան համար: Սպաննուած են նաեւ ուրիշ երեք հպատակներ, որոնց մէկը աղջիկ: Պերլինի թերթերը ահեղ շրջանակի մէջ տպեցին եօթը զոհերուն անունները, ազգային սուգի հանգամանք տալով դէպքին: Եօթնին մահն ալ կը վերագրուի համայնավարութեան, «որ իր դժոխային առեղութեամբ կը կործանէ ազգերը եւ կանգ չառներ նոյն իսկ մանուկներու առջեւ»:

Գերմանիոյ ծովային նախարարը երկու ժամ մնալով Քիլի մէջ, կարգադրեց որ կարգ մը մարտանաւեր եւս պատրաստուին, անմիջապէս սպանիական ջուրերը երթալու համար: Կը թուի թէ Գերմանիա ի հարկին ամենախիստ միջոցներ ձեռք պիտի առնէ, եթէ ուրիշ հպատակներ ալ սպաննուին:

Հակասական լուրեր կռիւներու մասին

Մարոքէն հազար կամաւորներ եւս հասան Սպանիա, միանալով ապստամբներուն: Կ'ըսուի թէ դաշլիճը պատռկտուած է եւ վարչապետին պիտի յաջորդէ Լարկօ Քապալլէրօ, աշխատաւորականներուն վարիչը: Զրոյցի մը համաձայն Պարչելոնայի համայնավար կառավարութեան վարչապետն ալ հրաժարած է:

Հաւատարիմ սպաներէն Զօր. Նիւէէզ, որ ճամբայ ելած էր գաղտնի առաքելութեամբ, ապստամբներուն ձեռքը ինկաւ:

Կառավարական զեկոյց մը կ'ըսէ թէ Մատրիտի ճակատին վրայ ապստամբները կորսնցուցին կարեւոր դիրք մը որ ուտեստ կը փոխադրէր: Զեկոյցը ուրիշ յաջողութիւններ ալ կը ծանուցանէ: Իսկ ապստամբները կը հաղորդեն թէ գրաւած են կարեւոր դիրք մը՝ Թօրտոզայի եւ Գաստյոզի միջեւ: Գրաքննութիւնը աւելի խստացած է Մատրիտի մէջ, այնպէս որ կարելի չէ ստուգել շատ մը լուրեր:

Ֆրանսական մարտանաւ մը ռմբակոծուեցաւ օդանաւի մը կողմէ, Ճիպրալթարի բացերը.

Մատրիտի կառավարութիւնը հրամայեց իրիկուան ժամը 10էն յետոյ մարել լոյսերը, ի նախատեսութիւն օդանաւային յարձակումներու: Սատրիէկ-բեայ երկաթուղիներու կայարանները բաց պիտի ձգուին հասարակութեան առջեւ, որպէսզի ժողովուրդը հոն ապաստանի, օդանաւային ռմբակոծութեան ատեն.

Պարչելոնայի կառավարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակեց, որով կ'արտօնէ գրաւել եկեղեցիներու եւ կրօնական միաբանութեանց պատկանող ստացուածքները: Հրամանագիրը կ'արտօնէ գրաւել նաեւ ապստամբներու կուսակիցներուն գոյքերը:

Լուրի մը համաձայն, Կիժօնի կառավարական ուժերը պատրաստուած են ջարդել 2500 կալանաւորներ, եթէ ապստամբները շարունակեն ռմբակոծել քաղաքը: Ապստամբները կ'ըսեն թէ զօր. Մոլայի զօրքը միայն 30 մղոն հեռու է Մատրիտէն: Սան Սեպաստիէնի զօրաւոր դիրքը ապստամբներուն ձեռքը մնացած է: Կը հերքուի Թոլէտոյի անձնատուութիւնը:

** Ծոմբորդներ կը պատմեն թէ ահ ու սարսափը կը շարունակուի Պարչելոնայի մէջ եւ թէ ամէն գիշեր 12—14 հոգի կը գնդակահարուին, աւելի շատ անձնական թշնամութեամբ քան քաղաքական պատճառներով:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՏՕՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ԱՐՄԷՆ ՍՐԲՈՑ

Կրօնքն մըն ալ մեր ազգային դատն է: Քանզի վարդապետութիւն մըն է ան ճշմարտութեան, իրաւունքի եւ արիւնոտ դժգեցկութեան:

Եւ կրօնքի մը պէս ունի իր վկաները, նահատակները, սուրբերը, զինուորեալ քերովբէները.— խմբապետներ, կամաւորներ, զինուորներ, մարտիկներ, «չուան փիտա»ներ:

Անոնք նոր տաճարներու խորաններ կը պճնազարդեն, անհուն թափով կտաւներով, խճանկարներով եւ մարմարիոններով:

Այդ տաճարներուն սրահներուն, քուրմերուն եւ քահերուն մէջէն գաղափար մը կ'արծուանայ.— տարուան մէջ օր մը տօնազարդել, իբրեւ հանդէս նուիրեալ ամենայն սրբոց, արմէն սրբոց: Ցանուն յիշողութեան, յանուն ներշնչման, եւ դիւցազնական պարտութիւններու հանդէպ ծաղկապարդուող յարգանքի:

Պատկերազարդել մեր հերոսներուն խոյանքները դէպի Չարին զօրքը: Լուսակերտել մեր հերոսներուն արծուային թռիչքները դէպի հայրենի բերդերը՝ որոնք մեր լեռնաշխարհի ... են են: Բոցագրել անոնց կեանքին բիւրաւոր ու հէքեաթամերձ դրուագները, որոնք ցեղին ճակտին վրայ թաղուցին ճառագայթէ ժապաւէն մը:

Եւ տեսանագրել անոնց յիշատակը, խորարմատ երախտագիտութեան ու հիացումի վերնատուններուն մէջ:

Լեգէոնը մեր հերոսներուն, յայտնի ու անյայտ, այսօր կ'անցնին, երկաթէ ոտքերով եւ աշխարհին կանանչ դարձուցած աչքերով, կ'անցնին անոնք, (երեւակայութեանս դժոխքին մէջէն), փամփուշտներու շարքերով շղթայուած կուրծքերով, գեղերու մէջ, սեւ ամպի տակ եւ բոցերու մէջ, տանջարանէ մը դուրս ելած ու նոր տանջարան մը գացող բնտրեալ հաւատացեալներու բանակի մը պէս կ'անցնին կարծր յաւիտեանով, հրացաններ իրենց ուսին. Հայու հոտով եւ գերմարդկային կերպարանքով, կ'անցնին ու կ'երթան, յանուն անհնարին պայքարներու, տալու ներեզգեքութեան կայսրութիւնը որ երկրի վրայ դրախտը վերածեց դժոխքի ու դժոխքը քաոսային մոխրաշխարհի:

Շարանը անհատնում է: Ներքին աչքերս վախով ու ամօթով կը փակուին: Կը զգամ դեռ տեսիլին շարունակութիւնը, ես անարժան տեսանող.

Ու հիմակ ես կ'անցնիմ անոնց հոգիներուն մէջէն, ես տկար սրբապիղծս:

Սիրոյ առաքեալներ.— վրէժի հրեշտակներ: Անոնք գծեցին կենդանի պատնէշներ, որպէսզի հայ մշակը վարէ իր արօրը, յանուն «հայոց» աշխատանքի, որպէսզի շող մը անդրանիկ Լուսաւորչի կանթեղին մէջ, որպէսզի հայ քերթողը իր տաղին հետ չտառապի, որպէսզի ազատ շնչէ Հայը:

Ու կռուեցան անոնք՝ նման դիւցազուններու, այրեցան նման սուրբերու, տրամաբանեցին՝ նման հանճարներու եւ մեռան առասպելային պէս՝ դեռ յուսալով, միշտ հաւատալով, մանաւանդ սիրելով:

×

Տօնել անոնց յիշատակը...

Եւ տակաւին անոնց նուիրուած հանդէսներուն մէջէն վռնտել լիբերական քարերը.— խառնածին նուագարաններ, ապաշնորհ պարերը եւ այլազգի տձեւութիւնները: Տօնել անոնց յիշատակը սրբու տօնակատարութեամբ, պարկեշտօրէն, անխառն պահելով տօնակատարութիւնը ամէն պիղծ արարքէ:

Քրիստոնէական խաչակիրներ կենցաղ չէ որ կը թելադրենք:

Կը պաշտենք շէնութիւնը, հոգեպարար ուրախութիւնը եւ ցնծութեան բոլոր ձեւերը որոնք խորթ չեն արմենական հոգիին:

Մեր հերոսներուն անունով, սակայն, կը պահանջենք, սրբագրել հանդէսները, վերածելով զանոնք հայ հաւաքականութեան մը համախմբումին, որուն մէջ մտերմները թեւաւորուին, փոխանակ ապարէզ գտնելու եւ քաջալերուելու իրենց այլասերման մէջ:

Տօնը ըլլայ այնքան հայարժան որ ծեքէ մեր «չուան փիտա»ներէն մէկը մը կամ անծանօթ մնացած Արօ մը կեանքին վերադառնալով գար, մտնելով ըլլալ մեզի, չբողոքէր, չկատղէր արդար սրտմտութեամբ եւ չթքնէր մեր ճակատին:

Այլ մեր ստեղծած մթնոլորտին մէջ գտնէր հուր մը Տարօնէն, բոց մը Վասպուրականէն, մառախուղ մը Կիլիկիայէն, խանդ մը Սեբաստիայէն, հոգի մը Փոքր Հայքէն, թոյր մը Բարձր Հայքէն, հրաշքներ Եդեսիայէն եւ Մուսա լեռնէն ու լոյս մը Արարատէն:

Տեսնէր ան մեր Հայաստան աշխարհը ամբողջ, իր նահանգներուն ներկայացուցիչներով եւ մեր գիւղերուն, քաղաքներուն գեղարուեստ կենդանի վերարտադրութեան մէջ:

Եւ բաժակը ձեռքը առած կ'ոգէր յուզումով ու ըսէր.

— Այսպէս, մեզի հետ, այսպէս, մեր հետեւէն, այսպէս, մինչ վերջը, այսպէս... զուր չէ որ մեռեր ենք... այսպէս... Արմէննե՜ր...

ՆՇԱՆ

Կացութիւնը Յունաստանի մէջ

Աթէնքէն կը հեռագրեն թէ զինուորական իշխանութիւնը կը շարունակէ ձերբակալութիւնները: Կալանաւորներուն մէջ կը գտնուի փրոֆ. Ալէքսանտր Սվօլոս, ուսուցչապետ Աթէնքի համալսարանին: Դիկտատուրայի հաստատումէն ի վեր ձերբակալուած են 600 կասկածելիներ:

Ընդդիմադիր կուսակցապետները թագաւորին ներկայանալով, բողոքագիր մը յանձնեցին Զօր. Մէթաքսասի անձնական դիկտատուրային դէմ: Այս առթիւ բացատրեցին թէ շատ վտանգաւոր կը գտնեն հաստատուած կարգ ու սարքը, ներքին խաղաղութեան եւ նոյնիսկ երկրի ապագային համար եւ պահանջեցին խորհրդարանական կառավարութիւն մը հաստատել, առ առաւելն մէկ ամիսէն: Թագաւորը կառավարութեան յանձնեց բողոքագիրը եւ յետոյ Քորֆու գնաց:

∴ Գերմանական թերթ մը խօսելով Յունաստանի նոր տագնապին վրայ, գիտել կուտայ թէ Մոսկուա բացէ ի բաց կը միջամտէ ուրիշ երկիրներու ներքին գործերուն: «Թագաւորը հազիւ գործի ձեռնարկած, Յունաստան Մոսկուայի մասնաւոր ուշադրութիւնը գրաւեց: Խորհրդային իշխանութիւնը չուզեր որ թէժ կուլին այն երկիրները որոնք հասունցած կը համարուին համայնավարական յեղափոխութեան համար: Ահա թէ ինչու յարձակողականը ուղղուեցաւ նաեւ Յունաստանի վրայ»:

∴ Անգլիական դրահաւոր մը հրաման ստացաւ յունական ջուրերը երթալու Մալթայէն:

ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ուրբաթ օր երեք ժամ ժողով գումարեց, խորհրդակցելու համար Սպանիոյ դէպքերու եւ միջազգային կացութեան մասին: Երէկ դարձեալ ժողով գումարուեցաւ, նախագահութեամբ հանրապետութեան նախագահին: Այս առթիւ դարձեալ որոշուեցաւ պահպանել չէզոքութիւնը: Երեսփ. ժողովը պիտի փակուի օգոստ. 12ին:

ՎԵՑ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԱՐԻՆՈՐ (սկաուտ), որոնք Փարիզէն Թուլի նահանգը գացած էին քահանայի մը առաջնորդութեամբ, թաղուեցան ձիւնակոյտի մը տակ: Երկուքը մեռան:

ՀԱՅՈՒՆ ԱՆՀԱՏԱՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

Հայ մարդու նկարագրի իբրեւ թերութիւն ցոյց տրուած է իր ծայրայեղ անհատապաշտութիւնը, հաւաքական աշխատանքի իր անընդունակութիւնը։ Անհատապաշտ ըլլալուն մէջ կայ սեփական ուժի վստահութիւն մը, ուրիշներու հանդէպ կասկածանք մը եւ եսասիրութիւն մը։ Անհատապաշտ ըլլալ կը նշանակէ հաւատալ որ անձի պահանջներու գոհացումը գլխաւորն է եթէ ոչ միակը կեանքի իմաստին, հաւատալ որ այդ գոհացումը կը ստացուի միայն ու միայն սեփական միջոցներով եւ ուժերով։ Անհատապաշտը անձը չի նկատեր մարդկային ընկերութեան մէկ օղակը, անձը թագաւոր կը նկատէ եւ իր այս հաւատացողութեամբ կեանքը յաւիտենական պայքար մը ուրիշ անձ - թագաւորներու դէմ։ «Մարդը մարդուն գայլ է» առածը կ'ընդունի միակ ճշմարիտ եւ իրական գոյութիւնը։

Ի հարկէ հեռու են բոլոր Հայերը իր այս ծայրայեղ իմաստովը առնուած անհատապաշտ լծբռնումէն, ընդհակառակն, շատ մը Հայերու մէջ նուաստացում մը, իր անձին աւելորդ ըլլալու տարտամ զգացում մըն ալ կայ, ուրիշներուն լայնօրէն ապրելու իրաւունք տալով եւ այդ իրաւունքը իր անձին զրկող հոգեբանութիւն մը։ Այս վերջին նկարագիրը աւելի ընդհանուր կ'երեւի մեր մէջ, քան միւսը, որ ամէնէն աւելի մասնայատկութիւնն է ուժեղ մարդոց։ Հայուն անհատապաշտութիւնը չի կայանար ուրեմն եսասիրութեան մէջ, իր կարիքներուն լայն գոհացում տալու ցանկութեան մէջ, ասոր համար պէտք պիտի ըլլար անսահման հաւատք մը իր սեփական ուժերուն։ Այդ պակսող հաւատքին տեղ Հայուն հոգիին նիւթ արմատացած է խոր թերահաւատութիւն մը, անվստահութիւն մը իրմէ դուրս գտնուած ուժերու հանդէպ ու այս անվստահութիւնն է որ կազմուած է իր անհատապաշտութիւնը, իր ապրած միջավայրը եւ պատմութիւնը շատ ալ հասկնալի կը դարձնեն այս մասնայատկութիւնը։ Իր աշխատանքին արդիւնքը վայելու հնարաւորութենէն միշտ զրկուած մէկու մը համար կասկածանքը եւ թերահաւատութիւնը ուրիշներու հանդէպ ամէնէն բնական զգացումն է, ատելութեան եւ թշնամանքին հետ։ Այս վերջինը աւելի ինքնաբեր է, և անմիջական, կ'ենթադրեմ որ հալածանքներու սկզբնական շրջանին Հայուն վերաբերումն ալ եղած ըլլայ թշնամանք ու կռիւ։ Պէտք է ենթադրել նոյնպէս որ այդ կռիւի ձախող արդիւնքները տարիներու ընթացքին ստեղծած են անոնց անօգուտ ըլլալու համոզումը եւ թշնամանքի զգացումն ալ փոխած անվստահութեան, վախի եւ կասկածանքի

Մենք կը տեսնենք հայ ժողովուրդը երկար դարեր իր հոգին այս զգացումներով սնուցած։ Զանգուածային գաղթերը հայրենիքէն, ինչպէս նաեւ ենթարկուելու, հանդուրժելու համբերատար կենցաղը հայրենիքին մէջ այդ զգացման պարտադրած վիճակներն են. Արտաքին ճնշող ուժերու աստիճանական յաւելման հետ, աւելցած են հայ իրականութեան մէջ այս երկու հետեւանքները, արտագաղթը եւ համակերպութիւնը, ուրիշ խօսքով ստրկութիւնը։ Թէ անծանօթ միջավայրը եւ թէ ստրկութիւնը երկուքն ալ անվստահութիւնը պահող ու զարգացնող տարրեր են։ Օտար եւ անծանօթ աշխարհ գացող մը միշտ կասկածամիտ է, անվստահ է իր շրջապատէն, կը կարծէ որ բոլորը պիտի խաբեն զինք ու իր բոլոր քայլերուն մէջ զգուշաւոր է եւ վարանոտ։ Նոյն հոգեկան վիճակը կայ նաեւ ճնշուած, կեղեքուած մարդուն մօտ, միշտ մտավախ, ամէն վայրկեան նոր փորձանքներու սպասող։

Պատմականօրէն կը բացատրուի այս ձեւով Հայուն կասկածամտութիւնը եւ անոր հետեւանքը՝ անհատապաշտութիւնը, որ ինչպէս բուն իմաստով եսասիրական չէ, գիտնելու եւ իշխելու ձգտում չէ, այլ ինքնապաշտպանողական միջոց մը, զէնք մը միայն. Հաւաքական աշխատանքի մը համար, ինչպէս է ազգութեան պահպանութիւնը, ամէնէն աննպաստ տրամադրութիւնն է նկարագրի այդ գիծը, իբրեւ կեդրոնախոյս ուժ։ Հակառակ ասոր եւ հակառակ արտաքին աննպաստ պայմաններու, երբ կը հաստատենք հայ ժողովուրդի պահպանուած ըլլալու փաստը, պարտաւոր ենք ընդունիլ ուրեմն անոնց հակազդող եւ անոնցմէ վեր ուրիշ ուժերու գոյութիւնը, որոնց ճշդումը չէ որ պիտի ընենք հիմա։

Այսօր պիտի հաստատենք միայն որ անհատապաշտութիւնը քաղաքակրթութեան այժմու վիճակին մէջ, չի ծառայեր այն նպատակին, որուն համար ստեղծուած է եւ որուն համար օգտակար ալ եղած։ Ուրիշ խօսքով, անհատապաշտութիւնը այլ եւս ինքնապաշտպանութեան զէնք չէ, անձի փրկելու միջոց չէ, ինչպէս եղած էր մինչեւ հիմա, ինչպէս միջոց չէ ազգի պահելու։

Անհատի արժէքը ընկերութեան մէջ պատմութեան ընթացքին տարէ տարի կը նուազի։ Արտադրական ուժերու կեդրոնացման զուգընթաց մարդը իբրեւ անհատական միաւոր շատ բան կորսնցուցած է իր նախկին ազատութենէն եւ անկախութենէն ի մասնակցութիւնը, առիթները ազատ գործելու, գիտովող (?) ապրելակերպութիւնը, ու խստասրտութիւնը, յանդգնութիւնը, մէկ խօսքով անհատական ուժին դրսեւորման արտայայտութիւնները հիմա երբեք չեն տար այն արդիւնքը, որ կուտային անցեալին մէջ։ Ի հարկէ զանազան մարդոց վիճակներու տարբերութիւնը հիմակ ալ մասամբ այդ ուժերով կը սահմանուի. հիմակ ալ աշխատողը ծոյլէն, խելացին անխելքէն, ճարպիկը անճարակէն համեմատաբար լաւ վիճակ կրնայ ապահովել իր անձին։ Բայց տարբերութիւնը այս երկու տեսակի մարդոց վիճակներուն երբեք այնքան լայն ու մեծ չէ, ինչպէս էր առաջ եւ տարիներու ընթացքին հետզհետէ կը վերնայ այս տարբերութիւնը։ Մարդը անհատական արդի մեքենականութեան մէջ, պզտիկ զսպանակի մը կամ օղակի մը դերին մէջն է, ամբողջին ներդաշնակութեան մէջ իր տեղն ու արժէքը պահող միայն։ Իր կեանքը շահագրգռուած է այդ ամբողջով ու անոր ներդաշնակութեամբ, անոր խաթարումը իր վիճակին ալ վատթարացումն է։ Ընկերութեան եւ անհատին անոնց սակայն այս կապը առաւելաբար կը սեղմուի, ու ամէն օր մեզմէ իւրաքանչիւրը աւելի լայն չափով կը զգայ թէ իր գոյութիւնը ամբողջապէս ենթարկուած է ընկերութեան։ Կարելի չէ խուսափիլ ընկերութեան այդ կապանքներէն, անհատին ցանկութենէն անկախ է այդ կապը։ Ով որ խորապէս կը գիտակցի այս կացութեան, եւ լաւ կ'ըմբռնէ այս իրողութիւնը, ան միայն կրնայ իր գոյութիւնը գիտութեամբ եւ լաւագոյն ձեւով պահել։ Միլիոններու մէջ քանի մը բացառութիւններ չէ որ ընկերութեան այս ձեւի գնահատման սխալ ըլլալը պիտի հաստատեն։ Անհատը ընդդէմ ընկերութեան եւ ընկերութենէն վեր անզօր է։ Կասկածամիտ ըլլաս թէ թերահաւատ, չես կրնար հիմա ապաւինիլ քու ուժերուդ միայն, կարենալ քալելու համար կեանքի ճամբէն կամ կը քալես շատ զրկանքներու եւ զոհողութիւններու գնով։ Պարտաւոր ես անձիդ պահանջները պատշաճեցնել ընկերութեան պահանջներուն։ Քու կեանքդ եթէ չես կրնար նոյնացնել ընկերութեան կեանքին հետ, պարտաւոր ես առնուազն անոր զուգահեռական ընթացքի մէջ դնել։ Այսպէս չէ՞ն ըներ հիմա մեզմէ դուրս բոլորը։ Կրնա՞նք հանդիպիլ անհատական խոշոր ձեռնարկներու։ Տնտեսական ամէն գործ հիմա ընկերութիւններու միջոցաւ տեղի կ'ունենայ։ Անոնց մասնակցողները գիտակցաբար իրենց անկախութենէն, ազատութենէն, շատէն բան մը կը կորսնցնեն, որովհետեւ խորապէս հաւատացած են որ առանց այդ կորուստին, այսինքն առանց գործակցութեան անհնարին կը դառնայ իրենց անձին համար յաջողութիւնը։

Այս բաւածները բառեր չեն միայն, մեր աչքին առջեւ պարզուած կեանքն է։ Գործակցութիւնը, համախմբումը, հաւաքական աշխատանքը ամէն մարզի մէջ կ'երեւայ։ Աշխատաւորութիւնը կը հաւաքուի, դրամատիրութիւնը կը խմբուի, առանց խօսելու պետական բարդ մեքենայի կեդրոնացման մասին։ Յաջողութիւնն ու ապահովութիւնը այս ձեւին մէջ են միայն։ Կարելի՞ էր հաւատալ ճոխ տարարւստաց (?) այս ձեւի զարգացման կամ աշխատաւորութեան ձեռք ձգած յաջողութիւններուն, առանց անոր հաւաքական աշխատանքներուն։ Գիտեմ թէ անհատապաշտ մարդը կեանքի այս օրինակներուն հակառակ, չի կրնար իր մէջ խեղդել իր ձգտումներն ու բնազդները, իր հպարտութիւնը թոյլ չի տար ենթարկուիլ կեանքի օրէնքներուն։ Կասկածամտութենէ սնուցուած ըլլայ թէ ինքնավստահութենէ, անհատապաշտութիւնը թոյլ չի տար ընկերականութիւնը ուրիշներու գէթ ըլլալու գիրքը.

Թշուառութեան մէջ ալ կը մնայ նոյն անհատապաշտը. Այս յամառութիւնը սակայն ոչ միայն շատ սուղի կը նստի ենթակային, այլ եւ կ'ենթադրէ անձնական շահու գիտակցութեան պակաս մը, ժամանակի եւ դարու ոգին չըմբռնելու թերութիւն մը։ Ուղիղ եւ առողջ իմացականութեան տէր մէկու մը համար, ժամանակի պահանջները ընդունելու ճկունութիւնը յաջողութեան անհրաժեշտ պայմանն է։

Թէ իբրեւ անհատ եւ թէ իբրեւ հայ հաւաքականութեան մաս, եթէ հայ մարդը կ'ուզէ պահել իր գոյութիւնը, արժեցնել ինքզինք, պարտաւոր է ճիգ ընել մեղմելու իր նկարագրի անհատապաշտ գիծը, պարտաւոր է ենթարկուելու հաւաքական աշխատանքի անհրաժեշտութեան, պարտաւոր է ըմբռնել որ իր անձին բարձր ու յաջող ըլլալը իր բարեկամէն, ծանօթէն, հայրենակիցէն աւելի բարձր ու յաջող ըլլալուն մէջ չի կայանար, այլ անոր հետ եւ անոր պէս լաւ ըլլալուն մէջ։

Այս նուաճումը ընդհանրացնելով, գիտակցած կ'ըլլանք նաեւ հայ իրականութեան քաղաքական եւ ընկերային շատ մը խնդիրներու լուծում մը։ Հաւաքական դժբախտ ճակատագրի մը ենթակայ, մեր հաւաքական գործակցութեան խոր գիտակցութիւնը միայն կը փրկէ այդ ճակատագրէն ազատելու մեր ճիգը։ Հայը չի կրնար անհատապէս փրկուիլ, կը փրկուի կամ ամբողջութեամբ, կամ կը կորսուի ամբողջութեամբ։ Մեր նորագոյն անցեալն ալ չէ՞ հաստատեր այս կարծիքը։ Ո՞ւր են հիմա անհատական լայն միջոցներ ունեցող ու ինքզինքը խելօք նկատող այն անձերը, չէ՞ որ անոնք ալ միւս թշուառներուն պէս, խեղճերուն եւ տկարներուն պէս կորսուեցան առյաւէտ։ Նման կամ տարբեր ձեւի աղէտներէն խուսափելու նուազագոյն անհրաժեշտութիւնը հաւաքական կամք ստեղծելն է։ Այդ կամքը անհատը չի ժխտեր, անոր դերը եւ կարեւորութիւնը չ'ընդգծեր (?), այլ կ'ընդունի միայն որ անհատը իբրեւ նպատակ եւ արժէք բացարձակ չէ, անկախ չէ հաւաքականութենէն.

Ըլլալով մէկ մասը ընկերութեան, անհատը ոչ միայն ինքզինքը չպիտի հակադրէ ընկերութեան, այլ անոր զարգացումը եւ զօրացումը պիտի ընդունի իբրեւ իրենը։ Հայ անհատին եւ հայ հաւաքականութեան ներդաշնակութիւնը միայն կրնայ ապահովութիւն տալ մեզմէ իւրաքանչիւրին եւ մեր ամբողջին։

Լ. ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

ԵՐԳԻԾԱՇԱԲԱԹ

ԱՆՄԻՏ ՈՒ ԱՆԱՐՈՒԵՍՏ

ԱՆՈՅՇ ԸԼԼԱՑ

Մեր քաջ հայագէտը, Տարագ, կը յանդիմանէ զիս «անուշ»ը «ուշով» գրելուս համար։

Երբ «անուշ» կը նշանակէ քաղցր՝ ես կը գրեմ «ուշով», իսկ երբ կը նշանակէ աղջիկ՝ կը գրեմ «ոյշով»։ Օրինակ՝ Հայկանոյշ, Վարդանոյշ, քրմանոյշ, ջրանոյշ, ծովանոյշ, արմէնոյշ, դիցանոյշ, սիրանոյշ, նշանանոյշ եւ չնանոյշ.— այսինքն քուրմի աղջիկ, Հայկի աղջիկ, Արմէնի աղջիկ, ջուրի աղջիկ կամ կրակի աղջիկ (հրանոյշ)։ Մեր քաջ Տարագը կ'երեւի աղջիկներուն եւ անուշին մէջ տարբերութիւն չի դներ։ Ասոր չենք խառնուիր, որքան ալ համաձայն չըլլանք։

Գալով մեր «անուշ»ին, կը պաշտպանենք զայն իբր ձեւ աշխարհաբարեան։ Ասկէ զատ, քառասուներորդ հատ «անուշ» կը հրամցնենք մեր յոգնավաստակ Տարագին, եթէ ան բարի ըլլայ բանալ Աւետիքեան Հայկազեան բառարանին 774 եւ 775էջերը։

Ու տակաւին

Անանիա Դպիր իր «Վարդենիք Այբուբենական» երկին մէջ (տպ. Էջմիածին) քանիցս կը գործածէ «անուշ»ը «ուշով», իր գրքին Ը ԺԱ եւ ԺԷ գլուխներուն մէջ։

Ուռհայեցի Ղուկաս սարկաւագ իր «Ցուցակ Մխիթարութեան» մատեանին մէջ (Գալաթու Հրեշտակապետ եկեղեցւոյն ձեռագիրներէն) նոյն բառը կը գործածէ մեր ձեւով։ Իր երկին չորրորդ գլուխը կը սկսի «Անուշ է անմահութիւն երկնից» խօսքով, ու առաջին բառը գրուած է ծաղկազարդ եւ մեծատառ, որով անհնար է որ ըլլայ գրչավրէպ։

ԺԹ. դարու անհայտ մնացած կիլիկեան գրիչներէն Անտոն Մարզպետունի պուէտը իր Աստուածամօր ուղղուած գովքին մէջ (Բազմավէպ, 1915 Նոյեմբերի համար) կը գործածէ նոյն բառը երկու անգամ (հինգերորդ տուն եւ տասներորդ տուն) միշտ մեր ձեւով։

Ժամանակակից ուղղագրաց եւ ուղղարոյն գրողներէն Արազն ալ, որուն կ'ուզէ Տարագ իր խօսքերը, խնդրոյ առարկայ բառը կը գործածէ մեր ձեւով (Տես «Յառաջ» թիւ 3175 «Վարունգով խնձոյք» յօդուածը).

Ու այլ անուշով ինչուր (?)

Հակառակ, սակայն այս բոլոր փաստերուն, մենք՝ մեր ամբողջ «հանճարով» կը խոնարհինք գիտուն Տարագին առջեւ ու այսուհետեւ կը գրենք ԱՆՈՅՇ, օրինակ հանդիսանալով որդիական եւ ուղղագրական հնազանդութեան. ամէն «Անոյշ» թող ըլլայ։

ԿԵՑՑԷ՜ ԴԻՄԱԿԸ

Կառավարութեան կողմէ հրատարակուած գրքոյկ մը կը յանձնարարէ դիմակ գործածել՝ օդային յարձակումի մը պարագային

Եւ իրապէս հրաշագործ զէնք մը ունի դիմակը՝ պատերազմի ժամանակ, պաշտպանելով մեզ թոյներէ ու կազերէ.

Ըսենք անմիջապէս որ դիմակը միայն կռիւի ատեն չէ որ օգտակար գործիք մըն է։ Անիկա նոյնքան անհրաժեշտութիւն մըն է խաղաղութեան, մանաւանդ խաղաղութեան շրջանին։

Անգամ մը սուր ակնարկ մը նետեցէք ձեր շուրջը եւ պիտի տեսնէք դիմակաւորներու բազմութիւններ։ Եթէ անոնք հանեն դիմակները՝ իրար պիտի ուտեն։

Օրհնեալ է դիմակը.

Մարդիկ կան որ իրենց երեսին անցուցած են բարեպաշտ դիմակ, քրիստոնեայի դիմակ, ուրիշներ՝ գրական արդութիւններ (?) պաշտպանողի դիմակ, դեռ ուրիշներ սուրբի դիմակ, կամ գիտակի (?) ..., նոյն իսկ ... Ու շատ շատեր ունին պատուաւոր, պատուական, պարկեշտ մարդու դիմակներ

Նոյն իսկ ցեղեր կան որ ազգովին դիմակ կը գործածեն. կան որ փոքր ազգերու պաշտպանի դիմակ ունին, արեւելքի բարեկամներու (?) պաշտպանի դիմակ, հալածուած ազգերու պաշտպանի դիմակ

Դիմակներուն գոյնը, տեսակը բազմաթիւ են ...

Գալով կիներուն, անոնք գործ կ'ածեն գունաւոր եւ անաղարտ (?) դիմակներ. Եթէ այդ մասին խօսք մը ընէք՝ կիները կը շիկնին ու իրենց երեսը կաս - կարմիր կ'ըլլայ...ներկով։

Աստուծոյ տուած երեսը շատ քիչ անգամ տեսանելի է, ծածկուած ըլլալով դիմակներու տակ.

Անդիմակ մարդը, ըլլայ պատերազմի, ըլլայ խաղաղութեան ժամանակ կը թունաւորուի ու շան մը պէս անփառունակ կերպով կը սատկի։

Վա՜յ դիմակ չգործածողին

Ամէն կրօնք, ամէն օրէնք, նոյն իսկ ամէն խիղճ հակառակ է անդիմակ մարդուն։

Ինծի պէս գլուխը ծակ խենթերն են որ ուխտած են դիմակ չգործածել, պատերազմի, խաղաղութեան եւ զինադադարի ժամանակ։

Դիմակը, սակայն, այնքան ընդհանրացած է որ դէմքին բնական մասը դարձած է, ու մօտ ատենէն անդիմակներն են որ պիտի համարուին դիմակաւոր ...

Աշխարհ է ...

Դիմակաւոր պարահանդէս մըն է մարդկութեան կեանքը։ Մարդկութիւնը դիմակները վար կ'առնէր պատերազմի ընթացքին միայն, ցոյց տալով իր իսկական դէմքը։ Ասկից վերջը դիմակահանդէսը պիտի յաւերժանայ, պատերազմի միջոցին ալ շարունակուելով

Կեցցէ՜ դիմակաչէն քաղաքակրթութիւնը.

ԱՂԱՍԻ ԽԱՆՋԵԱՆ

Օրուան հրատապ խնդիրներէն մէկն է Աղասի Խանջեանին անձնասպանութիւնը։ Դիմացս ելլողները կ'ընեն հետեւեալ հարցումները.

— Ինքզի՞նքը սպաննեց թէ սպաննեցին.

— Աջ թեքելուն թէ ձախ հակելուն համար անձնասպան եղաւ.

Հայաստանի սահմաններուն ընդարձակմա՞ն թէ իր գաղափարներուն սահմանափակման համար զարկաւ ինքզինք

— Մեծոգութեա՞ն վերագրել թէ «փոքրոգութեան» իր ինքնասպանութիւնը..

Հիմակ անմա՞հ է թէ մահացեալ.

Սգահանդէս (?) ... թէ չ...

— Սե՞ւ հագնիլ սակից (?) վերջը թէ կարմիր հագնիլ ...

Կը պատասխանենք.

—Մարդ մինչեւ որ սպաննուած ըլլայ՝ չի կրնար ինքզինքը սպաննել ...

— Մարդու մը աջ կամ ձախ թեքումները չեն որ անձնասպանութեան կը մղեն։ Աջ հոսանքը իսկ եթէ հակի, իր ամբողջ ուժով, մարդու մը վրայ, կամ ձախ խմբակցութիւնը ինքը եթէ թեքի մարդու մը վրայ, այն ատեն մարդը չի դիմանար ու կը մեռնի։

— Գաղափարի մը նեղութիւնը մահաբեր չէ։ Երկրի մը սահմանին նեղութիւնը սակայն կ'ընդարձակէ մահը ...

— Անձնասպանութիւնը քաջերուն փոքրոգութիւնն է ու վախկոտներուն մեծոգութիւնը։ Եւ որովհետեւ մարդոց մեծ մասը վատեր են՝ կրնանք ընդհանրապէս քաջագործութիւն ընդունիլ ինքնասպանութիւնը։

— Աղասի Խանջեան մեռած է հայ համայնավարներուն համար։ Աղասի Խանջեան ծնիլ սկսած է հակահամայնավարներուն համար։

— Սգահանդէսի մասին, դժբախտաբար, կարծիք չեմ կրնար յայտնել։ Խօսքը Մոսկուայինն է, ու Մոսկուայի մեծինքը (?) կը գերադասէ այս միջոցիս։

Գալով իր մահէն յետոյ հագնելիք զգեստներուն թոյրին՝ Հայ համայնավարներուն կը մնայ հագնիլ կարմիրով սեւ, ի՞նչ փոյթ թէ սատանայի երեւոյթ տան այդ գոյները իրենց։ Կրնան նաեւ ուրիշ միջոցի մը դիմել՝ եթէ անյարմար կը նկատեն սեւ զգեստը.— Կրնան իբրեւ սուգի նշան իրենց դէմքը սեւ ներկել, ինչ փոյթ թէ սեւերես երեւին։ Ռամկավարներն ու Բարեգործականի ամսականաւորներն ալ կրնան կէս սուգ բռ-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՀԱՃԻ ՄԱՐ

Գրիչս մի անախորժ խազ քաշեց պաշտօնական հանգամանք կրող մէկ նամակիս վրայ։

— Պատճա՞ռը։

Դրսի դրանը զարնուած մի քանի բախում։

Երեխա՞յ է, որ չի հասնում զանգին, թէ .

Մինչ ես անախորժ զգացումով տեղէս ելայ, աղջիկս՝ խոհանոցէն վազելով՝ բացաւ դուռը։

— Մայրի՛կ, մի մամիկ քեզ է հարցնում։

— Մամի՞կ։

Մտածելով թէ իմ միջոցով Կ. Խաչէն նպաստ ուզող մէկը կարող է լինել, դուրս ելայ մամիկը տեսնելու

Հաճի մարն էր։

Այո, Հաճի մարը, թէեւ անտէր-անտիրական համարուած 60ՙնոց մի կին, բայց նպաստով ապրող պառաւներէն չէր։ Նա իր ձեռքի վաստակով, ճակատի քրտինքով ապրող կին էր։ Գիւղում նրան ամէնքն էլ ճանաչում էին։ Նա մէկի լուացքն էր անում, միւսի կերակուրին հասնում, երրորդի վերմակը լցնում, չորրորդի երեխան պահում, վերջապէս իր կերած մէկ փոր հացն աշխատանքի փոխարէն էր ստանում.

Մտածելով թէ մէկ ուրիշի համար միջնորդել է ուզում, ուզեցի կարճ կապել եւ պէտք եղած հասցէին ուղարկել

— Ի՞նչ կայ, Հաճի մար։

— Աղջիկս, — ու նա հանեց առնտամանները (?), ներս գալու անկեղծ տրամադրութիւն ցուցնելով, — գործս քիչ ունիմ, ուրիշներ մէջէն չելան։ Գիտեմ որ գործ շատ ունես, բայց չպիտի մերժես ինծի մտիկ ընել.

Ու չսպասելով իմ պատասխանին՝ կողքէս անցաւ ներս։

Սոփայուած տեղի տուի։

Հրամմէ, Հաճի մար, երեւում է, որ շատ կարեւոր բան ունիս ասելու.

— Կարեւոր ըսիր ու անցա՞ր։ Հաճէս նամակ առի։

Հարցական նայեցայ իրեն։ «Հաճի» մասին գաղափար չունէի։ Ներս մըտանք։ Աթոռ առաջարկեցի, նստեց։ Սեղանիս վրայ թղթեր տեսնելով ասաց.

— Շատ կը յոգնիս, աղջիկս, միտքդ ու հոգիդ կը մաշեցնես։ Ինչո՞ւ պէտք, մեղք ես, ազգին հոգը քեզի՞ է մնացած։ Դուն քու պզտիկներդ, ամուսինդ հոգա, կեանքդ վայլէ։ Տասար (?) մանուկներդ ժամ ըմբռնէ, վառէ, ազգին համար հալեցնես, գիտցող չըլլա՞ր, հասկցող, վրադ խօսողներ, առանց դեռ գեղնէ քեզէն զարնողները կ'առնեն (?)։ Մեր ազգը իր ճրագը կը մարէ, օտարին մուխը արեւի տեղ կը պաշտէ

Իմ գլխաւորս ալ ազգին համար շատ յոգնեցաւ, նահատակուեցաւ, ի՞նչ օգուտ, ես մնացի սեւաւոր, որդաւոր, անտէր ... Գոնէ իր յիշատակը չմոռնային, չանարգէին ... Ինչո՞ւ պէտք։

— Ես ազգին համար ոչինչ եմ անում, Հաճի մար, ինչ որ անում եմ, իմ անունի, իմ փառքի համար եմ անում։

— Փա՜ռք ... Հայը Հայուն փառք չի տար, ինչ կ'ուզես ըրէ, ամէնէն փառաւորը, քաջը, հերոսը, նահատակը ոտքին տակը կ'առնէ, կը մղէ, կը տորէ ... Իշտէ կ'ըսես, ես գիտեմ, ուսում չունիմ, բայց շա՜տ ապրած, բան տեսած եմ, դուն զիս չես կրնար համոզել։ Մար չունիս քամիկդ որ վրադ հսկէ։ Մար մըն ալ ես ... ինծի մահիկ ըրէ։ Մ'ըրթ ես, քեզի կ'ըսեմ Հայուն միութիւն չըլլար, չէ՜ ... յա՜ր ... Կարմիր ծա՜ղ, մարմիր խաչ ... Ճանճերու պէս թելի մը վրան շարուած են, թօթվելուդ պէս, կը թափին։ Բայց որո՞ւ կ'ըսեմ, դուն ալ անոնցմէ ես, որ գլուխնին քարին զարնելով՝ պիտի կ'ուզեն բանալ։

Զերկնցնեմ, գիտեմ որ ժամանակդ կարճ է։ Ըսի որ Հաճէս նամակ առի։

— Լսում եմ, Հաճի մար։

— Քիչ մը հեռուէն պիտի սկսիմ, որ աղէկ հասկնաս։ Ամէնուն գործին կը հասնիս, այսօր ալ ինծի հասիր։

Զգացի որ նամակս թղթատարին չպիտի հասցնեմ, եթէ սպասեմ իր պատմութեան վերջանալուն։

— Սպասիր, Հաճի մար, հրամմէ, մի գլանիկ ծխէ, այս նամակս լրացնեմ, յետոյ հանգիստ քեզ կը լսեմ։

— Հա՛, լմնցուր, իմինս աճեպ չէ։

Հաճի մօր գլանիկը վառեցի եւ անցայ գործիս։ Քիչ անց նամակս պատրաստ էր, սուրճ աղջնակիս նամակատուն տանելու համար։

Այլ եւս հանգիստ նստայ Հաճի մօր դիմացը՝ մի երկար պատմութիւն լսելու, թերեւս եղերական մէկ դրուագ հայ գողգոթայէն։

Լսում եմ, Հաճի մար։

Հաճի մարը ոտքի մէկը քաշեց, գլուխ աթոռի վրայ, մի լաւ տեղաւորուեց, շտկեց գլխի եազման ու սկսաւ։

Հինէն որ սկսիմ, օրեր պէտք պիտի ըլլան պատմութիւնս ընելու համար. Կարճ պիտի կապեմ։

Գիւղին մէջ մենք ալ ընտանիք մըն էինք, անունի, պատուի տէր։ Տուներնիս շէն, դուռներնիս բաց Աստուծոյ հիւրերուն առջեւ։ Ամէնուն հետ մենք ալ տարագրուեցանք։ Պարպուած տունիս դուռը գոցեցի, բանալին պարտէզը, ծիրանի ծառին տակը թաղեցի։ Կատուս դուրսը մնաց մլաւելէն, շուներս ուրիշ շուներու հետ կարաւանին խառնուեցան

Գլխաւորս առաջուընէ տարած էին գիւղին մեծերուն հետ, ո՞վ գիտէ որ ձորին, ո՞ր քարին եաքէր

Ու նա գունաւոր թաշկինակով սրբեց քիթը, ես էլ թուղթս կլլեցի, զգալով ներկայութիւնն անհրաւէր արցունքների։

— Երբ անապատ հասանք ու վրան մը չարկեցի, վեց զաւակներէս երկուքը մնացեր էին, երկու ամէնէն պզտիկները։

Երկու գեղահաս աղջիկներս գեղեցիկ էին, յափշտակեցին, տարին ... Երկու մեծ մանչերս աչքիս առջեւ մորթեցին ... Մինակ իմինն՞ս ... Է՜հ... շատ ես լսած, չերկնցնեմ։

Երկու պզտիկներս ալ ինծի չձգեց Աստուած, հիւանդութիւնով զարկաւ տարաւ։

Ուրինչ խնայեցի անոնց կեանքը փրկելու համար, ծախեցի ինչ որ կար, տուի ինչ որ ունէի, ըրի ինչ որ կրցայ օգուտ չունեցաւ, մեռա՜ն։ Աւազներուն տակը թաղեցին։ Ի՞նչ թաղում, ոչ ժամ, ոչ պատարագ, ոչ ... Մնացի մինակ, միս մինակ։

Սրդողեցայ Աստուծոյ։ Ալ բերանս աղօթք չմնաց։ Սիրտս քարացեր էր։ Աշխարհն ինծի համար կար ու չկա՞ր։ Ալ ինչո՞ւ կ'ապրէի.

Ինչո՞ւ։

Կ'ըսէին թէ պատերազմը լմնալէն վերջ, երկիր պիտի դառնանք, մեր տուները պիտի երթանք.

ԻԼԼԷՆ ԲՈՒՐՋԱՆԴ

(1)

նել, իրենց երկերու գծերին մէկ կոր-սը անւ ներկելով։

ԽՈՀՆԻ ԷՅՖԷԼԻ ԳԱԳԱԹԷՆ

Բանաստեղծն քաղաքս ժամանած էին գրասէր հայրենակիցներ, որոնց հետ չքնեցանք Փարիզի խոր կամ բարձր զանազան վայրերը։

Գացինք նախ Էյֆէլեան աշտարակը ու բարձրացինք, բարձրացուցիչ բռնելով հասանք մինչեւ գագաթը։ Ահա թէ ինչ փիլիսոփայական խոհեր ու զգայացունց տպաւորութիւններ ունեցայ.

— Էյֆէլի աշտարակը բարձրանալը դրամով է։ Իջնելը միշտ ձրի է։

— Էյֆէլէն վար կարելի է իջնել երեք ձեւով,— գործիքով, ոտքով եւ օդին մէջ նետուելով։ Վերջին ձեւը անկումէ վերջ ունի բարձրացում ու կը հասցնէ մինչեւ վերին Երուսաղէմի դուռներուն առջեւ։

- «Աշխարհ՝ անցիր Արարատի նըման գագաթ չկայ»։

— Էյֆէլի գագաթէն մեծ շէնքերը կ'երեւին մատուկներու պէս, ամբոխական տուները տուփերու նման, մարդիկը կը թուին խամաճիկներ թեւք սրունքներով, ինքնաշարժերը կզանդին տըրդ նուէր տրուող թիթեղէ կառքերու հանգոյն, իսկ Սեքուանը ու Երեւոյթ. Ժողովի շէնքերը խառնաքարով շինուած փոքրիկ թատրոններու պէս։

— Էյֆէլէն կարելի է տեսնել Փարիզի իրական գոյնը։ Ան ոչ սեւ է, ոչ կարմիր, ոչ ալ կապոյտ, ճերմակ ու կարմիր։ Փարիզը գորշ է։ Ձեմ գիտեր թէ ո՛ր փորձառութեամբ կը յարմարի այս գոյնը։

— Աշխարհը մաքուր է միայն Էյֆէլի աշտարակէն դիտուելով։

— Բոլոր մարդիկ Էյֆէլի աշտարակէն կրնան ելլել ու իջնել։ Իրաւ է որ միայն Աստուած ոչ կ'իջնէ, ոչ ալ կ'ելլէ։ Հաւանաբար անկուսի ըլլալուն համար է։

— Այս աշտարակը հիմնուած է մարդու մը ուղեղին վրայ։ Եւ այդ ուղեղը կերած են որդերը։ Աշտարակը մնացա՞ծ է մտածումին վրայ։

— Էյֆէլի աշտարակէն ամէ՛ն, ամէն ինչ պզտիկ կ'երեւէր։ Միայն ցից մը կար որ բարձր էր։ Պաշտօնեայի մը հարցուցի այդ ցիցին ի՛նչ ըլլալը։ Պատասխանեց.— Արքունադի սղութեան ցիցն է։

— Բաբելոնի աշտարակին ժամանակ, մարդիկ իրար չհասկցան՝ տարբեր լեզուներ խօսելով։ Էյֆէլի աշտարակին ժամանակ ալ մարդիկ իրար դարձեալ չեն հասկնար, միեւնոյն լեզուն խօսելով։

— Էյֆէլի աշտարակին վրայ հեռադիտակով տեսայ Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմը։ Երկու կողմերն ալ կը տանէին ջախջախիչ յաղթանակներ։ Այդ յաղթութիւնները հաւասար էին ամէն բանի, մանաւանդ պարտութիւններու։

— Էյֆէլի աշտարակը շուկայի մը շարունակութիւնն է, դէպի վեր բարձրացած։ Այնտեղ կան գինետուներ, ճաշարաններ, թէյարաններ, սրճարաններ, նամականոււն, լուսանկարչատուն, պարասրահ, վաճառատուն եւ տեսակաճառի խաղալիկներ։

— Էյֆէլի աշտարակը բարձր է, բայց Էյֆէլ բարձրանալու գինը աւելի բարձր է.— Մարդ գլուխ 10 ֆրանք։

ՆՇԱՆ ՊԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՇՈՒՆՉԱՐԿ

Ամէն անգամ, որ կ'անցնիս,
Իշխանուհիդ իմ յոյզերուս,
Կ'անցնի հոգւոյս հորիզոնէն՝
Աղամանդէ մէկ արշալոյս ...

Արտահօսո՞ր է անցքդ,
Իշխանուհիդ իմ յուզեցուս,
Կը պայծառի Բանն արդար՝
Հոյաբաբառ իմ սէրերուս.

Անսկիզբ է եւ անվախճան,
Իշխանուհիդ իմ անծանօթ,
Ճանապարհն ճշմարտութեան՝
Երկնակարօտ երազներուս ...

Բայց, նորտան այդ յուսածին,
Ի՛շխանուհիդ իմ երազին,
Եկո՛ւր, քայլենք մենք միասին,
Եւ միասին, եւ առանձին

Դառնութիւնը թեւերուս,
Ի՛շխանուհիդ իմ անգին,
Կ'ուզեմ որ տանի՞ր շինեմ,
Գեղեցկութիւնդ ալ բացին

Երբ քեզի հետ կը քալեմ,
Ի՛շխանուհիդ իմ յոյզերուս,
Կը կարծեմ, որ թեւեր հագած՝
Երկինքներու մէջ կը ճախրեմ.

Ի՞նչ փոյթ հոգերն այս կեանքին,
Ի՛շխանուհիդ իմ տրտմագին,
Ցաղտուկն կ'ըլլայ ջրտմոյն՝
Աչուրներուդ մէջ անգին

Աչուրներուդ լուսարձակ,
Ի՛շխանուհի անհամարձակ,
Թո՛ղ որ դիտեմ դախանակն՝
Սիրոյդ պէս համարձակ ..

Այս իրիկուն, երբոր մարդիկ,
Ի՛շխանուհիդ իմ առանձին,
Մինչ հեռանան ճամբաներէն,
Եկուր քալենք մենք միասին

Թո՛ղ նախանձի՞ն, թո՛ղ նախանձի՞ն,
Ի՛շխանուհիդ իմ նախանձին,
Լուռն ոսկի իմաստին՝
Ե՛կ, բարձրանանք միասին

Ու ցայգին մէջ շունչ-շունչի,
Ի՛շխանուհիդ իմ անուրջի,
Խաղթիչներն աշխարհային՝
Եկո՛ւր, երգե՞նք միասին

ՍԻԹՏԱՐՈՍ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԻ ՀՐԱՇԱԼԻՔՆԵՐԸ

Փրոֆ. Ժ. Հ. Պէքսթըր, «Թայմզ»ի մէջ, երկար եւ պատկերազարդ յօդուածներով, կը ներկայացնէ Բիւզանդիոնի հրաշալիքները, (այդ յօդուածներուն խորագիրն է Գաղտնիք Բիւզանդիոնի)։ Պատկերները թէեւ աղօտ կ'երեւին օրաթերթի մը թուղթերուն վրայ, կը պատմեն բիւզանդական հրաշակերտ արուեստին փառքը, որ հետզհետէ աւելի հիացում կը պատճառէ՝ քանի կը շարունակուին պեղումները։ Այսուհետեւ կարելի է ըսել թէ երեք են հրաշակերտները, — Հռոմը, Աթէնքը եւ Բիւզանդիոնը։ Եւ ով գիտէ, թերեւս վաղը Բիւզանդիոն պեղումներէն երեւան հանուած իր հրաշափառ արուեստին նմոյշներով, շարժի մէջ ձգէ Աթէնքը։ Անգլիական հնագիտական պեղումներու յանձնախումբին յաջողութիւնը խոստմնալից է առայժմ։

Կ'ըսուի թէ բրիտանական կառավարութիւնը, անցեալ ամրան ընթացքին կատարուած պեղումներէն քաջալերուած, ոչ միայն պիտի շզլանայ իր նիւթական օժանդակութիւնը՝ շարունակելու համար մեծածախս պեղումները, այլ եւ ծրագրած է Պոլսոյ մէջ հիմնել Հնագիտական Ուսումնարան մը (Institut Archéologique Anglais), ճիշդ ինչպէս գոյութիւն ունի Հռոմի եւ Աթէնքի մէջ

Պէքսթըր կը գրէ թէ պեղումները, որ ներկայիս կը կատարուին Սուլթան Ահմէտի մզկիթին շուրջ, հասած են մինչեւ կայսերական պալատին կեդրոնը, հոն ուր սրբազան գաւիթ մը կը միանայ Յուստինիանոսի եւ Թէոդորայի սենեակներուն, խճանկարներու հարուստ նմոյշներով զարդարուած։ Անգլիացի հնագէտները կը պնդեն թէ այս խճանկարները կը պատկանին Ե. կամ Զ. դարերուն։ Արուեստագէտը յաջողած է գերազանց նրբութիւն մը եւ ներդաշնակ գունաւորում մը տալ անոնց։ Աւելի քան երեսուն նրբերանգներ ունին այս փոքրիկ խորանարդները։

Պէքսթըր կը զբաղի մասնաւորապէս հետեւեալ խճանկարին վրայ, որ կը ներկայացնէ ձկնորսութեան տեսարան մը գետակի մը եզերքը, — ալիք մը կուգայ կը ծածկէ ձկնորսին մերկ ոտքը, բայց այնպիսի թափանցկութեամբ մը կ'իյնայ ոտքին վրայ, որ ամենայն նրբութեամբ կը պահէ ոտքին գոյնն ու կենդանութիւնը։ Այս խճանկարները ծածկուած (պաշտպանուած) էին ապահովաբար Ը կամ Թ. դարուն, մարմարեայ շքեղ սալարկումով մը։

Խճանկարիչները նիւթի բազմազանութիւն չունին, միշտ գաւառական նիւթեր են որ կը ներշնչեն զիրենք,— բայց արուեստի այդ գործերուն մէջ արժէքաւորը ոչ թէ ի՛նչ բանն է, այլ միայն ի՛նչպէսը,— այսինքն թէ արուեստագէտներուն ճարտարութիւնը, որ նրբութեամբ, ներդաշնակութեամբ կենդանութիւն կուտայ սովորական տեսարանի մը։ Խճանկարներուն առօրեական տեսարանները կը կազմեն որսորդութիւնը, ձկնորսութիւնը, հովուութիւնը, երբեմն դիցաբանական դրուագ մը,— տեսարաններ որ իրարմէ կը բաժնուին արմաւենիի եւ նոճիի շարքերով։ Այս գաւառական նիւթերէն դատ,— կապիկ մը, կոնակին վրայ վանդակ մը, որուն ձողերուն թառած է թռչնակ մը, կապիկն ալ արմաւենիի մը կապուած շուանէն առկախ Որբիչ մը,— եղջերու մը, որ կը սեղմուի օձի մը օղակներուն մէջ։ Որբիչ մը,— մանկամարդ կին մը, առնոտ, որ սրունքները մերկ աթոռակի մը վրայ նստած, խոշոր մանուկ մըն է գրկած։

ԿՈՐՔԻԻ ՄԷԿ ԱՆՏԻՊ ՆԱՄԱԿԸ

Ֆրանսական հանդէս մը կը հրատարակէ իր վերջին թիւին մէջ այդ անտիպ նամակը, իր պաշտօնակից ու բարեկամ Լէոնիտ Անտրէեւի ուղղեալ։ Ամէն ազգի մէջ մեծ գրագէտները յաճախ խորապէս կը ճանչցուին իրենց բարեկամութեան ներքին ծալքերով, ինչպէս Ֆլօպէր եւ Թուրկէնեւ։ Կորքիի կեանքը յարաշարժ ասպարէզ մը եղաւ, ան որ վերջինն էր ռուս մեծ հեղինակներուն, ծռանդուն յեղափոխական, բարեկամ Լէնինի, համայնավարութեան յանդուգն՝ բայց ում վարանումներէ եւ տատամսումներէ վերջ, ցարական ռեժիմի Օխրանայէն աստոի հալածուած։ Կոկոլ Մեռած Հոգիներուն մէջ ռուս գիւղացիները նկարագրած էր, իսկ Կորքի՝ Թշուառ մարմիններու մէջ տառապող հոգիները, ապերախտ աշխատութեան լուծին տակ տառապողները, դատապարտուածները, հալածուածները։ Այս ցարդ անտիպ նամակը, որուն քանի մը մասերը կուտանք, կը պատկերացնէ ռուս հեղինակին միտքը միեւնոյն չափի վրայ.—

Սիրելի Լէոնիտս.— Մեր խորհուրդներուն խորը թափանցելով, կը տեսնեմ որ մեր երկրին դժբախտութիւնը իսկապէս այն է որ մենք խորապէս թունաւորուած ենք արեւելեան ծանր արիւնով։ Այս է որ մեր մէջ առաջ կը բերէ կրաւորական հայեցողութեան անդիմադրելի պոռթկումները ի տես մեր ստորնութեան եւ անկարողութեան, նաեւ անսահման շաղակրատութեան սէրը՝ ի մասին յուսախաբութեան, անմահութեան, միջոցին, եւ ուրիշ ամէն նիւթի, որ անմիտ, պանդոյր եւ ընդարձակ է միանգամայն։ Եւ յետոյ, իբրեւ ազգ, ճնշուած ենք մեր պատմութեան տակ, կարող չենք տեսական եւ մնայուն ճիգի մը, ձգտումի մը։ Ցուամբէկ եւ յոգնած, կորուսած ենք յոյս ու վստահութիւն, չենք գիտեր թէ ինչ է հաւատք ունենալը եւ շարունակ կը տարուբերինք մոլեռանդութեան եւ ոչնչականութեան (նիհիլիզմ) միջեւ։ Մեզմէ իւրաքանչիւրը եւ մենք ամէնքս ունինք այս ինքնախար դրոշմը։ Ամբողջ շարժումի մէջ պէտք է դնել մեր ցեղային ուժերը պայքարելու համար ինքնախարութեան այս պատուհասին դէմ որ կ'անդամալուծէ մեր հոգին, կը խափանէ ըմ նականոն եւ ազատ աճումը եւ անհատականութեան փթթումը, հուսկ ուրեմն մեծապէս կը նուազեցնէ կորովը։ Պէտք է սիրենք Ռուսիան։ Բայց ի՞նչ է սիրելը։ — Արթնցնել անոր մէջ իր կենսական ուժերը, իր գեղեցկութեան, փորձութեան, ազգային արժանապատուութեան գիտակցութիւնը։ Մանաւանդ ներկայ պարագաներուն մէջ անհրաժեշտ է անոր հասկցնել եւ ներշնչել թէ այս աշխարհիս վրայ ապրիլը անհուն ուրախութիւն մըն է, ոչ թէ ճգնաւորական պարտականութիւն մը։

Ահա առոր մէջ կը կայանայ գրական մարդու մեր կոչումը, կոչում մը՝ որուն մէջ ընաւ փառասիրութիւն չի մտներ։ Ա՛հ, փա՛ռք. ի՛նչ դէշ կը հնչէ։ Բաւական է որ հոռոտենք զայն իսկոյն կը զգանք պէտքը աղացի հարուած տալու անոր։ Ի՞նչ թշուառութիւն հաւասարած։ Մտիկ ըրէ՛, Լէոնիտ։ Քեզի պէս մարդ մը որ բոլոր մարդկութեան գործերուն եւ բովանդակ տիեզերքին ճակատագրին վրայ կը մտածէ, պէտք ունի մաքուր բռնըւած տունի մը. ուստի մէկը բռնէ, մաքրել տուր տունը ... Մաքրութիւն եւ հանգիստ պէտք է քեզի ոչ թէ փառք։ Կ'իմանամ թէ դուն փոխանակ այսպէս ընելու, առհաւ ես «փառքին կապիկէ թեւերուն մէջը», թեւեր՝ որոնք ապահովաբար օր մը պիտի խեղդեն քեզ։

Թոյլ տուր ինծի այս նախատական ոճը քեզի հանդէպ, որովհետեւ կը սիրեմ գրականութիւնը եւ շատ յարգանք ունիմ քեզի հանդէպ։ Հետեւաբար նախատինքի խնդիր չի մնար ընաւ։ Ամէն ռուս գրագէտ նուիրական անձնաւորութիւն մըն է, որովհետեւ մեր օրերուն Ռուսիոյ մէջ գրագէտը կայմիայն որ արժանի է յարգանքի, նոյն իսկ պաշտելութեան։ Ամէն անգամ որ շահախնդիր մարդոց աղտոտ ձեռքերը կ'ուզեն հեղձամահ ընել զայն, գրագէտը, թող պոռայ անոնց երեսին.— «Գացէք կորսուեցէք դուք, անձնական շահու հետեւակներ։ Մենք գրողներ ենք որ մեր սիրտերով կը ծածկենք մեր հայրենիքին վէրքերն ու երաշխէպները։ Բայց մեր կարգին, մենք ալ վիրաւորուելով եւ ճզմուելով, անգթօրէն ոտնակոխ կ'ըլլանք այդ անբաններուն կօշիկներուն տակ։ Դուն, Լէոնիտ, ամէնքէն աւելի լաւ գիտես այս պարագան։ Դուն հեռաւորութիւնը պահեցուցիր քու եւ այդ արիկաններուն միջեւ, եւ այս կերպով գրականութեան արժէքն ու նշանակութիւնն ալ պահեցուցիր։ Գիտեմ անշուշտ որ մինակ չես դուն, եւ պարագան նոյն է Կուպրինի եւ ուրիշ շատերու համար։ Բայց այս ուրիշները քեզմէ օրինակ կ'առնեն, ըսելով իրենք իրենց.— Քանի որ Անտրէեւ կը ծախուի, մենք ալ նոյնը կրնանք ընել, եւ մեր գրականութիւնը սուզ կը մտնէ, որովհետեւ կը մոռնանք թէ ինչ է գրականութեան ճշմարիտ դերը մերինին պէս յետադէմ երկիրին մէջ

Ա՛խ, մարդ արարածը միշտ իմ տկար կողմս եղած է։ Բայց անոր դէմ կռուելով հանդերձ, դարձեալ կը հիանամ անոր վրայ. յամենայն դէպս գեղեցիկ անասուն մըն է ան։ Երանի թէ այսքան ծոյլ չըլլար եւ աւելի լաւ հասկնար արեւուն տակ մեր գոյութեան շարժումին գեղեցկութիւնը։

Սակայն հնարաւոր, նոյն իսկ հաւանական կը գտնեմ որ մարդ պիտի յաղթէ այս երկրաւոր ճամբուն վրայ յարուցուած խոչընդոտներուն։ Միւս կողմէ, թերեւս ամէն բան հնարաւոր համարելու այս հաւատքն է որ վերջին հինգ տարիներուն իմ ձախողուածներուս պատճառ դարձած է. Բընականաբար չեմ վհատիր ընաւ, դիմանալ չեմ ըլլար, որովհետեւ գլուխս միշտ բռնաւորուած է յատուկ կազմիծերով եւ սպանիական ղըեակներով, որոնք, ինչո՞ւ ծածկեմ, հետաքրքրաշարժ եւ ճշմարտանման կը թըւին։

Վերջապէս ապրողը պիտի տեսնէ՝ Քաջութի՛ւն։ Այս է գլխաւորը։ Քոյդ սիրով։

Մ. Կ.

Խորհ. Գրականութիւն

ԱՊՈԼԼՈՆԻՆ

Խնդրել եմ քեզնից տաղանդ ու շնորհ,
Խնդրել եմ քեզնից բնարներ բազում,—
Եւ յոյզով խորին, կարօտով ցնորք
Օրօրել եմ սին սպասման երազում ...
Ապոլլո՛ն, «երգի, յոյզերի՛ մուսա»,
Շատերն են արբել քո բարի յոյսով,
Թէեւ ... ազգ կեանքում եւ ո՛չ մի գուսան
Երգ չերգեց քեզնից փոխ առած յոյզով.
Իսկ ես ... քեզանից այլեւս չեմ ուզում,
Ու չեմ էլ խորհում անգամ քո մասին,
Իմ մէջ նոր կեանքի խուժերն են խուժում
Ու չեմ հաւատում ես սուտ երազի ...
Ինչքա՞ն տենչեր կան, ինչքա՞ն սէր ծնուած
Իմ ջերմ սրտի մէջ, իմ անհուն հոգում,
Եւ իմ երգերը խնդութեամբ ննուած՝
Այդ յոյս տենչերով, յոյզով են կամրում ...
Եղնո՞ւմ է թափով երկիրն իմ, թեւո՞ւմ,
Սփռում է անուշ բուրմունք ու գոյով,—
Օ՛, նա է, նա՛ է ինձ յոյզ պարգեւում
Տալիս ինձ կեանք ու երգի կորով ...
Նարդա դեռ ինչքա՞ն երգեր կան չերգած,
Եւ ես խանդավառ պետոն իմ երկրի
Տալիս եմ սիրտ երգն իմ թէ՛ ներկայ,
Թէ՛ վաղուայ ոսկի՛-ոսկի՛ օրերին ...

ԱՐՄԷՆ ԾՈՎԱԿ

ՄՐՐԿԱՀԱՒԻ ԵՐԳԸ

Ծովի սպիտակաւուն հարթութեան վրայ մրրիկն ահա ամպեր է դիզում։ Եւ մրրկահաւը՝ նման սեւ չանթի՝ հպարտ ճախրում է ծով ու ամպի մէջ։

Մեր ալիքներին թեւը բախելով, մերթ որպէս սլաք դէպի ամպերը թըռիչք գործելով, ճչում է հաւը,— եւ ամպերը վերից հրճուանք են լսում, թռչունի յանդուգն, խիզախ կանչի մէջ.

Այդ կանչի մէջ է մրրկի տենչանքը։ Թափը ցասումի, հուրն բոցանքի ու երաշխիքը գալիք յաղթութեան՝ այդ կանչի մէջ են լսում ամպերը։

Ճայերը հեծում են մրրկից առաջ,— հեծում, սլանում են ծովի վրայով եւ նրա խորքում պատրաստ են թաղել իրենց սարսափը մրրկից առաջ։

Հեծում են նոյնպէս եւ ջրասուզակները, որոնց խորթ է ու անհասանելի կռուով վաստակած կեանքի հաճոյքը, չանթ ու որոտից սարսում են նրանք ...

Տխմար թեւատը երկիւղով բանուած՝ խութերի մէջ է իր դէր ու ճարպոտ մարմինը թաքցնում ...

Միայն վէս, հպարտ մրրկահաւն է ճախրում համարձակ ու խիզախօրէն՝ փրփրադէզ, ճերմակ ջրի վրայ։

Ամպերը նախկինից աւելի մռայլ ու միշտ դէպի ցած՝ ծովի վրայ են կախ ընկնում, եւ ալիքները երգով, շուրջպարով դէպի վեր ձգտում՝ չանթ ու որոտին ընդառաջելու։

Ճայթում է ամպրոպը։ Ցասման փրփուրի մէջ հեծում են ալիք, մըրցում հողմի հետ։ Մրրիկն ուժգին գըրկախառնումով ահա որսում է երամն ալիքի ու մոլեգնօրէն ահարկու թափով շպրտում նրանց ժայռերի վրայ, ուր զմրուխտ մարմնամաղ փոշու ցնցուղի է փոխում, փոխարկում զմրուխտի չեղջեր։

Մրրկահաւը՝ նման սեւ չանթի՝ ճախրում է կանչով եւ որպէս սլաք՝ ճեղքում է ամպերն ու իր թեւերով փրփուր է կորզում։

Եւ նա խոյայեղ ահա տարւում է՝ որպէս չար ոգի,— հպարտ, սեւաթոյր, մրրկի ոգի,— եւ քրքջում է, եւ հեծեծում է ... Ամպերի վրայ նա հրհռում է, անհուն բերկրանքից նա հեծեծում է։

Չանթ ու որոտի ցասման մէջ վաղուց՝ զգաստ ոգու պէս՝ խոնջանք է լսում. Նա համոզուած է, որ չեն քողարկի ամպերն արեւին, ո՛չ. չեն քողարկի։

Հողմը ոռնում է, ամպրոպը ճայթում ... Կապոյտ բոցերով հուրհրատում են ամպի երամները ծովի անյատակ անդունդի վրայ։ Ծովը որսում է չանթի սլաքներն ու իր յորձանքում հանգցնում նրանց։ Այդ որոտների արտացոլումներն՝ իբրեւ հուր օձեր՝ չոզում են ծովում, անհետ կորչելով։

— Մրրիկ, շուտով մրրիկ կը պայթի սաստիկ.

Դա խիզախ ու վէս Մրրկահաւն է հպարտաճախր առնումյստակոտոռնեցող ծովի երեսին ցիր ու ցան եղած չանթերի միջեւ. եւ յաղթանակի Մարգարէն ահա կանչում է, գոչում.

— Փոթորիկն անեղ թող ուժգին պայթէ։

ՄԱՔՍԻՄ ԿՈՐՔԻ
Թարգմ. Գ. ՄԵԼՈՅԵԱՆ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԻ ՍԱՆԴՈՒՂԸ

(ՀՐԷԱԿԱՆ ՀԷՔԵԱԹ)

Երբ Աստուած դրախտէն արտաքսեց Ադամը եւ զայն դատապարտեց երկրային կեանքին ու «ճակտի քրտինքով» աշխատանքի միանգամայն յաւիտենականութենէն անջատեց թիւը այն տարիներուն որոնց ընթացքին պէտք է շարունակուէր կեանքը բոլոր անոնց որոնք գոյութիւն ունին։ Այդ թիւը անծանօթ է մարդկութեան. Բայց եթէ գիտնային իսկ, անկարող պիտի ըլլային համբերելու։

Աստուած կեանքի բոլոր տարիները բաշխեց մինչեւ աշխարհի վերջ ապրելիք մարդոց ու սերունդներու միջեւ։

Աստուածային գործերը անըմբռնելի են մեզի համար ու մեզի տրուած չէ գիտնալ թէ ինչո՛ւ մէկը դատապարտուած է մեռնելու իր կեանքի ծաղկման շրջանին, իսկ միւսը՝ ապրելու մինչեւ խոր ծերութիւն, եւ թէ ինչո՞ւ Աստուած Ադամին շնորհած է հազարամեայ կեանք մը, իսկ անոր սերունդէն Դաւիթին նախասահմանած է մահը՝ ծնած օրն իսկ։

Այսպէս, Աստուած ամէն մէկ մարդու անջատ ուղիներ տուած է անոնց երկրային կեանքին համար։ Ու Ադամ, տեղեկանալով Աստուծոյ այս վճռին, ցաւած է իր թոռնիկէն Դաւիթի, ու որոշած է անոր նուիրել երեսուն տարի, իր հազարամեայ կեանքէն։ Ու այդպէս ալ եղած է։ Աստուածաշունչը կ'ըսէ թէ Ադամ ապրած է ճիշդ ինը հարիւր եօթանասուն տարի։

Երբ երկա՜ր ու երկար տարիներ վերջ աշխարհ է եկած Դաւիթ, ու թագաւորն է եղած Իսրայէլի, աստուածութենէն տեղեկացած է թէ երեսուն տարեկանին վերջ պիտի գանէ իր կեանքը

Իսկ Դաւիթ արքայ կը սիրէր կեանքն ու չէր ցանկար երիտասարդ մեռնիլ։ Մահուան մերձաւորութիւնը վիշտ կը պատճառէր իրեն ու կը խռովէր իր հանգիստը։

Անգամ մը, երբ կը պտտէր Բեթլէհէմի շրջակայքը, խորասուզուած դառն մտածումներու մէջ, անդրադառնալով որ սահմանուած է կեանքէն բաժնուիլ ծաղիկ հասակին։ Հանդիպեցաւ ձիու մը, որ աքաղէն կը սանէր իր ծանր բեռը։

— Եղբայր իմ,— ըսաւ անոր Դաւիթ,— գո՞հ ես կեանքէն։

Ձին գանոնքէն արտաշնչեց ու պատասխանեց.

— Ի՞նչպէս կրնամ գոհ ըլլալ կեանքէս։ Տէրս առտուընէ մինչեւ իրիկուն կը բեռցնէ վրաս, ու երբ չարաչար կը յոգնիմ ու կը կառչիմ, անգթօրէն կը ծեծէ զիս։ Եւ ի՞նչ կը ստանամ այս ծանր բեռան փոխարէն... Ի՜հ, եղբա՛յր, ձիու կեանքը երբեք չի նմանիր ձերինին՝ մարդկային կեանքին։

— Դէ՞հ, լաւ, բարեկամ,— ըսաւ Դաւիթ արքայ - ինծի կը թուի թէ դուն կրնաս հրաժարիլ այս դժբախտ կեանքէն։ Նուիրէ ինծի քու կեանքիդ մնացորդը.

— Սիրո՛վ, պատասխանեց ձին։

Յաջորդ օրը, երբ տէրը գնաց ախոռ, սանձելու համար իր ձին, զայն գտաւ անշնչացած.

Իսկ Դաւիթ արքայ ստացաւ մնացեալ երեսուն եւ հինգ տարիները, որոնք նախասահմանուած էին ձիուն համար։ Աստուածաշնչային այդ ժամանակաշրջանին, ոչ միայն մարդիկ, այլ եւ կենդանիները կ'ապրէին մինչեւ խոր ծերութիւն։ Կեանքը այնպէս չէր, ինչպէս այժմ։ Ու պարզ է թէ ինչո՛ւ Դաւիթ արքայ կեանքը ապրելով մինչեւ վաթսունըհինգ տարի, իրեն այնպէս թուեցաւ թէ շատ կարճ ապրած է։ Ու ահա ան տեսաւ շուն մը, որ շղթայով կապուած էր։ Մօտեցաւ ուղղեց անոր եւ կարճ կերպով հարցուց.

— Եղբա՛յր իմ, գո՞հ ես կեանքէդ։

Շունը նայեցաւ Դաւիթին իր մռայլ ու խորացած աչքերով եւ պատասխանեց.

— Ի՞նչպէս կրնամ գոհ ըլլալ կեանքէս։ Քանի՛ տարիներէ ի վեր շղթայով կապուած եմ ու կը պահպանեմ տիրոջս տունը գողերէն ու աւազակներէն։ Իմ պարտականութիւնս կը կատարեմ բարեխղճօրէն, իսկ անոր փոխարէն ի՞նչ կը ստանամ։ Ինծի համար ոչ մէկ հաճոյք գոյութիւն ունի։ Նոյն իսկ չեմ կրնար ցատկել ու հաչել՝ երբ կառք կ'անցնի մօտէս։ Իսկ փտած ոսկորներ, շրջապատուած գինենք պաշտօնեաներէն, կ'անցնին առջեւս ու արհամարհանքով կը նային ինծի։ Իմ միակ հաճոյքս է կրծել ոսկորները, զորս ինծմէ առաջ կրծած են տէրերս։

— Կը տեսնեմ որ, բարեկամ,— ըսաւ Դաւիթ,— դէշ կ'ապրիս. Ձէ՞ր ուզեր ինծի նուիրել կեանքիդ մնացեալ մասը։

— Սիրո՛վ,— պատասխանեց. անմիջապէս իջեցուց պոչը, մտաւ իր խըցիկը, պառկեցաւ ու փչեց իր վերջին շունչը։

Եւ Դաւիթ արքայ իր վաթսունըհինգ տարիներուն վրայ աւելցուց տասնըհինգ տարի եւս ու ապրեցաւ մինչեւ ութսուն տարեկան, փառաբանելով Արարիչը, իսկ իր թագաւորութիւնը փառաւորեց Իսրայէլը։

Բայց Դաւիթ արքայի կեանքին երեք մասերը — մարդկայինը, ձիունը եւ շանը — դարձան գոյութեան հիմքը՝ յաջորդ սերունդներուն։

Ամէն մարդ մինչեւ երեսուն տարեկան կ'ապրի լի՛ կեանք մը, գուրգուրանքներ ու խանդաղատանք, վայելելով բոլոր հաճոյքները։ Անկէ վերջ կը սկսի մարդուն ընտանեկան կեանքը։ Բայց ի՛նչ կեանք,— անընդհատ, ծանր, սպառիչ աշխատանք մը, իրեն ու իր ընտանիքին ապահովելու համար կըտոր մը հաց։ Մարդկային կեանքը ապրուած է այլեւս եւ սկսած է այն երեսունըհինգ տարիները զորս ձին նուիրեց Դաւիթ արքային։ Իսկ անկէ վերջ,— ծերութի՛ւն։ Տղաքը կ'աշխատին, թոռները կը զուարճանան, ու ծերերը կը պահպանեն տունը, կը զբաղեցնեն թոռնիկները եւ այլեւս չեն տեսներ լոյս աշխարհը։ Ամէնքը կ'արհամարհեն զանոնք, կը սնուցանեն մնացորդներով եւ կը սպասեն որ մահը աւելի արագ վերցնէ այս անպէտ պատրաստակերները։

Ու կը խորհին ծերերը.— «Ա՜ս կեանք. բայց ինչո՞ւ Դաւիթ արքայի օրով շուները այսքան երկար կ'ապրէին ...»։

Վ. ՕԳՈԼԷՆՍԿԻ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

Չէզոքութեան խնդիրը միջօ առկախ

Գերմանական կառավարութիւնն ալ պատասխանելով Ֆրանսական կառավարութեան կոչին, սկզբունքով կ'ընդունի Սպանիոյ գործերուն չմիջամտելու առաջարկը, պայմանաւ որ բոլոր շահակից կառավարութիւնները ենթակայ պատրաստ ըլլան չէզոքութիւն պահելու: Այս վերապահումը կը վերագրուի ոչ միայն խորհրդային իշխանութեան, որ բացէ ի բաց կը քաջալերէ Սպանիոյ կառավարութիւնը, այլ եւ Ֆրանսայի կարգ մը շրջանակներուն: Միեւնոյն ատեն Գերմանիա յուսաբանութիւններ կը պահանջէ կարգ մը կէտերու մասին, հետեւողութեամբ Իտալիոյ: Կ'ըսուի թէ Գերմանիոյ արտաքին նախարարը եւ Պերլինի անգլիական դեսպանը խորհրդակցութիւններ կատարած են, ձեռք առնուելիք միջոցներու մասին:

Այս առթիւ, գերմանական մամուլը ուժգնօրէն կը յարձակի խորհրդային կառավարութեան եւ Ֆրանսայի վրայ: Կարեւոր թերթ մը կը հարցնէ. — «Ֆրանսա պիտի յարգէ՞ր թէ չէզոքութեան բանաձեւը եւ թէ զէնք ճարելը»:

Ֆրանսական կառավարութիւնը բոլոր շահակից պետութեանց հաղորդեց չէզոքութեան բանաձեւը, որ շատ երկար է եւ պիտի հրատարակուի միւս կառավարութեանց կողմէ ընդունուելէ վերջ: Ծանուցագիրը կը բացատրէ թէ ինչպէս կ'ըմբռնէ չմիջամտելու առաջարկը եւ կը թուէ չէզոքութիւնը գործադրելու միջոցները: Ֆրանսա կ'ուզէ նախ միջազգային համաձայնութիւն մը հաստատել, զէնք, ռազմանիւթ եւ օդանաւ չարտածելու համար, յետոյ իւրացնել զայն աստիճանաբար, հիմնուելով 1925ի միջազգային պայմանագրին վրայ

Փարիզի անգլիական դեսպանը այս մասին տեսակցութիւն մը ունեցաւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարին հետ:

Ֆրանսայի հակաֆաշական խմբակցութիւնները դրօշ մը ներկայացուցին սպանիական քաղաքի մը կառավարական զօրքին: Այս առթիւ կ'ըսեն թէ մեծահարուստ Սպանիացի մը, Տոն Մարթինէզ Պալարօն, 150.000 տոլար յատկացուցած է ապստամբներուն, Անգլիոյ դրամատան միջոցաւ:

«Էքօ տը Փարի» (ազգայնական) եւ «Լ'Էօվր» (արմատական) կը պնդեն թէ գերմանական «Տէօյչլանտ» զրահաւորը մեծաքանակ ռազմանիւթ ցամաք հանած է Սպանիոյ հարաւային ճակատի ապստամբներուն համար: «Էքօ տը Փարի»ի տեղեկութեանց համաձայն, 28 ռազմական օդանաւեր ղրկուած են Սպանիա, իրենց մեքենավարներով:

ՑԱՆՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՆԸ ՉԻՆԱՑԻ ԱՂՋԻԿՆԵՐ, 16էն 19 տարեկան, փորձեցին անձնասպան ըլլալ հաւաքաբար, իրենց ծնողները արգիլած ըլլալով բարձրագոյն վարժարան մտնել, նախակրթութիւնը աւարտելէ վերջ. Աղջիկները խմբովին լուսանկարուելէ վերջ, ափիոնի բաղադրութիւն մը խառնեցին գինիին եւ խմեցին. Բոլորն ալ գտուին ինկած ուժասպառ եւ անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրուեցան.

ԼԵՕՆ ԹՐՈՑՔԻԻ տան վրայ յարձակում մը կատարուեցաւ Նորվեկիոյ ֆաշականներուն կողմէ, որոնք ծպտուած էին իբրեւ ոստիկաններ: Թրոցքի հարկադրուեցաւ փոխել բնակարանը: Յարձակողները կ'ըսեն թէ նամակ մը բռնուած է, որուն համաձայն Թրոցքի յեղափոխական գործեր կը կատարէ, հակառակ իր տուած խոստման:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԷՆ հասած նոր լուրերու համաձայն, խռովութիւնները կը շարունակուին զանազան քաղաքներու մէջ: Ուրբաթ օր կռիւ մը տեղի ունեցաւ Նապլուսի մէջ, ըմբոստ Արաբներու եւ անգլիացի զինուորներու միջեւ: Երկու Արաբներ սպաննուեցան եւ երկու հոգի ալ վիրաւորուեցան: Սկովտացի սպայ մը վիրաւորուեցաւ: Թէլ Աւիվի մէջ գտնուեցան երկու Հրեաներու դիակներ, որոնք 52ի կը հասնի զոհերու թիւը:

ՄՈՐԻՍ ԹՈՐԷԶ, համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, նամակ մը գրելով վարչապետ Պ. Պլիւմի, կը յայտնէ թէ ինք երբեք չէ խօսած կառավարութեան դէմ, ինչպէս գրած էր «Փոփիւլէռ»: Կուսակցութեան մամուլի տեսչութիւնն ալ կը հերքէ քարտուղարին վերագրուած խօսքերը: Ընկերվարական պաշտօնաթերթը երէկ հրատարակած էր այս ճշդումը:

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ չորս Արաբներ, իբրեւ մեղսակից Ալժէի միւֆթիին սպանութեան: Զորսն ալ խոստովանութիւններ կատարեցին.

Հ. Յ. Դ.

Փառքով

ՓԱՐԻԶԻ «Եափիպոտացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները երեքշաբթի երեկոյ (11 Օգոստ.) ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարան վերնայարկը, 4 Rue St. Denis (Place du Châtelet), մէթրօ Châtelet: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն եւ պատգամաւորի ընտրութիւն:

ԱՌՆՈՒՎԻԼ ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ Վարդան կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 12 Օգոստ. չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ. կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է.

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

ԱՆԱՐԳ ՔԱՅԼ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Անդրկովկասի ժողովուրդների եղբայրական Ֆեդերացիան է՛լ աւելի ամրապնդեց Անդրկովկասի ժողովուրդների եղբայրութիւնը եւ յաջողութեամբ լուծեց նրա առջեւ դրուած բոլոր խնդիրները: Անդրկովկասի աշխատաւորներն այսօր յաղթօրէն քննարկում են ստալինեան մեծ Սահմանադրութիւնը, որը յաւէրժացնում է մեր մեծ Միութեան աշխատաւորների մեծագոյն յաղթանակը, ԼԵՆԻՆ-ՍՏԱԼԻՆի կուսակցութեան գծի յաղթանակը:

Եւ այս մոմենտին, կուսակցութեան հսկայական օգնութիւնն ու օժանդակութիւնը վայելող, մի ամբողջ կուսակցական կազմակերպութեան ղեկավարի մեծ բարձրութեանը հասցուած ընկեր Խանջեանը, փոքրոգի կերպով վախենալով իր թոյլ տուած եւ արդէն իր կողմից ընդունուած սխալների ուղղման խնդրից, գնդակ է արձակում իր վրայ եւ ինքնասպանութեամբ ամօթալի կերպով վերջ է դնում իր կեանքին:

Այդ կրակոցը մենք չենք կարող անուանել այլ կերպ, քան դաւաճանական կրակոց, քանի որ այդ կրակոցով վնաս է հասցւում կուսակցութեանը, անուղղ է տրւում մեր սխերիմ թշնամիներին: Ընդունել սխալը, բայց հրաժարուել այն ուղղելուց, ուժեր չգտնել սխալը ուղղելու համար, ուժեր չգտնել կուսակցութեանը հասցուած վնասը ուղղելու համար— այդ մի՞թէ ամօթալի ակտ չէ, փոքրոգութեան դաւաճանական ակտ:

Երբ պաշտպանւում է խարեբայութեան ճանապարհով պատասխանատու պաշտօնների առաջադրած նացիոնալիստ - տրոցկիստ Ստեփանեանը, երբ նա օգտւելով Խանջեանի նախած լիբերալիզմից, ժողկոմի պաշտօնից է առաջ քաշւում, մտցւում է Կենտկոմի կազմի մէջ, երբ չնայած կուսակցութեան տասնեակ անդամների աղդանշումներին, կուսակցական դէմքը կորցրածների ձեռքով՝ ինչպէս Ա. Գալոյեանն է, կուսակցութեան այդ անդամները պատժւում են, առ, ի հարկէ, ծանր, աններելի սխալ է:

Բայց, երբ երկնիսեանուն մերկացնելուց յետոյ, նացիոնալիստ, հակայեղափոխական, կուսակցութեան ու աշխատաւորների թշնամու նրա խակական զազանային դէմքը երեւան բերելուց յետոյ, քաջութիւն չեն գտնում իրենց թշնամու ու նրա գաղափարների դէմ պայքարելու համար եւ փոքրոգութեամբ հեռանում են թատերաբեմից, դրանով իսկ օբեկտիւօրէն իրենց յանձնելով թշնամուն — առ ոչ միայն սխալ է, այլ խայտառակ, աններելի յանցագործութիւն կուսակցութեան հանդէպ, այդ փաստացի հեռացում է կուսակցութիւնից, այդ դաւաճանութիւն է կուսակցութեան հանդէպ:

Այսպէ՛ս, եւ միայն այսպէ՛ս կարող են գնահատել Հայաստանի բոլշեւիկները Կենտկոմի նախկին քարտուղար Ա. Խանջեանի արարքը. Այսպէ՛ս, եւ միայն այսպէ՛ս կարող են գնահատել այսօր այդ անարգ քայլը նաեւ Հայաստանի բոլոր աշխատաւորները:

Խանջեանի անարգ դաւաճանութիւնն այսօր փորձում են օգտագործել կուսակցութեան թշնամիները, դաշնակների ու տրոցկիստների տականքները, ամէն գոյնի նացիոնալիստական ճիւաղները: Ի զուր են նրանք փորձում այսօր անկիւններում գործի դնել իրենց սիրած թունաւոր զէնքը — ստոր զրպարտութիւնն ու պրովոկացիան կուսակցութեան եւ նրա ղեկավարների հասցէին: Ի զուր են նրանք օձի ֆշշոցով մութ անկիւններում փորձում ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԿՊԱՌԱԿՈՒԹԻՒՆ ՀՐԱՀՐԵԼ, ԹՈՒԼԱՑՆԵԼ ՀԱՄԵՐԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻ ՀԵՏ, ՄԱՍՆԱՒՈՐԱՊԷՍ ՎՐԱՑ ՄԵԾ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՀԵՏ ՀԱՅ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՆԵՐԻ ՀԱՄԵՐԱՇԽՈՒԹԵԱՆ ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ԶԳԱՑՄՈՒՆՔԸ, ժողովրդի, որը մարդկութեան տուել է մեծ առաջնորդ ընկեր ՍՏԱԼԻՆԻՆ:

Ի զուր են նրանց ստոր բանսարկութիւնները, նրանք մազաչափ անգամ չեն կարող թուլացնել Անդրկովկասի ժողովուրդների եղբայրութիւնը, նրանք չեն կարող թուլացնել նաեւ բոլշեւիկեան սուր զգաստութիւնը կուսակցութեան ու աշխատաւոր ժողովուրդների թշնամիների նկատմամբ, նացիոնալիստների, տրոցկիստների, դաշնակների նկատմամբ, որոնք այսօր փորձում են վնաս հասցնել մեր մեծ մայրենիքին: Նրանք եւ ոչ մի բոյլ չեն կարող խանգարել Հայաստանի աշխատաւորների յաղթական երթին՝ բոլշեւիկեան կազմակերպութեան ղեկավարութեամբ, Հայաստանի Կենտկոմի ղեկավարութեամբ, բոլշեւիկեան Անդրերկրկոմի եւ Համ. Կ(բ) Կ Կենտկոմի ղեկավարութեամբ, այն ուղիով, որ նշել է ԼԵՆԻՆ-ՍՏԱԼԻՆԻ մեր մեծ, պանծալի կուսակցութիւնը.

Հայաստանի բոլշեւիկներն ու աշխատաւորները թշնամիների բանսարկութիւններին, Խանջեանի դաւաճանական փոքրոգի արարքն օգտագործելու նրանց փորձերին կը պատասխանեն է՛լ աւելի ուժեղացնելով բոլշեւիկեան զգաստութիւնը, համախմբելով իրենց շարքերը, է՛լ աւելի եռանդուն աշխատանքով՝ յանուն Խորհրդային Հայաստանի տնտեսութեան ու կուլտուրայի ու յետագայ բարգաւաճման, է՛լ աւելի ամրապնդելով Անդրկովկասի եւ ամբողջ Միութեան ժողովուրդների ստալինեան բարեկամութիւնը, է՛լ աւելի ուժեղ հակահարուած տալով ամէն տեսակի նացիոնալիստական ու տրոցկիստական տարրերին, յանուն ԼԷՆԻՆԻ քանճարեղ գաղափարների յաղթող իրականացման՝ ժողովուրդների սիրելի առաջնորդ մեր ՍՏԱԼԻՆԻ ղեկավարութեամբ:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.486

Directeur et Propriétaire : SCH [redacted]
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : ՏՈԼԲԻԱՔ

ՅՕՐԻՆԱԿԻ ՀԱՄԱՐ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՈՒԱԶԱԳՈՅՆ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ այլեւ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 11 ՕԳՈՍՏՈՍ
MARDI 11 AOUT 1936

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3188

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊԻՏԻ ԲԱՑՈՒԻ՞ ԱՄԲՈՂՋ ՎԱՐԱԳՈՅՐԸ...

Քիչ վար նոր տեղեկութիւններ պիտի կարդաք Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան կամ սպանութեան մասին։

Շաբաթ օր, բոլորովին տարբեր — մօտաւոր — աղբիւրէ մը քաղելով, հրատարակեր էինք լուր մը, որ կը պատմէր թէ անձնասպանութիւնը տեղի ունեցած է Թիֆլիսի մէջ։ Թուրքիզի տեղեկութիւնը կը փարատէ մեր վերապահութիւնը, գոնէ առ այժմ։ Մանաւանդ որ, օրով եւ թուականով կը ճշդէ հանգուցեալի մարմնին փոխադրութիւնը՝ Թիֆլիսէն Երեւան, ուղեկցութեամբ միայն ազգականներու եւ մէկ հատիկ պահակով։

Նոյն ձեւով կը նկարագրուի թաղումը Երեւանի մէջ, «յուլիս 12ին կիրակի ժամը 3ին, պարզ յուղարկաւորութեամբ»։ Անշուշտ հրամանաւ Մոսկուայի։

Ինչ կը վերաբերի բուն գէպքին շարժառիթներուն, անգամ մը եւս կը հաստատուին մեր եզրակացութիւնները, անոնց քաղաքական - սահմանային հանգամանքի մասին։

Այդ կ'ապացուցանէ, նաեւ, անձնասպանութեան արարքին «փոքրոգութեան» եւ «խայտառակութեան» առթիւ սարքուած խժալուր, խուժանային աղմուկը, որուն ամէնէն վաւերական մասերը արտատպեցինք օրը օրին։

Եթէ չենք սխալիր, այսքան բարեկենդանային «շալմաղալ» չսարքուեցաւ ոչ Իոֆէի, ոչ վրացի Կէկէչկորիի, ոչ ալ Ուկրանայի կրթական գործավար Նիքոլա Սկրիպնիկի անձնասպանութեան առթիւ, չնայելով որ երեքն ալ բոլշեւիկեան ատոմեր էին։

«Անոնց կրակի ծուխ չըլլար», բսեր են իմաստուն մարդիկ։ Արդ, խորհրդային իշխանաւորները ի զուր կը փորձեն աչներու կրակը մարել ջուր ցանելով։ (Իրականին մէջ իւղ է որ կը ցանեն ...)։

Շ.

Ա. ԽԱՆՋԵԱՆԻ «ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ» ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ Է ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԷՋ

ԱՆՇՈՒՔ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՆՓԱՌՈՒՆԱԿ ԹԱՂՈՒՄ

Թաւրիզէն հասած նամակով մը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը ստացուի մեզի, յուլիս 26 թուականով. –

Յուլիս 10ի առաւօտ Թիֆլիսում խորհրդաւոր շշուկ է տարածւում թէ Աղասի Խանջեանը ինքնասպանութիւն է գործել իր բնակարանում կէս գիշերին։ Աղասին Թիֆլիս եկել էր մասնակցելու Երկրային Կոմիտէի նիստին։ Յուլիս 9ի երեկոյեան երկարատեւ նիստը վերջանում է փոթորկալի վիճաբանութեամբ ուր բուռն սպառնալիքների քննութեան է առնուած եղել խորհրդային նոր սահմանադրութեան մէջ գծուած սահմանների խնդիրը, (Վրաստանի, Ադրբէջանի եւ Հայաստանի)։ Ահա այդ նիստից յետոյ Աղասին առանց վերադառնալու յետոյ առաւօտ յայտնի է լինում որ ինքնասպանութիւն է կատարել։ Հասարակութեան մէջ, գլխաւորապէս մտաւորական եւ բանւորական շրջաններում, այդ համարում են սուտ ինքնասպանութիւն, աւելի ճիշդ Աղասին սպաննել են, պարզ վրացական դեկավար կոմունիստների ձեռով։ Այս է Թիֆլիսի մէջ ամենատարածուած կարծիքը։

Ի հարկէ իրապաշտական ոչ մէկ արտայայտութիւն տեղի չունեցաւ։ Մոսկուայից հեռագրական յատուկ կարգադրութիւն եղած է որ խիստ անշուք թաղում լինի միայն, ուրիշ ոչինչ։

Իր մտերիմներից եւ ընկերներից ոչ ոք այցելած չէ, կամ ցաւակցական արտայայտութիւն ցոյց չեն տուած։ Միայն իր ամենամօտիկ ազգականները մի պարզ պսակ ունէին։

Սպաննալի դիակը շաբաթ օրը Թիֆլիսից նոյն անշուք վիճակով գրկեցին Հայաստան, ուր յուլիս 12ի կիրակի կէսօրից յետոյ ժամը 3ին թաղուեցաւ նոր գերեզմանատանը, պարզ յուղարկաւորութեամբ։

Ամբողջ Հայաստանում եւ մանաւանդ Երեւանում անակնկալ եւ անսպասելի էին համարում այդ խորհրդաւոր մահը։ Ու ինչ խօսք որ ոչ ոք չէր կարող բացատրութիւն տալ այդ սարքուած դաւադրութեան։

Յուլիս 12ի երեկոյեան եղած է քաղաքացիական հոգեհանգիստ, իր համակիրների եւ բարեկամների կողմից։ Մինչդեռ այդ օրը յատուկ կարգադրութեամբ սինեմաներ եւ ռատիօ կայանները աւելի յարուած աշխատում էին, իբրեւ թէ ոչինչ պատահած չըլլար։

Յուլիս 14ին Շահսուվարեանը Երեւանի Կեդր. Կոմիտէի նիստին մի խարանիչ ճառով հանդէս է գալիս սպաննուած Աղասիի դէմ, որու կենդանութեան միայն մեծարանք, փառաբանութիւն եւ գովք կը եխւէին թէ մամուլի եւ թէ ժողովների մէջ։

Գ. Շահսուվարեանը ասել է.

— Աղասի Խանջեանը երեք տարիէ ի վեր աչքի էր ընկնում իր թոյլ եւ անվճռական բնաւորութեամբ երեք տարի է որ յեղափոխութեան թշնամիների դէմ գործօն պայքար չէր վարում, ազգայնական տարրերի հետ յարաբերութիւն կը պահէր, վերջին հաշւով նա Դաշնակների եւ բոլոր տեսակի ազգայնականների հանդուրժում էր։ Եւ եթէ նա իր աշխատանքները չպլուսնակում էր եւ մնում էր ղեկավար պատասխանատու գործիչի դերում, պարզ նրա համար, որ նա վայելում էր ընկ. Ստալինի անձնականմտահութիւնն ու համակրանքը։ Սակայն հետզհետէ երբ որոշ դարձան նրա այդ շեղումները ու թոյլ վերաբերմունքը, զգաց ու կորսւում է իր ոտի տակի հողը, եւ այժմ նա ամենաանարգ ձեւով ինքնասպանութեան դիմեց։

Նոյն մտքով ճառեր խօսուած են Թիֆլիսի եւ Բագուի մէջ։ Ի հարկէ իրենք ճառախօսներն էլ չեն հաւատում դրան, բայց դա լը ծածկելու եւ Հայաստանի ոտնահարուած իրաւունքները պաշտպանելու համար Աղասիի առած քայլերը սքօղելու մտքով դժբախտ զոհին օրակում են թշնամի բոլշեւիզմին եւ խորհրդային իշխանութեան։ Ոչ մէկ քաղաքացի չի հաւատում յայտարարուած ինքնասպանութեան։ Իսկ Հայաստանի բոլոր ժողովուրդը եւ դրանց թւում եւ հայ բոլշեւիկները խորին ցաւով տեսնում են դա, բայց ոչինչ արտայայտել չեն կարող։

Միասնիկեանից յետոյ Խանջեանը Վրաստանի մէջ նոր զոհն է վրացի ազգայնամոլ բոլշեւիկների քաղաքականութեան։

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ԻՏԱԼԻԱՆ ԱԼ ՈՒԺԳՆՕՐԷՆ ԲՈՂՈՔԵՑ ՉՈՐՍ ՀՊԱՏԱԿՆԵՐ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ԸԼԼԱԼՈՎ

Կառավարական մարտանաւերուն արգիլուեցաւ Թանճէրի նաւահանգիստը երթալ

Դէպի Մատրիտ հիւսիսէն եւ հարաւէն

Գերմանիայէն վերջ Իտալիան ալ ուժգին բողոքագիր մը ուղղեց սպանիական կառավարութեան, չորս հպատակներ հրացանի բռնուած եւ հինգերորդ մըն ալ վիրաւորուած ըլլալով Պարսելոնայի մէջ։ Հռոմ շատ ծանր կը նկատէ այս դէպքը, վերագրելով «զաստակերգային առերութեան»։ Պաշտօնական գործօն շրջաններ, ցանցին մէջ կ'ըսէ — «Մատրիտի դեսպանը յայտարարած է թէ սպանիական կառավարութիւնը պատասխանատու կը նկատէ այս յարձակումներուն համար։ Այդ կառավարութիւնը հետզհետէ անկարող կը դառնայ ուր մնալու կացութեան, թէ Մատրիտ եւ թէ Պարսելոնայի մէջ»։

Շաբաթ օր գրոյց կը շրջէր թէ Գերմանիա զօրք պիտի հանէ Պարսելոնա, իր հպատակները պաշտպանելու համար, բայց Լոնտոնի գերմանական դեսպանը հերքեց այս լուրը։

Թանճէրի միջազգային յանձնախումբը, որ կը բաղկանայ մեծ պետութեանց գեսպաններէն, որոշեց խնդրել սպանիական կառավարութենէն որ իր մարտանաւերը նաւահանգիստ չհանդիպին։ Առով գործնապէս ընդունած կ'ըլլայ ապստամբապետ Ֆրանքոյի բողոքը եւ լռելեայն ճանչցած՝ ասոծամեայ կառավարութիւնը։ Յանձնախումբը որոշեց նաեւ ճանչնալ ապստամբ իշխանութեանց կողմէ տրուած անցագիրները եւ պիտի արտօնէ որ ապստամբները սպանիր գրեն Թանճէրի չրջանը, վիզաներ կատարելու համար։

Զօր. Ֆրանքօ հարաւէն եւ Զօր. Մոլա հիւսիսէն կը շարունակեն իրենց գործողութիւնները, Մատրիտը պաշարելու համար։ Կառավարական գօրքեր կարգ մը յաջողութիւններ շահեցան Մատրիտի շրջակաները, ետ մղելով յար ձախում մը եւ պայթեցնելով զէնքի մթերանոց մը։ Իսկ ապստամբները կը հաղորդեն թէ գրաւած են Գատաչայը։ Զօր. Մոլա անմիջական գրոհ մը կը կազմակերպէ Սան Սէպասթիանոյի եւ Իրունի վրայ։ Կառավարութիւնը կը ծանուցանէ թէ անդորրութեան զառապարտուած է խոշոր յաձանու մը, որ ապստամբներուն ձեռքը կը գտնուէր։ Նոյն գեկոյցին համաձայն, կրակի տրուած է ապստամբ գիւղ մը՝ Օյարզուն, հիւսիսային ճակատին վրայ։ Ապստամբները եօթը օդանաւերով յարձակեցան Սոմոսիէրրա բարձունքին վրայ, բայց ետ մղուեցան, 200 սպաննուած ձգելով։ Պաշտօնապէս կը ծանուցուի թէ կառավարութիւնը գրաւած է Լուկոնէյը, որ Օվիէտոյի միակ ծովային ելքն է հիւսիսային Սպանիոյ մէջ։ Պալէարեան կղզիներէն մէկն ալ անձնատուր եղած է կառավարութեան։ Զօրաւոր արշաւագունդ մը ղրկուած է, գրաւելու համար ամբողջ Պալէարեան կղզեխումբը։

Ֆրանսական սահմանագլուխէն (Հէնտէյ) կը հաղորդեն թէ գժգոհութիւն կը տիրէ շրջանին մէջ, Զօր. Մոլա պարտաւորիչ տուրք դրած ըլլալով (դրամ եւ ստեղծ)։ Իր բանակին ռոճիկները վճարելու համար զօրավարը որոշեց եւկուռ տուրք հաստատել տարեկան 80.000 փեզէթայէն վեր եղած հասոյթներու վրայ։

Զօր. Ֆրանքօ նոր զօրքի կը սպասէ Մարոքէն։ Իր բանակը այժմ կը բաղկանայ 9000 զինուորներէ, որոնց մեծ մասը օտար լեգէոնիքաքավարժ զինուորներ են։ Ապստամբները յաղթանակ մը տարին Սան Ժիւլիանի մէջ, Պարսելոնայի մօտ, 100 հոգի սպաննելով, 300 հոգի վիրաւորելով եւ մեծաքանակ զէնք ու պաշար գրաւելով։

*** Մատրիտի կառավարութենէն եւ ապստամբներու կառավարութենէն երեքական պատուիրակներ բանակցութիւններ կատարեցին Ֆրանսական հողի վրայ, գերիներու փոխանակութեան համար։ Արժանահաւատ լուրերու համաձայն, բանակցութիւնները ձախողած են, ապստամբները մերժած ըլլալով փոխանակութեան առաջարկը։ Անոնք վստահ են իրենց յաղթանակին վրայ եւ չեն ուզեր որ եւ է իրաւախոհութիւն ընդունիլ։

*** Ալքալա Զամօրա, Սպանիոյ Հանրապետութեան նախկին նախագահը, որ պաշտօնանկ եղած ըլլալով յուլիս 6ին հեռացած էր երկրէն, Փարիզ հասաւ անցեալ օր։ Այս առթիւ պատասխանելով թղթակիցներու հարցումներուն, չատ կարճ յայտարարութիւն մը ըրաւ — «Երբ խորհրդարանը լուծուեցաւ ապրիլին, ես ըսի բարեկամներու թէ ժողովրդավար եւ սահմանադրական հանրապետութիւնը մեռած է»։ Մերժեց ուրիշ խօսք ըսել Սպանիոյ կացութեան մասին, յայտնելով թէ ծանօթ չէ։ Փարիզ հասած ատեն ոստիկանութիւնը ուշադրութեամբ կը հսկէր, որպէսզի անախորժութիւններ չպատահին։

*** Սպանիոյ գահընկէց արքան, Ալֆոնսօ, որ Չեխոսլովաքիա կը գտնուէր, Վիէննա հասաւ։ Կ'ըսուի թէ Պերլին ալ պիտի երթայ, տեսակցելու համար Հիթլէրի հետ։

*** Լեհական թերթերը կը գրեն թէ ռուս սպիտակ սպաներ կը գտնուին Սպանիոյ ապստամբներուն մէջ, եւ թէ քարիւղի միջազգային ընկերութիւններ գործնապէս կ'օգնեն։

Հ Կիրակի առտու եօթը թօն ուտեստ,— կաթ, շաքար, ալիւր, պահածոյ միս եւն. ղրկուեցաւ Սպանիա, ինչպէս կը գրէ «Իւմանիթէ»։

Ֆրանսա խիստ չէզոքութիւն պիտի պահէ

Նախարարական խորհուրդը շաբաթ օր բացառիկ նիստ մը գումարեց, որ տեւեց չորս ժամ։ Ետոյ զեկոյց մը հրատարակուեցաւ, որուն համաձայն Ֆրանսա խիստ չէզոքութիւն պիտի պահէ, Սպանիոյ դէպքերուն հանդէպ։ Այս առթիւ պարզելով կառավարութեան դիրքը, զեկոյցը կ'ըսէ թէ ճանչնալով հանդերձ Սպանիոյ բաբեկամ կառավարութիւնը, յուլիս 25էն որոշեց չարտօնել զէնքի արտածումը, վերապահութեամբ անհատական առաջարկներու։ Օգոստոս 1էն լսելով որ կարգ մը օտար ապրանքներ ղրկուած են ապստամբներուն, կառավարութիւնը առիպողական կոչ մը ուղղեց շահակից պետութեանց, որպէսզի միջամտութիւններ չկատարուին։ Այժմ նկատելով որ Սպանիոյ կացութիւնը կրնայ ամենածանր վտանգներ ստեղծել խաղաղութեան համար, Ֆրանսա շահակից պետութեանց ներկայացուց պայմանագիր մը, Հաւաքական

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՕՆԻՆ ՀԱՄԱՐ (ՏՊԱՐԱՆ)

Ա. ՑԱՆԿ

«ՅԱՌԱՋ»ի միջոցաւ արձանագրուած են հետեւեալ գումարները.—

Գ. Շահլամեան, Մարսէյլ	1000
Գ. Ա. Գ. Փարիզ	500
Հայկ Սէրէնկիւլեան, Մարսէյլ	500
Յակոբ Տէր Յակոբեան	500
Մասիս Սալեանեան	200
Բիւզանդ Տէօվլէթեան	100
Ստեփան Ալէքսանեան	100
Տիկին Ֆիլոմէն Ա. Ալէքսանեան	100
Գումար՝	3000

ՄԱՐՍԷՅԼ, 7 օգոստ.— Սիրելի Շաւարշ, օրը օրին կը հետեւիմ ՅԱՌԱՋի տան մասին կատարուած ձեռնարկներուն, անկեղծօրէն եւ ջերմապէս կը փափաքիմ որ այդ նպատակին համար կազմուած յանձնախումբին ջանքերը շուտով յաջողութեամբ պսակուին։

ՅԱՌԱՋի տան շինութեան առաջին քարը եթէ կարելի է անուանել, կը փութամ ձեր միջոցաւ ղրկել հազար (1000) ֆրանք, ի յիշատակ ողբացեալ վաստակաւոր որդւոյս՝ ՍԻՄՈՆի, որ այնքան կը գնահատէր հայ լեզուն եւ մամուլը, այս օտարութեան մէջ կատարելիք դերով։ Ներփակ չէք մը Société Généraleի վրայ։ Ընկ. բարեւներով Գ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ

Ի՞ՆՉ ԿԸ ՆՇԱՆԱԿԷ «ՏՕՆ»

Զանազան թիւրիմացութիւններ փարատելու համար, պարտականութիւն կը սեպենք յայտնել թէ «Յառաջի Տօնը» փոխաբերական իմաստ ունի։ Հարցը կը վերաբերի սեփական տպարան - խմբագրատուն մը ապահովելու անհրաժեշտ կարգ ու սարքով, եւ ոչ թէ «Յառաջ»ի համար շէնք մը շինելու կամ գնելու։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՀՈՎԱ. ԿՂԵՐ. ԴՐՕՇ, ԵԶ, ԱՅԾ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԲԱՆԵՐ

— Ո —

Անցեալ օր, պանիր փաթթած սաւանիս, ձեռքս անցաւ ԴԻՏԱՐԱՆ անունով ամսաթերթ մը։ Կը հրատարակուի Ամերիկայի մէջ։ Իր «պաշտօնն» է հայ ժողովուրդին ծանօթացնել «Եհովա Աստուծոյ եւ Ս. Գրոց մէջ անոր յայտնած նպատակները»։

Եհովան հոլովող ուրիշ նման սարքերերեր ալ ունինք, տակաւին։ Օրինակ՝ ԴԻՏԱԿԸ, ԲԱՆԲԵՐԸ, եւն.։

Դժուար է հասկնալ առանց լեզուն վ.եցնապահակի ընթերցանութեան տպաւորութիւն կը թողուն։ Աւելի ճիշդ խօսելով՝ ցաւագարի լեզու մը ունին, — մէկ մը Քրիստոսի հետեւողները, մէկ մըն ալ Մարքսի հետեւողները։ Բան չես հասկնար իրենց գրութիւններէն, բառերու ճախճ, անհամ կամ հոտած։

«Դիտարան»ի մէջ (տես Օգոստոսի թիւը) ուշադրութիւնս գրաւեց հետեւեալ յօդուածը.—

Սատանան այժմ Ամերիկայի կղերները կը գործածէ որ դրօշակ ողջունելու կապաշտական արարողութիւնը ոգեւորուի։

Այսքանը՝ խորագիր։ Կը կարդամ այդ յօդուածը։ Որեւէ կապ չունի վերի խորագրին հետ։ Մեր խմբագիր պատուելին կը գրէ, որ ազգերը պիտի կանգնին Քրիստոսի առջեւ (ՅՈՎՀ. Ե. 22 — 27)։ «Քրիստոսի ձախ կողմը ցոյց տրուածները «այծեր» կոչուած են, ինչու որ առանք յամառ, գռեհիկ ու ծաղրող են եւ կը նեղեն ու բիրտ ձեւերով մը կ'իշխեն»։ Ետոյ Աւետարանէն կը բերէ բազմաթիւ քաղուածքներ, որոնք դարձեալ որ եւ է կապ չունին իր նիւթին հետ։ Քիչ մը վարը կ'աւելցնէ «Որպէսզի կարենանք տեսնել թէ՝ «այծերու» հօտին առաջնորդները ովքեր են կղերականներն են թշնամի Սատանային գլխաւոր ներկայացուցիչները՝ յաւ է որ նկատի առնենք Յիսուսի սա խօսքերը, զորս նա կղերականներուն կը վերագրէ»։ Եւ մէջ բերում մը դարձեալ, որ, կրկնենք, բնաւ կապ չունի կղերականներուն հետ։ Սակայն դուք բան մը հասկցա՞ք վերի նախադասութենէն,— կարեւոր չէ, արդէն հասկցուելու համար գրուած չէ։ Սանկ բառերը փախած են խեղճ պատուելիին բերնէն, անուշադրութեան մէկ պահուն։

Աւելի վարը մեր պատուելին կը շարունակէ. «Ի վնաս ժողովուրդին բայց իրենց անձնական շահուն համար, (կղերականները) քաղաքական եւ առեւտրական գործերու մէջ կը նետուին, ու իրենց բովանդակ զօրութիւնը կը գործածեն ժողովուրդը նշմարտութեան նկատմամբ տգէտ եւ իրենց շահախնդիր կազմակերպութեան հպատակ պահելու համար, այս ամէնը փաստեր են թէ անոնք Աստուծոյ ու Քրիստոսի դէմ ապստամբներ են, ու այդ կղերականները իրենց վարմունքով ցոյց կուտան թէ իրենք «այծ» կամ անօրէն դասակարգին կը պատկանին»։

ԶՕՐ. ՖՐԱՆՔՕ
Սպանիոյ ապստամբներուն ընդհ. հրամանատարը

Ու մեր պատուելին չի մոռնար գրել թէ Յիսուսի աջ կողմի նստողները ալ .. «ոչխարներ» են։

Ինչպէս կը տեսնուի, մինչեւ այս տեղ ոչ մէկ խօսք դրօշի մասին։

Այսուհետեւ պիտի գրէ՞, չեմ գիտեր։ Ինծի կը թուի թէ մեր պատուելին վախցեր է աւելի բաց գրել։ Զինք հետաքրքրող նիւթը ապահովաբար դրօշապաշտութիւն է, որ տեղի ունեցաւ Ամերիկայի Հայոց մէջ։ Բանի մը պատուիրը - չըլլալուներ, այն թէ կին խայտառակ ցոյցեր կատարեցին դրօշին դէմ, իսկ քանի մը կղերիկ եկեղեցականներ իրենց օրհնութիւնը կարդացին հայ դրօշին։ Այս դրօշամարտին մասին կարծիք յայտնելու տեղն, հայ պատուելին իր չտեսած Յիսուսին կողքին կը դնէ այծեր եւ ոչխարներ, այծերը «դրօշ ողջունող կղերականներն են», սատանային գործակալ։ Հետաքրքրական էր գիտնալ թէ Յիսուսի կողքին, այծերէ եւ ոչխարներէ զատ, չկայի՞ն եզներ, կովեր, էշեր, ուղտեր, եւ ԴԻՏԱՐԱՆի խմբագիրը ինքզինք ո-րո՞նց մէջ կը տեսնէր։ Իսկ դրօշ պգծող Ամերիկացի մեր հաճո՞յները։

Առիկա ճշդուելէ վերջ, ամբողջ պատասխանատուութիւնը կը թողում «Դիտարան»ի խմբագրին վրայ, եթէ մէկը հաստատէ թէ աջին՝ այծեր, ձախին՝ ոչխարներ հաւաքող իր Տէրը մտավարա՞ծ է թէ Քեմալի դերասան։

Կատակը մէկդի.— Երբ ԴԻՏԱՐԱՆի մէջ, ամէն էջի վրայ, կը տեսնեմ որ փիլիսոփայական խայտառակներ կը տրուին Հայոց եկեղեցիին, երբ կը տեսնեմ որ մեր կղերականները շատ անգամ կը ծաղրուին այս միսիոնարականութեամբ, կրօնական ամէնէն պժգալի ակտին, երբ կը տեսնեմ որ այսպիսի «կրօնական» թերթեր կը տարածուին Հայոց մէջ, կ'ապրին հայկական դրամով, աւելի կը նախընտրուին քան մեր գրական, քաղաքական ու մշակութային թերթերը, վիրջապէս երբ կը տեսնեմ որ մեր մէջ արմատ արձակած է հոգեկան այս բոլորտութիւնը, հաւատացէք, կ'ամչնամ հայութենէս։

ԱՐԱՋ

ԳԼՈՒԽԸ ԿԵՐԱՆ

—.—

Խորհրդահայ մամուլը, կուսակցական ակտիվները գործի վրայ են։ Աղմկում են բոլորը, անհազանգ հնչեցնում Աղասի Խանջեանի եղերական մահուան մասին։ Ողբերգութեան իրական երեսը ցոյց տալու փոխարէն սկսել են հին յարդը հովին տալ եւ զանազան հէքիաթներ պատմել։ Առաջին հերթին յարձակւում են ի հարկէ «դաշնակցական թշնամու, հակայեղափոխական տրոցկիստների եւ հայ ժողովրդի ոխերիմ թշնամիների՝ Դաշնակների վրայ քանի որ «նրանք ոժի փչելով մութ անկիւններում փորձում են ազգային երկպառակութիւն հրահրել, թուլացնել հարեւան ժողովուրդների հետ, մասնաւորապէս վրաց մեծ ժողովրդի հետ հայ աշխատաւորների համերաշխութեան եղբայրական զգացմունքը» (Պրոլետար, 21 յուլիս, թիւ 166 (2628)։

Երեւան է գալիս որ Խանջեանը ցուցաբերած է կուսակցութեան նկատմամբ երկերեսանիութիւն, որ «Խանջեանը դիմեց ինքնասպանութեան դատապարտելի պրովոկացիոն ակտին, մի ակտ, որն ուղղուած է կուսակցութեան դէմ», որ Խանջեանի «սխալ, բիւրոկրատական՝ պլանաւորման ու անբաւարար ուշադրութեան շնորհիւ մի շարք լեռնային շրջաններ ծանր դրութեան մէջ ընկան», «որ օգտուելով Խանջեանի նման լիբերալիզմից առաջ է քաշւում տրոցկիստական Ստեփանեանը, կարգւում է կրթական կոմիսար եւ մտցւում կենտկոմի կազմի մէջ։ Խանջեանը, երբ «շուտով յայտնի դարձաւ նրա (Ստեփանեանի) նացիոնալիզմը, հակակուսակցական ելոյթները ու հակայեղափոխական տրոցկիստական հայեացքները, այդ բոլորի հանդէպ ցուցաբերեց կուսակցական կազմակերպական ղեկավարի համար անթոյլատրելի եւ ապորտունիստական վերաբերմունք, ծածուկ պայքար չկազմակերպեց հակայեղափոխական տրոցկիստական ու նացիոնալիստական տարրերի դէմ»։

Եւ այսպէս անսահման լուտանքներ Աղասի հասցէին, այն Աղասի որ իրենց տարիների կուռքն էր եւ ծանր հրետանին՝ Դաշնակցութեան եւ բոլոր հակահամայնավար տարրերու դէմ։

Այսպէս է համայնավար կուսակցութիւնը, զուրկ բարոյական եւ մարդկային սկզբունքներից, ընդունակ է աստուածները ցեխին հաւասարեցնելու եւ սրիկաները աստուածացնելու։ Այսօր աւելորդ է խօսել նրանց բարոյական նկարագրի մասին։ 18 տարուայ համայնավարների գործունէութիւնը, քաղաքական աշխատանքները, երկրի եւ իրենց կազմակերպութեան մէջ եղած կեանքը լրիւ գաղափար են տալիս «սոցիալիզմի պաշտպան» այդ կազմակերպութեան մասին։

Խանջեանի ողբերգութիւնը հայութեան համար նշանակալից է։ Խորհրդային երկիրների մէջ կատարուել է աննախընթաց մէկ դէպք։ Հայաստանի կուսակցութեան կեդրոնական դէմքը ալ եւս չէ։ Խանջեանը մեռած է, սակայն լրիւ չեն լուսաբանուած նրա մահուան իրական պատճառները։ Համայնավարները խօսում են նրա ինքնասպանութեան, սխալներ գործելու, հասկանալու եւ չկարողանալ ուղղելու մասին։

Ով որ ծանօթ է համայնավարների աշխատանքի եղանակին, գիտէ, չի կարող հաւատալ նրանց ասածներին։ Մնաց որ նրանց բերած առարկութիւնները չեն կարող լուրջ պատճառ դառնալ եղերական այդպիսի վախճանի։ Նրանք ովքեր ճանաչում են Ա. Խանջեանին, գիտեն, որ Աղասին ընդունակ չէր այդ քայլին։ Մէկ ուրիշ ողբերգութիւն կայ թաքնուած այդ մահուան տակ։ Տարիներ առաջ երբ ստեղծուում էր Անդրկովկասի Դաշնակցութիւնը (Ֆէտէրասիոն), վրաց համայնավարները բազմաթիւ առիթներով ըմբոստացան կեդրոնի դէմ (Մոսկուա), չէին ուզում Վրաստանը կցել Ֆէտէրասիոնի մէջ եւ ցանկանում էին պահել անկախ Վրաստանի խորհ. Հանրապետութիւն։ Հայերը եւ մասնաւորապէս Ալ. Միասնիկեան ջերմ պաշտպան էին Անդրկովկասեան դաշնակցութեան. Մոսկուայի ցանկութիւնը կատարուեցաւ եւ Անդրկովկասի հանրապետութիւնները՝ Հայաստան, Վրաստան եւ Ադրբէջան միանալով կազմեցին Անդրկովկասի Խորհրդային Հանրապետութիւնը։ Վրաց համայնավարները չներեցին Հայերին եւ ժամանակներ յետոյ իրենց վրէժը լուծեցին։ Ալ. Միասնիկեանը, Աթարբէկեանը եւ Մոգիլեւսկին (ռուս) դաւադրաբար սպանուեցան զոհ գնալով օդանաւային «արկածին»։ Օդանաւը ջախջախուեցաւ եւ ուղեւորները անհետացան։ Ենթադրաբար պարզուեց որ վրացական Չեկան կազմակերպած էր այդ «արկածը»։ Ա. Միասնիկեանի հետ օդանաւ պիտի նստէր վրացի համայնավար ղեկավարներէն մէկը։ Թռիչքէն երկու ժամ առաջ, գաղտնի հրահանգով արգիլեցին վրացի համայնավարի մեկնումը։ Միւսները անտեղեակ դաւադրութեան՝ օդանաւ առան եւ պատահեց ծանօթ «արկածը»։

Ստալինի կողմէ նոր սահմանադրութեան նախագիծը թոյլ էր տուած անարդարութիւն Հայաստանի հանդէպ, բնականաբար հայ համայնավարները, առաջին հերթին ի հարկէ Աղասի Խանջեանը պէտք է ըմբոստանային։ Նրանք պէտք է ջանային սահմանային փոփոխութիւններ մտցնել նոր սահմանադրութեան մէջ։ Սահմանային վէճը, որ գոյութիւն ունէր հանրապետական Հայաստանի օրերին, չէր վերացած եւ համայնավարների իշխանութեան ժամանակ։ Ախալքալաքի եւ Ղարաբաղի ըմբռնումները Վրաստանի եւ Ադրբէջանի դէմ՝ անվիճելի փաստեր են ու հասկանալի է, որ հայ համայնավարները պէտք է բողոքէին Մոսկուայի դէմ։ Աղասի Խանջեան կարճ ժամանակի ընթացքին գնաց Մոսկուա, Թիֆլիզից անցնելու սահմանային վիճելի հարցերի եւ Հայաստանի հանդէպ ցոյց տրուած ուրիշ անարդարութեանց համար։

Վրացիները չէին կարող հանդուրժել, ներել Հայերին, առաջին հերթին Խանջեանին։ [illegible] ազգային իրենց [illegible]թեամբ, միջազգային՝ առաջին աշխարհի աչքին, նրանք չէին կարող հաշտուել այն մտքի հետ, որ Վրաստանի կողմից գրաւուած հողերը՝ Ախալքալաքը, Լոռին մէկ մասը վերադարձուին Հայաստանին, նրանք պիտի ջանային հրապարակից վերցնել այդ փուշ հարցի ջատագովները։ Ո՞վ էր առաջին մարդը, որ կարող էր իրենց ազգային գործը խանգարել,— բնականաբար Հայաստանի պատասխանատու ղեկավարը, Կ. Կոմիտէի քարտուղար՝ Ա. Խանջեանը։ Նրանք անցուցած իրազեկ էին Խանջեանի աշխատանքներին, նրանք գիտէին որ Աղասին գնաց Մոսկուա։ Նրանք թոյլ չպիտի տային որ Հայերը յաջողութիւն գտնեն Մոսկուայի մէջ ու այդ [illegible] կազմակերպեցին նոր դաւադրութիւն Հայերի դէմ։ Իմ կարծիքով նրանք սպաննեցին Աղասի Խանջեանին. Սպաննելուց յետոյ իրենց ներկայացուցիչը դրկեցին Երեւան, Հայաստանի Կ. Կոմիտէին պարտադրելու իրենց ուզածը. Ամբողջ Հայ համայնավարները միաձայնութեամբ իւրացրին Կուղբիաշեւի զեկոյցը եւ կազմած բանաձեւը, ուր ամէն կերպ վարկաբեկեցին իրենց երէկի ղեկավար Խանջեանը, լրբաբար փառաբանանք արին «մասնաւորապէս վրաց մեծ ժողովուրդին»։ Ինչո՞ւ այդ յատուկ ուշադրութիւնը դէպի «վրաց մեծ ժողովուրդը», արդեօք նուա՞զ մեծ էր Ռուսը, Ուկրայնացին, Ազէրին, Լեռնականը։ Ինչո՞ւ այդ խոյ. [illegible]ութիւնը վրաց համայնավարների գործած քստմնելի ոճիրը ծածկելու փորձ չէ՞ր այդ։

Ասում են Աղասի Խանջեանը ինքնասպանութիւն է գործել, հայհոյանքներ են անում նրա հասցէին, հին՝ եղած ու չեղած մեղքեր են երեւան բերում արդարացնելու համար նախկին ղեկավարի անձը, հաստատ գիտնալով, որ պաշտպանողը կորած չկայ այլեւս։ Մաքրամաքո՞ւր համայնավարները խօսում են ամէն ինչի մասին, ինչո՞ւ չեն խօսում Խանջեանի մեռնելու պարագաների մասին, ո՞րտեղ մեռաւ Խանջեանը (պնդողներ կան, որ Թիֆլիզ), մեռնելուց առաջ ի՞նչ խօսեց եւ ի՞նչ թողեց իրենից յետոյ։ Կուսակցութեան ղեկավարը «[illegible]թեամբ» մեռնելուց առաջ չէ՞ր կարող խօսել եւ գրել իր մահուան պատճառների մասին։ Ինչո՞ւ համայնավար կուսակցութիւնը, մամուլը չեն խօսում այդ մասին, չէ՞ որ ժողովուրդի մէջ յուզում կայ, հազար ու մէկ զրոյցներ են շրջում։ Ինչո՞ւ չհրատարակուեց նամակի բովանդակութիւնը։ Չէ՞ որ այդ ժամանակ կը լռէին չար լեզուները եւ «հակայեղափոխական զրոյցները»։

Ժամանակներ պիտի անցնին, որ ճշմարտութիւնը երեւան գայ։ Լաւ ճանաչելով համայնավարներին՝ ամբաստանում եմ այն բանում որ վրացի համայնավարները սպաննեցին Աղասին, որ հայ համայնավարները սարքեցին ենթարկուեցին «վրաց մեծ ժողովուրդի համայնավարների արմարդի հրամանին»,- թքնել Ա. Խանջեանի գերեզմանի վրայ, սեւացնել անոր անցեալ գործունէութիւնը։ Մենք իրաւունք ունինք պահանջելու որ [illegible] «ինքնասպանութեան» բուն շարժառիթները, Աղասի վերջին նամակը. Լաւ ճանաչելով Աղասին, գիտեմ, որ նա ինքնասպանութիւն թոյլ չէր տայ իրեն, նա յամառօրէն կը պայքարէր իր հակառակորդների դէմ։ Դաւադիր ձեռքերը վերջ տուին Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան քարտուղար Աղասի Խանջեանի կեանքին։ Ո՞վ էր. Երեւանցիներ, հակառակ [illegible] համայնավար [illegible] սպասում ենք պատասխանի եւ նամակի բնագրին հրատարակութեան։

ԵՐ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

11րդ ՈԼԻՄՊԻԱԿԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

Շաբաթ օր ամփոփեցի ողիմպիական հին ու նոր խաղերու կազմակերպութեան պատմութիւնը։ Կ'արժէ հաւաստապէս պարզել նաեւ ողիմպիական մրցումներուն գտած ընդունելութիւնը եւ զարգացումը մեր մէջ։

52 ազգութիւններէն շատերը որ ներկայիս կը մասնակցին Գերմանիոյ ողիմպիականին, դեռ խոր քունի մէջ թաղուած էին, երբ մենք Հայերս, անոր առաջին կազմակերպութենէն ճիշդ 15 տարի յետոյ, Պոլսոյ մէջ հիմը կը դնէինք հայկական ընդհ. ողիմպիական մրցումներուն։ Մեր մէջ այս խաղերուն ինչպէս սկաուտական շարժման եւ մարմնակրթանքին հիմնադիրն ու հոգին հանդիսացաւ Նահատակ Շաւարշ Քրիսեան, որ մինչեւ սահմանադրութեան հռչակումը Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ հետեւած ըլլալով այդ շարժումներուն, վերադարձաւ Պոլիս իր ըմբռնումներն ու փորձառութիւնը իր ազգին տրամադրելու ազնիւ առաքելութեամբ։ Ան ոչ միայն յաջողեցաւ Պոլսոյ զանազան թաղերուն մէջ գոյութիւն ունեցող մարզական միութիւններուն ուժ տալ եւ ֆութպոլի կողքին մարմնակրթանքին սէրն ու հաւատքն ալ ներարկել, այլ եւ դպրոցներէն ներս յաջողեցաւ մարմնամարզը պարտաւորիչ դարձնել։ Միւս կողմէ 1910էն հրատարակութեան ձեռնարկեց «Մարմնամարզ» ամսաթերթին որ շաղկապ մը [illegible] հայ մարմնակրթական միութիւններու միջեւ։

Պերլինի ներկայ 11րդ ողիմպիականին առնչուած համաշխարհային խանդավառութիւնը աչքի առջեւ բերելով, անկարելի է յուզումով ու երախտագիտութեամբ չվերյիշել հայրենասիրութեան այդ օրերը, որոնք, աւա՜ղ, յիշատակներ միայն մնացին. 1911, 12, 13, 14 տարիները, իրենց չորս յաջորդական ողիմպիականներով, հայ մարզական շարժումին վերածնունդը կազմեցին, ուր առաջին անգամ մեր նահատակ սերունդը իր մկաններուն ու ջիղերուն արժէքները ցուցաբերեց եւ հոն էր որ եկան կռփուելու, կռանուելու ու հաղորդուելու մեր ապագայ մարզիկները. Միայն ցնծալի էր որ, չորս տարուան անշարժութենէ յետոյ, մարմնակրթական, սկաուտական եւ ողիմպիական շարժումը նոր թափով, նոր եռանդով վերսկսաւ Շաւարշ Քրիսեանի արժանաւոր յաջորդին կողմէ, որոնք Հ. Մ. Ը. Մ ի հիմը դրին։ Այս փայլուն շրջանն ալ դժբախտաբար շատ կարճ տեւեց, ճիշդ չորս տարի՝ չորս յաջորդական ողիմպիականներով մինչեւ 1922, երբ մեր կանգուածային արտագաղթը սկսաւ։ Հազիւ մարմնով շարժումին փարած հաւատացեալներ փորձեցին շարժումը կենդանի պահել նաեւ արտասահմանի մէջ, եւ մեծ չափով յաջողեցան, բայց անկասկած [illegible] այս փառաւոր եւ թէ մեր սփիւռքեան հայրենիքին մէջ ըլլար, արդիւնքը անհամեմատ աւելի մեծ պիտի ըլլար, ու այսօր թերեւս մենք ալ աշխարհի ախոյեաններուն հետ չափուելու կարող մարզիկներ ներկայացնէինք։

Անցնելով ուրեմն Պերլինի ողիմպիական հանդիսութեանց եւ ձեռք բերուած արդիւնքներուն, կ'արժէ անգամ մը եւս ընդգծել այն բացառիկ յաջողութիւնն ու գնահատութիւնը որուն արժանացաւ Գերմանիա, իր կազմակերպական եւ կարգապահական ոգիին համար։ Այս մասին համաձայն են բոլոր օտար թղթակիցները եւ կը խոստովանին թէ ինչ որ Գերմանիա իրագործեց, աննախընթաց է ողիմպիականներու պատմութեան մէջ։ Մասնաւորապէս հիացումի արժանացած է 100.000 հոգի պարունակող, հանգստաւէտ հսկայ թատրոնը, իր շէնք ու հոյակապ կառուցուածքով, որուն ամէն մէկ կողմէն տեսողութեան դաշտը կատարեալ է։

Ցայտնի կ'երեւայ որ գերմանական կառավարութիւնը արժանապատուութեան հարց մը դարձուցած էր իրեն համար ողիմպիականի անթերի կազմակերպութիւնը, [illegible] պատրաստութիւն մը գործելու համար տասնեակ հազարաւոր օտար մարզիկներու, այցելուներու եւ հանդիսատեսներու վրայ, որոնք այս առիթով Պերլին թափած են։ Խօսքի, գրչի, անթելի հաղորդումէն քարոզ այնքան առատութիւն չպիտի գործէին որքան մարմնակրթանքին ընծայուած այս անթերի ու փառայեղ ցուցադրութիւններ։

Ինչ որ որոշ չափով քննադատութեան եւ մասնաւորումի առիթ տուաւ, քիչ մը չափազանցուած ազգայնական ոգին է, որ առհասարակ աչքի կը զարնէ, ինչպէս գերմանական լեզուին տիրապետութիւնը յայտարարութեանց եւ ղեկոյցներու առթիւ, հակառակ ֆրանսերէնի ողիմպիականներուն մէջ պաշտօնական լեզու ճանչցուած ըլլալուն, նոյն մրցման մասնակցող մէկ գերման եւ մէկ օտար երկու մարզիկներու միաժամանակ նոյն մրցանիշը կատարած ատեն զանց առնել օտար մարզիկի մը յաջողութիւնը, քիչ յետոյ գերմանացի մարզիկին կատարած մրցանիշը միայն ակնարկելու համար, մրցավայրին վրայ ճառեր խօսիլ, գերմանական ազգային քայլերգը յաճախ հնչեցնել, մրցումներուն արդիւնքը վայրկեանէ վայրկեան թղթակիցներուն չհաղորդել եւն.։ Բայց այս քանի մը վրիպումները չեն կրնար չուր ձգել դմայլելի ամբողջականութեան վրայ։

Ինչ որ խորհրդաւոր ու հետաքրքրական նորութիւն մը կազմեց այս տարի, այն ջահավազ[illegible]ն էր որ սկիզբ առնելով 3000 մարզիկներու միջեւ, Ողիմպոսի աւանդական սարաւողէն մինչեւ Պերլին, նոր օրերու 11րդ ողիմպիականին մրցավայրը, 100.000 հանդիսականներու ներկայութեան։

Ողիմպիականի ջահը, յուլիս 19ին, ճամբայ ելաւ Զեւսի հին տաճարէն, անկէ բերուած անշէջ բոցով մը եւ անցնելով կեդրոնական Եւրոպայի բոլոր երկիրներէն՝ Յունաստան, Պուլկարիա, Եուկոսլաւիա, Հունգարիա, Աւստրիա, Չեխոսլովաքիա ու Գերմանիա, 12 օրուան փոխանցիկ վազքով մը գալ հասնելու համար Պերլին, ճիշդ մրցումներուն բացման օրը։ Ու երբ վերջին վազողը, գերմանացի խարտեաշ եւ գեղակազմ մարզիկ մը ջահը ձեռքը մուտք գործեց ստադիոն ներս, կերպով մը միասին բերելով Ողիմպոսի աստուածներուն խաղաղութեան աւետաբեր պատգամը, խանդավառութիւնն ու ոգեւորութիւնը իր գագաթնակէտին հասած, բոլոր կուրծքերէն ուրախութեան կանչ[եր] դուրս կը թռչէին, մինչ նոյն պահուն ազատ արձակուած հազար[աւոր] աղաւնիներ արագ թռիչքով մը խաղաղութեան աւետիսը պիտի տարածէին աշխարհի բոլոր կողմերը։

Այդ հանդիսաւոր պահուն Հիթլէր իր ամպիոնէն խորունկ լռութեան մէջ յանուն համաշխարհային խաղաղութեան մաղթանքներ ընելէ վերջ, խաղերուն բացումը կը յայտարարէ մինչ 5000 մարզիկներու անունով եւ 100.000 հանդիսականներու ներկայութեան, Գերմանիոյ ծանրութ[իւն] [illegible]ցնելու ախոյեանը, հնչեղ ու զօրաւոր ձայնով կ'երդնու.

— «Յանուն մեր երկիրներուն եւ յանուն մարզական շարժումի փառքին կը խոստանանք ներկայ ողիմպիական խաղերուն ներկայանալ եւ մրցիլ ասպետական ոգիով, օրինապահ եւ յարգելի տիրող կանոններուն»։

Ասպարէզը ուրեմն տրուած է մարզիկներուն։

Գ. Ճ.

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ԼԱՐԱՆ

ՋՈՄԻ ԿՈՉԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՊԵՐԼԻՆ.— «Հայ Երիտասարդ» միութիւնը ուրախութեամբ կ'ողջունէ Ջոմի հայ երիտասարդական համադաշնակցութեան մը կոչը եւ կը փափաքի անյապաղ իրականացած տեսնել Սփիւռքի երիտասարդական սերտ գործակցութիւնը։

Մեր յունիս 14 թուակիր նամակով յայտնած էինք Ջոմին (համագործակցութեան կոչ եւ հրաւէր ողիմպիականի առթիւ) մեր հիմնական նպատակը միաձոյլ երիտասարդական կազմակերպութիւն մը ունենալու։

Պերլինի Հ. Մ. Ը. Մ.-ը անհրաժեշտ կը գտնէ կեդրոնական կազմակերպութեան մը գոյութիւնը, ուժերու համախմբումով ազդու կերպով թումբ կանգնելու համար այլասերման եւ ազգային զգացումներուն թուլացման դէմ, վերամշակելու համար ցեղային բարքերը եւ չեզոքելու հայ երիտասարդութեան եւ նոր հասնող սերունդին մէջ ազգային եւ ցեղային հպարտութիւնը որոնցմով միայն կարելի պիտի ըլլայ փրկել դէպի այլասերում դիմող տարրերը։

Անկուսակցական հիմերու վրայ դրուած երիտ. համադաշնակցութիւն մը չուշավ կարեւոր ազդակ մը պիտի դառնայ ազգապահպանման գործին մէջ։

Համադաշնակցութեան կազմակերպութեան ձեւին մասին կը կարծենք թէ պէտք է երիտասարդութեան արտին մօտիկ եւ արագաշարժ նորա[illegible] փարչական ձեւ մը ընդունիլ, որպէսզի սկսուած գործ մը այս կամ այն անհատին կամ անհատներուն քմահաճոյքին համար չկաղայ։ Երիտասարդութիւնը պէտք է կարգապահութեամբ վարժուի եւ քննադատութիւններ կամ թելադրանքներ կատարուին օգտակար ըլլալ մը եւ ոչ թէ միայն բռնուած ըլլալու համար։

Եթէ կ'ուզենք իրապէս կուռ կազմակերպութիւն մը ստեղծել, պէտք է որ բնորոշ վարիչ մը, որ իր երկրորդներով՝ քարտուղար եւ գանձապահ, վարէ գործերը։ Նոյն ձեւով կազմակերպուած պէտք է ըլլան միութեան մասնաճիւղերը։

Կարեւոր էր իրարու քով գալ եւ այս

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՀԱՃԻ ՄԱՐ

Այդ յայտով կ'ապրէի։ Կ'ուզէի հաւաքել անապատին մէջ ինկած նահատակներուս բեկորները, տանիլ գիւղ, ամփոփել գերեզմանատունը, յուշարձան մը շինել անոնց սուրբ աճիւններուն վրայ, երբեւ յիշատակ իմ նահատակ ընտանիքիս։

Է՜հ, ամէն մարդ կ'ուզէ, որ իր ամբողջը յարատեւէ, իմիններէս մէկը չէր մնացած սերունդիս ճրագը վառելու համար, կ'ուզէի գոնէ գերեզման մը ունենալ հայրենիքիս ծոցը։ Կեանքին կառչելու երազ մը։

Օր մը կտրած փարչ մը ձեռքս, ջուրին կ'ուզայի։ Ասանց կօթի փարչը սեղմած չորցած ձեռքերուս մէջ, դղդալ կը քալէի, չըլլայ թէ կաթիլ մը վաթէի այդ թանկագին հեղուկէն։

Ցանկարծ մահացողի մը հեծկլտուքը լսեցի, կեցայ, ականջներս սրեցի, փարչը դողաց ձեռքերուս մէջ, ծունկերս կթոտեցան։ Հո՞ս, վրաններէն հեռո՞ւ, ճամբէն դուրս մահացող մը։ Գուցէ սատկող կենդանի մը։ Բայց ոչ, ականջս ալ վարժ էր մահացողի հոգեվարքին։

Քալեցի ձայնին ուղղութեամբ, մոռցայ ինքզինքս, մոռցայ ջուրս։ Փոսի մը քովն էի։

Աւազին վրայ պզտիկ մը, մօրէ մերկ պզտիկ մը։ Աչքերը փոսն ինկած, ոտքերն ու թեւերը բարակ կմախք, փորն ուռած, կլած մինչեւ բերանը, մազերը թաղիքի պէս փռած գլխուն, դէմքը ճանճերէն յօշոտուած, արիւնլուայ կը հեծէ՜ր . .

Որբուկ մը, մայրը սուրբ մը, որ զաւկէն առաջ մեռած եւ անոր այս վիճակը չէր տեսած։

Չզիտեմ ինչպէս փարչս խրեցի աւազներուն մէջ, պզտիկը քաշեցի փոսէն, սեղմեցի կուրծքիս ու վազեցի, վազեցի դէպի վրանները։

Տեսնողները կարծեցին թէ խենթեցեր եմ։ Ըրին.— Հաճի մար, այդ ի՞նչ է։

— Պզտիկ մը որ դեռ կ'ապրի։

— Քիչ վերջը պիտի մեռնի, ալ անօգուտ է։

— Թող թեւերուս մէջ մեռնի։

Տարի վրանս, դրի անկողնիս վրայ։ Հարս մը կանչեցի քովս, եւ գացի բերի ջուրս։

Խնթիս բանը, ջուրը տաքցուցի եւ հարսին հետ մէկտեղ, լոգցուցի հոգեվարք պզտիկը։

Մանչ մըն էր։ Ո՞վ կրնար ըսել տարիքը. խլեակի պէս բան մը։ Պառկեցուցի անկողնիս մէջ, վրան ծածկեցի։

Այդ օրը անգամ մըն ալ գացի ջուրի։ Աստուած կարծես ուժ էր տուեր ծունկերուս։

Հարսին հետ գգալով մը պզտիկին ակռաները բացինք եւ քանի մը կաթիլ ջուր լեցուցինք բերանը։ Տաք էր պզտիկը, կրակի պէս տաք։ Գիշերը լուացուցի քովս, գիրկս առի, գլուխը կուրծքիս սեղմեցի, շոյեցի, օրօր մրմնջեցի։ Ճակատին վրայ թաց լաթ դրի, փորին վրայ տաք մոխիր։ Ըրի ինչ որ գիտէի, ըրի ինչ որ կրցի։ Ըրի ինչ որ ըրած էի իմ հարազատ զաւակներուս։ Աչքը չբացաւ, [illegible] կորեցաւ, պիտի մեռնէր։ Որո՞ւնն էր այդ մանչը։ Ո՞վ էր հայրը, ո՞վ էր մայրը։ Պիտի մեռնէր անանուն մանչ մը։

Անանո՞ւն։ Բայց Հայ էր ան, Հայ էր անուն անոր, Հա՛յ ... ու իմ զաւակներս թաղելէ վերջ, ինծի վիճակուած էր թաղել նաեւ այս Հայը։

Սիրտս փուլ վրանէն դուրս ելայ։ Զով գիշեր էր, լուսնկայ։

Չզիտեմ ինչպէս աւազներուն վրայ ծունկի եկայ, ձեռքերս երկինք բարձրացուցի, Աստուած կանչեցի։ Ուզեցի աղօթել, բայց մոռցած էի աղօթքները բոլոր ու իմ սրտէն խօսեցայ.

«Աստուա՛ծ, ըսի, իմ զաւակները խլեցիր, սպաննել տուիր, հիւանդութեամբ մեռցուցիր զիս պատժելու համար, չեմ գիտեր ո՞ր մեղքերուս պատճառաւ։ Սա պզտիկը ո՞վ պատժելու համար կը չարչարես, որո՞ւն սիրտը խոցելու համար կ'ուզես մեռցնել։ Չէ՞ որ սուրբ մըն է անոր մայրը որ դուն զաւակներէն մէկուն մահը չտեսած՝ ինքն է մեռեր։ Աստուա՛ծ, անոր նահատակ մօր բերնով կը խնդրեմ քեզի, ազատէ՛ սա պզտիկը, մանչ մըն է, Հայ մըն է, Հայու ճրագ մըն է. Պահէ՛ սա պզտիկը հայ ազգին, հայրենիքին համար»։

Թեւերս թուլցեր, ինկեր էին կողերուս, գլուխս ծանր էր գետին եւ արցունքներս կը թրջէին աւազն անապատին, որ քանիցս թրջուած էր Հայի արիւնով։

Սի՛րտս փլեր էր։

Վրան մտայ։ Պզտիկը լուռ էր։ Հազիւ քովն հասայ, չըլլայ թէ ... ծունկի եկայ, ականջս կուրծքին տարի, սրտիս խելառ զարկէն՝ հազիւ անոր սրտի տրոփիւնը լսեցի, երեսս շունչին մօտեցուցի, կը շնչէր դեռ, կ'ապրէ՜ր

Պաղ քրտինք մը կար ճակատին վրայ։ Ծածկեցի վրան, քովը նստայ։

Աղջամուղջը կոխած էր, կէս քուն կէս արթուն, երազ մը տեսայ։ Դուն կը հաւատա՞ս երազի։

X

Հարցումը ինծի էր ուղղուած։ Ցնցուեցայ։ Մոռցեր էի գոյութիւնս, լսողութիւն էի դարձած միայն։

— Պիտի պատմեմ, եթէ նոյն իսկ վրաս խնդաս, չհաւատաս, տեսեր եմ ու պիտի պատմեմ։

«Անծայրածիր, փոթորկայոյզ անապատի մը մէջն էինք։ Շատ էինք, կը խարխափէինք ճամբան մոլորած։

Հեռո՜ւն, հեռո՜ւն արեւի ճառագայթներ կ'երեւային ու ինքը չկար, մենք մութին մէջն էինք։ Ու անապատ ցուրտ էր, կը մսէինք։

Դէպի արեւին ցոլքը, դէպի լոյսը կ'երթայինք

Որքան կ'երթայինք, այնքան կը շատնայինք, որքան կը շատնայինք, այնքան կը ծանրանար մեր բեռը։

Մեր բե՞ռը։

Կմախքնե՞ր, գանկեր, ոսկորներ ու նարօծիննե՞ր, նարօծիննե՞ր . .

Որքան կը ծանրանար մեր բեռը, այնքան կը թուլնայինք, կը խրէինք աւազներուն մէջ, կ'իյնայինք յոգնաբեկ։

Ես էի կարաւանին գլուխը, ես պիտի տանէի անոնք դէպի արեւը։ Աչքս արեւի ճառագայթներուն կը քալէի, կը քալէինք .

Ցանկարծ լեռ մը մեր դիմացը, Մասիսն էր։ Ես չեմ տեսած Մասիսը, բայց ճանչցած եմ։ Չէ՞ որ շատ էի տեսած իր նկարները, լսած էի իր երգերը, պատմութիւնները, ճանչցա՜ծ...

Մասիսը, մեր Մասիսը։ Արեւը մեծ Մասիսի ետեւն էր, ինքը չէր երեւար, ճառագայթները միայն պսակ էին կապեր գագաթին վրայ։ Ուժ տուինք մեր ոտքերուն, եյա՛նք, եյա՛նք .

ԷԼԼԷՆ ԲՈՒՐՋԱՆԴ

(2)

ԲԱՆՔ ՀԵԳՆԱԿԱՆՔ

ՕԳՆԵՆՔ ԹՈՒՐՔԻՆ...

— . —

Բախտին հետ անխղճելի դաշնագիր կնքած է Թուրքը։

Ամէն ինչ ի նպաստ իրեն կը կարգադրուի, առանց իր կողմէ ճիգ վատնուելու։

Եթէ ան ափ մը հող ուզէ, պարկ մը կուտան։ Դատարան կ'ելլէ իր յանցաւոր եւ ահա իր թշնամին պաշտպան փաստաբան կը դառնայ իրեն...

Այսպէս Փիզիքական ջարդէ ազատուած հայութիւնը, որ մղձաւանջն է Թուրքին, բարոյական ջարդի կ'ենթարկուի մինչ Թուրքին ուղած ձեւով եւ Հայուն ձեռքովը։

Թուրքը մեր առնլի թշնամին է, առնլի աւելի քան մահը, աւելի քան համերաշխութիւնը. Բայց երբ կարդը կուգայ մեր առելութիւնը գործնական կերպով արտայայտելու անոր, հոն խնդիրը կը փոխուի.

Քրիստոս բսած է.— «Սիրեցէք ձեր թշնամիները եւ բարիք րրէք ձեր ատելիներուն»։

Հայը հաւատարմօրէն կը հետեւի այդ պատուէրին, կարելին կ'ընէ իր թշնամին գործը դիւրացնելու համար, բաւական է որ այդ թշնամին Հայ չըլլայ.

Ոչ մէկ միջոցի առջեւ կանգ կ'առնենք իրարու չինանր քանդելու կամ չկլոբացնելու համար։ Նոյն իսկ մեր անձնական փնացումը աչք կ'առնենք, մեր հայ հակառակորդը տապալելու համար։

Գէշ ըլլայ մեր տունը կրակի կուտանք եթէ վստահ ըլլանք որ մեր հայ հակառակորդին տունն ալ կը մոխրանայ...

Զախսպանցութի՞ւն։ Բա՛ւ լիցի.

Գիտենք բոլորս, գիտեն նոյն իսկ մեր կարմրաչուրքեան աղբրտիքը որ Թուրքը իր բոլոր քաղաքական գործունէութեան մէջ երբեք չի մոռնար Հայը։

Ջինասանի հետ դաշնագիր կը կնքէ եւ ահա յօդուած մըն ալ Հայերու հաշւոյն կ'աւելցնէ հոն՝ առանց մեղքնալու թուղթին ու մելանին։

Գիտէ որ Ջինասանի մէջ Հայ չըկայ, բայց կը մտածէ թէ օր մը հոն ալ կրնան բոյն չինել Հայերը, ուրեմն պէտք է հեռատես ըլլալ։

Վստա՞հ էք որ Թուրքը մահու չափ կ'ատէ իր զոհի կողիկ մը Հայաստանը։ Այո՛։ Կարելին կ'ընէ որ այդ Հայաստանը իր սահմաններէն դուրս չըգայ նոյն իսկ նպաստաւոր տեղիկի չափ։ Ամէն միջոց կը գործածէ Նախիջեւան ու Ղարաբաղը ամրացնելու Թուրք - Ազրբէջանին։ Իսկ մեր «ըն-կեր» Հայաստանը՝ բուրվառն ու քըշոցն առած Թուրք կը փառաբանէ։

Կարսը «տուինք» եւ Թուրքերն ալ «առին»։ Այսօր ինչո՞վ ակար է Հայաստանը այդ մէկ հատիկ սենեակը կցելու իր տնակին

Պատերազմի՞ պէտք է բռնուի, ո՛չ երբեք

Կը բաւէ հայրախնամ Ստալինի մէկ հատիկ այցետոմսը, որուն վրայ տողիկ մը կրնայ չարել. – «Եղբայր Քէմալ, խնդրեմ ետ մեր փոխ տուած Կարսը վերադարձնել։ Ընկերական բարեւներով՝ Ստալին»։

Բայց վստահ եղէք, Հայերը պիտի հակառակին այս բանին՝ ի նպաստ Թուրքին.

Կ'ենա՞ս են ասոնք։ Պարզը։

Գիտէք եւ գիտենք որ, Թուրքը ատելով կ'ատէ իր ջարդային մշակոյթը յիշեցնող ամէն ինչ, այդպիսի ազատանը մղձաւանջն է իրեն այդ տեսակէտէն։ Այդ տունին մէջ օրհնէնք չէ որ կը կարդացուի իրեն համար։

Եւ ահա, մենք Հայերս զայն վերածած ենք անարգանքի տունին, ամէն միջոց կը գործածենք զայն խանգարելու եւ արժեզրկելու համար եւ կան մարդեր ու կազմակերպութիւններ որ այդ նուիրական օրը վերածեր են «Թուրք փառաբանելու օրնուան»։ Նոյն իսկ կը սոյսոյին իրենց նահատակներուն յիշատակին։

Բախտաւո՞ր թշնամի։

Թուրքը հսկայ գումարներ պէտք է տրամադրէ բոլոր երկիրներու իր հիւպատոսներուն, պատակաժելու համար նոյնագամի չնորհէն վրկուած Հայերը եւ ջլատելու անոնց համախումբ գործունէութիւնը։

Ան նոյն իսկ գրուշ մը չի ծախսեր այդ գործին համար, վստահ ըլլալով Հայուն ձրի աջակցութեան։

Թուրքիոյ մէջ տուգանք զնել կ'առաջարկին թուրքերէն չխօսող լեզուները կապակելու համար։ Հոս, ազատ երկիր մէջ, առանց տուգանքի, յօժարակամ կը գործադրենք այդ պատուէրը, ի հրճուանս Թուրքին։

Եւ չար Թուրքին բարի բախտէն, բոլոր երկիրներու օրէնքները թոյլատու են ուղածիդ չափ միութիւններ կազմելու եւ իրար չկլոբացնելու, բաւական է որ ծրագիր մը ներկայացնես քաղաքացիութեան։

Ահա ծայր կուտայ իբրամարտ կիրքը։ Առատին կազմուած միութիւն մը երեկոյեան երեքի բաժնուած, կըռուի կը մղեն իրարու դէմ՝ մոռցած թշնամին։

Թուրքը խնդացի է, բայց ամէն խնդացի իր անխելք կողմը ունի

Ան պէտք չունէր լրտեսներու եւ ստոիկաններու բանակներ չարժման մէջ դնելու, նորոնցից ծրագիրներ մշակելու իթթիհատական ակումբներու՝ մէջ, միլիոններ ծախսելու Հայ ջարդելու գործին համար, եւ ձեռքն ու անունը արատաւորելու այդ առթիւ։ Դիւրին միջոց մը.— Կը հրատարակէր ընկերակցութեանց աղատ օրէնք մը, նոյն իսկ կրնար վաւերացնել «Թուրք ջարդելու հայ Միութիւն» մը։

Սատլիներ վկայ, ամիս մը չանցած այս միութիւնը կը փոխուէր «Թրքասիրաց հայ Միութեան»

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

Հարցերը լրջօրէն քննել։

ԺԱ. ողիմպիականի առթիւ Պերլին գտնուող հայ երիտասարդներու հետ պիտի ուզէնայինք խորհրդակցութիւն մը ունենալ, հաստատելու համար համագործակցութեան գաղափարը եւ գործնական քայլեր առնելու համար այդ ուղղութեամբ։

Կեցցէ՛ հայ ցեղը։

Վարիչ՝ Տ. Ֆրունճեան

Քարտուղար՝ Մ. Արուեթինեան

Ց.Գ.— Հայ Երիտասարդ Միութիւնը ամէն օժանդակութիւն կը խոստանայ Պերլին այցելող հայազգի հիւրերուն։ Արդէն ողիմպիական գերմանական կոմիտէին տեղեկացուցած ենք մեր պատրաստակամութիւնը հայ հիւրերուն համար։

Հասցէ.—Dipl. Ing. D. Froundjian Berlin 034, Frankfurter Allee 363։

ՋՈՐՍ ՀՈՎԵՐԻՆ

ՄԱՀԱՊԱՏԻԺՆԵՐԸ Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

— . —

Ի՞նչ ձեւի մահապատիժներ կը գործադրուին Ամերիկայի Մ. Նահանգներու մէջ։

15 նահանգներ ներկայիս մահապատիժի ձեւ ընտրած են կախաղանը։

22 նահանգներ ելեկտրական աթոռը կը գործածեն իբր միջոց մահապարտները փնացնելու։

Նեվատա, Արիզոնա, Քոլորատօ եւ Ուայոմինկ նահանգները մահացու կազի սենեակներու մէջ կը մահացնեն դատապարտեալները։

Եութահ միակ նահանգն է ուր մահապարտները կը գնդակահարեն, եթէ մահապարտը այդպէս կամենայ եւ նախընտրէ կախաղանով մեռնելու ձեւէն։

Մահապատիժներ չկան Մէյն, Ռոտ Այլէնտ, Նորթ եւ Սաութ Տէքոթաներ, Ուիսքանսըն, Միչիկըն եւ Մինեսոթա նահանգներուն մէջ։

Նախանցեալ շաբթու Եութայի մէջ մահապարտ մը ապաննուեցաւ գնդակահարութեամբ

Հինգ քաղաքային նշանառուներու յանձնուեցաւ այս գործը։ Իւրաքանչիւր մարդու տրուեցաւ հրացան մը որ մէկ փամփուշտ կը պարունակէր։ Ասոնք կեցան փայտեայ ծակերու ետեւ, ուրկէ արձակեցին իրենց հրացանները։ Մահապարտին ճիշդ սրտին վրայ ճերմակ նշանի թուղթ մը դրուեցաւ, որուն ուղղուեցան նշանառուներու գնդակները։

Սակայն հինգ փամփուշտներէն մէկը կապար չունէր եւ հինգ նշանառուներէն ոչ մէկը գիտէր թէ որուն հրացանին մէջ դրուած էր անգնդակ փամփուշտը։ Այս ձեւը անոր համար որ մահապատիժի գործադրողներէն ոչ մէկը վստահ կ'ըլլայ թէ ինքն է եղած դահիճը

Եութայի այս վերջին մահապարտը գնդակահարելէն առաջ, տեսնուեցաւ որ չորս գնդակներ պատռած էին անոր սիրտը։

Մահապարտն էր Ջեյլերթ Կրին, 28 տարեկան, որ նախընտրած էր գնդակահարուիլ կախաղանէն

Մինչեւ հիմա Եութահի մէջ 20 հոգի մահուան դատապարտուած են եւ 19 հոգին նախընտրած են գնդակահարումը։

Միակ բացառութիւնը եղած է Մորիս անուն դատապարտեալը, որ դատարանի այն հարցման թէ ո՞ր ձեւը կը նախընտրէ, ինքն ալ հարցուցած էր դատաւորին. «Ո՞ր ձեւն աւելի բազմածախս է»։ Դատաւորը պատասխանած ըլլալով թէ «կախաղանն» աւելի բազմածախս է, դատապարտեալը բսած էր.

— «Այն ատեն կը նախընտրեմ կախաղանը».

ԱՄԲՈՂՋ ԸՆՏԱՆԻՔ ՄԸ ՋԱՐԴՈՒՓՇՈՒՐ

— . —

Յուլիս 19ի կիրակի գիշերը, կէս գիշերին ինքնաշարժի ահաւոր արկած մը տեղի ունեցաւ Պոսթըն - Փրովիտէնս ճամբուն վրայ։ Հինգ թոնանոց բեռնատար ինքնաշարժ մը զարնուելով դէմէն եկող փոքր ինքնաշարժի մը, փշրեց զայն տեղն ու տեղը եւ սպաննեց անոր մէջ գտնուող 4 հոգին, երեխայ աղջնակն ալ ծանրօրէն վիրաւորելով

Փոքր ինքնաշարժը կը վարէր Պոսթընցի փաստաբան 36 տարեկան Պարգեւ Աթթարեան, որ սպաննուեցաւ անմիջապէս։ Սպաննուեցան նմանապէս անոր կինը՝ 23 տարեկան Շաքէ Աթթարեան, զոքանչը՝ տիկ. Տիգրանուհի Զաքեան եւ տիկ. Շաքէի մօրաքոյրը եւ նպարավաճառ Միհրան Օհանեանի կինը՝ Արաքսի Օհանեան։ Աթթարեաններու 23 ամսուան աղջնակը Տիանա, որ գանկէն վիրաւորուած է, այժմ կը դարմանուի հիւանդանոցին մէջ

Արկածին պատասխանատու շարժավարը, 21 տարու Անճէլօ Քարվօ, թէեւ փախած է, բայց յաջորդ առաւօտ յանձնուած է իշխանութեանց։ Դատաւորին առջեւ յայտարարած է թէ ինք մեղաւոր չէ, որովհետեւ ուրիշ ինքնաշարժներ զարնուած էին իր ինքնաշարժին։ Դատարանը շարժավարը ազատ ձգելու համար պահանջած է 2000 տոլար։

Պարգեւ Աթթարեան փաստաբանութեան հետ միասին կը զբաղէր նաեւ փորագրութեամբ։ Եղիկ Այնթապցի էր եւ երկար ատեն անդամակցած է Հ. Յ. Դ. Սաութ Պոսթընի կոմիտէին։ «Հայրենիք»ի մէջ տպագրած է բանաստեղծութիւններ։

ՏՈՔԹ. ՊԱՐԹԸՆԻ ՄԱՀԸ

— • —

Յուլիս 21ին, Նիւ Ինկլէնտի մէջ մեռած է Նիր Իսթ Րըլիֆի հիմնադիր եւ Օտար Միսիոնարութեանց Ամերիկեան Պորտին նախկին քարտուղար Տոքթ. Ճ. Պարթըն, վիրաբուժական գործողութենէ մը վերջ, 81 տարեկան հասակին մէջ։

Տոքթ. Պարթընի միսիոնարական առաջին գործունէութիւնը սկսած է 1892ին, Խարբերդի մէջ։ Մինչեւ 1894 եղած է Եփրատ Քոլէճի նախագահը։ Յետոյ Պոսթըն դառնալով, վարեց Պորտին քարտուղարութիւնը. Գիտէր հայերէն եւ թուրքերէն։ Պատերազմէն վերջ հիմնեց եւ վարեց Նիր Իսթ Րըլիֆը եւ յետոյ Նիր Իսթ Ֆաունտէյշըն, զարկ տալով որբանոցներու հիմնումին Սուրիա, Պաղեստին, Սուրիոյ, Միջագետքի եւ Հայաստանի մէջ։ 1923ին մասնակցեցաւ Լօզանի տնտեսական համաժողովին։

Տոքթ. Պարթըն կը յաճախէր միսիոնարի անուն մը հանած էր եւ վերջին տարիներու ընթացքին տեսուր գիր կատարեց հայկական դատին դէմ։

ՄԻՑԱՂ

Այրը.— Տես լրագիրը ինչ կը գրէ, յիսուն միլիոն տարիէն արեգակը ալ լոյս չպիտի տայ։

Կինը.— Գէշ լուր, չըսե՞ս որ կացին եւ ելեկտրական լոյսին գիները պիտի բարձրանան։

X

— Սիրելի բարեկամուհիս, շատ ցաւեցայ ձեր ամուսնոյն մահուան համար. որչափ բարի եւ համակրելի էր։

— Այո, բարեկամուհիս, շատ աղէկ եւ բարի էր, ամէնէն ցաւալին այն է որ անոր նման մէկը պիտի կրնամ գտնել իբրեւ ամուսին, որ անոր տեղը բռնէ եւ կորուստս մոռցնէ։

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՆՈՐԱՇԷՆ», պարբերաթերթ գիտական, մանկավարժական, արհեստագիտական եւ շինարարական։ Տարեկան բաժնեգինն է 20 Ֆրանք։ Հասցէ.
— S. Tanielian, Château Bramafam, St. Foy - les - Lyon

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԷՆ
ՊԱՐՍԵԼՈՆԱՅԻ ՄԷՋ ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐԸ ԿԸ ՀՍԿԵՆ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԱԾ ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ։

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

— ○ —

(ԿՈՉ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ)

Զօրավար Անդրանիկի Յուշարձանի Շինութեան Կեդրոնական Յանձնախումբս պատիւ ունի հրաւիրելու հայ արուեստագէտները որ մասնակցին Յուշարձանին նախագծին մրցումին, մինչեւ յառաջիկայ 30 Սեպտեմբեր գծուած կամ ուէ նիւթով մանր չափի վրայ շինուած վիճակի մէջ Յանձնախումբիս հասցնելով իրենց յղացումներուն փոքր ադիր պատկերը կամ նախաձեւը (մաքէթ), նկատի ունենալով հետեւեալ պայմանները.

1.— Գերեզմանահողին երկայնութիւնն է 2 մէթր եւ 50 սանթիմէթր, լայնութիւնը 1 մէթր եւ 60 սանթիմէթր։ Յուշարձանը աւելի սանթիմէթր մ'իսկ աւելի տեղ չի կրնար գրաւել

Նկատելի է նաեւ որ գերեզմանին շուրջ այժմ կան եւ ապագային ալ պիտի կրնան կանգնիլ ուրիշ գերեզմաններ։

2.— Անդրանիկը ներկայացնել իր ՀԵՐՈՍ ԶՕՐԱՎԱՐի հարազատ դիմագծերով։

3.— Պատուանդանին վրայ բաւականաչափ տեղ թողուլ արձանագրութեանց եւ քանդակներուն համար։

4.— Յուշարձանին կառուցուածքին, զարդերուն եւ քանդակներուն տալ հայկական դրոշմ։

5.— Ներկայացուելիք նախագիծը կամ նախաձեւը իրականանալի պէտք է ըլլայ ուէ նիւթով։

6.— Նկատի ունենալ որ, բոլոր ծախքերը մէջը ըլլալով, շուրջ 30.000 Ֆրանք միայն կարելի է տրամադրել Յուշարձանին շինութեան եւ զետեղման համար։

7.— Նախագիծները կամ նախաձեւերը, իրենց վերջնական պայմաններով (գին, վճարման ձեւ, շինութեան պայմանաժամ, եւայլն) զրկել մինչեւ 30 սեպտեմբեր 1936։ Այս թուականէն վերջ հասնող նախագիծները կամ նախաձեւերը կը կորսնցնեն մրցման մասնակցելու իրաւունքը։

8.— Ընտրութեան անկողմնակալութիւնը ապահովելու համար կը խնդրուի մրցման մասնակցողներէն, իրենց նախագիծները կամ նախաձեւերը զրկել մասնաւոր ծածկանունով կամ խորհրդանիշով, իսկ իրենց իսկական անունը, հասցէն եւ անհրաժեշտ նկատուած բացատրութիւնները տալ կնքուած պահարանի մը մէջ որ իր արտաքին երեսին վրայ պիտի կրէ մի միայն իրենց ծածկանունը կամ խորհրդանիշը։ Այս պահարանը պիտի բացուի յարմարագոյն նախագծին ընտրութենէն վերջ։

9.— Նախագիծները կամ նախաձեւերը 1936 հոկտ. 1—15 պիտի ցուցադրուին Փարիզ, ազգային ուէ հաստատութեան մը մէջ, որուն մուտքը ազատ պիտի ըլլայ հանրութեան։

10.— Հոկտեմբեր 15էն վերջ, նախորդ եւ ներկայ Յանձնախումբերու անդամներէն եւ հայ արուեստագէտներէ կազմուած գնահատիչ Մարմին մը առջեւ տեղի պիտի ունենայ ցուցադրուած նախագիծներէն յարմարագոյնին ընտրութիւնը, եւ Յուշարձանին շինութեան պիտի ձեռնարկուի օրինական ճամբով։

11.— Զնախընտրուած նախագիծները ու նախաձեւերը կը մնան Փարիզ, Յանձնախումբիս մօտ հեղինակներուն տրամադրութեան տակ։ Յանձնախումբս պարտաւոր չէ ուէ լու սաթանութիւն տալ չնախընտրուած նախագիծներուն եւ նախաձեւերուն համար։

12.— Յանձնախումբս իրեն կը վերապահէ նախընտրուած նախագծին կամ նախաձեւին վրայ, շինութեան ընթացքին բարեփոխութիւններ մտցնելու իրաւունքը։

13.— Մրցումի մասնակցողներէն կը խնդրուի նաեւ վերոյիշեալ կնքուած ծրարին մէջ յայտնել գումարը այն համեստ հեղինակի իրաւունքին որով պիտի ուզէին գնահատուիլ եթէ իրենց նախագիծը, նախընտրութեան արժանանալով հանդերձ, իրենք չեն ուզեր անձամբ վերցնել շինութեան հոգն ու պատասխանատուութիւնը.

(Կցի՛ւ)

ՀԱՄԱՑԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

—— • ——

Բանակի նամակի պատճէնը, ինչ է պէս նաեւ մեր պատասխանը, անմիջապէս Մուսուն զրկուեցան։ Որքան ալ աշխատէինք գաղտնիքը պահել, մեր շրջանակներու մէջ տարածուեցաւ լուրը։ Բարձրացաւ ժողովրդի ընկճուած ոգին. Ի՛նչպէս յոգնեցուցէին, երբ ռուսական բանակը Մանազկերտէն Պուլանըխ կը յառաջանար, իսկ ձախ թեւը Վասպուրականէն Ախլաթ եւ Դատուան։ Վարդոյէն եւ Վարդենիսէն լուրեր կը ստանայինք թէ որչալոյսներուն թնդանօթի ձայներ կը լսուէին արդէն...

Թուական յառաջխաղացման իրողութիւնը ստուգեցի նաեւ պատահական հանդիպման մը միջոցին։

Ես շատ լաւ յարաբերութեան մէջ էի գերմանական միսիոնարական հաստատութիւններու հետ։ Օրիորդներ էին, որոնք աղջկանց որբանոցներ ունէին։ Օրիորդներէն մէկը Գերմանացի, միւս երկուքը սկանտինաւեան թերակղզիէն էին. մանաւորապէս Շվէտուհի Քրիստինէն (Գերմանուհի) երկար ատենէ ի վեր Վասպուրական եւ Տարօն գտնուելով, աւելի ընտանի էր մեր շրջանակներուն, ուրի կ'իյնար նաեւ Շուէտացի Շվէտուհի Պօղլէր, խելացի, լուրջ եւ պատրաստուած միսիոնարուհի մը, որ անգնահատելի ծառայութիւն բրաւ Մշոյ ժողովուրդին։ Այդ օրերը այցելեցի Շվէտուհի Քրիստինէի որբանոցը. այցի եկած էր նաեւ շատ երիտասարդ գերմանացի սպայ մը, որ զրկուած էր Պոլսէն Հէքեարի երթալու՝ համխաւական գունդերու կազմակերպման եւ գլխաւորելու համար։ Քրիստինէն ըսաւ թէ մէկուս եմ եւ անունս շատ պատմուած եւ անորոշ արտասանելով, դուրս ելաւ թէյի պատրաստութեան։ Օգտուելով առիթէն հարց ու փորձի սկսայ եւ առաջին իսկ խօսքերէն հասկցայ, որ Թուրքի տեղ կը դնէ զիս։ Աւելի ու աւելի արծարծեցի խօսակցութիւնը եւ անոր բերնէն լսեցի, որ ինչպէս Թուսերը մտնած էին Պուլանըխ եւ Ախլաթ։ Ըստ թէ թրքական բանակը կազմալուծուած է եւ տիֆի համաճարակը օրական հարիւրներ կը հնձէ։

Քանի մը օրէն, այս անգամ յառաջ պէս, հրաւիրուած էի Օր. Քրիստինէին կողմէ, ներկայացուց ինծ Մուսուլի գերմ. հիւպատոսին։ Ի հարկէ, նախապէս օրիորդը բսած էր իմ մասին. լաւ առիթ էր Տարօնի վիճակը եւ կառավարութեան դիրքը պարզելու իրեն։ Խոստ դէզմոհ կ'երեւար Թուրքերէն. «բարբարոս ժողովուրդ են» կ'ըսէր եւ կը հետաքրքրուէր մանաւանդ՝ հայ ռազմական թիկունքի աշխատանքներով։

2

ԽԱՐԱԽԱՆԵԱՆ ՍՐԲԱԶԱՆԻՆ ՄԱՀԸ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՍ ԵՒ ՓԱԽՈՒՍՏԸ

Ապրիլի սկիզբն էր արդէն։ Թաղմադաշտէն հասնող լուրերը ըստ երեւոյթին մխիթարական չէին. Թուրքերու դէմքերէն մաղձ կը թափէր եւ միեւնոյն ատեն անորոշ երկիւղ մը կար աչքերուն մէջ. մանաւանդ Քօթանոց ընտանիքի անդամներու տրամադրութիւնը զզայնաչափ գեր կը կատարէր մեզ համար։ Լուրեր կը պտտէին, թէ անթիւ սպաննուածներ կան, թէ բանակը քայքայուած է հաճարակի եւ անօթութեան շնորհիւ։ Վասըթ պէյը ալ ու ձախ հայհոյելով իր սենեակէն կարգադրութիւններ կ'ընէր իբր թէ, միւթէսարրըֆը այլանդակ մանա կերպարանք էր առած. ամէնքը ծանրապէս մտահոգ էին։

Միւս կողմէն ժամէ ժամ կը ծանրանար հայ գիւղերուն վիճակը։ Անկանոն կերպով չէթաներ կը կողոպտէին քիւրտ աւազակներու գլխաւորութեամբ, որոնք ալ էին զարձած երկրին ու անարգել կ'ապականէին։ Այս առթիւ էր, որ արքազանը այդ օրերուն այցելեց միւթէսարրըֆին։

Ես աչքովս հետեւ, ճամբու քով կը զրուցէր, աղտոտելով անոր վերադարձին։ Վերադարձաւ խիստ մտահոգ ու տրտում. իմ հարցական հայեացքին, քթի տակէն բսաւ՝ «Աստուած հեռու ընէ, թշուառական անիծուածը, գայլի դէմք էր առած, շարագուշակ բան մը կար անոր հայեացքին մէջ»...

Եւ այդ միջոցին իթթիհատը արդէն որոշած էր ջարդը ու տարագրութիւնը եւ անխափան գործադրութեան հրամանը տրուած էր ամէն տեղ. ինչպէ՞ս զայլի դէմք չառնէր իժի այս ծնունդը։

Երկու թէ երեք օր յետոյ, իրիկուան կողմը, երբ մթնշաղին փակուած էին բոլոր պետական հիմնարկութիւնները, առաջնորդարան եկաւ միւթէսարրըֆի հետ պատող ոստիկանը. «Միւթէսարրըֆ պէյը կը խնդրէ ձերմէ շնորհ բերել սէբրայէ յարգանքով զարմէս ան ինծի։ Ոստիկանը ճամբեցի ըսելով թէ քիչ մը վերջը կուգամ. «ոչինչ վարը կը սպասեմ», պատասխանեց ան եւ իջաւ... Սրբազանը, գոյնը նետած յուզումէն կը դողար, տարակուսանքի մէջ էինք. ի՞նչ կ'ուզէ. ինչո՞ւ այսպէս ուշ, այն ալ սէրայի մէջ... Ինչո՞ւ ոստիկանը մնաց ուղեկցելու։ Բնազդօրէն զուշակութիւն մը կ'ենթադրէինք պատրաստուած։ Առընթեր կը կրէի միւս. փոխագրեցի վերարկուիս ալ գրպանը. Սրբազանը ըսաւ թէ անմիջապէս լուր պիտի տայ տղայոց սէրայի մօտերը գտնուելու։

Ոստիկանը լռելեայն սպասեց հետեւել ինծ։

Միւթէսարրըֆը անբնական քաղաքավարութեամբ մը եւ ջղային շարժումով մը ձեռքս սեղմեց ու հրաւիրեց նստելու պատուհանի դիմացի կողմը. ես նախընտրեցի պատուհանին առջեւը նստիլ եւ զայն թողուլ լոյսին դիմաց, կարենալ դիտելու անոր դիմագիծը եւ մանաւանդ շարժումները։ Սէրայը ամայի էր. Ջիղերս շատ լարուած էին։

Միւթէսարրըֆը նստած չէր. անընդհատ, կարճ տարածութեան մէջ քալելով կ'երթար կուգար, կցկտուր բաներ մը կ'ըսէր եւ յանկարծ առջեւս կը ցցուէր ձեռքը եսին տանելով. «Ի՞նչ ունիս» կը մտածէի ես եւ յանկարծ այդ միջոցին էր որ նկատեցի ատրճանակի կոթը եսեւի գրպանին մէջ՝ սէրայի դրան առջեւի կանթեղի ճառագայթի շնորհիւ։ Կայծակի արագութեամբ ձախ կողմս իրեն դարձուցի եւ ատրճանակս գրպանիս մէջ պատրաստեցի։ Միւսը տենդագին արագութեամբ կ'աշխատէր. միեւնոյն ատեն, հակառակ զսպումիս, անբնական ձայն մը եկաւ ներսէս. ընդհատելով իրեն պոռացի. «Ձեր հասկնար ձեր ինծի կանչելու նպատակը. նստեցէք ու այնպէս խօսեցէք. չեմ ըմբռներ ի՞նչ բսել կ'ուզէք»։ Պահ մը քարացաւ, ձեռքը օդին մէջ կախուած մնաց ու լռելեայն դիմացս նստաւ։

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

յանձնառութիւններ ստանձնելու համար: Գաղտախաները նպաստաւոր են, և այդ պատճառով ալ Ֆրանսա որոշած է արգիլել բոլոր արտածումները դէպի Սպանիա:

Իրազեկներ կը հաւատան թէ որոշուած է նաեւ գաղտական քննութիւն մը կատարել կարգ մը թերթերու մասին, որոնք գրած էին թէ Ֆրանսական կառավարութիւնը թնդանօթ եւ ռազմանիւթ կը ճամբէ սպանիական կառավարութեան: Ի հարկին դատ պիտի բացուի այդ լրագիրներուն դէմ:

Գերմանիա եւ Իտալիա խաղի՞ր կը սարքեն

Մոսկուայի թերթերը կը գրեն թէ Իտալիոյ ֆաշականները կը փորձեն պատերազմի նոր հնոցներ ստեղծել հիւսիսային Ափրիկէի մէջ եւ գործնապէս կ'աջակցին ապստամբներուն: Ցորհրդային բանուորներն ու գիւղացիները 4,680,470 ռուբլի հաւաքած են սպանիական կառավարութեան համար: Հանգանակութիւնը վերջացաւ օգոստոս 9ին: Թերթերը կը գրեն թէ մասնակցած են 27.769.700 բանուորներ, որոնք տրամադրած են իրենց աշխատավարձքին կէս առ հարիւրը, միջին հաշուով 189 րուբլի: «Փրավտա», կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, «անվիճելի փաստերով» կ'ապացուցանէ թէ ֆաշականները նոր յեղափոխութիւն մը կը պատրաստեն: «Ապստամբ զօրավար Սանխուրխօ, որ մեռաւ վերջերս, ծրագիրներ մշակած եւ գրամ հաւաքած է Պերլինի մէջ, ապստամբութենէն առաջ, Զօր. Ֆրանքօ բանակցութիւններ կատարած է Գերմանիոյ ֆաշականներուն հետ: Ցեռագոյ դէպքերը հաստատեցին թէ փոխան իր ընծայած աջակցութեան, Գերմանիոյ ֆաշականները կը յուսան ստանձնարժէք ստանալ սպանական Մարոքը գերմանական ամրոցի մը եւ Ատլանտեանի ու Միջերկրականի սպանիական կղզիները նաւակայաններու վերածելու համար: Իտալիոյ ֆաշականները գրաւելով Եթովպիան, կ'ուզեն ամուր դիրք մը ապահովել Միջերկրականի գլխուն առջեւ: Անոնց նպատակն է իտալական առագաստներու համար խարիսխ մը հաստատել այան. Մարոքի ափերուն վրայ եւ իտալական թնդանօթներու ապառնալիքին տակ դնել անգլիական Ճիպրալթարը »:

« Իզվեստիա»ն ալ Քարլ Ռատէքի բերնով կը յայտարարէ թէ «Գերմանիոյ ֆաշականները որքան բարձր կ'աղաղակեն պոլշեւիկեան կամ ֆրանսական միջամտութեան դէմ, այնքան բացորոշ կ'երեւայ թէ ծանրակշիռ գործողութիւններ կը սարքեն Ֆրանսայի եւ Սպանիոյ դէմ»:

Դիրդացին ցոյց մը խաղաղութեան համար

Կիրակի օր պատկառելի ցոյց մը տեղի ունեցաւ Սէն Քլուի անտառին մէջ, նախաձեռնութեամբ Ժողովրդական Ճակատին: Առտուն կանուխէն խումբ-խումբ ընկերվարականներ, համայնավարներ, արմատականներ եւն. կը փութային դէպի անտառ, հաղորդակցութեան բոլոր միջոցներով: Ջախակողմեան թերթերը 400.000 կը հաշուեն բազմութեան թիւը: Այս առթիւ ճառեր խօսեցան վարչապետ Պ. Պլում, կրթական նախարարը, Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղար Պ. Լէօն Ժուհօ, անգլիացի երեսփոխան Պ. Հէնտըրսըն, համայնավար կուսակցութեան նախորդ ընդհ. քարտուղար Պ. Ժագ Տիւքլօ, Ֆրանսիզ Ժուռտէն, Կրումպախ եւ ուրիշներ, բոլորն ալ ճազկելով պատերազմը: Բազմութիւնը «անկցի՛ պատերազմը» կը գոչէր, իսկ աւելի կարմիրները կը պահանջէին «օդանաւեր ղրկել Սպանիոյ»: Ցօսք առաւ նաեւ թռչքական երէց մը, Ոզակիէլ, յանուն միլիոնաւոր քրիստոնեաներու: Բոլոր ճառերու ընթացքին փոխն ի փոխ կ'երգուէին «Ինթէրնասիոնալ»ը եւ «Մարսէյյէզ»ը, մինչ թռուցիկները վեր:

Վարչապետը իր ճառին մէջ մասնաւորապէս շեշտեց.

— « Խաղաղութեան առաջին պայմանը այն է որ ոչ մէկ ազգ չհարկադրուի դէնքով պաշտպանել իր երկրին ամբողջութիւնը եւ սահմանադրական հիմնարկութեանց ազատ գործունէութիւնը: Կը գտնուինք այնպիսի պահու մը մէջ ուր խաղաղութիւնը չի սահմանափակուիր, մասնաւոր շրջանի մը մէջ յամփոփուիր: Այսօր չկայ Եւրոպայի մէջ անկիւն մը ուր հրդեհը բռնկելէ վերջ չտարածուի աշխարհի մնացեալ մասին մէջ: Խաղաղութիւնը ընդհանուր է, այլապէս խաղաղութիւն չըլլար: Ապահովութիւնը, այսինքն խաղաղութեան տեւողութեան եւ ամրութեան մասին հաւաքական վստահութիւնը կը կայանայ միջազգային յանձնառութեանց փոխադարձութեա վրայ, այլապէս ապահովութիւն չըլլար: Ահա այսօրուան խորունկ իմաստը: Այս օրը միջազգային է, եւ կը ձգտի պատրաստել միջազգային համագումար մը, որ պիտի ուսումնասիրէ միջազգային կազմակերպութիւնը զօրացնելու միջոցները: Կ'ըսեմ՝ զօրացնել, քանի որ այդ կազմակերպութիւնը գոյութիւն ունի եւ կը կոչուի Ազգերու Դաշնակցութիւն: Օրուան դժուարութիւնները կամ վտանգները չեն մոլորեցներ մեզ, չեն վհատեցներ մեզ: Խաղաղութիւն կամենալ՝ կը նշանակէ գայն ուզել բոլոր խոչընդոտներուն եւ բոլոր վտանգներուն դէմ»:

Ցոյցարարը կը պարունակէր նաեւ երգեր, արտասանութիւններ, մարզական խաղեր, օդանաւային թռիչքներ եւ ուրիշ զբօսանքներ: Ճաշերն ալ տեղի ունեցան դաշտին մէջ:

Ալժերիոյ գլխաւոր իւլէմայի ձերբակալուեցաւ

Գրած էինք թէ Ալժէի միւֆթիին սպանութեան առթիւ ձերբակալուած էին չորս կասկածելիներ, որոնք խոստովանեցան իրենց բոլոր գաղտնիքները: Գըլխաւոր մարդասպանը եղած է Պէն Ալի, այլ անուամբ Աքաշա: Խոստովանութիւններէն երեւան եկաւ որ այս մարդիկը գործած են գաղտնի կոմիտէի մը դրդումով, փոխան 30.000 ֆրանքի: Անոնք պատմեցին թէ ո՛ւր ժամադիր եղած էին, վերջին հրահանգը եւ դաշոյնը ստանալու համար, եւ անմիջապէս խուզարկութիւն կատարուեցաւ Ալժէի «Լը Փրոկրէ» սրճարանին մէջ, ուր կը յաճախէին առաւելապէս իւլեմաներ: Այս առթիւ բազմաթիւ փաստաթուղթեր գրա-

նուեցան, որոնց հիման վրայ ձերբակալուեցաւ շատ կարեւոր դէմք մը, Իւլէմաներու պետը, Շէյխ Թայիպ էլ Օքպի, որ միեւնոյն ատեն խմբագիրն է իսլամական թերթի մը եւ մեծ հեղինակութիւն կը վայելէ իսլամական շրջանակներու մէջ: Բուն մարդասպանը, Աքաշա, որ բանտէն սրճարան փոխադրուած էր, տեղին վրայ հաղորդեց բոլոր մանրամասնութիւնները եւ ցոյց տուաւ դաշոյնին պահուած տեղը: Այդ առթիւ էր որ շատ մը արաբական գրութիւններ բռնուեցան եւ անմիջապէս կնքուեցան: Քիչ յետոյ ձերբակալուեցաւ շէյխը եւ ձեռնակապերով առաջնորդուեցաւ հարցաքննիչ դատաւորին դրասենեակը, իբրեւ ներշնչողը միւֆթիին սպանութեան: Ամբաստանեալը նախ չուզեց պատասխանել, յետոյ յայտնեց թէ փաստաբան պիտի բռնէ: Խնդիրը աւելի ծանրացած է այժմ եւ ուրիշ ձերբակալութեանց կը սպասուի:

Հրեաներու համաշխարհային ժողովը

Օգոստոս 8ին Ժընեւի մէջ տեղի ունեցաւ հրէական առաջին համաշխարհային ժողովին բացումը, մասնակցութեամբ աւելի քան 250 պատգամաւորներու որոնք ներկայացուցիչներն են 7 միլիոն Հրեաներու, բացի Խ. Միութենէն եւ Գերմանիայէն: Նախագահը կարդաց բազմաթիւ համակրական նամակներ եւ հեռագիրներ, որոնց մէկը ուղղած էր Պ. Փոլ Պուքուռ: Ցետոյ բացատրեց համագումարին նպատակը,— միջոցներ մշակել՝ որպէսզի Հրեաները կարենան ամրապնդել իրենց հաւաքական ապահովութիւնը, կարգ մը կառավարութեանց յարձակումներուն դէմ: Պագեստինի հրէական գործակալութեան ներկայացուցիչը ընդարձակ զեկուցում մը կարդաց Հրեաներու կացութեան մասին՝ ամբողջ աշխարհի մէջ: Մասնաւորապէս ծանրացաւ Գերմանիոյ եւ Ռումանիոյ Հրեաներու վիճակին վրայ եւ խոստովանեցաւ թէ քիչ կառավարութիւններ կան որոնք նուազ հակահրէական ըլլան որքան խորհրդային իշխանութիւնը:

Զինագործարաններու ազգայնացումը

Ծերակոյտը շաբաթ առտու քուէարկեց զինագործարաններու ազգայնացման օրէնքը, բայց շարք մը կարեւոր փոփոխութիւններ կատարեց, այնպէս որ հարկ պիտի ըլլայ նոր քննութեան մը ենթարկել երեսփ. ժողովին մէջ: Ծերակոյտը մասնաւորապէս պնդեց որ պայմանաժամ նշանակուի թէ կառավարութիւնը մինչեւ երբ կրնայ պետական սեփականութիւն դարձնել զինուորական ձարտարարգործութիւնները: Ելմտական յանձնաժողովը կ'առաջարկէր պայմանաժամը նշանակել մինչեւ 1936 դեկտեմբեր 31, բայց զինուորական նախարարին պնդումին վրայ, որոշուեցաւ 1937 մայիս 31:

Ծերակոյտը չուզեր վերջնական նկատել զինուորական ձարտարարգործութեանց ազգայնացումը եւ պայմանաժամը սահմանափակելով, կը փորձէ ապագային համար առկախ ձգել խնդիրը: Այնպէս որ, 1937 մայիսէն վերջ հաստատուած ձարտարարգործութիւնները ենթակայ չեն սեփականագրկման: Տեսականօրէն, արգելք չկայ որ զինագործարաններու ներկայ տէրերը իրենց ստացուածքներուն փոխարժէքը գործածեն նոր հաստատութիւններ հիմնելու: Այդ պարագային ամբողջ ծրագիրը ջուրը պիտի իյնայ:

ՑԱՆԱՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԻՂ ՄԸ ծագ բերաւ Տուէի մէջ: Առաջին անգամ է որ այսպիսի դէպք մը կը պատահի Ֆրանսայի մէջ: «Մայրը եւ զաւակը քաջառողջ են»: Մանուկփիղը կը կշռէ աւելի քան 100 քիլօ.

ՁԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ գողցուած են Շամպէնիի կայարանին մէջ: Կապարով կնքուած վաքոն մը, որ Փարիզէն ճամբայ ելած էր հինգշաբթի օր, բաց առվարութեան բացուած ատեն, պաշտօնեաները դիտեր են որ սնտուկ մը քակուեր եւ թուղթերը խառնուեր են: Անոնց մէջ կը գտնուէր Ալզասի շրջանին վերաբերեալ զինուորական քարտէս մը:

ՎԵՑ ՀԱԳԻ ՄԵՌԱՆ եւ 15 հոգի վիրաւորուեցան Նապոլիի մօտ, ինքնաշարժ հանրակառք մը անդունդը ինկած ըլլալով: Փուաթիէի մօտ ալ կառք մը գետը ինկաւ եօթը մեծեր բարձրութենէ: Մէկ հոգի մեռաւ, 21 հոգի վիրաւորուեցան, եօթը ծանրապէս:

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ մրցումներուն մէջ, որու մասին օրը օրին կը գրէ մեր մարզական աշխատակիցը, կիրակի օր Մարաթոնի վազքը շահեցաւ Ճափոնցի մը, Սօն, 42 քիլ. 194 մեթրը կտրելով 2 ժամ 29 վայրկեան 19 2/10 երկվայրկեանէն 100 մեթր արգաւ յողալու մրցումը շահեցաւ Հունգարացի մը, իսկ Ե. Գ. եւ Դ. ... [illegible]

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եպիպտացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները երեքշաբթի երեկոյ (11 Օգոստ.) ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարան վերնայարկը. 4 Rue St. Denis (Place du Châtelet), մէթրօ Châtelet: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն եւ պատգամաւորի ընտրութիւն:

ԱՆԻԷՌ-ԳՈՒԱ-ԿՈԼԸՆԳԻ Արամ Ենթակոմիտէի ժողովը վաղը, չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական ճաւաքատեղին: Օրակարգ՝ Նախորդ ժողովի շարունակութիւն:

ԱՌՆՈՒՎԻԼ-ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ Վարդան կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 12 Օգոստ. չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

[illegible]

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէն Մարսէյլի եւ արուարձաններու խումբերու կողմէ խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկեր ՍԱՐԳԻՍ ՏԷՐ ՆԱԶԱՐԷԹԵԱՆԻ դառնակսկիծ մահուան առթիւ, իր տիկնոջ Ա. Տէր Նազարէթեանի եւ զաւակներուն, իր եղբօր՝ ընկ. Խորէն Տէր Նազարէթեանի եւ պարագաներուն:

×

Հ. Յ. Դ. Կարտանի Նիկոլ Դուման խումբը իր խորունկ ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. ՍԱՐԳԻՍ ՏԷՐ ՆԱԶԱՐԷԹԵԱՆԻ մահուան առթիւ իր ընտանեկան պարագաներուն:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Տ. Ս. Մ.-ի Վալանսի մասնաճիւղը եւ Տ. Ս. Մ. Մարգաշխանը կը կազմակերպեն երկրորդ երթ մը դէպի Ժընեւ ... [illegible] Vahram Babikyan, 25 rue Château Vert, Valence (Drôme). ... [illegible] Թուականը կը գրենք յետոյ: Ուրիշ մանրամասնութեանց համար դիմել վերոյիշեալ հասցէին:

ԿԸ ՓՆՏՐՈՒԻ

Կը փնտռուի Քէմախի Բագարիճ գիւղէն Պ. Միսաք Զալըքեանը: Տասնեակ տարիներ առաջ կը բնակէր Թիւնիզ: Ցետոյ մեկնած է Ֆրանսա: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ K. Torossian. Négociant. 19 Rue des Coulouglis, Blida (Algérie):

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (65)

ՇԱՐԺՈՒՄ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Առեն մը լուռ նստեցէ վերջ Պաստամեանը դարձաւ ընկերոջը.

Սարգիս, զարմանալի է, դեռ քաղաքէն լուր չկայ...

— Լուր չլինելը բարի նշան է, -ինք ալ բառերին չհաւատալով պատասխանեց Սարգիսը,— թերեւս գործը մէկ երկու օրով յետաձգեր են:

Անշուշտ տարիս անկարելի էր: Երեք օրէն Պարոնովի հերթապահութեան ժամանակը կը լրանար, ու առոր հետ յաջողութեան ամէն յոյս: Պաստամեանը այդ շատ լաւ գիտէր, բայց եւ այնպէս մտահոգուելով ալ կացութիւնը չէր փոխուեր: Ու կարծես միտքը ցրելու համար՝ ան գրպանէն քանի մը նկարուած թղթեր հանեց ու Սարգսի հետ գլուխ գլխի բռնուեց խօսիլ:

— Զրսիր, թէ վերջին ուղարկած թղթիս տեսակը ինչպէ՞ս յարմարեցաւ...

— Շատ լաւն է: Հեշտութեամբ կ'որոշուի եւ մանաւանդ լաւ ստեղծ կը բռնէ.

— Գիտե՞ս, որ հրթիռներու չափը պիտի փոխուի,— բացատրեց Պաստամեանը՝ նկար մը ցուցնելով Սարգիսին,— մ՛ի ճիշդ այս նկարի մեծութեամբ... արտաքին պատեանը կէս մատէն աւելի պէտք է հաստնայ, որ դիմանայ զօրաւոր ճնշումի, իսկ երկարութիւնը պէտք է ըլլի մէկ ու կէս ոտք.

— Բայց այդ պարագային փոխանակ վեր բարձրանալու,— նկատեց Սարգիսը,— հազիւ քանի մը քայլ հեռու գլխու վրայ պիտի իյնայ, կամ եթէ բարձրանայ ալ, օդի մէջ նետուած փայտի մը նման, ինքն իր վրայ դառնալով պիտի երթայ...

— Անշուշտ,— ընդմիջեց Պաստամեանը,— երբ հրթիռի չափը կը փոխուի, անոր կապուած ձողն ալ համեմատական չափով մը պէտք է երկարցնել: Ես կը կարծեմ, որ եօթ ոտքը բաւական է:

— Նայած թէ գլխու ծանրութիւնը որքան պիտի ըլլի:

— Ես ալ այդ կ'ուզէի ըսել: Այս անգամ 5 ֆունտանոց մը փորձենք:

Սարգիսը գլուխը ձեռքերուն մէջ առաւ, քայլ մը երկու մտածեց ու միտական կերպով գլուխը շարժեց.

— Մեծ ծանրութիւն է, շատ մեծ... անշուշտ կարելի է փորձել: Այդ պարագային եռեւէ ձողը առնուազն 8 ոտք եւ բաւական մ'ալ հաստ ըլլալու է հաւասարակշռելու համար գլխի ծանրութիւնը:

— Իսկ եռոտանին պատրա՞ստ է

— Կարօն երէկ գիշեր վերջացուց. թեթեւ բայց հաստատուն բան մ'է, հեշտութեամբ կարելի է տեղէ տեղ փոխադրել:

— Ուրեմն, վաղը մէկ երկու փորձ կրնանք կատարել:

— Ինչպէս որ կ'ուզես,— պատասխանեց Սարգիսը ու յանկարծ լռեց, երբ տեսաւ որ սարկաւագը կը մօտենար.

— Եթէ ձեզ խանգարեցի, խնդրեմ ներէք,— ու սարկաւագը ետ դարձաւ հեռանալու համար.

— Ոչ, խնդրեմ, նստէք, — քովը տեղ մը ցուցուց Պաստամեանը,— թէեւ եկեղեցիի հետ անմիջական կապ մը չունի մեր խօսակցութիւնը, բայց ժողովուրդ մը հովուելու կոչում ունեցող մէկը պէտք է շատ մը ուրիշ բաներ գիտնայ, բացի կրօնի վերաբերեալ հարցերէ: Մենք հրթիռներու մասին կը խօսէինք: Գերմանական բանակի վերջին ռազմափորձերու ժամանակ հրթիռներու գործածութիւնը դրական հետեւանքներ տուեր է, ու հիմա այդ ուղղութեամբ մեծ աշխատանք կը կատարուի...

Պաստամեանն ու Սարգիսը շարունակեցին իրենց կիսատ ձգած խօսակցութիւնը, մինչ սարկաւագը մեծ ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէր:

Գարեգին սարկաւագը տարի մը առաջ աւարտած էր Գէորգեան ճեմարանի լսարանական բաժինը ու կը պատրաստուէր արեղայ ձեռնադրուիլ այնտեղ: Ծնողքը 1896ի կոտորածներէն մազապուրծ ազատուած՝ Ալաշկերտէն Նոր Պայազիտ գաղթած էին: Գարեգինը տասներկու տարեկան երեխայ մըն էր, երբ կորսնցուց ծնողքը ու համագիւղացի ազգական գայթականի մը մօտ ապաստան գտաւ: Քաղցր ու կէկլան ձայն մը ունէր: Շաբաթ երեկոները, երբ եկեղեցիի դասը կանգնած «Լոյս զուարթ» կ'երգէր, գիւղի պառաւ մամիկները ազգամիս կուտային ծնողքի հոգուն: Երբ տասնեւչորս տարեկան եղաւ, Նոր Պայազիտի Առաջնորդի միջնորդութեամբ գրուեցաւ Գէորգեան ճեմարանը:

Ոգեւորութեան շրջան մը կ'ապրէր այդ շրջանին ճեմարանի աշակերտութիւնը: Գրեթէ բոլոր աշակերտները խանդավառուած էին ազգային հարցերով, մանաւանդ Տաճկահայաստանի ազատագրման շարժումով, որ այնքան տիրականօրէն կ'իշխէր բոլորի մտածողութեան վրայ: Աշակերտական նստարանները դեռ չձգած՝ ամէնքը իրենց համար ուղեգիծ մը կը ծրագրէին ազգին ծառայելու:

Գարեգինը թէեւ խոհուն ու մտաւորապէս պատրաստուած երիտասարդ մը, բայց տկարակազմ եւ շատ տկար թոքեր ունենալով եկեղեցական ասպարէզը ընտրեց, իբ ապագայ գործունէութեան համար: Վերջին ամիսները քաշուած էր Հառիճի վանքը հոգեպէս պատրաստուելու իր կոչումին:

Պաստամեանի անունը դեռ ճեմարանէն ծանօթ էր իրեն: Երբ վերջինս առաջնորդի կերպով Հառիճի վանքը եկաւ, Գարեգինը աւելի քան ուրախացած, գրեթէ անորմէ անբաժան [illegible]

Կարծես արձակուրդի եկած ուսանողի մը ազատ ու աշակերտ ըլլէին: Պաստամեանը կը խօսէր գրեթէ ամէն նիւթի մասին, ծանր ու մտածուած խորհուրդով, մարդու մը նման, որ գիտէ շատը: Գարեգին սարկաւագը, [illegible] շրթներէն կախուած, չորցած [illegible] մը ազահութեամբ կը ծծէր Պաստամեանի խօսքերը:

Երբ կէսօրուան մօտ վանահօր ժեղ ձայնը լսուեցաւ պատուհանէն, բերքը միասին անտարբեցին վեր [illegible] բանալ. Ճաշի ժամանակ էր: Վանահայրը, որ ճշդապահութեան [illegible] բնաւ գաղափար չունէր՝ զարմանալի կանոնաւորութիւն մը կը ցուցնէր երբ խնդիրը ճաշելու գար:

(Շար.) ՄԱՀԼՈՒՄ

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame. PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.186

Directeur et Propriétaire : SCH MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՈՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Բելժիքա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 12 ՕԳՈՍՏՈՍ
MERCREDI 12 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3189

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ՝ ՍՈՒՂԱԼԻ

Անոնք որ կարդացին խորհրդային նոր սահմանադրութեան ծրագիրը, այս էջերուն մէջ, պիտի յիշեն թէ մշակուած նախագիծը կը տրամադրէ ազատութիւն մամուլի, ժողովի եւ խօսքի:

Շատեր վարդագոյն երազներ հիւսած բլլալով այս ազատութեան մասին, խորհրդային վարիչները պարտականութիւն կը սեպեն լուսաբանել հանրային կարծիքը, գրաւոր վերլուծումներով եւ ճառերով:

Այդպիսի լուսաբանութիւն մը կատարած է Քաթանեան, խորհրդային երկաթուղիներու գործավարութեան դատախազը, կառավարական պաշտօնաթերթին՝ «Իզվեստիա»յի օգոստոս 10ի թիւին մէջ, ինչպէս կը հաղորդեն հեռագիրները:

Քաթանեան անմիջապէս կը յիշեցնէ թէ՝ սահմանադրութեան այդ յօդուածը ընդհանուր ազատութեան վերահաստատում չի նշանակեր, այլ ազատութիւն մը «որ համապատասխանէ աշխատաւորներու շահերուն եւ ձգտի զօրացնել ընկերվարական դրութիւնը»: Ու կը բացատրէ.

«Ծիծաղելի պիտի բլլար մեր փողոցներուն մէջ տեսնել թափօրներ՝ ցարական դրօշներով եւ «Աստուած պահէ ցարը» աղաղակներով: Ծիծաղելի պիտի բլլար թոյլ տալ որ մենշեւիկներ կամ ընկերվարական յեղափոխականներ (էս - էր) ճառեր խօսէին մեր սրահներուն մէջ պահանջելով դարձ դէպի դրամատիրութիւն: Մեր խորհրդային եւ Ընկերվարական Հանրապետութեանց Միութիւնը բանուորներու եւ գիւղացիներու ընկերվարական պետութիւնն է եւ միլիոնաւոր քաղաքացիներու ստեղծագործ աշխատանքները կը ձգտին զօրացնել ընկերվարական դրութիւնը: Ան որ կը ձգտի տապալել խորհրդային դրութիւնը կամ փորձել տկարացնել այս դրութիւնը, խորհրդային Միութեան ժողովուրդին առջեւ պիտի ներկայանայ իբրեւ ոճրագործ եւ պիտի զրկուի սահմանադրութեան պարգեւած իրաւունքներէն: Ինչպէս մինչեւ այժմ, խորհրդային ուժը վճռական պայքար մը պիտի մղէ դրամատիրութեան մնացորդներուն դէմ, մէկ ձեռքով ոչնչացնելով որ եւ է դիմադրութիւն ընկերվարութեան զարգացման դէմ եւ միւսով վերստին դաստիարակելով ու կրթելով զանոնք:

«Այս կը նշանակէ թէ ժողովներ գումարելու եւ թափօրներ կազմելու ազատութիւնը պիտի չտրուի՞ խորհրդային քաղաքացիներուն: Կը նշանակէ թէ ընդհանուր իրաւունք մը չէ՞: Ոչ: Այդ իրաւունքը պիտի տրուի բոլոր քաղաքացիներուն, բացի անոնցմէ որոնք իրենց արարքներով եւ գաղափարներով կը հակադրեն աշխատաւորներու շահերուն,— անոնք որոնց նպատակն է կործանել ընկերվարական դրութիւնը: Խորհրդային սահմանադրութիւնը քուէարկութեան իրաւունք կը շնորհէ բոլոր քաղաքացիներուն, բացի մտագարներէն եւ ձայնազուրկներէն: Պարագան նոյնն է ժողովի ազատութեան մասին: Ինչպէս կարելի չէ թոյլատրել մտագարներու ժողովներ, նոյնպէս կարելի չէ արտօնել որ ժողովներ գումարեն ոճրագործներ, միապետականներ, մենշեւիկներ կամ էս - էրներ»:

×

Ուրեմն, լուսաբանուեցանք... Թերեւս աւելի ունենանք ամբողջութեամբ թարգմանելու Քաթանեանի կամ ուրիշ հեղինակաւոր տեսաբանի մը վերլուծումը: Բայց, կատարուած ամփոփումն ալ բաւական է, գաղափար կազմելու համար:

Եւ հասկնալի է որ ուրիշ կերպ չէր կրնար ըլլալ: Խորհրդային իշխանութիւնը տակաւին այնքան զօրաւոր չէ, որպէսզի համարձակի ասպարէզ բանալ ուրիշ հոսանքներու եւ գաղափարներու առջեւ:

Իբրեւ աննախընթաց կարգուսարք եւ իբրեւ դաժան դիկտատուրա, խորհրդային իշխանութիւնն ալ գործեց եւ պիտի գործէ ճիշդ այնպէս ինչպէս Ծիւս միահեծան իշխանութիւններ որ կը կոչուին Փաշական:

Այս պարագան ճշդելէ յետոյ, թոյլ տուէք պարզել այլապէս աննախընթաց իրողութիւն մը, որ ափ ի բերան ձգած է բոլոր յեղափոխականները

Բացէք ո՛ր եւ է խորհրդային թերթ կամ գիրք, հետեւեցէք որ եւ է ճառի, ուղերձի, դատախօսութեան կամ բանաձեւի, կարդացէք ռուսերէն, վրացերէն, հայերէն, թուրքերէն, թաթարերէն եւ տակաւին ուրիշ հարիւր յիսուն լեզուներով,— եւ գլխու պտոյտ պիտի ունենաք, լսելով մէկ խօշորատառ անուն, բառարանի ամէնէն շողշողուն, արեգակնափայլ ածականներով.

— Ստալի՛ն, Առաջնոր՛դը, հանճարե՛ղ, իմաստո՛ւն, բարեխնա՛մ, ամենագէ՛տ, ամենակարո՛ղ, միակը, եզակինը, աշխարհահռչակը, ստեղծիչ ամենայն բարեաց...

Դեռ անցեալ շաբթու կարդացինք գունագեղ շնորհներ ի պատիւ Ստալինի (նոյն իսկ Բերիայի), Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան վերաբերեալ բանաձեւերուն մէջ:

— Ստալինը բսաւ, Ստալինը տեսաւ, Ստալինը պատուիրեց, Ստալինը նախատեսած էր, Ստալինը..

Լիթվինով, խորհրդային իշխանութեան արտաքին գործավարը (Նախարար) վերջերս լրացուց իր ծննդեան 60ամեակը: Այս առթիւ շնորհաւորութիւններ ուղղեց Ստալինն ալ, միւս վարիչներուն հետ. Բոլորն ալ տարեկիցներ, միեւնոյն ատդանէն

Արտաքին գործավարը իր պատասխանին մէջ պարտականութիւն սեպեր է չեշտել.

— «Եթէ իմ դիւանագիտական աշխատանքի մէջ նշուում են մի քանի յաջողութիւններ, ապա դրանք առաջին հերթին պէտք է վերագրուեն սոցիալիստական շինարարութեան բոլոր ճակատների յաջողութիւնների պատճառ, ամբակուռ եւ իմաստ ղեկավարին, Ստալինին»: (Միշտ գլխագիր):

Դեռ աւելի պատկերալից գրուածներ: Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՃԱԿԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՕՐԵՐ ՄԱՏՐԻՏԻ ՀԱՄԱՐ

ԵՐԿՈՒ ԿՈՂՄԵՐՆ ԱԼ ԿԸ ՅԱՂԹԵՆ. ԿԸ ՅԱՂԹՈՒԻՆ

Կառավարութիւնը հրաժարա՞ծ է

Կը թուի թէ այս շաբաթը ճակատագրական պիտի ըլլայ Սպանիոյ մայրաքաղաքին համար: Թէեւ այդպէս կը յայտարարեն ապստամբները, վճռական ելք մը նախատեսելով մինչեւ կիրակի: Կուիւները կը շարունակուին Կուատարրամայի կիրճերուն մէջ, որ կ'իշխեն Մատրիտի վրայ: Նշանաւոր այնքան ծանրացած է որ, երէկ գրոյց կը շրջէր թէ կառավարութիւնը հրաժարած է եւ նոր դահլիճին կազմութիւնը յանձնուած է ընկերվարական Փրիէթոյի: Նոյնիսկ խօսքեր կային թէ քանի մը նախարարներ Վալէնցիա տեղափոխուած են:

Ամերիկեան կառավարութիւնը երկրորդ ազդարարութիւն մը ուղղեց իր հպատակներուն, որպէսզի օգտուին փոխադրութիւններէն, այլապէս պատասխանատու չի կրնար ըլլալ հետեւանքներուն համար: Կը նշանակէ թէ անտանելի դարձած է Մատրիտի վիճակը: Վերջին երկու գիշերները գնդացիրներու կրակը հասած էր մինչեւ ամերիկեան դեսպանատան շրջականները: Ամերիկեան յածանաւ մը հասաւ Վալէնցիա, փախստականները փոխադրելու համար: Ապստամբներու կայանէն արձակուած անթէլ մը կը տեղեկացնէ թէ Պարսելոնայի ամերիկեան հիւպատոսը յարձակում կրած է կարմիրներէն, թէեւ ամերիկեան դրօշ պարզած էր ինքնաշարժին վրայ:

Իտալական կառավարութիւնը հաստուցում պահանջեց չորս հպատակներու սպանութեան առթիւ, առանց վերջնագրի ձեւ տալու իր պահանջին, քանի որ ուրիշ պետութեանց հպատակներ ալ վնասուած են: Սպանիական կառավարութիւնը ցաւ յայտնեց այս դէպքին առթիւ:

Հիւսիսային Սպանիոյ ջուրերուն մէջ սպաննուեցաւ անգլիական զրահանաւի մը հրամանատարը, երբ կառավարութեան մարտկոցները եւ ապստամբ մարտանաւ մը իրար կը ռմբակոծէին: Հիւպատոսին կինն ալ ծանրապէս վիրաւորուեցաւ գլուխէն եւ սրունքներէն:

Զօր. Բատալիոնե, ապստամբ կառավարութեան նախագահ, դիմեց տակ հրաւիրեց 1933ի, 1934ի եւ 1935ի դասերը: Հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ ապստամբները գրաւած են Սանթանտէր քաղաքը: Համայնավարները բռնագրաւած են կաթոլիկ բանուորներու առաջնորդը, Տիմաս Մատարիակա: Կարմիր զօրագունդ մը յառաջ խաղալով դէպի Սարակոսա, գրաւեց երկու քաղաքներ եւ մեծաքանակ ռազմանիւթ: Կ'ըսուի թէ Սարակոսայի անձնատուութիւնը օրերու խնդիր է: Պարսելոնայի զօրքը այժմ կը ճգնի գրաւել Մայորքա կղզին. իսկ Մինորքա կղզին կառավարութեան ձեռքն է արդէն եւ կը ծառայէ իբրեւ խարիսխ զինուորական գործողութեանց:

Միջերկրականի գերմանական նաւարմին հրամանատարը աւելի օր Պարսելոնա իջնելով, այցելեց Քաթալոնիոյ կառավարութեան նախագահին: (Ժողովրդական ճակատ):

Անհելի ելքաշատաժանութիւններ

Վերջին լուրերու համաձայն զօր. Ֆրանքօ 9 — 10.000 զինուոր առաջած ըլլալով Մարոքէն, սկսած է յառաջ խաղալ դէպի Մատրիտ: Զօրավարը յայտարարութիւն մը հրատարակեց ուր կ'ըսէ.

— «Անտալուզիոյ մէջ մարքսականները պարտուեցան եւ բազմաթիւ վայրեր մեր ձեռքը անցան: Մեր զինուորները իրենց անցած քաղաքներուն մէջ կսկիծով կ'ողբան կատարուած վայրագութիւնները: Անոնք որ չեն ուզած յարել ծայրայեղ վարդապետութեանց, սպաննուած են ամենաբարբարոսամիջոցներով: Շատեր ջարդուփշուր եղած են ուժանակներով. Ոճիրներու համեմատութիւնը 250 է 10.000նոց քաղաքներու մէջ: Մատրիտի մէջ հազար զօրավարներ եւ բարձրաստիճան սպաներ վար զրուած են իբրեւ գերի եւ պիտի սպաննուին, քաղաքին գրաւման առթեն: Մալակայի մէջ բազմաթիւ գերիներ վար զրուած են իբրեւ պատանդ, եւ պիտի սպաննուին, եթէ քաղաքը ռմբակոծուի: Կառավարութեան անդամներէն ոմանք այժմ Վալէնցիա կը գտնուին, պատրաստ՝ փախչելու: Կարելի չէ որ Եւրոպան անտարբեր մնայ: Անկարելի է որ ո եւ է ազգ տակաւին յարաբերութիւն պահէ այսպիսի կառավարութեան մը հետ»:

Բերանացի յայտարարութեան մը մէջ, զօրավարը յայտնեց.

— «Եթէ մենք յաղթենք, Սպանիան պիտի կառավարուի արհեստակցական հիման վրայ, յարմանման Փորթուգալի, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ: Բանակը վերարուծի դերը կը կատարէ, փրկելու համար Սպանիան եւ գործողութիւնը զինուորական դիկտատուրայի ձեւով պիտի շարունակուի, որչափ ատեն որ պէտք ըլլայ»:

** Արիւնոտուշա կռիւ մը մղուեցաւ աւելի օր Սարակոսայի ճամբուն վրայ: Ապստամբ գիւղացիներ գրեթէ բնաջինջ ըրին զօրագունդ մը, որ կը փորձէր պաշարել Սարակոսան եւ կտրել Մատրիտի եւ Պարսելոնայի հաղորդակցութիւնները

** Պապական պաշտօնաթերթը ուժգին բողոքագիր մը հրատարակեց Սպանիոյ մէջ կատարուած սրբապղծութեանց, եկեղեցականներու սպանութեան եւ եկեղեցիներու կործանման դէմ: Պաշտօնաթերթը յետոյ կը յորդորէ հաւատացեալներուն բազմապատկել աղօթքները, որպէսզի արդարութիւնը եւ խաղաղութիւնը վերահաստատուին Սպանիոյ մէջ:

Չէզոքութեան խնդիրը միշտ առկախ

Իտալական կառավարութիւնը սկզբունքով հաւանութիւն յայտնեց Ֆրանսական կառավարութեան բանաձեւին՝ չէզոքութեան մասին: Հռոմ չուզեր մէջտեղ հանել իր վերապահումները, սպասելով միւս պետութեանց պատասխանին: Խորհրդային կառավարութիւնն ալ հաւանութիւն յայտնեց, իսկ Փորթուկալ կարգ մը վերապահումներ դրած է:

Համայնավար երեսփոխան Ժաք Տիւքլօ, որ միեւնոյն ատեն դէր - նախագահ է երեսփ. ժողովին մէջ, նամակ մը ուղղելով Պ. Լէօն Պլումի, յայտնեց թէ հետեւեալ հարցումները պիտի ուղղէ զինուորական նախարարին.— 1. Ոբ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ԽԵԼԱՑԻ » ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ

Մուրատ - Ռուփաչեէեան սանձը պարբերական «Տեղեկատու» մը կը հրատարակեն Փարիզի մէջ, վառ պահելու համար հաւատաւորութեան յիշատակը եւ իրենց ընկերական կապը:

Առջի օր առիթ ունեցայ թղթատելու «Տեղեկատու»ին 1936 Մայիս-Յունիսի թիւը, եւ զարմանալի բաներ իմացայ:

Գրողն է՝ Միութեան Տնօրէն Ժողովը: Ուրեմն կարելի չէ վիճիլ վաւերականութեան մասին:

Հարցը կը վերաբերի Սեւրի Մուրատեան վարժարանի ամավերջի հանդէսին, ուր մրցանակաբաշխութիւն, քաղաքականութիւն եւ ... Սուրիա «փոքս- բրոք» պարեր են միեւնոյն բեմին վրայ:

Խօսքը կուտամ Տնօրէն Ժողովին.

— «Զհասկցանք թէ ի՞նչ բսել կ'ուզէր Տիար Խանդամեան իր բաւական երկար տեւող բացման ճառով, որուն մէջ գրեթէ էջեր գրաւած էին կարգ մը ներկայ եւ բացակայ պաշտօնական անձնաւորութեանց, ինչպէս նաեւ Լիբանանի, Սուրիոյ հանրապետութեանց եւ Իրանեան կառավարութեան հասցէներուն յատնուած շնորհակալութիւններ»:

Այս ալ չհասկնալիք բա՞ն է:

Մեծ որ չէք ճանչնար ձեր հովանաւորն ու «երախտաւորը», իր այնքան բարձր եւ շահաբեր քաղաքագիտութեամբ:

Դարձեալ Տնօրէն ժողովն է որ կը պատմէ.

« Տիար Խանդամեան իր ճառախօսութեան մէջ ակնարկութիւն մը ըրաւ աւանդական օգոստոսին տօնակիր Հարիւրամեակի հանդէսներուն եւ չէնց մեր երկու ազգուգական բարեկարներուն անունները, իբրեւ «Մուպէլն եւ «Մուրատ»: Ինչպէս կարելի է որ, տարիներէ ի վեր համանուն վարժարանին քաղաքային տօնքերը եղող ճառախօսը կ'անգիտանայ Սամուէլ Մուրատի մէկ անձ ըլլալը, իսկ երկրորդ բարերարին Եդուարդ Ռափայէլ կոչուիլը»:

Ես կը բողոքեմ այս անիրաւութեան դէմ:

Ի՞նչպէս կարելի է այսպիսի մանրամասնութիւններ պահանջել «Քաղաքային տօնքերէն» մը, որ տարիներէ ի վեր կը սաւառնի բարձր դիւանագիտութեան ոլորտներուն մէջ, եւ ժամանակ չունի ոչ թէ Հայոց պատմութիւն, այլ իր իսկ հովանաւորած վարժարանին պատմութիւնը կարդալու:

Դեռ աւելի սարսափելին.

— «Թովիւ սէ տէօ Մօնտի քաղաքական խմբագիր Մ. Բինօ, որ դեռ նոր վերադարձած էր Մերձաւոր Արեւելքի մէջ կատարած էր մէկ ուղեւորութենէն, պարզեց Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ Հողատար պետութեան կողմանէ Հայերուն ցարդ վայելած եւ այսուհետեւ ալ վայելելիք պաշտպանութիւնը, եթէ նոյնիսկ Դաղղիա քաշուելու ըլլար այդ կողմերէն:

« Շատերու ուշադրութենէն չվրիպեցաւ որ Սուրիական պատուիրակութեան ներկայացուցիչները ինքզինքնին (գրեցէք՝ իրենք զիրենք) որոշ չափով վիրաւորուած զգացին այս բանախօսութենէն, որուն հանդէպ ունեցան ռասն անտարբերութիւն, չծափահարելով եւ չշնորհաւորելով բանախօսը:

« Բանաւո՞ր էր հրաւիրել պաշտօնական պատուիրակութիւն մը զոր սիրաշահելու ճիգը ամենուն էր, եւ թոյլ տալ որ օրուան գլխաւոր բանախօսը ընդդէմ անոր ներկայացուցած երկրին քաղաքականութիւնը»:

Տեղս լեցուեցաւ, իսկ պատմութիւնը դեռ շարունակելի է: Ցը...

ՎԱՀԷ

«ՅԱՌԱՋ»Ի «ՏՈՒՆ»Ը (Սեփական ցպատան)

Հայրենակիցներ,

Տասներկու տարի անընդհատ եռանդ բլլալով «Յառաջ»ի հրատարակութեան, իբրեւ բարեկամներ եւ ընկերներ, եւ շատերս ալ իբրեւ աշխատակիցներ, պարտականութիւն կը սեպենք նախաձեռնութիւն ստանձնել, «Տուն» մը ապահովելու անոր, սեփական տպարանով:

Այս նախաձեռնութեամբ, մեր զուտնակութիւնը պիտի ըլլայ ոչ միայն ընդառաջ երթալ ընդհանուր բաղձանքի մը, որ շեշտուեցաւ «Յառաջ»ի տասնամեակին բոլորման առթիւ, այլեւ զարկ տալ հայկական մամուլի զարգացման, այս օտար ափերուն վրայ:

«ՅԱՌԱՋ» լման տասներկու տարի արհամարհեց բոլոր խոչընդոտներն ու տագնապները, շնորհիւ իր խմբագրութեան եւ վարչութեան, աշխատակիցներուն եւ աշխատաւորներուն անվհատ եւ տոկուն ճիգերուն, եւ այսօր եպարտութեամբ եւ աւելի ինքնավստահ կը շարունակէ իր ճամբան: Այս յաղթանակներէն վերջ, ան պէտք էր ունենար իր սեփական տպարանն ու խմբագրատունը, բոլոր յարմարութիւններով, որպէսզի կարենայ եթէ ոչ թեթեւցնել իր բեռը, գոնէ զարգանալ աւելի լայն պայմաններու մէջ:

Թերթը չունի որ եւ է միջոց, լրացնելու համար այս տարրական պահանջը: Եւ անոր բարեկամներուն կ'իյնայ աջակցիլ, համաձայն իրենց կարողութեան, որպէսզի գոյանայ նուազագոյն հիմնադրամը:

Ուրեմն կը հրաւիրենք «Յառաջ»ի բոլոր բարեկամները, դիւրացնել մեր գործը, անհատաբար կամ հաւաքաբար, ի հարկին կազմելով յանձնախումբեր կամ «Բարեկամներու Միութիւններ», համաձայն տեղական պայմաններու, Ֆրանսայի թէ արտասահմանի մէջ:

Նախաձեռնող յանձնախումբս սիրայօժար կ'ընդունի անդամակցութիւնը «Յառաջ»ի այն բարեկամներուն, որոնք կ'ուզեն գործնապէս աջակցիլ իր աշխատանքներուն:

Կը խնդրուի տրամադրուած գումարները ղրկել ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԳԱՆՁԱՊԱՀԻՆ, ուղղակի կամ «Յառաջ»ի միջոցաւ, եւ կամ վճարել տեղական յանձնախումբերու: Ցանկերը օրը օրին պիտի հրատարակուին:

ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ.

Նախագահ՝ ՏՕՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ, փոխ-նախագահներ՝ ԱԼ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ եւ ՏԻԳՐԱՆ ԲԵԳԶԱԴԵԱՆ, գանձապահ՝ ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆ, անդամներ՝ Գ. ԲԱԼԱՅԵԱՆ, ՀՐԱՆԴ ՍԱՄՈՒԷԼ, Ս. ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ եւ Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ: Քարտուղար՝ ՀՐԱՆԴ ՎԻՇԱՊԵԱՆ:

ԳԱՆՁԱՊԱՀԻ ՀԱՍՑԷՆ.— Léon Babonian, 9, Rue Charlot, Paris (3):

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ.— Հ. Վիշապեան, «Յառաջ»ի միջոցաւ:

18 ՏԱՐԵԿԱՆ «ՊԱՐՈՆ» ՄԸ, Թանէնպում որ օրիորդի վերածուած էր երկու տարի առաջ, Վարշաւայի մէջ, բժշկական գործողութեամբ եւ յետոյ ամուսնացած, մանչ մը ծնաւ աւելի օր: Բժշկական շրջանակներու մէջ մեծ հետաքրքրութիւն պատճառեց այս դէպքը:

ՓՈԹՈՐԻԿՆԵՐ պայթեցան Աթէնքի, Մակեդոնիոյ եւ Թեսալիոյ մէջ: Ցեղոյ տեղատարափ անձրեւ մը լրացուց պատկերը, ծանր վնասներ պատճառելով: Մարդկային զոհեր ալ կան:

ՀԱՅ ԳԻՐՔԸ

Գիրքը գրականութիւնն է. գրականութիւնը՝ ժողովուրդի հոգեկան պատկերը. այսինքն՝ անոր իմացական ու հոգեկան աշխարհի բովանդակ պատմութիւնը. անցեալին պատկերացումը եւ ապագային ընդգրկումը։

Գրականութիւնը ազգի մը միայն անցեալ ու առօրեայ պատկերը չէ որ կուտայ, այլ եւ ապագայինը. Կուտայ ստեղծագործ այն ճիգը՝ որ կայունացուցած ու քանդակի վերածած է ցեղային յատկանիշները. եւ այն թռիչքը՝ որով դէպի ապագան կը սաւառնի ան, օրերու քառուղին ու մշուշէն կերտելու համար նոր աշխարհներ, նոր աստուածներով։

Արուեստներու մեծագոյններէն բայց ամէնէն ազգայինն է ան, ամէնէն ստեղծագործը, որ կ'ընդգրկէ զինքը ծնող ժողովուրդին կեանքը, կը յայտնաբերէ անոր ճակատագիրը եւ մղիչ ազդակը կը դառնայ անոր յառաջխաղացման։

Ցեղն իսկ է գրականութիւնը. բիւրեղացումը անոր առաքինութիւններուն, ցոլացումը՝ ընդունակութիւններուն, աւազանը՝ ստեղծագործ ուժերուն եւ վերջապէս մնայուն փառքը անոր ուժին ու գոյութեան։

Ու գիրքը՝ գրականութեան մէկ բեկորն է. անոր լոյսէն խուրձ մը, անոր աւազանէն կազդուրիչ բաժակ մը։

Գիտենք այս բոլորը, կը գնահատենք գիրն ալ, գիրքն ալ, կը կարդանք ալ յաճախ, եթէ հարկ ըլլայ, բայց հակառակ այս ամէնուն, հայ գիրքը ամէնէն դժբախտը, ամէնէն լքուածն ու անտեսուածը կը մնայ։

Հայը, կասկած չկայ, որ ընթերցասէր է, եւ յարգանք ունի գրուածքին ու գրողին հանդէպ։ Գուրգուրանք ու գովեստ ունի հեղինակներուն մասին, բայց իր գովեստը քիչ անգամ կ'երկարի գուրգուրանքի սահմաններէն անդին...

Կարծէք, կը պակսի խորունկ գիտակցութիւնը հայ գրքին ու գրականութեան կոչումին, անոնց սահմանուած դերի մասին։

Հայ գիրքը, նոյնն է ըսել գրականութիւնը, դեռ անհատական, յատուկ պարագային՝ խմբական նեղ սահմաններէն անդին չանցնիր։ Անշուշտ, գրական է մեր կարծիքը անոր մասին, բայց սաւանման անձնական հաճոյքի եւ վայելքի յատուկ։ Հայ գիրքը հասարակութեան լայն խաւերուն համար ազդակ մը չէ դեռ, հանրային, համատարած մեծ գաղափարներու եւ շարժումներու ծառայման։ Կը կարդանք զայն, ժամանցի համար, մղուած երբեմն հետաքրքրութենէ, երբեմն ալ ձանձրոյթէ

Ջանինք ճաշակը գրքի ընթերցումին, բուն գրականութեան, որ կը խմորէ, խորհրդածութեան կը մղէ ընթերցողը, հարցեր կը յուզէ եւ անհատական սահմաններէն դուրս գալով, հանրային շարժումներու ծնունդ կուտայ։ Կը դառնայ գրօշակիր նոր գաղափարներու եւ հանրային շարժումներու, պատմական թուականներ բանալով ու դէպի նոր հանդրուաններ առաջնորդելով ազգ մը։

Տարուած օրուան մտահոգութիւններէն, կը գոհանանք թերթերով եւ «գիրքերու» այն տեսակովը որ յօրանջել չի տար, բայց կ'արգիլէ մտածումն ալ, հոգեկան վայելքն ալ, ճշմարիտ արուեստի հետ հաղորդակցութիւնն ալ։

Քանի՞ գիրք կարելի է համրել վերջին 25ամեակին, որ մէկէ աւելի տպագրութեանց արժանացած ըլլան։ Չենք խօսիր գիտական, պատմական ու ընկերային հարցերու նուիրուած գիրքերէն, որոնք իրենց գոյութեան մէջ միայն մէկ անգամ կը ծնին. ան ալ դժուարին երկունքով։

Միւսնե՞րը։

Բուն գրականութեան նուիրուածնե՞րը։

Գիտենք, թէ լաւագոյնները նոյն իսկ տասնեակ տարիներով կը սպասեն, մինչեւ որ գրատուներու փոշոտ դարակներէն վար առնուին. մինչեւ որ — ի՜նչ հազուադէպ բախտաւորութիւն — երկրորդ անգամ տպագրութեան յանձնուին։

Մեր բոլոր լաւագոյն գրողներու գիրքերը կը մնան, սկսած Զոհրապէն ու Զարդարեանէն, մինչեւ Օշականն ու Համաստեղը, սկսած Վարուժանէն ու Սիամանթօյէն մինչեւ մեր նոր բանաստեղծները, որոնք նիւթական ծանր զոհողութեանց գնով եւ նորագոյն ճաշակով զարդարուն գիրքերու մէջ կ'ամփոփեն իրենց գործերը։

Կը մնան դէզերով «Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներու» հրատարակած գիրքերը. կը մնան զանազան հրատարակչականներու բազմազան հրատարակութիւնները, յուսահատ սպասումով, եւ վստահ եղէք, որ պիտի մնան դեռ երկար...

Ոչ մէկ վախ, որ հայ ընթերցողը կրնայ օր մը գիրք մը հարցնել եւ չգտնել

Երեւոյթ մը ասիկա, որ մտածել կուտայ մեզ։ Ո՞վ է տալ։

Ուրեմն, հայ հասարակութիւնը չի՞ կարդար. հայ գրականութիւնը վարկ չունի՞ հայ ժողովուրդին մօտ։ Ըսենք մերը, որ Հայը թէ կը կարդայ եւ թէ կը գնահատէ հայ գիրն ու գրականութիւնը։ Ու այսքան։

Կը կարդայ՝ իբրեւ ժամանց ու կը գնահատէ՝ իբրեւ «լաւ բան»։

Մեր բաղձանքը այս չէ սակայն։ Մենք պիտի ուզէինք որ հայ գիրքը հայ մարդուն մտքի հացը դառնար, անոր հոգեկան ստացականներուն, ընկերային ու ազգային պահանջներուն խորհրդատուն, զօրավիգը, կազդուրիչ ու հրահրող ազդակը։

Մինչեւ գրականութիւնը ժողովուրդի մը համար անհրաժեշտութիւն չըդառնայ, մինչեւ հոգեկան անփոխարինելի սնունդ չըլլայ գիրքը ազգի մը համար, պէտք չէ յուսալ որ այդ ժողովուրդը կրնայ բարգաւաճ ու ծաղկուն մշակոյթ ունենալ. պահել իր ազգային հոգեկան արժէքները եւ նորերը ստեղծագործել։ Հայ գրականութիւնը պէտք է դառնայ մեր ժողովուրդին հոգեկան վերելքին աղբիւրներէն, եթէ կ'ուզենք ոչ միայն ապրիլ այլ եւ դեր կատարել, տէր դառնալ մեր ազատ ճակատագրին ու ստեղծագործել, հակառակ մեզի պարտադրուած ճնշիչ պայմաններուն։

Հայ գիրքը ամէն հայ տանը ներս, եթէ կ'ուզենք որ այդ տունը Հայ մնայ ոչ միայն անունով այլ եւ ոգիով։

Հայ գիրը ամէն մանուկի սրտին վրայ եւ հայ գրականութիւնը ամէն երիտասարդի հոգիէն ներս, եթէ կ'ուզենք որ մեր ժողովուրդը, յանձին իր դեռահաս սերունդներուն, լեցուի իր ցեղին անցեալ փառքովը, ոգորուի իր այժմու պլպլուն յոյսովը եւ ապագայի ջերմ հաւատքովը։

Գոյութիւնները պէտք չէ քաշկռտել. պէտք է ապրիլ լիովին, ազատօրէն ու հոգեկան հարստութեամբ

Այս տեսակ կեանքի մը տէր դառնալու ամէնէն հզօր ազդակներէն է հայ գրականութիւնը։

Մտածենք, եթ կ'ուզենք որ չմոռցուինք աշխարհէն

(Խմբագրական «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»ի)

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԹԱՓԱՆՑՈՒՄԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Հին Թուրքիան շղթայուած էր արտաքին փոխառութիւններով։ Օտար դրամագլուխը նիւխէր անոր տնտեսական կարեւոր ճիւղերուն մէջ։ «Քափիթիւլասիոններու» ենթակայ Թուրքիան դարձած էր կէսգաղթային երկիր մը։

Նոր Թուրքիան յաջողեցաւ իր տնտեսական կեանքի ղեկավարութիւնը փրկել օտար դրամագլուխի ձեռքէն։ «Քափիթիւլասիոններու» ջնջումէն Թրքական կառավարութիւնը սկսաւ գնել օտարականներուն պատկանող տնտեսական ձեռնարկները եւ մենաշնորհները։

Առօր զուգընթաց թրքական կառավարութիւնը սեփական արդիւնաբերութիւն ստեղծելով, կը ջանայ տնտեսական անկախութիւն հաստատել։ Նոր ձեռնարկներ կազմակերպելու համար, արտասահմանի մէջ թրքական կառավարութիւնը ժամանակաւոր օգնութիւն ստանալու պայմանագիրներ կը ստորագրէ եւ ապառիկ սարքաւորում կը գնէ։

Իր տնտեսական յարաբերութիւնները օտար երկիրներու հետ Թուրքիան կը մշակէ արտաքին առեւտուրի միջոցով։ Մեքենաներու եւ ապրանքներու ներածումը, հին պարտքերու վճարումը, եւ առեւտրական այլ յանձնառութիւնները Թուրքիան կը վճարէ իր երկիրէն արտահանած ապրանքներով։ Եւ քանի որ Թուրքիան պարտաւորուած է իր վճարումներն ընել արտածման միջոցով, հետեւաբար պիտի ջանայ ներածումէն աւելին արտածելով դրամական շահ ապահովել։ Սակայն, վերջին տարիները Թուրքիան մեծ դժուարութիւններ կը կրէ իր ապրանքներուն արտաքին շուկաներ ապահովելու համար։ Թուրքիան գլխաւորապէս գիւղատնտեսական ապրանքներ կ'արտածէ։ 1935ին արտահանած ապրանքներու 30 առ հարիւրը եղած է պտուղ, 20 առ հարիւրը ծխախոտ, 10 առ հարիւր հացահատիկ, 7 առ հարիւր՝ բամպակ եւն. («Թիւրքիշէ փոստ», 1936 ապրիլ 21)։

Դրամատիրական երկիրներու մեծ մասը, ջանալով պարկ տալ սեփական գիւղատնտեսական արտադրանքին կաշկանդումներ հաստատելով եւ ապրանքը գնելով իր գաղթավայրերէն, կը կրճատէ ներածումը այն ապրանքներուն, որոնք կը կազմեն Թուրքիոյ արտածման հիմնական նիւթերը։ Միայն Գերմանիան է որ վերջին տարիներս մեծ չափերով ապրանք կը գնէ Թուրքիայէն։ Զգալով իր տնտեսական դիրքերը Թուրքիոյ մէջ ամրացնելու, Գերմանիան Թուրքիա արտահանածէն աւելին կը ներածէ եւ շատ յաճախ հրապարակին վրայ գոյութիւն ունեցող գիներէն աւելի սուղ կը վճարէ թրքական ապրանքներու համար։ Այդ պատճառով Թուրքիոյ վաճառքին մեծ մասը կ'երթայ Գերմանիա։

Համաձայն գերմանական աղբիւրներու (Թուրքիա վերջին տարիները համապատասխան տեղեկութիւններ չի հրատարակեր), Թուրքիոյ արտածման զգալի մէկ մասը գացած է Գերմանիա (1932ին՝ 19,7 առ հարիւր, 1933ին՝ 30, 1934ին՝ 36,6, 1935ին՝ 48,7)։ Երթալով Գերմանիա աւելի մեծ քանակութեամբ թրքական ապրանքներ կը գնէ։ Այսպէս, 1935ին Գերմանիա ներածած չամիչին 75 առ հարիւրն գնած է Թուրքիայէն, ինչպէս եւ թուզը՝ 61 առ հարիւր, ընկոյզը՝ 25 առ հարիւր, ծխախոտը՝ 24, նոյն իսկ հացահատիկի 21 առ հարիւրը Թուրքիայէն կուգայ (1934ին ընդամէնը 2 առ հարիւր կը կազմէր)։

Առօր համեմատ, Թուրքիան ալ իր կարգին աւելի շատ գնումներ կը կատարէ Գերմանիայէն։ Օրինակ, 1932ին Թուրքիա ներածուած ապրանքներու 18 առ հարիւրը եղած է գերմանական, իսկ 1935ին՝ 37,8%։ Սակայն Թուրքիան Գերմանիայէն աւելի կը վաճառէ, քան թէ կը գնէ։ Ի նպաստ Թուրքիոյ տարբերութիւնը 1933ին եղած է 1.600.000, 1934ին՝ 16.600.000 եւ 1935ին՝ 26.100.000 մարք։ Այսպիսով Գերմանիան միշտ պարտք կը մնայ Թուրքիոյ։ Որովհետեւ Գերմանիայէն դրամ դուրս հանելը արգիլուած է, Գերմանացիները չեն ուզեր վճարել իրենց պարտքը ոսկեդրամով։ Օգտուելով այդ վիճակէն, Գերմանացիները կը պահանջեն, որ Թուրքիան աւելցնէ իր գնումները, արհեստագիտական օգնութեան պայմանագիրներ ստորագրէ եւայլն։

Թէ այդ բոլորը ի՛նչ դժուարութիւններ յառաջ կը բերեն Թուրքիոյ համար, ցոյց կուտայ «Թայմզ»ի մայիս 13ի հետեւեալ դիտողութիւնը.—

«Վերջերս Թուրքիան չկրցաւ կատարել արտաքին պարտքերու վճարումները, որովհետեւ իր ոսկի դրամները կաշկանդուած են Գերմանիոյ մէջ։ Գերմանիա Թուրքիան ծուղակը նետեց, ստորագրել տալով առեւտրական պայմանագիր մը, որով կ'առաջարկէ թրքական ապրանքներ գնել գոյութիւն ունեցող գիներէն աւելի սուղ։ Գերմանիան գնեց Թուրքիայէն եօթ միլիոն ոսկիի ապրանք եւ վաճառեց չորս միլիոնի արդիւնաբերական ապրանք։ Թուրքիան երեք միլիոն ոսկի աւելի դրամ պիտի ստանար, սակայն այդ գումարին մեծ մասը կաշկանդուած կը մնայ Գերմանիոյ մէջ»։

Ի հարկէ, Անգլիան իբրեւ մրցակից դժգոհութիւն կը յայտնէ։ Սակայն, եթէ Թուրքիան իր յարաբերութիւնները Գերմանիոյ հետ շարունակէ այդ ձեւով, վտանգի տակ կը դնէ թէ արտասահմանի մէջ իր տնտեսական ազատութիւնը եւ թէ ծանր պայմաններով ձեռք բերած տնտեսական անկախութիւնը

(ՓՐԱՎՏԱ, 27 Յունիս)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՍԵՎՐԻ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

Ինչպէս արդէն յայտնած եմ («Յառաջ» 17 յունիս) եւ այժմ ալ կը հարկադրուիմ կրկնել, թէ Մուրատեան վարժարանի վերահաստատման հարցը առարկայ եղաւ յաճախակի խորհրդակցութիւններու, որոնք տեղի կ'ունենային Գաբրիէլ Նորատունկեանի բնակարանին մէջ, խորհրդակցութիւններ՝ յուսալից եւ յուսատու, որով իրաւունք ունեցայ գրել Ս. Ղազար իմանալու համար.

1.— Թէ աշակերտ մը քանի՞ հազար ֆրանքով կարելի պիտի ըլլար (գիշերօթիկ, անշուշտ) պահել, ապագայ վարժարանին մէջ,

2.— Թէ՝ Մխիթարեան Միաբանութիւնը քանի՞ աշակերտի ծախքը պիտի կարենար հոգալ

Նաեւ ուրիշ հարցումներ, որոնց հարկ անհրաժեշտ էր տեղեկանալ նախօրօք, որպէսզի ըստ այնմ մտածէր Մանթաշեան խնամակալութիւնը, որոշել՝ այդ վարժարանին համար յատկացուելիք մասը իր ունեցած պահեստի դրամէն։

Ուստի 1923 Հոկտեմբեր 3 թուակիր մէկ նամակով, անմիջապէս դիմեցի եւ Հ. Յովհաննէս Վ. Թորոսեանի, խնդրելով տեղեկութիւններ սոյն հարցերու մասին։

Հ. Յովհաննէս փութաց հասցնել ինծի իր պատասխանը, որ հաւասիկ (1923 նոյեմբեր 9) —

«Կը ներէք, եթէ այսչափ ուշ կուգամ պատասխանելու ձեր հոկտեմբեր 3 թուակիր ազնիւ եւ պատուական գրութեան, հազիւ քանի մը օր առաջ դառնալով Հռոմէն՝ ուր գնացած էի վանքիս կարեւոր խնդիրներով, ինչպէս քարդիւ մը ծանուցած էի ձեզի։

Ձեմ գիտեր ինչպէս շնորհակալ ըլլալ ձեզի, եւ ձեր միջոցով՝ Վսեմ. Գաբրիէլ էֆ. Նորատունկեանին եւ Պ. Արշակ Չօպանեանին, այն գեղեցիկ ու քաջալերիչ խօսքերուն համար, եւ մանաւանդ այն մեծ ու ազգօգուտ գաղափարին ու առաջարկին համար, (Փարիզի մէջ նախկին Մուրատեանին նման վարժարան մը հիմնելու), որուն իրականացման ամէն կարելի միջոցները ցոյց տալու, եւ բարոյապէս ու նիւթապէս մեզի աջակցելու խոստումն ալ կուտաք։

Կուգամ ուրեմն ներկայիս պատասխանելու Վսեմ. Գաբրիէլ էֆ. Նորատունկեանին երկու հարցումներուն, զոր հաճած էիք գրել ինծի ձեր վերջին պատուական նամակին մէջ

1.— ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ԾԱԽՔԸ.— Եթէ ունենանք շէնքը հանդերձ կահուք, — իւրաքանչիւր աշակերտի համար կարելի է հաշուել 6000 (վեց հազար) ֆրանք տարեկան, ուսում, սնունդ, հագուստ եւ միւս պատահական մանր մունր ծախքերը միասին 12 ամսուան համար, առանց հաշուելու սակայն աշակերտի մը գալստեան ու դարձի ճանապարհածախսը։

2.— ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՍ կրնայ 15 (ի հարկին նաեւ 20) որբի համար տարեկան կարեւոր գումարը տրամադրել, համարելով որ (միջավայր) աշակերտաց թիւը 45 կամ 50 ըլլայ։

Թոշակաւոր աշակերտաց մասին չեմ խօսիր, որովհետեւ անոնց թոշակը կրնայ ծախքերնին գոցել։ Ձեզ ինչպէս նոյնպէս ուրիշ մանրամասնութեանց, ինչպէս գրած էք։

Անկարելի է բացատրել՝ թէ ինչ հաճոյալի տպաւորութիւն գործեց բոլոր Մխիթարեաններու վրայ ձեր այն յառաջացուցիչ բացատրութիւնը, թէ «նոր տրամադրութիւնը լաւ է, եւ եր... Վսեմ. Նորատունկեան Գաբրիէլ էֆ. «քանի մը հաւանութիւն կուտայ, այս գործը կը քալէ անկասկած», ինչպէս նաեւ հետեւեալը, «Եւ պիտի ցանկամ շուտով մըտում տալ գործին, զի շատ կը փափաքիմ որ Մխիթարեանց ձեռքով ... ձեր երբեմնի Մուրատեանը»։ Բիւր շնորհակալութիւն գերազնիւ եւ սիրելի բժշկապետ, ... հաճեցէք ընդունիլ սրտագին ողջոյններս եւ խորին յարգանքներս։

Ձեր անձին ու ձեր պատուական գերդաստանին թանկագին կենաց ... գործերուն յաջողութեան համար մաղթող, Անձնուէր Հ. ՅՈՎՀ. ԹՈ... ՐՈՍԵԱՆ։

Ինչպէս կ'երեւի, նպատակը սկսած էր ունենալ իր խրախոյսը դէպի յաջողութիւն ընթանալու, Մանթաշեանի խնամակալութիւնը՝ շնորհիւ Գ. Նորատունկեանի, հաճ եւ հաւան եղաւ ձեռնտու ըլլալ եւ օժանդակել Մուրատեան վարժարանի վերահաստատման, բայց տեսնենք թէ ի՞նչ հետեւութիւն ունեցաւ գործը

ՏՈՔԹ. ՎԱՀՐԱՄ Ց. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

ՎԻԷՆՆԱ, 27 յուլիս.— Յունիս 30ին Վիէննայի անթելէն տրուած հայ երգահանդէսին առթիւ Radio Wien պաշտօնական թերթը կը գրէ այս վերնագրով.—

«Հայ ազգին իմացական մշակոյթը, անոր ճարտարապետութիւնը, գրականութիւնն ու երաժշտութիւնը, վերջին տասնեակ տարիներուն եւրոպական հետազօտութեան առարկայ դարձած է։ Հոս Վիէննացի գիտուններ արդիւնալից գործունէութիւն մը ունեցան այսպէս Ց. Ստրժիգովսկի ճարտարապետութեան՝ իսկ Է. Վէլէս երաժշտութեան մարզին մէջ։ Հայ երաժշտութիւնը Վիէննայի մէջ մասնաւորապէս լաւ կրնայ ուսումնասիրուիլ, վասնզի 1810էն, հոս հաստատուած Մխիթարեանց վանքը իր ճոխ մատենադարանով (33.000է աւելի հատորներ) եւ հայ գրչագիրներու ... գին գանձով երաժշտութեան օթեւան մը եղած է։ Հին է հայ ժողովրդական երգը, իսկ հայ եկեղեցական երաժշտութիւնը վաղնջական ... Հայաստան մշակոյթի պատմութեան մէջ կարեւոր երկիր մըն է արեւելքի եւ արեւմուտքի, հիւսիսի եւ հարաւի միջեւ ու իր այս դիրքով նշանաւոր դեր մը կը խաղայ։ Հայ վաճառականը միջին դարուն մէկ կողմէն Հաննօէն մինչեւ Իրլանտա իսկ միւս կողմէ Իրան եւ Հնդկաստան կ'երթար եւ՝ իրեն հետ հայ մշակոյթի տարրերը այդ աշխարհները կը փոխադրէր։

Հայերն ալ նմանապէս ասով որոշ ազդեցութիւններ կը ստանային եւ իրենց արուեստին մէջ ի յայտ կը բերէին։ Կը կարծուի թէ հայ երաժշտութիւնը — ինչպէս որ նոյն բանն արդէն ճարտարապետութեան համար ապացուցուած է — բիւզանդական երաժշտութեան վրայ ազդած ըլլայ, ... ըլլալով, որ Բիւզանդիոնի կայսրին մէջ շատ Հայեր կան։

Եկեղեցական եւ ժողովրդային երաժշտութիւն նախապէս միաձայն էր։ Հայ պատարագին մէջ բիւզանդական եւ ասորական ազդեցութիւններ զգալի կ'ըլլան ... կը բովանդակէ նաեւ տարբեր ...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՀԱՃԻ ՄԱՐ

Ու որքան ելանք, այնքան չառցանք ու որքան չառցանք այնքան աւելցաւ մեր բեռը. Տանը կը շարժէինք, շատեր դեռ վարն էին, անապատը, մութին, խաւարին, փոթորիկին մէջ եւ օգնութի՜ւն կ'ուզէին

Ցանկարծ անդունդ մը մեր առջեւը։ Պզտիկ Մասիսին գագաթն էինք ելած, իսկ արեւը մեծ Մասիսին ետեւն էր ու ինչպէ՞ս հասնիլ հոն, ի՞նչպէս հասնիլ։

Ցանկարծ երկինքէն ամպ մը իջնելով՝ կամուրջ կապեց Մասիսէն Մասիս։ Արեւաշող տղայ մը ելլելով մեծ Մասիսին գագաթը՝ կանչեց — «Անցէ՛ք, եկէ՛ք»։

— Տղա՞ն։

— Իմ տղան էր, քու տղադ էր, ամէնուս տղան էր, Հայու տղան էր ու կը կանչէր. «Անցէ՛ք, եկէ՛ք, եկէ՛ք»։

Բեռս թեթեւցաւ կարծես, ծունկերս ամրացան, ոտքս դրի ամպէ կամուրջին վրայ ու քալեցի՜, անցա՛յ։ Հազիւ ոտքս դրած մեծ Մասիսի գագաթին վրայ՝ ճիչ մը լսեցի։

Ետեւս նայեցայ։ Ամպէ կամուրջը կը նօսրանար, կը ցնդէր։

Մինակս էի անցած, կարաւանս կեցած էր անդունդին առջեւ, օգնութիւն կը պոռար։

Ես արեւին քովիկը ... իսկ մէկալնե՛րը ...

Ո՛չ, ո՛չ, կամուրջը չպիտի փլի, չպիտի փլի՛ ...

Ու յանկարծ սիրտս ելաւ, արիւնս գլուխս խուժեց ու մազերս սկսան երկննալ, երկնցա՛ն, երկնցա՛ն, հիւսուեցան իրարու, հասան փոքր Մասիսին ու կամուրջ կապեցին.

Կանչեցի — անցէ՛ք, եկէ՛ք, եկէ՛ք ..

Ու կարաւանն անցաւ իմ մազերէն հիւսուած կամուրջին վրայէն։ Ու յանկարծ հրաշափառ արեւն ելաւ, եղաւ առաւօտ, լո՛յս, տա՛ք, եղաւ ծիծաղ, եղաւ երգ, ցնծութիւն ...

Արթնցայ։

Պզտիկը բացեր էր աչքերը։ Կը հաւատա՞ս, պզտիկը բացեր էր աչքերը։ Լենթի մը պէս պառկած դրացիներուս ձայն տուի.

— Պզտիկը բացեր է աչքերը

Երբ տղուն վրան բացի, փորն իջած էր, տաքը աղատ կը հասէր։

Մաքրեցի, սեղը փոխեցի։ Տաք համբոյր մը դրի ճակատին ու ըսի.

— Արեւիդ մեռնիմ, ալ պիտի ապրիս, պիտի ապրի՛ս ... Ճերմակ, չորցած շրթունքները շարժեց, ջուր լեցուցի բերանը, կլլեց։ Ալ պիտի ապրէր, սնունդ պէտք էր անոր, կաթ։

Կա՞թ, ուրկէ՞ դրամը։

Երկար չմտածեցի, հագուստներուս ամէնէն ծածուկ մէկ անկիւնէն քաշեցի մատնի մը։ Նշանիս մատնին էր, պահամանդաշար բակի մէջ կարմիր լալ մը։ Կը պահէի մահուանս կանգնելու համար, առնս վերջին յիշատակը հայրենի գիւղիս մէջ շինելու համար։

Տարի ծախեցի։ Ալ հարուստ էի. պզտիկս ունեցաւ ինչ որ իրեն պէտք էր, ինչ որ կարելի էր ձեռք բերել անապատին մէջ։

Առողջացաւ պզտիկը, 6—7 տարու մանչ մըն էր։ Անունը մոռցած էր. չկրցաւ յիշել։ Ես անոր կանչեցի՝ Հայ։

Զինադադարին գիւղ դարձանք։ Նահատակներուս ոսկորները ամփոփեցի գիւղիս գերեզմանատունը, բայց մահուանս չկրցայ շինել տալ, դրամ չունէի։

Հայս որբանոց չյանձնեցի, քովս պահեցի։ Վերջին գիւղէն ելանք, ինկանք Յունաստան։ Աշխատեցայ պահեցի Հայս, դպրոց դրի, մեծցաւ, ուսաւ, առոյգ տղայ մը դարձաւ։ Վերջին արհեստ սորվեցաւ, ջարդուած օթօ մը տայիր ձեռքը, կը քանդէր, նորը կը շինէր։ Առատօրէն պահէ աշխատող տղայ մըն է. Ձեր կորսուիր ալ զիս կը պահէր։

«Մայրս» կ'ըսէր ինծի, բայց գիտէր որ մայրը չէի, ինքը չէր յիշեր իր մայրը, բայց ես ըսած էի իրեն թէ ծնող մայրը չեմ։ Տղու մը սիրտը իր մօրմէն զատելը ամենամեծ ոճիրն է։ Թող իր աղօթքներուն մէջ իր ծնող մայրը յիշէր։ Ես իր կամացուն ... բեւոյթը, իր նահատակ մօրը աղօթքով գոհ եմ։

Օր մըն ալ խելքին փչեց, ելաւ Հայաստան գնաց, ուզեց զիս ալ հետը տանիլ, չուզեցի։ Ինքը կեանքին էր, ես մահուան։ Ինչո՞ւ բեռ ըլլայի իր տաքին, թող երթար ազատ ապրէր, հայ բոյն մը շինէր։ Զգացի։

Եկայ հոս, գիւղացիներս կան հոս, անոնցմով կ'ապրիմ։ Գիտես։

Սկիզբները մէկ երկու նամակ առի տուի։ Վերջը նամակները դադրեցան, լուր չունէի։

Մէկ ալ յանկարծ, երէկ նամակ մը Հայէս։ Ուրիշներ չկրցան մէջէն ելլել, ձեր լեզուով գրած է, կարդա ու պատասխանը գրէ իրեն։ Այս է խնդրանքս

×

Ու Հաճի մայրը երկիւղածութեամբ ծոցէն հանեց մի նամակ, ինծ մեկնեց։

Առի նամակը։ Նոր ուղղագրութեամբ գրուած, դժուարընթեռնելի մի գիր էր։ Կարդացէք.

— «Սիրելի Հաճի մայր,

«Անուշիկ ձեռքերդ համբուրելով՝ գրում եմ քեզ այս երկտողս։ Վերջապէս ծանօթներից իմացայ հասցէդ։ Ես այստեղ շատ լաւ եմ, գործ ունեմ, գոհ եմ եւ երջանիկ. Միայն դու ես ինձ պակասում։ Լսեցի որ, Ֆրանսայից գաղթականներ պիտի գան Հայաստան։ Դիմիր ուր որ պէտք է, արձանագրուիր գալու համար։ Ծամբուդ ծախքը ես պիտի հոգամ։ Այստեղ ես դիմում եմ կատարել քեզ բերել տալու համար, կը բերեն։ Զուգնաս, առաջին կարաւանով եկ։ Էլ ... րիքս տալ եմ, ուզում եմ տուն ունենալ։ Սպասում եմ քեզ, որ գաս, ձեռքով, քո ճաշակով հալալ մի կանակիր ընտրես ինձ համար, եւ մայրական օրհնութիւնդ տաս մեզ։

«Փարիզ մեր գիւղէն Գրիգոր աղա կայ. նրա աղջիկն այստեղ է։ Հայրը ուզում է աղջկան դրամ ուղարկել Ես կարգադրել եմ որ Գրիգոր աղան այդտեղ քեզ տայ, ես այստեղ իր աղջկան տամ։ Գնա՛ առ դրամը ... պատրաստուիր գալու։ Սպասում եմ անհամբեր, շուտանդ։

Որդիական ջերմ համբոյրներով
քո ՀԱՅԿ»։

— Բերնիդ մեռնիմ, պիւլպիւլի պէս կը կարդաս, ձեր լեզուն է, չէ՞։ Տեսա՞ր, Հայս կը կանչէ զիս։

— Ուրախ չե՞ս Հաճի մայր։

— Ինչո՞ւ ուրախ չըլլամ։ Ուրախ եմ որ չէ մոռցեր, մայր կը կանչէ զիս։ Բա՛յց ...

(Մնացեալը յաջորդով)

ԷԼԷՆ ԲՈՒԶԱՆԴ

(3)

11րդ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ՍԵՒԱՄՈՐԹ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐՈՒ ԱՊՇԵՑՈՒՑԻՉ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ

Ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ մրցումներուն մէջ, առիւծի բաժինը Ամերիկացիներն է որ պիտի ապահովեն: Այս յաջողութեան մէջ սակայն սեւամորթ ներկայացուցիչները շատ կարեւոր եւ ջախջախիչ դեր մը պիտի խաղան: Առանձինն Ճէսս Օըէնս, որ իր հայրենակիցներէն Սեւ Նեգր տիտղոսը ստացած է, իր առասպելական արդիւնքներով Պերլինի Ողիմպիականին ամէնէն հետաքրքրական եւ ժողովրդական դէմքը պիտի դառնայ: Իր մաս առած երեք մրցումներու 100, 200 մեթր վազքերու եւ երկայնութիւն ցատկելու մէջ, աննախընթաց արդիւնքներ ձեռք պիտի բերէ, կոտրելով բոլոր մրցանիշները:

Ուրիշ անհերքելի տիպար մըն է ամերիկացի սեւամորթ Ճօնսըն, որ բարձրութիւն ցատկելու մէջ պիտի փայլի իրեն ցեղակից Ալպրիթընի հետ որոնց երկուքին կը պատկանի աշխարհի մրցանիշը 2 մեթր 07ով:

Ամերիկացիներէն վերջ մնացեալ մրցումներուն մեծ մասը պիտի բաժնուին Գերմանացիներուն՝ որոնք մեծ յառաջդիմութեան մէջ են, Ֆինլանտացիներուն եւ Ճափոնցիներուն միջեւ:

Այս մրցումներուն առաւելագոյն թիւով կը մասնակցին Ամերիկա 500, Գերմանիա 416, իսկ Ֆրանսա 182 հոգիով:

Միայն աթլէթիզմի ճիւղերուն համար արձանագրուած են 45 ազգեր 1089 մարզիկներով, իսկ Ֆութպոլի համար միայն 16 երկիրներ:

Տեղի կ'ունենան ըստ աթլէթիք 22 մրցումներ որոնց պիտի մասնակցին հետեւեալ թիւով մարզիկները. —

100 մեթր 69 հոգի, 200 մեթր, 52 հոգի, 400 մ. 52 հոգի, 800 մ. 52 հոգի, 1500 մ. 52 հոգի, 10.000 մ. 40 հոգի, 110 մ. արգելարշաւ — 35 հոգի, 400 մ. արգելարշաւ 36 հոգի, 3000 մ. խոչընդոտաւոր 35 հոգի, բարձրութիւն՝ 49, երկայնութիւն՝ 52 ձողով ցատկել 37, երեք քայլ 38, գունդ նետել 40 հոգի, սկաւառակ նետել 42 հոգի, մուրճ նետել 33, նիզակ նետել 36, տէքաթլոն 37, 4×100 դրօշարշաւ 18 ազգեր, 4×400 դրօշարշաւ 16 ազգեր, Մարաթոն (42 քիլ. 200) եւ քայլել (50 քիլ.):

Առաջին օրուան աթլէթիզմի մրցումներու մէջ յաղթական ախոյեաններն եղան ամերիկացի սեւամորթ Ճօնսըն բարձրութիւն ցատկելու, Ֆինլանտացի Սալմինէն 10.000 մեթր վազքի եւ գերման Վօէլքէ (պերլինեան ոստիկան) երկաթ նետելու մէջ: Նիզակ նետելու իգական բաժնին մէջ փայլեցաւ Օր. Ֆլէյշէր նոյնպէս Գերմանուհի, իսկ երկաթ եւ մարզագունդ վերցնելու մէջ ամերիկացի Թէրլացցա

Հիթլէր, բացման օրուան պէս առաջին ու յաջորդական օրերուն ալ կանոնաւորաբար ներկայ եղաւ, մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց տալով խաղերուն, ինք ըլլալով գերման ախոյեանները առաջին անգամ ուժգնօրէն ծափահարողը, առանց անդրադառնալու իր պաշտօնական հանգամանքին: Բացառիկ երեւոյթ մըն է որ պետութեան մը ներկայացուցիչը, այսպէս ամէն օր ներկայ ըլլայ մրցումներուն, ինչ որ ցոյց կուտայ այն կարեւորութիւնը զոր Գերմանիոյ առաջնորդը կ'ընծայէ մարմնակրթանքին: Միւս կողմէ իր ներկայութիւնը մեծ քաջալերութիւն մը կը կազմէ գերմանացի մարզիկներուն որոնք իրենց առաւելագոյն ճիգը ի գործ պիտի դնեն Գերմանիոյ պատիւը փրկելու համար:

Գ. ՃՕԼՕԼԵԱՆ

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԷՆ

1. Կարմիր պահակազօրքը յարձակման կը պատրաստուի Պարշելոնայի մէջ:
2. Զոհ մը փողոցին մէջ

Քանի մը օրէն

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ Պ. ՓՕԼ ՔԱՄՊՕՆԻ ՅՈՒՇԵՐԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

թերեւս նախաքրիստոնէական շրջաններու կը հասնին: Հայ ծէսն ունի շարականներ, տաղեր, եւ այէլուիաներ, որոնք բարդ կերտուածք մը եւ անսպառ մեղեդիներ երեւան կը բերեն: Մեղեդիներու պէսպիսութիւնը ոչ միայն եկեղեցական երգին մէջ կը յայտնի, այլ նաեւ գեղջկական եղերերգական եղանակներու մէջ: Հայ երաժշտագէտներ ու երգահաններ, որոնք իրենց ուսումը եւրոպական կեդրոններու մէջ առած են, ժողովրդական եւ եկեղեցական երգերը եւրոպական Ռօթամերու տարած եւ բազմաձայնի վերածած են: Մ. Եկմալեան (մեռ. 1905-ին) Ռիմսկի Կորսակովի աշակերտներէն մէկը, հայ իմացական եւ եկեղեցական կեդրոնին էջմիածնայ պատարագի երգեցողութիւնները եռաձայն հրատարակեց: Գեղջկական երգերու հետազօտութեան մէջ էջմիածնի միաբան Կոմիտաս Վարդապետ, որ 1896—99 Պերլինի մէջ տեսական երաժշտութիւնն ուսումնասիրած էր, ժրաջան եւ արդիւնալից գործունէութիւն մը ցոյց տուաւ: Իր շրջագայութիւններով ի Հայաստան, որուն աշխարհագրական շրջափակ դիրքն ու խիստ կլիման մասնաւոր նկարագիր մը տուին ժողովրդին, գիւղերու եւ քաղաքներու մէջ երգեր հաւաքեց, զորս միաձայն նօթագրութեամբ եւրոպացի երաժշտագէտներու փոխանցել գիտցաւ:

Թարգմ. Ա. Գ.

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԿԱՐՆՈՅ ԳԻԾԸ

Ընդհանուր քննիչ Թահսին Իւզէր Աչքալէ գաւառակին մէջ քննել տուած է երկաթուղիին շինութիւնը: Այդ գիծն է որ Սեբաստիան պիտի կապէ Կարնոյ: Շրջակայ գիւղերու բնակչութիւնը աւազ ու քար կրելով կ'ապահովէ իր ապրուստը: Գործ գտնելու համար Բաբերդէն, Օֆէն, Եփիրէն եւ ուրիշ հեռաւոր տեղերէ գիւղացիներ կուգան:

ԷՆԿԻՒՐԻ-ԿԵՍԱՐԻԱ

Մեծ քաղաքները հեռախօսով իրարու կապելու համար թղթատարական ընդհ. տնօրէնութիւնը անհրաժեշտ հրահանգը տուած է: Այսպէս, հեռախօսային չորս բաժանումներ պիտի ըլլան.

1. Էնկիւրի — Կեսարիա — Սեբաստիա — Ատանա:
2. Սեբաստիա — Կարին — Ատանա:
3. Տիգրանակերտ — Իրան — Կարին — Ռուսիա — Ատանա — Սուրիա:
4. Աֆիոն — Անթալիա — Էնկիւրի — Սամսոն:

Պիտի ապահովուի հեռախօսային խօսակցութիւնը Սուրիոյ, Իրաքի, Իրանի եւ Արեւելեան Ռուսիոյ վրայէն Եւրոպայի հետ: Սկսած է Էնկիւրի — Կեսարիա հեռախօսային գիծի շինութիւնը:

Այս տարի Ատանայի, Սամսոնի եւ Պրուսայի մէջ պիտի բացուին հեռախօսային կեդրոններ:

ԻՐԱՔ-ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ

Քարիւղի հռչակաւոր միջնորդ Րիքէթ վերջերս Պոլիս այցելեց: Այս առթիւ զանազան զրոյցներ եղան: Այժմ կը պարզուի, որ մեծահարուստ ձեռնարկուն Պոլիս գացած է Իրաքի ու Թուրքիոյ երկաթուղիներու միացման գործին համար: Րիքէթ Իրաքի մէջ գործող ընկերութեան գլուխն է: Ան Իրաքի կառավարութեան հետ կարեւոր խորհրդակցութիւններ է ունեցած եւ արդիւնքներ ձեռք ձգած է: Իրրեւ արդիւնք այդ խորհրդակցութեանց Մուսուլ երկարող երկաթուղի մը պիտի միանայ թրքական գծի մը:

15 ՆՈՐ ԿԱՄՈՒՐՋՆԵՐ

Հանրային շինութեանց գործավարութիւնը մեծ ուշադրութեամբ կը հետապնդէ կարգ մը կամուրջներու շինութիւնը: Անոնք ռազմական եւ զինուորական մեծ արժէք կը ներկայացնեն: Ներկայիս նման 15 կամուրջներ կը շինուին: Այսպէս Պիւրհանիէ — Այվալըք ճամբուն վրայ՝ 81 մեթր երկարութեամբ, Պոլիս — Էտիրնէ ճամբուն վրայ, 33 մեթր, Պալըքէսիր — Պանտըրմա ճամբուն վրայ, 100 եւ 86 մեթր երկարութեամբ երկու կամուրջներ, Թիլիս Խալաճիէ ճամբուն վրայ՝ 59.5, Զանկըլտաք — Քարապիւք ճամբուն վրայ, 41.5, Մուրատլը — Թէքիրտաղ, 70 մեթր, Պրուսա — Քրաքեոյ 97 մ., Նիկսար — Բէշտաբէ 54.5, Էնկիւրի — Զալպաշի կամուրջին մէկ մասը, Եալովա — Քարամուրսալ 53 մ., Էնկիւրի — Պոլիս 80 մեթր, Մալաթիա - Էլազիզ 70 մ., Էլազիզ — Կարին 120 մ., Զաֆրա — Ալաչամ 250 մ., Ատափազար — Հէնտէք 114 մ. եւ Ֆէթիէ — Մուղլա կամուրջը: Անոնցմէ ոմանք վերջացած են:

անդրանալի: Երկուշաբթի գործի օր ըլլալով մէկտեղ խուռն բազմութիւն մը կը հետեւէր դագաղին, օգոստոսեան արեւին տակ: Քահանան կը կատարէ կրօնական արարողութիւնը, կիներ ու այրեր կ'արտասուեն, չորս երիտասարդներ դագաղը տունէն դուրս կը հանեն ուսամբարձ: Դպրոցական աշակերտներ սպիտակ հագած ու կարգով շարուած կը քալեն: Սպիտակազգեստներ բռնած՝ իսկ երկու երիտասարդներ՝ Հայկական եւ Ֆրանսական դրօշներ պարզած: Թափօրը ճամբայ կ'ելլէ դէպի Հ. Յ. Դ. տունը, որ լեցուած էր հոծ բազմութեամբ: Արարողութենէն վերջ քահանան խօսեցաւ յուզիչ դամբանական մը: Հ. Յ. Դ. «Նիկոլ Դուման» խումբի կողմէ յարգանքի խօսք կ'ընէ ընկ. Կ. Գեւորգեան, վեր հանելով ողբացեալին կատարած աշխատանքները: Հիմա թափօրը դուրս է: Զօրական շարուած կը քալեն, եռագոյնը առջեւէն: Մարսէյլէն եւ շրջակայ արուարձաններէն ալ եկած էին հայրենակիցներ, բարեկամներ ու ողբացեալին ծանօթ անձեր: Գերեզմանատան մէջ, Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէի կողմէ դամբանական մը խօսեցաւ ընկ. Ազգին, յուզելով ներկաները: Ի մէջ այլոց շեշտեց որ հանգուցեալը Լեռնի լեռներուն եւ ձորերուն մէջ զէնքը ձեռքին կռուած է թշնամիին դէմ: Գտնուած է նաեւ Արարատեան աշխարհի մէջ, միշտ գիտակից իր պարտականութեան: Եւ սրտաբեկ բաժնուեցանք մեր սիրելի ընկերէն: Ծաղկեպսակներ բերած էին Հ. Յ. Դ. Նիկոլ Դուման խումբը, Գալաճեան եղբայրներ, իր այրին, Կ. Խաչը, Բաբերդի Հայր. Միութիւնը եւ Ասլանեան եղբայրներ:

Հողը թեթեւ գայ վրադ, սիրելի ընկեր:

Վշտակիր

Սկաուտական

Այս տարի միջազգային սկաուտական բանակում տեղի չունենալուն պատճառաւ, Անգլիոյ մէջ ազգային ճամբար մը կազմակերպուած է որուն մասնակցելու հրաւիրուած են միայն ութ ազգեր եւ որոնց կարգին հայ արիները: Այս առթիւ խմբապետներէ եւ սկաուտներէ բաղկացած ութ հոգինոց պատուիրակութիւն մը ճամբայ ելաւ հայ արիներու կողմէ, Կառ Սէն Լազարէն, մասնակցելու Փլիմութի բանակումին որ պիտի տեւէ 15 օր եւ որուն ներկայ պիտի ըլլայ լորտ Պէյտըն Փաուըլ: Մեր ներկայացուցիչներուն բարի ճանապարհ մաղթելու պահուն, այն հաւատքով կը բաժնուէինք թէ հայ արիները իրենց հանդիպած իւրաքանչիւր ծաղիկէն անուշ հիւթ մը ծծած, իրենց թեւերը հաճելի ու օգտակար գիտելիքներով բեռնաւորուած պիտի վերադառնան մայր փեթակ:

Նոյն երեկոյ հայ արիներու Փարիզի եւ շրջականներու խումբերէն 30 արիներ եւ 20 գայլիկներ Կառ տը Լիոնէն շոգեկառք առին դէպի Սավուա, մէկ ամսուան բանակումի համար, ուր պիտի վայելեն լեռներու մաքուր օդն ու բնութեան բարիքները: Մեկնումի ժամուն կ'արժէր տեսնել պատանիներու եւ փոքրիկներու կեանքոտ զարթումներն ու հրճուանքը համակ կեանք ու խայտանք: Վայրաշարժը կը սուլէ, ծնողներ ու սկաուտներ հրաժեշտի համբոյրներով անվերջ խրատ ու յանձնարարութիւն, «ամէն օր նամակ պիտի գրէք», «զգոյշ եղիր պաղէն ու տաքէն, ջուրէն ու ձորէն»: Կառախումբը կը շարժի, պատուհաններէ դուրս երկարած գլուխներ «Ցտեսութիւն» նահատակով կը բաժնուին մեզմէ, շարժելով սպիտակ թաշկինակներ որոնք հետզհետէ կը կորսուին գիշերուան մթութեան մէջ: Մնացողներս կը կրկնենք ի սրտէ բարի ճանապարհ:

Կայպլիս

Հ. Մ. Ը. Մ.Ը ՆՈՐԷՆ ՅԱՂԹԱԿԱՆ

Դամասկոսի Ֆրանսական «Էքօ տը Տամաս» թերթը կազմակերպած էր հեծելանիւի երկար արշաւ մը, Դամասկոս - Պէյրութ երթուդարձ, մօտ 240 քիլ. երկարութեամբ: Մրցումը տեղի ունեցաւ անցեալ շաբթու, Դամաս - Զահլէ առաջին կայանի առաջնութիւնը շահած է Հ. Մ. Ը. Մ.ի անպարտելի ախոյեան Օննիկ Գալըգճեան, իսկ երկրորդ հանդիսացած է Յակոբ Գալըգճեան: Յետոյ մրցորդները Զահլէէն գացած են Պէյրութ եւ Դամասկոս:

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԸՆԿ. Ս. Տ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

ԿԱՐՏԱՆ, 6 օգոստ. — Օգոստ. 3ին ցաւոտ հողին յանձնեցինք ընկ. Ս. Տ. Ղազարեանը յետ կարճատեւ հիւանդութեան: Կարտանի գաղութը կ'ողբայ անոր կորուստը: Հակառակ բժշկական խնամքներու եւ հոգածութեանց, ընկերը բաժնուեցաւ մեզմէ

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՀԷՔԵԱԹ

Ամէն քրիստոնեայ երկիր իր սուրբն ունի կամ իր առաքեալը:

Սպանիոյ առաքեալն է Յակոբ որդի Զեբեդեայի. Յիսուսի մահուընէն վերջ, Յակոբ առաքեալ ծովու ճամբով եկաւ հասաւ Սպանիա, աւետարանը քարոզելու: Երբ ցամաք ելաւ Գալիսիոյ մէջ, տեսաւ որ այնտեղ կը թագաւորէր վեհապետուհի մը, Լուփա (գայլուհի), իր անունին չափ դաժան եւ վայրենի: Ս. Յակոբ սակայն յաջողեցաւ զայն քրիստոնէութեան դարձնել: Յետոյ հրաշալի եկեղեցի մը շինել տուաւ Գալիսիոյ մէջ: Առաքեալը շատ սիրեց այս երկիրը, եւ իր նորահաւատ հետեւորդները վարձատրելու համար երկնային շնորհներով, ամէն օր բան մը կը խնդրէր Աստուծմէ: Այնքան որ Աստուած անգամ ձանձրացաւ:

— Բոլոր ուզելիքներդ մէկ անգամ ըսէ եւ վերջացուր, ըսաւ օր մը Աստուած:

— Կ'ուզեմ կապոյտ եւ ջինջ երկինք մը իմ ժողովուրդիս գլխուն վերեւ:

— Շնորհեցի:

— Կ'ուզեմ յուրթի հող մը, որ արտադրէ աննման նարինջներ եւ հրաշալի սեխեր:

— Շնորհեցի:

— Կ'ուզեմ որ ժողովուրդիս զաւակները ըլլան չարքաշ, քաջակազմ, առաքինի եւ մարմնագեղ:

— Շնորհեցի:

— Կ'ուզեմ որ լաւ կառավարութիւն մը ունենան:

— Ալ երկար ըրիր, ո՛չ, բաւական է:

Եւ Աստուած մերժեց շնորհել այս վերջին խնդրանքը: Ահա թէ ինչու Սպանիոյ ժողովուրդը երբեք չէ կրցած կառավարել ինքզինք:

ԾԻԾԱՂ

Գիւղացին— Պարոն, այս դաշտ-վայրէն կրնա՞մ իջնել կայարան հասնելու համար:

— Այո՛, պարոն, ամենայն դիւրութեամբ իմ ցուլս օրը քանի մը անգամ կ'իջնէ եւ կ'ելլէ:

— Բայց ես այդ չեմ, երկու ոտք ունիմ:

— Զարմանալի է, ձեռքերդ հաշուի չե՞ս առներ:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՐԱՄԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ԴՐԱՄՆԵՐ. զարդարուած հարիւր քառասուն պատկերներով: Աշխատասիրեց Կ. Յ. Բասմաճեան: Պսակուած «Սրբոց Թարգմանչաց - Դուրեան» գրական մրցանակով: Շքեղ հատոր մը, տպագրուած Վենետիկ: Գինը՝ 40 ֆրանք:

ՆՈՐ ԷՋ, ժողովածու իրանահայ երիտասարդ գրողներու, թիւ 2: Գինը 7 ֆրանք: Հասցէ — Թէհրան, Դաւթեան դպրոց, Մ. Ղարիբեան:

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

Ինծմէ անկախ, ջղաձգօրէն սարսռալով կիսով հանած էի գրպանէս. նըկատած էր. բաւական մը լուռ մնալէ վերջ, գոցած կիրքով մը, հեւիհեւ ու միշտ կից-կտուր՝ խօսեցաւ Սասունի փախչողներու մասին. ըսաւ թէ անոնք քայքայիչն այս երկրի խաղաղութիւնը, որ ազդեցութիւնս պէտք է որ գործ դնեմ վերադարձնելու, թէ՝ վերէն կարուկ հրամաններ կը ստանայ ծայրայեղ միջոցներու դիմելու, սակայն ինքը կ'ուզէ սպառել բոլոր միջոցները: Պատասխանեցի թէ՝ այլեւս ազդեցութիւնս կորսնցուցած եմ, քանի որ ոչ մէկ խոստումս չըկրցայ իրագործել, իսկ իմ խոստումներս հիմնուած էին միւթէսարիֆի հաւաստիքներուն վրայ: Ըսի թէ անձնապէս որքան կրնամ օգտակար լինել իրենց, պատրաստ եմ, բայց ոչ մէկ պատասխանատուութիւն կ'ուզեմ ստանձնել որեւէ մէկի համար... պատուհանէն դուրս նայելով աւելցուցի՝ «չեմ ուզեր ձեզի այլեւս ձանձրոյթ պատճառել. իմ հետեւորդներս դուրսը ինծի կը սպասեն»: Նայեցաւ դուրսը լապտերի լոյսին մէջ երեւցող քանի մը ոստիկաններուն եւ ինծ հետ մինչեւ սենեակին դուռը գալով կանգնեցաւ: Դուրս ելայ եւ դուռը ծածկեցի: Իրապէս կ'ուզէր անձա՞մբ սպաննել զիս թէ ոչ ձերբակալել եւ զրկել բանտերու — կը դժուարանամ ըսել...

Հետեւեալ իրիկուն հրամանատարին գացի, անկէ կամ անոր արտաքինէն ու շարժուձեւերէն բան մը հասկնալու համար. դժբախտաբար, հոն չըկար: Շուկայէն կ'անցնէի, բացա՛րձակ ամայի. երբեմն այս ու այն անկիւնէն երկչոտ դէմքեր կ'երեւնային, որոնք կը փութային անմիջապէս անհետանալ: Փողոցներու երկայնքին զինուորներու համազգեստի ցնցոտիներու մէջ տասնեակ դիակներ ինկած էին ցեխերու մէջ կամ հողի գոյն ստացած կմախքներ, որոնք մահուան հոտ կ'արձակէին. բորոտ ու զազրելի շուներու խումբեր դիակները այս եւ այն կողմ կը քաշքշէին. տեսայ երկու շուներ, որոնք դեռ կենդանի զինուորի մը կոկորդը կը պատռէին...:

Դէպի Հայոց Թաղը ինչպէս վերջը միայն քիչ շատ կեանք ու շարժում նկատեցի: Գլխաւորապէս կանայք դուռներու առջեւ՝ պաղատագին ու փրկութեան մը սպասող հայեացքներով սրտիս մէջ կը մխրճէին. անկարելի էր տալ այդ բոլորին:

Սրբազանը պատուհանին առջեւ ինծի կը սպասէր. գրկեց զիս ու փղձկեցաւ: Ինչո՞ւ կուլար— ես ալ, ինքն ալ չէինք գիտեր, բայց համր ու խորունկ թախիծ մը ծանրացած էր կուրծքերնուս վրայ...:

Թիֆոսը մտած էր նաեւ Հայոց Թաղը, բայց քիչ զոհեր տարաւ. առաջ փախուստէն սակայն խլեց Տարօնի թանկագին եւ իրաւ հովիւ Խորանեան եպիսկոպոսը:

Ինչպէս ըսած եմ, ցորեկը միշտ իր քովն էի եւ մօտէն կը հետեւէի իր մտածկոտ կեանքին, զոհաբերութիւններուն ու ժողովրդասիրութեան: Իր դուռը եւ սեղանը ամէնքի առջեւ բաց էին եւ մասամբ այդ բանի պատճառով վարակումը շատ դիւրին էր: Իր ննջարանը որ եւ սեղանատունն էր միաժամանակ, որբերուն բոյն էր դարձած. խումբերով կը շրջէին անկողնին ու սեղանին վրայ...: Ու օր մը ինքն ալ անկողին. վարակուած էր: Բանակի յոյն բժշկապետը եւ Վանեցի հայ երիտասարդ զինուորական բժիշկ Ներսէս Շահպազեանը փութացին փրկել իր կեանքը. սիրտը շատ թոյլ էր, տարիքը 60ը անց, չկրցաւ տոկալ եւ ութերորդ օրը մեռաւ:

Մահուան վերջին վայրկեաններուն հոն չէի. ես ալ վարակուած էի անկէ ու նոյն օրը անկողին ինկայ Ճօճօի Գասպարի սենեակին մէջ. անկէ էր որ լսեցի եկեղեցիներու զանգակներու տխուր ղօղանջը՝ մեծ հովիւին մահուան բօթը: Առաջնորդարանը ձորի միւս կողմը, ճիշդ դիմացս էր. տեսայ միայն մահուան թափօրը...: Հիմա կը խորհիմ ու երանի կուտամ, որ այն ատեն մեռաւ ու չտեսաւ իր ժողովուրդի յօշոտումը եւ անոր հետ չկրեց զարհուրելի բանի մահը:

Ապրիլի կէսերուն էր որ հիւանդացայ- ամիս մը կարծեմ բոլորովին զգայազիրկ վիճակի մէջ էի, շրջապատուած էի ամենագուրգուրոտ խնամքովը տեղական ընկերներու. ոչինչ, ոչինչ կը խնայէին կէտ առ կէտ կատարելու համար յոյն բժշկապետի պատուէրները, բժ. Շահպազեանի անմիջական հսկողութեան տակ: Իսկ Գոգոսը, այդ համակ նուիրուած տղան, պատանի Լեւոնը, Գարեգինը, ամէն օր տաք բաղնիք կը պատրաստէին, մայրական գորովով կը վերցնէին զիս ու կը դնէին մէջը: Կուրտիկ լերան ստորոտէն (3-4 ժամ) աղբիւրի ջուրէն կը բերէին, լեռան սառոյց փունջերով...:

Իսկ մեր ժողովրդի արտայայտած մտահոգութիւնը, յուզմունքը ու վերաբերմունքը— չի մոռցուիր երբեք. ժամերով հեռուներէն մարդիկ կը դիմէին տեղեկութիւն առնելու. եկեղեցիներու մէջ մաղթանք կ'ընէին...: Արժանիքիս գնահատութեան մասի՞ն կը խօսիմ — ո՛չ. կ'ուզեմ առիթով շատերուն ըսել միայն, անոնց, որոնք դժգոհ են մեր ժողովրդի կարծեցեալ անտարբերութենէն դէպի գործիչը, հասարակական մարդը՝— թէ մեր անուշ ժողովուրդը անսահման զոհաբերող է իրեն նուիրուածներուն եւ պաշտամունքի կը հասցնէ իր զգացումները:

Ջերմ ու մարդասիրական վերաբերմունք ցոյց տուին նաեւ միսիոնարուհիները, մանաւանդ ապաքինման շրջանիս ամէն օր, երբ կազդուրիչ սնունդ պէտք էր:

Մեր ժողովուրդը թէեւ տարագրութեան լուր չէր առած, բայց անոր նախազգացումը արդէն բռնած էր իրեն իր գլխուն գալիքը: Նախ՝ մեզ կորսնցնելէ կը վախնային: Վարդան վարդապետը եկած էր քաղաք առաջնորդական պաշտօն կատարելու. նա գիշեր-ցերեկ մեր երիտասարդներու հսկողութեան տակ էր: Շատ բնորոշ էր ինծ վրայ հաստատուած հսկողութեան ձեւը:

Գիշերները դուրսը եւ ներսը երեքական ընկեր հերթապահութիւն կ'ընէին. իսկ ցերեկը արհեստաւոր ընկերները կ'աշխատէին բանակի համար: Բնակած տունէս վեր կոնսուրաջի Արմենակի տունն էր: Առաւօտէն մինչեւ իրիկուն անոնց տան երդիքին ցցուած էր իր մօր (60ի մօտ կին մը) սեւ հասակը. տանիքի եզրին կանգնած, նա աչքերով թել կը մանէր եւ արծիւի պէս կը դիտէր Թուրքերու կառավարական շէնքերու կողմէ եղած շարժումները, կամ դէպի իմ տունը առաջացող որեւէ անծանօթ կամ կասկածելի անձեր, որեւէ բան նկատած պարագային իր քով խաղցող 12-13 տարեկան տղաներու միջոցով լուր պիտի տար մերոնց...:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(22)

եւ է բողոքագիր ղրկա՞ծ է իտալական եւ գերմանական օդանաւերու առաջման դէմ — 2. Քննութիւն բացա՞ծ է եւ ի՞նչ եզրակացութեան յանգած է, կարգ մը օդանաւերու Ֆրանսական հողին վրայ իջնալուն առթիւ.— 3. Կը խորհի՞ որ եւ է բան ընել, եթէ նոր օդանաւեր յանձնուին Սպանիոյ ապստամբներուն:

Զախակողմեան թերթերը կը գրեն թէ Զօր. Ֆրանքօ 21 օդանաւեր ստացած է Իտալիայէն:

Հայ մը կը սպաննէ իր ձգած կինը

Երկուշաբթի կէս օրին ինկիւրեցի Հայ մը, Վիչէն Իսքենտէրեան, 33 տարեկան, սպաննեց իր ամուսնալուծեալ կինը, Աննան, ծնեալ Մէթլէրեան (կամ Մէհթէրեան). Այս վերջինը աղջիկ զաւակ մը ծնելէ վերջ, 1929ին բաժնուած էր ամուսինէն, անտանելի գտնելով անոր բնաւորութիւնը: Այդ օրէն ի վեր ամուսնալուծման դատ կը վարէին, իսկ աղջիկը, ծագլին, հօրը կողմէ յանձնուած էր ատենուի մը: Դատավարութիւնը վերջերս լրացած ըլլալով, վճռագիրը կը հրամայէր մօրը վերադարձնել զաւակը: Վիչէն ուժգնօրէն ընդդիմացաւ այս վճռին եւ մերժեց յանձնել աղջիկը, երբ մայրը կուգար պահանջելու:

Երկուշաբթի կէս օրին նորէն Ֆլանտր փողոց, Վիչէնի խանութը գացած էր, աղջիկը ուզելու: Դերձակը, որ նախապէս ատրճանակ մը ճարած էր, ութ տարեկան աղջիկը ղրկած նստած էր: Երբ մայրը կանչեց, աղջիկը հօրը դառնալով ըսաւ (երեւի սորվեցուցած էին).

— Ես չեմ ճանչնար այս կինը: Զեմ ուզեր անոր քով երթալ:

Խեղճ մայրը գլուխը կախ կը պատրաստուէր մեկնելու, երբ Վիչէնգարշելի լուտանքներ տեղալով ատրճանակը քաշեց եւ երեք գնդակ արձակեց կնոջ վրան: Կինը գետին փռուած էր արդէն, բայց ոճրագործը չորրորդ գնդակ մըն ալ արձակեց. Մինչ ոստիկանը օգնութիւն կ'աղաղակէր, Վիչէն հանդարտօրէն ներս մտաւ եւ քիչ յետոյ ձերբակալուեցաւ առանց դիմադրութեան: Կինը մեռած էր արդէն, իսկ աղջիկը յանձնուեցաւ Աղք. Խնամատարութեան:

Օտարականներն ալ կրնան օգտուիլ

Փաւստէն ընթերցողներ իրենց ստացած պատասխաններուն վրայ, կը գրեն թէ վճարովի արձակուրդի համար երկաթուղիներու հարիւրին 40 զեղչը միայն Ֆրանսացի բանուորներու կը վերաբերի.

Կը կարծենք թէ թիւրիմացութեան հետեւանք է այս տեղեկութիւնը: Ինչպէս որ խտրութիւն չի դրուիր ընկերային օրէնքներու գործադրութեան առթիւ (աշխատավարձքի յաւելում, ժամերու կրճատում եւն.) նոյնպէս երկաթուղիներու բացառիկ զեղչէն օգտուելու իրաւունք ունին բոլոր բանուորները, առանց ազգի խտրութեան: Մենք Փարիզի մէջ տեսանք հայ բանուորներ որ զեղչեալ տոմսակ ստացեր էին:

Լաւ կ'ըլլար որ Գաղթ. Օֆիսները դիմում մը կատարէին, եթէ իսկապէս դժուարութիւններ կը յարուցուին գաւառի մէջ:

«Քափիթիւլասիօն»ները պիտի ջնջուին

Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը հաւանութիւն յայտնած ըլլալով, օտարներու վայելած նիւթական եւ դատական առանձնաշնորհները (քափիթիւլասիօն) պիտի ջնջուին Եգիպտոսի մէջ, անգլեւեգիպտական դաշնագրին ստորագրութենէն անմիջապէս վերջը: Հիւպատոսական դատարաններու պաշտօնական իրաւասութիւնները պիտի փոխանցուին խառն դատարաններու: Առանձնաշնորհեալ պետութիւններու ներկայացուցիչները խորհրդաժողով մը պիտի գումարեն 1937 յունուարին, ճշդելու համար փոխանցման շրջանի տեւողութիւնը եւ ձեւակերպութիւնները, խառն դատարաններու ջնջումէն առաջ: Եթէ խորհրդաժողովը համաձայնութեան չյանգի, եգիպտական կառավարութիւնը պիտի կրնայ խառն դատարանները ջնջել, մէկ տարի առաջ լուր տալով: Անգլ. կառավարութիւնը ամէն աջակցութիւն կը խոստանայ Եգիպտոսի:

Այս նոր համաձայնութիւնը գործնապէս վերջ կը դնէ անգլեւեգիպտական բանակցութեանց: Մնացեալ խնդիրները երկրորդական են:

Միջտ նոր դէպքեր Պաղեստինի մէջ

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ կացութիւնը շատ լարուած է Հայֆայի մէջ, ուր խառն է բնակչութիւնը: Գործադուլը, որ մինչեւ հիմա գրեթէ չէր ազդած կառավարութեան սպասարկութեանց վրայ, բացի Եաֆայի նաւահանգիստէն, կրնայ մէկ օրէն միւսը տարածուիլ գործարաններու, երկաթուղիներու, նաւահանգիստին եւ քարիւղի գործերուն մէջ: Արաբ բանուորներու մեծ մասը երկուշաբթի օր մերժեց աշխատիլ: Արաբ վարիչները կը պահանջեն որ հրէական ներգաղթը դադրի, բարեկարգութեան վերահաստատումէն առաջ: Իրենց թերթերը գրոյց մը տպած ըլլալով գաղթի մասին, կառավարութիւնը պաշտօնական հերքում մը հրատարակեց:

Երէկ, երեքշաբթի Նէպլս գումարեց արաբական Գերագոյն խորհուրդը, վճռական որոշումներ առնելու համար ապագայի մասին:

Ֆաշական դիկտատուրա Յունաստանի մէջ

Վերջին լուրերու համաձայն, զօր. Մէթաքսասի կառավարութիւնը նոր սահմանադրութիւն մը կը մշակէ, որ պիտի կաղապարուի Ֆաշական տիպարին վրայ. Միեւնոյն ատեն ազգայնական նոր կուսակցութիւն մը կը նախատեսուի:

կառավարութիւնը երկար ատեն պիտի պահէ ներկայ դիկտատուրան, անմիջապէս ձեռնարկելով երիտասարդութեան նոր կազմակերպութեան, համաձայն Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ օրինակներուն: Երիտասարդական նոր կազմակերպութեանց հրամանատար նշանակուած է Աթէնքի քաղաքապետը, Քոցիաս:

Կառավարութիւնը եւ ասաւ Եուկոսլավիոյ եւ Թուրքիոյ հասարակական գործակալութեանց թղթակիցներուն արտօնագիրները

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.— 1936 յուլիսին 40.144 օտարականներ եկած են Փարիզ (1935ի նոյն ամսուն՝ 44.533): 1936 օգոստ. 6էն 5 եկած են 7816 հոգի: (1935ի նոյն շրջանին եկած էին 7454 հոգի):

ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌՆԵՐԸ, պտղավաճառները եւայլն երկուշաբթի օր կը փակեն իրենց խանութները, համաձայն նոր օրէնքի մը: Նկատելով որ սոանց արտօնագրի եւն. տուրքերը հիմնուած են եօթը օրուան վրայ, Փարիզի քաղաքապետական խորհուրդը ծրագիր մը կը մշակէ, 14.30 առհասարակ զեղչ մը կատարելու համար:

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ ՉՈՐՍ ՄԻՋՆՈՐԴՆԵՐ, որոնք Անտէլիսի շրջանին գիւղերը պտտելով, օտար արժեթուղթեր կը ծախէին հողագործներուն եւ կը վարկաբեկէին Ֆրանքը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ-ԳՈԻԱ-ՔՈԼԸՆԳԻ Արամ ենթակոմիտէի ժողովը այսօր չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական ճաւաքատեղին: Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն:

ԱՌՆՈՒՎԻԼ ԿՈՒՐՊԷՎՈՒԱՅԻ Վարդան կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 12 օգոստ. չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Գաղնիկ... Ա. Մ... կրիթի (Մարսէյլ) Համագասպ ... բոլոր ընկերները իրենց ցաւակցութիւնը կը յայտնեն ընկ. Խորէն Տէր Նազարէթեանի եւ Արի Տիկ. Ա. Տէր Նազարէթեանի. իրենց եղբօր եւ ամուսնոյն ընկ. ՍԱՐԳԻՍ ՏԷՐ ՆԱԶԱՐԷԹԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍՏՕՔՕԼՄԻ մարմնակրթական համալսարանէն ընծայաւարտ Գ. Մնիկ Եազմաճեանի ի պատիւ հաւաքական ճաշկերոյթ մը կազմակերպուած է «Հայ Սկաուտի կողմէ: Կը հրաւիրուին Հ. Մ. Ը. Մ.ականներ ու բարեկամներ. 13 օգոստ. հինգշաբթի ժամը 2/ին, 25 rue Bouret, Մէթրօ Jaurès եւ Bolivar:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Ո. Մ.ի վալանսի մասնաճիւղը եւ Գ. Ո. Մ. Մարզականը կը կազմակերպեն երկրորդ երթ մը դէպի Ճըպնեւ, գոհացում տալու համար այն անդամ բոլոր ընկերներու պահանջքին: Այս անգամ վարձուած է աւելի խոշոր ինքնաշարժ մը եւ սահմանափակ թիւով ընկերներ եւ համակիրներ պիտի կրնան տանիլ մեզի հետ. Անոնք որոնք կը փափաքին, թող հաճին դիմել հետեւեալ հասցէին.— Vahram Babikyan, 25 rue Château Vert, Valence (Drôme), դրկելով 50 Ֆր. Երթուդարձի ծախսը: Մեկնումը վալանսէն, կիրակի առաւօտ: Շաբաթ կէս օրին կը մեկնինք վալանսէն եւ կիրակի գիշեր կը վերադառնանք Սեպտեմբեր ամսուն մէջ. Թուականը կը գրենք յետոյ: Ուրիշ մանրամասնութեանց համար դիմել վերոյիշեալ հասցէին:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13)

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ԵՒ ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

«ՎԷՄ» ի Ժե. Թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. —

Վ. Մինախորեան. Արհաւիրքի օրեր.— Վ. Փափազեան. Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը.— Յովհ. Յ. Թուրգուտեան, Մուշի աւերակը.— Դ. Գիւզալեան, Մեծ յարկեանի առթիւ.— Ս. Կազանճեան, Համեմատութիւն մը Հռոմի Ս. Պետրոս եւ Վաղարշապատի Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցիներուն յատակագիծներու միջեւ. Փ. Սամուէլ, Թիւրքիս յի պատմութիւնը.— Ա. Սաֆրաստեան, Քսենոֆոնի ուղեւորը Հայաստանի միջով.— Յ. Ստեփանեան, Յոյներնեկը Միւնեաց երկրում.— Հայ—Հայկական բանակցութիւններ.— Հին թուղթեր.— Երրվանդաշատի նամակները. Ընթերցանք.— Ա. Խանճեան, Բարգէն կաթողիկոս. գերաստ Յ. Երէյեան. Կեանք եւ մշակոյթ.— Գիրք եւ Մամուլ. Գրախօսական:

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթատարական սակի:

Երրորդ շրջանի բաժանորդները կրնան առաջին երկու տարիներու 12 թիւերը ստանալ վճարելով 50 Ֆրանք, կամ վեց գրքի համար 25 Ֆր.

Հասցէ.— S. Vratzian, 13 Rue des Platanes, Cité Jardin de Plessis-Robinsen. (Seine).

ԱՅՍ ՇԱԲԹՈՒ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (66)

ՎԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Ճաշէն վերջ, Սարգիս մեկնեցաւ հանգստանալու. Վանահայրը թախտի վրայ երկնցաւ՝ իր բսկլով «վայրկեան մը աչքս գոցելու» համար, թէեւ այդ վայրկեանը սովորաբար երկու ժամ կը տեւէր. Գասպարեանն ու սարկաւագը դուրս ելան պտոյտ մը ընելու ձորի ուղղութեամբ

Իրիկուան, երբ վարդապետ, Գասպարեան եւ սարկաւագ միասին նստած էին, կառք մը գիւղի ծուռ ու մուռ փողոցներէն բարձրանալով կանգ առաւ վանքի դարպասի առջեւ: Կառքի աղմուկը դարմանալի կերպով ազդեց Գասպարեանի վրայ: Արդեօք քաղաքէ՞ն կուգար. Լա՞ւ թէ վատ լուր կը բերէր:

— Այո, անկասկած պէտք է բարձրանալ: Զգոյշ, օրիորդ վար չիյնաք, — դրսէն կը լսուէր Վահէի ձայնը:

— Կարծեմ նոր հիւրեր պիտի ունենանք, — ըսաւ վարդապետը. — Օ, Օհաննէս, սամավարը նորոգէ, — ու կը պատրաստուէր ոտքի ելլել՝ նորեկները դիմաւորելու համար, երբ Վահէն երկու օրիորդներու հետ կատակելով ու քրքջալով սենեակէն ներս ինկաւ:

Աստուած օգնական, Հայր սուրբ: Դուրսը այնքան մութ է, որ քիչ մնաց սանդուխէն... Կարծեմ՝ մենք ծանօթ ենք, տարիներ առաջ էջմիածին քանի մը անգամ այցելեր եմ ձեզ...

— Աստուած պահապան, որդի, բարի եկար: Այ, այրիք, աղջիկներս, դուք ալ բարիեկաք,— ըսաւ վարդապետը, երբ անոնք բատ աւանդական սովորութեան կացան՝ համբուրելու համար Հայր Սուրբի աջը: — Հրամմեցէք նստէք, հիմա սամավարն ալ կուգայ,— ու նորէն գլուխը դուրս հանելով՝ գոռաց.

— Օ, Օհաննէս...

Գասպարեանն ու Վահէն իրարու ձեռք սեղմեցին լուռ: Այդքանը բաւական էր, որ Գասպարեանի մինչ այդ մռայլ դէմքը փայլէր, տրամադրութիւնը բարձրանար:

Հիւրերը շրջապատեցին սեղանը ու անվերջ կատակելով սկսան ախորժակով վայելել վանքի բարիքները.

— Հա, որդի, անուղ ինչպէս էր... Վահէ՞: Հա, պարոն Վահէ, քաղաքէն ի՞նչ լուր, շիտակ կամ սուտ: Մենք այս վանքին մէջ աշխարհէ կտրուած ճգնաւորներ կը նմանինք: Քաղաքէն մինչեւ հոս, լուրը երկու շաբաթէն կը հասնի՝ գիւղէ գիւղ շրջելով, ամէն գիւղ ալ նոր պոչ մը կ'աւելցնէ նոյն ծին վրայ, ու մինչեւ որ մեզ հասնի, աէվէ կը դառնայ... Հա, քաղաքին մէջ ի՞նչպէս չկայ

— Սաղութիւն, ժամանաւոր նորութիւն մը չկայ... Շոգերը սկսան... Երէկ առտու ոստիկանութիւնը յանկարծ շատ մը թաղեր պաշարեց: Կ'ըսեն շատ խիստ խուզարկութիւն տեղի ունեցած է, նոյնիսկ քանի մը տներու առաստաղները քանդած են... Բայց չի գիտցուիր, թէ ի՞նչ կը փնտռեն,— ու Վահէն Գասպարեանին նայեցաւ՝ համդարտ գոհունակութիւն մը աչքերուն մէջ:

— Նորէն ի՞նչ կ'ուզեն մեր խեղճ ժողովուրդէն,— հոգոց հանելով վարդապետը դարձաւ Վահէին,— ի՞նչ կ'ուզեն մեր խեղճ ժողովուրդէն:

— Ի՞նչ պիտի ուզեն... սովորական խուզարկութիւն մը,— ուսերը թօթուելով պատասխանեց Վահէն,— քաղաքի մէջ բերնէ բերան լուր մը կը շրջի, որպէս թէ հին բերդի պատը ծակեր են գիշերով ..

— Տէր Ողորմեա Քրիստոս,— վարդապետը մտահոգ սկսաւ երկար մօրուքը շոյել,— բերդի պատը ո՞վ կրնայ ծակել...

— Կ'ըսեն թէ Հայեր են ըրողները, իսկ թէ ի՞նչ նպատակով, ոչ ոք գիտէ: Հազար ու մի ենթադրութիւններ

— Ուսուցիչ Գէորգեանը եւ ուրիշ երեք աչքի զարնող երիտասարդներ նոյն օրը ձերբակալուեցան, բայց այս առտու նորէն ազատ ձգուեցան:

— Տէր, դու չարը խափանէա,— մրմնջեց վարդապետը մտահոգուած,— էս չանը օրով, մեղայ քեզ, Աստուած, Եգիպտոսի մէջ հալածուած Իսրայէլի դարձանք...

— Աս ալ կ'անցնի, Հայր Սուրբ, տարօս ընելու չէ,— մխիթարեց Վահէն, սովորական խուզարկութիւն մը: Մոռցայ ըսելու, որ շատ մը գիւղերու մէջ ալ փնտռտուքներ կատարուած են, առանց հետեւանքի:

Ուշ գիշեր էր, երբ Գասպարեան ըսաւ վարդապետին.

— Հայր սուրբ, օրիորդները յոգնած են: Կարգադրեցէք, որ տեղ մը պատրաստեն անոնց համար... Իսկ պարոն Վահէն իմ սենեակս կրնայ գիշերել:

Երբ Գասպարեանն ու Վահէն դուրս ելան վանքի դարպասէն, գիւղը վաղուց քնած էր: Մէկ մէկ շներ իրարու ձայն կուտային: Երկուքը միասին, ուղղուեցան դէպի ծանօթ պառաւի մենկուսի տունը, որ խաւարի մէջ հայրի անորոշ սեւ կոյտի մը նման կ'երեւէր.

X

— Հօյ... հօյ նազանիմ, նազանիմ ... կիւլ ... նազանիմ ... Տօ, էզ անտէրը դեռ չեզա՞ւ...

Գրեթէ բոլորովին մերկ, կարճ վարտիք մը միայն հագած, Հրայրը խոշոր անիւ մը կը դարձնէր համաչափ արագութեամբ՝ կցկտուր երգ մը մրմռալով: Ամբողջ մարմինը մուրի եւ քրտինքի խառնուրդով ծածկուած էր, իսկ երկար մազերը ուղղակի ճակատին փակած: Առանց վայրկեան մը իսկ դադար առնելու՝ փուքսի նորաձեւ անիւը կը դարձնէր, անկարող մէջքը շտկելու, որ կարծես ներքեւ տակ եղած էր:

Տօ, էզ անտէրը չեզա՞ւ...

Սարգիս կարծես թէ չէր լսեր անոնց հարցումները: Երկաթագործի սովորական հնոցի մը առջեւ կանգնած, կաշիէ գոգնոց մը վրան, ուշադրութեամբ կը հետեւէր քուրայի կեդրոնը դրուած հալոցին, որ շիկացած գունդ մը դարձած էր, եւ որու մէջէն դողդոջուն կանաչ եւ գեղին բոց մը դուրս կուգար: Մէկ ձեռքին երկար ծանր ունելի մը, հալոցը մէջէն բռնած, կ'աշխատէր ուղիղ պահել, իսկ ձախ ձեռքի ակիշով, քարածուխը կը քշէր քուրայի կեդրոնը:

— Կարօ, կաղապարը պատրա՞ստ է — առանց խօսակցին նայելու գոչեց Սարգիս, ձեռքի ակիշով հալոցի մէջ դողդղացող թանձր նիւթը խառնելով մետաղը հանելու վրայ է...

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.486

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԹԵՐԹԻՍ ՀԱՄԱՐ՝ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 13 ՕԳՈՍՏՈՍ — JEUDI 13 AOUT 1936

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3190

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

« ՍԱՅԷԻ ՇԱՀԱՆԷՏԷ » ...

Այս միջոցին Խ. Միութեան բոլոր մասերուն մէջ «քննարկում» կը կատարուի ստալինեան սահմանադրութեան ծրագրի մասին:

Բացի մամուլի միջոցաւ կատարուած վերլուծումներէն, կուսակցական վարիչներ եւ պետական պաշտօնեաներ հաւաքելով բանուորներն ու գիւղացիները, կը կարդան ծրագիրը, բացատրութիւններ կու տան եւ «կարծիք»ներ կը հաւաքեն: Ամբողջ խորհրդային մամուլը ողողուած է այդպիսի արտայայտութիւններով:

Քանի մը օրինակներ, բոլորովին պատահաբար.

— «Յունիսի 26ի առաւօտեան դեռ նոր էր վերջացել կիթը, երբ Թասարգէչարի Մեծ Օբայի վրաններից դէպի «Սօնա Բուլախ» սարի լանջը են հաւաքւում Մեծ Մազրա գիւղի կոլտնտեսականները, կոլտնտեսուհիները, մեքենատեսները: Նրանք հաւաքւել են ծալապատիկ նստել են կրկին անգամ լսելու խօսքը. Միութեան նոր սահմանադրութեան նախագիծը, քննարկելու այն եւ իրենց խօսքն ասելու նրա մասին: Ընդհանուր լռութեան մէջ կարդացւում է սահմանադրութիւնը կէտ առ կէտ, երկու լեզուով եւ բացատրւում: Ամէնքի դէմքին խաղում է ուրախութեան ժպիտը: Երբ լսւում են սահմանադրութեան 12րդ յօդուածի բառերը — «Ով չի աշխատում, նա չի ուտում», բոլոր կողմերից հայերէն եւ թուրքերէն բացագանչում են.— «Ճիշդ է», «դօղրու դուր», «պէօյլէ տիր»: Ընթերցումը շարունակւում է: Եւ երբ կարդացւում են կրթութեան, աշխատանքի, հանգստի, երկրի պաշտպանութեան մասին եղած կէտերը, նորից եւ նորից լսւում են համաձայնութեան արտայայտութիւններ եւ երախտագիտութիւն արտայայտող խօսքեր նոր սահմանադրութեան ստեղծողի, ընկ. Ստալինի հասցէին»: («Խ. Հայաստան», 12 յուլիս):

Լուրին շարունակութենէն կ'իմանանք թէ «յուզմունքն ու ուրախութիւնը աւելի են մեծանում», երբ կը լսուին սահմանադրութեան հետեւեալ տրամադրութիւնները.— «Քաղաքացիների իրաւահաւասարութիւնը՝ տնտեսական, պետական, կուլտուրական ու հասարակական-քաղաքական կեանքի բոլոր բնագաւառներում, անկախ նրանց ազգութիւնից ու ցեղից»:

Դարձեալ նոյն գիւղին մէջ, «կոլտնտեսական» Վէյիս Վէյիսով գլխու պտոյտ կ'ունենայ իմանալով սահմանադրութեան տրամադրութիւնները՝ ազգերու իրաւահաւասարութեան մասին եւ այս առթիւ կը պատմէ Զօր. Սիլիկովի եւ Թեփոսովի կատարած հալածանքները իրենց գիւղին մէջ.

— «Մեր շրջանում էլ թրքական գիւղ չմնաց, բոլորն աւերի, թալանի ենթարկւեցին, իսկ վերջն էլ վառեցին եւ գիւղերի փոխարէն մնացին սեւացած հողաթմբեր: Ի՞նչ գազանութիւններ ասես որ չարին նրանք: Ինչքան մարդ սպաննուեց, ինչքան սովից ու ցրտից մեռան»:

Իսկ այժմ,— «Այս երջանիկ եւ խաղաղ կեանքի համար ողջունում եմ սահմանադրութեան նախագիծը եւ երկար կեանք ցանկանում ընկեր Ստալինին, որն ամրացնում է մեր ինտերնացիոնալ եղբայրութիւնը»:

Դարձեալ նոյն օրը, նոյն գիւղին մէջ: Լսելով նոր սահմանադրութեան տրամադրութիւնները, կոլտնտեսական Ֆրուտոն Մուստաֆայեւ կը բացագանչէ.

— «Ընկերներ, ես երկար ասելիք չունեմ: Այն ինչ որ ասուած է նոր սահմանադրութեան նախագծում, այդ բոլորը մեր սրտից բխածն է, կարծես մեզ հարցրել ու նոր գրել են այդ նախագիծը»:

Եւ ժողովականները կը ձայնակցին.

— «Եախշի տէմիշ աիր, եօլտաշ»:

Իսկ Ֆրուտոն Մուստաֆայեւ աւելի ոգեւորուած, կ'առաջարկէ նոր սահմանադրութեան մէջ մտցնել յաւելուած մը, որուն համաձայն քուէարկութեան իրաւունքէ պէտք է զրկուին «հին բանակում (ցարական, Դաշնակցական եւն.) եղած բարձրաստիճան պաշտօնեաները»:

Նոյն առթիւ գրած խմբագրականի մը մէջ, Թիֆլիսի «Պրոլետար»ը կը պատմէ, ոտքը գետնէն կտրած (17 յուլիս).

— «Ի զուր չէ, որ Գուրջաանիի կոլխոզնիկ 150 տարեկան Անդրիա Կվինաշվիլին, անէծքով յիշելով իր անցեալը, ասում է. «Ստալինեան սահմանադրութիւնը ինձ՝ ծերունուս երիտասարդ դարձրեց» ... Կամ՝ Ստալինի շրջանի Վերին Դորոտի գիւղի կոլխոզնիկուհի 132 տարեկան Ձիկոն ոգեւորուած ներկայ կեանքով, ասում է՝ «Ես չեմ տեսել Լենինին ու Ստալինին. բայց ես ճանաչում եմ նրանց, նրանք էին, որ բերին այս բախտաւոր կեանքն աշխատաւորների համար. նրանք ստեղծեցին այն արեւը, որի տակ մարդը չի ծերանում եւ կամենում է աւելի ու աւելի երկար ապրել»...

Կարելի էր ամբողջ «Յառաջ» մը լեցնել, ծաղկաքաղ մը կազմելով որ եւ է խորհրդային թերթի մէկ շաբթուան թիւերէն:

Բայց կը բաւէ, առայժմ: Կը բաւէ, ապացուցանելու համար թէ ինչքան խոր «յեղափոխութեամբ» կը դաստիարակուին զանգուածները, աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին մէջ, բոլորը ծունկի բերելով յոտս Ստալինին գահոյից:

Սուլթանական հռչակաւոր «Սայէի շահանէտէ»ն ո՞ւր կը մնայ այս պատկերին քով ...

Նոյն իսկ այդ շրջանին ոչ գոյները այսքան խտացած, ոչ ալ այսքան խեղկատակութեան յանգած էին: Գրաքննութեան ենթակայ թերթերը տարին երկու անգամ, Սուլթանին ծննդեան եւ գահակալութեան առթիւ, հազիւ այսքան չողոմանք եւ լրբնաշուրթն փառաբանութիւն կը հրատարակէին, որքան կ'երեւայ խորհրդային որ եւ է թերթի մէկ թիւին մէջ: Այն ալ տարին տասներկու ամիս:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐԸ ՅԱՌԱՋ ԿԸ ԽԱՂԱՆ ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Կարեւոր քաղաք մը գրաւուած

Կառավարական զօրքն ալ միւս ճակատէն

Օրէ օր կը սաստկանան Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւները: Ապստամբները երեքշաբթի օր ուժգին յարձակողական մը ձեռնարկելով, գրաւեցին Թոլոզա քաղաքը, հիւսիսային սահմանին վրայ եւ կը սպառնան Սան Սէպասթիանոյի: Թոլոզա ուտելիքի եւ ջուրի նեղութիւն կը կրէր արդէն, եւ ապստամբները յառաջ խաղացին կատաղօրէն, արհամարհելով տանիքներէն, պատուհաններէն եւ փողոցներէն արձակուած գնդակները: Այս քաղաքին գրաւումով կը խզուի հաղորդակցութիւնը Պիլպաօ քաղաքին հետ, որ պարենաւորման միակ աղբիւրն է Սան Սէպասթիանոյի կառավարական զօրքին համար: Ապստամբներուն թիւն էր 12,000:

Միեւնոյն օրը, 10,000 կառավարական զինուորներ քալեցին Սան Ռօքայի եւ Լա Լինէայի վրայ, իսկ երկու մարտանաւեր ռմբակոծեցին Թարիֆա նաւահանգիստը, մինչ երեք ապստամբ օդանաւեր կրակ կը տեղային երկինքէն: Լա Լինէայի ապստամբները 1000 օգնական զինուոր ստացան Մարոքէն, իրենց բոլոր կազմածներով:

Օտարականներու պարպումը կը շարունակուի անընդհատ: Մարսէյլէն երկու Ֆրանսական սուզանաւեր գացին Ճիպրալթար, փոխադրութեան օգնելու համար: Կրբնաստա մնացած 200 օտարականներ օգնութիւն խնդրեցին Ճիպրալթարի անգլիական իշխանութիւններէն, յայտնելով թէ քաղաքը միշտ կը ռմբակոծուի կառավարական զօրքին կողմէ:

Ուաշինկթընէն կը հերքեն այն լուրը թէ Մ. Նահանգներու կառավարութիւն ալ պիտի միանայ չէզոքութեան համաձայնութեան:

··· Սպանիական կառավարութիւնը գիր մը ուղղեց Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան, բողոքելով ռազմանիւթերու փոխադրութեան համար դրուած արգելքին դէմ: «Փոփիւլէր», ընկերվարական պաշտօնաթերթը, կը գրէ թէ 250,000 ֆրանքի Կ. Խաչի պիտոյքներ եւ 50,000 ֆրանք դրամ ղրկուած է Սպանիա:

«Աքսիոն Ֆրանսէզ» կը գրէ թէ Ֆրանսայէն 19 օդանաւեր ղրկուած են սպանիական կառավարութեան, օգոստոս 4—6ին: Այս առթիւ կը յիշէ փոխադրութեան բոլոր մանրամասնութիւնները: «Ֆիկարօ»ն ալ կը հաստատէ այս լուրը, մեղադրելով կառավարութիւնը:

Ֆրանսայի ձախակողմեան հոսանքները կը շարունակեն դրամ հաւաքել սպանիական կառավարութեան համար: Մինչեւ երեքշաբթի հաւաքած էին 816,150 ֆրանք, եւ կը յուսան մէկ միլիոնի հասցնել հինգշաբթի օր:

Միշտ իրար կը զարնեն

··· Կառավարական զեկոյց մը կ'ըսէ թէ 47 հաւատարիմներ հրացանի բռնուած են Սարակոսայի մօտ, եւ թէ 500 ֆաշականներ եւ միապետականներ ձերբակալուած են Մադրիտի մէջ: Հինգ հազարի կը հասնի կառավարական զօրքին մէջ արձանագրուած կին զինուորներու թիւը, Մադրիտի մէջ: Որոշուեցաւ կրակի գիծէն հեռու պահել զանոնք:

·· Պարսելոնայի զինուորական ատեանը մահուան դատապարտեց երկու ապստամբ զօրավարներ, Կոտէտ եւ Պուրիէլ: Դատավարութիւնը տեղի ունեցաւ մարտանաւի մը նաւասրահին մէջ: Երկու զօրավարները յայտարարեցին թէ ապստամբութիւնը հանրապետութեան դէմ ուղղուած չէ, այլ տիրող անիշխանութեան դէմ: Լսուեցան շատ մը վկաներ: Քաթալոնիոյ բանակին սպարապետը յայտարարեց թէ Զօր. Կոտէտ հրամանատարութեան պաշտօնատունը ներկայանալով, պաշտօնանկ ըրաւ զինքը եւ գերի բռնեց: Ուրիշ զօրավար մը յայտնեց թէ զինքն ալ ապստամբութեան մղած էին, բայց ինք մերժեց: Դատավարութեան ատեն Զօր. Կոտէտ խրոխտ դիրք մը բռնած էր, իսկ միւսը շատ ընկճուած էր: Երկուքն ալ հրացանի բռնուեցան երէկ առտու:

··· Վերջին լուրերու համաձայն, Զօր. Ֆրանքօ որոշած է Մադրիտը գրաւել ոչ թէ գրոհ տալով, այլ հացէ եւ ջուրէ զրկելով եւ խուճապ ստեղծելով: Կռիւները կը շարունակուին Կուատարրամա լեռներուն մէջ, Մադրիտի շրջակաները: Ապստամբները պաշարած են նաեւ Պատայոզ քաղաքը, որուն անկումը կը սպասուի ժամէ ժամ:

··· Ապստամբները անթելով նոր կոչ մը ուղղեցին Ֆրանսայի, որպէսզի չխրախուսէ կառավարութիւնը: «Մեր գրաւած բոլոր վայրերուն մէջ կ'երեւան մոսկովեան բարբարոսութեան հետքերը: Նոյն վատութիւններն ու խայտառակութիւնները կը կրկնուին ամէն օր: Մադրիտի եւ Պարսելոնայի մէջ կառավարութիւնը խաղալիք դարձած է ծայրայեղ տարրերու ձեռքը եւ ոչ եւ է հեղինակութիւն չունի: Ամէն օր բազմութիւններ կը դիմեն մեզի, կռուելու համար խորհրդային Ռուսաստանի այլանդակ եւ արիւնարբու միջազգայնականութեան դէմ, որուն գործիք դարձած են հայրենադաւ Սպանիացիներ: Մենք զարմանքով եւ ցաւով լսեցինք թէ Ֆրանսա թոյլ կու տայ որ կամաւորներ արձանագրուին Մադրիտի զօրքին համար: Եթէ Ֆրանսան, այն քաղցր Ֆրանսան զոր կը սիրենք, մոռնայ իր պարտականութիւնները եւ շարունակէ իր սխալ ճամբան, խորունկ փոս մը փորած պիտի ըլլայ քոյր ազգերուն միջեւ. Ֆրանսացիներ, խորհեցէք ձեր ապագային մասին»:

Զաւեշտական դէպքեր

Դիւանագիտական ճակտին վրայ

Արտասահմանի սպանիական դեսպանութիւններն ալ տագնապի մատնուած են: Հրաժարումները եւ պաշտօնանկութիւնները կը շարունակուին ամէն կողմ: Հռոմի դեսպանը հրաժարած ըլլալով, կառավարութիւնը հոն փոխադրած էր Պէռնի դեսպանը, բայց Հռոմի դեսպանատան «ապստամբ» պաշտօնեաները թոյլ չտուին որ գործի ձեռնարկէ: Նոր դեսպանը հարկադրուեցաւ տեղի տալ, գործերը յանձնելով Ա. քարտուղարին եւ Փարիզ եկաւ:

Կ'ըսուի թէ Վաշինկթընի դեսպանն ալ պիտի հրաժարի, բոլոր պաշտօնեաներուն հետ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՕՆԻՆ ՀԱՄԱՐ (ՑՊԱՐԱՆ)

Ձայն մը Լեհաստանէն

ՎԱՐՇԱՒԱ, 8 օգոստոս.— Սիրելի «Յառաջ», համամիտ լինելով և սրտանց ցանկալով իմ մասնակցութիւնը բերել «Յառաջ»ի «Տօն»ի համար, ջերմագին շնորհաւորում եմ եւ կը յուսամ որ «Յառաջ»ի բարեկամները գրկաբաց ընդ առաջ կ'երթան իրականացնելու ձեր բաղձանքները: Միայն թէ նկատի ունենալով զանազան երկիրներէ դրամ փոխադրելու մեծ դժուարութիւնները, կ'առաջարկէի մի ելք գտնել, այսինքն նոյն կոչը փրանսերէն ալ տպագրել, ներկայացնելու համար պետական իրաւասու իշխանութեանց:

Հայրենակցական ջերմ բարեւներով.— Գաբրիէլ Մարտիրոսեան:

Բ. ՑԱՆԿ

Ալֆորվիլի մէջ հաւաքուած (շարունակելի) —

Երուանդ Ճանկէօզեան	100
Վաղարշակ Ուրբաթեան	100
Միհրան Պետրոսեան	100
Յովհաննէս Փափազեան (Confiserie Marmara)	100
Աշոտ Նշանեան	100
Գրիգոր Մէօլէօզեան	[illegible]
Հ. Չէրչեան	50
Ռոլյան Տէր Վարդանեան	50
Փիլիպոս Անդրանիկեան	50
Արտաշէս Փաշաեան	20
Բարթող Փափազեան	20
Գրիգոր Ջագրեան	20
Լեւոն Նշտիկեան	20
Յարութիւն Նիկողոսեան	15
Գումար՝	795
Ա. ցանկին գումարը՝	3000
Ընդհ. գումար՝	3795

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՒՐԻՇ ԶԱՐՄԱՆԱԼԻ ԲԱՆԵՐ

Երէկ պատմեցի թէ ի՞նչ երեւոյթի բաներ տեղի ունեցեր են Յուլիս 5ին, Սեւրի Մուրատեան վարժարանի մրցանակաբաշխութեան առթիւ:

«Տեղեկատու», Մուրատ-Ռափայէլեան Նախկին Աշակերտաց Միութեան պաշտօնաթերթը, շարունակելով իր դիտողութիւնները, կը հարցնէ հրապարակաւ եւ իր Տնօրէն ժողովին բերնով.

— «Ներկաներէն քանի՞ հոգի հասկցան արաբերէն եւ պարսկերէն ճառն ու արտասանութիւնը: Ի՞նչ հիման վրայ եւ որո՞ւ կողմանէ խմբագրուած էին անոնք: Վարժարանին Տեսչական Մարմինը, որ այդ երկու լեզուներուն տեղեակ մէկը չունի իր մէջ, կրցա՞ւ քննել անոնց բովանդակութիւնը: Եւ յետոյ, գաղղիերէնի լաւատեղեակ երեք սուրիացի եւ մէկ պարսիկ անձնաւորութեանց հանդէս երեւնալու արդարական մտայնութեամբ, արդեա՞ք էր պարտադրել սրահը լեցնող բազմութեան, բառ մը իսկ չհասկցած՝ արաբերէն եւ պարսկերէն լեզուներուն կէս ժամէն աւելի տեւող ունկնդրութիւնը: Նմանապէս, ո՞ւր եւ ե՞րբ տեսնուեր է որ վարժարան մը, իր ուսումնական ծրագրին մաս չկազմող լեզուներով ճառախօսութիւններ արտօնէ պարգեւաբաշխութեան, եւ կամ ուրիշ հանդէսներու միջոցին»:

Ու վերջապէս կ'ազդարարէ, հեգնական շեշտով մը.

— «Միանգամ ընդ միշտ հարկ է ընդունիլ, եւ ընդունիլ տալ, որ Մուրատեան վարժարանը քաղաքական բրոբականտի բեմ չէ, եւ հոն տրուած հանդէսները, մանաւանդ տարեվերջինը, բացարձակապէս պէտք է յատկացուին դպրոցական կեանքին եւ անոր զանազան գրուածքներուն: Հակ անհրաժեշտ է որ վարժարանին տեսչական Մարմինը կանխօրօք գիտնայ թէ ո՞վ պիտի խօսի եւ ի՞նչ նիւթի վրայ: Զայս կը պահանջեն պատասխանատուութիւններէ խուսափելու անհրաժեշտութիւնը, ինչպէս նաեւ Ազգին, Մխիթարեան յարգելի միաբանութեան, եւ Մուրատեան վարժարանի շահն ու բարի համբաւը»:

Ի՞նչ կ'ըսէք, Տնօրէն ժողովը չի՞ չափազանցեր:

Գիտնալով հանդերձ որ վարժարանին թէ քաղաքային տնօրէնը եւ թէ վարդապետները Ռուբ քաղաքագէտներ են, ան կը պահանջէ դադրեցնել քաղաքական մարզանքները:

Կարելի՞ է հանդուրժել այս ապերախտութեան:

Չի՞ բաւեր որ անոնք վար առին հայկական եռագոյնը—Ալիշանի գիտը— «ինչ ինչ» նկատառումներով:

Չի՞ բաւեր որ անոնք խնեմութիւն չսեպեցին սրահ տրամադրել Անդրանիկի յուշարձանի հանդէսին առթիւ:

Այժմ «տնօրէնութիւնը» վերջ, սպասելով որ վարժարանին բեմը քաղաքական քարոզութեանց չծառայէ, — կը ներէ է կտրել «քաղաքային տնօրէն»ին ձեռքերն ու ոտքերը, որոնք միջազգային շարժումի կը կարօտին.

Երէկ վարժարանին սրահը տրամադրուած չըլլար, կարելի՞ էր սարքել սա բարեկենդանային տեսարանը.—

1. Ամավերջի հանդէս, առանց բառ մը խօսելու այդ մասին:

2. Ֆրանսերէն եւ յանուն Ֆրանսայի ճառ Սուրիոյ Հայերու պաշտպանութեան մասին, ի ներկայութեան Սուրիոյ պատուիրակութեան անդամներուն:

3. Արաբերէն եւ իրաներէն ճառեր, որոնց բովանդակութեան մասին ո՛չ ոք բան գիտէ.

Ո՞չ մը խիղճ ունեցէք, Պ. Պ. անդամներ Տնօրէն ժողովի:

ՎԱՀԷ

Կուսակցական կռիւներ Նիսի մէջ

Երեքշաբթի օր բուռն լուրջ դէպք մը պատահեցաւ Նիսի մէջ: Խումբ մը կառապաններ, որոնք համակիր են Նախկին Համայնավար Տօրիոյի ժողովրդական կուսակցութեան, վէճի բռնուեցան ուրիշ խումբի մը հետ, (Ժողովրդական Ճակատ): Առաջին խումբէն մէկը բուռն խոշտանգուեցաւ եւ կը կարծուէր թէ հարցը փակուած է: Գիշերուան ժամը 11ին կռիւը վերսկսաւ բանուկ հրապարակի մը վրայ: Տօրիոյի կուսակիցներէն մէկը «աղտոտ համայնավար» պոռաց հակառակորդ խումբի անդամներէն մէկուն: Այս վերջինը բռունցքի հարուած մը իջեցուց, միւսն ալ ատրճանակը քաշեց եւ սրունքէն վիրաւորեց: Ճակատամարտը սկսած էր. ատրճանակները կը պայթէին ամէն կողմէ: Բարեբախտաբար միայն չորս հոգի վիրաւորուեցան:

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ, որոնք պաղած էին պատժական տնօրինութեանց հետեւանքով, առժամեայ համաձայնութիւն մը կնքեցին, սահմանաւոր ժամանակի մը համար, որ կրնայ երկարաձգուիլ: Համաձայնութիւնը գլխաւորաբար կապ ունի առեւտրական գործառնութեանց հետ:

ԼՈՆՏՈՆԻ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆ նշանակուեցաւ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ, Հիթլէրի արտակարգ ներկայացուցիչը, որ այնքան կարեւոր գործեր գլուխ հանեց վերջերս: Կ'ըսուի թէ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ դժուարաւ ընդունած է այս պաշտօնը, առ առաւելն մէկ տարուան համար: Այս անուանումը յաղթանակ մը կը համարուի Հիթլէրի համար:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԴԱՐԱՒՈՐ ՄՐՑԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՆԵՂՈՒՑՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Թուրքեւանգլիական նախկին բարեկամութեան անդրադառնալ, կը նշանակէ ամբ. կայսրութեան վերջին դարու քաղաքական պատմութիւնը վերյիշել

Այդ բարեկամութիւնը սկսած է Ռուսիոյ պատճառով: Այսինքն՝ երրորդ պետութեան մը ծաւալումը կամ ծաւալման ձգտումը Անգլիա մղած է նեցուկ ըլլալու Թուրքիոյ: Պարզ,— անգլեւթուրք բարեկամութեան առաջին ու միակ շարժառիթը բխած է ոչ թէ Թուրքիոյ ներկայացուցած առաւելութիւններէն, այլ զայն պաշտպանելով ռուսական յառաջխաղացութիւնը կասեցնելու անհրաժեշտութենէն:

Ջանց առնենք ծանօթ իրողութիւններ կրկնելու անպատեհութիւնը, ու խօսինք պատմական դէպքերով:

Սեւ ծովը, մինչեւ 1774, թրքական ներքին ծով մըն էր: Անկէ վերջ, Ռուսիա առաջնաբար իջաւ Սեւ ծովու ափերը. Անկէ ծագում առաւ Նեղուցներու հարցը: Ուրիշ խօսքով՝ Նեղուցները միջազգային շահագրգռութեան առարկայ դարձան: Էտիրնէի դաշնագիրը (14 սեպտ. 1829) առեւտրական նաւերու առջեւ կը բանար Նեղուցները, իսկ պատերազմի առեն կը փակէր բոլոր նաւերուն առջեւ: Անկէ յետոյ էր որ Անգլիա հրապարակ կ'իջնէր: Այդ շրջանին (1833) Եգիպտոսի սուլթանը, Մեհմէտ Ալի, կռուի կը բռնուէր Թուրքիոյ հետ: Ու կը յաղթէր: Սուլթանին օգնութեան գործի մասին տարակարծիք էին մեծերը: Ռուսիա առիթէն կ'օգտուէր եւ իր բազուկը կ'առաջարկէր՝ փոխան առանձնաշնորհի մը զոր կը ստանար Նեղուցներու մասին (բանալ ու փակել՝ երբ Ռուսիա պահանջէ՝ որ եւ է օտարի նաւերու առջեւ): Հիւնքեար Իսքէլէսիի այս դաշնագիրը, կարելի է ըսել, Ռուսիոյ աթոռ մը կուտար Պապը Ալիի մէջ: Ջանոցը նետուած էր: Ու Անգլիան գործի կ'անցնէր: Եգիպտոս կրկին գլուխ էր վերցուցած՝ դրդումով, անշուշտ, Լոնտոնի: Ու նոյն Լոնտոնին մէջ գումարուած խորհրդաժողովը (1841 յուլիս 12) երկրորդ շրջանը կը ստեղծէ Նեղուցներու հարցին,— աւելի անպաստ Ռուսիոյ եւ աւելի նպաստաւոր Անգլիոյ: Ռուսիա, աւելի վերջ, պատուիրակութիւններ կը ղրկէր Պոլիս՝ պահանջներ դնելով: Սուլթանը կը մերժէր: Որովհետեւ սկսած էր «անգլեւթուրք բարեկամութիւնը»: Կը յաջորդէր Ղրիմը, ու, Նեղուցներէն վերջ, Սեւ ծովը եւս չէզոք կը դառնար: Փարիզի դաշնագիրը աւելի կը կաշկանդէր Ռուսիան՝ զրկելով զայն Թուրքիոյ քրիստոնեաները պաշտպանելու իրաւունքէն:

Անկէ յետոյ, մինչեւ Թուրքեւռուս վերջին պատերազմը, Պուլկարիոյ ինքնավարութիւնը, ու մինչեւ 1914՝ ռուսեւանգլիական մրցակցութիւնը Պոլսոյ մէջ՝ ծանօթ է իր բոլոր մանրամասնութիւններով

Այսպէս ուրեմն 19րդ դարու ամբողջ երեք քառորդ տեւողութեան Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ բարեկամութիւն մը գոյութիւն կ'ունենար: Անգլիա ամէն ճիգ կը թափէր, որ Թուրքիան գերծ մնար Ռուսիոյ թափանցումներէն: Ու բարոյական թէ նիւթական օժանդակութիւններ կ'ընէր: Այն ատեն, Անգլիոյ աստղը օրէ օր կը բարձրանար: Դարձեր էր, արդէն, համաշխարհային հեղինակութիւն մը: Այս պարագան Թուրքիոյ մէջ ստեղծեր էր եւ ժողովրդական խոր հաւատք մը՝ դէպի Անգլիան: «Ինկիլթէրա»,— այս բառը հմայող էր, ամէն մէկ Թուրքի համար, գերզօրին: «Ինկիլիզ»,— կը նշանակէր վստահելի ու անխարդախ:

Համիտի շրջանը, սակայն, որոշ ցրտութիւն յառաջ կը բերէ: Խորամանկ ու ճկուն՝ ան կը ջանար օգտագործել մրցակցութիւնը: Այս լարախաղացութիւնը շատ հաճոյ չէր Թուէր Ալպիոնին: Մանաւանդ որ Համիտ կը ջանար ճնշել ներքին բոլոր առողջ տարրերը, մինչ Անգլիա կը ձգտէր զօրացնել Թուրքիան՝ ընդդէմ ցարական Ռուսիոյ

Գերմանիա, հարուածելով Ֆրանսան, սկսած էր դառնալ մրցակից պետութիւն մը՝ թէ իբրեւ ուժ եւ թէ իբրեւ առեւտրական պետութիւն: Այս պարագան Անգլիան կը մղէր փոխել իր քաղաքականութիւնը Ռուսիոյ հանդէպ, երբ մանաւանդ Նեղուցները դրուած էին Անգլիոյ համար նախընտրելի վարչաձեւի մը տակ: Թուրքիա տապալած էր Համիտը: Եւրոպայի մէջ հետզհետէ ձեւ ու մարմին էին առած երկու «կոալիցիոնները» — համաձայնութիւնն ու զինակցութիւնը: Ու այն Անգլիան, որ, Ռուսիոյ դէմ իր յարուցած արգելքներուն պատճառաւ, բարեկամ էր Թուրքիոյ, Ռուսիոյ հետ իր մերձեցման իբրեւ արդիւնք իրմէ հեռացած կը գտնէր Թուրքիան,— Էնվէր, Օսմ. կայսրութեան գոյութեան համար այժմ կռթնած էր Գերմանիոյ, որ, իր կարգին, Թուրքիան կամուրջ մը կ'ուզէր ընել՝ դէպի Պաղտատ — Հնդկաստան իր ձգտումը իրականացնելու համար:

Պատերազմը իրար դէմ էր հանած երեք քառորդ դարու բարեկամները: Աւելին, Նեղուցները եւ Միջագետքը ծնծողը Անգլիան էր գլխաւորաբար: Ու այդ երկու վայրերուն մասին ցանկութիւններ սնուցանողը երբեմնի նոյն բարեկամը: Զինադադարին իբրեւ թշնամի կուգար ու յանկարծ բարեկամանալ կը սկսէր կրկին: Այժմ Ռուսիա չկար: Բայց, կային Ֆրանսան ու Իտալիան: Յունական բանակին արշաւը, քէմալական շարժման ներքին ծալքերը եւ Տումլու Փունարն ու Լօզանը ուրիշ էջ մը կը բանային՝ երկու երկիրներու յարաբերութեանց պատմութեանը մէջ: Բայց, կրկին բարեկամացող Անգլիան Թուրքիոյ թիզ մը հող չէր վերադարձներ: Իսկ Նեղուցներու մասին կը սպառնար նոյնիսկ կռիւով պարտադրել իր կամքը:

Ուրեմն, ամբողջ դար մը տեւող թուրքեւանգլիական բարեկամութեան արդիւնքը այն կ'ըլլար, որ Օսմ. կայսրութեան հողերուն մեծագոյն մասը կը կլլէր բուն իսկ այդ բարեկամը...: Եւ թրքական բանակին կորուստներուն մեծ մասը զոհ կը դառնային նոյն բարեկամին թնդանօթներուն, Չանաք Գալէի ու Միջագետքի մէջ:

Զինադադարի սկիզբի օրերուն, Պոլիս, Բերա փալասի մէջ, պարահանդէսի մը պահուն, այդ բարեկամը կրկին կը սկսի ժպտիլ: Անգլ. զինուորական այդ պարահանդէսի միջոցին կը խօսուի Թուրքերու հէնթլմէնութենէն եւ Թուրք բանակին հերոսականութենէն: «Մենք, կ'ըսեն անգլիացի սպաները, կը ցանկանք բարեկամ ըլլալ Թուրք ազգին հետ»: Այդ էր Լոնտոնի ցանկութիւնը: Որովհետեւ, ինչպէս ըսինք, ծնունդ կ'առնէին ուրիշ մրցակցութիւններ: Նոյնիսկ հրահանգուած էր «չնեղել Թուրքերը»: Այս տրամադրութիւնն ալ փոփոխումներ կրեց յետոյ:

Ատեն մը մամուլը գումարներ յատկացուցած էր անգլիացի սպաներուն, որոնք կը հետեւէին թուրքերէն լեզուին՝ համալսարանին մէջ: Ասիկա ի նպաստ հետախուզական աշխատութեան էր ու կը մատնէր թշնամանքը: Յետոյ դադրեցաւ այդ յատկացումը: Այս պզտիկ դէպքը կը մատնէր, թէ Անգլիա անտարբեր էր այլ եւս դէպի Թուրքիան: Բայց, տարիներու ընթացքին, քանի կը զօրանար Թուրքիան, այնքան զգալապէս կը փոխուէր այդ անտարբերութիւնը՝ դէպի բարեկամութիւն: Հիմա, կրկին, Ռուսիան էր մրցակիցը: Այս անգամ, սակայն, ոչ թէ իբրեւ թշնամի, այլ իբրեւ զինակից մը եւ նեցուկ մը Թուրքիոյ: Այդ էր պատճառը, որ Լոնտոն տասնամեակ մը շարունակ անզօր կը դառնար Էնկիւրին իրեն ենթարկելու.

Իտալական յաւակնութիւնները Միջերկրականի մէջ ու Գերմանիոյ յաւակնութիւնները՝ ռուսական հողերու մասին, թշնամութիւնը վերցուցած են Լոնտոնի եւ Մոսկուայի միջեւ,— եթէ, անշուշտ, զանց առնենք, պահ մը, Գ. Միջազգայինի գոյութիւնն ու իր ստեղծած մտահոգութիւնը՝ բրիտանական կայսրութեան համար: Մոնթրէօն եւ Միջերկրականեան ջնջուած համաձայնութիւնը ապացոյց էին ոչ միայն Թուրքեւանգլիական «շահերու նոյնութեան», այլ եւ՝ անգլեւռուս մրցակցութեան վերացման: Ո՛չ,— կ'ուզէինք ըսել՝ Անգլիոյ կողմէ այս վերջնոյն առժամեայ անտեսման: Վասնզի, նոյն Մոնթրէօն երեւան բերաւ ուրիշ յատկանշական երեւոյթ մը: Հոն, Թուրքիոյ պահանջով գումարուած այս ժողովին մէջ, Թուրքիայէն աւելի անհաշտ երեւցաւ Ռուսիան- Այնքան՝ որ Մոսկուա պահ մը սրանեղեցաւ Էնկիւրիի: Չմոռնանք եւ այն իրողութիւնը, որ Մոսկուան Լօզանի դաշնագրին Նեղուցներու յաւելուածին ալ համաձայն չէր: Ան, օգտուելով Անգլիոյ ոչ-նպաստաւոր վիճակէն՝ Միջերկրականի մէջ, պարտադրեց իր կամքը՝ երկարելով մինչեւ Նեղուցները,— բան մը որ երբեք չի տարբերիր ցարական Ռուսիոյ դարաւոր ցանկութենէն ու քաղաքականութենէն: Այս էր պատճառը, որ մեր նախորդ յօդուածին մէջ կ'ըսէինք թէ Նեղուցները փակուած են, բայց Նեղուցներու հարցը փակուած չէ ու չի կրնար փակուիլ: Այդ հարցը կրկին իր գլուխը պիտի ցցէ, երբ իտալեւանգլիական յարաբերութիւնները որոշ ու տեւական ձեւ առնեն: Կամ, ուրիշ խօսքով, Միջերկրականի հարցը իր լուծումը գտնէ: Այն ատեն, ինքնին պիտի վերածնի Նեղուցներու հարցը՝ կամ Անգլիոյ եւ Ռուսիոյ, եւ կամ՝ Ռուսիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ: Ու այժմ Թուրքիա բարեկամ է եւ Ռուսիոյ եւ Անգլիոյ հետ:

Ուրիշ խօսքով՝ ան Նեղուցներէն ներս նստած է ռուսական աթոռին վրայ, իսկ Նեղուցներէն դուրս՝ անգլիական աթոռին վրայ: Իտալական մրցակցութիւնը նոր պատճառ մըն է որ Անգլիա կրկին ցանկայ ուժով տեսնել Թուրքիան, այնպէս ինչպէս ընդհ. պատերազմէն առաջ: Բայց, ոչ ոք կրնայ ըսել թէ որքան կը տեւէ այս նոր բարեկամութիւնը եւ ինչ ձեւ կը ստանայ: Անգլիոյ կայսերական շահերուն դէմ է տեւական բարեկամութիւններ պահել Թուրքիոյ, իբրեւ քառուղիի մը վրայ կանգնած պետութիւն, անզօր է տեւապէս մէկուն հետ քալել: Ուշագրաւ չէ՞ որ նոյն իսկ այս նոր բարեկամութեան մեղրալուսնի օրերուն, Անգլիա չուզեց հրաժարիլ Միջերկրականեան ուխտէն, եւ Ճումհուրիէթ որոշապէս գրեց թէ անկարելի բան չէ Թուրքիոյ մերձեցումը Գերմանիոյ

Ի՞նչ է տարբերութիւնը երէկուան ու այսօրուան միջեւ: Արդի՞ւնքը .

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՊԷՏՔ Է ԹՇՆԱՄԻՆ ՃԱՆՉՆԱԼ

—.—

Տրոցկիական - զինովիեւական թափթփուկներու կողմէ ընկեր Կիրովի սպանութիւնը ցոյց տուաւ, որ ժողովրդի երդուեալ թշնամիները կուսակցութեան դէմ կը մղեն ամէնէն ծայրայեղ եւ զազրելի պայքարը: Միաժամանակ այդ դէպքը ապացոյց մըն է, որ դեռ մեր բոլոր կուսակցական կազմակերպութիւններու մէջ այնքան ալ զօրաւոր չէ թշնամիին հանդէպ եղած արթնութիւնը: Շահուած յաջողութիւններէն ոմանք գլխապտոյտ ունեցան, մարդիկ դադրեցան նշմարել թշնամին, — այն ինչ թշնամին կը գործէր գաղտնօրէն: Կուսակցութիւնը իր լաւագոյն զաւակներէն եւ ղեկավարներէն մէկը կորսնցուց այն պատճառով, որ շարք մը համայնավարներ նկատի չառին ընկ. Ստալինի կրկնակի զգուշացումները: Անվիճելի է, որ ընկ. Կիրովի սպանութենէն վերջ արթնութիւնը դէպի թշնամին ուժեղացաւ: Այդ կը վկայեն զինովիեւական-տրոցկիստական հրոսախումբերէն շատ շատերու մասին եղած մերկացումները: Կուսակցական փաստաթղթերու ստուգումը կուսակցութեան հնարաւորութիւն տուաւ երեւան հանելու բաւական թիւով դասալիքներ, երկերեսանիներ եւ այլասերածներ: Սակայն այդ աշխատանքը դեռ լրիւ չէ կատարուած: Կիրովի սպանութենէն վերջ տրոցկիական-զինովիեւական խմբակի եւ անոր երիցս անիծեալ ղեկավարներ՝ Տրոցկիի, Զինովիեւի եւ Կամենեւի հակայեղափոխական - ահաբեկչական գործունէութեան բոլոր փաստերը երեւան չհանուեցան:

Նոյն իսկ այն կազմակերպութիւններու մէջ, ուր յաջող է անցած կուսակցական փաստաթղթերու ստուգումը, վստահ չենք, թէ կուսակցութեան ներսը դեռ չեն մնացած երդուեալ թշնամիներ: Պէտք է հասկնալ, որ թշնամին շատ նուրբ կերպով է դիմակաւորուած եւ ներկայ պայմաններու տակ ամէն մէկ համայնավարի անհրաժեշտ յատկութիւնը պիտի ըլլայ կուսակցութեան թշնամին ճանչնալ գիտնալ:

Այդ յատկութիւնը, դժբախտաբար, շատերու մօտ կը պակսի: Դեռ շատ են թշնամին չնկատող փտած ազատամիտներ, որոնք իրենց յանցաւոր անուշադրութեան հետեւանքով կը խրախուսեն հակայեղափոխական գործունէութիւնը Վերջերս «Պրաւտա»ի մէջ Զինովիեւ - տրոցկիական խմբակին պատկանող թէ անհատ եւ թէ խմբական յարաւոր թշնամիներու մերկացումներ եղան: Այդ մարդոցմէ շատերը յաջող անցած էին կուսակցական փաստաթղթերու ստուգումէն: Անոնք խաբելով կուսակցական կազմակերպութիւններու արթնութիւնը, մնացին կուսակցութեան մէջ, անոր դէմ պայքարելու համար:

Լէնինկրատի Վիբորգեան շրջանի կոմիտէի փտած ազատամտութեան հետեւանքով կուսակցութենէն վտարուած տրոցկիականները եւ զինովիեւականները յաջողեցան վերընդունուիլ կուսակցութեան մէջ. Անոնք յաջողեցան կուսակցութիւնը խաբել այն պատճառով, որ կուսակցական կազմակերպութիւններու մէջ դեռ կը գտնուին յիմարներ եւ այդ սրիկաներու գործակիցներ:

Խարկովի շոգեմեքենաներու գործարանին մէջ վերջերս երեւան հանուեցաւ հակայեղափոխական խմբակ մը, որուն կ'անդամակցէին քանի մը հոգի կուսակցութեան անդամներ եւ թեկնածուներ: Անոնք յաջողած էին անցնիլ կուսակցութեան փաստաթղթերու ստուգումէն: Այդ նոյն խումբին մէջ կը գտնուէին քանի մը հոգի կուսակցութեան նախկին անդամներ, որոնք իր ժամանակին արտաքսուած էին զտումի եւ ստուգման ատեն: Խարկովի քաղաքային եւ գործարանի կուսակցական կոմիտէները, հակառակ այդ խմբակի հակայեղափոխական գործունէութեան մասին եղած մատնանշումներուն, ոչ մէկ միջոց ձեռք չէին առած՝ անտեսելով բոլոր ցուցմունքները:

Անընդհատ պէտք է կրկնել, որ համայնավարներու արթնութիւնը անհրաժեշտ է ամէնուրեք եւ բոլոր պարագաներու տակ: Թշնամին վարպետօրէն կ'օգտագործէ հնարաւորութիւն, նուազ չափով եղած ազատամտութիւնը, շատախօսութիւնը եւ աշխատանքի մէջ ցոյց տրուած անփոյթ վերաբերմունքը: Խորամանկ աղուէսի նման թշնամին հազար ու մէկ միջոցներու կը դիմէ, որպէսզի աննկատելի դառնայ, վստահութիւն ձեռք բերէ եւ խաբէ արթնութիւնը: Ահա օրինակ մը, թէ ինչպէս կը գործէ թշնամին: Մինսկի «Զվեզդա» կեդրոնական թերթին խմբագրութեան մէջ երկար ժամանակ նստած էր եռանդուն տրոցկիական Բոգէնբլումը: Ան յաջողած էր մոլորեցնել թերթի խմբագիրներ Ստերնինը՝ աշխատելով կեդրոնական թերթի միջոցաւ օգտագործել հակայեղափոխական նպատակներով: Կեղծաւորութեամբ, քծնանքով եւ ըմպելաբանութեամբ ան հասաւ այնտեղ որ Ստերնինը անոր թերթին տէր ու տիրական էր դարձուցած:

Ոչ պակաս ուսանելի են Դնեպրոպետրովսկի կազմակերպութեան վերաբերող փաստերը: Դնեպրոպետրովսկի շրջ. կոմիտէն աշխատանքի էր հրաւիրած Տրոցկիի յայտնի զինակից Լէնցները: Հին ծանօթութիւններու շնորհիւ հոն էր հրաւիրուած նաեւ տրոցկիական Կրասնիյը: Անմիջապէս այդ երկու «արժէքաւոր» աշխատողները շարք մը կազմակերպութեանց մարմիններու մէջ անցուցին ահագին թիւով սրիկաներ եւ լրտեսներ: Որպէսզի կորսնցնեն իրենց հետքերը եւ իւրաքանչիւրն աւելի հաւատարիմ կուսակցական երեւայ, Լէնցները եւ Կրասնիյը իրարու դէմ կը գանգատէին շրջանային կոմիտէին: Սակայն այդ միայն ռազմախաղ մըն էր յիմարները խաբելու համար: Գէշն այն է, որ այս Դնեպրոպետրովսկի մէջ առաջին դէպքը չէ: Ներկային ալ այդ խայտառակ պատմութիւնը չէ օգտագործուած արթնութիւնը ուժեղացնելու համար:

Ի՞նչ կ'ապացուցանեն այդ փաստերը: Նախ եւ առաջ այն, որ թշնամին զէնքը վար չէ դրած եւ կուսակցութեան դէմ պայքարի նոր միջոցներ եւ մեթոտներ կը գործածէ: Տրոցկիի, Զինովիեւի եւ Կամենեւի ուղղակի ցուցմունքներով ստեղծուած է երեսերեսանիութեան այնպիսի դրութիւն մը, որուն կրնան նախանձիլ Ազեւը եւ ցարական Օխրանկան: Յաճախ թշնամիներն իրենք զիրենք ցոյց կուտան իբրեւ կուսակցութեան ընդհ. գծի ամէնէն ջերմ պաշտպաններ, կ'արտասանեն երկարաշունչ եւ խանդավառ ճառեր, կ'առաջարկեն գեղեցիկ բանաձեւեր,— միաժամանակ ամէնուրեք վնաս հասցնելով եւ ամէն ստորնութիւն գործելով:

Տրոցկի - զինովիեւական ջախջախուած հրոսախումբը ի վիճակի չէ հրապարակ իջնելու քաղաքական որ եւ է նշանախօսքով Քաղաքականապէս սնանկացած, անոնք միայն ընդհանուր արհամարհանքի են արժանի Այդ մարդոց բոլոր յոյսերը խորտակուած են եւ պատմութիւնը զանոնք կը նկատէ խորհրդային իշխանութեան ամէնէն կատաղի ու ժանտ թշնամիները: Այդ իսկ պատճառով տրոցկի - զինովիեւական մնացորդները վերջնապէս նետուեցան հակայեղափոխութեան հաշիւը, հանդիսանալով ջախջախուած դրամատիրական դասակարգի մնացորդաց կազմակերպող ուժ, որոնք յուսահատ կը դիմեն պայքարի ամէնէն ստոր ձեւին՝ ահաբեկման:

Այդ բոլորէն դժուար չէ եզրակացնել, որ տրոցկի - զինովիեւական տարրերը կը հանդիսանան ոչ միայն հակայեղափոխական մնացած ուժերու կազմակերպիչները, այլ եւ դարձած են արտասահմանի հակայեղափոխական դրամատիրութեան յառաջապահ բանակը:

Արթուն մնալը համայնավարի [illegible] յատկութիւնն է: Ատիկա պէտք է դրսեւորուի համայնավար կուսակցութեան բոլոր անդամներու սիրտերուն եւ գիտակցութեանց մէջ: [illegible] է՝ համայնավարներու արթնութիւն ամէնուրեք եւ բոլոր պայմաններու տակ: ժամանակն է գիտակցելու, թէ միայն ժողովներու մէջ չէ որ պէտք է յիշել արթնութեան մասին: Համայնավար մը պարտաւոր է արթուն ըլլալ ամէն մէկ քայլ առած ատեն, ուր եւ որու հետ որ ըլլայ: [illegible] մէկէն վճռական կռիւ պէտք է յայտարարել ինկածութեան, շատախօսութեան, [illegible] եւ [illegible] դէմ: Միայն արձանագրութիւններով եւ նիւթերով չէ, որ կուսակցական կազմակերպութիւնները պիտի ճանչնան իրենց անդամները: Իւրաքանչիւր համայնավար կը ստուգուի աշխատանքի միջոցին, գործնական այն բանէն, թէ որքան անձնուիրութեամբ ու [illegible] նուիրուած է ընկերվարական շինարարութեան, որչափ արթուն ու աչալուրջ կը վարուի դէպի թշնամին:

Կուսակցութեան ստալինեան Կեդրոնական Կոմիտէն եւ մեր մեծ առաջնորդ ընկ. Ստալինը բոլշեւիկեան արթնութեան օրինակներ կուտան: Պրոլետարական մեծ յեղափոխութիւնը բազմաթիւ հարուածներէ զերծ է մնացած շնորհիւ ընկ. Ստալինի արթուն եւ աչալուրջ հսկողութեան: Բազմաթիւ թշնամական գլուխներ փշրուած են շնորհիւ այն բանի, որ ընկ. Ստալինը իբրեւ պահակ կը հսկէ մեր կուսակցութեան ամբողջութեան եւ միասնական ուժին վրայ: Ամէն համայնավար պիտի ջանայ նմանիլ մեր մեծ առաջնորդ ընկ. Ստալինին՝ արթնութեան մէջ եւ անոր նման ըլլայ անհաշտ պայքարող մը յանուն պրոլետարական գործի:

(ՓՐԱՎՏԱ, 7 Յուլիս)

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐԸ
ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

—.—

ԼՈՆՏՈՆ.— Այս ամառ անգլիական վեց նահանգներու արիները մեծ հաւաքոյթ մը կազմակերպած են օգոստոս 1էն մինչեւ 10ը, Փլիմութ ծովեզերեայ քաղաքի շրջակայքը: Այս անգամ եւս հայ արիները հրաւէր ստացած էին մասնակցելու:

Որոշուեցաւ մեր սկաուտներէն կազմել ներկայացուցիչ պատուիրակ մը ուղարկել առաջնորդութեամբ միութեանս գործադիր խորհուրդի երկու անդամներու: Ուստի 31 յուլիսին ճամբայ ելլելով [illegible] Սէն Լազարէն, յաջորդ առաւօտ ժամը վեցուկէսին հասանք Սաութէմթըն, ուր խումբ մը երէց սկաուտներ մեզ կը սպասէին: Օրինական պարտականութիւնները կատարելէ յետոյ, սկաուտները մեզ առաջնորդեցին կանոնաւոր ճաշարան մը, ուր թէթեւ ճաշ մը ըրինք ընկերական զուարթ կատակցութեամբ: Ճաշարանի փոխ - [illegible] կը հարցնեմ թէ Անգլիացիները Հայերը կը սիրե՞ն եւ կամ տեղեակ են անոնց դժբախտ պատմութեան: «Այո, կ'ըսէ, ատեն մը մեր թերթերը բաւական տեղեկութիւններ տուին ձեր երկրի եւ ժողովուրդի մասին»: Կէս ժամ յետոյ, քաղաքին սկաուտներու պետը Մ. Փարիս եկաւ մեզ տեսնելու եւ բարի գալուստ մաղթելու: Ետոյ մեզ առաջնորդեցին կայարան, եւ սպասեցին մեր մեկնումին: Քիչ յետոյ ուրիշ կարեւոր պաշտօնեայ մը եկաւ մեզ ողջունելու.

Ժամը 10ին 10 մնացած շոգեկառքը մեզ տարաւ դէպի Անգլիոյ միւս ծայրը, անցնելով ընդարձակ արտերէ, պարտէզներէ եւ երբեմն ալ կոկիկ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՀԱՃԻ ՄԱՐ

— Չլինի՞ թէ Հայաստանի մասին եղած խօսքերէն ազդուած, վախենում ես, թէ լաւ չապրիս, անօթի մընաս այնտեղ:

— Ո՛չ, բանէ մը չեմ վախենար, ուր որ Հայն է, հոն դրախտ է ինծի համար: Բայց ի՞նչ ընեմ երթամ, ալ ծերացեր եմ, բանի մը պէտք չեմ. բեռ պիտի ըլլամ իրեն: Աստուած իր արեւը օրհնէ: Թող ամուսնանայ, ես հոսկէ կ'օրհնեմ զիրենք:

Քանի կրնամ, հոս գիւղացիներու մէջ ձեռքիս աշխատանքով կ'ապրիմ, վերջն ալ կը ձգեմ Աստուծուն:

Ատանկ գրէ: Գրէ որ ծերացեր եմ, բանի մը պէտք չեմ: Թող ամուսնանայ ես կ'օրհնեմ զիրենք: Շնորհակալ եմ իր ղրկած դրամին համար, որ պիտի զանձեմ: Մնացածը սիրտս կարդալով դուն յարմարցուր:

Որքան փորձեցի համոզել, որ այդպէս չըրէ, որ մտածէ երթալու մասին, չեղաւ, պնդեց իր ըսածի վրայ:

Գրեցի իր ուզածի պէս:

Աղջկանս հրամցրած սուրճը խմելով կեանքս օրհնեց եւ թանկագին նամակը առած՝ գնաց:

Անցել էր բաւական ժամանակ: Մի օր Հաճի մարը նորէն եկաւ մօտս, մի նամակ ձեռքը:

Կարդացի նամակը.

«Սիրելի Հաճի մար,

Նամակդ ստացայ: Կարճ պիտի գրեմ: Գրում ես թէ ծերացել ես, բանի պէտք չես: Յիշե՞ր, իսկ ես «խլէզի պէս բան մը», բանի պէ՞տք էի երբ քաշեցիր հանեցիր ինձ փոսէն, մօր պէս խնամեցիր եւ կեանքս դարձուցիր: Ոչ, մայր, ոչ մէկ պատճառաբանութիւն, պիտի գաս: Գրել եմ ընկերներուս որ բանի դրկեն քեզ: Պիտի գաս, քո ձեռքերով կարգես ինձ. Ուզում եմ, որ թեւերիս մէջ մեռնես, հայրենի հողի մէջ ամփոփեմ քեզ, եւ ապրող ընտանիքս կենդանի յուշարձան դնի քո նահատակների սուրբ յիշատակին:

Ծ'կ: Քո՛ ՀԱՅԿ

— «Դեռ ալ ինչ է պզտիկ կապիկ», ես Հայ կը կանչէի:

— Հայն ու Հայկը մէկ բան է, Հաճի մար, դու այն ասա, հիմա ի՞նչ գրեմ:

Լռեց: Թողեցի որ մտածէ: Ես թուղթ ու գրիչ պատրաստեցի:

— Գրում եմ, Հաճի մար, որ չես ուզում գնալ, որ . .

— Ո՛չ, ո՛չ, ատանկ մի գրեր:

Ձեռքս բռնեց Հաճի մարը.— Գրէ թէ քանի որ կ'ուզես, պիտի գամ արեւդ օրհնելու, թեւերուդ մէջ մեռնելու, հայրենի հողի մէջ թաղուելու համար: Ալ պիտի գամ քովդ, իմ անուշ Հայս.

Ու Հաճի մարը կարաւանին հետ գընաց Հայաստան:

Վերջին անգամ երբ եկաւ հրաժեշտ տալու ինձ, մէկ աչքում արցունք ունէր, մէկ աչքում ժպիտ:

— Կ'երթամ աղջիկս, կ'երթամ Հայաստան, Հայիս քովը: Ա՜, գիտնաս թէ որքան ուրախ եմ, Հայս պիտի տեսնեմ, Հայս Հայաստանի մէջ ...

Չհաւատալիք բան մը, առասպելային պարգեւ մը:

Բայց ցա՜ւ մը, վիշտ մը ունիմ սրտիս մէջ: Որուն որ մնաս բարի կ'ըսեմ կը զգամ թէ բան մը ունին ինծի ըսելու, որ չեն ըսեր, երբ կը բաժնուիմ ինծի կը թուի թէ սրտիս կէսը անոնց ձեռքը կը թողում, մէկ աչքս յառաջ կը նայի, մէկալը ետ: Մէկ ականջս անդին ձայնին է, մէկալն ասդին, մէկ ոտքս յառաջ կը քալէ, մէկալը ետեւէն չի շարժիր, ու ես չգիտեմ ի՞նչ ընեմ, ի՞նչպէս բաժնուիմ, ի՞նչպէս սրտիս կէսը հոս թողած, կէսովը ապրիմ, ինչպէ՞ս ... ինչո՞ւ ատանկ ըլլայ, ինչո՞ւ չկրնայինք ամէնքս մէկ .

Ու արցունքներն ընդհատեցին Հաճի մօր խօսքը: Համբուրեց զիս մայրական ջերմ համբոյրով եւ լուռ իջաւ սանդուղներէն:

Ու երբ կ'թռած ծունկերով, երերալով նա իջնում էր սանդուղներէն, ես յիշեցի իր երազը, ինձ թւում էր թէ յուզումէն եռած է Հաճի մօր սիրտը, արիւնը խուժում է գլուխը, երկարում են մազերը, երկարո՜ւմ են, հիւսւում իրար, դառնում կամուրջ: Ու ինձ թւում էր թէ լսում եմ իր ձայնը, որ կանչում է.

— Անցէ՛ք, եկէ՛ք, եկէ՛ք ...

ԽԼԼԷՆ ԲՈՒԽԶԱՆԴ

(Վերջ)

գիւղաքաղաքներէ։ Խոչ գեղեցիկ տեսք ունին գործաւորներու միօրինակ տնակները, հրճապատուած պզտիկ պարտէզներով, որոնք զարդարուած են զանազան բոյսերով։

Ժամը 3ին հասանք Փլիմութ։ Կայարանին մէջ զարմացած մեզի կը սպասեն մասնաճիւղի սկաուտները եւ իրենց շրջանային պետը, չափազանց գէր եւ 50 տարեկանի մօտ եկեղեցական մը։ Ցետոյ մեր գոյքերը առին, մեզ առաջնորդեցին գեղջի կառք մը, որ տարաւ ծովեզերք։ Պզտիկ նաւ մը մեզ փոխադրեց բանակավայր։

Երբ հասանք մեզի յատկացուած վայրը, զարմացած տեսանք մուտքին վրայ, հսկայ տախտակի մը վրայ հայկական եւ անգլիական դրօշները, բծախնդրութեամբ գծուած։ Մեր գոյքերը տեղաւորեցին, մեզ ալ առաջնորդեցին բանակումի պետին վրանը (Մաթ. Օսթէն), ուր ծանօթացանք ամբողջ կազմակերպիչ յանձնախումբին հետ։

Բանակավայրը երեք հսկայ մասերու բաժնուած է, կարմիր, կապոյտ եւ ճերմակ։ Հայերս կարմիր բանակավայրին՝ Տէվրն նահանգի խումբերէն մէկին մէջ ենք։ Ֆրանսացիները 44 հոգի են, բայց երկու բանակավայրի բաժնուած։ Բանակավայրէն կը տեսնենք ամբողջ Փլիմութ քաղաքը եւ ծովին վրայ շարուած հսկայ զրահաւորները։

Կիրակի առտու Մաթ. Հիւպըրթ Մարթին, միջազգային գրասենեակի տնօրէնը եկաւ բանակավայրը այցելելու եւ ուրախացաւ մեզ տեսնելուն։

Երեքշաբթի 3 օգոստ. ժամը 9ին բոլորս ալ քաղաք կը մեկնէինք մեծ տողանցքի մը։ Շատերը մասնաւոր յարգանքի կ'արժանանան։ Ժամը 10ին ամբողջ քաղաքը անցնելով հասանք մարգագետին, որուն չորս կողմի նստարաններու վրայ տեղաւորուած են հազարաւոր սկաուտներ, արենոյշներ եւ գայլիկներ։

Հրաւիրուած ազգերէն ութը ներկայ են ու մաս կը կազմեն տողանցքին իրենց դրօշներով։ Բազմանդամ նուագախումբ մը սկսաւ նուագել աշխոյժ քայլերգ մը, մինչ հազարաւոր արենոյշներ գոյնզգոյն գլխարկներով սկսան զանազան մարզանքներ կատարել, որոնք վերջացան սկաուտական հսկայ նշանակի մը շինութեամբ։ Ցետոյ կատարեալ կարգապահութեամբ դարձան իրենց տեղերը։ Ամէնքն ալ մութ կապոյտ հագուած են եւ իրենց միօրինակ շարժումները մեծ տպաւորութիւն կը գործեն։

Ժամը 3ն է, պատրաստուած ենք պաշտօնական տողանցքին։ Ցանկարծ սկաուտ պետը լորտ Պէյտըն Փաուլ ինքնաշարժէն դուրս կ'ելլէ եւ հաւաքներու մէջէն անցնելով կ'երթայ իր տեղը գրաւելու։

Հիմա մարգագետինը շրջանը 10 հազար ժողովուրդ տեղաւորուած է ու մենք անհամբեր կը սպասենք տողանցքին։ Առաջին շարքերը սկսան շարժիլ, ահա կը հետեւին ծածերու տարածին տակ. բոլոր դրօշները կ'անցնին պետին աջէն, կանգ կ'առնենք մէկ գծի վրայ։ Հինգ վայրկեան յետոյ պետը կ'այցելէ մէկիկ մէկիկ բոլոր ազգերու ներկայացուցիչներուն։ Պարզը կուգայ մեզի, խմբապետ Սերոբ Ֆարչեանի ձեռքերը թօթվելով, կ'ըսէ թէ ուրախ է հայ սկաուտները տեսնելով։ Այս արարողութենէն վերջ սկաուտները մարգագետինը կը պարպեն, ապա քաղաքին սկաուտները զանազան մարզանքներ կը կատարեն։ Իսկ մարզիկները մարզական ընդհ. շարժումներ կ'ընեն, երեքշաբթի, 4 օգոստ. բանակումի կրակ կայ, կը պատրաստուինք կովկասեան պար մը պարելու։ Ժամը 9ին բեմ կ'ելլենք քանի մը հայկական երգեր երգելէ յետոյ, կը սկսի պարը, որ կը վերջանայ անընդհատ ծափերով։ Ֆրանսական խումբէն ռուս տղայ մը փորձեց անոնց երգած եղանակով ռուսական պար պարել, իբրեւ Ֆրանսական ցոյց մը։

Չորեքշաբթի 5 օգոստ. 11ին, զրահաւորները այցելելու գացինք։ Հրաշալիք մըն է աշխարհի ամենամեծ զրահաւորը, «Րօտնի» երկաթեան. շարուած թնդանօթներու խողովակները 50—60 սանթիմեթր լայնք ունին, իսկ նաւուն ներսը, իսկական գործարան մըն է ուր ամէն ինչ կը շինեն։ Քիչ հեռուն «Զիւրիբոս» զրահաւորն է որ օդանաւեր կը փոխադրէ։ Մեր այցելութիւնը շատ բան սորվեցուց մեզ բոլորիս։ Նաւային պատերազմի մը բոլոր կատարելագործուած նորութիւնները աչքէ անցուցինք, տեսանք թէ ինչպէս սուզանաւ մը ջուրին տակ կ'երթայ եւ յետոյ երեսը կը վերադառնայ։ Եթէ քիչ մը սպասելու համբերութիւն ունենայինք, կրնայինք մենք ալ այցելել։ Տեսանք թէ ինչպէս զրահաւորը թորփիլներ կը նետէ։ Ձայնասփիւռի մը հրամանով ամէն մարդ իր տեղը կը վազէ եւ մինչ նոյն աներեւոյթ հրամանատարին ձայնով թնդանօթներ կը գոռան։ Տեսանք թէ ինչպէս ծովային հագուստներով մարդիկ ծովին մէջ կ'իջնէին եւ բաւական ատեն մը յետոյ դուրս կ'ելլէին։ Մինչեւ ժամը 7 այսպէս հետաքրքրական պտոյտներ կատարելով բանակավայր վերադարձանք, մտածելով որ աշխարհը նոր պատերազմի մը չմատնուի ...

ՔԵՐՈՎԲԷ ՓԱՐԹԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի «ՏՈՒՆ»Ը (Սեփական տպարան)

Հայրենակիցներ,

Տասներկու տարի անընդհատ հետեւած ըլլալով «Յառաջ»ի հրատարակութեան, իբրեւ բարեկամներ եւ ընկերներ, եւ շատերս ալ իբրեւ աշխատակիցներ, պարտականութիւն կը սեպենք նախաձեռնութիւն ստանձնել, «Տուն» մը պատրաստելու անոր, սեփական տպարանով։

Այս նախաձեռնութեամբ, մեր գոհունակութիւնը պիտի ըլլայ ոչ միայն ընթացք տալ ընդհանուր բաղձանքի մը, որ շեշտուեցաւ «Յառաջ»ի տասնամեակին բոլորման առթիւ, այլեւ զարկ տալ հայկական մամուլի զարգացման, այս օտար ափերուն վրայ։

«ՅԱՌԱՋ» լման տասներկու տարի արհամարհեց բոլոր խոչընդոտները ու տագնապները, շնորհիւ իր խմբագրութեան եւ վարչութեան, աշխատակիցներուն եւ աշխատաւորներուն անվհատ եւ տոկացող ճիգերուն, եւ այսօր հպարտութեամբ եւ աւելի ինքնավստահ կը շարունակէ իր ճամբան։

Այս յաջողութենէն վերջ, ան պէտք էր ունենար իր սեփական տպարանը ու խմբագրատունը, բոլոր յարմարութիւններով, որպէսզի կարենար եթէ ոչ ընդարձակել իր բեռը, գոնէ զարգանալ աւելի լայն պայմաններու մէջ։

Թերթը չունի ոչ եւ է միջոց, լրացնելու համար այս տարրական պահանջը։ Եւ անոր բարեկամներուն կ'իյնայ օգնել, համաձայն իրենց կարողութեան, որպէսզի գոյանայ նուազագոյն հիմնադրամը։

Ուրեմն կը հրաւիրենք «Յառաջ»ի բոլոր բարեկամները, գիւրացնել մեր գործը, անհատապէս կամ հաւաքաբար, ի հարկին կազմելով յանձնախումբեր կամ «Բարեկամներու Միութիւններ», համաձայն տեղական պայմաններու, Ֆրանսայի թէ արտասահմանի մէջ։

Նախաձեռնող յանձնախումբս սիրայօժար կ'ընդունի անդամակցութիւնը «Յառաջ»ի այն բարեկամներուն, որոնք կ'ուզեն գործնապէս աջակցիլ իր աշխատանքներուն։

Կը խնդրուի տրամադրուած գումարները ղրկել ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԳԱՆՁԱՊԱՀԻՆ, ուղղակի կամ «Յառաջ»ի միջոցաւ, եւ կամ վճարել տեղական յանձնախումբերու։ Ցանկերը օրը օրին պիտի հրատարակուին։

ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Նախագահ՝ ՏՕՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ, փոխ-նախագահներ՝ ԱԼ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ եւ ՏԻԳՐԱՆ ԲԵԳԶԱԴԵԱՆ. գանձապահ՝ ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆ, անդամներ՝ Գ. ԲԱԼԱՅԵԱՆ, ՀՐԱՆԴ ՍԱՄՈՒԷԼ, Ս. ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ եւ Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ։

Քարտուղար՝ ՀՐԱՆԴ ՎԻՇԱՊԵԱՆ։

ԳԱՆՁԱՊԱՀԻ ՀԱՍՑԷՆ.— **Léon Babonian, 9, Rue Charlot, Paris (3):**

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ.— Հ. Վիշապեան, «Յառաջ»ի միջոցաւ։

ԿՆՈՋ ՎԵՐԵԼՔԸ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ՄԷՋ

Չեխոսլովաքիոյ մէջ կիները քաղաքական եւ ընկերային կարեւոր դիրքեր գրաւած են, եւ այս՝ հինէն ի վեր։ Անոր թէ ինչու աւանդութիւն մը կ'ըսէ թէ ի սկզբանէ ... Չեխիոյ պատմութեան մէջ կ'երեւի չեխ կինը։

Եւ այժմ 8 երեսփոխանուհի եւ 5 ծերակուտականուհի, խորհրդարանին մէջ։ Եւ, Երեսփ. Ժողովին մէջ, երկուքը համայնավար, իսկ Ծերակոյտին մէջ՝ մէկը համայնավար։

Այսուհանդերձ տակաւին նախապաշարումներ կան Չեխոսլովաքիոյ

Փրակայի քաղաքապետական խորհրդականներէն տիկ. Պլամինկովա, ֆրանսացի հրապարակագրի մը հետ խօսակցութեան ընթացքին, կ'ըսէր վերջերս թէ չեխական սահմանադրութեան մէջ ոչ սեռի խտրութիւն կայ, ոչ ալ ընկերային ծագումի։ «Ընտրութեանց մասնակցելու իրաւունք ունին երկրին քաղաքացիները անխտիր, կը բաւէ որ լրացուցած են 21 տարիքը»։ Ուրեմն կին թէ այր կրնան քուէ տալ բոլոր քաղաքացիները եւ քաղաքացուհիները։ Դարձեալ առանց սեռի խտրութեան, ընտրուելու իրաւունք ունին բոլոր քաղաքացիներն ու քաղաքացուհիները, 30 տարիքը լրացնելէ վերջ։ Ծերակուտականներու ընտրութեան մասնակցելու համար, պէտք է լրացուցած ըլլալ 26 տարիքը։ Իսկ ծերակուտական ընտրուելու համար, պէտք է ըլլալ առնուազն 45 տարեկան։

Չեխ կնոջ ազատագրութիւնը կը սկսի Չեխիոյ ազատագրութեան հետ։ Հիւսեաններու բացած պատերազմի օրերուն, ԺԶ. դարուն, երբ այրերը, իբրեւ «Աստուծոյ ռազմիկները», յանուն խղճի եւ հայրենիքի ազատութեան, կը կռուէին կայսեր բանակներուն դէմ, կիներն ալ, նոյն անունին տակ զէնք առած՝ կը կռուէին օտարներուն դէմ։

Չեխիոյ մէջ, կինը միշտ յարգանքի արժանացած է ամէն ատապարէզի մէջ, — այրերը կը զգուշանան որ եւ է նուաստացուցիչ ակնարկ կատարել կիներու մասին։ Կը յիշուի միայն ԺԶ. դարու գրողի մը անարգական խօսքը, որ շատ կը յիշեցնէ մեր մէկ առածը, — «մազը երկար, խելքը կարճ»։ Ուրիշ չեխ գրող մը եւս կիներուն կը յանձնարարէ լուռ կենալ հաւաքոյթներու մէջ, բերան չբանալ երբեք, աւելցնելով որ կիներուն հաւատարիմ միակ ընկերն է աղեկատը։

Այսպէս չեխ գրականութեան մէջ նուաստացուցիչ ոչ մէկ ակնարկ կայ կիներուն մասին, ոչ ալ այն պայքարներուն առնչ, զորս չեխ կիները կատարեցին յանուն սեռերու հաւասարութեան։

Չեխ կիները, իրենց ազատագրութեան յաղթանակէն վերջ, առաջին անգամ ձեռնարկեցին դպրոցներու շինութեան

Երկրին ազգային, կնոջ վերելքին տեսակէտով, հետաքրքրական է արձանագրել որ Չեխիոյ մէջ ընտրութեան իրաւունք ունեցողներուն հարիւրին 54ը կիներ են, մնացեալը՝ այրեր։ Այնպէս որ կարելի է ըսել թէ երկրին ճակատագիրը կը գտնուի Չեխուհիներուն ձեռքը։

Այս պարագան ոչ մէկ մտահոգութիւն կը պատճառէ երկրին մէջ, գիտնալով որ Չեխիոյ ազատագրական կոմիտէներէն սկսեալ մինչեւ 1918ի յեղափոխական կոմիտէները, որոնց կը մասնակցէին Չեխուհիները, անոնք մարզուած են հայրենիքի ազատութեան եւ պաշտամունքին մէջ։ Երբ երկրին վտանգ մը կը սպառնայ, չեխն ու Չեխուհին մէկ սիրտ մէկ հոգի կը փութան պաշտպանութեան։

Երկիրը լաւ կազմակերպուած է մարզական, առողջապահական, մայրութեան եւ մանկութեան պաշտպանութեան տեսակէտով։ Եւ այս ամէն աշխատանքներուն մէջ կը տեսնուէր չեխ կիներուն ազդեցութիւնը։

Վերջերս, սակայն, Չեխուհիները կորսնցուցին ընտրութեանց մէջ։ 1921ին խորհրդարանին մէջ ունէին 13 երեսփոխան եւ 3 ծերակուտական, այժմ ունին 8 երեսփոխան եւ 5 ծերակուտական։ Ի՞նչ է պատճառը, կարելի չէ ճիշդ բան մը ըսել։ Չեխուհիներուն «ձախութի՞ւնը»։ Արդարեւ, հակառակ սկզբնական այն կարծիքին թէ կիները աջերուն պիտի տան իրենց քուէն, Չեխուհիները «ձախ քուէարկեցին», ապահովելով ընկերվարականներու յաղթանակը։ Սակայն ինչո՞ւ նուազեցաւ իրենց «անձեռնմխելիներուն» թիւը։ Ի՞նչ փոյթ, չեխ կինը ուրախ է որ կը մասնակցի իր երկրին վերելքին, ձեռքին մէջ ունենալով սեռերու հաւասարութեան իրաւունքը եւ Չեխիոյ ապագան։

ՄԱՄՈՒԼ

Ներգաղթի խնդիր

Սելանիկի Հորիզոն ենթադրեալ(?) խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (5 օգոստոս).

— «Ներգաղթի լիազօր Դանուշ Շահվերդեան, Ռումանիայէն Հայաստան վերադառնալու առթիւ յայտարարած է Թերթի մը, թէ յառաջիկայ ներգաղթի կարաւանը պիտի կազմուի Ցունաստանէն, Ռումանիայէն եւ Պուլկարիայէն։ Կարաւանին երբ կազմուիլը, սակայն, յայտնի չէ եւ այս մասին պիտի սպասուի Երեւանի — աւելի ճիշդը՝ Մոսկուայի — կառավարութեան հրահանգին։

Այս յայտարարութիւններէն զատ, Շահվերդեան ճառ մը խօսած է նաեւ Քոնսթանցայի մէջ եւ շօշափելով դարձեալ ներգաղթի խնդիրը, կրկնած է տարին տասներկու ամիս լսուող յանկերգները. — «Գաղթահայութիւնը շատ խստապահանջ է այս հարցին մէջ առանց սակայն կատարել ուզելու պէտք եղած չափով իր պարտականութիւնը, բնակարաններու շինութեան հարցին մէջ»։ — «Ներգաղթը մենք կը կատարենք հնարաւորութեան սահմաններուն մէջ»։ — «Այսօր ալ, մեր կառավարութիւնը պատրաստ է նոր կարաւաններ ընդունիլ եւ պիտի ընդունի, սակայն թող գաղթահայութիւնն ալ իր պարտականութիւնը կատարէ լիովին, աւաններ եւ բնակարաններ շինելով»։

Թէ գաղթահայ ժողովուրդը շատ խստապահանջ է ներգաղթի հարցին մէջ,— այդ մասին շատ ճիշդ կը խօսի ներգաղթի Մեսիան։ Տարագիր կեանքի այս տարիներուն, հայ ժողովուրդը, առանց խտրութեան եւ ամէն առթիւ, մէկ հիմնական պահանջ կը ներկայացնէ Երեւանի իշխանաւորներուն. — «Բացէք Հայաստանի դռները եւ կարելի եղածին չափ հոծ թիւով գաղթականներ ներս առէք։ Առէք մեր ուժերը, մեր հաւնածը, ընտրելով, զատելով, մաղէ անցընելով, բայց առէք ի սէր Լէնինի եւ Ստալինի, առէք առանց սակարկութեան, փոխադրեցէք ամէն տարի հազարներով եւ մի բաւարարուիք երեք տարին անգամ մը 2000նոց կարաւան մը տանելով»։

Շահվերդեան, սակայն, ճիշդ չի խօսիր, երբ կ'ըսէ թէ գաղթահայ ժողովուրդը չուզեր կատարել իր պարտականութիւնը, բնակարաններու շինութեան հարցին մէջ։ Իրողութիւնը ամէնէն առաջ այն է, որ գաղթահայ ժողովուրդը հնարաւորութիւն չունի կատարելու իր այդ պարտականութիւնը։ Եթէ պարտականութիւն ըսելով, Շահվերդեան կ'ակնարկէ ժողովրդական հանգանակութեանց՝ տուն մը, կամ քանի մը տուներ շինելու համար Հայաստանի մէջ,— շատ ծիծաղելի պահանջ է։ Մեծ մասով աղքատ կամ միջակ ապրուստ ունեցող տարրէ բաղկացած գաղթահայ ժողովուրդը չի կրնար լծուիլ բնակարանային շինարարութեան շատ խոշոր ձեռնարկին իր համեստ լումաներով եւ այն չափով, որ առիկա բաւարարէ Հայաստան փոխադրուող գաղթականներու զետեղման ձեռնարկին գոնէ մէկ մասը։ Իսկ այդ կամ ասոր մօտաւոր ուղղութեամբ — այսինքն Հայաստանին օգնելու նպատակով — կատարուած ձեռնարկներուն պատմութիւնը յաճախ սիրտ կը խառնէ եւ միտք կը պղտորէ։ Որովհետեւ այդ կարգի ձեռնարկներուն գլուխը միշտ կեցած է եւ կը կենայ հանրածանօթ փտութեան օճախը, որ Հօկ կը կոչուի եւ որուն անհաւատ(?) զեղծումներու պատմութեամբ լեցուած են թերթերը, բոլոր գաղութներու մէջ։ Ժողովուրդը չի կրնար այդ ապականած եւ զեղծարար մարմիններուն վստահիլ իր քրտինքի վաստակը, որպէսզի Ֆրանսայի մէջ եղածին պէս, հաւաքուած հարիւր յիսուն հազար ֆրանքէն միայն հազարը Հայաստան ղրկուի, իսկ 149.000ը կուլ տրուի տեղւոյն վրայ, զանազան առաւ-փախաւներու կողմէ։

Եթէ Շահվերդեանները այս աղտոտ ձեռքերով կ'ուզեն բնակարանային շինարարութեան լծել հայկական գաղթաշխարհը,— ձախողանքի դատապարտուած են։ Ձախողանքի դատապարտուած են, եթէ նոյն իսկ ձեռքերը մաքուր եղած ըլլան։ Հանգանակութիւններով, այսինքն յիսունով, հարիւրով, հազարով եւ նոյն իսկ հարիւր հազարով, կարելի է մէկ երկու տուն շինել եւ հինգ-տասը ընտանիքներ պարտկել, բայց կարելի չէ լուրջ գետնի վրայ դնել բնակարանային շինարարութեան կարեւոր գործը։

Ուրիշ առիթներով ալ ըսած ենք, որ Երեւանը, ներգաղթի գործը պէտք է հետապնդէ, իբրեւ պետական շինարարութեան ձեռնարկ եւ անոր տրամադրէ իր առաւելագոյն միջոցները, այնպէս ինչպէս կը տրամադրէ շինարարական ուրիշ մարզերու մէջ։ Երեւանի կառավարութիւնը այս բանն է որ չէ ըրած կամ ըրած է շատ չնչին համեմատութեամբ մը։

Մեծ սխալ է՝ բոլորովին բարեսիրական գոյն տալ ներգաղթին եւ անոր հետ կապուած բնակարաններու շինարարութեան եւ հանգանակութեանց կամ ֆոնտերու ապաւինիլ, զանոնք իրականացնելու համար»։

ՀԻՆ ՌՈՄԱՆԿԱՐՆԵՐ

Նկարիչ Շարբաչեան, Թիֆլիզի մէջ, Խոջեվանքի եկեղեցիին պատերուն հաստ ծեփը քերելով երեւան հանեց 15 որմանկարներ, որոնք կը պատկանին ԺԵ. դարուն։ Որմանկարները գրեթէ անեղծ կը մնան։

ՆՐԲԱՂ

Անցեալ օր ձեր շունը ոտքս խածաւ եւ դժուարաւ ազատեցի բերնէն։

— Այո, բարեկամ շուները մարդոց շատ հաւատարիմ են, մէկ մը որ բռնեն՝ չեն ձգեր։

×

Կինը.— Քեզի հետ ամուսնանալու համար ետեւէդ չվազեցի։

Այրը.— Ծուղակն ալ տեղէն չի շարժիր, բայց մուկերը կ'երթան կը բռնուին

×

Սպասուհի.— Պարոն մը եկած է, ձեզ տեսնել կ'ուզէ։

— Այսօր զիս հանգիստ ձգէ, ըսէ որ հոս չեմ։

— Անկարելի է, Պարոն, եկողը 20 Ֆր. տուաւ որ շիտակ խօսիմ։

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

Հիւանդութեանս ծանր շրջանին արգիլած էին այցելութիւնները, բայց մայիսի մէջ հնարաւորութիւն ունէի մօտ մարդիկ ընդունելու։ Վարդան վարդապետն էր որ կուգար դուրսէն տեղեկութիւններ հաղորդելու։

Օր մը յանկարծ, միւթէսարրիֆը եկաւ ռազմկանապետի(?) եւ մէկ ռամկականի(?) հետ։ Լուրը գացած էր ընկերներուն. տուն լեցուեցան 8—10 ընկերներ։ Միւթէսարրիֆը շատ արագաւ հարցափորձ ընելով հեռացաւ։ Հետեւեալ օրը եկաւ փոստի միւտիրը, իմ հայրենակիցը. մտածկոտ էր եւ լուռ։ Կոնեակէն(?) քանի մը գաւաթ պարպելէ վերջ սկսաւ շուրջը նայիլ. ընկերները հասկցան, որ կ'ուզէ մինակ մնալ ինծի հետ (անկէ չէին կասկածեր) եւ հեռացան։ Միւտիրը քիչ մը հազալէն վերջ, գլուխը մօտեցուց անկողնիս ու յուզուած ձայնով շշնջաց. Զգոյշ եղիր. Աստուած ազատէ քեզի ու Հայերուն. եթէ իսկ ի վիճակի լինիս անկողնէն ելլելու, մի՛ ելլեր, ծանր հիւանդ ձեւացիր. մինակ չմնաս. այս խնդիրը «անհատար»(?) — միւթէսարրիֆին կ'ակնարկէր — չարիք պիտի ըլլայ երկրին ... եւ կուգամ դարձեալ եւ պէտք եղած ժամանակ ինչ որ պէտք է կ'ըսեմ քեզի» ... Ու անմիջապէս ելաւ եւ մեկնեցաւ։

Անկէ քանի մը օր վերջ միւթէսարրիֆը երկրորդ անգամ Բաղէշ գնաց։ Նոյն ատեն միւտիրը Թուրքերէն գրուած փոստաքարթ մը ղրկեց ինծի. Էնկիւրիէն էր եկած, իմ հասցէին եւ երբորս(?) ստորագրութիւնը կը կրէր, իսկ ձեռագիրը Շահրիկեանինն էր. կը ճանչնայի (Պատրիարքարանի շատ մը Թղթերը իր ձեռքով էին գրուած)։ Կը գրէր թէ շատ մը ընկերներու հետ (մէկ քանիներուն անունները կուտար՝ հոն են եկած. դրամ կ'ուզէր եւ պայմանական խօսքերու շարան մը, որմէ դժբախտաբար, բան չհասկցայ, ու ցաւ եղած է ինծի. Հասկցանք միայն որ աքսորուած են Պոլսէն ... Վարդան վարդապետի հետ խորհրդակցելով՝ ուզեցինք տեղեկանալ նաեւ Կիլիկիոյ ժողովրդի վիճակը։ Հոն պիտի գտնուած լինէին իբր ուսուցչուհի, իմ լաւ ընկերներէն Օր. Տիրուհի Ազարեանը (ներկայիս Տիկ. Միսաքեան) եւ Զարուհի Փէշտիմալճեանը։ Հեռագրեցի իմ անունով, խնդրելով որ նարինջ եւ կիտրոն ղրկեն ինծ։ Պատասխանը եկաւ 5—6 օրէն. կ'ըսէին թէ ժողովուրդը երկրէն հեռացած ըլլալուն համար, նարինջները փճացած են ... քիչ մը. «Թուքով փակցուած» հեռագիր էր, բայց շատ բան ըսաւ մեզ։

Ցոյն թէշկադեանէն(?) լուրեր կ'առնէինք Տարօնեանի(?) կուսեներէն. անոր կարծիքով սերբու խնդիր է. Պոլիսը պիտի գրաւեն եւ պատերազմը պիտի վերջանայ։

Բաղէշէն վերադարձին, միւթէսարրիֆը նորէն պատուեց ինծ իր այցելութեամբ։ Շատ լաւ տրամադրութեան մէջ էր։ Ես, որ ելած էի անկողնէն եւ սենեակի մէջ ուժերս կը փորձէի, անմիջապէս մտայ անկողին եւ գէշ լաւ թոյլ ձեւացայ։

Միւթէսարրիֆը ըսաւ թէ Բաղէշի մէջ տեսած է Վռամեանին, որ Պոլիս կը վերադառնար. «շատ խելացի եւ գիտուն մարդ է, աւելցուց, ճամբու դրինք. բարեւ ըրաւ. ինչպէս, դուք ալ քանի մը օրէն կ'ելլէք անկողնէն, ձեզի հետ 2—3 շաբաթ կ'երթանք վերի այգիները օդ առնելու. կը կազդուրուիք ու անկէ յետոյ կը մեկնիք։ Դէ, շուտ ըրէք, չ'ըսա, կատակով վերմակը ծեծեց քանի մը անգամ։

Չգիտեմ ի՛նչ մտածմամբ (անշուշտ հիւանդութիւնը նման տարօրինակ տրամադրութիւններ կը ստեղծէ) վայրկեան մը միտքէս անցաւ բարձիս տակէն ատրճանակս հանել եւ կրակել վրան — երանի ըրած լինէի։ Ելաւ եւ մեկնեցաւ։

Ընկերները զինուած, յարուած հետաքրքրութեամբ կը հետեւէին անոնց։ Եւ երբ փոստի միւտիրը նորէն այցի եկաւ. հաստատեց Վռամեանի անցնիլը Բաղէշէն, ինքն ալ, ի հարկէ չէր գիտեր, որ գազաններու պէս պիտի յօշոտէին զայն Պաթման Սուի կամուրջին քով։ Միւտիրը յայտնեց նաեւ, թէ միւթէսարրիֆը անձամբ ստուգելու կուգայ. եթէ առողջ տեսնէ, պիտի ձերբակալէ ...

Սասուն ղրկուած մեր ընկերները օրէ օր տեղեակ էին անցուդարձէն. Վարդան վարդապետը եւ ընկերները պարբերաբար լուր կուտային։ Սասունի ընկերները խիստ անհանգիստ էին իմ վիճակի նկատմամբ։ Ցունիսի սկիզբն էր, երկու անգամ լուր ղրկեցին որ պահուիմ կամ Սասուն բարձրանամ. անհնար գտայ վարդապետին մինակ թողուլ։ Անգամ մը լուր էր գացած որ Մուշի մէջ ձերբակալութիւններ կը կատարուէին. Մեծն իր խումբով իջած էր Կուրտիկէն։

Ես եւ շրջապատիս ընկերները կը զգայինք որ սուրը կախուած է մեր գլխուն. մէկ օրէն միւսը ինծ եւ աչքի ինկած ընկերներուն կրնան ձերբակալել։ Մանաւանդ անկողնէն ելնելէս ետքը պէտք էր ինծ քիչ մը թարմ օդ եւ քալելու վարժութիւն։ Ցերեկին երբեմն սկսայ դուրս գալ առուի եզերքով. աջէս եւ ձախէս տղաք կ'ուղեկցէին

Ցունիսի երկրորդ կէսին էր, երբ միւտիրը հեռագրատան պաշտօնեայ երիտասարդ ընկերը ղրկած էր ինծի ըսելու, թէ զգոյշ ըլլամ, տունս փոխեմ ... Այդ թելադրութեան վրայ, գիշերները ճրագս վառ կը ձգէի, իսկ ինքս Պօղոսի հետ կ'երթայի ուրիշ տեղ գիշերելու։

Այդ օրերէն մէկը, յանկարծ, Սասունէն Վահէ իմ զինակիցներէն Մաաթէոսը եկաւ 5—6 զինուորներով. եկած էր զիս բանի լեռ տանելու այլեւս։ «Միտք չունինք իրի(?) նահատակ դարձնելու քեզ» ըսաւ ան խստօրէն։ Նոյն օրը խնդրած էի Կոտոյի Հաջիին գալ խորհրդակցելու դաշտի եւ քաղաքի ինքնապաշտպանութեան կազմակերպութեան մասին։ Հայկ Միրիջանեանի տանը հաւաքուած էին նաեւ տեղացի ընկերներէն քանի մը կարեւոր եղողները։

Ներկաները, ինչպէս եւ Մաաթէոսը համաձայն էին որ Տարօնի ամբողջ ժողովրդի փրկութեան խնդիրն է որ պիտի շօշափուի. Սասունը չի կրնար ապաստան դառնալ հարիւր հազարէ անց ժողովրդին, ուրեմն պէտք է ջանալ վայրերուն մէջ ինքնապաշտպանութիւնը կազմելու։ Ափսո՜ս, քիչ մը ուշ, բայց պատրաստուեցաւ ծրագիր մը, որուն համաձայն դաշտը կը բաժնուէր հինգ ինքնապաշտպանութեան շրջանակներու, իրենց շրջապատներով։ Կը կազմուէին պաշտպանողական եւ Թռուցիկ խումբեր, կ'արձանագրուէին զէնքերը եւ փամփուշտները. կը նշանակուէին համապատասխան վարիչներ, կ'որոշուէին կապերը, դիրքերը, պահեստները եւն.։

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(23)

*** Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ 12 օր առաջ Հռոմի ապանիական դեսպանատան զինուորական եւ նաւային կցորդները դեսպանին գրասենեակը մտնելով, ատրճանակները քաշեցին եւ պահանջեցին որ հրաժարի։ Դեսպանը բողոքեց, բայց յետոյ ստիպուեցաւ ստորագրել հրաժարագիրը։ Իսկ նոր դեսպանը ամբողջ մէկ շաբաթ աշխատեցաւ գործի ձեռնարկելու, եւ ի վերջոյ յուսահատեցաւ։ Դեսպանը իրապէս բանտարկուած էր իր գրասենեակին մէջ, շրջապատուած՝ զինուորական եւ նաւային կցորդներէն եւ քարտուղարներէն, որոնք հրաժարում կը պահանջէին։ Առեւտրական կցորդը փորձեց դուրս ելլել եւ ոստիկան կանչել, բայց վար դրուեցաւ։ Բուռն վիճաբանութենէ մը վերջ, նորեկն ալ ստորագրեց իր հրաժարագիրը

*** Պերլինի դեսպանը հրաժարած ըլլալով, Ստոքհոլմի դեսպանը դըրկուած էր իբրեւ յաջորդ։ Նոր դեսպանն ալ հրաժարեցաւ եւ Ստոքհոլմ վերադարձաւ.

ԱՐԴՈՎԻՉ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Յունական թերթերը շռնդալից յայտնութիւններ կը հրատարակեն համալսարանական դաւերու մասին։ Այդ պատմութեանց համաձայն, համալսարանները որոշեր էին ոչնչացնել «Այթոս» թորփիլահալածը եւ «Ավերոֆ» յածանաւը։ Աթէնքի գործակալութիւնը կը ծանուցանէ թէ 36 համալսարաններ ձերբակալուած են զինուորական դիկտատուրայի հաստատումէն ի վեր։

Զօր. Մէթաքսաս կոչ մը ուղղելով ժողովուրդին, յորդորեց բոլորանուէր աշխատիլ Յունաստանի ազգային վերածնութեան համար։ «Յոյներ, քաղքենիներ, գիւղացիներ եւ բանուորներ, այլեւս գիտէք թէ ինչ վտանգ անցուցիք օգոստոս 4ին։ Երկու մատ մնացած էր անդունդին եւ դուք ազատեցաք Թագաւորին շնորհիւ։ Մենք բոլորս ալ կը սատնձնենք մեր արարքին պատասխանատուութիւնը։ Ձեր ազատութիւնը կորսուած չէ։ Արդէն թեթեւացում մը չէ՞ք զգար, կրկնակ թեթեւացում մը, մէկը՝ համալսնավարական լուծէն, միւսը՝ ձեր ազատութիւնները կաշկանդող կուսակցութեանց լուծէն… Մասնաւորապէս քեզի կը դիմեմ, հելլէն երիտասարդութիւն։ Մեղքը քուկդ չէ, եթէ անհոգի վարիչներ յոռետեսութեամբ լեցուցին քեզ։ Դուն ինքզինքդ կրնաս գտնել միայն հայրենիքով։ Դուն չես կրնար ապրիլ առանց քու աւանդութիւններուդ եւ իտէալներուդ։ Սուտ են այն օտար վարդապետութիւնները որոնցմով թունաւորել ուզեցին քեզ։ Դուն միայն ցեղին մէջ պիտի գտնես ուրախութիւնը եւ լաւատեսութիւնը։ Մէկդի նետէ բոլոր յոռի ընթերցումները որոնք միայն անբարոյականութիւն եւ վատութիւն կը սորվեցնեն քեզի։ Հելլէններ եւ Հելլէնուհիներ, մեծ թէ փոքր, դէպի յառա՜ջ»։

Նոր մահափորձ մը Ալժերիոյ մէջ

Ընթերցողները կը յիշեն Ալժէի միւֆթիին սպանութիւնը, որուն հետեւանքով ձերբակալուեցաւ իւլէմաներու պետը։

Օգոստոս 11ին նոր դէպք մը պատահեցաւ Քոնսթանթինի մէջ։ Նախկին իմամ Սի Ահմէտ Հապիպ, այժմ ուսուցիչ աստուածաբանական վարժարանին մէջ, փողոցին անցած ատեն մահափորձի ենթարկուեցաւ։ Ահաբեկիչը փախաւ առանց նպատակին հասնելու։ Առաջին քննութենէն կ՚երեւայ թէ կապ մը կայ այս մահափորձին եւ նախորդ սպանութեան միջեւ։ Արդարեւ, միւֆթիին յաջորդութեան առթիւ, ոչ մէկ իմամ յանձն չառաւ աղօթել անոր գերեզմանին վրայ, բացի Ահմէտ Հապիպէ։ Ուրեմն վրէժխնդրութեան համար է որ յարձակում կը գործուի։ Մահափորձին լուրը անմիջապէս տարածուեցաւ քաղաքին մէջ եւ համախմբումներ տեղի ունեցան. բայց ոստիկանութիւնը հանդարտութիւնը հաստատելով ցրուեց։ Բացառիկ միջոցներ ձեռք առնուած են, նոր դէպքեր կանխելու համար։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԶՕՐ. ԿԱՄԼԷՆ, Ֆրանսայի ընդհ. սպայակոյտին նախագահը, Վարշաւա գնաց, մասնաւոր պաշտօնով։ Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կու տան այս այցելութեան։

ԲՈՒՌՆ ՓՈԹՈՐԻԿՆԵՐ ՊԱՏԱՀԵՑԱՆ երեքշաբթի օր, Ֆրանսայի զանազան կողմերը, արկածներ, ողողումներ եւ հրդեհներ պատճառելով։ Երկու բանուորներ հողին տակ մնացին Փորթ-Շամփէռէի մեթրոյին բերանը։ Մէկը մեռաւ, միւսը հիւանդանոց փոխադրուեցաւ։ Բազմաթիւ տուներ ողողուեցան Վերսայլի շրջանին մէջ։ Գաւառի մէջ ալ փոթորիկն ու անձրեւը մեծ վնասներ պատճառեցին։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՀԵՂԻՆԱԿ ՄԸ, Գ. Օրնէ Շամփինյի, 72 տարեկան, աւզի գիշեր յարձակման ենթարկուեցաւ իր բնակարանին մէջ, Մոնաւոժ։ Չարագործը թալլեց անոր բանկոյը ուր կը գտնուէր 17.000 ֆրանք, հազարնոցներով։

ՄԱՐՈՔԻ ՀՐԷԱՆԵՐԸ զինուորական տուրքի ենթարկուած են, Զօր. Ֆրանքոյի հրամանով։ Անոնք որ դրամ չունին, թանձէր կ՚երթան եւ փոխ կ՚առնեն հրէական մեծ դրամատունէ մը։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼԲՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ.Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմի երկրորդ տպագրութիւնը։

Գին Ֆրանսայի համար 5 ֆր., արտասահման 6 ֆր.։

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը։

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին։

Հ. Յ. Դ.

Պատրոյ

ՎԱՆԻԿՕ ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ խումբի ժողովը այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 17 rue Ampère։ Օրակարգ՝ շարունակութիւն նախորդ ժողովի։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ ՏԵՂԻ Կ՚ՈՒՆԵՆԱՅ

Սեպտ. 6ին, ՌՈԹՇԻԼՏԻ մէջ։

Կը խնդրուի նկատի առնել այդ թուականը։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ց. Կ. Խաչի Վալանսի Մասնաճիւղին կողմէ

16 Օգոստ. կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, Բէրէի անտառը

Կը խօսի ՕՐ. Հ. ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

Նուագ, երգ, պար, արտասանութիւն եւ բանախօսութիւն։

Ձուխ եւ առատ պիւֆէ։ Երթուդարձի համար 1.50 ֆր. ճանրակառքով։

ԵՂԻՇԷ ԱՐՋՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

AMDRICAIN LLOYD

48 rue de la République — **7 rue Auber**

Մարսէյլ, Tél. C. 47-22 եւ C. 74-51 — PARIS

Նաւային բոլոր ընկերութիւններու ներկայացուցիչ։

Տոմսակներ՝ ամէն տեղի համար։ Հայ ճամբորդներու համար մասնաւոր գին։ Ունինք թղթակիցներ աշխարհի ամէն կողմը։

ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՏՈՒՆ։

ԵԴՈՒԱՐԴ ԳԱԼՓԱՔՃԵԱՆ

ԴՐԱՄԱՏՈՒՆ, **48 rue de la République, Marseille**

Tél. Colbert 74--51, 47—22

Օտար դրամներու փոխուութիւն։ Չէքեր կը տրուին ամէն երկրի համար։ Կը գնենք եւ կը ծախենք ոսկի դրամներ

ՀԱՅ ԳԱՆՁԱՆՆԵՐ։

ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ ՃԱՇԱՐԱՆԸ (ԱՅՑԵԼՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ)

Ճաշարան **Ֆ Լ Օ Ր Ի Ս**

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Danton : 52 78

Ընտիրներ եւ ընտանեկան խմորեղէններ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԱԼՕՔՕԼԵՐ մարմնակրթական դաշտ մայրաքաղաքէն ընկերացած պ. Մնիկ Խազմաճեանի ի պատիւ համակրական հանդիպում մը կազմակերպուած է «Հայ Սկաուտ»ի կողմէ։ Կը հրաւիրուին Հ. Մ. Ը. Մ.-ականներ ու բարեկամներ. 13 Օգոստ. հինգշաբթի ժամը 2ին, 25 rue Bouret. Մէթրօ՝ Jaurès եւ Bolivar։

ՓԱՐԻԶԻ Տարօն Տուրուբերանի Նահանգային Հայր. Միութեան ընդհանուր ժողովը այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 119 Ավրնիւ տ՚Իթալի սրճարանին մէջ։ Օրակարգ՝ վարչութեան ընտրութիւն եւ զանազան հարցեր։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Քէմախի Բաղարիճ գիւղէն Գ. Միսաք Զալըքեանը։ Տասնեակ տարիներ առաջ կը բնակէր Թիւնիզ։ Յետոյ մեկնած է Ֆրանսա։ Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ K. Torossian. Négociant. 19 Rue des Coulouglis, Blida (Algérie)։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ, Գ. Ճ.— 140։
ՓԱՎԻՕՆ ՍՈՒ ՊՈՒԱ, Ա. Գ.— 35։
ԹՈՒՐԷՖ, Յ. Սօլ.— 35։
ԿՐԸՆՈԲԼԸ, Տօգ.— 50։
ԱՌՆՈՒՎԻԼ, Յ. Խաչ.— 30։
ՎԻԼՄՈՆԲԼԸ, Գալյում.— 100։
ՌՕՄԱՆ, Գործ. Ս. Փ.— 77.60։
ՖՈԺԷՐ, Տարմ. 70
ԿՐԷՆՕԲԼ, Հիւ 250
ԼԻՈՆ, Ա. Տ. Գ 70.
ԱԼՖՕՐՎԻԼ, Տէմ.— 35։
ԱԻՎՐԱՆ, Հ. Խոյ. բնկ.— 70։
ՄԱՐՍԷՅԼ, Կարապ.— 229.20։

ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ

Սկամէ «Յառաջ» գրկեր

ՊԵՐԼԻՆ, Հ. Տ. Օհանեան — օգ. 1էն։
ՊԵՐԼԻՆ, Ա. Վանրամ — օգ. 1էն։
ՊԵՐԼԻՆ, Հ. Սերոբեան — օգ. 1էն։
ԹԷՀՐԱՆ, Յ. Մելիքեան — օգ. 1էն։
ԹԷՀՐԱՆ, Բ. Պապազեան — օգ. 1էն։
ՔԱՇԱՆ, Ք.— օգ. 9էն։
ՄՈՆԹԻԷՐ, Ե. Յ.— օգ. 10էն։
ԱԼՖՕՐՎԻԼ, Տիկ. Գ.— օգ. 10էն։
ՄԷՇԷՏ, Միրզաեան — օգ. 10էն։
ԹԷՀՐԱՆ, Օ. Սիւրմէլեան — օգ. 10էն։
ԹԷՀՐԱՆ, Մ. Եղիազարեան — օգ. 10էն։

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ԵՒ ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

«ՎԷՄ» ի Ժե. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Վ. Մինախորեան, Սրտհուզիչ օրեր.— Վ. Փափազեան, Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը.— Տոքթ. Յ. Թորգոմեան, Յուշատետրս.— Գ. Գիւզալեան, Մեծ յաղթանակի առթիւ.— Յ. Կազանճեան, Համեմատութիւն մը հասմի Ս. Գէորգ եւ Վաղարշապատի Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցիներու յատակագիծերու միջեւ.— Փ. Սամասար, Թիւրքիայի պատմութիւնը.— Ա. Սաֆրաստեան, Քսենոփոնի ուղեգիծը Հայաստանի միջով.— Յ. Ստեփանեան, Թոդրանիկը Սիւնեաց երկրում.— Հայ—Հայկական բանաստեղծութիւններ.— Հին թուղթեր.— Շիրվանզադէի նամակները.— Ընդհանուր.— Ա. Խանջեան, Բաքուն կաթողիկոս, գերասան Յ. Աբէլեան.— Կեանք եւ աշխատանք.— Դիրք եւ Մամուլ.— Գրախօսական։

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթատարական սակի։

Երրորդ շրջանի բաժանորդները կրնան առաջին երկու տարիներու 12 թիւերը ստանալ վճարելով 50 ֆրանք, կամ մէկ գրքի համար 25 ֆր.

Հասցէ.— S. Vratzian, 13 Rue des Platanes, Cité Jardin de Plessis-Robinson, (Seine).

ԱՅՍ ՇԱԲԹՈՒ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ (Aigle d'Arménie

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

ՀԻՄՆՈՒԱԾ 1936 ԻՆ

Նպատակն է՝ նորահաս հայ սերունդին մէջ զարգացնել մարմնակրթանք, կիրարկումը, զարգացնել անոր մէջ երգի ճաշակը, ամրացնել ընկերական յարաբերութիւնները անդամներու միջեւ, պաշտպանել անդամներու ընկերային եւ բարոյական շահերը։

Տեղեկութեանց համար դիմել՝ Գ. ԱԼԹԷՐ ԱՃԵԱՆԻ
14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

«ՇԻՐԱԿ»

Թէ՛ փորձառութեամբ եւ թէ՛ բժշկական ըղձնութեամբ հաստատուած ճշմարտութիւն մըն է որ Արեւելքի իսկական օղին, պատրաստուած զուտ չամիչի հիւթով ու անիսոնով եւ թորուած մասնայատուկ գործիքով (ալամպիք)՝ ազդեցիկ զօրացուցիչ մըն է։ Բայց օղի գործածողը պէտք է գիտնայ ընտրել այն վաճառանիշը՝ որ կ՚երաշխաւորէ անարատ օղիին բոլոր յատկութիւնները։ Այլապէս, օղի անունին տակ՝ խարդախուած եւ քիմիական նիւթերով պատրաստուած ըմպելին կը քայքայէ առողջութիւնը եւ կազմական աղետալի խանգարումներ յառաջ կը բերէ։

«ՇԻՐԱԿ» օղին, որ մասնաւոր ձեռնաշնորհովմ ու անուամբ մէջ հրապարակ հանուած Արեւելքի իսկական օղին է, կը յագենէ օղիէն ակնկալուած բոլոր օգտակար յատկութիւնները։ Ուրեմն, եթէ օղի սիրահար էք, խմեցէք զայն, բայց վճռեցէք եւ խմեցէք Հայաստանի պատմական փառապանծ նահանգին անունով կնքուած եւ Շիրակի շքեղ նկարը կրող պիտակով «ՇԻՐԱԿ» օղին, ձեր առողջութեան դաւաճանած չըլլալու համար։

Մեծաքանակ գնումի համար դիմել՝ Ֆրանսայի եւ գաղթավայրերու միակ արտօնատէր

GRANDE DISTILLERIE DU PARC

1 Bld Onfroy, Prado MARSEILLE, Tél D. 78—73

Լիոնի եւ շրջակայքի միջնորդ D. N. BAHADOURIAN, 2 Sévigné, LYON — Tél. Moncey 32—10

Նիսի միջնորդ H. KHATCHADOURIAN, 24 rue Assalit, NICE - Tél. 841.85

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(17e ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Études Sociales

JURISCONSULTE

de

Droit Français et International Privé

Mandataire en Justice

159 rue Lafayette, Paris (Gare du Nord) Tél. NORD 68—02

ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ ամէն տեսակ գատեր, Փարիզի, գաւառի դատարաններու եւ արտասահմանի մէջ։ Խորհրդակցութիւն իրաւագիտ. ամէն տեսակ խնդիրներու. Արկածի գատեր, ամէն լեզուէ թարգմանութիւններ։ Նաթիւրալիզասիոն, որդեգրման ձեւակերպութիւններ եւ անուններու փոփոխութիւն, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում։ Ամէն տեսակ գործերու խմբագրութիւն։ Իրաւագիտական քննութեանց եւ մրցումներու պատրաստութիւն։ Ձեռներու եւ գաստիարակութիւններու խմբագրութիւն։ Խորհրդակցութիւն 25 ֆր.։ Կ՚ընդունի ամէն օր ժամը 5—7, բացի շաբաթ, կիրակի եւ տօնի օրերէ։

Կ՚ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ։

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
RueCours Lafayette, angle Garibaldi

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ
CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe-LYON.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (67)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Իմ հոգիս ալ եւլլելու վրայ է… — խղճալի ծամածռութեամբ ծիծաղիլ փորձեց Հրայրը, ջուրը ինկած շան նման ցնցելով գլուխը, անկարող դէմքէն ապրիլու նման վազող քրտինքը սրբելու.— տօ, էդ անտէրը…

— Քիչ մնաց պայթիմ… հը՞, Կարօ.

— Հիմա, հիմա…

Կարօն՝ գեղնաւուն հողով լեցուած կաղապարները շարցուցած՝ խնամքով իրար կը հանգչէր երկաթէ շրջանակները, ժեռակ թելով ամուր մը կապելով անոնք իրարու որ ներքին ճնշման դիմանան. Այխատանքը վերջացնելով արձաւ Սարգիսին.

— Ես պատրաստ եմ։

— Հա՞… փոքր ունելիով մը հալոցը տակէն վեր բռնէ. մետաղը շատ ծանր է, վախնամ հալոցը պատռի… Հա, այսպէս… կամաց, Կարօ, ոտքերդ հեռու պահէ… Եթէ հալոցը պատռի… Հրայր, անիւը թող…՝ չուտ… կաղապարը պինդ պահէ… ուղիղ…

Հալոցը կրակի գունդի մը նման կը բոցավառէր։ Սարգիսը ունելիով դըրկեց զայն եւ մօտեցաւ կաղապարին, մինչ Հրայրը անիւը ձգած՝ երկար ունելիով մը կաղապարը ուղիղ վեր կը պահէր։ Թանձր մետաղը շորցած հողի խոռոչէն հանդարտօրէն սկսաւ ծանր ծանր վար հոսիլ, մինչեւ որ փոքր պոռթկումով մը ճաղղեցաւ մետաղի խոռոչի շուրջը ու անմիջապէս սկսաւ կարծրանալ։

Հազիւ Սարգիսը գործը վերջացուցած էր, երբ Հրայրը ձեռքի ունելին մէկդի նետեց ու երկնցաւ գետնի վըրայ՝ ծանր հեւալով։ Կարօն եւ Սարգիսն ալ, ունելիները ջրով լեցուն փայտէ տաշտին մէջ նետեցին, ու տամաուան շոգէն, ծառի մը տակ հանգչող ուղխարներու նման հեւալով, երկնցան Հրայրի մօտ։ Արհեստանոցը հնոցի տաքութիւն ունէր, ուր շնչելը գրեթէ անկարելի կը դառնար։

Ախոռը շէնքուած ագիւսի պատով մը երկու մասի բաժնուած էր։ Առաջին մասին մէջ երեք երիտասարդները կ՚ապրէին՝ ախոռի սաքուն գործածելով որպէս ննջարան, իսկ երկրորդ մասը անոնք վերածեր էին արհեստանոցի։ Արհեստանոցի եւեւի պատին մօտ շինած էին երկաթագործի ավսաբական օճախ մը, նոր ախոռէմի անիւաւոր փուքսով մը, որ ատանապատիկ աւելի զօրեղ էր քան սովորականը, հին ձեւի փուքսերը։ Դրան աջ կողմը հիւսնի կազմուածք մը կար, իսկ ձախ անկիւնը՝ տախտակներու մէջ առնուած դեղնաւուն հողի կոյտ մը, որ կաղապարելու համար կը գործածուէր։

— Հը՞, մեր ազայ, չա՞ս յոգնեցար.— հազածաւ շնչտով հարցուց Սարգիսը Հրայրին, որ մեռելի մը նման փռուած գետին, աչքերը խփած, ծանր ծանր կը շնչէր.— Հապա ի՞նչ կարծեցիր, օղուլ, Հայաստանը ազատելը դիւրի՞ն բան է։

— Վայ, մէկդ չմեռնի Հայաստան,— ծիծաղեցաւ Կարօն՝ երեսի քրտինքը սրբելով, բոլորովին աղտոտ երեսսրբիչով մը— մէկ էս քաշարի գինուոր պոյին նայէ,— ձեռքի երեսսրբիչը նետեց Հրայրի դէմքին, պառկած տեղէն բարձրացաւ եւ անկիւնի հողէ կուժը բերնին մօտեցուց— օխայ…

— Զոռ ու ցաւ խմես,— Հրայրը աչքերը բացած՝ գլուխը Կարօյին դարձուց.— կարծես կուժը այս կողմը չես կրնար անցընել։

— Առ,— ու փոխանակ կուժը տալու՝ ջուրը թափեց Հրայրի գլխուն։

Տղար, հանդարտ, բարկացաւ Սարգիսը,— դուռը կը ծեծեն։

Իսկապէս, որ մէկը դրսի դուռը կը ծեծէր։ Երեք ընկերները անհանգիստ իրարու նայեցան։ Այդ ո՞վ կրնար ըլլալ կէս գիշերէն վերջը եկողը։ Կարօն ախոռի միւս մասն անցաւ ու դրան ետեւը կանգնելով հարցուց.

— Ո՞վ է։

— Ես եմ, բաց։

Գաստամեանն ու Վահէն էին։ Սարգիսն ու Հրայրը նոր եկողի ձայնն առնելով՝ պառկած տեղերէն վեր ցատկեցին ու յանկարծ Գաստամեանի հետ գոնէն ներս մտնող Վահէն ալ տեսնելով ուրախ շրջապատեցին զայն, մինչ վերջինս ծիծաղելով կը նայէր ընկերներու անճանաչելի դարձած դէմքերուն։

— Տղաք, բարեկենդա՞ն է։

Կարօն մէկ թեւէն, իսկ միւսէն ալ Հրայրը բռնած՝ ուրախ բացագանչութիւններով կը քաշքշէին Վահէն եւ անընդհատ հարցումներ կ՚ուղղէին.

— Հը՞, ինչպէ՞ս եղաւ գործը… Յաջողեցա՞ւ… ոսկա՞ն գուրս բերիք…

— Շատ յաջող… երեք հարիւր հազարի մօտ,— Վահէն կարճ կապեց՝ ի զուր փորձելով անոնց ձեռքէն ազատիլ.— անիրաւներ, վրաս գլուխս մըրոտեցիք…

Գաստամեանը արհեստանոց մտնելով ուղիղ կաղապարին մօտեցած էր ակնյայտնի հետաքրքրութեամբ մը։ Սարգիսը ժպտուն դէմքով մօտեցաւ անոր եւ կաղապարի մետաղէ թելը քանդեց։ Երբ շրջանակի երկու հատուածները զատուեցան իրարմէ, հողով ծածկուած երկար գլան մը ինկաւ գետին զեւ այնքան տաք, որ ձեռք դարնել չէր կարելի։

— Կը կարծե՞ս թէ յաջողած է,— մտահոգուած հարցուց Գաստամեանը։

— Եր լուսաւ, յայտնի կը ըլլի։ Այս մեծութեամբ բան մը չէինք փորձած մեր ունեցած կէս կիսատ միջոցներով.— Պատասխանը Սարգիսը եւ ունելիով մը գրկած գլանը կոխեց ջրի տաշտին մէջ։

Վահէն, Կարօն եւ Հրայրը անձամբ րեցին մօտենալ Սարգիսին, որ սառած գլանը ջրէն հանած՝ Գաստամեանի հետ մեծ ուշադրութեամբ կը քննէր։

— Ինչպէս կ՚երեւի, կատարեալ գործ մըն է, եթէ միայն խողովակին ներքին մասին մէջ խոռոչներ չկան,— ըսաւ Գաստամեանը՝ ծանր մետաղը ձեռքին մէջ դարձնելով։

— Հազիւ թէ,— գլանը Գաստամեանի ձեռքէն առնելով պատասխանեց Սարգիսը.— աւելի շուտ ծակերը տաքին մասի վրայ կը գոյանան,— քննութիւնը շարունակելով գոհունակութեամբ եզրակացուց.— այս պայմաններու մէջ այսքանն ալ պէտք կատարեալ գործ մը համարել։

— Հուռա…

Հրայր երախայի մը ագեւորութեամբ Սարգիսի ձեռքէն վերցուց ծանր գլանը, որ երկու ոտքէ աւելի երկարութիւն ունէր.

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.486

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Եգիպտոս, Եթովպիա, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 14 ՕԳՈՍՏՈՍ
VENDREDI 14 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3191

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՍՏԻՃԱՆԱԲԱՐ ԿԸ ՔԱԿԵՆ

Պոլսոյ թերթերը ամէն օր մանր - մունր տեղեկութիւններ կը հաղորդեն, «ազգային» կեանքի մասին, առանց գործածելու այդ խորագիրը:

Այսպէս, անցեալ շաբթու ոստիկան մը կը ներկայանայ Բերայի Թաղ. Խորհուրդի դիւանապետին եւ կ՚ազդարարէ թէ Թաղականէն պէտք է մնան նախապէս հրաժարած չորս անդամներ, իսկ պէտք է արձակուին անոնց տեղը առնուած անդամները:

Նոյն ձեւով նոյն ազդարարութիւնը կ՚ուղղուի, նաեւ, Գասըմփաշայի Թաղ. Խորհուրդին, որ նոր ընտրուած էր, հինը հրաժարած ըլլալով:

Երկու պարագաներուն մէջ ալ, որ եւ է գիր չուղղուիր ոչ Ազգ. Վարչութեան, ոչ ալ Թաղ. Խորհուրդներուն: Ոստիկանը հրամանը կը հաղորդէ դիւանապետներուն, յետոյ կ՚երթայ կը հետապնդէ, — Ի՞նչ ըրիք, հրամանը գործադրեցի՞ք:

Օրինաւոր Թաղ. Խորհուրդին անդամները վախէն ի վախը բացատրութիւններ կուտան: Ազգ. Վարչութիւնը հազիւ կը համարձակի կարծիք յայտնել, արտօնելով թէ ոչ դիմում կատարուած է իրեն, ոչ ալ տեղեկութիւն հաղորդուած »:

Իրականին մէջ, ամբողջ խնդիրը կախում ունի ազդարարող ոստիկանին բարեհաճութենէն: Ուզէ կը ձգձգէ, ուզէ անմիջապէս դատական կոչնագիր ղրկել կուտայ:

Քանի մը տարի առաջ, Պոլսոյ կուսակալութիւնը բարեհաճած էր աւետել թէ՝ կառավարութիւնը նոր կանոնագիր մը կը մշակէ, վարելու համար Փոքրամասնութեանց ներքին գործերը, «համաձայն աշխարհական կարգ ու սարքի տրամադրութեանց»:

Այս յայտարարութեան վրայ, Պատրիարքը — որ իր նախորդներուն ոչ իսկ սաստերը կը ներկայացնէ — բոլորովին քաշուեցաւ իր պատեանին մէջ, իբրեւ պարզ կրօնապետ: Եւ բարեմիտներ հաւատացին թէ այլեւս դժուարութիւն չպիտի յարուցուի բուն ազգ. վարչութեան դէմ, որ կազմուած է աշխարհական եւ բարեյոյս տարրերէ:

Արդ, մինչեւ այսօր լոյս չէ տեսած կառավարութեան կազմական - կանոնագիրը: Եւ յոյս ալ չկայ որ լոյս տեսնէ:

Ատոր փոխարէն, «բարեխնամ»ը ամէն օր յայն ձեռք մը կը բանայ, սանձութիւններ կը կատարէ, վերջնապէս ոչնչացնելու համար փոքրամասնութեանց բնական եւ տարրական իրաւունքներուն վերջին մնացորդը:

Գամենցինք արդէն: Թաղ. Խորհուրդները նոյն իսկ իրաւունք չունին պաշտօնապէս հրաժարեալ անդամներու տեղ նորեր առնելու, կամ շրջանը լրացած Թաղականութեան մը յաջորդը ընտրելու, համաձայն հաստատուած օրէնքին:

Միւս կողմէ, Էվգաֆի Տեսչութիւնը տիրաբար գործի ձեռնարկած է, ամբողջովին իր ափին մէջ առնելու համար եկեղեցիներու եւ ուրիշ հաստատութեանց, ինչպէս եւ ազգ. կալուածներու մատակարարութիւնը:

Ան պարտադրած է ներկայացնել ոչ միայն կալուածական ցանկերն ու հաշիւները, այլեւ եկեղեցիներու մոմի, խղճի եւ պնակի հասոյթները: Այս վերջին պարագան չի համապատասխաներ օրէնքին տրամադրութեանց եւ բացատրագիր մը ղրկուած է Էնկիւրի, բայց դժուար չէ նախատեսել հետեւանքը: Եթէ օրէնսդիրը մոռցեր է, տրամադրութիւն մըն ալ այդ մասին կ՚աւելցնեն:

Մանաւանդ որ, իւրաքանչիւր ոչ - Թուրք համայնքի մէջ պակաս չեն աչքը - բաց մարդիկ, դիւրացնելու համար կառավարութեան գործը:

Այդպէս չեղա՞ւ Ղալաթիոյ մէջ, երբ հասարակ խաչագող մը, Յովհ. Քէչիճեան (Շահին Գայա), ափ մը արբանեակներ հաւաքելով, տապալեց խնամակալութիւնը, խզեց ամէն կապ՝ Ազգ. վարչութեան կամ Պատրիարքարանի հետ, եկեղեցին հռչակեց «Թիւրք Կրէկօրիէն», եւ, դեռ քանի մը ամիս առաջ, կեղծ մահափորձ մըն ալ սարքեց: (Յետոյ Էվգաֆը ինք հեռացուց խաչագողը, 16.000 ոսկիի զեղծում մը երեւան հանելով, բայց անգամ մը եւս նուիրագործեց իր տիրապետութիւնը, առանց որ եւ է բան հարցնելու Ազգ. Վարչութեան կամ վերահաստատելու նախկին դրութիւնը):

Այդպէս էր որ Էվգաֆին ձեռքը անցաւ, նաեւ, Հռոմէական Հայերու Ս. Յակոբայ հիւանդանոցը, ամբողջ վարչութեամբ եւ մատակարարութեամբ:

Մինչ այս մինչ այն, Էվգաֆը կը շարունակէ «կրպակումներ» կատարել Վագֆի կանոնագրին մէջ, որպէսզի ոչ - Թուրք հասարակութեանց ներքին բոլոր գործառնութիւնները կապուին իրեն, իյնան իր ամենակուլ թաթին տակ:

Կանոնագիրը այնպէս մը խմբագրուած է որ, ոչ միայն դատական պատանալիքներ կը բարդուին ոչ - Թուրք հասարակութեանց գլխուն, այլ եւ դուռ կը բացուի նոր բռնագրաւումներու համար:

Կանոնագրին մեկնութենէն կամ Էվգաֆին հայեցողութենէն կախում ունի ազգային սեփականութեան խնդիրն ալ:

Թուրք օրէնսգիրը տրամադրութիւններ մշակած է նոյնիսկ «աւելցած դրամներու» մասին:

Այսպէս, 49րդ յօդուածը կ՚ըսէ.

— «Վագֆի հասոյթները եթէ ծախքերէն աւելի ըլլան, այնպէս որ ծախսուելիք տեղ չմնայ, միւթէվէլլիները պարտաւոր են այդ գումարները ի պահ տալ վագֆ դրամներու դրամատունը»:

Ուրիշ յօդուած մը կը տրամադրէ որ մատակարար մարմինները յուշագիր մը ներկայացնեն, հաստատելու համար թէ «ի՛նչ փաստաթուղթերու վրայ հիմնուելով սահմանած են մատակարարութիւնը»:

Մէկ խօսքով, մեթոտիկ ծրագիր մը, արագօրէն քակելու եւ քանդելու համար ոչ - Թուրք հասարակութեանց բոլոր ազգ. կազմակերպութիւնները:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՎՃՌԱԿԱՆ ՕՐԵՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՀԱՄԱՐ

ՍԱՆ ՍԵՊԱՍԹԻԱՆՈՅԻ ԲՆԱԿԻՉՆԵՐԸ ԿԸ ՓԱԽՉԻՆ

Մատրիտ ուտելիքի նեղութիւն կը կրէ

Հեռագրական գործակալութիւնները կը հաղորդեն թէ Սպանիոյ ապստամբները փառաւոր յաղթանակներ շահեցան Հիւսիսային ճակատին վրայ գրաւելով Էյպար քաղաքը, որ հռչակաւոր է իր զինագործարանով: Սան Սէպասթիանօ ինկնալու վտանգին ենթարկուած է եւ ժողովուրդը արդէն սկսած է փախչիլ: Զորեքշաբթի օրն ի բուն ռումբ տեղաց այդ շրջանին մէջ, մանաւանդ Իրունի վրայ, բայց երկու կողմերն ալ ամուր կառչեցան իրենց դիրքերուն: Ապստամբները միշտ վստահ են իրենց յաղթանակին վրայ, բայց [illegible]թեամբ կը շարժին, որպէսզի որ եւ է ձախողանքի չհանդիպին: Զօր. Քապանէլլաս, ժամանակաւոր կառավարութեան նախագահը, յայտարարեց թէ ապստամբներու հիւսիսային ուժերը պատրաստ են Մատրիտի վրայ քալելու, անմիջապէս որ Զօր. Ֆրանքօ լրացնէ իր պատրաստութիւնները՝ հարաւէն: Զօրահազար ապստամբ զինուորներ Թոլոզա մտան չորեքշաբթի օր: Այս առթիւ [illegible] հաստատուեցաւ թէ կարմիրները ջարդած են շատ մը երեւելիներ, իրենց նահանջէն առաջ:

Պատայօզ քաղաքը պաշարուած է եւ անընդհատ կը ռմբակոծուի ապստամբներուն կողմէ, որոնք յաղթանակ մը շահած են նաեւ Սարակոսայի մօտ: Անհամար փախստականներ կը հեռանան երկրէն: Կատարեալ խուճապի մը մատնուած է Սան Սէպասթիանօ քաղաքը եւ բազմաթիւ բնակիչներ փախած են: Լուրի մը համաձայն, Մատրիտ ուտելիքի նեղութիւն կը կրէ արդէն:

Ապստամբները կը հաղորդեն թէ Պատայօզի շուրջը մղուած ճակատամարտի մը մէջ կառավարական զօրքը ծանր պարտութիւն մը կրեց, ռազմադաշտին վրայ ձգելով 950 մեռեալ եւ վիրաւոր: Ուրիշ հեռագրի մը համաձայն, Զօր. Ֆրանքոյի եւ Զօր. Մոլայի բանակները միացած են Մէտրիտայի մէջ, Պատայօզէն 60 մղոն դէպի արեւելք:

Կառավարական զեկոյց մը կ՚ըսէ թէ Ալքազարի մէջ ամրացած ապստամբները յուսահատական վիճակի մը մատնուած են, իբրեւ հետեւանք [illegible] եւ ջուրի նուազութեան: Կառավարական օդանաւեր համախմբուած են Վալանսիոյ եւ Կարթագինէի մէջ, արշաւելու համար Պալէարեան կղզեխումբի այն մասերուն վրայ որ կը գտնուին ապստամբներուն ձեռքը:

Իբրեւ պատասխան ապստամբ զօրավարներ Գուրիէլի եւ Կոտէտի գնդակահարութեան, որ տեղի ունեցաւ Պարսելոնայի մէջ, ժամանակաւոր կառավարութիւնը հաղորդեց թէ նոյն բախտին պիտի արժանանան գերի բռնուած կառավարական սպաները:

Կառավարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ երկու ապստամբ օդանաւեր խորտակուած են Կրընատայի մէջ:

Զօր. Ֆրանքօ կը շարունակէ զօրք փոխադրել Մարոքէն, օդանաւերու միջոցաւ:

Անհաւատալի բարբարոսութիւններ

Վատիկանի շրջանակներէն կը հաղորդեն թէ 300 քահանաներ եւ ուրիշ եկեղեցականներ սպաննուած են կարմիրներու կողմէ: Եկեղեցիներու, վանքերու եւ ուրիշ կրօնական հաստատութեանց կրած վնասները կը հաշուեն 50 միլիոն անգլ. ոսկի: Սպանիայէն փախած երկու Հոլանտացիներ կը պատմեն թէ Սէվիլլայի եւ Մալակայի մէջ ամբոխը կը բռնէ քահանաները, կը կտրէ անոնց թեւերը եւ սրունքները եւ յետոյ կը սպաննէ: Կոտորուած են նաեւ շատ մը մայրապետներ: Գիւղացիները սպանութիւններ կը կատարեն բահերով, բրիչներով եւ երկժանիներով: Կ՚ըսուի թէ Պարսելոնայի մէջ 8 - 10 մայրապետներ իրարու կապելով ելեկտրական հոսանք արձակած եւ մեռցուցած են:

Պարսելոնայէն հասած ականատես օտարական մը կը պատմէ թէ ահուսարսափը այնքան սաստկացած է որ, ընկերվարականներն անգամ երկիւղի մատնուած են: Կացութեան իրական տէրն է Անիշխանականներու Դաշնակցութիւնը, որ ունի 140.000 անդամներ: Ասոնց 70.000ը զինուած են, իսկ 3000ը վայրագօրէն կը գործեն ամբողջ Քաթալոնիոյ մէջ: «Անաստուած եւ անօրէն, ասոնք կորսնցնելիք բան մը չունին բացի իրենց կեանքէն, եւ ատոր ալ կարեւորութիւն չեն տար: Կարելի է ըսել թէ ամէն մէկը խելագար մըն է, վարակուած՝ թալանելու եւ սպաննելու, հրկիզելու եւ տանջելու կիրքով: Անոնց վարիչներուն անունները գաղտնի կը պահուին, նոյնիսկ կարմիր կառավարութեան վարիչներէն: Կազմակերպութեան խորհրդաւոր ղեկավարը կը կոչուի «Սրճարանի Սպասաւոր»: Անիշխանականները պահակներ դրած են Քաթալոնիոյ նախագահին գրասենեակին առջեւ, եւ երկու հոգի ալ գրասեղանին ետեւ կը կենան, ատրճանակները բռնած: Ամէն գիշեր 12-15 քաղաքացիներ կը սպաննուին Պարսելոնայի մէջ եւ շրջակաները: Ուտելիքի նեղութիւն կը տիրէ ամբողջ Քաթալոնիոյ մէջ: Մտանաւոր խումբեր կը շրջին գիւղերը, եւ կը գրաւեն ինչ որ գտնեն: Այս արարքներուն հետեւանքով, հազարաւոր գիւղացիներ որոնք Մատրիտի կառավարութեան կողմը կը բռնէին, այժմ փոխուած են եւ առաջին առթիւ իբրեւ ազատարարներ պիտի ողջունեն ապստամբները: Անիշխանականներն էին որ հրկիզուած եկեղեցիներու եւ վանքերու բոցերուն մէջ նետեցին մայրապետները եւ քհ.ները: Անոնք էին որ ինքնաշարժի մը մէջ փակեցին խումբ մը քաղաքացիներ եւ կրակի տուին: Անոնք էին որ 7000 կառքեր փճացուցին չորս օրուան մէջ»:

Դեռ չլուծուեցաւ չէզոքութեան խնդիրը

Գերմանիա չէ պատասխանած տակաւին, չէզոքութեան մասին Ֆրանսայի կողմէ ուղղուած հրաւէրին: Կասկածողներ կան թէ կ՚ուզէ ժամանակ շահիլ, վստահ ըլլալով որ ապստամբները պիտի յաղթեն: Իտալիա, որ սկզբունքով ընդունած էր Ֆրանսական ծրագիրը, պիտի յանձնարարէ ժամանակներու՝ զէնք չղրկել Սպանիա: Միեւնոյն ատեն կը պահանջէ միջազգային հսկողու -

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄՈՐԱԹՈՐԻՈՒՄ

Ապահովաբար ձեր միտքէն չէր անցներ «մորաթորիոմ»ի այս տեսակը [illegible]

Ամերիկացի — անշո՛ւշտ ամերիկացի — երէց մը, Տոքթ. Ֆլէմինկ, որ հոգեւոր հովիւն է Մ. Նահանգներու եպիսկոպոսական ամենահարուստ թեմին, Թրինիթի Չըրչի, կ՚առաջարկէ մէկ - երկու տարուան համար մորաթորիոմի ենթարկել... քարոզները, որպէսզի «Քրիստոնէական եկեղեցին կարենայ գտնել ինքզինքը»:

Երէցը գիրք մը գրած է [illegible] պարզելու համար եկեղեցւոյ ընկերային եւ տնտեսական կացութիւնը: Ճիշդ այնպէս ինչպէս մասնագէտ մը պիտի ներկայացնէր պետութեան մը կամ աշխարհի տնտեսական [illegible] խնդիրները եւ մտածումի պայքարը, գերապատռութիւնը կամ [illegible]:

Տոքթ. Ֆլէմինկ առանց բառերը ծամծմելու կ՚ըսէ թէ եկեղեցին ալ չափազանց տկարացած, լուրջ տագնապի մը մատնուած է, իբրեւ հետեւանք «արդիական» կեանքի [illegible] զարգացման, արագ փոփոխութեանց, նոր վայելքներու»: Մէկ խօսքով, [illegible]:

Այսինքն [illegible]

Երէցը այս կացութեան պատասխանատուն կը նկատէ նաեւ քարոզիչները կամ «քարոզելու յիմարութիւնը»: Եւ կ՚եզրակացնէ.

«Ես յիշօրէն կը հաւատամ թէ, Քրիստոնեայ Եկեղեցին [illegible] փրկութիւն պիտի բերէ աշխարհի եւ պիտի սկսի փրկել իր իսկ հոգին, եթէ իմաստութիւնը եւ քաջութիւնը ունենայ մէկ - երկու տարի մորաթորիոմ հռչակել քարոզի համար. Այսօր գրեթէ չկայ քարոզ մը որ արժանի ըլլայ այդ անունին: Անկեղծօրէն խօսելով, քարոզի մորաթորիոմ մը առաւածաւոր բան մը պիտի ըլլայ եւ [illegible] պիտի ողջունուի թէ քարոզիչներուն եւ թէ [illegible] ունկնդիրներուն կողմէ»:

Կարդալով ամերիկացի երէցին այս գործնական առաջարկը, կը խորհրդածեմ.

— Ի՞նչ լաւ պիտի ըլլար եթէ երկամեայ կամ եռամեայ մորաթօրիոմ մըն ալ հաստատուէր Խ. Միութեան մէջ, Մոսկուայէն մինչեւ Երեւան, բեմերէն մինչեւ թերթերու եւ գիրքերու էջերը...

Ձե՞ք ըղձար թէ այնտեղ ալ — մանաւանդ այնտե՛ղ — մարդիկ չափազանց կը տառապին նոր գերապատռութենէ մը,— քարո՛զ: Քարոզ՝ ընկերային (հասարակական), քաղաքական, պատմա-մատերիալիստական, մարքսիստական, Լէնին - Ստալինեան, կոլխոզական, սովխոզական, ինտերնացիոնալ... Քարոզ տեղի - անտեղի, ի գիշերի եւ ի տուընջեան, եւ 170 լեզուներով:

Եւ ի՜նչ «մեծատաղանդ» լեզուով, մանաւանդ հայկական նախատին վրայ:

Ո՞ւր է այնքան մը գթութիւն պահանջել յանուն մտքերու եւ աշխարհի խաղաղութեան:

ՎԱՀԷ

ՅԱՌԱՋ-Ի ՏՈՒՆԸ

(ՍԵՓԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)

Գ. ՑԱՆԿ

Տոքթ. Ս. Սասունի	200
Հր. Սամուէլ	200
Հր. Վիշապեան	100
Յ. Թորոսեան	100
Համբարձում Քարեհան	100
Թորգոմ Նալպանտեան	100
Գումար՝	800
Բ. ցանկին գումարը՝	3795
Ընդհ. գումար՝	4595

Կ. ԽԱՉԻ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ Բ. ԽՈՒՄԲԸ

Կ. Խաչի Կեդր. Վարչութիւնը կը խնդրէ մեզմէ ծանուցանել թէ Նիսի օդափոխութեան կայանի Բ. խումբը պիտի մեկնի ԱՅՍՕՐ, ՈՒՐԲԱԹ, 14 ՕԳՈՍՏՈՍ, ԻՐԻԿՈՒԱՆ ԺԱՄԸ 9.30ին: Ընտրուած մանուկները պէտք է կա՛ն [illegible] Լիոնի մեկնման դրան մօտ խմբուած ըլլալ ԻՐԻԿՈՒԱՆ ԺԱՄԸ 8.30ին.

***Նիսէն կը վերադառնայ «Յառաջ»ի— Օդափոխութեան առաջին խումբը Փարիզ կը հասնի Կիրակի, 16 օգոստոս, առաւօտեան ժամը 9.20ին:

Կոմկուսը պիտի լուծուի Յունաստանի մէջ

Զօր. Մէթաքսաս յանձնարարեց մասնաւոր յանձնախումբի մը՝ հրամանագիր մը խմբագրել, լուծելու համար համայնավար կուսակցութիւնը, որուն երեսփոխանները եւ վարիչները ձերբակալուած են: Բոլոր այն երեսփոխանները որոնք իրենց թոշակները կանխիկ առած են օգոստոս 1ին, հրաւիրուեցան պետական սնտուկին վերադարձնելու զանոնք: Այս գումարները պիտի յատկացուին ժողովրդական խոհանոցներ հաստատելու: Յանձնարարուեցաւ նախարարներուն՝ ծրագիրներ մշակել տնտեսական, ելմտական եւ վարչական բարենորոգումներու համար. Ամէն միջոց ձեռք առնուած է, կուսակցութեանց ընդդիմութիւնը խափանելու համար. Մէթաքսաս ալ Հիթլէրի պէս չորս տարի պայմանաժամ կ՚ուզէ, գլուխ հանելու համար իր ծրագիրները. Այնպէս որ կը կարծուի թէ այնքան ժամանակ պիտի տեւէ զինուորական դիկտատուրան:

Կառավարութիւնը հրամանագրով մը կրճատած է թերթերու գինը (2 դրախմի): Անկէ զատ լրագիրները չպիտի հրատարակուին կիրակի օրերը եւ չպիտի կրնան մրցումներ սարքել եւ պարգեւներ բաշխել. Այս տնօրինութիւնները գործադրելի են սեպտեմբեր 1էն սկսեալ:

** Կառավարութիւնը ուրիշ հրամանագրով մը նուազագոյն աշխատավարձ հաստատեց աշխատաւորներու համար: Բոլոր գործատէրերը պէտք է համակերպին այս տնօրինութեան, մինչեւ երեք ամիս: Այս առթիւ կառավարութիւնը յարմար շէնքեր պիտի գնէ, Աթէնքի, Պիրէոսի, Սելանիկի, Փաթրասի, Վոլոյի եւ Գավալայի մէջ, բանուորական կազմակերպութեանց տրամադրելու համար.

Նոր ընդհարումներ Պաղեստինի մէջ

Կացութիւնը միշտ ծանր է Պաղեստինի մէջ: Հրէական մամուլը կը պահանջէ զինել Հրեաները եւ ձերբակալել գործադուլին ղեկավարները: Անծանօթ մը կողմէ սպաննուեցաւ արաբ գաղտնի ոստիկան մը, Շաֆիք Հիւսէյնի: Եաֆայի մօտ ռումբ մը նետուեցաւ հանրակառքին վրայ: Վիրաւորուեցան երեք Հրեաներ, որոնց երկուքը կիներ: Արաբ ըմբոստներ շոգեկառքի արաբ աշխատաւորներէն խումբ մը բռնելով լեռը տարին, յետոյ ազատ ձգեցին: Արաբական գերագոյն խորհուրդը որոշեց օգոստոս 20ին Երուսաղէմի մէջ խորհրդաժողով մը հրաւիրել Պաղեստինի 24 ազգ. եւ տեղական կոմիտէները, վերջնական դիրք մը ճշդելու համար:

Իրաքի եւ Հիճազի վեհապետները հեռագիրներ ուղղելով Երուսաղէմ, տրամադրութիւն կը յայտնեն բարեխօսելու ի նպաստ Արաբներու:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՑԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԱՊԱՑՈՅՑՆԵՐ

Հայ - վրացական միութեան կոչը, զոր անցեալ շաբթու արտատպեցինք երեք լեզուներով (հայերէն, վրացերէն եւ ռուսերէն) հրատարակուած թռուցիկէ մը, առիթ տուած է արդէն մեր հակառակորդներուն բացադանչելու.

— «Այս կոչն ալ, զոր Հայ - վրացական Միութիւն սորոգրութեամբ մէջտեղ կը նետէ Դաշնակ թերթը, մի՞թէ շարունակութիւնը չէ՞ Պրոմեթէական գործունէութեան ստեղծած դաւաճանութեան»:

Եթէ իրենք գիրենք քաղաքական կուսակցութեան մը առաջնորդները նկատող ռամկավար երեւելիները քիչ մը բարեխղճութիւն եւ պարկեշտութիւն ունենային, այս մասին կարծիք մը յայտնելէ առաջ նախ պիտի փորձէին գէթ ծանօթանալ խնդրի էութեան: Սակայն, անոնք այդ նեղութիւնն ալ չեն ուզած կրել եւ բոլորովին ադէտ ըլլալով Կովկասի վերաբերեալ հարցերու մէջ, չեն ալ հասկցեր...

...երկրորդը իբր շարունակութիւն ... ռաջինին՝ կը նշանակէ ոչինչ հասկնալ ոչ կովկասեան ազգերու փոխյարաբերութենէն, ոչ անոնց ցորդ ունեցած վէճերէն եւ ոչ ալ քաղաքական օրինաչափութիւններէն այն նշանակալից փոփոխութեանց, որուն կ՚ենթարկուին Վրացիները՝ մեծ պատերազմէն մինչեւ այժմ առաջին անգամ ըլլալով համախմբուելով Հայերու հետ եւ ընդունելով անոնց հիմնական տեսակէտը հանդէպ Թուրքի:

Հարկաւ, եթէ Հայ - վրացական Միութիւնը հակառակ ըլլար Պրոմեթէի նպատակներուն, Պրոմեթէական-ները չպիտի կատէին Հայ - Վրացական Միութեան կոչը կարդալով եւ չպիտի փորձէին երբեք ռուսերէն լեզուով իրենց հրատարակած «Պաւկազ» թերթի մէջ Հայերու եւ Վրացիներու հասցէին նոյն իսկ սպառնալիքներ ուղղելու այն իմաստով, թէ եթէ Հայերն ու Վրացիները յամառին երթալ այդ նոր ճամբով, այն ատեն իրենք ալ...

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

ՀԱՅ ԿՕՇԿԱԿԱՐ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ՎԻՃԱԿԸ.— ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐՈՒ ԵՒ ԱՆԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ.— ՆՊԱՍՏԱՄՈՒՐԿ ՀԱՅ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԸ. — ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔ

Հայ կօշկակար բանուորներու ընդհ. վիճակը նոյնն է, ոչ մէկ փոփոխութիւն: Քանի օրերն ու ամիսները կ՚երկարին, անգործութիւնը աւելի ու աւելի զգալի կը դառնայ: Վաղուան եւ այսօրուան պատառ մը հացի տագնապ...

Կօշիկի Արհեստ. Միութեան մէջ ալ տեսակէտներու տարբերութիւն կը տիրէ: Ֆրանսացի բանուորները լաւ գիտակցելով հայ բանուորներու դժնդակ կացութեան ու համակերպութեան, եւ նաեւ հայ գործատէրերու չկամութեան, կազմած են առանձին խմբակցութիւն մը, թոյլ չտալու համար որ օտարականները աշխատին, որպէսզի իրենք աշխատելով յարդել տան օրէնքը: Տակաւին 25 օր առաջ, երբ շարժումները աւելի բուռն էին եւ կիրքերը լարուեցան, Արհեստ. Միութեան Ֆրանսացի վարիչը կը պոռար բանուորներու երեսին:

Եթէ պիտի չեղիք ընդունուած պայմանագրէն, ձեր տեղերը Ֆրանսացի բանուորներ պիտի տեղաւորենք, որպէսզի դուք հայ բանուորներդ աշ-...

Ի ՊԷՏՍ ՉԱՐԴԱՑԵԱԼՈՑ

...

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ Պ.-ՓՕԼ ՔԱՄՊՈՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

Revue de Paris (15 յունիս) կը հրատարակէ Փօլ Քամպոնի ճանի մը նամակները, որոնք կը ենթադրեն հայկական ջարդերը:

Նամակներուն սկիզբը գետեղուած է ծանուցում յառաջաբանը **H. C.** սկզբնատառերով,— ստորագրութ իր զաւակը, Հանրի Քամպոն.

«Այս նամակները գրուած են Փօլ Քամպոնի կողմէ՝ այն շրջանին, երբ իբրեւ դեսպան կը գտնուէր Պոլիս: Անոնք ուղղուած են իր մօր, ոմանք՝ Տիկ. Քամպոնի, վերջապէս ոմանք ալ իր տղուն: Մեծ մասը կը վերաբերին այն դէպքերուն, որոնք տեղի ունեցան Թուրքիոյ մէջ 1894—1897:— հայկական ջարդերը, կրետական ապստամբութիւնը, Թրքեւյունական պատերազմը: Այս կէտն իսկ բաւական է ըսելու թէ նամակները ճիշդ զատ են իրենց հրատարակուելիք տեղը, Revue de Paris պարբերաթերթով. Արդարեւ, այդ խռովայոյզ շրջանին՝ այս պարբերաթերթն էր, որ անխոնջ ջանքեր թափելով, շնորհիւ Վիքթոր Պէրարի, Ժորժ Կոյիոյի եւ ուրիշներու գրչին, հանրային կարծիքին առջեւ պարզեց ֆրանսական քաղաքականութեան աւանդական ճամբան, այն որուն կ՚ուզէր հետեւիլ Փօլ Քամպոն:

Ընտանեկան եւ մտերմական գրոյց ունենալով, այս թղթակցութիւնը կը պահէ անկեղծ արտայայտութիւն մը տեսակէտներու, զգացումներու, երբեմն դառնութեան, զոր փոխն ի փոխ պարագաները ներշնչեցին մեծ դիւանագէտին: Այն փոթորկումները եւ մտահոգութիւնները, որոնք այնուհետեւ գրաւեցուցին Եւրոպան, մտացութեան մէջ նետեցին Արեւելքի դէպքերը, որոնց խօսքը կ՚ըլլայ այստեղ, եւ ստուերի տակ ձգեցին անոնց...

15 փետր. 1895

(1)

գին ու վարդագոյն հալոց մը պէս կը սուրայ — վարսից (ճիւղերուն), բայց սպառէ, ուրիշ մըն ալ կայ — մայրեաց (խոշոր խոր ծառերուն): Ալ կարճ կապեմ, հարկաւ այդ ճիւղերը եւ այդ ծառերը անտառներուն կը վերաբերին: Ուստի չվհատինք եւ վերլուծումը վերակազմենք, համադրենք (analyse, synthèse) Գարունը շատ օգտակար է անտառներու ճիւղերուն եւ ՝ խոշոր ծառերուն: Վարսից կրնանք թարգմանել նաեւ ծառերուն, առ հասարակ: Մասը դրուած է ամբողջին տեղ (Բայց առ այժմ քերականութենէն չշեղինք շատ եւ չմտնենք հռետորականին մարզը):

Ներողութի՛ւն: Թերեւս տաղտուկ կը պատճառէ դասին այս ձեւ ոլորակումը — թաթիկ բռնած կ'առաջնորդեմ, ի՞նչ ընեմ: Ցաւօք, պէտք է գիտնաք — առ ալ ծանօթութիւն մըն է — թէ վարժապետութեան մէջ, կամայ ակամայ, սոփեստութիւն կը մտնէ, ինչպէս՝ սատրճան մը՝ բոլոր, ամէն տեսակ գրուածներու մէջ: Յիսուս այս ճշմարտութիւնը հասկցաւ, ինք ալ, Գալիլեայ մէջ: Երբ տեսաւ որ իր յանձնած բառերը կրկնելով եւ միեւնոյն հրաշքները միայն ընելով, իր այլապէս համբերատար ունկնդիր հայրենակիցները կը ձանձրանային, բոլոր ժամանակներու եւ բոլոր միջավայրերու համար յաւիտենական առած մը բսաւ. — Մարգարէ ի գաւառի իւրում պատիւ ոչ ունի ···

Ես գիտնալով, բանանք ուրեմն վարագոյրը եւ նոր տեսարանի առջեւ դնենք մեր [illegible] եւ խստապահանջ ունկնդիրները ··

× Բայց դառնանք երկրորդ տողին — Գարնայնի ուռնու երկիր, ծըծըծղակամ ժըտէ սերմանս: Միեւնոյն սովորութեամբ կ'առնենք, չէ՞, բայց ուռենթական — ուռնու երկիր (երկիրը կ'ուռի): Ե՞րբ կ'ուռի երկիրը — գարնայնի (գարնան առեն, մէջ): Այսպէս կ'ըլլան ձմերայնի, աշնայնի, ամարայնի: Որովհետեւ սաստցուածքի ձեւ են, տեսակ մը մակբայ են, որքէ՞ նախդիրով բնութեան խնդիր, մանաւանդ որ ի կամ ց նախդիր ալ չկայ, ինչպէս՝ ի գարնան, յամարան, յաշնան: Ըսէք այսպէս ըլլային, մակբայ չէին ըներ, այլ ի կամ ց նախդիրով սրական հոլով բնութեան խնդիր:

Առնենք հիմա միեւնոյն նախադասութեան երկրորդ մասը — ծըծըծղակամ ժըտէ սերմանս: Բայն է ժըտէ, (կը թախանձէ, կը պահանջէ — ժիտ, թախանձող, նեղացուցիչ, յանդուգն, ինչպէս՝ ժպիրհ, ժմերտ): Ի՞նչ կը պահանջէ — սերմանս (սերմեր), որ առարկան մըն ալ ունի, ծըծըծղակամ (ծնող, բազմածին): Հարկաւ կը դիտէք որ առարկային եւ գոյականին (ծննդական սերմանս) միջեւ մասը է բայը: Ամէն լեզուով գրականութեան կամ, մանաւանդ, բանաստեղծութեան մէջ կայ այս ձեւը: Այս մասին առ այժմ այսչափ: Անանկ որ խաղալով խնդալով ուշ պիտի կրնաք այսպէս իբրեւ գաղտորսակ սպրդիլ ի վայրի դսպարեաց, առանց կողմնելու (կռահելու) թէ վարժապետը որ կը հպատակի Քանթին impératif catégorique-ին, ներքին ինչ տրամադրութիւններու կը յաղթէ, եւ ինչ կորովով, դասը ձեզի տանելի ընծայելու համար:

Ուրեմն, երկրորդ տողն ալ համադրենք յետ վերլուծման. — Երկիրը կ'ուռի գարնան, բազմածին սերմեր կը պահանջէ: Այսինքն՝ սերմ կը պահանջէ որ ծնին, ուռճանան:

Գ. եւ Դ. տուներն ալ հոս յիշատակենք.

Անդ յայնժամ առնեազօր հայրըն Ե-
թեր իջանէ գայ
Բերրի ցօղոյն տարափովք ի բերկրալի
ծոց ամուսնոյն:

Անդ (այն միջոցին, այսինքն գարունին) իջանէ գայ (կ'իջնէ կուգայ) ամենազօր հայրն Եթեր (Եթեր, երկինքը, օդին վեր տիրակալող ամենահիւթը, Արամազդ, որ պէտք է գարունին գայ միանալ օդին, Հերային — իր ամուսինին —) բերրի ցօղոյն տարափովք (պտղաբերող անձրեւներով — ցօղի տարափներով — տրոփաձայն գարնանային մեղմ, յորդ թանը, տարափը, որ կը կաթէ սառած գաւղծն ու բունձը):

Ցօղոյն տարափովք - Որո՞ւ կամ ի՞նչ բանի տարափներով — ցօղին, ուրեմն «ցօղին» յատկացուցիչ է: Գրաբարին մէջ յաճախ է, ըսած եմ, թէ յատկացուցիչը յատկացեալէն առաջ կը դրուի ընդհանրապէս (յիշեցէք Ֆրանսերէնը), բայց արդի լեզուին ձեւովն ալ կ'ըլլայ յաճախ (ինչպէս այս օրինակին մէջ — ցօղոյն տարափովք): Ածականն ալ ընդհանուր կանոնով գոյականէն առաջ կը դրուի — հայր երկնաւոր — բայց որքան շատ կայ «երկնաւոր հայրն», եւ ուրիշներ

ՏԱՐԱԶ

11րդ ՈԼԻՄՊԻԱԿԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

Մինչ նորահաս երկիրներ զգալի յառաջդիմութիւն ցոյց կուտան մարզական զանազան ճիւղերու մէջ, ինչպէս Ճափոնցիները, գրաւելով առաջնակարգ դիրքեր, Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ նման երկիրներ որոնք մարմնակրթանքի նախակարապետները կը համարուին, շատ անմխիթար վիճակի մը մէջ կը գտնուին: Այդ պատճառ Անգլիոյ համար մասամբ պիտի սրբէ յետագային Լէվլօք, որ 1500 մեթր վազքը պիտի շահի անսպասելի ժամանակով մը, կոտրելով թէ Ողիմպիականի եւ թէ աշխարհի մրցանիշները: Իսկ Ֆրանսա մեծ բաւարարութիւն կը զգայ եթէ իր ներկայացուցիչները յաջողին գոնէ զատուիլ նախափորձերուն մէջ: Այսպէս է որ Goix-ին 1500 մեթր եւ Skawinsky-ին 800 մ. նախափորձերուն մէջ ձեռք բերած արդիւնքները անծերեւ գոհունակութիւն պատճառեցին: Առաջինը զատուած իր շարքին մէջ առաջին եկած էր 3 վ. 54 երկվ.ին այն ինչ երկրորդը 400ի իր շարքին մէջ երկրորդ հանդիսացած էր 48 երկվ.ին:

Ցուցնելով ընդհ. կերպով, 1936ի ողիմպիականը արձանագրեց այնպիսի արդիւնքներ որոնք անակնկալ եղան: Մարդկութիւնը միշտ զարգանալու եւ զօրանալու վրայ է եւ չենք կրնար նախատեսել թէ արագութեան եւ ուժի սահմանը մինչեւ ուր պիտի հասնի: Կը յիշեմ 1924ի օրերու 100 մեթրի [illegible] Փէտօքի վազքը եւ թողած տպաւորութիւնը, այն ատեն զինքը մարդ - փայլակարփ կը նմանցնէին: Այսօր Ճէս Օուէն եւ իրմէ առաջ ուրիշներ, քանի քանի անգամ ջարդուփշուր ըրին Փէտօքի մրցանիշերը: Անշուշտ օր մը Ճէս Օուէն ալ շուքի մէջ պիտի մնայ, բայց այս համակրելի սեւամորթին ձգած տպաւորութիւնը անջնջելի պիտի մնայ: Շատ քիչ անգամ պատահած է որ մարդիկ մը այսչափ խելայեղ խանդավառութիւն առթէ ներկաներուն ցաւով հաստատեցին թէ Ճէս Օ. եւ վերջին մրցումէն վերջ այլ եւս մարզադաշտին վրայ չպիտի երեւայ, թէ նոյն իսկ 4×100 դրօշարշաւին չպիտի մասնակցէր: Աւելի տարօրինակ թուեցաւ երբ մարդիկ յայտնեց թէ համալսարանը աւարտելէ վերջ (յառաջիկայ տարի) այլ եւս չպիտի ձգէ մարզանքը: (Դեռ 21 տարու չկայ): Բայց եւ այնպէս իր փափաքն է որ եւ է համալսարանի մէջ մարզական վարիչ դառնալ:

Առաջին օրուան փայլուն յաջողութիւններէն վերջ երկուշաբթի խաղերը շարունակուեցան նոյն խանդավառ տրամադրութեան մէջ: Ու հակառակ լուր օր մը ըլլալուն, թէ առաւօտուն եւ թէ կէս օրէ վերջ հսկայ մարզարանը ծայրէ ծայր լեցուած էր: Միայն արեւն էր որ ժլատութիւն կը ցուցնէր: Մութ ու մռայլ ամպերն ու անձրեւը կը խանգարեն ամէն տրամադրութիւն եւ սակայն մրցորդները նոյն թափով շարունակեցին պայքարը:

Ֆրանսացիները յաջողեցան վերջապէս ողիմպիական առաջնութիւն մը շահիլ յանձին Լուքէնի որ ծանրութեան եւ մարզագործ վերցնելու իր դասակարգին մէջ յաւակնելը հանդիսացաւ, այնինչ գերմանացի առանձնական մը Հայն, իր երկրին համար նոր յաղթանակ մը կ'աւելցնէր մուրճը նետելով 56 մեթր 49 հնտամեթրութիւն մը, ինչ որ կը կոտրէ նախորդ մրցանիշը:

Օրուան ուրիշ մէկ ուշագրաւ յաջողութիւնը ձեռք կը բերէ դարձեալ Ամերիկացի սեւամորթ մը, Ուուտրըֆ, 800 մեթր վազքի մէջ: Քիչ յետոյ Ամերիկա նոր յաղթանակ մը եւս կը շահի, այս անգամ իգական բաժնին մէջ, Օր. Սթիֆըոն 100 մեթր վազքի մրցանիշը կը ցեղէ հաստատելով նոր մը՝ 11 4/10ով: Միջանկեալ աւելցնեմ որ իգական սեռին այս արդիւնքը աւելի բարձր է քան մեր հայկական մրցանիշը զոր Հրանդ Աճէմեան հաստատեց զինադադարին յաջորդող տարիներուն Պոլսոյ մէջ 11 6/10ով:

Իւրաքանչիւր մրցման երեք լաւագոյնները, մրցումէն վերջ ներկայանալով պատւոյ պատւանդանին առջեւ իրենց ճակատին կը ստանային դափնեպսակներ երեք շնորհալի Գերմանուհիներու կողմէ, այնինչ բուն յաղթականին ազգային քայլերգը հնչած պահուն իր դրօշը կը բարձրանար պատւոյ կայմին վրայ:

Ուշագրաւ է որ առաջին օրուան զատումի մրցումներու ընթացքին Թուրքիոյ ներկայացուցիչներէն Զաքըր եւ Ելըտրզ, Էրգան եւ Սօզանըր ամէնքն ալ պարտուիլ վերջ, երկրորդ օրուան բոլոր նախապատրաստական մրցումներուն մէջ յաղթական հանդիսացած են:

Մրցումներուն մէջ առասպելական տրամադրութ(?) Օուէն Ամերիկացիներու Սեւ Նետը իր փառքի գագաթնակէտին կը հասնի արդէն: 200 մեթր նոյն օրուան մէջ երկու անգամ 21 1/10 երկվ.ին կը կտրէ կոտրելով ողիմպիական մրցանիշը: Ու սակայն անպարտելի մարդիկը հոգ ալ կանգ չառնելով յաջորդ օր իր գերագոյն ճիգը թափելով 4/10րդ եւս պիտի իջեցնէ, անգամ մը եւս կոտրելով ողիմպիականի հին ու նոր մրցանիշները եւ 1/10ով մօտենալով աշխարհի մրցանիշին: Երկրորդ օրուան իր ամէնէն փայլուն յաջողութիւններէն մէկն ալ եղաւ երկայնութեան ցատկելու մրցումը որ նոյնպէս դուրս եկաւ անհաւասարելի: Մէկ առաւօտ աւելի քան ութ մեթր ցատկել իսկապէս մարդկային կարողութեան սահմանէն դուրս կը թուի: Այստեղ ալ ողիմպիականի մրցանիշը կը կոտրէ 7ով ժամանելով աշխարհինիշին որ նոյնպէս իրն է բայց աւելի լաւ է արդիւնքները իրենց մանրամասնութիւններով խօսեցնել:

Ցաւօրդ օրը, չորեքշաբթի այլապէս սրտագրաւ երեւոյթներ պիտի պարզուին, մանաւանդ 1500 մեթրի մրցման մէջ որ պատմական պիտի մնայ:

Գ. Ճ.

ԽՄԲ. — Մեր աշխատակիցը օրը օրին մանրամասնօրէն նշանակած է բոլոր արդիւնքները, իւրաքանչիւր ճիւղ առանձին, բայց նիւթապէս անկարելի ըլլալով տեղ տալ բոլոր մանրամասնութեանց կ'ամփոփենք միայն ընդհանուր տեղեկութիւնները:

Ս. ԳՐՔԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ՁԵՌԱԳԻՐԸ
ԳՏՆՈՒԱԾ

ՎԻԷՆՆԱ. — Մանչէսթըրէն կը հաղորդեն թէ պատահմամբ գտնուած է Ս. Գրքի հնագոյն ձեռագիրը 4 կտոր պապիրուսի վրայ: Այս հատուածները քրիստոնէական երկրորդ դարուն կը վերաբերին եւ կը բովանդակեն Մովսէսի «Երկրորդումն Օրինաց» գրքէն հատուածներ յունարէն լեզուով:

Ձեռագիրը 300 տարուան չափ աւելի հին է քան մինչեւ հիմայ գտնուած հնագոյն գրչագիրը: Հնարաւոր պիտի ըլլայ Ս. Գրքի առաջին թարգմանութեան բնագիրը գտնելու, որ մէկ դար յառաջ Աղեքսանդրիայի մէջ կատարուեցաւ. այս ժամանակաշրջանի քննութեան համար մեծ կարեւորութիւն ունի:

Նաեւ այս գիւտին պատմութիւնը չափազանց հետաքրքրական է. Եգիպտոս՝ Թափթիւնեքներու մէջ գտնուեցան պապիրուսներ, որոնք երբ մումիայի պատանք կը գործածուէին: Ասոնք 1917ին Անգլիա բերուեցան եւ ոչ ոք կը գուշակէր թէ ինչ էր անոնց արժէքը: Մր. Ռոպէրթս պապիրուսները խիստ քննութեան մը ենթարկեց եւ վերահասու եղաւ թէ թերթերն իրարու վրայ կպած եւ երբ մումիայի պատանք գործածուելիք պապիրուսներ էին: Արդ հնախոյզը թերթերն իրարմէ անջատեց եւ անոնց մէջ գտաւ 4 կտոր աստուածաշունչի բովանդակութեամբ: Ասկից զատ 6 կտոր իլիականի առաջին գրքէն երկու կտոր ողբերգութենէ մը, պատմական գրութենէ մը հատուածներ, կտոր մը ոտանաւոր եւ հաշիւ մը գտնուեցաւ:

Ա. Գ.

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՄԱՄՈՒԼ

ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Պէյրութի Ազդակը կ'[illegible] այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (6 օգոստոս).

— «Աւելի լաւ պիտի ըլլար ըսել թերեւս՝ կրթական գործը Սուրիոյ մէջ, տրուած ըլլալով որ միայն Հալէպ ինքնին կը ներկայացնէ ամբողջ Սուրիոյ հայ ազգաբնակչութեան կէսէն աւելի թիւը եւ կրթական գործին ծանրութիւնը առաւելապէս հոն կեդրոնացած է:

Մեզի ղրկուած թղթակցութիւններէն երեւան կուգայ, որ Հալէպի հայ վարժարանները մեծ մասամբ խեղդուած են հիմնական դասաւանդութենէ զուրկ եւ նոյն իսկ ուղիղ հայերէն մը չգիտցող բազմաթիւ ուսուցիչներով, որոնց միակ առաւելութիւնը աժան թոշակով պաշտօնավարելու մէջ կը կայանայ: Աւելի պատրաստուածները եւ մանկավարժական գործին աւելի հմուտները, ինչպէս ցոյց կը տրուի, չվարձատրուելով տոկալ թոշակներու վրայ եղած մերժումներու, հետզհետէ կը քաշուին ուսուցչական ասպարէզէն, իրենց տեղը ձգելով անփորձներու եւ բախտախնդիրներու:

Այս վերջին մտահոգութիւնը, իր կարգին, արդիւնք կը նկատուի պատկան մարմիններու կողմէ՝ տնտեսական տագնապին: Խոստովանինք սակայն, որ համեմատաբար շատ աւելի բախտաւոր օրերու մէջ, հայ վարժարանը նոյնքէն եղած է զրկուած եւ հայ ուսուցչութիւնը նոյնքէն ճիտը ծուռ:

Վասնզի, ինչպէս ցոյց կը տրուի, հայ ունեւոր ծնողքներ փոխանակ ազգային վարժարան ղրկելու իրենց զաւակները, աւելիներն դարձուցած են օտար հաստատութիւններու՝ հրաշք սպասելով անոնցմէ, մինչ կողմէ երբ դպրոց մը չունենայ պատրաստուած ու որակեալ ուսուցչութիւն, շատ բնական է, որ զուրկ պիտի ըլլայ գրաւչութենէ եւ հեղինակութենէ: Ճշմարիտ(?) վարժարանները կիսագրագէտ, տղէտ, ու ուսուցիչ կոչուած անփորձ եւ աժան պաշտօնավարող տարրերով՝ ու յետոյ սպասենք որ ծնողքներ հոգեւին կապուած մնան անոր, նոյնպէս անհարկի պահանջ մըն է, որ ահա, հակառակ ամէն ակնկալութեան, արդիւնք չի տար: Հայ կրթական գործին բարեկարգութիւնը պիտի սկսի ունենալ հայ ուսուցչին վերելքով, ըլլայ այդ անոր նիւթական թէ մտաւորական բարձրացումով: Որքան ատեն որ հարթուած չէ այս խնդիրը, մեր վարժարանները դեռ երկար պիտի տառապին.

Տարուէ տարի մեր դպրոցներու անկումը ուրեմն պէտք է արդիւնք նկատել այս ցաւին: Երբ հայ վարժարանը կը կորսնցնէ իր ձգողական հմայքը, ճակատագրականօրէն ան կը դառնայ տարրական լքումի: Տնտեսական տագնապի անունով ու դպրոցական պիւտճէ հաւասարակշռելու մտահոգութեամբ իյնալ հայ ուսուցչին ճղճիմ ռոճիկին վրայ եւ շարունակ մկրատել զայն, աւելի քան խելագարութիւն է: Ընդունինք որ անպարի ձի մը կառք չի քաշեր, ուսուցիչը իր կարգին բարոյական եւ նիւթական ուժերու խուրձ մը պէտք է ըլլայ: Երբ անոր միտքը շարունակ իր ընտանիքին սնունդին ու բնակարանի տագնապով յաճախուած է, ան գրական եւ լինարար աշխատանք չի կրնար կատարել. լոյսի պէս յստակ պէտք է ըլլայ ասիկա ամէն անոնց, որ մեր դպրոցներու տնտեսական գործին պատասխանատուութիւնը ստանձնած են — հակառակը խորհիլ՝ կը նշանակէ կամովին անգիտանալ հոգեբանական շատ պարզ ճշմարտութիւն մը:

Շէնքի, ծրագրի, դասագրքի, կահկարասիի թերիներ — ոչ արհամարհելի տարրեր դպրոցական գործին մէջ — կ'իյնան երկրորդ գծի վրայ: Վասն զի լաւագոյն նստարաններու վրայ բազմած եւ օդաւէտ դասարաններու մէջ նստած աշակերտներ արդիւնքի նոյնպէս չպիտի հասնէին, եթէ երբեք իրենց հետ զբաղող ուսուցիչը ոգեւորութենէ սպառած եւ ասպարէզին պահանջած պատրաստութենէն զուրկ անձ մըն է»:

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ
ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՍԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՄԸ ՄԷՋ

Ամերիկայի Քոլոմպիա համալսարանի Հնդկա - Իրանեան եւ բաղդատական լեզուագիտութեան բաժինը յառաջիկայ տարեշրջանին համար Հայոց լեզուի եւ մշակոյթի չորս դասընթացքներ հաստատած է: Ասոնք են.—

1) Արդի հայերէն, 2) Դասական հայերէն կամ գրաբար, 3) Մշակոյթի պատմութիւն Հայոց, 4) Հայկական լուսազարդուած գրչագիրներ:

Այս դասընթացքներէն առաջին երեքը պիտի աւանդէ Վեր. Անդրանիկ Ա. Փեօրիկեան, իսկ չորրորդը Օր. Սիրարփի Տէր Ներսէսեան:

Վեր. Ա. Փեօրիկեանի դասընթացքին մաս կը կազմեն — տարերք քերականութեան, հնչաբանութիւն, գիրերն ընթերցում եւ վարժութիւն, լեզուական մարզանք եւ խօսակցութիւն, բառամթերքի աստիճանական զարգացում:

Իւրաքանչիւր շրջանի ուսանողական վճարքը 30 տոլար է: Կը սկսի 29 սեպտեմբեր 1936ին, ամէն հինգշաբթի:

Նոյն դասախօսը Հայոց մշակոյթի պատմութեան դասընթացքին՝ ընդհանուր տեսութիւն պիտի ընէ հայ արուեստի եւ գրականութեան զարգացման մասին, սկսեալ 5րդ դարէն, Ք. Ե., մինչեւ արդիական ժամանակներ:

Այս դասընթացքներուն կրնան հետեւիլ հայերէնի անծանօթներ ալ:

Հայկական լուսազարդուած գրչագիրներու մասին Օր. Ս. Տէր Ներսէսեան պիտի դասախօսէ ամէն ուրբաթ 23 սեպտ. 1936էն սկսեալ, Փիրփընթ Մորկըն Լայպրըրիի մէջ:

Ան պիտի տայ ուսումնասիրութիւն մը կիրարուեստի եւ զարդանկարչութեան մասին հայկական գրչագիրներուն մէջ, նպատակ ունենալով ճշդորոշել հայ նկարչութեան մասնայատուկ բնոյթը եւ անոր տեղը Միջնադար Արեւելքի արուեստներուն մէջ (սասանեան, սուրիական, բիւզանդական, իսլամական): Ամենահին թուականը կրող գրչագիրներէն առաջ հայ արուեստի մասին տեսութենէ մը ետք, դասախօսը պիտի ծանրանայ 10րդէն 15րդ դարերու գրչագիրներուն վրայ: Դասընթացքը պիտի աւարտի հայ անկախութեան կորուստէն սկսեալ մինչեւ 17րդ դարաշրջանը՝ զանազան հայ կեդրոններու մէջ գրչագիր գործերու քննութեամբ:

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

Նոյնը պէտք էր գործադրել նաեւ քաղաքի մէջ: Այս միջոցով շրջանակները փոխադարձաբար միմեանց օգնութեան կրնային հասնիլ եւ պաշտպանուիլ հասարակաց Կոտոյի Հաջին, Տիգրանը, դերձակ Ցարոն եւ այլ ընկերներ շրջան պիտի ելլէին այս նպատակով եւ նախ պիտի օգտագործէին հին մարտիկներու փորձառութիւնը՝ անոնց յանձնելով ղեկավարութիւնը շրջանակներու: Սասունի ընկերները, բստ երեւոյթին կլանուած էին Սասունի պատրաստութեամբ. կենդանութեան նշոյլ չէին ցոյց տար դաշտի պատրաստութեան մասին: Ի՞նչ կը խորհէին. մի՞թէ իրենց ճակատագրին պիտի ձգէին, թէ՞ ուրիշ ծրագիրներ ունէին — ինծի անյայտ էր. քաղաքի ղեկավար ընկերներ շատ վշտացած էին եւ զայրացած:

Այլ եւս բնակարանս չվերադարձայ. սկսեցի ապրիլ ընկերներու տուները փախստական վիճակով: Մատթէոսի խումբն ալ միշտ ապրած տունիս դիմաց՝ ձորին միւս կողմը կը տեղաւորուէր: 4—5 օր անցեր էր այս կացութեան մէջ, երբ առաւօտ մը կանուխ լուսամուտէս նկատեցի որ դէպի ձորոյի(?) Գասպարի տունը կը բարձրանան 10—15 զինուած ոստիկաններ. տունը շրջապատած են, ներս մտան, բայց 15—20 րոպէէն թողին ու արագութեամբ իջան Առաջնորդարան. զիս կը փնտռէին անշուշտ: Վարագոյրը պատռուած էր: Երկար մնացին հոն. հարցուցած էին վարդապետին իմ մասին: Պատասխանած էր թէ հիւանդ եմ եւ Գասպարի տանը պառկած: Չկրնալով բան մը հասկնալ, մեկնած էին:

Կը սպասէինք ընդհ. խուզարկութեան եւ, ուրեմն, ընդհարումներու: Եթէ այս օրերուն պայթէր կռիւը, կրնար հաստատապէս ըսել, որ Տարօնը փրկուած էր. զօրք գրեթէ չկար. կռիւը պիտի ընդլայնէր. մերինները լեռներէն կը կանչէին, քաղաքը կը գրաւէինք եւ կը կազմէինք ուսական յառաջացող բանակին:

Կառավարութիւնը այլ եւս ձայն չհանեց. բստ երեւոյթին զօրք էր ուզած եւ կը վախնար ժամանակէն առաջ սկսիլ:

Ամէն կողմէ հարկադրանքը սկսաւ: Մանաւանդ Վարդան վարդապետ եւ Մատթէոսը կը պնդէին որ հեռանամ քաղաքէն գոնէ ժամանակաւորապէս: Երթալէս առաջ շատ պնդեցինք, որ Միրիջանեան Արշակը, Տօքթ. Շահպազեանը, «Թիմուրի Հաջին» ինծի հետ գան, բայց չհամաձայնեցան ըսելով թէ իրենք կրնան տեղի վրայ պահուիլ:

Յունիսի վերջն էր. դեռ բոլորովին յապաքինած չէի հիւանդութենէս, խումբին հետ ոտքով ինկայ ճամբայ: Չորս ժամ անընդհատ քալեցինք ու լուսաբացէն քիչ մը առաջ բարձրացանք Բերդակ գիւղի լեռը:

ԲԵՐԴԱԿԱ ՍԱՐԸ ԵՒ ՍԱՍՈՒՆԸ

Արշալոյսը բացուած էր, երբ հեւ ի հեւ հասնելով ձգեցինք Բերդակա սարը ու տեղաւորուեցանք հեղեղատի մը մէջ: Հոն զգացի, որ դեռ հիւանդ եմ — բոլորովին ուժէ ինկած էի:

Մշոյ [illegible] դաշտը մանիշակ մշուշով պարուրուած կը քնանար կարծես: Մեղրագետը եւ աւելի հեռուն Եփրատը՝ պաղպաջուն երկու երիզներու նման, ժանեկազ ֆոնի վրայ, ձգուած էին դաշտին մէջ ծայրէ ծայր: Դաշտին գիւղերը կ'ապրէին դեռ ··· իրենց վերջին սեւ օրերը:

Կէսօր էր, երբ լեռան ստորոտէն դէպի մեզ սկսան բարձրանալ քանի մը հոգի: Շալակաւորներ էին որ ճաշ էին բերած: Բերդակցի Օսկեանն էր անոնց առաջնորդը: Իրական ուխտաւորներէն էր հինաւուրց այդ մարտիկը դեռ Արաբոյի, Սերոբ - Աղբիւրի օրերէն: Կարճահասակ, քիչ մը կորաքիկ, նիհար, սուր պայծառ աչքերով 40ի մօտ մարդ մըն էր, որ անցած էր շատ կռիւներէ ու վտանգներէ եւ այժմ ամէն ինչի վրայ փիլիսոփայօրէն կը նայէր: «Ինչ որ գրած է մեր ճակտին, պիտի ըլլայ» — այս էր անոր դաւանանքը ամենածանր վայրկեաններուն:

Կարծեմ մեր խումբը տասը հոգիէ էր բաղկացած: Մատթէոսն էր անոր ղեկավարը: Մեր յեղափոխական պատմութիւնը, բազմաթիւ այլ հերոսապատում դէմքերու հետ, շատ քիչ արձանագրած է անոր մասին:

Յաղթանդամ մարդ մըն էր, բայց մանուկ մը: Ռուսական զինուորութիւն էր ըրած, իսկ յետագային Քրիստափորի աշակերտը դարձաւ եւ կատարեց ահաբեկում մը «Փօթորիկի» հրամանով: Ասկից ետքը աքսորուեցաւ Սիպիր, ուրկէ փախաւ եւ եկաւ Վասպուրական ծառայելու յեղափոխութեան: «Օսմանեան սահմանադրութեան» չհաւատաց: Զաւարեանին հետեւեցաւ դէպի Տարօն եւ հոն մնաց իբր հմուտ զինուոր ու գործիչ: Վերին աստիճանի բարեկիրթ, մեղմ ու դիւրաթեք իր զգացումներուն մէջ՝ մոլեռանդօրէն նուիրուած էր Դաշնակցութեան: Դաժան էր ու անզիջող մեր աւանդութիւններու ու սկզբունքներու պաշտպանութեան մէջ, «միամիտ ու բիւրեղ» իր նկարագրով:

Փախուստիս լուրը անմիջապէս տարածուեցաւ դաշտի եւ լեռներու մէջ ու թողուց բարոյալքիչ ազդեցութիւն մեր ժողովուրդին վրայ: «Կացութիւնը յուսահատական է ուրեմն, որ պահուեցաւ», — կը հետեւցնէր ժողովուրդը իրաւացիօրէն, որովհետեւ այլ եւս ոչ ոք կը մնար, զէթ երեւոյթները փրկելու համար: Բացայայտ թշնամական վիճակ ստեղծուեցաւ մահմետականներու եւ կառավարութեան հետ: Այս հոգեբանութիւնը վարակից մանաւանդ յեղափոխական մարտիկները, որոնցմէ շատերը զէնքերնին առած լեռը ելան: Մաս մը անոնցմէ յաջողեցանք վերադարձնել, իսկ շատերը մնացին եւ յետագային Սասուն կանչուեցան:

Մուշէն հեռանալէս յետոյ, Կոտոյի Հաջին, Տիգրանը եւ ուրիշ ընկերներ, հազիւ ժամանակ ունեցած էին քաղաքի զինական ուժերը քիչ շատ կարգի բերելու: Դաշտի գիւղերը ձգուած էին իրենց ճակատագրին: Կազդուրուելէս վերջ միայն զգացի թէ ի՜նչ ահաւոր սխալ մը գործած էի ձգելով քաղաքը այդ ծանր օրերուն եւ քաշուելով լեռներու ծերպերը: Ի հարկէ միտքէս չէր անցած երբեք կեանքս փրկել (ինչ որ երբեմն կը գրուի): Տեղական ընկերներուս մտահոգութիւնն էր եղած թոյլ չտալ որ ձերբակալեն զիս եւ յուսալքեն ժողովուրդը, մինչդեռ լեռ բարձրանալովս բողոքի ցոյց մը ըրած կ'ըլլայի կառավարութեան դէմ եւ նախազգուշացում մը՝ մեր ժողովուրդին համար: Այս մտահոգութեամբ կը պնդէին որ հեռանամ:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(24)

թիւն մը հաստատել, ստուգելու համար թէ կառավարութիւնները կը կատարե՞ն իրենց յանձնառութիւնները։ Ճուէտ, Նորվեկիա եւ Տանըմարքա ընդունած են Ֆրանսական ծրագիրը եւ արգէն միջոցներ ձեռք առած, ինչպէս Պելճիքա, Մ. Նահանգները չեն ուզեր որ եւ է բանի խառնուիլ։

*** Ֆրանսական կառավարութիւնը վճռապէս կը հերքէ այն լուրերը թէ այս օրերս օդանաւեր ղրկուած են Սպանիա։

Մոսկուա կ'երկցնէ զինուորութեան տարիքը

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ կեդր. կոմիտէն եւ գործավարներու խորհուրդը որոշեցին երիտասարդներու զինուորական տարիքը նշանակել 19, փոխանակ 21ի, նկատելով որ մեծապէս բարւոքած է խորհրդային երիտասարդութեան ֆիզիքական վիճակը, շնորհիւ տրուած մարզանքին։ Իջեցնելով զինուորութեան տարիքը, նորագիրները պիտի կրնան իրենց ծառայութիւնը լրացնել յետոյ, աւելի երիտասարդ հասակի մէջ եւ անընդհատ նուիրուիլ իրենց ընտրած ասպարէզին։

Նոր կարգադրութեամբ, պիտի աւելնայ խորհրդային բանակին թիւը, որ 1.300.000ի կը հասնի այժմ։ Այս տարի 21 տարեկաններու ամբողջ դասը եւ 20 տարեկաններու կէսը պիտի զինուորագրուի, նոյնպէս յառաջիկայ տարի, մինչեւ 1939, երբ բոլոր նորագիրները 19 տարեկան պիտի ըլլան։

Հունգարիա ինչ՞ր պիտի պահանջէ

Փէշթայի «Ազգային Դէտ» թերթը, որուն խմբագրապետը վարչապետին մտերիմ բարեկամն է, հետեւեալ կերպով կը պարզէ երկրին արտաքին քաղաքականութեան նպատակները.—

1.— Միջազգային խորհրդաժողով մը հրաւիրել եւ չեղեալ հռչակել Թրիանոնի դաշնագիրը։

2.— Իրաւունքներու հաւասարութիւն Հունգարիոյ համար, մանաւանդ զինուորական խնդիրներու մէջ.

3.— Հանրաքուէ կատարել երբեմնի հունգարական հողերու վրայ, որպէսզի անոնց ժողովուրդները կարենան իրենց կամքը յայտնել, պարզ մեծամասնութեամբ (այսինքն Հունգարիոյ վերադառնալ)։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՒՍՈՒԼԻ ՔԱՐԻՒՂԻ ընկերութեան իրաքցի բաժնեւէրերը ուրիշ խմբակներու ծախեցին իրենց բաժնեթուղթերը եւ իրենց ութ ներկայացուցիչները հրաժարեցան։ Վարչական խորհուրդը վերակազմուեցաւ անգլիացի, ֆրանսացի, ամերիկացի եւ իրաքցի ներկայացուցիչներով, նախագահութեամբ յորտ Գէշմի։ Ընկերութիւնը ծրագիր մը մշակած է, Տիգրիսի արեւմտեան շրջանի քարիւղաբեր հողերը շահագործելու համար։

ԱՆԳԼԻՈ-ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ դաշնագիրը ստորագրելու համար, վարչապետ Նահաս փաշա եւ իր պատուիրակութիւնը շաբաթ օր Ճամբայ պիտի ելլեն դէպի Լոնտոն։ Կը կարծուի թէ դաշնագիրը պիտի ստորագրուի օգոստոս 27ին։ Ջոհերչաբթի օր նշանագրուեցաւ այն համաձայնութիւնը որ կը վերաբերի Եգիպտոսի յատինոններու բարձման։

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԸ կը շարունակէ պտոյտներ կատարել Եուկոսլավիոյ մէջ։ Այս այցելութենէն կ'ուզեն օգտուիլ Խրուաթները, իրենց ազգային տենչերը իրականացնելու համար։

ՀՐԼԱԿԱՆ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ, որ կը շարունակուի Ժընեւի մէջ, որոշեց կոչ մը ուղղել անգլիական կառավարութեան, որպէսզի վերահաստատէ խաղաղութիւնը Պաղեստինի մէջ։ Այս առթիւ չյայտնեցաւ թէ ներկայից որ եւ է ընդհատում կամ սահմանափակում անոնց ընդդիմութեան պիտի հանդիպի։ Ժողովական մը մեղադրեց Պաղեստինի անգլիական վարչութեան ապիկարութիւնը, ուրիշ մը ծագած դէպքերուն պատասխանատու հռչակեց Իտալիան։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆՈՐ ՆԱՄԱԿԱՆԻՇՆԵՐ պիտի տպուին, փառաւորելու համար զանազան երեւելիներու յիշատակը

«ԱՔՍԻՕՆ ՖՐԱՆՍԷԶ», արքայական օրկանը, չկրցաւ ժամանակին հրապարակ հանել չորեքշաբթի օրուան թիւը, որովհետեւ մը ծագած ըլլալով փոխադրութեանց պաշտօնեաներուն եւ վարչութեան միջեւ։ Կ'ըսուի թէ համայնավար բանուոր մը փորձած էր գործադուլ հռչակել տալ։ «Իւմանիթէ» կը պահանջէ արգիլել «աւազակներու թերթը»։

ՕԼԻՄՊԻԱԿԱՆԻ չորեքշաբթի օրուան մրցումներուն մէջ, ցատկելով ջուրը խորասուզուելու առաջնութիւնը շահեցաւ ամերիկացի 13 տարեկան աղջիկ մը, Մարճորի Կէսթրինկ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼԲՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ.Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմի երկրորդ տպագրութիւնը։

Գին Ֆրանսայի համար 5 Ֆր., արտասահման 6 Ֆր.։

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը։

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Նավիպտացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները երեքշաբթի երեկոյ (18 Օգոստ.) ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարան վերնայարկը, 4 Rue St. Denis (Place du Châtelet), մեթրօ Châtelet։ Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն եւ պատգամաւորի ընտրութիւն։

ՎԱՆԵՑԻ ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ խումբի ժողովը վաղը, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 17 rue Ampère։ Օրակարգ՝ շարունակութիւն նախորդ ժողովի։

Գալատ

ՍԵՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) ընկեր կարօ Աճէմեանի կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները 16 օգոստ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, ընկեր Յով. Վարժեանի խանութին մէջ (Համփանեը Տրէզ)։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ

Սեպտ. 6ին, ՌՕԲԻՆՍՈՆի մէջ։

Կը խնդրուի նկատի առնել այդ թուականը։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Վալանսի Մասնաճիւղին կողմէ

16 Օգոստ. կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, Բէրէի անտառը

կը խօսի ՕՐ. Հ. ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

Նուագ, երգ, պար, արտասանութիւն եւ բանախօսութիւն։

Ճոխ եւ առատ պիւֆէ։ Երթուդարձի համար 1.50 Ֆր. Ծանրակառքով։

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ՆՈՐ ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

"ՎԷՄ,, ի Ժե. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ —

Վ. Մինախորեան. Արհաւիրքի օրեր.— Վ. Փափազեան. Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը.— Յոքթ. Յ. Քորգոմեան, Ծուշատորքս.— Դ. Գիւզալեան, Մեծ յորելեանի առթիւ.— Յ. Կազանչեան, Համեմատութիւն մը Հռոմի Ս. Պետրոս եւ Վաղարշապատի Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցիներուն յատակագիծերու միջեւ.— Փ. Սանասար, Թիւրքիայի պատմութիւնը.— Ա. Սաֆրաստեան, Քսենոֆոնի արշաւանքը Հայաստանի միջով.— Յ. Ստեփանեան, Ծագումնիկը Սիւնեաց երկրում.— Հայ—Հայկական բանակցութիւններ. — Հին թուղթեր — Երեւանեան Նամակները.— Անցեալէն.— Ռ. Խանջեան, Բարդէն կաթողիկոս, գիրառան Յ. Արէլեան.— Կեանք եւ մշակոյթ.— Գիրք եւ Մամուլ — Գրախօսական։

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն բովանդակութեան երկրի թղթատարական սակի։

Երրորդ շրջանի բաժանորդները կրնան առաջին երկու տարիներու 12 թիւերը ստանալ վճարելով 50 ֆրանք կամ մեր գրքի համար 25 Ֆր.

Հասցէ.— S. Vratzian. 13 Rue des Platanes. Cité Jardin de Plessis-Robinson. (Seine).

ԱՅՍ ՇԱԲԹՈՒ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

ՊԱՏԻ ԹՈՒՂԹ, ԼԻՆՕ, ՆԵՐԿ

Այս ծանուցումը ներկայացնողին բաքալօկին վրայէն 100ին 20էն 40 զեղչ։

Դիմել՝ փաբրիքի մթերանոց, 15, Avenue Mathurin - Moreau, PARIS (19).

ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ ՏՕՆԸ

Փրատոյի Ս. Սահակ-Մեսրոպ եկեղեցիին մէջ. ի Մարսէյլ

Յառաջիկայ կիրակի, օգոստ. 16, տօն վերափոխման Ս. Աստուածածնի, Ս. Եկեղեցւոյս մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Տ. Գարեգին եպիսկ.։ Մ Պատարագի աւարտումին տեղի կ'ունենայ խաղողի օրհնութիւն։ Նոյն օրը կը կատարուի նաեւ հոգեհանգստեան պաշտօն ի յիշատակ հանգ. Յ. Բաբգէնի աթոռակից Հայրապետին կիլիկիոյ՝ անոր մահուան քառասնալիցին առիթով։

Սկիզբ Ժամերգութեան	7
» Ս. պատարագի	9.30
Հոգեհանգիստ	11
Քարոզ	11.15
Խաղողօրհնէք	11.45

Վարչութիւն
Սահակ-Մեսրոպ եկեղեցւոյ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Բարեգդի Հայր Միութեան վարչութիւնը իր բոլոր հայրենակիցներուն կողմէ խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ իր հայրենակից Թորէն Չէր Նազարէթեանի, Սյրի Տիկ. Ա. Տէր Նազարէթեանի եւ պարագաներուն, իրենց եղբօր, ամուսնոյն եւ ազգականին՝ հայրենակից ՍԱՐԳԻՍ ՏԷՐ ՆԱԶԱՐԷԹԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ Ցարօն Ցուրուբերանի Նահանգային Հայր. Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 119 Ավենիւ տ'Իթալի սրճարանին մէջ։ Օրակարգ՝ վարչութեան ընտրութիւն եւ զանազան հարցեր։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameane, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (68)

ՎԱՐԴՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Մէկ նայեցէք է… մեր արհեստանոցի առաջին թնդանօթը… —— ու ծիծաղելով դարձաւ չուրջինները, որոնք իրեն չափ ոգեւորուած էին,— ինծի նայեցէք, վրան անպատճառ պէտք է փորագրել. «Ճինեցաւ թնդանօթս այս, յաղագս յիղափոխութեան, ձեռամբ պուէկաբազի վարպետ Հրայրի, որ է Թուսչուէ քաղաքէն»։

Ներկաները բոլորն ալ սրտանց մասնակցեցան Հրայրի ազնիւ ծիծաղին։

— Անցնինք միւս սենեակը, հոս կաբելի է խեղդուիլ ծուխի եւ մուրի մէջ. — առաջարկեց Վահէն.— կարծեմ թէ չնչահեղձ պիտի լինիմ. .

— Վայ փափկասուն, որպէս թէ Հայաստանի ախոռները աւելի լաւ լինէին,— հեգնեց Կարօն՝ հետեւելով միւսներուն, որոնք անցան ախոռի առաջին մասը, որ իրենց ննջարանն էր։

Երբ տեղաւորուեցան ասքուի չորս կողմը փռուած հաստ թաղիքներու վրայ, բոլորն ալ անհոգ կը պառկէին, որ Վահէն սկսի։

— Է, չսկսի՞ս,— բարկացաւ Հրայրը, անհամբեր, հոգիներս հանեցիր

— Ի՞նչ սկսիմ որ,— քմծիծաղով ըսաւ Վահէն,— ի՞նչ կայ որ, ի՞նչ պատմեմ, ամէն ինչ մեր սպասածի նման յաջող անցաւ։

— Տօ, եղբայր պատուական, այդ որքան մանրամասնութեամբ կը պատմես, քիչ մը կարճ կապէ,— հեգնեց Սարգիսը յաջողութեան մասին հարցնելու պէտք չունինք, դէմքիդ նայիլը բաւական է։ Օրհնած, մէկ կարգին պատմէ, անսնենք։

Սկսէ տեսնենք,— ու Պատամեանը հանդարտ եւ խոհուն աչքերը դարձուց Վահէին,— պատմէ մանրամասնօրէն …

Բոլորը լռեցին՝ ականջ կտրած։

— Քաղաքէն մեկնելուդ յաջորդ գիշերը,— խօսքը Պատամեանին ուղղելով, սկսաւ Վահէն,— որոշեցինք ձեռնարկը կատարել։ Պարոնովը մեր զինուոր ընկերները պահակ պիտի նշանակէր գիշերուան ժամը տասէն մինչեւ մէկը։ Այդ պահը ընտրեցինք՝ մտածելով որ լոյսը չբացուած՝ ապրանքը կրնանք թաղստոցները հասցնել։

«Ցուրկեանները, երբ բաւական մը մօտեցան բերդին, Ճամբայէն դուրս ելան եւ քիչ հեռանալով կանգ առին գետակի եզրը տնկուած ուռենիներու չորքին քով։ Այնպէս որ Ճամբայէն անցնող մը, գիշերուան այդ պահուն հազիւ թէ կրնար ծառերու տուներնուն մէջ կորած Ցուրկեանները նկատել։

«Վաղօն ու ես յոյն արմնադիրներն ու երեք ընկերներ վերցնելով՝ դիմեցինք դէպի բերդը, սակայն, մինչեւ հոն հասնելնիս, հազարաւոր հեռաւորութիւններու վրայ մեզ ընկերակցող տղաքը պահակ դրինք Այդ ձեւով, Ցուրկեաններու մէջ սպասող ընկերներուն հետ մեր կապը չկտրեցաւ։

— Ցոյները առարկութիւն մը չըրի՞ն,— հարցուց Պատամեանը։

— Ինչպէ՞ս չէ։ Միհրդատը յիմարաբար այնպէս հասկցուցեր էր անոնց, որ մենք իբր թէ մեծ հաստատութեան մը զրամարկղը պիտի կողոպտէինք։ Անախորժ թիւրիմացութիւն մըն էր եղածը։ Երբ գէշերով գիրինք Ցուրկեանը մտցուցինք, սկսան անհանգստանալ։ Իսկ երբ բերդին մօտեցանք, ու իրենց համար ալ որոշ չափով մը պարզուեցաւ մեր ձեռնարկին էութիւնը, Ցոյները բացէ ի բաց մերժեցին գործի սկսիլ, մինչեւ որ Վաղօն կտրուկ կերպով սպառնաց՝ ատրճանակի փողը ցուցնելով։ Ուրիշ բան չէր մնար ընելու, բայց եթէ արագ աշխատիլ եւ ժամ առաջ ազատիլ մեր ներկայութենէն։

«Դժուարութեամբ գտանք պատի այն մասնաւոր կէտը, ուրկէ պիտի գործի սկսէինք։ Զարմանալի կերպով, երբ մօտեցանք բերդին, մեր ընկեր պահակը հոն չէր։ Հազիւ թէ Ցոյները կը պատրաստուէին գործի սկսելու, մէկ ալ տեսնենք բերդի աջակողմեան անկիւնէն ստուեր մը սկսաւ դէպի մեզ յառաջանալ։ Գետին թափեցանք։ Այդ ժամանակ ձախ անկիւնէն ալ մէկը հանդարտ քալուածքով մը սկսաւ մեզի մօտենալ։ Դժուար չէ երեւակայել մեր կացութեան ապառումը։ Բարեբախտաբար, շուտով յայտնուեցաւ, որ մեր զինուոր ընկերներէն էին եկողները։

«Ցոյները սկսան պատի նախօրօք որոշուած տեղը քանդել։ Գիշերուան լռութեան մէջ փոքր աղմուկ մը, կամ քարի մը անկումի ձայնը ամբողջ տուն մը փլելու չափ բարձր կը թուէր։ Հազիւ թէ չունչ կ'առնէինք։ Պահակ զինուորները հեռացեր էին։ Կէս ժամէն աւելի էր որ կ'աշխատէինք։ Վաղօն ու ես՝ կիրն ու մանր քարերը հաւաքելով՝ քիչ հեռուն կը նետէինք, որ պատի մօտ աչքի զարնող հետք մը չմնայ։

«Որքան ալ որ գիտէինք, թէ մեր ընկեր զինուորները կը հսկեն, նորէն զարմանալի կերպով ջղային վիճակ մը ունէինք։ Թէեւ թրջուած թաղիքներու վրայ կ'իյնային մուրճի ծանր հարուածները, մենք ամէն ինկած քարի ձայնէն տեղերնիս վեր կը ցատկէինք, մանաւանդ յոյն վարպետները, որոնք եթէ մեզմէ չվախնային, շատոնց փախած կը լինէին։

«Երբ պատի ծակը այնքան մը բացուեցաւ, որ ներս մտնելը այլեւս հնարաւոր էր, նշան տուի մեր նշանակած առաջին պահակին, որ մօտենայ, եւ երկու Ցոյները անոր յանձնեցի։ Ան ալ յաջորդ պահակին տարաւ։ Իսկ վերջինս զանոնք հասցուց Ցուրկեաններու մօտ մնացած ընկերներուն։

«Վաղօն ներս սողաց պատի ծակէն ու բաւական ժամանակ ոչինչ կը տեսնէի։ Մէկ ալ ընդարձակ սենեակի մը ջէն աղօտ լոյս մը երեւցաւ։ Վաղօն մոմպատը վառած՝ չորս դին շարուած սնտուկները կը դիտէր։ Մօտեցայ ծակին ու յայտնեց, թէ ամէն կարգին է, թէ նշան տամ տղոցը գան։

«Պէտք եղաւ տղաներէն մէկին ներս մտցնել որ օգնէ Վաղոյին։ Ծակի բերանը կանգնած էի, երբ քայլ ինձմէ հեռու ուրիշ երկու տղաք, որոնք փոխն ի փոխ ձեռքէ ձեռք սնտուկ մը կը վերցնէին ու կը յանձնէին մէկ ուրիշի, որ նոյնպէս հեռու զանուողի մը կը հասցնէր կարգին շղթայ մը ձգուած էր մինչեւ Ցուրկեանները։ Սնտուկները դուրս կուգային պատի ծակէն եւ ձեռք ձեռք թռչելով՝ կը տեղաւորուէին Ցուրկեաններու մէջ»։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ
Երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ»
Փարիզի եւ Երզանի Յառաջի ցրուիչ
Գ. ԱՒԵՏԻՍԷՆ։

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.486

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ԺԱՄԸ)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Բելճիքա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 15 ՕԳՈՍՏՈՍ
SAMEDI 15 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3192

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱ՞Ն» ԹԷ ԿԵՆԴԱՆԱԲԱՆԱԿԱՆ

Համբերութիւնն ունեցանք, առջի օր, կարդալու «Կոչ մը», որ ուղղուած է «Խորհրդային Հայաստանի համակիր բոլոր կազմակերպութիւններուն եւ անհատներուն, յանուն «Սուրիահայ ժողովրդական ճակատի Կեդր. Վարչութեան» (Հալէպ), յուլիս 19 թուականով։

Կարդացինք եւ ապշեցանք։ Ոչ միայն կոչը խմբագրողներուն եւ տպողներուն, այլ եւ զայն հիւրընկալող թերթին խմբագրութեան վրայ։

Արտատպենք մէկ-երկու հատուածներ, որպէսզի դուք ալ գաղափար կազմէք այս խմավարի արարքին բովանդակութեան եւ մանաւանդ հետեւանքներու մասին։

— «Պատմականօրէն հայ ժողովուրդի գլխուն փորձանք դարձած, անունով յեղափոխական ու ընկերվարական, էութեամբ գաղութահայ ամենայետադիմական տարրերու ներկայացուցիչ այս կազմակերպութիւնը, ՍՏԱՆՁՆԵԼՈՎ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ ՕՏԱՐ ՏԷՐԵՐՈՒ ՀԼՈՒ ԳՈՐԾԱԿԱՏԱՐԻ ԴԵՐԸ, ՎՏԱՆԳԵՑ ԱՅՍ ԵՐԿՐԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՆՈՅՆ ԻՍԿ ՖԻԶԻՔԱԿԱՆ ԳՈՅՈՒԹԻՒՆԸ, ԼԱՐՈՒԱԾ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍՏԵՂԾԵՑ ՄԵՐ ԵՒ ԱՐԱԲ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԻՋԵՒ ՈՒ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՇԱՀԵՐԸ, յուդայական շնականութեամբ զոհեց կուսակցութեան եւ շարքայիններու նոսր խմբակի մը շահերու յագեցման»։

Շարունակութենէն կ'իմանանք թէ Դաշնակցականները «հասած են հոն ուր միայն Հիթլերի եւ ճափոնական արիւնարբու ֆաշիսթներու յորձնաշուրթն գովասանութեամբ կրնան փոխարինել 15 տարիներու հակախորհրդային անանկ գաղափարաբանութիւնը»։

Արդ, քաջալերուած Ֆրանսայի ժողովրդական ճակատի յաղթանակէն, «խումբ մը հակադաշնակցական, չէզոք ու Խ. Հայաստանի համակիր ընկերներու նախաձեռնութեամբ» յունիս 4ին ժողով մը կը գումարուի Հալէպի մէջ, «22 անհատներու մասնակցութեամբ»։

Այս ժողովին մէջ կ'որոշեն անմիջապէս կազմել «Սուրիահայ ժողովրդական ճակատը», եւ կ'ընտրեն առժամեայ վարչութիւն մը, որ «պարտականութիւն ունեցաւ, առաջին հերթին, բանակցութիւններու սկսիլ սուրիահայ ոչ-դաշնակցական երեք քաղաքական կազմակերպութիւններուն հետ»։

— «Հնչակեան Կուսակցութեան Վարիչ Մարմինը, Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան Հալէպի Ակումբին Վարչութիւնը եւ Հայ Աշխատաւորական Միութեան Կեդր. Կոմիտէն, լայն ժողովրդական ճակատի մը անհրաժեշտութիւնը ընդունելով, դրական պատասխան տուին առժամեայ վարչութեան դիմումներուն եւ մասնակցեցան անոր պաշտօնապէս։ Որով մեր վարչութիւնը ստացաւ կեդրոնական եւ տեղական հանգամանք։ Մեծապէս խրախուսուած այս սկզբնական յաջողութենէն, Հայ Ժողովրդական Ճակատի Կեդր. Վարչութիւնը որոշեց ներկայ յայտարարութեամբ կոչ ուղղել հակադաշնակցական, չէզոք եւ Խ. Հ.ի համակիր բոլոր կազմակերպութիւններուն անդամակցելու Ժ. Ճակատին, անոր քաղաքային ու տեղական կոմիտէներուն եւ զործնականապէս մասնակցելու ընդհանուր պատգամաւորական ժողովին որ պիտի գումարուի օգոստոսի սկիզբը, Հալէպի մէջ»։

Այնուհետեւ նորէն չանքարող եւ յանձնարարութիւններ՝ օգնելու ներգաղթին, «Վերաշինողներու, Հօկի եւ Բարեգործականի մասնաճիւղերու խիտ ցանցով մը»։ Ցետոյ թելադրութիւններ՝ վերահաստատելու հայ-արաբական բարեկամութիւնը։ Եւ ապա, — կարդացէք նոյնութեամբ.

«3. Սակայն այս պարտաւորութիւններն ու այս անելիքները կը մնան թուղթի վրայ ծրագիրներ այնքան ժամանակ որ Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒ ԱՐԱԲ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՀԱՒԱՍԱՐԱՊԷՍ ԹՇՆԱՄԻ, հայ ժողովուրդի լայն զանգուածներու ատելութեան արժանացած Դաշնակցութիւնը իր բռնակալ տիրապետութիւնը կը շարունակէ ազգային ժողովներու ու դպրոցներու մէջ»։

Կոչը չի մոռնար չեշտել թէ՝ Դաշնակցութիւնը կրցած է այսքան յառաջ երթալ, «օգտուելով մեր բաժանումներէն ու իմպերիալիզմի իրեն ցոյց տուած աջակցութենէն»։

Ուրեմն, գաղափար կազմեցիք հարցին էութեան մասին։ «Սուրիահայ ժողովրդական ճակատ» ընդդէմ Դաշնակցութեան, մասնակցութեամբ Հնչակեաններու եւ ռամկավարներու, ապացուցանելու համար թէ Դաշնակցութիւնը «Խորհրդային Հայաստանի ու հայ ժողովուրդի թշնամի արկածախնդիրներու խմբակը» թշնամի է նաեւ արաբ ազգին, եւ գործիքը ֆրանսական, գերմանական եւ ճափոնական աշխարհակալութեանց։

Գոչեցէք բոլորդ միաբերան.

— Կեցցէ՛ Սուրիահայ Կենդանաբանական ճակատը։

Քանի որ ռամկավարներն ալ, Հնչակեաններն ալ, ինչպէս միւս ափ մը չոչորթները հրապարակաւ կը յայտարարեն թէ Սուրիոյ Արաբներուն եւ Հայերուն յարաբերութեանց խանգարման պատասխանատուն Դաշնակցութիւնն է, իբրեւ «թշնամի արաբ ազգին», կը նշանակէ թէ այդ գաղութին առնուազն կէսը կը կազմեն հակարաբ տարրեր, հետեւաբար ...

Տրամաբանեցէք եւ դուք եզրակացուցէք թէ մինչեւ ո՛ւր կրնայ յանգիլ այդ «հետեւաբար»ը, ճիշդ այս պահուն երբ այնքան բորբոքած են ազգայնական կիրքերը, երբ այստեղ եւ այնտեղ բանակցութիւններ կը կատարուին Սուրիան պարպելու համար, երբ կայծ մը բաւական է բռնկեցնելու արաբական աշխարհը, աննախատեսելի հետեւանքներով ...

Ա՞յս է որ կը կոչուի կուսակցական, գաղափարակա՞ն, Հայաստանասիրակա՞ն եւ ժողովրդանուէ՞ր քաղաքականութիւն։ Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ՄԱՏՐԻՏԻ ՊԱՇԱՐՈՒՄԸ ԿԸ ԽՍՏԱՆԱՅ

ՍԱՆ ՍԵՊԱՍԹԻԱՆՕ ԵՒ ՊԱՏԱՅՈԶ ՎՏԱՆԳՈՒԱԾ

Անուելի չարդ եռկու կողմէն ալ

Սպանիոյ ապստամբները նոր յաջողութիւններ շահեցան վերջին կռիւներուն մէջ, հակառակ հաւատարիմ զօրքին յուսահատական դիմադրութեան։ Անոնց հաւաստիքներուն համաձայն, Սան Սէպասթիանօ եւ Պատայոզ քաղաքները իյնալու դատապարտուած են, մանաւանդ որ ուտելիքի եւ ջուրի նեղութիւնը օրէ օր կը սաստկանայ եւ հիւսիսային եւ հարաւային բանակները միացած են Մէրիտայի մէջ։ Ապստամբ օդանաւերը անխնայ կը ռմբակոծեն Փասաչէս, Սան Սէպասթիանօ եւ ուրիշ նաւահանգիստներ, հիւսիսային ճակատին վրայ։ Վերջին լուրերու համաձայն ապստամբները հազիւ 10 մղոն հեռու են Սան Սէպասթիանոյէն։ Հարաւային ճակատէն ալ ապստամբները կը շարունակեն յառաջ խաղալ։ Միւս կողմէ ամէն օր օդնական ուժ կը ստանան Մարոքէն։ Զօր. Մոլա ալ այժմ ապառողական դիրք պիտի բռնէ հիւսիսային ճակատին վրայ, մինչեւ որ Զօր. Ֆրանքօ հարաւէն յառաջ խաղայ դէպի Մատրիտ։ Ցետոյ երկուքը մէկ պիտի սեղմեն օղակները, գրաւելու համար մայրաքաղաքը։

Ապստամբները յաղթանակներ կը հաղորդեն նաեւ Գորտովայի եւ Կրընատայի հակատներէն (հարաւ)։ Երբ ամբողջովին գրաւեն Մէրիտա քաղաքը, գրոհ պիտի տան դէպի Մատրիտ։ Հինգշաբթի օր օդանաւային ահռելի ռմբակոծութեան մը ենթարկուեցաւ Մալական, որ կառավարութեան ձեռքը կը գտնուի։ Ապստամբ յածանաւ մը եւ երկու թորփիլահալածներ Սան Սէպասթիանօ գացին, ծովէն ալ ռմբակոծելու համար այդ կարեւոր դիրքը։ Համաձայնի հաղորդակցութիւնները վերահաստատուեցան ապստամբներու հարաւային եւ հիւսիսային բանակներուն միջեւ եւ Զօր. Ֆրանքօ հաղորդեց թէ Պատայոզի ամբողջ նահանգը գրաւած է, բացի քաղաքէն, որուն անկումը արդանչանը պիտի ըլլայ դէպի Մատրիտ յառաջխաղացութեան։

Կառավարական զօրքն ալ հակայարձակումի սկսած է հիւսիսային ճակատին վրայ, առանց վճռական ելքի մը յանգելու։ Սահմանագլուխը նորէն փակուած է եւ թղթակիցները Հանդայեան հնարքներու կը դիմեն, լուր քաղելու համար։ Կառավարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ ապստամբներուն նախագահ. Զօր. Քապանէլլաս, ծանրապէս վիրաւորուած ըլլալով, ուրիշ զօրավար մը նշանակուած է, իբրեւ յաջորդ։

Զրոյցի մը համաձայն, ապստամբ օդանաւերը յաջողած են ընկղմել «Խայմէ Ա.» դրահաւորը։ Կառավարութիւնը արտաքսած անթել մը ուղղելով սպանիական Մարոքի ժողովուրդին, հրաւիրեց ապստամբիլ Զօր. Ֆրանքոյի դէմ։ Կառավարութիւնը առաջարկած է զինադադար մը կնքել, որպէսզի կարելի ըլլայ հեռացնել բոլոր օտարականները. բայց ապարդիւն։ Մինչեւ հինգշաբթի որ 3078 օտարականներ աղատուած էին Սպանիայէն եւ մնացեալին փոխադրութիւնը կը շարունակուի արագօրէն։ Գերմանիա, Աւստրիա, Հոլանտա եւ Ֆրանսա հետեւելով Անգլիոյ եւ Ամերիկայի օրինակին, ազդարարութիւններ ուղղեցին իրենց հպատակներուն, որպէսզի օր առաջ հեռանան։

Կառավարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ ապստամբները 2000 քաղաքացիներ ջարդած են, Գորտովայի գրաւումէն վերջը։

Ահռելի մանրամասնութիւններ կը հաղորդուին փոխադարձ կոտորածներու եւ գնդակահարութեանց մասին։ Թոլօզա քաղաքը, որ 10.000 բնակիչ ունի եւ ապստամբներուն ձեռքը անցաւ երկու օր առաջ, բաղդատաբար աժան ազատած է։ Վերջին կռիւներու մեծ մասը մղուած են քաղաքէն դուրս, թէեւ փողոցներուն մէջ ալ դիակներ ինկած էին։ Այս քաղաքին գրաւումով ոչ միայն ճամբան կը բացուի դէպի Սան Սէպասթիանօ, այլեւ դէպի Պիլպաօ, որ ապստամբներու կրակին տակ կը գտնուի այժմ։ Ապստամբները Թոլօզա մտած ատեն բռնեցին զրահապատ ինքնաշարժ մը, որուն մէջ 8 համայնավարներ կը գտնուէին եւ որուն վրայ արձանագրուած էր կարմիր տառերով.— «Վիվա՛ լա քոմունիզմօ» (կեցցէ՛ համայնավարութիւնը)։ Կ'ըսուի թէ այս ինքնաշարժը եւ ուրիշ երեք կառքեր զրկուած էին, յուսահատական փորձ մը կատարելու եւ քաղաքը ետ առնելու համար։ Բռնուած կառքին 8 կամաւորներէն 2ը րոպէններեւցան յարձակման ատեն, միւս վեցը գերի բռնուեցան վիրաւորուած վիճակի մէջ եւ զինուորական ատեանի մը առջեւ գատուելով, հրացանի բռնուեցան, իբրեւ վրէժ 12 միապետականներու գնդակահարման։ Գրաւումէն վերջը խրաղճանքներ կատարուեցան քաղաքին մէջ, ֆաշական ռազմերգով.— «Արիպա Էսփանեա» (Ցառա՛ջ, Սպանիա)։

Մասնաւոր թղթակիցներ կը պատմեն թէ ժողովուրդը ամէն տեղ ուրախութեան կանչերով կ'ընդունի ապստամբները։ Կիներ եւ աղջիկներ ծաղիկներով կը դիմաւորեն Մարոքէն հասած կամաւորները եւ կը համբուրեն փողոցներու մէջ։

Ապստամբ զօրքին հրամանատարը վերջնագիր մը ուղղելով Սան Սէպասթիանոյի, հրաւիրեց անձնատուր ըլլալ, այլապէս ռմբակոծութիւնը պիտի շարունակուի մինչեւ քաղաքին կործանումը։

Գերմանիա եւ Իտալիա միշտ կը ձգձգեն

Գերմանիա եւ Իտալիա տակաւին չեն պատասխանած ֆրանսական ծանուցագրին, չէզոքութեան պայմանագիր մը կնքելու համար։ Պերլինի թերթերուն լեզուէն դատելով, կառավարութիւնը կը պնդէ իր վերապահումներուն վրայ, մասնաւորապէս պահանջելով վերադարձնել Սպանիոյ մէջ վար դրուած օդանաւերը (հինգը վերադարձուած են արդէն)։ Միւս կողմէ նկատելով որ Ողիմպիականը կը վերջանայ կիրակի օր, հաւանական չէ որ Գերմանիոյ պատասխանը Փարիզ հասնի երկուշաբթի օրէն առաջ։ Միւնխէնի ատեն Գերմանիա հատուցում կը պահանջէ չորս Գերմանացիներու սպանութեան համար։

Գալով Իտալիոյ, կ'ըսուի թէ արտաքին նախարարը գիտողութիւններ ուղղած է Հռոմի ֆրանսական դեսպանին, թէ զրամ եւ կամաւորներ կը հաւաքուին Ֆրանսայի մէջ։ Լուրի մը համաձայն, 14 միլիոն ոսկի հաւաքուած է ըս-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ԱՄԻՍ, ԵԹԷ...

Երէկ փողոցէն անցած ատեն կարմիր-նարնջակ տառերով ազդարարութիւն մը կարդացի, «Յառաջ»ի մեծութեամբ թուղթի մը վրայ։

Կարդացի վերէն վար, եւ պատիւ ունիմ ձեզի հաղորդելու իմաստը.

— Պատերազմը պիտի պայթի մէկ ամիսէն, եթէ չփակուին փաշականները, եթէ չխափանուի անոնց մամուլը։

— Խաղաղութիւնը կը փրկուի միայն լռութեան դատապարտելով Հիթլերի եւ Մուսոլինիի գործակալները։

— Կը պահանջենք ժողովրդական Ճակատի կառավարութենէն անմիջապէս ձերբակալել եւ բանտարկել Ֆրանսայի փաշական վարիչները։

Ստորագրութիւնը՝ երիտասարդական բազմանուն կազմակերպութիւն մը որ կը ձգտի «ընկերային նոր կարգ ու սարք հաստատել»։

Նոյն առտուն, «Իւմանիթէ»ն ալ ստիպողաբար օգնութիւն խնդրելով Սպանիոյ հանրապետական կառավարութեան համար, կ'ազդարարէր իր խմբագրականին բերնով.

— «Ոչ. այն ուխտադրուժ զօրականները որ արիւնահեղութեան մատնած են Սպանիան աջակցութեամբ Մաւրիտանացիներու, Հիթլերի եւ Մուսոլինիի, «ազգասէրներ» չեն։ Անոնք Սպանիան չեն ներկայացներ։ Անոնք Սպանիոյ մսագործներն են։

« Եւ Ֆրանսայի ժողովուրդը, որ ֆրանսական քաղաքականութիւն մը կը պահանջէ, գիտէ թէ ոճրագործներուն շարունակութիւնը վտանգօրէն պատերազմի պիտի յանգի, ամբողջացնելով երկրին պաշարումը։

« ... Մեր իսկ երկրին ապահովութիւնը կը պահանջէ որ անմիջապէս ձերբակալուին Ֆրանսայի ֆաշականները, արտասահմանի գործակալները, եւ վերջ դրուի անոնց ժամուլին ստայօդ պայքարին »։

Ուրեմն, պատերազմը անխուսափելի է, եթէ Ֆրանսա չօգնէ Սպանիոյ հանրապետական կառավարութեան։

Միւսներն ալ, աջակողմեան կամ փաշական, ճիշդ նոյն տեսակէտը կը հնչեցնեն, ազդարարելով.

— Ֆրանսայի ժողովրդական Ճակատի կառավարութիւնը ուղղակի պատերազմի կ'առաջնորդէ երկիրը, օգնելով Սպանիոյ կառավարութեան, ճամբայ բանալով բոլշեւիկեան արշաւին եւ ոհմակային անիշխանութեան առջեւ։

Եւ գոյնզգոյն պատմութիւններ կը պատմեն, ազդելու համար հանրային կարծիքին վրայ։

Տակաւին առջի օր, ազգայնական երեսփոխան մը, Քսավիէ Վալա ուղղակի կ'ամբաստանէր կառավարութիւնը, թէ օդանաւ դրկած է Սպանիոյ, մէկ նախարարական խորհուրդէն միւսը, մինչ ձախակողմը կը մըրթէր.

— «Մալխուա՛ծ, Հիթլերի գործակալ, Ֆրանքօ, գրգռիչ...»

Իսկ «Էքօ տը Փարի» ապշութեամբ կը պատմէ թէ նախարարներ եւ երեսփոխաններ կը մասնակցին Սպանիոյ ժողովրդական Ճակատին համար բացուած հանգանակութեան։

Այս խճալուր աղմուկին մէջ, կրնա՞ք իմանալ թէ պատերազմը ե՞րբ պիտի պայթի, եւ ո՞ր ուղղութեամբ, — Սպանիոյ կառավարութեա՞ն օգնելով, թէ ապստամբներուն։

... Բանգէտ մը կը փսփսայ.

— Ե՞րբ կարելի եղած է ճշդել որ եւ է պատերազմի պատասխանատուութիւնը։

ՎԱՀԷ

ՎԻԵՆՆԻ ՄԷՋ ԱԼ ԿԸ ԿԱՆՉԵՆ ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐԸ

ՎԻԷՆ, (Յառաջ) — Դեռ վերջերս «Յառաջ» կարգ մը լուրեր հաղորդեց հայ երիտասարդներու զինուորագրութեան մասին (Լիոն, Մարսէյլ, Նիս եւ Փարիզ)։ Երկու օր առաջ, մեր քաղաքի ոստիկանութիւնն ալ, խնամուած եւ լաւ պատրաստուած ցանկի մը համեմատ, ոստիկանատուն կանչեց բոլոր այն հայ երիտասարդները որոնք ծնած են 1914 եւ 1918 թուականներուն։

Կը թուի թէ ասկից վերջ, առանց այլեւայլի օտարականները պիտի կանչուին իրենց զինուորական ծառայութիւնը կատարելու ինչպէս տեղացին։

Խորհրդածելիք պարագայ մը մեր մեծերուն համար։

Նամակ մը օտարականներու արտաքսման դէմ

Ֆլաթէրնիթէ ամսաթերթը, որ ջերմապէս կը պաշտպանէ օտար աշխատաւորներու դատը, պահանջելով մասնաւոր կանոնագիր մը քուէարկել անոնց իրաւական վիճակի մասին, իր օգոստոսի թիւին մէջ բաց նամակ մը ուղղած է Ներքին նախարար Պ. Սալանկրոյի։

Նամակագիրը, Վիրժիլ Պառէլ, գանգուելով զիտել կուտայ թէ օտարականներու արտաքսումները կը շարունակուին վարչական եղանակով, նոյն իսկ ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան օրով։ Շեշտելով թէ «Ֆրանսայի թշնամիներն են որ կը շահին գաղթականներու դէմ գործադրուած խստութիւններէն», նամակագիրը կը խնդրէ օր առաջ քուէարկել մշակուած կազմական կանոնագիրը։

Ֆրաթէրնիթէ միեւնոյն ատեն արտատպած է գաղթային նախարար Պ. Մութէի մէկ գրութիւնը, որ նոյն հարցերը կը շօշափէ, իբրեւ յառաջաբան նոր գրքի մը։

Դարձեալ նոյն թիւին մէջ հրատարակուած է Մարսէյլի երկու երեսփոխաններուն, Պ. Պ. Պիյուի եւ Քրիսթոֆոլի մէկ բանաձեւը, որով կը խնդրուի կառավարութենէն օրինագիծ մը ներկայացնել, օրինապէս ճշդելու համար Ֆրանսա բնակող Հայերու իրաւական վիճակը։ Բանաձեւը կը տրամադրէ բարելաւել Հայերու վիճակը,

1.— Իրաւական կանոնագիր մը քուէարկելով Ֆրանսայի եւ գաղթավայրերու մէջ բնակող Հայերու համար։

2.— Դիւրացնելով Հայերու Ֆրանսահպատակութիւնը։

3.— Դիւրացնելով Հայերու ինքնութեան թուղթերու ստացումը, իբրեւ աշխատաւոր։

4.— Գործազրկութեան նպաստ յատկացնելով հայ աշխատաւորներուն։

5.—Ջնջելով Հայերու արտաքսման, վտարման անօրինութիւնները եւ ուրիշ պատժական միջոցներ որ կը գործադրուին ինքնութեան թուղթերու առթիւ։

Ա. ՄԻԿՈՅԵԱՆ, Խ. Միութեան պարենաւորման գործավարը, Մ. Նահանգները գնաց, պահածոներու կազմակերպութիւնը ուսումնասիրելու եւ մեքենաներ գնելու համար։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ուժերուն զօրացման համար տարեկան 7.350.000 անգլ. ոսկի պիտի ծախսուի մինչեւ հինգ տարի։ Այս վարկը պիտի յատկացուի մեքենաները նորոգելու եւ աւ հասարակ ամէնէն արդիական մակարդակին վրայ պահելու օգտագործումը։

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎ մը գումարուեցաւ Փարիզի մէջ, օգնելու համար Սպանիոյ ժողովրդական Ճակատին։ Ատենախօսներէն մէկն էր Պ. Ժուհօ, Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը։

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ իր նստաշրջանը փակեց հինգշաբթի օր, օրակարգը մաքրելով մինչեւ ուշ ատեն։

ԿԱՐՄԻՐ ԳԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԱՔԵԼԻ ԵՒ ԱՔԵԼԻ ԱՐԹՈՒՆ...

Խանջեանի անձնասպանութեան առթիւ Երեւանի, Բագուի եւ Թիֆլիզի մէջ հանուած բանաձեւերը յստակօրէն կը յիշեն համայնավար կուսակցութեան ներսը նշմարուած դաւադրական գործունէութիւնը: Անդրկովկասի երեք մայրաքաղաքներու կուսակցական ժողովները խօսելով կուսակցութեան ծոցին մէջ բոյն դրած դաւադրութեանց մասին, չեն բանար անոնց ծալքերը եւ ընդհանուր բառերու կոյտին տակ խնդիրը կը մնայ մթութեան մէջ: Բոլոր բանաձեւերէն միայն մէկ բան կը պարզուի,— նախկին ընդդիմադիրները կը շարունակեն դաւել կուսակցութեան դէմ: Իսկ թէ դաւադիրներն ինչ նպատակ կը հետապնդեն, այդ հարցի լուսաբանութիւնը կուտայ կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, «Պրաւտան»:

Վերջերս խորհրդային մամուլը շատ կը զբաղի կուսակցական ներքին խնդիրներով եւ անզգանք հնչեցնելով՝ կուսակցութեան անդամները կը հրաւիրէ արթուն եւ զգոյշ ըլլալ ներքին դաւերու հանդէպ: Միայն օգոստոսի առաջին տասը օրերու ընթացքին «Պրաւտան» երկու խմբագրականներ նուիրած է այդ հարցին. Սանդղուած կացութիւնը շատ կը մտահոգէ կուսակցական վերին մարմինները: Եւ իրէն ճիշդ են համայնավար պաշտօնաթերթին բառերը, խակապէս մտահոգութեան լուրջ պատճառներ կան:

Համաձայն այդ խմբագրականներուն, բուն խնդիրը հետեւեալն է.— Երկար տարիներու պայքարէն վերջ, կուսակցութիւնը յաղթելով խեղդել բոլոր տեսակի ընդդիմադիր շարժումները եւ գաղափարապէս մեռցնել զանոնք: Բաց ճակատ կռուի մէջ պարտութիւն կրելով, ընդդիմադիրները սակայն պայքարի զէնքը վար չեն դրած եւ նոր միջոցներ փորձելով կը շարունակեն դաւել կուսակցութեան դէմ: Տարբեր ճանապարհներով ներս կը սպրդին կուսակցութեան մէջ եւ կեղծ հաւատարմութեան դիմակ հագնելով, ատրճանաբար հնարաւորութիւններ կը ստեղծեն կուսակցական ղեկավարները ահաբեկման ենթարկելու համար: Իբրեւ օրինակ ցոյց կը տրուի Կիրովի սպանութիւնը: Եւ եթէ Ստալինի արժանի հակառակութիւնը չըլլար, թերեւս շատ ուրիշներ արժանանային Կիրովի վախճանին: Հետեւաբար, իւրաքանչիւր համայնավարի անվիճելի պարտքը պիտի ըլլայ «արթուն եւ զգաստ լինել ամէնուրեք եւ բոլոր պայմաններու տակ»:

Օգոստ. 9ի առաջնորդողի մէջ «Պրաւտան» կը գրէ.

— «Մենք յաղթեցինք: Թշրենի զասակարգի գործակալները այլեւս չեն կրնար ուղղակի դիմել զանգուածներուն իրենց «պլատֆորմ»ներով: Անոնց քաղաքական սնանկութիւնը մերկացուեցաւ: Մնացած են միայն գաղտնի խմբակներ, որոնք միացած են կուսակցութեան ղեկավարութեան դէմ իրենց ունեցած ընդհանուր ատելութեամբ: Այդ խմբաւորումներու միջեւ եղած տարբերութիւնները վերցած են: Մնացած են մարդասպաններու անսկզբունք հրոսախումբեր, որոնք կը ներշնչուին ու կը ղեկավարուին Տրոցկիի, Զինովիեւի եւ Կամենեւի կողմէ:

«Այո, պայքարը դեռ կը շարունակուի: Թշրենի դասակարգը եւ անոր գործակալները զրկուած են այլ եւս ընդդիմադրի շղարշ հագնելու հնարաւորութենէն Հակայեղափոխութեան ձեռքէն խլուած է «պլատֆորմ»ի զէնքը: Հարուածը ուղղուած ըլլալով կուսակցութեան միասնականութեան դէմ անոնք նշանակէտ են ընտրած կուսակցական ղեկավարութիւնը՝ ֆիզիքապէս ոչնչացնելու համար: «Պլատֆորմ»ը փոխարինուած է ատրճանակով:

«Բոլշեւիզմի զէնքը ձեռքէն կարողանար ժառանգել կուսակցութեան ղեկավարներուն, պէտք էր նախ թափանցել կուսակցութեան մէջ: Ատոր միակ միջոցն է՝ կեղծիք եւ խարեբայութիւն: Կուսակցութեան ոչ մէկ անդամ, ոչ մէկ համայնավար՝ կուսակցական կամ ոչ-կուսակցական պէտք չէ մոռնայ, որ թշնամին, լրտեսն ու գիմակաւորը կը վխտան ոչ միայն պետութեան սահմաններուն վրայ, այլ եւ կուսակցութեան սահմաններու մօտ: Գէշ է այն համայնավարը, որ իր մէջ չի դաստիարակեր համայնավարական արթնութիւն եւ թշնամին ճանչնալու կարողութիւն, որ իր դիրքին վրայ չի գտնուիր, գաղտնապահ չէ եւ կուսակցական շարքերու բիւրեղացման հոգը ունեցողներուն կը ձգէ: Սեչադրութիւն դէպի անխնայ թշնամիի դաւերը»...

Գրուածքին խուճապահար ոգին ցոյց կուտայ, թէ լուրջ դաւեր երեւան հանուած են եւ կուսակցական ղեկավարներու կեանքը վտանգի տակ է: «Պրաւտան» շարք մը մերկացումներով կ'ուզէ ապացուցանել թէ իրապէս կուսակցական կազմակերպութիւններու մէջ գոյութիւն ունին դաւադիր խմբակներ.

Այսպէս, կատարուած քննութիւնը դաւադիր խմբակ մը երեւան է հանած Ճերմակ Ռուսիոյ կեդրոնական «Աստղ» թերթի խմբագրութեան մէջ՝ խմբագրի օգնական նախկին տրոցկիական Բոլէնսլաւի ղեկավարութեամբ («Պրաւտա», օգոստ. 3):

Դաւադիր խմբակներ գոյութիւն են ունեցած նաեւ Խարկովի մէջ, որոնց մասնակցեր են քանի մը անդամներ եւ թեկնածուներ, ինչպէս եւ ուժ հոգի կուսակցութենէն վտարուածներ Բոլորն ալ ձերբակալուած են («Պ.», օգոստ. 4):

Դաւադիրներ գտնուած են եւ Լէնինկրատի մէջ, ուր նախկին զինովիեւականներ կը շարունակեն մնալ կուսակցութեան մէջ միաժամանակ պատասխանատու պաշտօններ վարելով («Պ.» օգոստ 5).

Կուսակցութեան թշնամիներ եւ յայտնի տրոցկիականներ երեւան հանուած են նոյնպէս Դնեպրոպետրովսկիի կազմակերպութեան մէջ: Անոնք յաջողեր են ծածկելով իրենց անցեալը բարձր դիրքեր գրաւել («Պ.», օգ.6):

Նմանօրինակ դէպքեր կը տեսնենք նաեւ Օտեսայի մէջ («Պ.», օգոստ.7):

Հետաքրքրականն այն է, որ բոլոր պարագաներուն մէջ ալ հակայեղափոխականները կուսակցութեան մէջ կ'ընդունուին պատասխանատու համայնավարներու երաշխաւորութեամբ եւ տարիներու ընթացքին կը հովանաւորուին անոնց կողմէ: Անոնք իրենց իսկական դէմքը կրցած են ծածկել կուսակցական տուրքերուն ատեն եւ մնալով կուսակցութեան մէջ, գաղտնի ժողովներ են գումարած՝ դաւեր լարելով «ընկերվարական շինարարութեան» եւ ղեկավարութեան դէմ: Ցաւը հոն է, որ յարձակման երեւոյթներ կը նկատուին շատ ուրիշ կուսակցական կազմակերպութիւններու մէջ: Կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէն կը պահանջէ վերջ տալ անտարբեր վերաբերմունքին եւ «փտած» ազատամտութեան: Ըլլալ խիստ, աչալուրջ եւ արթուն:

Ընդհանուր առմամբ ճիշդ են եղած գիտողութիւնները: Ընդդիմադիրներն իրենք զիրենք վերջնապէս պարտուած չեն զգար եւ հրաժարելով բացայայտ կռուէ, գաղտնի պայքարի են լծուած: Սակայն քիչ մը կը չափազանցէ «Պրաւտան», անոնց գործունէութեան միակ նպատակը տեսնելով ահաբեկչական գործողութիւններու մէջ: Եթէ ընդդիմադիր տարրերու աշխուժացում կը նկատուի, ուրեմն ատոր համար որոշ հնարաւորութիւններ են ստեղծուած: Եւ այդ աշխուժացման պատճառը ոչ թէ այն է, որ կուսակցական մարմիններու եւ անհատ համայնավարներու մօտ թթացած է արթնութեան եւ զգաստութեան զգացումը կամ թէ անոնք ներշնչուած են ազատամիտ հովերով,— այլ որովհետեւ ժողովրդական զանգուածներու մէջ աւելի ու աւելի կը բարձրանայ դժգոհութեան ալիքը: Ահա այդ յարաճուն դժգոհութիւնն է, որ կ'ուզեն օգտագործել նախկին ընդդիմադիրները.

Որքան ալ որ Ստալին հրահանգէ «ուրախ եւ երջանիկ ապրիլ», սակայն կեանքի դառն իրողութիւնը խնդութիւն չի պատճառեր բանուորական զանգուածներուն: Մանաւանդ երբ վերջին մէկ երկու տարիներու բարեփոխութիւնները աչխատաւոր դասակարգէն խլած են շարք մը արտօնութիւններ ու առաւելութիւններ եւ դրամի գնողականութիւնը վերահաստատուած է: Ներկայիս «ուրախ եւ երջանիկ» են անոնք որ լաւ կը վարձատրուին ու շատ դրամ կը վաստկին: Իսկ այդպիսիներու թիւը անշան է: Աշխատաւորներու մեծագոյն մասը թշուառ կացութեան մէջ է եւ իր պահանջները անտեսուած վերին մարմիններու կողմէ: Ատոր համոզուելու համար, պէտք է միայն ուշադրութեամբ հետեւիլ խորհ. մամուլի այն բաժնին, ուր օրը օրին կ'արձանագրուին բանուորներու եւ պաշտօնեաներու գանգատները եւ դժգոհութիւնները. Այնպիսի անարդարութիւններ ու անհոգի վերաբերմունք տեղի կ'ունենան որ դժուար է տեսնել նոյն իսկ դրամատիրական երկիրներու մէջ: Բերենք միայն մէկ օրինակ:

«Արդովիչ պատմութիւն» խորագիրով «Պրաւտայի» օգոստ. 9ի թիւին մէջ տպուած է յօդուած մը, ուրկէ կը պարզուի, որ անտառային գործավարութեան բանուորները ամիսներէ ի վեր աշխատավարձ չեն ստացած եւ 55 միլիոն ռուբլի (165 միլիոն Ֆր.) ստանալիք ունին: Վրդովիչն այն է, որ վրաստեանականներու մէջ նստած պաշտօնէութիւնն իր ոսճիկը ժամանակին լիովին ստացած է, իսկ բանուորներու մասին հոգացող եւ մտածող չկայ: Այն ինչ բանուորները առանց նիւթական միջոցներու ինկած են երկրի ծայրամասերը՝ կարուած աշխարհէն եւ անտառներու խորը: Իսկ թէ ինչպէս կ'ապրին, բացատրութեան չի կարօտիր:

Եւ այս դէպքը առաջինը չէ: Կը բաւէ միայն թերթել խորհ. մամուլի էջերը, որոնք լեցուն են «Վրդովիչ» նոյնատիպ պատմութիւններով

Կացութիւնը լաւ չէ նոյնպէս արդիւնաբերութեան տարբեր ճիւղերու, փոխադրութեան եւ թղթատարական-հեռագրական գործին մէջ: Ամէն օր նոր մերկացումներ, քննադատական յօդուածներ եւ հրահանգներու տարափ: Միւս կողմէ անվերջ խորհրդակցական ժողովներ, խրախուսիչ գովեստներ ու պարգեւաբաշխումներ: Բոլոր թերութիւններն ու վնասները ստալինեան Կեդր. Կոմիտէն կը գրէ «տրոցկի- զինովիեւական թափթփուկներու» հաշուին, եւ յաջողութիւնները կը վերագրէ «հանճարեղ ու մեծ առաջնորդ» Ստալինին. Իսկ զանգուածներու դժգոհութեան եւ տնտեսութեան անկանոնութեան բուն դրդապատճառներու մասին կը պահեն ռսկի լռութիւն.

Մի՞թէ նոյնը չի կատարուիր նաեւ Աղասի Խանջեանի դէպքին շուրջ.

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ

Շոգեկառքը իր վերջաւորութեան հասաւ: Կայարանէն դուրս ելայ, եւ իսկոյն զգացումներս տարօրինակ վիճակ մը ստացան:

Ողջո՜յն քեզ, Մարսէյլ:

Կայարանէն դուրս, կայարանին վայրէջքը բարլ սանդղամատներու լայն ու պայծառ տեսարան մը կը ներկայացնէ: Ոչինչ կայ զարմացնող: Արեւստը հոն ամրութեան ուժն է միայն, որուն կողերուն վրայ բարձրացող քանի մը արձաններու եւ քանդակներու նրբութիւնները ընդօրինակութիւններու ծանրութեան տակ հազիւ նշմարելի կը դառնան:

Տեսարանը խիզախ չէ բայց գեղեցիկ է: Գեղեցիկ է Մարսէյլը:

Անհաւասար տուներ, ցած պատուհաններ, գոյնզգոյն անկիւններ, փոքրիկ փողոցներ, մանր հրապարակներ կայարանէն թեւ կ'առնեն: Ու մինչեւ գլխաւոր պողոտան, մինչեւ հին նաւահանգիստին միացող համբաւաւոր Քանըպիէրը ոչինչ կայ փոխուած, ոչինչ ներդաշնակ, մնացեր են այնպէս ինչպէս տեսեր ու ճանչցեր էի զանոնք ութ տարիներ առաջ: Սակայն չկայ բան մը որ սիրտս չզրաւէ, չկայ տեղ մը որ գիս չյուզէ, չկայ երեւոյթ մը որ հաճոյք չպատճառէ:

Արդեօք խառնուածքի համակրութի՞ւն մըն է միայն:

Ձեմ կարծեր: Որովհետեւ զգացումիս քաղցրութիւնն է որ լեզու կ'առնէ եւ հայրենիք վերադարձողի մը համարումներով կը պաշարուիմ:

Շուք մը կայ ինծի համար որ զօրեղ է, որ էութիւնս կը խլրտացնէ: Ձայն մը կայ որ հայրենի հնչումներն ունի, սիրելիներուս կարօտի խօսքերը կը ներդաշնակէ: Տարժում մը կայ՝ որ յճակին առաւօտեան ալիքը կը յիշեցնէ բարեկամներու նայուածքներուն համայնապատկերին ծփանք կուտայ:

Ո՞րկէ կուգամ ես:

Ահա պանդոկապետ մը ձեռքս կը սեղմէ գորովագին եւ եղբայրական քաղցրութիւնով մը կը յանդիմանէ.

— «Հայերէն խօսէ, որպէսզի իմ բարեկամական սէրս չարչարուած չհամարիմ քեզի հանդէպ»:

Ահա զաւառացի հայր մը, աչքերուս կը նայի: Մազերը ճերմկած են, բայց հայրենասիրութեան իր սիրտը երիտասարդ է: Ձեռս ոգեւորող խօսքեր կ'ընէ եւ ճակատս իր մաքուր շրթունքներուն խոնարհեցնելու բաղձանքը կ'արտայայտէ:

Ահա կամաւոր մը, վզիս կը փաթթուի: Միեւնոյն ոգեւորութիւնն ունի եւ միեւնոյն երգումին առաքինութիւնով կը հպարտանայ, ինչպէս տարիներ առաջ, Արարատէն մինչեւ Կիլիկիա, Մոնրուժէն մինչեւ Մարոնչում: Իր անպաճոյ սէրը իր կորովին չնորհն է, իր նուիրական էջին կենդանութիւնը, «շարունակենք հերկել նոր սեռունդին հողը ազատագրական բախումներու պաշտամունքով».

Ահա գրասէր երիտասարդ մը, ձեռքս կը բռնէ, կը նայի ինծի անխօս, անթարթ: Ժպիտ մը ունի որ յուզիչ է, փայլ մը ունի որ խորութիւն մը կը թափանցէ: Իր կեանքը օրինակելի կամքով մը պաշարեր է, եւ զայն կարիճ կեցուածքի մը չուքովը կ'աղմկէ վերջապէս

— Այս քանի տարի է որ քեզ չենք տեսած: Ոհ, երթանք մեր տունը, խօսէ ինծի երէկի սրտով: Ծառ մը ծաղկելու համար խնամքի պէտք ունի:

Մինչ ես երգումի ծառն եմ, ու կ'ուզեմ պատուղ մը տալ...

Ահա հայ լրագրավաճառը, որ ... րոշ տարիքի դիմագիծ մը կը ստացաւ ... բացնէ: Թեթեւ չարժումներ ունի, ... գիչեր առեն ապաստանին զարնուող ... եակին հնչումը յիշեցնող ձայնով մը կը գրուառէ իր ծախած թերթին պատիւը, կը յառաջանայ, գիս բոլորովին ... րուն դադար կուտայ, անցեալի մաս... մութիւնը կը յարուցանէ, ուշադրութիւնս կը գրաւէ.

— Մեր յոյսը մեր երիտասարդու... թիւնն է: Անոնց աչքերուն մէջ ես կը ... տեսնեմ մեր պապերուն մեծ հաւատ... քը: Ու այս տարիքիս մէջ ես կը զգ... թէ ես ինքս ոչինչ եմ եթէ ոչ հոգ... ւին հրճուող մը միայն այդ աչքեր... չողերուն առջեւ: Մատաղ ըլլամ ա... նոնց.

Ահա երկու երիտասարդներ, որ ... ուէն իմ անունս կը կանչեն ու կը ... գեն: Տասնըհինգ տարիներ հայկակա... վերաւոր հաստատութեան մը մէջ մ... ասին ապրած, միասին երգում կառ... րած մեր որբերն են, որ մեծցեր են, որ յաղթեր են, որ չափահասներու կորովովը կը ժպտին, միեւնոյն երգում... մին ջերմութեամբ կը համբուրուին.

Ողջո՜յն քեզ, Մարսէյլ:

Ողջոյն ձեզ, կարօտցած արի եղ... բայրներ

ՆԻՒՐԷՆ ԽՐԱՏԵԱՆ

11ՐԴ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

Հասնելով չորրորդ օրուան մրցումներուն, օրուան ամէնէն ուշագրաւ մարդիկը կը հանդիսանայ զարմանալի արագավազ սեւամորթ Ճէս Օուընս, իր երրորդ ողիմպիական յաղթանակը շահելով 200 մեթր կտրելով 20 երկվ. 7/10, անսպասելի ժամանակով մը, ինչ որ կը դառնայ ողիմպիականի նոր մրցանիշը:

Երկու ուրիշ Ամերիկացիներ՝ Քարփէնթըր՝ սկաւառակի եւ Մէտօզ ձողով ցատկելու մրցանիշերը բարելաւելով անգամ մը եւս կը հաստատեն Ամերիկայի գերակշռութիւնը միւս ազգերու վրայ, որ երթալով աւելի պիտի չեշտուի:

Անգլիա, մարզանքի գլսական հայրենիքը, առաջին անգամ ըլլալով այսօր կ'արձանագրէ յաղթանակ մը. 50 քիլոմեթր քալելու կը շահի անգլիացի Հուիթլոք, այդ միջոցը կտրելով 4 ժ. 30 վայր. 41 երկվ.էն:

Այլապէս հետաքրքրական ու արդիւնաւոր օր մը եղաւ ողիմպիականի հինգերորդ օրը, երբ երեք մրցանիշեր եւս կոտրեցան: Ամերիկացի Թաունս 110 մեթր արգելարշաւի թէ աշխարհի թէ ողիմպիականի մրցանիշը կոտրեց առաջինը 1/10ով, երկրորդը 5/10ով: Իր նոր մրցանիշը կ'ըլլայ ուրեմն 14 /10 երկվ.:

Երկրորդ յաղթականը Ճապոն. Արեւելքի ներկայացուցիչ մըն է, Ճափոնցի Թաժիմա, որ երեք քայլով ցատկելու մրցանիշը բարձրացուց 16 մ.ի:

Ինչ որ պատմական պիտի մնայ այդ օրուան մրցումներուն մէջ: 1500 մեթրի վազքն է որուն մէջ ոչ միայն չահողը Նոր Զելանտացի Լըվլօք հիանալի վազքով մը թէ աշխարհի եւ թէ ողիմպիականի մրցանիշերը կոտրեց, այլ եւ իր յաջորդն ալ ամերիկացի Քընինկհմ յաջողեցաւ հաւասարապէս երկու մրցանիշեր կոտրել, իսկ անոնց յաջորդ երեք մարզիկները իրարու ետեւէ կոտրեցին ողիմպիականի մրցանիշը:

Ֆրանսացիները բնականաբար կ'ո... բան իրենց անյաջողութիւնը: Ոչ մէ... Ֆրանսացի մարզիկ կրցաւ դասակարգուիլ, իսկ մեծագոյն մասը արդէ... նախնական մրցումներուն մէջ պարտ... ցան ու դուրս ձգուեցան ֆինալէն.

Նիզակի մրցումն ալ դարձեալ Գեր... մանացի մը շահեցաւ, Շթօք, որ նո... պէս ապարէզով ստրիկան է:

Վեցերորդ օրուան մրցումներուն մէջ ձեռք բերուեցան դարձեալ երկ... փայլուն արդիւնքներ:

Առաջինը 400 մեթրի վազքն է ... շահեցաւ Ուիլեըմս, ուրիշ ամերիկա... սեւամորթ մը, 46 5/10 երկվ. ժամա... նակով, իրեն մրցակից ունենալով եր... կու Անգլիացի եւ մէկ Ամերիկացի ... տազի հակառակորդներ, որոնք նո... պէս այդ հեռաւորութիւնը կտրեցի... 47 երկվ.էն նուազ ժամանակով:

5000 մեթր վազքի մէջ, Ֆինլա... տա անգամ մը եւս երեւան բերաւ ... երկար վազքերու մէջ իր ներկայա... ցուցիչները անպարտելի են: Կունա... Հօքէրթ այս մրցման մէջ ողիմպի... կանի նոր մրցանիշ մը հաստատեց ... վ. 22 2/10 երկվ.ով: Ինչպէս ... մեթրի մէջ, հոս ալ առաջնութիւն ... հողը ունեցաւ երեք յաջորդներ որ... նոյնպէս 14 ու կէս վայրկեանէն նուա... ժամանակով վազելով հաւասարապ... նախկին մրցանիշը կոտրեցին:

Զանց առնելով ուրիշ բազմաթ... խաղեր ու մարզանքներ, յիշենք մ... այն Աքաղաղ ծանրութեան մէջ թու... Երբմէնի պարտութիւնը չեխ Հիզա... Թուրք Արըզանի յաղթութիւնը ... Օսէլէրի վրայ, թերեւս ծանրութեա... դասակարգին մէջ Թուրք Գոյսանե...

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ Պ. ՓՈԼ ՔԱՄՊՈՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

19 Օգոստ. 1895

Ներկայիս մեզ կը զբաղեցնեն բազմաթիւ գործեր,— Հայաստանը, որ Թուրքերուն անյաստակ սխմարութեան պատճառով չատով պիտի զբաղեցնէ ամբողջ Եւրոպան, յետոյ Պուլկարիան որ շատ հետաքրքրական անկիւնադարձի մը հասած է: Կը մնայ Ռուսիոյն հաշտուիլ Պուլկարներուն հետ, եւ վերստանալ իրենց ազդեցութիւնը Պոլսոյ մէջ: Որովհետեւ արեւելքցի են հաւանաբար վախցնեն ասիթը: Ռուսին ուղեղը այնքան տարբեր է մերինէն, որքան Թուրքինը: Ասոնք այնպիսի մարդիկ են, որոնք իրարու ուժէն զատ ուրիշ բան չեն ճանչնար:

3 Հոկտ. 1895

Երկուշաբթի, աչերը ցոյցեր կատարեցին, որոնք բռնութեամբ զբաղուեցան ոստիկանութեան կողմէ, եւ այն օրէն ի վեր որ Թուրքերը Կ. Պոլիս մտան, առաջին անգամն ըլլալով քրիստոնեաները դիմադրեցին թրքական ոյժերին: Սոֆթաներն ու մոլլաները զանգուածաբար հրապարակ ելան եւ նեղը դրին Հայերը ոստիկանական ուժերու օժանդակութեամբ: Եւ վայրագութիւններ տեղի ունեցա՞ն, անձեղ մարդիկ թաղահար ինկան, ոստիկանական նախարարութեան առջեւ բանտարկեալները ջարդուեցան, տուները թալանի տրուեցան, եւն.: Հայերը ամէն տեղ ապաստանեցան եկեղեցիներու մէջ, որոնք պաշարուեցան զինուորներու կողմէ: Իսլամներու մոլեռանդութիւնը արթնցած է այլ եւս եւ այս դէպքերը իրենց արձագանգը պիտի գտնեն երկրին ներսերը: Հաւանական է որ Փոքր Ասիայէն պիտի հասնին լուրեր իսլամներու եւ քրիստոնեաներու միջեւ տեղի ունեցած բախումներու մասին եւ նոր ջարդերու ականատես դառնանք: Եւրոպա խորապէս պիտի յուզուի այդ լուրերէն: Ձեմ խօսիր Ֆրանսայի մասին, որուն անտարբերութիւնը, հանդէպ արտաքին աշխարհի իրադարձութեանց, մորմոքիչ է իսկապէս, եւ որուն մամուլը իր տեղեկութիւնները կը քաղէ մասամբ Փարիզի սոժ. զեսպանատունէն: Սակայն Անգլիոյ մէջ պիտի լսուի զայրոյթի ճիչ մը եւ շատ հաւանական է որ մեծ դժուարութիւն կրենք բարեյաջող վախճանի մը հասցնելու համար մեր բանակցութիւնները ի նպաստ Հայաստանի, որքան ալ վերջանալու մօտ ըլլան անոնք:

7 Հոկտ. 1895

Փողոցներու անկարգութիւնը վերջ գտաւ, սակայն կը շարունակուի միտքերու գրգռութիւնը, որ անհաւատալի սաստիկնանի հասած է: Հայերը, որոնք ընդհանրապէս վախկոտ են, խենթեցած ուխարի կը նմանին, կարծես կ'ուզեն ջարդուիլ: Իսլամներն ալ այնպիսի գերագրգռութեան մը մէջ կ'ապրին, որ կը վախցուի նոր բաբբարոսութիւններէ՝ եթէ նոր ցոյցեր տեղի ունենան: Շարունակ խորհրդակցութիւններ կը կատարենք առեր մէջ, պաշտօնակիցներու հետ: Բ. Դրան ներկայացուցինք հաւաքական ծանուցագիր մը: Այսօր մեր բոլոր թարգմանները հայկական եկեղեցիները գացին, համոզելու համար այնտեղ ապաստանած դժբախտները, որ դուրս ելլեն: Բ. Դուռը մեզի ապահովութիւն տուաւ որ պիտի պաշտպանէ անոնց կեանքն ու ազատութիւնը, իսկ մենք կ'երաշխաւորենք թուրք կառավարութեան տուած խօսքը: Եթէ չյաջողինք պարպել եկեղեցիները, եթէ յեղափոխական կոմիտէներու ներկայացուցիչները իրենց եռեւէն տանին ժողովուրդը, հանդիսատես պիտի ըլլանք նոր ջարդերու: Դրդութեան գործակալները բացարձակապէս կ'ուզեն որ արիւնը հոսի անխնայ, պարտադրելու համար Եւրոպայի որ միջամտէ: Ինչ որ խռովիչ է, այն է թէ Հայերը, որոնք անհատաբար վախկոտ եւ տկար են, մասնուած են հայրենասիրական յափշտակութեան, որ իրենց կը ներշնչէ մահ: Ազգային զգացման ամէնէն յատկանշական երեւոյթներէն մին է այս:

Գալով Թուրքերուն, բոլորն ալ մոլեռանդ են, այնքան վայրագ, այնքան թշնամի մեզի ներկայիս, որքան էին երբ Կ. Պոլիս մտան: Սարսափելի ոճիրներ գործեցին: Հայերը իրենց ցոյցերով պատճառ դարձան զայումին, բայց տեղի ունեցած անկարգութիւնները ընդվզեցուցիչ էին: Գէշը հոն է որ գրգռութիւնը կը տարածուի մինչեւ գաւառները: Անցի օր, Տրապիզոնի մէջ, որ 50.000 բնակիչ ունի, խոլամ ժողովուրդը կը յարձակի հայկական թաղին վրայ: Զարդն ու թալանը կը տեւեն առաւուան ժամը 10էն բռնկելով մինչեւ երեկոյ, անբաւական եւ մեղսակից պահակագօրքին աչքին տակ: Միայն հիւպատոսարաններն ու կաթոլիկ հաստատութիւնները փրկուեցան:

Կը հիանա՞մ մեր թերթերուն վրայ, որոնք պարզամիտ մարդոց ոգիրութեամբ կը խօսին բոլոր այս դէպքերուն մասին: Անոնք այդ դէպքերուն մէջ կը տեսնեն կարգ մը պետութեանց ձեռքը, մեծ գնահատութեամբ կը խօսին սուլթանին բարի դիտաւորութիւններուն մասին, եւն.. Իրականին մէջ յաւիտենական պայքարն է այս, ընդմէջ իսլամներուն եւ քրիստոնեաներուն: Երկու ժողովուրդները երբեք չեն կրցած իրերախառնուիլ, Թուրքերու տիրապետութենէն ի վեր: Թուրքերը յաղթեցին, գինուրապէս գրաւեցին երկիրը, վրան զարկին Եւրոպայի մէջ, այդպէս կը մնան նաեւ Փոքր Ասիոյ մէջ: Իրենց վարչական, իր... այսպէս կոչուած եւրոպական հ... նարկութիւնները երեւութական են:

Այս շաբթու ընթացքին, այն ... ծառաները, որոնք կ'աշխատէին Թու... քերու տուներուն մէջ,- ամէն կողմէ ... արդէն հայ ծառաներ,— խոշտանգ... ցան կամ սպաննուեցան իրենց Թու... ընկերներուն կողմէ: Կազի ընկերու... թեան գործարանին մէջ, ուր հայ ... թոլիկ գործաւորներ սպաննուեցան ... րենց իսլամ ընկերներուն կողմէ. ... օրը, երբ Եւրոպայի վախը ... Թուրքին ձեռքը, քրիստոնեայ բնա... չութիւնը պիտի մատնուի ամբողջ... վին գերութեան: Ատոր չեն հաւա... միայն ցնորապաշտները, որոնք ... կարծեն թէ Թուրքիա վերածնած ... գրօսաշրջիկները, որոնք լաւ կը հ... րասիրուին սուլթանին կողմէ, եւ ... րիզի կամ եւրոպական մայրաքաղ... ներու կոկոնները (գրամատէր), որո... ակումբներու մէջ կը քսուըսկին ... մաննեան դեսպանատուներու համակ... րելի քարտուղարներուն հետ, որոն... նրբաձեւութեամբ պճնուած են Թի... րայի յաճախորդ:

յաղթանակը յոյն Զաղարիասի վրայ, կէս մղոնի հանրութեան մէջ

Միջակ ծանրութեանց մէջ՝ Թուրք Նարտակէր պարտուեցաւ Եգիպտացի Խուրաւիմէն, իսկ կէս ծանրութեան մէջ Թուրք Աֆճիօղլու յաղթեց Հոն[illegible] Թօզինի, բոլորն ալ կէտերու առաւելութեամբ:

Քանի վերջաւորութեան կը մօտենանք, այնքան յուզումնալից անակնկալներ կը պատահին: Անսահման խանդավառութիւն կը ստեղծէ մանաւանդ Մարաթոնի վազքը, ուր Ճափոնացին պիտի խլէր յաղթութեան դափնին:

Գ. Ճ.

ՀԱՄՊՈՒՐԿ, (Յատուկ).— Մինչեւ օգոստ. 10 շահուած են հետեւեալ չքանշանները.— Մ. Նահանգներ 17 ոսկի, 11 արծաթ, 5 անագապղինձ, 171 կէտ: Գերմանիա 18 ոսկի, 16 արծ., 19 անագպղ., 240 կէտ: Շուէտիա 6 ո., 5 ա., 6 անգպղ., 85 կէտ: Հունգարիա 6 ո., 1 ար., 1 անագպղ., 45 կէտ: Ֆինլանտիա 5 ո., 6 ար., 5 անգպղ., 80 կէտ: Ֆրանսա 5 ո., 5 ար., 4 անգ., 71 կէտ: Իտալիա 4 ո., 3 ար., 4 անգպ. 51 կէտ: Անգլիա 2 ո., 6 ար., 2 անգպ., 50 կէտ: Աւստրիա 3 ո., 4 ար., 2 անգ. 41 կէտ: Հոլանտա 3 ո., 2 ար., 6 անագպղ., 36 կէտ: Ճափոն 2 ո. 3 ար., 4 անգպղ., 41 կէտ: Էսթոնիա 2 ո., 1 ար. 3 անգպղ. 29 կէտ: Թուրքիա 1 ո., — 1 անգպղ., 12 կէտ:

Ոսկին 6 կ., արծ. 5 եւ անագպղ. 4 կ. կը հաշուին:

Մ. Նահանգներու 17 ոսկի չքանշաններէն 4ը տրուած է սեւամորթ Օուընսի, իսկ գերմանական 18 ոսկի չքանշ. 18 մարզիկներ: Ուրեմն Մ. Նահանգները ունին 13 մարզիկներ ոսկի չքանշաններով:

Հ. Թ.

ԹԻՒՐՔԻԱ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՀՆԳԱՄԵԱԿԸ

Սիւմէր Պանքի կատարած քննութեան համաձայն, կը գրէ Թուրքերէն «Թան», Բ. հնգամեակը կանխորոշ ժամանակէն 22 ամիս առաջ պիտի վերջանայ: Յառաջիկայ տարիներուն պիտի կատարուին Սէյիւլէօզի ճարտարարուեստի, երկաթի ու պողպատի, կրաքիւռի եւ պղինձի գործարաններու շինութիւնները:

Հիւսուածեղէնի ճարտարարուեստը պիտի զօրանայ Մալաթիայի մէջ կառուցուելիք գործարանով: Այդ կերպով պետական ձեռնարկութեան վրայ պիտի ունենան 430 թէզկեահներ եւ 10.500 իլիկներ:

Սէյիւլէօզի ճիւղին առաջին հիմնարկութիւնը Իզմիթի թուղթի գործարանի հիմնումն է: Այս գործարանը կանոնաւորապէս կ'աշխատի: Օրական 40 թօն սէյիւլէօզի պատրաստութիւնը ապահովող նոր գործարան մը պիտի շինուի: Սէյիւլէօզի գործարանը արտադրանքի պիտի սկսի 1938ի սկիզբը: Կը կարծուի որ այս քաղաքականութեամբ օր օրի կարելի պիտի ըլլայ Իզմիթի թուղթի պահանջը տեղւոյն վրայ հայթայթել:

Երկրորդը մետաքսի գործարանն է: Երեք տեսակ մետաքս թել պիտի պատրաստուի:

Տարիէ մը ի վեր կ'աշխատի սրմիշօի գործարանը: Նոր ու աւելի մեծ գործարան մը եւս պիտի շինուի: Բատալիքի մէջ ալ այս տարի պիտի շինուի երկաթի եւ պողպատի գործարանը: Պղինձի համար կազմուած է էթի պանքան, որ որոշ ձեռնարկներու սկսած է արդէն: Իսկ ապակեայ նիւթերու համար անհրաժեշտ քննութիւնները լրացած են ու ծրագիրը մշակուած:

ԴՐԱՄԱՏՈՒՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Թուրքիոյ մէջ ի զօրու է, քանի մը շաբաթէ ի վեր, «Դրամատուներու օրէնք» մը, որ կը ձգտի ապահովել խնայողութիւնները:

Դրամատուներու նշանակութիւնը օրէ օր կ'աւելնայ եւ առեւտրական ինչպէս եւ պահեստի դրամատուներու օրէնքները անբաւական են: Նոր օրէնքը կը վերաբերի բոլոր այն դրամատուներուն, որոնք կը գործեն բաժնետիրական եւ «քոմանտիթ» ձեւին տակ եւ կամ թէեւ սահմանափակ պատասխանատուութեամբ ընկերակցութիւններ: Բացառութիւն կը կազմեն միայն խնայողական սնտուկները, ինչպէս նաեւ օտար պետական դրամատուները: Միացեալ բոլոր դրամատուները, ըլլան անգլական թէ օտար՝ որոնք ճիւղեր ունին կամ կը բանան Թուրքիոյ մէջ, կ'ենթարկուին նոր օրէնքին: Օրէնքին համաձայն, Թրքական դրամատուները կարենալ գործելու համար պէտք է արտօնութիւն ունենան ելմտական եւ ազգ. տնտեսական գործակցութեանց, իսկ օտար դրամատուները՝ Նախարարական խորհուրդէն:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՊԱՆԵԷՕ, (Յատուկ). Պանեէօ Բաշանի Հ. Յ. Դ. «Արծիւ» ենթակոմիտէն հերոսամարտերու տարեդարձի [illegible] կիրակի օր սարքած էր «Համաժողովրդական [illegible]» մը [illegible] նախատեսելի է դաշտավայրը, սակայն նախընտրելի պիտի ըլլար, եթէ Փարիզի յատուկ սրահներէն մէկուն մէջ կատարուէր այդ հանդէսը, աւելի խնամեալ յայտագրով: Բայց եւ այնպէս կիրակի օր իրենց յարգանքի բաժինը եկած էին բերել Փարիզէն եւ զանազան արուարձաններէն եկած հայրենակիցներ: Առատօրէն խումբ խումբ համախմբուած էին ծառերու հովանիին տակ. Ժամը 4ին ժողովուրդը սրահին մէջ համախմբուելով ընկ. Ա. Գարակէօզեան հանդէսը բացուած յայտարարեց, շեշտելով օրուան իմաստը: Յետոյ ընկ. Սահակ Յովհաննէսեանի գեղարուեստական ղեկավարութեամբ գիւղական աղջիկներէ բաղկացած [illegible] տարազներ հագած, երգեց «Մեր Հայրենիքը», որ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս: Ընկ. Նախագահը ի յարգանս հերոսամարտերու մէկ վայրկեան լռութիւն հրաւիրեց յետոյ, խօսք առաւ առաջին բանախօսը ընկ. Շ. Միսաքեան: Ընկ. խմբագիրը հակառակ իր անհանգստութեան խանդավառ ճառ մը խօսեցաւ պարզելով հայ ժողովուրդին քաղաքական դէմքը՝ «Սարկիւ»-ապրելու [illegible] եւ մեր անմահ հերոսամարտերէն առաջ: Յետոյ անդրադառնալով ինքնապաշտպանութեան ներկայ պայքարին, երբեւ կենդանի օրինակ յիշեց Ֆրանսայի ժողովրդական ճակատին միացեալ աշխատանքը անմիջական հողերու արդիւնքը. «Ֆրանսացի համալսարանականները նոր նշանաբանով մը մէջտեղ դրած են»,

Այս [illegible] գոր եւ երջանիկ Ֆրանսա [illegible] մենք ալ չունենանք այդ բանաձեւ մը.— «Ազատ, հզօր եւ երջանիկ Հայաստան», եւ անոր [illegible] ճակատ մը Արտասահմանի համար:

Բանախօսութենէն վերջ, երկին երգչախումբը բեմին վրայ հաւաքուեցաւ, այս անգամ քանի մը խմբական երգեր երգելով մեծ յաջողութեամբ. Իսկ Հ. Պ[illegible], յետոյ իր քնքոյշ ձայնով եւ օրուան պատշաճ երգերու ընտրութեամբ խիստ գնահատելի էր, մանաւանդ Գեղամի երգով:

Երկրորդ բանախօսն էր ընկ. Ա. Սասունի որ իր կարգին ամփոփ ճառով մը պարզեց հերոսամարտերու դերը մեր կեանքին մէջ, եւ հարկ դատեց շեշտել թէ բոլոր հերոսամարտերը անշուշտ Դաշնակցութիւնը չէ իրագործած, սակայն կարեւորագոյնը ան է մղած.— Կան դեռ մնացած հեռանկար ալ որոնք կռուած են նոյն գաղափարին համար, մենք կ'առնենք այդ բոլորը մեր պանթէոնէն ներս, հոն ուր ամէն մէկ հերոս ունի իր յատուկ տեղը: Ամէնէն վերջը հրապարակ եկաւ պարող խումբը, հայկական քանի մը խմբական պարերով եւ արժանացաւ ներկաներու ջերմ գնահատանքին:

Սկսան եւրոպական պարերը, մէջ ընդ մէջ կովկասեան պարերով, որ տեւեցին մինչեւ գիշեր:

Դառնուկ մըն ալ աճուրդի դնելով, մօտաւորապէս 370 Ֆր. կրցան ապահովել կազմակերպիչները:

Թղթակից

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Խմբագրութեան հասցէով

ԼԱՆՍԷՑ, 12 օգոստ. (Յատուկ).— Անասարի տարեդարձին առթիւ Հ. Յ. Դ. Կրընոպլի եւ Լանսէյի մարմիններու նախաձեռնութեամբ կազմակերպուած էր դաշտահանդէս մը որ տեղի ունեցաւ օգոստ. 9ին, կիրակի օր, Լանսէյի մօտիկ վայրի մը մէջ, պուրակ ջուրի մը ափը: Կրընոպլէն օթօ-պարկերով, իսկ Լանսէյէն ալ ոտքով, առատ բազմութիւն մը հաւաքուած էր, տօնելու համար այս եւ բոլոր հերոսամարտերու յիշատակը:

Պատրաստուած էր գեղարուեստական բաժին մը, եւ բանախօսութիւն մը, որոնք տեղի ունեցան կէս օրէն վերջ ժամը 3ին: Օրուան նախագահ ընկ. Ա. Ճէլալեան բանալով այս բաժինը համառօտ կերպով պատմականն ըրաւ հերոսամարտին, եւ ցոյց տուաւ անոր արժէքն ու շարժառիթները: Խօսք առնելով նաեւ Գ. Եռնդէ Տօգիկեանին, որ ողբերգելով հերոսներուն յիշատակը եւ շեշտեց մանաւանդ թէ Դաշնակցութեան հակառակորդները միշտ քննադատեր են անոր արխալները չարամտաբար, բայց երբեք չեն անդրադարձեր թէ միայն աշխատանք կատարողներն են որ վրիպումներ կ'ունենան: Հ. Յ. Դ. միշտ գործի եւ պայքարի մէջ եղած է եւ ահա ատոր համար ալ թերեւս ունեցած է սխալներ: Իսկ չարամիտ հակառակորդները ... Կեցցէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, կեցցէ Հայաստան եւ Հայ ժողովուրդը:

Խօսք առին նաեւ ընկերներ Կակոյեան եւ Թօրոսեան: Առաջինը յիշելով մասնաւորապէս Վանի 96ի ինքնապաշտպանութիւնը, իսկ ընկ. Թօրոսեան Հ. Յ. Դ.ի գաղափարներու յաղթանակը Հայաստանի մէջ: Արտասանութիւններ ընկ. Ղեւոնդէ «Մանոյ Հսկան», ընկ. Ղարիպեան երգեց «Ղարիպ ապրելը եւ Այգէնի նամակը»: Մեներգեցին նաեւ քանի մը տիկիններ: Զուռնաչի Գ. Մովսէս կը նուագէր հայկական եւ եւրոպական եղանակներ, մինչ հայկական շուրջպարն ու զոյգերը կը դառնային անդադար:

Մինչեւ իրիկուան ժամը 8 խանդավառութեամբ անցուցինք, մանաւանդ ժամը 7էն վերջ, մեր յեղափոխական երգերով գինովցած էր կարծես ժողովուրդը եւ բոլորը մէկ կը թնդացնէին գետ երգեր: Ժամը 8ին Կրընոպլէն եկած օթօքարները գան եւ ուրախ մեզ քաղաք փոխադրելու համար:

Ներկայ մը

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

«ՋՈՒԱՐԹՆՈՑ»

Երբեմնի ՋՈՒԱՐԹՆՈՑ գեղ. հանդէսը որ երկու տարի կանոնաւորապէս լոյս տեսաւ Փարիզի մէջ, կը սկսի իր վերահրատարակութիւնը՝ այս անգամ Տարեգիրքի ձեւին տակ: Առաջին հատորը լոյս կը տեսնէ յառաջիկայ նոյեմբեր 1ին, բաղկացած 250 մեծադիր էջերէ: (Ճիշդ նախկին էջերու մեծութեամբ):

Հատորը հետեւեալ բաժինները կ'ունենայ.— 1. Գրականութիւն. 2. Օտար գրական էջեր, 3. Գրական ուսումնասիրութիւններ, 4. Գեղարուեստի փիլիսոփայութիւն. 5. Ճարտարապետութիւն, 6. Նկարչութիւն, քանդակագործութիւն, 7. Պար, 8. Թատրոն, 9. Երաժշտութիւն:

Այս մայր բաժիններուն կը յաջորդէ քրոնիկի ճոխ մասը, ուր մանրամասն կերպով կը ներկայացուին Ա) Արուեստի նշմարներ, Բ) Զրոյց - հանդիպումներ, Գ) Հայաստանի մշակութային տարին, Դ) Արտասահմանեան մշակ. շարժումը, Ե) Գրախօսականներ՝ Հայաստան եւ արտասահման լոյս տեսած բոլոր գիրքերու մասին. Զ) Միջազգային գրակ. շարժում, Է) Հայ մշակոյթին կրած կորուստները

Տարեգիրքը զեղազարդուած է 120է մօտ հաղուագիւտ նկարներով:

Երկարաշունչ աշխատութիւններով իրենց մասնակցութիւնն են բերած.— Գարեգին արք. Յովսէփեան, Յ. Օշական, Շահան Պէրպէրեան, Կոստան Զարեան, Շ. Նարդունի, Եղիշէ Այվազեան, Հ. Զարդարեան, Վ. Էմին, Աբ. Սրապեան, Որբունի, Թ. Ազատեան, Ն. Սարաֆեան, Ռուսաննէ, Վահէ Վահեան եւն. եւն.:

Անոնց էջեր կ'երեւին Մ. Վարանդեանէն, Կամիտաս վարդ.էն, Մատթ. Զարիֆեանէն, Թէոդիկէն եւ Սիպիլէն:

Թարգմ. էջեր՝ Փրոֆ. Վիքթոր Պաշէն, Փօլ Վալերիէն, Պերկսոնէն, Անտրէ Սիւարէսէն ու Լէօնին Անդրէեւէն:

Տարեգիրքը արդէն մեծ մասով ապագրուած՝ ամէն թղթակցութեան եւ այլ դիմումներու համար նկատի առնել խմբագրի հասցէն. H. Palouian, 1, Rue de l'Aqueduc, Paris (10):

Հատորը պիտի արժէ Ֆրանսա, Սուրիա եւ Պալքաններ 30 Ֆր. իսկ մնացեալ երկիրները՝ 40 Ֆրանք:

ՀԱՅԿ. ԸՆԴՀ. ԴՐԱՄԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

(Պատկուած «Սիրոզ Թարգմանչաց» Դուրեան Գրական մրցանակով)

Հարցուցէք վաչկատուն Թափառական Պնչուի մը կամ թէ Բերբերի մը եւ կամ Աֆրիկէի խորերը բնակող սեւամորթի մը, թէ ինչո՞վ կ'արդարացնէ իր ազգութիւնը: Պիտի շուարի, պիտի աստամաի պատասխանել, վասնզի անոնք ազգութեան գաղափարը չունին. անոնք իրենց լեզուն միայն ունին թէեւ որոշիչ նշան, մարդկային ուրիշ խմբաւորումներէ զանազանուելու համար: Անոնք չունին ձեռագործ, ձեռագիր, նոյն իսկ տապագիր յիշատակարաններ, չունին ճարտարապետական շէնքեր, չունին արձանագրութիւններ, վերջապէս չունի ԱՆԻ

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

Պատկերներ Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւներէն

ԹԻՒ 1.— ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻ (ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ) ԿՈՒՍԱԿԻՑՆԵՐԸ ՌԱԶՄԱԴԱՇՏ Կ'ԵՐԹԱՆ: ԹԻՒ 2 — ԿՌՒԻ ՊԱՐՑԵԼՈՆԱՅԻ ԴԻՐՔԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ:

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

Գլլուած հնամաշ անձրեւանոցիս մէջ (միակ բերը որ դուրս բերի Մուշէն եւ որը սակայն ամիսներու ընթացքին փրկեց զիս ցուրտէն ու անձրեւներէն, քարերու եւ հողերու մէջ), հոգեպէս կը տառապէի, խղճիս առջեւ ցաւալիօրէն յանցաւոր

Հազիւ 10—15 օր էր անցեր փախուստէս, երբ Օսկիան օր մը նամակ մը յանձնեց ինծի, զոր հայ կին մը բերած էր Մուշէն: Մուշի քիւրտ մէպուս Հաճի Իլիասէն էր, մօտաւորապէս հետեւեալ բովանդակութեամբ.— «Այս ծանր օրերուն, երբ հայրենիքը վտանգի մէջ է, պէտք է որ ինծի ու քեզի պէս նուիրուած մարդիկ, ձեռք ձեռքի տուած աշխատին. ամօթ է փախչիլ ու լեռ ելլել անազակի մը պէս. գիտեմ, քէ՛ չ մարդէկ միտքդ պղտորած են. վերադարձիր անմիջապէս մի կասկածիր երբեք, գլխովս կ'երաշխաւորեմ. միւթէսարըֆը իր յարգանքը միշտ կը պահէ քեզի հանդէպ ... Հաճի Իլիասին, նոյն ճամբով պատասխանեցի. գրեցի իրեն թէ՝ միւթէսարըֆը եւ իրեն պատրաստած դաւադրութիւններու մասին տեղեկութիւններ ունինք եւ թէ սոսկ պարզամիտ արժանի է Իլիասի նման մէպուսներ ունենալու: Աւելցուցի նաեւ թէ՝ օր մը, եթէ արդարութիւն կայ այս աշխարհի մէջ, պիտի հանդիպինք միմեանց ... Արդարութիւն ո՞ւր կայ սակայն:

Անկէ քանի մը օր յետոյ դարձեալ նամակ մը ստացայ: Այս անգամ փաստի միւտիւրն էր, որ «խիստ կարեւոր խնդրոյ մը առթիւ» կ'ուզէր հանդիպիլ ինծի: Ինքը պիտի գար Մոկունքի այգիներէն մէկը ու հոն պիտի տեսնուէինք: Ընկերներս սակայն կտրուկ հակառակեցան հաւաստացած, որ նամակը կեղծ էր եւ պատրաստուած էր զիս թակարդը ձգելու համար. Այդ վայրկեանին յստակօրէն ինչ դարձեր որ եւ է Թուրքի նկատմամբ, խելագարութիւն կը համարուէր հաւատ ընծայել նման գրութիւններուն: Ու չգացի: Զարդերէն վերջը միայն կը մեղադրէի ինքզինքս՝ որ գացած չէի. Թերեւս իրապէս միւտիւրէն էր գիրը եւ, ո՞վ գիտէ, գուցէ ջարդերէն էր որ կը զգուշացնէր: Ափսոս որ յետին թուով էին այս մտածումներս: Նման վայրկեաններուն բնկը եւ մճռական քայլերը ընդհանրապէս օգտակար են եղած. ես, դժբախտաբար բաւականաչափ չեմ ունեցած այդ յատկութենէն. Եղած եմ քիչ մը տատանող եւ «եթէ»ներով ինքզինքս անդամալուծող:

Ամիսը անցած էր, մինչ մենք այդպէս անխմաստ ու աննպատակ կը թափառէինք լեռներու գագաթները: Գոնէ՛ կրնայինք երբեմն դաշտ իջնել եւ օգտակար ըլլալ ժողովուրդին, յուսահատ այդ օրերուն՝ ում ներշնչելով եւ քիչ թէ շատ կազմակերպելով: Հոն բանի մը կը սպասէինք կարծես: Ինչի՞, ես ալ չեմ գիտեր: Կը յիշեմ միայն, որ թէեւ ընդհանուր, կազմակերպուած ջարդը մեր միտքէն չէր անցներ, բայց զօրեղ ինքնապաշտպանութեան կազմակերպումը կենսական կը համարէինք: Կը սպասէինք քաղաքական լայն առպատակութիւններու, անիշխանութեան, ակնառու անձերու եւ մարտիկներու դէմ դաւերու — այս բոլորին կը հաւատայինք:

Ամիսէ մը յետոյ միայն Սասունէն լուր առինք, Կորիւնն էր, որ օր մը պզտիկ խումբով մը եկաւ մեր քով:

Սասնոյ ղեկավարները կարեւոր էին համարած խորհրդակցութիւն մը ունենալ ինծի հետ եւ վերջապէս կ'ուզէին որ ես ալ հոն բարձրանամ եւ մնամ իրենց քով:

Մաթթէոսին յանձնելով զինուած ումերը, հետեւեցայ Կորիւնին: Մահուան չափ տխուր էր այդ լռակեաց ու խորհրդաւոր հայդուկը: Խօսելիք չէր մնացած այլ եւս. յուսահատ էր միշտ ու իմ քաջալերական բանազրոսիկ լաւատեսութեանս կը պատասխանէր ընդհանուր մէկ կողմի թափծոտ ժպիտով մը իր միակ յոյսը ռուսական բանակն ու մեր կամաւորական գունդերն էին:

Կուրտիկի արեւելեան թեւերէն կը բարձրանայինք գիշերուան լռութեան մէջ. գագաթը հասանք, երբ արշալոյսը կը բացուէր. Հոն Սասունցի պահակներ կը հսկէին: Կարեւոր գիրք մըն էր, որ կ'իշխէր Մուշ քաղաքի վրայ: Արշալոյսի վարդագոյն լոյսին մէջ, առաջին անգամ տեսայ Անտոքի եւ Ծովասարի գագաթները, Կէլիէ-Գուզանը եւ Տալւորիկը պատնէշող լեռնաշղթաները, իսկ աւելի մօտ՝ նեղ, երկար հովիտ մը, որուն գոգին մէջ թառած էին Շէնիկ եւ Սէմալ գիւղերը:

Մեր ընկերները Սէմալ էին եկած ու մենք ալ հոն կ'երթայինք. Արագ կ'իջնէինք լեռնէն: Սէմալի եւ Շէնիկի գիւղացիներ իրենց կանանց հետ կըկլի արտերը կը մաքրէին. աղջ ախդ կը ջրէին, կարծես ոչինչ պատահած էր աշխարհիս վրայ ... Կը գիտէի զանոնք յուզումով ու դառնութեամբ եւ կը խորհէի որ ժողովուրդի ընազդը չի խաբեր իրեն — թերեւս վտանգը անցնի առանց ցնցումի:

— Կլկլ կը ջրէ՞ս, Գայօ՛ պարի լուս, ձայնեց Կորիւնը, կարծես արտայայտելով մեր ցաւատանջ մտածումները:

Ցաղթանդամ ջրվարը, որին ուղղուած էին այս խօսքերը, ղանդաղօրէն գլուխը բարձրացուց, արագ հայեացք մը նետեց մեր կողմը ու շարունակեց թումբերը ուղղել

— Ջրէ, ջրէ՛, որ Մուսաբէգը գայ, բղբղի օրհնայ ու ուտէ, քաղցր հեգնանքով մը աւելցուց Կորիւնը:

— Ա՛յ, Աստու բարին վըր քըղի էղնի, Պարօն Կորիւն, Մուսաբէգ չուր մրղի գայ, զըմէն կը լմնցունք ու զէնոր լէ մըր քը ... կը թօղցնէք, պատասխանեց բամբ ձայնով մը ու խնդաց

Պզտիկ գիւղ մըն էր Սէմալը, Շէնիկէն քիչ մը հեռու: Ցեղափոխական փայլուն անցեալ ունէր եւ անոր ամէն քարն ու թուփը՝ իր գիւցազներգութիւնը: Խորհրդաւոր ու նուիրական էին այդ բոլորը

Գիւղին եզրին, խոշոր ծառի մը տակ, հաւաքուած էին Կէլիէ-Գուզանցի Կիրակոսը, ժողովրդի հերոսներէն, բարձրահասակ, ջղուտ, նիհար ու չեկահեր մարդ մը, 45ի մօտ, որ գլխին դրած էր բարձր քոլոզ մը ապօրշով փաթթած, հագած փոշոտ քաղաքհին: Սէմալցի «քաթիրջի Մանուկը» նոյն հասակի, բայց աւելի կիրթ ու խոհուն դիմագծերով. Մճօն եւ Ռուբէնը:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(25)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

պանիական կառավարութեան համար, ինչ որ «միջամտութեան շատ վտանգաւոր ձեւ մըն» կը համարուի Հռոմի մէջ:

*** Հինգշաբթի օր փոթորիկ մը պայթեցաւ Ֆրանսայի երեսփ. ժողովին մէջ: Ազգայնական երեսփոխան Քասիմիր Վալա անբաւական գտնելով կառավարութեան հերքումը, պնդեց թէ օդանաւեր յանձնուած են սպանիական կառավարութեան: Ձախակողմեան եւ ժառանգաբաշխ համայնավար երեսփոխանները սկսան աղմկել, անարգական խօսքեր ուղղելով: Նախագահ երեսփոխանը հանդարտեցնել ջանաց, դիտել տալով թէ օրակարգէն կը շեղի: Քասիմիր Վալա շարունակեց խօսիլ գոռում-գոչումներու մէջ: Նախագահը հարկադրուեցաւ ընդհատել նիստը: Ընկերվարական եւ համայնավար երեսփոխանները իրենց նստարաններուն վրայ մնացին, մինչ լուսամփոփներ անջատելով: Երբ նիստը վերսկսաւ, Քասիմիր Վալա շարունակեց խօսիլ, բայց նախագահը վերջապէս յաջողեցաւ լռեցնել զայն, ճիշդ այն պահուն երբ հասուած մը պիտի կարդար Լէօն Պլումի մէկ գրութենէն: Քասիմիր Վալա ինքզինքը մխիթարեց բացագանչելով.

— Կարգի կը հրաւիրուիմ վարչապետին գրութիւնը կարդացած ատեն: Ուրեմն Լէօն Պլումն է որ կարգի կը հրաւիրուի...

*** Լոնտոնէն վեց օդանաւեր ճամբայ ելան դէպի Սպանիա, չորսը ապստամբներուն, երկուքը կառավարութեան համար: Կ'ըսուի թէ երեք շաբաթէ ի վեր 30 օդանաւեր ղրկուած են Անգլիայէն: «Գործը գործ է պահանջումն...

*** «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը «բացարձակապէս արժանահաւատ» աղբիւրէ քաղելով, կը գրէ թէ Զօր. Ֆրանքօ Գերմանիայէն ստացած է 20 օդանաւեր, փոխադրութեան համար, հինգ հետազօտիչ սաւառնակներ եւ 17 խաւլական: Բոլոր օդաչուները Սպանիացիներ չեն, այլ կան 60 Գերմանացիներ եւ 12 Իտալացիներ, Սեվիլլայի օդակայանին մէջ: Գերմանացի ժարգիլ մըն ալ գասեր կուտայ սպանիացի թնդանօթաձիգներու, գերմանական նոր թնդանօթի մը վրայ որ ասմբ կ'արձակէ 7000 մեթր հեռաւորութեամբ:

Գերմանիոյ պէտ չգրել, Մոսկուայէն լուր չտալ

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Սոֆիայէն.— Ամենախիստ գրաքննութիւն հաստատուած է Յունաստանի մէջ, նամակներու, հեռաձայնի եւ հեռագրի վրայ: Մամուլը ամբողջովին կառավարութեան ափին մէջ է: Առաջնակարգ օրաթերթերուն արգիլուած է քաղաքական տեսութիւններ հրատարակել, իսկ լուրի համարպէտք է գոհանալ պաշտօնական զեկոյցներով: Անկէ զատ յանձնարարուած է.— Որ եւ է բան չգրել Գերմանիոյ կամ ազգային-ընկերվարականութեան դէմ (հիթլէրականութիւն) — Որ եւ է լուր չհրատարակել Մոսկուայէն.— Զափազանց տեղ չտալ անիրի, սպանութեան եւ բռնութեանց:

Կառավարութիւնը կը պահանջէ որ իւրաքանչիւր թերթի մէջ գոնէ մէկ առաջնորդող յօդուած գովէ նոր կարգուսարքը, ամէն օր: Կարգ մը թերթեր որոշեցին դադրեցնել իրենց հրատարակութիւնը:

*** Զօր. Մէթաքսաս չորեքշաբթի օր ունկնդրութեան ընդունելով կարեւոր շրջաններու քաղաքապետները, աղդարարեց.

— «Եթէ ձեզմէ » եւ է մէկը կուսակցութեան մը կը պատկանի, թող քաշուի: Այլեւս քաղաքական կուսակցութիւն չկայ Յունաստանի մէջ:

ՁԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԶՕՐ. ԿԱՄԼԷՆ, Ֆրանսայի ընդհ. սպայակոյտին նախագահը, որ Վարշաւա կը գտնուի, երկար խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ Լեհաստանի սպարապետին հետ: Պիտի տեսակցի նաեւ արտաքին նախարարին հետ:

ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ ԱԳՐՈՒՍՏԸ ՍՂԱՄ ԸԼԼԱԼՈՎ, որոշուեցաւ 6-11 առ հարիւր բարձրացնել աշխատավարձքը: Զորս միլիոն բանուորներ պիտի օգտուին այս յաւելումէն, կէսը՝ Սեպտեմբերէն առաջ, միւս կէսը՝ աւելի վերջը:

ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ հինգշաբթի օր ամբողջ նիստ մը նուիրեց Սպանիոյ դէպքերուն: Այս առթիւ արտաքին նախարարը հաղորդեց Իտալիոյ հետեւեալ երկու կարեւոր վերապահումները.— 1. Հանգամանքութիւն՝ Սպանիոյ համար.— 2. Կամաւորներու արձանագրութիւն: Ներկաները դիտել տուին թէ կարելի չէ արգիլել հանգամանքութիւնները: Գալով կամաւորներու արձանագրութեան, արտաքին եւ ներքին նախարարները յայտնեցին թէ արգիլուած է այդ գործողութիւնը:

մը եւ իրենց նախնիքներէն մնացած գանձերուն հնչուն ԴՐԱՄՆԵՐ:

Ազգերու պատմութեան մէջ դրամը մեծ դեր խաղացած է եւ կը շարունակէ խաղալ ցարդ:

Հակառակ մեր այսօրուան վիճակին եթէ մենք մարդկային ընտանիքին մէջ ուշագրաւ դիրք մը գրաւած ենք, այս դիրքը կը պարտինք մեր փառաւոր անցեալին, մանաւանդ մեր անհուն անհամար յիշատակարաններուն, որոնք մեր ձեռքն հասած չօշափելի փաստեր ու վկաներ են յաւէտ.

Մենք պարտաւոր ենք սորվիլ ոչ միայն մեր ազգային պատմութիւնն ու մեր բնիկ թագաւորներուն դրամները, այլ նաեւ մեր երկրին մէջ եւ մեր երկրին անունով օտար ազգերու կողմէ տպուած բազմապիսի դրամները:

Այս տեսակ ընդհ. գործ մը չունինք դեռ:

Այս պակասը լրացնելու համար էր որ ձեռնարկեցի ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՐԱՄԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ, զոր հրատարակ կը հանեմ այսօր, 140 պատկերներով: Գինն է՝ 40 Ֆրանք:

Կը յուսամ թէ հայ ազգը պիտի քաջալերէ անոր ալեւոր հեղինակը, որ ուրիշ կարեւոր գործեր ալ ունի հրատարակելիք:

Կ. Ց. ՔԱՍՄԱՋԵԱՆ

Ստանալու համար դիմել՝ Imprimerie Arménienne, St. Lazare, Venise (Italie).

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եպիպտացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները երեքշաբթի երեկոյ (18 Օգոստ.) ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարան վերնայարկը, 4 Rue St. Denis (Place du Châtelet), մեթրօ Châtelet: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգներու քննութիւն եւ պատգամաւորի ընտրութիւն:

ՔԱՆԻԷՌ ՔՈՒՇԱՆԻ Արծիւ խումբի ժողովը այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 47 rue Ampère. Օրակարգ՝ շարունակութիւն նախորդ ժողովի:

Գաւառ

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) ընկեր Կարօ ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները 16 Օգոստ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, ընկեր Թով. Վարժեանի խանութին մէջ (Քամփանը Ֆրեզ): Ներկայանալ անդամատետրով:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Վալանսի Մասնաճիւղին կողմէ

16 Օգոստ. կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, Բէըրէի անտառը

Կը խօսի ՕՐ. Հ. ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

Նուագ, երգ, պար, արտասանութիւն եւ բանախօսութիւն:

Ճոխ եւ առատ պիւֆէ: Երթուդարձի համար 1.50 ֆր. ճանապարհածախս:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ֆր. Կ. Խաչի Գօբռոսի մասնաճիւղին կողմէ

16 Օգոստ. կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն

Սրմանի թարձունքը, Գանսօ աղբիւրին մօտ:

Երգ, նուագ, արտասանութիւն եւ պարեր:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼԲՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմի երկրորդ տպագրութիւնը:

Գին Ֆրանսայի համար 5 Ֆր., արտասահման 6 Ֆր.:

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին:

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ԵՒ ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

"ՎԷՄ,, Ի Ժե. Թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Վ. Մինախորեան, Արհաւիրքի օրեր.— Վ. Փափազեան, Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը.— Յոքթ. Ց. Թորգոմեան, Ծերունի առարկա.— Գ. Դիւզայեան, Մեծ յորելեանի առթիւ.— Յ. Կազանճեան, Ժամանակութիւն մը Հռոմի Ս. Պետրոս եւ Վաղարշապատի Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցիներուն յատակագիծներու միջեւ. Փ. Սանասար, Թիւրքիայի պատմութիւնը.— Ա. Սաֆրաստեան, Քանոնգանի ուղեգիծը Հայաստանի միջով.— Ց Ստեփանեան, Ծնդրանիկը Սիւնեաց երկրում.— Հայ հայկական բանաստեղծութիւններ.— Հին թուղթեր.— Շիրվանզատէի նամակները.— Անցեալէն. Ա. Խանջեան, Բարգէն կաթողիկոս, դերասան Յ. Աբէլեան. Կեանք մշակոյթ.— Գիրք եւ Մամուլ.— Դրախօսական:

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթատարական սակի:

Երրորդ շրջանի բաժանորդները կրնան առաջին երկու տարիներու 12 թիւերը ստանալ վճարելով 50 ֆրանք, կամ վեց գրքի համար 25 ֆր.

Հասցէ.— S. Vratzian. 13 Rue des Platanes, Cité Jardin de Plessis-Robinson. (Seine).

ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ ՏՕՆԸ

Փրատոյի Ս. Սահակ-Մեսրոպ եկեղեցիին մէջ, ի Մարսէյլ

Վաղը, կիրակի, Օգոստոս 16, ցոն վերափոխման Ս. Աստուածածնի, Ս. եկեղեցւոյս մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Տ. Գարեգին եպիսկ.: Ս. Պատարագի աւարտումին տեղի կ'ունենայ խաղողի օրհնութիւն: Նոյն օրը կը կատարուի նաեւ հոգեհանգստեան պաշտօն ի յիշատակ հանգ. Տ. Բարգէն աթոռակից-հայրապետին Կիլիկիոյ՝ անոր մահուան քառամսակին առիթով:

Սկիզբ ժամերգութեան	7
» Ս. պատարագի	9.30
Հոգեհանգիստ	11
Քարոզ	11.15
Խաղողօրհնէք	11.45

Վարչութիւն
Սահակ-Մեսրոպ եկեղեցւոյ

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ Ցաքոն Յուլուբերանի նորահանգային Հայր. Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 119 Ավենիւ Ռ'իթալի սրճարանին մէջ: Օրակարգ վարչութեան ընտրութիւն եւ զանազան հարցեր

ՎԱԼԱՆՍԻ Համախարբերդցիական Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը 18 Օգոստ. երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, Ազգային Մատուռի մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (69)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Բայց այդ սնտուկ բառնդ, որքա՞ն բան կ'առնէ,— հարցուց Կարօն:

Ամէն սնտուկի մէջ երկու ցինկէ տուփ կայ: Ամէն տուփի մէջ ալ 250 հրացանի փամփուշտ:

— Մօսինի՞ փամփուշտ:

— Ոչ, բերդանկայի:

— Կարօ, մի խանգարեր, ձգէ որ Վահէն պատմութիւնը շարունակէ,— մեղմօրէն նկատեց Գասպարեանը:

— Առանց շունչ քաշել կարենալու՝ մեքենայի մը նման լարուած կ'աշխատէինք: Հազիւ թէ ամբողջ կեանքիս մէջ այդպէս աշխատած ըլլէի ես...

— Հըմ,— ինքզինքը չկրցաւ պահել Հրայրը,— մէկ երկու օր եթէ մեր մօտը աշխատիս ու էն անտէր անիւը դարձնես, այն ատեն կարծեմ ուրիշ երգ մը պիտի երգես...

— «Սուսերներու նման անձայն կը շարժէինք,— շարունակեց Վահէն,— սնտուկներու վերջը կարծես պիտի չգար: Մէկը կ'առնէի, միւսը ծակէ բերանն էր արդէն: Քրտինքը մազերուս ծայրէն կաթ կաթ կը վազէր:

«Ցանկարծ խոր լռութեան մէջ բերդի դրան կողմը լսուեցաւ հրացանի պայթիւն մը: Հազիւ թէ թնդանօթի մը գոռոցը այդ ապաւորութիւնը ձգէր: Սարսափած՝ կանգ առինք ու շուրջած տերեւներու նման գետին թափեցանք: Արդեօք ի՞նչ պատահեցաւ: Շունչս բռնած կը սպասէի: Փախչի՞նք: Հապա զինուորնե՞րը:

«Բերդի գլխաւոր դռնէն բաւական հեռու էինք: Հազիւ անորոշ աղմուկ մը, եւ մեծ դարբասի բացուիլ գոցուելու ձայնը լսեցի: Ով ինչպէս գիտէին ինկեր՝ այն դիրքով ալ անշարժ մնացեր էր: Այդ դրութեան մէջ քարացած սպասեցինք թերեւս հինգ րոպէ, որ սակայն ժամերու ծանրութեամբ անցաւ:

«Վաղօն ի հարկէ հրացանի ձայնը չէր լսած: Գլուխը ծակէն դուրս հանեց ու բարկացած շշնջաց.

— «Ինչ էք՞, ինչ բանի կը սպասէք:

«Ձեռքի շարժումով հասկցուցի, որ ներս քաշուի ու լուռ մնայ: Պէտք էր սպասել: Մէկ ալ չէնքի անկիւնէն սաւեր մը ուղղուեցաւ ուղիղ մեր կողմը՝ հայերէն ժողովրդական երգ մը մռմռալով: Մեր ընկեր զինուորն էր, որ համաչափ քայլերով կը մօտենար ինծի, եւ հազիւ լսելի ձայնով մը փսփսաց.

«— Ոչինչ բան էր, շարունակեցէք, բայց մի անտանք. շատ ժամանակ չմնաց,— ու դանդաղ քայլերով նորէն հեռացաւ:

«Վերջէն միայն իմացանք այդ դէպքի մանրամասնութիւնները: Մուտքի դրան պահակը, վրացի զինուոր մը, կանգնելէն յոգնած՝ կեցած տեղը կը նստի, մատը հրացանի ձգանին վրայ դրած: Կէս քուն կէս արթուն կը կնքմարտէ: Ինչպէս կ'երեւի, քնած ժամանակ անզգուշօրէն մատը քիչ մը ուժով կը սեղմէ հրացանի ձգանը, որ եւ պատճառ կը դառնայ հրացանի կրակուելուն: Հրացանի անակնկալ ձայնի վրայ, այդ գիշերուան հերթապահ ենթասպան դուրս կուգայ, ինչպէս նաեւ սարսափած սպայ Պարոնովը, որ թէեւ անկողին մտած, բայց առանց քնելու կը սպասէ եղեր: Յատուկ կը յանդիմանէ վրացի զինուորը եւ նորէն ներս կը քաշուի:

«Այդ անակնկալ դադարէն վերջ կրկնապատիկ արագութեամբ մը կը սկսինք աշխատիլ: Ծանր սնտուկները թեթեւ խաղալիքներու նման ձեռքէ կը թռին: Ժամացոյցս կը նայիմ. Փոփոխական սլաքը տասներկուքին քառորդ անցած կը ցուցնէ: Հազիւ քառորդ ժամ մըն ալ պէտք ժամանակ կը մնայ: Սնտուկները անվերջ իրարու կը յաջորդեն: Թէ ինչ արագութեամբ կ'աշխատէինք, դժուար է նկարագրել: Զարմանալի ազատութեան զգացումով մը բռնուած ենք՝ որքան կարելի է շուտ եւ շատ: Դեռ մեր գործը չէինք վերջացուցած, մէկ ալ պահակ զինուորը երեւցաւ՝ տանիքը դառնալով.

— «Պէտք է վերջացնել,— շշնջաց,— ժամանակ է հեռանալու:

— «Իսկ ընկերդ ո՞ւր է,— կը հարցնեմ:

— «Հիմա կուգայ, ի սէր Աստուծոյ, անապարեցէք:

«Լաւ, կը պատասխանեմ,— երբ ընկերդ գայ, կը հեռանանք:

«Տասնեակ մը սնտուկ ալ դուրս տալէ վերջ, Վաղօն սկսաւ հրացաններ երկնցնել ծակէն դուրս:

— «Սնտուկ չմնա՞ց,— կը հարցնեմ:

— «Սնտուկը բոլորովին մաքրեցինք,— կը ծիծաղի Վաղօն,— քանի մը հրացաններ կային անկիւն մը դրուած, անոնք ալ տանինք որ սեբ չըմնան:

«Մօտ տասնեւչորս հրացան վերցուցինք: Երբ Վաղօն եւ ընկերը դուրս եկան ծակէն, մեր միւս զինուոր ընկերն ալ վրայ հասաւ: Սաստիկ ջղայնացած էր խեղճը եւ անկարող՝ կեցած տեղը կանգնելու, կը խնդրէր որ անմիջապէս հեռանանք: Առանց ժամանակ կորսնցնելու, պատի քանդուածը գէշ աղէկ կը ծածկենք մեծ քարերով, այնքան մը, որ գիշերով աչքի չզարնէ, եւ երկու զինուորները հետերնիս վերցուցած կը հասնինք Փուրկոններու մօտ:

«Ժամը գիշերուան տասներկուս եւ կէսն էր: Մեր ընկերներէն երկուքը յոյն որմնադիրները տարին քաղաք, ուր տան մը մէջ պիտի պահէին մինչեւ երեկոյ: Մեր երկու զինուորներուն զգեստները փոխելով՝ Ներսէսի հետ ուղարկեցինք քաղաք, նախապէս պատրաստուած թաքստոցներու քանի մը օր պահուելու, մինչեւ կացութիւնը պարզուէր:

«Վաղօն եւ ես ալ մեր ընկեր Փուրկոններու մօտ նստած՝ ճամբայ ելանք: Քաղաքի չուրջը լայն շրջան ըրինք, ու ապա երկաթուղագիծը բռնելով՝ երկու ժամէն մտեցանք Ղարաքիլիսէին: Ճամբուն երկու մեր արտերու կանաչ ցորենը բացած՝ առաւօտեան քամիէն կը խշշար: Մէկ ալ ճամբու կողքը նստած, անորոշ ստուեր մը տեսանք: Կ'երեւի մեզ տեսնելուն՝ բարձրացաւ ու կաղալով եկաւ եւ կանգնեցաւ դէպ ճամբուն մէջտեղը, կարծես ճամբան կտրելու համար:

— «Սեղրակ,— ձայնեց Վաղօն, կարդալով որ Փուրկոնները կանգնին.— Սեղրակ:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.284

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN — 17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Rédaction et Administration — Téléphone : Glacière 15 - 78

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Պոլսիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 16 ՕԳՈՍՏՈՍ — DIMANCHE 16 AOUT 1936

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — Գին. 50 ՍԱՆԹԻՄ

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3193

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ.

ՆՈՐԷ՞Ն ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԻՒՆ..

Առնենք մը թիւեր, խուճապահար հալածանութիւն մը կը մօտենէ խորհրդային մամուլը, որն ի բուն «զգօնութիւն եւ զգաստութիւն (արթնութիւն) պահանջելով, համաձայն Սթալինի իշխանութեան հրահանգներուն:

Ազատի Խանջեանի անձնասպանութենէն յետոյ քուէարկուած թիւով բանաձեւերը եւ այդ առթիւ եղած հրապարակութիւնները ալ նոյն հալածանութիւնը կը խտացնէին, խուժանային խաչակրութեամբ մը:

Երէկ, մեր ուսումնասէր աշխատակիցը մանրամասնօրէն պարզած էր այդ իրարանցումին գլխաւոր գրութիւնները, քաղելով պերճախօս փաստեր՝ կուսակցութեան պաշտօնաթերթէն:

Այսպէս, պաշտօնաթերթը, «Փրավտա», կ'արտայայտէր, օգոստոս 9ի խմբագրականով.

— «Մենք յաղթեցինք: Քաղբենի դասակարգի գործակալները այլեւս չեն կրնար ուղղակի դիմել զանգուածներուն իրենց «պլատֆորմ»ներով: Անոնց քաղաքական սնանկութիւնը մերկացուեցաւ: Մնացած են միայն գաղտնի խմբակներ, որոնք միացած են կուսակցութեան ղեկավարութեան դէմ իրենց ունեցած ընդհանուր ատելութեամբ: Այդ խմբաւորումներու միջեւ եղած տարբերութիւնները վերցած են: Մնացած են մարդասպաններու անկնքագիր հրոսախումբեր, որոնք կը ներշնչուին ու կը ղեկավարուին Թրոցքիի, Զինովիեւի եւ Քամենեւի կողմէ:

«Ոչ, պայքարը դեռ կը շարունակուի: Քաղբենի դասակարգը եւ անոր գործակալները զրկուած են այլեւս ընդդիմադիրի շպար հագնելու հնարաւորութենէն: Հակայեղափոխութեան ձեռքէն խլուած է «պլատֆորմ»ի զէնքը: Հարուածը ուղղուած ըլլալով կուսակցութեան միասնականութեան դէմ, անոնք նշանակէտ են ընտրած կուսակցական ղեկավարութիւնը՝ ֆիզիքապէս ոչնչացնելու համար: «Պլատֆորմ»ը փոխարինուած է ատրճանակով»:

Նոյն թերթը նախընթաց խմբագրականի մէջ ալ ուժգին կը հնչեցնէր ահազանգը, աղաղակելով — «Պէտք է ճանչնալ թշնամին»:

— «Անընդհատ պէտք է կրկնել, արթնութիւնը անհրաժեշտ է ամէնուրեք եւ բոլոր պարագաներու տակ: Թշնամին վարպետօրէն կ'օգտագործէ ամէն հնարաւորութիւն, նուազագոյն աղաւաղութիւնը, շառախօսութիւնը եւ աշխատանքի մէջ ցոյց տրուած անփոյթ ընթացքը: Թշնամին խորամանկ աղուէսի պէս հազարումէկ միջոցներու կը դիմէ, որպէսզի անճանաչելի դառնայ, վստահութիւն շահի եւ ի դերեւ հանէ արթնութիւնը:

«... Թշնամին վար չէ դրած զէնքը եւ կուսակցութեան դէմ պայքարի նոր միջոցներ եւ մեթոտներ կը գործածէ: Թրոցքիի, Զինովիեւի եւ Քամենեւի ուղղակի ցուցմունքներով ստեղծուած է այնպիսի երկերեսանի դրութիւն մը, որուն կրնան նախանձիլ Ազեւը եւ ցարական Օխրանկան»:

Եւ անմիջապէս վերջ՝ հերթական յանկերգը,— Սթալի՛ն.

— «Կուսակցութեան Սթալինեան Կեդր. Կոմիտէն եւ մեր մեծ առաջնորդ ընկեր Սթալինը բոլշեւիկեան արթնութեան օրինակներ կու տան... Բազմաթիւ թանկագին գլուխներ փրկուած են շնորհիւ այն բանի որ ընկեր Սթալինը իբրեւ արթուն պահակ կը հսկէ մեր կուսակցութեան ամբողջականութեան եւ միասնական ուժին վրայ»:

Արդ, «Հանճարեղ Առաջնորդ»ն ու «արթուն պահակ»ը գործի ձեռնարկած է արդէն, թռցնելու համար շարք մը գլուխներ,— գլուխները իր երէկուան գործակիցներուն եւ խորհրդային իշխանութեան հիմնադիրներուն:

Պիտի կարդաք այսօր իսկ,— երեւա՞ն հանուեր է «ահաբեկչական խմբակ մը», որ կը գտնուի Թրոցքիի եւ Զինովիեւի ղեկավարութեան տակ, եւ որ «ահաբեկումներ կը պատրաստէր կուսակցութեան եւ խորհրդային իշխանութեան վարիչներուն դէմ»:

Այս առթիւ, Մոսկուայի պաշտօնական գործակալութիւնը կը յիշէ ամբաստանեալներուն անունները,— մեծ մասով առաջնակարգ դէմքեր, որոնք տասնական տարի աքսորի դատապարտուեցան, Կիրովի սպանութենէն յետոյ (1934 դեկտ. 1):

Դատավարութիւնը պիտի կատարուի այս շաբթու, հրապարակա՛ւ, որպէսզի արտաքին աշխարհը համոզուի թէ արդարութիւն է որ կը տիրապետէ խորհրդային աշխարհին մէջ...

Եթէ ուզէինք իրաւագիտական լեզու գործածել, պիտի ըսէինք թէ «բոլոր հանգամանքներն ու պարագաները» ցոյց կու տան որ ելքը պիտի ըլլայ գնդակահարութիւն: Ուրիշ խնդիր, եթէ Մոսկուա ուզէ նկատի առնել արտասահմանի հանրային կարծիքը եւ մանաւանդ Ֆրանսայի Ժողովրդական Ճակատին տրամադրութիւնները:

Թրոցքի փախստական է արդէն: Զինովիեւ եւ Քամենեւ երրորդ անգամ է որ կը դատուին, եւ, Կիրովի սպանութեան առթիւ, հազիւ ազատեցան մահավճիռէն, ողորմուկ մեղայականներ ստորագրելով:

Ուրեմն, նորէն արիւն, անվերջ եւ անխնայ, որպէսզի հանգիստ քնանայ «Մեծ Առաջնորդ»ը, վարէ եւ արիւնազանգ թաթի մը տակ խեղդէ զանգուածներուն գիտակցութիւնը:

Չափազանցութի՞ւն է ենթադրել թէ տարաբախտ Խանջեանն ալ նախընտրեց իր ձեռքով ուտել իր գլուխը, նախատեսելով գալիքը...

Նորէ՞ն դաւադրութիւն: Այո, պէտք է միշտ «արթուն» պահել պահակները, պարբերաբար «ահաբեկումներ» սարքելով, որպէսզի կարելի ըլլայ աւելի անողորմաբար պրկել օղակները:

Շ.

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆԻ ԲԱՑՈՒՄԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

Աւանդական ջահը որ փոխադրուեցաւ Յունաստանէն, երկիրէ երկիր փոխանցուելով

Ողիմպիականը կը վերջանայ այսօր, կիրակի: Յաջորդով ուրիշ նկարներ, եւ մանաւանդ «Սեւ Նետոյն» (ոչ թէ Նէկր) Ճէս Օուընսի պատկերը:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐԸ ԳՐԱՒԵՑԻՆ ՊԱՏԱՅՈԶԸ

ՍԱՆ ՍԵՊԱՍԹԻԱՆՈՅԻ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷՆ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ՕԴԸ ՀԱՆԵԼ ԱՄԲՈՂՋ ՔԱՂԱՔԸ

Փոխադարձ ջարդը կը շարունակուի կատաղօրէն

Ուրբաթ օր, կատաղի ճակատամարտէ մը վերջը որ շարունակուեցաւ փողոցներու մէջ ալ, ապստամբները Պատայոզ մտան (արեւելեան Սպանիա): Այս գրաւումով իրականացած կ'ըլլայ հիւսիսային եւ հարաւային բանակներուն միացումը:

Հեռագրական գործակալութեանց տեղեկութեան համաձայն, առտուն ժամը 7ին ապստամբները սկսան ռմբակոծել Պատայոզը, յետոյ օդանաւերը բազմաթիւ ռումբեր ձգեցին քաղաքին վրայ: Ի զուր յառաջխաղացութիւն փորձելէ վերջ, ապստամբները ժամը 1ին գրոհեցին յարձակողականը: Ժամը 5ին վերսկսան յարձակումը եւ հին պարիսպներուն առջեւ իրենց դէմ գտան 3000 քաղաքապահներ եւ 500 զինուորներ, որոնք իրենց դիրքերը պաշտպանեցին քար առ քար: Իրիկուան դէմ կռիւները շարունակուեցան հրակէզ արեւի մը տակ: Ապստամբներու յառաջապահները քաղաք մտան Թրինիտատի դուռնէն: Կառավարական զօրքը ամրացաւ հին գլխաւոր թաղին մէջ որ աւելի ռմբակոծութեան մը ենթարկուեցաւ: Կառավարական զօրքը յուսահատական դիմադրութիւն մը փորձեց: Ապստամբները գրաւեցին նաեւ Սան - Քրիսթոպալ բերդը, որ կը գտնուի քաղաքէն դուրս:

Ուրիշ հեռագրի մը համաձայն, քաղաքը բոցերու մէջ է, անընդհատ ռմբակոծութեանց հետեւանքով:

Ապստամբները կը շարունակեն իրենց յառաջխաղացութիւնը դէպի Մալակա, որու ճամբուն վրայ գրաւած են չորս քաղաքներ: Աւելի քան 200 հանրապետականներ սպաննուած են կռիւներու ընթացքին եւ մեծաքանակ ռազմանիւթ, ինչպէս եւ զրահապատ ինքնաշարժներ եւ գնդացիրներ անցած են ապստամբներուն ձեռքը:

Տակաւին չէ հաստատուած «Խայմէ Ա.» զրահաւորին ընկղմումը: Կառավարական աղբիւրը կը խոստովանի թէ զրահաւորը վնասուած է, իսկ ապստամբներու հրամանատարութիւնը կ'ըսէ թէ 250 քիլոնոց ռումբ մը ինկած է մարտանաւին հրամանատարութեան աշտարակին եւ նաւազներու կայանին մէջեւ, անգործածելի դարձնելով նաւը:

Ապստամբները վճռած են գրաւել չորս գլխաւոր քաղաքներ, որոնք մեծ արժէք ունին ռազմագիտական տեսակէտով: Մէկը Պատայոզն է, զոր գրաւած են արդէն, երկրորդը եւ երրորդը՝ Սան Սէպասթիանօ եւ Պիլպաօ (հիւսիս), իսկ չորրորդը՝ Մալակա (հարաւ):

Սէվիլլայէն երեք ապստամբ զօրագունդներ դէպի Մալակա յառաջանալով, գիշերային ճակատամարտ մը մղեցին Մարպէլլայի շրջանին մէջ: Կ'ըսուի թէ յաջողած են [illegible] 7000 քաղաքապահ զինուորներ, գրաւելով թնդանօթներ, գնդացիրներ եւ մեծաքանակ ռազմանիւթ:

Ապստամբները կը հաղորդեն թէ 20.000 Մարոքցի զինուորներ պատրաս-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՂԱՍԻ ԽԱՆՋԵԱՆԻ ՄԱՅՐԸ ՄԵՌԱ՞Ծ

«Յուսաբեր»ի մէջ կը կարդանք (6 օգոստոս).—

Թղթակից մը, որ Երեւանէն եկած ճամբորդի մը հետ տեսակցած է, մեզի կը հաղորդէ թէ Խանջեանի թաղումը եղած է չափազանց անշուք: Ոչ նուագախումբ հետեւած է, ոչ ալ դամբանական:

Աղասիի պատկերները վար առնուած են պետական հիմնարկներու պատերէն

Ճամբորդը պատմած է թէ Աղասիի մայրը որդւոյ կսկիծէն մեռած է: Միւս կողմէ եղած են բազմաթիւ ձերբակալութիւններ: (Յառաջ.— Մա՞յրը թէ հայրը):

Կը խօսուի նոյնպէս քանի մը սպանութեանց մասին:

Հայկական մշակոյթի մասին՝ Վիեննայի ալիքէն

ՎԻԷՆՆԱ, 12 Օգոստոս (Յառաջ).— Օգոստոս 18ին ժամը 17ին (Վիէննայի ժամով) ձեր աշխատակից Ա. Գարամանլեան բանախօսութիւն մը պիտի կատարէ անթելով, որ պիտի նուիրուի յատկապէս հայ ազգին մշակութային և ստեղծագործող յատկութիւններուն վրայ: Այս նիւթին շուրջ յատուկ ուշադրութիւն ցոյց կու տայ Վիէննայի անթելի ընկերութիւնը:

ՆՈՐ ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Զինովիեւ, Քամենեւ եւ Հայ մը...

Մոսկուայի հեռագրական գործակալութիւնը կը հաղորդէ օգոստ. 14 թուականով —

Խ. Միութեան Ներքին գործավարութիւնը 1936ին երեւան հանեց կարգ մը Թրոցքի - զինովիեւեան ահաբեկիչ խմբակներ, որոնք, ուղղակի Թրոցքիի հրահանգներուն վրայ եւ «Թրոցքի-զինովիեւեան միացեալ կեդրոնին» ղեկավարութեամբ ահաբեկչական արարքներ կը սարքէին կուսակցութեան եւ խորհրդային պետութեան վարիչներուն դէմ: Քննութիւնը հաստատեց թէ Թրոցքի-զինովիեւեան խմբակը կազմակերպուած է 1932ին, Թրոցքիի եւ Զինովիեւի հրահանգներով եւ անդամներն էին.— Զինովիեւ, Քամենեւ, Եւտոքիմով, Պաքայեւ, Իվան Սմիրնով, Տէր Վահանեան, Մրաչքովսքի եւ ուրիշներ: Կիրովի նենգամիտ սպանութիւնը կատարուած է 1934 դեկտեմբեր 1ին, Նիքոլայեւ - Քաթոլինով ահաբեկչական խմբակին կողմէ, կազմակերպուած եւ գլուխ տանուած նոյնպէս Թրոցքիի, Զինովիեւի եւ «Միացեալ Կեդրոնին» կողմէ: Քննութիւնը հաստատած է նաեւ թէ կուսակցութեան վարիչներուն դէմ ահաբեկումներ կատարելու համար, Թրոցքի ինք անձամբ արտասահմանէն Խ. Միութիւն ղրկած է կարգ մը ահաբեկիչներ, Օլպէրկ, Եուրին, Ֆրից Տաւիտ, Նաթան Լուրի, Մօիզ Լուրի եւ ուրիշներ:

Քննութիւնը վերջացած է արդէն: Ամբաստանագիրը վաւերացուելով ընդհանուր դատախազին կողմէ, Թղթածրարին հետ ղրկուած է Գերագոյն Ատեանի զինուորական ճիւղին: Համաձայն Կեդր. Գործադիր Կոմիտէի օգոստոս 11 թուակիր որոշման, Ատեան պիտի ներկայանան բոլոր ամբաստանեալները, գլուխն ըլլալով Զինովիեւ: Դատը պիտի քննուի օգոստոս 19ին:

Տարակոյս չկայ թէ բոլորն ալ պիտի գնդակահարուին:

*** Օսլոյի (Նորվեկիա) ապահովութեան տեսուչը Թրոցքիի բնակած քաղաքը գնաց օդանաւով, կարգ մը հարցումներ ուղղելու համար այն ամբաստանութեանց մասին որ կ'ըլլան իր յեղափոխական գործունէութեան առթիւ: Թրոցքի մերժեց եղած մեղադրանքները, բայց հաւանական է որ նոր քննութեան մը կանչուի հարցաքննիչ դատաւորին առջեւ:

Կ. ԽԱՉԻ օժանդակութեան Ա. խումբին մանուկները Փարիզ կը հասնին այսօր, Կիրակի, 16 օգոստոս, առաւօտեան ժամը 9.20ին:

ՑԵՆԴ ԺԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴԱԿԱՆ

—•—

Dolce farniente

Ամէն մարդ մոլութեամբ մը (ազնիւ կամ անազնիւ) ապրած կը զգայ ինքզինքը: Որով սովական չնչառութիւնը միայն՝ ապրիլ չէ: Ապրիլը ուրեմն հոգիին եւ զգայարանքներուն ճամբէն ուղեւորիլն է: Ապրիլը ներշնչումն է, ներշնչուիլը. Ու տեսակները բազմազան են: Իմ գեղձիս ու միւսին գեղձին մէջ տարամայութիւններ կան:

Ես կ'ապրիմ երբ կը գրեմ, երբ կ'ըմպեմ ու երբ կը ճամբորդեմ: Երբեմն մեռնիլն ալ ապրիլ է. որով սիրելն ալ — որ մեռնիլ է ինծի համար - անմխիթարելի ապրում մըն է:

Երբ կը գրեմ՝ կը պարպուիմ գիտակցօրէն չարժերէն ու կը ստանամ երջանիկ ու ծփուն խաղաղութիւն: Կեանքս իմաստ ու գեղեցկութիւն կ'ընդունի եւ հոգեկան մեծ ակիհս կը լեցուի բաւարարութեամբ:

Երբ կը խմեմ՝ կը բազմանան, ամէն կարգի սրտակամոց յուղումներս ու տպաւորութիւններս: Մարմինս — որ դիմակ մըն է — կարծես կը թափի փերթ առ փերթ, տեսանելի ընծայելու համար էութեանս ներքին գործունէութիւնը, տխուր կամ զուարթ տանգիտակութիւններ

Ու երբ կը ճամբորդեմ՝ կ'աշխարհականայիմ: Բացուող հորիզոններուն հետ կը բանամ ներքին հորիզոններ, կը թառիմ սպիտակ առագաստանաւի մը վրայ ու ծովերուն, խորշերուն, ինչպէս նաեւ նեղուցներուն հետ կը մտնեմ հաղորդակցութեան: Կը մտնեմ շոգեկառքի մը մէջ եւ հոգիս կը ցանեմ ցամաքամասերուն վրայ, բուռ բուռ, սերմերէն հունտերու նման: Այն ժամանակ ես թարմ ու ազատ մարդն եմ: Թշուառ մարդը որ ճեղքած իր շղթաները, իր բնակավայրին բանտերը՝ արծիւի նման կը թեւածէ դէպի նորը, հմայիչը, անծանօթը, շրջահայեցն, անտեսնակալը, դէպի աշխարհը: Քանզի մարդու մը շատ բնական անցը կը դադրի աշխարհ ըլլալէ ու կը դառնայ բանտ: Եւ, ինչպէս կ'ըսէ Աղամեան, մարդը՝ արուեստագէտ մարդը — կը հասնի երբ շատ կը մնայ քաղաքի մը մէջ: Արուեստագէտը պէտք է լայի նման թռչելի երկրագունդին վրայ եւ քիչ երեւի ամէնուն աչքին: Արուեստագէտ, նոյն իսկ, ինքզինքը շատ պէտք չէ տեսնէ: Ան տեսողութիւններէն աւելի հետուները պէտք է մոռած ըլլայ եւ գիտակցի մը պէս իր աստղակալ պոչը ու յուսախուխ փառքը քիչ անգամ ցոյց տայ նոյն մարդերուն, որպէսզի չհասնի իր ալը եւ ուղղաբոյնը:

Ու ահա ես ճամբորդ եմ:

Կը չպրտեմ, ինձմէ դուրս, բնակավայրս, միջավայրս, բոլոր զիրքերս ու պայուսակ մը ձեռքս, ինչպէս նաեւ քանի մը չիչ գինի, կը ճամբորդեմ: Հոգիիս զանձին մէջ առած եմ մեր անմահանոյշ բառերն ու աստուածային աղօթքները, եւ յուղումի կապոյտ սպիտակ ալիքներ մէջս կ'ուղեւորիմ ու կ'երթամ Միջերկրականի կեդրոնը երկարած յուսածածող Թերակղզին, Իտալիա՜, որուն վրայ կ'ապրին բնութեան ու մարդոց բոլոր արուեստները, հոն բնակչութեան նման:

Ու կ'ազազակեմ.

— Dolce fariente

Ա՜հ, անոյշ անգործութիւն: Գործը յառաջ եկած է մարդոց ճիւաղութենէն: Փա՜ռք համայնավարութեան, հիմա, աշխարհի մէկ մասին մէջ գործին գիտութիւնը վերածուած է հարուածային ձեւերու: Հրացանի կամ խարազանի հարուածով աշխատելու տարկութեան: Մարդոց ամէնէն գործունեան կ'աշխատի իր մարթին համար, իր զարշելի ստամոքսին համար ու կ'աշխատի յանուն ծուլութեան: Հոգի ծախելու կը նմանի աշխատիլը: Եւ քանի որ ուրիշ ճար չունի օրէնքներուն տակ թշուառացած մարդը, կը նախընտրէ աշխատութիւնը ծուլութենէն, փրկելու համար իր արժանապատուութիւնը: Եւ աներագովելի նահատակութիւն մըն է: Ամէնէն նուիրական եւ հարազատ գործերը սակայն կը ծաղկին՝ ժամանակին մէջ երկարած «անոյշ անգործութեան» ընթացքին: «Անոյշ անգործութիւնը աստուածային ծուլութիւն մըն է, այսինքն երանութիւն մը, իմաստութիւն մը, անկախութիւն մը եւ մեծափառ աշխատանոց մը ի նըպաստ նոր խորքի, նոր ձեւի, նոր հրաշակերտի, ի նպաստ ստեղծագործութեան եւ հոգիներու վերանորոգութեան:

Եւ անցընել այդ «անոյշ անգործութիւնը» ճանապարհորդութեան մէջ, երբ մանաւանդ մարդ գեռ երիտասարդ է եւ ընդունակ պատանի դառնալու

Ոչ մէկ կրօնք ու ոչ մէկ փարդապետութիւն — որոնց բոլորն ալ քիչ թէ շատ կ'ատեմ, քանզի երբեք չեն ըլլած ազնիւ անկեղծութեան այլ միայն ոճիր բերած են: Իւրաքանչիւր վարդապետութիւն հեղեղամման արիւնահոսութիւն մը արժած է մարդկութեան — այո՛, ոչ մէկը անոնցմէ մարդուն տուաւ իր կոչումին հետեւելու անկախութիւնը որ գերագոյնն է երջանկութիւններուն: Ամէնուն ըսելու համար ծնած մարդիկ կան որոնք կուսակցութիւն կը վարեն: (Գուցէ իրենց բուն կոչումին մէջն են): Դատարանի դռնապան ըլլալու համար ծնած մարդիկ կան որոնք փաստաբան եղած են: Ու ճիշդ հակառակը, անձեր ալ կան որոնք ծնած էին գիծերէն դուրս թեւածելու համար, մինչդեռ դիպուածի մը կամ պարտականութեան մը փուշերէն բռնուած կը ծիւրին, կը դեղնին:

Շատ անգամ ամէնէն օժտուածները եղան ամէնէն դժբախտները: Անոնք պատ չեղան ամբողջովին նուիրուելու իրենց ջղայնութեան, իրենց տենդին, կիրքին, զիրենք հրող հաստանքին, զիրենք վեր նետող խենթութիւններուն:

Ճամբորդելու կիրքը հուրէ հսկանքի մը նման կ'եռայ մէջս: Տեսողութիւնդ, ինչպէս նաեւ երեւակայութիւնդ քեզ կը տանին խելագարութեան: Կ'անցնիս կայարանի մը առջեւէն, կը տեսնես ժամանողները ու մեկնողները ու նախանձը (բարի կամ չար) կիրքդ դեղին օձի մը կը վերածէ: Օձը կը պլլարուի անզօր կատաղութեամբ ու վերջը կը թունաւորէ քեզ, ա՛լ հանգչելով:

Ու անդին, կը տեսնես, յղփացած պտնկօրդիներ, որոնք իրենց անպէտ գոյութիւնը կը պտտցնեն, ամէն կողէն պայմաններու մէջ, բնութեան հոյակապ սեզաններուն լայնքին ու երկայնքին:

Եւ ընտրեալները կը մնան սեւ կամ գորշ աշխատանքներու մէջ, որոնց համար երբեք չէին լոյս տեսած: Անիկա կեանքի մեծագոյն ողբերգութիւններէն մին է:

Կեանքը որքան փուճ, նոյնքան դաժան դարձած — մինչդեռ կրնար համակ բանաստեղծութիւն ըլլալ. Մինչդեռ կրնար նոյն իսկ իր առօրեան վերածել քաղցր քերթուածի — կ'անցընէ մեր էութեան վրայ իր ուղած կաղապարը եւ կուտայ ձեւը իր ուզած ձեւը:

Եւ այս բոլորը անոր համար որ Հայ ենք ծնած եւ չունինք իրաւունք տարածուելու, սահմաններուն վրայէն անցնելու: Ու դեռ անոր համար որ աշխարհի վրայ ոչ մէկ ազնիւ զօրութիւն կ'իշխէ: Դրամի տիրապետութիւնը միակ իրական կայսրութիւնն է ի սփիւռս աշխարհի

Ու երբ այսօր ես ինքզինքս դուրս կը նետեմ կապանքներէս, քիչ ժամանակի մը համար, ու կը հեռանամ հազար անգամ զզուած եւ սակայն անսանձ մնացած անկիւնէս՝ ինչպէս չաղաղակեմ, ներքին կամարներուս տակ.

— Dolce fariente ...

Մանուկ եղած ժամանակս միակ փափաքս էր ըլլալ նաւապետ ու գրող: Այն ժամանակ Փիէր Լօթին եւ Գլուտ Ֆարէրը այնքան հեռու էին իմ ծանօթութենէս՝ ինչքան որ անոնք հեռու են մեր Արմէնի սիրտէն: Ըլլալ գրող եւ նաւապետ: Հագնիլ կապոյտ համազգեստ եւ կապոյտներուն մէջ, կապոյտ աչքերով, դեկավարել սպիտակափառ ու չքեղ նաւ մը, ծովէ ծով, ծովէ ծով

Իմ սիրական խաղս էր չոգեկառք խաղալ, ընկերներուս հետ:

Ու մինչեւ հիմա կը սիրեմ քնանալ ննջասենեակի մը մէջ, ուրկէ լսուին շոգենաւին սուլիչները եւ շոգեկառքին գղրդոցը.

Մանկնիս մէջ երկարած ունկնդրել ճամբորդող շոգենաւերուն եւ շոգեկառքերուն ձայները, որոնք կը գրգռեն երեւակայութիւնս ու կը բանան երազանքի մեծ թերթօն մը:

Ինքզինքս կ'երեւակայեմ շոգեկառքին մէջ երկար ճամբորդութեան մը ու մանաւանդ երկարատեւ «անոյշ անգործութեան» մը մէջ:

Աչքերս ապակիին՝ կը դիտեմ քնացող քաղաքներուն աստղազարդ վերմակները: Շոգեկառքին մէջ անոյշ ու անվերջ մեղեդի մը կը շրշռայի թեթեւօրէն եւ կը դրկէ սիրտս: Կոնը գլուխս դրկեր է ու աչքերս կը համբուրէ հաշիշոտ բերանով: Ես կը ծըխեմ, կաթիլ առ կաթիլ կը համտեսեմ ազնիւ ու բարի հեղուկ մը եւ կը մեռնիմ նոր սիրոյ մը վէպին մէջ հերոսացած Շոգեկառքը գլուխ մտրած գիշերին անդունդներուն մէջ գղրդագին կը թռչի, պառաելով, այրելով, հրդեհելով գիշերին սեւ ածխակոյտը: Լոյսերը կը հեղեղին սակայն կառքերուն ու սրտիս մէջ: Լոյսերը թռչուններու նման թառած են վրաս եւ ես բանաստեղծութիւն կ'երկնահիւսեմ ու կ'օրօրուիմ ընթերցողութեան կախօրդանին մէջ, մուսային մէջքը անզմած:

Կը խօսիմ, կը խօսիմ, կը հուփմ եթէ կ'ուզէք ու կը ստանամ պատասխաններ, որոնց ալ կուտամ իմ պատասխաններս: Ամբողջ տրամախօսութիւն մը որ երբեմն ժամերով կ'երկարի: (Երբեք օր մը այնքան համարձակ պիտի չըլլամ զանոնք թուղթին յանձնելու համար): Այդ խօսակցութիւններն իմ հոգիիս ժտերմաասցութիւններն են.

Երկաթուղին վերջապահին կը սուրայ երկուքի ճեղքելով գիւղերն ու քաղաքները:

Ուրիշ թերթօնի մը մէջ, ծովերուն վրայ եմ օրերով: Կը ճեղքեմ ամբողջ ովկիանոս մը ու կը հասնիմ տարաշխարհիկ արքիպեղագոսի մը մէջ: Նոր ստեղծուած կղզիներ, գիւթական նեղուցներ, երկնակամարը անհուն եւ լուսահեւ կապոյտի մը մէջ: Խորունկէն երգող լռութիւն մը կղզիներուն եւ այրեցեալ գօտիի իր ծառերուն վրայ: Ցամաք կ'ելլեմ ու տնակի մը մէջ վերջապէս, մուսաս գրկած, կը քնանամ:

Կը քնանամ:

(Երկիրը աստղերուն մէջէն կ'անցնի

Քաղցրութիւնը զեփիւռի վերածուած է ու բանաստեղծութիւնը կը նաւարկէ, հեռուէն, մօտենալով մեր կղզեակին: Հրեշտակները երջանկութեան ճամբաներու վրայ, տաւիղներ կը հնչեցնեն:

Կը բացուի Երազին հրաշագուրը ու ես կը ձեռնարկեմ ճամբորդութեան մը. Առաւօտուն երանութեան ճառագայթ մը ծագած է հոգիիս խորունկէն ու կը խաղայ դէմքիս վրայ: Կ'ըսեմ.

— Իրիկուն ըլլար, պառկելու եւ քնանալու ժամը գար, որպէսզի կրկին երազանքով ու երազով ճամբորդէի.

. Ա՜հ, իմ դժբախտ մոլութիւնս.

Հիմա կը ճամբորդեմ, իրապէս:

Կը ճամբորդեմ եւ այնքան յոգնած է մարմինս ուղեւորութենէ եւ այնքան տխուր է անձս:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

ՀԱՐՑԱԿԱՆ Ի ՈՒՂԻՆԷ ԲՈՎ

(ՎԷՊ, 2 ՀԱՏՈՐ, ԳՐԵՑ՝ ԼԱՍ)

—•—

Հայկական վէպերի մեծ մասը հարուստ է կենցաղային նկարագրութիւններով: Շատ անգամ կենցաղը գրականութեան մէջ բռնում է առանձին տեղ եւ օգնական տարր լինելու փոխարէն դառնում է ինքնարժէք տարր, կազմելով գեղարուեստական երկի նիւթը եւ առանցքը (օրինակ Շիրվանզադէի վէպերը): Ինքը Շիրվանզադէն, իր ինքնակենսագրութեան մէջ ասում է, որ մեր վէպերի մէջ թոյլ է հոգեբանական տարրը: Հոգեբանական եւ տրամատիկ տեսակէտից աւելի ուժեղ եւ աւելի չահեկան է Նարդոսը, որի «Մահը» մեր լաւագոյն վէպերից մէկն է:

Մեր նոր գրողները լուրջ աշխատանք են թափում վէպի վրայ, նրան էլ հասցնելու այն սահմանին, որի վրայ կանգնած են պատմուածքը, բանաստեղծութիւնը եւ թատերական երկերը: Այդ նոյն գրողների չարքին պատկանում է եւ Տիկ. Լասը, եւ նրա «Հարցականի Ուղիները» առաջին հերթին մի ուժեղ փորձ է արտադրելու նոր գեղարուեստական վէպ, ուր կենցաղը փոքր է եւ օգնական տարր, կրում է միայն պատճառաբանական բնոյթ հանդէպ հերոսների ներքին աշխարհի եւ իրենց տրամատիկ գործողութեանց: Եւ հերոսների այդ ներքին աշխարհը շատ հարուստ է, խտացուած եւ տալիս է վէպին ուժեղ հոգեբանական պահեր:

«Հարցականի ուղիները» իր հիմնական կառուցուածքի մէջ լինելով հոգեբանական եւ գաղափարական վէպ «ժառանգական» իմաստով կապուած է Զարեանի, Նարդոսի եւ մասամբ Ահարոնեանի գրուածքների հետ:

Զարեանը հանդէս է գալիս իբրեւ մտածող եւ փիլիսոփայող: Գաղափարական հարցերը մեծ մասամբ լուծւում են տրամախօսութիւններով. Մինչդեռ Լասը նոյն հարցերը փորձում է դնել եւ լուծել իր հերոսների կեանքի մէջ:

Հերոսների ներքնաշխարհի կառուցման ձեւերի եւ ըրթմի տեսակէտից Լասը ժառանգական կապ ունի Ահարոնեանի հետ: Ահա հասարակ Տիկ. Լասը պահպանելով հանդերձ «ժառանգականութիւնը», ինքնուրոյն եւ անկախ ստեղծագործող է:

«Հարցականի ուղիները» հարուստ են իրանահայ կենցաղի կենդանի եւ հարազատ նկարագրութիւններով, թէեւ այդ կենցաղը, ինչպէս յիշեցինք վերը, վէպի օգնական տարրն է կազմում: Եւ լաւ է, որ այդպէս է

Հետաքրքրութեամբ են կարդացւում այն էջերը, ուր նկարագրւում է Թաւրիզի հայ բարեկեցիկ ընտանիքը իր սովորութիւններով, արեւելեան «կլիման», ողջ շրջապատը, ուր հասակ են նետում եւ զարգանում Լասի հերոսները:

Հին սերունդից ամէնից յաջողը, իբրեւ գեղարուեստական տիպար, Նուբարն է: Միանգամայն եւ կենդանի հայ տիպար, որի կեանքի գլխաւոր նպատակն է իր զաւակների կրթութիւնը: Նուբարը կարծում է, որ իւրաքանչիւր հայ երիտասարդ, երբ ստացաւ բարձրագոյն կրթութիւն յառաջաւոր երկիրներում կը դառնայ գրեթէ, կատարեալ մարդ: Սակայն կեանքի բարդ պայմանները եւ օրէնքները գալիս են խորտակելու Նուբարի միամիտ հաւատքը: (Ի միջի այլոց այդ միամիտ հաւատքով յեցուած են էն եղել բազմաթիւ հայ հայրեր):

Հերոսների մեծ մասը այլասերած օտար միջավայրի մէջ կորցնում են իրենց ներքին հոգեկան աշխարհը, դառնալով կամ անդատող, ոչ ստեղծարձող «ինտելիգենտ լիւտչներ» (Զաւէնը), կամ ստեղծագործող, բայց կատարելուած հոգիով եւ անհրաժեշտութեան ողբերգական գիտակցութեամբ (Բարկէն եւ Հայկ): Լասի բոլոր երիտասարդ հերոսները նետուած են քաոսի մէջ, կորցրել են Հայի ներքնաշխարհը եւ կանգնել կարծես անդունդի առաջ: Ո՞ւր է փրկութիւնը, ո՞րտեղից պիտի գայ լոյսը:

Ներսէսը, որ դեռ պատերազմի ժամանակ ճշմարտութիւնը գտել էր մարքսեան վարդապետութեան մէջ իր «աշակերտ» Բագրատի հետ փաղուց արդէն խորհ. Հայաստանումն են:

Մարգարիտը յուսախաբ Բարկէնից որին այնքան սիրում էր դեռ պատանեկան շրջանից, կերք գտնում է Ֆրանսական խանութի մէջ, ամուսնանալով Ֆրանսացի խանութպանի հետ: Իր երբեմնի զգացումները ծածկուած են մեքենական ժպիտի տակ:

Զաւէնը, որ ռուսական կրթութեան ազդեցութեան տակ միայն գիտէ փիլիսոփայել եւ դառել է մի տեսակ «աւելորդ մարդ» (ռուս գրականութեան մէջ տարածուած տիպարը) իր օրերը անցնում է, փարիզեան ռուսական ճաշարանի նուագախումբի մէջ: Նոյն ճաշարանում երգում է իր ռուս կին Նատան, որ «ապում էին» ապրում է մի ռուս երբեմնի սպայի հետ, բայց միաժամանակ սիրում է Զաւէնին, չի ցանկանում բաժանուել նրանից ... Ասում էին, որ նրանք երեքով միասին միեւնոյն բնակարանի մէջ էին տեղաւորուած» ... (էջ 44):

Բարկէնը եւ Հայկը (նկարիչ եւ գրող) անելիք չունեն: Գաղութներում չկայ գնահատանք, իսկ երկրում անտանելի պայմաններ են: Նրանք մնում են Փարիզում՝ «ու այդպէս ամէն օր, այդպէս տարիներ ու տարիներ մենք կը չարունակենք սեւացած մայթերի վրայ մեր հոգիների վերջին հրանքները սպառել: Մենք այլ եւս մայթերի մարդիկ ենք դարձել», ասում է, Բարկէնը Հայկին:

Տիգրանը, խելագարուած կարկուիներից յետոյ, տան համար մի ծանր ձաւանք է դարձել: Նա դատապարտուած է եւ ոչ մի ելք չի կարող ունենալ:

Ի՞նչ անել:

Հեղինակը հարցը լուծում է հետեւեալ կերպով — Նուբարի աղջիկ Վարդենին, աւարտելով համալսարանը ... գրաւում է «քոնֆեքսիոնով». Նա պատահում է Բագրատին, որ զգածով եկել է խորհ. Հայաստանից Փարիզ եւ նրա հետ միասին մեկնում է հայրենիք. Երբ նա փորձում է խօսել Հայաստանի եւ գաղթաշխարհի միջեւ կանգնած «պատնէշների» մասին, Վարդենին պատասխանում է «պատնէշները թղթէ են, Արտօ, փորձիր հաւատալ մեր երկրի վերածնունդին, փորձիր հաւատալ, որ Արագածի փէշերի չուրջ վերաշինւում է մի նոր երկիր, ուր մի ժողովուրդ իր երջանիկ կեանքն է կոփում այսօր եւ դու կը տեսնես, որ այդ պատնէշները կան այլ եւս» (էջ 505):

Այս մեկնումը կազմում է վէպի առանցքը, նրա գլխաւոր հիմքը:

Ընթերցողի համար անսպասելի է, որ Հայաստան գնալը Վարդենուն վիճակւում: Վէպի գործողութեան տեսակէտից այդ մեկնումը դառնում մի քիչ բռնազբօսիկ: Մեզ թւում է, որ Վարդենին չունի այն ներքին յատուկ բնը ինչ որ ունեն միւս հերոսները եւ նրա զգացողական աշխարհի մէջ չեն նկատուել այնպիսի տարրեր, որոնք հայրենիք վերադառնալու հարցը դարձնէին նրա համար կարեւորագոյն հարցերից մէկը:

Առարկայօրէն Վարդենու համար Հայաստան մեկնելը դառնում է մի պատահական, անձնական արարք, մանաւանդ որ նա կապուած է սիրոյ զգացումներով խորհրդային գնեալներից իր հօրեղբօրորդի Բագրատի հետ:

Որ Հայը ողբերգական վիճակում է տարագրութեան մէջ՝ համաձայն ենք հեղինակի հետ: Որ բոլորի համար բնական ելքն է դարձ դէպի հայրենիք նոյնպէս:

Սակայն Վարդենու մեկնումը ոչինչ չի բացատրում եւ ոչինչ չի լուծում: Լաւագոյն դէպքում այդ մեկնումը մի աւելորդ անգամ յիշեցնում է այն ակնյայտնի փաստը, որ բոլոր Հայերը մէկ ճամբայ միայն ունեն՝ դէպի հայրենիք: Հեղինակը մոռանում է այն պարզը, որ ամէն Հայ չի կարող աղատօրէն գնալ այսօրուան Հայաստանը, իր կամքից անկախ: Եւ եթէ Հայաստանում կատարուող տնտեսական, նիւթական, անգամ մշակութային շինարարութիւնը իր դրական կողմերով հանդերձ չի որոշում Հայի ներքնաշխարհի խնդիրը այն իմաստով ինչպէս որ նրան հասկանում է Տիկ

ԱՐՏԵՐԸ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ Կ'ԸՆԵՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

—•—

Ես կը սիրեմ ծովեզերքը, գոյնզգոյն խիճերուն վրայ պառկիլ, դիտել երկինքի սարսափահար թռչունները, կուտակուած գորշ ամպերը հողմավար, ծիրանեգոյն ալեզը, անզօր արեւի մը սարսուռ: Գիտեմ որ՝ ծամը չպիտի ուշանայ հիւրայի ճանկերով տանելու հասակ մը աւազ, գոյնզգոյն քարերով լեցուն: Ես լողուր եմ: Կ'ուզեմ որ սաւառներ գան չուրջս թափին, միանալով բազմազան լոյսի ցոլքերուն, որոնք ալիքներէն կը ժայթքին

Գործելէ առաջ ես հանգիստս այսպէս տարերային հոսանքին մէջ կը նախընտրեմ: Քիչ մը հանգիստ, քիչ մը հաւոյք իրաւունք չունի՞մ ես միթէ:

Ես լուղորդ եմ կապոյտ գիւղի մը կախարդական ձորերու թոնրատներու մէջ թեւավար:

— Զրնկ, զրնկը — զրնկ, զրնկ .. կարաւանի զօզանը մօրս վերջին օղը ու կածին հետ կուրծքս դեռ կը թակէ ... աա պզտիկ լարուած ժամացոյցը այդ չի գիտեր ու զիս աշխատանքի կը կանչէ, զրնկ զրնկը զրնկ՝ ժամը չորսն է

×

Ժամը չորսն է ու ես միս մինակ արտի մը եզերքը. քնաթաթախ աչքերս կը բանամ. եկած եմ պատրինճ քաղելու, կը զարմանամ որ մինակ եմ, բայց երջանիկ եմ որ մինակ եմ:

Ձեռքերս կ'աշխատին ու խոյսուածքըս կը դեգերի հորիզոնէ հորիզոն: Հեռաւոր լիչատակ մը բաղէի մը պէս կը թառի կուրծքիս վրայ, իր կտուցով սիրտս կը փնտռէ ու ես իր նաշխուն փետուրներուն մէջտեղէն կը դիտեմ արթնցող արշալոյսը:

Ահա ծղրիթ մը ցօղի մը տակ իր տատասան յոգնանքէն ուրախ, յաւութիւնը կը խզէ ճըռ ճըռ: Թրի, թրի, թրի վախ ուշ մնացի, յոքի, ձագուկներդ լաւ տաքցուր, յոքի, երթամ ես կերի: Ու յ տեսեր տիկին Սարիկ, այսքան ալ քուն, քաղցր՞ ես, ա՜հ ես գացի: Կո՜ւ կո՜ւ ... լաւ բայց մեր կիսատ բո՞յնը: Գայ գայ գայ, գըռ թըռ ե՞ս մինակ եմ ծոյլ, կ'ըսէ անծեղը ու կ'երթայ փնտռել իր յլած ընկերը

Գանք, կըռ գանք կըռ կըռա ո՞ւր են մեր ժայռերը, բոյնս թրջած է, կ'ըսէ տատրակը:

Օդին մէջ երկու ճնճղուկներ հաւկիթ կը թխեն Անդին ջիջիկ մը հեռնատրած թուխսի մը վրայ ինչ լեցու կը թափէ զայն հաւատացնել կարծելով.

Երփներանգ ծաղիկներ իրենց բաժակները կը բանան ու անարատ կը յղանան: Կապուտիկներ ու հարսնուկներ իրար փաթթուած կը ծիծաղին, աա կաքուուկը տես ինչպէս անանց մէջ կը մտնէ ստեղծագործելու: Շահպրակ մը մեղու մը իր ծոցէն կը ճամբէ ու անոր բերած նեկտարէն գինովցած վայրի բողկի մը արու ծաղկին հետ կ'ողջագուրուի: Իշխանկասի կապոյտ պանի պէս ծաղիկներուն մէջ զարմանազան միջատներ կը բեղմնաւորուին:

Մաղինե՛ր ծաղիկներ, մեղմիկ հով մը զանոնք կը չոյէ ու զայն ու բոյր իրար խառնած կը լեցնէ արթնցող արշալոյսի վարսերուն մէջ ուրկէ խուրձ խուրձ բոցեր կը ժայթքին: Ամէն աշխիւուկի երկինքը տարբեր գոյն կը հագնի: Օդանաւի մը աքացող բատուեր վրայէս կը սուրայ. ու այդ միջոցին դիմացի բլուրին վրայ որոշակի կ'երեւան հողի մարդիկ:

Ձեղաւ, լեղաւ թաց ապուռնդ կը ջնջէ ամէն բան երբ մարդիկ արտերը կը մտնեն, ես կը սկսիմ չնչել. Հեռուն աքաղաղի մը զարթումին հետ հին երգի մը մնացորդը կը թոի կուրծքէն ու բաղէն կոոր մը լերղացած արիւն կը խլէ ու կը փախի: Կ'երգեմ ու անտարբեր չուրջիս բազմութեան ես ինծի եմ ունկնդիր:

— Տխուր է ձեր երգը, Գարօն:

Ոտոս աշխատող անյայտ տարիքով կինն է: Մեղեդիիս ելեւէջներուն հետ իր հոգոտ կանչրցած մատները ձախ կուրծքը կը խրէ ու թեթեւ զսպուած հազ մը, մազերականներով կարմրած այտերուն չուրջի դալուկը կը չատտացունի: Մեր «Նոր Գեղէն» է. Շատոնց կը ճանչնամ զինքը,

— Մենք շատ երգեր ունինք տիկին, եղբայրդ գիտէ մեր ոտմերգերը:

Եղբայրը զինակից ընկերս եղած է այն հեռաւոր երկրին մէջ ուր թշնամին մինչդեռ՝ մեր սուիններէն վազած իր սեփական արիւնը կը լակէր բորոտ չան մը պէս, չահագէտ դերձակներ անոր դրօշը կը կարկտէին:

— Քը՛հ, քը՛հ, տես դարձեալ հիւանդ եմ այս տարի ու արտերու արեւը փնտռել եկեր եմ:

— Ա՛յ կնիկ, մի քակեր մէրդս, ձեր օդը կը վնասէ անոր ...

Շուարած մեղուկ մը քթիս լայն ծակերուն մէջ կ'ապաստանի հալածական. Հետն ալ քայլած գինիի հոտ մը: Կանդ կ'առնեմ.ճիշդ քովս ծոցւոր պարկերու քով կը տեսնեմ, եռանկիւնաձեւ երկու խոշոր կօշիկներու խնգուքը-դուրս ինկած են ատանց եղունգի մատներ, զեղութեան հետ յաշտ հաշտ իչուկի մը ականջներուն պէս: Կօշիկներուն վրայ վերարկուէն առկախ անծանօթ գոյնով տաբատ մը, լայն եզր ամրթկուած գլխարկ մըն ալ էն վրան: Ես կը խնդամ մէջս քըթէս վանելու պէս. կը մօտեմ, խըռուպա՞կ է:

Մեր մեր արտերուն մէջ, աղջերը վախցնելու համար խրտուիլակի թեւերէն մազապաթի խոշոր թերթեր կը կախէինք վճռուած դատերու փաստաթանի մը վկայականին չափ, որպէսզի չարժին իբրեւ ողջութեան փաստ:

Ահա կը չարժի՛, ուրեմն մարդ է: Մոտս պզտիկ գլխով գիրուկ կին մը կայ. «Ամբ որ փանթէի մէջ տեսածի գինքը, այդ տուներ լացնող ողբերգական առուտուրի առեն այնչափ աչք բրած է գիտակցուա իր արբանեակներուն որ սովորութիւն է դարձեր այժմ եւս, մարդը կը մօտենայ առանց հասկնալու անոր աչքի քթթումներ կը վանուի անկէ: Ասոր - անոր քով զեզերելով փախչելով կը հեռանայ մեր արտէն: Ան առեն միայն կը տեսնեմ թէ եռուէն կախ խոշոր պայուսակ մը ունի: Սրարանելու համար մէջ կը պառայ անոր եռուէն.

— Բարո՛վ երթաս, երկրաչափ .. սուրած գործերու

« Քրօչարներ երկրաչափ կը հատուցման եւ դժգոհ են գիւղացիներու ծագրանքէն, բայց անոնք «չնչին փոքրամասնութիւն» են այսօր: ... Ու երկրաչափը տափաստանին մէջ մշակուած արտեր կը փնտռէ. մերթ կանգ կ'առնէ մոտեծկոտ ու երբեմն գլխարկը եռ կը հրէ ու թեւով կը սրբէ ճակատին քրտինքը

Տարօրինակութեան հով մը կը տա

լաս Հայի հոգեկան աշխարհայեացքի խնդիրը կապուած է հոգեկան ուժեղ եւ ցնցող վերածնունդի մը, որի պայմանները խորհ. Հայաստանի մէջ, գոնէ այսօր, շատ աննպաստ են: Ձեւով ազգային եւ էութեամբ սոցիալիստական կուլտուրայի բանաձեւը ոչ մի կապ չունի Լաւի առաջադրութիւններու հետ: Այդ բանաձեւի դէմ գաղափարական պայքար կայ հէնց Հայաստանում:

Տիկ. Լաւի համար տրամաբանական եւ գեղարուեստական վրիպում է, որ իր հերոսների մէջ չկան մարդիկ, որոնք իրաւունք չունենալով մեկնել Հայաստան, պայքարում են այդ իրաւունքի համար եւ ճանապարհներ որոնում օրուան իշխանութեան գլխով հոգեկան կապը ուժեղացնեն իրենց եւ մայր երկրի հետ: Անշուշտ արտասահմանի այս հայութեան ներկայացուցիչները, որոնք ուզում են գնալ Հայաստան ազատօրէն, որպէս Հայ, տեղ չեն գտել Լաւի հերոսների մէջ: Սա միայն քաղաքական խնդիր չէ, այլ նաեւ հոգեբանական:

Բարիկէնի եւ Հայկի, որոնք չեն կարող մեկնել Հայաստան (մի շարք պատճառներով), դառնում են «մայթերի մարդիկ»: Սա թերեւս բնական է մէկ Բարիկէնի եւ մէկ Հայկի համար եւ աւելի խառնուածքի խնդիր է: Բայց չանհնել ուրիշ Բարիկներ եւ ուրիշ Հայկեր՝ հոգեբանական եւ փաստական սխալ է: Կարծես Արտօն պէտք է պատկանէր այդ բացակայող տիպարների շարքին, սակայն, հեղինակը իր այդ ամենայաջող տիպարները գեղարուեստական տեսակէտից կերտել է որպէս անցեալի յուշերով միայն ապրող մարդ: Նա ամբողջովին պատկանում է անցած «ռոմանտիկ» շրջանին: Արտոյին ակնյայտնի կերպով հակադրուած են ներկայով ապրող Բագրատը եւ Ռոմաշը: Վէպի մէջ, ճիշդ է, կայ նաեւ մէկ որբի ճառը, սակայն նրա ապրումների առանցքը կազմում է վրէժի գաղափարը:

(Մնացեալը յաջորդով)

Ս. ԱՐԱՄԵԱՆ

Խ. Հայաստանի գրականութիւն

ԱՆՑԻԱՐՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

— • —

Ա.

Եղել է երկիր մի
Արիւնոտ քարերով,
Աչքը արցունքով լի,
Սիրտը արիւնի ծով,
Եղել է երկիր մի
Ճնշուել է դարերով
Ու չար դաւերով լի,
Արիւնոտ տէրերով:

Իշխել են այդ երկրում
Վաշտ ու թագաւոր...
(Պատմութիւնն է գրում
Նկարագրերով),
Ուծել են եղէգով
Աշտարակի գլխի,
Ժողովրդի հեւքով,
Նրա արեան գոյնի:

Արծաթեայ թամբերով,
Ձիերով ասպազէն,
Քառասմբակ դոփել են
Անտառներ ու ձորեր,
Որսել են եղջերու,
Եղէններ ու վարազ,
Դատարկել են գինու
Մառաններ ու կարաս:

Պատմութիւնն է խօսում
Դարերի խորքից,
Ժամանակն է հոսում
Ընթացքով արևի,
Եղել է երկիր մի
Արիւնոտ քարերով,
Ու չար դաւերով լի
Արիւնոտ տէրերով:

Բ.

Ապրել են այդ երկրում
Գետնաբնակ մարդիկ,
Ու կերել են կուտ
Ամանների միջից·
Ու տուել են հողին
Եւ արիւն եւ քրտինք,
Կերակրել է նրանց
Հողը՝ որպէս ստինք:

Պատմութիւնն է խօսում
Դարերի խորքից·
Նա գովում է երկրի
Զօրերը ազնիւ,
Բայց չի գրում
Ինչպէս քշել են այրուձի,
Խլել ժողովրդից
Բաժինն առիւծի:

Եւ եղել է մի օր,
Շինել է մի քաղաք,
Ասում են թէ այնտեղ
Արքան Արշակունի
Կառուցել է գողի,
Աւազակի համար
Եւ կոչել է նրան
Արշակաւան քաղաք:

Եւ ո՞վ գիտէ այնտեղ
Աւանում Արշակի,
Որ կոչել է քաղաք
Գողի, աւազակի,
Չեն աքսորել անմեղ
Հոգիները խիղճի՝
Տէրերի դէմ ուղղուած
Որպէս հազար նիզակի:

Պատմութիւնն է խօսել
Դարերի խորքից,
Ու դարերն են հոսել
Ընթացքով արևի,
Եկել են նոր դարեր,
Նոր իշխաններ, ու նոր
Արիւն-քրտինքով լի
Մի դաստակերտ նոր:

Տէրերը նոր՝ զինուած
Բռնութեամբ դարերի,
Խօսել են արիւնոտ
Ռումբերի որոտով,
Ու դաստակերտը մեր՝
Զայրոյթով դարերի՝
Վռնդել է նրանց,
Փախցրել է ոտով:

Ու մնում է հիմա
Իբրեւ յուշ հներին՝
Մի Զուարթնոց մռայլ,
Խաչքարեր մամռոտ,
Եւ կնունքներ կոյսի,
Մի պատմութեան աղօտ,
Որ խօսում են քեզ հետ
Տարտամ ու համառօտ:

Գ.

Այժմ կայ երկիր մի,
Ուր բացուել է գարուն,
Հայեացքը խինդով լի՝
Նայել է նա հեռու:
Իշխում է այդ երկրում
Եւ խրոխտ եւ անպարտ,
Արեւներ կառուցող
Մի յաղթող դաստակերտ:

Զօրերը՝ ուր նրանք
Դուրս են եկել որսի,
Ողողել նէք անօթի
Հնձեցներով յոյսի:
Նրանց մէջ մենք ոսկի
Արեւներ ենք վառել,
Երկիրը ցանել ենք
Բիւր ելեկտրալարով:

Դարձել է այդ երկրում
Քրտինքը յորդ, վարար
Ժայռերի որոտում
Երկրի ծիծաղը վառ-
Փրփրեղէն քչքչով
Ջրերը արբեցած՝
Թունելների միջով
Թափով իջնում են ցած:

Երկրում այդ հնօրեայ
Սալիկներ են կանչում,
Գնացքներ են փնչում,
Ռադիոներ են հնչում,
Երկրում այդ ելնում են
Վարդակարմիր տներ,
Որոնց քարերը մենք
Որոնց քարերը մենք
Ցոլքերով ենք դրել:

Անում է երկիր մի,
Որ աչքերով լուռ
Հազիններում հիմի
Բիւր երգեր է հիւսել,
Նրան արեւ ու սէր,
Ոսկի օրեր ու կեանք,—
Յաւերժական փառք ենք,
Բանուոր դաստակերտ:

Գ. ՍԱՐԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՀԱՅ ՆՈՐԱՀԱՍ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐ

— . —

Թիֆլիզի Հայկական Մշակոյթի տան նկարչական համայնքը ներկայիս ունի նորահաս շնորհալի նկարիչներ, որոնք կարեւոր յաջողութիւններ շահած են իրենց գործերով:

Այդ նորահաս ուժերէն յիշենք սոյն մը, Տրդատ Նալբանդեան, որ օժտուած է նկարչական բնատուր ձիրքերով: Չունի նկարչական բարձրագոյն կրթութիւն, սակայն Փրոֆ. Թօփճէի արուեստանոցին մէջ տարրական կրթութիւն առնելէ վերջ, ինքնաշխատութեամբ կը յառաջանայ եւ 1934ին, Վրաստանի նկարիչներու Միութեան կազմակերպած ցուցահանդէսին մէջ աչքի կը զարնէ իր Կոմացի գլուխ գիծանկարով եւ Նաթիւր-մորթերով: Նալբանդեան աշակերտած է նաեւ Մեյլիքեանին, որմէ սորված է բիզանկարչութիւն,— այսօր իր հարուստ երանգապնակով կը հասնի իր վարպետին: Նալբանդեանի հիմնական կրթութիւնն այն է որ կտրուած է կեանքէն, այս պատճառով մնացածին եւ անիրական պատկերներ կուտայ: Նալբանդեանի յաւագոյն գործերէն կարելի է յիշել նաեւ Տղու Գլուխը:

Նորահաս շնորհալի նկարիչ մըն է նաեւ Սոկրատ Կիրակոսեանը, որ Թիֆլիզի նկարչական ակադեմիան աւարտելէ վերջ մտաւ ստեղծագործական ասպարէզ, արդէն գտած իր ուղին՝ իբրեւ նկարիչ: Ան սկսաւ պատկերներ տալ առօրեայ կեանքէն: Իր լաւագոյն գործերէն յիշենք երկու բիզանկարներ, Խեւսուրուհին, որ կը գտնուի Մոսկուայի թանգարաններէն մէկուն մէջ, Տրակտորը կոլխոզին, որոնք թէ յղացումի, թէ գոյներու ներդաշնակութեան տեսակէտով յաջող գործեր են: Յաջող է նաեւ Ստալինն եւ Խաշիմ մեծածաւալ կտաւը, որուն յղացումը ներշնչուած է յեղափոխական գաղտնի գործունէութիւնէն.—1902ին Ստալին կը բնակէր Պաթումի մէջ անարաց ծերուկ Խաշիմի տան ներքնայարկը ու մինչ Ստալին գաղտնի թռուցիկներ կը տպէր, Խաշիմ ալ բանջարեղէնով եւ պտուղով լեցուն զամբիւղ մը ձեռքին՝ կը պտտէր գործարանէ գործարան, վտանգելի բանուորներուն ծախելու պատրուակով բանջարեղէն, զոր կը փաթթէր գաղտնի թռուցիկներով: Կիրակոսեանի այս կտաւը գունեղ է, լաւ խառնուած: Այժմ կը պատրաստէ նոր գործ մը, ընկերվարութեան ճարտարարուեստը պատկերացնող ցուցահանդէսին համար, որ պիտի բացուի յառաջիկայ հոկտեմբերին:

Շնորհալի նկարչուհի մըն ալ Վեհիկն է, որ ստացած է դասական կրթութիւն, բայց դժբախտաբար շատ քիչ կը զբաղի նկարչութեամբ: Ընդհանրապէս կը սիրէ դիմանկարչութիւնը, ունի դէմքերու բնորոշ գիծերը որսալու եւ մշակուած ձեւով վերարտադրելու կարողութիւն: Այդ գործերէն յիշենք Ծերուկը, Հովիւը, Կնօջական դիմանկարներ,— գոյները իրական են, ներդաշնակ եւ զուարթ, բայց դեռ կը մնայ որոշ անհամարձակութիւն վրձին շարժելու մէջ:

Վրոյր Մովսէսեան եւս կը հետեւի բիզանկարչութեան Աւարտելէ յետոյ Թիֆլիզի նկարչական ակադեմիան, յաճախեց Լէնինկրատի ակադեմիան, երկու տարի ձեւընկալ (փլասթիք) արուեստներու ուսումնասիրութեան հետեւելէ վերջ՝ վերադարձաւ Թիֆլիզ, ուր այժմ ինքնաշխատութեամբ կը լրացնէ իր զարգացումը: Վ. Մովսէսեան կը սիրէ պայծառ գոյները, ունի բաւական համարձակ յղացումներ՝ կեանքի ուժը վերարտադրելու տեսակէտով: Հեծելազօրային կարմիր բանակայինի հանդիպումն իր տղոցների հետ կտաւը, ինչպէս եւ իր միւս էթիւտները ցոյց կուտան, որ երիտասարդ նկարիչն ունի ռազմանկարչութեան գիծով զարգանալու խոստումներ:

Թիֆլիզի հայ երիտասարդ նկարիչներուն մէջ կան նաեւ փորագրութեան հետեւողներ, — յիշենք Ցոմէ. Սիմոնեանը: Աւարտած է Երեւանի ձեւընկալ արուեստներու արհեստանոցը, ներկայիս կը հետեւի Թիֆլիզի նկարչական ակադեմիային: 1934ին Երեւանի մէջ, ձեւընկալ արուեստի ողիմպիական մրցումներուն ընթացքին, իր Բերի ռոնը մեծադիր բիզանկարով շահեցաւ երկրորդ մրցանակը: Նոյն գործը 1935ին, արուեստներու Անդրկովկասեան ողիմպիական մրցումներուն մէջ շահեցաւ երրորդ կարգի պատուոյ գիր: Այժմ բիզանկարչութենէ աւելի կը զբաղի փորագրութեամբ, գրքի կողքերու պատկերազարդութեամբ եւ պարզանկարչութեամբ: Ուշագրաւ է Դ. Աղայեանի հէքեաթներուն առաջին ժողովածուին պատկերազարդումը:

Թիֆլիզի նորահաս նկարիչներէն յիշենք նաեւ Ն. Թեվոսեան, Ա. Սարգսեան, Անկ. Ղազարեան, Եղա Աբրահամեան, Կարօ Մեծատուրեան, Նազիկ Տէրեան: Թիֆլիզի նկարչական ակադեմիային քանդակագործական դասարանին կը հետեւին Մեծատուրեան եւ Աբրահամեան:

ԹՈՒՆԱՒՈՐ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

— . —

«Էջօ տը Փարի»ի մէջ, Ժոռժ Ժալու կը գրէ, այս խորագրին տակ, հետեւեալ յօդուածը, որ գեղեցիկ այլ մելամաղձիկ լեզուով՝ փիլիսոփայական խորհրդածութիւն մըն է արդի երաժշտութեան մասին, խորունկ եւ պերճիմաստ.—

Անցեալ օր կը շրջագայէի հանրային պարտէզի մը մէջ: Խաղաղաւէտ ու մաքրաշունչ պարտէզ մըն էր, աշխարհի աղմուկներէն մեկուսացած քաղաքի մը մէջ. Խելօքիկ գետակ մը կը հոսէր պարտէզին մէջէն: Երեխաները կը խաղային ծառերուն տակ, մինչ իրենց մայրերը կը դիտէին զիրենք խանդաղատանքով: Հասարակ պատկեր մը, որուն նման հազարներ տեսած ենք: Սակայն այստեղ յատկանշականը այն էր, որ պատկերը հրճուանք մը կը պատճառէր, տեսակ մը կաղդոյր կամ սփոփանք, եւ որ կը փարատէր ամէն անձկութիւն հոգեկան:

Յանկարծ զգացի որ տեսակ մը տխրութիւն կը պաշարէ զիս, չեմ գիտեր ինչու: Բան մը, թուլիկ ու մեղկ բան մը, մելամաղձութիւն մը ճնշեց հոգւոյս վրայ: Այս ամէնը կը խառնուէր շնչառութեանս, սրտիս զարկին, ու մտածումներուս: Երբ պահ մը վերջ կրցայ ուժ տալ ուշադրութեանս, հասկցայ թէ ինչ պատճառաւ յանկարծակի փոխուեցաւ տրամադրութիւնս:

Պարտէզին մէջ, երեւութապէս խաղաղ, կար համեստ սրճարան մը քազինոյի ձեւով, ուր զետեղած էին բարձրախօս մը, որ կը թափէր մեր վրայ, մայրերուն վրայ, երեխաներուն վրայ, իմ վրաս՝ ողբն ու հեծկլտուքը խափշիկեան երաժշտութեան, ամերիկեան ներածում, որուն ենթարկած ենք մենք մեզ՝ տարիներէ ի վեր, զոր ունկնդրեցինք նախ՝ հետաքրքրութեամբ մղուած եւ քիչ մը հաճոյքով, եւ որուն նորութիւնը արգելք եղաւ, երկա՞ր ատեն, որ հասկնանք խորը թաքնուած իմաստը:

Բայց, լռութեան եւ խաղաղութեան այս պահուն, մեկուսացած եւ գրեթէ ամայի այս վայրին, գիւղական համեստ անկիւնի մը մէջ՝ այս անակնկալ երգը այնպիսի տարօրինակ դրոշմ մը ունէր, որ հասկցայ յանկարծական ընկճումիս պատճառը: Եւ սկսայ խորհրդածել:

Ինչո՞ւ, պատերազմի վաղորդայնին, Զինադադարին, երբ կ'ենթադրէինք թէ Վերսայլի դաշնագիրը մեզի պիտի պարգեւէ հաշտութիւն մը առանց գոյզն անապահովութեան, վստահութիւն մը մեր ապահովութեան եւ ուժերուն մասին, զգուանք մը հանդէպ օտար արշաւանքներու, ինչո՞ւ գինովցանք ու տարուեցանք այս յուսահատ ու վշտահար երաժշտութեամբ, որ տոգորուած է միայն նուանձականութեամբ, անմշակ ցեղերու յուզումներով, հեշտիկ անդոհանքով, եւ որ կը ցոլացնէ, ի մի բան, ամէնէն ցաւագին մազոխիզմը (սեռային հոգեկան ախտ մը, որ կը յատկանշուի ֆիզիքական տառապանքի կրաւորականութեամբ մը, ճիշդ հակառակը սատիզմին):

Տարինե՛ր ու տարիներ, ուրիշ բան չլսեցինք՝ բայց եթէ սա խափշիկեան պարերգները (blues), տնկերգները, հավայեան կիթառները, լացակումած եւ հոգեվիճ վիպերգները: Խափշիկներու այդ երաժշտութիւնն էր որ կ'երգէին ամէն կողմ, կը նուագէին ամէն տեսակ նուագարաններով, նոյնիսկ ձայնապնակներով (տիսք): Եւ հիմա բարձրախօսն է, որ այդ երաժշտութիւնը կը թափէ պատուհաններէն անցորդներուն վրայ, որոնք նախ անուշադիր, բայց հետզհետէ կը տարուին:

Ցեղամարտի հարց չեմ յարուցաներ, ոչ ալ կ'ուզեմ ըսել թէ Քամի թոններն եղան որ մեզի ծանօթացուցին այն երաժշտութիւնը, որուն վտանգներուն մասին կը խօսիմ այստեղ: Ո՛չ, բայց կը վրդովուիմ՝ մտածելով որ այս ամբողջ երաժշտութիւնը, որքան ալ քաղցր ըլլայ լսելը, երգ մըն է գերութեան, ներքին յուսահատութեան, ընկճած ժողովուրդի մը հոգիէն, որ կորսնցուցած է իր ազատութիւնը:

Չեմ գիտեր ի՞նչպէս բացատրեմ նման համակցութեան մը խորհուրդը, — ընկերութիւն մը որ կը գտնէ իր ուժը, յանկարծական ակերով մը կապուած իր հաճոյքը կը փնտռէ շղթաներու եւ լացի կրքին մէջ: Այս հիւանդութիւնը իր աւերը կը գործէ մասնաւորաբար երիտասարդութեան մէջ, երէկի երիտասարդութեան մէջ, որ այնքան երիտասարդ չէ հիմա:

Անոնք երբ քով քովի կուգային, երբ պարել սկսէին, երբ խօսիլ սկսէին, անմիջապէս ձայնապնակ կը նուագէին, եւ ձայն մը, ճիշդ է թէ գեղեցիկ, մեզ կը տանէր դէպի խափշիկեան բնաշխարհ, կ'ոգեկոչէր գերիներու խրճիթ մը, լեցուն խեղդուող հեծկլտուքներով եւ անհնչաւոր աղաղակներով յանուն առյաւէտ կորսուած հայրենիքի մը:

Չեմ գիտեր թէ ինչքան թունաւորուած էր յետպատերազմեան մթնոլորտը, բայց քանիներ տեսայ երիտասարդներէն, առողջ եւ աշխոյժ, որ տակաւ առ տակաւ հալեցան տխուր նուաղումի մը, անճուն անտարբերութեան մը, համատարած արհամարհանքի մը մէջ: Քանինե՛ր տեսայ, որոնք չէին հանդուրժեր այլեւս կեանքին, յետպատերազմեան դիւրաշահ կեանքին, երբ Ֆրանսա մեծ ապահովութիւն կը զգար իր ապագային մասին, երբ դրամը կը հոսէր ամէն տեղ, Անձնապաշտութիւն, գործէ եւ աշխատանքէ զզուանք եւ հրաժարում, թունամոլութիւն, — ահա ողբերգական պատկերը այն տարիներուն, որ սահեցան 1918էն ի վեր: Սակայն խափշիկեան այդ երգերը սիրելի էին ոչ միայն երիտասարդութեան, այլեւ ամէնուն: Այս աւերակներուն, այս հոգեկան աղէտներուն վրայ կը թեւածէր գերիներու տարապարհակ աշխատանքի երգը՝ հեծկլտուքով թրջուած, տխուր երազանքը ցեղի մը, որ դուրս նետուեցաւ իր ճակատագրի ծիրէն, որուն համար կուլայ հիմա:

Չեմ ուզեր ըսել թէ այս երաժշտութիւնը եղաւ պատճառը բոլոր ներքին խռովքներուն եւ չփոթութիւններուն, բայց այդ երաժշտութիւնն էր, որ նպաստեց տարածելու, սփռելու, նրբութեամբ մարմին մէջ ներմուծելու խռովքն ու չփոթը: Այդ երաժշտութիւնն էր, որ նպաստեց նոր սերունդներուն՝ չհաւատալ իրենք իրենց, կասկածիլ իրենց ապագային վրայ, պատրաստեց զանոնք համակերպութեան: Այդ երաժշտութիւնն էր, որ անոնց տուաւ ճաշակը ամէն բանի որ կը հալի, կը քայքայուի, կը փշրուի, կը ցնդի, կը մեռնի: Սխա՞լ է կարծել թէ կարելի է շինել քանդելէ վերջ: Ճշմարիտ շինութիւնը կը կա-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

նի իր հետ ու գիլ խնդուքներ զինքը կը հրմշտկէն խաչաձեւուած ճամբաներուն վրայ:

Շատ չանցնիր ու մատակայ պուրակի մը եւ անկէն, անակնկալ, խումբ մը արհմարդեր կ'ելլէն ու դէպի մեր արար կուգան:

— Գործադո՛ւլ, գործադո՛ւլ կը պոռան. ամէնքս ալ կը չուարինք այս անակնկալին առջեւ: Ես կը շփոթիմ եւ նոր կը զգամ որ հասակս ծուռ ցաւ մը ունի: ամէնք կը շարունակեն քալել:

— Գործա-դո՞ւլ կը սպառնայ ուրիշ ձայն մը. եւ ո՞վ զարմանք, երկրաչափ-խորտուբլակը անոնց մէջէն մեզի կը մօտենայ: Կին մը դեռ կը յամառի, երկրաչափը իր ծակ կօշիկներով կէս մը կուսայ անոր կողմին.

— Ես խորհրդական (conseiller) կին եմ, դղոյց ...

— Ի՞նչ գործ ունիս մեզի հետ ..

— Հաճոյքի համար ...

— Ես կը փարատեմ քու հաճոյքդ այս կանանչ գորգին վրայ քու խորհրդականն ալ հետդ ու կը ցրցնէ ամբողջ պարկ մը ոյունը:

Այժմ ոչ ոք կը խնդայ. ամէնքն ալ կը ճանչնան հիմա երկրաչափը: Ես հին զարհուրանքով մը կը գիտեմ անոր ինքնատիպ աչքերը. տարիներ առաջ ես արձանացած եմ յոյր եւ նման հսկայ պատկեր մը աչքերուն առջեւ հասարակածային երկրի մը մէջ, ու նուաստացած եմ դրամի գոյութեան, քանի որ այսօր դեռ կ'ապրիմ. (Հին պատմութիւն, ո՞վ պիտի գրէ հայ պանդուխտի կեանքը, ո՞վ պիտի տայ չափը անոր անցած ճամբաներուն):

— Ընկերներ, պահանջ ունինք, ամէն տեղ ձեր շահածին կրկինը կը վճարուի, յառա՞ջ, միասին արժեցնենք մեր գոյութիւնը. կ'ըսէ երիտասարդ մը, ու մենք ընկլուզուած անոնց ալիքին մէջ կը յառաջանանք դրսերի արտը: Հոն մեզ կը դիմաւորէ բոշայի տեսք կին մը, կ'ընդդիմանայ, արգելք ըլլալ կ'ուզէ, չըլլայ թէ մտնենք իր արտը. սեփականութեան անձեռնմխելիութեան օրէնքի տրամադրութիւններէն կը ճառէ մեզի:

— Օրէնքը, բայց օրէնքը ամէն տրամադրութիւն ալ ունի, աշխարհի սահմաններն իսկ բռնաբարուած են, Հայրենիքներ ջնջուած են միյա օրէնքի տրամադրութեամբ. այսօր ալ մեր երկրաչափը իր տրամադրութիւնն ունի բոլոր արտերուն սահմանները միացնելու ...

— Կոտոս վաչ. Ցենկրէս, կը պոռայ մէկը

Նեկրէսը, կրակ ու բոց կտրած, գրմուիկ երեքժամէնը ձեռքը մեր վրայ կը խոյանայ:

— Ի՞նչ կը պահանջէք, դուք բոլորդ միասին քառասուն սանթիմ չէք արժեր, կ'ըսէ ու կը բանայ աւազական պապիրուն գիրքը ու դուրս կը թափէ թոյն ու մուր:

Սա դիմացի աշտարակաւոր տան վերջին շատուիղն է «Հեծ կովը»:

— Սեղմեցէք շարքերը, կը կանչէ Փօան ու այս արտն ալ կ'ամայանայ իր գործաւորներէն: Փետրաթափ թռչնակի մը պէս:

— Թող կիները արտերը մնան, կը պոռայ մէկը խումբին մէջէն.

— Կիները ինչո՞ւ մնան արտը. տանինք միասին, քանի ուշ չէ, արդէն անոնցմէ ոմանք պանթէոնին գիները կը ծծեն ... Բայց չուշուիլ կ'անդրադառնամ որ քանի մը լքուած օրօրոցներու մէջ մանուկները կուլան, ո՞վ մանկութի՜ւն, ո՞վ մարդկութիւն...

Բարձր բլուրի մը վրայ ենք հիմա. խորտուբլակը երկու ձեռքերը վեր առած մարմնոյն նոր ճակատներ կ'որոնէ. հիմա արդէն տեղականօրէն կը հրամայէ երեք թեւերու բաժնուիլ. Երեք ուղղութեամբ երեք արտերու վրայ կը սլարձակինք:

Կը հասնինք արտերը. երկար բանակցութիւններ: Դժգոհներ գլուխ կը ցցեն, հեծկլտանքով գործաւոր մը կը գանգատի,— օրս կորսնցուցի, եթէ գիտնայի գալն (գործադուլ) չէի գար: Քաղաքի գործադուլէն զատ ալ ք մըն է: Խայտաբղէտ քաղուորներ, նոր պարապ ճամբան աչքերնէն մինչեւ դղրոցական փախստականները:

— Շէֆ կ'ուզենք, շէֆ, կը պոռան խումբ մը մարդիկ անդիէն:

Ջախ թեւը գիւղի լայն ճամբուն կը վերադառնայ: Կը հանդիպինք ծրխացող ագարակի մը քով: Երիտասարդ մը կուատկուած խնայողութիւններու մէջէն դուրս կը քաշէ ցըլամարտի կարմիր սաւանի կտոր մը (թերեւս անկողնի պարս մը) ու կը կապէ Բիգատորի աւելի ձողին. դրօշը կը ծածանի, մինչ ալ թեւը կը յամենայ:

— Իսկ Քու տը մին. դէպի հոն, կը կանչէ խորտուբլակ-առաջնորդը:

— Ոչ ոք ցանկերը չկոխէ:

Բայց ուրիշներ դէմ կ'արտայայտուին. սփռնացնենք, փճացնենք իրենց տէրերուն հետ:

Երրորդ թեւէն կը պոռան.

— Ընդունուած, ընդունուած, այդ արտի գործաւորներէն ոչ ոք կը միանայ մեզ, յաղթանակը տարած են, նոր սակը ընդունուած է:

Մենք երկու թեւով կը պաշարենք այս անգամ խորհրդականի մը արտը, ուրկէ կը կանչէ մեր առաջնորդը.

— Կը վառեմ արտս, կը վառեմ ու ձեզ չեմ գոհացներ, կը մռլտայ տէրը:

Երբ մենք մօտեցանք, մարդը լանջ ու եւ որոշ կերպով տեսայ թէ ինչպէս իր արտի հրացանը ծածկեց խոտերուն տակ. այսպէս օրէնքը, իր տրամադրութիւնը չապրի փոխեց:

Քանի մը հոգի մեր հրամանատարը ուսապարծ ու դրօշը անոր քովէն կը յառաջանանք: Դժգոհ գործաւոր մը երրորդ թեւի սխալը կը քննադատէ. Այո, մինչդեռ մենք շահուած յաղթանակով բայց այս իրիկուան համար պարապ ձեռքերով տուն պիտի դառնանք. այս իրիկուն անոնք մէկի տեղ երկու չէշ գինի պիտի խմեն, ու իրենց տէրը մինակը պիտի ըլլայ որ վաղը Հայլին մէջ շահադիտութիւն պիտի ընէ կրկին գնով ծախելով իր բերքը, միամինակ:

— Քաղաքապետարանի հրապարակը, քաղա՛ք, քաղա՛ք ...

Գունդագունդ դէպի անտեղեակ քաղաքը կ'երթանք, մեր հրամանատարը կանգնած է զօրապետի մը պէս Թուիի մը վրայ, ան յաղթապահ է հիմա...

Ե՛կ, ով գիտէ...

Քիչ մը անդին վարձուած մարդիկ չէզոքօրէն մեզ կը դիտեն, ու անա՛ խուճապ մը. ան օձ մը մեր ոտքերէն ճամբան կը կտրէ.

— Զարխափան Ս. Աստուածածին, օրը չար է կ'ըսէ մեր գիւղացի Մօչոն — հիմա դարձեալ կը լսեմ մարակող ձայնը.

— Հասիր տղա՛յ, հասիր ու ցիրցիրէ օձին գլուխը

Գործ ունիմ, հարսայ, գործադուլ է ... կ'ըսեմ իրեն.

— Ուլ, վայն իմ գլխուս, օրը չար է հասի՛ր, եթէ չսպաննես ճամբադ կտրող սեւ օձը ...

Ձողիկ մը կ'ըսեմ ու կը խոյանամ օձին եւ եւէն Փը՛շ, Փը՛շ, առնակոծ ցանքէ մը ներս կը մտնեմ, ծանօթ պարտէզ է. աւերա՛կ, չորցած ծառեր, բայց ... ընձիւղներ կան արձակուած ... հայրենեաց օձը կը հալածեմ ու կը ոտնեմ կոկորդէն. ճիշդ կոկորդէն ...

Խ. Կ. Ն. ՎՇՏՈՒՆԻ

տակամուլթիւն յայտնած են ծառայելու Զօր. Ֆրանքոյի հրամանատարութեան տակ, իբրեւ պատասխան Մատրիտի կառավարութեան որ կը հրաւիրէր ապստամբիլ այդ զօրավարին դէմ։

Զրոյցի մը համաձայն, Գիլպաօ քաղաքին հրամանատարութիւնը պայմաններ հարցուցած է, անձնատուր ըլլալու համար։

Կառավարական հեռագիր մը կ՚ըսէ թէ 14.000 համայնավարներ ջարդուած են Թօրտօվայի նահանգին մէջ, Փուէնթէ Ժէնիլի մէջ, իբրեւ վրէժ 700 ֆաշականներու գնդակահարման։ Կառավարութիւնն ալ իր կարգին յաղթանակներ կը ծանուցանէ Օվիէտոյի եւ ուրիշ կարգ մը քաղաքներու մէջ։ Ուժգնօրէն կը ռմբակոծուին Սարակոսա, Կրընատա, Գորտովա, Թոլէտօ եւ Սէվիլա քաղաքները, որոնք ապստամբներուն ձեռքը կը գտնուին։

Հարիւրաւոր պատանդներ

պիտի սպաննուին ռմբանակներով...

Ապստամբները անխնայ կը ռմբակոծեն Սան Սէպասթիանօ քաղաքը, որ Մատրիտի ազնուականներուն եւ դեսպաններուն ամառանոցն է, հիւսիսային Սպանիոյ մէջ, Ֆրանսական սահմանին մօտ։ Առջի օր վեց օդանաւեր սաւառնելով 10—20 քիլոնոց ռումբեր ձգեցին։ Զոհերուն մէջ կը գտնուի մայր մը՝ իր երկու աղջիկներով, 14 եւ 17 տարեկան։ Օդանաւերը միեւնոյն ատեն թռուցիկներ ձգեցին, անձնատուրութեան հրաւիրելով քաղաքը, այլապէս կը սպառնան ծովէն ալ ռմբակոծել։ Զօրս ապստամբ մարտանաւեր կեցած են Սան Սէպասթիանօյի բացերը, բանակին ուժ տալու եւ ի հարկին վերջնագրով եղած սպառնալիքը գործադրելու համար։ Օդանաւային ռմբակոծութիւնը եւ ծովային ռմբակոծութեան սպառնալիքը աննկարագրելի յուզում եւ խուճապ յառաջ բերին քաղաքին մէջ։ Կ՚ըսուի թէ ամբոխը անհելի վրէժխնդրութիւն կը պահանջէ։ Յեղափոխական կառավարութիւնը ութ ապստամբ գերիներ գնդակահարեց, իբրեւ վրէժ ութ մեռեալներու։ Կառավարութիւնը վճռած է կատաղօրէն դիմադրել եւ ԿԸ ՆԱԽԸՆՏՐԷ ԱՄԲՈՂՋ ՔԱՂԱՔԸ ՕԴԸ ՀԱՆԵԼ ՔԱՆ ԹԷ ԱՆՁՆԱՏՈՒՐ ԸԼԼԱԼ։ Քաղաքին մէջ ամբարուած են ահագին քանակութեամբ պայթուցիկներ եւ ռումբեր, գինարանները կը գտնուին անիշխանականներու վարչութեան տակ, իսկ քաղաքապահ զօրքը մեծ մասով կը բաղկանայ Աստուրիայի մոլեռանդ հանքագործներէն, այնպէս որ դժուար է նախատեսել հետեւանքները։ Ուրիշ անգութ վճիռ մը եւս տրուած է,— եթէ նոր ռմբակոծութիւններ կատարուին, ԻՒՐԱՔԱՆՉԻՒՐ ՄԵՌԵԱԼԻ ԴԻՄԱՑ ՀՕԹԸ ՊԱՏԱՆԴՆԵՐ ՀՐԱՑԱՆԻ ՊԻՏԻ ԲՌՆՈՒԻՆ։

Ապստամբութեան պայթումէն ի վեր, 700 պատանդներ, որոնք Սպանիոյ ազնուական դասին կը պատկանին եւ օգափոխութեան գացած են, ինչպէս եւ քաղաքական փախստականներ ձերբակալուած եւ բանտարկուած են բեռնատար շոգենաւի մը մէջ։ Ազնուականները եկեղեցականներու, նահանգային ներկայացուցիչներու եւ պարզ գիւղացիներու հետ թխուած են շոգենաւին ամբարաններուն մէջ, իսկ իրենց շքեղ ինքնաշարժները ման կուգան քաղաքին մէջ, հետեւեալ կարմիր արձանագրութեամբ.— «Վիվա լա ռեւոլուսիոն» (կեցցէ՛ յեղափոխութիւնը)։ Կարմիրները ուրբաթ առտու նոր ձերբակալութիւններ կատարեցին, տունէ տուն պտտելով եւ 500 հոգի եւս հաւաքելով, թխեցին շոգենաւի մը մէջ։ Կ՚ըսուի թէ այժմէն ականներ դրուած են այս երկու նաւերուն մէջ, որպէսզի պայթեցնեն որոշ ազդանշանի մը վրայ։ Այդ պարագային երկու նաւերը պիտի ընկղմին բոլոր պատանդներով

Ապստամբ մարտանաւերը ազդարարած են Սան Սէպասթիանոյի բացերը կեցած օտար մարտանաւերուն թէ կրակի պիտի բռնուին, եթէ գիւրացնեն սպանիական հպատակներու փախուստը։

*** Լիզպոնայէն հասած հեռագրի մը համաձայն, Մատրիտի կառավարութիւնը պետութեանց միջնորդութիւնը խնդրած է, վերջ տալու համար արիւնահեղութեանց

Ո՞ւր մնաց չէզոքութեան խնդիրը

Գերմանիա եւ Իտալիա տակաւին չեն պատասխանած Ֆրանսական ծանուցագրին, չէզոքութեան պայմանագիր մը կնքելու համար։ Հռոմի Ֆրանսական դեսպանը առջի օր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ եւ հաղորդեց իր կառավարութեան պատասխանը՝ եղած վերապահումներու մասին։ Ֆրանսական կառավարութիւնը կը յայտնէ թէ բառ օրինի կարելի չէ արգիլել մասնաւոր հանգանակութեանց առաքումը եւ անհատ կամաւորներու մեկնումը։ Բայց եւ այնպէս կառավարութիւնը չպիտի թոյլատրէ որ կազմակերպուած գինուորագրութիւն կատարուի Ֆրանսայի մէջ։

Իրազեկ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ ինչպէս Գերմանիա, Իտալիան ալ պանդատներ յայտնած է կարգ մը երկիրներու, եւ մասնաւորապէս Խ. Միութեան ցոյց տուած աջակցութեան համար։ Երկու պետութիւններն ալ միշտ կը մեղադրեն Գ. Միջազգայինը (Կոմինտէրն)։ Այնպէս որ, շատ բան կախում ունի խորհրդային իշխանութեան դիրքէն։

*** Անգլիական վեց օդանաւերու առաքումը մեծ յուզում պատճառեց երկրին մէջ Այժմ կառավարութիւնը ծրագիր մը կը մշակէ, բոլորովին դադրեցնելու համար օդանաւերու առաքումը, ռազմական ըլլան թէ առեւտրական։ Զուիցերիա արգիլեց զէնքի եւ ռազմանիւթի արտածումը դէպի Սպանիա։

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ 16 Ֆրանսական օդանաւեր, որոնք վերջերս ճամբայ հանուած էին, Պարսելոնա հասած են եւ արդէն պատրաստ՝ գործելու։ Ամերիկեան գործակալութեան մը ներկայացուցիչը Սէվիլլայէն ծրարայթար հանելով, պատմեր է թէ հարիւրի չափ օտար օդանաւեր կը գտնուին հոն եւ թէ գերմանական սաւառնակները ցամաք հանուած են Քատիքսի մէջ, գերմանական շոգենաւէ մը։

Շուէտ ալ արգիլեց զէնքերու ներածումը, իսկ Փորթուկալ կը սպասէ մեծ պետութեանց պայմանագրին ստորագրութեան, այն ալ հարոյ վերապահումներով։

Հայ մը կացինով կը յարձակի

ուրիշ Հայու մը վրայ, գիշերանց

Առջի գիշեր եղերական դէպք մը պատահեցաւ Իսի - լէ -Մուլինոյի մէջ, Գուլվառ Ռօտէն, ուր եռայարկ համեստ տունի մը մէջ կը բնակի դերձակ Ստեփան Տալեան (Գալեան?), 39 տարեկան։ Կինը եւ երկու զաւակները Մարսէյլ գացած ըլլալով, Ստեփան մինակ էր տունին մէջ։

Առջի գիշեր ժամը 1.25ին երբ խոր քուն մտած էր, յանկարծ դուռը զարնուեցաւ Կարծելով թէ վարձակալներէն մէկը օգնութեան պէտք ունի, Ստեփան դուռը բացաւ եւ ահա իր դիմացը ելաւ բարձրահասակ մարդ մը եւ կացինի քանի մը հարուածներ իջեցուց գլխուն։ Հակառակ իր զգացած սաստիկ ցաւին եւ դէմքին վազող արիւնին, Ստեփան ներս մտաւ եւ օգնութիւն պոռաց, դէպի վերի յարկը.

— Կիրակոս, հասիր, կը մեռցնեն զիս ·

Ցնաւոյ փորձեց լոյսը վառել, բայց հոսանքը կտրած էր։ Ապա քաշքշուեցաւ դէպի ննջասենեակ, բայց յարձակողը ետեւէն գնաց, դուռը կղպելէ վերջ. Այս անգամ կատաղի կռիւ մը սկսաւ մութին մէջ, երկու հայրենակիցներուն միջեւ որոնք իրար կը տեսնէին միայն փողոցի կազի լոյսին աղօտ նշոյլներով. Դերձակը պահ մը յաջողեցաւ կացինը առնել յարձակողին ձեռքէն եւ զարնել անոր ուսին։ Այդ պահուն Կիրակոս, որ օգնութեան ձայները լսած էր, վար իջնելով ուզեց ներս մտնել, բայց դուռը գոց էր։ Ձայն տուաւ եւ ներսէն Ստեփան պատուիրեց որ դուռը կոտրէ

Կիրակոս կէս մը զարկաւ դրան եւ ներս մտնելով, հազիւ նշմարեց թէ Ստեփան գետինը փռուած է, իսկ չարագործը անոր աջէն ծունկի եկած, կոկորդէն կը սեղմէր։ Կիրակոս մէկ ոստումով խոյացաւ չարագործին վրայ եւ կռուփի զօրաւոր հարուած մը իջեցուց դէմքին։ Չարագործն ալ իր կարգին յարձակեցաւ եւ երկուքը իրարու կոկորդին փարեցան. իսկ Ստեփան, թէեւ վիրաւոր, օգնեց զսպելու ոճրագործը։ Կիրակոս կարծելով թէ ամէն բան վերջացած է, դուրս ելաւ եւ գետնայարկ իջաւ, լոյսը բանալու համար, բայց այդ միջոցին չարագործը կրցաւ ոտիքը ազատել եւ փախչիլ։ Ոստիկաններ օգնութեան հասնելով դերձակը հիւանդանոց փոխադրեցին, եւ տրուած տեղեկութեանց վրայ, յաջողեցան քիչ յետոյ ձերբակալել 54 տարեկան Հայ մը, Յուսէփ Փիլիկեան, որ դերձակին նախորդ վարձակալներէն մէկն է եւ երկար ատենէ ի վեր վէճ ունէր անոր հետ։ Ամբաստանեալը ուրացաւ, բայց ուսին վրայ վէրք մը բացուած եւ աչքը ուռած ըլլալով, բանտ առաջնորդուեցաւ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԵՐԵՔ ՆՈՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ կազմուեցան, շահագործելու համար Եթովպիոյ բնական հարստութիւնները։ Ամէնէն կարեւորը 10 միլիոն լիր դրամագլուխ ունի եւ պիտի շահագործէ կաւային կիրերը.

ՊԱՆՔ ՏԸ ՖՐԱՆՍԻ վարչական խորհուրդին անդամ ընտրուեցան նոր օրէնքով, Պ. Լէօն Ժուհօ, Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը, իբրեւ ներկայացուցիչ ազգին տնտեսական եւ ընկերային շահերուն, Փրոֆ. Ֆուսժօ, Պ. Վէնսան Օրիօլի գլխանպետը, իբրեւ ներկայացուցիչ Ելմտական նախարարութեան։ Ընտրուեցան նաեւ առեւտրական սենեակներու ներկայացուցիչը, մանր առեւտրականներու ներկայացուցիչը եւայլն

ՆԵՂՈՒՑՆԵՐՈՒ նոր պայմանագրին գործադրութիւնը սկսաւ երէկ, չորեքշաբթի, 15 օգոստոս։ Այս առթիւ ժողով մը գումարուեցաւ Գալաս, մէջ, ...համար նաւերու զանձուելիք տուրքերու սակը։

ՆՈՐ ԽԺՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ծագեցան Պաղեստինի մէջ։ Ուրբաթ օր անծանօթներու կողմէ սպաննուեցաւ Բեթրոնի քաղաքապետը՝ Նազրէթին նաւրի Սաֆէտի մէջ Արաբները հրէական թաղին վրայ յարձակելով, սպաննեցին հայր մը եւ զաւակները եւ վիրաւորեցին ուրիշ քանի մը Հրեաներ։ Սարոնի դաշտի գիւղերուն մէջ անդապահ Հրեայ մը յարձակում կրելով մորթուեցաւ արաբ աւազակներու կողմէ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եփրատացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները երեքշաբթի երեկոյ (18 Օգոստ.) ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 Rue St. Denis (Place du Châtelet), մէթրօ Châtelet։ Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն եւ պատգամաւորի ընտրութիւն։

ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ ՏՕՆԸ

Փրատոյի Ս. Սահակ-Մեսրոպ եկեղեցիին մէջ, ի Մարսէյլ

Վաղը կիրակի, Օգոստոս 16, ցօն Վերափոխման Ս. Աստուածածնի. Ս. Եկեղեցւոյս մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Տ. Գարեգին եպիսկ.։ Մ Պատարագի աւարտումին տեղի կ՚ունենայ խաղողի օրհնութիւն։ Նոյն օրը կը կատարուի նաեւ հոգեհանգստեան պաշտօն ի յիշատակ համգ. Տ Բաբգէն աթոռակից-հայրապետին կիլիկիոյ՝ անոր մահուան քառասունքին առթիւ.

Ցկիզբ ժամերգութեան	7
» Ս. պատարագի	9.30
Հոգեհանգիստ	11
Քարոզ	11.15
Խաղողօրհնէք	11.45

Վարչութիւն

Սահակ-Մեսրոպ եկեղեցւոյ

ՎՈԼԱՆՍԻ Համախարբերդցիական Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը 18 Օգոստ երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, Ազգային Տանուտին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ Ցարօն Ցուրու բերանի Նահանգային Հայր. Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 119 Ավընիւ տ՚իթալի սրճարանին մէջ։ Օրակարգ՝ վարչութեան ընտրութիւն եւ զանազան հարցեր

տարուի բան իսկ կեանքին մէջ եւ ոչ թէ մահուան առուերներուն վրայ։ Եւրոպայի մէջ, համաշխարհային պատերազմի կործանումէն վերջ, դարեր պէտք եղան, որ վերաշինուի քիչ թէ շատ ուրախ բան մը։ Ահա կը տեսնենք վտանգը, որ կ՚աճի ամէն կողմէ Արդեօք նախազգացո՞ւմն էր այն հոգեկան չփոթին, որ 1918էն վերջ, փոխանակ մեզ զօրացնելու մեր քաջութեան պանծացումով, մեզ կը յանձնէր յանկարծ մահու ասոնման տխուր եւ ապաւոր ցեղի մը յուսահատութեան։

Լաւ չէ երկար մտիկ ընել թունեղ երամշտութիւնները

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame, PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

ՄԵՏՐՕ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 18 ՕԳՈՍՏՈՍ

MARDI 18 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3194

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՍՐԻԿԱՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ, ՄԻԱՑԷՔ»

Քիչ անգին պիտի կարդաք հեռագիր մը՝ Մոսկուայէն, հրատարակուած՝ կիրակի օրուան թերթերուն մէջ:

Որքան ալ թերխաշ ոճով մը խմբագրուած ըլլայ — օրինակ՝ «համահայկական շարժում» — այդ հեռագիրը անգամ մը եւս կը բանայ Աղասի Խանջեանի ողբերգութեան վարագոյրը:

Ուրեմն, անգամ մը եւս կը հաստատուի թէ.

1. Վերջերս ժողով մը տեղի ունեցած է Թիֆլիսի մէջ, եւ Հայերը բողոքած են սահմանային հարցերու կամ Վրաստանի գերակշռութեան դէմ:

2. Այդ ժողովէն վերջը, ձերբակալութիւններ կատարուած են (հեռագիրը կը հաշուէ 150 հոգի), եւ Խանջեանն ալ պիտի ձերբակալուէր, բայց ինքնասպան եղաւ:

3. Քանի որ Թրոցքիի եւ Զինովիեւի անունններն ալ կը յիշուին յուրին մէջ, ինչպէս Երեւանի, Բագուի եւ Թիֆլիսի Կեդր. կոմիտէներու ծանօթ բանաձեւերուն մէջ, անշուշտ Խանջեանի պարագան ալ պիտի քննուի Մոսկուայի սարքած նոր դատավարութեան առթիւ (վաղը, 19 օգոստոս):

Տեղական թերթերուն ուղղուած հեռագիրը միեւնոյն առեն կը հաստատէ մեր թղթակիցներուն տեղեկութիւնները, որոնք հրատարակուեցան օրը օրին:

Կը հաստատէ, մանաւանդ, մեր եզրակացութիւնները, որոնց դէմ քանի մը գռեհիկ յիշոցներ արձակելէ յետոյ, քար լռութիւն պահեցին «Հայաստանասէրները», իրենց չսայլարան ճառախօսներով եւ խառնուրդ օրկաններով:

Այս յայտնութիւններէն վերջ, երեւակայելի՞ է շնական մը «Բանուոր»ի խմբագրին, որ համարձակեցաւ հեգնանք պատմել «Փրթի Ժուռնալ»ի բեմէն, ապացուցանելու համար թէ Աղասի Խանջեան կը տառապէր «ծանր տեսակի տուբերկուլէզով» եւ թէ «անվերջ քովի բաժակէն ջուր կը խմէր»:

Կարելի էր ըմբռնել Երեւանցիներու կամ Թիֆլիսցիներու լռութիւնը: Կարելի էր նոյն իսկ բացատրել թխածոյ եւ այնքան դարշելի բանաձեւերու պարագան, ահուսարսափի տիրապետութեան տակ:

Բայց, ըլլա՛լ ամերիկեան Հպատակ, երթալ Երեւան ու Թիֆլիս, տեսնել եւ լսել ամէն բան, յետոյ վերադառնալ ազատ երկիր եւ եղերական դէպքի մը զարհուրանքն անգամ խեղկատակութեան վերածել,— արարք մըն է որուն որակումը ձգել կը թողունք:

Այս պատկերին քով դնելով միւսը,— քուէարկուած բանաձեւերն ու եղած հրատարակութիւնները, կրնաք բացագանչել առանց չափազանցութեան.

— «Սրիկաներ բոլոր երկիրներու, միացէք»:

Դժուար է ուրիշ եզրակացութեան յանգիլ, Խանջեանի դէպքին առթիւ եղած արտայայտութեանց հետ կարդալով Մոսկուայի նոր ռազմախաղը,— Թրոցքի-Զինովիեւեան դաւադրութիւն:

Անհրաժեշտ չէ սպասել բուն դատավարութեան, ըմբռնելու համար նոր եւ հրէշային խեղկատակութիւնը: Չափազանց խօսուն են տրուած լուրերը, իրենց թխածոյ եւ ձուլածոյ յատկանշութիւններով, որոնք թէեւ կարկուտի պէս կը տեղան, բայց կը տեղան իբրեւ կապար, ոչ թէ իբրեւ ոսկի կամ արծաթ

Հանգուցեալ Գապր Ալին շատ աւելի խելօք եւ մարդավարի լեզու կը գործածէր, երբ զեկոյցներ կը հրատարակէր, հայկական կոտորածներու առթիւ:

Ահաւասիկ «Փրավտա»ն, կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, իր գետնաքարշ խմբագրականով, որ յեղափոխական զգացումներու պոռնկացումն է, եւ ոչ թէ փաստաբանութիւնը:

Ահաւասիկ ամբողջ խորհրդային մամուլը արիւնածարաւ գարշահոտութեամբ, խեղդելու համար բուն ողբերգութիւնը ինչպէս Կովկասի, նոյնպէս Մոսկուայի մէջ.

Թրքական «Փատիշահըմ չոք եաշա»ն այնքան աւեր ցանած չէր հոգիներու մէջ, որքան «Մեծ Առաջնորդ» Սթալինի ձօնուած սաղմոսերգութիւնը, 170 լեզուներով եւ գաւառաբարբառներով:

Զանգուածներու անբանացումը երբեք այսքան գիտականօրէն եւ ասիական խուժանավարութեամբ կազմակերպուած չէր նոյնիսկ խալամական «ճիհատ»ներու առթիւ:

Խանջեանի «փոքրոգի արարք»ը եւ «Զինովիեւ-Թրոցքի դաւադրութիւնը» այսպէս իրարու եռեւէ հասնելով, իրար լրացնելով, կը ներկայացնեն պատկեր մը որ իր նմանը չունի ժողովուրդներու պատմութեան մէջ:

Եւ այս բոլորը տեղի կ'ունենան ճիշդ այն պահուն, երբ մարդիկ հրաւիրուած են կարծիք յայտնելու «Սթալինեան սահմանադրութեան նախագիծ»ի մասին, երբ 150 տարեկան պարոն Կվինաշվելիներ եւ 132 տարեկան տիկին Չիկօներ վկայութեան կը կանչուին, անոր արժանիքները բացատրելու համար...

Երկու ցնդածներ, խեղճուկրակ հովիւներ եւ նախրապաններ վկայութեան կը կանչուին այդ սահմանադրութիւնը պանծացնելու համար: Իսկ անդին, Երեւանի մէջ, երբ ամբողջ ժողովուրդ մը կը համարձակի տրտնջալ իր սեփական հողերու բռնագրաւման դէմ, երբ անոր թունդ բոլշեւիկ զաւակները կը փորձեն գոնէ բացատրութիւն մը ներկայացնել Թիֆլիսի եւ Մոսկուայի աշխարհակալներուն առջեւ, կը շաչէ մտրակը:

Ու երբ, յուսահատական պահու մը մէջ, մէկը անձնասպան կ'ըլլայ, մտրակին հետ աման մըն ալ աղբ կը թափեն՝ վրան, ներսէն թէ դուրսէն...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍԱՆ ՍԵՊԱՍԹԻԱՆՕ ՊԱՇԱՐՈՒԱԾ

Ապստամբները 2000 հոգի կը գնդակահարեն Պատայոզի մէջ

Կռիւները կատաղօրէն կը շարունակուին Սպանիոյ մէջ: Ապստամբները նոր եւ աւելի ուժգին յարձակողական մը գործեցին Սան Սեպաստիանոյի եւ Իրունի վրայ (հիւսիս), երեք թեւերով, բայց ետ մղուեցան: Կառավարական զօրքը 200 ապստամբներ բանտարկեց կաղլինի մթերանոցին մէջ, սպառնալով օդը հանել, եթէ քաղաքը ռմբակոծուի: Չորս ապստամբ մարտանաւեր Սան Սեպաստիանոյի կը սպառնան ծովէն, իսկ ցամաքի վրայ քաղաքը գրեթէ պաշարուած է: Մատրիտի շուրջն ալ բուռն կռիւներ կը մղուին: Իսկ Օվիէտոյի մէջ կառավարի կռիւներ մղուած են փողոց փողոց, տուն տուն: Կ'ըսուի թէ կարմիրները տեղ-տեղ օդը հանած են Սէվիլլա-Մատրիտ երկաթուղին, որպէսզի ապստամբները չկարենան հարաւէն հիւսիս յառաջանալ: Կառավարական զօրքը մոլեգնօրէն յարձակեցաւ Սարակոսայի վրայ, բայց ետ մղուեցաւ ծանր կորուստներով: Մայորքայի ապստամբները ականներ ցանած են կղզիին շուրջը, որպէսզի կառավարութիւնը չկարենայ զօրք հանել: Օտար մարտանաւերը ապաստան տուին բազմաթիւ փախստականներու:

Թղթակիցները աւելի մանրամասնութիւններ կը հաղորդեն Պատայոզի գրաւման մասին (Սպանիոյ արեւմուտքը, եւ ոչ թէ արեւելեան կողմը, ինչպէս տպուած էր սխալմամբ): Այս քաղաքը նշանաւոր է իր երկու պատմական պաշարումներով, 1811ին եւ 1812ին, երբ յարձակեցան Անգլիացիներն ու Փորթուգալցիները: Քաղաքը աւերակներու վերածուած է վերջին կռիւներու հետեւանքով: Դիմացի ռազմիկներն եղած են Մարոքէն փոխադրուած բնիկ զինուորներ, կարմիր ֆէսերով: Ապստամբները յաջողեցան մահացու հարուած մը տալ, օգտուելով հին պարիսպին մէջ բացուած ճեղքէ մը: Երբ թղթակիցները քաղաք մտան, փողոցները լեցուած էին անհամար դիակներով եւ վիրաւորներով, եւ արիւնը առուներու պէս կը հոսէր մայթերէն: Գրեթէ բոլոր տուները ճերմակ դրօշ կամ թաշկինակ պարզած էին, անձնատուր ըլլալու համար: Քաղաքացիները ճերմակ լաթեր կապած էին իրենց թեւերուն, ապացուցանելու համար թէ ռազմիկներ կամ լրտեսներ չեն: Ապստամբները վճռական յարձակումը կատարեցին ուրբաթ օր, երեք թեւերով, անխնայ ռմբակոծելով քաղաքը ցամաքէն եւ օդէն: Ներս մտնելէ անմիջապէս վերջը, ապստամբները ձեռնարկեցին զանգուածային գնդակահարութեանց, որոնց թիւը 2000ի կը հասնի:

Կատաղի վրէժխնդրութիւն

«Թան» ի թղթակիցը նկարագրելով Պատայոզի գրաւումը կը գրէ.— Ապստամբները 60 մեռեալ եւ 150 վիրաւոր կը հաշուեն իրենց կորուստը, իսկ կառավարական զօրքին կորուստը՝ 6 — 800 մեռեալ: Ցաղթանակէն վերջը, ժողովրդական բանտարկեալներ ազատ արձակուեցան: Ձերբակալուած քաղաքապետները եւ կուսակալները անմիջապէս հրացանի բռնուեցան: Առաջին առթիւ գնդակահարուեցան 1200 հոգի, զինադրութեան կամ ծանր ոճիրներու ամբաստանութեամբ: Զինուորական հրամանատարութեան հրապարակը արեան լիճի մը վերածուած էր ուր կը լողային մահապարտներուն գտակները կամ ուրիշ անձնական առարկաներ: Մայր-եկեղեցին, ուր բազմաթիւ ընտանիքներ ապաստանած էին, տակնուվրայ եղած է, բայց վնասուած չէ: Երկուքարգաքարգաշ զինուորներ գնդակահարուեցան մայր խորանին առջեւ: Ձերբակալութիւնները եւ զանգուածային գնդակահարութիւնները կը շարունակուին: Քաղաքին փողոցները լեցուած են դիակներով, ածխացած եւ աղիւսի կտորներով, լքուած դիակներով: Միայն Սան Յուան փողոցին մէջ 300 դիակներ ծրգուած էին: Երեք օրուան օդային ռմբակոծութեան հետեւանքով շատ մը տուներ եւ նահանգային հիւանդանոցը կործանած են:

Լիզպոնայէն կը հեռագրեն թէ Պատայոզի գրաւման հետեւանքով Փորթուկալի եւ Սպանիոյ ամբողջ սահմանագլուխը կը գտնուի ապստամբներուն ձեռքը:

***Իրունի եւ Սան Սէպասթիանոյի բնակիչներէն շատերը շրջակայ լեռներն ապաստանած են: Ծովեզերեայ բոլոր քաղաքներուն մէջ հարիւրաւոր պատանդներ անհամբեր կը սպասեն ազատման, այլապէս պիտի գնդակահարուին: Միայն Սան Սէպասթիանոյի մէջ կը գտնուին 700 պատանդներ, որոնց մէջ կան բազմաթիւ աղջիկներ ազնուապետական ընտանիքներէ: Կարմիրները կը սպառնան առաջին առթիւ օդը հանել այն շէնքերը ուր պատանդներ կը գտնուին: Պիլպաոյի մէջ ալ հարիւրաւոր պատանդներ բանտարկուած են գետանաւերու մէջ, իսկ Սանթանտէրի բացերը, «Անճէլ Փէրէզ» շոգենաւին մէջ թխուած են 800 ապստամբներ: Կարմիրները կը սպառնան զանոնք ալ օդը հանել, եթէ ապստամբները յարձակին:

Երկու ռումբեր իյնան Ֆրանսայի մէջ

Սպանիական (կառավարական) սաւառնակ մը կիրակի օր երեք ռումբեր ձգեց Ֆրանսական հողի վրայ, Պէրիաթու գիւղին մէջ: Ռումբերէն մէկը ինկաւ եկեղեցիին մօտ, երկրորդը վնասեց հարեւան տունի մը, իսկ երրորդը գիւղէն դուրս ինկաւ: Շրջանի պահակներ անմիջապէս օգնութեան հասան եւ շղթայ մը կազմեցին արկածին վայրը: Կը կարծուի թէ օդաչուն կ'ուզէր ռմբակոծել ապստամբներու մէկ դիրքը, բայց մոլորած է, մշուշի պատճառով: Ֆրանսական կառավարութիւնը արդէն իսկ միջոցներ ձեռք առած է, որպէսզի սահմանին մէկ կողմէն միւսը զինուորներ չանցնին: Միեւնոյն առեն կ'ուզէ կատարել չէզոքութիւն պահել: Այս պատճառով Պուրժէի մէջ վար դրած է վեց անգլիական օդանաւեր:

*** Երկու գերմանական օդանաւեր, Անգլիայէն ճամբայ ելած էին առջի օր, հաւանաբար Սպանիա երթալու համար: Մէկը ջախջախուեցաւ Պիարիցի օդակայանին մօտ, եւ կրակ առնելով վառեցաւ երկու օդանաւորդներուն հետ: Իսկ միւսը հարկադրուեցաւ վար իջնել Լա Ռոշէլի մէջ. Օդանաւորդը, Լեհ մը, յայտնեց թէ Փորթուկալ պիտի երթար: Կ'ըսուի թէ երկուքն ալ այն օդանաւերն են որոնք առէջ առաջ վար դրուեցան Պոռտոյի մէջ եւ յետոյ Անգլիա վերադարձան:

*** Անգլիական կառավարութիւնը հետզհետէ մտահոգութեան մատնուե-

(Լարերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ամերիկացի սեւամորթ Ճէս Օուէնս, որ երեք ոսկի չքանշան շահեցաւ Պերլինի Ողիմպիականի մէջ, կոտրելով 100, 200 մեթր վազքի եւ երկայնութիւն ցատկելու մրցանիշը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԱՆ ՑԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒՆ

«ՅԱՌԱՋ»ի ՏԱՆ Յանձնաժողովը նիստի կը հրաւիրուի այսօր, երեքշաբթի, իրիկուան ժամը 8.30ին, նոյն վայրին մէջ:

150 ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԷՋ

Խանջեան ալ պիտի ձերբակալուէր, բայց...

Մոսկուայէն կը հեռագրեն Ժուռնալ տէ Տէպայի.—

Վերջերս 150 հոգի ձերբակալուեցան Թիֆլիսի մէջ, համահայկական շարժման մը կուսակիցներուն կողմէ գումարուած ժողովի մը ընթացքին: Մասնաւոր բայց յուսատեղեակ աղբիւրէ կը տեղեկացնեն թէ՝ այս վերջինները, դժգոհ՝ նոր սահմանադրութենէն, որ կը նախատեսէ Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան ջնջումը եւ Վրաստանի անկախութիւնը, կ'ուզէին բողոքել Մոսկուա: Ասոնց մէջ կը գտնուէր Խանջեան, անդամ տեղական կառավարութեան, որ նախապէս ձերբակալուած էր իբրեւ Թրոցքիական եւ յետոյ պայմանաւոր արձակում ստացած էր: Խանջեան, Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէին քարտուղարը: Կ'ԸՍԵՆ, ԹԷ ԱՅՍ ՎԵՐՋԻՆԸ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ ԵՂԱԾ Է ՃԻՇԴ ԱՅՆ ՊԱՀՈՒՆ ԵՐԲ ՊԻՏԻ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԷՐ:

ՅԱՌԱՋ — Ինչպէս կ'երեւայ, դեռ ժամանակ պէտք է անցնի, մինչեւ որ ամբողջովին բացուին Խանջեանի անձնասպանութեան զաղտնիքին բոլոր ծալքերը: Վերի տեղեկութիւնը, հակառակ իր պակասաւոր համզամանքին, նոր լոյս մը կը սփռէ: Երեւի թղթակիցը ծանօթ չըլլալով Կովկասեան իրականութեան, Վրաստանի անկախութեան խնդիրը շփոթած է ներքին սահմաններու հարցին հետ:

ՄԱՀԱՊԱՏԻԺ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋՈՒԻ Զինովիեւի եւ ընկերներուն համար

Ինչպէս հաղորդած էինք կիրակի օր, Զինովիեւ, Քամենեւ, Տէր Վահանեան եւ ուրիշներ Գերագոյն Ատեանին առջեւ պիտի դատուին օգոստոս 19ին, իբրեւ դաւադիրներ եւ ահաբեկիչներ. Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ Թրոցքի ուղղակի յարաբերութեան մէջ էր ամբաստանեալներուն հետ: «Փրավտա» կ'աւելցնէ թէ ամբաստանեալները Թրոցքիի եւ Կեսթափոյի (հիթլէրական Չեքա) գործումով կ'ուզէին սպաննել կարգ մը վարիչներ եւ մասնաւորապէս Սթալինը:

Դատավարութիւնը հրապարակային պիտի ըլլայ եւ օտար թղթակիցներն ալ պիտի ընդունուին:

*** Մինչ «Փրավտա», կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, յատկապէս կը յիշէ թէ դաւադիրները որոշած էին սպաննել Սթալինը, «Իզվեստիա», կառավարութեան պաշտօնաթերթը, զանց կ'առնէ այս մասը: Բոլոր թերթերը մահապատիժ կը պահանջեն ամբաստանեալներուն համար: «Փրավտա» ամբաստանեալները կը սեւցնէ ամէնէն գարշելի բառերով, անխնայ խարանելով մանաւորապէս Զինովիեւը, Թրոցքին եւ Քամենեւը: (Այդ խմբագրականը պիտի տանք առանձին).

Բոլոր արտայայտութիւնները կ'ապացուցանեն թէ Սթալին որոշած է միանգամընդմիշտ գլխատել ընդդիմադիրները, բարեկենդանային դատավարութիւն մը սարքելով. Տարօրինակ է որ մինչեւ հիմա գաղտնի պահուած էին ծրագրուած «ահաբեկումները»:

*** Լէօն Թրոցքի, որ միշտ Նորվեկիա կը գտնուի, բացարձակապէս կը հերքէ իրեն դէմ եղած մեղադրանքները: Նախկին զինուորական գործավարը կը խնդրէ որ Նորվեկիոյ կառավարութիւնը յանձնաժողով մը կազմէ, որուն առջեւ ինք պիտի ապացուցանէ թէ բոլոր ամբաստանութիւնները սուտ են:

Աւելի վար, Թրոցքի կը պահանջէ որ ամբողջ աշխարհի բանուորական կազմակերպութիւնները յանձնաժողով մը կազմեն, տեղին վրայ քննութիւններ կատարելու եւ ապացուցանելու համար խորհրդային ամբաստանութեանց ստութիւնը: Իր կարծիքով, հաւանաբար բազմաթիւ գժգոհներ կան արդի վարիչներուն դէմ: Իսկ ինք ուղղակի կապ չունի Խ. Միութեան հետ եւ միայն յօդուածներ կը գրէ օտար թերթերու մէջ:

Նոր դիմում յանուն դպրոցներու համար

«Նոր Օր» կը գրէ թէ կրթական նախարարութեան ընդհ. տնօրէն Պ. Ֆիլիփիտիսի ներկայացած է հայկական պատուիրակութիւն մը, նախագահութեամբ Մազլըմեան եպիսկ.ի: Հայ վարժարաններու եւ նոյնպէս համայնքի կանոնագրութեան վերաբերեալ թղթածրարներ ամբողջութեամբ յանձնուած ըլլալով Պ. Ֆիլիփիտիսի, վերջինս յայտարարած է պատուիրակութեան թէ հայ դպրոցներուն թոյլ պիտի տրուի մինչեւ կէս օր հայերէն դասաւանդներու եւ կէսօրէն յետոյ յունարէն: Իսկ մինչեւ ամիս մը արդէն հրատարակուած պիտի ըլլայ հայ համայնքի կազմական կանոնագիրը: Նոյնպէս խոստացուած է նիւթական աջակցութիւն տրամադրել հայկական դպրոցներուն:

ՀԱՅՈՒՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ժողովուրդի մը ուժը եւ արժէքը կազմող յատկանիշներէն մէկն ալ եւ թերեւս կարեւորներէն մէկը, իր քաղաքական գիտակցութեան չափն է: Թէեւ քաղաքական հարցերով ամէնէն շատ հետաքրքրուող եւ զբաղող ժողովուրդներէն մէկն ենք, եւ քաղաքականութիւնը մեր գոյութեան եւ ճակատագրի վրայ վճռական ազդեցութիւն ունեցած է, այն տխուր տպաւորութիւնն ունիմ որ մեր հասկացողութիւնը եւ գիտակցութիւնը քաղաքական հարցերու մէջ մնացած է մակերեսային: Եթէ չեմ սխալիր, Թուրքերն իսկ, շատ անգամ, հաստատելով Հայերուն արժանիքը տնտեսական, մշակութային մարզերու մէջ, ամբաստանած են մեզ իբրեւ քաղաքականութեան մէջ շատ ետ մնացած ագէտ ժողովուրդ:

Շատեր քաղաքական հասկացողութիւնը եւ դիւանագիտական կարողութիւնը կը շփոթեն իրարու հետ: Դիւանագիտութիւնը արհեստ մըն է, միջոց մը՝ քաղաքականութիւն մը իրագործելու: Ասպարէզ մըն է հետեւաբար որուն կը տիրացուի երկար տարիներու աշխատանքով եւ վարժութիւնով: Որեւէ մարդ մէկ օրէն միւսը չի կրնար դիւանագէտ ըլլալ, եթէ նոյնիսկ քաղաքական լուրջ պատրաստութիւն ունենայ: Յարաբերութիւն պահելու արուեստ մը պէտք է, հոտառութիւն մը պէտք է ուրիշ շատ մը կարողութիւններու հետ, որպէսզի կարելի ըլլայ դիւանագիտական աշխատանք կատարել: Շատ տրտունջներ լսուած են եւ կը լսուին մեր ժողովուրդին մէջ, կարող դիւանագէտ մեր մէջ չգտնուելուն համար: Այդ տրտունջը հասկնալի է, բայց չարդարանար: Իր անցեալով հայ ժողովուրդը չէր կրնար հայ դիւանագէտ ունենալ: Հայ մարդը կրնար Ռուս, Թուրք, Ռումէն, Հնդկարացի դիւանագէտ ըլլալ եւ եղած է, բայց ոչ Հայ դիւանագէտ:

Հայ ժողովուրդը դիւանագէտի պակասի մասին ամէն տեղ եւ ամէն առթին տրտնջալու տեղ, պէտք էր ամէնէն առաջ իր քաղաքական հասկացողութեան պակասի մասին տրտնջար եւ ցաւէր: Այդ հասկացողութիւնը զարգացման հետ կապուած չէ, շատ բան գիտնալու հետ կապուած չէ: Դպրոց չտեսած, այբուբեն չճանչցող մարդիկ կան որոնք շատ անգամ աւելի բարձր քաղաքական գիտակցութիւն երեւան կը բերեն, քան պատմական եւ իմաստասիրական հատորներ մաշեցուցած մարդիկ: Քաղաքական հասկացողութեան հիմքը, խարխիսը հաւաքական շահու ըմբռնումն է: Անհատի մը մէջ երբ իր եւ իր պատկանած հաւաքականութեան, ազգութեան միջեւ կապը ուժեղ է եւ բարձր, երբ խոր գիտակցութիւն մը կայ ազգութեան ամբողջական շահու եւ անձնական շահու նոյնութեան մասին, բնազդօրէն այդ անհատին մէջ քաղաքական գիտակցութիւն մը կը կազմուի:

Բոլորս այսօր կ'ընդունինք որ դարերով ահաւոր ագիտութեան մը մէջ ապրող Թուրք ժողովուրդը քաղաքականօրէն աւելի բարձր մակարդակի վրայ կը գտնուի քան մենք Հայերս, թէեւ համեմատաբար աւելի զարգացած ենք, գիր գրականութիւն տեսած: Մեզմէ ամէն մէկը, անցեալի մէջ Թուրքին հետ ունեցած իր անձնական յարաբերութիւններով, լաւ գիտէ թէ ինչպէս Թուրք ագէտ գիւղացին կամ քաղաքի մէջ ապրող քաղաքական խնդիրներու մէջ խոր զգուշաւորութիւն մը ունէր, իր գիտցածներէն բառ մը դուրս չէր հաներ, բնազդօրէն կը հաւատար որ եթէ իր գիտցածներէն բան մը ըսէր, հետեւանքը վնասակար կրնար ըլլալ իր պետութեան. Ազգութեանդ, հայրենիքիդ կամ դաւանանքիդ վնասը ընդունիլ քու անձնական վնասիդ պէս, իսկ շահը քու սեփական շահուդ պէս. ահա քաղաքական հասկացողութեան էութիւնը: Իր ամբողջ ուժով այս միտքը ըմբռնող մը անշուշտ կը մղուի հեռու մնալ հաւաքականութեան շարիք հասցնող արարքէ, հեռու մնալ հաւաքականութիւնը շահագրգռող հարցերու հանդէպ անտարբերութենէ:

Քաղաքական գիտակցութեան երկրորդ յատկանիշը, իր խոշոր գիծերու մէջ ըմբռնելն է այն ընդհանուր պայմանները — քաղաքական, տնտեսական, ընկերային — որոնց մէջ կը գտնուի քու պատկանած հաւաքականութիւնդ: Թող խրտչեցնող չթուին այս խոշոր բառերը, որոնք հեռուէն զարգացում եւ գիտութիւն ենթադրել կուտան: Բոլոր մարդիկը այս խնդիրներու մասին որոշ ծանօթութիւններ եւ նոյնիսկ կարծիքներ ունին արդէն: Օրինակ, բոլոր Հայերը գիտեն այսօր թէ ինչ քաղաքական, աշխարհագրական պայմաններու մէջ կը գտնուի Հայաստանը, որուն մէկ մասը կապուած է Խորհրդային Հանրապետութիւններու Դաշնակցութեան, միւս մեծ մասը գրաւուած Թուրքիայէն: Բոլոր Հայերը գիտեն թէ ինչ ընկերային եւ տնտեսական պայմաններու մէջ կը գտնուի հայ ժողովուրդը Հայաստանի եւ գաղութներու մէջ: Լաւ ըմբռնել այս պայմանները՝ կ'ենթադրէ լաւ հասկնալ սեփական ուժը՝ համեմատելով շրջապատող ուժերուն:

Ուժերու յարաբերութեան ճշգրիտ ըմբռնումն է որ միայն հնարաւոր կը դարձնէ օգտակար եւ արդիւնաւոր քաղաքական աշխատանք: Ինչպէս անցեալին մէջ մեր եւ շրջապատող ուժերու արժէքը լաւ չըմբռնելը պատճառ եղած է շատ մը սխալ գործունէութիւններու: Մեր եւ օտարներու ամբաստանութիւնը մեր քաղաքական ագիտութեան մասին, հիմնուած է գլխաւորաբար այս կէտի մէջ տեսնելու եւ գատելու մեր սխալ կարողութեան վրայ: Ուժերու յարաբերութեան խնդիրը քաղաքական կեանքի մէջ հիմնական եւ կենսական արժէք ունի: Քաղաքական ուղղութիւն մը գծելու ատեն ամէնէն առաջ նկատի առնուելիք կէտը, ծրագրին իրականացումը տրուած ուժերու հնարաւորութիւններուն մէջ դնելու խնդիրն է: Այս է որ կը կոչուի քաղաքական վիպականութիւն, մտայնութիւն մը որ գեղեցիկ նպատակներու կը ձգտի, առանց նկատի առնելու անոր իրականացման անհրաժեշտ ուժերը:

Մեր եւ ուրիշ ժողովուրդներու կեանքէն օրինակներ յիշեցնելով, աւելի պարզ ու հասկնալի կը դառնան այս խօսքերը:

Եթովպիոյ խնդրին առթիւ Անգլիոյ ընկրկումը Իտալիոյ հանդէպ շատերը կը բացատրեն այն իրողութիւնով որ Անգլիա պատրաստ չէր զինուորապէս պատերազմ հրատարակելու Իտալիոյ դէմ… Հակառակ իր կայսրութեան ապագային ունենալիք վնասներուն, Անգլիա չփորձեց արգիլել Եթովպիոյ գրաւումը իբրեւ իր ուժերու սահմաններէն վեր ձեռնարկ մը:

Հաշուելը, որեւէ ձեռնարկի հետեւանքները կանխատեսելը ամէնէն աւելի քաղաքական գործունէութեան մէջ անհրաժեշտութիւն է: Ասոր համար է որ կ'ըսեն թէ քաղաքական խնդիրներու մէջ պէտք չէ զգացում ունենալ, որովհետեւ ան կը խանգարէ յստակատեսութիւնը, ձեռնարկի մը արդիւնքը ճիշդ կերպով չափելու կարողութիւնը: Հոս ալ թերութիւններ շատ ցոյց տուած ենք, մեր զգացումները եւ նախապաշարութիւնները չկարենալ պահելու թերութիւնը, անցեալին մէջ: Ընդհ. պատերազմի ատեն թրքական զաւեշտաթերթ մը կը գրէր. «Կ'ուզէ՞ք գիտնալ թէ Համաձայնականնե՞րը կը շահին թէ Գերմանացիները, կամուրջին գլուխը կեցէք եւ Հայերուն դէմքին նայեցէք. եթէ ուրախ են, կը նշանակէ Համաձայնականներն են շահողը, իսկ եթէ տխուր՝ Գերմանացիները»: Մարդկայնօրէն անշուշտ անհնար է զգացում չունենալ, բայց քաղաքականօրէն զգացման մղումով առաջնորդուիլը շատ անգամ եթէ ոչ միշտ սխալ ու վնասակար կ'ըլլայ, ինչպէս անհատական կեանքի շատ մը գործերուն մէջ: Քաղաքական ամբոխավարութիւնը ամէնէն դիւրին գործն է, մանաւանդ քաղաքականօրէն հասունութիւն եւ պատրաստութիւն չունեցող հաւաքականութիւններու մէջ: Ժողովրդական խոր զգացումներու դէմ կարելի չէ գործել. բայց այս ըսել չէ որ այդ զգացումներով պէտք է առաջնորդուիլ: Այս երկուքին մէջ ուրիշ դիրք կայ. զգացումները պահելու, ծածկելու կեցուածքը, առանց անոնց վիրաւորող հանգամանք տալու:

Քաղաքական հասկացողութեան ուրիշ մէկ յատկանիշը գործ մը ընել կամ չընելու պահը կարենալ որոշելուն եւ որոշուածը գործադրել գիտնալուն մէջն է: Զափազանց կարեւոր է գործի մը ատենը ճշդելու խնդիրը. գործին յաջողութեան հիմնական պայմաններէն մէկը յարմար ատենին ընելն է: Նոյն ուժերով եւ նոյն միջոցներով գործ մը կրնայ յաջողիլ կամ ձախողիլ, ըստ ընտրուած ժամանակի յարմարութեան կամ անյարմարութեան: Քաղաքական կեանքի մէջ երբեմն չգործելը, սպասել գիտնալը աւելի լաւ ու մեծ արդիւնք կրնայ տալ քան թէ գործելը: Դիրք մը ճշտել կարենալ գիտնալը, կարծուածին չափ ալ դիւրին կարողութիւն մը չէ: Ճակատագրական պահերու մէջ ամենամեծ պատասխանատուութիւնը քաղաքական դիրքը ճշտելու պարտականութիւն ունեցող մարդոց կը վիճակի:

Վարանոտ ըլլալը, ինչպէս յախուռն կերպով ամէն բան ընելը երկուքն ալ հաւասարապէս վտանգաւոր են: Ոչ միայն չափի հասկացողութիւնը պէտք է ունենալ, այլեւ հոտառութիւն գործի մը յարմարագոյն պահը ճշտելու: Մենք շատ անգամ ցոյց տուած ենք ծայրայեղ պահպանողականութիւն մը որ վարանումէ, պատասխանատուութեան վախէ յառաջ կուգայ, երբեմն ալ չափազանց յանդգնութիւն, տեղի կամ անտեղի: Երկու մտայնութիւններն ալ քաղաքական լուրջ հասկացողութեան պակասէ յառաջ կուգան:

Նուազագոյն չարիքը կարենալ ընտրելու, կարեւորը երկրորդականէն կարենալ զատելու կարողութիւնն ալ քաղաքական գիտակցութեան հիմնական տարրերէն մէկը կը կազմէ: Ժողովուրդները այնքան բազմաթիւ կապերով իրարու կապուած են, այնքան այլազան խնդիրներով իրարու միացած կամ իրարմէ բաժնուած են որ, մտքի լայն հորիզոն չունեցողի մը համար դժուար կը դառնայ անոնցմէ կարեւորագոյնը որոշել, զատորոշութիւնը ընել անոնց իրենց արժէքին համեմատ: Շատ անգամ խնդիր մը կամ դէպք մը տիրապետող կը դառնայ մտքին մէջ պարզապէս իր նոր կամ թարմ ըլլալու հանգամանքով, ստուերի մէջ ձգելով իրմէ շատ աւելի արժէքաւոր ուրիշ խնդիրներ: Քաղաքական առողջ եւ հաւասարակշռուած միտքի մը համար խնդիրներու արժէքը իրենց թարմութեամբ կամ հնութեամբ չէ որ կը ճշտուին, այլ իրենց ներքին բովանդակութեամբ: Զիջիլ գիտնալ երկրորդական խնդիրներու մէջ կարեւորը ձեռք ձգելու համար, զոհողութիւն ընել գիտնալ առաւել աւելի մեծ զոհողութենէ ազատիլ կարենալու համար ապագային, — ահաւասիկ քաղաքական խելացի գործունէութեան ձեւերէն մէկը, որ պակսած է մեզի շատ անգամ: Անմիտ հպարտութիւն մը շատ անգամ արգելք կ'ըլլայ գործունէութեան այս ձեւին: Մեր հին եւ նոր անցեալին մէջ ընթերցողը շատ օրինակներ կրնայ գտնել մեր թերութիւնները հաստատող այս տեսակէտէն:

Քաղաքական հասկացողութիւնը իր բոլոր կողմերով քննել եւ պարզել շատ ալ դիւրին չէ: Քաղաքականութիւնը մարդկային գործունէութեան այն ձեւերէն է որ կարելի չէ սորվիլ՝ արհեստ մը սորվելու պէս. կեանքն իսկ է ամէնէն մեծ ուսուցիչը եւ անոր փորձառութիւնէն կը սորվուի ամենամեծ քաղաքական դասը: Այդ փորձառութիւնը ամէնէն շատ տեսած ժողովուրդներէն մէկը մենք ենք, իբրեւ ամէնէն շատ վնաս եւ չարիք տեսած ժողովուրդ: Բայց կը վախնամ որ մինչեւ այսօր ալ անհրաժեշտ խրատը չենք առած պատմութենէն ու վաղը նոր դէպքերու առաջ կրկին չը գտնուինք անոնց պատրաստուած քաղաքական բարձրութեան վրայ: Եթէ հաստատուի այս կասկածին հիմնաւոր ըլլալը, այլեւս անվիճելի կը դառնայ որ Հայը անընդունակ է քաղաքական բնազդ եւ գիտակցութիւն ունե- [illegible]

Լ. [illegible]

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

ՀԱՐՑԱԿԱՆԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՎ

(ՎԷՊ, 2 ՀԱՏՈՐ, ԳՐԵՑ՝ ԼԱՍ)

(Բ. եւ վերջին մաս)

«Հարցականի Ուղիներով»ը գրուած է նոր ձեւով: Նա չունի գլխաւոր հերոսներ, որոնց շուրջը դառնում են միւսները: Կան հիմնական գաղափարներ, մարմնացած վէպի մէջ գրուած հերոսների մէջ: Վէպի սկզբում հեղինակը մի տեսակ «ցրում» է հերոսներին իր չորս կողմը, բաւական դժուարին աշխատանք: Այս «ցրումը», իբրեւ մեթոդ, տեղ տեղ թուլանում է եւ հերոսների ներքին կապը նոյնպէս: Սակայն, «հաւաքումն»ը եւ կենտրոնացումը, գլխաւորապէս Փարիզում, լիովին յաջողուել է հեղինակին եւ արդարացրել է իր ընտրած գեղարուեստական մեթոդը: Առ հասարակ Լասը գիտէ տիրապետել «կարճ պահերի մեթոդին»: Կարեւոր դրուագներ հերոսների կեանքից եւ պատմական դէպքեր տրուած են շատ կարճ, կարծես նկարուած մէկ վրձինով: Օրինակ, սիրահարուած Շողերի երազը, կամ նրա պարը իր եղբօր նուագի ընկերակցութեամբ եւ հանդիպումը Տիգրանի հետ — բաւական են այդ տիպարների գեղարուեստական կերտման համար: Հայկական Մեծ Եղեռնը գեղարուեստօրէն ամփոփուած է մի քանի տողերի մէջ՝ … «Դաշտերում, ձորերում թափթփուած դիակներ, քարերի տակ լճուած մանուկներ, որոնց հաւաքել են հարիւրներով, հազարներով… կարծես խօսքը խնձորի մասին լինէր… կարծես թափէին տունը մի մեծ խնձորենի եւ պտուղները վաճառքի հանել աշխարհի չորս կողմերի վրայ… կարելի է խելագարուել»: Կամ Հայաստանի հանրապետութեան ծագումը՝ — Հայաստանի Հանրապետութիւն… Այս ես իմ գրել, պարոն Նուբար. հիմա ես բոլոր տառերը ճանաչում եմ… ես հասակիս մէջ սովորեցի… Մնանեմ իմ հայրենիքիս. հիմա մի ոչխար ունեմ, պարոն Նուբար՝ գնամ Հայաստան ու իմ հայրենիքիս փոստատան ցրիչ դառնամ»: Նոյն կարգին են պատկանում Բեհեզ տատի մահը (գրքի լաւագոյն կտորներից մէկը), Արտոյի եւ Բագրատի գիշերային զրոյցը, տեսարաններ Արտոյի կեանքից Փարիզում, Ներսէսի մարքսերուն պրոպագանդը, Hôtel Ortolanի (որի մէջ մի քանի գծերով տրուած է «բոնֆէքսիոնով» զբաղող հայ կիների ողբերգութիւնը), Հայկի պատմուածքը, ուր հեղինակը ուժեղ կերպով տուել է շահագործող դրամատիրութեան պատկերը: Այս պատմուածքը վէպի շահեկան կտորներից մէկն է, որի մասին արժէ խօսել առանձին:

Իր նկարագրութիւնների մէջ Լասը [illegible]

[illegible] տից այս պատկերը վերին աստիճանի տպաւորիչ է իր խորութեան եւ միեւնոյն ժամանակ իր պարզութեան մէջ:

Վրձնի «կարճ հարուածներով» նկարուած այս պահերը, բոլորն էլ կանգնած են գեղարուեստական բարձր աստիճանի վրայ: Ընդհակառակն, այնտեղ ուր Լասը բռնում է «բացատրական» ուղիները, տպաւորութիւնը թուլանում է, մանաւանդ «տրամաբանական» խօսակցութիւնների ժամանակ, որոնք տեղ տեղ շատ ձգձգուած են: Ընդհանուր առմամբ այն տեղ, ուր գործում է զգացումը, յոյզը, ներքնաշխարհից եկած ձայնը, ենթագիտակցութիւնը, Լասը շատ աւելի յաջող է, քան միւս դէպքերում:

Լասի բոլոր հերոսները կենդանի են եւ լաւ գծուած, բացի Վարդենից եւ Տիգրանից: Վարդենից տպաւորութիւնը, շատ քիչ բացառութեամբ, մնում է արհեստական, իսկ Տիգրանի տիպարը բոլորովին թերի է եւ մեզ համար մնում է անհասկանալի:

×

Վէպի մէջ առանձին տեղ է բռնում Անուշը: Նա թերեւս բոլոր տիպարներից ամէնից բարդն է: Նա ամբողջովին զգացողական աշխարհի մէջ է ապրում: Նրա բոլոր պատկերացումները, ըմբռնումները միշտ կերպարանափոխուած են: Երեւոյթները Անուշի հոգու մէջ կորցնում են իրենց առօրեայ ձեւը, տեսքը եւ միշտ փոխանցւում են ուրիշ պլան: Ահա այդ նոր պլանը, հոգեւոր աչքերը, հաւատ զգացողական եւ ենթագիտակցական աշխարհը, ուր իրերը եւ երեւոյթները պոկւում են երկրային պլանից եւ déterminismeից, աւանդում են [illegible] վէպի անհուն — կազմում են վէպի թերեւս ամէնից ուժեղ կողմը: Լասը այստեղ որոշում է մի շատ հիմնական այժմէական հարց, — մարդ ապրում է ոչ միայն իր գիտակցութեան տրամաբանութեամբ, ոչ միայն իր սովորական զգայարանքներով, այլ նաեւ իր վեցերորդ զգայարանքով, որ գիտէ թափանցել գաղտնիքների խորքը, գիտէ բացարձակապէս կերպարանափոխել կեանքը (Քրիստոնէութեան հարցը), գիտէ թափանցել տիեզերքը ու զգալ իր կապը նրա հետ (մարդը, որպէս microcosme) եւ գիտէ լսել «վերին ձայնը» (մարդու աստուածային բնութիւնը): Լասը դնում է անցեալ կեանքի հարցը (այլ ոչ պաշտ[illegible] հոգեկան): Կեանքը, հրաշքը, հերոսը՝ դառնում են մի ներդաշնակ ամբողջութիւն: Այս տեսակէտից վէպը հետաքրքրութեամբ կարող է կարդալ նաեւ օտար ընթերցողը:

×

Վերջացնելով մեր քննադատական այս փորձը, կ'ուզէինք ասել նաեւ մի քանի խօսք Արեւելքի եւ Արեւմուտքի հարցի մասին, որ նոյնպէս իր վէպի մէջ դրել է տիկ. Լասը: Արեւմուտ- [illegible]

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ Պ. ՓՕԼ ՔԱՄՊՈՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

Երկուշաբթի, արտաքին նախարարութեան այս սիրուն պարոնները իրենց կրունկին տակ ճզմեցին հոգեվարք Հայ մը, որ ցոյցերէն վերջ ինկեր էր նախարարութեան շէնքին առջեւ: Կրնա՞ս երեւակայել թէ ա՛Օրսէյի մեր երիտասարդներէն մին, որ հաճոյքի համար ոտքին տակ առնէր խռովութեանց ընթացքին վիրաւորուած անձ մը:

Մնաց որ ես հանդարտութեամբ կը դիտեմ այս տեսարանը, որ իրաւունք կուտայ իմ բոլոր տեսակէտներուս: Ֆրանսայի շահը կը պահանջէ որ պահպանուի Թուրքիոյ ամբողջականութիւնը, սակայն պէտք չէ դիւրախաբ ըլլալ, — պէտք է բարեկամ մնալ, բայց առանց պատրանքի:

4 Նոյ. 1895

Փոքր-Ասիան հրդեհի մէջ է իրապէս: Գրեթէ ամէն կողմ կը ջարդեն: Կարգ մը կէտերու մէջ, Հայերը իրե՛նք գրգռեցին, կարգ մը ուրիշ կէտերու մէջ՝ զոհ են իսլամ մոլեռանդութեան: Տիարպէքիրի մէջ ջարդն ու թալանը կը տեւէ ութը օրուընէ ի վեր: Մեր հիւպատոսը փակուած է իր բնակարանին մէջ 500 ապաստաններով, ու պատուհաններէն կը դիտէ սարսափ. զօրքին գործակցութիւնը քաղաքին շրջակայքէն եկած վայրենի քիւրտ աւազակախումբերու եւ քաղաքին իսլամներուն հետ: Ու կը ջարդեն բոլոր քրիստոնեաները առանց խտրութեան: Քաղաքին մէջ ունինք միսիոնարներ, որոնք կը յուսամ թէ փրկուած են: Զարհուրելին այն է որ գիտես թէ ի՛նչ տեղի կ'ունենայ եւ անկարող ես բան մը ընելու: Հեռագիրը ամէն կողմ գրգռութիւն կը սերմանէ եւ որեւէ միջոց չի տար դարմանելու: Տասը վայրկեանէն լուր կ'առնենք թէ ինչ տեղի կ'ունենայ Փոքր-Ասիոյ բացերը, սակայն ամիսներ պէտք են օգնութիւն հասցնելու համար: Սուրիայէն եւս կը հաղորդուի թէ խոր գրգռութիւն կը տիրէ, կայսրութեան միւս ծայրէն եւս, Մուսուլէն կը տեղեկացնեն թէ իսլամական մոլեռանդութիւնը արթնցած է: Ուրեմն կը գտնուինք ընդհանուր շարժումի մը առջեւ, զոր կառավարութիւնը դժուար թէ կարենայ զսպել, մանաւանդ որ կառավարական պաշտօնեաներու եւ զինուորական սպաներու մեծամասնութիւնը մեղսակից է: Ասկէ կրնան ծագիլ մեծ աղէտներ, ինչպէս եւ քաղաքական ծանր հետեւանքներ զորս դժուար է կշռել:

7 Նոյ. 1895

Ահա կատարեալ տագնապի մէջ ենք: Սուլթանը խենթ կտրած է: Երէկ պաշտօնանկ ըրաւ մեծ վեզիրը, Քեամիլ փաշան, եւ անոր տեղը պաշտօնի կոչեց նախորդներուն ամէնէն տխմարը եւ ամէնէն ագէտը: Պաշտօնանկ ըրաւ նաեւ իր արտաքին նախարարը, որուն հետ բոլոր դեսպանները կրնային համաձայնութեան եզր մը գտնել ամէն հարցի մէջ: Այս ամէնը նախանշաններ են թէ ուշ կանուխ յեղափոխութիւն մը պիտի պայթի անպայման, որովհետեւ դժգոհութիւնը ծայր աստիճան սաստկացած է: Երբեք Պոլիսը այսքան յղի չէր:

Երէկ երեկոյ երկտող մը ստացայ, ձեռքով գրուած, չեմ գիտեր թէ ուրկէ՛ եկած էր այդ երկտողը, որ կ'ըսէր թէ պաշտօնանկ վեզիրը պիտի դրկուի անծանօթ վայր մը, — [illegible] մը որ կը նշանակէ աքսոր եւ կարճ ժամանակ մը վերջ մահ, ուստի խնդրէ կը խնդրէր միջամտել: Անմիջապէս պալատ ղրկեցի առաջին թարգմանս: Պալատին մէջ չուրացան, բայց դիմումս յայտնեցին Ն. Վեհափառութեան: Սուլթանը անմիջապէս յայտնեց թէ Քեամիլ փաշան աքսորուած չէր, այլ Հալէպի ընդհ. կառավարիչ նշանակուած: Սուլթանին մէկ [illegible] կը սպասէր Վոսփորին մէջ, նոր կառավարիչը փոխադրելու համար իր պաշտօնատեղին: Սակայն նոր կառավարիչը կը վախնար որ իրեն պիտի հրամցուի, ճամբու ընթացքին, մահուան սուրճի գաւաթը: Ուստի իր մօտ հրաւիրած էր բժիշկները, բժշկական տեղեկագիր մը առնելու համար անոնցմէ թէ ի վիճակի չէ ճամբորդելու: Մեր Տօքթ. Տըլլաքուրն ալ անոնց հետ էր: Թրքավարի այս խաղերը կը յիշեցնեն հին շրջան մը, կարծես կ'ապրինք ԺԶ դարուն մէջ, — ոչինչ կը պակսի, ոչ թոյնը, ոչ ալ զանգուածային սպանութիւնները:

23 Դեկտ. 1895

Գործերը չեն յառաջանար: Անգլիացիները վէճ ունին Միացեալ-Նահանգներուն հետ, որոնց յաւակնութիւնները կ'անցնին չափ ու սահման: Իտալացիներն ալ իրենք զիրենք նեղուած կը զգան Ափրիկէի մէջ: Իսկ միւս պետութիւնները երբեք տրամադիր չեն Թուրք նեղութիւն պատճառելու Սուլթանին, այնպէս որ կամաց մը մոռացութեան պիտի տրուին այն բոլոր վայրագութիւնները, որոնց ականատես եղանք եւ որոնց մանրամասնութիւնները, քանի կը հասնին մեզի, կը սարսռացնեն մեզ:

Փարիզի մէջ ոչ մէկ տեսակէտ, ոչ մէկ վարչութիւն, կարծես թէ մեր արտաքին նախարարութիւնը յանձնած ըլլային պարոն տը Մորէնհայմին (ռուս դեսպանը): Ես կը պայքարիմ, որքան կրնամ, այն ձգտումին դէմ, որ մեզ կը ստորադասէ Ռուսիոյ, երբեմն ալ քիչ մը խիստ խօսքերով կը հասկցնեմ թէ Զինակցութեան մէջ երկուքս ենք, եւ այդ երկուքէն այն չենք որ խորհուրդ տալու նուազ իրաւունք ունենայ:

96 տարին պիտի չըլլայ առանց մեծ դէպքերու: Տակաւին կը շարունակուին ջարդը, հրդեհը, թալանը: Մինչ Ֆրանսերէն թերթերը կը մեղադրեն խեղճ Թուրքերուն վրայ: Այսուհանդերձ այս վարչաձեւը որոշ չէ, վախ պիտի վարկաբեկէ սա կայսրութիւնը: Բայց այն ատեն միայն մեր [illegible] պիտի ծլի մեր Ֆրանսացի փոքրիկ հաստատութիւններուն մէջ, երբ տեսնեն որ օսմ. պարտատ[?] Թուղթերու իրենց կտրոնները վաճառքի տակ են:

9 փետր. 1896

Սուլթանը, երէկ երեկոյ, ժամը 6.30ին, ճաշի հրաւիրեց զիս: Ճամբայ ելանք դէպի Եըլտըզ ժամը 6ին քառորդ մնացած: Այն պահուն երբ վար կ'իջնէի կառքէն, ինծի ցոյց տուին երկու ձիեր, զորս սուլթանը նուէր կը ղրկէր Հանրապետութեան նախագահին եւ պատերազմական նախարարութեան յանձնակատարին

(2)

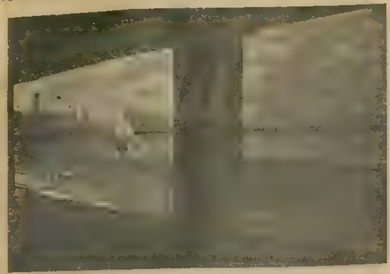

ՊԷՐԼԻՆԻ ՈԼԻՄՊԻԱԿԱՆԻ ՀՍԿԱՅԱԿԱՆ ՄԱՐԶԱՐԱՆԸ. ՈՐ 120.000 ՀՈԳԻ Կ'ԱՌՆԷ ԵՒ ՈՒՐ ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՑԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ ·

11րդ ՈԼԻՄՊԻԱԿԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ ՊԷՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

Ծանրութիւն վերցնելու եւ ըմբշամարտութեան մէջ իր տարած երկու յաղթանակներէն վերջ, Ֆրանսա երրորդ փայլուն յաջողութիւն մը եւս արձանագրեց օգոստոս 8ին, 4000 մէթր հեծանիւի մրցման մէջ, ինչ որ մեծ գոհացում պատճառեց Ֆրանսացիներուն, իրենց կրած յաջորդական դժբախտ պարտութիւններէն յետոյ։ Ֆրանսայի համար երբեք նախընթաց Ոլիմպիականները այսքան անպատուաբեր չէին եղած։ Քիչ շատ կրցած էր իր վարկը պաշտպանել տալով նոյն իսկ աշխարհի ախոյեաններուն հաւասար եւ երբեմն անոնցմէ գերազանց մարզիկներ։ Ու մինչ աշխարհը հակառակ կը ստուարանայ այս ասպարէզին մէջ, Ֆրանսա կը մնայ հոն ուր որ է։ Դեռ անցեալ շաբթու ալ, հեծելանիւով Ֆրանսայի շրջանն էր որ կը դառնային, չկրնալով առնել Պելճիոյ յանդուգն ախոյեաններու [illegible]։ Դաշնակից դրացի փոքրիկ երկրին մէկ զաւակն էր, Սիլվէր Մաէս, որ 1936ի Ֆրանսայի շրջանին ախոյեանի տիտղոսը շալկած Պելճիա վերադարձաւ։

Նկատելի է որ Ֆրանսայէն զատ, իր դրացի Անգլիան ալ մարմնակրթանքի եւ մարզական խաղերու պատուական հայրենիքը, շատ բան կորսնցուցած է իր նախկին արժէքէն, զառնալով երկրորդական գծի վրայ։

Ամերիկա սակայն միշտ իր յառաջապահի դիրքին վրայ է։— Ամէն Ոլիմպիականէ վերջ, իր ախոյեանները իր հայրենիք կը վերադառնան ոչ միայն ծանրաբեռնուած չքնաղ մրցանակներով, այլ եւ հարուստ՝ նոր եւ հրապարակութեան արժանի մրցանիշերով։ Ցեղ մը որ համակ կենդանութիւն, ջիղ, կորով ու ուժ կը յատկանշէ, ցեղ մը որ ամբողջովին երիտասարդութիւն, խանդավառութիւն, շնորհ եւ ֆիզիքական գեղեցկութիւն կը մարմնացնէ։ Այս չքնաղ յատկութիւնները բաւական են արդէն ազգի մը մեծութիւնը յայտնելու։ Կեանքի մէջ ոչ մէկ ասպարէզ կրնայ այնքան ճշգրիտ կերպով ազգի մը կենսունակութեան ու յաճախ աշխատանքին իսկական արժէքը երեւան բերել, որքան խաղաղութեան դաշտին վրայ կատարուած այս փառաւոր ճակատամարտները։ Ամերիկա եթէ հսկայութեանց, արտակարգ երեւոյթներու եւ տարօրինակ նորութեանց երկիրն է, առաւելապէս է նաեւ կամքի, յամառ եւ մեթոտիկ աշխատանքի ու ֆիզիքական գերազանցութեան հասնելու հաստատամտութեան երկիրը։ Ի՞նչ է գաղտնիքը Ամերիկացիներու այս յաջողութեան,— առաւելապէս այն առողջ գիտակցութիւնն ու ըմբռնումը, որ ունին անոնք մարմնակրթանքին հանդէպ։ Անոնց համար այս շարժումը սպորտ մը, զարդ մը, ժամանց մը չէ։ Մարզանքը կը կազմէ անոնց համար կեանքի էական պահանջներէն մէկը, երջանիկ ու առողջ ապրելու լաւագոյն միջոցը։ Մարդկային կազմին բարեխառնութիւնն կախում ունի անհատին ուղղութիւնն ու կեանքի [illegible]։ Բնութեան տարրերուն դէմ [illegible] պայքարելու կամ պաշտպանուելու համար, առողջ ֆիզիքական աշխատանքներու տակալու, մտաւոր յոգնութիւններու դիմադրելու եւ սերնդագործելու մէջ, մարդկային կազմին մի՛ միայն իր կարեւոր եւ առաջնակարգ դերը ունի։ Այս իրողութիւնները անտեսել՝ կը նշանակէ դէմ երթալ բնութեան պահանջներուն։

Ամերիկացիները շատոնց ըմբռնած ըլլալով այս առիպողական կարեւորութիւնը, մարմնակրթանքին առաջնակարգ տեղը կուտան կեանքի մէջ։ Գիտութիւնը, ուսումը, մարմիններն են որ առաջին անգամ զայն կը հովանաւորեն եւ կը քաջալերեն։ Մարմնակրթանքը, մարզական խաղերը մանաւանդ դպրոցներէն եւ համալսարաններէն ներս զարգացած են պարտաւորիչ եւ առիպողական։ Չկայ որեւէ կրթական հաստատութիւն որ իր շէնքին կից չունենայ գոց մարզարան մը յարակից բոլոր պիտոյքներով, ձմրան եղանակին համար, եւ մարզադաշտ մը՝ բացօթեայ խաղերու համար։ Ու նաեւ զառտրանական եւ դպրոցական ակումբներ, զբօսախաղի (սփոր) զանազան ճիւղերու համար, ներքին եւ արտաքին մրցումները եւ ամավերջի մարզահանդէսները։ Համալսարանները մանաւանդ, իրենց ընծայած դիւրութիւններով լաւագոյն օրրանը կը հանդիսանան պողպատեայ մարմիններու պատրաստութեան համար։ Արդարեւ այդ շրջանին է որ (ընդհանրապէս 18-22 տարեկան), ուսանողները իրենց ֆիզիքական զարգացումի ամէնէն նպաստաւոր եւ յարմար վիճակին մէջ կը գտնուին, կանոնաւոր, մեթոտիկ ու ամէնօրեայ փորձերով, մարզական աշխարհին մէջ առաւելագոյն բարձրութիւններու հասնելու համար։ Մնաց որ, մարզական շարժումի յատուկ վարիչներ եւ առաջնորդներ, իրենց անմիջական հսկողութեան տակ կը պահեն ուսանող մարզիկներուն գործունէութիւնը, հանդիսանալով անոնց մտերիմ ու օգտակար մէկ խորհրդատուն։

Տարօրինակ չէ, ուրեմն, որ Ոլիմպիականներու ամերիկացի յաղթականները, ընդհանրապէս համալսարանական ուսանողներ են, ինչ որ ցեղը ներկայացնելու համար կրկնակ առաւելութիւն մը ունի, նախ ֆիզիքական գերազանցութեան տեսակէտով, երկրորդ իբրեւ մտաւորական ու բարեկիրթ տարր։ Տարօրինակ չէ նոյնպէս որ, Owensի, Metcalfeի, Woodroffի, Hardinի, Archie Williamsի, Robinsonի, Albrittonի նման սեւամորթ, թուխ կամ ճերմակ առաջին կարգի համալսարանական ախոյեաններ փափաք յայտնած են իրենց դպրոցական ընթացքը աւարտել վերջ մարզական առաջնորդ դառնալ զանազան կրթական կամ համալսարանական հաստատութեանց մէջ։ Այս երեւոյթը կը հաստատէ թէ որքան նախանձելի է այդ ասպարէզը, մարմնակրթանքին տրուած կարեւորութեան հետեւանքով։

Գ. ՃՕԼՕԼԵԱՆ

եւ Արեւմուտքի հանդիպում։ Հայր ներքնաշխարհի կործանումը չի կարելի պայմանաւորել միայն Արեւմուտքով։ Կարծում ենք, որ նոյն ներքնաշխարհը Հայը կարող է կորցնել եւ Արեւելքում։ Ներքին աշխարհի խնդիրը կապուած է անհատի ազգութեան, իր ազգի անցեալ, ներկայ եւ ապագայ պատմութեան հետ, իր հայրենիքի հետ։ Անշուշտ, Արեւելքն էլ, Արեւմուտքն էլ ազդում են Հայի վրայ։ Ի զուր չէ որ դարեր անընդհատ Հայը ապրել է այս երկու աշխարհների ճամբու վրայ։ Հաստ հերոսների մէջ ուժեղ է Արեւելքը, այն երկրամասը, ուր Աստուած առաջին անգամ խօսել է մարդոց հետ, համաձայն աւանդութեան.

Ս. ԱՐԱՄԵԱՆ

ՁԱՅՆԸ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՍՊԱՆԻՈՅ ՀԱՄԱՐ...

ԼԻՈՆ, 14 օգոստ. (Յառաջ).— Մեր քաղաքին հոկեանները զարձեալ զործի վրայ են։ «Սպանական» ուժապնդով բռնուած հանգամանքով ձեռնարկներ են «Սպանիոյ ժողովրդավար կառավարութիւնը փրկելու համար Ֆաշական վտանգէն»։ Այս առթիւ փողոցէ փողոց, դուռնէ դուռ...

Իմացէ՛ք, գործին նախաձեռնողներն են «Այլագեաց» երգչախումբին անդամները։ Լոյս քաղաքին մէջ, «Հոկեր երեսուն հոգիէ բաղկացած երգչախումբ մը ունի որ, կոչուած է «հայ արուեստը ցուցադրելու։

Այս տարի, օգոստոսի Ա. շաբաթը իրենց առաջին համերգը տուին Լիոն 3րդ թաղապետարանի սրահին մէջ։ Ժողովուրդը լեցուած էր, տեսնելու խումբը եւ կարօտով լսելու հայ երգը, բայց, յուսախաբ եղաւ, երբ տեսաւ որ այդ երգուած երգերէն գրեթէ բան չէր հասկնար (Կոմիտասէն մէկ երգ կար)։

Երգուած երգերուն, նոյն իսկ «սօցիալներուն մէջ մասը «նոր կենցաղի» ծանօթ ու տափակ երգեր ու եղանակներ էին, «շատերը «ներդաշնակուած»՝ խումբին ղեկավարին կողմէ... Եթէ ներկայանալիք կողմ մը ունէր «Այլագեաց»ը, այն ալ իրենց միօրինակ տարազն էր։

Այս ներածումէն յետոյ, անցնինք բուն հարցին — հանգամանքութեան։ «Այլագեաց» երգչախումբը քանի մը օր «հիւր» պիտի մնար քաղաքիս մէջ։ Ու ահա կոմսոմոլական մը, հետն ալ մէկ երկու կոմսոմոլներ տունէ տուն, փողոցէ փողոց ման կուգան, փող հաւաքելու... Սպանիոյ «Միացեալ Ճակատին» համար։

Զմոռնամ ըսելու որ, հանդիսավայրին մէջ ալ պնակ մը դրած էին այդ նպատակով

Հուրծամ Պառաճի

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

— · —

Պելճիոյ բարձրագոյն վարժարաններու տարեկան վերջին քննութեանց մէջ յաջող հանդիսացած են հետեւեալ հայ ուսանողները.—

Օր. Աստղիկ Աւագեան, certificat d'étude de Bactériologie.— Պ. Խոսէ Աւագեան, առեւտրական վարժարան, Բ. տարի.— Պ. Վահան Բաղալեան, docteur en médecin.— (*) Պ. Եղիա Գեւեւեան, Նուպարեան սան, architecte urbaniste esthète. առաջին հայ ուսանողը, որ յաջողութեամբ աւարտած է «Institut supérieur des arts décoratifs de l'Etat»ի դասընթացքը.— (*) Պ. Նուպար Կիւլէսէրեան, Նուպարեան սան, Ingénieur de construction civil.— Պ. Հրաչեայ Ալճեան, մանկավարժութիւն, Ա. տարի.— Պ. Ճերհենեան Արմէն, մանկավարժութիւն, ա. տարի.— Պ. Կարօ Զամքըրթէն, բազմարուեստական վարժարան (école polytechnique).— Պ. Արա Զամքըրթէն, նոյն վարժարանէ.— Պ. Խաչիկ Բարլոեան, Ingénieur de construction civil.— Պ. Փօղոս Մուրատեան, քիմիագիտութիւն, ա. տարի.— Պ. Տօղրամաճեան եւ Բալոեան, Շարլրուայի արհեստագիտական վարժարանէն, Նուպարեան սաներ.— Պ. Օննիկ Պալըքճեան, յաջողութեամբ աւարտած է Institut Michotի (լիէժ) դասընթացքը.— Պ. Գերսամ Սահակեան, արքայական երաժշտանոցէն, ջութակահար, ա. մրցանակ.— Պ. Նիքօլա Միրզաքէկեան, Ingénieur Commercial։

Աստղանիշով նշանակուած ուսանողները դիմում կատարած են, Հայաստանի մէջ կիրարկելու համար իրենց մասնագիտութիւնը.— Այս տարի երեք նոր Նուպարեան սաներ ընդունուած են, հետեւելու համար զանազան մասնագիտութեանց։

Հ. Տ.

ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ.— Օգոստոս 2-10 Վիեննայի մէջ տեղի ունեցաւ ատամնաբուժական Թ. համաժողովը, որուն կը մասնակցէին նաեւ Հայեր։ Թուրքիոյ պատուիրակութեան մէջ աչքի կը զարնէր Հըրանդ Հայրապետեան (Կ. Պոլսէն), իսկ Իտալիայէն Յակոբ Թաշճեան։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՄԱՄՈՒԼ

ՆՈՐ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆ

— • —

Սելանիկի «Հորիզոն»ը դիտել կուտայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (8 օգոստ.).

— «Հայ վարժարաններու արտօնութեան եւ վերաբացման խնդիրը, քանի մը օրէ ի վեր կը գտնուի նոր դժուարութեան մը առջեւ այն փոփոխութեանց պատճառով, որոնց ենթարկուեցաւ կառավարական կազմը։ Կրթական նախարար Պ. Լեվարխս, որուն կատարուած էին դիմումները մինչեւ այսօր, հրաժարեցաւ։ Մենք կը սպասէինք, որ Գերմանիայէն վերադարձին, անիկա առիթը պիտի գտնէր զբաղելու մեր խնդրով, բայց աւաղ, վերադառնալէն հազիւ երեք օր անցած անիկա կը քաշուէր իր պաշտօնէն եւ տեղը կուտայ ուրիշի մը։ Նորընտիր կրթական նախարարը, Պ. Եօրղաքօփուլոս անշուշտ պիտի քննէ այս հարցը, բայց պէտք է նկատի ունենալ, որ բաւական երկար ժամանակ պիտի անցնի, մինչեւ որ անիկա հարցի քննութեան համար պատեհութիւն գտնէ՝ իր այնքան բազմազբաղ վիճակին մէջ։

Պէտք չէ մոռնալ, որ կրթական նախարարութեան համար եւ ուրիշ բազմաթիւ կարեւոր գործերու կարգին, մեր դպրոցական խնդիրը կը ներկայացնէ երկրորդական, երրորդական նշանակութիւն։ Մանաւանդ այս ամիս, յիշեալ նախարարութիւնը կլանուած կ'ըլլայ բազմաթիւ աշխատանքներով, քանի որ կը գտնուինք կրթական տարեմուտի նախօրեակին.

Եթէ ձգենք իր ջուրին, ապահովաբար ամիս մը եւս կ'անցնի այսպէս, առանց դրական կամ բացասական որեւէ արդիւնքի։ Պ. Եօրղաքօփուլոս, հարցը հանգամանօրէն քննելու համար կը կարօտի լուսաբանութեանց, քանի որ եղածէն բնաւ տեղեկութիւն չունի։ Իսկ այդ լուսաբանութիւնները ստանալու համար, անիկա, իր տրամադրութեան տակ ունի մէկ գլխաւոր աղբիւր, — նախարարութեան պատկան գոյց ապաստարկութիւնները (Նախակրթութեան եւ կրօնից ու փոքրամասնութեանց ճիւղերը), որոնց պետերուն պիտի դիմէ հարկ եղած բացատրութիւնները ուզելու համար։ Անշուշտ, անիկա նկատի պիտի ունենայ նաեւ առկէ առաջ մեր ներկայացուցած յուշագիրը, մեր տուած ու տալիք բացատրութիւնները, բայց ի վերջոյ, այդ բոլորէն աւելի կշիռ մը պիտի ունենայ իրեն համար, պատասխանատու պաշտօնատարներու տեսակէտները։

Արդ, ի՞նչ կատարուած է ցարդ այդ պաշտօնատարներուն մօտ, մանաւանդ երբ գիտենք, որ անոնցմէ մէկը, Պ. Իգմիրլիս, այնքան աննպաստ տրամադրութիւններով տոգորուած էր մեր վարժարանական հարցին նկատմամբ։ Որքա՞ն կարելի եղած է լուսաբանել այդ պաշտօնատարները, որպէսզի անոնք բոլորովին անբարեացակամ գիրք չբռնեն եւ աննպաստ զեկուցում մը չտան նորընտիր կրթական նախարարին։ Պ. Իգմիրլիսի մօտ կատարուած մէկ դիմումը, անշուշտ, բոլորովին անբաւարար է, երբ տեսանք, մանաւանդ, որ անիկա, իրեն տրուած երկար բացատրութիւններէն վերջն ալ անդրդուելի մնաց՝ մեզի բոլորովին աննպաստ եղող իր տեսակէտներուն մէջ։ Իսկ այնուհետեւ, հակառակ ամիս մը անցած ըլլալուն, կը կարծենք, որ որեւէ նոր դիմում մը չկատարուեցաւ անոր եւ նոր լուսաբանութեանց հետ միասին նոր խնդրանք մը չներկայացուեցաւ։

Այս պայմաններու տակ, դպրոցական այս հարցով զբաղող աթենական յանձնախումբը տեսնելիք կարեւոր գործեր ունի, արտաքին ճակատի վրայ։ Ժողովներ գումարելը բաւական չէ։ Դեռ պէտք չէ անտեսել այն իրողութիւնը, թէ ժողովներու գումարումով ցոյց տրուած գործունէութիւնն ալ դանդաղ ընթացք մը ունեցաւ, շատ մը ժողովականներու ի յայտ բերած անտարբերութեան պատճառով։ Յանձնախումբը, իր առաւելագոյն ճիգը պիտի թափէ արտաքին ճակատի վրայ գործ մը տեսնելու համար։ Նորընտիր կրթական նախարարին կատարուելիք դիմումն ու տրուելիք լուսաբանութիւնները, օրինակի համար, այդէն պիտի սկսին։ Այդ դիմումը պէտք է կատարուի շուտով։ Յետոյ, պէտք է ամէն կարելիութիւն ի գործ դնել, մեղմելու եւ ի նպաստ մեզի դարձնելու համար պատկան ապաստարկութեանց պետերու տրամադրութիւնները, որոնցմէ կախուած է առաւելապէս հարցին կարգադրութիւնը»։

ԹԱԳԱՒՈՐԻ ՄԸ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ֆրանսերէն թերթ մը ամսագրեր է հետեւեալը գրել Անգլիոյ թագաւորին դէմ մահափորձին առթիւ.—

Եթէ Անգլիոյ թագաւորին դէմ մահափորձ տեղի ունեցաւ, կրնանք ըսել թէ ասոր յանցանքը չէ ոստիկանական այն հսկայ կազմակերպութիւնը, որ կը հսկէ վեհապետին ապահովութեան վրայ։ Ոստիկանական մասնաճիւղ մը յատկապէս պաշտօն ունի թագաւորին անձը միայն պաշտպանելու։ Վեհապետին տեղափոխութիւններուն ընթացքին, անոր շուրջը կը կազմակերպէ ճշմարիտ ցանց մը՝ որուն հիւսքը ծակելը դժուարին է արդարեւ։

Բարձրահասակ ոստիկան մը, երեսը ամբոխին դարձուցած, կը կենայ ամբողջ ընթացքին, որպէսզի կարենայ շրջակայքի բոլոր շարժումներուն վրայ հսկողութիւն կատարել։ Թափօրին երկայնքին առողջ կը կազմեն ձիաւոր ոստիկաններ։ Բանակն ալ իր կողմէ պատրաստ է միջամտելու։ Հետեւաբար, վտանգի պատասխանատուութիւնները մեծապէս կը նուազին։

Պըքինկէմի պալատին մէջ ա՛լ տեսակ կարգադրութիւններ եղած են որ թագաւորը զերծ կ'ընեն մահափորձներէ։ Արքայական սենեակներու մէջ առանց առաջնորդի մտնել յանդգնողը անկարելի է որ կարենայ ինք մինակ դուրս ելլել։ Ոլքերը կը կորսնցնէ։ Բուն արքայական սենեակին դուռը այնպէս մը յարմարցուած է որ ինք իրեն վրայ չի դառնար, մինչեւ որ վեհապետը չկոխէ իրեն մօտ զետեղուած կոճակի մը վրայ։ Պալատին մէկ ուրիշ կողմը կայ նաեւ կեղծ պատ մը՝ զոր կարելի է շարժումի մէջ դնել կոճակի մը վրայ կոխելով։ Այնքան գաղտնիքներ ունի Պըքինկէմի պալատը, որուն համար կարելի է ըսել թէ ուրուականներով շրջապատուած է։

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

— o —

Այդ միջոցին արդէն իսկ սպառնական շարժումներ կը նկատէին Սասնոյ դէմ. Գենջի, Հազզոյի, Մոտկանի, Խարզանի, Իշխանձորի եւ այլ կողմերու աշիրէթները շարժման մէջ էին դրուած։ Սասնոյ ժողովուրդը եւ յեղափոխական ղեկավարութիւնը կը զգային անշուշտ իմաստը այս շարժումներուն եւ իրենց կողմէ, որքան հնարաւոր էր, պաշարի ու ռազմանիւթի կեդրոնացման պատրաստութիւններ կը տեսնէին։

Մերթերը ըսին, թէ կաճիներու կեդրոնը պիտի դառնայ Տալւորիկը ու Նէյլէկուզանը, իսկ երբ վերջին դիմադրութեան կեդրոն՝ Անտօք լեռ, ի որ ամէն յարմարութիւններ ունի վերջին դիմադրութիւններու համար։ Իսկ մինչ այդ, բոլորի յոյսը ռուսական բանակն էր, որ ամէնքի կարծիքով, մի կրնար ուշանալ։ Կարիքը ունէին փորձառու մարտիկ-ղեկավարներու եւ մթերքի։ Բայց որովհետեւ համոզուած էին թէ՝ կառավարութիւնը նախ Սասունը պիտի զարնէ, ապա քաղաքն ու դաշտը, այդ պատճառով ալ որոշուած էր, որ ամէն ինչ Սասունի համար գործածուի. դաշտէն կարեւոր ուժեր պէտք էր կանչէին անմիջապէս եւ, հնարաւոր եղածին չափ, ռազմական պարէն կեդրոնացնէր։

Այսքան տարիներ անցնելէ վերջ, անշուշտ, դժուար է ճշգրիտ պատկերը տալ մեր խորհրդակցութիւններուն, բայց աւելորդ չեմ համարեր գոնէ մօտաւորապէս վերյիշել, յատկապէս տեղական ղեկավարներու տեսակէտները։

Կիրակոսը կը պնդէր, թէ յարձակման նախաձեռնութիւնը պէտք է որ մենք ստանձնէինք եւ կ'առաջարկէր յարձակիլ քաղաքի վրայ։ «Մուշ գացէ՞նք», ռազմամթերք եւ պաշար ձեռք կը բերենք, կ'ամրանանք եւ լուր կուտանք ռուս բանակին,— կ'ըսէր ան։

Բեաթիթ Մանուկը դէմ էր ատոր։ Ան կ'ըսէր թէ՝ մեր ուժերը ի վիճակի չեն նման գործ մը կատարելու։ Սասունէն ուժերը այլ տեղ տանիլ, կը նշանակէր սկիզբէն իսկ խորտակել մեր միջնաբերդը։

Մճօն եւս յարձակողական կողմնակից էր, սակայն Սասունի շուրջը մաքրելու եւ լեռները մեր ձեռքը պահելու դիտաւորութեամբ։

Կորիւն էր միայն ընկճուած։ Լաւատես չէր մեր գործողութիւններու յաջողութեան նկատմամբ։ Պաշար ու ռազմամթերք չունինք,— կ'ըսէր ան, — դաշտը անպատրաստ է եւ անկազմակերպ, քաղաքը չի դիմանար առանց դրսի օժանդակութեան։ Սասունը թերեւս քիչ մը կը կռուի, բայց բայց մինչեւ ե՞րբ։ Ու անոր բովանդակ յոյսը ռուսական բանակը եւ մեր կամաւորական գունդերն էին, եթէ միայն ժամանակին հասնէին։

Այսպէս ծանր մտահոգութիւններով ու տառապումներով անյաղթելի դժուարութիւններու հանդէպ՝ գրեթէ շաբաթ մը անցուցինք, երբ Վարդավառի 3րդ օրը, կէսօրէ առաջ Կուրտիկ լեռան մեր պահակներէն սուրհանդակ մը եկաւ յայտնելու թէ՝ աշխարհագրական ուժերն որոնց լաւն էին Ս. Կարապետի եւ Վարդոյի կողմէն։ Բոլորի ուշախութիւնը մեծ էր. ռուսական բանակը մտեր է։ Հարցերով հեղեղեցին եկողը. քանի՞ հարուստ լաւ են, շարունակարար կ'ուրանար, թէ՞ հաւ-հաւ, որո՞նց էր որ Ս. Կարապետի կողմերէն է եւն. եւն.։

Աւելի առողջ հասկնալու համար, կարծեմ Մճօն էր որ մեկնեցաւ Կուրտիկ՝ իր աչքով լսելու այդ աւետաբեր որոտները։ Ան վերադարձաւ ուշ գիշեր եւ ըսաւ թէ հաւ-հաւ կը լսէին խուլ որոտներ, բայց չէր կրնար որոշ ըսել թէ՝ ո՞ր կողմէն է որ կուգայ. երբեմն շատ մօտիկէն է, երբեմն հեռուէն։ Մճօն, բերած էր նաեւ ուրիշ լուր՝ կառավարական եւ քրտական ուժերը հիւսիսէն կիսակամարաձեւ պաշարած էին Սասունը՝ Խօզմակէնուէն մինչեւ Կուրտիկի գօտը. միայն Կուրտիկի գագաթը եւ մօտիկ շղթաները մեր ձեռքը կը մնային։

Ռուսական բանակի մերձեցումը եղանակ ու կորով ներշնչեց ամենուն։ Նախայարձակ ըլլալու տեսակէտը կ'ընդհանրանար եւ հասունցող գործնականութեան եւս զօրէր, եթէ անակնկալ ու չարաշուք լուր մը չի գար տակնուվրայ ընելու բոլոր հաշիւները։

Քանի մը օր յետոյ, կիսախելագարի մը երեւոյթով, կիսամերկ ու գրեթէ կիսամեռ, մեզ մօտ հասաւ դուժկանը։ Մտնեցաւ, կքեցաւ գետնին ու անմարդկային ոռնացով մը գոռաց. «Ի՞նչ կը նստիք, Դուրանը ամէն կողմէն, հայութիւն չմնաց...»։ Քարացանք։ Հեկեկանքէն ցնցուելով, պատմեց մանրամասնութիւնները։ Քրտական բազմաթիւ չէթաներ, նախապէս կորզելով գիւղամիջեան յարաբերութիւնները, երեք օրուան մէջ, առանձին առանձին ջարդած, աւերած, կողոպտած ու վառած են ժողովուրդը, անոր ինչքն ու տունը։ Պատմեց, որ կը պաշարէին գիւղ մը ու խուժելով՝ կը հրամայէին որ բոլոր՝ ազամարդիկ հաւաքուին, ապա, իբրեւ կապելով, գիւղէն կը հանէին եւ յարմար վայրի մը մէջ կը գնդակահարէին։ Երիտասարդ կանայք, աղջիկներն ու մանուկներն առեւանգած, իսկ տարիքոտ մասը, հաւաքած մարագի մը մէջ՝ կենդանի այրած են։ Այդ դժոխքէն ով որ կրցած է իր հոգին ազատել, ապաստանած է Հաւատորիկ եւ Քանա սարերը, ակնդէտ ըլլալ Սասուն բարձրանալու համար։ Բայց թշնամին ճամբաները փակեր է ամէն կողմէ, եւ ներկայիս անոնք ամփոփ կը մնան այդ լեռներու վրայ, սպասելով ճար մը Սասունէն կամ հայ կամաւորական գունդերուն...։

Լսած էր նաեւ, որ քաղաքի հայոց թաղերը թնդանօթի են բռնած ու ժողովուրդը ջարդած են։ Իր ըսելով լեռներն են փախած աւելի քան քսան հազար հոգի։ Կուրտիկէն լսուած որոտը այս է եղած ուրեմն...։

Ահա ինչպէ՛ս զոհ գացինք մեր ռազմական նախատեսութեան, կարծելով թէ կառավարութիւնը, առանց դաշտին եւ քաղաքին ձեռք զգացնելու, նախ Սասունը պիտի զարնէ. Թշնամին թողուց որ դաշտի զինեալ ուժերը դուրս հանենք ու կեդրոնանանք Սասնոյ կզզիացած պզտիկ տարածութեան վրայ, որուն երեք կողմերը քիւրտ բնակչութիւնն էր եւ միայն դաշտի կողմը բաց էր մեզ համար. Թշնամին օգտուելով ուրեմն այս պայմաններէն բնաջնջեց ժողովուրդը։ Այս դարձուցելի սխալը գործեցինք մենք՝ ղեկավար ու պատասխանատու ընկերներս, անշուշտ առանց որեւէ անձնական նկատումի, բայց ենթարկուելով բարբարոս աւանդութիւններուն, յամառ անհեռատեսութեան եւ խարխուլ տարիներ առաջ Սասունի նկատմամբ թուրքերու կիրառած ռազմական գործելակերպէն...։

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(26)

լով եւ վախնալով պետութեանց միջամտութենէն, խոստացաւ արգիլել անգլիական օդանաւերու առաքումը նոյնիսկ անհատներու կողմէ, պայմանաւ որ միւս պետութիւններն ալ այդպէս ընեն։ Այս առթիւ արտաքին նախարարութիւնն ալ զեկոյց մը հրատարակեց, յայտնելով թէ վերջնական համաձայնութիւն գոյացած է Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ, զէնքերու արտածումը արգիլելու համար։ Համաձայնութիւնը ստորագրուած է երկու կողմէն ալ եւ ի զօրու պիտի ըլլայ, երբ գերմանական, իտալական եւ փորթուգալեան կառավարութիւնները ստորագրեն։ Գերմանիա եւ Իտալիա վերջնական պատասխան չեն տուած տակաւին։ Անգլիական և ֆրանսական դեսպանները այս առթիւ դիմումներ կատարեցին Հռոմի եւ Պերլինի մէջ։

Պերլինի Ողիմպիականին հանդիսաւոր փակումը

Կիրակի, օգոստոս 16ին, 11րդ Ողիմպիականին փակումը տեղի ունեցաւ, շքեղ հանդիսութիւններով եւ ի ներկայութեան Գերմանիոյ առաջնորդ Ատոլֆ Հիթլէրի եւ իր նախարարական կազմին։

Կոմս Պայէ Լաթուր, Միջազգային Ողիմպիական յանձնախումբին նախագահը, բարձրանալով պատուոյ պատշգամին վրայ, որուն առջեւ շարուած էին բոլոր երկիրներու դրօշները, հանդիսաւոր կերպով արտասանեց փակման խօսքը։

— «Յանուն Միջազգային Ողիմպիական յանձնախումբին, Առաջնորդ եւ վարչապետ Ատոլֆ Հիթլէրի, Պերլինի քաղաքային իշխանութեանց եւ խաղերու կազմակերպիչներուն, մեր երախտագիտութեան տուրքը մատուցանելէ վերջ, 11րդ Ողիմպիական խաղերու փակումը կը յայտարարենք, եւ աւանդութեան համաձայն կը հրաւիրենք բոլոր երկիրներու երիտասարդութիւնը, չորս տարիէն հաւաքուիլ Թօքիոյի մէջ, կատարելու համար հոն 12րդ Ողիմպիականը։ Թող այս յաջորդն ալ տեղի ունենայ ուրախութեան եւ համերաշխութեան մէջ, որպէսզի այսպէսով, դարերուն մէջէն շարունակուի Ողիմպիականի բոցը, միշտ աւելի կենսունակ, միշտ աւելի յանդուգն եւ աւելի մաքուր մարդկութեան մը բարօրութեան համար»։

Ապա, յիսուն երեք ալեխառնագահատ շնորհալի օրիորդներ, նման այն էակներին որ Ողիմպիականի ամբողջ տեւողութեան յաղթականներուն ճակատը կը զարդարէին, երթալով մասնակցող իւրաքանչիւր երկրի դրօշի քով, Ողիմպիականի դափնիները զետեղեցին նաեւ անոնց վրայ։ Նուագախումբը, այս պահուն, միշտ խոր լռութեան մէջ, կը նուագէր Պէթհովէնի հզօր մէկ կտորը, «Զոհերգը»։

Ողիմպիականի խորհրդանիշը՝ հինգ գոյնզգոյն օղակներով ազուցուած ճերմակ հսկայ դրօշակը դանդաղօրէն վար իջաւ պատուոյ կայմէն, մինչ Ողիմպիականի բագինին հուրը աստիճանաբար կը մարէր։ Թնդանօթը որոտաց, ու հսկայ զանգակին ղօղանջը վերջին անգամ մըն ալ հնչեց, աւետելու աշխարհին փակումը՝ միջազգային եղբայրութեան գերազանց այս տօնին։

Այս նուիրական պահուն, խորհրդաւոր ձայն մը, զօրաւոր եւ պատկառազդու, բարձրախօսներուն մէջէն տարածուեցաւ միջոցին մէջ.— Ich rufe die Jugend der Welt nach Tokio» (Աշխարհի երիտասարդութիւնը կը հրաւիրեմ Թօքիօ)։

*** Վաղը կը հրատարակենք Ողիմպիականի վերջնական արդիւնքները։ Ազգութեան կարգով ամէնէն շատ շքանշաններ շահած են Գերմանիա (31 ոսկի, 28 արծաթ, 27 պղինձ) եւ Մ. Նահանգները (24 ոսկի, 18 արծաթ, 12 պղինձ)։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՄԵՐԻԿՈՒՀԻ ՄԸ ՀԱՄԲՈՅՐԵՑ ՀԻԹԼԷՐԸ, շաբաթ օր, Ողիմպիական մրցումներու ընթացքին։ Հակառակ պահակներու աչալուրջ հսկողութեան, երբ լողալու մրցում կը կատարուէր, կին մը տեղէն ցատկեց, գնաց Հիթլէրի նստած օթեակը, խնդրեց թուղթ մը ստորագրել, յետոյ այտերէն համբուրեց եւ թողուց գնաց տեղը։ Մինչ Հիթլէր կը խնդար, պահակները հետապնդելով մարզադաշտէն դուրս հանեցին կինը, որ ըսեր է թէ Քալիֆօրնիայէն մինչեւ Պերլին եկած էր, այդ համբոյրին համար։

ՓԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ ՆՈՐ ԴԻՊՔԵՐ պատահեցան շաբաթ եւ կիրակի։ Գալիլիայի հիւսիսային շրջանին մէջ սպաննուեցան 10 Հրեաներ։ Խռովութեանց սկիզբէն ի վեր 65 Հրեաներ սպաննուած են։ Միւսները չափազանց գրգռուած են Հրեաներուն մէջ։ Մամուլը կը յանձնարարէ դիմադրել։

ԵԳԻՊՏՈՍԻ օտարականներու առանձնաշնորհները (քափիթիւլասիոն) ջնջելու որոշում տրուած ըլլալով, հաւանական է որ բրիտանական մարզպանը այսուհետեւ գնայանի տիտղոս առանայ։ Անգլեւեգիպտական դաշնագիրը պիտի ստորագրուի այս օրերս, Լոնտոնի մէջ։

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ զինուորական գործավարութիւնը նոր օրէնքին համաձայն դրօշի տակ պիտի կանչէ 1915ի զինուորցուները, սեպտ. 1էն նոյեմբեր 1։ Այս տարի զործօն ծառայութեան կանչուած նորագիրներուն թիւը պիտի ըլլայ 500,000, կ՚ըսը հաշուով։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները երեքշաբթի երեկոյ (18 Օգոստ.) ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 Rue St. Denis (Place du Châtelet), մէթրօ Châtelet։ Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն եւ պատգամաւորի ընտրութիւն։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ԵՒ ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

«ՎԷՄ», Ժե. Թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Վ. Մինախորեան, Արհաւիրքի օրեր.— Վ. Փափազեան, Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը.— Յովհ. Յ. Թորգոմեան, Ցեղ[illegible] տեսրեր.— Գ. Գիւզալեան, Մեծ յարձակումի առթիւ. Թ. Կազանճեան, [illegible] մամուտութիւն մը Հռոմի Ս. Պետրոս եւ Վաղարշապատի Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցիներուն յատակագծերու միջեւ. Փ. Սանասար, Թիւրքիոյի [illegible] մութիւնը.— Ա. Սաֆրաստեան, Քսենոֆոնի ուղեւորը Հայաստանի միջով.— Յ. Ոսկեփանեան, Անդրանիկը Սիւնեաց երկրում.— Հայ-հայկական [illegible] ցութիւններ.— Հին թուղթեր. Տիրվանգատէի նամակները.— Անցեալ[illegible] Ա. Խանճեան, Բարգէն կաթողիկոս, գերաստան Յ. Արէլեան.— Կեանք[illegible] մշակոյթ. Գիրք եւ Մամուլ.— Դրախօսական։

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչ[illegible] երկրի թղթատարական սակի։

Երրորդ շրջանի բաժանորդները կրնան առաջին երկու տարի[illegible] 12 թիւերը ստանալ վճարելով 50 ֆրանք, կամ վեց գրքի համար 25.

Հասցէ.— S. Vratzian, 13 Rue des Platanes, Cité Jar[din] de Plessis-Robinson, (Seine).

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄՕՏ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐՈՎ

«ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԻԿ» (Նուագող վշտից ծայրհնեաց): Առաջին հա[տոր] (կենսագրութիւն): կազմեց՝ ՀԱԲԿ ՍԱՀՄԵԱՆ: Ստուար հատոր մը, 656 [էջ] գիր էջերով եւ պատկերազարդ: Կը պարունակէ ոչ միայն Խրիմեան [Հայ]րիկի կենսագրութիւնը, այլեւ պատմական եւ աշխարհագրական տեղ[եկու]թիւններ Վասպուրականի եւ ժամանակակից դէպքերու մասին։

Գին՝ 50 ՖՐԱՆՔ. Թղթակազմ եւ առանց ծախսի թղթատարի [illegible]

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (70)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

— «Ես եմ, Վաղօ։ Տօ էս որքան սպասեցինք։ Հը, աղջի՛կ ես, թէ մանչ,— հարցուց կաղը, որ գիւղի ուսուցիչն էր։

— «Մանչ, եւ ասլանի պէս մանչ,— հպարտութեամբ պատասխանեց Վաղօն՝ ֆուրկոնէն վար ցատկելով։

— «Հէյ, հէյ...,— մէկ ալ ձայներ զլուխ ձգած կանչեց Սերգեյը։

«Շիտակը ես անմիջապէս չհասկըցայ, թէ ինչո՞ւ համար էր այդ աարօրինակ կանչը։ Բայց վայրկեան մը չանցած գլխի ինկայ։ Աւազակի կանչին վրայ՝ ճամբու երկու կողմերու կանանչ արտերը կարծես հրաշքով մը կենդանացան։ Մինչ այդ, արտերու մէջ թաքնուած բազմութիւնը, որ կէս գիշերէն կը սպասէ եղեր, այդ պայմանադրական նշանի վրայ տասնեակներու նման չորս կողմէն կը բարձրանային ու կը շրջապատէ ֆուրկոնները։ Ոչ մէկ խօսք, ոչ մէկ աղմուկ, կարծես անխիթ ստուերներ ըլլային։ Տասնեակներով բազուկներ կ'երկարին գէպի ֆուրկոնները։

«Երիտասարդ, պլեւոր, կին ու երեխայ կարծես օղակ կազմած ըլլային մեր շուրջը։ Աննուն մը վերցուց անմիջապէս կ'անհետանար խաւարի մէջ։

— «Այ ձեր հոգուն զուրպան,— Վաղօն կը քաշքշէր խումբ մը երիտասարդներ,— չէ, անոուկը շատ ծանր է ձեզի համար,— ու մէկ մէկ հրացան կը դնէր անոնց ուսերուն,— ա՛, ձեզ մատաղ, վազեցէք՝ տեսնեմ։

«Շատ յստակ գաղափար չունիմ թէ չորս ֆուրկոնները ինչպէ՞ս դատարկուեցան։ Կարծես իրական թռչան ըլլայինք։ Կէս ժամ չանցած՝ ամէն ինչ մաքրուած էր։ Դատարկ ֆուրկոններով Ղարաքիլիսա մտանք»։

— Տօ, ապրիք, Աստուած վկայ, աղամարդու գործ է բրածնիդ,— ոգեւորուած բացականչեց Հրայրը։

— Իսկ ֆուրկոնները ի՞նչ բրիք,— հետաքրքրուեցաւ Սարգիսը։

— Ի՞նչ պիտի ընէինք որ։ Կէս օրուան մօտերը, գիւղացիները լեցուցած ֆուրկոններու մէջ եւ երգելով ու տավուլ զուռնայով քաղաք իջան, որպէս թէ քաղաքէն հարս բերելու համար։

— Ուրեմն ոչ ոք չձերբակալուեցա՞ւ,— ուրախացած հարցուց Կարօն,— այ, յաջողութիւն եմ ըսեր...

— Առայժմ ոչ ոք։ Առատ կանուխ ոստիկանութիւնը թէեւ Գէորգեանը եւ քանի մը երիտասարդներ ձերբակալեց, բայց յաջորդ օրը ստիպուած եղաւ արձակելու։ Գէորգեանը խելօք խաղ մը խաղաց ոստիկանութեան գլխուն։ Առաջուց գիտնալով գլխուն գալիքը, այդ գիշեր տանը հրաւէր էր սարքած։ Ու ո՞վ հրաւիրէ որ հաւնիք։ Այն բոլոր հայ երիտասարդները, որոնք ոստիկանութեան աչքին կասկածելի կը համարուէին, եւ ասոնցմէ զատ շրջանային վարժարաններու ուսուցիչը, իր պաշտօնակիցներուն վարժարանի հայրանոց վարիչը եւ դատարանի ատեան անդամ դատախազը, բոլորն ալ քաղաքի մէջ յայտնի անձնաւորութիւններ։ Մինչեւ առաւօտեան ժամը չորսը լաւ քէֆ մը ըրած են։ Յաջորդ օրը, երբ Գէորգեանն ու ընկերները

[illegible]

(Շար.)

ՄԱՆ[illegible]

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire - SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Gobelins 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Եգիպտոս, Ռումանիա, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 19 ՕԳՈՍՏՈՍ
MERCREDI 19 AOUT 1936

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3195

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿՐԱԿ ԾՈՎԷՆ ԹԷ ՑԱՄԱՔԷՆ

Սան Սեպաստիանոյի 1200 պատանդները ո՞ւր են թէ գնդակահարուած

ՆՈՐ ՅԱՐՁԱԿՈՂԱԿԱՆ ՄԱՏՐԻՏԻ ԴԷՄ

Սպանիոյ ապստամբները խստօրէն պաշարած ըլլալով Սան Սեպաստիանը, հակառակ նոր, երկուշաբթի օր սկսան ռմբակոծել թէ ծովէն եւ թէ ցամաքէն, հակառակ 1200 պատանդները գնդակահարելու սպառնալիքին: Զօրք մարտանաւեր կրակ բացին կէսօրին, մէկը՝ Կուատալուփ ամրոցին վրայ, երկու միւսները հեռուէն, միւս երեքը՝ Սան Մարքօ, Փէտրօ եւ Իգուալտօ բերդերուն վրայ, որ կը գտնուին Սան Սեպաստիանոյի եւ Պիլպաոյի միջեւ: Կուատալուփի բերդը, որ կը պարունակէ 80 թօն ռումբ եւ ուրիշ պայթուցիկներ, հետեւաբար ուղղակի ռմբակոծութիւն մը կրնայ ահռելի պայթում մը առաջ բերել: Հետեւաբար ուղղակի ռմբակոծութիւն մը կրնայ ահռելի վտանգ մը ըլլալ նաեւ ներս բանտարկուած հարիւրաւոր քաղաքական կալանաւորներու եւ պատանդներու համար:

Ռմբակոծութիւնը սկսած ատեն, «Սպանիա» մարտանաւը 9 ռումբ արձակեց բերդին դէմ, եւ երկուքը ինկան ուժանակի մթերանոցէն քանի մը քայլ անդին: Մթնկոխին ռմբակոծութիւնը վերսկսաւ ուրիշ մարտանաւ մը, տապանակի մը թնդանօթները շարունակեցին նախկին վայրկեան ընդհատուած: Բէրլին թնդանօթները շարունակեցին հարուածել Միւնոյի ատեն, երբ ապստամբ զօրագունդեր յառաջ խաղացին հարուէն եւ Սան Սեպաստիանէն, կարեւոր դիրքեր գրաւելով: Երկրորդ գունդը Սան Սեպաստիանէն, կարեւոր գիւղերու մէջ հասած է արդէն, իսկ երկրորդը կորած՝ Իրունի եւ նոյն գունդերուն առջեւ: Սան Սեպաստիանոյի հաղորդակցութիւնները, ինչպէս որ կառավարական գորքը չի կրնար օգնութեան հասնիլ: Ուրիշ զօրագունդեր ալ պաշարած են Իրունը: Այս քաղաքը 17.000 բնակիչ ունի եւ հարիւրաւորներներ փախած են Ֆրանսական լեռները: Հրակէզ արեւ մը աւելի կը սաստկացնէ բնակիչներուն տառապանքը: Միայն քանի ջրհորներ մնացած են ամբողջ բնակչութեան համար եւ անոնք ալ ապահով մօտ են: Քաղաքը գրեթէ գրկուած է հացէ եւ ջուրէ, եւ եթէ պաշարումը չվերնայ, հաւանական է որ Սան Սեպաստիանոս անձնատուր ըլլայ:

Ապստամբ վարիչները կը նախընտրեն քաղաքը գրաւել անձնատուութեամբ քան ռմբակոծութեամբ: Սակայն, եթէ քանի մը օրէն անձնատուր չըլլայ, կը վախցուի որ շատ աւելի ուժգին յարձակում մը կատարուի:

Զրոյցի մը համաձայն, 200 պատանդներ, որոնք շարուած էին կալոլինի ամանններու առջեւ, Պիլպաոյի նաւահանգիստին մօտ, սպաննուեցան կամ վիրաւորուեցան, երբ կալոլինը պայթեցաւ ապստամբներու արձակած ռումբերէն:

Սան Սեպաստիանոյի գլխուն կախուած է ուրիշ փորձանք մը,— ժանտատենդը: Ինքնաշարժներ ղրկուած են Ֆրանսա, դեղ ճարելու համար:

··· Կառավարութիւնը յաջողած էր զօրք հանել Մայորքա կղզին: Ապստամբները, որոնք նախապէս չէին դիմադրած, վերջին պահուն յարձակում գործելով, 200 հոգի սպաննած եւ 600 հոգի վիրաւորուած են, համաձայն իրենց տեղեկագրին: Բայց եւ այնպէս կառավարութիւնը կը շարունակէ նոր զօրք հանել եւ կը փորձէ խզել Փալմայի հաղորդակցութիւնները Մայորքայի միւս մասերուն հետ:

·· Ապստամբ զօրավարներ Ֆրանքօ, Մոլա եւ Քաբանէլլաս (Նախագահ) ժողով գումարելով Պուրկոսի մէջ, որոշեցին առաջին առթիւ յարձակում գործել Մատրիտի վրայ: Զօր. Ֆրանքօ Սէվիլլա վերադարձաւ: Կը հաւաստեն թէ ամէն օր 5—600 զինուոր կը հասնի սպանիական Մարոքէն, բազմապատկելով ապստամբներուն ուժը:

··· Լէօն Ժուհօ, Աշխատանքի Դաշնակցութեան քարտուղարը, որ Մատրիտ գացած էր կառավարութեան հետ խորհրդակցելու համար, Փարիզ վերադարձաւ անցեալ օր:

··· Ուրուկուէյի կառավարութիւնը ծանուցագիր մը ուղղելով ամերիկեան բոլոր ազգերուն, առաջարկեց միջնորդել, խաղաղութիւնը վերահաստատելու համար Սպանիոյ մէջ: Հաւանական չէ որ Մ. Նահանգները ընթացք տան այս առաջարկին, քանի որ ակիզբէն իսկ որոշած են չխառնուիլ:

Ցնծացան ալ կը շարունակուի...

Հակառակ սպառնացող վտանգին եւ ամբողջ երկրին տղբերգութեան, երկուշաբթի օր 30.000 քաղաքցիներ խռնուեցան Մատրիտի մեծ կրկէսին մէջ, վայելելու համար առաջին ցլամարտը՝ ապստամբութենէն ի վեր: Բազմութիւնը մեծ մասով կը բաղկանար բանուորներէ, որոնք բռնած էին ունեւորներու վերապահուած նստարանները եւ բաունջները բարձրացուցած: Կազմակերպիչ յանձնախումբի նախագահէն մինչեւ ամենախոնարհ բանուորը ոչ գլխարկ դրած էին, ոչ փողկապ եւ ոչ ալ պարեգօտ հագած: Պահակախումբերու եւ քաղաքապահ զօրքին կին անդամները զինուորական համազգեստ հագած, հրացաններ եւ ատրճանակներ կապած կը հսկէին բարեկարգութեան:

Գերմանիա պատասխանեց վերապահութեամբ

Գերմանական կառավարութիւնը վերջապէս պատասխանեց Ֆրանսայի հրաւէրին, չէզոքութեան առաջարկը ընդունելով «կարգ մը վերապահումներ» ընելով: Այդ վերապահումներէն մէկը այն է որ Գերմանիոյ վերադարձուի Սպանիոյ մէջ վար դրուած գերմանական օդանաւ մը: Պերլինի Ֆրանսական դեսպանը տեսակցութիւն մը ունեցաւ Գերմանիոյ արտաքին նախարարին հետ, չէզոքութեան պայմանագրի մասին:

Իտալիա տակաւին չէ պատասխանած: Արտաքին նախարարը երկուշաբթի օր ունկնդրութեան ընդունեց Ֆրանսական դեսպանը եւ անգլիական գործակատարը, ջանալով համաձայնութեան գետին մը գտնել: Իտալիկներ կ'ըսեն թէ երկու շաբթուան բանակցութիւնները գործնական ելք մը չեն յանգած զէթ եւ «խօսակցութիւնները կը շարունակուին»: Հռոմի մէջ միշտ կասկածա-

(Նոյնը շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԵՐԿԹԻ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ՏԱՊԱՆԱՔԱՐԸ

— «Վերջերս 150 հոգի ձերբակալուեցան Թիֆլիսի մէջ, հակայական չարժման մը կուսակիցներուն կողմէ գումարուած ժողովի մը ընթացքին»:

Տարօրինակ չէ՞ որ աւելի քան մէկ ամիս վերջը կը հասնի այս տեղեկութիւնը, Մոսկուայէն, այն ալ միայն քանի մը թերթերու (Երէկ «Թան»ն ալ հրատարակած էր, ինչպէս կ'երակի օր՝ «Փարի-Միտի»ն):

Քանի որ 150 հոգի ձերբակալուած են Թիֆլիսի մէջ, կրնաք նախատեսել թէ որքան աւելի կալանաւորուած են Երեւանի մէջ, Խանջեանի ողբերգութեան առթիւ, անձնասպանութենէն առաջ կամ վերջը:

Մեր երկու մասնաւոր տեղեկութիւններն այդ մասին ալ կը խօսէին: Անշուշտ վերապահութեամբ, քանի որ դժուար է ուղղակի լուր առնել օրը օրին:

Ուրեմն, առ այժմ բաւական սեպենք Թիֆլիսի ձերբակալութեանց մասին տրուած տեղեկութիւնը, որ ամբողջ պատմութիւն մը կ'արժէ, իր չոր ու ցամաք վիճակին մէջ:

Տարակոյս չկայ թէ ինչ որ «համահայկական չարժում» կը կոչուի, պարզապէս բոլշեւիկեան ժողով մըն է, եւ միշտ խառն, ինչպէս ամբողջ Ս. Միութեան մէջ:

Նկատի առնելով պայմանները եւ մասնաւորապէս հայ բոլշեւիկներու խառնուածքը – հլու հնազանդ հաւատարմութիւն – կարելի չէ խօսիլ բոլորովին հայկական եւ գաղտնի, դաւադրական ժողովի մը մասին

Թերեւս անհատական խորհրդակցութիւններ կատարուած, թեր ու դէմ կարծիքներ փոխանակուած են, նոր սահմանադրութեան մասին: Իսկ ամէնէն հաւանականը այն է որ, Աղասի Խանջեան Մոսկուա գացած կամ այդ քաղաքէն վերադարձած ատեն, հրաւիրուած է գեկուցում տալու Երկրային Կոմիտէին կամ ուրիշ մարմնի մը առջեւ – միշտ խառն – եւ այդ առթիւ տեսակէտներ պարզուած են:

Արդ, բոլոր երեւոյթները եւ Խանջեանի տենդագին երթեւեկը կ'ապացուցանեն թէ հարցը ուղղակի կապ ունէր նոր սահմանադրութեան տրամադրութեանց, եւ մանաւանդ սահմանային անիրաւութեանց հետ:

Այս գետնին վրայ, Խանջեան եւ թերեւս ուրիշ հայ բոլշեւիկներ կրնան սուր խօսքեր արտասանած ըլլալ, միշտ յանուն նոյն վարդապետութեան: Իսկ Վրացիները եւ մասնաւորապէս Կովկասի կարմիր փոխարքան, Բերիա, չհանդուրժելով, անատանելի մթնոլորտ մը կը ստեղծեն, Խանջեանը եւ միւսները կը ներկայացնեն իբրեւ «գծից շեղած», գեկոյցներ կը փութացնեն Մոսկուա, լրտեսական իրաւասութիւններ կը ստանան, եւ կ'որոշեն օրինակելի դաս մը տալ «անհաւատարիմներ»ուն:

Այս եզրակացութեան համար, ինչ որ կը պակսի քաղուած տեղեկութեանց մէջ, կարելի է տրամաբանօրէն գտնել Երեւանի, Բագուի եւ Թիֆլիսի հաշակաւոր բանտերուն մէջ, վրացի ծագումով եւ մասնաւորապէս Բերիայի ուղղուած արտասուչ փաղչանքներուն մէջ:

Ինչպէս ալ դասաւորուած ըլլան դէպքերը, վախճանը շատ փաստախօս է,– ձերբակալութիւններ կը կատարուին ժողովէ մը վերջը, իսկ Խանջեան յուսահատելով կը քաշուի պանդոկ եւ անձնասպան կ'ըլլայ:

Երբ լուրը կը տարածուի, ժողովուրդը կը յուզուի, թերեւս բողոքի արտայայտութիւններ ալ կ'ըլլան, եւ Կոմիտէն չարը խափանելու համար հետ ի հետ ժողովի հրաւիրելով «ակտիվ»ները, ձեռամբարձ եւ միաձայնութեամ՛բ քուէարկել կուտայ ծանօթ բանաձեւերը:

Ուրիշ խօսքով, տապանաքար մը եւս կ'իջնէ Հայաստանի ամէնէն տարրական եւ բնական պահանջներուն վրայ:

Իսկ մթնոլորտը այնքան կը թանձրանայ, Բերիայի թաթը այնքան կը զօրանայ, որ այլ եւս մարդ չի համարձակիր Երեւանէն Թիֆլիս երթալ, կամ օգնութեան կանչել Մոսկուան:

Ի՞նչպէս կը բացատրէք ուրիշ իրողութիւն մը,– մինչեւ այսօր ալ չէ նշանակուած Խանջեանի յաջորդը,– Երեւանի Կեդր. Կոմիտէին քարտուղարը: Գոնէ մենք տեղեկութիւն չունինք այդ մասին:

Կոմկուսի Կեդր. Կոմիտէի քարտուղարները բուն վարիչներն են խորհրդային իշխանութեան, մարզպաններ կամ փոխարքաներ, ուղղակի կապուած Մոսկուայի հետ:

Արդ, ի՞նչպէս շաբաթներով առանց գլուխի կը ձգուի Երեւանը: (Խանջեան անձնասպան եղաւ յուլիս 9ին): Թելադրուա՞ծ է որ կը պակսի, թէ Թիֆլիս այնքան յանդգնութիւն առացած է որ, առ այժմ բաւական կը սեպէ հրահանգներով եւ «դեկրետ»ներով կառավարել Հայաստանը:

Ամէն պարագայի մէջ, կարելի չէ առանց մտահոգութեան դիտել այս պարագան ալ:

Շատոնց երկրորդական, երրորդական աստիճանի մը վրայ նետուած, Հայաստան նոր հարուած մը կը ստանայ Թիֆլիսի եւ Բագուի ձեռքով, եւ Մոսկուայի գործօն մեղսակցութեամբ:

Ա՛յս է Խանջեանի ողբերգութեան ամբողջ իմաստը: Եւ այս կէտին վրայ պէտք է կեդրոնանայ բոլորին ուշադրութիւնը, առանց նախապաշարուելու զանազան չափազանցութիւններէ:

Նոյն իսկ սահմանադրութեամբ նուիրագործել սահմանային ընդվզեցուցիչ անարդարութիւնները եւ յետոյ փշրանքներ նետել Երեւանի երեսին, չի նշանակեր պաշտպանել Հայաստանի հիմնական շահերը: Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՃԱՌ ԵՒ ԱՐԻՒՆ

Ոստղկափաղ մը՝ Սպանիոյ դէպքերու մասին յայտնուած կարծիքներու.—

— «Սպանիոյ կառավարութիւնը, եթէ տակաւին կարելի է այդ անունը տալ անոր, պաշարուած է յեղափոխական հրոսախումբերով որոնց զէնք բաժնելու անխոհեմութիւնը ունեցաւ»: (Էքօ տը Փարի, ազգայնական):

— «Կառավարութիւն մը որ կը գիտէ գող-աւազակները եւ այլեւս չի կրնար զսպել զանոնք ամենամեծ յանցաւորը չէ՞»: («Ամի տիւ Փէօփլ», փաշական):

— «Այս պայմաններուն մէջ, ինչո՞ւ զարմանալ որ Գերմանիա պատրուակներ գտնէ միջամտելու եւ կամ խուլ կը մերժէ որ եւ է չէզոքութիւն, պահանջելով նոյնը պարտադրել Ռուսաստանին»: (Էը Ժուռ):

— «Որու որ ծանօթ է Ռուսաստանի «բանի հանգամանքութեան» արհեստը, այդ աջակցութեան հանգամանքը տարակոյս չի վերցներ: Ներկայիս այդ-պիսի նախաձեռնութիւն մը գրգռիչ գործողութիւն մըն է որուն ծանրութիւնը կարելի չէ ծածկել» (Մաթէն):

— «Յեղափոխութիւնը խորհրդային իշխանութեան մեծ ձախողութիւն է: Անոնց համար Սպանիոյ գործերուն խառնուիլը առէն բան է»: (Աքսիօն Ֆրանսէզ, արքայական):

— «Եթէ Հռոմ եւ Պերլին թոյլ կուտան որ կարգ մը օգնութիւններ կազմակերպուին ի նպաստ Զօր. Ֆրանքոյի, կարելի է կարեւորութեամբ եւ ժամանակագրական կարգով պատասխանել թէ ամէնէն առաջ կոմինթէռնն էր որ երկար ատենէ ի վեր կը պատրաստէր Սպանիոյ խորհրդային յեղափոխութիւնը, դրամ, ստոր խռովարարներ եւ յեղափոխական վարիչներ ղրկելով»: (Լ'Էմանսիփասիօն Նասիօնալ, Ռախկին համայնավար Տորիոյի օրկանը)

— «Լէնինի աւետած եւ ուզած այս տիեզերական բռնկումը Ֆրանսան պիտի դարձնէ հսկական էնթէրնասիոնալի զոհերը՝ Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի ազգային դիկտատորներու դէմ մղած պայքարին մէջ»: (Ֆրանսիսթ, փաշական):

— «Յուշափ սրբազան խաչակրութեան ծակատը չէ կազմուած բոլոր ազգերուն համար կարմիր Մոսկուայի դէմ, աշխարհի խաղաղութիւնը նոյնքան անկարելի պիտի ըլլայ որքան եղբայրութիւնը»: (Ժան Ռընօ, «Ֆրանսիսթներուն հրամանատարը):

Ձայն մըն ալ, միւս ափէն.

— «Ամէն համբերութիւն սահման մը ունի, ինչպէս կը շեշտէր երէկ, անգլիերէն թերթ մը: Ֆրանսայի ձեռքերը ազատ են այսուհետեւ, թէ արդարութեան տեսակէտէն եւ թէ ուրիշ ո՛ր կողմէն ալ դիտելով: Ֆրանսա բացարձակապէս չի կրնար ընդունիլ որ զինուի իրենց ապահովութեան հոգածու մեծ ազգերու ցանկէն: Հանելի ըլլալու համար վճռական հակառակորդներու որոնք իր պաշարումը կը պատրաստեն ապստամբներու աջակցութեամբ, Ֆրանսա չի կրնար ընդունիլ իր բարեկամութեանց դաւաճանելու ամօթը եւ անոր հետ, միջազգային օրէնքը: Ան չի կրնար ընդունիլ ԻՐ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ:

«... Ազատ Սպանիոյ համար, որ վախճան է ֆրանսական ապահովութեան, օգնութիւն, դեղ եւ զէնք: Եւ անմիջապէս»: (Վայեան Քութիւրիէ, Իւմանիթէի մէջ, 16 օգոստ.):

Ուրեմն, ա՛լ չէք զարմանար թէ ինչու անվերջ արիւն կը հոսի Սպանիոյ բոլոր քաղաքներուն մէջ, առուներ կազմելով մայթերէն մինչեւ սալայատակները ու եկեղեցիները: ՎԱՀԷ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՈՒՆԸ

(ՍԵՓԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)

ՑԱՆԿ Դ.

Ս. Տէր Թովմասեան	100
Կ. Խաչի Պուլվառ Օտոյի մասնաճիւղէն (Մարսէյլ)	100
Մկրտիչ Մէզպուրեան	50
Զատիկ Էմիրզեան, Իսի-լէ-Մուլինօ	50
Ալֆորվիլէն, ընկեր Եր. Ճանկէօզեանի նախաձեռնութեամբ (Բ. ցանկ, շարունակելի)	
Հմայեակ Քէօսէեան	50
Հրաչեայ Ամիրայեան	50
Գաբրիէլ Քէպապճեան	50
Զատիկ Քոչեան	25
Սիրուն Փապուճեան	20
Նազար Փապուճեան	20
Արթիւր Պետրոսեան	20
Յովսէփ Սահակեան	10
Փաշայեան	10
Յովսէփ Մութաֆեան	10
Տիգրան Պետրոսեան	10
Ոմն	10
	—
Գումար՝	585
Օգոստոս 14ի գումարը	4595
Ընդհ. գումար	5180

ՍԱՆՕԹ.— Բ. ցանկի մէջ Արտաշէս Փաշայեան (Ալֆորվիլ) պէտք է ըլլայ Արմենակ Փաշայեան:

ՀԱՄԱԿՐԱՆՔԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 14 օգոստոս.— Յարգելի խմբագիր, Ներփակ կ'ուղարկենք 100 ֆրանքի չէք մը իբրեւ մեր նպաստակի իրագործման, ՅԱՌԱՋի սեփական տպարան հաստատելու համար:

Վարչութիւնս կը գնահատէ ձեր ձեռնարկը եւ Յառաջի անգին արժէքը մեր ցաւատանջ եւ թափառական ժողովուրդի ցաւերուն համար:

Ընդունեցէք սոյն համեստ գումարը փոխան մեր ազդերու հրատարակութեան: Անկեղծօրէն եւ ջերմապէս յաջողութիւն կը մաղթենք:

Ի դիմաց Պուլվար Օտոյի եւ Լա Քրոթի Կ. Խաչի մասնաճիւղի վարչութեան, Ատենապետուհի՝ Ա. Սուքիասեան, Ատենադպրուհի՝ Արգում... [illegible]

ԷՋՄԻԱԾԻՆ ԿԸ ՀԱՍՏԱՏԷ ՀԱՐԱՒ. ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Երէկ Մարսէյլի Առաջնորդարանէն ստացանք հետեւեալ պաշտօնական գեկոյցը օգոստոս 15 թուականով.— Ամենայն Հայոց Շնորհազարդ Հայրապետը իր գոյգ կոնդակներով, ուղղուած մէկը Մարսիլահայութեան եւ միւսը Տ. Գարեգին Եպիսկ. Խաչատուրեանին, կը հաստատէ զատանձին թեմը Հայոց Հարաւային Ֆրանսիոյ, եւ Խաչատուրեան Տ. Գարեգին սրբազանը կը նշանակէ նոյն թեմին «Ընդհանուր հոգեւոր հովիւ» եւ Հայրապետական «Պատուիրակ», տալով անոր հիրաւունք կանոնաւորելու եւ կարգադրելու զամենայն եկեղեցական-վարչական եւ պետական գործս ի սահմանի առաջնորդական իրաւանց»:

Տ. Գարեգին Եպիսկոպոս, համակերպելով Հայրապետական հրահանգին, ընդունած է իրեն վստահուած պաշտօնը եւ արդէն ձեռնարկած նախնական աշխատանքներու:

ՍԹԱԼԻՆԸ ՊԻՏԻ ՍՊԱՆՆԷԻՆ...

Ինչպէս գրած էինք, այսօր, չորեքշաբթի, տեղի կ'ունենայ Թրոցքի-Զինովիեւ եւ ընկերներու դատավարութիւնը, Մոսկուայի Գերագոյն Ատեանին առջեւ: Ամբաստանեալները 16 հոգի են, մէկը Հայ: Թերթերը կը շարունակեն պնդել թէ Թրոցքի Գերմանիոյ գործակալն է եւ թէ դաւադիրները ծրագրած էին սպաննել Սթալինը եւ ուրիշ վարիչներ: «Իզվեստիա» կը յանձնարարէ խորհրդային քաղաքացիներուն ճանչնալ թշնամիները՝ որ եւ է դիմակի տակ: Ծանր ճարտարարուեստի օրկանը իր կարգին կը փառաբանէ Սթալինը, կոչելով «ամէնէն իմաստուն եւ ամենամեծ հանճարը, մեծ յեղափոխականը»:

Երկուշաբթի օր հակայական միթինկներ սարքուեցան Ս. Միութեան գործարաններուն մէջ եւ բանաձեւեր քուէարկուեցան, դատապարտելու համար դաւադիրները: Առ այժմ երկրորդական գծի վրայ դրուած է սպանիական խնդիրը եւ բազմութիւնները կը կերակրուին նոր դաւադրութեան հէքեաթներով:

ՎՐԱՍՏԱՆ ԽՒ ԻՐ ՍՏԱԼԻՆԸ

Եթէ համեմատութեան մէջ դնենք այսօրուան Խորհրդային Հայաստանն ու Վրաստանը, չենք կարող ծածկել մեր բարի նախանձը հանդէպ մեր հիւսիսային հարեւանների։ Նրանց հայրենիքը հասած է իր առաւելագոյն նպատակներին. Խ. Վրաստանը թէեւ զուրկ է կատարեալ անկախութեան պտղներից, բայց դրա փոխարէն գրաւում է այնպիսի առաջնակարգ դիրք Խ. Միութեան մէջ եւ այնպիսի առատութեամբ օգտւում է նրա նիւթական միջոցներից, որ ամէն մի իրատես վրացի հայրենասէրի համար այժմեան վիճակը թւում է գերադասելի որեւէ այլ իրաւական պետական ձեւակերպումից։

Նախկին անկախ Վրաստանի փոքրամասնական վարիչները երազում էին վերակենդնել Մեծ Վրաստանը Թամարա Թագուհու սահմաններով, որոնց մէջ պիտի մտնէին Հայաստանի հիւսիսային մասերը մինչեւ Սեւանայ լիճը (լաւ է Արաքսի մասին չէին խօսում, որովհետեւ Թագուհու երկու հայազգի զօրավարների՝ Իւանէ եւ Զաքարէ հայ-վրացական բանակով հասել էին մինչեւ Թաւրիզ), Արդահանի շրջանն ու Սեւ ծովի ափերը, մինչեւ Տուապսէ. Նրանք այդ երազը չիրականացրին, բայց այնուամենայնիւ իրենց յաջորդ մեծամասնականներին թողեցին մի Վրաստան, որ ոչ միայն պարունակում է իրենց ժողովրդի բնական հողերն ամբողջութեամբ, այլ եւ Աջարացիների, Աբխազների, Օսերի երկիրները, ինչպէս եւ Հայաբնակ ու Թրքաբնակ գաւառներ. Համրապետութեան ազգաբնակութեան 60 առ հարիւրը միայն պատկանում է վրացական ազգին։

Վրաց խորհրդային մատուցողականութեան առջեւ բացուած է չտեսնւած յայն ճանապարհ առաջնորդելու իրենց ժողովուրդը դէպի մշակոյթային ու տնտեսական ամենաբարձր նուաճումներ. եւ նա այդ անում է հիմունքի արժանի եռանդով ու նուիրումով։ «Ամենայն իրաւամբ կարելի է ասել, որ Խ. Վրաստանը ընթանում է համբաւոյ Միութեան երկու մեծագոյն հանրապետութիւնների՝ Ռուսաստանի եւ Ուկրայինայի հետ», գրում է «Իզվեստիա»յում Վրաստանի կ. Կոմիտէի նախագահ Մախարաձէն։ Ցուցակագրութեան թւերը, որ կատարել է այս երկու տասնեակ տարիներում Խ. Վրաստանը չմնացուցիչ է. Վրացական էջերում դժուար է թւել այն ամէնը, ինչ իրականացուել է այնտեղ. յիշենք միայն էլեկտրական ուժի արտադրութեան Ձր կայանները, քիմիական, մետաղամշակման, մեքենայագործական, շաքարի, թէյի եւ այլ խոշոր արդիւնաբերական ձեռնարկները. ճանապարհների ընդարձակ ցանցի կառուցումն ու հիմնական երկաթուղու էլեկտրականացումը. երկրագործութեան անօրինակ բարձրացումը եւ մանաւանդ մերձարեւադարձային բոյսերի մշակութեան ընդարձակումը, որ մէկ ու կէս հազար հեկտարից հասել է 41 հազարի. թէյի 26 նոր գործարաններ են շինուած. ցիտրուսների արտադրութեան համար մինչեւ օրս թափւած ջանքերը բաւարար չհամարելով Համամիութենական Ժողկոմխ ու կուսակցութեան Կեդր. [illegible] յիշեցին Վրաստանի որթատունկեր

Վրաստանի այսօրուան փայլուն վիճակը որոշ չափով արդիւնք է անցեալի առարկայական պայմանների։ Նա իր աշխարհագրական դիրքով հեռու է եղել Հայաստանի վրայ խաչաձեւող ռազմական ճանապարհներից. թէեւ երբեմն ասպատակւել է բարբարոսներից, բայց թիկունքը տւած անանցանելի Կովկասեան լեռնաշղթային ու կռնակը՝ ծովին, անհամեմատ աւելի չատ է ապրել ինքնուրոյն կեանքով, քան մենք։ Վրացական թագաւորութիւնը խաբէութեամբ բռնագրաւուեց ռուսական իշխանութեան կողմից ԺԸ. դարի վերջին միայն. Աշխարհագրութիւնը նպաստել է վրաց ժողովրդի պահպանման ու ամփոփման. բայց նա անբաւական կը լինէր բանալու նրա առջեւ փայլուն ապագայի հեռանկարը, եթէ օժտւած չլինէր մի քանի բացառիկ առանձնայատկութիւններով։

Դժուար է գտնել մի այլ ժողովուրդ, որ գանգուածօրէն լինի այնքան հայրենասէր, որքան Վրացին. Ի՛նչ քաղաքական հոսանքի ու ի՛նչ ընկերային դիրքի էլ պատկանի Վրացին, ամէնից առաջ վրացի է։ Նա ոչ միայն Հայերից շատերի նման չի քողարկում իր ծագումը ո՛ւր էլ լինի, այլ եւ ցուցադրում է ցայտուն կերպով, առանց կեղծիքի ու համակրելի միամտութեամբ։ Վրացին համոզւած է, որ աշխարհ բան է Վրացի լինելը. Տասը Վրացի չէք գտնի, որ այնքան բազմաթիւ Հայերի նման, օտարական ազգանուններ ու անուններ ունենան։ Այնքան բազմաթիւ հանդիպումների ընթացքում չտեսայ մի հատ Վրացի, որ ռուսերէն խօսի առանց իր բնիկ առոգանութեան [illegible], որովհետեւ նախ եւ առաջ հիմնականին սովորում են իրենց մայրենի լեզուն, իսկ վրացերէնը այնքան ամբողջէն ձեւաւորւած է նրանց հնչիւնի եղանակը, որ այլ լեզու երբեք առաջ [illegible] խօսելիս նրանից ազատել չեն կարողանում, համառաբար չեն էլ ցանկանում։ Միմեանց հանդիպելիս անկարելի է վրացերէնից զատ այլ լեզու գործածեն. կասկածից զերծ է, որ Զօռդաշվիլին (Ստալինը) եւ Օրջոնիկիձէն Կրեմլի մէջ խօսում են վրացերէն եւ որ համախորհրդային բարձր ատեաններում նրանց արտասանած ռուսերէն ճառերի մէջ լսւում է վրացական շեշտը։ Ճառում են համամարդկային խնդիրների մասին, բայց նրանց հոգու խորքում ալեկոծում է պաշտելի Քարթվելիան (Վրաստան) եւ ոչ Ստալինն է մոռանում մի վայրկեան, որ իրեն տուել է Վրաստանը եւ ոչ էլ Վրաստանն է մոռանում, թէ ինքն է տուել Ստալինը.

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԻՏԱԼԻԱՅԷՆ

ԴԷՊԻ ԼԵՌ

Արձակուրդի շրջան է։ Ամէն մարդ կը շարժի։ Իտալիան լեցուն է օտարականներով որ կը հասնին նաւերով, ինքնաշարժերով եւն.։1936ի օտար այցելուներու թիւը արդէն հասած է 3 միլիոնի։ Ծովի ափրահար կ'որոշենք լեռ մեկնիլ։ Քիչ չէ թիւը անոնց, որ ամուրբութեան շրջանին ափրահար չէկերու իրենց կեանքը կապած են թուխի մը....։

Կը մեկնինք առտուն կանուխ։ Քաղաքը քունի մէջ է դեռ։ Այս վիճակին մէջ իսկ Միլանը գեղեցիկ է։ Մեր բարեկամին ինքնաշարժը նոր ըլլալով, տեսլուած ենք արագութիւնը յափշտակել, ինչ որ հանգստացուցիչ պարագայ մըն է մեզի ընկերացող տիկիններուն համար։

Դաշտերու մէջէն երկու ժամուան մանք մը եւ Պրէշիա քաղաքը կը հասնինք։ Բլուրներու վրայ կառուցուած ճարտարապետական քաղաք մը։ Ջեն պակսիր սակայն, ինչպէս ամէն իտալական քաղաքի մէջ, հետաքրքրական հնութիւններ ու նորութիւններ։ Կ'այցելենք վերջին նորութիւնը «Յաղթանակի հրապարակը»։ Երեք կամ չորս տարի առաջ կառուցուած ուղղանկիւնաձեւ հրապարակ մը, բոլոր շէնքերով նոր։ Ակադեմիկոս Բիաչենթինին իր այս ամբողջական գործով, մեզ կը համոզէ թէ յաջողած է իտալական նոր ոճ մը ստեղծել։ Ոճ մը որ նոր ըլլալով հանդերձ հիւսիսային երկիրներու ազդեցութիւնը չի կրեր, բայց ուր կարելի է հոռմէական ոճի ազդեցութեան հետքեր գտնել։ Վերադարձին վերապահելով աւելի երկար այցելութիւն մը քաղաքին ուր կ'ըսեն թէ թաքնուած ուրիշ գեղեցկութիւններ կան, կը հեռանանք։ Հեռուն կը նշմարուի Կարտա լիճը։ Իսկական ծով մը իր ընդարձակութեամբ ու իր կապոյտով. Մեր ինքնաշարժը կը սուրայ կարակշանայ կուչուած ճամբուն վրայէն։ Մեր աջը լիճը, մեր ձախը պարտէզներ լիմոնեներու ու նարինջներու։ Այս ճամբան, որուն պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ երկու տարի առաջ, ճարտարապետութեան գլուխ գործոց մըն է իր կառուցումով. Ճամբան մը փապուղիներ մէկ փորը մասը յուսաւորուած ելեկտրական լոյսով, իսկ մեծ մասը բնական լոյսով, շնորհիւ խոշոր ճարտարապէտներու գեղարուեստական ճաշակին ու կարողութեան։

Կ'անցնինք Կարտոնէէն. Համբաւաւոր պարապ են, թողանոթը լուռ է. Հրամանատար եւ բանաստեղծ Տ'Աննունցիոն ուրեմն դեռ անոր քոյն մէջ է։

Լիմոնէ.— Նախկին աւստրիա-իտալական սահմանը։ Անցեալը յիշեցնող ոչ մէկ հետք։ Ռիվա, լիճին եզերքը վերջին քաղաքը մեր առաւօտեան նախաճաշը կ'ընենք եւ յափշտակուած, երկարօրէն կը դիտենք Կարտան։ Վերջին բարեւ մը լիճին եւ կը հեռանանք։ 42 քիլոմեթրի վազք մը եւ կը մտնենք Թրէնթօ, Չէզարէ Պաթթիսթիի ծննդավայրը։ Քաղաքին ամէն կողմէն կը տեսնուի դղեակը ուր այս հայրենասէրը, վիրաւոր ըլլալով հանդերձ, Աւստրիացիները կախաղան բարձրացուցին։ Քաղաքին կեդրոնական հրապարակը, Տանթէի արձանը, մէկ ձեռքը «Աստուածային Կատակերգութիւնը», իսկ միւս ձեռքը ուղղած դէպի հեռաւոր լեռները, դէպի Իտալիոյ բնական սահմանները։ Դեռ կը լսենք, խոշոր երիտասարդութեան, պատերազմի շրջանին աղաղակները,

Թրէնթօ, Թրիէսթէ կամ մահ։ Այդ երազը տարիներէ ի վեր իրականութիւն դարձած է եւ ներկայ սերունդը նոր յաղթանակներով խանդավառուած, վստահութեամբ կը նայի ապագային

Մեր ճամբուն վրայ, վերջին կարեւոր քաղաքը Պոլցանօն է։ Զարմանքով կը տեսնենք որ երեք տարուան ընթացքին զգալապէս կերպարանափոխուած է քաղաքը։ Նոր շէնքեր, նոր կամուրջներ, ճարտարարուեստական նոր հաստատութիւններ։ Գարեջուրը դեռ ի պատուի է ամէն կողմ, բայց զգալի է նաեւ իտալական քաղաքակրթութեան արագ թափանցումը։

Բաժակ մը գարեջուր, երկաթ մը բարեկամներուն եւ կը մեկնինք բարձրանալու համար։ Օդը անմիջապէս կը զովնայ, տեսարանը կը փոխուի։ 1753 մէթր բարձրութեան վրայ կը գտնենք Քարէցցա լիճը, նոճիներու մէջ թաղուած նկարիչի երանգապնակ մը։ Վերջալոյսին Մէյտա ենք։ Այստեղէն անցրնենք մեր արձակուրդի շրջանը։ Տարբեր աշխարհ մը։ Կանաչ դաշտեր, գոյնզգոյն ծաղիկներով, առուներ ու գետեր իրենց երգով, հեռուն լեռներ անսահման նոճիներու անտառներով, դեռ աւելի հեռուն, Կարթելը 2800 մէթր, Վայոլէթը 2300 մէթր, Սասալունկօն 3200 մ.— Մարմոլատան 3400 մ. բարձր, ժեռուտ՝ ձիւնապատ լեռներ։ Բնութեան ծոցը կը գտնուինք, ուր կարելի է ազատօրէն շնչել.

Անհամբեր կը սպասենք այն վայրկեանին երբ աւելի պիտի մօտենանք հեռաւոր այդ հսկաներուն եւ եթէ ճիշդ է բանաստեղծին բսածը թէ «լեռներն ալ հոգի մը ունին», իմանալու անոնց խորհուրդը, լսելու իրենց անկեղծ բարեկամի բարի խօսքը. Մեր ճանապարհի ընկերը պիտի ըլլայ Արագածէն ժայռի փոքրիկ կտոր մը, որ մեզի համար ամբողջ աշխարհ մըն է

Ա. ՍԱՐԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԵԼՃԻԿԱՅԷՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԸ

— . —

Պելճիքայ ընկերվարական կուսակցութիւնը իր վերջին ընդհանուր ժողովին մէջ ընդունեց առարկայ բրաւ ժողովրդական ճակատի կազմութեան հրաւէրը, որ տարիէ մը ի վեր սոսիալական պահանջ մը դարձած էր։

Այդ մասին կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը ղեկոյց մը կարդաց, որուն մէջ պարզեց այն բանակցութիւնները, զորս կուսակցութեան պատգամաւորները վարած էին վերջերս համայնավարներուն եւ քրիստոնեայ ռամկավարներու (աշխատաւորական թեւէն) հետ։

Ընդհ. քարտուղարին կարծիքով, համայնավարները տրամադիր կ'երեւնան կարգ մը զիջումներ ընելու, իրականացնելու համար բաղձալի միութիւնը։ Հաւանական է որ խիստ մօտաւոր ապագայի մը մէջ կարելի ըլլայ համաձայնութիւն մը գոյացնել երեք կուսակցութեանց միջեւ, պայքարելու համար ֆաշականութեան դէմ։ Պէտք է ուրեմն շարունակել բանակցութիւնները, փութացնելու համար ժողովրդական ճակատին կազմութիւնը։

Ընդհ. ժողովը լսելով այդ մասին զանազան ճառախօսներու կողմէ յայտնուած թեր ու դէմ կարծիքները, հետեւեալ դեկոյցը հաղորդեց մամուլին

Պելճիքայ ընկերվարական կուսակցութեան ընդհ. ժողովը նկատի առնելով ժողովրդավար կուսակցութեանց պատասւոր տրամադրութիւնները ի մասին հաւաքական գործունէութեան մը, պաշտպանելու համար սահմանադրական ազատութիւնները, յուզումով կը վերյիշէ վերջին գործադուլի ընթացքին երեւան եկած համերաշխ գործակցութիւնը աշխատաւորական բոլոր հաստատութիւններուն մէջ, եւ այս առթիւ կ'առաջարկէ մասնախումբ մը կազմել, շարունակելու համար թափուած ջանքերը եւ առաջ բերելու բաղձալի միութիւնը ընկերվարականներու, համայնավարներու եւ քրիստոնեայ ռամկավարներու միջեւ։

Պելճիքայ ժողովրդական ճակատը իր կազմութեամբ կը տարբերի Ֆրանսայի ժողովրդական ճակատէն։ Հոս, արմատականները անկշռելի հատուած մը կը կազմեն «Ազատական» անունին տակ, ներկայացնելով քաղքենի դասակարգը, եւ երկու տասնեակ երեսփոխաններ կը հաշուեն պելճ խորհրդարանին մէջ։ Միւս կողմէ, համայնավարները, որոնց երեսփոխաններուն թիւը 9 է, ընդդէմ 70 ընկերվարականներու, երկրին բանուորական ուժերուն հազիւ մէկ տասներորդը կը ներկայացնեն։ Այս պայմաններուն տակ, հոս Ֆրանսայի մէջ գոյութիւն ունեցող ժողովրդական ճակատին նման համախմբում մը դատապարտուած է միայն ընդդիմադիր փոքրամասնութիւն մը կազմելու։ Միակ, սոր հակառակ, Պելճիքայ մէջ գոյութիւն ունի գործաւորներու ուրիշ կարեւոր դասակարգ մը, որոնք կաթոլիկ դաւանանքին կը պատկանին եւ հինէն ի վեր կը կրեն տիրող կաթոլիկ կուսակցութեան ազդեցութիւնը։

Ինչպէս գիտենք, վերջին գործադուլներու ընթացքին, ընկերվարականները եւ քրիստոնեայ ժողովրդավարները իրենց պահանջները արժեցնելու եւ վերջնական յաղթանակը ապահովելու համար, միացեալ ուժերով պայքար մղեցին։ Հիմա, երկու կողմէն փափաք կը յայտնուի շարունակելու այդ գործակցութիւնը, ժողովրդական ճակատի, կամ աւելի ճիշդը ժողովրդավար ճակատի անունին տակ, պայքարելու համար ֆաշականութեան դէմ, եւ անխախտ պահելու ժողովրդական այն բոլոր ազատութիւնները, որոնք նուիրագործուած են պելճ սահմանադրական օրէնքներով, եւ անայլայլ կը գործադրուին աւելի քան հարիւր տարիներ, Պելճիքայ անկախութեան հիմնարկութենէն ի վեր։

Այս տեսակ ժողովրդավար միացեալ ճակատ մը կոչուած է պելճ խորհրդարանին մէջ կազմելու կարեւոր մեծամասնութիւն մը։ Այս ուղղութեամբ լուրջ ձեռնարկներ կը կատարուին եւ մեծ յոյս կայ որ անոնք ի մօտոյ նպաստաւոր արդիւնքի մը յանգին։

Այն օրը երբ կարելի ըլլայ իրականացնել այդ միութիւնը, ժողովրդավար անխորտակելի ճակատ մը պիտի կազմուի խորհրդարանին մէջ։

ՀՐ. ՏԵՐՈՍԵԱՆ

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆԻ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔՈՅԹԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

— . —

ԽՄԲ.— Մեր Փարիզի աշխատակցի [illegible] հետ զուգընթաց, Պերլինի եւ Համ[...] պուրկի մեր թղթակիցներն ալ գրա[...] թիւններ ղրկած են Ողիմպիական[...] մասին, որ փակուեցաւ կիրակի [...] Կը քաղենք կարգ մը նորութիւն[...] միայն։—

ՊԵՐԼԻՆ, 14 Օգոստ.— Տոմսակ [...] նել հազուադէպ է. մինչ ծախուա[...] են, նոյնիսկ սուղ տոմսերը։ Շատ[...] տարներ մարզադաշտին ներս չմ[...] կը պատրաստուին իրենց երկիրը [...] բաղտանալ, եթէ անուղղակի միջո[...] մը կամ ձեռքէ տոմսակ չճարեն. [...] ուրն բազմութիւն մեծ մուտքերու [...] նստարած բակերուն մէջ, տոմսա[...] տոմսա՞կ....։ Հարիւր հազարա[...] բազմութիւն կը լենայ օրը քանի [...] անգամ, հսկայական ամփիթատրո[...] ներուն մէջ եւ քանի մը ժամ ոտքի [...] բայ կենալով դիտելու տեղ գտնե[...] բախտաւորութիւն կը համարուի [...] Պէտք է ըսել սակայն որ այս եռօր[...] ուն մէջ մեծ մաս ունի Գերմանի[...] գաւառը։ Շնորհիւ հիւրախնութեան [...] ջոցով ուժ ամբարելու համապատա[...] կազմակերպութեան, մեծ մեծ խմ[...] բերով Պերլին կ'այցելեն եւ կը վայ[...] լեն անբաղդատելի աժանութիւն՝ ճ[...] բու, ապրուստի թէ հանդիսութեա[...] տոմսերու։ Նման դիւրութիւններ [...] ուած էին նաեւ օտար երկիրներէ [...] ցելուներուն, բայց ո՛չ մէկ համեմա[...] տութիւն տեղական այդ բացառ[...] կազմակերպութեան գիներուն հետ[...] Այս առթէն օգտուած էին քառասու[...] նի չափ Հայեր զանազան երկիրներէ[...] Բուն մարզիկներու մէջ ալ ապահով[...] բար Հայեր կային։Անշուշտ օր մը մ[...] մարզիկներն ալ առիթը պիտի ունե[...] նան միջազգային մրցումներու մէ[...] ներկայանալու մեր հայրենիքի անու[...] նով, մեր դրօշով եւ մեր ազգային [...] մամիկներով։

— Պերլինի «Հայ Երիտասարդ» Մի[...] ութիւնը ըստ իր աւանդութեան, երէկ, հինգշաբթի երեկոյ, Հայրենակցական հանդիպում մը կազմակեր[...] պած էր Պերլին եկած Հայերը եւ գի[...] տութը հրաւիրելով Լանտվէհռ Քանա[...] նոյի գեղեցիկ սրահներէն մէկուն մէջ[...] Քանի չափ ոչ-Հայեր ալ պատուա[...] էին հաւաքոյթը։ Խօսեցաւ Միութեան վարիչը «... Մանաւանդ ԺԱ. Ողիմ[...] պիականի առթիւ մեր աչքերուն առ[...] ջեւ մօտ կը տեսնենք ամբողջ աշխար[...] հի երիտասարդութիւնը եւ կը հաս[...] նենք մենք մեզի թէ ինչո՞ւ մենք [...] չունինք մեր երիտասարդական կա[...] կազմակերպութիւնը։ Հայ ժողովու[...] դի մէջ կայ ամէն ուժ, բայց չկա[...] գործակցական ոգի։ Ուր որ դիմենք[...] ալ թէ ձախ, կը տեսնենք որ ժողո[...] վուրդները կ'աշխատին մէկ դիմագ[...] ծել իրենց երիտասարդական ուժե[...] րուն։ Ի՞նչու չունենանք մենք ալ մ[...] երիտասարդական ընդհանուր միու[...] թիւնը կամ համադաշնակցութիւնը[...] Ձեզի ծանօթ է որ Պերլինի «Հայ Երի[...] տասարդ» միութիւնը իր կարելի[...] փորձած է գործակցութիւն ստեղծե[...]

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ ՓՈԼ ՔԱՄՊՈՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

Վերը, Պալատին մէջ, համաձայն սովորութեան՝ հաւաքուած էին մեծ մէկերը, նախարարները զօրավարները։ Ճաշը գանելիք բան էր։ Սուլթանը, որ շատ զուարթ դէմք մը ունէր, ինծի շարունակ կը խօսէր սուլթանական խնդիրներու մասին, ու կ'ուզէ որ իրեն խորհուրդ տամ անմիջապէս առաջարկել Իշխանին ճանաչումը։ Անպատեհութիւն չկամ տեսնել։ Եւ ահա, ճաշէն վերջ, հրահանգ տուաւ խմբագրել հեռագրական շրջաբերական մը իր դեսպաններուն ուղղեալ՝ հաղորդելով ճանաչումը։ Ցետոյ ինք սրբագրեց, եւ ինծի ցոյց տուաւ, այսպէս հաստատելով գիւանագետի իր կարողութիւնը։ Մեծ դահլիճին մէջ, ուր մնացած էինք Իպէքի (Ֆրանսական դեսպանատան առաջին թարգման) եւ դեսպաններու հիւրամեծարին հետ, կանչել տուաւ Թուրք նուագածուներ, որոնք ծալապատիկ նստան եւ սկսան միաժամանակ երգելով՝ նուագել հին եղանակներ, որոնց կ'ընկերանային յարատեւ նուագարաններ, մէկը միւսէն աւելի ալլանդակ։ Մարդ ինքզինք պիտի կարծէր 89ի Ցուցահանդէսին Rue du Caireի մէջ։ Դժոխային ժխոր մը։ Եւ այս աղմուկին մէջ սուլթանը կը շարունակէ խօսիլ Իպրահիմ պէյի հետ, որ Ֆրանսերէնը լաւ չգիտնալուն՝ թարգմանած առեն կը փնտռէ բառերը։ Շատ դժուար կը լսենք ինչ որ կ'ըսեն մեզի, կը պատասխանենք որքան կրնանք, եւ այսպէս երկու ժամ։ Թոյլ եւ ես սպառեցանք այլեւս։ Կ'արժէր որ վերջապէս ազատուէինք։ Սուլթանէն խնդրեցի որ Լուվրի Թանգարանին նուիրէ Տելլոյի հռչակաւոր արձանթեայ անօթը, որուն երազը կը տեսնէ Հէօզէ գիշեր ցերեկ։ Ն. Վեհափառութիւնը նուէր ըրաւ զայն։

9 Ապրիլ 1896

Շատ զբաղած եմ եւ ժամանակ չունիմ երկար գրելու։ Երէկ ճաշի հրաւիրած էր Պուլկարիոյ իշխան Ֆէրտինանտը։ Եկաւ արտակարգ չքաւ խումբով մը,— Լուդովիկոս ԺԴ. իր եաւէն այսքան մարդ չէր տաներ տեղ մը երթալու ժամանակ։Կը սիրէ շքեղութիւնը, համազգեստները, շքանշանները, անթիւեթը։ Պէտք էր որ մեկնէր այսօր, սակայն կ'ըսեն թէ պիտի յետաձգէ մեկնումը։ Շփոթ ու վարանոտ միտք մը ունի, ինքզինք կը կորսնցնէ հազար տեսակ խառնաշփոթութիւններու մէջ, անհունս կը բարդացնէ ամէնէն պարզ բաներն անգամ։

Կը կարծեմ թէ սիրահար է պզտիկ սպասուհիներու (էնթրիկ)։ Ինծի բսաւ թէ Պոլսէն հեռանալէ վերջ պիտի հանդիպի միայն Փարիզ ու Փեթերպուրկ, այցելութիւն տալու գերիշխան, ազատագրող ու բարեկամ պետութեան, որ իրարու մօտեցուց Սոֆիան եւ Փեթերպուրկը, ահա իր ծրագիրը։ Ինչո՞ւ սակայն մեզի պատմել այսպիսի գրգռութիւններ, քանի որ հրաւէր ստացած է Գերմանիոյ կայսեր կողմէ 30 Ապրիլին համար եւ պիտի երթայ Պերլին։ Աւելի լաւ կ'ընէր, եթէ ըսէր թէ պիտի այցելութիւն տայ վեց մեծ պետութեանց, որոնց ճանաչումը անհրաժեշտ էր ամրացնելու համար իր գիրքը։ Ամէնուն շատ բնական պիտի թուէր ասիկա։

Երէկ երեկոյ մեզի հացկերոյթ մը տուաւ 60 հրաւիրեալներով։

Ներկայ էին բոլոր դեսպանները, նախարարները, եւայլն եւ Թուրքեր։ Ճաշերը շատ գէշ էին։ Իշխանը թէեւ նախապէս ինծի յայտնած էր ատիկա՝ խնդրելով որ առաջուընէ ճաշած գամ, գոցելու համար սուլթանին խոհանոցին թերին։

16 Ապրիլ 1896

Վերջապէս մեկնեցաւ իշխան Ֆէրտինանտը։ Ինծի նուիրեց իր մէկ լուսանկարը՝ կարճ տարատով քաշուած։ Բոլոր մատներուն վրայ մատանիներ ունի, դաստակին վրայ՝ ապարանջան մը,— մինչ ի նշան իր հաւատքի, երեւալու, անթիւեթի անձնքին։ Սուլթանը եւ ինք իրար սիրեցին առաջին իսկ հանդիպումին։ Այս երկու նկարագիրները շատ լաւ կը յարմարին իրարու։ Մնաց որ իմ հետս ալ ծայր աստիճան սիրալիր էր։

8 յունիս 1896

Երէկ առեւանգեցին տիկ. Գրանժանը, Եալովայի ջերմուկներուն տնօրէնին կինը, միասին՝ Սերպիոյ դեսպանատան Ա. թարգմանին կինը եւ մանկամարդ աղջիկ մը 22 տարեկան։ Աւազակները կը պահանջեն 15 հազար թրքական ոսկի փրկագին (345,000 ֆրանք), 5 օրուան ընթացքին, սպառնալով սպաննել զանոնք՝ եթէ հետապնդուին։ Առեւանգումը տեղի ունեցած է ջերմուկներուն մօտիկը, ճեմավայրին վրայ։

Այս առտու այցելեցի արտաքին նախարարին։ Ընդունեց որ Բարձր. Դուռը վճարէ փրկագինը եւ Պալատ մեկնեցաւ, կարգադրելու համար այս խնդիրը։

Առեւանգուած տիկինը իր ամուսնոյն ուղղած է նամակ մը, որ ինծի յանձնուեցաւ։ Կը գրէ թէ աւազակները մեծ հոգածութիւն ցոյց կուտան հանդէպ իրեն։ Բոլորը աւազակներու հետ միասին կը գիշերեն անտառին մէջ։ Տրուած սնունդը գոհացուցիչ է, իրենց հանդէպ ցոյց տրուած վարմունքը՝ բարեկիրթ։ Աւազակները գիրենք առեւանգեր են սխալմամբ։ Կարծեր են թէ ձեռք ձգած են հարուստ Հայու մը ընտանիքը, որուն կը հետեւէին։

12 յունիս 1896

Այսօր դրամատունէն ինծի բերի[...] 345 հազար ֆրանքը, իբրեւ փրկագի[...] տիկ. Գրանժանի։ Այս ոսկիները [...] ուած են երեք պզտիկ ծանր արկղ[...] րու մէջ։ Երբեք այսքան ոսկի ունե[...] ցած չէի մօտս Սակայն կը թուի թէ Բարձր. Դրան կողմէ ղրկուած Ոստի[...] Նախարարութեան պաշտօնեան յիմ[...] րութիւններ կ'ընէ եւ գործը կարծե[...] պիտի խառնուէր։ Ինծի կը բերե[...] տիկ. Գրանժանի կողմէ գրուած նա[...] մակներ, ուղղեալ իր ամուսնոյն, ին[...] պէս եւ աւազակապետին նամակը շա[...] լաւ խմբագրուած։ Այս պարոնները [...] րենց մօտ ունին ամէն բան, որ ան[...] հրաժեշտ է գրելու համար, որովհետ[...] պատանդներուն միջոցներ հայթայթ[...] անոնց ճակատագրով զբաղիլ տալու նպատակաւ։ Թուէ կը ճաշէ եւ կը ղ[...] չերէ դեսպանատան մէջ եւ երէկ առ[...] տուընէ ի վեր շարունակ Պալատ կը վազէ, իմ անունովս հարկ եղած յե[...] զուն գործածելու համար կացու[...] թեան մասին։

լու համար ուրիշ երիտասարդական կազմակերպութիւններու հետ, 1933էն ի վեր եւ կարելի է ըսել որ առաջին մարտիկը եղած է այդ շարժումին, մարտիկը ըսենք, որովհետեւ այն ատեն շատ քիչեր կային որոնք պիտի համարձակէին այդ ձեռնարկին։ Կ'ուզենք ըսել թէ ուրախութեամբ կը յայտարարեմ թէ ուրախութեամբ պատասխանած ենք Ձեր կոչին։ Հայ երիտասարդութիւնը թօթափելէ ետք միայն վտանգ մը, ունակութիւններ, հակամարտութեան եւ ուրիշ ձեւի, պիտի կրնայ ձեռք առնել բոլոր ազգային կեանքի ղեկը եւ համարձակ ու արդար յոյսերով ներուժ եւ ամէնէն առաջ միջազգային կրկէսին մէջ։ Կեցցէ՛ հայ ցեղը»։

Ցետոյ կարճ բացատրութեամբ մը Հրապարակ դուրս եկած այլ պատճառներէ գերմաներէն գրքոյկը Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի մասին, մեծապէս տրամադրելով ներկաներուն։ Նաեւ ցոյց տուաւ սեղանին վրայ դրուած հայրենի հողը զոր առաջած են Հայաստանէն եւ ինչպէս Դանիէլ Վարուժան կ'ըսէ՝

«Գրասեղանիս վրայ սա
Սկաւառակին մէջ կայ բուռ մը հող
բերուած հոն
Հայրենիքի դաշտերէն»։

Այդպէս ցուցուց գալն մեր հայրենակիցներուն, այդ «Մեր մատուռներ», եւ «Կարմիր Հողը» ամբողջութեամբ արտասանեց Գ. Շաւարշ Ցարութիւնեան։ Երգչախումբը երգեց «Մեր Հայրենիք» եւ ուրիշ երգեր։ Գ. Արա Մովսէսեան արտասանեց «Քաջորդւոյն թաղումը» եւ յաջորդաբար իրենց բաժինը բերին Գ. Ֆէրմանեան (Հայաստան երկիր դրախտավայր), Օր. Օ. Նազարեան (պար), Գ. Ա. Մեհրաբեան (ջութակ)։

Հաւաքոյթին «Հայրենակցական Հանդիպումի» բաժնին վարիչը յայտնեց թէ «կարօտը ունինք հայ դէմքերու եւ թէ ցեղի ուժն է որ մեզ իրարու քով բերել եւ իրարմէ հանոյք զգալ կուտայ, եւ խնդրեց հիւրերէն արտայայտուիլ իրենց տեղերու երիտասարդական կազմակերպութիւններու մասին։ Խօսեցաւ Ֆիլիպէի Հ.Մ.Ը.Մ.ի վարիչներէն Գ. Սիմոն Ճամճեան, ուրախալի տեղեկութիւններ տալով իրենց մարզական կազմակերպութեան շուրջ, նաեւ ընդհանուր թիւերով ներկայացնելով Պուլկարիոյ եւ Ֆիլիպէի գաղութը։

Խօսեցաւ Լոնտոնի երիտասարդներէն Գ. Գէորգեան, իր կարգին ուրախացնելով մեզ որ Լոնտոնի հայութիւնը չմեռնի այլասերի։ Աշխատանք կը թափուի հայերէն լեզուն պարտադիր դարձնելու համար երիտասարդութեան մէջ։ Խօսեցաւ Գ. Մկրտիչ Մալումեան, Ֆրանսայի հայ գաղութին, Միութիւններուն եւ մարզական կազմակերպութիւններուն մասին տեղեկութիւններ տալով

Այս ընդհանուր հաւաքոյթէն վերջ յուսալի է որ խորհրդակցութիւններ կատարուին գործնական քայլեր առնելու համար դէպի համագործակցութիւն եւ միաձոյլ երիտասարդական կազմակերպութիւն։

Երգչախումբը «Լուսին չկար ծով փակեց հանդէսի պաշտօնական մասը։ Ներկաները չէին բաժնուեր հայրենակցական այս սաք մթնոլորտէն եւ կը շնորհաւորէին երիտասարդութիւնը իր ջանքերուն համար։

Գ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

ՎԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

«ՅԱՌԱՋ»ը

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. ԽԸՋԻ ՍԱՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

— . —

ՆԻՍ, 13 Օգոստ.— Սիրելի «Յառաջ», Նիս գտնուելով՝ առիթով մը գացի տեսնել Սաները — կայանը — Տր. Կ. Խաչի։

Առաւօտեան ժամը 9.30 է։ Ներս կը մտնեմ եւ կը յայտնեմ իմ այցելութեանս շարժառիթը։

Տիկ. Մելիք-Մինասեան զիս սրտանց կ'առաջնորդէ, ուր սաները մարզանք կ'ընեն ծովային հագուստներով, Տիկ. Բարբրդեանին ղեկավարութեամբ։

Կարգապահութիւնը, մարզանքի սէրը աչքի կը զարնէ։ Ի՜նչ անուշիկ Արմէններ եւ Արմենուհիներ, որոնք եփեր են Միջերկրականի արեւոտ արեւին կիզող վերջ, իրենց մէկնումին տարիքը հանգիստ ունին, բայց որովհետեւ չպիտի կրնամ ներկայ գտնուիլ, պատիւ կ'ընեն ինծ շարունակել հանդէսի բաժինը։

Խմբերգներ, արտասանութիւններ, որոնց մաքուր առոգանութիւնը, համարձակ ու վայելուչ, շատ ուրախալի է եւ գովելի։ Իրենց ծնողքները կրնան շատ երջանիկ եւ երախտապարտ ըլլալ Տր. Կ. Խաչի բերած այս պատեհութեան համար։

— «Արեւ, Արեւ», երգեց Փ. Միքայէլեան։

— «Արեւ, Արեւ տուէք, ձեր պզտիկներուն» կ'ըսէ մեր համակրելի Շ. Նարդունին «Հայ Բոյժ»ով։

Արեւի եւ օդ-ծովի՛ բարիքները վայելելու համար, հոս եկողը կը տեսնէ։

Շնորհակալութիւններս յայտնելով, կը բաժնուիմ խոր տպաւորութեամբ։ Քանի մը վերջ, ճամբուս վրայ վերադարձիս կը հանդիպիմ սաներուն, որոնք կ'երթային լոգանքի, այս անգամ Օր. Ցամէկ Մերանկիւլեանի հսկողութեամբ։

Քայլերս տարբեր ձամբով չեն յառաջանար։ Ձգեցնել աղուոր օդին մէջ անոնց հրճուանքը, ճռուողիւնը մեծապէս զգեցնելը պիտի ըլլար ինծ համար։ Կ'ընկերանամ անոնց։ Օր. Ցամէկի բարի եւ սիրալիր հրամաններով կը մտնեն ծով, կարծես ծովը իր մէջ [illegible] պզտիկներուն իր տես կը խայտայ անոնց հոգիներուն պէս։

Ի՜նչ ուրախութիւն

Տաք վայրկեան յետոյ դուրս կ'ելլեն բոլորը. կը խաղան, կը ցատկեն, ու կան որ, սիրունիկ աղջիկները, ձեռատեան աշխատանքներ կ'ընեն։

Ջեմ գիտեր, սիրելի «Յառաջ», ժամերը ի՛նչպէս սահեցան

Օր. Ցամէկի առլիշն է ահա, որ աղատ օդին մէջ կը տարածուի։ Բոլորն ալ կարգի են, կը ճռուողեն, կը խայտան։

— «Յառաջ Նահատակ», յանկարծ ձայն կուտան պզտիկները, «Մեր Հայրենիք», «Տալւորիկ» եւ ահա արդէն պանդոկն ենք։ Սեղանները պատրաստ են։

Կը բաժնուիմ այս աղուոր քաղաքին մէկ սիրուն անկիւնը ինկած հայկական բոյնէն, Նիս այցելութեանս մէջ էն քաղցրիկ օրերէն մին համարելով զայն

Պատիւ Տր. Կ. Խաչին.

Վարձքերնիդ կատար, անոյշ բոյրեր։

Կ. Թօղլիկեան

Ց. Գ.— Այս ողիմպիական խաղերուն զուգընթաց Պերլինի մէջ սարքուած են պար-ներկայացումներ մեծածաւալ եւ տպաւորիչ։ Այս խումբերուն մէջ հայ գաղութէն կը մասնակցէին դեռատի Մարի Փաշանեան եւ Օր. Կ. Պալըքճեան։

Նոյն

ԼՈՂԱԼՈՒ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆԻՆ ՄԷՋ

Աւստրիալիայի երկու աղջիկն[illegible] մէկը [illegible] ձեր կը կատարեն

ԼՈՒՐԵՐ ԻՐԱՆԷՆ

ԹԱՒՐԻԶ, 8 օգոստ.— («Յառաջ»).— Օգոստոս 1ին իմացանք, որ Սալմաստ-Բուլլաղ [illegible] մնաս է տուել, քանդելով անթիւ տուներ։ Մօտ 200 մարդկային զոհեր են եղել։ Սալմաստ քաղաքը ձորի մէջ [illegible] դէպի տուները եւ ամէն ինչ աւերել է։ Վնասը հաշուում է մի քանի միլիոն թուման։

Օգոստոս 3ի երեկոյեան ժամը 8.30ին Թաւրիզ [illegible] շարժ, որ [illegible] մի քանի անգամ կրկնուեց շատ տուներ [illegible] ների պատերներ փլչուեցան, կտուրների ծեփեր եւ աղիւսներ թափուեցան գետին։

Ժողովուրդը խուճապի մատնուեցաւ։ Երեք սինեմաներէն մարդիկ դուրս փախան, քաղաքային այգում երկու կիներ վախից ուշաթափուեցան. մարդիկ, կանայք, երեխաները բոլորը վազում էին դէպի տուն։

Ամսի 4ի առաւօտեան ժամը 4.30ին կրկին երկրաշարժ։

Առաւօտեան իմացանք որ տուն մը փլեր է, երկու աղայ մնացեր են տակը, որոնցմէ մէկը մեռած է։

Երկրաշարժը Ղալա Թաղին աւելի է վնաս տուել, քան Լիլաւա Թաղին։

Ժողովուրդի մէկ մասը տեղափոխուել է այգիները, իսկ միւս մասը բակերու մէջ կը գիշերէ։

Երկրաշարժի ցնցում եղել է Արդաբիլ, Մարաղա, Մակու գիւղաքաղաքներու մէջ։

Գ. Հայկազեան

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

«Կովկաս» ամսաթերթի այս տարուան թիւ 6—7ի մամուլի տեսութեան բաժնին մէջ «Յառաջ»ի յունիս 28ի խմբագրականը (Մեր նարեւաններ) արտատպուած է թարգմանական սխալով մը, որի պատճառով «Կովկաս»ի խմբագրութեան սխալ վերագրումներ [illegible]։

Այս Լաւ խմբագրականը ի պատասխան «Կովկաս»ի եւ իր համախոհներու կողմէ առաջ քշուած մեղադրանքին՝ թէ Հայերը կը ձգտին քրիստոնէական եւ մահմեդական հակասներ [illegible] կովկասեան ազգերու յաւծման մէջ, ի զուր է փնտռել Քրիստոնէական եւ մահմետական ճակատներ»։

Այս հատուածը թարգմանելով՝ «Կովկասեան ազգերու յածման համար պէտք չկայ Քրիստոնէական եւ մահմետական խմբակցութիւններ որոնել», «Կովկաս»ի խմբագրութիւնը, իր ներածականին մէջ, կը ջանայ այն տպաւորութիւնը ձգել, թէ մեր խմբագրականը ուղղուած է Հայ-Վրացական Միութեան դէմ, որ իբրեւ թէ կը ձգտի Կովկասը բաժնել քրիստոնէական եւ մահմետական ճակատներու։

Հարկ կը համարինք յայտարարել, որ մենք այդպիսի ձգտումներ չենք տեսներ Հայ-Վրացական Միութեան [illegible] Կովկաս»ի կողմէ տրուած մեկնութիւնը զուրկ է [illegible]։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՄԱՄՈՒԼ

ԲՈՒՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

— • —

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ Ա. Խանջեանի անձնասպանութեան մասին (1 օգ.)։

— «Բոլոր ծանօթ փաստերէն դատելով՝ Աղասի Խանջեան գացած է Մոսկուա եւ ներկայ եղած Խորհրդային Միութեան Կեդր. Գործադիր Կոմիտէի այն լիագումար նիստին, որ ընդունած է Ստալինեան նոր սահմանադրութիւնը եւ որոշած «համաժողովրդական քննարկման» ենթարկել զայն։ Ապահովաբար, այդ նիստին մէջ Աղասի Խանջեան չէ յանդգնած որեւէ առարկութիւն կամ քննադատութիւն ընելու նոր սահմանադրութեան մասին։ Սակայն երբ վերադարձած է Հայաստան եւ Երեւանի մէջ երկու ժամ տեւող զեկուցում մը տուած է այդ մասին իր հայ ընկերներուն, բաց երեւոյթին լուրջ վիճաբանութիւններ են առաջ եկած եւ ծանր քննադատութեանց են ենթարկուած մասնաւորապէս Ստալինեան նոր սահմանադրութեան Հայաստանի վերաբերեալ տրամադրութիւնները

Ուշադրաւ է, որ, հակառակ խորհրդային սովորութեան, Ա. Խանջեանի ընդարձակ զեկուցումը չէ տպուած «Խորհրդային Հայաստան»ի մէջ, ոչ ալ Հայաստանի բոլշեւիկներու այդ կարեւոր ժողովի մասին երեւցած է մանրամասն տեղեկագրութիւն։ Աւելին. մինչ Խորհրդային Միութեան ուրիշ շրջաններու մէջ, վերէն տրուած հրահանգի համաձայն, բաւականին ազատ քննադատութիւններ եղած են ու կ'ըլլան նոր սահմանադրութեան զանազան կէտերու մասին, Հայաստանի մէջ բոլշեւիկեան ժողովները գոհացած են միայն «հաւանութիւն» տուող բանաձեւերով եւ խորհրդային հայաստան թերթերն ալ խուսափած են քննադատական որեւէ խօսք բանալ նոր սահմանադրութեան դէմ այն յօդուածներու մասին, որոնք չեն կրնար չյուզել Հայաստանի ժողովուրդը եւ նոյնիսկ բոլշեւիկները։ Հրապարակային այդ յամառ լռութիւնը Հայաստանի մէջ այն ժամանակ, երբ Խորհրդային Միութեան միւս մասերու մէջ մարդիկ արտասովոր կերպով [illegible] գու են տուեր, անկասկած ցոյց կուտայ, որ վարագոյրներու ետեւ Հայաստանի բոլշեւիկներու մէջ առաջ եկած է շատ բուռն դժգոհութիւն Ստալինեան նոր սահմանադրութեան դէմ, այն աստիճան լուրջ, որ Աղասի Խանջեան ինքը ազդուեր է իր «ազգայնական» ընկերներու կողմէ եղած քննադատութիւններէն եւ, հաւանաբար, յանձն է առեր անձամբ Թիֆլիս եւ Մոսկուա երթալու, սահմանադրութեան մէջ Հայաստանի վերաբերեալ անհաճոյ յօդուածները սրբագրել տալու եւ նոր սահմանադրութիւնը Հայաստանի համար քիչ մը աւելի ընդունելի դարձնելու համար։ Բայց, երբ Աղասի Խանջեան Երեւանէն մեկներ է Թիֆլիս, հոն ծանր վէճ եւ բախում է ունեցեր վրացի բոլշեւիկներու եւ յատկապէս Բերիայի հետ, որոնք հարկաւ անմիջապէս լուր են տուեր Ստալինին՝ Մոսկուա, ամբաստանելով Աղասի Խանջեանի «ազգայնական» թեքումին վրայ եւ պահանջելով չէզոքացնել զայն իբր մէկը, որ արդէն անվստահելի է, քանի որ նման ան «թոյլատրելի «թեքում» ցոյց կուտայ։

Այնպէս որ, երբ Աղասի Խանջեան կրկին Մոսկուա կ'երթայ իր խնդիրը՝ Ստալինին ներկայացնելու, վերջինս, արդէն Բերիայէն տեղեկացած, ոչ միայն մտիկ չըներ, այլեւ ծանր կշտամբանքներով ճամբու կը դնէ զինքը՝ սպառնալով որ եթէ ձայնը չկտրէ, խստագոյն պատիժներու կ'ենթարկուի։ Անկէ յետոյ է որ Աղասի Խանջեան, ջախջախուած եւ յուսահատ, կը վերադառնայ Երեւան եւ ուրիշ աւելի պատուաւոր ելք չգտնելով իրեն համար՝ ինքնասպանութիւն կը գործէ։

Այսպիսի պայմաններու մէջ կատարուած ինքնասպանութիւն մը՝ Ստալին եւ Բերիա, բնականաբար, չէին կրնար չընդունիլ իբր քաղաքական ցոյց իրենց դէմ։ Ատոր վրայ է որ Հայաստանի բոլշեւիկները, սարսափահար կը սոխուին անմիջապէս արտակարգ ժողով մը գումարել եւ՛ փախանակ իրենց անձնուէր առաջնորդի կորուստը ողբալու, կը փութան միջոցներ ձեռք առնել՝ ողոքելու համար իրենց վրայի մեծ աչքերը՝ Ստալինը եւ Բերիան։ Այդ նպատակով անոնց հանած արգահատելի բանաձեւը, որուն ծանօթ են արդէն մեր ընթերցողները, չափազանց պերճախօս է»։

ԳԻՍԱՒՈՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

— • —

Ըսուեցաւ թէ Օգոստոս ամսուն երկրագունդին մէջէն պիտի անցնի Լը Փէյրթէյ կոչուած կիսաւորը, որուն Հայերէն բառն հոմանիշն է «Ավարսամ»։ Երկրագունդէն 26 միլիոն քիլոմեթր հեռուէն պիտի անցնի, ինչ որ չնչին միջոց մըն է... անշուշտ աստղաբաշխներուն համար։ Քանի մը օրէն տեսանելի պիտի ըլլայ պարզ աչքին, եւ հաւանական է որ իր անցքը մեզի պիտի արժէ սաստիկներու անձրեւ մը՝ Աստղերու եւ վարսամներու այս ամբաձգութիւնները մարդոց հետաքրքրութիւնը գրգռած են միշտ, եւ եղած է ոչ շատ հեռաւոր ժամանակ մը՝ ուր այս երեւոյթները նորաձեւութիւն էին աշխարհի մէջ։ Մինչեւ իսկ գիսաւորի մը պոչին վրայ նստեցուցած էին Վ. Իւկօն, նշանաւոր ծաղրանկարի մը մէջ։

Բայց հիմա, մեր օրերուն, ո՞վ կարեւորութիւն կուտայ աստղ բաներու եւ ասոնցմով ո՞վ կը հետաքրքրուի։ Վիրջապէս Մոնթրէօյի նման ժողովներուն իրականութեան առջեւ ի՞նչ արժէք ունին գիսաւորներուն պոչերը։ Այնպէս որ բերանարաց երկինք նայող աստղաբաշխներուն միայն կը մնայ փնտռել ալնիքերին պոզանիքները, որոնք, ինչ ալ ըլլան, դիւանագիտական գաղտնիքներուն չափ... կնճռոտ չեն։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ, Մարդը եւ Բանաստեղծը։ Գրեց՝ Վարդգէս Ահարոնեան։ (Նուիրուած Ա. Ահարոնեանի)։ Պոսթըն, 1936։ Հրաշդան Հրատ. ընկերութիւն։ Գինը՝ 50 սէնթ։

ԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

—— o ——

Պէտք էր գոնէ պաշտպանել ու պահպանել մահէ ազատուած բեկորները։ Սակայն ի՞նչպէս։ Սասունը հազիւ կրնար ամիս մը կերակրել բնիկ ժողովուրդը։ Անկէ զատ, եթէ կռիւը սկսէր, դուրսէն եկած ժողովրդի բազմութիւնը պիտի կաշկանդէր կռւողները եւ պիտի խանգարէր յարձակումներէ պաշտպանուելու։ Ցրել ժողովուրդը լեռներու մէ՞ջ եւ թաղե՞լ իր ճակատագրին։ Բայց այդ կը նշանակէր մատնել զայն բացայայտ ոչնչացման, եթէ միայն ռուսական բանակի մեր կամաւորական խումբերը չուտով չը հասնէին մեզի Կենսական էր մեզ համար, որեւէ գնով, լուր հասցնել եւ օգնութիւն ուզել, իսկ մինչ այդ՝ պէտք էր պաշտպանել գոնէ, նեղ շրջագծի մը մէջ ամփոփուած մնացորդները։

Հոգեկան տառապանքս առանց ատոր ալ զարհուրելի էր, որ հեռացած էի Մուշէն։ Ատոր վրայ կ'աւելնար այժմ մէկ կողմէ ջարդը, իսկ միւս կողմէ՝ ահարեկ բեկորները այս հսկայ խումբի յուսահատական վիճակը.

Նոյն օրը, երբ ես եւ Թուրքէն ծառին տակ մեր վիշտն ու տրտմութիւնը կ'ապրէինք, նայեցայ իրեն ու վճռական ձայնով ըսի, թէ վար՝ ժողովուրդին քով պիտի երթամ. ի՞նչ ընելու, ես ալ չեմ գիտեր, բայց անկարելի էր այլեւս մնալ այսպէս հոս։

Թուրքէնը, արցունքոտ աչքերով երկար նայեցաւ ինծի ու չխօսեց. «Երեւի մեռնիլ կ'ուզես, կ'երթաս մեռնելու»

— Զգիտեմ, ըսի, բայց պէտք է որ երթամ։

Երբ սեւ գիշերը կ'իջնէր Շէնիկ-Սէմալի հովիտին մէջ, քանի մը զինուորներու հետ, դանդաղ ու մտահոգ, բռնեցինք անվերադարձ այդ ճամբան։

— • —

VIII

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄՆԱՑՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

ՀԵՏ՝ ԼԵՌՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

— . —

Արշալոյսը նոր բացուած՝ կանգնած էինք Հաւատորիկի լեռներուն ամենաբարձր կէտին վրայ։

Այդտեղէն, երբ մեր առջեւ տեսանք մշուշապատ Դուրանը, որ կարծես պատանքուած մեռել ըլլար՝ ըմբռնեցինք ահաւոր աղէտին մեծութիւնը

Անէացած էր մեր ժողովուրդը։ Դաշտի այս ու այն կողմը, գիւղերուն մէջ կամ եզերքէն՝ դիտակով կը տեսնէի բարձրացող խիտ քուլաները սեւցեղին մուխի։ Հայու Թոնիրին ծուխը չէր այդ այլեւս. կ'այրէին ըմբոստ գիւղերը կամ առանձին տուները. մարագներու մէջ կը հրկիզէր ժողովրդի «աչ-պիտանի» մասը, որ չէր կրնար յագեցնել ճիւաղներու կիրքերը։

Ահա եւ մնացորդը մեր տարաբախտ ժողովրդի։ Մեր կեցած լերան վարի լանջերուն վրայ, Առաքելոց վանքին դիմաց, կը վխտան անոնք՝ բոյներէն քանդուած ահարեկ մրջիւններու պէս եւ այդ բազմութեան աղմուկը՝ խուլ ու անորոշ՝ կը հասնի մեր ականջներուն. Վանքի մը ուխտի գացած բազմութեան եռուզեռն ալ կը նմանի հեռուէն. Սխալ չէր գուժկանի բառը՝ 20 հազարէ ոչ պակաս պէտք է որ ըլլային։

Մըձաւանջային երազ մըն էր կարծես ողբերգական կ'ապրէի, պայթելու չափ սեղմելով զանկս մտքէս կը գործէր անհնարին արագութեամբ, բայց կցկտուր

Ի՞նչ պէտք է ընել այժմ, ի՞նչպէս փրկել գոնէ սաոնք, ի՞նչպէս լուր հասցնել ռուսական բանակին, ի՞նչպէս պաշտպանել. ինչպէ՞ս, ինչպէ՞ս....։

Հրանիւթ մը պէս աչքերուս առջեւ կը դառնային մարմին առած պատկերները ահաւոր ջարդին, քաղաքի, գիւղերու ժողովրդին, ընկերներուն, անմեղ մանուկներուն ու աչքերուս առջեւ ցցուած այս սարսափելի ուրուականներու ամբոխին։ Եւ գրեթէ վազելով, հեւ ի հեւ կ'իջնէինք լեռնէն, խելագարներու նման զարնելով ժայռերուն, իյնալով, մագլցելով։

Անոնց մէջ ենք ահա։ Մօտէն ալ մէկ արտակարգ յուզում, կարծես իրաւ ուխտի օր է։ Կանանց եռուզեռ, ուխտի պատրաստութիւն՝ խմոր կը հունցեն, հարիւրաւոր օճախներ չորս կողմ, երեխաներ կը խաղան ամէն կողմ, աղամարդիկ խումբ-խումբ հաւաքուած այս ու այն կողմ՝ կը խօսէին. իսկ ոչխարի ու կովերու հօտերը բազմութենէն դուրս՝ արօտին մէջ էին։

Անտանելի գաղջահոտութիւն բռներ էր ամէն կողմ. մարդիկ իրենց բնական կարիքը գրեթէ իրենց տեղերուն վրայ կը կատարէին։ Կենդանիներու աղբերը, աղտեղութիւններով լեցուն փորոտիքները՝ կայտերով տեղին վրայ կը մնային ամառուան այդ ամիսներուն։

Ազատուածներուն մէջ էին բողոքականներու պատուելի Գրիգորը, միջահասակ, խիստ համեստ արտաքինով, մեղմ ու կիրթ շարժուձեւերով մէկը։ Հոն էր նաեւ կաթոլիկ ծերունի քահանայ մը, կարծեմ Նորշէն գիւղէն։ Կային նաեւ աչքի զարնող քանի մը երեւելիներ, որոնք քիչ-շատ ազդեցութիւն կրնային ունենալ ժողովուրդին վրայ։ Անոնց հետ խորհրդակցաբար, որոշեցինք ժողովուրդը փոխադրել նոր եւ պաշտպանման տեսակէտէն յարմար վայր մը, որպէսզի վարակիչ հիւանդութիւններէ գոնէ զերծ պահենք

Քիչ մը աւելի վար, Հաւատորիկ գիւղի կոնակը, եւ Առաքելոց վանքի հաւասար բարձրութեան վրայ լեռնադաշտ մը ընտրեցինք ու մաս առ մաս հոն փոխադրեցինք ժողովուրդը։ Տափարակէն Սասուն տանող ուղղութեան վրայ չըջապատին տիրող բլուրը ընտրեցինք իբր պաշտպանութեան յենարան, եւ Մաուզերի ջանքերով ու հրահանգով խրամներ ու դիրքեր պատրաստուեցան, ուր պահակներ դրինք։ Պահակներ դրուեցան նաեւ Հաւատորիկի երկու կողմերէն դէպի ձորերը տանող ճամբաներուն հսկող բարձրութիւններուն վրայ։

Առաջին օրերը, ժողովուրդը եւ զինուած ազամարդիկ գիւղերէն կ'ենթարկուէին մեր կարգադրութիւններուն։ Ոմանք քարերէ կամ ճիւղերէ հիւղակներ պատրաստեցին ու հոն պատսպարուեցան, իսկ բազմութիւնը, ընդհանրապէս, բացօթեայ էր։

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

մասնաւորաբար կը գտնեն ի նպաստ Սպանիոյ կառավարութեան եղած արտայայտութիւնները, Փարիզի թէ ուրիշ քաղաքներու մէջ։ Ինչպէս Պերլինի, նոյնպէս Հռոմի մէջ տհաճութիւն պատճառած է Ներքին Նախարար Սալանկրոյի կիրակի օրուան ճառը, ուր ակնարկներ կային Գերմանիոյ, Աւստրիոյ եւ Իտալիոյ ներքին կարգուսարքի մասին։ Ներքին նախարարութիւնը հերքեց այս վերագրումները, բայց Փարիզի ազգայնական թերթերը կը պնդեն։ «Էքօ տը Փարի» այս առթիւ կը յանձնարարէ որ Պոչակերտ Սալանկրօ յայտնելու ասուեցին իրօն Տէլպոսի ցուցնէ իր չարադրութիւնը, երբ ուզէ խառնուիլ քաղաքական խնդիրներու»)։ Լէօն Ժուհօյի Մատրիտ այցելութիւնը, Լոնտոնի կարմիրներու վերջին ցոյցը եւ ուրիշ պարագաներ չէզոքութեան բանաբարուած կը համարուին Հռոմի մէջ

Գերմանիոյ դրական պատասխանն ալ ճամբան չի հարթեր, քանի որ կը թելադրէ ընդհանուր համաձայնութիւն մը կնքել չէնք արտադրող բոլոր պետութեանց միջեւ։

*** Անգլիական չարքէ բոալական յածանաւ մը խարիսխ ձգելով Մալակայի առջեւ, հարիւր նաւաստիներ ցամաք հանեց, հրացաններն ու գնդացիրներն ալ միասին, եւ պաշտպանեց իտալական հիւպատոսը, ինչպէս եւ պատսպարեց զօրավարի մը մէկ դաւակը։ Կ'ըսուի թէ սպանիական կառավարութիւնը սպառնական դիրք բռնած էր իտալական հիւպատոսին դէմ, իբրեւ մեղսակից ամբաստանելով զայն։ Միւս օտար հիւպատոսներն ալ հեռացան։

Մայրապետներուն եւ վարդապետներուն հարստութիւններ կը գտնեն

Մատրիտի ոստիկանութիւնը երկուշաբթի օր բացաւ Քրէտի Լիոնէի մէջ պահուած երկու արկղիր եւ գտաւ 2,500,000 անգլ. ոսկի, արժեթուղթերով եւ հնչուն դրամով։ Մեծ մասը կը պատկանի կրօնական միաբանութեանց։

Ուրիշ լուրի մը համաձայն, վերջին մէկ ամսուան ընթացքին աւելի քան 116,600,000 փեզէթա (մօտ 14,000,000 տոլար) գտնուած է եկեղեցիներէն և վանքերէն։ Կառավարութիւնը կրօնական միաբանութեանց այս խոշոր հարստութիւնները ապացոյց կը նկատէ անոնց անհաւատարմութեան։

*** Մատրիտի ընկերվարական օրկանը քննադատելով օտարականներուն փախուստը, կ'առաջարկէ միայն Սպանիացիներու վերապահել փախստականներուն ձգած գործերը։ Միեւնոյն առեն կ'առաջարկէ հրամանագրով մը սահմանափակել օտար դրամագլուխի շահարկումը Սպանիոյ մէջ։

*** Պարչելոնայէն փախած Ամերիկացի մը կը պատմէ թէ ամէն օր հարիւրաւոր քաղաքացիներ կը գնդակահարուին։ Ինք հոն եղած առեն անիշխանականները դպրանոց մը մտնելով, 150 աշակերտներ մերկացուցած եւ գնդացիրի բռնած են գրան առջեւ

Յունիս 11ին Թորէզակին իշխանութի՞ւն պիտի հաստատէր Ֆրանսայի մէջ...

Ծանօթ հրապարակագիր Ժագ Պառտու գիրքագին գրութիւն մը հրատարակած է «Թրվիւ տը Փարի»ի վերջին թիւին մէջ, ապացուցանելու համար թէ յունիս 7ին խորհրդային իշխանութիւն պիտի հաստատուէր Ֆրանսայի մէջ, բայց վերջին պահուն յետաձգուեցաւ։

Քանի մը հատուածներ, իբրեւ «նիւթեր պատմութեան համար», քաղելով «Մաթէն»ի կատարած ամփոփումէն.—

Յունիս 7ին, Փալէ տէ Սփորթի միթինկին առեն, Թորէզ չափազանց բուռն լեզու մը գործածեց։ Ի ներկայութեան Գ. Լէօն Պլումի եւ անհամար ազգերէ խանդավառութեան մը մէջ յայտարարեց թէ «համայնավար կուսակցութիւնը որ ուղղամտօրէն ուժ կուտայ ներկայ կառավարութեան, չունի որ եւ է համաձայնութեան կապ անոր հետ եւ թէ շատ չանցած իշխանութեան գլուխ պիտի անցնի։ Այո, ընկերներ, շատ չանցած»։ Եւ ահա խանդավառութեան, առնելութեան յորդահոսան ալիք մը 30,000նոց բազմութեան մէջ— կը գրէ ինծի վկայ մը — որուն նմանը չէինք տեսած որ եւէ հրապարակային ժողովի մէջ։ Կիներ կուլային, այրերը կը մռնչէին, կարմիր դրօշները կը ծփային։ Եւ, տարօրինակ բան, Լէօն Պլում ոտքի ելլելով, երկարօրէն սեղմեց Թորէզի ձեռքը, մինչ բազմութիւնը յանկերգ կը թնդացնէր «Էնթէրնասիոնալը»։

Պարագ կը սեւեմ յիշեցնել թէ ոչ մէկ թերթ չէ պատմած այս դէպքերը։

Երեքշաբթի օր, 9 յունիս, առտուան դէմ, համայնավարական յաջողութիւնը ահած ըլլալով, գործադիր կոմիտէն նոր որոշումներ առաւ։

1. Մասնաւոր գործիչներ զրկուեցան գաւառ։ Բազմաթիւ վիրքեր այցելութիւնն ընդունեցան ինքնաշարժով եկած անհատներու, որոնք բոլշեւիկեան առնատարանը կը քարոզէին, անմիջական յաջողութեամբ։

2. Աշխատանքի Դաշնակցութեան երկու թեւերը միացած ըլլալով, որոշուեցաւ անվիճարանելի դարձնել համայնավարական ազդեցութիւնը, որ գերակշիռ էր արդէն։ Յունիս 7ին բուռն բանակռիւ մը տեղի ունեցաւ Աշխատանքի Դաշնակցութեան քարտուղար Գ. Ժուհոյի եւ համայնավար Թաքամոնի միջեւ։ Ժուհօ ստիպուեցաւ տեղի տալ եւ քիչ վերջը, երբ կ'ուզէր խօսք առնել Աշխատանքի Սակարանին մէջ, ճաշարաններու բանուոր սպասաւորներուն առջեւ, հարկադրուեցաւ փախչիլ ճիչդ չորս համայնավար պահակներու պաշտպանութեան ներքեւ։ Անոնք բռնած էին արահին դուռը։

3. Այսպէս իրենց թաթին տակ առնելով Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը, Թորէզ եւ իր պաշտօնակիցները ծրագրեցին իշխանութիւնը գրաւել յունիս 11ի իրիկունը։ Փարիզի ոստիկանութիւնը վարպետօրէն շահուած էր երկար առենէ ի վեր։ Շատ մը պահականոցներու մէջ ոստիկանները իրար կը բարեւէին բռունցքները բարձրացնելով։ Միայն վարիչներուն մէկ մասը ազգային ոգի կը ցուցնէր, մանաւանդ ոստիկանական վերատեսչութեան մէջ, ուր մնացած էն Քիափի բազմաթիւ աշխատակիցներ։ Կը մնային լրջօրէն պահակները։ Այստեղ ալ համայնավարները նշանակալից ջանքեր թափած էին մէկ տարիէ ի վեր։ Բազմաթիւ գումարտակներու մէջ մէկ-երկու հոգինոց բջիջներ հաստատուած էն

4. Ջորեքշաբթի օր, 10 յունիս, Լէօն Պլումի լուր տրուեցաւ գաղտնօրէն։ Ծուարման մանուելով եւ արդէն մտահոգ, վարչապետը այն ապաւորութիւնը ունեցաւ թէ իր դիմադրութիւնը պարզապէս ձեւական պիտի ըլլայ

Ինչպէս կրցած են հաստատել բոլոր վկաները, հինգշաբթի, 11 յունիս, խռովայոյզ նախայեղափոխական օր մը եղաւ։ Ցասկանչական էր փողոցին մթնոլորտը,— խմբաւոր հաւաքումներ եւ դաժան կերպարանքներ։ Ամէն բան պատրաստ էր։ Իշխանութեան գրաւումը նշանակուեցաւ առտուան ժամը 2ին, յետոյ 5ին, ուրբաթ, 12 յունիս, որովհետեւ համայնավար սպաները յիշեր էին թէ պատերազմի առեն յարձակումները միշտ կը կատարուին լուսաբացին։

Պատրաստութիւնները աննշմար չէին անցած։ Հրեղէն թաշկը լուր առած ըլլալով, մասնաւոր դրօշներէ մը ձեռնարկեցին եւ ռազմագիտական կէտերը գրաւեցին։ Գերմանացիներն ալ տեղեկութիւն առած էին եւ Պերլինի Ֆրանսական գեսպանը վրդովիչ տեղեկութիւններ կը հաղորդէր Գերմանիոյ առաջքաքութեանց մասին։ Նախարարները իրար անցան։ Կը թուի թէ Գ. Լըպրան էր, Թուլէի ընկերվարական երեսփոխանը, որ փրկեց կացութիւնը, պատմելով ամէն բան մէջտեղ հանել։ Իրեն թուլօրէն ուժ տուաւ ներքին նախարարը, Սալանկրօ, իսկ Լէօն Պլում միամիտ ձեւացաւ։ Եթէ Մոսկուայի կառավարութիւնը, լսելով Փարիզի կառավարութեան խոնարհ թախանձանքը, միջամտեց եւ ուրիշ հրահանգներ հաղորդեց Թորէզի, պատճառը այն է որ իր կարգ մը գործակալները եւ մանաւանդ Նիքօլա Շվէրնիք, կարմիր աչխարհքներու վարիչը, անպատեհ տեղեկագիրներ ղրկած էր,— բանակը կարգապահ է տակաւին, դաւաոր պէտք եղածին պէս շահուած չէ, զօրքը հնազանդ է բարձր հրամանատարութեան. գիւղացիները թշնամական արամադրութիւններ ունին։

Եւ, հլու հնազանդ, Թորէզ հոտ առաւ հրամանը։ Բայց եղածը պարզապէս յետաձգում է։

ՉԱՐԱՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱ ԳՈՒՏԻ ՕԳՆԷ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ օդանաւային կազմակերպութեան, իբրեւ արդիւնք զօր. Կամլէնի այցելութեան։ Թէեւ Լեհաստան 400,000 հոգինոց խաղաղական բանակ մը ունի, չորս միլիոնի պահեստով, որուն վրայ կը ծախսուի ելմտացոյցին գրեթէ կէսը, 15 տարիէ ի վեր, Զօր. Կամլէն կը կարծէ թէ կարելի է 100 — 200,000,000 տոլար յատկացնել, Ֆրանսայի արեւելեան գիծը նակեցը արդիական պաշտպանութիւններով օժտելու համար։

820,000 ֆրանք թողուցին չորս անծանօթներ, Նիսի մէջ, յարձակելով երկու արկղակալներու վրայ որոնք Պանք տը Ֆրանս կը փոխադրէին այդ գումարը։ Դաւադիրները դիրք բռնած էին փողոցի մը անկիւնը, եւ աւարձանակները ուղղած՝ թանկագին բեռը յափշտակելէ յետոյ անհետացան ինքնաշարժով մը.

ՋՈՐՍ ՀՈԳԻ ԳՈՒՇԵԼՐԱՅԻՆ ՊՏՈՅՏ ՄԸ ԿԸ ԿԱՏԱՐԷԻՆ ՕԴԱՆԱՒՈՎ, Թուսիւ-Փառիի վերեւ, երբ օդանաւը ծառի մը զարնուելով ջախջախուեցաւ։ Օդանաւին տէրը, 32 տարեկան առեւտրական մը եւ իր քարտուղարուհին եւ երբորդ մը վայրկենապէս մեռան, չորրորդը հիւանդանոց փոխադրուեցաւ յուսահատական վիճակի մէջ։

ԳՆԴ. ՏԸ ԼԱ ՌՈՔ հարցաքննութեան կանչուեցաւ, իբր գործակիցներէն մէկն սպաննուած ըլլալով խորհրդաւոր պարագաներու մէջ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ-ԳՈՒԱ ԹՕԼՕՆԳԻ Արամ Ենթակոմիտէի ժողովը, վաղը, հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ՝ Պատգամաւորի ընտրութիւն։

ԱՌՆՈՒՎԻԼ—ԿՈՒՐՊՆՎՈՒԱ վարդան Ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Ընտրութիւն պատգամաւորի։ Ներկայ ըլլալ որոշեալ ժամուն։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Դրօշակ Միութեան Շահրիկեան սրահի Մատակարար Մարմնի կողմէ

22 Օգոստ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Շահրիկեան սրահին մէջ,

5 rue de l'Eclipse

Արեւեան Թատերախումբը կը ներկայացնէ

ՏԱՑԻ ԿԱՐԱՊԵՏԸ կամ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՓԵՍԱՑՈՒՆ (զաւեշտ 3 արար)

Մուտք Ա. կարգ (Գ. Միութեան վիճակահանութեան տոմսերէն 2 հատ)

Բ. կարգ (Նոյն տոմսերէն 1 հատ)։

Այն տոմսերը որոնք վիճակահանութեան համար պատրաստուած են, պիտի ծառայեն նաեւ իբր Մուտքի տոմս։

Ժողովրդական դաշտապարահանդէս Մարսէյլի մէջ

Ղեկավարութեամբ ՄՈՎՍԷՍ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆԻ

23 Օգոստ. կիրակի ամբողջ օրը, Երմէն տը լա Պոմերակ.

Վիլ Լիւսիէս կառքի պարտէզին մէջ։

ԴԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

Երգ, արտասանութիւն, կենդանի կառուցումներ, «Թասօ Սահէրեան», կը ներկայացուին հետեւեալ զաւեշտները.— ԵՐԿՈՒ ՔԱՂՑԱԾՆԵՐ, ՀՆԱՐԱՄԻՏ ՎԱՐՁԱԿԱԼԸ եւ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԱԼ Է։

Հայկական պարեր սազով։ զուռնայով։

ՃՈԽ ՊՈՒՖԷ ՄԱՏՉԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ։ Մուտք 2 ֆրք.։

Հանդիսավայր երթալու համար առնել 70 թիւ հանրակառքը. իջնել Ալաթուառի փլատր եւ գտնել 3/4 թիւը։

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ

Maison LECOMTE, 31 rue de Palikao, Paris (20)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ տիկին Ս Սիսլեան իրենց ցաւակցութիւնը կը յայտնեն տիկին Մուրատ Փոյաճեանի, իր եղբօր՝ փրոֆ. Յ. Ճիլալեանի մահուան առթիւ.

Վիզէլիս, 18 Օգ. 1936

ՅԱՅՏԱՐԱՐ

Իսի լէ Մուլինոյի Հ. Կ. Խաչի անդամուհիները ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրուին 28 Օգոստ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ՎԱՐՁՔՈՎ ՏՐԱՄԱԴՐԵԼԻ Է

Պօ՛մոն-Սէն Ժիւլիէնի «Վարանդեան» սրահը թատերական ներկայացումներու, հարսանեկան հանդէսներու, նշանախօսութեան, երեկոյթներու եւայլ կարգի ձեռնարկներու համար։ Պայմաններուն տեղեկանալու համար գրել Տիրայր Տէր-Վարդանեանի. 50 Bld. Beaumont Beaumont St. Julien։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme. PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (71)

ՃԱՐԹՕՆՔ
(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Երբ Կարօն ռումբը հասնալեց հրթիռի գլխուն, Պասատմեանը դայն ալ հեռացնելով իր քովէն՝ մօտեցաւ եւ ձեռքի լուցկիով հրթիռի պատրոյգը վառեց։ Մէկ երկու վայրկեան պատրոյգը ակար կերպով պլպլաց ու մէկ ալ հանկելով անխախտ վառողին, հրթիռը դէպի վեր տարաւ մը ըրաւ եւ չքեղ թռիչքով մը բարձրացաւ ծուխի եւ բոցի պոչ մը երկարելով ետեւէն ։

Գրեթէ ուղիղ կիսաշրջան մը կազմելով, հրթիռը գլխու վրայ վար ինկաւ ժայռէն տասը քայլ հեռու։ Սարսափելի որոտ մը լսուեցաւ, ու քանի մը վայրկեան ծուխի եւ փոշիի մէջ ծածկուեցաւ ամէն ինչ։

Ամենէն առաջ Կարօն ու Հրայրը վազեցին հոն դէպի տղաքը, որոնք գետնի վրայ ռումբի կտորներ կը փնտռէին. Պասատմեանը ամփոփերով աշխատած էր ամրաձեւ հրթիռը կատարելագործելու համար, ու հիմա իր աշխատանքին ակներեւ յաջողութիւնը տեսնելով՝ պատանիի մը նման կ'ուրախանար։

Ռումբի ինկած տեղը երկու ոտք խորութեամբ փոս մը բացուած էր։ Մօտաւորապէս յիսուն քայլ տարածութեան վրայ կանաչութիւնը եւ մանաւանդ վայրի ծաղիկներու բարձր ցօղունները կամ արմատախիլ եղած էին եւ կամ գետնին հաւասարուած, պարզապէս պայթումէն յառաջացած օդային ուժեղ հոսանքի հետեւանքով։

Սարգիսը շատ մեծ ոգեւորութեամբ ընկերներուն կը ցուցնէր ռումբի երկու շատ փոքր կտորներ, որ փոսի մէջէն գտած էր։ Սարգիսի համար այդ կտորները շատ մեծ նշանակութիւն ունէին. Ափին մէջ դրած՝ ան զմայլանքով կը դիտէր այդ մահ սփռող մետաղի կտորները՝ աղջկան մը յափշտակութեամբ, որ ադամանդեայ զարդ մը կ'ունենայ ձեռքին։

— Մէկ նայեցէք, մէկ նայեցէք, հէ՞ — կ'ըսէր Սարգիսը՝ ափը պարզած, — մետաղը ճշմարիտ ապակիի մը նման փշրուած է. աքանչելի խառնուրդ մըն է մեր գտած չափը։

— Կարծես իրար փակած աւազ լինի,— համաձայնեցաւ Վահէն, — փխրուն եւ սակայն կարծր։

— Շատ լաւ է, ապրիք, տղաք,— երեք ընկերներուն խօսքը ուղղեց Պասատմեանը,— շատ ապրիք։

Պասատմեանի քաջալերական մէկ խօսքը մեծ նշանակութիւն ունէր մեր երեք երիտասարդներուն համար, որոնք ամենածանր պայմաններու մէջ աշխատելով՝ մխիթարական շատ քիչ բան ունէին։

Փորձերը սպասուածէն շատ աւելի յաջող անցան։ Աւելի մեծ ռումբերով փորձեր կատարելու համար հարկաւոր էին համապատասխան մեծութեամբ հրթիռներ։ Երբ Պասատմեանը կրկնեց նախորդ օրուան հրահանգները այդ մասին, ոկսան ձեռքի ռումբերու փորձերուն, որոնք ընդհանրապէս վտանգաւոր կը համարուին։

Տասներկու ռումբէ աւելի կրակեցին, բոլորն ալ յաջողութեամբ, բայց մէկէն, հին սիստեմի փչաւոր ռումբ մը, որ թաց եւ ցեխոտ գետնի վրայ իյնալով՝ չպայթեցաւ։ Կարօյի ու Սարգիսի հնարած հաւկթաձեւ ռումբը, որ կեդրոնին վրայ պարզ մեքենականութիւն մը ունէր, ամենահզօր եւ համեմատաբար անվտանգ համարուեցաւ։

Երբ երեկոյեան կողմ բոլորը միասին դէպի վանք ուղղուեցան ուրախ տրամադրութեամբ, Պասատմեանը հանդարտօրէն քալելով՝ կը բացատրէր պինքը հրջապատող ընկերներուն նոր պայթուցիկի մը՝ մէլինիթի յատկութիւնները, որ շատ աւելի աւերիչ ուժ ունէր, քան տինամիթը։

Կարօն Պասատմեանի մօտէն կը քալէր։ Ձեռքերը բաճկոնի գրպաններէն կոխած՝ ան ուշադրութեամբ կը հետեւէր տրուած բացատրութիւններուն։ Ինչպէս կ'երեւէր, Կարօն անգիտակցօրէն գրպանի կապակիններուն հետ կը խաղար, որոնք ուժեղ շփումով մը իսկ կրնային բռնկիլ։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
ԻՐԻԿՈՒՆԸ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՓԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Բելժիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 20 ՕԳՈՍՏՈՍ — JEUDI 20 AOUT 1936

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3196

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՆԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԴԱՐՄԱՆՈՒՄԸ

Պաշտօնական գիկոյց մը, որ հրատարակուած էր երէկուան «Յառաջ»ի մէջ, կը հաղորդէր թէ էջմիածին կը հաստատէ Հայաստ. Ֆրանսայի առաջնորդութիւնը, իբրեւ առանձին թեմ։ Մինչեւ հայրապետական պատճառ ... Սրբոյն կոնդակով, Գարեգին եպիսկ. Խաչատուրեան կը նշանակուի «ընդհանուր հոգեւոր հովիւ եւ հայրապետական պատուիրակ», իրաւասու՝ «կանոնաւորելու եւ կարգադրելու դաւանական, եկեղեցական-վարչական եւ զթեմական գործս ի սահմանի նայն առաջնորդական իրաւանց»։

Ուրեմն, վերջապէս կը լուծուի տարրական խնդիր մը, որ կը ձգձգուէր տարիներէ ի վեր, պատրուակ ծառայելով սնամէջ պայքարներու։

Ըսենք, անմիջապէս, որ տրուած որոշումը ամէն բանէ առաջ կը կազմէ դարմանումը անձնէ անարդարութեան մը։

Որքան ալ թերի ըլլար Հայաստ. Ֆրանսայի թեմական կազմակերպութիւնը, որքան ալ վրիպումներ կատարուած ըլլային, էջմիածինը իրաւունք չունէր այնքան խորթ եւ իշխանասաստ ընթացք մը բռնելու Մարսէյլի հանդէպ։

Մանաւանդ որ, մարդիկ հոգիւ ցամաք նետուած եւ ապրուստի ճամբայ մը ապահոված, գլուխ գլխի տուեր եւ կազմակերպական կորիզ մը հաստատեր էին, անհրաժեշտ ստորոգելիներով։

Կարելի է ըսել թէ՝ նոյն իսկ շատ մը վրիպումներ հետեւանք էին էջմիածնի բռնած դիրքին եւ վաւերացման համար ցոյց տրուած չկամութեան։

Թէեւ ուշ, ահա վերջապէս բարոյական գոհացում կը ստանայ Հայաստ. Ֆրանսայի գաղութը, եւ ինքնին կը լուծուին շատ մը թիւրիմացութիւններ։

Գալով բովանդակութեան, մենք անոնցմէ չենք որ հրաշք պիտի սպասէին թեմին վաւերացումէն։

«Թեմ» կոչուի թէ ուրիշ բան, Մարսէյլը կը կարօտի լուրջ ուշադրութեան եւ աշխատանքի։ Արդ, շարաշար յուսախաբութեան պիտի մատնուին անոնք որ կը կարծեն թէ ամէն ինչ վերջացած է, թեմին վաւերացումով եւ կաթողիկոսական օրհնութեամբ։

Այս երկիրը, իր միջավայրով, շատ կը տարբերի արեւելեան գաղութներէն եւ կը ներկայացնէ բազմաթիւ դժուարութիւններ, բուն թեմական կազմակերպութեան համար։

Կաթողիկոսական վաւերացումը պարզապէս օրինականացման ձեւակերպութիւն մըն է եւ բացասիկ արժէք մը չի ներկայացներ, բաղդատելով միւս գաղութներուն կարգուսարքին հետ։

Այս հասկացողութեամբ ալ, ծանրութեան կեդրոնը կը մնայ, նորէն, ոչ թէ աւանդական առաջնորդութիւնը, այլ բուն ազգային վարչական խորհուրդը, թաղային մարմիններուն եւ Երեսփ. Ժողովին հետ։

Աւելի բաց խօսելով, Ազգ. Խորհուրդ մըն է որ պիտի վարէ գործերը, համաձայն միջավայրին պահանջներուն։

Մենք երեք հիմնական գլուխներու կը բաժնենք այդ գործերը. —

1. ՑԱՐԱԲԵՐԱԿԱՆ. — Կառավարութեան հետ կապուած խնդիրներ, որոնց ղեկը պիտի գտնուի Ազգ. Վարչութեան ձեռքը, այնպիսի կազմակերպութեամբ մը որ առատ կանուխ արհնյութը այլեւս չհամարձակի ազգ. խորհուրդ կամ ուրիշ ճակատ յարդարելու, յանուն գաղութին։

Ազգ. Վարչութիւնը պէտք է ունենայ, վերջապէս, իր կանոնաւոր Ցարաբերական Դիւանը, անոր գրասենեակին մէջ ամփոփելով գաղթականներու իրաւական եւ տնտեսական կացութեան վերաբերեալ գործերը, ձեռնհաս եւ իրաւագէտ գործակատարի մը ղեկավարութեան տակ։

Այս գլուխը ամէնէն կենդանի բաժինը կրնայ կազմել Հայաստ. Ֆրանսայի ազգ. կազմակերպութեան եւ անհրաժեշտ է այժմէն մշակել գործնական ծրագիր մը։

2. ԿՐԹԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ. — Որքան ալ դժուարութիւններ կրենք, ներելի չէ անճրկիլ այս ճակատին վրայ։ Գէշ-աղէկ ծաղկոցներ ունինք Մարսէյլի շրջանին մէջ, գոնէ տարրական հայերէն մը սորվեցնելու համար նոր սերունդին։ Մէկ տարիէն միւսը նոր անակնկալներ կը պատահին։ Տեղ մը Ֆրանսական դպրոցը կը մրցի հայկականին հետ, իր բազմազան առաւելութիւններով։ Ուրիշ տեղ մը ներքին վէճեր, անհոգութիւններ կամ տնտեսական հոգեր կը ջլատեն հաստատուած գործը, կամ կրթական տեսուչը ծուլ կը նայի։

Բոլոր պարագաներուն մէջ ալ, միշտ կարելի է ելք մը գտնել, կը բաւէ որ մարդիկ հաւատան թէ նոր սերունդին փրկութեան հոգը ոչ ժամանց է, ոչ ալ տաղտուկ, այլ ինքնապաշտպանութեան օղակներէն մէկը։ Մանաւանդ Ազգ. Վարչութիւնը իր բոլոր կազմակերպութիւններով համոզուած պէտք է ըլլայ այս մասին, անոր համեմատ ձեւակերպելու համար իր աշխատանքը։ Իսկ նիւթական տեսակէտով, ի՛նչ խօսք որ գոյացած եկամուտին կէսը, նոյն իսկ աւելին պէտք է յատկացուի այս գործին։

3. ԽՆԱՄԱՏԱՐԱԿԱՆ. — Այս գլուխին մէջ կ'իյնան Աղքատախնամները եւ զանազան խնամակալութիւններ, օրկանական մաս կազմելով Առաջնորդարանին։ Կարելի է գործակցութեան ձեւեր գտնել, նաեւ, Կ. Խաչին հետ, որ իր առանձին՝ ինքնավար կազմակերպութիւնն ունենալով հանդերձ, երբեք չի խանգարեր ազգ. խնամատարութեան գործը։ Ընդհակառակն։

Եթէ կանոնաւորապէս կազմակերպուին այս երեք հիմնական գլուխները, կը կարծենք թէ անդին շատ քիչ բան կը մնայ, ազգային շրջանակէն եւ հեղինակութենէն դուրս։ Միւս կողմէ մթնոլորտն ալ աւելի պայծառանալով, գործելու ասպարէզ կը բացուի բոլոր ընդունակ եւ արդիւնաւէտ տարրերուն առջեւ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿԱՏԱՂԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ՄԱՏՐԻՏԻ ՇՈՒՐՋԸ

ՆՈՐ ՎԵՐՋՆԱԳԻՐ ՍԱՆ ՍԷԲԱՍԹԻԱՆՈՅԻ

Փոխադարձ քարդը կը շարունակուի

Օրէ օր դժոխային հանգամանք մը կը ստանան Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւները։ Առաջին անգամ ըլլալով, կազային պատերազմն ալ սկսաւ սարսափ տարածել։ Գէթ այդպէս կը հաղորդեն ապստամբները, ամբաստանելով թէ կառավարական զօրքը թունաւոր ռումբեր արձակած է Սան Ռաֆայէլի վրայ, Կուատարրամա լեռներուն մէջ, Մատրիտի շուրջը։

Թէ ապստամբները եւ թէ կառավարութիւնը նոր յաղթանակներ կը հաղորդեն։ Զօր. Մոլա կը հեռագրէ թէ կառավարական զօրքը փորձեց խզել Հուէսքայի եւ Սարակոսայի ճամբան, բայց կատաղի յարձակում կրեց եւ նահանջեց, ռազմադաշտին վրայ ձգելով 8 գնդացիր եւ 30 մնտուկ ռազմանիւթ։ Կառավարական ուրիշ զօրամաս մը, որ կը բաղկանար 3000 հոգիէ, յարձակում գործեց Սարակոսայի հարաւակողմը, բայց ետ մղուեցաւ։ Ապստամբները վերակսան Կուատարրամայի ռմբակոծութիւնը, տանց չօշափելի արդիւնք մը ձեռք բերելու։ Հարաւային ճակատին վրայ, ապստամբները նոր նուաճումներ կատարեցին Մալակայի, Քորտովայի եւ Կրընատայի մէջ, «մաքրելով թշնամի բոյները»։

Կ'ըսուի թէ ապստամբներու առժամեայ կառավարութիւնը որոշած է իր կեդրոնը Պուրկոսէն փոխադրել Վալլատոլիտ, աւելի մօտենալու համար հիւսիսային բանակին գործողութեանց կեդրոնին։ Զօր. Մոլա այդ քաղաքը երթալով, աչքէ անցուց Մարոքէն հասած նոր զինուորները։ Զօրավարը ջերմ ընդունելութիւն գտաւ եւ կարճ բանախօսութեամբ մը հաւաստիքներ տալով ապստամբներու մօտալուտ յաղթանակի մասին, Պուրկոս վերադարձաւ։

Կռիւները կատաղօրէն կը շարունակուին Սան Սէպասթիանոյի եւ Իրունի ճակատներուն վրայ։ Ապստամբները նոր վերջնագիր մը ղրկեցին, պահանջելով անձնատուր ըլլալ բոլոր պատանդներով, այլապէս անխնայ կռիւ մը պիտի մղեն։ Մինչեւնոյն ատեն վերսկսաւ ռմբակոծութիւնը, ծովէն, ցամաքէն եւ երկինքէն։ Կառավարութիւնն ալ իր կողմէ ազդարարեց թէ բոլոր պատանդները եւ առաջին առթիւ նախկին նախարար կոմս Ռոմանոնէս պիտի գնդակահարուին, եթէ «ռմբակոծութիւնը եւ վանդալականութիւնը» անմիջապէս չդադրին։

Սան Սէպասթիանոյի եւ Իրունի դէմ կատարուած ռմբակոծութիւնը այնքան սարսափելի է որ թնդանօթի ձայները մինչեւ Ֆրանսական սահմանագլուխը կը հասնին։ Ապստամբները իրենց գլխաւոր ուժը թափած են Կուատալուփ բերդին վրայ, որ կը գտնուի երկու քաղաքներուն միջեւ, ամենաբարձր կատարին վրայ։ Մինչեւնոյն ատեն ժանտատենդի համաճարակ մը ծագած ըլլալով Սան Սէպասթիանոյի մէջ, ժողովուրդը աննկարագրելի կացութեան մը մատնուած է։

Կառավարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Օվիէտոյի պահակազօրքը յուսահատած է եւ պատրաստ՝ անձնատուր ըլլալու, իսկ Կիժոնը անձնատուր եղած է։

Պարսելոնայի մէջ կարմիր ատեան մը կազմուած է, փաշականները դատելու եւ անմիջապէս գնդակահարելու համար։

Իսկ ապստամբները կը հաղորդեն թէ Կարդագինէ քաղաքն ալ ըմբոստացած է կառավարութեան դէմ։ Այս քաղաքը ունի 100000 բնակիչ եւ մեծ արժէք կը ներկայացնէ ռազմագիտական տեսակէտով, քանի որ Լը Ֆէրրոլի և Քատիքսի հետ կը կազմէ երրորդ խարիսխը սպանիական նաւատորմին։ (Վերջին երկու քաղաքները շատոնց կը գտնուին ապստամբներուն ձեռքը)։

*** Քաթալոնիայէն հասած ճամբորդներ կը պատմեն թէ քահանաներու եւ եպիսկոպոսներու գնդակահարութիւնը կը շարունակուի, համաձայն կանխաւ պատրաստուած ցանկի մը։ Ահ ու սարսափ համատարած հանգամանք ստացած է մանաւանդ գիւղերու մէջ, մտահոգութիւն պատճառելով նոյն իսկ կառավարութեան։

*** Մատրիտի մէջ գնդակահարուեցան Զօր. Ֆանժուլ եւ գնդ. Քուինթինա։ Հրացանները արձակուած ատեն, զօրավարը փռուեցաւ գնդապետին դիակին վրայ։ Յետոյ երեք հարուած եւս պարպուեցաւ, բժշկական քննութենէն վերջը, ինչպէս կը տրամադրէ օրէնքը։

Պարսելոնայի զինուորական իշխանութիւնը հրամայեց զինաթափ ընել ժողովուրդը, 48 ժամէն գրաւելով բոլոր զէնքերը։

ՍԱՆԹ ՏԸ ՖՐԱՆՍԻ վարչական խորհուրդը, որ նոր օրէնքով կը յաջորդէ 200ընտանիքներու կողմէ հաստատուած խնամակալներու ժողովին, իր առաջին նիստը գումարեց երեքշաբթի օր։ Խնամակալները 15 հոգի էին, իսկ նորընտիր վարչական խորհուրդը կը բաղկանայ 20 անդամներէ։

ՀԻԹԼԷՐԻ ՏՐՈՒԱԾ ՀԱՄԲՈՅՐԸ սուղի նստաւ իր անձնապահ խումբին անդամներուն, որոնց մէկ մասը պաշտօնանկ եղաւ, իսկ ուրիշներ երկրորդական պաշտօններու մէջ դրուեցան։ Ինչպէս գրած էինք, շաբաթ օր, Ողիմպիականի մրցումներուն ատեն, Ամերիկուհի մը տեղէն ցատկելով գացած բերնէն համբուրած էր «Առաջնորդ»ը։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԵՑՑԷ՜ ՄԱՐՏԻԿ ԱՂԲԱՐԸ ..

Կարդացէք եւ ճաշակեցէք.

— «Առնէտ մը ի վեր, հայ ժողովրդական հերոս Անդրանիկի կեղծ բարեկամները հրապարակային աղմուկի մը նախերուած են, բոլորովին անպատշաճ, անտրամաբանական ու անհաստատակայարմար եղելութիւններ կառուցելով, որոնց մէջ՝ յետին եւ դիտումնաւոր նպատակներ հետապնդուիլը ստոյգ է, եւ կասկած չի վերցներ»։

— Հեղինա՜կը, հեղինա՜կը, պիտի պոռաք անշուշտ։

Պատիւ ունիմ ներկայացնելու, — «Հայ Մարտիկ», կիսամեայ պաշտօնաթերթ Յաղթանակից եւ հայ բանակներու նախկին կամաւորներու Միութեան»։ Կեդրոնը՝ Մարսէյլ, առաջին թիւը՝ 1936 մայիս 17։

Եւ այսպէս ամբողջ խմբագրականը.

«... Բարոյական ինկածութեան այդ չափանիշը անամօթ կերպով ցուցադրողներ, ճիշդ է որ պիտի կրնային ամէնաանարգ միջոցներուն իսկ դիմել, իրենց հին խաղը, նորելուկ խաղով մը պարտկելու, վարագուրելու համար, որպէս զի իրենցմէ երես դարձուցած գաղթահայ ժողովուրդին մէջ, նոր վարկ ու համարում ստեղծել յաջողէին, ուրկէ կախուած է իրենց ապրելակերպի ապահովումը։

Եւ անոնց այդ նոր խաղը, անշուշտ նպաստաւոր առիթներու պէտք ունէր, եւ այդ առիթներէն ամէնէն լաւագոյնը, ահա իր դուռը բացաւ կեղծաւորներուն առջեւ, Անդրանիկի մարմինին, Փարիզի մէջ անշուք թաղումը, ուր ժամանակ մը մոռծել որոճալէ ետք, Անդրանիկի ժամանակաւոր գերեզմանին վրայ յաւիտենական յարգանքի մեծ յուշարձան մը կանգնեցնելու փորձը յղացան, ուրկէ պարզ յայտնի է, որ որոշ նպաստաւորումներ եւ չահաւորումներ կ'որոճացուին, զոր գաղթահայ ժողովուրդն ալ հասկցած ըլլալ կը թուի, որուն փաստը՝ ահա իր անտարբերութիւնը՝ ձեռնարկին հանդէպ»։

Անշուշտ հասկցաք այս հսյակա՜պ շարադրութեան իմաստը։

Անդրանիկի «կեղծ բարեկամները» ձեռնարկեր են յուշարձան մը շինելու, ապահովելու համար «իրենց ապրելակերպ»ը! (ապրո՞ւստ)։

Որո՞նք են այդ «կեղծ բարեկամները», որ այսքան երես առած են։

— Անդրանիկի հայրենակիցները (Շապին Գարահիսարի Թաղմիկ Միութիւն), Հ. Մ. Ը. Մ., Պետական եւ Կապոյտ Խաչերը, Զ. Ո. Միութիւն, եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն, Կամաւորներու եւ Ռազմիկներու Միութիւն, Սպայից Միութիւն, մամուլ, նոյնիսկ Հօկ եւ Բարեգործական, — բոլորն ալ «վտառախիզախ» հոգիներ, որոնք յուշարձան շինելու ելեր են, առանց հրաման առնելու Երեւանէն եւ «Հայ Մարտիկ»էն։

Մեր Մարտիկ աղբարը դեռ ուրիշ սարսափելի բան մըն ալ կը պատմէ, — «Անդրանիկի մարմինին Փարիզի մէջ անշուք թաղումը»։

Երեւի թերթին խմբագիրն ու հրատարակիչը Հրոյ երկիրը կը գտնուէին 1928 յունուարին, երբ այս փառաւոր քաղաքին պողոտաները դղրդացին առաւօտեան ժամը 9էն մինչեւ իրիկուն, անհամար բազմութեամբ, որ կը յորդէր ժամ կուժանի եկեղեցիէն մինչեւ Փէռ Լաշէզի գերեզմանատունը, ուր ի բերան ձգելով տեղացի ժողովուրդը։

Ոչինչ. երբ մարդիկ Փարիզի մէջ համագումար կը կազմեն եւ համերաշխօրէն կ'որոշեն երեք օգնութեան գալ ու նուիրել մէկը՝ Ֆրանսայի, միւս երկուքը՝ Հայաստանի, այսքան «անշուք» բաներ չեն կրնար յիշել։

Վերջաբանէն կ'իմանամ թէ Միութեան Ֆրանսայի շրջանին համագումարը քննելով խնդիրը, որոշեր է բոլորանձել Անդրանիկի յուշարձանը Խ. Հայաստանի մէջ շինելու նախաձեռնութիւնը։

Որոշեր է, նաեւ, «պաշտօնական դիմում կատարել Խ. Հայաստանի կառավարութեան, մանաւանդ որ ցարդ չկատարուած ըլլալը ստոյգ կերպով հաստատուած է»։

Կեցցէ՜ Մարտիկ աղբարը։

Ինչո՞ւ այսքան ուշ մնացիր, ջա՛ն աղբէր։ Շո՛ւտ բերել տուր «փէրմանը», իսկ սա «կեղծ բարեկամներուն» ալ ճամբայ մը ցոյց տուր, որպէսզի չափազանց յուշարձանի շինութեան մէջ փնտռել իրենց «ապրելակերպի ապահովումը»։

Դուն վարպետ ես այդ ճամբուն մէջ։

ՎԱՀԷ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Միսաք Թագեան, Խարպին (Մանչուրիա)	50
Օգոստ. 6ի գումարը	4226
Ընդհ. գումար՝	4276

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Վարսենիկ եւ Սաթենիկ Թագեան, Խարպին (Մանչուրիա)	20
Յունիս 21ի գումարը	2377
Ընդհ. գումար՝	2397

15 տարեկան հայ պատանի մը

երեք հոգի կ'ազատէ ջուրէն

ԼԻՈՆ, 18 օգոստ. — (Յառաջ). — Անցեալ կիրակի օր, երկու այրերէ, օրիորդէ մը եւ տղեկէ մը բաղկացած ընտանիք մը յառաջացած էր մինչեւ Աղէոկի ջրաթումբը, յետոյ աւազան իջնելով՝ սկսաւ լուացուիլ։ Անխոհեմները լողալ չէին գիտեր։ Երկու այրերը եւ տղեկը սահեցան ջուրերուն հոսանքին հետ, երբ սակաւին օրիորդը ժամանակ չէր ունեցած ջուրը մտնելու։ Բարեբախտաբար մէկէ աւելի ականատեսներ կային։ Տեսարանը խռովեցուցիչ էր։ Տասնըհինգ տարեկան պատանի մը, Սիրուն Գալփաքճեան, որ կը բնակի 20, rue de Pékin-ի, քաջաբար աւազանին մէջ նետուեցաւ եւ յաջողեցաւ ջուրէն դուրս քաշել անխոհեմներէն 2ը։ Ուրիշ լողացող մը օգնութեան վազեց երրորդին եւ ջուրէն վեր կրցաւ բռնել անոր գլուխը։ Բայց այս երկրորդ ազատարարը, ուժասպառ, ահա բռնածը ձգելու վրայ էր, եւ անձկութեան մատնուած այդ երրորդը ապահովաբար խեղդուելու վրտանգին մէջ էր, երբ ականատես մը փայտէ կտոր մը նետեց ջուրին մէջ, որպէսզի անոր կառչի։ Դարձեալ պատանի Սիրուն Գալփաքճեան երրորդ անգամ ըլլալով միջամտեցաւ, եւ քանի մը վայրկեանէն այդպէս գլուխ հանեց իր երեք ազատարարութիւնները։ Յետոյ, հանդարտօրէն, որպէս թէ բան մը պատահած չըլլար, դարձաւ միւս լուացուողներուն մէջ, խուսափելով շնորհաւորութիւններէ, որոնց լիովին արժանի էր։ Բարեկամներ գացին, հասկցան, նշանակեցին իր անունը, որպէսզի անիրաւութիւն մը չըլլայ եւ տղան արժանանայ լաւագոյն ժապաւէնով շքադրամին, որ կ'արժէ որ զետեղուի այս հնգետասնամեայ ազատարարին կուրծքին վրայ։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԿՐԿՆՒՈՒՄ Է

Պատմութիւնը կրկնւում է շատ երկիրներում եւ շատ դէպքերում։ Սակայն, խորհրդային իրականութեան մէջ, այս կրկնութիւնը կատարւում է ոչ միայն տաղտուկ, այլեւ արգահատանք ազդող միօրինակութեամբ։

Իր հաստատման օրից ի վեր, խորհրդային իշխանութիւնը վճռական բեկման պահեր շատ է ունեցել — ինչպէս օրինակ՝ ռազմական կոմունիզմը, նէպը, համատարած կոլխոզացումը, նոր նէպը, քաղքենի պետութիւնների հետ դիպլոմատիան եւն եւն։ Բայց դրեթէ անկարելի է յիշատակել այսպիսի բախտորոշ բեկումներից մէկը, որի նախօրեակին խորհրդային մամուլը հասար ձգած չլինի ո՛րեւէ հակայեղափոխական դաւադրութեան կամ վնասարարութեան մասին։

Հերթական բեկման խնդիրն է հանդիսանում, ներկայիս, նոր սահմանադրութիւնը, որ առաջիկայ նոյեմբերին պիտի ներկայացուի Խորհուրդների Համագումարի վաւերացմանը։ Եւ ահա մենք հանդիսատես ենք, որ, այդ վաւերացման նախօրեակին, բեմադրւում է մի նոր «դաւադրութիւն», որի դէմ կատաղութեան շանթեր է արձակում խորհրդային մամուլը։

Նոր «դաւադրութիւնը», ինչպէս եւ նախորդներից մի քանիսը, տրոցկիական-զինովիեւական յորջորջում ունի։ Նրա հեղինակներն են Տրոցկին, Կամենեւը, Զինովիեւը եւ ուրիշները, որոնք, իբր թէ, ահաբեկչական դաւեր են նիւթել՝ Կոմկուսի ղեկավարութիւնը գլխատելու համար։

Ասեր կան, որոնք, ինչպէս մեր ժողովուրդն է ասում, նոյն իսկ եփած հաւի դէմքին ծիծաղ կը շարժեն։ Այսպիսի ասերից է, անկասկած, եւ այս ահաբեկչական պատմութիւնը։ Որովհետեւ, ամէն բան մի կողմ թողած, ո՞ր խելքը գլխին մարդը կարող է լուրջ ընդունել, թէ Զինովիեւի պէս մի վախկոտ թշւառական կը համարձակի, այն էլ իր այսօրւայ գերութեան պայմաններում, դաւադրութեան կամ ահաբեկչութեան մասին մտածել։ Ընթերցողը գիտէ անշուշտ, որ խօսքը վերաբերում է այն Զինովիեւին, որ, իր ազգական Կամէնեւի հետ միասին, քանի՜ քանի անգամ նուաստացուցիչ մեղայագիր է արտաքել առ ոտս Ստալինի՝ իր ողորմելի գլուխը բանտի պատերի տակ ողջ պահելու համար…

Այս սովորական վայնասունի մէջ, մեզ համար կարեւորն այն է, որ բեմադրւած «դաւադրութեան» արձագանգները մի անգամ եւս հասնում են մինչեւ Հայաստան։

Արդէն Խանջեանի ինքնասպանութեան առթիւ իմացանք, որ Հայաստանում տրոցկիական, զինովիեւական, դաշնակցական եւ այլ այս կարգի հակայեղափոխական խմորումներ են եղել — թէեւ այս մասին, մինչեւ յիշեալ ինքնասպանութիւնը, հեռաւոր ակնարկ իսկ չկար խորհրդահայ թերթերում։ Հիմա էլ հեռագրական լուր կայ Մոսկւայից, թէ Թիֆլիսում ձերբակալւած են հարիւր յիսուն Հայեր — անշուշտ մեծ մասամբ համայնավարներ — որոնք «համահայկական» (?) ձգտումներ են յայտնաբերել։

Հետաքրքրական մանրամասնութիւնը այս վերջին լուրի մէջ այն է, թէ խնդրոյ առարկայ հարիւր յիսուն Հայերը մի ժողովի մէջ դէմ են արտայայտւել նոր Սահմանադրութեան նախագծի այն յօդւածների, որոնցով Մոսկւան, առանց Հայ, Վրացի եւ Ադրբէժողովուրդների կամքը հարցնելու, վերացնում է Անդրկովկասեան ֆեդերացիոնը, որ, ինչպէս յայտնի է, կեանքի կոչւեց 1922ին՝ արդէն առանց այդ ժողովուրդների համաձայնութեան.

Ըստ երեւոյթին, այս «մանրամասնութիւնն» է առիթ տւել Մոսկւային հրահանգելու, որ անդրկովկասեան իշխանութիւնները տրոցկիական-զինովիեւական ու նաեւ «համահայկական» հակայեղափոխութեան ահազանգը հնչեցնեն հայկական շրջաններում, ուր, ինչպէս երեւում է, բաւական մեծ ներհակութիւն կայ նոր Սահմանադրութեան նախագծի մի շարք կարեւոր յօդւածների դէմ։

Այս վայնասունը, ինչպէս եւ նախորդ բոլոր «պատմական» վայնասունները, մէկ հիմնական նպատակ ունի. «հոգեբանօրէն նախապատրաստել» Ստալինի հերթական յաղթանակը։ Նրա գործնական առաջադրութիւնն է՝ որ, Խորհուրդների առաջիկայ համագումարին, պաշտօնական յայտարարւած ընտրութիւնների շնորհիւ, ներս չյաղթեն այնպիսի տարրեր, որոնք կարող են յանդգնել ձայն հանելու նոր սահմանադրութեան նախագծի հիմնական տրամադրութիւնների դէմ։ Եւ իրօք, երբ այսօր իսկ, այդ նախագծի ազա՜տ, անկաշկա՜նդ, համաժողովրդակա՜ն քննադատութեան շրջանին, հարիւր յիսուն Հայեր են ձերբակալւում, որովհետեւ իրենց թոյլ են տւել դէմ արտայայտւելու Անդրկովկասեան դաշնակցութիւնը վերացնող, թերեւս նաեւ Հայաստանը անարգարօրէն սահմանագծող յօդւածների դէմ՝ էլ ո՞րն է այն ներիֆը որ պիտի համարձակի Խորհուրդների Համագումարին ձայն հանել նրանց մասին…

Ստալինը նախադրել է, Ստալինը պէտք է յաղթանակի։ Եթէ այդ յաղթանակի համար անհրաժեշտ է ահաբեկել հասարակութիւնը՝ մի քանի թէկուզ անմեղ գլուխներ թռցնելով՝ tant pis այդ գլուխների համար։

Սա է խորհրդային պատմութեան անողոք օրէնքը. Ով այդ օրէնքին անդեակ է՝ նա կարող է միայն ստուգ եւ արգահատանք զգալ, որ խորհրդային իրականութեան մէջ պատմութիւնը կրկնւում է այսքան անճաշակ միօրինակութեամբ.

Ուրիշ ոչի՛նչ.

Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

ԹՈՂՈՔՈՂ ԴԻԱԿԸ

Աղասի Խանջեանի դիակն է ան, որ դեռ երէկ, երբ ողջ էր, ամենազօր տէրն էր Հայաստանի, իսկ այսօր վարկաբեկ ու «փոքրոգի» քաղաքացիի մը վերջին մնացորդը։

Երէկ փառքի ու իշխանութեան տէրն ու ղեկավարը, այսօր անփառունակ ու դժբախտ խլեակ մը, երէկ պաշտամունքի առարկայ, այսօր մեղադրանքի ու արհամարհանքի…

Մէկը՝ պատմութեան հազուադէպ ողբերգութիւններէն։

Մութ են դեռ Խանջեանի անձնասպանութեան պարագաները։ Տեղեկութիւնները հատուկտոր եւ կէս-բերան խոստովանութիւններով։

Ինչ ալ ենթադրենք, թերի է եւ պակասաւոր, քանի որ իբրեւ աղբիւր ունինք երկդիմի, կցկտուր եւ խոյսառակ գեկոյցներ, որոնք կը վախնան ճշմարտութենէն ու կը խուսափին յայտն

Օրուան իշխանութիւնները ոչ իսկ տարրական քաջութիւնը ունեցան անձնասպանութեան պարագաները պարզելու. դեռ չենք գիտեր թէ Խորհրդ. Հայաստանի առաջին դէմքը ո՛ւր, ինչո՛վ եւ ինչպէս անձնասպան եղած է։

Չենք գիտեր, թէ ինչպէս թողուեր է Հայաստանի ղեկավարը։ Ինչպէս չէինք գիտեր, թէ Խ. Հայաստանի կառաղի վարիչը, անոր յոյսն ու ապագայ փառքը, ծանր «տուպէրկուլօզէ» (հիւծախտ) վարակուած է եղեր, անբուժելի ըլլալու աստիճան։

Չենք գիտեր, որովհետեւ չէին ըսեր։

Չինաստան աւելի մօտ է, քան Հայաստանը։

Գիտենք միայն, որ Հայաստանի Կ. Կոմիտէն եւ Անդրկովկասի կոմիտէն գեկոյցներ հրատարակած են, որոնք «անփայլել փոքրոգութիւն» որակեցին արարքը

Գիտենք՝ թէ Հայաստանի առաջին դէմքին անձնասպանութեան լուրը թերթին մէկ անկիւնը նետուած է, ինչպէս հասարակ նաեւ իր դիակը…

Տուինք երէկ վերջին տեղեկութիւնները (Յուլիս 18)։

Ըստ այս տեղեկութիւններուն, Հայաստանի Կ. Կոմիտէն ժողով ունեցած է Յուլիս 12ին, անձնասպանութենէն երեք օր ետք, լսելու համար Անդրկովկասի կոմիտէի քարտուղար Կուարեւացիի գեկոյցը՝ Խանջեանի անձնասպանութեան պարագաներու մասին։

Ի՞նչ խօսած է, ոչ ոք գիտէ. եւ ինչո՞ւ Անդրկովկասի կոմիտէի քարտուղարը պիտի ընէր գեկոյցը՝ քանի որ անձնասպանութիւնը եղած է Երեւանի մէջ(?). տանեղծուած։ Թերեւս անոր համար, որպէսզի Երեւանի բրագեկները չըլլեն… կացինը քարին գարնէն։ Այս առթիւ, աւելի քան տասնեակ մը ղեկավար անձեր խօսք առած են եւ վերջապէս, ըստ Կուարեւացիի գեկոյցին, այսինքն՝ անոր ուզածին պէս, ժողովը «միաձայնութեամբ» բանաձեւ մը ընդունած է, ուր կ'ըսուի

«Ժողովը կը գտնէ որ խանջեանի ընթացքը անթոյլատրելի փոքրոգութիւն է եւ ան իր մէջ արիութիւն չգտաւ, բոլշեւիկօրէն ուղղելու վերջին տարիներու իր թոյլ տուած շարք մը քաղաքական լուրջ սխալները։

«Ժողովը խանջեանի վարմունքը կը համարի կուսակցութեան նկատմամբ անոր ցուցաբերած երկերեսութեան բոլորումը։ Ներողութեամբ իր ազգայնական (նացիոնալիստական) սխալներու եւ կապերու մէջ, խանջեան դիմեց դաւաճանական գրգռիչ քայլին (արտա-փոխացման ակտ), որ ուղղուած է կուսակցութեան դէմ»։

Հասկնալի է. «դաւաճանական գրգռիչ քայլը» անձնասպանութիւնն է, որ «ուղղուած է կուսակցութեան» դէմ։

Այո, ի՞նչ իրաւունք ունի բոլշեւիկը մեռնելու. ան տէր չէ իր կեանքին, ոչ իսկ մահուան։ Ան պարտաւոր է ապրիլ ու ծառայել այնպէս ինչպէս իշխանաւորը կ'ուզէ եւ մեռնիլ այնպէս, ինչպէս կուսակցութիւնը կը փափաքի.

«Դաւաճան» է Խանջեանը, որ իր բովանդակ կորովը, կիրքը տրամադրելէ ետք սրբութիւններու ուրանալէ ետք, վերջին պահուն վրդովումի պահ մը ունեցած է եւ վերջ տուած էր կեանքին։

Պէտք է մեռնէր այնպէս ինչպէս կ'ուզէին իր պետերը. պէտք է մեռնէր ստրուկ, ծնկաչոք, կամ շան մը պէս, ոչ թէ այսպէս հպարտօրէն, մարդու պէս, որ անհատականութիւն մը կը ցուցաբերէ եւ բողոքի աղաղակ մը, շառաչուն ապտակ մը կը կազմէ իշխանութեանց ու անոնց անխիղճ քաղաքականութեան դէմ։

Ի՞նչ է եղեր վերջապէս Խանջեանի մեղքը։ Ան «քաղաքական լուրջ սխալներ» գործեր է. «երկերեսութիւն» ցուցաբերած է, եւ «ազգայնական սխալներ ու կապեր» ունեցած է.

Եւ վերջապէս.

«Խանջեան պէտք եղածին պէս չմերկացուց հակայեղափոխական տրոցկիստներ եւ ազգայնականները (թրոցքիական խմբակներ ‹Լենինականի մէջ, Ն. Ստեփանեանի գործը, եւն)։

«Կրթական գործավար եւ Կեդր. Կոմիտէի անդամ կարգուեցաւ յետոյ, Ստեփանեան երբ բերաւ իր ազգայնականութիւնը, բայց խանջեան պաշտպանեց այդ հակայեղափոխական անձը եւ յանդիմանեց այն ընկերը որ դիտողութիւն բրած էր բողոքական Ստեփանեանի դէմ։

«Անդրկովկասի Կեդր. կոմիտէի քարտուղար Բերիա ամէն կերպով կ'օգնէր խանջեանին եւ կ'ուղղէր անոր սխալները։ Չակառակ ասոր, խանջեան այդ կոմիտէէն ծածկեց Ստեփանեանի գործը եւ խայտառակութեամբ կոծկեց»։

Որո՞նք են այս «հակայեղափոխական թրոցկիականներն եւ ազգայնականները, ի՞նչ գործ է Ստեփանեանի գործը, զոր «խայտառակութեամբ կոծկեր» է Խանջեանը։

Չենք գիտեր, որովհետեւ բանաձեւ ոչ ինքն ալ կը «կոծկէ» այս մասին, գերադանց խայտառակութեամբ։

Նոր կ'ըսուին սակայն այս նորութիւնները. անձնասպանութենէն ետք, պայթած ռումբին որպէս մեղմելու համար յերիւրածոյ աղմուկի մէջ։ Կեցած փակուած ու անարգուած դիակի առջեւ, այս խօսքերը աւելի քան «փոքրոգութիւն» ցոյց կուտան. աւելի քան տմարդութիւն, որովհետեւ գիտենք թէ Խանջեան դեռ երէկ պաշտամունքի առարկայ էր եւ միակ ու անսասան տէրը։

Այսպէս է օրէնքը Ն. Միութեան մէջ. մեռնիլ ետք՝ կը հայհոյեն, ոչ թէ կը սիրեն…

Բայց կայ դեռ աւելին զարշաբարոյ ոճրագործներու այս շինծու եւ կեղծ բանաձեւին մէջ, ուր կը կարդանք.

«Ժողովը կը հաւատայ Ն. Միութեան եւ Անդրկովկասի կոմիտէները թէ Հայաստանի բոլշեւիկները այսուհետեւ ալ հայ ժողովուրդին մէջ կը դաստիարակեն խոր սէր դէպի իրենց համրաղխոութիւնը, դէպի Ն. Միութիւնը եւ վրացի ժողովուրդը որ ամբողջ երկրագնդի աշխատաւորներու տուած է ժողովուրդներու մեծ առաջնորդ մը։ Հայաստանի բոլշեւիկները կը դաստիարակեն անհուն սիրոյ ըզգացումով դէպի համաշխարհային առաջնորդ ընկեր Ստալինը։

«Ժողովը յետոյ կ'ըսէ թէ խանջեանի առաջ քայլը կուզայ զէնք տալու խորհրդային սխալներին թշնամի Դաշնակներուն, տրոցկիականներուն, եւ այլ հակայեղափոխականներուն։

«Ամէնէն վերջը բանաձեւը կը պարունակէ կեցցէներ՝ Բերիայի եւ Ստալինի հասցէին»։

Այսպէս, ուրեմն, Հայաստանի Կ. Կոմիտէն, լսելէ ետք Անդրկովկասի կոմիտէի քարտուղար Կուարեւացիի գեկոյցը, ծունկի եկած, ահաբեկ ու ստրուկ՝ կը խոստանայ «խոր սէր» մշակել հայ ժողովուրդի մէջ, դէպի իրենց «հանրապետութիւնը», Խորհրդային Միութիւնը եւ վրացի ժողովուրդը»։

«Եւ վրացի ժողովուրդը», որովհետեւ «մեծ առաջնորդ» մը տուեր է աշխարհին…

Եւ վերջապէս անհո՜ւն սէր Ստալինին հանդէպ, դէպի «համաշխարհային առաջնորդը»

Պէ՞տք է ենթադրել, թէ Խանջեան դէմ գործած է վրացի ժողովուրդին, դէմ գործած է Ստալինին… անշուշտ իր գրած պահանջներովը։ Հաւանական է, բայց անոր «մեղքը» կը քաւեն ահա իր ողջ մնացած ընկերները, խոստանալով յաւիտենական «սէր» երգել ու գլուխ խոնարհեցնել, իրենց հետ ըստրկութեան վարժեցնելով նաեւ բովանդակ հայութիւնը։

Կեցցէ՛ Ստալինը, կեցցէ՛ Բերիան, Անդրկովկասի Կ. Կ.ի քարտուղարը։

Այս է Հայաստանի Կ. Կոմիտէի պաշտօնական բացագանչութիւնը, որ խոստում մըն է այսուհետեւ զգաստ մնալու, ստրուկ մնալու եւ չգործելու Խանջեանի «սխալները»։

Ամբողջապէս հեռացան, հեռացուեցան, ջնջուեցան Հայաստանի իշխանութենէն անոնք՝ որ դեռ կամք ունէին կամ մը, անհատականութեան բեկոր մը, ողնայարի օղակ մը…

Այսօր [illegible], Համբարձումեանները, Լուկաշիններ (Սրապիոններ), Սահակ Տէր Գաբրիէլեաններ եւն., որոնք թէեւ համայնավար ըլլալով հանդերձ, կոր մըն ալ մարդ էին ու Հայ։

Ջնջուեցան անոնք Հայաստանի իրականութենէն, հայ ժողովուրդի պահանջներուն եւ Մոսկուայի բռնակալներու կամքին բախումին հետեւանքով, չնորհագուրկ ու վարկաբեկ։

Ջնջուեցան։

Դուրս հայ կեանքէն ու երբեմն՝ Հայաստանի սահմաններէն ալ։

Դուրս իշխանութենէն, դուրս ըլլալով «ընկ.» Ստալինի համակրանքէն։

Ու ահա կարգը՝ Խանջեանին, անոր՝ որ ամէնէն կատաղին եղաւ, ամէնէն հզօր Մոսկուայի կամակատարներուն եւ ամէնէն սիրելին կարմիր դիկտատորին։

Բայց, Խանջեանը, այս մոլի համայնավարն իսկ, չկրցաւ հաշտեցնել իր ժողովուրդի պահանջները՝ իր տէրերու բաղձանքներուն հետ, Հայաստանի այս ամենազօրն իսկ տկար ու անխեղճ գտաւ ինքզինք անոնց դաժան քմահաճոյքին առջեւ։ Իջաւ ճակատագրի թաթը իր վրան ալ ինչպէս իր նախորդներուն

Տարբերութեամբ մը միայն։

Ան չեզաւ, չուզեց ըլլալ քուրջի կը… տար եւ ճակատը դրաւ ատրճանակի… փողին։

Եւ որոտին առջեւ ինկաւ իր … թարկայոյզ մարմինը։

Դիակ դարձաւ, որ ձայն ու … ունի դեռ ու պիտի արձագանգէ … Միութեան սահմաններէն ներս, պա… ձելու համար ճնշուած ու ստրկացած ժողովուրդներու Խօսի. կարգեր… դաժանութիւն ու անարդարութիւնը… Խանջեանի անձնասպանութիւնը յե… դափոխութեան մը արժէքն ունի։

Իսկ իր դիակը՝ կենդանի բողո… ույժը։

Բողոք՝ Մոսկուայի դէմ, բողո… Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէ… զարշելի ստրկամտութեան դէմ։

Եւ բողոք՝ արտասահմանի սարսա… ներուն դէմ, որոնք լեզուներ կը կա… մեն։

(Խմբագրական «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»…

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՀԵՏ, ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՊԷՍ

ՆԻՍ.— Ես ալ կարդացեր էի Տր. Կ. Խաչի Նիսի կայանի մասին, Ցառայ… մէջ եւ անցեր. ինչպէս շատեր ինծի պէս. «Ի՜նչ լաւ ձեռնարկ է»,— ա… ամբողջ գնահատութիւնս անոր ըն… թերցման առթիւ։ Պէտք էր որ Նի… գանուէի պատահաբար ու երթայի… փական աչքերովս տեսնէի այն գործ… որ երկու տարիէ ի վեր կը… Տր. Կ. Խաչի Ֆրանսայի Վարչու… թեան ուշադրութիւնը եւ … կարեւոր մէկ մասը։

Օգոստոս 9ի կիրակին Մառսէյլի… բուն եկեղեցին լեցուած է բազմ… թեամբ։ Կսկծալի արկածի մը, Վ… Վարժապետեանի քառասնօրեայ հո… հանդիսան է։ Տարաբախտ երիտասա… դը, 18 տարեկան, ծովամոյն եղ… գած, քառասուն օր առաջ։ Հոն են… կայանի տղաքը, իրենց երեք կառ… վարչուհիներով։ Բոլորն ալ կէս… ուան ճաշին հրաւիրուած են Մառսէ… մեր հայրենակիցներու կողմէ, որո… երկու տարի է գուրգուրանքով շրջ… պատած են կայանը։ Կը հետաքրքր… ուիմ, կէս օրէ վերջ պաղ ջուրի… գրօսանքի պիտի ըլլան տղաքը ու… չէն հոն՝ բացօթեայ։ Անդրիկեան… բայրներու կառքը կ'երթայ ու կ… գայ անդադար, մանուկները դրօ… վայր փոխադրելով։

Կ'ուզեմ կայան այցելել, հասցէն… նեմ.

— Հինգշաբթի եկէք, պարոն, հ… դէսի պէս բան մը ունինք, ազա… կ'արտասանեն։

Եւ ահա օգոստ. 13ի հինգշաբթի… իրենց առօրեայ ճաշարանը զրա… ուած է հանդիսականներով. մեծ… ալ Մառսէյլի Cité Arménienneի բնակ… չութիւնն է գաղթեալ. Ինչու անհամ… գիտ բան Սիմբիկի մեծարանք… ները. Հայ չքաւոր մանուկներու … բախտութիւնը իրենց ալ մէկ հաճոյ… կրնայ պատճառել։ Ի՞նչ պէտք ունին, սակայն, այդ բախտաւորներու… չոր սիրտերուն, ի՞նչ բան կը պակսի իրենց, տուն ու լաւ է իրենց անուն… դը, ոչ պտուղն է պակաս, ոչ շաք… րը, պինկիլին կամ չօքօլան. լեցուն ձեռքերով են եկած այդ հանդիսա… տեսներէն շատերն ալ. որոնց մէջ … Փարիզէն եկածներ, ինչպէս տէր …

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ ՓՈԼ ՔԱՄԲՈՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

Վերջապէս այս առաւօտ ինծի կը տեղեկացնեն թէ փրկագինը ճամբայ կը հանուի։ Ինք եւս կը մեկնի Ֆիլէշ նաւով դէպի Եալովա, կարգադրելու համար դրամին յանձնումը եւ հսկելու համար պատանդներուն վերադարձին վրայ։ Պատանդները կը գտնուին լերան մէջ, զգեստները մաշած եւ պատռած՝ մացառներու մէջէն իրենց վազքին ընթացքին, վրանին ուժ չէ մնացած ուտելու համար չոր հաց մը, զոր «ոճրագործ ձեռքեր դաշյոնով կը կտրեն եւ իրենց կուտան», — այսպէս տիկին Պրանժանի արտայայտութիւններն են, իր ամուսնոյն գրկած նամակին մէջէն։ Խեղճ կինը ողբերգակատակերգական լեզու մը կը գործածէ, բայց կատակերգութիւն ընելու կացութիւն չէ իր կացութիւնը։

—•—

25 յունիս 1896

Երեքշաբթի առաւօտ մօտս եկաւ Տիկին Պրանժան։ Պատմեց իր ոդիսականը։ Առեւանգումէն անմիջապէս վերջ, աւազակները բռնադատեցին երեք կիները քալել զառիթափներէն եւ մացառներուն մէջէն մինչեւ հովիտ մը, ուր 3 ձիեր կային։ Կը հեծցնեն ձիերուն վրայ, եւ կը սկսին յառաջանալ ամբողջ 4 ժամ առանձնելի ճամբաներով։ Տեղ մը կանգ կ'առնեն, Տիկին Պրանժանին կը հրամայեն գրել նամակ մը փրկագինի համար, նամակը կը զրկեն պատանդներէն մէկուն հետ եւ կը շարունակեն իրենց ճամբան։ Ամբողջ գիշերը մագլցելով կը բարձրանան մացառներու մէջէն եւ առտուն կանգ կ'առնեն թաւուտքի մը մէջ, ուր կը մնան օր մը եւ գիշեր մը։ Յաջորդ գիշերը վերստին կը ճամբորդեն ու կը հասնին անտառ մը, ուր կը մնան 4 օր։ Աւազակները 12 հոգի էին։ Աւազակապետը, շնորհքով երիտասարդ մը, որ հրաշալի յունարէն մը կը խօսէր, կ'ըսէր թէ թշնամի է Թուրքերուն, թէ օր-ցերեկով, սուլթանին կալուածներուն մէջ, բանուկ ճամբու մը վրայ կատարուած այս առեւանգումով կ'ուզէր հաստատել թէ ո՞ր աստիճան փտած էր կառավարչական կազմակերպութիւնը, եւ իր ընկերներուն հետ կը խօսէր կրետական ապստամբութեան մասին։ Բոլոր աւազակներն ալ ներկայանալի արտաքին մը ունէին, հագած էին հասա կերպասներ արծաթազարդութիւններով զարդարուած, գեղեցիկ զէնքերով եւ անթիւ փամփուշտներով ծածկուած։ Անոնց գլխաւորները Յոյներ էին, բայց եւ կային քանի մը Թրքական գիւղեր։ Օր մը Տիկին Պրանժանի բերին քանի մը զգեստներ, զորս ղրկած էր իր ամուսինը, թերթերու մէջ փաթթուած։ Թերթերէն մէկուն վրայ կար ցարին պատկերը։ Աւազակապետը առաւ թերթը եւ տուաւ իր ընկերներէն մէկուն, ըսելով. «Ահա քու կայսրդ, առ»։ Ընկերը առաւ նկարը եւ համբուրեց, խնդրելով Տիկին Պրանժանէն թէ կրնա՞ր պահել։ Այս պարագան պատմեց Եաւրովսքիի (ռուս դեսպան) մեր պաշտօնակիցներուն առջեւ։ Նեղուեցաւ։ Պատասխանեց թէ Բուլղ-Վալաք մըն է [illegible]։ Կարելի է, այդ պարագային՝ փաստ մըն է թէ Թուրքիոն եւ իր ցարը ինչ հեղինակութիւն ունին Պալքանեան թերակղզիին բոլոր Սլաւներուն վրայ։

Աւազակապետը, զոր Բաֆթան կ'անուանէին, ջերմեռանդ կրօնասէր մըն էր, արծաթ երկար շղթայով մը վզէն կը կախէր Ս. Գէորգի մետալիոնը, ամէն վայրկեան Աստուծոյ անունը կուտար, երեսը կը խաչակնքէր ճաշէ առաջ եւ ճաշէ վերջ։ Երբ Տօքթ. Սիրոթիս, Եալովայի ջերմուկներուն բժիշկը, որ պատանդները, փնտռելու եկած էր, վար գրուեցաւ՝ ապահովելու համար իրենց նահանջը, Բաֆթանին հետ վիճեցաւ փիլիսոփայութեան եւ կրօնքի վերաբերեալ հարցերու մասին, Բաֆթանը իր արհամարհանքը յայտնեց բժիշկին նիւթապաշտ հայեցողութիւններուն մասին։

Մեր Թուէն, որ ամբողջ դէպքերուն մէջ պահեց իր պաղարիւնը, կէս-ժամ գլուխ-գլխի խօսակցութիւն մը ունեցաւ գիշերուան մէջ, թաւուտքի մը խորը, աւազակապետին հետ, որ իր շուրջն ունէր 4 աւազակներ, իսկ քանի մը հարիւր մեթր հեռաւորութեամբ պահակներու կիսաշրջանակ մը։ Փրկագինը յանձնելու համար Թուէ եւս գացած էր աւազակներուն մօտ, որպէսզի Թուրքերը չխցնեն ճամբան։ Բաֆթանը կը խօսէր յունարէն եւ Թուրքերէն։ Իր խօսքերէն այնպէս կը հասկցուէր թէ փրկագինը սահմանուած էր մեծ գործի մը, անտարակոյս կրետական ապստամբութեան։ Յետոյ ինքզինք ուզեց ներկայացնել իբրեւ ֆէտայի մը, որ գաղութեան համար չէ որ կը կռուի։ Քանի մը անգամ յայտնեց, որ չէ կրցած պատանդները տանիլ մինչեւ իր մեծ բանակավայրը, ուր բան մը պակաս պիտի չունենային։

Պատանդներէն բաժնուելու ժամանակ, աւազակապետը անոնց ամէն մէկ տուաւ 5 թրքական ոսկի, ըսելով. «Ներեցէք ինծի»։ Յետոյ նոյնը ըրին միւս աւազակները։ Պատանդները մերժեցին այդ նուէրը։ Բաֆթանը ըսաւ իրենց. «Մոլորութիւնը այսպէս է, մերժելով մեր դժբախտութեան պատճառ կ'ըլլաք»։ Կիները ստիպուեցան վերցնել ոսկիները, 60 ոսկի, զորս տուին Թուրքերուն՝ երբ Եալովա վերադարձան։ Աւազակապետը Տիկին Պրանժանի տուաւ նաեւ իր կնիքը, որպէսզի յանձնէ ինծի, ըսելով թէ այսուհետեւ ոչ Ֆրանսական դեսպանը, ոչ իր ընտանիքը, ոչ Թուէ, ոչ Թուէի ընտանիքը նեղութիւն պիտի չկրեն իր աւազակախումբին կողմէ։ Իր կնքին վրայ փորագրուած է, «Հերոս Գէորգ»(*)։

Թարապիա, 22 յուլիս 18…

Կրետէի խնդիրը կարգի չմտաւ. Ա… մէն օր Յունաստանէն զէնք, ռազմանիւթ եւ կամաւոր կը զրկուի։ Մեր պաշտօնակիցներուն երիցագոյնը տրամադրին կ'աշխատի Կրետէի հարցին համար, որպէսզի հաճելի երեւի Կոլուչովսկիի (աւստրիական դեսպան), որ կը սիրէ զոյգ պճնթէկը… Ոչինչ այնքան զուարճալի է, որքան այն կարեւորութիւնը որ իրենք իրենց կուտան կառավարութիւնները, ինչպէս եւ իրենց ցոյցերուն ունայնութիւնը։

(5)

(*) ԾԱՆՕԹ.— Հաս հրատարակի… ցինք Նազըմ փաշայի յուշերը, … ընթերցողները այդ յուշերէն գիտ… թէ ինչ վախճան ունեցաւ այս ֆէտային։

տիկին թէ. Տամլաճեան որ 50 Ֆրանք տուեր են դպրոցին պարգեւ։ (Բժիշկը նուիրեց որպէս պարգեւ։ (Բժիշկը իր օգափոխութեան ամբողջ տեւողութեան բժշկական խնամքը կը տրամադրէ կայանին)։

Հանդէսը կը սկսի «Յառաջ Նահատակներ» քայլերգով զոր այդ յանպատրաստից կազմուած փոքրիկ երգչախումբը կ'երգէ ոգեւորուած ու եռանդագին։ Արտասանութիւններ մաքուր հայերէնով, յստակ առոգանութեամբ, փոքրիկներու կողմէ յաջորդաբար, որոնք տեղացի փոքրիկներու հետ պարտիզէն կը գրգռեն ու մէկիկ մէկիկ բեմ կը բարձրանան, ինչպէս փոքրիկն Շաքէ Գաբրիէլեանը եւ Աղաւնի Փափազեանը։ Կայանէն Անահիտ ու Միրայր Բաբերդեաններ, Յովհաննէս Տէրտէրեան, Արփի Միսաքեան, Սուրէն Փօլոսեան զանազան գեղեցիկ կտորներ էին սորված այնքան քիչ ժամանակի մէջ ու այնքան հարազատ շունչով մը կ'արտասանէին իրենց մանկական թերաններէն ու հոգիներէն, արցունք բերելով ունկնդիրներու աչքերուն։ Ի՜նչ հաճելի էր փոքրիկն Մարի Թելլալեանի երգ-արտասանութիւնը իրեն օրօր իր մանկիկին։ Եւ աւա՜ղ ժողովուրդը, շուտով փոքր ձեր համաչափ ու ճշգրիտ, ազգային տարազ գործածող երեք աղջիկները, ամէն ...։ Քոլորը հիացած են, ոչ մէկ սխալ կամ վարանոտ շարժում. կարծես կանոնաւոր դպրոցի մը աղաքը ըլլային բոլորը. տարիներով կրթուած միեւնոյն ուսուցչին ձեռքին տակ։ Սա մէկը էթէլ Եօփեան, որ ուշադրութիւն կը գրաւէ իր գեղեցիկ ձայնովը Շուաքի եւ Թուայէն է. միւսը Տիգրան Թաշճեան, Փրէ-Սէն-Ժէրվէէն. Երրորդը՝ Անահիտ Նուրիջանեան՝ Քաշանէն։ Եւ ամբողջ խումբը այդ մանուկներուն այդպէս է կազմուած արդէն. Իթալիէն է եկած մեծ քահանան, հոն են եւ Իսրին, Ալֆորվիլը, Շավիլը, Սեվրանն ու Պուա Քոլոմպն ու միւս Փարիզեան արուարձանները։ Ցոյց մեծ մասը զմայլանք կը խօսի իր մայրենի լեզուն իրենց ուսուցչուհիին տիկին Հերմինէ Վ. Բաբերդեանի անխոնջ աշխատանքով, մէկ ամսուան ընթացքին այդ այլազան խումբը կ'երգէ «Տալւորիկը», «Կռունկը», «Գութան», «Մեր Հայրենիքը» յստակ բառերով։ Հանդէսը ճոխ է, կայ եւ Փանթէզի մը Բուրէն Մելիք Մինասեանէ, այնքան գեղեցիկ կերպով ներկայացուած որ կը յիշեմ իր տաղանդաւոր մեծ մօրը՝ գերասանուհի Փառանձեմի անունը։ Հապա երկու զաւկըռները։ փոքրիկ մայրիկ մըն էր Արփի Միսաքեան, իր երախային երկու ոտքերը անդամալուծութեան մէջ ոտքին մէջ անցուցած, լուռ՝ մինչեւ մը Բուրէն եւ ի՜նչ լաւ եռաղայ մը Յակոբ Յակոբեանը։ Նոյնքան ծիծաղ եւ ոգեւորութիւն կը պատճառէ Բ. գաւիշտով «Ջուր ուլորնեւ» ուր փոքրիկ գերասանի մը տաղանդը ցոյց կուտայ Տիգրան Թաշճեան, համանուն եղբորորդին մեր տաղանդաւոր ընկերոջ Արդումանի։ Հանդէսը վերջացած է ու բոլորը մեծ ու փոքր կը վազեն ծովափ հանգչելու ու մանաւանդ իրենց տպաւորութիւնները փոխանակելու այս այնքան գեղեցիկ ձեռնարկի մասին։ Ափսո՜ս որ կը մեկնին այս մանուկները օգոստ. 15ին ու նորեր կուգան զբաղելու իրենց տեղերը։ Ամէն մը եւս ուրախ խինդն ու ծիծաղը, հայ երգն ու հայ շունչը պիտի յածին Միջերկրականի կայոյին ի վեր, ա-

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆԻ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ

—.—

ՀԱՄԲՈՒՐԿ (Յառաջ) — Կիրակի օր վերջացան 1936ի Ոլիմպիական մրցումները, որ կազմակերպուած էին այնքան ճարտարութեամբ։ Ոչ մէկ ազգ ու կառավարութիւն չէր կրցած 44 տարիներու ընթացքին սատչ բերել այնքան աննախընթաց հետաքրքրութիւն։

1940ին Ճափոն կ'ուզէ գերազանցել Գերմանիան Ոլիմպիականի կազմակերպութեամբ։ Ուրեմն հսկայ աշխատանք մը ունի կատարելիք միջազգային երիտասարդութիւնը՝ պատրաստելու 1940ի համար։

Հաւատա՞նք թէ այս անգամ հայ երիտասարդութիւնը պիտի աշխատի ստեղծել ընդհանուր երիտասարդական միութիւն մը, որպէսզի ձեռք առնելով ոչ թէ միայն մշակութային գործը, այլ եւ մարմնակրթականը ,իր արժանի տեղը բռնէ ազգերու շարքին մէջ։

Մենք անհամբեր պիտի հետեւինք մեր սիրելի երիտասարդութեան գործունէութեան, որու ձեռներէցութիւնը կը պատկանի մեր պաշտելի ՋՈՄ-ին։ Պերլինի «Հայ Երիտասարդ»ը աշխատած էր արդէն արձագանգ մը այս ասթիւ, բայց միւսներէն ձայն մը չենք իմանար տակաւին, մէջն ըլլալով եւ Համպուրկինը,որ այնչափ մօտ է Պերլինին։

Արդ անցնինք Ոլիմպիականի վերջնական արդիւնքներուն, բաղդատելով 1932ի հետ.—

(Փակագծի մէջ եղածները կը ներկայացնեն 1932ի չափանիշները։ Ա. Թիւը կը ներկայացնէ ոսկի շքանշան, Բ. Թիւը՝ արծաթ, Գ. Թիւը՝ պղինձ, Դ. Թիւը՝ կէտ)։

1. Գերմանիա.— 33 (1), 26 (4), 30 (5), 448։
2. Մ. Նահանգներ.— 24 (17), 20 (14), 12 (10) 292։
3.— Հունգարիա.— 10, 2 (2), 4 (2), 86
4.— Իտալիա.— 8 (4), 8 (3), 6 (6), 112։
5. Ֆինլանտա.— 7 (4), 6 (5), 6 (5), 96
6. Ֆրանսա.— 7 (4), 6 (3), 6 (1), 96.
7. Շուէտ.— 6 (2), 5 (3), 9 (4), 97։
8. Ճափոն.— 6 (1), 4 (5), 8 (2), 88։
9. Հոլանտա.— 6 (1), 4, 7 (1), 84։
10. Անգլիա.— 4 (2), 7(6), 3 (4), 71։
11. Աւստրիա.— 4 (1), 6 (1), 3 (2), 66 ։
12. Զուիցերիա. — 3 (1), 5 (1), (1), 33։
13. Էսթոնիա.— 2, 3, 3, 39։
14. Արժանթին.— 2 (1), 2, 3, 34։
15. Եգիպտոս.— 2, 1, 2, 19։
16. Զուիցերիա.— 1, 9, 5, 71։
17. Քանատա.— 1 (1), 3 (4), 5 (5), 41.
18. Նորվեկիա.— 1, 3, 2, 29։
19. Թուրքիա.— 1, —, 1, 10 (չկար)։
20. Հնդկաստան.— 1, — — 6 (չկար)
21. Ն. Զելանտա.— 1, —, —, 6։
22 Լեհաստան.— - (1), 3 (2), 3 (1) 27.
23. Տանըմարք.— —, 2 (1), 3, 22։
24 Լեթոնիա.— —, 1 (1). —9
25. Եուկոսլավիա.— —, 1. – 5
26 Հար. Ափրիկէ.— , 1. — 5
27 Ռումանիա.— —, 1, —, 5։
28. Մեքսիքա.— —, —, 3, 12։
29 Պելճիքա -, 2. 8
30. Աւստրալիա.— — (1), —, 1 (1), 4
31. Փիլիպպեան Կղզիներ.— —, —, 1 (1), 4։
32. Փորթուկալ.— —, —, 1, 4։

Յաւելուած առաջած են՝ թիւ 1, 2, 3, 4 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 23 եւ 24.

Կենսական այս երեւոյթը թող նկատի առնէ մեր երիտասարդութիւնը։

Հ. Թ.

Պատկերներ Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւներէն
ՀՐԱՑԱՆԱՁԳՈՒԹԻՒՆ ՄԱՏՐԻՏԻ ՓՈՂՈՑՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՋՈՒՐԻ ՑԱՒՈՑԵՆԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

—.—

Ճարտարապետ Գ. Շիրմազանի մէկ յօդուածէն քաղուած —

Կոտայքի շրջանն ու Աղմաղանի լեռնաշղթան կլիմայական այնպիսի պայմաններ կը ներկայացնեն, որ կարելի է այստեղ զարկ տալ ծխախոտի մշակութեան, պտղամշակութեան, բանջարամշակութեան, ցորենի մշակութեան, անասնապահութեան։ Սակայն այդ բոլորին խոչընդոտ կը հանդիսանայ արհեստական ոռոգումներու բացակայութիւնը։ Վերջին 2—3 տարիներու մեր պրպտումները ցոյց տուին որ մեծ կարելիութիւններ կան ջրամբարներու (խմբ.— Ըսել կ'ուզէ աւազանի) շինութեան տեսակէտով։ Օրինակ, Աղմաղանի լեռնաշղթային գագաթը (3000 մեթր բարձրութեան վրայ) Ղանլը լճին օգտագործումը։ Փոքր աշխատանքով, այս տարի հնարաւորութիւն կ'ունենանք այդ լճակին ջուրով ոռոգել քանի մը հարիւր հեկտար տարածութիւն։

Զար գիւղէն դէպի հիւսիս-արեւելք՝ Դարաղալա եւ Մուսաքեանց գիւղերու միջեւ կը գտնուի շատ յարմար բնական ջրամբարի վայր մը, ուր կարելի է ամբարել 3—4 միլիոն խորանարդ մեթր ջուր, հնարաւորութիւն տալով ոռոգելու 1000—1500 հեկտար անջրդի տարածութիւն։ Ջրամբարի հետ կապուած կարգ մը թէքնիք դժուարութիւններու պատճառով, կարելի չեղաւ պատրաստել այդ ջրամբարը. սակայն կը շարունակուի ուսումնասիրութիւնը զալ տարի անպայման աւարտելու համար նոր ջրամբարին շինութիւնը։

Գեամբէգ գիւղի մշակները իրենց գիւղին մօտ գտնուած փոքր ջրամբարին տեղւոյն վրայ շինած են մեծ ջրամբար եւ ջուրով լեցուցած։ Այսօր այդ ջրամբարին մէջ ամբարուած է 200,000 խոր. մեթր ջուր, որով կարելի է ոռոգել մինչեւ 100 հեկտար հողամաս։ Ջրամբարները, ոռոգման աղբիւր դարձնելէ զատ, պէտք է ծառայեցնել, ջրամբարներուն մէջ ձկնաբուծութիւն եւ հաւաբուծութիւն կատարել, որով հողամշակներուն համար կը ստեղծուի եկամուտի նոր աղբիւր մը։ Պէտք էնաեւ ուշադրութիւն ընել առողջապահական պայմանները յարգելուն։

Աւելի կարեւոր ջրամբար մը կը շինուի Հրազդանի, Թուրթիայի եւ Նոյն Գեամբէգի հողամշակներուն միջոցով. Գեամբէգէն 10 քիլոմեթր հեռու՝ Ղազի-Կէօլի կամ Արամուսի գետակին մօտ։ Ըստ երեւոյթին, այստեղ հին ատեն գոյութիւն է ունեցեր ջրամբար մը, քանի որ մինչեւ այժմ կ'երեւան Աղմաղանէն ջուր առնող կամ ջրամբարէն դէպի դաշտերը ջուր տանող ջրանցքներուն հետքերը։ Ամբան միջոցին, անցեալ տարի այդ ջրամբարէն օգտուեցան այդտեղ բարձրացող քուրուրներու անասունները ջրելու համար։ Այս տարի սկսած են շինել փոքր, մօտ 2 մեթր բարձրութեամբ թումբ մը, որով ջուր կ'ամբարուի 150—200 հեկտար ոռոգելու չափ։ Պիտի շինուի նաեւ աւելի բարձր թումբ մը։

Ղազի-Կէօլէն մօտ 5 քիլոմեթր հեռու, դէպի հարաւ-արեւելք՝ գոյութիւն ունի պատմական ջրամբար մը, որ կը կոչուի Թոխմախան-կէօլ կամ Վանքի լիճ։ Այս ջրամբարը շատ կարեւոր է իր պատմական նշանակութեամբ։ Այստեղ կը գտնուին հին Հայաստանի հնագիտական արժէք ներկայացնող ջրատուածները,— քարէ վիշապներ, որոնց մէկ քանին մինչեւ հիմա կը տեսնուին լճին յատակը։

Այս ամառ կարգի գնելով քանի մը փոքր ջրամբարներ, Կոտայքի գիւղացիները կարելիութիւն կ'ունենան ժողովելու ջուրի իրենց պահանջը։

Ջուրի պակասութեան տեսակէտով ամէնէն «ծարաւի» շրջաններն են Ագինէ-կովի եւ Միկոյեանի շրջանները։ Լեռնոտ, խոր ձորերով կտրուած, հին Վայոց ձորն է այս։ Լեռներն ու ձորերը աղքատ են մշտահոս աղբիւրներով։

Այս շրջաններուն մէջ ոռոգումի համար իբրեւ աղբիւր կրնան ծառայել խոր կիրճերու մէջ հոսող քանի մը գետեր ու գետակներ,— Արփա գետը, Ալայազ գետը, Հերհեր ու Էլփին գետակները, եւն։

Սակայն թէքնիք դժուարութիւններու պատճառով, այդտեղէն հանուած առուակներով կ'ոռոգուին միայն շատ փոքր տարածութիւններ, այն ալ գետափներու մօտ։ Ագինէ-կովի եւ Միկոյեանի շրջաններուն մէջ հողային-կլիմայական մեծ հնարաւորութիւններ կան թէքնիք մշակութեանց զարգացման համար։ Բայց արհեստական ոռոգումի պակասութեան հետեւանքով՝ կարելի չէ ոչ պտղամշակութիւն, ոչ ալ ցորենի կամ ծխախոտի մշակութիւն։

Գիւղացիները սակայն կարեւոր աշխատանքներ կատարեցին, ջրային շինարարութեան տեսակէտով։ Գնդեվազի ջրանցքը յայտնելու նպատակով, Գնդեվազի, Ղուշչիի, Ջիրակի գիւղացիները մաքրեցին առուները, եւ այսօր 200 հեկտար նոր հողամաս մը կ'ոռոգեն։ Ագինէ-կովի շրջանին մէջ գիւղացիները նախնական փոքրիկ ջրախոսեր շինելով, անոնց ջուրով կ'ոռոգեն 400—500 հեկտար տարածութիւն։

Միկոյեանի շրջանին մէջ Շահումեան գիւղատնտեսութեան անդամները ոռոգեցին Արփա գետին ուղղութեամբ 250 հեկտար, այդպիսով ...

Միկոյեանէն 8—10 քիլոմեթր հեռու կը գտնուին հին, պատմական ... քաղաքին աւերակները։ Այդտեղ կը տեսնուին Մօզի հին ջրանցքին հետքերը։ Ահա այստեղէն սկիզբ կ'առնէ Միկոյեանի ջրանցքը, կ'անցնի հին ջրանցքին ուղղութեամբ, կը ծոփ եւ կը կտրէ Մալիշկայի այգիները, ... քիլոմեթրին վրայ կ'անցնի նաւուղ 53 մեթր երկար փապուղին ու կը հասնի Շահումեան գիւղատնտեսութեան հողամասերը։ Ջրանցքին երկարութիւնն է 13 քիլոմեթր կ'ընդգրկէ Մալիշկայի հողամասէն 50 հեկտար, Միկոյեանի հողամասերէն 250 հեկտար.

Այս ջրանցքին աշխատանքները աւարտած են։ Ոռոգուած հողամասը զարնուած միայն յատկացուած էր հացահատիկի մշակութեան, իսկ աշնան՝ այգեգործութեան։ Միկոյեանի ջրանցքը տնտեսական մեծ նշանակութիւն ունի Մալիշկայի, գլխաւորաբար Միկոյեանի շրջանին համար։

Ոռոգման հարցը ծանր է Ալնաձորի մէջ։ Ըստ երեւոյթին,Ալնաձորի հարցը պէտք է լուծուի առանձին ջրանցք շինելով Ալայազ (Ղոյթուր) գետէն ։ Ճիշդ է, այդ ճամբուն վրայ պիտի հանդիպինք մեծ դժուարութիւններու բայց նկատի ունենալով Ալնաձորի «ծարաւը», պէտք է աշխատիլ այդ ուղղութեամբ։ Սակաւաջուր Միկոյեանի շրջանին մէջ ջուրի սակաւութեամբ Ալնաձորի հետ կը մրցի հին պատմական Խաչիկ գիւղը։ Շրջանի զարնանացանը 25—30 առ հարիւր համեմատութեամբ կը կատարէ այս գիւղը։ Այգեգործութիւնը եւ պտղամշակութիւնը զարգացնելու համար կլիմայական եւ հողային պայմաններու յարմարութեան հակառակ, ոռոգման ջուրի պակասութեան հետեւանքով՝ նոյնիսկ ցորենի մշակութիւնը մեծ չափով կախում ունի ամրան անձրեւներէն։ Զէք դրկուած այս գիւղը սակայն նստած է ջուրի վրայ, բայց այդ ջուրը կը հոսի հողին տակէն, ստորերկրեայ։ Կատարուած քննութիւնները եւ պատմական տեղեկութիւնները կը հաստատեն որ ջուր կայ գիւղին տակ։ Նոյն իսկ գտնուած է հին քահրիզներէն մէկը։ Գիւղացիները ջուր գտնելու, կաթիլ մը աւելի ջուր հաւաքելու համար արհեստական ջրամբարներ կը շինեն, հսկայական ճիգեր կը թափեն։ Հարկ է օժանդակել այդ աշխատանքներուն։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով ։

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

— o —

Հետաքրքիր դէմք էր Գրիգոր պատուելին։Առաջին անգամ կը հանդիպէի իրեն։ Սովորական օրերուն երեւի իր ժողովարանի կեանքովը միայն կ'ապրէր, բայց կրած ահաւոր օրերէն վերջ՝ կերպարանափոխուած էր։ Կը փիլիսոփայէր զարմանալի պարզութեամբ. ժողովուրդի իմաստութեամբ կը վերլուծէր յեղափոխական շարժումներու թերութիւնները. չէր մխտեր, որ ջարդը անխուսափելի էր, քանի որ Թուրքերու հետ կէս դարէ աւելի թշնամի ենք եղած. զանոնց թեամբ կը քննադատէր ժողովուրդը, որ վտանգը չնախատեսեց եւ չպատրաստուեցաւ դիմադրութեան։ Ռուսներու շուտափոյթ հասնելու մասին թերահաւատ էր. կ'առաջարկէր ամբողջ այդ զանգուածը շարժել դէպի Գուլանիք կամ Ախլաթ, ուր կը գտնուի երեւի բանակը, բայց նիւթապէս անկարելի կը համարէր այդ եւ իր մելամաղձոտ ու խելացի հայեացքը դէպի աւերակ Դուրանը ուղղելով, կ'ըսէր.

— «Պիտի ջարդուինք, գիտեմ, բայց գոնէ Տէրը մեզի միջոց եւ ուժ տայ մեր արիւնին վրէժը լուծելու»։ Տասնոց ատրճանակ մը ունէր, իսկ իր փեսան թերի հրացան մը։

Երկու կենսական մտահոգութիւններ ունէինք այդ օրերուն՝ ռուսական բանակին — աւելի շուտ մեր կամաւորական գունդերուն — լուր հասցնել, որ գէշերով մը ձիաւորները իջնեն դաշտ (ուր այդ ատեն ռուսական բանակին առջեւէն փախած քիւրտ ու չէրքէզ մուհաճիրներ էին թափուած) ու մենք, անոնց պաշտպանութեան տակ, անցնէինք սահմանը։ Եթէ անոնք Գուլանիք եւ արեւելեան կողմէն՝ Ախլաթ են հասած, դժուար չէր նման գործողութիւն մը։Երկրորդ մեր մտահոգութիւնը՝ ժողովուրդի սնունդն էր եւ ինքնապաշտպանութիւնը։

Ձորերէն վերջ, աղատուած այդ բեկորներուն մէջ, տարօրինակ ծայրայեղութեամբ զարգացած էր ամէն գնով միայն սեփական կեանքը պահպանելու բնազդը։Ամէն մը անցած էր ջարդէն եւ այդ ամբողջ ժամանակամիջոցին «կարգադրիչ մարմինը» ամէն միջոց դործ դրաւ անոզամթեքը հաշուառութեան ենթարկել, համախմբել ու այդ ձեւով բաշխումը կանոնաւորել, բայց հնարաւոր չեղաւ կային ընտանիքներ, որոնք դեռ ունէին ատար, ոչխար, իւղ եւ այլ մթերք, մեր փորձերը բացարձակ ձախողեցան մթերքը բաժնելու։ Նախ առաջին ադմուկ ու կռիւ ծագեցաւ, ապա, հետեւեալ գիշեր, բոլոր ունեւորները թողին հաւաքատեղին ու անհետացան, երեւի ուրիշ վայր ընտրեցին կամ Քան լեռը գացին...։

Գալով մեր գինակցան ուժերուն առջին օրէն խեղճեռնարկեցինք ցուցակագրման, որպէսզի պարզ ըլլայ մեզի համար՝ թէ ի՛նչ ձեւով ու միջոցներով կրնանք մեր գոյութեան ժամանակամիջոցը երկարել ու հաւաքաբար պաշտպանուիլ։ Քանի մը երիտասարդներ ձեռնարկեցին անոր։ 170 հատ քիչ շատ կանոնաւոր զէնք ունէինք՝ պաշտպանելու համար մօտ 20 հազար ժողովուրդ որ տեղաւորուած էր այժմ 5—6 քիլոմեթր շրջագծով տարածութեան վրայ։ Իսկ ռազմամթե՞րքը. չհաշուելով ժանգոտած ու ... փամփուշտներու քանակը (որ բաւական մեծ էր՝ խոնաւ տեղեր պահուած ըլլալով), հրացանակիր հոգիներուն, միջին թիւով, հազիւ 30—35 փամփուշտ կը հասնէր։ Բայց գիտէինք նաեւ, որ կային «սեւ օրուան համար թաղցնողներ» ալ։ Այս ողբերգական արդիւնքէն յետոյ, ջանացինք այդ գինուած ուժերը, գոնէ ժամանակաւոր ժամանակ ու փոխն ի փոխ, գիշերները եւ գիշերային պահպանութեան յատկացնել. անոնցմէ միայն յետոյ հոգի կրցանք ենթարկել մեզի. միւսները զանազան պատրուակներով, տեղերնէն չուզեցին շարժիլ։ Այդ յիսուն հոգին, սակայն, որակով բարձր ու բազմատարար լաւ զինուած էին։

Այս էր ահա պատկերը։

Կենդանական այս զարհուրելի անձնապահպանութեան դրացումը երթալով ալ աւելի թափ առաւ եւ վարակեց, գրեթէ անխտիր, բոլորը։ Տարօրինակ էր նաեւ, որ յուսահատական այս սոսկալի վիճակի հանդէպ՝ բացարձակապէս անզգայ ու անհոգ էր դարձած այդ ամբոխը։ Սխալ չեմ ըլլար, եթէ ըսեմ որ նոյնիսկ ուրախ ալ էին այս մարդիկը, բաւ եւ ... բեւոյթին այն պատճառով, որ հրաշքով մը մահէն ազատած կը կարծէին ինքզինքնին։ Այսօր երեւի դժուար ըմբռնելի է այս հոգեկան վիճակը, բայց այն օրերուն այդպէս էր։Ամենաչնչին բաներու համար — ուտելիքի, երեխաներու, կամ թէթեւ վիրաւորական խօսքի մը համար աղմուկ ու լուրջ աղմուկ կը բարձրանար,յանախ նոյնիսկ իրար ծեծելու աստիճան։ Իրենց վիճակին անգիտակ՝ խելագարուածներու բազմութիւն մըն էր։ Պէտք էր ամէն գնով կենդանի մնալ ու ազատիլ, մանաւանդ կենդանի պիտի մնայ աղամարդը, կինն ու աղջիկը այնքան արժէք չունէին. «առն օխտը պէտք չէ որ մարի — ահա այս մտահոգութեամբ հետզհետէ վարակուեցան մեր քով մնացած կամ պաշտպանութեան յատկացուած փորձառու մարտիկներն իսկ, ինչ որ պատճառ դարձաւ յետագայ մեր ձախողութիւններուն ։

Կառավարական ուժերը եւ քրտական աշիրէթները հետզհետէ կը սեղմէին իրենց պաշարման օղակը Սասունի շուրջ։ Գրեթէ ամիսէ մը ի վեր մեր յարաբերութիւնը ընդհատուած էր հոն եղողներուն հետ։ Ժամերով, գիտակով կը դիտէի մեր ետեւի լեռները եւ դաշտին մէջ կատարուող շարժումները։ Օր մը նշմարեցի մեզմէ շատ վերը բարձրացող գագաթի քովէն առանձնաբար յառաջացող մարդկանց շարքը,որոնցմէ առւար խումբ մը անջատուեցաւ հոն։ Այդ օրերէն մէկն էր, որ լսեցինք համազարկերու աղմուկը. Եղեւի Կուրտիկի գիւղերուն շուրջն էր կռիւը։ Մեզ խիստ մտահոգեց մանաւանդ մեր դիրքերուն տիրապետող լայնձր գագաթի խումբերու երեւումը. երկու նպատակ կրնային ունենալ —կտրել մեր յարաբերութեան գիծերը Սասունի հետ (երեւի կը կարծէին թէ օգնութեան կրնանք երթալ), կամ յարձակիլ Հաւատորիկի լեռնաւուն մէջ եղող հայերուն վրայ։

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(28)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

«ՅԱՌԱՋ»Ը

Ծ. Թղթակցին. — Այս հերոսական գործին պատանի հեղինակին Հայ ըլլալը մենք բնինք վերը, խորագրին մէջ: Լուրը քաղեցինք Գչ.ի Փօոկոէ թերթէն: Ցաւալի է որ պատարարութեան բոլոր մանրամասնութիւնները գովելի հաւատարմութեամբ տալով հանդերձ, Լիոնի մեծ օրաթերթին խմբագրութիւնը զանց կ'ընէ պատանիին ազգութիւնը նշանակել, ինչ որ այլապէս հակառակ է թերթին սովորութեան:

Գերմանիա եւ Իտալիա միջտ վերապահ

Լաւատեղեակ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Գերմանիա հետեւեալ պայմանները դրած է, մասնակցելու համար չէզոքութեան պայմանագրի մը.— 1. Վերադարձնել Սպանիոյ մէջ վար դրուած գերմանական օդանաւերը. — 2. Արգիլել զէնքերու արտածումը, կառավարութեանց թէ անհատներու համար. — 3. Արգիլել կամաւորներու մեկնումը:

Իտալիա բացարձակ լռութիւն կը պահէ իր գիտումներու մասին եւ իր քաղաքականութիւնը սերտօրէն կապած է Գերմանիոյ ընթացքին հետ: Պերլինէն մասնաւոր պատուիրակ մը գացած է Հռոմ, եւ վերադարձած՝ գոհ տպաւորութեամբ:

. Կ'ըսուի թէ Գերմանիա պաշտօնապէս բողոքած է Փարիզ, գանգատելով թէ Ֆրանսական դահլիճին անդամներէն մէկը կը միջամտէ Սպանիոյ գործերուն:

*** Թերթերը կը գրեն թէ օգոստոս 16ին խորհրդաւոր օդանաւ մը երկու անգամ փամփուշտ ձգած է Ֆրանսական գիւղի մը մէջ: Քննութիւն կը կատարուի այս մասին:

*** Չեխական կառավարութիւնը վար դրաւ 28000 քուրոնի (1160 տոլար) գումար մը, որ հաւաքուած էր Սպանիոյ կառավարութեան համար:

*** «Մանչէսթըր Կարտիըն» կը գրէ թէ 4000 փաստաթուղթեր բռնուած են, որոնց համաձայն Սպանիոյ ապստամբութիւնը սարքուած է Գերմանիոյ եւ Սպանիոյ կողմէ: Մարոքէն Սպանիա 18,000 զինուորներու փոխադրութիւնն ալ կատարուած է գերման եւ իտալացի օդաչուներու աջակցութեամբ:

Կացութիւնը Պաղեստինի մէջ.—Հայ մը սպաննուած

—o—

Օգոստոս 17ին կառախումբ մը կրակի բռնուեցաւ, երբ կ'անցնէր Թէլ-Ավիվ-Եաֆա կամուրջէն: Հայ մը սպաննուեցաւ, անգլիացի զինուոր մը եւ հինգ արաբ ուղեւորներ վիրաւորուեցան: Աւելի քան 50 գնդակներ պարպուեցան կառախումբին վրայ: Հրէական վրէժխնդրութեան առաջին ծանր դէպքն է այս:

Հինգ հրեայ համայնավարներ ձերբակալուեցան Թէլ-Ավիվի մէջ, զոհի մը յուղարկաւորութեան առթիւ ցոյց մը սարքել փորձած ըլլալով: Ուրիշ մըն ալ ձերբակալուեցաւ երբ տետրակներ կը բաժնէր:

*** Պաղեստինի Հրեաներու ընդհ. ժողովը, որ ընտրուած է 350,000 ժողովուրդի 90առ հարիւրին քուէներով, մասնաւոր նիստ մը գումարեց օգոստոս 17ին, քննելու համար ներգաղթի խնդիրը: Ժողովին կը մասնակցէին մօտ 100 պատգամաւորներ, թէ քաղաքներէն եւ թէ գիւղերէն: Զեկուցանողները պարզելով կացութիւնը, քննադատեցին Անգլիոյ ընթացքը, որ կը հակասէ իր հանդիսաւոր յանձնառութեանց: Յետոյ գիտել տուին թէ հոգատար իշխանութիւնը շատ թոյլ է Արաբներուն հանդէպ:«Մեր քաղաքականութիւնը միշտ հաստատուած է անգլօ-հրէական համաձայնութեան վրայ: Սակայն եթէ մեր կենսական շահերը վնասուին, մենք պիտի պայքարինք մեր ամբողջ ուժով, պաշտպանելու համար մեր իրաւունքները որոնք ճանչցուած են Ազգերու Դաշնակցութեան անդամներուն կողմէ: Պիտի ընդդիմանանք որ եւ է տնօրինութեան որ կը ձգտի դադրեցնել կամ սահմանափակել ներգաղթը: Պէտք է որ հրէական հայրենիք մը գոյութիւն ունենայ, նկատի առնելով բազմաթիւ երկիրներու եւ մասնաւորապէս Գերմանիոյ մէջ Հրեաներու դէմ սարքուած հալածանքները»:

Ժողովը իր աշխատանքները լրացնելով, որոշեց պատուիրակութիւն մը ղրկել բրիտանական մարզպանին, ժողովուրդին բաղձանքները ներկայացնելու համար, մասնաւորապէս ապահովութեան մասին: Կոչ մը պիտի ուղղուի արաբ ժողովուրդին, հաշտութեան համար, յիշեցնելով հանդերձ հրէական հայրենիքի մը անհրաժեշտութիւնը:

*** Եաֆայի մէջ երկու հրեայ հիւանդապահուհիներ եւ աղջիկ մը ինչպէս եւ Արաբ մը սպաննուած ըլլալով, քաղաքին 65,000 բնակիչները իրենց տուներուն մէջ փակուեցան, կառավարութեան կարգադրութեամբ: Օգոստոս 18ին միայն երեք ժամ ազատ ձգուեցան բնտանիքները, որպէսզի ուտելիք եւ ուրիշ անհրաժեշտ նիւթեր գնեն: Օգնական զօրք հասաւ Եաֆա եւ շղթայ մը քաշուեցաւ քաղաքին շուրջը: Բարեկարգութիւնը այնքան խանգարուած է որ կառախումբերու երթեւեկը դադրեցաւ Եաֆայի եւ Թէլ-Ավիվի միջեւ:

Թրոցքի պիտի վտարուի՞

Նորվեկիոյ կառավարութիւնը որոշեց քնութիւն մը բանալ, հասկնալու համար թէ Թրոցքի դրժած չէ՞ իր խոստումը, քաղաքական գործունէութենէ խուսափելու մասին: Կ'ըսուի թէ քննութիւնը մասնաւորապէս պիտի ձգտի լուսաբանել Փաշական կազմակերպութեան մը անդամներուն այցելութիւնը: Եթէ այս պարագան հաստատուի, Թրոցքի մասնաւոր տեղանի մը առջեւ պիտի հանուի եւ հաւանական է որ վտարուի Նորվեկիայէն:

Թրոցքի միշտ կը հերքէ իրեն դէմ եղած վերագրումները եւ կը պահանջէ քննութիւն կատարել, ճշմարտութիւնը երեւան հանելու համար: «Ն. Միութեան մէջ տիրող դիւանակալութիւնը ամէն քննադատութիւն դաւադրութիւն կը կոչէ: Կ'ենթադրեմ թէ քննադատութիւնը հետզհետէ կը ծաւալի: Ես ուրախութեամբ կ'ողջունեմ այս երեւոյթը: Շատ հաւանական է որ այլազան եւ բազմաթիւ տարրեր իմ անունս, այսինքն գաղափարներս եւ գրութիւններս յիշեն այս տագնապալի պահուն: Թասի գործակալութիւնը սուտ կը խօսի, անհարեկշական գործունէութիւն վերագրելով ինծի: 1897էն ի վեր, երբ յեղափոխական շարժման մէջ մտայ, ես անողոք հակառակորդ եղած եմ եւ եմ անհատական ահաբեկման: Նորվեկիա հասնելէս ի վեր ես կապ ունեցած չեմ Ն. Միութեան հետ, ոչ ալ մէկ հատիկ նամակ գրկած, ուղղակի կամ ուրիշ անձերու միջոցաւ»:

*** «Դաւադիրներ»ուն դատավարութիւնը սկսաւ երէկ, չորեքշաբթի: Ամբողջ խորհրդային մամուլը մոլեռանդ պայքար մը կը մղէ Թրոցքիի, Քամենեւի, Զաքայեւի եւ միւս ամբաստանեալներուն դէմ, զանոնք անուանելով «երկերեսանի», «ժողովուրդի անիծեալ թշնամիներ», «պղծութիւն», «հերիւտիկոսութեան կոյուղիներ» եւն.:

«ՅԱՌԱՋ»ի «ՏՈՒՆ»Ը (Սեփական տպարան)

Հայրենակիցներ,

Տասներէկ տարի անընդհատ հետեւած ըլլալով «Յառաջ»ի հրատարակութեան, իբրեւ բարեկամներ եւ ընկերներ, եւ շատերս ալ իբրեւ աշխատակիցներ, պարտականութիւն կը սեպենք նախաձեռնութիւն առանձնել, «Տուն» մը ապահովելու անոր, սեփական տպարանով:

Այս նախաձեռնութեամբ, մեր գոհունակութիւնը պիտի ըլլայ ոչ միայն ընդառաջ երթալ ընդհանուր բաղձանքի մը, որ չեշտուեցաւ «Յառաջ»ի տասնամեակին բոլորման առթիւ, այլեւ զարկ տալ հայկական մամուլի զարգացման, այս օտար ափերուն վրայ:

«ՅԱՌԱՋ» լման տասներէկ տարի ադէսամարեց բոլոր խոչընդոտները ու տագնապները, շնորհիւ իր խմբագրութեան եւ վարչութեան, աշխատակիցներուն եւ աշխատաւորներուն անվհատ եւ անձնուէր ճիգերուն, եւ այսօր հպարտութեամբ եւ աւելի ինքնավստահ կը շարունակէ իր ճամբան: Այս յաղթանակներէն վերջ, ան պէտք էր ունենար իր սեփական տպարանն ու խմբագրատունը, բոլոր յարմարութիւններով, որպէսզի կարենար եթէ ոչ թեթեւցնել իր բեռը, գոնէ զարգանալ աւելի լայն պայմաններու մէջ:

Թերթը չունի որ եւ է միջոց, լրացնելու համար այս տարրական պահանջը: Եւ անոր բարեկամներուն կ'իյնայ աջակցիլ, համաձայն իրենց կարողութեան, որպէսզի գոյանայ նուազագոյն հիմնադրամը:

Ուստի կը հրաւիրենք «Յառաջ»ի բոլոր բարեկամները, դիւրացնել մեր գործը, անհատապար կամ հաւաքաբար, ի հարկին կազմելով յանձնախումբեր կամ «Բարեկամներու Միութիւններ», համաձայն տեղական պայմաններու, Ֆրանսայի թէ արտասահմանի մէջ:

Նախաձեռնող յանձնախումբս սիրայօժար կ'ընդունի անդամակցութիւնը «Յառաջ»ի այն բարեկամներուն, որոնք կ'ուզեն գործնապէս աջակցիլ իր աշխատանքներուն:

Կը խնդրուի տրամադրուած գումարները ղրկել ԿԵԴՐ. ՑԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԳԱՆՁԱՊԱՀԻՆ, ուղղակի կամ «Յառաջ»ի միջոցաւ, եւ կամ վճարել տեղական յանձնախումբերու: Ցանկերը օրը օրին պիտի հրատարակուին:

ԿԵԴՐ. ՑԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ.

Նախագահ՝ ՏՕՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ, փոխ-նախագահներ՝ ԱԼ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ եւ ՏԻԳՐԱՆ ԲԷԳԶԱԴԵԱՆ, գանձապահ՝ ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆ, անդամներ՝ Գ. ԲԱԼԱՅԵԱՆ, ՀՐԱՆԴ ՍԱՄՈՒԷԼ, Ս. ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ եւ Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ: Քարտուղար՝ ՀՐԱՆԴ ՎԻՇԱՊԵԱՆ:

ԳԱՆՁԱՊԱՀԻ ՀԱՍՑԷՆ.— Léon Babonian, 9, Rue Charlot, Paris (3):

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ.— Հ. Վիշապեան, «Յառաջ»ի միջոցաւ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ-ԳՈՒԱ-ԿՈԼՈՆԳԻ Արամ Ենթակոմիտէի ժողովը, վաղը, հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ Պատգամաւորի ընտրութիւն:

ԱԹՆՈՒՎԻԼ—ԿՈՒՐԲԷՆՎՈՒԱ վարդան Ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ: կարեւոր օրակարգ: ընտրութիւն պատգամաւորի: Ներկայ ըլլալ որոշեալ ժամուն:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէն ընդհանուր ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Վռամեան, Մուրասի, Մչօ եւ Արդուեան խումբի բոլոր ընկերները այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Ակումբին մէջ. Խիստ կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

Գամէն (Մարսէյլ) Զաւարեան Ենթակոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Վարդգէս, Նփ. Ենե. Վարուժան եւ Եաղիկեան խումբերը. այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼՊՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ.Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմի երկրորդ տպագրութիւնը:

Գին Ֆրանսայի համար 5 Ֆր., արտասահման 6 Ֆր.:

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած Դրօշակ Միութեան Շահրիկեան սրահի

Մատակարար Մարմնի կողմէ

22 Օգոստ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Եաղիկեան սրահին մէջ,

5 rue de l'Eclipse

Աբէլեան Թատերախումբը կը ներկայացնէ

ՏԱՑԻ ԿԱՐԱՊԵՏԸ կամ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՓԵՍԱՑՈՒՆ (զաւեշտ 3 արար)

Մուտք Ա. կարգ (Գ. Միութեան վիճակահանութեան տոմսերէն 2 հատ)

Բ. կարգ (Նոյն տոմսերէն 1 հատ).

Սոյն տոմսերը որոնք վիճակահանութեան համար պատրաստուած են, պիտի ծառայեն նաեւ իբր Մուտքի տոմս:

Եւրոպայի հայկական մեծագոյն գրատունը

ՀՐԱՆԴ-ՍԱՄՈՒԷԼ

51, Rue Mr. le Prince, Paris (6). Métro: Odéon. Tél. Danton: 88.65.

Հայերէն, ֆրանսերէն, անգլիերէն եւայլն ամէն տեսակ գրքեր:

Արդիական կազմատուն: Ցպագրական գործեր:

Աշխարհիբոլոր կողմերէն հասած ապսպրանքները կը կատարուին արագ եւ խղճամիտ կերպով:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

RueCours Lafayette, angle Garibaldi.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON.

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ԵՒ ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

"ՎԷՄ,, ի Ժե. Թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.

Վ. Մինախորեան, Արհաւիրքի օրեր.— Վ. Փափազեան, Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը. Յօքթ. Յ. Թորգոմեան, Յուշատետրէս. Գ. Գիւզալեան, Մեծ յարձեանի առիթ.— Յ. Կազանճեան, Համեմատութիւն մը Հռոմի Ս. Պետրոս եւ Վաղարշապատի Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցիներուն յատակագիծերու միջեւ. Փ. Սանասար, Թիւրքիայի պատմութիւնը.— Ա. Խաֆրաստեան, Քսենոփոնի ուղեգիծը Հայաստանի միջով.— Յ. Ստեփանեան, Ինգրանիկը Սինեաց երկրում. Հայ—Հայկական բանասիրութիւններ.— Հին Թուղթեր.— Երիվանդատէի Նամակները.—Անցեալէն. Ա. Խանջեան, Բաքուէն կաթողիկոս. գերաստան Յ. Աբէլեան.— Կեանք եւ մշակոյթ. - Գիրք եւ Մամուլ.— Գրախօսական:

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթատարական սակի:

Երրորդ շրջանի բաժանորդները կրնան առաջին երկու տարիներու 12 թիւերը առանձին վճարելով 50 ֆրանք, կամ վեց գրքի համար 25 ֆր.

Հասցէ.— S. Vratzian, 13 Rue des Platanes, Cité Jardin de Plessis-Robinson. (Seine).

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄՕՏ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՍԱԿԱՒԱՑԻՒ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐՈՎ

«ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԻԿ» (Նուագող վշտից հայրենեաց) Առաջին հատոր (կենսագրութիւն): Կազմեց՝ ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ Ստուար հատոր մը, 656 մեծադիր էջերով եւ պատկերազարդ: Կը պարունակէ ոչ միայն Խրիմեան Հայրիկի կենսագրութիւնը, այլեւ պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկութիւններ Վասպուրականի եւ ժամանակակից դէպքերու մասին:

Գին՝ 50 ՖՐԱՆՔ Թղթակազմ եւ առանց հաշուելու Թղթատարի ծախսը

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան

ՐԷՆՍԻԻ (ՓԱՐԻԶ) ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

կը վերաբացուի յառաջիկայ Հոկտ. 1ին

եւ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

կը վերաբացուի յառաջիկայ Սեպտ. 15ին,

Պուլվար Օտտօի օգտաւէտ նոր շէնքին մէջ:

Արձանագրութիւնները տեղի պիտի ունենան Օգոստ. 20էն սկսեալ:

Դիմել Րէնսիի վարժարանին համար, 1 Bd. du Nord, Le Raincy (S.&O.)

Մարսէյլի վարժարանին համար, 5 Impasse Louis Bonnefoy, Marseille

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(17e ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Études Sociales

JURISCONSULTE

de

Droit Français et International Privé

Mandataire en Justice

159 rue Lafayette, Paris (Gare du Nord) Tél. NORD 68—02

ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ ամէն տեսակ դատեր, Փարիզի, գաւառի, գաղութներու եւ արտասահմանի մէջ: Խորհրդակցութիւն իրաւագիտ. ամէն տեսակ խնդիրներու. Արկածի դատեր, ամէն լեզուէ թարգմանութիւններ: Նաթիւրալիզասիօնի օրինական ձեւակերպութիւններ եւ անուններու փոփոխութիւն, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում: Ամէն տեսակ գործերու խմբագրութիւն: Իրաւաբանական քննութեանց եւ մրցումներու պատրաստութիւն: Ճառերու եւ դատախօսութիւններու խմբագրութիւն: Խորհրդակցութիւն 25 Ֆր.: Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 5—7, բացի շաբաթ, կիրակի եւ տօնի օրերէ:

Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ:

"ՅԱՌԱՋ,, ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ

Maison LECOMTE, 31 rue de Palikao, Paris (20)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Իսի լէ Մուլինոյի Տ. կ. խաչի անդամուհիները ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրուին 22 Օգոստ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին, կարեւոր օրակարգ:

Տ. Կ. ԽԱՉԻ Առնուվիլի Մասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկերուհի Անիցա Փափազեանի բնակարանին մէջ:

Տ. Յ. Կ. ԽԱՉԻ Պուլվառ Օտտօի եւ Լա Փրեռի Ենթամասնաճիւղը գաւառական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերուհիները 23 Օգոստ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Ազգ. վարժարանին մէջ: Կը խօսի՝ Գ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ:

ՑԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

—•—

Տ. Ռ. Մ.ի վալանսի մասնաճիւղը եւ Հ. Ռ. Մ. Մարզականը կը կազմակերպեն երկրորդ երթ մը դէպի ծովեզր, գոհացում տալու համար այն տեղ գտնուող ընկերներու պահանջքին: Այս անգամ վարձուած է աւելի խոշոր ինքնաշարժ մը եւ սահմանափակ թիւով ընկերներ եւ համակիրներ պիտի կրնան տանիլ մեզի հետ: Անոնք որոնք կը փափաքին, թող հանին դիմել հետեւեալ հասցէին.— Vahram Babikyan, 25 rue Château Vert, Valence (Drôme). ղրկելով 30 Ֆր. երթուգարձի ճանապարհածախս: Մեկնումը վալանսէն, կրընսալի վրայէն, շաբաթ կէսօրին կը մեկնինք վալանսէն եւ կիրակի գիշեր կը վերադառնանք Սեպտեմբեր ամսուն մէջ. Թուականը կը գրենք յետոյ: Ուրիշ մանրամասնութեանց համար դիմել վերոյիշեալ հասցէին.

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Վանի Ծըխկա գիւղէն Տիկ. Զարուհի Մարտիրոսեան (ծնած Թոսապաշեան). Ինը տարի առաջ Երուսաղէմ կը գտնուէր: Կարծուի թէ Դահիրէ մեկնած է: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ՝ Mme Veuve Lousso Maloyan, Puget sur Argent (Var) France. Եգիպտահայ թերթերէն կը խնդրուի արտատպել:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Դրօշակ» ընկերութեան սրահը, որ կահաւորուած է արդիական ճաշակով, կը գտնուի հայաշատ թաղերու մօտ, 5 rue de l'Eclipse, տրամադրելի է բոլոր կազմակերպութիւններու՝ զիւրամատչելի գիներով:

Թէյասեղանի համար	100 Ֆր.
Ջանդէսի	100 »
Ջանդէս (զաւեշտով)	150 »
Հրապարակային բանախօս.	100 »
Նշանտուք	100 »
Հարսանիք	150 »
Թատրոն	200 »
Ժողով	15 »

Սրահը վարձելու համար դիմել լուսանկարիչ Ե. Փէօզէեանի, 12 Place Jules Guesde, Marseille:

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԽԱՐԴԱՑԷՔ

երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ»

Փարիզի եւ Եղիպտոսի Յառաջի ցրուիչ

Գ. ԱԻԵՏԻՍ է:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—
ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 Ֆր
Բելժիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 21 ՕԳՈՍՏՈՍ
VENDREDI 21 AOUT 1936

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3197

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԻ՞ՒՆ ԹԷ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ ԵՒ ԱՒԵԼԻ ՎՐԳՈՎԻՉ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՂԱՍԻ ԽԱՆՋԵԱՆԻ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ԴԷՊՔԻՆ ԳԻՇԵՐԸ ՕԴԱՆԱՒՈՎ ԹԻՖԼԻՍ ԿԸ ԹՌՑՆԵՆ ՋՈՀԻՆ ԿԻՆԸ.— ԹԻՖԼԻՍԷՆ ԵՐԵՒԱՆ ԴԻԱԿԻՆ ԿԸ ՀԵՏԵՒԻ ՄՈՒՍԱԲԷԿԻՆԸ.— ԹՈՅԼ ՉԵՆ ՏԱՐ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԵԼ.— ՄԻԱՅՆ ԴԷՄՔԸ ԲԱՑ, ԿՈՎ.— ԹՈՅԼ ՉԵՆ ՏԱՐ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԵԼ.— ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 150 «ՀԱՍԿԱՑԵԼԻ-ՑՈՆՔԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԿՉԱԿԸ.— ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 150 «ՀԱՍԿԱՑԵԼԻ-ՆԵՐ» ԿԸ ՎՏԱՐՈՒԻՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ :

Երէկ հեռուեալ տեղեկութիւնները ստացանք իրազեկ աղբիւրէ մը, օգոստոս 8 թուականով.—

Կովկասից ու Հայաստանից հասած արժանահաւատ տեղեկութիւններ պարզում են Աղ. Խանջեանի ողբերգական սպանութեան հետեւեալ մանրամասնութիւններն եւ պատճառները:

Ինչպէս ժամանակին ձեզ հաղորդել ենք, սպանութիւնը կատարուած է Թիֆլիս քաղաքի մէջ, մինչդեռ բոլշեւիկեան բոլոր շրջանակների մէջ այդ պարագան չէ յիշուած, եւ ընդհակառակն ամէն տեղ որպէս վայր յիշուած է Երեւան:

ԱՅՍ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԽԻՍՏ ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ԵՒ ԾՐԱԳՐՈՒԱԾ ԾԱԼՔԵՐ ՈՒՆԻ. ԹԷ՛ ԹԻՖԼԻՍԻ ԵՒ ԹԷ՛ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ ՈՉ ՈՔ ՉԻ ՏԱՐԱԿՈՒՍՈՒՄ ՈՐ ԱՂԱՍԻՆ ԶՈՀՆ Է ԲՈԼՇԵՒԻԿ-ՍՏԱԼԻՆԵԱՆ ՏԷՌՈՐԻ:

Հայաստանի ժողովուրդին եւ շարքային կոմունիստների շրջաններում այն խոր համոզումը կը տիրէ թէ երբ Աղասին Ս. Հայաստանի հանդէպ երեւան եկած կայմնակալ վերաբերմունքից դժգոհ, յատկապէս նոր սահմանադրութեան սահմանագծումից վրդովուած անձամբ Մոսկուա կ'երթայ Սթալինին եւ բոլշեւիկ ղեկավարներին դիմելու — այնտեղ կը գտնէ սառն վերաբերմունք, ինչպէս նաեւ կասկած եւ անվստահութիւն: Եւ որովհետեւ Աղասին իրազեկ է եղել խորհրդ. ներքին քաղաքականութեան մութ խնդիրներին, գաղտնիքներին, կեդրոնը կը հասնի այն մէջտեղից վերացնելու գաղափարին: Ահա այս պարագաների մէջ տեղի է ունեցել անոր եղերական մահը Թիֆլիսում, իր քննկալ(?) Բեբիայի մօտ:

Յուլիս 9ի գիշերը, երբ Թիֆլիսում կատարուել է «ինքնասպանութիւնը», ՆՈՅՆ ԳԻՇԵՐԸ ԱՂԱՍԻԻ ԿԻՆԸ ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ ՓՈԽԱԴՐՈՒՈՒՄ Է ՄՈՍԿՈՒԱ, ՕԴԱՆԱՒՈՎ: Անտարակոյս այս իրողութիւնը պարզ պատահականութիւն չէ: Իրազեկներ կարծում են որ կինը՝ Աղասիի ներքին գործերի, խոկումների մասին պարբերաբար հաղորդակցութեան մէջ է եղել Քրեմլի կարմիր ղեկավարների հետ: Եւ ճիշդ ողբերգութեան գիշերը կինը օդանաւով թռցնում են Մոսկուա:

Թոքախտը այնքան սուր ընթացք չունէր. երկար ժամանակ էր որ կանգ առած վիճակի մէջ էր: Աղասին այնքան առողջ էր որ միշտ կարողացել է ժամերով բանախօսել, ճառեր տալ. բժիշկները արգելք չեն դրել: Հետեւաբար Երեւանի հասարակութիւնը այդ պատմութեան չի հաւատար:

Աղասիի դիակը Թիֆլիսի կայարանը փոխադրուած է ՀԱՍԱ-ՐԱԿ ԿԱՌՔՈՎ, ԳԱՂՏՆԻ ԵՒ ԱՆՇՈՒՔ: ՄՈՍԿՈՒԱՅԻՑ ՑԱՏՈՒԿ ՀՐԱՀԱՆԳ Է ՏՐՈՒԱԾ ԹԱՂՈՒՄԸ ԿԱՏԱՐԵԼ ԱՌԱՆՑ ՇՈՒՔԻ ԵՒ ՑՈՅՑԻ: ԴԻԱԿԻՆ ՈՒՂԵԿՑԵԼ ԵՆ ՄԻՆՉԵՒ ԵՐԵՒԱՆ ԱԲ. ԳՈՒԼՈՅԵԱՆ ԵՒ ԱԴՐԲԷՋԱՆՑԻ ՄՈՒՍԱԲԷԿՈՎ: ՎԵՐՋԻՆՍ ՅԱՏՈՒԿ ՊԱՇՏՕՆ ՈՒՆԷՐ ՀՍԿԵԼՈՒ ՈՐ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ՃՇԴԻՒ ԿԱՏԱՐՈՒԻ, ԱՐԳԻԼԵԼՈՎ ԴԻԱԿԸ Ո ԵՒ Է ԴԻՐՔՈՎ ՆԿԱՐԵԼ: ԴԻԱԿԸ ՓԱԿՈՒԱԾ Է ԵՂԵԼ, ՄԻԱՅՆ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԱԾ Է ԴԷՄՔԸ, ՑՈՆՔԵՐԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ԿԶԱԿԸ, այնպէս որ յայտնի չի եղել տեսնողներին թէ վէրքը որտեղից է ստացել: ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ ԹԱՂՄԱՆ ՀՍԿԵԼ Է ԻՆՔԸ ՄՈՒՍԱԲԷԿՈՎԸ, որ աւարտումից յետոյ անմիջապէս մեկնել է Թիֆլիս:

Յուլիս 12ից ԵՐԵՒԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԵՒ ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ՇԱՐՔԵՐԻ ՄԷՋ ԿԱՏԱՐՈՒԵԼ ԵՆ ՈՒՇԱԳՐԱՒ ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄ ՎՏԱՐՈՒՄՆԵՐ: Յատկապէս այն տարրերը որոնք վայելել են Խանջեանի վստահութիւնը եւ համակրանքը, եղել նրա թեւ ու թիկունք: ԱՔՍՈՐՈՒԱԾՆԵՐԻ ԹԻՒԸ 150ԻՑ ԱՆՑ Է: ՇՆՈՐՀԱԶՐԿՈՒՄՆԵՐՆ ՈՒ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՒՈՒՄ ԵՆ: Հաւանաբար շատերին հեռացնելու են Հայաստանի սահմաններից, Կովկասից էլ դուրս:

ԽՄԲ.— Ուրիշ տեղեկութիւններ ալ՝ յաջորդով:

ԱՆԸՆԴՀԱՏ ԵՒ ԿԱՏԱՂԻ ԿՌԻՒՆԵՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ ԲՈԼՈՐ ՃԱԿԱՏՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Միջազգային կացութիւնն ալ կը ծանրանայ

Սպանիոյ ապստամբները շարունակելով իրենց յարձակումները, հասան Սան Սէպասթիանոյի դուռներուն առջեւ, աջակցութեամբ մարտանաւերու: Քաղաքը կատաղօրէն կը ռմբակոծուի ցամաքէն եւ ծովէն: Ապստամբներու բանակին մէկ թեւը կը գործէ այնպիսի շրջանի մը մէջ որ շատ յարմար է հրասայլային կռիւներու համար, իր դահավէժներով եւ կիրճերով:

Շատ աւելի կատաղի յարձակումներ կատարուեցան Իրունի դէմ, որ կը գտնուի միեւնոյն շրջանին մէջ: Թէ Սան Սէպասթիանոյի եւ թէ Իրունի մէջ երկու կողմերն ալ վճռած պէս որոշած են կռուիլ մինչեւ մահ: Կը վախցուի որ երկու քաղաքներն ալ կործանին, ռմբակոծութեանց եւ պայթումներու հետեւանքով: «Կը նախընտրենք թաղուիլ աւերակներուն տակ, փոխանակ անձնա-

(Կարեւոր շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԱՀԱՊԱՏԻԺ ԶԻՆՈՎԻԷՖԻ, ՔԱՄԵՆԵՖԻ ԵՒ ՄԻՒՍ ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐՈՒՆ

Բոլորն ալ «կը խոստովանին» թէ որոշեր էին սպաննել Սթալինը եւլն...

Չորեքշաբթի օր, 19 օգոստ. տեղի ունեցաւ Զինովիեւի, Քամենեւի եւ միւս 14 ամբաստանեալներուն դատավարութիւնը, Մոսկուայի մէջ, Գերագոյն Ատեանին առջեւ: (Ամբաստանեալներէն մէկը Հայ մըն է, Տէր Վահանեան):

Ամբաստանագիրը կարդաց ատեանին նախագահը, Ուլրիխ, յիշատակելով թէ մէկուկէս տարի առաջ, Քիրովի սպանութեան դատին առթիւ, հարցաքննիչ ատեանը ձեռքի տակ չունէր բոլոր նիւթերը, երեւան հանելու համար Զինովիեւի կուսակիցներուն, «Մոսկուայի կեդրոնին եւ Թրոցքիականներու բուն դերը՝ անհատ «Մոսկուայի կեդրոնին եւ Թրոցքիականներու բուն դերը՝ անհատ բեկչական գաղտնի գործունէութեան դէմ: 1936ին Թրոցքի-Զինովիեւական ահաբեկչական նոր խմբակներ երեւան հանուած ըլլալով, հարցաքննիչ ատեանը հաստատեց թէ Զինովիեւ, Քամենեւ, Եվտոքիմով, Պաքայեւ եղած են ուղղակի կազմակերպիչները Քիրովի սպանութեան, ինչպէս եւ յղացողներն ու կազմակերպիչները կուսակցութեան եւ խորհրդային կառավարութեան միւս վարիչներուն դէմ ծրագրուած ահաբեկումներու, եւ թէ զինովիեւականները կը շարունակէին իրենց ոճրապարտ գործունէութիւնը ուղղակի համախորհուրդ Թրոցքիականներու եւ Թրոցքիի հետ: 1932ի վերջը տեղի ունեցաւ Թրոցքիական եւ զինովիեւական խմբակներու միացումը եւ կազմուեցաւ միացեալ կեդրոն մը, որուն մէջ կը գտնուէին Զինովիեւ, Քամենեւ, Եվտոքիմով և Պաքայեւ՝ յանուն Զինովիեւի կուսակիցներուն, իսկ Սմիրնով, Տէր Վահանեան, Մրաչկովսքի՝ յանուն Թրոցքիականներու: Այս միութեան հիմնական պայմանը եղաւ անհատական ահաբեկման սկզբունքին ընդունելութիւնը համայնավար կուսակցութեան եւ խորհրդային կառավարութեան վարիչներուն դէմ: Ճիշդ այդ ժամանակէն է վեր է որ Թրոցքիականներն ու զինովիեւականները, հետեւելով Թրոցքիի ուղղակի հրահանգներուն, իրենց ամբողջ թշնամական գործունէութիւնը կեդրոնացուցին համայնավար կուսակցութեան եւ խորհրդային իշխանութեան դէմ, գլխաւորաբար ահաբեկում կազմակերպելով անոնց ամէնէն ականաւոր վարիչներուն դէմ: Այս նպատակով կազմուեցան ահաբեկչական մասնաւոր խմբակներ, որոնք շարք մը գործնական միջոցներ մշակեցին, սպաննելու համար Սթալինը, Վորոշիլովը, Քականովիչը, Քիրովը, Օրժոնիկիձէն, Ժտանովը, Քոսիորը, Փոսթիշեւը եւ ուրիշներ: Այս խմբակներէն մէկը Զինովիեւի եւ Թրոցքիի ուղղակի հրահանգներուն վրայ եւ միացեալ կեդրոնին անմիջական ղեկավարութեամբ կատարեց Քիրովի ուխտադրուժ սպանութիւնը: Զինովիեւի, Քամենեւի, Եվտոքիմովի, Մրաչքովսքիի եւ Պաքայեւի խոստովանութիւններէն երեւան կուգայ որ կազմակերպութեան միակ ուժարիթն էր ամէն գնով գրաւել իշխանութիւնը եւ ահաբեկումներ կատարել կուսակցութեան եւ կառավարութեան ամէնէն ականաւոր վարիչներուն դէմ, իբրեւ միակ վճռական միջոցը այդ նպատակին հասնելու: Ամբաստանեալ Զինովիեւ խոստովանեցաւ թէ «Թրոցքի-Զինովիեւեան կեդրոնին գլխաւոր նպատակն էր սպաննել կուսակցութեան վարիչները, առաջին առթիւ՝ Սթալինը եւ Քիրովը»: Ամբաստանեալ Քամենեւ 1936 յուլիս 23ին հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ. — «Կուսակցութեան կեդր. կոմիտէին քաղաքական յաղթանակը թշնամութեան եւ ատելութեան նոր կիրք մը ներշնչեց մեզի՝ կուսակցութեան վարիչներուն, եւ առաջին առթիւ Սթալինի դէմ »:

"ԱՅՍ ՄԵՂԱԴՐԱՆՔՆԵՐԸ ՃԻ՞ՇԴ ԵՆ"— «ԱՅՈ»

''Ատենական մը այսպիսի չունեցու գլխուն,,

Համաձայն Մոսկուայի գործակալութեան հեռագրին եւ ուրիշ խորհրդային աղբիւրներու, ամբաստանագրին ընթերցումէն վերջը նախագահը կը հարցնէ Զինովիեւի թէ յանցաւոր կը զգա՞յ ինքզինքը. եւ Զինովիեւ կը պատասխանէ տկար ձայնով մը, երկչոտ եւ սրտաբեկ. — «Այո»: Իսկ իր պաշտպանը, Քամենեւ, պահ մը վարանելէ վերջ կը յայտարարէ.

— «Կ'ընդունիմ այս բոլոր իրողութիւնները»:

Ուրիշ երկու ամբաստանեալներ, Սմիրնով եւ Կոլցման կ'առարկեն.

— «Այո, կ'ընդունինք մեր քաղաքական եւ բարոյական պատասխանատուութիւնները, բայց մենք փաստօրէն չենք մասնակցած դաւադրութեան »:

Ցետոյ ընդհ. դատախազը, Վիշինսքի, կը հարցնէ ամբաստանեալներուն.

— « Դաւադրութեան տեղեա՞կ էիք թէ ոչ »:

Տրուած հաստատական պատասխաններուն վրայ, Լէնինկրատի նախկին կուսակցապետը, Եվտոքիմով, որ իբրեւ վկայ կանչուած էր, հաստատեց թէ դաւադրութիւնը սարքուած էր Զինովիեւի մասնաւոր յարկաբաժնին մէջ: Այս առթիւ Զինովիեւ ըսած կ'ըլլայ.

— «Պատիւ մըն է սպաննել Սթալինը. պատիւ մը որ կը պատկանի իմ ակումբիս »:

Եւ ատոր վրայ կը մշակէ իր ծրագիրները:

Դատավարութեան ընթացքին ամբաստանեալներէն մէկը, գերմանածին Ֆրից Տավիտ, բացատրեց թէ ինչպէս, համաձայն Թրոցքիի հրահանգներուն, եւ անոր զաւկէն 12,000 չեխական քրոն ստանալէ վերջը, Ռուսաստան մտաւ կեղծ անցագրով մը, ըսպաննելու համար հինգ խորհրդային վարիչներ, գլուխն ըլլալով Սթալինը, եօթներորդ համագումարի ընթացքին, որ տեղի ունեցաւ անցեալ տարի, Մոսկուայի մէջ: Յետոյ ուրիշ մը, Վալանթէն Օլպէրկ, յայտնեց իր կապակցութիւնները՝ գերմանական Կէսթափոյին հետ (հիթլէրական Չեկա): Այս առթիւ ըսաւ.

— « Քանի մը անգամ հանդիպեցայ գերման գաղտնի ոստիկանութեան պաշտօնեաներուն եւ խօսեցայ Մոսկուա կատարելիք ճամբորդութեանս եւ ահաբեկչական դաւադրութեան պատրաստութեան մասին: Մեր կազմակերպութեան նպատակն էր ահաբեկչական պայքար մը մղել համայնավար կուսակցութեան վարիչներուն եւ կառավարութեան անդամներուն դէմ»:

Դատավարութենէն վերջը, յայտարարուեցաւ թէ քննութիւնը պիտի շարունակուի դաւադրութեան ծալքերու մասին եւ թէ ուրիշ տասը հոգի եւս դատի պիտի կանչուին:

** Խորհրդային օրէնքով, որ փոփոխուեցաւ վերջերս, երբ ամբաստանեալ մը կը խոստովանի իր յանցապարտութիւնը, ինքնին մահապատժի կ'ենթարկուի: Վճիռը անվերաքննելի է եւ գործադրելի՝ ընթերցումէն 24 ժամ վերջը:

*** Խորհրդային մամուլը կը շարունակէ անխնայ վարկաբեկել ամբաստանեալները, մահապատիժ պահանջելով առանց այլեւայլի, քանի որ յանդգնած են «սպաննել յոյժ սիրեցեալ Սթալինը»: Կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, «Փրավտա», կը պահանջէ բոլորն ալ ոչնչացնել «անպատիւ եղանակով, սարճանակ մը իրենց գլխուն: Պէտք է կանոնաւորապէս հրացանի բռնել այսպիսի շուները »:

*** « Փոփիւլէռ», ընկերվարական պաշտօնաթերթը, հրատարակելով Մոսկուայի գործակալութեան հեռագիրը՝ Զինովիեւի եւ ընկերներու խոստովանութեանց մասին, անոր (Թասի) վրայ կը ձգէ «այս սահմռկեցուցիչ յայտարարութեանց պատասխանատուութիւնը»: Եւ կ'աւելցնէ.— «Այս դատավարութիւնը, ինչպէս նախընթացները, հիմնուած են ամբաստանեալներուն կարծեցեալ խոստովանութեանց վրայ, ամբաստանեալներ որոնք նոյն իսկ հրաժարած են եղեր պաշտպան փաստաբաններ բռնելու իրաւունքէն»: Ապա տեղեկութիւններ կը հաղորդէ Զինովիեւի եւ Քամենեւի մասին: «Անոնց եւ Սթալինի միջեւ պայքարը կը սկսի 1927էն, երբ անոնք չնարհազուրկ եղան»:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԸՆՏԱՆԻՔ, «ԱԼԻՄԷՆՏ», «ԿԱՏՈՒԻ ՁԱԳ» ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԲԱՆԵՐ

Ի՞նչ մեղքս պահեմ, թէեւ ուշ, բայց վերջապէս համոզուեցայ թէ Իոսիֆ Վիսարիոնովիչ Սթալինը ոչ միայն հանճարեղ եւ իմաստուն առաջնորդ է, այլեւ բարեխնամ եւ պառաւական հայր:

Առջի օր ձեռքս անցաւ «Պրոլետար» մը, երկաթագիր այլ գորովագութ խորագրով մը.— «Ստալինեան հոգատարութեամբ շրջապատուած մայրութին եւ երեխաներին»: (28 Յուլիս): Կարդացի վերէն վար եւ ի՞նչ յսեմ.

— « Խորհրդային ընտանիքը կառուցւում է առողջ հիմքերի վրայ: Մի միայն խորհրդային երկրում է ամուսնութիւնը ազատագրուած եւ կնոջ ազատ կենսակցութիւն հանդիսանում, ամրապնդւում սիրով ու յարգանքով: Թէ որպիսի հոգատարութեամբ են շրջապատուած մեր երկրում մայրն ու երեխան, գա ցայտուն կերպով ցոյց տուեց յունիս 27ի որոշումը, աբորդներն (վիժում) արգիլելու, ծննդկաններին նիւթական օգնութիւնն աւելացնելու եւ դրանց հետ կապուած մի շարք հարցերի վերաբերմամբ»:

Ձեր աշխարհին մէջ ալ այսպիսի բաներ ունի՞ք:

Դժբախտաբար, անծայրածիր Ռուսաստանի մէջ մարդիկ չեն գիտեր օգտուիլ այս թանկագին պատեհութենէն, եւ յունիս 27ի օրէնքը ընդունել են «ի գիտութիւն», փոխանակ անմիջապէս գործադրելու, ինչպէս կ'ողբայ «Պրոլետար»ը:

Եւ ահա նոր արշաւ մը, ապերախտ հայրերը գտնելու եւ վիժումները արգիլելու համար:

«Պրոլետար»ն ալ, իր կարգին «բրիկադ» մը կազմելով, Թիֆլիսի մէկ հաստատութեան մէջ երեւան հաներ է «մի շարք մայրեր, որոնց ամուսինները թողել են երեխաներին եւ խուսափում են ալիմենտ վճարելուց (պարէն):

Այս առթիւ, շարք մը նամակներ.

Նատաշա Ալլախվերտեան.— Երեխայ ունենալուց յետոյ, երկար ժամանակ չանցաւ, բաժնուեցի ամուսնուցս՝ ռՍուրէն Ալլահվերդեանից: Երեխայիս համար նա ալիմենտ չի վճարում... Սուրէնը անգործ է ձեւանում, մինչդեռ նա բաւական փող է վաստակում »:

Ելենա Կոստանեան.— Ամուսինս 9 ամսով ուղարկեցին հեռաւոր Արեւելք: Բայց ահա երկու տարի է նա չի վերադարձել եւ իմ գրած նամակներին չի պատասխանում: Մինչեւ այժմ ոչ մի կոպէկ երեխայիս ալիմենտ չի վճարել: Զգիտեմ այնտեղ ամուսնացե՞լ է թէ ոչ »:

Եփրոսիա Աղնիաշվիլի.— Ամուսինս չորս տարեկան աղջկանս թողեց ինձ մօտ եւ գնաց կարմիր բանակ: Անցաւ որոշ ժամանակ եւ բանակից մի օր նա գրում է ի— « Այլեւս չեմ ուզում քեզ հետ ապրել »:

Արուսեակ Իսկանտարեան.— Ես եւ ամուսինս՝ Ֆայլիկ Բաղալեանն ապրում էինք Դուշէթում. տեղափոխուեցի Թիֆլիս: Որոշ ժամանակից յետոյ նա եկաւ ինձ մօտ տեսութեան: Արդէն երեխայ ունէի: Այդ բանը դուր չեկաւ Ֆայլիկին: Նա զայրացած ասեց. — Ո՞րտեղից ծնեցիր այս կատուի ձագին»: Այս յայտարարութիւնից յետոյ արդէն երրորդ տարին է թողել է ինձ եւ երեխայիս եւ հեռացել: Ցետագայում նա ամուսնացաւ ուրիշ կնոջ հետ, որից դարձեալ երեխայ ունի »:

Եւ այսպէս բազմաթիւ անտէր մայրեր, որոնք չես գիտեր ի՛նչպէս «կատուի ձագեր» բերած, անոնց հայրերը կը փնտռեն եւ «ալիմէնտ» կը մուրան, հրապարակաւ տալով փախստականներուն հասցէները, գործը, վաստկած դրամը եւ դիմելով բողբ. դատախազութեան:

Դուք ալ չհամոզուեցա՞ք թէ արդարեւ անմրցելի «սիրով ու յարգանքով ամրապնդւում է» խորհրդային ամուսնութիւնը, շրջապատուած «Ստալինեան հոգատարութեամբ»:

ՎԱՀԷ

ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐՈՒՆ

ՏՈՂԱՇԱՐ ՄԵՔԵՆԱՆ ՊԱՏԱՀԱԲԱՐ ԽԱՆԳԱՐՈՒԱԾ ԸԼԼԱԼՈՎ, ՍՏԻՊՈՒԱԾ ԵՆՔ ԿԱՐԳ ՄԸ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԱՏԱՐԵԼ ԵՒ ՈՐՈՇ ԲԱԺԻՆՆԵՐ ՅԱՊԱՂԵԼ:

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Բարեկամ մը դիտել կուտար.

— Ձեզ հասկնար մէկ բան, երբ գոյութիւն ունէր Անդրկովկասեան Դաշնակցութիւնը, դուք կը պայքարէիք անոր դէմ. իսկ ներկայիս, երբ լուծուեցաւ Անդրկ. Դաշնակցութիւնը եւ Հայաստանը անկախ յայտարարուեցաւ, կարծես թէ կը դժգոհիք այդ նոր կարգադրութենէն եւ կը քննադատէք սթալինեան սահմանադրութիւնը:

Ուրեմն կան բարեկամներ որ հակասական կը գտնեն Հ. Յ. Դաշնակցութեան տեսակէտը այս խնդրին շուրջ: Այդպէս կը կարծեն, միայն արտաքին երեւոյթներէն դատելով: Բուն խնդիրը հետեւեալն է — Դաշնակցութիւնը հիմնական սկզբունքով մը կ'առաջնորդուի. այն է՝ պաշտպանել բոլոր այն առաջադրանքները, որ կը համապատասխանեն հայկական շահերուն եւ պայքարիլ այնպիսի երեւոյթներու դէմ, որ վնասակար կրնան ըլլալ մեր հայրենիքին:

Ներկայ պայմաններուն մէջ, անդրկովկասեան ժողովուրդներու ինքնապաշտպանութեան եւ քաղաքական յարատեւ գոյութեան ապահովումի տեսակէտէն դաշնակցութիւնը (ֆեդերացիոն) լաւագոյն ձեւն է: Պայմանով որ դաշնակցութիւն կազմելու ատեն նկատի առնուին անոր մասնակցող բոլոր ժողովուրդներու արդար իրաւունքները եւ պահանջները: Իսկ երբ կ'անտեսուի այդ սկզբունքը, այն ատեն կը նուիրագործուի անհաւասարութիւնը, հաստատելով մէկուն գերակայութիւնը եւ միւսին ստորադասումը: Այս պայմաններուն տակ, բնական էր որ մենք դժգոհ մնայինք հաստատուած Անդրկովկասեան Դաշնակցութենէն, երբ ոտնակոխուած էին հայկական շահերը:

Պէտք չէ մոռնալ, որ հայ ժողովուրդը կ'ապրի բացառիկ կացութիւն մը: Նախ, մեր ժողովուրդի միայն մէկ մասը կը գտնուի Հայաստանի մէջ. երկրորդ մասը կ'ապրի Հայաստանի դրացի երկիրներու եւ Խ. Միութեան սահմաններուն մէջ. իսկ երրորդ մասն ալ կը կազմէ Սփիւռքը: Եւ յետոյ, հայկական հողամասերու միայն մէկ չնչին մասն է ամփոփուած ներկայ Հայաստանի մէջ, մեծ մասը մնալով օտար տիրապետութեան տակ: Այս կացութեան մէջ, հայ ժողովուրդի հիմնական ուղեգիծը պիտի ըլլայ համախմբել հայկական հողամասերը եւ ազգահաւաքման գործը համարել ամէնէն հրատապ խնդիրը: Այս երկու հարցերը կարելի է լուծել միայն այն պարագային, երբ հայկական պետութիւնը գործելու ազատութիւն կ'ունենայ եւ առաջադրած նպատակը իրականացնելու հնարաւորութիւններ կը ստեղծուին:

Առաջինը — գործելու ազատութիւնը հնարաւոր կը դառնայ այն ատեն, երբ Հայաստանը ինքնորոշ եւ վճռական իրաւունքներով օժտուած երկիր մըն է. Երկրորդը — նպատակը իրականացնելու համար անհրաժեշտ է որ Հայաստանը նիւթապէս հարուստ ըլլայ, ռազմապէս ամրացնէ երկիրը եւ իր խօսքը ուրիշներուն արժեցնելու համար զօրաւոր ուժ մը հանդիսանայ: Այդ ամէնուն հասնելու համար տարիներ եւ տասնեակ տարիներ են պէտք: Սակայն կարեւորն այն է, որ Հայաստանի պետական կեանքը այնպիսի հուն մը մէջ մտնէ, որ հնարաւոր դառնայ աստիճանաբար իրականացնել այդ բոլոր առաջադրանքները:

Արդ, այս տեսակէտէն մօտենալով խնդրին, Անդրկովկասեան Դաշնակցութիւնը գոհացում կուտա՞ր հայկական իղձերուն: Մեր կարծիքով ոչ: Որովհետեւ Հայաստանը խորհրդային ընդհանուր դրութեան (սիստեմի) մէջ մտնելով եւ Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան մաս կազմելով, ոչ միայն կը կորսնցնէր արտաքին քաղաքական խնդիրներ հետապնդելու իրաւունքը, այլ եւ կը զրկուէր ներքին քաղաքականութիւն վարելու ազատութենէն: Այդ իսկ պատճառով հայկական հորիզոնէն կը չքանար Հայկական Դատը եւ Հայաստանի ներքին կեանքը չէր ընթանար համաձայն երկրի պահանջներուն եւ հնարաւորութիւններուն. Հայաստանի կառավարութիւնը ստիպուած էր յայտարարել, թէ Հայկական Հարցը լուծուած է վերջնապէս եւ այլեւս հողային ոչ մէկ պահանջ ունի: Նոյն կառավարութիւնը ստիպուած էր հրաժարիլ Երեւան-Աղստաֆա երկաթուղի կառուցանելու ծրագրէն, որ ռազմական եւ տնտեսական տեսակէտով այնքան մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ մեր երկրին համար:

Այս մտանանշումները նկատի առնելով է որ մենք կը քննադատէինք Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան ներկայ ձեւը՝ պաշտպան հանդիսանալով Հայաստանի պետական շահերու: Տարբեր խնդիր է, եթէ Անդրկ. Դաշնակցութիւնը կազմուած ըլլար արդարութեան սկզբունքին վրայ, գոհացում տրուէր հայկական կենսական պահանջներուն եւ Վրաստան ու Ատրպէյճան իբրեւ դաշնակից պետութիւններ օժանդակէին Հայաստանին, Մոսկուայի օգնութեամբ արդար լուծում տալու համար Հայկական Դատին: Այդ պարագային մեզ կը մնար ողջունել Անդրկովկասի դաշնակցային պետական ձեւը:

Գանք յաջորդ հարցին: Ինչո՞ւ կը քննադատենք նոր սահմանադրութեամբ Հայաստանին շնորհած անկախութիւնը:

Անդրկովկասի Դաշնակցութեան նուիրուած երեք յօդուածներու մէջ արդէն ցոյց տուինք թէ Մոսկուան այդ նոր դրութիւնը ստեղծելով ինչ նպատակ կը հետապնդէ (կեդրոնացման քաղաքականութիւն): Մենք բնաւ այն տեսակէտին չենք, թէ խորհրդային իշխանութեան օրով կարելի չէ լուծել հայ ժողովուրդը շահագրգռող հարցերը: Ընդհակառակն, գոյութիւն ունին շարք մը խնդիրներ, որոնք աւելի դիւրաւ կը կարգադրուին ճիշդ ներկայ պայմաններու տակ: Առաջին հերթին՝ ներքին սահմաններու խնդիրը. Եթէ իր քաղաքականութեան մէջ Մոսկուան չառաջնորդուէր միմիայն Ռուսաստանի պետական շահերով, այլ նկատի առնէր նաեւ հայկական պահանջները, անշուշտ ներկայիս Հայաստանի աշխարհագրութեան քարտէսը տարբեր սահմանագծումներով կը ներկայանար: Այն ինչ, նոր սահմանադրութիւնը լուծելով Անդրկ. Դաշնակցութիւնը եւ Հայաստանը առանձին խորհրդ. Հանրապետութիւն հռչակելով, անոր սահմանները պահած է անփոփոխ:

Դժբախտաբար մեր մէջ կը գտնուին մարդիկ եւ նոյն իսկ քաղաքական հոսանքներ, որոնք սահմանային խնդրին կարեւորութիւն չեն տար: Սակայն կը բաւէ յետադարձ ակնարկ մը նետել մօտաւոր անցեալին վրայ, ապացուցանելու համար, թէ սահմաններու հարցը ինչ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ Հայաստանի համար:

Եթէ Հայաստանի Հանրապետութեան շրջանին Ղարաբաղը միացած ըլլար Հայաստանին, նախ մեր բնակչութիւնը կ'աւելնար մօտ 150000 ռազմունակ ժողովուրդով մը: Այդ պարագային Զանգեզուրը իր թիկունքին ունենալով հայաբնակ Ղարաբաղը, դիւրութեամբ կրնար կարգադրել Նախիջեւանի հարցը: Իսկ այս վերջինս միացնելով Հայաստանին, կը բացուէր Երեւան-Ջուլֆա երկաթուղին եւ, առանց Վրաստանի «Թրանզիթ»ի, մեր երկիրը տնտեսապէս կը կապուէր ուղղակի արտասահմանի հետ, ինչ որ այնքան կենսական էր սովի եւ համաճարակներու տարիներու համար: Երկրորդ, Ղարաբաղի միացումով համայնավարները չպիտի կրնային Ղարաբաղի վրայով անցնիլ Զանգեզուր եւ հաստատուիլ Նախիջեւանի մէջ: Եւ 1920 Հայ-Թրքական պատերազմի ճակատագրական օրերուն Զանգեզուրը խորհրդային չէր մնար եւ պատերազմող հայկական բանակը չէր զրկուէր Զանգեզուրցի քաջ կռուողներէ: Ատոր փոխարէն, Հանրապետական կառավարութիւնը ճգնաժամի այդ օրերուն դեռ ստիպուած էր զօրամասեր ղրկել Զանգեզուրի եւ Նախիջեւանի սահմաններուն վրայ: Այդ իսկ պատճառով Կարսի եւ Սուրմալուի ճակատները զրկուեցան 15-20 հազար կռուող ուժէ մը: Իսկ եթէ Ա[...] նոյնպէս միացուած ըլլային Հայաստանին, մեր բանակը կ'ունենար առնուազն 10,000 աւելի զինուոր: Մէկ խօսքով, եթէ սահմաններու խնդիրը ի նպաստ Հայաստանի կարգադրուէր բանակի կազմը կը կրկնապատկուէր, եւ թերեւս չունենայինք 1920 դեկտ. 2ի ամօթալի պատմութիւնը (խորհրդայնացում եւ Ալեքպոլի դաշնագիրը):

Միւս կողմէ, Հայաստան իր մէջ ունենալով վերոյիշեալ հողամասերը, տարբեր դիրքով կը միանար Անդրկ. Դաշնակցութեան եւ անոր ձայնը Թիֆլիսի մէջ եւ Մոսկուայի առջեւ Վրաստանի եւ Ատրպէյճանի համահաւասար արժէք կը ներկայացնէր: Եթէ այդպէս չեղաւ անցեալին մէջ, մեր բուռն փափաքն է, որ նոյնը չկրկնուի նաեւ ապագային:

Կայ ուրիշ կարեւոր պարագայ մը եւս: Անդրկ. Դաշնակցութիւնը կազմուած էր այնպիսի ձեւով մը, որ Խ. Հայաստանի ղեկավար տարրերը հնարաւորութիւն ունէին մասնակցելու այդ երկրամասը կառավարելու գործին: Թէ կառավարութեան եւ թէ կենտգործկոմին հերթով կը նախագահէին վրացի, ազրբէյճանցի եւ հայ համայնավարներ: Սկզբնական շրջանին գլխաւոր ղեկավարներն էին Հմ. Նազարեան, Ս. Կասեան, Սարգօ Համբարձումեան եւ Թուրքէն), վերջին շրջանին Վրացիներ եւ Ատրբէյճանցիներ: Ինչպէս փաստերը ցոյց տուին, այդ մարդիկ իրենց ուզած պարագային ի վիճակի էին պաշտպանելու Հայաստանի եւ հայկական շահերը: Հոգ չէ թէ այդ պատճառով ամանք անմ-[...]նպէս առնեցին:

Միւս կողմէ, յանձին Անդրկ. Դաշնակցութեան, կովկասեան երեք ժողովուրդները պետական միաւոր մը կը կազմէին եւ Ղարաբաղ, Ախալքալաք ու Հայկական Բորչալու — թէեւ ենթակայ Վրաստանի ու Ատրպէյճանի — կ'անդամակցէին Անդրկովկասեան պետութեան: Որքան ալ որ Անդրկովկասի կառավարութիւնը շարժէր Մոսկուայի ցուցմունքներով, սակայն ներքին քաղաքականութեան մէջ կը գրուէր իր սեփական՝ անդրկովկասեան կնիքը: Այդ ձեւով, անդրկովկասեան հասարակական կեանքի եւ պետական ամբողջութեան մէջ վիճելի հողամասերու Հայերը իրենք զիրենք կապուած կը զգային Հայաստանին.

Իսկ երբ նոր սահմանադրութիւնը կը լուծէ Անդրկ. Դաշնակցութիւնը եւ հայկական հողամասերը երկրի հիմնական օրէնքով վերջնապէս կը կցէ Ատրպէյճանի ու Վրաստանի, Ղարաբաղի, Ախալքալաքի եւ Հայկ. Բորչալուի հայութեան Հայաստանի հետ ունեցած միջնորդ կապը կը խզուի եւ ամբողջովին կ'ենթարկուի ազրբէյճանեան եւ վրացական տիրապետութեան եւ ազդեցութեան տակ:

Ահա թէ ինչու մենք այնքան ալ խանդավառուած չենք Անդրկ. Դաշնակցութեան լուծումէն եւ Հայաստանի անկախումէն:

Որքան ատեն որ խորհ. աշխարհի մէջ Հայերու հանդէպ արդարութիւնը չէ նուիրագործուած, մենք կը մնանք անխախտ մեր տեսակէտին վրայ: Պայքարը մեզի համար ինքնանպատակ չէ. այլ միայն միջոց մը պաշտպանելու Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդին շահերը:

ԱՇՈՏ ԱՐՏՐՈՒՆԻ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ԱՋՆ ՈՒ ՁԱԽԸ ՓՐՓՈՒՐ ԿԸ ՑԵՂԱՆ

Արագ ակնարկ մը տեղական թերթերուն վրայ՝ կը բաւէ չափելու սաստկութիւնը տարուած պայքարին, անհատէ անհատ եւ կազմակերպութենէ կազմակերպութիւն, որ օր ըստ օրէ կը ծաւալի, կը գունաւորուի, առնելով իրապէս վրդովիչ հանգամանք մը: Ծայրայեղ ձախէն մինչեւ ծայրայեղ աջը, բոլորն ալ կը տառապին վաղուան մղձաւանջով, որ կախուած է դամոկլեան սուրի մը պէս աշխատաւոր բազմութիւններուն եւ առաջին աթոռ իրենց գլխուն վերեւ: Եւ պայքարի կողմերէն իւրաքանչիւրը, համաձայն իրենց քաղաքական եւ ընկերային վարդապետութեան սկզբունքներուն, միտքեր կը մշակեն, դարմաններ կը հարթեն եւ պատրաստութիւններ կը տեսնեն:

Այո, պատրաստութիւններ վաղուան համար, որ լեցուն է անակնկալներով եւ բախտորոշ դէպքերով: Եւ սակայն, զարմանալին հոն է որ, կողմերը իրենց պայքարի ընթացքին, զիրար կ'ամբաստանեն եւ փոխադարձ կասկածի ազդեցութեան տակ, մեղադրանքներ կը կատարեն զինական պատրաստութիւններու մասին:

Սկսինք կարգով:

Հրապարակի ամէնէն հրատապ հարցն է լուծել Հրեղէն Խաչերու Էքս-ան-Փրովանսի իրենց ակումբէն Մարսէյլ փոխադրուած երկու հարիւր սնտուկ ռազմամթերքի խնդիրը:

Հակառակ անոր, որ խնդիրը ամբողջ ամիս մը հնութիւն ունի, սակայն միտքերը չեն հանդարտած: Համայնավար «Ռուժ-Միտի»ն, որ պաշտօնաթերթն է Պուշ տիւ Ռոնի շրջանին, այժմէն անդադար կը հնչեցնէ, հաղորդելով ֆաշականներու ռազմական պատրաստութիւնները վաղուան համար: Եւ կը հրաւիրէ ժողովրդական ճակատի կառավարութիւնը, որ վճռապէս գործադրէ զինաթափումը, եթէ չուզեր որ, օր մը, Ֆրանսան ալ Սպանիոյ բախտին արժանանայ: Համայնավար օրկանը, մէկ առ մէկ կը յիշէ անունները եւ գրագրումները այն յիմար մարդոց, որոնք Յուլիս 9ին, փոխադրեցին այդ սնտուկները, Մարսէյլի կեդրոնական փողոցներէն մէկուն մէջ գտնուող նկուղ մը:

Եւ թերթը, ոստիկանութեան ընդհ. քարտուղարութեան վրայ անվստահութեամբ նայելով կ'ամբաստանէ նաեւ զայն իբրեւ ֆաշական:

Արդէն երկար ժամանակէ ի վեր աշխատանքներ կը կատարուին համայնավար եւ ընկերվարական կուսակցութիւններուն կողմէ, վարչական փոփոխութիւններ կատարելու եւ առաջին հերթին նետելու ոստիկանական ընդհ. քարտուղարը եւ ուրիշներ

Դեռ աւելին:

Համայնավար օրկանը հետեւեալ բառերը կը դնէ Փաշականի մը բերանը.

— «Այս ռազմանիւթերը ալ չէինք կրնար պահել էքսի մէջ. որովհետեւ այնքան զօրաւոր չենք, եւ պէտք ունենք այդ զէնքերուն Մարսէյլի համար օգոստոս 27ին»:

Ուրեմն, կ'ըսէ «Ռուժ-Միտի», Փաշականներու տրամադրութեան տակ կը գտնուին մեծաքանակ զէնք եւ ռազմանիւթեր: Անոնք, Փաշականները, կ'ուզեն մեր երկրին մէջ ալ քաղաքական փոփոխութիւններ մտցնել եւ սա այդ քաղաքացիական կռիւներ ստեղծել: Սպանիոյ դէպքերը դաս մը ըլլալէ աւելի ազդարարութիւն մըն են Ֆրանսական կառավարութեան Պէտք է ձերբակալել բոլորը

Եւ նոյն թերթի ուրիշ թիւերէն կ'իմանանք որ դատական քննութեան ձեռնարկուած է երեւան հանելու համար զէնքերու պահեստը

[...]ին մէկ երեսն է այս մէկ միւս կողմը, ազգայնականնե՞րը... Անոնք ալ վար չեն մնար առաջիններէն, կռթնած պանդուխտ կազմակերպութիւններու վրայ: Ազգայնականներուն ճակատը աւելի լայն է եւ բանակները բազմազան:

Համայնավար երեսփոխան Պիյուի բառով «յեղուզակ» Սապիանի թերթին, «Marseille-Libre»ին համար միայն մէկ միջոց կայ Եւրոպայի քաղաքակրթութիւնը փրկելու համար, — Մարքսի հոսանքը ղրկել դէպի ասիական տափաստանները: Իսկ «Le Petit Marseillais» եւ «Marseille-Matin», արտաքնապէս աւելի լուրջ, սակայն ներքնապէս չափազանց իրարու կը բային մէկ ճամբով,— բանզի նոր մտայնութիւնները՝ հաստատելու համար անոնց տեղ Ֆրանսական ճակատը:

Էմիլ Փիէրի թերթը, «Soleil» աւելի յախուռն է եւ ամբոխավար: Անցեալները թերթին ճակատէն կը յայտարարէր.

— «Խորհուրդ մը նախկին ռազմիկներուն. Մոսկովիկներուն հանդէպ մէկ ռումբ մը աւելի լաւ գործեր կը կատարէ քան երկար քարոզ մը»:

Իսկ «Վաղուան մարդը», Տօրիօ, իր թերթով որ ձրի կը բաժնուի ժողովուրդին, իր անունով իսկ (Emancipation Nationale, Ազգային Ազատագրութիւն) մասնաւոր հոգեբանութիւն մը չէ՞ ցուցներ:

Այս ջղագրգռութեան մէջ, առաջին զինեալ կռիւը տեղի ունեցաւ Սէն Զաքարի մէջ, ուր ծանրապէս վիրաւորուեցան երկու եւ ձերբակալուեցան հինգ հոգի: Իսկ քաղաքապետը արձակուեցաւ իր պաշտօնէն մէկ ամսուան համար, նահանգապետական հրամանագրով մը: (Յետոյ բոլորովին հեռացաւ): Այս բոլորը կը վկայեն նոր խմորումներ, որոնք կրնան անակնկալներու առջեւ դնել մեզ:

** Հանրակառքերու գիներու յաւելումն ալ առաջ բերաւ քաղաքական հա[...] զանազաններու միջեւ: [...] բակառքի ընկերութեան ու քաղաքապետութեան միջեւ կնքուած հին համաձայնագրի մը համեմատ, քաղաքապետութիւնը ստիպուած է վճարել ընկերութեան տարեկան բացերը, որ կը տատանէին ընդհանրապէս 10—15 միլիոնի միջեւ: Իսկ այս տարի բացը հասաւ մինչեւ 30 միլիոնի, իբրեւ հետեւանք «ընկերային նոր փոփոխութեանց»: Այս անհուն բացը գոցելու համար երթեւեկի գիները յաւելում կրեցին: Ըստ քաղաքապետին յայտարարութեան պիտի սնանկանար Մարսէյլ քաղաքը առանց այդ յաւելումին:

Եւ ահա կռիւ փողոցներու մէջ: Ձերբակալութիւններ եւ բանտարկութիւններ: Հայ մըն ալ մէջը, Ժամկոչեան:

Այս կարգադրութիւնը եւ կռիւները պատճառ դարձան որ թերթերը բաժնուին, ու ազդու խօսքեր փոխանակուին իրարու միջեւ:

Էմիլ Փիէր, որ օրական երկու խմբագրական կը գրէ, մէկը ստորագրելով Թօմա անունով «Le Petit Marseillais»ի մէջ, կ'ըսէ թէ հանրակառքերու սակալումը եւ այլ կռիւներ Մոսկովիկներու կողմէ փորձեր են յետագային աւելի մեծ գործեր կատարելու համար:

Մինչեւ այսօր տակաւին ձախ թերթերը լեցուն են բողոքի նամակներով: Թաղային միութիւններ եւ Արհեստակցական Միութիւններ իրար անցած են: Եւ պահ մը, սեւ կատու անցաւ համայնավարներու եւ ընկերվարականներու միջեւ: Համայնավարները, Յուլիս 30 թուակիր նամակով մը կը բողոքեն ընկերվարական քաղաքապետութեան այս ինքնագլուխ գործունէութեան դէմ, զայն համարելով դրժում մը ժողովրդական ճակատի սկզբունքներուն: Չէ՞ որ միասին պիտի գործէին ու միասին պայքարէին:

Երբ ամբոխը կը մտնէր քաղաքապետական շէնքին առջեւ, — «քաղաքապետին հրաժարումը կը պահանջենք», ընկերվարական երեսփոխաններ պատշգամը ելլելով կը պոռան «ապրին համայնավարները»

Ի՞նչ [...] փոխամարդութիւններ տեղի ունեցան այս առթիւ ընկերվարական եւ համայնավար օրկաններու միջեւ: Սակայն, կարելի եղաւ առ[...] ջեւը առնել, կրկնելով.

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ ՓՈԼ ՔԸՄՊՈՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

Ամէն անգամ որ մենք մեզի կ'որոշենք դիմում մը կատարել եւ իւրաքանչիւրս նախ քան այդ՝ հետազօտով կը տեղեկացնենք մեր արտաքին նախարարութեանց, արտաքին նախարարները գործը ձեռք կ'առնեն, իրար կ'անցնին, այլ կառավարութեանց մօտ՝ իրենք իրենց կուտան նախաձեռնողի պատիւը: Զորեակի այսպիսի բզզիւններով ամէնէն աւելի աչքի կը զարնէ կոմս Կոլուխովսկին.

Հայաստան կը շարունակէ մնալ ամենամեծ խռովութեանց մէջ: Օսմ՝ բոլոր արժեթղթերուն գինը ինկաւ: Վախնամ որ քրախ (սակարանային գիներու փլուզում) մը կը պատահի եւ ծանր բարդութիւններ կը ստեղծուին, որովհետեւ Եւրոպան, թէեւ անտարբեր ջարդերուն, անտարբեր չէ իր արժեթղթերու կորուստներու՝ կորուստին:

Թարապիա, 24 սեպտ. 1896

Երէկ Կալիչէն տեսայ, անոր մօտ հանդիպեցայ Փանսային (իտալական դեսպան) եւ ամբողջին խօսակցութիւն մը ունեցանք ողբերգական կացութեան մասին: Տեսայ նաեւ Նելիտով (ռուսական դեսպան), որ շատ ողջախոհ արտայայտութիւն մը ունեցաւ: Բուն ինծի՝ վերջին դէպքերը սպաննեցին իշխան Լոպանովը ճիշդ ինչ պէս հաստատ Հայ մը: Երբեք չ հաւատար վտանգին իրականութեան՝ Տակաւին վերջերս, երբ իրեն դիտել կուտայի կացութեան հետեւանքները, պէտք եղած կարեւորութիւն չէր տար: Յանկարծակի եկաւ Վիէննայի մէջ յանկարծ ջարդերուն լուրը, խոստովանեցաւ որ ճիշդ դատած եմ եւ իր պատասխանատուութիւնը ընդունելով խորապէս խղճահարեցաւ: Վստահ եմ որ յարձակումը, որուն զոհ գնաց, չունի ուրիշ պատճառ:

Նելիտով ինծի թուեցաւ որ շատ ազդուած էր, ապահովաբար սպառնալից նամակներ ստացած էր, որովհետեւ հայ յեղափոխականներուն մէջ կան բաւական թուով Ռուսեր ալ, եւ ասոնք են որ ներածեցին այստեղ ռուսական (Նիհիլիսթ) պայքարի եղանակները: Համոզուած է, առանց խոստովանելու, որ իր անձը վտանգի մէջ է:

Այստեղ ամէն մարդ կ'ապրի ջարդերու պատճառած տագնապին տակ: Շատեր տեսան թէ ինչպէս անգլիական զբօսանաւու մօտակայ պահակ կանգնեցին ուժերը յարձակեցան անզէն Հայոց վրայ եւ ջարդեցին: Տիկ. Փ. [...] սային մայրը պատուհանէն նայած ատեն օր մը տեսաւ Վոսփորի մէջ մէկ կը լողայ, երբ կը խորհէր թէ լողացողը անխոհեմութիւն մը կ'ընէ լողալ փորձելով Վոսփորի մէջ, յանկարծ տեսաւ որ լողացող գլուխը բակաւ դառնալ ինքն իր վրայ,— մարմինէն փրթած գլուխ մըն էր: Շիրքէթը, չեմ գիտեր ո՞ր նաւամատոյցին մէջ, կը փորձէ ճամբայ ելլել, չի յաջողիր,— դիակ մը կապեր էր անիւներէն մին: Փանսա նաւ մեկնեց է, Ենի-Ջարշիի մէկ փողոցին մէջ, խումբ մը բարի Թուրքեր, որոնք նստած սուրճ կը խմէին կամ նարկիլէ կը ծըխէին, յանկարծ ոտքի կը ցատկէին ամէն անգամ որ Հայ մը կ'անցնէր, կը յարձակէին վրան, թոքմաքով կը մեռցնէին, յետոյ դառնալ կը նստէին խմելու համար իրենց սուրճը:

26ին, ջարդին առաջին օրը, Տիկ. Տը Լա Պուլինիէր Պոլիս կը գտնուէր: Թոփհանէ եկած ատեն, Ենի-Ջարշիի մէջ կը հանդիպի խումբ մը մարդոց, որոնք զինուած էին բիրերով եւ արիւնոտ դանակներով: Մարճըրը, որ բարեխառնաբար կ'ընկերանար անոր, կը յաջողի անոր աչքերէն պահել դիակ մը, որ կառքի մը անիւներուն տակ ճզմուած էր: Անոր կինը տակաւին ինքզինքը չէր կրցած գտնել, այնքան ազդուած էր այս տեսարաններէն:

Եւրոպական (շահերու) տեսակէտով, աւելի ծանր պարագայ մը, — Թուրքերը յարձակեցան բոլոր այն Եւրոպացիներուն տուներուն վրայ, ուր կը կասկածէին որ Հայեր կը գտնուին: Թալանեցին Սանփամովիչի դրամատնակը, սպաննեցին անոր բոլոր Հայ պաշտօնեաները եւ փորձեցին նոյնիսկ բանալ իր դրամարկղը: Նոյնը կատարուեցաւ Փօսթէներու մօտ: Այս փորձերէն վերջ Եւրոպացիներն ալ ջարդելու համար կը մնայ միայն քայլ մը:

Երբ երէկ հոս հասայ, օդը սպառնական երեւոյթ մը ունէր: Ժամը 4ին երկինքը պայծառացաւ, եւ երբ կառքով Գէօքսու - Տէրէ գացի, Վոսփորը, երկինքը եւ բնութիւնը ամբողջովին ողողուած էին անհաւնորէն քաղցր լոյսով մը: Լուսնի լոյսով վերադարձայ եւ չկրցայ չըսել Փանսային թէ կը վերադառնայի այն տպաւորութեամբ, զոր ինծի կը պատճառէր հակադրութիւնը ընդմէջ երկնքի խաղաղութեան եւ մարդոց վայրագութեան:

Թարապիա, 28 սեպտ. 1896

Անցեալ ուրբաթ, Սելամլըքէն վերջ Սուլթանը ունկնդրութեան ընդունեց զիս երկու ժամ: Ըսի ինչ որ կարելի էր ըսել,— թէ անհրաժեշտ էր դադրեցնել ջարդերու կրկնութիւնն, թէ եւրոպական միջամտութիւնը անխուսափելի պիտի դառնայ, եթէ տեսնուի որ քաղաքը կը յանձնուի ամբոխին մոլեռանդութեան, թէ պէտք էր խաղաղեցումի քաղաքականութեան մը ձեռնարկուէր, թէ վտանգներ կան որ կը սպառնան Թուրքիոյ, նոյն իսկ Սուլթանին: Բոլորովին ամփոփ [illegible] րեցաւ: Կը տեսնուէր որ գոհ է պատասխաններէն, այնքան որ յափշտակութիւն չեմ կրնար համարել Կլայ[...] տրութեան նամակը: Այսուհանդերձ շատ մը խոստումներ ըրաւ, թէեւ գիտեմ որ ոչ մէկ խոստում պիտի կատարէ:

Սելամլըքէն մեկնելէս վերջ, գնացի Նաւատի գացի, ուր տասը նաւազներու ենթասպայի մը հրամանին տակ, պահակ կը սպասէին պարտէզին մէջ: [illegible] միջական խռովութիւններու չեմ պատահէր: Հայ Յեղափոխական Կոմիտէն կը սպառնայ ցարին ճամբորդութեան (դէպի Պոլիս) արդիւնքներուն: Յետոյ Սուլթանն ալ դադրոն բանակցութիւններու սկսած է իրեն հետ [illegible] տոն պատգամաւոր մը ղրկեց, չեմ գիտեր թէ ինչ արդիւնք պիտի տայ: Բայց յուսալի է որ քանի մը շաբաթ խաղաղ անցընենք:

(5)

ԲԱՆՔ ՀՈԳԵԿԱՆՔ

ՄԵՌՆԵԼՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔԷՆ ԶՐԿՈՒԱԾ...

—.—

Հայրենեաց համար աշխատելու եւ ապրելու իրաւունքին զրկուած ըլլալը գիտէինք, բայց չէինք գիտեր կամ երեւակայեր որ մեռնելու իրաւունքէն ալ զրկուած ենք...

Միթէ է, երբ կ՚ըսեն թէ Խորհրդային Հայաստան անհատապաշտի երկիր է: Այդ երկրին մէջ որքա՞ն զուարճալի նորութիւններ կան, որ խելքի դռնէն ներս չեն մտած:

Գիտէինք, սթալինեան կայսրութեան մէջ շատ մը բաներ արգիլուած են, օրինակ՝ խիղճ բառը,— թէեւ կ՚ըսեն որ խղճի գործ է կ՚ըսեն հոն —, ցեխակ խօսիլը, որը Օ ով, Էջն ալ է ով գրելը եւ վաճառականի թոռ ծնած ըլլալը: Բայց սա մէկը որ մարդկային եւ կենդանական որեւէ օրէնսգրքի կամ ծրագրի մէջ ոտք չէր կոխած՝ — անձնասպանութիւնով մեռնելու արգելքը, սա ալ Աղասի Խանջեանի չնորհիւ իմացանք

Այո՛, Լենինաստանի մէջ, արգիլուած է առանց արտօնութեան մեռնիլ, հակառակ պարագային կը վերարկէն քով կուսակցական չարքերէն եւ գիտակ ալ պատի մը տակ կը թաղեն, առանց դամբանականի եւ փող փչելու:

Եւ Աղասին՝ ուղղափառ համայնավար, անշուշտ գիտէր այս օրէնքը իր ոգիութեամբ. եւ դուրս չէր կրնար գալ մահուան պարագային, գծուած ութեան մասնակով կուսակցական դիւթիչ խորհրդին, որոնց խմասր խորհրդին խոկ չի կրնար բացատրել չարագրին ժամ մը վերջ

Շատ միամիտ մարդու տեղ կը դրնենք մեր Վասպուրականցի Աղասին. ենթադրելով թէ կրնար սահմանային խնդրով մը վերջ տալ իր կեանքին, յուսալով որ իր ոսկորը պիտի տեղ գտնին այդ երկրին եւ գոնէ մաս մը տեղամաս պիտի կլլէն Հայաստանի

Խանջեան, մոլեռանդ կարմրութեան մարդ, չէր կրնար ե ատեն տալ, չէր կրնար սար մը հողաչերտի համար, մեռնելու կուսակցական արգելքը ոտնակոխելով անձնասպան ըլլալ, երբ կար ուրին՝ մեռնելու համայնավարական թոյլտուութեան ձեւը՝ մահապարտութիւն, որուն բոլէն անցած են պիտի անցնին տակաւին Աղասիի չափ մը ուղեկիցները եւ Սթալինի հաւատարիմները, որմէ հազիւ ազատեցաւ Թերեւս Լե-

— «Թող Փաշեան պալատը ուժ ուտէ, եւ ներսդ թերթերու չունենք կողկանձէն, մենք կը մնանք մեծ յած ժողովրդական ճակատի մէջ. յանուն հացի, աշխատանքի եւ խաղաղութեան:

*** Թուող աղջիկն «Marseille-Matin»ի անփոխանակելի-անորէնը Ժան Ցելիսիէն օգոստոս 14ին Այաչչիօ (Կորսիքա) մեկնեցաւ, իբրեւ երեսփոխանական թեկնածու: Իր գէմը կան ընկերվարական եւ համայնավար թեկնածուներ

*** Մարսէյլի մէջ օրաթերթ մը եւս կ՚աւելնայ: Համայնավար չաբաթաթերթը, սեպտեմբեր ամսէն սկսեալ պիտի հրատարակուի իբրեւ օրաթերթ: Պայքարի սաստկութիւնը արագացուցանող երեւոյթ մը, այս ալ...

ՀՐԱՋԵԱՑ

Նինք՝ ակամայ մեռնելով:

Թեր ու դէմ գուշակութիւններ չատ կան հրապարակի վրայ. Հոգէրն իսկ շուարած են սա միջոցին եւ չեն գիտեր աղօթե՞ն թէ հայհոյեն ընկեր Խանջեանի զաղաղին եռեւէն, անհամբեր սպասելով Երեւանէն իրենց կեդրոնի հրահանգին...

Արդէն, Հայաստանը հողային խնդիր չի կրնար ունենալ: Այդ երկիրը իբր պահածոյ ապրանք կը մնայ Ռուսաստանի չտեմարանը, ատ ու ան հարեւանին մաս առ մաս նուէր տրուելու համար:

Եւ քանի որ ներկայիս մեծն Սթալինը նստած է Նիկոլայի թագին տակ, ինչ սքանչելի առիթ օգտուելու եւ Վրաստանը հարստացնելու, Թիֆլիսի եւ Բաքուի հայկական հարստութիւններուն զրաւումէն վերջ Հայկական հողերու բաժանումով:

Եթէ այս բոլոր ենթադրութիւններու հակառակ, Աղասին իր հայրենիքի սիրոյն է որ վերջ տուաւ իր կեանքին, ուրեմն հայրենասիրութիւնը պահանջէր որ հայրենի հողին վրա փչէր իր վերջին շունչը՝ աչքերը յառած Մասիսի գագաթին

Կայ ուրեմն ուրիշ լուրջ պատճառ մը ընկեր Խանջեանի անհետացման:

Այս մէկին գիտէր պատին ալ թող արուի ինծի, եթէ կը հաճիք:

Աղասին փառասէր եւ կորովի երիտասարդ, ամէն հաւանականութեան դէմ, կրնար օր մը եթէ ոչ Մոսկուա-Սթալինի աթոռին բազմիլ, գոնէ կամ կասի մէջ վրացի Բերիայի աթոռը գրաւել:

Եզրակացութիւն.— «Իր բարեկամներու» գինք սպաննելու համար այդ միջոցն ու ծանր ապացոյցն եւ Թրոցկիականներու պէս յերշէն ծունի չեռնելու համար, ընտրեցին գինք ոգիներու չարբէն՝ ստմայնաւ ալ ու ...

թոյլատրուած սպանակով...

ՓԵՏՈՒՇ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻՆ ՎԻՃԱԿԸ
(ՋԵԽՈՑ)

—.—

ԽՄԲ.— Դպրոցասէրի վարչութեան առաջած ենք գինոյց մը, հաստատութեան նիւթական գործառնութեանց եւ կրթական աշխատանքներու մասին: Այսօր կու տանք միայն նիւթական մասը.—

Ա. ՀԱՇՈՒԱԿԱՆ.— Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան 1 հոկտ. 1932էն մինչեւ 30 յունիս 1936ի նիւթական մատակարարութեան հաշուեկշիռները մօտ ատենէն լոյս պիտի ընծայէ մանաւոր տեղեկագրով մը:

Ընկերութիւնս միշտ պարտաւորութիւն սեպած է հաստատութիւնը անդնակ պահել իր տարած աշխատանքներուն մասին, եւ անոր ներկայացնել իր գործունէութեան լրիւ եւ ամբողջական պատկերը: Անկէ առաջ, մասնաւոր տեղեկագիրներով հրատարակած էինք մինչեւ 30 սեպտ. 1932ի հաշուեկշիռները: Անկէ յետոյ մեզմէ անկախ պատճառներով չենք կրցած ընել մեր հաշուետուութիւնը, զոր այս անգամ կը կատարենք հաշիւները հակակշռող մարմնոյ քննութեան ենթարկելէ եւ վաւերացնելէ յետոյ:

Մեր հաշիւները կը ներկայացնեն հետեւեալը

Մուտքեր

1 հոկտ. 1934 — 30 սեպտ. 1935 մուտք 335.475.-95 ելք 483.183.-10.

1 հոկտ. 1933 — 30 սեպտ. 1934 մուտք 161.925.-35, ելք 390.589.-80

1 հոկտ. 1934 — 30 սեպտ. 1935 մուտք 169.801.—65, ելք 315.305.—60:

1 հոկտ. 1935 — 30 յունիս 1936 մուտք 175.507.-75, ելք 174.276.-45:

Ընդհ. գումար՝ մուտք 842.710.-70, ելք 1.363.354.-95:

Հասոյթներու նուազում չորս տարուան ընթացքին 520.644.-25:

Ինչպէս կը տեսնուի, ամէն տարի ճիգ մը եղած է խնայողութիւն կատարելու, եւ որքան կարելի է սեղմումներ կատարելու: Ընթացիկ տարուան պիւտճէն արդէն իր նուազագոյնին յանգած է: Հակառակ այս ճիգին կարելի չէ եղած հաւասարակշռել, որովհետեւ համաշխարհային տնտեսական տագնապը հնարաւորութիւն տուած չէ հասոյթի նոր միջոցներ ապահովելու: Դպրոցասէրի միակ յենարանը եղած է ժողովուրդը, որուն նիւթական դժուարութիւնները նոյնպէս անդրադարձած են վարժարանին պիւտճէին վրայ:

Դպրոցասէրը՝ իր նիւթական անմխիթար պէտքերուն գոհացում տալու համար, ձեռնարկեց հանգանակութեան մը Արեւելքի մէջ. Սուրիա, Պաղեստին, Կիպրոս, Եգիպտոս, Պարսկաստան եւ Հնդկաստան: Այս հանգանակութեան հաշուեկշիռը եւս կցուած է մեր հաշուետուութեան, որուն համաձայն ընդհանուր մուտք եղած է 177.590 Ֆր. 80 սանթիմ: Ելք 39.982 Ֆր. 90 սանթիմ: Զուտ արդիւնք 137.607.-90:

Այս գումարը թէեւ անբաւարար է մեր բազմապահանջ գործին համար, սակայն կը յատկանշէ սրտապնդիչ երեւոյթ մը, թէ Դպրոցասէրը գաղութներուն մէջ գտած է սիրալիր ընդունելութիւն: Անշուշտ հանգանակութիւնը սպասուած արդիւնքը տուած չէ, սակայն տրուած պայմաններուն մէջ կարելի է գայն նկատել յաջողած, ինչ որ կը պարտինք Աղջկերին եւ կազմակերպութիւններու, բարեկամ կազմակերպութիւններու եւ անհատներու թանկագին աջակցութեան: Հանոյքով կ՚արձանագրենք նաեւ այն յաջողութիւնը, թէ այս յաջողութեան մէջ դեր ունեցած են նաեւ մեր պատուիրակներու, Տիկին Ա. Մ. Փօյաճեանի եւ Օր. Ա. Փիրիփրեանի թափած աշխատանքները

Այս բոլորով հանդերձ կը ցաւինք յայտարարելու թէ հանգանակուած գումարը օրը օրին ծախսուած է, եւ վարժարանը կանգնած է մեծ դժուարութիւններու առջեւ: Ուստի, ընկերութիւնս հարկադրուեցաւ կատարել նոր կրճատումներ պաշտօնեաներու մէջ, եւ սեղմումի ենթարկել ընթացիկ վարժարանի կրթական գործը: Առոր փոխարէն, առանց պիւտճէի վրայ նոր յաւելումներ ընելու, յառաջադրած է զարկ տալ Մարսէյլի վարժարանին, քանի որ այս հարաւային գաղութին մէջ անսահման աշխատանք կայ կատարելիք հայկցի դաստիարակութեան տեսակէտով:

Պատկերներ Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւներէն

Ապստամբ Զօր. Մոլայի զինուորները Գուրկասէն ճամբայ կ՚ելլեն դէպի Մատրիտ

«Ժողովրդական Ճակատի (Կարմիր) կռւակիցները դիրքի մը մէջ (Պարչելոնա):

ՁԱՅՆ ՄԸ ՄԱՆՋՈՒՐԻԱՅԷՆ

ԽԱՐՊԻՆ, 1 օգոստոս (Ցառաջ).— Խարպինի մէջ երբ մեռաւ մեծ հայրենասէր բժիշկ Մղաեանը, մեռաւ եւ հայ. կեանքը:

Նորընտիր նախագահը մեծ - աղա ճարտարապէտ մը, բազմած նախագահի աթոռին վրայ, հայկական կեանքի համար մատը մատին չի զներ: Հակառակ իրեն եղած դիմումներուն այս տարի 2—300 անձէ բաղկացած գաղութին մէջ ոչ աշակերտ մը տարր դարձը տօնուեցաւ, ոչ ալ Մայիս 28ը:

Այս գաղութին մէջ կան Հայեր որոնք զեռ հայութեան մէջ խառնուած կ՚ըսեն,— կաթոլիկ, լուսաւորչական, տաճկահայ, ռուսահայ եւ այլն: Պարոններ, մինչեւ ե՞րբ այս անձոռնի խառնութիւնը. դուք չէ՞ գիտեք որ օտարները մեր երկիրը ինչ գրաւած եւ իրարու մէջ բաժնած են, նոյնպէս զաղերու ընթացքին բռնազբաղեան ճնշումներու տակ եւ կամ արուհենիներու թակարդը իյնալով մեր մէջ զանազան յարանուանութեանց պատկանողներ եղած են: Մեր թշնամիները մեզ բաժնած են, եթէ մենք ալ մեզ բաժնենք, ալ ի՞նչ տարբերութիւն կ՚ունենանք մեր թշնամիներէն:

Ցաւալի իրողութիւն մը եւս.— Հայերէն լեզուն մէկզի նետուած է. նոյն իսկ զուտ հայ ընտանիքներու զաւակները հայերէն խօսիլ չեն գիտեր. կարծէք հայերէնը աւելորդ բան մը ըլլար այս գաղութին համար: Երեւակայեցէք, ամբողջ Խարպինի մէջ հազիւ 3—4 անձեր հայերէն թերթ կը ստանան, մինչդեռ թէ ի վիճակի են եւ թէ հայերէն գիտցող Հայեր սասնականներով կան, բայց չեն ուզեր հայերէն կարդալ, մանաւանդ հայերէն գրքերու կամ թերթերու վճարել.

ՊԱՆԴՈՒԽՏ

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ԶԱՐՍԱՆՃԱԳՑԻՆԵՐՈՒ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 11 օգոստ.— Անհատակ ութ տարիէ ի վեր Ֆրանսահայ գաղութի մէջ գոյութիւն ունեցող Զարսանճագցիներու Հայրենակցական Միութիւնը իր անվիճելի օգտակարութիւնը ունեցաւ, մեր տարագիր ընկերներու հաւաքական կեանքին սատարելու գործին մէջ:

Ինչպէս ութ տարուան հայրենակցական աշխատանքներու, այսօր վերաշինական նուիրուած մեր աշխատութեանց մէջ ալ, բոլոր Զարսանճագցիներն անխտիր երեւան բերին օրինակելի համերաշխութիւն եւ խարգիտակցութեան:

Ցուլիսին գումարուած պատգ. ժողովի միաձայն որոշումով, մին ցարդ գոյութիւն ունեցող հայրենակցական միութեան դերը վերջացած նկատելով, այսուհետեւ մեր միութիւնը պիտի կոչուի «Համա - Զարսանճագցիներու Վերաշինաց Միութիւն», ունենալով համապատասխան նոր ծրագիր կանոնագիր, որուն պատրաստութեան եւ քննութեան մասնակցած են բոլոր պատգամաւորները եւ որ շատ մօտ օրէն հրատարակուելով պիտի զրկուի բոլոր մասնաճիւղերուն: Այնպէս որ Ֆրանսայի շրջանի հայրենակիցները չուտով առիթը պիտի ունենան ծանօթանալու այդ ծրագիր կանոնագրի տրամադրութեանց:

Պատգ. ժողովը մեծ վստահութիւն ունենալով մեր բոլոր հայրենակիցներու նախանձախնդրութեան վրայ, կը հաւատայ՝ որ անոնք պիտի գոր ծադրուին բոլոր մեր վերաշինական - ներու կողմէ, եւ պիտի աշխատին իրենց առաւելագոյն զոհողութիւններն ու աշխատանքները միացնել եւ հասցնել մեզ, նպաստելու համար մեր նպատակներու իրականացման, այսինքն Նոր Զարսանճագի հիմնադրութեան, որ վստահ ենք թէ բոլորին սրտին մօտ է:

Այս առթիւ, նորընտիր Համա - Զարսանճագցիներու կեդր. վարչութիւնը, կոչ կ՚ուղղէ մեր բոլոր հայրենակիցներու, ինչ սեռի եւ դասակարգի ալ պատկանին, որպէսզի միանան եւ բազմացնեն մեր Վերաշինացի մասնաճիւղերը եւ կատարելով իրենց պարտականութիւնները, օգնեն նաեւ մեզ, մեր դժուարին աշխատութեանց մէջ:

Նոյնպէս կոչ կ՚ուղղենք մեր Ամերիկայի հայրենակիցներուն բոլորին եւ յատկապէս մեր Հայրենակցական, Ուսումնասիրաց եւայլ միութիւններու որպէսզի իրենց անտարբերութիւնը թօթափելով միանան, չարժում յառաջ բերեն եւ կազմակերպուելով միեւնոյն նպատակին շուրջ, գործակցին մեզ, աւելի շուտ եւ արդիւնաւոր կերպով նուիրուելու Նոր Զարսանճագի շինութեան նուիրական գործին:

Ուրեմն Հայրենակիցներ, նորընտիր կեդր. վարչութիւնը կը դիմէ ձեզ, օգնելու իր աշխատութեանց եւ արժեցնելու ձեր Զարսանճագցիի վեհանձնութիւնն ու արժանապատուութիւնը Ամենահամեստ զոհողութիւնն ու քաջալերանքը մեր մէջ պիտի զօրացնեն հաւատքը եւ լաւագոյն արամադրութեամբ գործելու խթան մը պիտի հանդիսանան:

Հայրենակիցներ, լուռ ու հաւատաւոր, համերաշխ ու միակամ դէպի նուիրական գործը՝ Նոր Զարսանճագի շինութիւն

Ի դիմաց կեդր. վարչութեան ատենապետ՝ Ս. Փօյաճեան, Ատենադպիր՝ Խ. Նալբանտեան:

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈՆԴԱԿՆԵՐՈՒ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ

Մարսէյլի Առաջնորդարանէն կը հաղորդեն.—

Յառաջիկայ կիրակի, Օգոստոս 23, Ս. Սահակ-Մեսրոպ Մայր եկեղեցւոյ մէջ, տեղի պիտի ունենայ հանդիսաւոր ընթերցումը Հայրապետական գոյգ կոնդակներու՝ Հարաւային Ֆրանսահայոց նորահաստատ Առաջնորդութեան եւ Տ. Գարեգին Արք. Յովսէփեանց Հայրապետական Պատուիրակի նոր պաշտօնին վերաբերմամբ:

Կը հրաւիրուին Մարսիլահայութիւնը եւ բոլոր պաշտօնական մարմինները ներկայ ըլլալ եւ լսել Հայրապետական հրահանգները, յորդորները ու օրհնութիւնները, ինչպէս նաեւ Պատուիրակ Սրբազանին բացատրութիւններն ու խօսքերը:

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

Այս հաւաքական վտանգին հանդէպ, դօրեղ խումբ մը կազմուեցաւ ամէնէն փորձառու եւ անվեհեր մեր մարտիկներէն, որոնց յանձնարարուած էր գիշերով անցնիլ Սասունի այդ ճամբան բռնող թշնամիին թիկունքը եւ, յանկարծակիի բերելով, ջարդել ու հասատուել հոն: Յաջողութեան պարագային մեր թիկունքն ապահովուած կ՚ըլլար եւ Սասունի ճամբան ալ բաց մեր առջեւ:

Արշալոյսը դեռ բացուած չէր, երբ լսուեցան մօսիններու համազարկերու ձայներ յանցինք. որոնց խառնուեցան ալ, յետոյ թրքական մաուզերներուն աղմուկը Այդպէս տեւեց մօտ ժամ մը: Կը դիտէի վերի շարժումները հազիւ այս ու այն կողմ արագ շարժող մարդկանց ստուերները կ՚երեւային. Հրացաններու ձայները հետզհետէ նուազեցան ու լսեցին Բաւական յետոյ նկատեցի մերիններու արագ վիճակը լեռներէն. չէինք յաջողած քշել թշնամին ու զոհ տուած էինք Նորաշէնցի, հայ կաթոլիկ մեր շատ հին հայդուկներէն մէկը՝ Սահակը:

Մեր երկիւղը կրկնապատկուեցաւ. մեզմէ փեթակը քշքած էին, անկասկած թշնամին պիտի օգտուէր յաջողութենէն եւ յարձակէր մեր վրայ: Անմիջապէս ուժեր աւելցուց մեզմէ ոչ շատ հեռու գտնուող փոքր լերան մեր պահակներուն վրայ, թէեւ միւս կողմէ, անկերեւ էր որ չպիտի կրնայինք տեւական դիմադրութիւն ցուցնել թշնամիին, որ բաւական մեծ թիւ մը կը կազմէր եւ, ինչպէս կը նըկատէինք, փամփուշտի խիստ մեծ պաշար մը ունէր: Պէտք էր, ամէն գնով ռուսական բանակէն օգնութիւն խնդրել: Մեծ ժայռի մը քով հաւաքուեցան մեր հին մարտիկները եւ բիզոր պատուելին. Մաթէոս վճռապէս կը պնդէր, որ ինք յանձն առնէ սուրհանդակի պաշտօնը Խնդրեց 3—4 հոգի ընկերացնել իրեն եւ նոյն օրը իրիկնամուտին հեռացաւ մեզմէ: Մեծ յոյսեր կապեր էինք անոր առաքելութեան հետ, եթէ միայն յաջողէր հասնիլ բանակին տարար, Գուլանրխէն անդին նկատելով՝ կռուի կը բռնուին եւ բոլորը կը նահատակուին: Ի հարկէ անտեղեակ էինք այդ անցքէն: Ամբողջ օրերով մեր դիտակը ուղղուած էր Զարպօհօրի լեռնանցքին եւ Վարդենիսի ուղղութեան. կը սպասէինք...:

Մեր թիկունքի վտանգէն անդամալուծուած էինք: Միւս կողմէ, սաստկացող ցուրտէն եւ մանաւանդ ալ/ պակասէն, որ գրեթէ չունէինք ու եւս, հիւանդութիւններ ծագեցան. մարդիկ կը հոտէին, հողագոյն կարմիրներ էին զարգած մեծ մեծ իւղեր էին զարգած մեծահասակ- ներու եւ մերձաւորներու պաշտպանութեան բնազդը աւելի եւս զօրեղ թափ առաւ. շատեր գողտուկէն կը հեռանային մեր զանգուածէն՝ իրենց գլխուն ճարը տեսնելու համար: Մնացողներ գիշերները խումբ - խումբ դաշտ կ՚իջնէին անտէր մնացած արտերէն խուրձերով ցորեն ու գարի կը բերէին, ծարերով կը ծեծէին եւ սալերու վրայ կ՚եփէին.

Դաշտ իջնողներէն, շատ յաճախ, քանի մը հոգի մուհաճիրներ դակներուն զոհ կ՚երթային: Բայց այդ ի՞նչ արժէք ունէր որ...

Սասնոյ լեռնանցքը դեռ բռնուած էր թշնամիէն, որ առ այժմ չէր շարժեր: Սասունէն ալ ոչինչ չէր լսուեր: Բայց առաւօտ մը, մեր դիմաց գտնուող Առաքելոց վանքի ամայի շրջապատին մէջ մարդկանց բազմութիւն տեսանք: Ի՞նչ ընելու էին եկեր: 90ամեայ Յովհաննէս վարդապետը՝ այդ առաքելատիպ մարդը, արդէն մօրթեր են սեմին վրայ, ջարդի առաջին օրերուն, թալեր վանքը Արգելոց, թնդանօ՞թ են բերած ամրակոծելու մեզ: Յանկարծ տեսանք, որ բազմութենէն քանի մը տասնեակ հոգի, ասպիճաններով սկսան բարձրանալ վանքի պատերու եւ գմբէթի վրայ. կը քանդէին. ժամերով աշխատեցան, բայց տպարրիւներու չազախը քար էր դարձած. կէսօրէն վերջն էր, որ լսեցինք ուժգին պայթիւններ, եւ գմբէթը տապալեցաւ — հայութեան հետքը կը մաքրէին:

Մեր թիկունքին գտնուող դիրքը, որ Մաթէոսը նախապէս քիչ շատ յարմարցուցած էր ռուսական պահանջներուն, ուժեղացուցած էինք նախադգուշում ունէինք, որ յարձակումը կրելու էինք այդ կողմէն եւ արդար Առաքելոց վանքի քանդումէն քանի մը ժամ յետոյ թշնամին համարձակօրէն կ՚իջնէր մեր դիրքերուն վրայ:

Կռիւը սկսաւ կէսօրին մօտ: Մենք՝ մէկ կողմէն ժողովուրդը ձորը կ՚իջեցնէինք Քան լեռը անցնելու համար, միւս կողմէն պահեստի մեր ուժերէն մօտ երեսուն հոգին կը ջանայինք տեղաւորել մեր գլխաւոր դիրքին թիկունքը: Մերինները «խրամ»ներէն կը պատասխանէին: Թշնամին վերէն շղթայի մը ձեւով բացուած՝ կրակելով կ՚իջնէր, զոհեր տալով. Անոր մէկ թեւը արդէն կ՚իջնէր դէպի Հաւատորիկի ձորը: Կուի տաք մէկ վայրկեանին, երբ տենդագին կը հետեւէինք կռուի ընթացքին, յանկարծ տեսանք քանի մը տասնեակներ մեր գլխաւոր դիրքի թիկունքէն հորիզոնական չարքերով կը յառաջանային: Մերիննե՞րն են արդեօք եւ ինչո՞ւ են ելած դիրքերէն: Սակայն շուտով պարզուեցաւ, որ թշնամին, յանկարծակիի բերելով փոսերուն մէջէն կրակող մեր մարտիկները՝ անոնց թիկունքն է անցեր: Պէտք էր պահեստի մեր ուժերը առաջ տանիլ, կրակելով: Հրամաններ, պաղատանք, յանդիմանութիւն արժէք չունեցան. այդ ուժը հազիւ հարիւր քայլ մը առաջանալով կեցաւ. անկարելի եղաւ աւելի առաջ տանիլ. գրեթէ ապարդիւն այդտեղէն կը կրակէին կիսաւեր իրենց հրացաններով, որոնց գնդակները արդէն չէին հասներ թշնամիին. Կը բոզոքէին արդարացիօրէն, թէ այդ փայտերով (հրացաններ) ինչպէ՞ս կարելի էր առաջ երթալ...: Ճարահատ, 8—10 հոգիով քիչ մըն ալ յառաջացանք կրակելով, որպէսզի գոնէ մերինները պաշարման շղթային հանէինք: Բարեբախտաբար մերը կռւողները, օգտուելով թշնամիին վայրկենական շփոթութենէն, կրցան դիրքերէն դուրս նետուիլ, եւ կրակելով, ծովընտի որով վազել դէպի մեզ: Մինչ այդ ժողովուրդ չէր մնացած նախկին տեղին վրայ: Թշնամին դանդաղօրէն կ՚իջնէր դիրքերէն մեր ուղղութեամբ: Մենք ալ կրակելով, մաս առ մաս, կ՚իջնէինք ձորը՝ Քան անցնելու համար:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(28)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

տուր ըլլալու»։ Ցայտնի չէ թէ ի՛նչ վիճակի մէջ են Սան Սէպաս–թիանոյի մէջ արգելափակուած 1200 եւ նաւերու մէջ թիուած 800 պատանդները։

Անհամար փախստականներ, մանաւանդ կիներ եւ մանուկներ լեռները փախած են եւ կը փորձեն Ֆրանսա ապաստանիլ։ Երկու կողմերն ալ կը շարունակեն յաղթանակներ հաղորդել։ Կառավա–րական զեկոյց մը կ՚ըսէ թէ Մարոքէն եկած զինուորները անլուր բարբարոսութիւններ կը կատարեն։ Կառավարական զօրքը յառաջ կը խաղայ դէպի Կրընատա։ Ցարձակումները կը շարունակուին նաեւ Մատրիտի շրջանին մէջ։

Ապստամբները չոգեպինդ կը գործեն, նոր յարձակողականի մը ձեռնարկելու համար։ Իրենց մէկ զեկոյցին համաձայն, կառավարական զօրքը մեծ պարտութիւն մը կրած է Կուատարրամա լեռներուն մէջ, ծանր կորուստներով։ Ուրիշ լուրի մը համաձայն կառավարական երեք մարտանաւեր փախուստի մատնուած են Մայորքայի առջեւ, իսկ 300 համայնավարներ սպաննուած են, երբ կը փորձէին ցամաք ելլել։ Ընկղմած է նաեւ կառավարական սուզանաւ մը։ Ապստամբ հրամանատարութիւնը կը սպառնայ իր կարգին գնդակահարել «ժխնլքոր մարքսականներու ընտանիքնե–րը»։ Այս առթիւ կը ծանուցանէ թէ կառավարական երեք օդանաւեր խորտակուած են։

*** Կացութիւնը աւելի ծանրացած է նաեւ միջազգային տեսակէտով։ Անգլիա խոր մտահոգութեան մատնուած ըլլալով, չորեքշաբթի օր արգիլեց ամէն տեսակ օդանաւերու եւ զէնքերու արտածումը։ Առեւտրական նախարարութիւնը ջնջեց քաղաքային օդանաւերու արտածման արտօնագիրները։

Միւս կողմէ, տակաւին ելքի մը չեն յանգած Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջեւ կատարուած բանակցութիւնները (չէզոքութեան մասին) որ կը շարունակուին 17 օրէ ի վեր։ Կը թուի թէ յաջո–ղութեան յոյսերը աւելի պակսած են։ Հռոմի ֆրանսական դեսպանը հինգերորդ անգամն է որ կը տեսակցի Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ, առանց դրական արդիւնքի մը յանգելու։ Մուսոլինի կը պնդէ իր վերապահումներուն վրայ, պահանջելով որ բոլոր կառավարութիւնները հանդիսաւորապէս յանձն առնեն արգիլել նոյն իսկ բարոյական աջակցութիւնը։

Վրդովիչ պարագայ մը եւս. — չորեքշաբթի օր կառավարական յածանաւ մը եւ սուզանաւ մը ռմբեցին գերմանական «Քամէ–րուն» շոգենաւը, որ Գատիքս կ՚երթար։ Ցածանաւը կեցուց գերմանական նաւը, քանի մը ռումբ արձակելով, յետոյ զինուորներ գացին եւ քննեցին շոգենաւին թուղթերը։ Այս դէպքը մեծ վրդովում պատճառեց Գերմանիոյ մէջ, որ ոչ միայն անմիջական հատուցում կը պահանջէ, այլ եւ ազդարարութիւններ կ՚ուղղէ։ Գերմանական մամուլը գրել կուտայ թէ «չէզոքութեան խնդիրը շատ ծանրա–ցած է»։ Բոլոր թերթերը կը շեշտեն թէ գերմանական շոգենաւին դէմ կատարուած ռմբարարումը Մոսկուայի գործն է, «Մոսկուա ամբաստանեալի աթոռի վրայ կը գտնուի» եւն։

Ամերիկեան կառավարութիւնը հրամայեց իր հիւպատոսներուն որ բոլոր Ամերիկացիները հեռանան Սպանիայէն։ Նոր մարտանաւեր ղրկուեցան փոխադրութեան համար։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՇՈՐ ԽԱՐԴԱԽՈՒԹԻՒՆ ՄԸ երեւան հանուեցաւ Թուրքիոյ մէջ, ի վնաս օտար Ապահովագրական ընկերութեան մը։ Խարդախութիւնը կը շարունակուէր տասը տարիէ ի վեր, մեղսակցու–թեամբ ընկերութեան պաշտօնեաներու, բժիշկներու եւ ուրիշ պաշտօնեաներու, որոնք մահուան կանոնաւոր վկայականներ չինելով, մեռած կը հռչակէին ողջ մարդիկ և դրամները կը գանձէին։ Խարդախութիւնը երեւան հանուած է շնորհիւ ապահովա–գրուած անձի մը մէկ ազգականին մատնութեան։ Ուրիշ գրգրա–գին յայտնութիւններու կը սպասուի։

ԳԵՐՄԱՆՈՒՀԻՆԵՐՆ ԱԼ պարտաւորիչ աշխատանքի պիտի են–թարկուին, ինչպէս երիտասարդները։ Օրինագիծը պատրաստ է արդէն։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՌՆՈՒՎԻԼ–ԿՈՒՐՊԵՎՈՒԱ ԻՒՐԻ վարդանեան ենթակոմիտէին ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ։ կարեւոր օրակարգ։ ընտրութիւն պատգամաւորի։ Ներկայ ըլլալ ոգոշեալ ժամուն։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆԱՅԻ Զաւարեան կոմիտէին ընդհանուր ընկերական ժողովի իր հրաւիրէ Վռամեան, Տուրան, Մշօ եւ Յրդուեթեան խումբի բոլոր ընկերները վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ակումբին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

Գաւառ

ՊՕՄՕՆ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէին ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Վարդգէս, Նեփրեա, Վարուժան եւ Ճաճիկեան խումբերը վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ կարեւոր օրակարգ։

ՍԷՆԹ՚ԷԹԻԷՆԻ Անտոք ենթակոմիտէին ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կուրիշ եւ Կէփին խումբերը եւ Թալատիէի ընկերները 20 Օգոստ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Իսի լէ Մուլինոյի Ֆ. Կ. Խաչի մասնաճիւղը սովորութեան ընդհ. ժողովի կը հրաւիրուին 22 Օգոստ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ կարեւոր օրակարգ։

Ֆ. Կ. Խաչի Առնուվիլի Մասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկերուհի Անիցա Փափազեանի բնակարանին մէջ։

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Պուլվառ Օտտոյի եւ Լա Բրօթի Ենթամասնաճիւղը դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերուհիները 23 Օգոստ կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Ազգ. Վարժարանին մէջ։ Կը խօսի՝ Գ. ԵԶՆԻԿ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ։

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Հետաքրքրական պատկերներ
Ամէն չորեքշաբթի երեկոյ ժամը ճիշտ 9ին, 5 rue de l'Eclipse, Մարսէյլի «Դրօշակ» ընկերութեան Շահրիկեան սրահին մէջ։

Կը գանձուի մեծերէն 1 ֆրանք, փոքրերէն 50 սանդիմ։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Գ. Ռ. Մ.-ի վայանսի մասնաճիւղը եւ Գ. Ռ. Մ. Մարզականը կը կազմակերպեն երկրորդ երթ մը դէպի Ժընեւ. գոհացում տալու համար այն անվ գանուող ընկերներու պահանջքին։ Այս անգամ վարձուած է աւելի խոշոր ինքնաշարժ մը եւ սահմանափակ թիւով ընկերներ եւ համակիրներ պիտի կրնան տանիլ մեզի հետ։ Անոնք որոնք կը փափաքին, թող հաճին դիմել հետեւեալ հասցէին.— Vahram Babıkyan, 25 rue Chateau Vert, Valence (Drôme), ղրկելով 50 ֆր. երթուդարձի ճանապարհածախսը։ Մեկնումը վալանսէն, կրընօպլի վրայով, շաբաթ կէսօրին կը մեկնինք վալանսէն եւ կիրակի գիշեր կը վերադառնանք Սեպտեմբեր ամսուն մէջ։ Թուականը կը գրենք յետոյ։ Ուրիշ մանրամասնութեանց համար դիմել վերոյիշեալ հասցէին.

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ԵՒ ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

"ՎԷՄ" ի ժԲ. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Վ. Մինախորեան, Երհաւիրքի օրեր.— Վ. Փափազեան, Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը.— Տոքթ. Ց Թորգոմեան, Ծուցատարքս.— Գ. Գիւզալեան, Մեծ յարկեանի առթիւ.— Ց. Կազանճեան, Համեմատութիւն մը Հռոմի Ս. Պետրոս եւ Վաղարշապատի Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցիներուն յատակագիծերու միջեւ.—Փ. Սանասար, Թիւրքիոյի պատմութիւնը.—Ա. Սաֆրաստեան, Քսենոփոնի ուղեգիծը Հայաստանի միջով.— Ց. Ստեփանեան, Անդրանիկը Սիւնեաց երկրում.— Հայ—Հայկական բանակցութիւններ.— Հին թուղթեր.— Եփրեմխանեանի նամակները.— Անցեալէ.— Ց. Խանճեան, Բաքուին կաթողիկոս, դերասան Ց. Աբէլեան. Կեանք եւ մշակոյթ.— Գիրք եւ Մամուլ.— Դրախօսական։

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթադրական սակի։

Երրորդ շրջանի բաժանորդները կրնան տալ իրեն երկու տարիներու 12 թիւերը ստանալ վճարելով 50 ֆրանք, կամ կը գրքի համար 25 ֆր.

Հասցէ.— Տ. Vratzian, 13 Rue des Platanes, Cité Jardin de Plessis-Robinson, (Seine).

"ՅԱՌԱՋ" ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ
Maison LECOMTE, 31 rue de Palikao, Paris (20)

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (72)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Ջորէն ելած՝ զառիվայր մը կ՚իջնային, երբ հրարու յաջորդող քանի մը պայթիւններ լսուեցան։ Առաջին բոպէին ոչ ոք հասկցաւ պատահածը։ Մէկ ալ Կարօն բոլորովին գունաթափ եւ կարծես նուաղելու մօտ՝ կամաց մը գետին նստաւ, ըզգացած ցաւէն ատամները կրճտացնելով։ Ընկերները անմիջապէս շրջապատեցին զայն, ու երբ Պաստամեանը ծուրիկ ծուրիկ եղած բաճկոնի գրպանէն դուրս բերաւ Կարոյի արիւնաթաթախ ձեռքը, ցուցամատն ու միջնամատը չորի կարծի նըման կախուած էին։ Սարգիսի օգնութեամբ Պաստամեանը գետին պառկեցուց նուաղած Կարօն։ Երբ տաբատը վար քաշեցին, աջ ազդրի վերի կողմը երեւցան բազմաթիւ վէրքեր, որոնցմէ երեքը բաւական խոր էին։

Անմիջապէս ձորի վտակէն, Վահէն գլխարկով ջուր բերաւ եւ օգնեց Պաստամեանին լուալու Կարոյի վէրքերը։ Կամաց կամաց սթափելով, Կարօն բաւ նայիլ ընկերներուն՝ կարծես անտեղեակ պատահածէն. Հետզհետէ բոլորովին սթափեցաւ, երբ անտանելի ցաւ զգաց. Վէրքերը վտանգաւոր չէին, բայց երկու մատները ամբողջովին կտրուած՝ որոնցմէ բազմաթիւ վէրքերուն մէջ խծկուած պղնձի կտորները սարսափելի ցաւ կը պատճառէին։

— Բան չկայ, բան չկայ, Կարօջան,— Հրայրը կ՚աշխատէր հանգստացնել ընկերոջը— բան չկայ, քեզ պէս առյանի մը համար այդ ճանկռտուքները..., — ու յանկարծ գլուխը անդին դարձուց՝ անկարող շարունակելու։

Կարոյի երկու մատները գետին ինկած էին։

Պաստամեանն ու Վահէն դէշ աղէկ վէրքերը փաթթեցին թաշկինակներով։

Սարգիսն ու Հրայրը Կարոյի թեւերը մտան ու կամաց կամաց քալելով՝ հասցուցին վանքը։ Բարեբախտաբար Վահէի հետ եկող օրիորդները դեռ չէին գացած։ Կառապանը անմիջապէս կառքի ձիերը լծեց, ու Կարօն օրիորդներու հետ բարձրացաւ կառքը։

— Մնաք բարով, քանի մը օրէն կու գամ, հոգ մի ընէք,— ու Կարօն փորձեց ծիծաղիլ՝ նայելով իր երկու սրտակից ընկերներուն,— Հրայր, չմոռնաս մատներս թաղել, քար մըն ալ դիր վրան, արտաքին դամբանական մըն ալ Սարգիսը թող խօսի։ Դէ, ցտեսութիւն... Ինչո՞ւ քթներդ կախեր էք..

Կառքը օրօրուելով ճամբայ ելաւ։

Կարօն Խարբերդի Հիւսէյնիկ գիւղէն էր, պարզսիրտ, ուրախ ու հայրենասէր երիտասարդ մը, որ Ամերիկայէն անցած էր Պուլկարիա՝ ռումբ պատրաստել սորվելու համար։ Միեւնոյն հաստատութեան մէջ հանդիպած էր Սարգիսին եւ Հրայրին։ Առաջինը վարպետ ձուլող մըն էր, իսկ Հրայրը՝ ակնակ մը։ Շատ չուշացաւ այդ երեքին մէջ ջերմ բարեկամութիւն մը առաջացաւ։ Գործէն դուրս ազատ ժամերուն գրեթէ անբաժան էին իրարմէ։ Պուլկարիոյ վարիչ մարմինը որոշած էր Կովկաս ղրկել այդ երեքը եւ բազմաթիւ ուրիշներ, որոնք զանազան մասնագիտութիւններ կը սորվէին։ Կովկասէն անոնք Երկիր պիտի անցնէին։ Երեք ընկերները թախանձագին խնդրեցին, որ զիրենք ուր ալ համբելու ըլլան, իրարմէ չզատեն։

Այդպէս, այդ երեք երիտասարդները դարձան անբաժան ընկերներ։

Երեկոյեան, ընթրիքը հազիւ վերջացուցած, Հրայրն ու Սարգիսը մեկնեցան վարդապետի սենեակէն։ Կողք կողքի, առանց խօսելու կը քալէին ու, երբ իրենց բնակած անկէն ներս մտան, կարծես երկու որբեր լինէին։ Անմիջապէս զգեստնին փոխեցին, ու գործի անցան։

Հրայրը մեծ մտածութեամբ կը դարձնէր փուքի անիւը, ձիթհանի անիւը դարձնող կոյր ձիու մը անկենդան կանոնաւորութեամբ։ Բայց եւ այնպէս ամբողջ գիշերը չկրցաւ երգել, կարծես բան մը դէմ առած էր կոկորդին մէջ։

X

Գիշերն ուշ ատեն, երբ Վահէն, Պաստամեանը եւ վարդապետը նստած վանքի անցքէն կը խօսէին, վարդապետին ծառան ներս մտցուց գիւղացի մը, որ քաղաքէն կուգար։

— Աստուած օգնական, Հայր Սուրբ,— ձեռքերէն ո՞րն է պարոն Պաստամեանը։

— Ես եմ, ի՞նչ կայ որ։

Գիւղացին արխալուխի ներսի գըրպանէն ճմրթկուած ու քրտինքէ թըրջուած թերթ մը հանելով երկնցուց Պաստամեանին։

— Ռուսց ըշկոլի (վարժարան) վարժապետը տուաւ.. Հա, էն էլ ասաց որ,— ու գիւղացին գլուխը քերելով, թուղթը կուլ տուաւ.— ասաց, որ շատ կարեւոր ա, որ էս գիշեր քեզ հասցընեմ.. Շատ կարեւոր ա...

— Շնորհակալ եմ, ախպեր։

Կարեւոր լուր մը լինելու էր թերթին մէջ։ Պաստամեանը լայն բացաւ թերթը, մինչ Վահէն անոր ուսի վրայէն կը նայէր։ Երեք օր առաջ հրատարակուած Կովկասի պաշտօնաթերթ «Կովկասի» մէկ թիւն էր։ Մինչ Պաստամեանը արագօրէն թռուցիկ հայեացք մը կը նետէր վերնագիրներուն վրայ, Վահէն անմիջապէս կարդաց լուրը դատ ու մտար գրաւ. պաշտօնական զեկոյցներու սիւնակի ամէնէն վերը Պետերպուրգէն հեռագրուած հաղորդագրութեանը մը — բայ, որ մեծ տառերով տպուած էր.—

Լոյս տեսաւ բարձրագոյն հրաման Հայ Լուսաւորչական եկեղեցւո կալուածները գրաւելու մասին։

Անկէ վերջ, աւելի փոքր տառերով կայսերական հրամանը կը սկսէր այսպէս.

Թագաւոր կայսրը, մինիստրներու կոմիտէի որոշման համեմատ, թոյլատրեց Հայ Լուսաւորչական եկեղեցւոյ կալուածներու վարչութիւնը կառավարչական հիմնարկութիւններու տնօրէնութեան տակ կեդրոնացնելու համար...

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Վանի Սբխկա գիւղէն Տիկ. Զարուհի Մարտիրոսեան (ծնած Թոսպաշեան)։ Ինք տարի առաջ Երուսաղէմ կը գտնուէր։ Կը կարծուի թէ Պանիբէ մեկնած է։ Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ՝ Mme Veuve Lousso Maloyan, Puget sur Argent (Var) France։ Եգիպտահայ թերթերէն կը խնդրուի արտատպել։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276 486

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
ՄԵՐՁԱԿԱՅ ՀԱՄԲ. Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՌԱՄԻՍ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Բելճիք, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ այլ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 22 ՕԳՈՍՏՈՍ — SAMEDI 22 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3198

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԳԻԱԿԸ ԱՆԳԱՄ ՀԱՆԳԻՍՏ ՉԵՆ ՁԳԵՐ

«ՖԻԶԻՔԱՊԷՍ ԵՐԿԱԹՈՎ ՊԷՏՔ Է ՏԱՊԵԼ ԲՈԼՈՐ ՏԵՍԱԿԻ ԽԱՆՋԵԱՆՆԵՐԻՆ»

Երէկ շատ ծանրակշիռ տեղեկութիւններ հաղորդած էինք Ա. Խանջեանի մասին, քաղելով մասնաւոր աղբիւրէ մը։ Մեր տեղեկատուն կը հաղորդէ նաեւ հետեւեալ մանրամասնութիւնները.—

Ներկայիս ամբողջ Խորհ. Հայաստանի վրայով անցնում է հակախանջեանական շունչ։ Ամէն տեղ՝ տրուած հրահանգին համաձայն, սեւացնում, անարգանքի սիւնին են գամում երէկուան կուռքը, Լենինեան չքանչանին արժանացած մոլեռանդ կոմունիստը։ Պարսաւանքի եւ դատապարտութեան բանաձեւեր ուղղւում են Հայաստանի Կոմկուսին, Բերիային եւ մինչեւ Մոսկուա, Ստալինին։ Ինչո՞ւ. մի մարդ, որ Ստալինի չափ կատաղի բոլշեւիկ լինելով, «ինքնասպանութիւն» է գործել, ա՛լ ի՞նչ հարկ կայ այդքան իրարանցման եւ վլվլուկի, որ մինչեւ անգամ «երկաթի չխկացած շամփուրով խարանելու համար» մրցումի ելած են։

Այդ այստեղ բոլշեւիկեան բանագրանքին իրենց մասնակցութիւնը բերում են Հայաստանի «առաջաւոր մտաւորականները», որոնք յատուկ բանաձեւով դատապարտում են Աղ. Խանջեանի արխայ քաղաքականութիւնը եւ պատրաստ են «շիկացած երկաթով տապելու բոլոր տեսակի Խանջեաններին, որոնք Կովկասի եղբայրակից ժողովուրդների մէջ ազգայնական հակամարտութիւններ են սերմանում»։

Օգոստոս 5ին Երեւանի ձայնասփիւռը մտաւորականների այդ բանաձեւն էր հաղորդում Հայաստանի բոլոր անկիւնները, մինչեւ հզօր Ստալինը, ի Մոսկուա։

Բոլշեւիկեան տերրորի ենթարկուած Աղասին պէտք է դատապարտուի կուսակցական - պաշտօնական բոլոր ճակատներում։ Մինչդեռ Հայաստանի ամբողջ ժողովուրդը սմքած, լռութեամբ դիտում է սահմանուած Հայաստանի հետ եւ անոր վարիչի դիակին։ Իսկ կոմունիստ շարքերը կծկուած, հակառակ իրենց ցաւին, կը սողան բռնապետին առջեւ եւ կը թքնեն իրենց երէկուան հերոսի դիակին։

Ա. ԽԱՆՋԵԱՆ ԵՒ ԱՐՇԱԿ ՋՕՊԱՆԵԱՆ ՄԵՂՍԱԿԻՑ...

«*Փրավդա*»ի 19 օգոստոս թիւին մէջ հրատարակուած է Անդրկովկասի կարմիր «փոխարքայ» Լավրենդի Բերիայի մէկ յօդուածը Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ազրբէյջանի մէջ վերջերս ի-բռնած հանուած «հակայեղափոխական բոյներու մասին».

Ահաւասիկ այդ գրութեան հիմնական մասերը.—

Ներկայիս յայտնի կը դառնայ, որ Խանջեան տարիներու ընթացքին կը թղթակցէր արտասահման (Փարիզ) հաստատուած Զօպանեանի հետ, որ կը հանդիսանայ հայ հակայեղափոխական քաղքենի ազգայնական կուսակցութեան ականաւոր գործիչներէն մէկը։ Այդ նամակագրութիւնը Խանջեան կը ծածկէր կուսակցութենէն։ Խանջեանին ուղղած իր նամակներուն մէջ այդ Զօպանեանը անոր հակայեղափոխական ազգայնական «խորհուրդներ» կու տար։

Այդ նամակներէն մէկուն մէջ 1933ին Զօպանեան կը գրէր Խանջեանին.— «Շատ լաւ բրած պիտի ըլլաք, եթէ ձեր մամուլին եւ ճառերուն մէջ կարելի եղածին չափ քիչ խօսիք Դաշնակցականներու մասին»։ 1936ին գրած նամակի մը մէջ, նոր սահմանադրութեան կապակցութեամբ, Զօպանեան խորհուրդ կու տար Խանջեանին Հայաստանի սահմաններու վերաքննութեան եւ ընդարձակման խնդիր յարուցանել։

«Խօսքս — կը գրէ Զօպանեան Խանջեանին — ոչ միայն Թուրքիոյ յանձնուած Անիի, Արարատի, Կարսի եւ Սուրմալուի մասին է, այլեւ՝ Ախալքալակի, Ղարաբաղի եւ... Նախիջեւանի, որոնք միշտ ալ պատկանած են Հայաստանին»։

Խանջեան ոչ միայն կը ստանար այդպիսի նամակներ, այլեւ հնարաւոր կը գտնէր հետեւիլ այդ հակայեղափոխական խորհուրդներուն։ Օրինակ, Դաշնակներու մասին ուղղակի հրահանգներ տուած է «Խորհրդային Հայաստան» թերթի խմբագրութեան, մամուլի մէջ նուազ քննադատել Դաշնակները, եւ ինքն ալ կը ջանար իր ճառերուն մէջ «կարելի եղածին չափ» քիչ քննադատել։

Խանջեան հետեւեալ հրահանգները տուած է խմբագրութեան աշխատակիցներուն.— «Ներկայ պայմաններու մէջ անհրաժեշտ չէ Դաշնակներու մասին յօդուածներ հրատարակել։ Աւելորդ է»։

Տրոցկիստականներու եւ Դաշնակներու դէմ մղուած պայքարին մէջ արթնութիւն չցուցնելով եւ կուսակցութեան հանդէպ երկերեսանի դիրք բռնելով, Խանջեան ուղղակի կը հովանաւորէր հայ մտաւորականներու եւ գրողներու մէկ մասը, մերկապարանոց ազգայնական տարրերը, որոնք բացայայտ պայքար կը մղէին հայ ժողովրդի «ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ ընկերվարական» մշակոյթին դէմ, — հակադրելով անոր «ձեւով ազգային եւ բովանդակութեամբ ազգայնական» մշակոյթի այս հակայեղափոխական ձեւակերպումը։

Յաջորդ տողերու մէջ Բերիա կը խօսի «հակայեղափոխական Ստեփանեանը հովանաւորելու հարցի մասին, որ ծանօթ է մեր ընթերցողներուն։

ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՋ Զղէթ լեռը ամբողջովին փլաւ եւ երկու գիւղեր գրեթէ անհետացան։ Անոնց տեղ կազմուեցաւ լիճ մը, 15 մեթր խորութեամբ։ Զոհերուն թիւը 50ը կ'անցնի։

ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ արձակուրդը հինգշաբթիէն շաբաթ օրուան վերածելու ծրագիր մը առաջարկուած է կրթական նախարարութեան։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՆ

ԵՐԲԵՔ ՉՊԻՏԻ ՃԱՆՉՆԱՆ «ԿԱՐՄԻՐ ՍՊԱՆԻԱ ՄԸ»

Մասնաւոր հրահանգներ գերման նաւատորմին

Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւներու սաստկացման հետ զուգընթաց, միջազգային կացութիւնն ալ կը բարդանայ մէկ օրէն միւսը։ Գերմանական «Քամէրուն» շոգենաւին մէջ կատարուած քննութիւնը խոր գայրոյթ պատճառած է Գերմանիոյ մէջ, որ կը սպառնայ ազդու միջոցներու դիմել, համախորհուրդ՝ Իտալիոյ հետ։

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիա եւ Իտալիա դիւանագիտական ճամբով եւ վճռապէս ազդարարած են թէ ԵՐԲԵՔ ԹՈՅԼ ՉՊԻՏԻ ՏԱՆ ՈՐ ԿԱՐՄԻՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒԻ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ։ Տարակոյս չկայ թէ այս վճռական որոշումը կենսական արդիւնքներ պիտի ունենայ դէպքերու ընթացքին վրայ։ Այս կացութեան մէջ, դիւանագէտներ կը կարծեն թէ նախընտրելի է որ Մատրիտի կառավարութիւնը ձեռնթափ ըլլայ, այլապէս պիտի հարկադրուի անձնատուր ըլլալ կամ փախչիլ, ու պատմութիւնը յառաջխաղացութեան առջեւ։ Կ'ըսուի թէ Պ. Իտըն, Անգլիոյ արտաքին նախարարը, իր մօտ կանչելով սպանիական դեսպանը, թելադրած է գրել իր կառավարութեան որ հաշտուի ապստամբներուն հետ։

Լոնտոնի եւ Փարիզի քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը կարծեն թէ Գերմանիա եւ Իտալիա շուտով պիտի ճանչնան Սպանիոյ ժամանակաւոր (ապստամբ) կառավարութիւնը, հաւաստի ըլլալով թէ Մատրիտի կառավարութիւնը անդարձ կորսնցուցած է իր հեղինակութիւնը։ Գերմանիա եւ Իտալիա խորապէս ծանօթ ըլլալով կարմիրներու խաղերուն եւ ապառնալիքներուն, չեն ուզեր տեղի տալ Մոսկուայի մեղրածոր խօսքերուն։

ԳԵՐՄԱՆ ԾՈՎԱԿԱԼԻՆ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գերմանական կառավարութիւնը ուժգին բողոքագիր մը ուղղելով «Քամէրուն» շոգենաւին խուզարկութեան դէմ, ոչ միայն ներողութիւն եւ հատուցում պահանջած է, այլեւ հրամայած է իր մարտանաւերուն ամէն գնով պաշտպանել գերմանական շոգենաւերը։ Ծովակալ Ռաէտէր, Գերմանիոյ նաւատորմին հրամանատարը, հինգշաբթի օր Պերլին գնաց մասնաւոր օդանաւով, խորհրդակցելու համար Հիթլէրի հետ։ Ուրիշ նախարարներ ալ խորհրդակցութեան կանչուած են։ Կ'ըսուի թէ արդէն իսկ 16 գերմանական մարտանաւեր կը յածին սպանիական ջուրերուն մէջ։ Այս տորմիղին հրամանատարը, ծովակալ Քարլս, հետեւեալ ազդարարութիւնը ուղղեց սպանիական կառավարութեան.

— «Գերմանական շոգենաւի մը դէմ կատարուած այս արարքը ոճիր մըն է բաց ծովու ազատ նաւարկութեան դէմ։ Ես տրամադիր չեմ թոյլատրելու այսպիսի բռնութիւններ։ Հրամայեցի իմ մարտանաւերուս բռնութեամբ պատասխանել ձեր նաւերու որ եւ է ոտնձգութեան»։

Այս ազդարարութենէն զատ, գերմանական գործակալութիւնը հետեւեալ գեկոյցը հրատարակեց.

— «Քամէրուն շոգենաւի դէպքին լուրը հասնելէ անմիջապէս վերջը, գերմանական կառավարութիւնը հեռագրով [illegible] Մատրիտի իր գործակատարին՝ ուժգնօրէն բողոքել սպանիական մարտանաւերու ընթացքին դէմ, որ կը հակասէ միջազգային օրէնքին եւ միաժամանակ յայտարարել թէ գերմանական մարտանաւերը հրաման ստացած են ամէն կարելի միջոցով պաշտպանել գերմանական նաւերը նման ոտնձգութեանց դէմ»։

Գերմանական թերթերու լեզուէն դատելով, այս ազդարարութիւնները ուղղուած են, նաեւ, Մոսկուայի դէմ։ Թերթ մը դիտել կու տայ.

— «Ծորչափ կ'երկարի պատերազմը, այնքան զօրաւոր ազդեցութիւն կը ցուցնէ Մոսկուա։ Անոր ձեռքն անցած է Սպանիոյ անթելը։ Խորհրդային ռուս սպաներ կը հրամայեն քաղաքապահ գօրքին։ Խորհրդային ռուս օդանաւորդներ ռումբ կը տեղացնեն Սպանիոյ մէջ։ Բոլշեւիկեան գործակալներ գործօն դեր կը կատարեն հակակարմիր ճակատին դէմ գործող մարտանաւերուն մէջ։ Այս պարագաներուն մէջ, մեր կառավարութեան բողոքը ուղղուած է ոչ միայն Մատրիտի կառավարութեան դէմ, որ յայտնապէս անզօր է եւ ջախջախուած՝ բոլշեւիկներուն կողմէ, այլեւ անոնց դէմ որոնց վրայ կ'իյնայ Սպանիոյ բոլշեւիկացման իրական պատասխանատուութիւնը»։

Միւս թերթերն ալ միեւնոյն լեզուն կը գործածեն, աւելի բուռն արտայայտութիւններով։

Եօթը նոր մարտանաւերու առաքումով, Գերմանիոյ նաւատորմին գլխաւոր մասը կեդրոնացած կ'ըլլայ Սպանիոյ ջուրերուն մէջ։

Իրազեկներ կը հաւատեն թէ Գերմանիա պիտի մերժէ որ եւ է պատասխան տալ չէզոքութեան ֆրանսական ծրագրին, մինչեւ որ կատարեալ գոհացում ստանայ Սպանիայէն։ Օգոստոս 6ին, երբ իմացուեցաւ թէ չորս Գերմանացիներ հրացանի բռնուած են Պարսելոնայի մէջ, գերմանական մամուլը բուռն լեզու գործածեց, բայց միայն 24 ժամ։ Այս անգամ, «Քամէրուն» շոգենաւին դէպքէն ասդին, կացութիւնը բոլորովին փոխուեցաւ. մամուլին զայրոյթը չափ ու սահման չունի։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՃԻՐ...

Երէկ սրտաճմլիկ կարդացի «Սու-[illegible] ժողովուրդի սպանիչներուն դէմ», «Անկի՞ ոստիկանական սարսափ»։

[illegible] Ամերիկահայ կազմակերպութիւնները «Բանւոր»ն է (18 յուլիս), որ [illegible]

— «Ամերիկահայ կազմակերպութիւններն ու գանգուածները պէտք է արթննան եւ ժողովրդական ամուր ճակատ մը ստեղծեն դաշնակ տեռորիզմին դէմ, Դաշնակցութիւնը ջախջախելու եւ անոր արիւնոտ [illegible] ոճիրներուն վերջ տալու [illegible]»։

[illegible] բժշկիթ, ճոռոմ, դժբախտ պարի մը. Տիգրան Թաղէոսեանի սպանութիւնն է, որուն դատավճիռը մինչեւ այսօր ոչ ես գիտեմ, ոչ ալ, ապահովաբար, «Բանւոր»ը։

Յայտարարութիւնը այս թերթին կը մեղադրէ, նաեւ, Պէյրութի «Զարթօնք» [illegible] ազգային վէրին մարմիններ եւ Թիֆլիսի սպանութիւն [illegible] իր ֆաշիստական եւ բարեկամական կարգերով, իսկ միւսը՝ իր անտարբերութեամբ կը քաջալերէ ուղղակի կամ անուղղակի դաշնակ շէֆերը, իրենց ոճիրներուն մէջ»։

Եւ այսպէս կ'արդարանայ.

Այ ժամանակը հասած է գործունեայ կերպով եւ յամառօրէն [illegible]

1) Դաշնակ բոլոր շէֆերուն — [illegible], [illegible], Պայեանի, Ապրահամեանի, Շանթի, Զարդարեանի — ձերբակալումը՝ որպէս դասալիք խնամակալ [illegible] եւ ամբողջ ոճիրներուն հեղինակներ.

2) Դաշնակ կուսակցութեան անմիջական եւ արմատական լուծումը, ինչպէս նաեւ անոր դրամ [illegible] Ողնութեան Խաչերը, Հ. Մ. Ը. Մ.ը, որուն տարերը սպանելու մէջ մեծ եռանդ ցոյց կու տայ Ընդհանուր Ապահովութեան պաշտօնեայ Պ. Մալոյեան, իսկ ոճրագործներուն դէմ պայքարելու մէջ անճարակ գտնուեցաւ։

3) Փակել ոճրագործներ պատրաստող դաշնակ ճեմարանը Հաւայեան Դաշնակները ազգային հաստատութիւններէն (դպրոց, Թաղական խորհուրդ, Դաւաւոսեան ժողով, Առաջնորդարանի կից մարմիններ)։

Բուռն կերպով բողոքեցէք, ժողովներով, հանրագրութիւններով, Դաշնակ ոճիրներուն դէմ, ինչպէս նաեւ Ընդհանուր Ապահովութեան դէմ՝ իր [illegible]

Արար ժողովուրդին հետ — որուն նոյնպէս թշնամին է Դաշնակցութիւնը — գործակցեցէք ժողովրդային ճակատը եւ պայքարեցէք բոլոր այս

[illegible] ոճիրներուն յաղթանակին համար։

Անկցին հայ ժողովուրդի պատուհաս եւ հին ջարդարարներու յաջորդներ՝ Դաշնակցութեան ոճրագործ շէֆերը։

Դաշնակցական աշխատաւորներ, դուրս եկէք ոճրագործներով եւ հայկատակներով առաջնորդուող կուսակցութեան շարքերէն։

Համայնավար, հնչակ, ռամկավար, եւ չէզոք աշխատաւորներ, միացէք։ Ձեր միութիւնով միայն կարելի կը դառնայ բոլոր թաղերուն մէջ խաղաղութիւն եւ համերաշխութիւն հաստատել։ Մէկ ճակատով՝ պայքարեցէք դաշնակ ոճրագործ դաղափարախօսութեան դէմ։

Անկցի՛ ոստիկանական սարսափ.

Բանտ՝ Դաշնակ բոլոր շէֆերուն»։

Կը յիշէ՞ք թէ առջի ուրիշ մէկ նմանօրինակ թերթ մը հրատարակած էր, յանուն «Սուրիահայ ժողովրդական ճակատի», ուր հակադաշնակցական խառնիճաղանճ մը, — ռամկավար, հնչակ, չէզոք — յայտարարեր կը չեչտէր թէ Դաշնակցութիւնը «ոչնչացուի է նոր արար ազգին»։

Փիչ կը մնայ որ գրեն թէ Սուրիոյ մէջ ոչ կառավարութիւն կայ, ոչ ոստիկանութիւն, ոչ դատարան, ոչ հոգատար իշխանութիւն եւ ոչ ալ բազմագլուխ ժողովուրդ, այլ միայն Դաշնակցութիւն, որ մահ ու աւեր կը ցանէ անդադար։

Արդեօք Սուրիա՞ն ալ Սպանիա դարձաւ, եւ կոմինթերնը հասկցա՞ւ։

Ամէն պարագայի մէջ, «դրութիւնը կրիտիկական է»։

Կ'արժէ որ Մոսկուա լուրջ ուշադրութիւն դարձնէ, Զինովիեւի, Քամենեւի եւ միւս 14 դատապարտուածներուն գնդակահարումէն անմիջապէս վերջ։

Ուրեմն ոտքի՛, ազա Նազարներ բոլոր երկիրներու։

Այս բոլոր «ոտքի»ները լաւ։

Բայց, մէկ «ոտքի՛»ն ալ Աղասի Խանջեանի չո՞ւ տար. — այն որուն առջեւ չորս ոտքի վրայ կը սողայիք, երբ ողջ էր...

ՎԱՀԷ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՈՒՆԸ
(ՍԵՓԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)

Ե ՑԱՆԿ

[illegible]	200
[illegible]	100
Զ. Ո. Միութեան Փարիզի Մասնաճիւղ	100
Գումար՝	400
Օգոստոս 19ի գումարը	5180
Ընդհ. գումար՝	5580

Հակայեղափոխութիւնը Վրաստանի մէջ

Համաձայն Բերիայի գրութեան, Տրոցկիական շարժումները ընդարձակ ծիրաւորումներ ունեցած են նաեւ Վրաստանի մէջ։ Իբրեւ հակայեղափոխականներ երեւան հանուած են Անդրկովկասեան Զինուորական Կոմիտէի անօրէն Բերդենիշվիլի եւ անոր գործակիցները՝ Օրուելի, Չիխլաձէ, Խուխունով եւ Մարշանիա։ Երեւան հանուած են նաեւ բազմաթիւ ուրիշ հակայեղափոխականներ, ինչպէս Լեւոն Սարգիսով, Կանդելաքի, Գասիանի, Թումանով, Ալխիազաշվիլի, Ջիբուաշվիլի, Ղազարով, Անանեան, Մուղրի եւ ուրիշներ։

Բերիա կ'ըսէ թէ ասոնք ամէնքն ալ կը ձեւանային իբրեւ Ստալինի նուիրուած համայնավարներ, սակայն հակայեղափոխական դաւեր կը նիւթէին։

Բագուի մէջ ալ...

Հոս հակայեղափոխական բոյներ կը կազմէին դարձի եկած Տրոցկիականները, որոնք Տէր-Վահանեանի ղեկավարութեամբ՝ ահաբեկչական խմբակներ կազմած էին։ Այս խմբակներուն կ'անդամակցէին յայտնի կուսակցականներ, ինչպէս Բազաւասարով, Կրիլով, Կուզմին, Կոնէվսկի, Գայրամով, Բարայեվ եւ ուրիշներ։

**** Նոյն աղբիւրին համաձայն, Խանջեան իր մահէն առաջ գրած նամակի մը մէջ կը խոստովանի թէ՝ «Ստեփանեանի գործին քննութեան առեն իմ կողմէ թոյլատրուած է կուսակցական ղեկավարի մը համար աններելի սխալ»։*

ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչո՞ւ անձնասպան եղած է Աղասի Խանջեան. կ'ուզենք հասկնալ. կ'ուզենք գիտնալ իրականութիւնը, որ օրէ օր աւելի ահաւոր ու այլանդակ կերպարանք կ'առնէ։

Հայաստանի առաջին քաղաքացին, առաջին ու ամենազօր իշխանաւորը, Մոսկուայի դիկտատորին պատկերը Երեւանի մէջ, ու անոր սիրելի՛ն։ Տեսնուա՞ծ բան է որ այս արժէքով ու կշիռով մէկը անձնասպան ըլլայ եւ հայութիւնը լուր չունենայ։ Անոր յուսահատական կամ բողոքի այդ գերագոյն արարքը ծածկուած ըլլայ խորհրդաւոր, ահաւոր լռութեամբ։ Երկրէն ներս՝ սուտ խօսին, երկրէն դուրս՝ լռեն ահաբեկ։ Ինչո՞ւ Հայաստանի առաջին իշխանաւորը անձնասպան եղած է. նախ՝ պատճառը կամ պատճառները։ Եւ ինչո՛ւ թերթի մը անկիւնը երկտող լուր մը, մինչ գիտենք թէ հասարակ «ընկերոջ» մը մահը, համեստ արհեստաւորի մը կամ կոլտնտեսականի մը ունեցած արկածը խորհրդային թերթերու առաջին էջերուն վրայ կը յայտարարուին մեծ տառերով, լուսանկարներով եւ ենթականերու գործունէութեան շուրջ տառապինով...

Աղասի Խանջեան, Հայաստանի կեդրոնական Կոմիտէի տարիներու քարտուղարը «ընժիներ»ի մը արժէ՞քն ալ չունէր...

Իրականութիւնը մեզի ահաւոր կը թուի, մեր կարծածէն շատ աւելի եղերական կերպարանքով։

Ոչ հեռագրական գործակալութիւնները, ոչ խորհրդային թերթերը եւ Երեւանէն արտասահման եկող ծախու թուղթերը չէին բաւած, թէ Խ. Հայաստանի քաղաքականութեան մեծազօր վարիչը ո՛ւր «անձնասպան» եղած է։

Առաջին լոյս մը կը ծագի ամերիկ. Նուճայթէտ Փրէսէն, որ կը հաստատէ՝ թէ Խանջեան «անձնասպան» եղած է Թիֆլիսի մէջ։

Հիմա կը պարզուի թէ ինչու Անդրկովկասի կոմիտէին ներկայացուցիչը՝ Կուտրեւացեւ՝ Երեւան եկած է եւ Հայաստանի Կ. Կոմիտէին արտակարգ նիստին զեկոյց տուած։ Մութ ու զարմանալի գտած էինք, որովհետեւ եթէ Խանջեան Երեւանի մէջ անձնասպան ըլլար, Թիֆլիսէն չէ՛ որ պիտի գային Երեւանի կոմիտէին զեկոյց տալու...

Մութ կէտը՝ այս չէ միայն սակայն։

Կայ աւելի ահաւորը. կ'ուզենք որ պատռուի՛ վերջապէս վարագոյրը եւ իրականութիւնը հրապարակ դրուի իր բովանդակ արիւնով եւ ահաւորութեամբ

Խանջեան իսկապէս «անձնասպա՞ն» եղած է թէ սպաննուած է։

Ձեւինք տալ այս հարցումը քանի մը օրէ ի վեր, թէեւ ունէինք պատճառներ։

Արդ, լուր ունինք, վստահելի աղբիւրէ, թէ Խանջեան ոչ թէ անձնասպան եղած է, այլ սպաննուած է վայրագօրէն, Թիֆլիսի մէջ, փոթորկալից ժողովէ մը ետք։ Ժողովին մէջ՝ որուն կը մասնակցէին Թաթար եւ Վրացի հայատեաց կարմիրներ, բուռն ամբաստանելով զայն թէ «ազգայնական գիծ» կը տանի եւ վճռական կերպով չի պայքարիր ազգայնական տարրերու դէմ, Հայաստանի մէջ։ Խանջեան յանդուգն ու բուռն պատասխան կուտայ իր հակառակորդներուն, որոնք սակայն դժգոհ կը մնան, պահելով իրենց ամբաստանութիւնները։

Նոյն գիշերն իսկ Խանջեան կը սպանուի իր բնակարանին մէջ...

Ժողովուրդը խաբելու համար՝ հրապարակ կը նետուի «անձնասպանութեան» առասպելը. կ'արգելուի անոր յուղարկաւորութիւնը. կ'արգիլուի դամբանական ու նուագախումբ. վար կ'առնուին Աղասիի նկարները հիմնարկներու պատերէն եւն. եւն.։

Ուրեմն՝ կը սպաննուի Թիֆլիսի մէջ ու կը թաղուի Երեւա՞ն. չենք գիտեր դեռ։

Ուրեմն՝ Կուտրեւացեւ Երեւան գացած է, բացատրելու թէ ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս սպաննուած է։

Եւ թէ մանաւանդ ի՞նչ դիրք պէտք է բռնել։ Այսինքն՝ գացած է Երեւան, Թիֆլիսի հրամանը տանելու։

Ու հրամանը՝ բանաձեւը, զոյգ կեդրոնական կոմիտէներու մահազդ-կեկոյցները վկայ, յստակ է. — Խանջեան «պէտք եղածին պէս չմերկացուց հակայեղափոխական թրոցկիականները եւ ազգայնականները»։

« Խանջեան դիմեց դաւաճանական գրգռիչ քայլին »։

Խանջեանի ընթացքը «աններելի փոքրոգութիւն» է.

Եւ վերջապէս թէ «ծանր տուպերկուլոզ» էր...

Ս՛ուտ եւ սրիկայական չքմեղանքներ։

Ոճրագործներու յատուկ անմիտ հէքիաթ

Ա՛յս են մեր տեղեկութիւնները, զորս դեռ վերապահութեան տակ կը դնենք, եւ որոնք սակայն կը թուին չափազանց մօտ ըլլալ ճշմարտութեան։

Արդ, հիմա կ'ուզենք գիտնալ, թէ՝ Խանջեան ո՞ւր «անձնասպան» եղած է։

Եթէ Թիֆլիսի մէջ, ինչո՞ւ գացած էր Թիֆլիս։

Ձե՞րբ է թէ փոթորկալից ժողով եղած է. ի՞նչ նիւթ ունէր ժողովը։

Ի՞նչպէս եւ որո՞նց կողմէ սպաննուած է։

Ինչո՞ւ Անդրկովկասի Կոմիտէին կուսակցական-ներկայացուցիչը՝ Կուտրեւացեւ, Թուա մը եղած է..

Եւ վերջապէս ինչո՞ւ պաշտօնի վրայ եղող անձ մը, ամբողջ շրջանի մը, խորհրդային «անկախ» հանրապետութեան մը քաղաքական առաջին ղեկավարը՝ կը թաղուի անշուք յուղարկաւորութեամբ։ Որո՞ւ որոշումով եւ պարտադրութեամբ։

Կ'ուզենք հասկնալ, թէ այս առթիւ սպաննուա՞ծ են նաեւ ուրիշ քանի մը անձեր, եւ որո՞նք են ձերբակալուածները

Իրականութիւնը կ'ուզենք գիտնալ. Հայ ժողովուրդը կ'ուզէ ճանչնալ, թէ իր հայրենիքին մէջ ի՞նչ ոճիրներ կը գործուին եւ ի՞նչ դաւեր կը սարքուին։

Ճիշդ է, Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի ահաբեկ վիճակը շատ բան կը պարզէ։

Անոր առրուկի այն խոստումը՝ թէ «այսուհետեւ հայ ժողովուրդի մէջ «խոր սէր» պիտի «դաստիարակեն» դէպի վրացի ժողովուրդը եւ «անհուն սիրոյ զգացմունք դէպի հանճարեղ առաջնորդ ընկ. Ստալին» չափէն աւելի պերճախօս էր»։

Որո՞ւ բանաձեւն է այս զարշելի, այս վարկաբեկիչ ու ցածհոգի խոստումը. Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի՞ն թէ ռուս Կուտրեւացեւի՞նը, ահաբեկման, հրահանգի ու հրամանի ուժով։

Լռութիւն, խորհրդաւորութիւն, ոճիր, սուտ։

Բայց մոռցէ՛ք այս բոլորը, քանի որ Մոսկուան, Խ. Միութեան գործավարները խորհուրդը եւ Կեդր. Կոմիտէն «քննելով արեւմտեան երկիրներէն Խ. Հայաստան ներգաղթող Հայերու տեղաւորման ձեռնարկներու հարցը», «ժամանակաւորապէս կազմեր են Հայ ներգաղթողները տեղաւորելու համար։

3.5 միլիոն ռուբլի՛ տրամադրեր են.

Այսինքն 10.5 միլիոն ֆրա՞նք...

Ի՞նչ գուրգուրանք, եւ մեր «Փողոցի» տարուկին լեզուով՝ «ի՞նչ կարգուրիչ երեւոյթ» ..

Ու աս՝ ոճիրէն քանի մը օր ետք՝ Յուլիս 23ին.

Խանջեանը կը սպաննեն, այո՛, բայց «միլիոններ» կը տրամադրեն...

Նախ՝ սուտ, ու ապա գուրգուրանք։

Նախ՝ ոճիր եւ ապա գթութիւն։

Արիւնազանգ դիակի մը գինը... առնա՛րգ ու զարշելի՛...

Խանջեա՞ն. ինչ կարեւորութիւն ունի անհատը, երբ հարիւրաւորներ, հազարաւորնե՞ր պիտի փոխադրուին հայրենիք. պիտի տեղաւորուին, հաց ու գործ պիտի ունենան։

Եւ խաղաղութիւն։

Ի՞նչ հոգ որ քանի մը հոգի զոհ են գացեր իբրեւ «նացիոնալիստ - տրոցկիստ» սպաննուեր կամ անձնասպան են եղեր, հալածուեր կամ աքսորուեր են.

Հիմա «քաղաքականութեամբ» զբաղելու առենը չէ, Հայը պէտք չունի «սահմանային հարց» բարձրացնելու։

Ամէն բան զուրկան, ե՛ւ սահման, եւ իրաւունք, ե՛ւ գառ, ե՛ պատիւ։

Վերաշինութիւն ու ապահովութիւն — կը բաւէ աւելի։

Եւ 3.5 միլիոն ռուբլի. ու Մոսկուայի ժպի՛տ

Ինչ ողբերգութիւն կ'ապրի մեր ժողովուրդը

Բայց, ան ո՛չ առրուկներու հետ է, ոչ ալ անոնց, ծախուածներու երամակ։

Խանջեանի «անձնասպանութիւնը» նոր լուծ մըն է Հայ ժողովուրդի վիզին, նոր հարուած մը՝ անոր իրաւունքներուն եւ պարտադրուած նոր ստրկացում մը։

Կ'ուզենք որ պարզուի իրականութիւնը, որքան ալ արիւնոտ ու դաժան ըլլայ ան, իր բովանդակ մերկութեամբ։

Որպէսզի Հայը գիտնայ թէ ի՛նչպէս կը վարուին իրեն հետ։

Ի՛նչպէս կը խլեն իր իրաւունքներուն ու պատիւին հետ։

Ինչպէս կը գործեն խորհրդային արիւնոտ կարգերը «անկախ» Հայաստանի սահմաններէն ներս։

Իրականութի՛ւնը կ'ուզենք ճանչնալ։

(Խմբգրկ. «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»ի 11 օգ.)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՈՒԹ ՏԱՐԻ ՎԵՐՋ

Ողջո՛յն ձեզի՝ Լանեչ, Պլիտոն եւ Ալպեան լեռներ, ողջո՛յն նաեւ քեզ, սպիտակափառ Մօն Պլան։ Կարօտցած էի ձեզ, եւ, ահա եկայ անգամ մը եւս տեսնել, մինչ նմանցնելով ծննդավայրիս այն խրոխտ ու անմահ լեռներուն

Ութ տարի առաջ էր, Ալպեաններուն առաջ տարօրէն գտնուած այս սիրուն գիւղաքաղաքը — Լանեչ — ձգելով հեռացայ։ Ութ տարի՛... Այս որքա՛ն շուտ թաւալեցան, կարծես դեռ երէկ եղած ըլլար մեր բաժանումը։

Եւրոպայի մէջ տարիներն անգամ ճարտարարուեստականացած են կարծես, եւ, զիրենք դարձնող շարժանիւ մը ունին վայրկեանը հինգ-վեց հազար անգամ շրջան ընող...Մեր երկրի տարիներն ի՛նչ դանդաղ կ'անցնէին.. ու մենք այնքան անհամբեր կը սպասէինք, Նոր տարին, կամ Կաղանդը դիմաւորելու համար։

Լանեչ՛յ...Երիտասարդութեանս ամենախինդ շրջանէն ի՛նչ յիշատակներ ունիմ պահուած քեզմէ... բայց անոնք թող մնան առ այժմ։

Եկած եմ քանի մը օրուան համար, եւ պիտի բարձրանամ սա Պլիտոն լեռանց վրայ, անտառի մը մէջ կախօրրան մը չինելով, եւ կամ ժայռի մը զոգր մեն-մինակ, կտրուած մարդկութենէն, խոկալու եւ անխօս զրոյց ընելու, կարօտէն խանձուած սրտիս հետ... Ու դեռ աւելին, մինչեւ անգամ որոշած եմ պոկել զինքն իր տեղէն եւ ժայռի երկու կտորներու մէջ լա՛ւ մը արիւնոտել վերջ, դիմացս կախել շաղանակենիի մը, եւ դիտել զինքը, այդպէս արիւնոտ վիճակին մէջ...

Որովհետեւ, ա՛լ չեմ դիմանար իր կարօտի գանգատներուն,

Որովհետեւ, ա՛լ զիս ձանձրացուց իր հարցումներով թէ ե՞րբ պիտի վերջանան սա կարօտի ու պանդխտութեան տարիները...

— Ես ալ չեմ գիտեր... եւ ոչ որ Կը վերջանայ այն օրը, թերեւս երբ այս օտար մեր ոտքերուն թանձրացած փոշիները թօթվելով դէպի Արեւելք կ'ուղղուինք... մինակ դո՞ւն ես, քեզ նման չատե՞ր կան կարօտ ու թափառական աշխարհի չորս հովերուն, կը պայքարին ու կը տոկան, վարդագոյն յոյսեր կապած ապագային համար...

Լանե՛չ, չկայ՝ 8-9 տարի առաջուան ճոխ ու չէն գաղութը, աւելի քան 500 հոգիներ։ Մանրանկար մը մնացած է միայն այն առեննուան գաղութէն, փոքր թիւ մը, հազիւ երեք տասնեակ։

Ջկան Կոմիտասէներ եւ ուրիշ քանի մը հայրենասէրներ, որոնք այս գաղութին ազգային կեանքի կանթեղին ձէթ կը ճարէին միշտ։ Աւանդմէ մէկն ալ (ընկ. Յակոբ Կարապետեան - Թեւոր) քանի մը ամիս առաջ եղերական մահ մը ունեցաւ Մարսէյլի մէջ, Նաւահանգիստի աշխատանքի ժամանակ..

Ջկայ մեր «Մուրատ» ակումբը։ Հին քանդուած ու բարձրահասակ չէնք մը չինուած է իր տեղը։ Այստեղ էր, որ մենք առաջին անգամ, եօթը երիտասարդներ, կնքահայրութեամբ ընկ. Ն. Քէչիկեանին, մեր երդումը կատարեցինք, մեր աջ ձեռքերը բարձրացուցած.

— «Մեռնիլով Հ.Յ.Դաշնակցութեան գլուխին տակ, կ'ուխտեմ եւ կ'երդնում պատւոյս, անձիս եւ Աստուծոյս վրայ, որ հաւատարիմ պիտի մնամ իր ծրագրին, կանոնագրին եւ սկզբունքներուն, ու մինչեւ կեանքիս վերջը պիտի պայքարիմ անոր նպատակին — Միացեալ եւ անկախ Հայաստանի իրականացման համար։ Եւ անոր մէջ պիտի պաշտպանեմ հայ ժողովուրդի քաղաքական ու տնտեսական շահերը»։

Ո՞ւր է ձեզ՝ ամուրիներուս յատկացուած «գօբանոցը», (տախտակէ տաղաւար)։ Քանդուած ու անհետացած է, եւ խոպան արտի մը վերածուած։ Ահա մահճակալիս տեղը... Բարձրահասակ փշոտ խոտեր գրաւած են, ու կա կեցած այս վայրի խոտերուն մէջ, յիշատակներուս կծիկին ծայրը կը փնտռեմ...

Թափուր է «Պլիտոն» սրճարանը, եւ ա՛լ չի լսուիր գինիի սեղաններուն շուրջ հաւաքուած զուարճասէր Հայերու երգերուն ձայնը։

Անշուրջ դիակ մըն էզարձեր «Քաֆէ Պլանը»։ Ոչ մէկ հայկական հանդէս...

Ջորս տարի շարունակ, սեղաններով ու փայտերով բեմ ենք չինած այստեղ, քանի մը ժամուան համար, ու ամէն անգամ ալ, դուռնէ-դուռ ինկած, գորգ, կապերտ ու զանազան բաներ հաւաքած ենք գաղութէն, բեմը զարդարելու, եւ քանի մը ժամ վերջ զարձեալ քանդելու։

Գաղութին մէջ ազգային ոգին վառ պահելու պայքարն էր սկսած, ու մենք սիրով կը տանէինք այս գործը, եւ մինչեւ այսօր ալ այդ պայքարի ճամբուն մէջ ենք։

Ջկայ ու բակի վերածուած է «Ընկեր» Զաիրովի ճաշարանը, ուրտեղ, ճաշի ատեն ան մեզի հասր-հասր բանի «Թրաշ» կ'ընէր, կարգաւ սեղանները դառնալով, ու մենք ակամայ մաիկ կ'ընէինք, խնդրելով որ կարճ կապէ իր «ծայր-ճոթ» չունեցող պատմութիւնները

Ո՛ր մէկը յիշել ութ տարի առաջուան սիրելի յիշատակներուն։ Ոչ մէկ բան չէ մնացած, ու բոլորը անհետացած են։

Այս բոլորէն վերջ, կանգուն կը մնայ ու իր գոյութիւնը կը շարունակէ միայն ընկ. Պարգեւին Ֆօթոյի մեքենան, ոտքի վրայ, միշտ պատրաստ, սինէմա «Վարիէթէ»ին առջեւ։ Իսկ ընկ. Պարգեւն ալ, «Պլիտոն»ի ապակեայ դրան՝ ներսի կամ դրսի կողմէն կեցած, իրենց երեք աչքերով կը դիտեն չարունակ իրար ու բոլոր անցորդները...

Ու ես, ութ տարի վերջ առաջին անգամն է որ կը հանդիպիմ, ու այս բոլոր յիշածներս ու յիշողութեանս վրիպածներ ալ թերեւս անչնչացած կը գտնեմ։ Բոլորը հնացած ու ցրուած են զանազան շրջաններ, որոնցմէ քանի մը հոգի ալ իրենց գերեզմաններն անգամ «ղարիբ» ձգած են սա Թիւ-ա՛Աարդոյն քիչ անդին...։

ՆԵՐՍԷՍ ԽԱՉԻԿԵԱՆ

ՎԵՑ ՄԱՏՆԵՐՈՎ

Սպանիոյ Վալլատալիտ նահանգին Փալացուէլօ գիւղին ամբողջ բնակչութիւնը իրենց ձեռքերուն վրայ վեց մատ ունին, փոխանակ հինգի։

Ի ՊԷՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Անմահն Միլտոն իր «Դրախտ Կորուսեալ»ին Գ. Գլուխը կամ դրուագը կը սկսի վեհագոյն կոչով մը առ Լոյսը, որուն բանական ճառագայթը միայն կը շողար միտքին մէջ — կոյր ըլլալով, եւ այսպէս

Լո՛յս սուրբ, ողջո՛յն ընդ քեզ, անդրանիկ դու երկնից ծընունդ,
Եւ կամ Մշտնջենին յաւէտակից դու ճառագայթ.
Իցէ՞ ինձ ամբաստ ի դոյն բզքեզ կարդալ անուն.
Քանզի լոյս է ինքն Աստուած, եւ ... բնակեալ յաւիտենից
Այլ ի լոյս անմատոյց, ի քեզ ուրեմն բնակեաց եւ եթ
ի քեզ, ծագումն զուարթ անեղական զուարթ էութեան.

Հայկական նոյն չափը, որով Բագրատունին թարգմանեց նաեւ Միլտոնը։ Աւելորդ է կրկնել հոս չափին թիւերը, քանիցս փորձած եւ ցուցադրած ըլլալով։

Կը մնայ որոշ կերպով հասկնալ. կը խորհիմ, թէ ընթերցողներս խրտչելու մեծ պատճառ մը չունին, այս քանիերորդ անգամ հրահանգուած ըլլալով։ Բայց հետեւիմ իրենց.—

Լո՛յս սուրբ, ողջո՛յն ընդ քեզ (կ'ողջունեմ քեզ), դուն որ երկինքի անդրանիկ ծնունդն ես (չէ՞ որ կայ այն խօսքը, թէ եղիցի լոյս), եւ կամ մշտնջենաւորին (Յաւիտենական Աստուծոյ) յաւէտակից (գոյակից, անոր հետ մէկտեղ եղող, եւ այդ պարագային սեռեզուած, արարած չըլլար) Միլտոն սակայն այս վերջին ենթադրութիւնը բարեպաշտութեան հակառակ համարելով, կ'անդրադառնայ սխալին եւ կ'ըսէ — Իցէ՞ ինձ (Ներելի՞ է արդեօք, կրնա՞մ առանց մեղք մտնելու (ամբաստ) կարդալ զքեզ ի գոյն անուն — այդ անունով անուանել, կանչել քեզ։ Եւ իբրեւ արդարացում, կը յարէ — Քանզի Աստուած ինքն ալ լոյս է, եւ ի յաւիտենից (աշխարհը չծնած) ուրիշ տեղ չբնակեցաւ, այլ անմատոյց, անմատչելի, լոյսի մէջ։ Ապա (ուրեմն) քու մէջդ միայն (եւ եթ) բնակեցաւ, քու մէջդ, ո՛վ անեղական (յաւիտենական) պայծառ էութեան (էակին, Աստուծոյ) պայծառ, զուարթ ծագո՛ւմը ծնունդը։

Կը տեսնես, սիրելի՛ ընթերցող, թէ ճիգը կը յաղթէ նաեւ ամէնէն բարդ միտքերուն սեղմագործութեան, ըմբռնելու համար զայն։ Եւ վստահ եղիր, որ այս բարձրութեան հասնելու համար անհրաժեշտ է լեզուին կանոններուն, բառերուն բնութեան տեղեակ ըլլալ եւ, նաեւ, նախադասութիւններուն իրարու հետ կապակցութիւնը ճշդել եւ թելը չթողուլ, դարձուածքին կծիկը քակելու համար։

Այսպէս, կը տեսնենք (նայէ՛ վերը առաջին տողին վրայ) որ այդ տողին մէջ բայ չկայ, բայց իմաստը ա՛յնքան լուսաւոր է որ այլուր անխուսափելի եղող բայը այդ տողին մէջ աւելորդ բեռ մը պիտի ըլլար, չէ՞։ Եթէ սակայն բիրտաբարէն փափաքինք լսել, մեր միտքէն եղիցի բայը կը դնենք ողջոյնին եւ ընդ քեզին մէջտեղը, եւ այդ պարագային՝ ողջոյնը ենթակայ կ'ըլլայ եղիցիին։ Երկու աշխարհական հոլով գոյականներ կան, նայեցէ՛ք, լո՛յս եւ ծնո՛ւնդ, որոնք կը կոչուին կոչական, քանի որ քերթողը

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆ ՓՈԼ ՔԱՄԲՈՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

Թարապիա, 15 հոկտ. 1896

Շիշկին այսօր Փարիզ կը հասնի, առաջ քան Ռուսիոյ կայսրը։ Կ'ուզէի որ Հանօթօ համոզուէր թէ պէտք է բան մը ընել, պէտք է խօսիլ Ռուսիոյ հետ, անոնց ցոյց տալ քաղաքական եւ ելմտական փլուզումի (fl-ասկo) մը վտանգները, եւ միջոցներ ձեռք առնել։ Կը վախնամ որ, ի մեծ ամօթ մեզի, անցնալ ամսուան սարսափելի դէպքերը, 1895ի դէպքերուն նման, պարզ խօսակցութիւններու նիւթ ծառայեն։

Երէկ Տիկ. Տը Լա Պուլինիէր գնաց ճերմակեղէն եւ ծածկոց բաշխելու Հասքէօյի մէջ, որ բոլորովին աւերակ դարձած է ջարդերէն վերջ։ Հրաշալի կին մըն է։ Տիկ. Տը Լա Պուլինիէրի հիքը քաջ եւ անտարբեր էր, բնաւ կորսնցուց իր պաղարիւնը։ Ամէն արդ գնահատանքով կը խօսի իր մասին։

Թարապիա, 3 հոկտ. 1896

Երէկ Բերա գացի։ Հիւանդանոցին մէջ քոյր Ժանը տեսայ։ Ինծի ցոյց տուին երեք Հայեր, մէկը 13 տարեկան տղեկ մըն է։ Բոլորն ալ զգաստ են վիրակներով բեռցուած սայլի մը մէջ, ողջ։ Մէկուն մարմինը ծածկուած է սուրի եւ դանակի վէրքերով, գլխուն վրայ կային չորս հարուածներ, գանկոսկրը կոտրած է, աչքերին վրայ սուրի երկու հարուածներ, մէկ հարուածով՝ աչքն ելած է ակնախոռոչէն։ Գանկահատութեան ենթարկուեցաւ։ Կ'ապրի դեռ եւ պիտի բժշկուի։ Հրաշք է։

Տօփա-Գաղչէի մէջ, ցամաք ելած ատեն՝ տեսայ զասակ մը զինուորներու անցնիլը։ Ասոնք կը պատկանէին այն համիտիէ զօրամասերուն, որոնք այնքան ջարդեր կատարեցին Փոքր-Ասիոյ մէջ։ Քրտական աշիրէթ, որոնց համազգեստ հագցուած է։ Քաղաքապահ կանոնաւոր բանակ մը կազմելու նպատակով՝ անոնց տրուած է սուլթանին անունը։ Իրենց դէմքը սարսափ կը պատճառէ։ Սեւ գլխանոց (քայըք) մը՝ ուղտի մազէ չուաններով՝ շրջակապած իրենց գլխուն, հագած՝ կապոյտ ու երկար տառատակ մը եւ հսկայ կօշիկներ, ծանրօրէն կ'անցնէին, ճիշդ ուղտերու նման, եւ աջ ու ձախ կը նետէին իրենց անասունի նայուածքը Ասորեստանցիներու կիսադէմքով, իրենց քունքերուն փակած կէս-սեւ, կէս-կարմիր մազերով, սարսափ կ'ազդեն։ Պիտի կարծէիր երեւակայական անասուններ՝ մարդկային գլուխով, Նինուէէն բերուած։ Այսպիսի բանակ մը արձակել Պոլսոյ վրայ, կը նշանակէ հուրի եւ սուրի մատնել բնակչութիւնը։

Թարապիա, 8 հոկտ. 1896

Կը յուսամ որ Հանօթօ կրցաւ համոզել Ռուսիոյ ցարը թէ անհրաժեշտ է համաձայնութեան գալ Անգլիոյ հետ, Արեւելքի գործերուն մասին, այլապէս վերստին պիտի իյնանք անցեալ տարուան խայտառակ քաղաքականութեան մէջ, եւ Սուլթանը, վստահ թէ անպատիժ պիտի մնայ, նոր բարբարոսութիւններ պիտի գործէ։

15 հոկտ. 1896

Լրագիրներու տուած տեղեկութիւններէն զատ, ուրիշ որեւէ լուր չունինք ցարին Փարիզ այցելութենէն։ Տակաւին քաղաքականութեան մէջ որեւէ անդրադարձում չտեսանք այդ ճամբորդութենէն, որմէ շատ բան կը սպասուէր, թերեւս ալ երբեք անդրադարձում չունենայ։ Ցարը, ոչ աւելի քան Հանօթօն, չի տեսներ կացութեան ծանրութիւնը Արեւելքի մէջ։ Մէկը տակաւին կը տեսնէ Լոզանովի աչքերով, իսկ միւսը այստեղի գործերը կը դատէ տասը տարի առաջուան յիշատակներով։ Եւրոպայի մէջ միակ մարդը, որ կը գնահատէ կացութիւնը իրականութեան մէջ, ծերունի Կլէտըսթըն է, որ կը պահէ տակաւին զայրանալու իր կարողութիւնը։ Ոչինչ կրնայ գաղափար մը տալ այն վայրագութեանց մասին, որ կը գործուին մեր աչքերուն առջեւ։ Երեք օր հազարաւոր անմեղներ ջարդել տալէ վերջ, Սուլթանը այսօր ալ բանտերը կը լեցնէ եւ արտակարգ դատարաններու առջեւ, որոնք կը գործեն անընդհատ, կը դատէ այն դժբախտները, որոնք խռնած լեցուցած են աղտոտ նկուղներու մէջ։ Այս ամէնը ինծի կը յիշեցնէ Սարսափի տարիներու յեղափոխական դատարանները։

Սուլթանին խորհրդականը, Իզզէթ պէյ, որուն դիմեցի, այս շաբթու, միջամտելու համար ի նպաստ հայ կարեւոր անձնաւորութեան մը, որ դրկուած է դատարան, կը պատասխանէ թարգմանիս.— «Իր դատական թուղթերուն մէջ չկայ բան մը որ դատապարտել տայ զինք, սակայն եւ այնպէս յանցաւոր է, որովհետեւ բոլոր Հայերը յանցաւոր են իրենց սիրտին մէջ»։ Ուրեմն, այս մարդը պիտի կախուի հաւանաբար։ Պիտի կախուի մանաւանդ անոր համար, որովհետեւ օսմ. կառավարութիւնը իրեն կը պարտի 2,500,000 Ֆր.։ Այս բարբարոսութեանց առջեւ Եւրոպայի ցոյց տուած անտարբերութիւնը զարմանք կը պատճառէ նոյնիսկ Թուրքերուն, որոնք այսքան զօրաւոր չէին կարծեր իրենքզիրենք։ Ուստի կը գնահատեմ Կլէտըսթընը։ Գալով Րոզպէրիի, որ իր անխոհեմութիւններով, ամէնէն աւելի նպաստեց արթնցնելու հայկական յանկութիւնները եւ Եւրոպայի թերահաւատութիւնները, զայն կը համարեմ հասարակ քաղաքէն մը։

(6)

ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ

Դամասկոսէն կը հաղորդեն.— Մօտ երկու շաբաթէ ի վեր Ազգայնական պլոքը ո եւ է լուր չառնար Փարիզի սուրիական պատուիրակութենէն, Ֆրանքօ-սուրիական բանակցութեանց ընթացքի մասին։ Այս երկարատեւ լռութիւնը քիչ մը մտահոգութիւն կը պատճառէ բոլորին։ Շատեր կ'ըսեն թէ բանակցութիւնները կանգառած են որպէսզի բանակցողները սուրիացի թէ Ֆրանսացի, ժամանակ ունենան հասարակաց շահերու խնդիրը ուսումնասիրելու, քանի որ զինուորական խնդրէն վերջ ամէնէն կարեւորագոյն եւ էական խնդիրն է Սուրիացիներու համար։ Սուրիացիները կ'ուզեն նախ անկախ ըլլալ տնտեսապէս, որպէսզի քաղաքական անկախութիւնը իրական դառնայ։ Կ'ըսուի թէ սուրիացի եւ լիբանանցի անդամներէ բաղկացած խորհուրդ մը պիտի անօրինէ հասարակաց շահերը եւ թէ պատուիրակութիւնը կ'աշխատի այս արդիւնքին հասնելու համար։

անոնց կոչ կ'ուղղէ, միտքովն ալ անոնց կը յառի: Ծնունդը իրեն յատուկ ածական մը ունի — անդրանիկ —, եւ երկնից սեռականն ալ կ'ըլլայ ծնունդին յատկացուցիչը, որո՞ւ ծնունդը — երկինքին: Աւելորդ է ըսել, թէ լոյսին ածականն ալ սուրբն է. կը մնայ ըսել ենք եւ դու: Ընդ քեզ՝ նախադրութեամբ խնդիր (անունը եզեցի բային կը պատկանի), իսկ դու կը մնայ արդէն ծնունդին — ծնունդ դու, դո՛ւ ծնունդ — միասին կոչական:

Այս առաջին տողին փորձառական վերլուծումին լոյսով ձեզի կը մնայ վերլուծել նաեւ միւս տողերը: Ընդհանուր կանոն՝ դիւրութեան համար.

— Ուշադիր ըլլալ բառերուն իրարու հետ ունեցած կապին: Զոր օր. յաւէտ- ասկից դու նաառագայթ — յաւէտասկից իբրեւ ածական կապուած է դու եւ ճառագայթին: Ուրիշ օրինակ մը — ամբաւր (ամբաւր) կարդալ — կրնա՞ք ըսել, առանց վարը հիմա ըսելիքս կարդալու, թէ անբաւր իրե՞ն ինչ, ի՞նչ յատկութեամբ կապուած է կարդալին: Եւ ահա կը պատմեմ քիչ մը: Բայց վստահ չեմ որ պիտի կարենաք գիտնալ: Ըսե՛մ ուրեմն — անբաւր մակբայ է «կարդալին»: Ինչո՞ւ — որովհետեւ կը հարցնեմ — ի՞նչպէս անուանել, եւ կը պատասխանեմ — անբաւր անուանել: Եւ «ի՞նչպէս» հարցումին պատասխան կամ ձայն տուող բառը կ'ըլլայ (եղանակական) մակբայ: Այս վերլուծումը բնաւ առարկութիւն չի վերցներ, այնպէս չէ՞: Այսպէս թէ ոչ՝ անբաւրը այդ տողին մէջ ուրիշ ո՞ր բառին հետ կարելի է կապել: Ոչ մէկ բառի:

Հակառակ այս ծանօթութիւններուն չոր ու ցամաք երեւոյթին, առանց-մով է որ կը մշակուի հմտութիւնը, եւ բառերուն իրարու հետ կապակցութեան զգայանքը կ'օգնէ նաեւ գաղափարներու յարակցութիւնը երեւան բերել բարձրագոյն գիտութիւններու մէջ: Ըսուած է թէ հին բանաստեղծները միեւնոյն ատեն անթերի կամ կատարեալ քերականագէտներ եղած են, կամ գրագէտով լեզուին հետ, կամ, բնականօրէն, օժտուած ըլլալով չափի ու ներդաշնակութեան զգացումով, ինչ որ արդէն տրամաբանական հիմը կը կազմէ բուն քերականութեան: Չէ՞ որ այս վերջինին սկզբունքն է սովրեցնել՝ բառերը իրարու հետ ա՛յնպէս մը կապել, որ կարելի ըլլայ իմաստ մը առաջ բերել: Բառերու այդ կապին գաղտնիքը կամ պէտքը վիճող բանաստեղծը եւ գրագէտն է որ անոնց եւեւ կամ առջեւ դրուելուն գեղեցկութիւնը, ա՛յն է՝ շարադրութիւնը, կրնայ ո՛չ միայն իմբռնել եւ գնահատել, այլ եւ իրագործել:

ՏԱՐԱԶ

պատշաճ ճառով մը: Այս առթիւ վստահեցուց հանդիսականները, թէ յառաջիկայ տարի աւելի յաջողութեամբ գործի պիտի ձեռնարկեն: Երբ վարագոյրը բացուեցաւ, 65է աւելի փոքրիկներ միաձեւ հագուած ու մաքուր խնամուած, մանկական անմեղ ժպիտով սկսան երգել «Տալոբիկ եր»: Փոքրիկ մը հայկական դրօշակի գոյներով շինուած թաւշիկ մը բարձրացուց ու մանուկներուն խումբը սկսաւ երգել «Միխանայ ձեզ սաբէն կարիճները գալիս են», յետոյ ուրիշ մը, նոյնքան հպարտ «Հայ եմ ես, քաջ Վարդանի թոռն եմ ես»: Այսպէս իրարու ետեւէ բոլորն ալ երգեցին, արտասանեցին ու պարեցին. Գեղջկական տարազով վեց փոքրիկներ յաջողապէս ներկայացուցին «Մազկավաճառուհին եւ պարտիզպանուհին»: Նկատի առնելով թերթին թանկ էջերը, կարգ մը անուններ զանց կ'առնեմ: Մէջ ընդ մէջ արտասանեցին օրիորդներ Մկրտչեան, Յովսէփեան եւ Անտոնեան: Այս առթիւ գնահատանքի արժանի է ուսուցչուհի օր. Թ. Գարաքէօզեան, որ ջանք չէր խնայած հանդէսին յաջողութեան համար:

Մանկապարտէզին համար թաղականները տեղին վրայ ծախեցին միհակախաղի տոմսեր: Հանդէսը փակուեցաւ առաջ թաղականութեան շնորհակալութեան խօսքերով եւ ծաղկէ փունջով մը պատուեց ուսուցչուհի օր. Գարաքէօզեանը: Սէն Ժէռոմի մանկապարտէզը ունի 65 աշակերտներ եւ աշակերտուհիներ եւ 25 ալ այցելու աշակերտներ, որոնք Ֆրանսական վարժարան կը յաճախեն: Այս աշակերտները առաջ ամսական 10 ֆրանք կը վճարէին, բայց շնորհիւ Տիկնանց միութեան ջանքերուն այժմ անոնց ձրի կը դասաւանդուի: Ցանկալի է որ յաջորդ տարի Ֆրանսական վարժարան յաճախող աշակերտներուն թիւը աւելնայ:

Մելիք Դաւիթ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՎԻՃԱԿԸ

— · —

(Բ. եւ վերջին մաս)

Դպրոցասէրը Փարիզի մօտերը, Բէնսիի մէջ պահելով հանդերձ իր կեդրոնական վարժարանը, կրթութեան փոքրիկ վառարաններ հաստատեց հայաշատ գաղութներու մէջ, եւ բաղմապատկեց իր ճիւղերը, որպէսզի աւելի լայն սահմաններուն մէջ կարենայ կատարել իրեն ինկած բաժինը:

Մարսէյլի մէջ հիմնեց նախակրթարան - մանկապարտէզ մը, որուն կրթական մակարդակին բարձրացման համար հարկ եղած կարգադրութիւններն բրած է. վարձած է նոր շէնք մը, որ օժտուած է վարժարան - բոլոր յարմարութիւններով: Կը յուսացուի, որ աշակերտներու թիւը բարձրանայ մինչեւ 250ի:

Փօրթ տ'Ինթալիի մասնաժողովին ջանքով տեղին վրայ կը պահուի հայերէնի դասընթացք մը, որուն կ'աշակերտին շուրջ 100 աշակերտներ: Հայերէնի դասընթացք մը Վիէննէի մէջ, եւ ուրիշ մը Տրակինեան, «Ուսանողասէրաց» միութեան հոգածութեան ներքեւ: Վիէննէի եւ Տրակինեանի դասընթացքները չկրցան իրենց գոյութիւնը պահպանել ներկայ տնտեսական տագնապին բերումով:

Բէնսիի կեդր. վարժարան.— Բէնսիի կեդրոնական գիշերօթիկ վարժարանը ունեցաւ սրտապնդիչ արդիւնք մը: Կարող ուժերու վստահուեցաւ ուսումնական գործը, եւ շնորհիւ իր կոչումին գիտակից ուսուցչական կազմի մը տարած ջանքերուն, կրթական գործը կանգնեցաւ ամուր հիմերու վրայ:

Հայերէնագիտութիւնը (հայերէն լեզուն, գրականութիւնը եւ պատմութիւնը) գրաւեց գլխաւոր տեղը ուսումնական ծրագրին մէջ:

Գէտք եղած ջանքերը թափուեցան, որպէսզի Ֆրանսերէն լեզուն եւս հայերէնի համազօր ըմբռնայ: Այնպէս որ Ֆրանսերէն լեզուի մէջ տղաք եղողները դրկուեցան Ecole Communale, եւ առանձին դասընթացք մը հաստատուեցաւ այսպիսիներու համար:

Ուսանողական եւ առեւտրական գիտութիւնները նոյնպէս ուսանդուեցան մասնաւոր հոգածութեամբ:

Ուսման միւս ճիւղերը (կրօնագիտութիւն, բարոյագիտութիւն, ընդհ. պատմութիւն, աշխարհագրութիւն, քաղաքաց. կրթութիւն, բնական եւ բնապատմ. գիտութիւններ) պահեցին իրենց ուրոյն տեղը:

Ուժ տրուեցաւ գեղարուեստի ճիւղերուն: Մասնագէտ ուսուցչի մը միջոցաւ աւանդուեցան գեղագրութեան, գծագրութեան եւ նկարչութեան դասերը:

Ուշադրութիւն ընծայուեցաւ նոյնպէս սոլֆէժի, երգի, մարզանքի եւ պարերու:

Սանուհիները դպրոցէն դուրս.— Մխիթարական եւ ոգեւորիչ է սանուհիներու վարած կեանքը դպրոցական շրջանը բոլորելէ յետոյ:

Անոնցմէ շատերը արդէն հիմնած են ընտանեկան յարկեր, ուր իբրեւ տիպար մայրեր անտարբեր եղած չեն ազգի հանրային կեանքը, եւ իբրեւ գործօն տարր ծառայած են մշակութային ու բարեգործական զանազան կազմակերպութիւններու մէջ: Ֆրանսայի մէջ Հ. Բ. Ը. Միութեան եւ ուրիշ կազմակերպութիւններու կողմէ հաստատուած զանազան վարժարաններու եւ դասընթացքներու ուսուցչուհիները մեծ մասով մեր սանուհիներն են, որոնք արժանացած են գնահատանքի:

Եւ Սանուց Միութիւնը՝ իբրեւ կազմակերպութիւն Դպրոցասէրի յարկին ներս դարձած է կենդանի ուժ մը: Միութիւնը՝ իր կազմակերպած ներքին հանդէսներով, դաստիարակութիւններով, իր հիմնած գրադարանով, իր բերած նիւթական համեստ, սակայն, սրտագին օժանդակութիւններով կոչուած է նպաստ. Վարչութեան անմիջական հոգածութեան տակ սաւանձնելու պարտականութեան աւելի մեծ բաժին մը հանդէպ մայր վարժարանին:

Մասնաճիւղեր.— Մեր Մասնաճիւղերը իրենց բոլորանուէր ջանքերով բերած են իրենց կարեւոր նպաստը Դպրոցասէրի կրթական գործին:

Եգիպտոսի Մ-ճիւղը՝ իրեն գլուխ ունենալով Տիկին Ա. Բօղոսի նման աննկուն ու կորովի ատենապետ մը, ինչպէս նաեւ Անկէնի, Մարսէյլի, Լիոնի, Վիէննէի եւ Փօրթ տ'Ինթալիի Մ-ճիւղերը ունեցած են պատուաբեր ու գեղեցիկ գործունէութիւն մը:

Օժանդակող կազմակերպութիւններ. Սրտագին շնորհակալութեամբ կ'արձանագրենք անունները այն կազմակերպութիւններուն, որոնք իրենց թանկարժէք աջակցութեամբ սատարած են Դպրոցասէրին: Փարիզի Տիկնանց Միութիւնը՝ վարժարանին մէջ կը պաշտպանէ ութ սանուհիներ: Անվերսի Տիկնանց Միութիւնը անցեալին մէջ պաշտպանած է մէկ սանուհի, եւ վստահ ենք, թէ այսուհետեւ ալ պիտի շարունակէ բերել իր սրտապնդիչ գործակցութիւնը մեզ: Արգարեան ուանդի խնամակալութիւնը՝ իր տարեկան նպաստով շատ կարեւոր օժանդակութիւն մը ընծեռած է, եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, այս առթիւ, իր հայրապետական բարձր հետաքրքրութիւնը ցոյց տուած եւ քաջալերած է մեր կրթական յարկը:

Արձանագրենք նոյնպէս Անգլիոյ լորտ Մէյյբրաճէնտի մարդասիրական գեղեցիկ զգացումները, զորս ցոյց կուտայ մեր հաստատութեան նկատմամբ, ամէն ամիս կանոնաւորաբար մեզ հասցնելով անգլիացի բարեկամներու փոքրիկ նուէրները:

Վերջաբան.— Դպրոցասէրը հպարտութեամբ կը յայտարարէ, թէ իր գոյութիւնը կը պարտի միայն այն անվերապահ համակրանքին, զոր գտած է հայ ժողովուրդին մօտ: Իր հասոյթի միակ աղբիւրը եղած է ան: Դպրոցասէրը չունի դրամագլուխ եւ ոչ ալ հիմնադրամ: Սակայն իր հետ ունի աւելի մեծ ուժ մը, զոր կը ներկայացնեն իր աջակիցները: Վստահ է, թէ ներկայի դժուարութիւնները պիտի հարթուին շնորհիւ այդ ուժին, եւ Դպրոցասէրին կարելիութիւններ պիտի ընծայուին շարունակելու համար իր օգտաշատ գործը:

Վարչութիւն

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԵՐԳ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

— —

ԿԼԻՒԹՈԼԻՍ, Լեհաստան, 17 օգոստ. (Յատ. թղ.) — Օգոստոս 12ին, ժամը 8ին կէսօրէ վերջ, «Հայոց Միութեան» դահլիճին մէջ մեծ շքեղութեամբ եւ բոլոր ներկաներու ոգեւորութեան մէջ տեղի ունեցաւ մեծ համերգ մը: Դահլիճը զարդարուած էր հայկական դրօշներով եւ կ'ամփոփէր գրեթէ ամբողջ հայ գաղութը:

Համերգը կատարեց ծանօթ քեմանչիստ Գ. Թուրքն, ընկերակցութեամբ իր կնոջ (դաշնամուրի): Ներկայ էին Գ. Անտոնեան (Անտոնովիչ) Կէօպըլեայ գատարանի նախագահ, Գ. Յ. Մօչոպայ, կառավարական դրամատան վարիչը, Գեր. Վ. Վ. Քոմրգեան, Կլոպոլեայ մայր եկեղեցւոյ կանոնիկոսը եւ Հայոց դրամատան բարձր պաշտօնեայ մը, Գեր. Բժարինոքի, Թէոդորովիչ գերապայծառին ընդհանուր խնամակալը եւ Հայ եկեղեցւոյ կանոնիկոսը, Աստուածատուր Վ. Ակարովիչ, մայր եկեղեցւոյ փոխ-ժողովրդապետը, Գրիգոր Վ. Թոմաչեան սոյն եկեղեցւոյն փոխ-ժողովրդապետը եւ Հայ ու Լեհ հոծ բազմութիւն մը: Գ. Թուրքն եւ Տիկ. Ազնիւ համերգը լրացնելէ վերջ, Գ. Անտոնեան իբրեւ նախագահ շնորհաւորեց եւ Տիկին Թուրքնի նուիրեց թանկագին ծաղկեփունջ մը:

Գ. Թուրքն կրցաւ իր նուրբ արուեստով արթնցնել ամենակարծր սրտերը, եւ արժեցնել հայկական երաժշտութեան գեղեցկութիւնը:

Կը մաղթենք մեր պատուական արուեստագէտին աւելի փայլուն յաջողութիւններ:

Գրիգոր Վ. Պարապետեան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՆՈՒՆԵՐՈՒՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

— o —

ՄԱՐՍԷՅԼ (Յապաղած) — Սէն Ժէռոմի թաղականութեան նախաձեռնութեամբ, մանկապարտէզի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցաւ օգոստ. 8ին: Նախապէս մտադրուած էր դաշտահանդէս մը տալ, բայց Գ. Յակոբ Գմպլեանի ծառաստղ պարտէզին մէջ հրդեհ ծագած ըլլալով, մեծ վնաս պատճառած էր մեր բարեկամին: Ուստի հանդէսը տեղի ունեցաւ Գ. Մանուկի ընդարձակ սրահին մէջ: Հակառակ ճնշիչ տաքին, խուռն բազմութիւն մը փութացած էր քաջալերել այս ազգօգուտ ձեռնարկը. Թաղականութեան ատենապետ Գ. Բարաղամեան հանդէսը բացաւ օրուան

ՄԱՄՈՒԼ

«ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՊԱՆՔԱՆ»

— • —

Պուքրէշի «Արազ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (16 օգ.)

— «Քառասուն տարի առաջ, օգոստոս 14ին, ցնցուեցաւ Սուլթաններու մայրաքաղաքը: Քսան մը հայ քաջեր մտեր էին Օսմանեան պանքան՝ աշխարհի խղճմտանքը սարսելու եւ Եըլտըզի Բարեկին պահ մը սահմռկեցնելու համար իր որջին մէջ:

Գինով էր հայ ժողովուրդը այն տարիներուն: Երկաթէ Շերեփի պատուիրանը զոր Խրիմեան Պերլինէն հետը էր բերեր՝ ուխտուածներու նոր սերունդին էր թրծեր արդէն. հասուներ էր սերունդ մը որ Րաֆֆիի վէպերով ներշնչուած՝ ուխտեր էր թիւէն չվախնալ: Այնպէս որ յեղափոխական կուսակցութիւնները որոնք ծնունդ կ'առնէին 1888էն յետոյ՝ հողինները պատրաստ գտան սերմը նետելու համար: Ու հոգեկան այս տրամադրութեան վրայ աւելցուցէք յոյսի կայծերը զորս անընդհատ կը ներարկէր Եւրոպան հայ ժողովուրդին, յաղթանակը բոլորակիս միւս ժողովուրդներուն որոնք ազատագրուեր էին մէկը միւսին ետեւէն, ու լուծը զոր երթալով կը սեղմէր Թուրքը հայ ժողովուրդի վզին շուրջ՝ արիւնելով անոր հէք կողերը, հիպնոսացուցեր էին հայ մթնոլորտը:

Ցոյսով, ուխտով, կամքով շաղախուած այդ գինովութեան պտուղն է «Պանք-Օթթոմանը»: Եթէ Դաշնակցութիւնն էր որ այդ մեծ յանդգնութիւնը նախաձեռնեց ու գլուխ հանեց. հայկական մթնոլորտն էր զինք ներշնչող: Հայ քաղաքական միտքը կը խարխափէր դեռ այն օրերուն, իր յոյսը Եւրոպայի խոստումներուն կապած, ու գիւանագէտներու ճառերուն մեկնաբանութեամբը սնանելով:

Բարգէն Սիւնին, Հրաչ ու Արմէն Գարօն որոնք 23 քաջերով մէկտեղ շլացուց յանդգնութիւնը իրականացուցին՝ հայ ժողովուրդի ազատագրութեան պատմութիւնը գիւցազնական դրուագով մը պճնելով եւ Դաշնակցութեան առաջին մեծ մէջքը կոտրելով պատմութեան, ու այն միւս քաջերը որոնք յանձին Գնունիի, Միսաքեանի եւ Անդրէասեանի Սամսոնի մէջ հայ ժողովուրդի պատմութեան ամէնէն հերոսական մէկ դրուագը կը քանդակէին նոյն օրը, մեռնելու գացին մտայուռ փրկութեան մը հաւատքով: Ցաւալով որ Եւրոպան կուգայ ազատել հայ ժողովուրդը:

Ցիշողութիւնները զորս մեզ թողուցին այդ մեծ դէպքէն վերապրողները, ու նամակները զորս Դաշնակցութեան արխիւէն քաղելով քանի մը տարիէ ի վեր լոյս կ'ընծայէ «Հայրենիք» ամսագիրը, մեզ կը բացատրեն հայ ժողովուրդին այն օրերու միամտութիւնը: Ժողովուրդները յաճախ կ'ապրին նման շրջաններ: Երբ հոգիները կը մագնիսանան, ու սառն բանականութիւնը կը մթագնի պահ մը. Երբ ամէնէն իմաստուններն անգամ ամբոխ կը դառնան, ու կը փոթորկին ամէնէն պաղարիւն մարդիկը: Նոյն իսկ ամէնէն փորձառու ժողովուրդները կրնան բռնկիլ այսպէս, ալեկոծիլ, տապլտկիլ արեան մէջ, ո՛ւր մնաց անոնք որոնք իրենց քաղաքական մանկութիւնը կ'ապրին.

Ի զուր է անշուշտ 40 տարի յետոյ «Պանք Օթթոմանը դատել՝ հիմակուան մեր իմաստութեամբը: Քաղաքական միամտութեան շրջանն էր դեռ ան, ու ցայտերէն հրաշք կը սպասէր հայ ժողովուրդը: Գէտք էր տարիներ անցնէին, ու տաք ու պաղ տեսնէր հայ յեղափոխութիւնը, որպէսզի հին միամտութիւնը ցնդէր: Որքա՛ն իրաւունք ունէր հայ յեղափոխական շարժման ամէնէն իմաստուն առաջնորդներէն մէկը, Նիկոլ Դումանը, երբ ցուցական գործունէութեան ու մասնակի ժէսթերու դէմ ծառացած՝ Դաշնակցութեան որդեգրել տալով համաժողովրդական ըմբոստութեան մէջ միայն փրկութիւն փնտռելու իմաստութիւնը.

Եթէ «Պանք-Օթթոմանը» կ'ոգեկոչենք այսօր, մեր սիրոյ տուրքը տալու համար է սերունդի մը՝ որ իր ժողովուրդին սիրոյն մահը անգոսնեց, ու հայ ազատագրութեան պայքարը պճնեց վսեմ յանդգնութեամբ մը:

Մեծ դէպքերը չեն դատուիր իրենց արդիւնքէն. կրնայ շատ անգամ ամէնէն մեծ հերոսութենէն ի վերջոյ յուսախաբութիւն ծնիլ, կամ հասարակ դիպուած մը, յանկարծ, ծնունդ տալ մեծ յաղթանակի մը: Ժողովուրդներու պատմութիւնը իր որքա՛ն անակնկալները ունի: «Պանք Օթթոմանը» շքեղ է իր ժէսթով, ու իր առեղծուած գեղեցիկով հայ հոգիներու մէջ»:

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ Ա. ԱՃԷՄԵԱՆ կը ծանուցանեն ծնունդը՝ իրենց անդրանիկ զաւկին՝ ԱՐՄԻՆԷԻ.

Մարսէյլ, 17 օգոստոս 1936

ՉՈՐՍ [illegible]

ԱԳԴԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

— . —

Գերման իշխանութիւնները արգիլեցին թղթահմայութեամբ աղացային գուշակութիւնը, նաեւ վազուած կամ գալիք օրերուն հանգամանքները գիտնալը ձեռնահմայութեամբ կամ ուրիշ ո եւ է միջոցով: Բայց եկ տես որ մարդուն անհանդարտ բնութեան համաձայն է ճանչնալ ապագան, առագաստին գոնէ մէկ անկիւնը վերցնել, Մարդկութիւնը միշտ ունեցած է իր կախարդները, մարգարէները, սիբիլլաները, լուսաւորելու համար իր գնացքը եւ սրտապնդելու համար զինքը: Կախարդները, Ֆաքիրները գիտեն արդէն այս մինչեւ իսկ հիւանդագին հետաքրքրութեան տառապանքը. Որովհետեւ եթէ ապագան կը պայմանաւորէ չափով մը ներկան, ապրիլը եւ գալիք եղածին մէկ ձեւն է, բնական է ուրեմն որ մարդս ջանայ թափանցել ապագային: Ո՛չ իր նական չէ,— կը պատասխանեն Գերմանիոյ ձեռնհաս անձնաւորութիւնները: Բարի Գերմանացի մը ապագան գիտնալով ի՞նչ կը շահի, կ'ըսեն: Ջի՛ պաւեր մի՛թէ որ Առաջնորդը (Հիթլեր) միայն գիտնայ զայն...:

Եւրոպայի կարգ մը իրաւասու կախարդները գէ՞շ բրին մի՛թէ վերագինելով Տարաճնէլը, որպէսզի ապագայ նոր դրամատները ունենան քաղաքականութիւնը, նոր ոճիրներ, նոր արկածախնդրութիւններ կամ նոր աբիւնով ներկել Մերձաւոր Արեւելքի հորիզոնը

ՍՐՈՒԱԿԸ ԵՒ... ԵՐՋԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ

— . —

Հինգ տարի առաջ չորս Ֆրանսացի նաւազներ, երկուքը, Պրըթօնի, մին Նորմանտացի, չորրորդը Մարսէյլէն, ամերիկեան ծովեզերքէն իրենց մեկնած պահուն, ծովը նետեցին իրենց չորսին անունները կրող եւ մեղրամոմով կնքուած սրուակ մը: — Արդեօք ուրո՞ւ ձեռք պիտի անցնի սրուակը... Այս միամիտ գրուանքէն ետքը հինգ տարիներ անցան: Երկու Պրըթոններէն մէկը — Մէն կղզիին բացերը որսալու միջոցին — անցեալները դառն չորս անուններ սրուակը: Ուրախ զըւարթ, իսկոյն այս բարի լուրը հեռագրեց իր հայրենակիցին — չէր գիտեր թէ ինչ եղած էին միւս երկուքը — եւ յայտարարեց թէ ասկէց առաջ ամերիկեան ջուրերուն մէջ նետուած սրուակը Ֆրանսական ծովեզերքը կըկին գտնելը այնքան երջանկացուցած էր զինքը, որ կարծես Ազգային Վիճակախաղէն միլիոն մը շահած է...

Երջանկութիւն բռնածը յաճախ ասանկ չնչին ու փոքր բանի մը կը կապուի...

ՎԱԳՐՖՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐԸ

— — • —

Թրքական կառավարութիւնը վերջերս հրատարակեց նոր կանոնագիր մը՝ վագրֆներու մատակարարութեան, բուն բառով՝ ոչ-թուրք փոքրամասնութեանց կալուածները եւ անոնց եկամուտները իր թաթին տակ առնելու համար: Ահաւասիկ այդ կանոնագրին գլխաւոր տրամադրութիւնները.—

Կանոնագրին 31րդ յօդուածին համաձայն, շահագրգռուողներու դիմումին վրայ, վագֆներու վարչական ժողովը պիտի արձանագրէ մինչեւ հիմա չարձանագրուած կտակագրերը կամ անոնց նման փաստաթուղթերը եւ կամ դատական որոշումները: Թուրքերէնէ տարբեր լեզուներով գրուած կտակագրերն ալ կրնան վերածուիլ թուրքերէնի:

34րդ յօդուածը կ'ըսէ թէ մատակարար մարմինները իրենց ցանկին մէջ պէտք է ներկայացնեն նաեւ թափուր մնացող կալուածները.

35րդ յօդուածը կը յայտնէ թէ թափուր մնացողներէն որո՞նք սեփականութիւնը կը նկատուին մատակարար մարմիններուն: Ահա այդ կարեւոր յօդուածը.

«Վերջնականապէս իրենց վագֆին անուան կ'արձանագրուին այն կալուածները, որոնց թափուր դեռ չէ առնուած, բայց նուազագոյն տասնըհինգ տարի սեփականատէր ունեցած են: Թափուրին կողմէ արձանագրուելու համար լուր կը տրուի, եւ այնուհետեւ վերջնական կերպով վագֆին անուան կ'արձանագրուի»:

36րդ յօդուածը կ'ըսէ թէ այս տեսակ արձանագրութեանց համար որ եւ է ծախք չառնուիր:

46րդ յօդուածը այս կէտն է որ կը շեշտէ:

Իր վագֆին համար բացած դատերուն մէջ,— կ'ըսէ յօդուածը,— միւթէվէլլին անձամբ կը ներկայանայ եւ կը վարէ իր դատը, եթէ կը նկէ իր կարողութիւնը:

Իսկ եթէ չի ներեր, պարտաւոր է դրաւոր դիմել էվգաֆի վարչութեան եւ արտօնութիւն ուզել: Եթէ վարչութիւնը վագֆին համար օգտակար նըկատէ դատ բանալը, գրաւոր արտօնութիւն կուտայ: Հակառակ պարագային, իր պատճառաբանութիւնը 15 օրուան մէջ կը հաղորդէ: Միւթէվէլլին եթէ վագֆի շահերուն համապատասխան չգտնէ այս պատճառաբանութիւնը, դարձեալ կը դիմէ էվգաֆին, որ առանց ուշացնելու Անգարայի կեդրոնական վարչութեան կը ղրկէ խնդրագիրը եւ անհրաժեշտ գրաւոր պատասխանը կը հաղորդէ միւթէվէլլին: Այդ պատասխանը վերջնական է եւ մատակարարը պարտաւոր է հնազանդիլ անոր:

47րդ յօդուածը կ'ըսէ թէ մատակարարը կալուածները ուղղակի վարձու կուտայ, տարուան հրապարակի գինով եւ պաշտօնական հսկիչով: Վարձակալութեան առաւելագոյն պայմանաժամը 3 տարի է. աւելիին համար պէտք է արտօնութիւն առնել էվգաֆէն:

Յօդ. 48.— Ցիսուն ոսկիէն մինչեւ 250 ոսկի նորոգութիւն եւ շինութիւն միւթէվէլլին կրնայ կատարել առանց արտօնութեան: Միայն, գործին լրանալէն վերջ, գինական տեղեկագիրը կը ներկայացնէ, անոր կցելով ծախքերուն փաստաթուղթերը:

250 ոսկիէն մինչեւ 500 ոսկի նորոգութեանց եւ շինութեանց համար արտօնութիւն առնելու է էվգաֆի տեղական վարչութենէն, իսկ 500 ոսկիէն աւելիին համար կեդրոն դիմելու է:

Յօդ. 49.— Վագֆի հասոյթները եթէ ծախքերէն աւելի ըլլան, այնպէս որ ծախսելիք տեղ չմնայ, միւթէվէլլիները պարտաւոր են այդ դրամները վագֆ դրամներու դրամատունը ի պահ տալ: Ընթացիկ հաշիւ պիտի բացուի եւ կեդրոնին կողմէ որոշուած տոկոսը պիտի աւելցուի յիշեալ գումարներուն վրայ:

Եթէ այդ դրամները եւ առնել պէտք ըլլայ, վագֆի վարչութեան կողմէ միմիանդաբար դիմում պիտի ըլլայ կեդրոն, վարչական ժողովին, եւ եթէ ան ալ հաստատէ պէտքը, պիտի վերադարձուի: Իրենց նպատակին չգործածուելու պարագային, ոչ միայն միւթէվէլլին, այլ տեղին վագֆի տնօրէնութիւնն ալ պատասխանատու պիտի նկատուի:

Յօդ. 50.— Այս կարգի գումարները, վագֆի դրամներու վարչութեան ժամանակին չյանձնող միւթէվէլլիները վագֆի օրէնքին 33րդ յօդուածին համաձայն պաշտօնանկ պիտի ըլլան, իբրեւ վագֆին վնաս հասցնող:

53րդ յօդուածը կարեւոր կէտ մը կը մատնանշէ: Ներկայ կանոնագրին հրատարակութենէն վերջ, մատակարար մարմինները պիտի ներկայացնեն յայտագիր մը, ուր ի մէջ այլոց պիտի յիշուի թէ մատակարար մարմինները ի՞նչ փաստաթուղթերու վրայ հիմնուելով ստանձնած են մատակարարութիւնը:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՏՈՂ - ՏՈՂ, չարք Ա. Գիչերուան մը երգեր: Գրեց՝ Օննիկ Կիւլմէզեան: 1936:

ԿՌՒՒՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ ԿԱՏԱՂՕՐԷՆ

800 հոգի ողջ ողջ այրած ?

Մինչ այս մինչ այն, Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւները կը շարունակուին յարաճուն կատաղութեամբ: Ապստամբները չկըր ցան գրաւել Իրունը եւ Սան Սէպաստիանօն, ուր կառավարական զինուորները յուսահատական դիմադրութիւն մը կը փորձեն: Ապստամբներու հրամանատարութիւնը նոր զեկոյցով կը կրկնէ թէ կառավարութիւնը հրձիգ ռումբեր կը գործածէ:

Ապստամբները գրաւեցին Տոն Պէնիթօ քաղաքը:

Զօր. Ֆրանքօ յարձակում ձեռնարկած է Մալակայի դէմ, մաքրելու համար ճամբան դէպի մայրաքաղաք: Այժմ կռիւներ կը մղուին հիւսիսի երեք գլխաւոր ճակատներուն վրայ.— Սան Սէպաստիանօ, Սարակոսա եւ Կուատարրամա. իսկ հարաւային շըրջանը նոր ճակատ մը բացուած է Կրընատայի եւ Մալակայի միջեւ: Կարդագինէի գրաւումով ապստամբներուն առջեւ կը բացուի ամբողջ Անտալուզիան, բայց Մալական տեւական սպառնալիք մըն է Զօր. Ֆրանքոյի թիկունքին համար, Մարոքի զինուորներու փոխադրութեան ճամբուն վրայ:

Երկու կողմերն ալ ամէն օր կը շարունակեն յաղթանակներ ծանուցանել: Ապստամբները կ'ըսեն թէ Մայորքա ցամաք հանուած 3500 զինուորներուն 2500ը կոտորուած են: Պատերազմին հետ, փոխադարձ վրէժխնդութիւններն ու զանգուածային սպանդներն ալ կը շարունակուին: Ապստամբներու մէկ զեկոյցին համաձայն, կառավարութեան կուսակիցները Ալմէն - Տրալէյոյի մէջ 800 քաղաքացիներու վրայ քարիւղ լեցնելով վառած են: Զոհերուն մէջ կը գտնուի 81 տարեկան եպիսկոպոս մը: Մատրիտի մէջ գնդակահարուած է հռչակաւոր կախամարտիկ մը, Փաօլինօ Ուզքուտուն, որ մեծ համբաւ կը վայելէր Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ:

*** Մեքսիկայի կառավարութիւնը որոշեց 30 վակոն լեցուն զէնք ղրկել Մատրիտի կառավարութեան: Իսկ Արժանթինի կառավարութիւնը որոշեց ճանչնալ ապստամբներու առժամեայ կառավարութիւնը:

*** Անգլիա հասած փախստականներ անհաւատալի զարհուրանքներ կը պատմեն Պարչելոնայի մասին: Փախստականի մը պատմութեան համաձայն, կարմիր զինուորները վանք մը ներս մտնելով, մերկացուցած եւ հրացանի բռնած են բոլոր վանականներն ու նորընծաները: Յետոյ մայրապետները ժողվելով, անոնց աչքերուն առջեւ բռնաբարած են փողոցներէն ներս քշուած կիներ: «Եւ վերջապէս մայրապետներն ալ մերկացուեցան կարմիր կիներու կողմէ եւ դուրս հանուեցան: Հրաման տրուած էր որ վազեն երթան հագուստ ճարեն: Բայց հազիւ քանի մը քայլ հեռացած, բոլորն ալ հրացանի բռնուեցան»:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԴԱՏԱԿԱՆ ԽԵՂԿԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

ԶԻՆՕՎԻԵՒ ՀՐԱՄԱՅԱԾ ԷՐ ԻՐ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԻՆ ՍՊԱՆՆԵԼ ՍԹԱԼԻՆԸ...

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՄՐՑՈՒՄ՝ ՅԱՆՑԱՆՔ ԽՈՍՏՈՎԱՆԵԼՈՒ

Երկրորդ օրը, հինգշաբթի, աւելի բարեկենդանային տեսարան մը պարզուեցաւ Մոսկուայի Գերագոյն Ատեանին առջեւ, Զինովիեւի հարցումներուն, խոստովանեցաւ թէ հրամայած էր թէ ... Կարծես հանդիսաւոր մրցում մը սարքուած էր, եղած - չեղած յանցանքներ խոստովանելու համար:

Հինգշաբթի օր, Զինովիեւ պատասխանելով դատախազ Վիշինսքիի հարցումներուն, խոստովանեցաւ թէ հրամայած էր իր քարտուղարին, Պօկտանի, որ սպանէ Սթալինը:

— «Ինքզինքս յանցաւոր կը յայտարարեմ բովանդակ աշխարհի բանուորութեան առջեւ,—ըսաւ ամբաստանեալը, ձայնասփիւռին մէջէն խօսելով: Եւ գիտեմ թէ այստեղ արտասանուած ամէն խօսք կը տարածուի ամբողջ աշխարհի մէջ: Այժմ ես վերջանպէս որոշած եմ ըսել ամբողջ ճշմարտութիւնը, եւ ոչ թէ անոր մէկ մասը»:

Յետոյ ակնարկելով ամբաստանեալներէն Սմիրնովի այն խօսքին թէ ինք սատխօս մըն է, Զինովիեւ շարունակեց.

— «Այո, ես յաճախ ստեցի, երբ պայքար սկսայ կուսակցութեան դէմ: Ես ընդդիմութենէ մինչեւ հակայեղափոխութիւն եւ ահաբեկչութիւն գացի: Ես երբեք չխզուեցայ Թրոցքիի հետ եւ երբեք չդաւաճանեցի անոր խմբակին հետ կնքուած զինակցութեան: Բայց մենք խաբեցինք կուսակցութիւնը, մէկ կողմէ հաւատարմութիւն կեղծելով կուսակցութեան, միւս կողմէ պայքարելով կուսակցութեան դէմ, նոյն զէնքերով ինչպէս Թրոցքին, բայց տարբեր մեթոտներով: Մենք Թրոցքիի արտաքին կազմակերպութեան մէկ ճիւղն էինք: Ինչ որ ան դուրսէն կ'ընէր աւելի բաց, մենք այստեղ կը կատարէինք գաղտնապէս»:

Յետոյ խօսեցաւ Քամենեւ, մօտ երկու ժամ, եւ խոստովանեցաւ թէ իշխանութեան կը տենչար: Դատախազը հարցուց թէ Խ. Միութեան արիւնածարաւ թշնամի՞ մըն էր:

— Այո, պատասխանեց ամբաստանեալը, արիւնածարաւ թըշնամի մըն էր:

Եւ քրքիջ մը բարձրացաւ սրահին մէջ:

Քամենեւ պատմեց թէ իրենց ահաբեկչական խմբակին մաս կը կազմէր Սոքոլնիքով, Լոնտոնի դեսպանը, բայց դիտմամբ հեռու կը պահուէր որ եւ է վտանգաւոր գործունէութենէ, որպէսզի կարենայ շարունակել իր պաշտօնը եւ դիւրացնել Զինովիեւի, Թրոցքիի եւ իմ իշխանութեան տիրացումը, տրամաբանական պահուն»:

Իբրեւ վկայ լսուեցաւ կին մը, Սաֆոնովա Ֆայվիլովիչ, 35 տարեկան, որ եղած է նախկին գործավար եւ այժմ ամբաստանեալ Սմիրնովի կողակիցը եւ պաշտօնավարած՝ կարմիր բանակին մէջ: Վկան խոստովանեցաւ թէ ինքն ալ ամբողջովին մասնակցած է Զինովիեւ - Թրոցքի խմբակին ահաբեկչական գործունէութեանց եւ նոյնքան յանցաւոր է որքան միւսները:

*** Առաջին օրուան դատավարութեան մէջ, Մրաչքովսքի ըսած կ'ըլլայ.

— «Համաձայն Թրոցքիի հրահանգներուն զորս ստացած էր Սմիրնով, 1930ին, պէտք է սպաննէինք Սթալինը, Վորոշիլովը եւ Քականովիչը: Առաջին առթիւ որոշուեցաւ Սթալինը: Յետոյ, 1934ին, Տրէյցէր ստացաւ Թրոցքիի ձեռքով գրուած նամակ մը, իր աղուն միջոցաւ: Նամակը կ'ըսէր.— «Սիրելի բարեկամներ, հաղորդեցէք ասոր անկ է թէ ունինք հետեւեալ երկու կենսական խնդիրները.— 1. Ոչնչացնել Սթալինը եւ Վորոշիլովը.— 2. Անհրաժեշտ գործունէութիւնը ցուցնել, բջիջներ ստեղծելու համար բանակին մէջ.— 3. Պատերազմի պարագային, օգտուիլ ամէն տեսակ անյաջողութիւններէ եւ խառնակութենէ, իշխանութիւնը գրաւելու համար»:

Ուրիշ վկայ մը պատմեց թէ Պօկտան, Զինովիեւի քարտուղարը, ձգձգած ըլլալով Սթալինը սպաննելու որոշման գործադրութիւնը, անձնասպան եղաւ սպառնալիքի տակ, որպէսզի գաղտնիքը երեւան չելլէ:

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 200 ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԷՋ

ՍԹԱԼԻՆԻ ՀՕՐԵՂԲՕՐՈՐԴԻՆ ԱԼ...

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Թիֆլիսի մէջ ձերբակալուած է Տիմիթրի Ջուղաշվիլի, Սթալինի հօրեղբօրորդին (54 տարեկան), ամբաստանուած ըլլալով թէ ուզած է Վրաստանը անջատել Խ. Միութենէն: Այս առթիւ ձերբակալուած են նաեւ աւելի քան 200 քաղաքացիներ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէն ընդհանուր ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Վռամեան, Մուրատ, Մչօ եւ Արղութեան խումբի բոլոր ընկերները այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ակումբին մէջ. խիստ կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ԳՈՄՕՆ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Վարդգէս, Նժդեհ, Վարուժան եւ Շահրիկեան խումբերը. այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆԹ'ԷԹԻԷՆԻ Անտոք ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կոփչք եւ Կէփին խումբերը եւ Թալատիէի ընկերները 20 Օգոստ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի «Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի

տեղի կ'ունենայ ՆԱՃԱՐԵԱՆՆԵՐՈՒ ագարակին մէջ.
23 Օգոստ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՀԱՅԿ ՄԵՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ

ԵՐԳ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ, ՆՈՒԱԳ

Պուլվար Օտտոյի թատերախումբին կողմէ կը ներկայացուի
ԽՐԿՈՒ ՄԱՅՐԱՅԵՂՆԵՐԸ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած Դրօշակ Միութեան Շահրիկեան սրահի
Մատակարար Մարմնի կողմէ

22 Օգոստ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Շահրիկեան սրահին մէջ,
5 rue de l'Eclipse

Արեւեան թատերախումբը կը ներկայացնէ

ՏԱՑԻ ԿԱՐԱՊԵՏԸ կամ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՓԵՍԱՑՈՒՆ (զաւեշտ 3 արար)

Մուտք Ա. կարգ (Դ. Միութեան վիճակահանութեան տոմսերէն 2 հատ).
Բ. կարգ (նոյն տոմսերէն 1 հատ):
Այն տոմսերը որոնք վիճակահանութեան համար պատրաստուած են, պիտի ծառայեն նաեւ իբր մուտքի տոմս:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

Իսի լէ Մուլինոյի Ֆ. Կ. Խաչի անդամուհիները ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրուին 22 Օգոստ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Առնուվիլի Մասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամուհիները այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկերուհի Անիցա Փափազեանի բնակարանին մէջ:

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Պուլվառ Օտտոյի եւ Լա Փրօթի Մասնաճիւղը դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերուհիները 23 Օգոստ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Ազգ. Վարժարանին մէջ: Կը խօսի՝ Գ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Դրօշակ» ընկերութեան սրահը, որ կահաւորուած է արդիական ճաշակով, կը գտնուի հայաշատ թաղերու մօտ, 5 rue de l'Eclipse, տրամադրելի է բոլոր կազմակերպութիւններուն փոխադարձ գիներով:

Թէյասեղանի համար	100 ֆր.
Հանդէսի	100 »
Հանդէս (զաւեշտով)	150 »
Հրապարակային բանախօս.	100 »
Նշանտուք	100 »
Հարսանիք	150 »
Թատրոն	300 »
Ժողով	10 »

Սրահը վարձելու համար դիմել լուսանկարիչ Ա. Թէօսէեանի, 11 Place Jules Guesde, Marseille:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Վանի Սըխկա գիւղէն Տիկ. Զարուհի Մարտիրոսեան (ծնած Օտապաշեան): Իր տարիքը ...ռաջ Երուսաղէմ կը գտնուէր: Կը կարծուի թէ Գահիրէ մեկնած է: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ՝ Mme Veuve Lousso Maloyan, Puget sur Argent (Var) France: Եգիպտահայ թերթերէն կը խնդրուի արտատպել:

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (73)

ԶԱՐԹՕՆՔ
(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Երեք գլխաւոր յօդուածներէ բաղկացած հրամանագիր մըն էր, 1903 թուի յունիսի 12ին հրատարակուած կայսերական ուքազը:

Եթէ յանկարծ ռումբ մը պայթէր սենեակին մէջ, հազիւ թէ այնքան շշմեցուցիչ տպաւորութիւն մը առաջացնէր.

Թագաւոր Կայսրը Բարձրագոյն հրամայել, բարեհաճեց... Կարծես թէ՝ Պատտամեանի աչքի առջեւ տառերը կը պարէին հեգնօրէն:

Երբ Պատտամեանը երկրորդ անգամ կարդաց ամբողջ հրամանագիրը, դէմքը բոլորովին մահատիպ գունատութիւն մը ստացաւ ու անոր սովորաբար բարի եւ ժպտուն աչքերը բոցկան փայլիլ ներքին կրակէ մը վառուած կատաղութեամբ:

— Սրիկաներ,— շշնջաց՝ ատամները սղմած, — սրիկաներ,— ու թերթը սեղանի վրայ նետելով՝ ձեռքերը մէջքին կապած՝ ծանր ծանր սկսաւ ման գալ սենեակին մէջ:

Վահէն, պատին կրթնած, ինքն իր վրայ ամփոփուած էր: Առաջին հայեացքովը իսկ գիտակցած էր նոր օրէնքի իսկական իմաստը: Կովկասի հայատեաց կառավարչապետ Իշխան Կալիցինը այդ օրէնքով ամենամեծ հարուածը կը հասցնէր հայ ժողովուրդին:

Պատտամեանի սովորաբար խաղաղ կերպարանքը այնքան էր այլայլուած, որ Եղիշէ վարդապետը, ըզգալով թէ շատ ծանր դէպք մը պատահած ըլլալու է, բայց չհամարձակելով անոր մօտենալ, տեղէն ելլելով՝ մօտեցաւ Վահէին ու փսփսուքով մը հարցուց.

— Ինչ ըլլի, որդի, ի՞նչ խաղար է:

— Կայսերական նոր օրէնք մը եկած է, — ցրուած պատասխանեց Վահէն, — Նոր օրէնք մը հայ եկեղեցական կալուածները գրաւելու համար..

Դժուար թէ շատ բան մը հասկցաւ վարդապետը: Աչքերը խոշոր խոշոր բացած՝ զարմանքով նայեցաւ Վահէին: Այդ ինչպէ՞ս թէ եկեղեցական կալուածները գրաւել, կը մտածէր վարդապետը՝ երկար մօրուքը շոյելով. — նորէն էն նզոված չան՝ իշխան Կալիցինի գործն է անպատճառ

— Մեր եկեղեցիները, վանքերը... որդի, էդ ինչպէ՞ս թէ կալուածները պիտի գրաւուին: Բա, ո՞վ պիտի տընտեսէ, ո՞վ պիտի հոգայ վանքերը, վարդապետներու, վանահայրերու ապրուստը:

Վահէն լուռ նայեցաւ վարդապետին եւ ուսերը թօթուեց: Սրտանց կը ցանկար, որ լռէր այդ խեղճ մարդը: Առանց անդրադառնալու օրէնքի կործանարար հետեւանքներուն, վարդապետը անտանելի բառերով ապրուստի մասին կը մտածէր, մինչդեռ անդին...

— Հը՞, չըսե՞ս, որդի,— վարդապետը իր հարցումը կը կրկնէր, ձեռքերը տրորելով,— էդ ինչպէ՞ս թէ բոլոր կալուածները... Հապա Մայր Աթոռը.. Վէհափառ Հայրապետը... մենք բոլորս ... էդ ինչպէ՞ս թէ առանց կալուածներու պիտի մնանք: «Տէր, դի բազում եղեն նեղիչք իմ եւ բազումք յարեան ի վերայ իմ»: Էս օրերն ալ պիտի տեսնէինք:

Վարդապետի սովորաբար ուրախ ու անհոգ դէմքի վրայ այնպիսի ֆիզիքական տառապանք մը գծագրուած էր, որ Վահէն ակամայ խղճաց ու՝ կարծես անոր ցաւը մեղմելու համար՝ երկու խօսքով ուզեց բացատրել նոր օրէնքը:

— Կալուածները գրաւելով, եկեղեցիներու եւ եկեղեցականներու հոգը կառավարութիւնը ինք պիտի ստանձնէ ... իսկ կրօնաւորները չինովնիկներու (պետական պաշտօնեայ) նման թոշակ պիտի ստանան պետական գանձէն ...

— Հէր օրհնած, այդպէս ըսէիր...,— ու կարծես ծանր բեռ մը յանկարծ ուսերէն ինկած՝ վարդապետը երկար շունչ մը քաշեց,— օրհնած, այդպէս ըսէիր:

Եղիշէ վարդապետը բոլորովին միամտած, դիւանի վրայ նորէն իր նախկին տեղը գրաւեց: Կակուղ մինտէրի վրայ ծալապատիկ բազմելով՝ գրպանէն դուրս բերաւ ամէն երկար համրիչը ու հանդարտօրէն սկսաւ գոյն գոյն քաշել հատիկները բթամատով՝ հազիւ լսելի ձայնով մը կրկնելով.

— Տէր, շար, Աստուած... Տէր, շար, Աստուած..

Այդ պահուն Գարեգին սարկաւագը, որ ամբողջ օրը բացակայած էր վանքէն, սենեակէն ներս մտաւ, երկար պատոյտէ մը վերադառնալով:

— Աստուած օգնական, ողջոյն ձեզ:

Գրեթէ ոչ ոք պատասխանեց սարկաւագի բարեւին: Վարդապետը, որ զբաղած էր համրիչով, գլխի անորոշ շարժում մը ըրաւ: Վահէն այնպէս մը նայեցաւ սարկաւագին, որ կարծես առաջին անգամը ըլլայ կը տեսնէր, իսկ Պատտամեանը, գլուխը կախ, ման կուգար, առանց ոչ ոք տեսնելու:

Շշմած սարկաւագն անմիջապէս կըռահեց, որ իր բացակայութեանը շատ ծանր բան մը տեղի ունեցած էր, եւ հարցական նայեցաւ Վահէին: Վահէ ձեռքը պարզեց՝ լսելեայն սեղանի վըրայ ինկած թերթը ցուցնելով, կարծես ըսել կ'ուզէր. «Այ թէ խնդիրը ի՞նչ է»: Սարկաւագը թերթը վերցուց ու անմիջապէս տեսաւ կայսերական հրամանագիրը:

— Տէր, շար, Աստուած,— շարունակեց վարդապետը՝ երկար համրիչի հատիկները քաշելով ու մէկ ալ ուրախացած՝ դարձաւ Վահէի կողմը.— ալ, կը տեսնե՞ս՝ Տէր վերջացաւ: Թերեւս աւոր տակն ալ բարիք մը կայ ...

Վահէն արհամարհանքով ուսերը թափ տուաւ: Խեղճ վարդապետ, որ համրիչի հատիկներուն մէջ գտած կ'ուզէր ինքզինք մխիթարել: Գարեգին սարկաւագը, ընթերցումը վերջացուցած, ուղղակի վարդապետին նայեցաւ՝ զսպուած յանդիմանութիւն մը աչքերուն մէջ:

— Հայր Սուրբ, ինչպէ՞ս կարելի է խէր սպասել... Միթէ՞ չէք տեսներ նոր օրէնքի տակ թաղնուած իսկական վտանգը ...

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 78
«ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ» Métro : TOLBIAC
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Եգիպտոս, Եղիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 23 ՕԳՈՍՏՈՍ DIMANCHE 23 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3199

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆ

Կարմիր՝ երկու իմաստով.— խորհրդային եւ արիւնոտ։

Անոնք որ կը կարծեն թէ ուրիշ բովանդակութիւն կը ներկայացնեն Կովկասի մէջ սարքուած քստմնելի դաւը (Խանջեան) եւ Մոսկուայի հրէշային խեղկատակութիւնը, թող բարեհաճին հը բացատրել իմնել եւ լուսաբանել։

Երկու խնդիրներն ալ ուղղակի կապ ունին ոչ միայն խորհրդային իշխանութեան ապագայ դիրքին, այլ եւ մնուեար Հայաստանի կացութեան հետ։ Այնպէս որ, հարցը որքան քրքրուի եւ լուսաբանուի, այնքան օգտակար է, աչքերը բանալու եւ մանաւանդ հանրային գիտակցութիւնը արթուն պահելու համար։

Երկու օրէ ի վեր նոր մանրամասնութիւններ կը կարդանք Աղասի Խանջեանի «անձնասպանութեան» մասին։

Խոստովանինք թէ քանի նոր տեղեկութիւններ կ՚իմանանք, այնքան կը համոզուինք որ տակաւին շատ քիչ բան գիտենք ամբողջ ողբերգութեան մասին։

Ուրբաթ օր հրատարակուած տեղեկութիւնը շատ բան կը բացատրէր, լայնօրէն բանալով սեւ քօղը, բայց դեռ մութ կը մնան այլապէս մրցումից պարագաներ։

Մեր տեղեկատուն այլեւս կասկած չունի Խանջեանի սպանութեան մասին։ Այս առթիւ կը յիշէ կարգ մը պերճախօս իրողութիւններ .—

1. Յուլիս 9ի գիշերը, Խանջեանի «անձնասպանութեան» կատարուելէ անմիջապէս վերջը, Թիֆլիսի Չեկան օդանաւով Մոսկուա կը թռցնէ զոհին կինը

2. Մոսկուայէն կը հրահանգեն թաղումը կատարել անշուք, իսկ Մուսաբէկով, Ադրբէջանի ներկայացուցիչը եւ Անդրկովկասեան կառավարութեան նախագահը, պաշտօն կը ստանայ Թիֆլիսէն մինչեւ Երեւան հետեւիլ դագաղին, որպէսզի տառապէս գործադրուին Մոսկուայի հրամանները, թաղման մասին։

3. Խանջեանի մարմինը ամուր փակելով դագաղին մէջ, բաց կը ձգեն միայն դէմքը, «յօնքերից մինչեւ կզակը», որպէսզի չերեւայ վէրքը։

4. Յուլիս 12էն սկսեալ, տեղի կ՚ունենան «մաքրագործումներ», Հայաստանի կառավարական եւ կուսակցական շրջանակներուն մէջ։

5. Ըստ ընկալեալ սովորութեան, կը սարքուին ժողովներ, կը թխուին բանաձեւեր, եւ ձայնասփիւռն ալ կը լարուի, «չեկացած երկաթով տաղելու համար բոլոր տեսակի Խանջեանները»։

Այս ճակատին վրայ, անշուշտ, ամէնէն առաջ կը փայլի եւ դեռ պիտի փայլի այսպէս կոչուած «ինտելիգենցիա»ն, իր արեւելահայ եւ արեւմտահայ երեւելիներով, հիններով եւ նորերով, ուղեկիցներով ինչպէս «բոլորաքիքեան»ներով։ Ոչ միայն խորհրդային աշխարհին, այլեւ արտասահմանի մէջ, ուր համրնաքր ճշտաառականներ, իժեր ու գիժեր կամ իզացած կամկարներ միշտ պատրաստ են փորի վրայ սողալու, ի պաշտօնէ կամ փոխանորդաբար։

Թէ ո՛ւր կրնայ հասած ըլլալ եւ մինչեւ ուր յանգիլ՝ «մաքրագործում»ը, չի կարօտիր ոչ գուշակութեան, ոչ ալ տքնաջան քննութեանց։ Միայն Մոսկուայի դատավարութիւնը բաւական է, տրամաբանական եզրակացութիւնը հանելու համար։

Մնաց որ, ուրիշ լուրեր ալ չեն պակսիր։ Եթէ վերապահութեամբ ընդունինք թերթերու եւ գործակալութեանց հաղորդած տեղեկութիւնները, միայն պաշտօնական զեկոյցները շատ բան կ՚ըսեն,— «Քիչ գրոյս շատ իմացիր»։

Ահաւասիկ Բերիայի գրութիւնը, որուն հիմնական մասերը հրատարակեր էինք երէկ։

Այդ գրութեան մէջ, Կովկասի կարմիր փոխարքան պարզելով «հակայեղափոխական» շարժումներու ծալքերը, կը ծանուցանէ շարք-շարք ձերբակալութիւններ՝ նա՛եւ Վրաստանի եւ Բագուի մէջ։ Ահ ու սարսափի նոյն հարթիչ գլանը կը թաւալի ամբողջ Խ. Միութեան մէջ, Ուկրայնայէն մինչեւ կեդրոնական եւ արեւելեան Ռուսաստան։ Իսկ Զինովիեւ – Քամենեւի եւ իրենց 14 մեղսակիցներուն դատավարութիւնը պարզապէս կը կազմէ « սկիզբն երկանց »։ Արդէն կազմուած է ամբաստանեալներու երկրորդ շարք մը, որուն մէջ կ՚երեւան նոյնքան ականաւոր վարիչներ, կուսակցական թէ պետական

Կը թուի թէ ամբողջ բոլշեւիկեան ղեկավարութիւնը դատի քաշուած է, կը կազմէ «հակայեղափոխական», «թրոցքի-զինովիեւական» դաւադիրներու, եւ ահաբեկիչներու, «շուներ»ու, «աղուէսներու ջոկեր մը, բացառութեամբ հանճարե՛ղ Սթալինի եւ իր ափ մը սրբանեակներուն...

Սարքուա՛ծ է, արդէն, կարմիր բարեկենդան մը, «հազար ու մէկ գիշերներու» հրաշալիքներով եւ պարհուրանքներով, որոնց առջեւ խուճապահար կը փախչի ամէնէն վառ երեւակայութիւնն իսկ։

Կազմուա՛ծ է արիւնազանգ բարեկենդան մը, ուր հրու հնագանդ մեղաւորներ, մեղսակցութեան համար իրարու հետ մրցումի ելած թշուառներ եւ թշուառականներ վրայ պիտի տան իրենց գլուխները, ամէնէն անպատիւ շարժուձեւերով։

Բայց, «դառնանք մեր ոչխարներուն»։

Սարդանբալեան կամ լէնկթիմուրեան այս յաւելեալ–ճոխացեալ եւ անդերազանցելի ցուցահանդէսին մէջ, մեզ ամէնէն աւելի պիտի մտատանջէ Հայաստանի վիճակը։

Իբրեւ ամէնէն հեռաւորն ու տկարը, տարակոյս չկայ թէ Երեւանը ամէնէն աւելի կրնայ ազդուիլ այս նոր ալեկոծութենէն, շատ մը տեսակէտներով։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԻԱ Կ՚ԸՆԴՈՒՆԻ ՉԵԶՈՔՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱՅՑ ԿԸ ՊՆԴԷ ԻՐ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Կ՚առաջարկէ արգիլել հանգանակութիւնը եւ կամաւորներու արձանագրութիւնը

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՄԻՇՏ ՎԵՐԱՊԱՀ ԵՒ ՄՏԱՌՈՆՍԼԻՑ

Իբրեւ արդիւնք Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջեւ կատարուած բանակցութեանց, որ կը տեւէին 18 օրէ ի վեր, Մուսոլինի հաւանեցաւ միանալ չէզոքութեան պայմանագրին, բայց միշտ պնդելով իր սկզբնական վերապահութեանց վրայ։ Հռոմի մէջ համոզուած են թէ Սպանիոյ ապստամբները շուտով պիտի շահին վերջնական յաղթանակը, հետեւաբար այլեւս չեն կարօտիր Իտալիոյ աջակցութեան։

Ուրբաթ օր, երբ Հռոմի Ֆրանսական դեսպանը իր վեցերորդ այցելութիւնը կուտար, Իտալիոյ արտաքին Նախարարը յանձնեց իր պատասխանը, որ անմիջապէս հեռագրուեցաւ Փարիզ։ Այս պատասխանով, իտալական կառավարութիւնը կը կրկնէ իր վերապահումները՝ «անուղղակի միջամտութեան» մասին, առաջարկելով արգիլել «հանրային հանգանակութիւնները եւ կամաւորներու արձանագրութիւնը», մէկ կամ միւս կողմին համար. բայց իբրեւ բացարձակ պայման չի դներ այս կէտերը։ Ընդհակառակն, կ՚ըսէ թէ «կառավարութիւնը իր կարելին պիտի փորձէ, փութացնելու համար համաձայնութիւնը» եւ պատրաստակամութիւն կը յայտնէ ստանձնելու հետեւեալ յանձնառութիւնները.— 1. Արգիլել ուղղակի կամ անուղղակի արտածումը, վերարտածումը կամ փոխանցումը զէնքերու, ռազմանիւթերու եւ օդանաւերու, դէպի Սպանիա կամ սպանիական Մարոք. — 2. Այս արգելքը գործադրել այն բոլոր պայմանագրութեանց մասին որ կատարուելու վրայ են.— 3. Այս մասին գործակցիլ միւս շահակից պետութեանց հետ։ Այս յանձնառութիւնները ի զօրու պիտի ըլլան, երբ համաձայնութիւնը ստորագրեն Ֆրանսա, Անգլիա, Փորթուկալ, Գերմանիա եւ Խ. Միութիւնը։ Այս բոլոր պետութիւններն ալ ընկղրունքով հաւանութիւն յայտնած են, բայց Գերմանիա կարգ մը պայմաններ դրած է եւ կը պնդէ։ Պայմաններէն մէկն այն է որ զինուորական ճարտարագործութիւն ունեցող բոլոր պետութիւնները ստորագրեն չէզոքութեան պայմանագիրը։ Իտալական կառավարութիւնն ալ կը պնդէ այս պայմանին վրայ։ Այսառթիւ իրազեկներ գիտել կուտան թէ Իտալիա Գերմանիոյ հետ համերաշխ ընթանալով հանդերձ, չուզեր անոր հետեւիլ տառապէս, եւ մանաւանդ չի հանդուրժեր որ Գերմանիա միջամտէ Միջերկրականի գործերուն։

Մինչ այս մինչ այն, գերմանական մամուլը կը շարունակէ իր պայքարը խորհրդային իշխանութեան դէմ, անսովոր ուժգնութիւն մը ցուցնելով այս անգամ։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԱՀԱՒՈՐ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Թէ պաշտօնական եւ թէ կիսապաշտօնական մամուլը բացէ ի բաց կը մեղադրէ Մոսկուան, չեշտելով թէ ան կ՚ուզէ օգտուիլ Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմէն, բոլշեւիկեան ընդհանուր հրդեհ մը վառելու համար։ Այս առթիւ մասնաւորապէս կը շահագործուի «Քամէրուն» շոգենաւին խուզարկութեան խնդիրը։ Հիթլէրի գլխաւոր օրկանը խմբագրականով մը կը բացատրէ թէ խորհրդային իշխանութիւնը պատրաստ է յարձակողական պատերազմի մը համար։ Իր տեղեկութեանց համաձայն, մինչ կարմիր բանակը հազիւ 562,000 զինուոր ունէր քանի մը տարի առաջ, 1936ի սկիզբը մարաջախտ Թուխաչեւսկի կը յայտարարէր թէ զինուորներու թիւը հասած է 940,000ի՝ խաղաղութեան ատեն, իսկ պատերազմի ատեն կրնայ հասնիլ մինչեւ 1,300,000ի։ Պահեստի բանակը, զոր 1932ին 5,600,000 կը հաշուէին, այսօր հասած է վիթխարի չափի մը,— 10,300,000։ Միւս կողմէ, օգոստոս 11ի նոր հրամանագրով գործօն բանակին թիւը պիտի հասնի երկու միլիոնի, քանի որ զինուորութեան տարիքը պիտի սկսի 19էն։ Ոչ մէկ գործօն բանակ այս թիւին հասած է տակաւին։

Գալով զինուորական ծախքերուն, Հիթլէրի պաշտօնաթերթը դիտել կուտայ թէ կարմիր բանակին նախահաշիւը 850 միլիոն րուբլի էր 1929ին, 1935ին բարձրացած էր 5500 միլիոնի, իսկ 1936ին պիտի հասնի 14,815 միլիոնի։ Երկրորդ հնգամեակի ծրագրով, Խ. Միութիւնը պիտի ունենայ 8000 ռազմական օդանաւ։ Բուն իսկ Խորհրդային հրատարակութեանց համաձայն, կարմիր բանակը այսօր ունի 4700 օդանաւ, 8000 հրասայլ, 7000 թնդանօթ, 800 ականարձակ եւ 32,000 գնդացիր։ Այս տեղեկութիւններէն վերջը, Հիթլէրի պաշտօնաթերթը կ՚եզրակացնէ.

— «Մոսկուա կ՚ուզէ Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմը մեկնակէտ գործածել, բոլշեւիկեան ընդհանուր հրդեհ մը վառելու համար։ Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմի դիակներուն վերեւ իբրեւ անպատկառ սպառնալիք կը բարձրանայ համայնավարութեան կարմիր բռունցքը. 12 միլիոն սպառազէն զինուորներու անվերջ սիւն մը կը քալէ Եւրոպայի դէմ։ Այսօր այդ Եւրոպան կը գտնուի հետեւեալ հարցին առջեւ,— կ՚ուզէ՞, կոյր վրիպումով մը, անձնատուր ըլլալ բոլշեւիկեան պատերազմի կամքին, թէ առողջ մնացած ժողովուրդները պիտի վճռեն լարել իրենց բոլոր

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՌԱՆՑ ԽՈՐԱԳՐԻ

Անդրկովկասի «փոխարքան», Բերիա, առաջին օրերում առել է վերջ թէ Խանջեանն անձնասպան եղաւ իր հիւծախտէն յուսահատ, հիմա Մոսկուայի թերթերում մէջ սկսեր է պատմել թէ Խանջեան թղթակցութիւն կը պահէր արտասահմանի ազգայնական — պահպանողական տարրերու հետ։

Ի՞նչ իմաստ ունի Բերիայի այս յօդուածը։ Ըսել թէ հիւծախտը չէ՞ր որ մղեց անձնասպանութեան, այլ...

Երեւի, Բերիա գտնին շահեցաւ Մոսկուայի մէջ,— հիմա հիւծախտի պատմութիւնը պէտք է փոխել, եւ ի՞նչ ձեւով։ Հրատարակելով Խանջեանի ստացած նամակները։ Որպէսզի հաստատէ թէ Խանջեան Նախիջեւանը կ՚ուզէր կցել Հայաստանի։

Լաւ, Վրացիներո՞ւն է միայն արտօնուած ոչ միայն կցել օտար հողեր, այլեւ իւրացնել հայկական պատմութիւններ,— չէ՞ որ տարիներ առաջ հայ հնագէտ մը կը գանգատէր որ Վրացիները համարձակ անգամ չեն ձգեր Հայաստանի մէջ։ Կամ վերջապէս Թիֆլիզ նստած Վրացին այդ կտորը սրի՞կա՞յ կարծեց ամէն Հայ, կամ առնուազն արտասահմանի սրիկաներուն նման, որ կը բողոքեն եւ հայկական սահմաններուն տեսնելը կը բողոքէ Ստալինի կամ Բերիայի։

Ուշացա՞ւ հայկական արտասահմանի ընդվզումը, զայրոյթի պոռթկումը։ Մինչ կը սպասէինք որ Վրացիներու այս տիրապետութեան դէմ խօսք մը ըսուէր Մոսկուայի, ահա մարդիկ որ ծափ կը զարնեն Բերիայի խաղերուն առջեւ։

Հայկական արտասահման մը կա՞յ թէ՛ ոչ։

Եթէ Վրացիները բազմութիւն մը ունենային արտասահմանի մէջ, այսպէս պիտի չշարժէին։

Մինչ մենք արտասահմանի մէջ ունինք ոչ միայն հսկայ բազմութիւնը, այլեւ մտաւորականնե՞ր, գրողնե՞ր։ Այդ մտաւորականներէն միայն Զօպանեանը եղաւ, որ չկրցաւ տանիլ այս հարուածը եւ ժամանակին բողոքեց նամակով — պատի՞ւ իրեն։

Բերիան ներսը կը հրատարակէ այդ նամակը։ Ի՞նչ ըսել կ՚ուզէ,— ուրեմն Խանջեանի նման տիրակալի մը նամակնե՞րն անգամ կը կարդացուէին յանձնարարու եւ շեկիստներու կողմէ։ Հայաստանի ամենակալն անգամ կը հետապնդուէր եւ կը լրտեսուէր։

Բերիա վրացական տիրապետութեան քաջալերուած՝ արքայական հրամանագիրներ կը ստորագրէ այսօր Թիֆլիզի մէջ եւ շեկիստի իր հանճարը ցոյց կուտայ։

Հարկաւ կ՚արթննան, օր մը, Ռուսերը եւ վերջ կը դնեն վրացական տիրակալութեան, այն Վրացիներուն, որոնք չեն դադրիր անազնիւ, դրացիներու ոչ-վայել ընթացք մը ցոյց տալէ։ Այն ատեն առիթ կ՚ունենանք մենք եւս կարդալու Բերիայի նամակները, այլապէս հետաքրքրական։

ԱՐԱՋ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԽԵՂԿԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

«Պիտի սպաննէի, պիտի սպաննէր, պիտի սպաննէինք...»

Ուրբաթ օր տեղի ունեցաւ Զինովիեւ – Քամենեւի եւ միւս ամբաստանեալներուն դատավարութիւնը, միեւնոյն խեղկատակութեամբ։ Ամբաստանեալները իրարու ետեւէ կը կատարեն խոստովանութիւններ, որոնք ոտքի վրայ քուն կը բերեն։

Ուրբաթ օր լսուեցաւ ամբաստանեալ Հոլցման, որ յայտարարեց թէ իրենց դաւադրական գործունէութեան համար իբրեւ ծածկագիր կը գործածէին «Արաբական (հազարումէկ) գիշերները», բայց չի գիտեր ի՛նչպէս։ Ցետոյ խոստովանութեա՛մբ պատմեց թէ ի՛նչպէս, Քոպէնհակ երթալով, թրոցքիի տղուն յանձնած էր «Հազարումէկ գիշերները» եւ ուրիշ գաղտնի տեղեկագիր մը՝ արտաքին քաղաքականութեան մասին։ Այս առթիւ պանդոկին մէջ հանդիպեր է նաեւ Թրոցքիի, որ ըսեր է.

— «Եթէ Սթալինը ոչնչացնենք, մենք իշխանութեան գլուխ պիտի հասնինք։ Ահաբեկչութիւնը միակ միջոցն է, մեր օձիքը ազատելու համար Սթալինէն։ Գնա Մոսկուա եւ ըսէ Սմիրնովի որ անմիջապէս ընտրէ իր մարդիկը, այս գործը գլուխ հանելու համար»։

Ցետոյ լսուեցաւ Նաթան Եուրին, 35 տարեկան վիրաբոյժ մը, որ վկայականը ստացած է Պերլինի մէջ եւ որ յայտնեց թէ Թրոցքիի հետ յարաբերութիւնը կը սկսի 1927էն, երբ իմացաւ թէ ահաբեկչական դաւադրութիւն մը սարքուած է գերման ճարտարագէտի մը, Ֆրանց Վայցի կողմէ։ Իր լսածին համաձայն, Ֆրանց Ռուսաստան ղրկուած է նախաձեռնութեամբ Հիմլէրի, որ պետն էր Գերմանիոյ գաղտնի ոստիկանութեան, (Կէսթաբօ)։ 1932ի վերջերը Վայց Գերմանիա կը դառնայ արձակուրդով եւ կ՚ըսէ Եուրինի թէ պատեհութիւն մը պիտի ներկայանայ սպաննելու Սթալինը եւ Վորոշիլովը։ Ինք (Եուրին) յետոյ ծրագիր կը յղանայ սպաննելու նաեւ Քականովիչը (գործավար հաղորդակցութեանց) եւ Օրժոնիկիձէն (Վրացի, գործավար ծանր ճարտարագործութեան)։ «փորձ մը կատարուեցաւ Սթալինը սպաննելու նախ 1933ի վերջը, յետոյ 1935ին, Կոմինթէրնի 7րդ համագումարին առթիւ, բայց չյաջողեցաւ»։

Միւս ամբաստանեալներն ալ կրկնեցին միեւնոյն հէքեաթները, արտասանութիւնը գոց ըրած աշակերտներու պէս։

Հարցաքննութիւնները վերջացած ըլլալով, երէկ պիտի կարդացուէր ամբաստանագիրը, իսկ այսօր, կիրակի, պիտի տրուի վճիռը, որ մահապատիժէն ուրիշ բան չի կրնար ըլլալ, գոնէ գլխաւոր ամբաստանեալներուն համար։

*** «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը նկարագրելով դատավարութիւնը, կը գրէ թէ խորհրդային թերթերը երբեք չեն յիշեր դատավարութեան վայրը (Ազնուականներու երբեմնի ակումբը), որպէսզի ժողովուրդը չգիտնայ եկող - գացողները։ Դատասրահ ընդունուած են 300 հոգի, մեծ մասը թղթակիցներ, պաշտօնեաներ, գաղտնի ոստիկաններ, ոմանք համազգեստով, ուրիշներ քաղաքային տարազով եւ երիտասարդ համայնավարներ։ Նախկին դատավարութեանց հակառակն ըլլալով, արգիլուած է լուսանկար քաշել։ Թերթերը ամէն օր կը պահանջեն «գնդակահարել սողուններ», «սատկեցնել շուները» եւն.։

ԴԷՊԻ ԻՏԱԼԻԱ

ՌՈՒԹՈՒԱՆԿԱՐՆԵՐ

ՄԵԿՆՈՒՄ

Հինգշաբթի կէս գիշեր. Կար ար Լիոնի մէկ թեւը կը յորդի ռայերէ նով Հինգշաբթի գիշեր է «Կիլիկիա» երգչախումբի անդամները, ինչպէս նաեւ ռայ ուխտաւորներ, մօտաւորապէս ութսուն հոգի, կը մեկնին Վենետիկ. Համբոյներ, ծնողք, ազգական, բարեկամներ ու համակիրներ խռնուած են քարափին եզերքը. Գիծ մը Հայաստան ճամբորդները ամփոփուած են մէկ վակոնի մէջ. [illegible]

Մինչդեռ, սրտագին ու բարձրաձայն կանչեր «Բարի երթ», ձեռքի շարժումներ ու թաշկինակներ ... Համբոյր, վերջին խօսքեր, նայուածքներ ... մենք արդէն աւելի մօտ ենք Վենետիկին քան Փարիզին.

[illegible]

— Վենետի՜կ... դէպի սիէլլա Վենէցիա...

[illegible]

մաքրագեղ գիծերով, կուրծքին վրայ արեւէն կաթած հազար ոսկի. Ալիք չի խաղար իր վրայ՝ այլ լոյսն է որ ալիք ալիք, ոսկի ոսկի կը ցնծայ.

Հէքեաթի մէջ. իրականութեան մէջ. երկուքին բարձրագոյն բանաստեղծութեան մէջ, այնքան նրբաթեւ, բարակ ու բիւրեղ լարերով...

Ամէն վայրկեան սրտիս կը ծնանի քերթուած մը ու ծաղիկ մը կը բացուի բերնիս մէջ ու գլուխս բոյրի ալիքի մը մէջ է. Ծաղ մեղրի մէջ է հոգիս. Տեսողութիւնս խելագարած մեղուի պէս կը վազվզէ կապտագեղ ջրային տարածութենէն դէպի լեռներուն խորանարդաձեւ թռիչքները, որոնց վրայ ցրցնուած են սպիտակ ամպիկներու մետաքսներ.

[illegible]

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՒԱՃԱՆ ԱՀԱՐՈՆԻ ՄԱՀԸ(*)

Սամուէլ Պուլկարիան կը պաշտպանէր եւ ճերմի թշնամիները խաւ ահաւոր չաւ էին. Ան սպաննեց Ահարոնը, որ դաւաճան մըն էր. Սամուէլ գաղտնօրէն յայտ, որովհետեւ Ահարոն իր եղբայրն էր.

Հին Աւանդութիւն

Արեւը արդէն իսկ մարն էր մտած, երբ Ֆարիցինեան ամրոցի պահակները նշմարեցին թէ՝ Սրէտէց համբէն արագօրէն կը մերձենայ հեծելագորաց ջոկատ մը. Ու երբ ձիաւորները ան ցան Թագմէթանիցայի ջուրը եւ սկսան բարձրանալ դէպի ամրոցի գլխաւոր մուտքը, պահակները նկատեցին, անոնց միջեւ Սամուէլն ու Սրէտէցի մեծ զօրավար Տէլեանը:

Այդ պահուն, Ահարոն ... Սրէտէցեան եւ Սթրումեան նահանգներուն, առանձին կը պտտէր պալատի նեղ պարտէզին մէջ. Ան տար որ առաջ եկած էր հոդ, իր այդ ամառնային սիրելի պալատը, որ կը գտնուէր Թագմէթանիցայի եւ Ճէրմանի թումբերուն միջեւ. Երբ իրեն հաղորդեցին անսպասելի հիւրերուն ժամանումը, Ահարոն կարծես չհասկցաւ թէ ինչ կ'ըսեն իրեն, բայց իր մարդոց, որ դիմաւորեն հիւրերը, իսկ ինք [illegible]

բակին մէջ կը գոփէին ձիերու սմբակները.

Բայց եւ այնպէս, Ահարոն ամուր քայլերով մտաւ փոքրիկ մութ ընդունարանը, ուր իրեն կը սպասէր Սամուէլ:

Ասիկա հանդիպում մը չէր ընդմէջ երկու եղբայրներու, որոնք իրար տեսած չէին մէկ տարիէ ի վեր. Տրայանոսի պատերուն առջեւ մզուած այն մեծ կռիւէն ասդին, երբ անոնք ան խնայ հարուածներ էին Հռոմայեցիներն ու անոնց վարձկան Հայերը, ու բիչ էր մնացեր որ գերի բռնէին Վասիլ Բ ը. Սամուէլ կանգնած էր ... մէջտեղը, ձեռքը դրած իր սուրին բարձր կոթին մինչ իր դէմքին վրայէն դեռ անհետացած չէին որրնթաց ու երկարատեւ հեծնումին յառաջացուցած խոնջէնքին հետքերը. Ան նոյն իսկ հանած չէր իր սաղաւարտը ու կեցած էր հոդ՝ այնպէս՝ ինչ- [illegible]

[illegible]

ԿԱՐՏԱ ԼԻԱ

[illegible]

Ն. ՓԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԻՏԱԼԻԱ ԼԻԱ ՄԱՃԱՐԻ

Ոսկեայ կէսօրէ վերջ Իտալիա՜, Իտալիա՜, Իտալիա՜

Հոգ սրբազան, հոգ նուիրական, հոգ հայրենի, մատնիչ հոգ, ... հոգ, ... հոգ

[illegible]

(*) [illegible]

ՊՈԼՍԷՆ ՄԱՐՍԷՅԼ ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ

Գրեթէ վերջին կտորներէն էի 1923 Սեպտեմբերին Իրիկուն մըն էր, պայծա՜ռ իրիկուն մը՝ հիմա կապուտաւուն վերջալոյսով Պոլիս ալ նաւ ... մէջ էր փաթթուած

Շոգենաւ նստանք Կալաթայի ... Բաւ ... թեւ ... ճիշդ թակցին ... մը մէջ, որ ... էր Ես նստեր էի ... եղերք, ... կախած՝ միջոցին մէջ, եւ ... պէս ... [illegible]

թակի պէս լեցուն էր ... փոքրիկ Մոնթէնէկրօն ... մը, նաւապետին քովէն, բաներ մը կ'ըսէր ... գլուխը կախած ... [illegible]

Հա Երենմ, հա Ֆենիմ...

Գասպ հագուածքով ... մը, թեւերս ... կ'երգէր.

Ayro hi'e, ben haram'r.

[illegible]

ԿԱԿԻԾ

(ՆԱԻԵՐԳ՝ ՀԱՄՐ ՋՈՒԹԱԿԻ ՄԸ ՎՐԱՅ)

Լուսնակը լո՛ւռ, լուսնակն անձուն կը կոծէ,
Այս ի՞նչ տամուկ, ի՞նչ յարանուն կսկիծ է…
Ջնոյ մը անգութ, անհայրենիկը կը խոցէ,
Այս ի՞նչ խորունկ, ի՞նչ խելայեղ աուլոց է
Լուսնակը նաւ, լուսնակն անփայլ սառոտիէ,
— Այս ի՞նչ միսակ, ինչքա՞ն լքուած քարափ է… —
Ի՞նչ հեռաւոր, ինչ խորասո՞ւզ մրրափ է…:
Լուսնակն արծաթ, ոսկեշրթում թափիչէ,
Ի՞նչ քաղցրութեամբ, ի՞նչ կսկիծով կը քշէ
Ոսկեշուշան նաւակը խունկ ու նուշէ…:
Լուսնակն անթարթ, դաշն ու հանդարտ՝ կը յիշէ…
Կը կոծկոծէ գիշերն համբուն, այս մութն,
Մահն անդայ, թափառական տունէ տուն,
Խարակն ի վար նաւաբեկեալ Ես ու Դուն…
Հոգիիս մէջ այս ի՞նչ խորունկ կսկիծ է…:

ՄԻՆԱՍ ԹԱԹՈՒԼ

քանձր կարմիր մը. ու մինչ իր ձայնը կը զօռար սրահին ցած կամարներուն տակ, ակնարկը, սակայն, սարսափ մը կ՛արտայայտէր:

— Սամուէ՛լ,— կ՛ըսէր ան,— պէտք հրամայեմ կապել քեզ: Իսկ Սրէտայց զօրութիւնները անխափ պիտի կախեմ ու ցիցի անցընեմ…

Սամուէլ ոչինչ պատասխանեց. այլ՝ երկու անգամ իր ծանր սուրովը զարկաւ կայնեփայտէ տախտակամածին: Սրահ մտաւ մեծ զօրապետ Տէյեանը Սամուէլ գլխով նշան ըրաւ անոր. ու ան, բանալով մագաղաթ մը, սկսաւ գոյն կարդալ միօրինակ ու հնչեղ ձայնով:

Առիթը մահավճիռն էր տրուած Աշոտին մասին, եւ ստորագրուած իր բոլոր ատոմենաւորներէն ու զօրականներէն Ջօրապետին ձայնը հեռաւոր արձագանգի մը նման կը հնչէր դատաւանին ականջին: Աշոտն լսեց այն բոլորը, ինչ որ ինք ըրած էր տարիներէ ի վեր ու կը խորհէր կատարել մտքէմ իր եղբօրը՝ զինակցաբար տալը կայսեր հետ: Ու ոչինչ կրցաւ ժխտել ան: Գետոյ լսեց Սրէտէյցի բոլոր ատաջնակարգ մարդոց անուններ, եւ, ի մէջ այլոց, անունները իրեն անոնց, որոնք իր ծրագիրներուն խորհրդատուներն էին եղեր ու երդումներ էին հաւատարիմ մնալ իրեն: Անոնք եւս ստորագրած էին այդ մահավճիռը:

Աշոտն փակեց աչքերը եւ ընկղմեցաւ սառոյցի նման պաղ մթութեան մէջ, որ պամեր էր իր խորշերի մարմինը: Ու երբ կրկին բացաւ իր աչքերը,— մինակ էր սրահին մէջ: Իր դէմ կը մնար սրբանկարը, որուն առջեւ կը պլպլար կանթեղը, իսկ իր առջեւ, սեղանին վրայ թողուած էր կարճ ու սուր խանջէր մը…

— Ո՛չ, ո՛չ, չեմ ուզեր մեռնիլ, գոչեց սմարդի ձայնով մը Աշոտն, եւ նետուեցաւ դէպի սրահին դուռը: Բայց, հոն, սեմին, իր դէմ ցցուած գտաւ երկու արտակարգօրէն մեծղի զինուորներ՝ մերկ սուրերով եւ կարմիր գօտիներով: Անոնց ետեւ կեցած էր զօրապետ Տէյեանը…

Այդ պահուն Սամուէլ կեցած էր ամրոցին առջեւի բակը եւ կը սպասէր՝ լուռ ու ամփոփուած իրմէն: Հեռու կեցած էին, իրենց ձիերուն քով, լաւ զինուած խումբ մը զինուորներ: Քիչ յետոյ, պալատին դռնէն երեւցաւ մեծ զօրապետ Տէյեանը, մօտեցաւ Սամուէլին եւ յստակօրէն ըսաւ.

— Աշոտն այլեւս մեռեալ մըն է:

Սամուէլ սեղմեց իր ակռաները եւ մեղմօրէն քթթեց աչքերը:

— Անձնասպա՞ն եղաւ, հարցուց ան՝ դողդոջուն ձայնով մը:

— Ոչ, պատասխանեց զօրապետը, մեռաւ դահիճներու սուրերուն տակ:

Սամուէլ արագօրէն դարձաւ իր զինուորներուն, նշան ըրաւ որ բերեն իր ձին, ու յետոյ ըսաւ զօրապետին.

— Հոս տասնեակ մը մարդ թողունք եւ թող կրակի տան այս անիծեալ տունը: Մնացեալները՝ ետեւէս, օ՛ն, դէպի Սրէտէց:

Ու հեծաւ իր ձին եւ սուրաց դուրս՝ ամրոցին լայնօրէն բաց դռնէն:

Ու Սամուէլ, յառաջացող գիշերուան մէջ քշելով իր ձին, ախոյր արագօրէն ու պայրոյթով սրբեց արցունքները, որոնք կը թրջէին իր սածգուած այտերը…

ՏԻՄԻԹԸ ԹԱԼԷՎ

Թարգմ. ՍՈՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ՎԵՆԵՏԻԿԸ

— . —

Վենետիկ՝ ասնջող ու երջանկացնող երազներու քաղաք: Փոքրիկ Հայաստան մըն է այս օրերս:

Ամէն կողմ, ամէն անկիւն աղմկարար ու վառվռուն Արմէններ, սիրուն Ամենահիներ, քայլիկներ անուշ:

Ս. Մարկոսի հրապարակը: Սրահ մը անզերազանցելի ուր ժամերը կը սահին աննշմարելի կերպով, իսկ ժամանակի գաղափարը, աշխարհը կը կորսուին, եթէ բախտը ունիս նայուածքը թաղելու Հայուհիի մը երազկոտ աչքերուն մէջ…:

Հայկական համերգ, քաղաքային երաժշտութեան խումբով: Հայկական խմբերգներ «Կիլիկիա» երգչախումբով: Ծափեր, կեցցէներ, խանդավառութիւն

Հարիւրամեակը կը տօնուի Մուրատ Ռաֆայէլեան վարժարանին:

Վանք: Ս. Ղազար:

Հանդիսաւոր անվերջ եկեղեցական արարողութիւններ, օրհնութիւն ամէնուն ու ամէն կողմ: Բաշխուած օրհնուած խաղողի ի մխիթարութիւն հաւատացեալներու եւ ի դոհունակութիւն որկրամոլներու…:

Վարժարան: Մուրատ-Ռաֆայէլեան: Մանկական անուշ, խօլ աշտերական դասե յիշատակներ: Ես ու գեռ նախկին աշակերտներու, խումուած բարեկամ Իտալացիներու ու հայրենակիցներու: Տեսչութիւն ու աշակերտութիւն պատրաստութեան մէջ: Հարիւրաւոր հեռագիրներ շնորհաւորութեան ու մաղթանքներու:

Բացուած վարժարանի հանգուցեալ դաստիարակներուն ու աշակերտներուն նուիրուած յուշարձանին, ի ներկայութեան Թագաւորական ընտանիքի ներկայացուցիչ Ձեռնովայի դուքսին, Պապի ներկայացուցիչ կարդինալ Թիամէբանի, Վենետիկի պատրիարքին, պետական, Փաշական ու մշակութային հաստատութիւններու ներկայացուցիչներուն:

Զինուորական նուագ, դրօշի օրհնութիւն, ճառեր անդին եւ չափէն աւելի երկար, յաղթութիւն, կազմակերպական պակասներ

Մեկնում Վենետիկէն, վերադարձ դէպի իրականութիւն, դէպի Միլանօ: Խորտակուած երազներ որ մեռնիլ չեն ուզեր, կարօտ հայրենիքի ու սիրոյ:

Ա. ՍԱՐԵԱՆ

ՀԱՅ ԱՇՈՒՂԻ ՄԸ ԵՐԳԸ

— • —

Անմահ էակ, եթէ բաժնած ես
Սէրը՝ զոր դու ինձ, ա՛յնքան
ջերմաջէս
Ցայտնեցիր վաղուց, եւ զիս ալ քեզ
Գգուանքներովդ շինեցիր գերի.
— Եթէ շրթունքներդ, որոնցմէ ես
յար
Անկուշտ ծծեցի կենսատու նեկտար,
Կը հզին հիմա օտար բերանի,
— Եթէ ծիւնազեղ թեւերդ հոյանի
Կը գրկեն նաեւ ուրիշ մէկ մարմին,
— Թո՛ղ, որ ա՛յլ եւս մնամ առանձին
Բաշխիմ մեկուսի անյայտ մէկ
անկիւն
Եւ հոն քոզ մտքովս սիրեմ օրն
'ի բուն
Յիշատակներովդ ապրիմ. մինչեւ որ՝
Հասնին օրերը կեանքիս անցաւոր…

— Սակայն դուն արդեօք, կարենա՞ս
պիտի
Հանգիստ վայելել այդ օտարոտի
Սէրը, որ զո՛ւցէ, ո՞վ գիտէ ո՞րչափ
Արդէն ուրիշներ՝ ըրու յուսախաբ…
— Պիտի կարենա՞ս մտքէդ զիս
հանել,
Եւ հանդարտ խղճով, քու ուխտդ
դրժել-?…

ԹՈՏԻԻՆ

(1) Աբրահամ Այվազեան իր «Շար Հայ կենսագրութեանց» անուն աշխատութիւններուն մէջ կը յիշէ «Չէնճէ Պօղոսը», որ հայ աշուղ մըն էր, Թուրքերէն երգեր շինող ու երգող: Անոր այս երգը ձեռագիր կը մնայ հատորի մը մէջ: Թարգմանելով զայն, կը յանձնեմ զայն ուշադրութեանը Պ. Շաւարշ Նարդունիի, որ վերջերս «Վէմ» հանդէսին մէջ գրած էր հարթուրը աշուղներու մասին:

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԳԵՂՕՆ ԱՌ ՍՊԱՆԻԱ

— . —

Այս բանաստեղծութիւնը, օրուան արեւմտեան երգութիւններուն ամէն գրչեան ըլլար կարծես, գործն է քաթալան մեծ բանաստեղծին՝ Մարակալի:

Քաթալան նահանգը կը գտնուի Սպանիոյ հիւսիս-արեւելեան կողմը, ունի իր առանձին լեզուն: Քաթալան լեզուն տարբեր է Քասթիլլանցիներու լեզուէն եւ իր ծագումը կը հասնի մինչեւ Թ. դար, սակայն ԺԹ. դարուն է որ այդ գաւառաբարբառը հասաւ իր գեղեցկութեան: Պարսելոնայի եւ Պալէարեան կղզիներու բանաստեղծները այդ լեզուին տուին քերթողական ջերմութիւն մը, Միջերկրականեան երկինքի լոյսը, քաթալան գեղուհիներու եղջին հնչեղութիւնը: Բազմաթիւ են այդ բանաստեղծները, բայց անոնց մէջ գեղեցիկ խոյանքով մը կը բարձրանայ Մարակալը, ծնած 1860ին, մեռած 1911ին: Ունի քերթուածներու հատորներ, Նիցչէէն եւ Կէօթէէն թարգմանութիւններ եւ հրապարակագրական բազմաթիւ յօդուածներ:

Մտիկ ըրէ, Սպանիա, մտիկ ըրէ ձայնը զաւկիդ, որ քեզի կը խօսի լեզուով մը Քասթիլանցիներու բարբառէն տարբեր:

Քեզի կ'ուզղեմ իմ խօսքս լեզուով մը որ ինծ տուաւ այս կարծր հողը:
Շատ քիչ խօսած են քեզի այս լեզուով, շատ են խօսած քեզի միւս լեզուով:
Շատ խօսած են քեզի Սագունտացիներու մասին, անոնց որ կը մեռնին յանուն հայրենիքի փառքերուդ եւ յիշատակներուդ*:
Մահու փառքեր եւ յիշատակներ: Եւ դուն տխրագին կեանք մը ունեցար:
Ինչո՞ւ թափել արիւնդ, կարծես անօգուտ բան մը ըլլար:
Ես կ'ուզեմ քեզի խօսիլ ուրիշ եղանակի մը վրայ.—
Արիւնը որ երակներու մէջ կը գտնուի, կը կոչուի կեանք,
Կեանքը անոնց որ են, անոնց որ պիտի գան:
Արիւնը որ կը թափուի, կը կոչուի մեռած արիւն:
Դուն շատ մտածեցիր պատուոյդ մասին, բայց ոչ այնքան կեանքիդ մասին.
Դուն զաւակներդ կը ղրկէիր դէպի ողբերգական մահ,
Դուն կը գոհանայիր մեռելական պատիւներով:
Քու տօներդ, ո՞վ տխուր Սպանիա, թաղման արարողութիւններ էին.
Ես տեսայ նաւեր, որ մեկնեցան զաւակներովդ, իրարու վրայ խառնուած, մահուան սահմանուած:
Անոնք կ'երթային արկածախնդրութեան, ու կը ժպտէին:
Իսկ դուն, ծովուն եզերքը, կեր.ցէիր խենթի պէս:
Ո՞ւր են նաւերդ, ո՞ւր են զաւակներդ:
Հարցո՛ւր արեւմուտքին, հարցուր ծովուն ալիքներուն:
Կորսնցուցի՛ր դուն զանոնք, հիմա ոչ ոք ունիս:
Սպանիա՛, ինքնամփոփուէ՛ եւ լաց մօր մը պէս:
Խօսիր տուր բոլոր քու ցաւերդ:
Թող այդ արցունքներդ քեզ արգասաւոր, զուարթացնեն, կենդանացնեն:
Մտածէ կեանքին մասին, որ կը խլրտի կողերուդ մէջ:
Բարձրացո՛ւր ճակատդ եւ ժպտէ երկնքի եօթը գոյներուն:
Սպանիա, քեզի կը կանչեմ եւ քեզ չեմ տեսներ ոչ մէկ տեղ:
Չե՞ս լսեր ձայնս, որ կը բարձրանայ նետողներէն:
Չե՞ս հասկնար այս լեզուն, որ քեզի կը խօսի վտանգի պահուն:
Ինչ, չե՞ս ճանչնար զաւակներդ:
Մնաս բարո՛վ, Սպանիա՛:

* Տառաճանելի պաշարումէ մը վերջ, Աննիբալ զրաւեց Սագունտը, բնակչութիւնը այրէ անձրեւ եւ քաղաքը կործանեց:

ՄԻՋՔԻԵՒԻՉԻ ՎԱԽՃԱՆԸ

— . —

Լեհական թերթ մը կ'ապացուցանէ թէ Պոլսոյ մէջ կը թողու այն ասանդութիւնը թէ Միցքիեւիչ զոհ գնաց ժանտախտի, Պոլսոյ մէջ:

Բայց նախ ներկայացնենք լեհ մեծ բանաստեղծին կեանքը.—

Ադամ Միցքիեւիչ ծնած է 1798ին Լիթուանիական նահանգի մը մէջ: Կը սկսէր փոքր ազնուականութեան ընտանիքէ մը: 20 տարեկան հազիւ կար, երբ բուռն սիրով մը կապուեցաւ աղջկան մը: Այդ սիրահարութիւնը աւելի եղաւ որ իր մէջ արթննայ բանաստեղծը,— Մարիլա անունին տակ երգեց իր սիրականը: 1819ին ուսուցիչ նշանակուեցաւ Քովնոյի գիմնազիոնին, իսկ 1822ին հրատարակեց իր քերթուածներուն առաջին հատորը: Տարի մը վերջ լոյս կ'ընծայէր Գեղօն Երիտասարդութեանը, որ այնքան աղմուկ հանեց: Ուսա կառավարութիւնը կասկածով կը նայէր Միցքիեւիչի գրգռած ժողովրդականութեան, մանաւանդ անոր ազգայնական գաղափարներուն: Ի վերջոյ աքսորեց զայն Ռուսիոյ ներսերը: 1827ին լոյս տեսաւ Միցքիեւիչի մէկ նոր գործը, Քոնրատ Վալէնրոտ, որ կոչ մըն է ապստամբութեան: Այս ընթացքով, Միցքիեւիչ չէր կրնար անպատիժ մնալ Ռուսիոյ մէջ: 1829ին կը մեկնի արտասահման, կ'այցելէ Գերմանիա, Իտալիա, յետոյ կ'անցնի Փարիզ: Ժամանակ մը կը դասախօսէ Լօզանի համալսարանին մէջ: 1840ին կը հրաւիրուի Փարիզ, իբրեւ դասախօս սլաւական լեզուի եւ գրականութեան, Քոլէժ տը Ֆրանսի մէջ: Սակայն կասկածելի ազդեցութիւններու տակ իյնալով, վերջ կը տրուի իր պաշտօնին: 1848ին կ'անցնի Իտալիա, ուր կը յաջողի կազմակերպել լեհական լեգէոն մը: Ետոյ Նափոլէոն Գ.ի կողմէ կը ղրկուի Պոլիս, ուր կը մեռնի 26 Նոյեմ. 1855ին խորհրդաւոր պարագաներու տակ:

Վարշաւայի գրական թերթերէն մին կը հրատարակէ լեհ զօրավարի մը յուշերը: Զօրավարը կը պատմէ թէ 26 Նոյեմբերին, առաւօտուն, այցելութեան կ'երթայ Միցքիեւիչի, զոր կը գտնէ անկողինին մէջ: Հիւանդը սաստկապէս կ'անցընէ օրը, եւ իրիկուն կը մեռնի: Լեհ բժիշկ մը կը կանչուի՝ տակաւին չմեռած: Սակայն բժիշկը կը մերժէ, աւելցնելով թէ ժանտախտով վարակուած հիւանդի մը բժշկութեան համար բան մըն ալ չի կրնար ընել: Երբ շատ կը խնդրեն, կը պատասխանէ.

— Եթէ ուրիշ հիւանդ մը ըլլար, յօժարութեամբ կուգայի: Բայց Միցքիեւիչ հանրածանօթ դէմք մըն է: Անկարելի է դարմանել, վախնամ՝ վերջը ըսեն թէ ես մեռցուցի…

Այն ատեն լեհ զօրավարը, որ անձամբ գացած էր բժիշկ կանչելու, ատրճանակը կը հանէ եւ կ'ըսէ.— Եթէ չգաս, լաւ պէս կը սպաննեմ քեզ:

Բժիշկը սարսափած՝ ճամբայ կ'ելլէ: Միցքիեւիչի տունը հասած ժամանակ, հիւանդը իր հոգին հետ կը կռուէր: Բժիշկը կ'ուզէ ժամանակ շահիլ զանազան խօսակցութիւններով, եւ դարձեալ կը կրկնէ.

— Ինչո՞ւ բերիք զիս, յոյս չկայ, պիտի մեռնի, վերջն ալ պիտի ըսեն թէ ես թունաւորեցի…

Լեհ զօրավարին յուշերուն մէջ աւելի տեղեկութիւն կամ մանրամասնութիւն չկայ: Սակայն բժիշկին ընթացքը կասկած կը ներշնչէ,— թերեւս գիտէր թէ ի՛նչ դաւեր սարքուած էին մեծ բանաստեղծին շուրջ:

Այդ տեսակ վախեր կայի՞ն:

Միցքիեւիչ Պոլսոյ մէջ կ'աշխատէր լեհական կամ հրէական դասին համար: Թէեւ եկած էր սլաւական քաղաքակրթութիւնը ուսումնասիրելու, բայց լեհական շրջանակներու մէջ իր միակ մտահոգութիւնն էր պայքարիլ լեհաստանի ազատագրութեան համար: Թուրքիա այդ օրերուն հրէական լեգէոն մը կազմակերպած էր,— Միցքիեւիչ կը խորհէր թէ հրէական լեգէոնով մը կարելի էր կռուիլ Ռուսիոյ դէմ՝ ազատագրելու համար իր հայրենիքը: Քանիցս խօսած էր Սատըք փաշայի, որուն վրանին մէջ կը բնակէր շատ անգամ: Սակայն Թուրքիա ուրիշ հոգեր ունէր այդ շրջանին,— եւ զինական խնամ անձկութեան մը մատնուած, բանակցութիւն կը վարէր՝ փոխատուութիւն կնքելու համար Ռոշիլտի հետ: Ռոշիլտ պատրաստ էր փոխատուութեան, բայց կ'ուզէր որ Երուսաղէմը տրուի իրեն, իշխանապետութիւն մը հաստատելու համար այնտեղ: Ֆրանսա բուռն ընդդիմութիւն մը ցոյց կու տար:

Այս պարագաներէն անկախ, Ռուսիա եւս մօտէն կը հետեւէր Միցքիեւիչի շարժումներուն, անոր ազատագրական գաղափարներուն, լեհական լեգէոնի կազմութեան փորձերուն եւ հրէական շրջանակներու մէջ համահրէական քարոզութիւններուն:

Եւ երբ, մէկ օրուան մէջ, տասապագին հիւանդութենէ մը վերջ, Միցքիեւիչ կը մեռնէր յանկարծ, լեհական թերթը տրամաբանական կը գտնէ ենթադրութիւնը թէ լեհ բանաստեղծը թունաւորած է:

«ՍՏՈՒԳԱԲԱՆԱԿԱՆ ԲԱՌԱՐԱՆ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ»

— . —

Հոլանտական քաղաքի մը, Լայտէնի հրատարակչական տունը ձեռնարկած է պրակ առ պրակ տպագրելու Պետրոս Քէրքեթէճեանի Ստուգաբանական Բառարան Հայերէն Լեզուի հսկայ աշխատութիւնը:

Մեզի ղրկուած է, նմոյշի համար, պրակ մը այս աշխատութենէն, որ կը վկայէ հեղինակին տարիներու յոգնութեան մասին, այլ մանաւանդ լեզուէ լեզու համրորդելու գժուարութիւններուն մասին Ամբողջական գործը կը բաղկանայ (տակաւին չէ աւարտած) 1000 էջերէ: Քննութեան առնուած են 10,000 բառեր— արմատ՝ 19000 ստուգաբանական յօդուած: Գրպառումներ կատարուած են հին ու նոր, արեւելեան եւ արեւմտեան բազմաթիւ լեզուներ,— տպագրութեան գժուարութիւնը ցոյց տալու համար աւելցնենք որ ամէն օտար բառ գրըուած է նոյն լեզուին տառերով, եբրայերէնը եբր. տառերով, արաբերէնը արաբ. տառերով, զենտերէնը՝ զենտական տառերով, յունարէնը՝ յունական տառերով, եւ այսպէս բազմաթիւ լեզուներով եւ բազմազան տառերով: Տառերու միւզէ: Գրեթէ նման Փրոֆ. Աճառեանի Արմատական բառարանին:

Պետրոս Քէրքեթէճեան, ծնած է Պոլիս 1840ին եւ մեռած 1909ին: Իր մէկ աշխատանքն է, Հայկ, որ հրատարակութեան կուտայ բառարանը: Քէրքեթէճեան ծանօթ է նաեւ իբրեւ հեղինակ Թուրքերէն լեզուի ստուգաբանական բառարանի մը, որ շատ գնահատուած է Թուրքերու մէջ:

Այս աշխատութիւնը, սակայն, լաւ կ'ըլլար մաանազէտ աչքէ մը անցընել նախ քան հրատարակութիւնը: Ոչ իր աշխատանքը կը հասկնայ գործէն, ոչ ալ տպագրիչը,— ահա թէ ինչու ուղղագրական սխալներ կան, որոնք ապահովաբար արդիւնք են անփութութեան, բայց աններելի՝ այսպիսի գործի մը մէջ:

Նմոյշ մը տալու համար այս գործէն, կուտանք Աստուած բառին ստուգաբանութիւնը (արաբական եւ յունարէն բառերու արտասանութիւնը գրած ենք Հայերէն տառերով, միւսները պահեցինք անփոփոխ) —

ԱՍՏՈՒԱԾ (հեթիթերէն) աթու = մեծ, եւ ուաս — վերջադիր ածանց, նոյնպէս աթու — ի — ուաս = մեծը: Եռագիրն D. V. Z. է արմատ անուան Աստուծոյ ի բազում աշխարհս արեւմտից: Իսկ սեմական յահ (եւ յոգնի՝ էլ - յահ) անուն գծագումն ի Թիպէթական Lha բառէ որ է = Dieu: Թրքական բէկէյի Աէկկադեան Dingiri բառէն է սերեալ, որոյ այլ ձեւ գտանի ի Մողոլեանն tagri = Dieu: Չինականն thian ցուցանէ զերկին, եւ զնոյն բերէ զիմաստ՝ որպէս հելլենականն ուրանոս = 1.— երկինք, 2.— Երբոսի եւ Գայայի որդին: Դիտելի է զի 'ի բազում գաւառաբարբառս միջին Ասիոյ՝ tanri նշանակէ երկինք: Համեմատես եւ զզանդական ատր—վար, ատր-վանո, ատր-օվխուրուս, — ատր = մարմին, եւ վիսա—արձակել: Պահլաւերէն՝ ատր-վիհար: Աւէ Oppert,— Զանգերէն «Ահուրա մազ-տաօ» կը համապատասխանէ Վեդաներու «Ասուրա վեդասին», պարսկական ձեւը, զոր Անքըթիլ կարդացած է Անհումա, ձեւաջեղծուած է եւ դարձած Հուոմազդ, ր տառը ն-ի փոխուելով: Բաղդատես նաեւ զԹեոս որ հնչի tauth եւ համանիշ է ընդ taouz Տիւրգեաց եւ ընդ toth կամ tauth Եգիպտացւոց: (Չինարէն՝ taotaï = նահանգապետ):

ԴԵՐԱՍԱՆ Ա. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

— . —

Թիֆլիզի մէջ մեռաւ ծանօթ դերասան Արշակ Յարութիւնեան:

Ծնած էր 1869ին: Իր կրթութիւնը ստացած էր Ներսէսեան վարժարանին մէջ: Պետրոս Ադամեանի ներկայացումներէն ազդուած, կը նուիրուի բեմին, կը մտնէ Գէորգ Չմշկեանի եւ Տէր Դաւթեանի խումբերուն մէջ: Շուտով ժողովրդական անուն մը կը դառնայ, մանաւանդ իբրեւ լաւագոյն դերակատարը Սունդուկեանի գործերուն (Պէպօ, Զիմզիմով, Զամբախով): Խաղացած է նաեւ դասական գործեր՝ Օթելլօ, Համլէթ, եւայլն: Մասնակցած է Ադամեանի ժողովրդական թատրոնին, Աբասեան թատրոնին, Զուբալովեան ժողովրդական տան: Շրջած է ռուսական քաղաքներու մէջ, ինչպէս Իրան եւ Պոլիս, մեծ յաջողութիւն գտնելով:

չոքենք այլեւս, մատներով մազ կը սանտրենք, ափերով վրայ-գլուխ վրձին կ'ընենք, ալ չենք նստիր ու արդուկները չառնին, կը ժպտինք, կը խնդանք:

— Կեցցէ՛ս, պահապանոյակա՛ն

Ժողովուրդն ալ, որ մեզի հետ կը գաղթէ, կը փափաքայ նախանձով մը.

— Պարոններ քաղաք կ'երթան:

Մեր մտքին մէջ պատրաստ են նոյն իսկ ողջոյնի բառաձեւերը, զորս պիտի գրենք Նափոլիէն, աղուոր քարթերու վրայ:

Անհամբեր կը սպասենք:

Ահա մեռելն է, որ վար կ'իջեցնեն:

Բայց իրիկուան էարքէն, մո՞ւթ:

— Ընկեր պահպանողական, գիտա անգամ մըն ալ տեսիր աս քու օգնական նաւապետդ:

Լուր կուգայ, որ առաւօտ կանուխ արտօնութիւն պիտի տրուի ցամաք ելլելու Բարի՜ նաւապետ, ի՛նչ լաւ է խորհեր, առաւօտ կանո՛ւխ ցամաք պիտի հանէ մեզ, որպէսզի լաւ ուսումնասիրենք Նափոլին, լուս-աչքով:

Կը պառկինք, կը քնանանք մեր քիթը անկած Նափոլիի երկինքին.

… Հրաշալի՜ արշալոյս մը ծովուն վրայ: Մթնշաղին մէջ, բայց մթնշաղին մէջ… ծովուն պատասարը միայն Ո՛ւր է Նափոլին:

— Պահպանողակա՛ն, տեսա՞ր Նափոլին, լուս-աչքով ուսումնասիրեցի՞ր քաղաքը.

Կատղած են տղաքը, բոլորը:

— Մեզ Նափոլի վերադարձուր շուտով, կը պոռան տղուն:

— Ալ մաքսաւորի պիտի չուտեմ, ոչ պահպանողականի ձեռքով, ոչ ալ օտարի, կ'ըսէ ընկեր մը:

Օ՛ տղու արկածախնդրութիւն, ինչո՞ւ անգի տուեր սակայն:

Հեռու ենք Նափոլիէն, շատ հեռու: Նաւը ճամբայ էր ելեր կէս-գիշերին: Անծիր ծովուն մէջ ենք դարձեալ:

Հրաշալի ծով մը սակայն: Կարապ է, կ'ըսէ մեր գաղթական ժողովուրդը:

Ու վերստին կը սկսին զուարճութիւնները, մխոսութիւնները, երգերը, նուագարանները.

Հա՛ ճիճիմ, հա՛ ճիճիմ…

Կամուրջին վրայ տղայ կը խաղցնեն:

Սիրուհի՜ս, քեզ համա՜ր…

Այրած սիրտ մը կ'երգէ հիացիկ կիներու շրջանակի մը մէջ:

Երկու հատը տաս փարա,
Իքի թանէ օն փարա…

Կամաւոր փերեզակ մըն է, երգելով կը պարէ՝ ձեռքը քանի մը գոյնզգոյն խոնջան:

Այսպէս մէկը իր վարժապետը կը կարկէ, միւսը հրեայի պէս աղօթք ծախելու ձեւեր կ'առնէ, ուրիշ մը անհամբեր կ'ըլլայ սրբուայրի կը մխիթարէ, աղայ մը եպիսկոպոսի կերպարանափոխուած՝ իբրեւ պատարագիչ կը բարձրանայ նաւապետին սանդուղէն, — խաղաղաց խաղին, ծծող եւ քըզ: Քիչ յետոյ վերէն քարոզ կը կարդայ:

Մեծամասնութիւնը երիտասարդ է, սակայն կան նաեւ պառաւ կիներ, որոնք կը գայթակղին ու կը նեղանան:

Եւ ահա ձայնաւոր երիտասարդ մը, մինչեւ նաւապետին խցիկը բարձրացած, Ալլահ Էքպէր կը կարդայ հրաշալի եղանակով մը: Պահ մը կը լռեն բոլորը, անակնկալ այս ձայնէն ու երգէն հին յուշեր արթնցած: Բայց յանկարծ կը վերսկսի աղմկարար աղմուկը…

Առտու մը, կանո՛ւխ, Մարսիլիոյ փարոսները լուսեղէն շեղբ մը զարկին մեր նաւուն: Ուրիշ փարոս մը, ոսկեղէն թեւերը տարածելով անհունութեան մէջ, կը դառնար ինքն իր վրայ մէջլէվիի մը նման

Մարսէյլ կ'իջնենք, — մեզ կը պարպեն ոչխարի նման:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ուժերը, իրենք զիրենք պաշտպանելու համար կարմիր քառօին դէմ»:

*** Ուրիշ աղբիւրի մը համաձայն, խորհրդային զինուորացուներու տարիքը 19ի իջած ըլլալով, զինուորական գործավարութիւնը հրամայած է նոր զօրանոցներ շինել արեւմտեան սահմանագլուխին վրայ, մէկ միլիոն զինուոր տեղաւորելու համար յառաջիկայ աշնան: Հնգեւամեակի չորս նոր գունդեր պիտի տեղաւորուին Լէնինկրատի մէջ եւ քանի մը օդակայաններ պիտի հաստատուին Մոսկուայի արեւմտեան կողմը: Համաձայն պաշտօնական վիճակագրութեանց, այս տարի խորհրդային օդանաւերու արտադրութիւնը 72 առ հարիւր աւելի եղած է, բաղդատելով անցեալ տարուան հետ: Այնպէս որ, օդանաւային գործակալը պաշտօնապէս յայտարարած է թէ շատ չանցած խորհրդային օդատորմիղը նոյնքան զօրաւոր պիտի ըլլայ որքան միւս բոլոր երկիրներու միացեալ օդատորմիղները: Կառավարական շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ օդանաւային այս վիթխարի ուժին շնորհիւ եւ անոր վրայ բարդելով ցամաքային բանակը, Ռ. Միութիւնը կրնայ անպարտելի համարուիլ:

*** Մոսկուայի եւ Մատրիտի գերմանական դեսպանները բողոքեցին անթելով եղած հակագերման քարոզութեանց դէմ:

*** Գերմանական մամուլը իր քննադատութեանց մէջ կը մեղադրէ նաեւ Ֆրանսական կառավարութիւնը, դիտել տալով թէ երկդիմի դիրք մը բռնած է եւ կը քաջալերէ Մոսկուան: «Քամէ-րունի միջադէպը կ'ապացուցանէ թէ սպանիական կառավարութիւնը ապահոված կը համարի իր Փարիզի բարեկամներուն աջակցութիւնը: Կը հետեւի թէ գիտնալով Ֆրանսական կառավարութեան նպատակներն ու դիտումները, սպանիական կառավարութիւնը կը խնդայ Փարիզի չէզոքութեան ճիգերուն վրայ: Մինչ Ֆրանսայի արտաքին նախարարութիւնը վրդովիչ ծանուցագիրներ կ'ուղղէ Եւրոպայի «քաղքենի» կառավարութեանց, միւս կողմէ հաւաստիքներ կը տրուին թէ երբեք չպիտի վտանգուի սպանիական համայնավարութեան ընծայուած աջակցութիւնը»:

50,000 սպաննուած, 60,000 որբ, 25,000 այրի

Կռիւները կը շարունակուին կատաղօրէն

Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմին առաջին ամիսը լրացաւ Օգոստոս 17ին: Այս առթիւ հրատարակուած տեղեկութիւններու համաձայն, այդ մէկ ամսուան ընթացքին սպաննուած են 20,000 հոգի՝ կառավարութեան ճակատէն, 30,000 հոգի՝ ապստամբներէն: Զոհերուն մէկ հինգերորդը երիտասարդներ են: Այրիներու թիւն է 25,000, որբերու թիւը՝ 60,000:

Եւ դեռ սպանդը կը շարունակուի, աւելի կատաղի թափ ստանալով մէկ օրէն միւսը:

*** Կառավարական զեկոյցի մը համաձայն, բանակը յաջողութիւն մը շահած է Մատրիտի շուրջը, բայց ապստամբները կը հերքեն: Յարձակումները կը շարունակուին Իրունի դէմ: Ապստամբները նոր յարձակողական մը կը պատրաստեն Մատրիտի դէմ: Քսան հազար լեգէոնականներ յառաջ պիտի խաղան այսօր-վաղը: Ապստամբները անթելով մը կը հաղորդեն թէ գրաւած են 31 նահանգներ, իսկ Մատրիտի կառավարութեան ձեռքը կը մնան միայն 18 նահանգներ: Կառավարութիւնը կը տեղեկացնէ թէ իր զօրքը գրաւած է Քորտովան, իսկ ապստամբ հրամանատարութիւնը պնդելով իր յաղթանակներուն վրայ, կ'ըսէ թէ մինչեւ հիմա 200,000 հրացան հաւաքած է միայն Լոթրէյմասուրայի շրջանին մէջ: Վալենցիայէն հասած փախստականներ կը պատմեն թէ կարմիր պահակները կը շարունակեն իրենց բարբարոսութիւնները քահանաներու եւ մարսպետներու դէմ եւ թէ քաղաքին բնակչութեան երեք չորրորդը անհամբեր կը սպասէ ապստամբներուն ժամանման:

*** Պասքերու երկրին վարիչները (հիւսիսային Սպանիա) առժամեայ վինադադար մը կնքեցին: Կ'ըսուի թէ ծրագիր կ'որոճան, իրենց շրջանը չէզոք եւ ինքնավար հռչակելու համար: Պասքերը ջերմեռանդ կաթոլիկներ են, եւ այս կամ այն ճակատին վրայ կը կռուին պարզապէս իրենց ինքնավարութիւնը ապահովելու համար: Օվիէտոյի ապստամբները դիրք բռնած են յիմարանոցի մը եւ զօրանոցներու մէջ, կռուելու համար կառավարական զօրքին պաշարման դէմ: Կառավարական հանքագործները կ'ուզեն սովի մատնել զանոնք, փոխանակ գրոհ տալու:

*** Կառավարական բանակի կիներու զօրամասին միացաւ Քուպացի սեւամորթուհի մը, Ժոզէֆինա Տիազ, որ մասնակցած է իր երկրին յեղափոխութեանց:

*** Փախստականներ քստմնելի բաներ կը պատմեն կառավարութեան կուսակիցներու վայրագութեանց մասին: Պատմութեան մը համաձայն, Սպանիոյ կարմիրներու գեղուհին, «Միս Մորոն», որ միեւնոյն ատեն հռչակաւոր է իր վայրենի բնազդներով, աչքն ու տիրական դարձած է այդ քաղաքին (Սէվիլլայի մօտ): Կարմիրները հմայուած անոր գեղեցկութենէն, ազատ ասպարէզ տուած են: Արդ, այս աղջիկը Սանթա Քլէնա վանքը մտնելով, ամբոխն ալ ետեւէն կը քաշէ, եւ հանդիսաւորապէս հանրատուն կը հռչակէ վանքը: Ցետոյ սարսափահար մայրապետները կը թխուին առանձին խցիկներու մէջ, «այցելուներ ընդունելու համար»: Մայրապետները, 28 հոգի, ահռելի պղծութեանց եւ վայրագութեանց կ'ենթարկուին, իսկ հրէշ գեղուհին խցիկէ խցիկ պտտելով, կը հեգնէ զոհերը...

ՆՈՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

*** «Թայմզ»ի թղթակիցը կ'իմանայ թէ վերջին պահուն ձերբակալուած են նաեւ նախկին վարչապետ Րիքով, արհեստակցական Միութեանց նախագահը՝ Թոմսքի, «Իզվեստիա»ի խմբագիրը՝ Պուխարին, եւ հռչակաւոր Ռատէքը, որոնց մասին «յայտնութիւններ» կատարած էին ամբաստանեալները:

** Լուի տը Պրուքէր, ընկերվարական Միջազգայինի նախագահը, «Փօփիւլէռ»ի մէջ քննադատելով Մոսկուայի դատավարութիւնը եւ կասկածելի գտնելով եղած «խոստովանութեանց» վաւերականութիւնը, կ'առաջարկէ միջամտել, օտար փաստաբաններ եւ թղթակիցներ ճարելով: Ուշ չէ՞: — «Փօփիւլէռ» այլեւս տեղ չի տար դատավարութեան հէքեաթներուն:

*** Սովետներու 17րդ արտակարգ համագումարը տեղի պիտի ունենայ Նոյեմբեր 29ին, Մոսկուայի մէջ: Օրակարգը — վաւերացնել նոր սահմանադրութիւնը:

ՋԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲՈԼՈՐ ԱԿՈՒՄԲՆԵՐԸ արգիլուեցան Յունաստանի մէջ: — Կառավարութիւնը նոր միջոցներ կը մշակէ, տրամին պաշտպանելու եւ ծախքերը կրճատելու համար:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ բուռն կռիւ մը տեղի ունեցաւ զինեալ Արաբներու եւ անգլ. ջոկատի մը միջեւ: Սպաննուեցան 15 Արաբներ: — Իրաքի արտաքին նախարարը Երուսաղէմ գնաց, հաշտութեան փորձ մը կատարելու համար:

ՊԱՆՔ ՏԸ ՖՐԱՆՍԸ Պոստօ փոխադրեց Լիլի մէջ ի պահ դրըուած արժեթուղթերը: Այս կարգադրութիւնը զանազան մեկնութեանց տեղի տուած ըլլալով, ելմտական նախարարութիւնը հանգստացուցիչ զեկոյց մը հրատարակեց:

Ներքին փոխառութենէն մինչեւ հիմա գոյացած է 3.200,000-000 ֆրանք:

ՏՕՎԻԼԻ մէջ ինքնաշարժի արկածի մը զոհ գնաց Հայ մը, գորհարավաճառ Թաշճեան, («Արաքս»), որ եղբօրը հետ խանութ մը ունէր նաեւ Փարիզի մէջ:

ԱՆԳԼԻՈՑ ԹԱԳԱՒՈՐԸ Քորֆու հանդիպելով, ողջունուեցաւ 30,000 Յոյներու կողմէ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Վանի Ծըխլա գիւղէն Տիկ. Զարուհի Մարտիրոսեան (ծնած Օտապաշեան): Իսկ տարի առաջ Երուսաղէմ կը գտնուէր՝ կը կարծուի թէ Գահիրէ մեկնած է: Հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ՝ Mme Veuve Lousso Maloyan, Puget sur Argent (Var) France: Եգիպտահայ թերթերէն կը խնդրուի արտատպել:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՏՐԱՄՎԱՅԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՈՒԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ ... 140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Պելճիքա, Զուիցերիա, Իտալիա, Պալքաններ.... 250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ .... 200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 25 ՕԳՈՍՏՈՍ
MARDI 25 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3200

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԱՐԻՒՆՈՏ ԽԵՂԿԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

«Իր պահանջեմ անխտիր գնդակահարել այս կատղած շուները»

Նոր ամբաստանեալներէն Թոմսքի անձնասպան եղաւ

Շաբաթ օր Մոսկուայի Գերագոյն Ատեանին բողջ. դատախազը, Վիշինսքի, կարդաց իր պահանջագիրը, որ տեւեց վեց ժամ: Շատ չծանրացաւ գեր-մանական Զեկային՝ Կէսթափոյի կատարած դերին վրայ. բայց մանաւանդ պէս յիշեց գերման գաղտնի ոստիկանութեան գործակալին, Թուքալեւսկիի պարագան, պնդելով թէ ան օգնած է կարգ մը ամբաստանեալներու, ի դիմաց Թրոցքիի.

Ցետոյ փաստաբանելով Խորհրդային Միութեան անտեսական եւ քաղաքական յաջողութիւնները, ըսաւ թէ ամբաստանեալները իրենց դաւադրութիւնը հիմնած ըլլալով ահաբեկչութեան վրայ, կը ներկայանան «իբրեւ ցած, ստոր եւ թշնամական ֆաշականներ, մարդկութեան մրուրը, իբրեւ հասարակ աւազակներ եւ ցագեանններ »: Նոյն ուժգնութեամբ ծաղկեց իւրաքանչիւրին եւ մանաւանդ Զինովիեւի եւ Քամենեւի ընթացքը, իսկ Սմիրնով կոչեց Թրոցքիի գործակալը Խ. Միութեան մէջ:

Տէր Վահանեան կը մարի, ուրիշ մը կը խնդայ...

Պահանջագրի առաջին մասին ընթերցման ատեն, ամբաստանեալներէն Տրայկէր, Ռայնկոլտ, Եվտոքիմով իրենց գլուխները ծռած էին. Տէր Վահանեան ուշաթափ դեմքին ինկաւ: Զինովիեւ երբեմն կը ծռէր գլուխը, բայց աւելի շատ մտացրիւ վիճակ մը ունէր եւ կարծես ներկայ չէր: Միւսները, մանաւանդ Քամենեւ, ուշադրութեամբ կ'ունկնդրէին, իսկ Օլպէրի երբեմն հեգնական ժպիտ մը կը ցուցնէր: Ոչ մէկը որ եւ է բան գրի առաւ: Երկրորդ մասին ընթերցման ատեն, որ տեւեց 3ուկէս ժամ, ամբաստանեալները մտացրիւ վիճակ մը ունէին, իսկ Յիրիդ Տավիտ կը քնանար:

Մոսկուայի գործակալութիւնը կ'ըսէ թէ ընթերցումէն վերջը ամբողջ սրահը միաձայնութեամբ ծափահարեց պահանջէ բոլոր ամբաստանեալներուն համար ...

Ցետոյ բողջ. դատախազը յայտարարեց.

— « Մենք մեր առջեւ ունինք վտանգաւոր ոճրագործներ, վարժմը չարագործներ, ապառածներ անգութ եւ անողորմ՝ հանդէպ մեր ժողովուրդին, մեր գաղափարներուն, մեր վարիչներուն, բովանդակ աշխարհի աշխատաւորներուն: Անկարելի է խնայել այսքան ննոց բշնամիներու: Ամբողջ ժողովուրդը կը ծառանայ, կը սարսռայ եւ կը զայրանայ անոնց չարագործութեանց առջեւ եւ ես, որ ամբաստանիչ կողմը եւ պետութիւնը կը ներկայացնեմ, իմ ձայնս կը միացնեմ խորհրդային քաղաքացիներու եւ բովանդակ աշխարհի աշխատաւորներու միլիոնաւոր ձայներու որոտումին եւ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՄ ՈՐ ԱՅՍ ԿԱՏՂԱԾ ՇՈՒՆԵՐԸ ԲՈԼՈՐՆ ԱԼ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԻՆ, ԱՌԱՆՑ ԲԱՑԱՌՈՒԹԵԱՆ»

Ամբաստանեալները իր հեծկլտան եւ աղաչ կը զգեն մահապատիժը...

Ցետոյ ամբաստանեալները հրաւիրուեցան իրենց վերջին խօսքն ըսելու: Բոլորն ալ «ձմերժեցին» փաստաբանի օգնութեան դիմել եւ օրինաւոր դատն մահապատիժը ... Մրաչքովսքի արտասուաշ խօսքերով յիշեց իր ընտանիքին յեղափոխական անցեալը, պատմեց թէ քաղաքացիական պատերազմի ատեն իր ձեռքով սպաննած է 14 ճերմակ սպաներ, ինչպէս եւ բազմաթիւ աւազակներ եւ քաղքենիներ. Ցետոյ փառաբանեց Սթալինը, «որուն ողորմածութիւնը հակառակ զինովիեւականներու պարտութիւնը վերջը եւ սորվեցայ սէրը». Վերջացնելով ըսաւ թէ դատախազը իրաւունք ունէր գնդակահարում պահանջելու

Իսմէ վերջ Եվտոքիմով երկար այլ անկապ ճառ մը խօսեցաւ, փառաբանելով Քիրովի յիշատակը եւ յայտարարելով թէ ինք սպաննեց զայն: Ապա մեղադրեց Զինովիեւը եւ Թրոցքին, «այս աւազակները», իբրեւ պատասխանատու ամբողջ գործին: «Թրոցքի պէտք է վերնայ մէջտեղէն, ինչպէս վերցաւ Աղեր «Մենք աւազակներ ենք, մարդասպաններ, ֆաշականներ, Կէսթափոյի գործակալներ;Շնորհակալութիւն դատախազին որ մեզի դէմ պահանջեց միակ արժանաւոր պատիժը »:

Տրայգէր ալ գրեթէ նոյն բաներն ըսաւ: Ռայնկոլտ բուռն ամբաստանութիւններ ուղղեց Զինովիեւի, Քամենեւի, Սմիրնովի եւ Թրոցքիի դէմ եւ դառնալով ունկնդիրներուն, ճարտասանական արտայայտութեամբ մը յայտարարեց թէ դատախազին եզրակացութիւնները կատարելապէս արդար են: Ճառը տեւեց մէկ ժամ. Աւելի պարզ եւ աւելի յուզիչ էր Պաքայեւի յայտարարութիւնը, որ յաճախ կ'ընդհատուէր յուզումէն: Ամբաստանեալը խոստովանելով իր մեղքերը, փառաբանեց Սթալինը, իր կարգին մեղադրեց իր մեղսակիցները եւ կոչ ըրաւ անոնց հին յեղափոխականի խիղճին, վերահաստատելու համար ճշմարտութիւնը «զոր քանիցս այլափոխեցինք մեր յայտարարութեանց մէջ» Ցետոյ ծանրով Զինովիեւի վրայ որ ինքն իր վրայ փլած էր, Պաքայեւ մեղադրեց զայն թէ մինչեւ անձնասպանութեան մղած է իր քարտուղարը: Ցետոյ յայտարարեց բոլորովին խորտակուած.

—«Թող դաժան ըլլայ դատապարտութիւնը, այդ կը պահանջէ արդարութիւնը ».

Վերջապէս ուրիշ ամբաստանեալ մը, Փիքէլ, քաղաքական ճառ մը խօսեցաւ ամբողջ 50 վայրկեան, Զինովիեւի գաղափարական սխալներու մասին եւ նոյնպէս ամբաստանեց իր ընկերները, – մանաւանդ Սմիրնովը, Զինովիեւը, Քամենեւը եւ Պաքայեւը: Այս առթիւ յուզումով յիշեց թէ 1923ին ինքն ալ դատախազ էր զինուորական ատեանի մէջ եւ թէ նախագահը նոյն մարդն էր, մինչ ինք իբրեւ ամբաստանեալ կը ներկայանայ այսօր Ցետոյ յանկարծ սկսաւ դովել նոր սահմանադրութիւնը : «Այն օրէն ի վեր որ կարդացի զայն, հասկցայ բոլշեւիկեան հոգին».

ԹՈԼՈՐՆ ԱԼ ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՆ

Գերագոյն ատեանը կիրակի գիշեր ժամը 2.55ին արձակեց իր վճիռը, ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏԵԼՈՎ բոլոր ամբաստանեալները:

*** Բ. Միջազգայինի (Աշխ. ընկերվարական) եւ Արհեստակցական Միութեանց վարչութիւնը հեռագիր մը ուղղած էին Խ. Միութեան վարչապետին, խնդրելով «դատական երաշխաւորութիւններ ընծայել, ամբաստանեալներուն արտօնելով պաշտպանուելու անկախ փաստաբաններ բանելու,չարձակել որ եւ է մահավճիռ եւ, ամէն պարագայի մէջ, չմերժել վերաքննութեան իրաւունքը»

« Փրավտա », կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, հրատարակելով այս տեղեկութիւնը, կը ձաղկէ հեռագրին հեղինակները (որ Պրուքէր, Ատլէր եւն.) եւ դիմումը կը նկատէ «կոպիտ սանձումին մը խորհրդային ատեանի իրաւունքներուն եւ պարտաւորութեանց դէմ»: Դեռ աւելին.— «Այս արարքը քաղաքական ցոյց մըն է ուղղուած Խ.Միութեան դէմ եւ պէտք է խարանուի բովանդակ աշխարհի բանւոր դասակարգին առջեւ: Տը Պրուքէր, Ատլէր եւ միւսները ձայն կը բարձրացնեն պաշտպանելու համար մարդասպաններ: Անոնք փաստօրէն խօսքեր կ'ընեն «դատական երաշխաւորութեանց » մասին: Խորհրդային դատարանը միակ արդար ատեանն է աշխարհի մէջ,միակը որ անկախ է քաղքենի դասին ազդեցութենէն , միակը որ հիմնուած է խորհրդային երկրի օրէնքներուն եւ միլիոնաւոր աշխատաւորներու կամքին վրայ»: Ամբողջ խմբագրականը չարադրուած է անարգական բացատրութիւններով :

*** Քամենեւ իր վերջին խօսքին մէջ ըսաւ.— «Գութ չեմ խնդրեր եւ իբրեւ կտակ երեք զաւակներուս եւ կնոջս կ'ուղղեմ հետեւեալ պատուէրը.— « Հետեւեցէք կուսակցութեան : Իսկ Զինովիեւ աւելի խորացնելով իր «խոստովանութիւնները», կուրծքը բացաւ եւ արդարութիւն խնդրեց պաշտպանելու իրեւ կեդրոնական դէմքը այս դաւաճանութեան: Խոստովանեցաւ թէ ինքն է գլխաւոր կազմակերպիչը Զինովիեւ - Թրոցքի խմբակին (1932), կազմակերպիչը այդ խմբակին ահաբեկչական գործունէութեան, սպաննելու համար Սթալինը, Վորոշիլովը եւ Քիրովը (սպաննուած) եւ ուրիշներ: «Կ'ընդունիմ իմ մեղքս իբրեւ գլխաւոր կազմակերպիչը Քիրովի սպանութեան: Անշուշտ պատմութեան մէջ իմ անունս չպիտի արձանագրուի անոնց քով որոնց արժանի էր ատեն մը, այլ Թրոցքիի անունին հետ: Բայց կը յուսամ թէ տեղ մը պիտի արձանագրուի թէ Զինովիեւ վերջին պահուն մեռաւ իբրեւ նախկին է ոչ թէ ներկայ թշնամի մը»:

Կարգը եկաւ երկրորդ շարքին...

Ամբաստանեալները իրենց յայտարարութեանց պահուն մեղադրեց կամ կասկածելի ներկայացուցած էին նաեւ հետեւեալ երեւելիները.—

1. Թոմսքի, Արհեստակցական Միութեանց երբեմնի նախագահը եւ Խորհրդային Միութեան ազդեցիկ դէմքերէն մէկը:

2 Քարլ Ռատէք, որ «Իզվեստիա»ի խմբագրականները կը գրէ, մինչ հրաւ հնազանդ գլուխ ծռելով Սթալինի:

3. Ալէքսիյ Ռիքով, գործավարներու խորհուրդին նախկին նախագահը (վարչապետ)

4. Պուխարին, երբեմն նախագահ Գ. Միջազգայինի (Զինովիեւէն վերջը), այժմ խմբագրապետ «Իզվեստիա»ի:

5. Ուկլանով, աշխատանքի նախկին գործավարը եւ նախագահը Մոսկուայի կազմակերպութեան:

6. Սոքոլնիքով, նախկին դեսպան Լոնտոնի:

7. Սերեպրիաքով, պաշտօնատար երկաթուղիներու :

Հրամայուած էր ասոնց մէկ մասը ձերբակալել, միւսները հարցաքննել եւ յետոյ որոշել. Թոմսքի լսելով այս լուրը, պետական Հրատարակչականի հաստատութեան մէջ, որուն վարիչն է, ատրճանակը քաշեց եւ անձնասպան եղաւ: Մոսկուայի հեռագիրը կ'ըսէ թէ անձնասպանութենէն առաջ Թոմսքի խոստովանեցաւ թէ 1929էն ի վեր հակայեղափոխական գործունէութեան նուիրուած էր.

ԱՐԻՒՆՈՒՈՒԹՑ ԿՌԻՒՆԵՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

ԽՐԿՈՒ ԿՈՂՄԵՐՆ ԱԼ ՏԵՂԻ ՉԵՆ ՏԱՐ

Անգլիական նաւ մը խուզարկուած

Քաղաքացիական պատերազմը կատաղօրէն կը շարունակուի Սպանիոյ մէջ: Ապստամբները կը ծանուցանեն թէ Զօր. Ֆրանքոյի բանակին երկու թեւերը միացած են Կրենատայի եւ Սէվիլլայի միջեւ: Կռիւները կատաղօրէն կը շարունակուին Քորտովայի շուրջը, ուր կառավարութիւնը յաջողութիւններ կը ծանուցանէ Սան Սէպասթիանոյի եւ Իրունի ռմբակոծութիւնը վերսկսաւ: Ապստամբները երէկ 21 օդանաւերով ռումբ տեղացին Մատրիտի վրայ: Կառավարութիւնն ալ կը խոստովանի թէ կռիւները կրնան շատ երկար տեւել: Ամերիկեան դեսպանը նոր ազդարարութիւն մը ուղղեց իր հպատակներուն, որպէսզի հեռանան Սպանիայէն, քանի որ կացութիւնը ծանրացած է աւելի քան երբեք: Զօրս միջնաբերդեր պաշարուած են, եւ ուտելիքի, ջուրի եւ ռազմանիւթի նեղութեան մատնուած: Երկուքը ապստամբական ամրոցներ են, Օվիէտօ եւ Քորտովա, միւս երկուքը՝ կառավարական, — Մալակա եւ Սան Սէպասթիանօ: Երկու կողմերն ալ տեղի չեն տար: Միւս կողմէ Ալքազարի մէջ 1500 ապստամբներ կը դիմադրեն վեց շաբաթէ ի վեր: Ապստամբները մինչեւ յաւտակ տեղեկութիւններ կը հաղորդեն անթելով: Վերջին գեկոյցի մը համաձայն, իրենց իշխանութեան տակ կը գտնուի Սպանիոյ գրեթէ 3/5 մասը: Անոնք գրաւած են ամբողջ հիւսիսային շրջանը, բացի հողաշերտէ մը Ատլանտեանի վրայ, Սան Սէպասթիանոյէն Խիժոն (Պասքերու երկիրը): Գրաւած են նաեւ ամբողջ արեւմտեան Սպանիան, Փորթուկալի սահմանին վրայ, եւ հարաւային շրջանը, բացի կիսալրջանակէ մը՝ Մալակայի նաւահանգստին շուրջը:

Կառավարութեան ձեռքը կը գտնուի արեւելեան Սպանիան, մէջն ըլլալով մայրաքաղաքը, ինչպէս եւ Կաթալոնիա, Ալիքանթէ, Վալենսիա եւ Պարչե -

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ)

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ՊԱՇՏՊԱՆԵՆ ՍԹԱԼԻՆԻ ԿԵԱՆՔԸ

ԴՌՆԵՐԸ ԻՆՔ ԻՐԵՆ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻՆ.— ՍԵՆԵԱԿԸ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԱԾ Է ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆ ԹԵԼԵՐՈՎ.— ԱՆՏԵՍԱՆԵԼԻ ՃԱՄԲԱՅԱՑՆԵՐ.— 12 ՊԱՀԱԿՆԵՐ՝ ՔՆԱՑԱԾ ԱՏԵՆ. ԵՐԲԵՔ ՊԱՐԱՊ ՎԱԳՈՆ ԱՌՋԵՒԷՆ, ԵՐԲԵՔ ԱԼ ԵՏԵՒԷՆ.— ԿԵՐԱԿՈՒՐՆԵՐԸ ՄԻՇՏ ԿԸ ՔՆՆԵՆ.—

«Սրթոէյ Էքսփրէս»ի թղթակիցը հետեւեալ գաղտնի տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Սթալինի կեանքին պաշտպանութեան մասին.—

Այս միջոցին ամբողջ աշխարհի մէջ չկայ մէկը որ այնքան զօրաւոր պաշտպանութեան տակ առնուած ըլլայ որքան Սթալին: Աւելի դիւրին է Լոնտոնի աշտարակէն գողնալ արքունի գոհարեղէնները քան Կարմիր Բռնապետին մօտենալ զարնելու առթիւն: Իր վրայ կը հսկէ բանակ մը իր հայրենակից Վրացիներու որոնք ուխտած են գիշեր ցերեկ պաշտպանել զինքը: Անտեսանելի ճամբաներ կը մտնեն, ո՛վ որ մօտենայ: Ելեկտրական զօրաւոր թելերու ցանց մը պաշարած է իր բնակարանը եւ ո եւ է անծանօթ եթէ մօտենայ կը մեռնի: Իր յարկաբաժնին դռները բռնակ չունին, այլ կը բացուին եւ կը գոցուին Սթալինի գրասեղանին վրայ դրուած ելեկտրական կոճակներով: Սթալին կը բնակի վեց սենեակէ յարկաբաժնի մը մէջ: Առաջ երբեմն ինքնաշարժով գիւղ կ'երթար Մոսկուայէն անցնելով: Փողոցներուն մէջ խռնուած բազմութիւնները, որոնց առջեւ պատուար կը կազմէին երեք շարք ոստիկաններ, կը դիտէին որ չքեղ ինքնաշարժին (Ռոլս- Ռոյս) պատուհանները շատ ծանր էին եւ թանձր: Անոնք միեւնոյն ատեն անթափանց են գնդակի համար, զրահապատուած ըլլալով ներսէն. Ամէն անգամ որ Սթալին դուրս կ'ելլէ ինքնաշարժով, Զեկայի հարիւրաւոր գաղտնի ոստիկաններ կը խառնուին բազմութեան մէջ, կ'ողջունեն եւ կը ծափահարեն ամբոխին հետ, բայց ամէն վայրկեան իրենց ձեռքերը կը պահեն ատրճանակի մը վրայ որ սովորաբար կախուած է անութի մը պատեանի մը մէջ, պատրաստ. պարպելու, ամենաթեթեւ կասկածի մը առթիւ:

Բայց այս օրերս Սթալին շատ քիչ անգամ կը հեռանայ Քրէմլինէն: Երբ առիպողական գործեր հարկադրեն դուրս ելլել, առջեւէն ոստիկաններ կ'երթան երեք ինքնաշարժներով, երեք ալ ետեւէն, իսկ 12 սպառազէն ոստիկաններ մեքենաշարժ հեծելանիւներով կը շրջապատեն զինքը թեւ առ թեւ.

Առաջ Սթալին կը սիրէր քալել Մոսկուայի փողոցներուն մէջ. բայց այժմ երբեք չերեւար ժողովուրդին մէջ: Իրեն համար մանրանկար քաղաք մը շինել տուած է Քրէմլինի մէջ. Հոն իր սեփական թատրոնին մէջ կը տեսնէ ռուսական պարախաղեր (պալէ): Միակ ունկնդիրը ինքն է, քանի մը մտերիմ բարեկամներով եւ խումբ մը զինուորներով որոնք միշտ պատրաստ կը պահեն սուինները: Նոյն իսկ կուսակցութեան անդամները պէտք է մասնաւոր արտօնագիր առնեն ներս մտնելու համար, գաղտնի ոստիկանութեան պետէն՝ Եակոտայէն

Այժմ շատ յոգնած կ'երեւայ կարմիր դիկտատորը: Այս տեւական պաշտպանութիւնը եւ հսկողութիւնը գէշ կ'ազդեն իր ջիղերուն վրայ: Առաջին շատ վարպետ էր ատրճանակի գործածութեան մէջ: Այժմ իրազեկներ կը փսփսան թէ ձեռքը նոյնքան ամուր չէ: Գիշերները ճամբակ խաղացած ատեն, ուր իր ընկերն է Քականովիչ, այնքան յաճախ չի շահիր որքան առաջ:

Երբ Սթալին անկողին կը մտնէ, 12 զինուորներ դրան առջեւ պահակ կը կենան սուինները ցցած: Կերակուրները կը քննուին Քրեմլին ղրկուելէ առաջ: Թունդ համեմուած ձուկը եւ գառնուկի կողիկը, իր ամէնէն սիրած կերակուրներէն երկուքը, տարրալուծման կ'ենթարկուին, իր առջեւ դրուելէ առաջ, թէեւ խոհարարը շատ հաւատարիմ Վրացի մըն է:

Երբ Սթալին կառախումբով կը ճամբորդէ, երեք պարապ վագոններ առջեւէն կը կապուին, երեք ալ ետեւէն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի «ՏՈՒՆ»Ը (Սեփական տպարան)

Հայրենակիցներ,

Տասներմէկ տարի անընդհատ հետեւած ըլլալով «Յառաջ»ի հրատարակութեան, իբրեւ բարեկամներ եւ ընկերներ, եւ շատերս ալ իբրեւ աշխատակիցներ, պարտականութիւն կը սեպենք նախաձեռնութիւն առնելու, «Տուն» մը ապահովելու անոր, սեփական տպարանով:

Այս նախաձեռնութեամբ, մեր գործունէութիւնը պիտի ըլլայ ոչ միայն ընդառաջ երթալ ընդհանուր բաղձանքի մը, որ չէշտուեցաւ «Յառաջ»ի տասնամեակին բոլորման առթիւ, այլեւ զօրկ տալ հայկական մամուլի զարգացման, այս օտար ափերուն վրայ:

«ՅԱՌԱՋ» լման տասներմէկ տարի դիմամարտեց բոլոր խոչընդոտներն ու տագնապները, շնորհիւ իր խմբագրութեան եւ վարչութեան, աշխատակիցներուն եւ աշխատաւորներուն անվհատ եւ տոկուն ճիգերուն, եւ այսօր հպարտութեամբ եւ աւելի ինքնավստահ կը շարունակէ իր ճամբան: Այս յարատեւութենէն վերջ, ան պէտք էր ունենար իր սեփական տպարանն ու խմբագրատունը, բոլոր յարմարութիւններով, որպէսզի կարենար երբեք չ բեռնցնել իր բեռը, զանց զարգանալ աւելի լայն պայմաններու մէջ:

Թերթը չունի որ եւ է միջոց, լրացնելու համար այս տարրական պահանջը: Եւ անոր բարեկամներուն կ'իյնայ աջակցիլ, համախմբուելով իրենց կարողութեան, որպէսզի գոյանայ նուազագոյն հիմնադրամը:

Ուստի կը հրաւիրենք «Յառաջ»ի բոլոր բարեկամները, դիւրացնել մեր գործը, անհատապէս կամ հաւաքաբար, ի հարկին կազմելով յանձնախումբեր կամ «Բարեկամներու Միութիւններ», համաձայն տեղական պայմաններու, Ֆրանսայի թէ արտասահմանի մէջ:

Նախաձեռնող յանձնախումբս սիրայօժար կ'ընդունի անդամակցութիւնը «Յառաջ»ի այն բարեկամներուն, որոնք կ'ուզեն գործնապէս աջակցիլ իր աշխատանքներուն:

Կը խնդրուի տրամադրուած գումարները ղրկել ԿՆԴՐ. ՑԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԳԱՆՁԱՊԱՀԻՆ, ուղղակի կամ «Յառաջ»ի միջոցաւ, եւ կամ վճարել տեղական յանձնախումբերու: Ցանկերը օրը օրին պիտի հրատարակուին:

ԿԵԴՐ. ՑԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Նախագահ՝ ՏՕՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ, փոխ-նախագահներ՝ Ա. ԽԱՏԻՍԵԱՆ եւ ՏԻԳՐԱՆ ԲԷԳԶԱԴԵԱՆ, գանձապահ՝ ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆ, անդամներ՝ Գ. ԲԱԼԱՅԵԱՆ, ՀՐԱՆԴ ՍԱՄՈՒԷԼ, Ս. ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ եւ Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ : Քարտուղար՝ ՀՐԱՆԴ ՎԻՇԱՊԵԱՆ:

ԳԱՆՁԱՊԱՀԻ ՀԱՍՑԷՆ.— Léon Babonian, 9, Rue Charlot, Paris (3):
ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ.— Հ. Վիշապեան, «Յառաջ»ի միջոցաւ:

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ

ՊԱՏՐԱՆՔՆԵՐ ԵՒ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ա.

Ընկ. Լ. Զօրմիսեան տեսակ մը առաքելութիւն կ'ուզէ կատարել: Տարի մը առաջ, այս թերթին մէջ, Հայ ժողովրդական Ճակատի մը կարելիութենէն ու բարիքներէն խօսեցաւ:

Անցեալ օր հարկ զատեր էր կրկին անդրադառնալ նոյն խնդրին:

Քանի որ կ'արծարծուի, փորձենք, առ ապարդիւն, կարծիքներու փոխանակութիւն մը:

Զօրմիսեան իր վերջին յօդուածով հասած է արագ մտանանկումով մը Ըսել կ'ուզեմ՝ ջանացած է ճշդել թէ գաղափարը՝ զոր մէջտեղ էր նետած՝ ընդունելութիւն գտա՞ծ է: Ու եկած է այն եզրակացութեան թէ՝ «դժուար է ճշդել գաղափարին գտած ընդունելութեան չափը՝ զանգուածներու կողմէն»:

Ինչո՞ւ,— հարկ էր որ Զօրմիսեան ճշդէր եւ այս պարագան: Վասնզի, գաղափարի մը «ընդունելութեան չափն» է որ կը բնորոշէ նոյն այդ գաղափարին ընդունելութեան չափը:

Զօրմիսեան յուսախաբ չէ, սակայն: «Մանր մունր նշանները» տեսած է ան «որոնք կարծել կու տան թէ մըտածումը անիրագործելի եւ անգործնական չէ»: Աւելին,— «Ու թէ՝ շատեր կան շէզոքներու եւ քաղաքական կազմակերպութիւններու մէջ՝ իբրեւ համակիր տրուած առաջարկին»:

Ես Ֆրանսա չեմ: Այս մասին առուգում ալ չեմ կատարած: Իմ այս հետաւոր անկիւնէս վստահօրէն կրնամ ըսել, սակայն, որ Զօրմիսեանի տպաւորութիւնը չի կրնար իրական ու թեան համապատասխան ըլլալ:

Ինչո՞ւ.

Եթէ իրապէս շատեր կան, որոնք քաղաքական կազմակերպութեանց մէջ են ու համակիր՝ տրուած առաջարկին, ինչո՞ւ, ուրեմն, այդ համակիրներ իր արտայայտութիւնը չեն րար մամուլին մէջ: Այդ «շատերը» ռամկավա՞ր են, հնչակեա՞ն, համայնավա՞ր, Դաշնակցակա՞ն,— բոլորը ունին իրենց կամ իրենց «մօտ» օրկանը, ու հարկ էր որ ցարդ այդ «շատերէն» քիչեր գոնէ արտայայտուած ըլլային: Մանաւորապէս մեր շարքերուն մէջ «ընդունելութիւն գտած գաղափար» մը չի կրնար պատենաւորուիլ: Իսկ Յուսաբեր միշտ բաց թողած է իր էջերը:

Ես կը հաւատամ, սակայն, որ չէզոքներ ըլլան որոնք ջերմօրէն համակիրն մէջտեղ դրուած առաջարկին:

Կը հաւատամ՝ իբրեւ բնորոշ արտայայտութեան մը՝ չէզոքներու հոգեբանութեան:

Մենք որ կուսակցականներ ենք ու, քուն իսկ այդ պատճառաւ աւելի մօտէն կ'ապրինք ճակատներու պայքարը, պէտք է մտածենք, սակայն, եւ ոչ թէ տրամադրութիւ, ու այս վերջին թօղլով անոնց, որոնք,— կը կրկնեմ,— հոգեկանօրէն մէկ ցանկութիւն ունին,— վերցուած տեսնել միջկուսակցական պայքարը:

Ինծի կը թուի, որ Զօրմիսեան շփոթած է անոնց տրամադրութիւնն ու իր մտածումը:

Մենք, ի հարկէ, մեր կարգին զերծ չենք այդ ցանկութենէն: Հայ իրականութեան մէջ ոչ մէկ կազմակերպութիւն միաճակատեան այնքան ցանկութիւն ու նոյն իսկ պատրաստակամութիւն ունի, որքան Դաշնակցութիւնը: Չեմ կարծեր որ Զօրմիսեան ներքնապէս այն համոզումն ունեցած ըլլայ, թէ «նոր» առաջարկ մը կը բերէ: Ցեղական կամ գաղութային հաւաքականութեան բանաձեւը տասը տարուան պատմութիւն է՝ մեր մամուլին մէջ:

Հանրային - քաղաքական կեանքին մէջ, սակայն, ցանկութիւնը ամէն բան չէ: Կազմակերպութիւններ եւ կուսակցութիւններ յաճախ ստիպուած են քալել իրականութեան հետ, իրականութենէն բխած եւ իրենց կամքը պարտադրող պայմաններուն հետ, քալեցնելով, կողմնակի ու ապարդիւն ձեւով, եւ իրենց ցանկութիւնը՝ որ յաճախ երբեք չի համապատասխաներ այդ իրականութեան եւ անկէ բխած պայմաններուն:

— Բայց, պիտի առարկէ ընկ. Զօրմիսեան, մենք քաղաքական համակարգութեան մը առաջադրութիւնը չենք գներ:

— Հապա՞:

— «Հայ աշխատաւորութեան հացի խնդիրը կը ներկայանայ այս երկրին մէջ, տեղացիին հաւասար աշխատանքի ազատութիւն եւ իրաւունք առանձնակալութեան մէջ, արտաքսման պատիժներէն զերծ մնալու մէջ, երկրին մէջ որեւէ տեղ կարենալ հաստատուելու մէջ»: (Ընդգծումը իմս է: Կ. Ղ.):

Բարի՛, շա՛տ բարի: Իրապէս՝ «անհասկնալի պիտի ըլլար, որեւէ տարակարծութիւն այս հարցին մէջ»:

Եւ, հետեւաբար, Զօրմիսեան «կը կարծէ թէ ուժերու կեդրոնացում մը այս նպատակին շուրջ դիւրին է»:

Ինչո՞ւ,— նորէ՛ն լուռ կ'անցնի Զօրմիսեան: Իսկ ես կը կարծեմ թէ այդ «ինչու»ին պատասխանը չափազանց անհրաժեշտ է: Հասկնալի, նոյնիսկ տրամաբանական էր որ ուժերու կեդրոնացում մը անհրաժեշտ ըլլար թերեւս եւ՝ ցանկալի: Բայց, զայն «դիւրին» նկատել, այն ալ տարուան մը գաղափարացանքէն վերջ՝ «միայն մանր մունր նշաններ» տեսնելէ յետոյ, կը մատնէ ոչ թէ իրատեսութիւն մը, այլ դրուած առաջարկին հանդէպ անփորձ կանխակալ նախապատուութիւն մը:

«Ֆրանսայի քաղաքական ու ընկերային կեանքի մէջ ժողովրդ. ճակատի յաջողութիւնները մեծ չափով ազդած են նաեւ Հայերու մտածողութեան վրայ: Այդ ազդեցութիւնը չէ որ կը զարմացնէ մեզ: Միջավայրին ազդեցութիւնը մարդոց վրայ շատ բընական երեւոյթ է, ինչպէս նոր ձեւերու գտնելու ձգտումը՝ հինէն դժգոհներուն համար: Անընական եւ թերեւս նոյն վնասակարը պիտի ըլլար ուրիշներուն բրածը կապկել, նոյնութեամբ ընդօրինակել, առանց նկատի առնելու պայմանները պարտադրած պատշաճեցումը կատարելու»:

Ընթերցողը չակերտներէն եզրակացուց արդէն թէ այս վերջին պարբերութեան հեղինակութիւնը ինծի չի պատկանիր: Բայց, կ'ուզեմ զինքը փրկել ուրիշ սխալէ մը,— նոյն այդ պարբերութիւնը հեղինակութիւնը չէ նաեւ Զօրմիսեանին ընդդիմախօսողի մը:

Հասկնալի է, չէ՞,— զայն արտագրեցի բո՛ւն իսկ իր յօդուածէն:

Որովհետեւ, աաամշարուած խնդրին մէջ, ընկ. Զօրմիսեան բռնուած է այն անձրեւէն որմէ, բառ իրեն, հարկ է խոյս տալ:

Զարգեմ ե՛ւ այս մտահոգութիւնս:

Բայց, որպէսզի զանց առած չըլլամ նաեւ Զօրմիսեանի մէկ ուրիշ կարեւոր կարծիքը, թոյլ տուէք արտագրել տարբեր հատուած մը.

«Արդ. ի՞նչ միջոցներով կարելի է մեր մէջ իրականութեան վերածել ժողովրդական Ճակատի ըմբռնումը: Ֆրանսական կազմակերպութիւններու մեզի ցոյց տուած են այդ գործնական միջոցները: Անոնց հետեւած ուղղութենէն դուրս ուրիշ ուղղութիւն կարելի ալ չի թուիր»:

Բայց...: «Բայց» չկա՛յ: Զօրմիսեան կը գտնէ որ «անոնց հետեւած ուղղութենէն դուրս ուրիշ ուղղութիւն կարելի ալ չի թուիր»:

Ինչո՞ւ այս հակասութիւնը,— պիտի խորհի ընթերցողը:

Հակասութի՛ւն,— ո՛չ:

Զօրմիսեան անանդրադարձօրէն տուրք տուած է, նախ, ընդհանուր սկզբունքի մը,— ամէն ոք իր պայմաններուն համաձայն շարժելու ընդհանուր տեսակէտին:

Ու յետոյ՝— իրականութեան:

Վասն զի, վերջ ի վերջոյ, հարկ է ատաղձ մը հագցնել, չէ՞, մէջտեղ դրուած առաջարկին: Ու սիրելի Զօրմիսեանը, որպէսզի «կեանքին անհատորդ մնացած, մէկ խօսքով՝ պահպանողական (sic!) հաշուեկշռութենէն չապրուի» ըլլալ, դարձած է ինք իր վրայ՝ թերեւս կարծելով թէ տեղափոխուած է՝ փոխանակ հիւսիսի կամ արեւելքի՝ հարաւ կամ արեւմուտք նայելով:

Աւելցնեմ, անմիջապէս, որ ա յս ալ հոգեբանօրէն բացատրելի երեւոյթ է: Բայց մի կը խորհի թէ իրա՛պէս «Ֆրանսայի քաղաքական ու ընկերային կեանքի մէջ ժողովրդական ճակատի յաջողութիւնները մեծ չափով ազդած են նաեւ Հայերու մտածողութեան վրայ»:

.....

Այո՛, ու Զօրմիսեանի յօդուածը այդ ազդեցութեան արտայայտութիւնն է: Արտայայտութիւն մը, սակայն, որ, կարծէք երբեք չէ անցած մեր պայմաններու բովէն: Այդ է պատճառը, որ ես մտահոգուեցայ, երբ կրկին տեսայ նոյն այդ առաջարկին Բ. տպագրութիւնը: Մտահոգուեցայ, որովհետեւ, գտայ թէ մեր այս անօրինակ պայմաններուն մէջ, կարելի՛ է ուրեմն, ա՛յնքան արագ քայլերով անցնիլ կուսակցութիւններու վրայէն ու մանաւանդ կուսակցութեան մը մէջէն, հաւատալ թէ «նոր» կարգախօս մը կարելի է նոյնքան արագ կերպով Ֆրանսական շրջանակէն փոխադրել հայկական շրջանակը, կանգնել առաջ, պարզել ճերմկիկ դրօշ մը ու գոչել.— «Մենք կ'ուզենք միասին քալել ակէ վերջ, մենք ա՛լ յոգնած էինք զատուած: Հերի՛ք է որքան պառակտուեցանք եղանք»:

Ու տարի մը չարունակ ինքզինքին պարտադրելէ վերջ այդ ռռատումը, Զօրմիսեան կը գտնէ որ առանձին է հոն: Ո՛չ,— «շատեր կան չէզոքներու եւ քաղաքական կազմակերպութիւններու մէջ՝ իբրեւ համակիր տրուած առաջարկին»:

Իսկ այդ առաջարկը կը ձգտի, ինչպէս ըսինք, հաց, աշխատանքի իրաւունք եւ ուզած տեղը հաստատուելու ազատութիւն ապահովել: Ու Զօրմիսեան կ'աւելցնէ.

«Այսմանը բաւարա՞ր է, սակայն, շարժում եւ խօսքի սանդուղ մը, տարիներով իրարու հետ, իրարու դէմ ապրող զանգուածները մօտեցնելու: Անշուշտ ոչ, որովհետեւ այս աշխատանքը միայն ներքին ուժերով կարգադրուելիք գործ մըն ալ չէ. առաւելապէս կապուած է երկրի օրէնքներուն հետ եւ թէ այդ ի վերջոյ պետութեան կը պատկանի անոր կարգադրութիւնը: Եթէ լուծուի խնդիրը, կամ պարզուի լուծուելու բացարձակ անկարելիութիւնը, ժողովրդական ճակատը միայն այս նպատակով կազմուած՝ կը դառնայ անիմաստ: Ուրեմն, անհրաժեշտ է տալ այդ կազմակերպութեան ուրիշ աշխատանքի նիւթեր, աւելի երկար ձիգեր պահանջող գործեր: Մեր կեանքին մէջ չեն պակսիր անանք եւ մեր իրականութենէն իսկ կը բխին: Հայրենիքի օգնութիւն եւ գաղութներու պահպանութիւն բացառութիւններով կարելի է խտացնել շատ մը աշխատանքներ, որոնք զատ քաղաքական հանգամանք չունին եւ որոնցմով շահագրգռուած են բոլոր Հայերը անխտիր»:

Երկա՞ր եղաւ արտագրումը: Փոյթ չէ: Անհրաժեշտ էր սակայն անգամ մը եւս կրկնել զայն, որովհետեւ անիկա մեկ կը մղէ խորհելու թէ՝ այնքան սահպողական նկատուած այս խնդիրը նոյն իսկ զայն առաջադրողներուն կողմէ հիմնօրէն քննուած չէ, եւ թէ, դժբախտաբար, մեր այս ցաւոտ իրականութիւնը, հակառակ իր կոպիտ հարուածներուն ինքզինքը լիովին ըմբռնելի դարձուցած չէ նոյն իսկ անոնցմէ ոմանց, որոնք անոր բարեկարգումովը շահագրգռուած են:

Այդ պատճառաւ ալ, հարկ է աւելի անկեղծ եւ աւելի իրատես ձեւով մօտենալ խնդրին, պարզելով այդ իրականութիւնը այնպէս, ինչպէս որ է:

ԿԱՐՕ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ

ԴԷՊԻ ԻՏԱԼԻԱ

ՈՒՐՈՒԱՆԿԱՐՆԵՐ

ՎԵՆԵՏԻԿ

Մարմարեանք պօէմա

Դատական քերթուածանքսայ մըն է Վենետիկը որուն բոլոր տողերը գրուած են ճերմակ քարով ու այդ քարերուն վրայ գրուած են շատ առատութեամբ արծաթ, ոսկի, գոհարներու կոյտեր.

Այս մարմարեանց երկարաշունչ քերթողուածանքը գեղանկարուած է ոսկեղէն, խճեղէն պալատներով, պորփիւրէ, օծաքարէ սիւներով, մոյթերով, քիւերով, կորագեղ պատուհաններով եւ շքեղ ու ծանր պատշգամներով:

Ու իր բոլոր տողերուն մէջէն ջուրեր, յաւիտենական ջուրեր, հազարաւոր, բիւրաւորոց ջուրեր, կոբուստի ջուրեր...

Բիւր բիւրաւոր, եօթնեցս բիւր բիւրաւոր դժգունած ցիցեր հասատուած են ծովուն մէջ եւ այդ ցիցերուն վրայ գետեղուած է այս մեծազանգուած, այս խառն ներդաշնակութեան մարմարէ պօէման...

Այս քերթուածին մէջ կամուրջները մարմարէ միացման գիծեր... ու առաջանիներու գմբէթաձեւ երամները, աղաւնիներու դէպի աշտարակն ի վեր բարձրացման թռիչքը.

Եկեղեցիներ, կրօնական հաստատութիւններու նման, պալատներ, իշխանական տուներու նման, ու երկինքը աստուածային կապուտակ պատմուճան...

X

Ուրբաթ գիշեր.— Շոգենաւը երեք ժամ ուշ հասաւ Վենետիկի կայարանը:

Կը դիմաւորեն մեզ Մուրատ Ռափայէլեան սաները, արժէնական խանդավառութեամբ եւ կանչ ու կեցցէներով:

Կը դիմաւորեն մեզ վարդապետներն ու Հռոմէն, Թորինոյէն, Փատովայէն եւ Միլանէն եկած հայ արժէնները:

Մեծ ջրանցքին վրայէն շոգեմակոյկը կը սահի դէպի Րիալթոյի պերճակամուրջը: Երկու եզերքներուն վրայ պալատներ, ջուրին ձայնը, ջուրին հոտը:

Գանդոլ, մաքրութիւն, ճաշ ու մեռելի քուն:

X

Երազիս մէջ ծովը իր բիւրաւոր վարսերը խոր ու բարձր ալիքներով կ'անցնի վրայէս: Ես մերկ տարածուեր եմ ջուրին վրայ, ներքին ժպիտով:

Հեռուն կը տեսնեմ կղզեխումբեր որոնք կը պարեն, լոյսէ շղարշներու մէջ: Ջուրերը կը հոսին, կը մտնեմ Վենետիկ անոնց հետ ու կ'անցնիմ պալատներու առջեւէն: Վարդագոյն պալատներ, մարմար պալատներ, ոսկի պալատներ, որոնցմէ իւրաքանչիւրին պատմութիւնէն ու վէպէն տեսարաններ կ'ողողին:

Ջահայոյսեր, ասպետներ, վենետիկուհիներ, խրախ ... համագումներ, սիրահարութիւն, աղուոր սեւ աչքեր, կորագեղ ու փափկենի կուրծքեր, հպարտութիւն, նուագում, սէր, գաւ, նախանձ ու կիրք, կիրք, կիրք, հոգարագեմ դեւ...

Ու կօնտօլա, գիշերին մէջ, աստղեր, կապոյտ մթութիւն, ու հրաշանուագ կոյս մը, ջուրին վրայ ապիտակ վարդեր, սիրահար, համակիրներ, փախուստ, հալածանք, դաշոյնի բոց, թաւիչ հագուստներու վրայ արիւն...

Վենետիկի հուրը կարելի չէ մարել իր փողոց - ջուրերով:

Դեւեր կը վազեն վրաս: Կ'ընկղմիմ քունին ջուրերուն մէջ կը թաղուիմ գիցերուն մէջ

ՎԵՆԵՏԻԿԵԱՆ ԱՌԱՒՕՏ

Ուրբաթ առաւօտ.— Կ'արթննամ ու երազներու բեկորները կը թափին վըրայէս:

Կը մաքրուիմ:

Վարէն կը լսուին կօնտոլավարներուն ձայները, վաճառորդներուն երգանման կանչերը ու երգեր:

Գատուհանէն արեւը, խաղաղական դողութեամբ:

Գատուհանէն վենետիկեան տուներուն տանիքները, պալական զոյնով ու տեսակով.

Շէնք է մեր պանդոկը եւ հսկայ պալատ մը աւելի: Լաբիւրինթոս է մեր պանդոկը: Ամէն կողմէ կը նայի ջրանցքներու վրայ: Սրճերու, ծաղիկներու, կոնսոլներու եւ կամուրջներու մէջ միացած:

Կ'իջնեմ ու քանի մը տող կը սեւագրեմ: Ու ահա ճարտարապետ Սարեան, «Յառաջ»ի Թղթակից, ահա նկարիչ Մութաֆեանը, որ ժրնեւ կը բնակի, ահա Սրապեան մարզիկը

Խանդավառ հանդիպում, հայաբ խօսք, արժէնականութիւն, «Յառաջ»ի որպիսութիւնը, զոյգ Շաւարշներու անձին ու տաղանդին քաջողջութիւնը

Ու միայն այս երեքը չեն, տակաւին կան տաղանդաւոր ու խանդավառ Արմէններ, որոնք կապուած են ցեղին ձայնին ու ոգիին՝ ինչպէս Հրաչ Փափազեանը, Ա. Սրապեանը, Ղազիկեանը եւ դեռ շատեր:

Բոլորը կը խօսին «Յառաջ»ի մասին, մեր գրածներուն մասին: Կը յիշեն իւրաքանչիւր տողը, պարմանալի կերպով

Ու կ'ընեն նաեւ դիտողութիւններ «Յառաջ»ի խմբագիրին մէկ բան... կարգ մը ան... սխէմաներուն դէմ: Կը խօսիմ, կը բացատրեմ, կը հանդարտեցնեմ, կը ժպտիմ, կը համոզուիմ

Սուրբ Մարկոսի հրապարակը: Ձախ կողմ Ս. Մարկոսը, աջ կողմը աշտարակը, ձախը ժամացոյցը եւ միւս եւ երեք կողմերը պալատներով փակված Բազուքին պերճապերճ դահլիճն է այս հրապարակը:

Աղաւնաղոգիներ կ'ասնենք, կը յուսանկարուինք աղաւնիներու մէջ: Արքայութեան մէջ լիովին կուզանք ու կը թեւածենք:

Վենետի՛կ...

Քարէ քերթուած...

Քարը հոգի ու հոգին երկնանուագ.

Ն. ՊԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Ց. Գ.— Ցեղի ունեցաւ հանդիսաւոր պատարագը Ս. Ղազարի մէջ, յետոյ միաբանութիւնը ճաշի վար դրաւ կարգ մը ծանօթ դէմքեր: Կիրակի կէսօրէ վերջ վարժարանին մէջ տեղի ունեցան նաեւ հայրենասիրական հանդիսութիւնները: Իսկ կիրակի գիշեր Ս. Մարկոսի հրապարակին վրայ երաժշտական մեծ համերգ մը, նուիրուած մեր երգերուն:

Ալեմայ...ի գործերը եւ երգչախումբը իտալացիներուն կողմէ գտան բացառիկ ընդունելութիւն: Մեծ յաղթանակ: Պատմական օր մը եղաւ հայ երաժշտութեան համար: Պիտի գրեմ յաջորդով

Ես կ'ըսէի տուրք փարթիէթէ ձեւական ահա կ'աշխատիմ,— կը գրեմ:

Այստեղ ամէն երիտասարդ կը խօսի «Յառաջ»ի մասին մեծ խանդավառութեամբ ու ես իմ ժամերս կը զոհեմ «Յառաջ»ին համար: Այստեղ կը բուսա է վայրկեան մը առանց Վենետիկը տեսնելու անցնիլը:

Վենետիկ ենք ու երիտասարդութիւնը գլուխ կը տանի «Յառաջ»ի մասին խօսելով: Գիտէի որ ինչքան սիրուած է մեր թերթը: Այսքանը չէի կարծեր: Վենետիկի մէջ յիմարութիւն է սակայն խօսիլ Վենետիկին չպատկանող նիւթերու մասին:

Ցնոր գրութիւն:

Ն. Պ.

NԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆՈՒԻՐԱԿ ԴԵՍՊԱՆ ՓՕԼ ՔԱՄՊՈՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

Պ. ԱՆՐԻ ՔԱՄՊՈՆԻՆ

16 դեկտ. 1896

Հարցը որու մասին քեզի խօսած է Պ. Վանտալ*, շատ կնճռոտ է: Մեր ամբողջ արտաքինքաղաքականութեան դատապարտութիւնն է այդ: Առէկա կրնայ շուտով մեզ առաջնորդել դատապարտելու Թուրքիոյ հետ մեր դաշնակցութիւնը: Բայց այդ դաշնակցութիւնը անհրաժեշտութիւն մըն է:

Երբ քեռն զօրաբանակ ունիս թշնամի վաթսուն զօրաբանակներու դէմ, հարկ է լրացնել, եւ լրացնելու համար պէտք է դիմել Թուրքիոյ:

Դժբախտաբար, անոնք որ, մեր մէջ, կոչուած են այդ դաշնակցութիւնը կնքելու կամ իրականացնելու, չեն հասկցած թէ արժէք ցոյց տալու համար հարկ է երեւիլ ինչպէս որ ես, թէ դաշնակցութեան մը մէջ եթէ երկուք ես, անոր համար է որ, ինչպէս կրկնած եմ յաճախ, մէկ մէկ ալ կ'ընէ երկուք

Ամէն տեսակէտով անոնք մոլոցած են, որ եթէ ցարը օգտակարուն է, Ֆրանսական հանրապետութիւնն ալ կրնայ ինքզինք կոչել պաշտպանակալ: Երբ կը խօսինք Ֆրանսական բանակին կուԹնած եւ յանուն ժողովուրդի մը, որուն պատմութիւնը երէկ չէր որ սկսաւ, իրաւունք ունինք հաւասարէ հաւասար խօսելու ամէնուրեք Թուրքիոյ ինքնակալին հետ:

Մեր քաղաքագէտները, Թագաւի-րի մը հետ տեսակցելու կամ իշխաններու հետ թղթակցելու հեռանկարէն շլացած, սկզբէն իսկ ստորադասեր երեւոյթ կ'առնեն. Անոնք կը կարծեն թէ բան մը առնելու համար նախ պէտք է յանձնուիլ ամբողջովին: «Դուք ամէն ինչ շնորհեցէք մեզի, իսկ մենք ոչինչ խոստացած ենք ձեզի», կ'ըսէք օր մը Մորընհայն (ռուս դեսպան) աշխարհիկ մարդու մը, քիչ մը հեռաւոքերիր ամէն բանի մասին: Այդ է մեր դաշնակցութեան սկզբնական մեղքը:

Ճիշդ է որ հանրութեան եւ մամուլին զայրոյթը թոյլ չէր տար մեր նախարարներուն որ գտնեն իրենց անկախութիւնը կշռել, զատել, հաշուել, կը նշանակէր հայհոյել, դաւաճանել հայրենիքին: Մ'ըր գտնել նախարար մը, որ համարձակէր կասկածի ենթարկել իր հայրենասիրութիւնը ամէնէն աննշան լրագրողի մը կողմէ: Այսպէս ամէն մարդ ինքզինք կը նուիրէր Թուրքիոյ, առանց պայմանի: Նոյն հաճոյակատարութիւնը ցոյց տուի՞ն Թուրքը: Ցուցանք որ կուտան, բայց մենք այնքան փութկոտ ենք, այնքան փառաւորուած կը զգանք մեզ՝ երբ ծառայութիւն մը կը մատուցանենք, որ անոնք կը կարծեն թէ պէտք եղած չափով վարձատրուած ենք, ուստի կը մոռնան փոխարինել մեր ծառայութիւնը:

Արեւելքի մէջ Ֆրանսայի շահերը բոլորովին տարբեր են Թուրքիոյ շահերէն: Պէտք էր, վերջին դէպքերուն առաջին իսկ օրերուն,— եւ մեր կառավարութիւնը առաջինն եղաւ որ ի վիճակի եղաւ նախատեսելու — տեղեկութիւն տալ մեր բարեկամներուն, անոնց ցոյց տալ թէ ո՛ւր կ'երթային, զանոնք հրաւիրել խորհրդակցելու մեր փոխադարձ շահերուն մասին: Բայց որովհետեւ Թուրքերը փակած էին իրենց աչքերը, մենք ալ փակեցինք, ենթադրեցինք թէ երբ լռութիւն պահենք՝ հարց չի ծագիր: Այսօր հարցերը կը դրուին մեր առջեւ աւելի ծանրակշիռ, աւելի տագնապալի ձեւով մը, եւ մենք չարժելու ազատութիւնը չունինք այլեւս:

Քաղաքականութիւնը, զոր կ'ուզէի որ վարէին այստեղ, զոր ես փորձեցի եւ որ չափով մը յաջողութիւն գտաւ, բայց որ չհետապնդուեցաւ եւ հիմա ուշ է այլեւս, քաղաքականութիւն մըն էր մերձեցումի ընդմէջ մեծ պետութեանց՝ Ֆրանսայի միջնորդութեամբ: Բացէ ի բաց Թուրքիոյ կապուած, եւ մտական հակայական շահերով Անգլիոյ միացած, ուրիշ ամէն պետութենէ աւելի՝ ասանդութեամբ, բարոյական պարտաւորութիւններով եւ օսմանեան արժեթղթերու 70 առ հարիւրին տիրացումով շահագրգռուած Թուրքիոյ պահպանումով, Ֆրանսայի դիրքը ամէն վստահութիւն կը ներշնչէր բոլորին եւ կրնար գերագոյն իրաւարարի դերը կատարել:

Սակայն մեր նախարարները, ոմն, ոչ ալ միւսը, չկարենալով իրենք գիրենք դնել Թուրքիոյ կողքին կամ առջեւը, մնացին ետեւը:

Յոռետեսութի՞ւն է ցոյց տալ սխալը կարելի՞ է խօսիլ առանց աւելին բանալու, կամ շատ քիչ: Առանց թշնամական վերաբերմունքի երեւոյթ տալու ընդդէմ ռուսեւֆրանսական դաշնակցութեան: Պ. Վանտալ ճարտար անձնաւորութիւն մըն է, կրնայ գործէն դուրս ելլել ճիշդ արտայայտութեամբ մը, կացութենէն տեղեակ պահելու համար Ֆրանսական հանրային կարծիքը՝ առանց տագնապի մատնելու, ազդելու համար Թուրքերուն վրայ՝ առանց անհանգստութիւն պատճառելու: Վերջին կէտը ամէնէն փափուկ կէտն է, որովհետեւ Թուրքը կազմուած է երեւակայութեամբ եւ ջիղերով, իր քին մէջ՝ ազգային եսապաշտութեամբ, որ աւելի բարբարոս է քան Անգլիացիներու ազգային եսապաշտութիւնը: Պէտք է գործածել զայն, ինչպէս ուժանակը, ձգախէժէ ձեռնոցներով

(Շար.)

* Փօլ Քամպոնի տղան այդ շրջանին կը յաճախէր Քաղաքական Գիտութեանց վարժարանը, ուր կը դասախօսէր Պ. Ալպէր Վանտալ՝ արեւելեան հարցերու մասին: Պ. Վանտալ մասնաւոր շահագրգռութիւն մը ցոյց կու տար Թուրքիոյ բարենորոգումներու հարցին: Այդ բարենորոգութեանց գործադրութիւնը Պ. Վանտալ կը ստորադասէր այն համաձայնութեան, զոր անհրաժեշտ կը գտնէր կնքել մեծ պետութեանց միջեւ, զաղղիական միջոցներու դիմելու համար ի հարկին: Մտադիր էր այդ մասին դասախօսութիւն մըն ալ տալ: Սակայն նկատի ունենալով յարաբերութիւնները որ գոյութիւն ունէին Ֆրանսայի եւ Ռուսիոյ միջեւ, ֆրանսական որեւէ միջամտութիւն բրքական հարցերու մէջ փափուկ կացութիւն մը պիտի ստեղծէր: Իր այս մտահոգութիւնը Պ. Վանտալ յայտնած ըլլալով Քամպոնի տղուն, Պ. Անրի Քամպոն նամակով մը գրած էր իր հօրը, որուն պատասխանն է այս:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԸ

ՄՕՏ ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆ ՊԱՐՏՔԻ ՏԱԿ

— . —

Դպրոցասէրը, ըսած ենք որ, չորս տարուան լռութենէ մը յետոյ, իր հրապարակային հաշուետուութիւնը կ՚ընէ զանգուածային գումարներով, որոնց մանրամասնութիւնը կը յուսանք գտնել Հրատարակելի Տեղեկագրին մէջ:

Նախորդ Տեղեկագիրը բաւական մութ մասեր ունէր. կը մաղթենք որ նորը աւելի մանրամասն եւ յստակ ըլլայ, եթէ լուսաբանութիւնը չփնտռէ գործին մասնակցողութեան

Թերթերու տրուած հաշիւին համաձայն 1932էն մինչեւ 1936 ամէն տարի բաց տալով, ցոյց կը տրուի 520.644 ֆրանքի հասոյթի նուազում:

Այս արտառոց բացին իմաստը կ՚ենթադրէ միայն Դպրոցասէրի համարատուն կը հասկնայ: Երբ 100 ֆր. հասոյթ կայ եւ 120 ֆր. ծախք, պիտակն 20 ֆր. բաց կ՚ունենայ եւ ոչ թէ հասոյթի նուազում:

Դառնանք հին Տեղեկագրին, որուն մէջ 1931ին բաց կը ցուցուի 78.427 ֆրանք, որուն վրայ կ՚աւելնայ 1932ի բացը՝ 173.685 ֆր.:

Ուրեմն. հասոյթի նուազումները գումարելով 1927էն մինչեւ այսօր Դպրոցասէրի պիւտճէն բացուած է հարիւր հարիւր հօթանասուներկու հազար 756 ֆրանք, այսինքն աւելի քան ԵՐԵՔ ՔԱՌՈՐԴ ՄԻԼԻՈՆ ֆրանք:

Կը խնդրենք Դպրոցասէրի վարչութենէն մեզի յայտնել հրապարակաւ թէ այս բացը ի՞նչպէս գոցած են, պարտ՞ք ծախած են, փոխառութի՞ւն կնքած, թէ արժեթուղթեր դրամի են վերածած.

Դպրոցասէրի պէս հաստատութիւն մը որ ազգին նուէրն՝ կ՚ապրի, եթէ այսպէս ամէն տարի հարիւր հազարներ բաց կուտայ եւ մօտ միլիոն մը պարտքի տակ կը մտնէ, ուրեմն, կարօտ է գերմարդկային ճիգի մը զայն փրկելու համար: Եթէ չփրկուի աղէտ մը պիտի ըլլայ ժողովուրդին գլխուն, որով՝ պէտք է գոցել այդ գոյութիւնը միանգամ ընդմիշտ:

Դպրոցասէրը պէտք է հրապարակաւ խոստովանի թէ այս բացերը ի՞նչպէս գոցած է, կը գոցէ կամ պիտի գոցէ

Չենք կարծեր որ հաշուական պատրանքի մը զոհ գացած ըլլանք:

Նախորդ Տեղեկագիրին հաշուեկշիռներուն մէջ իզուր փնտռեցինք հասոյթի նուազումին կամ յաւելումին փոխանցումները յաջորդ հաշուեկշիռներու մէջ, ինչ որ առեւտրականութեան տարրական պայմանն է. Ուրեմն իրաւունք ունինք բոլոր նուազումները իրարու վրայ բարդելու: Արդէն իրենք ալ նոյնը ըրած էին վերջին տարիներուն համար, որով փախուստի ճամբայ չենք կարծեր որ մնացած ըլլայ. Եթէ ունին, աւելի՛ լաւ իրենց համար:

Քիչ մը լուսաբանութիւն, գերապատիւ Տիկիններ, «ի բաւական» այս դպրոցական մասին:

Տ.

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

«ՅԱՌԱՋ»ը

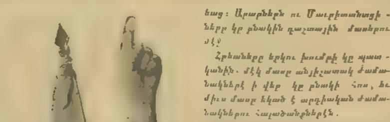

•ՎԱՂՈՒԱՆ ՄԱՐԴԸ, ԺԱՔ ՏՈՐԻՕ

Սէն Տընիի քաղաքապետը եւ «Լ՚էմանսիփասիօն Նասիօնալ»ի խմբագիրը:

Երբեմն թունդ համայնավար, Տօրիօ այժմ կատաղի պայքար կը մղէ ժողովրդական ճակատին եւ սթալինեան բռնակալութեան դէմ, կազմած ըլլալով նոր կուսակցութիւն մը, «Ֆրանսական կուսակցութիւնը»: (Փաստի Ֆրանսէ, ինչպէս կը յայտնեն գրօշին վրայ երեւցած երկուստեքը, Ք. Ք.)

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՄԱՐՈՔ

— . —

Օրուան լուրերու կարգին շատ կը խօսուի սպանիական Մարոքի մասին, որ գինարանն ու զօրանոցն է ապստամբներուն:

Մարոքի սուլթանութիւնը բաժնուած է Ֆրանսայի եւ Սպանիոյ միջեւ: Երկիրը կը գտնուի Հիւսիսային Ափրիկէ, Ատլանտեանի եւ Միջերկրականի եզերք: Սպանիական Մարոք ունի 18.300 քառակուսի մղոն տարածութիւն եւ 750.000 բնակիչ: Ֆրանսականն Մարոք 200.000 քառ. մղն եւ աւելի քան 5.000.000 բնակչութիւն:

Սպանիական Մարոքի բնակիչները գլխաւորաբար մահմետականներ են, կան նաեւ 38.000 Եւրոպացիներ եւ 11.000 բնիկ Հրեաներ: Սպանիական շրջանին մայրաքաղաքն է Թէթուան, Միջերկրականի վրայ, Ճիպրալթարէն ոչ շատ հեռու, 45.000 բնակչութեամբ: Հոս կը մնայ Սպանիոյ ընդհանուր կառավարիչը եւ երկրին խալիֆան:

Միւս գլխաւոր քաղաքներն են. — Մէլիլա՝ 37.000 բնակչութեամբ, եւ Սէութա՝ 35.000, երկուքն ալ Միջերկրականի կողմը: Սէութան Ճիպրալթարի ճիշդ դիմացն է եւ 16րդ դարէն ասդին միշտ պատկանած է Սպանիոյ: Սպանիական գօտիէն հարաւ կը տարածուի Սահարայի անապատը: Ատլանտեանի կողմն ալ կը տարածուի սպանիական գօտին: Երկրին բնակիչները մեծ մասամբ Պէրպէրներ են, որոնց նախահայրերը գրաւեցին Սպանիան դարեր առաջ: Ասոնք կը բնակին լեռներու եւ կատաղի ցեղախումբեր են, անկախութեան ձգտող եւ օտարատեաց: Արաբներն ու Մաւրիտանացիները կը բնակին դաշտային մասերու մէջ

Հրեաները երկու խումբի կը պատկանին. մէկ մասը անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր կը բնակի հոս, եւ միւս մասը եկած է արդիական ժամանակներու հալածանքներէն.

ՀԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. ԽՈՅՋԻ ԴԻՄԱՒՈՐԱՆԴԷՍԸ

ՎԱԼԱՆՍ. Ինծի համար վայելք մը եղաւ ներկայ ըլլալ Վալանսի Ֆր. Դ. Խոյջի նորակազմ մասնաճիւղին առաջին դաշտահանդէսին, որ տեղի ունեցաւ օգոստոս 16ին, քաղաքէն 3—4 մղոն հեռու, Սէն Փիէռի մէջ: Ժողովուրդը կէսօրէն առաջ բազմած էր մարգագետնին վրայ, ծառերու շուքին տակ: Ամէն անկիւնէ կը լսուէին ժողովրդական երգեր: Կէս օրէն վերջ հանդէսին բացումը կատարեց Տիկին Զօհեան գրաւոր ճառով մը: Երգերէ եւ արտասանութիւններէ վերջ, բանախօսեց Պ. Անդրանիկ Գօյաճեան, որ յայտնօրէն բացատրեց Կ. Խոյջին դերը: Դարձեալ երգեր եւ արտասանութիւններ եւ ապա աճուրդի դրուեցան մէկ շիշ շամփանյա եւ կարկանդակ մը. Ներկաներէն մէկը ստանձնեց կնքահայրութիւնը, վճարելով 35 ֆրանք: Բոլորն ալ սիրով կը մասնակցէին եւ մանաւանդ Զ. Ո. Միութիւնը, որ ներկայ էր ամբողջ կազմով: Աճուրդէն գոյացաւ 420 ֆրանք, իսկ զարդանիշերէն 80 ֆրանք:

Հանդէսին փակումէն առաջ խօսք տրուեցաւ անցորդի մը, Պ. Հայկազուն Քէֆէլեանին, որ ջերմապէս գնահատեց Կ. Խոյջի աշխատանքները:

Իրիկուան ճաշի ժամանակ Պ. Ա. Գօյաճեան հասարակութեան հաղորդեց Զ. Ո. Միութեան Վալանսի մասնաճիւղին երկրորդ այցը Հէպի Ժընեւ, Սեպտ. 12ին լայն ինքնաշարժով մը (40 հոգինոց): Այդ առթիւ տեղի պիտի ունենայ ֆութպոլի մրցում մը:

Ուրախութիւնը շարունակուեցաւ մինչեւ ուշ ատեն եւ ժողովուրդը բաժնուեցաւ հաճելի տպաւորութեամբ:

Անցորդ

Հ. Մ. Ը. Մ.

—•—

Օգոստ. 13ին առժամապէս գաղթած «Հայ Սկաուտ, Հ. Մ. Ը. Մ.»ի անդամներէն սկաուտ-պետ Օննիկ Եազմաճեանի Փարիզ գտնուելուն առթիւ համակրական հանդիպում մը սարքած էր, մասնակցութեամբ խումբ մը բարեկամներու: Այս առթիւ Պ. Պ. Գ. Մերճանով եւ Գ. Եավհանէսեան, Միութեան համակրանքը յայտնեցին եւ Պ. Գ. Մերջանով Օննիկի կարծիքը գնահատեց Միութեան «Բարձրացիր-բարձրացուր» շքանշանին Ա. կարգը, յանուն Հայ-սկաուտներու ազգային ընդհանուր պետ Պ. Գրիգոր Եազըճեանի որ կը բացակայէր կամքէ անկախ պատճառներով: Պ. Մերջանով իր կողմէ նոյնպէս նուիրեց ինքնահոս գրիչ մը: «Հայ-Սկաուտ»ի կողմէ նուիրուեցաւ մարմնակրթանքը խորհրդանշող շքանշան մը: Եղբայր Եազմաճեան խօսք առնելով շեշտեց Հ. Մ. Ը. Մ.-ի վերակազմութեան անհրաժեշտութիւնը եւ խոստացաւ իր բոլոր ուժերը տրամադրել Միութեան ան-

ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ

ՆԱՍՐԷՏՏԻՆ ՀՕՃԱՅԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ...

— . —

Մոնթրէօյի խորհրդաժողովին թրքական յաղթանակը եւ Տարտանէլի ժայռերուն վրայ Թուրք զօրականին խանդավառութիւնը չանդրադառնալով, ֆրանսական թերթ մը, Իւռոյի քաղաքին մէջ, Նասրէտտին Հօճան յիշեցնող պատմուածքներու արձագանգ կ՚ըլլայ: Ահա հատ մը անոնցմէ, զոր թարգմանաբար կուտանք ի փառս ֆրանսական գրականութեան, Մոնթրէօյի ծիծաղելի որոշումներուն յետօրեակին — ... Օր մը Բըզզուլլահ իր բարեկամին մօտ գնաց, խնդրելու համար որ իր էշը փոխ տայ իրեն... (Բայց աւելորդ է շարունակել, քանի որ մենք տարիներով սովրած, լսած, կարդացած ենք թրքական էջերուն այս պատմութիւնները, եւ մեր ընթերցողները գիտեն արդէն այս էշին ալ պատմութեան շարունակութիւնը: Էշը պառաւէն զրացեր է, հօճան քսեր է — ինծի չես հաւատար, էշի՞ն կը հաւատաս, եւն. եւն. եւն.):

Կ՚երեւի, մեր ֆրանսացի խմբագիրը նոր կը լսէ էշուն զրոյցը եւ այնքան ախորժեր էր կէս սիւնակ լեցուցեր է «Ալլահներով, մաշալլահներով»: Աւելին կայ: Երեք պատմուածքներուն ալ առանցքը կը կազմէ Նասրէտտինին էշը:

Բայց, ամէն պարագայի մէջ, Մոնթրէօյի յաղթանակին վաղորդայնին՝ առանց էշերու պատմուածքներ քիչ մը աններդաշնակ կը թուին քաղաքավարութեան:

ՇԱՏ ԱՊՐԵԼՈՒՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ..

—•—

Արեւահար դէմքով ծերուկ մը, բայց կորովի եւ կարճնեղ, այս օրերուս Լոնտոն հասաւ գաղթավայրերէն

— Քանի՞ տարեկան կուտաք ինծի, հարցուց օրագրողներուն:

Պատասխանները կը տատանէին 65 եւ 70 տարիներուն միջեւ:

— Ես 1849ին ծնած եմ, հետեւաբար 87 տարեկան եմ: Բայց այս բազմանդակ կեանքիս մէջ 22 ժամ միայն անուած եմ: 65 տարիէ ի վեր ժմեռն ինչ է չեմ գիտեր: Հայրս ալ իր կեանքին վերջին տարիներուն կը խորշէր ու եւ ձմեռէ: Մեռաւ 93 տարեկանին երկարակեաց մը ըլլալով: Տարիները չեն որ մարդը կը ծանրացնեն, այլ ձմեռնել. Հայրութը իր շարունակուած վիճակով կը խոցոտէ մեր կորովը եւ մեր կենսական ուժը:

Գալով ինծի, եւ արեւուն ետեւէն կ՚երթամ: Ձմեռը կ՚երթամ հոն ուր արեւ կայ: Եւ 65 տարիէ ի վեր անհանգստութիւնը ինչ է չեմ գիտեր: Այո, կը հաւատամ արեւուն, որ կուտայ ոյժ եւ կեանք:»

Մարդը անշուշտ իրաւունք ունի, բայց ամէնուն չէ տրուած կարողութիւն՝ եղանակներու համեմատ երկրամաս կամ կլիմաաշխարհ փոխելու:

Մեր տեսակէտով ուրիշ խնդիր մըն

գամներուն եւ նոր սերունդի ֆիզիքական դաստիարակութեան: Նոյնպէս հաղորդեց իր պատրաստած մարմնակրթական հանրագիտակի մօտալուտ հրատարակումը:

Եղջերու

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԵՐ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՀԱՐԵՒԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ՄԵՆՔ

— . —

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (7 օգոստ.).

— «Թրքական հակումներ ունեցող կովկասեան փախստականներու օրկան «Կաւկազ» ամսաթերթը, ըստ երեւոյթին, ուշի ուշով կը հետեւի հայ մամուլի մէջ կովկասեան ազգերու փոխյարաբերութեանց մասին եղած արտայայտութիւններուն եւ թարգմանաբար հրատարակելով զանոնք՝ յաճախ դիտողութիւններ ու քննադատութիւններ ալ կ՚ընէ այդ առթիւ:

«Կաւկազ»ի վերջին թիւին (յունիսյուլիս) մէջ ընդարձակ թարգմանութիւններ կան «Հայրենիք»էն, «Յուսաբեր»էն եւ «Յառաջ»էն: Այդ թարգմանութիւններուն առթիւ կան բնականաբար եւ քննադատական արտայայտութիւններ, որոնք աւելի որոշ կերպով կը յայտնաբերեն կովկասեան այդ օրկանի շուրջը համախմբուած անձերու քաղաքական մտայնութիւնն ու բուն ձգտումները:

«Հայրենիք»էն թարգմանուած է «Հարցումներ եւ պատասխաններ» վերնագրով մեր այն խմբագրականը, որով մենք անդրադարձած էինք «Կաւկազ» թերթի աշխատակիցներէն մէկուն՝ Հայերուս ուղղած մէկ պատասխանի պահանջին: Եթէ կը յիշէ ընթերցողը, մեզմէ կը պահանջուէր որ առաջ միանալ մեր կովկասեան հարեւաններուն, այլապէս մեր հեռու կենալուն հետեւանքները շատ ծանր պիտի ըլլային մեզ համար: Մեր պատասխանին մէջ մենք յայտնած էինք այն հիմնական միտքը, թէ Հայերս չենք կրնար մեր կովկասեան հարեւաններուն հետ միացեալ ճակատ կազմել Ռուսաստանի դէմ, որչափ ատեն որ անոնք մեզի հետ միասին ճակատ չեն կազմած նաեւ Կովկասի հարաւային թշնամի Թուրքիոյ դէմ:

Այժմ առարկելով մեզ՝ «Կաւկազ» կ՚ըսէ թէ մենք «յամառօրէն աչք կը փակենք այն հսկայական փոփոխութիւններուն վրայ, որոնք կատարուած են վերջին 20 տարիներու ընթացքին Մերձաւոր Արեւելքի եւ Կովկասի մէջ»:

Թերթը կը հարցնէ մեզ թէ՝ «ի՞նչ նոր խօսք ունինք տանելու հայ գաղթականներուն, որոնք հոն, Կովկասի մէջ, յոյսով ու անհանգստութեամբ կը հետեւին Հեռաւոր Արեւելքէն եւ Արեւմտեան Եւրոպայէն յարաճուն կերպով սպառնալի դարձող ահաւոր դէպքերուն. ի՞նչ ճամբայ ցոյց կուտանք բազմաչարչար հայ ժողովուրդին. ի՞նչ գործնական ելք կ՚առաջարկենք անոնց սպառնացող միջազգային վիճակին »:

Սակայն, «Կաւկազ»ի շուրջը համախմբուած մեր կովկասեան հարեւանները կը սխալին, եթէ կը խորհին, թէ մենք «յամառօրէն աչք կը փակենք» Մերձաւոր Արեւելքի եւ Կովկասի մէջ վերջին 20 տարիներու ընթացքին կատարուած փոփոխութիւններուն վրայ: Սակայն, ի՞նչ արժէք ունին կատարուած փոփոխութիւնները մեզի համար, երբ, դժբախտաբար, անոնց մէջ մենք չենք տեսներ որեւէ փոփոխութիւն Թուրքիոյ դիրքին ու վերաբերմունքին մէջ դէպի հայ ժողովուրդն ու անոր արդար իրաւունքները:

Մեր կովկասեան հարեւանները, որքան ալ ուզեն, չեն կրնար ժխտել, թէ իրենց բարեկամ Թուրքիա առաջուան չափ մահացու թշնամի է հայութեան: Մեր կովկասեան հարեւանները չեն կրնար ժխտել, որ Թուրքիա, հայ ժողովուրդի կէսը կոտորելէ եւ հայ ազգի պատմական հողերու կէսէն աւելին յափշտակելէ յետոյ, տակաւին չէ հրաժարած հայ ժողովուրդի միւս կէսն ալ ոչնչացնելու իր դիւային ծրագրէն:

Արդ՝ մեր կովկասեան հարեւանները, որոնք այնքան յամառ կերպով կը քննադատեն մեր հակաթուրք քաղաքականութիւնը եւ կը պահանջեն մեզմէ իրենց պէս բարեկամ ըլլալ Թուրքիոյ, ի՞նչ երաշխիք կուտան մեզի, որ մեր բարեկամութիւնը պիտի ստիպէ Թուրքերը հրաժարելու իրենց հայաջինջ ծրագրէն եւ ոչ թէ, ընդհակառակն պիտի օգնէ անոնց աւելի դիւրութեամբ տիրանալու Կովկասին, ուրեմն նաեւ աւելի դիւրութեամբ իրագործելու իրենց հրէշային ծրագիրը: Որքան յայտնի է, անոնք ոչ մէկ երաշխիք կուտան մեզի, բայց եւ միեւնոյն ժամանակ դարմանալի միամտութեամբ կը սպասեն եւ նոյն իսկ կը պահանջեն մեզմէ, որ մենք՝ Հայերս մեր յօժար կամքով մեր վիզը դնենք մեր դարաւոր դահիճի կացինին տակ:

Եւ որովհետեւ մենք այդ չենք ըներ, չենք ուզեր ընել եւ չենք կրնար ընել, «Կաւկազ» կը մեղադրէ մեզ այն յանցանքին մէջ, որ իբր թէ մեր շնորհիւ «հայկական խնդիրը ինկած է այն վըտանգաւոր անելին մէջ, որուն մէջ այժմ կը գտնուի»: «Կաւկազ» չուզեր տեսնել, որ անելը ոչ թէ մենք ենք ստեղծած, այլ մեզմէ անհամեմատ աւելի զօրաւոր եւ մեր ազգային գոյութեան մահացու թշնամի Թուրքիան, իսկ մենք մեր ներկայ տկար վիճակով չենք կրնար ոչ փոխել այս ծանր կացութիւնը եւ ոչ ալ որեւէ քայլ առնել Թուրքիոյ հետ բարեկամանալու ուղղութեամբ»:

ալ: — Լաւ չէ՞ր ըլլար արդեօք որ մեր նախահայրերը, Հինգերորդ Դարուն, ճանչնալով Արեւին կամ Միհր աստուածին առաւելութիւնները Երրայական Եհովային եւ քրիստոնէական Երրորդութեան վրայ, սիրով ընդունէին Յազկերտին եւ Միհրներսեհին առաջարկութիւնը, Իրան եւ Տանիրան ցեղերուն միութիւնը Թրելով ատրուշաններուն բարկ բովին մէջ, մինչ լատինականութիւնը վատոյժ ինկած էր եւ հելլէնականութիւնը կը հիւծէր Բիւզանդիոնի եւ Փ. Ասիոյ աստուածաբանական վէճերուն մէջ: Մանաւանդ որ մեր լեզուն ու գրականութիւնը հայ-պարսկական պատերազմէն առաջ արդէն իւրացուցած էր ինչ որ դեռ կարելի էր իւրացնել քացխելու վրայ եղող լատինահելլէն հին նեկտարէն: C'est pour dire..

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԶՕՐՍ ՀՈՎԵՐԷՆ

ՔԱՂԱՔԱԳԷՏ ԵՒ... ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ

—•—

Անգլիոյ վարչապետ՝ Պալտուին՝ որ դիւանագէտ ծնած է, եւ պատահմամբ պիտի մեռնի իբրեւ քաղաքագէտ, Քէմպրիճի համալսարանին մէջ, որուն պատուական Տնօրէնն է, իր վերջին բանախօսութեան առիթով, ըսաւ. — «Փաստական է որ մշակոյթի կեդրոնները եւ ընտրանիի վայրերը աւելի բանաստեղծ հայթայթեն որքան չեն արտադրած մինչեւ հիմա: Եւրոպա եւ աշխարհ համօրէն բանաստեղծի պէտք ունին, որպէսզի կրկին տան անոնց ազատութեան եւ մարդկային միութեան բուն իմաստը»:

Մոնթրէօյի խորհրդաժողովը ներշնչող անգլիացի պետական մարդը ո՞րքեց ուր բանաստեղծի խօսքը կ՚ընէ, տափակ ու անհեթեթ պատճառաբանութեամբ մը: Այն մարդը՝ որ քաղաքակիրթ աշխարհին դարաւոր բարձունքը եղող իրականութիւն մը եղծեց եւ Թուրքին (հասկցա՞ք, Թուրքին) նորէն ազատութիւն տուաւ Տարտանէլը գինելու, նոր Լէնկթիմուրներ պատրաստելով, դարմանալի է որ այդ մարդը ի՛նչպէս բանաստեղծի կը կարօտի.... Բայց մտիկ ընենք գինքը. — «Մեծ քերթողները գիտնականներէն շատ պակաս են թիւով: Ես միշտ խորհած եմ որ մարդկային գոյութեան ողբերգութիւններէն մին, աշխարհի աղէտներէն մին այն է որ գիտութիւնը կը շահագործուի Սադայէլին համբերէն եւ գանազան գործիքներ կը հնարէ մարդկային սեռը ջնջելու համար: Ոչ մէկ բանաստեղծ չէ ըրած ասիկա: Գրեթէ միշտ անմեղ կեանք մը վարելով, բանաստեղծին գործը լեցուն է մարդկութեան համար բարիքներով»:

Եւ ա՛յս քաղաքագէտն է որ կը հանդուրժէ Մարմարայի եզերքն ու մօտերքին առջեւ նոր բարբարոսութիւն մը կանգնելու ազիրատութեան, որ կ՚արտօնէ Թուրքը Նեղուցները փակելու դիւահնար գործիքներով: Ու այս մարդը բանաստեղծ կը փնտռէ, ազատութեան երգիչ, սարկութեան ընդդիմախօսք...

Ա՛հ, մեր ազդյութեանը՝ ո՛րքան շատ աւելի բարի էին ծերերը, բաղդատմամբ արդի զազրելի դիւանագիտութեան արբանեակներուն: Գոնէ քերած չէին բանար, ոճրապարտ ապարքներ արդարացնելու համար

Պալտուին, որ բոլորովին ինկած բանաստեղծ կ՚որոնէ, ո՞ր բանաստեղծին հանոյք պատճառեց՝ Թուրքը գինելով կրկին, քաղաքակրթութեան իբրեւ նորագոյն փորձանք մը:

Թո՛ղ լռեն բանաստեղծները, եթէ կան անոնցմէ դեռ: Ու եթէ իրօք կան, թող բուեր պէս վային Պալտուիններու եւ նմաններու շնորհիւ շլացուած քաղաքակրթութեան 1 մը գլխուն, թող եղերամայրերու պէս ողբեր ձայնեն քաղաքակրթութեան փլատակներու վրայ...:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ ՕԳՏԱԿԱՐ Է ՄԱՐԴԿՈՒԹԵԱՆ

— . —

Բայց ոչ թէ անոր համար որ Պալտուին կ՚ըսէ, այլ որովհետեւ բանաստեղծը, ըլլա՛յ արձակով, ըլլայ ոտանաւորով, մարդկային սրտին կշռուածը կը կազմէ, նշմարուող հրապարակագրի մը գնահատումին համաձայն: Գիտութիւնը ընդհանուր կերպով քանակականին կշռուածն է: Մարդկային հոգին որակական է, մարմինը իր գործարաններով քանակական. Վիրգիլիոսի, Տանթէի, Միլթոնի պէս պոէտներ հոյակապ կայք կամ գաղար իր նշանակէն մարդկութեան զգացումներուն, կրքերուն, նախճիրներուն միջեւ կամ անոնցմէ վեր: Ապրելու տառապանքը կը մեղմացնեն:

Միւս կողմէ բանաստեղծները իրենք ալ տարբեր կերպով կը տառապին: Սիրոյ տառապանքն է այն, որ կ՚արթննայ մինչեւ իսկ 77ամեայ Կէօթէին մէջ որ Իւլրիքէին ետեւէն կը վազէ, եւ հասակակից Հիւկոյին մէջ որ... կը ցատկէ իր փոքրիկ սպասուհիին վրայ, ինչպէս կը պատմէ Յօտէ: Տանթէ, Կէօթէ, Ռասին, Շէքսփիր, Պայրըն իրարմէ բոլորովին կը տարբերին նիւթով ու ոգիով, բայց սիրային միեւնոյն վիճակով տոգորուած են: Ֆաէօյս չարաչար կը սխալի՝ մեծ քերթողներուն այս վիճակին մէջ սեռային բնազդումի յայտնութիւն տեսնելով: Ո՛չ, կ՚ըսէ Յօտէ, այլ բուն իսկ սէրն է այս, անսպառ եւ սեռականութենէ զերծ, ա՛յն սէրը՝ զոր, օրինակ Տանթէ կը տածէր Պէաթրիսի համար, Փեթրարքա՝ Լօրի համար եւ միջնադարեան Թրուպատուրները, աշուղները կը տածէին իրենց խորհած երեւակայած անանձնաւոր էգին համար, զոր կարելի է անուանել զորդ:

Քերթողը կ՚ազնուացնէ սէրը, զոր կ՚երգէն, կը պղծեն տափակ միտքեր: Ան այդ զգացումը կը բարձրացնէ գերահրկութիւններէ վեր, եւ տիրական, առնական հանգամանք մը կ՚ընծայէ անոր:

Բայց, աւա՜ղ, դիւանագէտներ, քաղաքագէտներ, հակառակ իրենց Մօնթրէօններու եւ անարդարութիւններուն, յաճախ կամ միշտ կը վարձատրուին, իսկ բանաստեղծները յաճախ կամ միշտ կը թշնամանուին, կը տառապին, հակառակ իրենց բերած անզորրութեան եւ ոգեղէնին՝ որուն այնքան պէտք ունի այս անիրաւ աշխարհը: Տանթէն աքսորեցին: Պայրըն նախատակոծ ըլլալէ վերջ, պարտաւորուեցաւ հայրենազուրկ ըլլալ: Անտօնէ Շէնիէ կիյիօթինով քաւեց... իր հանճարի մեծութիւնը: Հիւկօ տասնըութը տարի աքսորական ապրեցաւ: Օսքար Ուայլտ տաժանակիր աշխատանքի դատապարտուեցաւ մոլութեան մը համար՝ որուն տէրը չէր:

Մէկ խօսքով, կը համառօտէ Յօտէ, ճշմարիտ քերթողը ոչ միայն ուրախութիւն է յաւէտ այն ազգերուն համար՝ որոնց ծոցին մէջ կը ծնի ան, այլ նաեւ պէտք մը: Ան է որ մեզմէ իւրաքանչիւրին մէջ ծալլուած թուէները կը բանայ, եւ մեր աչքերը կը շեղեցնէ տխուր պատկերներէ, գեղեցիկը կը տանէ իր բոլոր ձեւերուն տակ, ինչպէս նաեւ գեղեցիկին յարուցած սէրը: Ան է որ մեզ հանգիստ տեսներ կ՚ընէ, եւ այս կերպով մեզմէ կը բանայ մեր դերասանութեան տաղտուկը:

ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

— • —

Իսի-լէ-Մուլինոյի մեր Մարտիկները կը տեղեկացնեն թէ իրենց նախաձեռնութեամբ եւ տեղական ժողովուրդին մասնակցութեամբ հաւաքուած է 301 ֆրանք, ծաղկեփունջ և եռագոյն դրօշակ մը գնելու համար Անդրանիկի գերեզմանին վրայ, յառաջիկայ սեպտ. 6ին, մեր Ուխտագնացութեան օրը:

Մարտիկներու Միութեան
Կեդր. Վարչութիւն

չեան նաւահանգիստները։ Բայց Մատրիտը պաշարուած է ամէն կողմէ, բացի արեւելքէն։ Ապստամբները կտրած են ծովային հաղորդակցութիւնները, բացի Վալէնցիայէն։ Զօր. Մոլայի եւ Ֆրանքոյի բանակները բռնած են Մատրիտի ճամբաները, 50—75 քիլոմեթր հեռաւորութեամբ։ Ապստամբներու յաւակնութիւնը՝ անհնար զինուորներուն և կամաւորներուն ժամանումով, մինչդեռ Մատրիտի կառավարութիւնը իր յոյսը դրած է քաղաքացիական զօրքին վրայ, որ ինչքան ալ մոլեռանդօրէն կռուի, չի կրնար չափուիլ արհեստով զինուորներու հետ։

*** Գերմանական շոգենաւի մը խուզարկութեան խնդիրը չկարգադրուած, միջադէպ մըն ալ անգլիական շոգենաւի մը հետ պատահեցաւ, Մէլիլլայի առջեւ։ Սպանիական յածանաւ մը կիրակի առտու կեցուց անգլիական նաւ մը. Ասոր վրայ անգլիական երեք մարտանաւեր շոգեպինդ ճամբայ ելան Ճիպրալթարէն։ Բռնուած շոգենաւը Մալակա պիտի տարուէր, բայց երբ անգլիական 32,000 թոննոց դրահաւորը հասաւ երկու թորփիլահալածներով եւ պաշարեց սպանիական մարտանաւը, հրամանատարը անմիջապէս ներողութիւն խնդրեց որ նեղութիւն պատճառած է սպանիական ջուրերէն դուրս։

*** Մեքսիկայէն շոգենաւ մը ճամբայ ելաւ դէպի Սպանիա, 35,000 հրացան, 5,000,000 փամփուշտ եւ բաւական քանակութեամբ ռազմանիւթ առնելով կառավարութեան համար։

*** Վատիկանի շրջանակներէն կը հաղորդեն թէ հինգ եպիսկոպոսներ չարաչար սպաննուած են Սպանիոյ մէջ։

Թաղճրյաւոր շարժումներ եւ ձեռնարկներ

Մուսոլինի անակնկալ այցելութիւն մը կատարեց Էլպա կղզին, զինուորական ուսումնասիրութեան մը համար։ Կ՚ըսեն թէ նաւային եւ օդանաւային կայան մը պիտի հաստատուի։ Արեւմտեան Միջերկրականի մէջ Իտալիոյ գլխաւոր նաւակայանն է Սփէցիա, ուր համախմբուած է նաւատորմին մեծագոյն մասը։ Էլպան պիտի կազմէ լրացուցիչ կայան մը, աւելի զօրաւոր։ Այս շաբթու Մուսոլինի ինքզինք պիտի նուիրէ զինուորական գործերու, քաղաքականը ձգելով իր փեսին՝ կոմս Չիանոյի (արտաքին նախարար)։

** Ուրիշ կարեւոր դէպք մը պատահեցաւ շաբաթ օր։ Հիթլէր մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հունգարիոյ խնամակալին՝ ծովակալ Հորթիի հետ, Պաւարիոյ սահմանին վրայ։ Գերմանական թերթերը կը փորձեն անհատական հանգամանք տալ այս տեսակցութեան, բայց քաղաքական շրջանակներու մէջ տարբեր է կարծիքը, մանաւանդ որ Հունգարիոյ խնամակալը պիտի տեսակցի նաեւ Մուսոլինիի հետ։ Զրոյցի մը համաձայն, Պուլկարիոյ թագաւորն ալ մասնակցած է տեսակցութեան։ Ամէն պարագայի մէջ, նոր ճակատ մը կը յարդարուի Կեդր. Եւրոպայի մէջ, մասնակցութեամբ Գերմանիոյ, Իտալիոյ, Հունգարիոյ եւ Աւստրիոյ։

** Երրորդ կարեւոր պարագայ մը։ Գերմանական մամուլը այս միջոցին կատաղի պայքար կը մղէ Խ. Միութեան դէմ, «Բամէյրուն» շոգենաւին խուզարկութեան առթիւ։ Տեղական թերթերը դիտել կու տան թէ այս պայքարին նպատակն է ազդել հանրային կարծիքին վրայ եւ երկու տարուան բարձրացնել զինուորութեան շրջանը։ Հաւանական է որ Հիթլէր արտակարգ նիստի հրաւիրէ իր 7—800 երեսփոխանները, ձեռամբարձ վաւերացնելու համար իր որոշումը։ Զինուորութիւնը երկու տարուան բարձրացնելով, Գերմանիա պիտի աւելցնէ իր զօրաբաժիններուն թիւը, որ 36 է պաշտօնապէս։ Այն ատեն խաղաղութեան շրջանի բանակը պիտի բարձրանայ 800.000ի, առանց հաշուելու ուրիշ մարտական կազմակերպութիւններ որոնց թիւը կարելի չէ ստուգել։ Ներկայ օրէնքով Գերմանիա յառաջիկայ հոկտեմբերին պիտի արձակէր 300.000 զինուորներ, բայց հաւանական է որ բոլորն ալ պահուին, պատրաստ գտնուելու համար «նոր կացութեան առջեւ»։ Նոր կարգադրութեամբ կառավարութիւնը կը յուսայ մեղմացնել նաեւ գործազրկութեան տագնապը։ Գործաւորի մը 8—900 մարք նպաստ կը ստանայ, իսկ զինուորի մը համար կը ծախսուի 1300 մարք։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔ ԱԼՈՅՆԱՆ ՄԸ, Եաշար Էրքան, որ կոփամարտի մրցումներուն առթիւ փնտռէր ծանրութեան ախոյեանութիւնը շահած էր Պերլինի Օլիմպիականին մէջ, վեց սենեակներ տուն մը նուէր ստացաւ Պոլսոյ մէջ, ամբողջովին կահաւորուած եւ տաք տաք ջուրը՝ որ եւ է տուրք։

ՀԱՅԸ 1.90Ի ՖՈՒՏԻ ՇԱԽՈՒՐ այսօրուընէ սկսեալ (երեքշաբթի), ալիւր պատճ ըլլալով։

150 ԿԱՐՄԻՐ ՑՈՒՑԱՐԱՐՆԵՐ գերմանական «Պրէմէն» շոգենաւը մտած շաբաթ օր, Նիւ Եորքի առջեւ, եւ ազմկալի ցոյցեր կատարեցին հիթլէրական Գերմանիոյ դէմ, ծանր լուտանքներ տեղալով։ Ցուցարարներուն մէջ կը գտնուէին տասնի չափ կիներ որոնց ճերմակ պլուզներուն վրայ արձանագրուած էին հետեւեալ խօսքերը.— « Անկցի՛ Նացի Գերմանիան»։ Ոստիկանութիւնը միջամտելով ձերբակալեց 12 հոգի, որոնց չորսը կիներ։ Ընդհարումներու հետեւանքով վիրաւորուեցան 20 ցուցարարներ եւ նաւաստիներ։ 1935 յուլիսին ալ քանի մը հարիւր համայնավարներ այս շոգենաւը մտնելով, վար առած եւ պատռած էին գերմանական դրօշը։ Նոր դատավարութիւն կը տիրէ Պերլինի մէջ, այս նոր դէպքին առթիւ։

ԷՐԻԿ — ԿՆԻԿ ՄԸ անձնասպան եղան Աթէնքի մէջ, թշուառութեան մատնուած ըլլալով։ Երկուքն ալ պաշտօնեաներ էին, բայց գործերէ արտուած ըլլալով, խանութը փակեր էին։ Քանի մը օր առաջ բոլորովին յուսահատ, կ՚որոշեն անձնասպան ըլլալ։ Նախ կը փորձեն կախուիլ խանութին ետեւը, բայց չեն յաջողիր։ Ցետոյ կը փորձեն հեռաձայնի թելը։ Կինը կը մեռնի, բայց ամուսինը ծանր ըլլալով, թելը կը փրթի։ Այս անգամ պատգամաւորը երկաթեայ թել մը կը ճարէ եւ վերջապէս կը յաջողի վերջ տալ կեանքին.

ԿԱՐԵՒՈՐ ԼՐՏԵՍՈՒԹԻՒՆ մը երեւան հանուեցաւ Պելժիոյ մէջ եւ առաջին առթիւ ձերբակալուեցան հոթը հոգի։ Երեքը խոստովանեցան թէ նորանոր հրացան մը գողցած եւ ծախած էին գերման գործակալի մը, փոխան 2000 մարքի։

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջանային կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Սարսէյլի Ռոստոմ. Քրիստափոր, Իշխան ենթակոմիտէներու եւ վաչագն խումբի բոլոր ընկերները, չորեքշաբթի (26 օգոստ.) երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքավայրին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼՊՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ.Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմի երկրորդ տպագրութիւնը։

Գին Ֆրանսայի համար 5 ֆր., արտասահման 6 ֆր.։

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը։

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին։

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

Փարիզի Կոմիտէի դաշտահանդէսը, որ տեղի պիտի ունենար Սապ. 6ին, Ռոպէնսոնի մէջ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄՕՏ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐՈՎ

«ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԻԿ» (Նուագող վշտից ծայրննաց)։ Առաջին հատոր (կենսագրութիւն)։ Կազմեց՝ ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ։ Ստուար հատոր մը, 656 մեծադիր էջերով եւ պատկերազարդ։ Կը պարունակէ ոչ միայն Խրիմեան Հայրիկի կենսագրութիւնը, այլեւ պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկութիւններ Վասպուրականի եւ ժամանակակից դէպքերու մասին։

ԳԻՆ՝ 50 ՖՐԱՆՔ. Թղթակազմ եւ առանց հաշուելու Թղթատարի ծախքը։

ՊԱՏ, ԹՈՒՂԹ, ԼԻՆՕ, ՆԵՐԿ

Այս ծանուցումը ներկայացնողին բացառիկ զեղչ 100էն 20էն 40 զեղչ։
Դիմել՝ ֆապրիքի մթերանոց, 15, Avenue Mathurin - Moreau, PARIS (19).

ՄԻՍԱՔ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

ԻՐԱՒԱԳԷՏ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ, DOCTEUR ES-SCIENCES

Կը ստանձնէ ամէն տեսակ իրաւական եւ վարչական գործեր, ճպատակութեան գործողութիւններ, վարկային գործառնութիւններ. Պաշտպանութիւն դատարաններու առջեւ։ Ամէն կարգի Թուղթերու խմբագրութիւն։ Ժառանգական խնդիրներ։ Վարձակալութեանց գնոյց։ Հարկերու յայտարարութիւն։ Խնդրագիրներու եւ նամակներու խմբագրութիւն։

Դիմել չորեքշաբթի եւ ուրբաթ օրերը ժամը 4 6, Գրասենեակ Սամուէլ 51 Rue Mr. le Prince, Paris (6)։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՐՑԱԿԱՆԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՎ

(ՎԷՊ)

ԼՈՒԻԶԱ ԱՍԼԱՆԵԱՆ (ԼԱՍ)

516 էջ, երկու մեծադիր հատոր։

Գինը՝ 20 Ֆր. երկու հատորի համար (Թղթատարի ծախքով)։
Դիմել՝ M. Aslanian, 11 Ave. Sœur Rosalie, Paris (13)

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Վալանսի Հ. Յ. Դ. Կոմիտէին կողմէ
6 Սեպտ. կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ։
Կը խնդրուի նկատի առնել այդ թուականը։

Ուխտագնացութիւն

ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

տեղի կ՚ունենայ յառաջիկայ Սեպտ. 6ին.
Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամ. Մարտիկ. Միութեան եւ մասնակցութեամբ Ցուցարձանի Կեդր. Վարչութեան, Հայ Սպայից, Զամի եւ բազմաթիւ միութիւններու։
Բացառիկ եւ ճոխ յայտագիր։ Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Սեբաստիոյ Ենիխան գիւղի Հայր. Միութեան կողմէ
տեղի կ՚ունենայ 30 Օգոստ. կիրակի առաւօտէն սկսեալ,
6 Ռիւսօ. քէմփ Միրապօ, Պառ. Ալպէրի օդասուն պարտէզին մէջ։
Կը խօսի՝ Փ. ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ
«Արամեան» թատերախումբի կողմէ պիտի ներկայացուին
ՁԱՐԼՍԹՕՆ եւ ԵՐԿՈՒ ԾԱԵՐԱՑԵԱԼՆԵՐԸ։
Գեղարուեստական ճոխ բաժին։

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ (Սեւր)

Մխիթարեան Հայրերու Սեւրի Մուրատեան Վարժարանին 1936—1937 դպրոցական տարեշրջանը կը սկսի յառաջիկայ հոկտեմբեր 1ին։ Վարժարանը կ՚ընդունի գիշերօթիկ, կէս-գիշերօթիկ եւ ցերեկօթիկ աշակերտներ։

Արձանագրութիւններու համար դիմել վարժարանի տեսչութեան
Direction du Collège Armenien Samuel Moorat, 26 Rue Troyon. Sèvres (S. & O.)
ընդունելութեան օրերն են երեքշաբթի ժամը 9էն 12 եւ կիրակի օրերը ժամը 15էն 18։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տ. Կ. Խաչի վարչութիւնը շնորհակալութիւն կը յայտնէ իր անդամուհիներուն որոնք գեղեցիկ ձեռագործներ եւ զանազան իրեղէններ նուիրեցին միութեան վիճակախաղին համար։ Շնորհակալութիւններ՝ Տիկ. Թումանեանի որ 20 Ֆրանք նուիրեց եւ ամէն անոնց որոնք նուէրներ ըրին։

Վիճակախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը.—

512, 142, 502, 447, 521, 31, 104, 18, 99, 549, 55, 213, 237, 236, 86, 541, 989, 209, 141, 515, 411, 24, 143, 388, 117, 424, 102, 438, 409, 504, 380, 369, 1, 407, 542, 223, 370, 194, 58, 534, 357, 221, 540, 30, 244, 394, 354, 537, 546, 110, 23, 60, 93, 235, 232, 65, 218, 91, 182, 222, 17:

Նուէրները առնելու համար դիմել՝ Կարմիրխօրուքեանի՝ 5, Allée de Panorama, Իսի լէ Մուլինօ։

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Հետաքրքրական պատկերներ
Ամէն չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9իշտ 9ին, 5 rue de l'Eclipse, Մարսէյլի «Դրօշակ» ընկերութեան Շահրիկեան սրահին մէջ։
Կը գանձուի մեծերէն 1 ֆրանք, փոքրերէն 50 սանթիմ։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (74)

ՎԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Գիտեմ, զաւակս, գիտեմ. փառք Աստուծոյ, այնքան ալ յիմար չեմ։ Բայց մենք ի՞նչ կրնանք ընել... Կայսերական հրաման է ...

— Ինչ կրնանք ընե՞լ,— ու Գարեգին սարկաւագի զուսպ դէմքը դալուռթէն կաս կարմիր կտրեցաւ, այս օրէնքը եկեղեցիի անունով հայ ազգի գոյութեան հիմքերուն ուղղուած ծանր հարուած մըն է։ Եթէ չլինի հայ ժողովուրդը՝ կը մեռնի եւ հայ եկեղեցին, դուք ու ես ալ մէկ մէկ սեւ փոփ (քահանայ) կը դառնանք, ու ամէն ինչ կը վերջանայ։

Պաստամեանը կանգ առած՝ ուշադրութեամբ կը հետեւէր սարկաւագի խօսքերուն։ Իր մաշւլ դէմքին վրայ տարտամօրէն հարցական նշան մը գծագրուեցաւ։ Չէ, այդ փիլոնին տակ տաք սիրտ մը կայ, եւ գանկին մէջ մտածող ուղեղ մը։

Վարդապետը չէր սպասեր, որ սարկաւագը այդ ձեւով խօսելու յանդգնութիւն կ՚ունենայ իրեն հետ։ Թէեւ սաստիկ բարկացած, բայց Վահէի ու Պաստամեանի ներկայութենէն քաշուելով, զսպեց իր բարկութիւնը ու շատ ազրած մեծի մը յանդիմանական շեշտով՝ ըսաւ.

— Որդի, ի հարկէ, վատ է, շատ վատ։ Բայց մենք ի՞նչ կրնանք ընել։ Պէտք է խոնարհ լինել եւ համբերող. «Կամք Տեառն օրհնեալ եղիցի»։

— Բայց Հայր Սուրբ,— գրեթէ պոռաց սարկաւագը, որու շրթները կը դողային անհնարին յուզումէ,—բայց այս օրէնքը... կը հասկնա՞ք Հայր Սուրբ, հայ ազգի գերեզմանը կը փորէ։ Մենք ինչպէ՞ս կրնանք ձեռքերնիս ծալած նստիլ։

— Իսկ որ չնստինք՝ յետոյ ի՞նչ,— արդէն բարկացած խօսեցաւ վարդապետը.— մէկ ըսէ տեսնեմ, զաւէ վրայ Հայոց թագաւո՞ր ունինք, հայկական բանա՞կ, թոփ ու թֆա՞նգ... ինչո՞վ դէմ պիտի դնենք մեծազօր թագաւոր - կայսեր հրամանին։

Տէր ողորմեա, այս ինչ օրերու հասանք, կը մտածէր վարդապետը՝ դառնութեամբ գլուխը օրօրելով, երէկուան հակերթէն ելած վառեակներն այսօր խելք սովրեցնելու ելած են։ Ու բարկութեամբ կակուղ մինտէրի վրայէն ուքալով՝ բարձրացաւ եւ քրթմնջելով իր սենեակը քաշուեցաւ։

- Այո, բարեկամ,— ու Պաստամեանը ընկերաբար ձեռքը սարկաւագի ուսին դրաւ,— ճիշդ նկատեցիք դուք, այդ օրէնքը հայ ազգի գերեզմանն է լինելու։ Իսկ ձեր կարծիքով հայ եկեղեցին ու ժողովուրդը ի՞նչ դիրք պէտք է բռնեն,— ու փորձել հայեացքով դիտեց սարկաւագը, որու պեխերն ու մօրուքը նոր սկսած էին աչքի զարնել.— խնդրեմ՝ ըսէք ձեր կարծիքը, ի՞նչ պէտք է ընել։

Սարկաւագը յուսահատօրէն ձեռքերը կը ճմլէր՝ առանց բերանը բանալու։ Երանի թէ կարողանար որոշ ու յստակ պատասխան մը տալ։ Եթէ կեանքն անգամ զոհել պէտք լինէր, սարկաւագը հաստատ գիտէր, որ վայրկեան մը իսկ չէր մտածեր այդ մասին։ Ընդհակառակն, ուրախութենէն արցունք թափելով՝ այդ զոհաբերութեան ընդառաջ կ՚երթար, մարտիրոսի մը հեզութեամբ։ Բայց առկէ աւելին, ինչո՞ւ պահանջել իրմէ, ինք դեռ անփորձ երիտասարդ մը, հազիւ կեանքի սեմէն ներս մտած։ Ու ակամայ, աչքերը վար առաւ։

Պաստամեանը, քանի մը վայրկեան լուռ սպասելէ վերջ, կրունկին վրայ դարձաւ ու նորէն շարունակեց մաքուր սենեակի երկայնքով։ Այդ ընդհանրապէս հանդարտ եւ քիչ մը դանդաղաշարժ մարդը կը քալէր զարմանալի տենդոտ շարժումներ ընելով։ Երբեմն բռունցքը սեղմած՝ կը սպառնար աներեւոյթ թշնամիի մը, երբեմն հառ ու կտոր բառեր կ՚արտասանէր՝ գլուխը ցնցելով ու հետզհետէ կ՚արագացնէր քայլերու ընթացքը երկաթէ վանդակի մէջ փակուած գազանի մը կատաղութեամբ։ Մէկ ալ մօտեցաւ ու Վահէի առջեւ կանգնեցաւ։ Ճակատը քրտինքի կաթիլներով ծածկուած էր, կուրծքը ծանր ծանր կը բարձրանար, կարծես ամբողջ հրաբուխ մը կը պատրաստուէր դուրս ժայթքելու։ Աչքերը լայն բացած, ձեռքերը մէջքին, Վահէի դէմ դիմաց կանգնեցաւ՝ աչքերը ընկերոջ աչքի խորքը յառելով։

— Վահէ, կը հասկնա՞ս, փոթորիկ պիտի պայթի։

— Փոթորի՞կ,— ու Վահէն չկրցաւ հեգնական ծիծաղը զսպել,— փոթորի՞կ ըսիր. տես, ահա փոթորկաբեր ամպը,— ու ձեռքի արհամարհական շարժումով վարդապետի սենեակը ցուցուց,— խեղճ մարդ, ինչեր կը սպասես...

— Ոչ, մեռելները թող իրենց մեռելները թաղեն, ժողովուրդը ...

Վահէն վայրկեան մը ուշադիր նայեցաւ ընկերոջ դէմքին, ու ապա տարակուսանքով ուսերը թօթուեց։ Անշուշտ ժողովուրդ մը կրնար փոթորկուիլ, մտածեց Վահէն, բայց ինչո՞ւ 1885 թուականին հայ ժողովուրդը լուռ խոնարհեցաւ ուրիշ պետական օրէնքի մը առջեւ, որով գոցուեցան բոլոր ազգային ծխական վարժարանները, ու յիսուն հազար հայ մանուկներ փողոց նետուեցան։ Չէ, Վահէն շատ մեծ հաւատք չէր կրնար ունենալ ժողովուրդին վրայ։

Պաստամեանը ընկերոջ դէմքին վրայ կարծես կը կարդար անոր մտքէն անցածը։ Բռունցքը սեղմած, բոլորովին մօտեցաւ Վահէին, որ այդ պահուն կարծես ոխերիմ թշնամի մը լինէր, ու սեղմուած ատամներու արանքէն ընկերոջ դէմքին սուլեց.

— Ես քեզի կ՚ըսեմ, որ փոթորիկը պիտի պայթի. փոթորիկը պէտք է որ պայթի, հասկցա՞ր ...

Գարեգին սարկաւագը ոտքի մատներուն վրայ քալելով, քաշուեցաւ իր սենեակը։

Վահէն ու Պաստամեանը մինչեւ լոյս նստած կը խօսէին։ Նոր օրէնքի հրատարակութիւնը նոր կացութիւն մը կը ստեղծէր Կովկասի հայութեան համար։ Ու բնականաբար Նախկին գործունէութիւնը պէտք էր զարտուղութիւն մը ունենար։ Պաստամեանը անմիջապէս էջմիածին պէտք էր անցնէր, ու ապա Թիֆլիս, որ ամբողջ Կովկասի զարկերակն էր ու ազգային հարցերու ուղղութիւն տուողը։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 26 ՕԳՈՍՏՈՍ
MERCREDI 26 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3201

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՇԻԿԱՑԱԾ ԵՐԿԱԹ»Ը ԿԸ ԲԶԽԷ...

Հիմա որ Մոսկուայի Գերագոյն Ատեանը արձակեց իր վճիռը, «Թրոցքի - զինովիեւեան, հակայեղափոխական, ֆաշական, ահաբեկչական» գործունէութեան գլխաւոր դերակատարներուն դէմ, կարելի է մօտաւորապէս պատկերացնել կացութիւնը՝ աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին մէջ:

Զինովիեւ - Քամենեւի եւ միւս 14 ամբաստանեալներուն դատավարութիւնը պարզապէս յառաջաբանը կը կազմէ նորագոյն ողբերգութեան.

Դեռ նոր դատեր պիտի բացուին, եւ արդէն կազմուած է կասկածելիներու երկրորդ ցանկ մը, ուր կը փայլին նոյնքան երեւելի գլուխներ,- Ռիքով (Նախկին վարչապետ), Բուխարին (Սթալինի բերանը), Պուխարին (խմբագրապետ կառավարական պաշտօնաթերթին), Սոքոլնիքով (նախկին դեսպան Լոնտոնի) եւն.:

Առաջին ինչպէս երկրորդ շարքին մէջ միայն մէկը քաջ գտնուեցաւ, Թոմսքի, Արհեստակցական Միութեանց երբեմնի նախագահը, որ ատրճանակի ուղղեց գլխուն, երբ դացեր էին ձերբակալելու:

Միւսները հլու - հնազանդ կը սպասեն իրենց ճակատագրին, մէկը միւսին հետ մրցումի ելած՝ ամէնէն անքաւելի մեղքերը իր վրայ առնելու, ինքզինքը սեւցնելու, քուրջի մը վերածելու եւ իրենց ճակատագրին առջեւ ձեռք փռելու համար ամենակալ եւ ամենակարող Սթալինի ոտքերուն առջեւ...

Գէթ այսպէս կը ներկայացնեն խորհրդային թերթերն ու Մոսկուայի պաշտօնական գործակալութիւնները: Եւ օտար թղթակիցներ ալ կան որ կը հաստատեն այս աշխեցուցիչ, անճառելի եւ անըմբռնելի փլուզումը:

Ուրեմն ասո՞նք են որ առնուազն քսան տարի յեղափոխական շարժում վարած, կուսակցութեան ճակատագիրը տնօրինած, միլիոնաւոր բազմութիւններ իրենց ետեւէն քաշած են:

Ամենախեղճ, ամենավախկոտ հայ յեղափոխականը հազիւ թէ գիջանէր քերան առնել այնքան գռեհիկ եւ անպատիւ բառեր ու բացատրութիւններ, որքան երբեմնի աշխարհահռչակ Զինովիեւը, Քամենեւը կամ ուրիշներ:

«Կատղած շուներ», կ'աղաղակէ ընդհ. դատախազը, Վիշինսքի (Լեհ), եւ տակաւին ուրիշ բառեր,— «գաղ, սուտ եւ թշուառական ֆաշականներ, մարդկութեան մրուր, հասարակ աւազակներ եւ դաւաճաններ»: Եւ բոլորը մէկ բերնի կը կենան գլխիկոր, ապիրողորմ հեծկլտուքներով եւ մեղայականներով: Կը մարսեն բոլոր լուտանքներն ու որակումները, բան մըն ալ իրենց կողմէ աւելցնելով,— «Այո, ես ֆաշական եմ, հակայեղափոխական եմ, մարդասպան եմ, դաւաճան եմ: Սատկեցուցէք մեզ»:

Ի զուր կը փնտռէք հետք մը՝ եթէ ոչ ըմբոստացման, գէթ մարդկային արժանապատուութեան: Ոչ եւ է անհատական շարժում՝ մահը աչք առած մարդու: Ոչ իսկ մարդավարի կեցուածք՝ դատարանին մէջ.

Նորէն խղճահարութիւն մը կը համակէ մեզ, երբ կը գրենք այս տողերը, եւ երբ 16 մահապարտները գնդակահարուած են արդէն:

Խղճահարութիւն մը անոր համար որ, Մոսկուայի դատավարութիւնն ալ, ինչպէս ուրիշ հազարաւորներ, կը կազմէ արիւնոտ խեղկատակութիւն մը, անըմբռնելի եւ անբացատրելի: Եւ հաղորդուած տեղեկութիւններ սպահովաբար այլափոխուած են, ամբաստանեալներ դնելով լարուած գործիքներու, ձայնագիրներու վիճակին մէջ, միայն գոց եղած բանաձեւեր արտասանելու համար:

Եւ սակայն, բոլոր վերապահումներէն վերջն ալ, կը մնայ հոգեկան փլուզման, ամարդի նուաստացման եւ գետնաքարշ վատութեան պատկեր մը, որ չի պարտկուիր:

Իսկ պատկերը ունի միայն մէկ անուն,— պոլշեւիկեան: Ոչ մէկ բառարան, որ եւ է նկարագրութիւն չպիտի կրնար բացատրել զայն, բացի այդ բառէն, որ ամբողջ աշխարհ մը կը ներկայացնէ, իր ըմբռնումներով ու բարքերով

Երեւակայեցէք ամբողջ ղեկավարութիւն մը, բուն իսկ հոկտեմբերեան յեղափոխութեան եւ խորհրդային իշխանութեան հիմնադիրները աւազակ եւ դաւաճան, մրուր եւ շուն, թշուառական ու սուտ, իրենց 20-30 տարուան գործակիցներուն եւ կաթողիկերներուն առջեւ, անոնց իսկ բերնով:

Բոլշեւիկեան զարհուրանքը միայն կրնար արտադրել այսքան մարդակեր եւ ինքնակեր դժոխք:

×

Եւ ահա նորէն կը բանի «շիկացած երկաթ»ը, կեդրոնէն մինչեւ ծայրագաւառները.

Հեռագիրը կը հաղորդէ լուրեր՝ նոր ձերբակալութեանց մասին, Թիֆլիսի, Բագուի, Երեւանի, Լէնինականի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ:

Դժբախտաբար շատ կարճ են լուրերը եւ մենք ուրիշ միջոց չունինք աւելին քաղելու, օրը օրին: Ժամանակի խնդիր է մանրամասնութիւններ ստանալ, ստուգումներ կատարել: Փարիզի թերթերը կարեւորութիւն չեն տար այսպիսի «մանր» եւ հեռաւոր դէպքերու: Լոնտոնի թերթերը, աւելի ուշադիր, պարբերաբար կը հրատարակեն տեղեկութիւններ, գործակալութեանց կամ թղթակիցներու միջոցաւ, բայց շատ համառօտ,— այնքան որքան կը շահագրգռէ զիրենք:

Արդ, ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ Հայաստանի մէջ, այս օրերս, երբ գիտենք որ «մաքրագործումներ» կատարուած են յուլիս 9էն ի վեր (Խանջեան), իսկ հիմա «շիկացած երկաթ»ը օրուան նշանաբանն է, մանաւանդ Մոսկուայի դատավարութենէն վերջ: Միայն կրթական գործավա՞րն է որ ձերբակալուած է: Իսկ ո՞ւր մնաց Խանջեանի յաջորդը...

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ՍՏՈՐԱԳՐԵՑԻՆ ՉԵԶՈՔՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐԸ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ Կ'ԱՐԳԻԼԷ ԶԷՆՔԵՐՈՒ ԱՐՏԱԾՈՒՄԸ

Միեւնոյն ատեն երկու տարուան կը բարձրացնէ պարտաւորիչ զինուորութիւնը

Երկու մեծ անակնկալներ պատահեցան երկուշաբթի օր: Գերմանիա, որ 24 օրէ ի վեր կը ձգձգէր չէզոքութեան ֆրանսական ծրագրին պատասխանը, յանկարծ ղեկոյց մը հրատարակեց, յայտնելով թէ որոշած է անմիջապէս արգիլել զէնքի եւ ռազմանիւթի որ եւ է արտածում դէպի Սպանիա: Որոշումը խակոյն հաղորդուեցաւ Պերլինի ֆրանսական դեսպանին: Այս առթիւ հրատարակուած պաշտօնական ղեկոյցը կ'ըսէ.—

«Գերմանական կառավարութիւնը այս որոշումը կուտայ, թէեւ տակաւին ելքի մը յանգած չեն Մատրիտի կառավարութեան հետ կատարուած բանակցութիւնները, վար դրուած առեւտրական օդանաւը վերադարձնելու մասին: Ասկէ զատ, գերմանական կառավարութիւնը ֆրանսական կառավարութեան հաղորդած ղեկոյցին մէջ, յոյս կը յայտնէ թէ միւս շահակից կառավարութիւնները անհրաժեշտ ձեռնարկները պիտի կատարեն, եթէ տակաւին չեն կատարած, անյապաղ արգիլելու համար զէնքերու արտածումը դէպի Սպանիա:

Այս որոշումը մեծ գոհունակութիւն պատճառեց Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ մէջ: Նոյն օրը Խ. Միութեան արտաքին գործավարը՝ Լիթվինով եւ ֆրանսական դեսպանատան գործակատարը հաւաքական պայմանագիր մը ստորագրեցին, որով կ'արգիլուի զէնքի եւ ռազմանիւթերու արտածումը՝ Սպանիոյ եւ իր գաղթավայրերուն համար: Պայմանագիրը ի զօրու պիտի ըլլայ, երբ նոյնիմաստ պայմանագրութիւններ ստորագրուին Գերմանիոյ, Փորթուկալի եւ Իտալիոյ հետ: Արգելքը կը վերաբերի ռազմական պիտոյքներու, օդանաւերու եւն. ուղղակի կամ անուղղակի արտածման կամ վերարտածման: Զպիտի գործադրուին նաեւ նախապէս կնքուած պայմանները:

Արդ, միեւնոյն օրը Պերլինի մէջ կը հրատարակուէր Հիթլէրի հրամանագիրը, որով երկու տարուան կը բարձրանայ պարտաւորիչ զինուորութիւնը: Ահաւասիկ այդ հրամանագիրը.—

«Ի գործադրութիւն 1935 մայիս 21ի զինուորական օրէնքի 8րդ յօդուածին կը քնջեմ 1935 մայիս 22ի հրամանագիրը (որ մէկ տարի կը նշանակէր զինուորութեան շրջանը) եւ կը հրամայեմ.— Բանակին երեք ճիւղերուն մէջ գործօն ծառայութեան տեւողութիւնը պիտի ըլլայ երկու տարի: Զինուորական նախարարը, ստիպապէս բանակին, անհրաժեշտ հրամանները պիտի հրատարակէ գործադրութեան եւ փոխանցման շրջանին համար»:

Այս կարգադրութեամբ, Գերմանիոյ բանակին թիւը, որ 550.000 է, պիտի բարձրանայ 800.000ի, նոյնիսկ մէկ միլիոնի,— շատ աւելի մեծ քան 1914ին, երբ զինուորութեան շրջանը երկու տարի էր:

Աւելորդ է ըսել թէ Հիթլէրի նոր անակնկալը մեծ իրարանցում պատճառեց քաղաքական շրջանակներու մէջ, թէեւ կը նախատեսուէր քանի մը օրէ ի վեր, Խ. Միութեան դէմ մղուած բուռն պայքարին առթիւ: Մասնագէտները գիտել կուտան թէ, միւս մարտական ուժերն ալ հաշուելով, Գերմանիա մօտ երկու միլիոն զինուոր պիտի ունենայ խաղաղութեան ատեն, իսկ պատերազմի ատեն չորս-հինգ անգամ աւելի: Անշուշտ այս բոլոր պատրաստութիւնները ուղղուած են Խ. Միութեան դէմ, ինչ որ կը նշանակէ թէ միջազգային կացութիւնը միշտ մութ է:

× Իտալական կառավարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն օդաօրմիղին սպաներուն թիւը կը բարձրանայ 3200ի, իսկ զինուորներուն թիւը՝ 34.000ի:

< Ֆրանսական կառավարութիւնը որոշեց աւելցնել սպանիական սահմանագլուխի զօրքը, որպէսզի ոտնձգութիւններ չկատարուին: Միւս կողմէ յանձնարարուեցաւ դէպի հիւսիս ղրկել սահմանամերձ շրջաններն ապաստանած սպանիացի փախստականները:

ՆՈՐ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ՄԱՏՐԻՏԻ ՎՐԱՅ

ՄԻՒՍ ՔԱՂԱՔՆԵՐՆ ԱԼ ԿԸ ՌՄԲԱԿՈԾՈՒԻՆ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, 21 ապստամբ օդանաւեր կրակ տեղացին Մատրիտի վրայ, մեծ վնաս պատճառելով: Կ'ըսուի թէ լրջօրէն վնասուած է կառավարութեան օդակայանը: Առաջին անգամ ըլլալով, ցամաքային յարձակման մասնակցեցան նաեւ Մարոքէն հասած զինուորները: Միեւնոյն ատեն կը շարունակուի Սան Սէպասթիանոյի եւ Իրունի ռմբակոծութիւնը: Օվիէտոյի մէջ պաշարուած ազգայնականները յուսահատական կոչ մը ուղղեցին, որպէսզի օգնութեան հասնին, այլապէս անձնատուր պիտի ըլլան: Երեք ապստամբ օդանաւեր պայթուցիկներ ձգեցին Իրունի եւ Սան Սէպասթիանոյի վրայ:

Ապստամբներու հրամանատարութիւնը կը գանգատի թէ Մայորքա եւ Պալէարեան կղզիներու յարձակման առթին, ֆրանսացի եւ ռուս բոլշեւիկներ մեծ դեր կատարեցին, թէեւ ծանր կորուստներ կրեցին: Ղեկոյցը կ'աւելցնէ.— «Աւելի մեծ ապշութեամբ գտնեցինք որ թողուած ռազմանիւթերուն մէջ կը գտնուին կարեւոր քանակութեամբ ռազմանիւթեր՝ Սէնթ Էթիէնի ֆրանսական գործարանէն»:

× Ընկերվարական թերթերը կը գրեն թէ Ալքալայի արքեպիսկոպոսարանին մէջ խուզարկութիւն կատարուելով, երեւան հանուեցաւ 33.600.000 ֆր.ի գումար մը: Ուրիշ սաշճարդարաններու եւ վանքերու մէջ ալ մեծ հարստութիւններ գտնուած են:

⁂ Կատաղի կռիւներ կը մղուին Գուատարամայի լեռներուն, ուր ապստամբ զօրքը պաշարուած է ատենէ մը ի վեր:

× Նախկին վարչապետ կոմս Ռոմանոնէս, որ վար դրուած էր իբրեւ պատանդ, Ֆրանսա եկաւ: Կ'ըսուի թէ մասնաւոր պաշտօն մը տրուած է Մատրիտի կառավարութենէն:

16 ՄԱՀԱՊԱՐՏՆԵՐԸ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԵՑԱՆ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն օգոստոս 25 թուականով.—

ԶԻՆՈՎԻԵՒ, ՔԱՄԵՆԵՒ ԵՒ ՄԻՒՍ 14 ՄԱՀԱՊԱՐՏՆԵՐԸ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԵՑԱՆ, ԻՐԵՆՑ ԴԻՄՈՒՄԸ ՄԵՐԺՈՒԱԾ ԸԼԼԱԼՈՎ ԿԵԴՐ. ԳՈՐԾԱԴԻՐ ԿՈՄԻՏԷԻ (խորհրդարան) ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ.

ՆՈՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թիֆլիսի, Բագուի, Երեւանի, Լէնինականի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՎԱՐՆ ԱԼ...

«Թայմզ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ.—

Խորհրդային մամուլը տեղեկութիւններ կը հաղորդէ Խ. Միութեան զանազան շրջաններու մէջ կատարուած «տրոցկիական - զինովիեւական ահաբեկչական խմբակներու» ղեկավարներու ձերբակալութեանց մասին: Ձերբակալութիւններ տեղի կ'ունենան գլխաւորապէս երկրի հարաւային մասերը՝ Թիֆլիս, Բագու, Երեւան, Պաթում եւ Լէնինական: Ձերբակալուածներու մէջ կը գտնուին վրացի նախկին ազգայնականներ, մենշեւիկներ, հակայեղափոխականներ եւայլն:

Պաշտօնական ղեկոյցին համաձայն, կալանաւորները խոստովանած են թէ կ'աշխատէին Տէր Վահանեանի ղեկավարութեան տակ, «Կեդրոնի խմբակ»ին հետ կապ պահպանելով: (ԽՄԲ.— (Տէր Վահանեան գնդակահարուեցաւ Մոսկուայի մէջ):

Նոր ձերբակալուածներու կարգին «Թայմզ» կը մատնանշէ Հայաստանի կրթական գործավար Եղիազարեանը եւ Սթալինի հօրեղբօրորդին՝ Ջուղաշվիլի: «Պրաւտա» այս առթիւ կ'ըսէ թէ այդ ահաբեկիչները մահափորձեր կազմակերպած էին շատ մը ստախանովականներու դէմ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԱՀԱՊԱՏԻԺՆԵՐԷՆ ՎԵՐՋԸ

Թրոցքի պիտի ձերբակալուի, եթէ Ռուսիա մտնէ

Զինովիեւի եւ իր 15 ընկերներուն դէմ արձակուած վճիռները գործադրելի էին 24 ժամէն, եթէ Կեդր. Գործադիր Քոմիտէն (Խորհրդարան) ներում չշնորհէր։ Ներման պարագային պատիժները մեքենաբար պիտի վերածուէին տասնական տարի բանտարկութեան:

** Հավասի թղթակիցը խօսելով դատավարութեան մասին, կը գրէ.— Տարակոյս չկայ թէ ամբաստանութիւնը մասամբ հիմնաւոր է, բայց դժուար է պնդել թէ մինչեւ ո՛ր աստիճան: Միւս կողմէ այն տպաւորութիւնը կը տիրէ թէ ճշմարտութեան այդ կորիզը յայնօրէն շահագործուեցաւ որոշ նպատակներով: Ինչ կը վերաբերի բուն ամբաստանութեան խորքին, որ եւ է շօշափելի փաստ չճարուեցաւ եւ ոչ եւ է փաստաթուղթ չներկայացուեցաւ ամբաստանեալներուն դէմ: Միակ փաստերը ամբաստանեալներուն չափուած - ձեւուած խոստովանութիւններն են: Գործուած կամ գործուելիք մահափորձերու եւ գերմանական գաղտնի ոստիկանութեան գործունէութեան մասին եղած մատնանշումները անորոշ էին: Ցաւոք, նշանակալից էր ամբաստանեալներուն յայտարարութեանց ներդաշնակութիւնը. բոլորը մէկ բերան Թրոցքին կը մատնանշէին իբրեւ Գերմանիոյ մէկ գործակալը, իբրեւ թշնամի մը բանուոր դասակարգին: Այն կէտերու մասին ուր կը թուէր թէ ամբաստանութեան գետինը ամուր է, դատավարութիւնը ճշտապէս ամէն բան յուսաբանելու:

Արդարեւ, տակաւին չի գիտցուիր թէ խնդիրը դժգոհութեան արտայայտութի՞ւն մըն է կուսակցութեան ծոցին մէջ, անձնական կամ խմբակցական մրցակցութի՞ւն թէ ուրիշ բան: Եթէ կարելի ըլլար բանալ Թոմսքիի անձնասպանութեան ծալքերը, թերեւս կարենային լուսաբանել խնդիրը: Դիտելի է, վերջապէս, որ ամբաստանեալներուն պաշտպանութեան իրաւունքները չերաշխաւորուեցան բացորոշապէս: Ամբաստանեալները, տկարացած երկար բանտարկութեան մը հետեւանքով, իրաւունք չունէին ազատօրէն խօսակցելու եւ քանի որ մերժած էին փաստաբան բռնել, չէին կրնար կանխաւ տեղեկութիւն ունենալ մէկզմէկ - միւսին յայտնութիւններէն: Ձեզու մէկ հատիկ վկայ որ խօսէր ի նպաստ ամբաստանեալներուն: Ան նուազն տարօրինակ է կարգ մը ամբաստանեալներու մրցակցութիւնը, ճոխացնելու համար պահանջագիրը: Ոչ նուազ նշանակալից է ամբաստանեալներու վերջին խօսքերուն կատարեալ ներդաշնակութիւնը. ոչ մէկը դէմ չխօսեցաւ իշխանութեան կամ իշխանաւորներուն դորս կ'ուզէին ոչնչացնել: Առ այժմ, բազմաթիւ կէտեր մութ կը մնան այս դատավարութեան մէջ: Ամէնէն հաւանական ենթադրութիւնը այն է թէ խորհրդային իշխանութիւնը շատ կ'ուզէր ոչնչացնել Թրոցքիի ազդեցութիւնը Դ. Միջազգայնի ծոցին մէջ: Այդ նպատակին հասնելու համար, զայն ներկայացուցին իբրեւ գործակալը Խ. Միութեան թշնամիներուն եւ օգտուեցան առիթէն, միեւնոյն ատեն ոչնչացնելու համար ընդդիմադիր հոսանքին մնացորդը

× Գերագոյն ատեանը կիրակի գիշեր իր վճիռը արձակեց ութ ժամուան խորհրդակցութենէ մը վերջը, առաջին կարգի յանցաւոր հռչակելով Զինովիեւը, Քամենեւը, Եվտոքիմովը, Պաքայեւը, Մրաչքովսքին, Տէր Վահանեանը եւ Սմիրնովը (դաւադրի կազմակերպութիւն եւ ահաբեկչութիւն), իսկ իբրեւ մեղսակից անդամներ՝ Տրայվէրը, Ռայնկոլտը, Փիքէլը, Կոլցմանը, Ֆրից Դավիտը, Օլպէրկը, Պերման Եուրինը, Մոիզ Լուրին, Նաթան Լուրինը: Բոլորը մէկ ամբաստանուած են թէ պատրաստութիւններ կը տեսնէին սպաննելու համար Սթալինը, Վորոշիլովը, Ժտանովը, Քականովիչը, Օրժոնիկիձէն, Քոսիորը եւ Փոսթիշեւը: «Հիմնուելով այս իրողութեանց վրայ Գերագոյն Ատեանը ամբաստանեալները կը դատապարտէ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏԺԻՆ՝ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՄԱՆ, ԻՐԵՆՑ ԲՈԼՈՐ ԳՈՅՔԵՐՈՒՆ ԳՐԱՒՈՒՄՈՎ»: Իսկ Թրոցքի եւ որդին՝ Սէտով, որ արտասահման կը գտնուին, անմիջապէս պիտի ձերբակալուին եւ Գերագոյն Ատեանին պիտի յանձնուին, երբ Ռուսաստան մտնեն:

Մոսկուայի գործակալութիւնը կը հեռագրէ թէ ահաբեկիչներուն դէմ եղած մահավճիռները «անհուն գոհունակութեամբ ընդունուեցան

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ

ՊԱՏՐԱՆՔՆԵՐ ԵՒ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բ.

Ինծի համար դեռ պարզ չէ թէ Զարմիսեանի առաջադրած «ժողովրդական ճակատը» միայն Ֆրանսա՞յի յատուկ է, թէ պէտք է իր գոյութիւնը տարածէ ամբողջ Սփիւռքի վրայ:

Պարզ չէ, որովհետեւ Զարմիսեան կը խօսի «այս երկրին» (Ֆրանսայի) մասին, ու քիչ մը վարը նոյն այդ ճակատին կը վերագրէ համագաղութային աշխատանքներ, — հայրենիքի օգնութիւն եւ գաղութներու պահպանութիւն:

Ինչո՞վ բացատրել յստակութեան այս պակասը: Հետաքրքրական է գիտնալ, սակայն, թէ Զարմիսեան մտովին ի՞նչպէս ըմբռնած է զայն, ի՞նչ սահմաններու մէջ եւ որոշապէս ի՞նչ առաջադրութիւններով «Եւ այսպէս, եւ ա՞յնպէս»: Ու եթէ միայն «այս երկրին» մասին է, ինչո՞ւ նախատեսած է նաեւ այնպիսի աշխատանքներ, «որոնք զուտ քաղաքական համգամանք չունին», բայց չունին եւ զուտ Ֆրանսահայ բնոյթ:

Իբրեւ Ֆրանսայի մէջ ապրող մը, Զարմիսեան տեսած է նոր ու համախումբ շարժում մը: Պատնէշներու խորտակում մը եւ ճակատի մը ստեղծում մը: Կոչեր, նշանաբաններ, ժողով ու նոյնաճակատին պատկանող հսկայ մամուլ մը: Ու Թափօրնե՜ր, Ցոյցե՜ր, Թափանք: Իշխանութիւն: Ու Պլումը, ահաւասիկ, վարչապետական աթոռին վրայ: Ու մանաւանդ օրէնսգիծեր …

Ցանդգամանել(?) չե՞ն այս բոլորը: Թելադրիչ, նոյն իսկ: Աշխատաւորութիւն մը որ իր պահանջները կը բաւարարէ մէկ օրէն միւսը ղեկը ձեռք առնելով երկրին.

Ու Զարմիսեան թելադրուած է: Թելադրուած են, կ՚ըսէ, «շատեր»: Ինչո՞ւ Ֆրանսացի համայնավարը Ֆրանսացի արմատականին հետ լեզու գտնէ, բայց հայ աշխատաւորը հայ ռամկավարին հետ չհամաձայնի: Չէ՞ որ մենք ալ դրկեալներ ենք, գործաւորներ, անկայուն բնակիչներ, հալածեալնե՛ր, մանաւանդ

Ու մոռցած են, ինք ու իրեն նման խորհողներ, հայկական միացեալ ճակատի մը կազմութեան: Մտովին, — յստակ կամ աղօտ, — գծած են եւ առաջադրութիւններ: Մոռցած են, նոյն իսկ, բնաւ անգրադ չթողուլ զայն, չբաւարարուիլ հացի եւ հաւասար իրաւունքի խնդրով, այլ եւ տալ [illegible] գործեր: Կը պակսին մի՞թէ, — ահա հայրենիքի օգնութեան գործը եւ, մանաւանդ սա բազմաչարչա՜ր «ինքնապաշտպանութիւնը» գաղթահայութեան … Եւ որովհետեւ սրտերու չաս կը՞ խօսին այս բոլորը, մտքերու մէջ «դիւրին» նկատուած է կազմութիւնը հայ ժողովրդական ճակատին: Բայց մոռցուած է մէկ բան.

— Ճակա՞տ, որո՞ւ դէմ:

Զարմիսեան փնտռա՞ծ է այս հարցումին պատասխանը: Այո՞: Գտա՞ծ է պատասխանը: Ինչո՞ւ չէ հաղորդած զայն մեզի:

Եթէ այդ ճակատը պիտի գործէ տեղական կառավարութեան առջեւ ապա ուրեմն ինչո՞ւ այն միւս անխուսափելի(?) իրողութիւնը թէ՝ այդ գործը առաւելապէս կապուած է երկրի օրէնքներուն հետ եւ իբրեւ այդ ի վերջոյ պետութեան կը պատկանի անոր կարգադրութիւնը»:

Գիտեմ, պիտի պատասխանուի թէ տարբեր չի նշանակեր ձեռնածալ նստիլ: Հարկ է իրար գալ, աշխատիլ, դիմել, պահանջել, յիշեցնել միշտ:

Անշուշտ: Ո՞վ կ՚առարկէ ատոր դէմ: Բայց, Զարմիսեան իբրեւ Ֆրանսա բնակող մը, ինծմէ լաւ պիտի գիտնար թէ Ֆրանսահայ գաղութը, ե՛ւ իրար էր եկած, ե՛ւ դիմած: Ու երկուքին(?) ալ միշտ չէ յաջողած «Մոռցա՞ւ Տեոտ. Կեդրոնի խեղկատակութիւնը: Ու բնաւ չանդրադարձա՞ւ թէ ինչու մասնաւոր ճիգ կար Դաշնակցութիւնը հեռու պահելու անկէ: Կամ, աւելի ճիշդ, կազմուեցաւ կամ քաշքշուեցաւ միայն մէկ նպատակի համար, — մեկուսացնել Դաշնակցութիւնը:

Փորձեցէք վաղը իրարու քով բերել կուսակցութիւնները, — նոյն արդիւնքը պիտի տայ: Միամիտ բան է խորհիլ կամ առարկել թէ ինչ որ երէկ չեղաւ՝ չի նշանակեր թէ վաղն ալ չըլլար: Ու աւելի քան միամիտ բան է մտածել թէ՝ որովհետեւ Ֆրանսացիներուն համար եղաւ, կրնայ ըլլալ եւ մեզի համար: Այդ ենթադրութիւնը արդիւնք է մակերեսային դատումի մը որ միայն երեւոյթին է քաջածանօթ(?), առանց պատճառներուն խորը մտնելու:

Նախ քան այդ, սակայն, ճշդենք ուրիշ պարագայ մը: Պահ մը, ընդունինք, սկզբունքով թէ հարկ է համակցութեան մը գալ: Ու նոյն իսկ «դիւրին» է ան:

Արդ, եթէ այդ համակցութիւնը պիտի գոյանայ ի խնդիր Ֆրանսահայ ժողովուրդի հացին ու բնակութեան, յանուն այդ նպատակներու յաջողութեան չյարմարինք այն միւս աշխատանքները, որոնք համահայկական համգամանք ունին: Ի՞նչ է բուն նպատակը, — ունենալ անպայման «ճակա՞տ» մը, թէ առիթողական պահանջներ իրականացնել: Այս վերջինը, անշուշտ: Իսկ ատիկա կը պահանջէ քիչ խճողում ու նուազ առաջադրութիւններ՝ մեր իրականութեան մէջ: Բարդեցի՞նք եւ միւսները, — քար դրած կ՚ըլլանք ե՛ւ առաջինին վրայ:

Իմ կարծիքով, սակայն, այսպիսի համակցութիւն մը իր ծաւալով ալ սահմանափակ պէտք է ըլլայ: Ու դառնայ միայն Ֆրանսահայ: Մենք երկու գաղութներ միայն ունինք, ուր աշխատաւորներ կան՝ նկատելի թիւով, — Ֆրանսա եւ Ամերիկա: Մ. Նահանգներու մէջ առայժմ այդպիսի անհրաժեշտութիւն մը չի զգացուիր: Ըսել կ՚ուզեմ՝ հացի եւ ապաստանի(?) խնդիրը ներքին համակցութեան չի կարօտիր: Կը մնայ Ֆրանսան: Իսկ ատոր համար ալ, փորձեցէք խնդրեմ, քով քովի նստեցնել ֆրանսահայ գաղութին բազմազան ներկայացուցիչները [illegible] … ուսանողութիւն(?), բողոքներ(?) [illegible], բանուորական [illegible], իբր օգնութեան կոմիտէ, — չէ՞ որ այս բոլորը զուտ մեզի հրամցուցիք տարբեր չափունակ, իբրեւ մեր գաղութի ներքին ցաւերը: Եւ եթէ այս բոլորը խթան չհրցան ըլլալ, մեր ու իմ յօդուածները կամ իրերայաջորդ խմբագրականները Յառաջին ի՞նչ արդիւնք կուտան կը կարծէք:

Թիւրիմացութիւն չառաջացնենք, սակայն: Ես երբեք այն կարծիքը չունիմ թէ ցանկութիւնը կը պակսի մեզ: Բայց, միանգամայն, ես խորապէս համոզուած եմ որ հակադաշնակցական (արտասահմանեան) մտաւորականութիւնը ընթացք պիտի չտայ անոր: Պիտի չտայ՝ ոչ-տեղական նկատումներով: Այսուհանդերձ, կարելի է փորձել: Ու կը տեսնէք թէ ինչպէս քար կը դնեն ձեր առջեւ ու կը ջանան ջուրը պղտորել(?) վեր հանել: Իսկ այդ փորձին համար կը բաւէ չորս կամ տասնչորս հրաւիրագիր տպել ու ղրկել առ որ անկ է:

Մնաց որ, հացի ու ազատութեան այդ խնդիրները ունին եւ ուրիշ արգելք մը, — տեղական աշխատաւորութիւնը: Զգիտեմ, թերեւս Ֆրանսայի մէջ շատ չեշտուած չէ: Ցաւը յաւ աշխատող է, քիչով գոհացող ու երբեք չի խորհիր գործադուլի մասին: Ու գործարանատէրը կը նախընտրէ զինքը՝ ժաքէն: Իսկ ժաքին համար մէկ սկզբունք կայ, — նախ իմ փորս, յետոյ օտարինը: Պատմութիւնը կրնա՞յ ընդդիմանալ: Ոչ: Ու ահա սակի օրէնք մը, — ճարտարարուեստ ու տեղ գրաւէ այդ «հարիւրին տասնը» չորսին մէջ: Կը կարծէք արդիւնաւոր կ՚ըլլա՞ն դիմումները: Երէկ Պ. Մուբէն կար: Երեսփոխան էր: Բարեկամ: Նոյն իսկ խորհրդարանէն ձայն բարձրացուց՝ մերոնց ի նպաստ: Հիմա որ նախարար է, կրնա՞յ օգնել:

Ահա կոպիտ իրականութիւններ, որոնց վրայէն կարելի չէ այդքան դիւրին սահիլ: Լաւ է որ գիտնանք միշտ ալ ցանկալին անջատել կարելիէն: Այդ կերպով՝ զուր յոյսերու ալ չի կապուիր ցանցուածը(?): Գաղթահայ կեանքին մէջ, մեր հրապարակագրութիւնը պարտաւոր է եւ այս դառնութիւնը խնայել աշխատաւոր դասակարգին: Ծրագիրներ պարզել կարելիութիւններէ խօսիլ, տրամադրել եւ յուսադրել, — դիւրին են իբրեւ գործունէութեան եղանակ: Բայց դժուար՝ երբ իրականութիւնը կը պարտադրէ գործնական ըլլալ: Որովհետեւ, յետոյ կը սկսի երկրորդ «պարտականութիւնը» — անվերապահ քննադատութիւնը՝ կազմուած մարմիններուն: Այս վերջինը աւելի դիւրին է, չէ՞ … Բայց՝ աւելի անարդարանալի: Գիտեմ որ Զարմիսեան մինչեւ հոդ երկարող չէ: Եւ սակայն, իր դիւրինի գնահատումը կը ստեղծէ մթնոլորտ՝ աննուազ արհեստով քննադատներուն համար:

Այսպէս կամ այնպէս, խնդիրը արծարծուած է, սակայն, ու թերեւս նուազագոյն հաւանականութիւն մը անպայման կ՚արժեցնէ այն ճիգը զոր պէտք է ի գործ դնել՝ «բան մը» ընելու համար: Նոյն իսկ մոռնալով թէ՝ նոյն այդ նպատակով փոքրիկ «ճակատ» մըն էր կազմած Միացեալ Ցանձնաժողովը, բայց չհրցաւ մեծ բան տալ:

Իսկ ընդհանրապէս ժողովրդական ճակատի մասին յաջորդով:

ԿԱՐՕ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

«ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ ՈՐ ՏԵՂ ՉՈՒՆԻ»…

ՊԷՐԼԻՆ. — Դժուար է մանրամասն տեղեկագրել այն մեծ ցուցադրութիւնը որ սարքուած էր Պէրլին-Քայզերտամի ընդարձակ սրահներուն մէջ, օգոստոս 1էն մինչեւ 16, գաղափար մը տալու համար Գերմանիոյ մասին, ողիմպիական մրցումներուն առթիւ Պէրլին այցելողներուն: Երբ ամբողջ նիւթը եւ ցուցադրութեան նպատակը նկատի ունենանք, կրնանք մտաբերել հսկայականութիւնը ամբողջ կազմակերպութեան. Գերմանիա՜ … իբրեւ երկիր, իբրեւ ստեղծագործող, իբրեւ շինող, իբրեւ հնարագէտ եւ արտադրող: Առաջին անգամ ձեր աչքին կը զարնէ այն մեծ եւ կլոր շրջանակը որուն մէջ փոքրածաւալ ամփոփուած է Գերմանիոյ պատկերը եւ որուն տակ նշանակուած է — Deutchland - volk ohne Raum, (Գերմանիա - ժողովուրդ, որ բաւարար տեղ չունի): Այդտեղ ամէն բան իրար կը հրմշտէ, — անտեղ, անհող ժողովուրդ: Եւ բաղդատութիւններ գրուած են զանազան ուղղութեամբ, օրինակ ամերիկեան Մ. Նահանգներու բնակչութեան խտութիւնը 16 է մէկ քառակուսի քիլոմեթրի վրայ, մինչ Գերմանիոյ մէջ 134 (ինչպէս յայտնի է, Հայաստանի բնակչութեան խտութիւնն ալ 41 է մէկ քառ. քիլ.ի վրայ. Այս ալ ուրիշ գլուխ մըն է ինքնին, որովհետեւ Հայաստան ալ եւ է բաղդատութեան չի կրնար դրուիլ վերոյիշեալ երկիրներու ճարտարարուեստի յառաջդիմութեանց հետ, որոնց միջոցով կրնան նոր կեանք մը ապահովել իրենց ժողովուրդին, նոյն իսկ փոխանակութեան դժուարութիւններ չարժելով(?))

Վիճակագրական բաժնին մէջ նկատելի են Գերմանիոյ յառաջդիմութիւնները նորագոյն ժամանակներու մէջ, — ազգային - ընկերվարութիւնը աշխատանք տուած է ամէնուն, ապահոված(?) է ամէնուն բարօրութեան առանց դասակարգի խտրութեան: Ատեն մը 13 տարուան մէջ ոչ - նուազ քան 20 դահլիճներ փոխուեցան, նոյն իսկ հազիւ ամիս մը պաշտօնավարող դահլիճներ, մինչ հիմա՝ մէկ ժողովուրդ — մէկ վարիչ»:

Քիչ անդին դրուած են արժէքաւոր հնութիւններ եւ ձեռագիրներ: Ահա Կէօթէի կառքը որով ճամբորդութիւններ կ՚ընէր եւ կ՚ըսէր թէ «աշխարհ մեծ է անոր համար, որ մենք անոր մէջ գրօսնունք»: Եւ դեռ կը գտնենք մեծ աշխարհական եւ հրատարակչական ընկերութիւններու առանձին բաժիններ, որոնց մէկուն մէջ «Իմ պայքարը» գրքին հսկայական ձեռագիրը, բառ հին ձեռագրական ձեւի, որ նուիրուած է Գերմանիոյ Առաջնորդին՝ երբ նուէր իր ծննդեան տարեդարձի: Չի պակսիր նաեւ Կիւթէնպէրկի առաջին տպարանը, ուր այն ատենի արհեստակցական տարազով երիտասարդներ կեցած կը տպեն նոյն հին [illegible] տառերու օրինակով, եւ հետաքրքրական է որ առաջին տպագրուած գիրքերէն մէկն է նոյն ինքն Կիւթէնպէրկի խմբագրութեամբ 1454-ին տպագրուած «Թուրքերու դէմ տարեգիրքը» (Turkenkalender) կոչուածը, ուր տպագրութեան հայրը քրիստոնեայ ժողովուրդները կը հրաւիրէ կռուիլ Թուրքերուն դէմ, իսկ այս ցուցադրութեան մէջ, աչքիդ առջեւ կը տպեն էջ մը այդ տարեգիրքէն …

Ահա հարիւր տարի առաջուան առաջին շոգեշարժ մեքենան իր մեծութեամբ զետեղուած: Մարդիկ պոչ բռնած են մէջը երթալու եւ տեսնելու համար զայն. Նոյնպէս օդանաւ մը Եունքըրս գործարանէն, մարդիկ անոր քով կը բարձրանան դիտելու համար ապագայ ճամբորդութեան հանգստաւէտութիւնը:

Չկայ անուանի գործարան մը, որ իր արտադրութիւնները չցուցադրէ հոս: Երբ այս կ՚ըսեմ, կրնանք երեւակայել թէ ինչ հսկայականութիւն ունի ցուցադրութիւնը եւ թէ որքան անհնար է մանրամասնօրէն նկարագրել: Դուք հոն կը տեսնէք «Իկէ», «Աէկէ», «Զիմընս» եւն. հսկաները: Թղթատարական կազմակերպութիւնն ալ ունի իր ցուցադրութեան բաժինը, ձայնասփիւռ եւ հեռատեսիլ կը գործեն: Ձեր նստած տեղէն կը լսէք եւ կը դիտէք գործիքին վրայ, խօսողը կամ երգողը եւ կամ ճիշդ այդ ժամուն ողիմպիական խաղերու շարժումները: Եւ այսպէս անհամար գիտական - ճարտարարուեստական նորութիւններ եւ յառաջդիմութիւններ.

Մեր ուշադրութիւնը կը գրաւեն բազմազան քիմիական արտադրութիւններ, արուեստական մետաքսի պատրաստութիւն, քիմիական բաղադրութեամբ կարծր նոր նիւթերու, անոնցմէ ալ գործնական առարկաներու պատրաստութիւնը:

Երկիր մը որ բնական հարստութեամբ օժտուած չէ, պէտք է հնար մը գտնէ բաւարարուելու համար. այսպէս չէ՞ Հայաստանի արուեստական ճգախէժի գործարանի պարագան: Ճգախէժը պէտք է երկրի մը համար: Իսկ եթէ հում նիւթը անկարելի ըլլայ Պրազիլիայէն առնել, ուրեմն պէտք է քիմիական միջոցներով պատրաստել: Եւ կը խորհրդածենք որ Հայաստան պէտք է ելեկտրաքիմիական երկիր մը դառնայ.

Եւ դեռ իրար կը հրմշտկեն մեքենաները, մեծ ու փոքր ճարտարարուեստի արհեստները, մանաւանդ վերջերս ուշադրութեան առարկայ եղած արհեստները եւ այս ամէնը ինքնաբաւ ըլլալու եւ ամէն արտադրելու համար: Ամէն օր քայլ մը առաջ:

Ոչ միայն տեղացիները, այլ եւ շատ հեռաւոր երկիրներէ Գերմանիա փութացող հիւրեր անշուշտ հետաքրքրական նորութիւններ գտան այստեղ:

Գ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

ԿԱՐՄԻՐ ՎՐԻՊԱԿ. — Երէկուան Յառաջի մէջ, Տորֆայի պատկերին տակը, իր խմբակցութեան անունը սխալմամբ գրուած էր «Ֆրանսական կուսակցութիւն»: Պիտի ըլլայ՝ «ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ» (Փառթի Փօփիւլէռ) ինչպէս կը յայտնեն սկզբնատառերն ալ, P.P.):

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

Ի ՊԷՏՍ ՉԱՐԳԱՑԵԼՈՅ

Սիրելի Արագ. — Այսօրուայ, ուն. [illegible] հոմանիշ բառերուն արմատականներն են այսօր, ուսայց (փոքրուսայց — քայց իբրեւ գոյական՝ [illegible] եւ այսուցք) Զգենուլ բային արմատը՝ զգեաց կամ զգեստ, (ագագեաց, սեւազգեստ): Զբօսնուլին արմատը զբօս, զբօսանք, զբաղանք (զբաղիլ): Sportին իբրեւ հայերէն համանիշ կարելի է գործածել զբօս, կամ զբօսախաղ, ինչպէս գործածուած է արդէն:

Անցեալ դասերէն մէկուն մէջ ակնարկեցինք ձայնարկութեան, որ ուրիշ անունով ալ միջարկութիւն է, եւ սահմանն ալ տուինք: Միջարկութեան Ֆրանսերէն համարժէքն է interjection, իսկ ձայն արկանել կը նշանակէ աղաղակել, գոչել, որմէ ձայնարկութիւն, քանի որ նախադասութեան մը յարանած իմաստին համեմատ յանկարծ ձայնարկութիւն կ՚ընենք. բարէ, աւա՛ղ, վա՜յ, օ՜, օ՛ն անդր, փառքաստ (Աստուած չընէ, եւն., եւն.: Այս բառերը ընդհանուր առումով «կիրք» կը ցուցնեն:

Մէկ նախադասութիւնը միւսին կապող բառեր կան, շաղկապ կոչուած, ինչպէս՝ եւ, կամ, որովհետեւ, ուրեմն, բայց, այլ, հետեւաբար եւն.. Թէ ձայնարկութիւնները, թէ շաղկապները չեն վերաբերիր նախադասութեան որ եւ է մէկ բառին, այլ անկախ են, եւ վերլուծումի միջոցին՝ անոնց յատկութիւնը միայն կ՚ըսենք, կ՚անցնինք: Մինչդեռ եթէ ածական ըլլայ, իրեն պատկանող գոյականին կուտանք, եթէ մակբայ՝ բային, եւ միւսներն ալ ըստ այնմ:

Թէեւ հին դասերուն մէջ առ հասարակ ակնարկութիւններ ըրած ենք, բայց կրկնութիւնները միշտ օգտակար են, ինչպէս «քաղուածները» մեր դպրոցական հին բարի ժամանակներուն մէջ, երբ մանաւանդ քննութեան կը պատրաստուէինք: — Այսօր, պիտի ուզէի նախադասութիւններուն համառօտ մէկ քաղուածը ընել: Ուրաքանչիւրը թող ինքզինքը փորձէ:

Նախադասութիւնը ամբողջ խօսք մըն է, լման իմաստով: Այս է իր պարզաձակ սահմանը — Աստուած մեծ է: Վերջացաւ: Միւսներն ալ այսպէս:

Կը պատահի որ վերջակէտէ վերջակէտ, կամ սկիզբէն մինչեւ առաջին վերջակէտը, մէկէ աւելի նախադասութիւններ ըլլան: Ամէնքը մէկ կը կոչուին պարբերութիւն (période): Բնական է որ այդ պարբերութեան մէջ գտնուած նախադասութիւնները իրար գալով միայն՝ կրնան ամբողջական խօսք մը կազմել կամ ընդհանուր իմաստ տալ: Այսպէս՝ փոխանակ վերի «բացարձակ» նախադասութիւնը՝ Աստուած մեծ է՝ բացարձակ առնելու, վերջակէտին տեղ ստորակէտ կը դնենք, եւ կը շարունակենք, զոր օր. այսպէս, բայց իր մեծութիւնը ա՛յն ատեն միայն յայտնի կ՚ըլլայ, (նորէն ստորակէտ) որովհետեւ չենք ցուցնենք դեռ: Ահա կը տեսնես որ եղաւ երկու նախադասութիւն, սակայն պարբերութիւն չկայ տակաւին: Ուստի հիմա ունինք պարբերութեան մը յատուկ երկու նախադասութիւններ — երկուքն ալ ոչ - բացարձակ — այլ «պայմանական»: Ո՛ն, շարունակենք, Երբ մարդկային միջոցները

ԴԻՊԻ ԻՏԱԼԻԱ

ՈՒՐՈՒԱՆԿԱՐՆԵՐ

Շաբաթէն նէս օրէ վերջ. — Վենետիկ յաւիտենութեան կղզեխումբ է որուն բիւրաւոր փողոցները ջրեղէն են ու իրարու կապուած են մարմար կամուրջներով:

Կարելի է շրջիլ քաղաքը քալելով կամ կոնտոլա առնելով:

Քաղաք - կղզեխումբէն դուրս, լուսնային բացերը, թէ՛ արեւելքը եւ թէ արեւմուտքը կը գտնուին կղզեակներ: Այդ կղզեակները այցելելու համար պէտք է առնել շոգեմակոյկ: Էլիտօ կղզին քաղաքին բացերը կը գտնուի: Կը վայելէ համաշխարհային համբաւ, իբրեւ ծովափի լողանքի:

Մեր ամբողջ հայկական խումբը շաբաթ կէսօրէ վերջ այցելեց կղզին:

Այդտեղ է նաեւ անծանօթ զինուորին դամբանը, յիշատակարան - շէնքի մը խորանին առջեւ: Հոն են նաեւ մեծ պատերազմի ընթացքին մեռած՝ Վենետիկցի զինուորներուն աճիւնախցիկները, իւրաքանչիւրին վրայ դրուած անուն - մականուն.

Հ. Վարդան Հացունի օրհնելէ վերջ անոնց յիշատակը՝ խօսեցաւ ունի կարճ խօսելու մեր մէջ հազուադէպ առաքինութեան տաղանդը պատերազմի ընթացքին Վենետիկի անցուցած մեծ տագնապին մասին:

(Սղագրած չըլլալով իր խօսածը՝ կուտամ նիւթը) —

Թշնամին իր օդային ռումբերուն թիրախ ըրած էր Վենետիկը ու որոշած վնասել քաղաքը, այս պերճ, ինքնատիպ ու իրապէս աննման քաղաքը քանդել:

Բարեբախտաբար ռումբերը կ՚իյնային ջրանցքներուն մէջ: Գիշեր մը սակայն, մինչեւ լոյս կը ռմբակոծեն, դժոխք մը թափելով Վենետիկի վրայ: Անշուշտ կը վիրաւորուի քաղաքը, սակայն այնքան:

Այն առտուան Վենետիկը կարտինալը՝ Լա Ֆոնթէն (պատերազմ միաժամանակ) ուխտ մը կ՚ընէ: Կ՚որոշէ Վենետիկի ազատումը յաւերժացնել յիշատակարանով մը: Ահա այդ շէնքին մէջ ենք ու Հայերը եկած են ծաղկեպսակ դնել անծանօթ զինուորին դամբանին վրայ եւ հայրենի արարողութեամբ օրհնել բոլոր անոնց յիշատակը որոնք ինկան պատւոյ դաշտին վրայ: (Շատ անգամ անօգուտ կերպով)

Հ. Հացունի յաւուր պատշաճի քանի մը խօսքերով փակեց իր ճառը

Իրմէ վերջ խօսեցաւ լատին քահանայ մը, խօսք ուղղելով Հայերուն, հայ ազգին:

Ցիշեց մեր եղբայրութիւնը, տառապանքը, մեր կրած անարդարութիւնները եւ թելադրեց մնալ հաւատաւոր ու տոկուն: Վարդապետը ունէր հզօր առոգանութիւն եւ բամբ ձայն, առանց եղանակի վարդապետական: Թէեւ առանց եղանակի, սակայն երաժշտութիւն էր իր քարոզը: Սարսուռ մը կը սարսէր արիւնս, երբ ան կը կրկնէր — Ֆիյնի Արմէնի:

Անծանօթ զինուորի մեր դամբարանն ալ անծանօթ մնաց այս գիւտին(?) աշխարհին մէջ:

Ս. ՂԱԶԱՐ

Կիրակի առաւօտ. — Կիրակի առաւօտ ուխտի եկած բոլոր Հայերը, շոգեմակոյկներ լեցուցած գացին Ս. Ղազար:

Պատկերը կատարելապէս նման էր Հայաստանի հայ վանքերուն ուխտի օրերուն:

Եկեղեցին, բակերը եւ պարտէզներն ու կղզին եզերքները կը յորդին Հայերով

Կանուխէն կը սկսի հանդիսաւոր ժամերգութիւնը: Ժամը ութին թիւ պատարագ Վենետիկի Տէր Աստուածատուր Փիացցա պատրիարքին կողմէ: Ժամը 10ին տեղի կ՚ունենայ ձայնաւոր հայկական պատարագը Սրապիոն Վ. Ուլուհոճեանի կողմէ որ ընդհ. աբբահայրն է Մխիթարեան միաբանութեան:

Ս. Ղազարը Հայաստան մըն է Ադրիականի ծոցին մէջ բանտարկուած: Արդ Հայաստանը շէնցած էր Հայերով, եկած Ֆրանսայէն, Իտալիայէն, Հունգարիայէն, Պուլկարիայէն եւ Պելժիքայէն:

Երիտասարդութիւնը շրջապատած է զիս: Զիս կը գտնեն երիտասարդ աւելի քան երբեք: Անոնք չեն գիտեր որ որոշած եմ, առէ վերջ տակաւին, ապրիլ երկրորդ պատանեկութիւն մը:

Ամէն քայլիս կը գործեն լուսանկարի գործիքները: Ցիշատակներ, գրական առուլիններ(?), խանդ ու քոց եւ մթնոլորտ հրաշալի

Ճշմարիտ կ՚ըսեմ որ դեռ Արմէն երիտասարդութիւն մը ունի մեր ցեղը: Փարիզի հայ երիտասարդութիւնն է միայն որ կը փախչի մեր ոգիէն:

Այս երիտասարդները, բոլորն ալ «Յառաջ»ի ընթերցող են: Փառք մը մեծագոյն՝ իրենց կատարեալ հայութեան: Այս չափս չափազանցութիւն չէ: Հոգիիս ամէնէն խորունկ խորշերուն վրայ հաստատուած ճշմարտութիւն մըն է:

Երիտասարդութիւն մը որ իր մայրենի լեզուով թերթ ու գիրք ձեռք չառներ, անիկա կորսուած է ազգին համար, ինչպէս նաեւ ինքնիրեն:

Անհնարին բան է նկարագիր կերտել առանց տոհմիկ դաստիարակութեան: Պարագան նոյնն է բոլոր ազգի երիտասարդներուն համար:

Միաբանութիւնը ճաշի վար կը դընէ ուխտաւորներէն քանի մը գրողներ, բժիշկներ, ծանօթ դէմքեր:

Տեղի կ՚ունենայ միաբանութեան հանդիսաւոր հիւրասիրութիւնը, հարուստ ճաշերով եւ ճառագայթաձակ գինիներով

Ճաշէն վերջ պարտէզն ենք, վարդապետներով:

Հայր Սահակը կըխօսի խանդավառուած, շրջելով ինծի հետ: Վարդապետները կ՚ըսեն թէ երգիծական յօդուածներս կը կարդան [illegible] եւ միանուագ ծիծաղներով: Հաշտուած ենք Հ. Փէչիկեանի հետ, Հ. Թադէոս կը գտնեմ բաւական ծերացած, ու կքած յիշատակներու բեռին տակ:

Այս գինիէն չկայ Փարիզ, [illegible] Փարիզի մէջ: Այսքանն ալ գրեցի պարզապէս ուրուանկարելու ցոյց տալու համար Ֆրանսաբնակ Հայերու (մանաւանդ Փարիզահայերու) ու Իտալաբնակ Հայերու խանդավառութեան եւ հոգեկան հարստութեան բաղդատականը:

Միջանկեալ ըսեմ որ զանազան քաղաքներէ եկած երիտասարդներ ուրախ դիշեր կայարանին մէջ կը փնտռեն զիս ու կը հարցնեն հասած հայերէն քանի մը հոգիի: Իրենց կը պատասխանուի.

— Մեր մէջ մէկը կայ որ Պէշիկթաշլեանին կը նմանի, բայց ան չէ:

(1)

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

կը դադրին: (Վերջակէտ): Գործերութիւն մը առա՝ որ կը բաղկանայ երեք ճախադասութիւններէ: Կարելի է անշուշտ թիւրաւոր օրինակներ տալ ամէն օրուան մեր փորձառութիւններէն, գրուածներէն:

Հիմա հոս հարց կը ծագի. թէ պարբերութիւնը որքան նախադասութիւն կրնայ կամ պէտք է պարունակել: Ներդաշնակութիւն եւ ճաշակ, նաեւ փորձառութիւն եւ ասոնց միացած՝ իմաստի յստակութիւնը, պայծառութիւնը կրնան առաջնորդ ըլլալ գրողներուն. Հինէն ի վեր կան որ իրենց միտքին անմիջական թելադրութիւններն իրարու ետեւէ կուտան միջանկեալ կէտադրութիւններով եւ կ'երկնցնեն այսպէս մինչեւ որ պարբերին, վերջակէտը դնեն: Կա՛ն ալ որ կոկիկ, հատու կամ կարուկ, կլոր կամ գնդաձեւ, բայց կայծի արագութեամբ կը զարնեն ուշադրութեան, եւ համոզելու արուեստին ընդդանիկ հնարքը համարելով նախադասութեան համառօտ ու հակիրճ կերպարներին խոկոյն եւ, արդարեւ այսպիսիները աւելի ուժով կը սեւեռեն ընթերցողին ուշն ու ուրոյն Ֆրանսական հրապարակագրութեան մէջ.

Իսկ, բնականաբար, ճառօրէն գրուածներու պարագային, կամ աստուածաբանական - փաստաբանական կառոյցներու եւ դատարաններու առջեւ, դերձախօս հռետորները իրարու ետեւ կ'արձակեն նախադասութիւններուն սլաքները, մէկուն մէկունքի ետեւէ, հազիւ շունչ առնել տալով ունկնդիրներուն, դատաւորներուն կամ երդուեալներուն, որոնց գլխուն ալ վերջ ի վերջոյ կը ճայթեցնեն փաստերու կապարեին յետին նետը, որ բոլորովին կ'ընդարմացնէ, կը թմրեցնէ ուղեղները: Ճառերու արուեստին եւ հասանութեան ձայներուն հեղեղը կապ ունին երկար նախադասութիւններով պարբերութեան գործածութեան այս վերջին եղանակին հետ:

Իսկ որ մանաւանդ ներկայ եղած է բողոքական պայքարներու առթիւ ժողովրդային քուէարկումներու, ոչ շատ ցնցուարու պիտի ըմբռնէ ասիկա: Մինչեւ իսկ առօրեական պայքարինով համբաւեալ ճոռոմ տեսայ վերջերս բեմին վրայ՝ որ կարծես զոց արուած շարան շարան անվերջանալի նախադասութիւններով կը շաղէր, կը գոռէր (Մեր Եղիշէին բացատրութեան համեմատ ի մասին Յակոբեայ), Բայց ամէն շուէթարողի (ըէկլէկտի) պէս Թափող: Փրցանիշը կը կտրէր նորինոր ընկերվարական երեւակին Ձիթին, որ հիացումէ աւելի սոսկում կը պատճառէր ինծի, չըսեմ՝ կորնկցութիւնը անհատնում նախադասութիւններուն յորձանքը օձապտոյտ ոլորելով, գլորելով, անէծք, անմիջանկեալ, փնդարձակ պարտին մինչեւ յետին, գոգունի անկիւնները կենդանացնելով — ինչ որ անշուշտ կ'ըլլայ ... Բայց — խօսքը մէջերնիս — եւ այն օրէրէն ի վեր ալ աւելի զգուած եմ երկար նախադասութիւններէ, պարբերութիւններէ, եւ սովորութիւն է միայն յանցանքը՝ եթէ պարբերութիւնները երկարեմ

Յառաջի խմբագրական պարբերութիւններու կարօտս պիտի բաշխիբինծի հետ . . սա երեսփոխանցուները մըտիկ ընելով:

** Բայց ... չվերջացուցինք մեր դասը, կողմնակիէն տարուելով: Հոգ չէ. հոգ չէ.

ՏԱՐԱԶ

Մարսէյլի կոյր Ցառաջ«ի տպարանին համար

— ◦ —

ՄԱՐՍԷՅԼ, 21 օգոստոս.— «Ցառաջ»ը ըլլալով գաղթահայ մամուլի լաւագոյն արտայայտիչներէն եւ հանրային կեանքի ազդակներէն մին, մեծ դեր կատարած է մասնաւորապէս Մարսէյլիոյ շրջանին մէջ եւ բոլորէն փնտռուած է, իբրեւ օրուան քաղաքական եւ համահայ կեանքի հաւատարիմ արտայայտիչը:

Մեր վրայ պարտականութիւն կ'իյնայ ուրեմն աւելի զարգանալու պատեհութիւն ընծայել, նիւթական աջակցութեամբ մը:

Ինչպէս Փարիզ եւ ուրիշ քաղաքներ, Մարսէյլիոյ մէջ եւս կազմուած է «Յառաջ»ի տպարանի փոնտի յանձնախումբ մը, որ կարելին պիտի ընէ լաւագոյն արդիւնքով մը մասնակցելու համար Փոնտին կազմութեան:

Կը հրաւիրենք քաղաքիս, արուարձաններու եւ Պուշ տիւ Ռօնի նահանգի հայրենակիցները որ հանին յարաբերութեան մէջ մտնել յանձնախումբին հետ:

Դրամական առաջումները կատարել յանձնախումբիս գանձապահին հասցէով: Ղրկուած գումարները պիտի հրատարակուին մամուլի մէջ:

ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ

Ատենապետ՝ Գ. Շահլամեան, ատենադպիր՝ Յ. Գալփաքեան, գանձապահ՝ Գ. Մերիքեան, խորհրդական՝ Ե. Թէլեան, անդամներ՝ Ա. Տէրտէրեան, Տոքթ. Ախվերտիեան, Յ. Նշանեան, Յ. Էքմէքճեան, Յովհ. Փափազեան, Հ. Մէրքենիկեան, Ն. Կակոսեան, Յ. Հացագործեան, Ա. Բէջօղլեան, Գ. Գազազարեան, Չիլճեան:

Գանձապահին հասցէն.— H. Tellian, 8a, Rue Francis de Pressensé, Marseille.

Թղթակցութեանց համար.— Թորատուղարի հասցէն.— Mr. Tzérikiantz, 13, Rue des Dominicaines, Marseille.

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԻՆՉՊԷՍ ԽԱԲԱԾ ԵՆ «ԻՒՆԻՕՆ»Ը

— —

ՀԱՅ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԴՐԱՄՆԵ՛ՐՆ ԱԼ

—•—

Գրած էինք թէ Պոլսոյ մէջ երեւան հանուած է խոշոր զեղծում մը, որ կը շարունակուէր տասը տարիէ ի վեր ի վնաս «Իւնիօն» ապահովագրական ընկերութեան: Պոլսոյ թուրք թերթերը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդեն այս մասին.—

Երկար աշխատանքէ յետոյ, ոստիկանութիւնը յաջողած է երեւան հանել խմբակ մը, որ տասը տարիէ ի վեր կը կողոպտէր Իւնիօն ու Փարի ապահովագրական ընկերութիւնը, ողջ անձեր իբրեւ մեռած ցուցնելով եւ անոնց ապահովագրողչէքը գանձելով: Ցանցը շատ լայն է եւ իր մէջ ունի բազմաթիւ ծանօթ անձեր, ընկերութենէն ներս թէ դուրս: Մեղսակից են նաեւ կառավարական կարգ մը պաշտօնեաներ, ինչպէս եւ քանի մը Հայեր:

Խմբակը որ կը գործէր 1926էն ի վեր, իրեն մեղսակից ունէր Իւնիօնէն մէկ երկու պաշտօնեաներ եւ մասնաւորաբար Վուչինօ անուն պաշտօնեայ մը: Անոնց միջոցաւ, իբրեւ մեռած կը ցուցնէր այն անձերը որոնք այս կամ այն պատճառով,— դրամական նեղութիւն կամ մեկնում — չէին կրնար վճարել իրենց ապահովագրողչէքը: Ասոր համար մահուան կեղծ վկայագրեր կը պատրաստէին, վաւերացնել կուտային կառավարական բժիշկին եւ կեղծ անձնագրերով կը ներկայացնէին ընկերութեան: Վուչինօն ալ հարկ եղած ձեւակերպութիւնը կը լրացնէր եւ ապահովագրողչէքները կը գանձուէին, խմբակին անդամներուն միջեւ բաժնուելու համար: Կ'ըսուի թէ մինչեւ հիմա տասնեակ հազարաւոր ոսկի գանձուած է այս ձեւով:

Վերջերս, Բերայի դրօշմաթուղթի տնօրէնութեան հաշուակալ Շէմսէտտին Նուրի ապահովագրել կուտայ իր կեանքը, յետոյ կը դադրեցնէ:

Անկէ մը յետոյ, Օննիկ Իփլիկճեան անուն մէկը որ կը բնակի Բանկալթի, Տէրսիւնէ փողոց, Նալպէ ափարթման, հանգուցեալ կոչուած Տոքթ. Ասաֆէն մահուան վկայագիր կ'առնէ Շէմսէտտինի մասին. միւս կողմէ կը պատրաստէ որպէս թէ Անգարայի մարդահամարի ճիւղէն տրուած վկայագիր մը եւ կը ներկայացնէ Վուչինոյի: Այս վերջինը նօտարութենէն հանել կուտայ փաստաթուղթերուն մէկ օրինակը եւ թղթածրարին մէջ կը դնէ, իսկ բնագիրը կը ղրկէ Փարիզի կեդրոնը

Միւս կողմէ կը դիւրացնէ գանձումը 2000 ոսկիի գումարի մը, որ կը բաժնուի խմբակին անդամներուն միջեւ:

Շէմսէտտինի ազգականներէն Զիա կը տեղեկանայ գործին եւ կ'իմացնէ ոստիկանութեան:

Գործը կը յանձնուի Բերայի գայմագամ Տահսինի որ հարկ եղած հետազօտութիւնը ապահովելէ յետոյ, խուզարկել կուտայ Օննիկի Իփլիկճեանի յարկաբաժինը: Խուզարկութիւնը երեւան կը հանէ կեղծ առարկաներ, թուղթեր, կնիքներ եւն.:

Հարցաքննութեան առեն, Օննիկ կը յայտնէ թէ Շէմսէտտինի մահուան կեղծ վկայագիրը առած է Սիրքէճիի մէջ առանձնարոյժ Կարապետէն: Այս վերջինն ալ կ'ըսէ թէ կառավարական բժիշկ Ֆէյզիէն առած քարթով մը Տոքթ. Ասաֆի գացած եւ ստորագրել տուած է կեղծ վկայագիրը:

Քննութիւնը աւարտած ըլլալով, Ընդհ. դատախազութիւնը Սուլթան Ահմէտի հաշտարար դատաւորական Բ. դատարանին յանձնեց հետեւեալ անձերը.— Շէմսէտտին, անոր ընկերը՝ Շէվքէթ, անոր անեղբայր՝ Շէվքէթ, Իւնիօնի հաւաքման ճիւղին պետ Վուչինօ, Օննիկ Իփլիկճեան, Խաթմապուլի կառավարական բժիշկ Ֆէյզի, հանգուցեալ կոչուած Տոքթ. Ասաֆ եւն.:

Հարցաքննութենէն յետոյ, դատաւորը ձերբակալման հրամանագիր հանեց Օննիկի եւ Տոքթ. Ասաֆի դէմ, իսկ միւսներուն համար որոշեց որ ոչ ձերբակալուած վիճակով դատուին: Եւ թղթածրարը վերադարձուց Ընդհ. դատախազութեան:

Ասոնցմէ զատ կան նաեւ փաստաթուղթեր, թիկնիկներ, առանձնարոյժներ եւն., որոնք նոյնպէս մաս կը կազմէն կեղծարարութեան այդ լայն ցանցին:

Թան կ'ըսէ թէ այս ձեւով խաբուած դրամը տասնեակ հազարաւոր ոսկիի կը հասնի եւ թէ զանձուած են նաեւ ստորագրուած Հայերու դրամները, որոնք պետական գանձին կը պատկանին բառ օրինի:

Իւնիօնի տնօրէն Ֆէրիտ Հետեւեալը յայտարարած է այս մասին.

— Դժբախտաբար մեր ընկերութիւնը կը գտնուի այս տեսակ կացութեան մը առջեւ. բայց մահուան վկայագիրը եւ յարակից թուղթերը այնքան ճարտարօրէն եւ կանոնաւոր կերպով պատրաստուած էին որ, կարելի չէր դիւրութեամբ չխաբուիլ:

Հաշտարար դատաւորին առջեւ, Օննիկ ըսած է.

— Օր մը մենի եկաւ Շէմսէտտինի անեղբայրը՝ Զիա, իր ընկերներէն Շէրիֆի հետ: Ըսին թէ Շէմսէտտին կ'ուզէ դադրեցնել իր կեանքի ապահովագրութիւնը եւ հարցուցին թէ ասոր համար ի՞նչ ընելու է: Ես ալ ըսի թէ կրնան հանել՝ եթէ Շէմսէտտինը իբր մեռած ցուցնեն. միամտաբար կը առանց 2000 ոսկիի ապահովագրողչէքը: Բազմաթիւ անդամներ խօսակցեցանք այս խնդրին շուրջ եւ որոշուեցաւ որ առանձնարոյժ Կարապետի միջոցաւ մահուան վկայագիր մը առնել Շէմսէտտինի մասին: Որոշուեցաւ նաեւ որ Զիա խնդրագրով մը դիմէ Անգարայի մարդահամարի վարչութեան եւ հաղորդէ թէ Շէմսէտտին մեռած է. անոր ընկերներէն Շէրիֆն ալ, Շէվքէթ անունով մէկու միջոցաւ պիտի կարգադրէր ժառանգական գործերը՝ եկամտական մասնաճիւղին մէջ:

Երբ թուղթերը պատրաստելով ներկայացուցինք ընկերութեան, հաւաքման ճիւղին պետ Վուչինօ եւ Գիւքիւճեան ալ դիւրութիւն տուին մեզի

Անուէլիք դրամը պիտի բաժնուէր Շէմսէտտինի, Զիայի, Շէրիֆի եւ իմ միջեւ: Ասոր համար պայմանագրութիւն մը կնքեցինք եւ պայման դրի որ Շէմսէտտինի տեկինն ալ հաւանի:

Զիա Անգարայի մէջ լուծեց անձնագրի խնդիրը, ես ալ Տոքթ. Ասաֆէն մահուան վկայագիրը առի. բայց Շէմսէտտինի կինը չեկաւ եւ չստորագրեց թուղթերը: Ասոր վրայ Զիա առաջարկեց ուրիշ կին մը բերել եւ ընկերութեան ներկայացնել իբրեւ Շէմսէտտինի կինը: Մերժեցի ու գործը մնաց այդ վիճակին մէջ, մինչեւ որ երեւան ելաւ:

ԹՈՒՐՔ ԼԵԶՈՒԻ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

— —

Թուրք լեզուի երրորդ համաժողովին մասնակցելու համար Պոլիս գացած են երեք Ռուս, մէկ Գերման, մէկ Աւստրիացի եւ մէկ Ճափոն լեզուաբան գիտուններ, Լոնտոնի արեւելեան լեզուներու դպրոցին տնօրէն Սըր Տէնիսըն Րոս եւ Փարիզի արեւելեան լեզուներու դպրոցին Բ. տնօրէն Փրոֆ. Տընի:

Ֆրանսացի եւ անգլիացի գիտուններէն Թուրք լրագրողները ընդունեցին եւ յայտարարութիւններ ըրին Թուրք լեզուի բարեփոխութեան եւ ապագայի մասին: Թուրք թերթերը կը գրեն թէ Փրոֆ. Տընի, որ լաւ Թուրքերէն կը խօսի, ըսաւ թէ համաժողովին մէջ թէզ մը պիտի կարդամ Թուրքերէնի յոգնակիի մասնիկին՝ լէր-ի մասին զոր շատ կարեւոր կը նկատէ: Ֆրանսացի փրոֆէսօրը յայտնեց թէ նախապէս հակառակ էր արուեստական բառերու գործածութեան, բայց հետզհետէ փոխած է իր համոզումը: Գալով լեզուի գեղագիտական կողմին, այս գործը ապագայ գրագէտներուն կ'իյնայ: Հին գեղագիտութիւնը կորսուած է արդէն. երբ այս փոխանցման շրջանը աւարտի, Թուրք լեզուն աւելի կենդանի վիճակ մը պիտի ստանայ եւ իրեն յատուկ գեղեցկութիւն մը պիտի ունենայ:

Անգլիացի գիտուն Սըր Րոս ալ ըսաւ թէ անկէ առաջ 1893ին եկած է Թուրքիա, բայց հեռուէն հետեւած է երկրին յեղաշրջումին: Փրոֆ. Րոս կը հիանայ գիրի յեղափոխութեան վրայ, բայց առանց կէտի «ի»երը անյարմար կը նկատէ, որովհետեւ աչք կը յոգնեցնեն: «Թուրք լեզուն շատ կը սիրեմ, ըսաւ անգլիացի գիտունը, որովհետեւ ճիշդ լատիներէնի նման պահած է իր դասական ձեւը ու մեծութիւնը եւ հարուստ լեզու մըն է: Իր այս հարստութեան շնորհիւ, Թուրքերէնը Արեւելքի էսփերանթօն եղած է: Թուրքերէնը այնքան ճոխ է որ նոր բառեր հնարելու հարկ չկայ: Բայց եւ այնպէս կողմնակից եմ հին Թուրքերէն բառերու գործածութեան: Օրինակ, «Բէթթիփէ»ին (առումնասիրութիւն) տեղ գործածուող ինճէլէմէ բառին վրայ կը հիանամ»:

ՍՓՅՈՒՌ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ՆՈՐ ՃԱՄԲՈՒ ՎՐԱՅ

—•—

Աթէնքի Նոր Օրը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (15 օգոստոս).

— «Պետական սպասարկութիւններու կողմէ հրատարակութեան տրուած վաւերաթուղթերը համայնավարական դաւադրութեան եւ հակապետական գործունէութեան մասին՝ որոշ գաղափար կազմել կուտան: Ինչպէս յայտարարեց վարչապետ Գ. Մեթաքսաս ռատիօ կայանէն խօսած ճառին մէջ, անդունդէն երկու քայլ հեռու էր երկիրը եւ օգոստ. 5ին, եղբայրական արիւնով պիտի ներկուէին Աթէնքի փողոցները, եթէ կառավարութիւնը թերանար իր պարտականութիւններուն մէջ:

Այլ եւս կասկած մնացած չէ որ համայնավարները պատրաստուած էին Սպանիոյ դէպքերուն թատերավայրը դարձնել Յունաստանը: Լաւ մշակուած դաւադրութեան ծրագիր մը, որ գործադրութեան պիտի դրուէր օգոստ. 5ին, ընդհանուր գործադուլի պատրուակով, Յունաստանը պիտի նետէր քաղաքացիական պատերազմի գիրկը

Վերջին վեց ամիսներուն, համայնավարութիւնը սկսած էր մեթոտիկ աշխատանք տարած է խոնարհ ու աշխատաւոր դասակարգերը կազմակերպելու համար: Թափանցած է բանուորական կազմակերպութիւններէն ներս. հանրային պաշտօնեաներուն կարեւոր մէկ մասը գործին զարձուցած ձեռքին մէջ զանոնք լծած է հակապետական աշխատանքներու: Թունաւորած է ուսանողութեան միտքն ու հոգին, շահագործած է կառավարութեններն դժգոհ տարրերու թշուառութիւնը եւ ստեղծած է քաղաքացիական պատերազմի մթնոլորտ մը Յունաստանի մէկ ծայրէն միւսը:

Կառավարութիւնը՝ որ ուշի ուշով հետեւած էր համայնավարներու քայլերուն, անոնց փրոփականտին, Մոսկուայի հետ անոնց ունեցած թղթակցութիւններուն, ժողովուրդին ու հայրենիքին հանդէպ ծանր պատասխանատուութիւն մը ստանձնած պիտի ըլլար, եթէ սպառնացող վտանգը կանխելու համար բացառիկ միջոցներու չդիմէր: Ժողովուրդը երկար ատենէ ի վեր կը սպասէր որ իր ճակատագրին հետ խաղացող լենինեան գործակալներուն սանձարձակ ու հակազգային գործունէութեան վերջ տրուէր եւ ընտրեցուէին նպաստաւոր պայմաններ խաղաղ աշխատանքի եւ տնտեսական վիճակի բարւոքման համար.

Նկող դացող կառավարութիւնները բաւականացան միայն կիսամիջոցներով եւ թողուցին որ անիշխանական տարրերը շահագործեն ժողովուրդին բարեմտութիւնն ու թշուառութիւնը, յօգուտ իրենց հակազգային եւ հակապետական նպատակներուն:

Հիմակ անակնկալներու վախը չկայ այլ եւս: Ոչ գործադուլ, ոչ ցոյցեր, ոչ լրագրական բանավէճ, ոչ ալ կուսակցական աղմկաւոր պայքարներ, որոնք մալեցուցին ու հալեցուցին երկիրն ու ժողովուրդը:

Ստեղծուած նոր կացութեան հետեւանքով, վերահաստատուեցաւ կարգ ու կանոնը եւ ամէն մարդ դարձաւ իր աշխատանքին»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ա. ԳԱԼՈՅԵԱՆԻ ՎՏԱՐՈՒՄԸ

— —

Աղասի Խանջեանի անձնասպանութենէն յետոյ, Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի բիւրօն համայնավար կուսակցութենէն վտարած է Ա. Գալոյեանը, որ Կեդր. Կոմիտէին կից կուսակցական վերահսկողութեան յանձնաժողովի Հայաստանի կուսկոլեգիայի նախկին քարտուղարն էր:

Ընդարձակ որոշմնագրին մէջ, համայնավար այս ականաւոր գործիչը կը մեղադրուի իբրեւ «հակայեղափոխական տրոցկիական տարրերը յանցաւոր կերպով հովանաւորող եւ անոնց գործերը կոծկող»:

Իբրեւ փաստ կը յիշատակուի ի մէջ այլոց թէ Ա. Գալոյեան անձնական կապ ունեցած է հակայեղափոխական եւ ազգայնական Ն. Ստեփանեանի հետ եւ Ա. Խանջեանի հետ հովանաւորած է զայն, հակառակ իրեն եղած շարք մը արդարութիւններուն:

Ն. Ստեփանեան Հայաստանի նախկին կրթական գործավարն էր:

Որոշուած է նաեւ Ա. Գալոյեանի վերաքերեալ ամբողջ նիւթը յանձնել ներքին գործավարութեան, յետագայ քննութեան եւ պատասխանատուութեան կանչելու համար զայն:

Ա. Գալոյեանի մասին տրուած որոշումէն կը պարզուի, որ իբրեւ տրոցկիստներ Հայաստանի մէջ ձերբակալ

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ ՓՕԼ ՔԱՄՊՈՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

—•—

Վտանգը կը ծագի անկէ, որ ռուսաֆրանսական դաշնակցութիւնը գործ չէ ու մէկ Ֆրանսացիի, անոնք որ կը պարծին այդ դաշնակցութեան հեղինակն ըլլալու պատիւով, բոլորովին կը սխալին: Այդ դաշնակցութիւնը ենաւ այն զգացումէն, որ համդուցեալ ցարը կը կրէր հանդէպ Գերմանիոյ եւ ինքն է միայն որ որոշում տուաւ այդ մասին: Ժողովուրդը հետեւեցաւ իրեն, իբրեւ արդիւնք Մոսկովին հակակրանքին հանդէպ Գերմանին, բայց պաշտօնական դէմքերը մնացին հոգիով գերման, այնպէս որ մէկ օրէն միւսը կրնան ետ քաշել երբ տասարդ եւ անփորձ ցարը: Ուրեմն անհրաժեշտ է ուշադրութիւն ընել որ աչքի չզարնէ հակամարտութիւնը ռուսական եւ մեր արեւելեան շահերուն: Այդ հակամարտութիւնը աչքի կը զարնէ մասնաւորաբար Ս. Տեղեաց մէջ, այդ մասին արտասանուած առաջին իսկ բառին վրայ ոտքի կը կանգնի բովանդակ Ս. Թուղթն: Մէկ խօսքով, մոռացկոտ հանրային կարծիքին պէտք է յիշեցնել շարունակ մեր շահերը եւ պարտականութիւնները, զգուշանալով պատրուակ ծառայելէ որ եւ է ցրտութեան, որ կրնայ ծագիլ Ռուսիոյ եւ մեր միջեւ: Դժբախտաբար է, սակայն կարելի է՝ դատախօսութեան համար ընտրելով ընդհանուր նիւթ մը, պատմական ընդհանուր ակնարկ մը՝ օրինակի համար: Կրնար ըսել Գ. Վանտալի թէ ռուսաֆրանսական դաշնակցութիւնը — որուն կողմնակից ենք երկուքս ալ — ամրացնելու լաւագոյն միջոցն է զայն լաւ սահմանել եւ ստեղծել միջոց մը որմէ օգտուէին երկու երկիրներն ալ: Դաշնակցութեան շահն իսկ կը պահանջէ որ ցոյց տրուին լքումի կամ անտեսումի քաղաքականութեան անպատեհութիւնները, որպէսզի յանկարծ օր մըն ալ Ֆրանսա պահանջկոտութիւն չընէ եւ դաշնակցութիւնը չվտանգուի: Մարդ չի յարգեր իր թշնամին, բայց աւելի եւս չի յարգեր իր բարեկամը՝ երբ այս վերջինը շատ կը պզտիկնայ: Դաշնակցութեան շահն իսկ կը պահանջէ ձայն տալ վտանգի մասին: Կրկնէ Գ. Վանտալին իմ շնորհաւորութիւններս Ֆրանս. Ակադեմիայի անդամ ընտրուելուն առթիւ եւ ըսէ թէ մեծ պատիւ մըն է ընտանիքին համար, — ան կը հասկնայ:

18 փետր. 1897

Կը թուի թէ այսօր, արեւելեան հարցերու մասին հարցապնդում մը պիտի կատարուի Երեսփ. Ժողովին մէջ: Արեւելեան հարցերը օրէ օր կը բարդանան: Խեղճ Ցոյները շատ անմիտ շարժեցան: Կրնային օրինակ առնել Թափուրէն: Զափազանց բարկացայ Եօրկիոս Թագաւորին, քիչ մը նրբամտութիւն սորվէր Վիքթոր Էմմանուէլէն: Ցիմարութիւն էր իր զաւակները ղրկել բանակին հետ: Պէտք էր ղրկել կամաւորներ, զանել փիւտանկը Կարիպալտի մը, յայտարարել կցումը ժողովրդային ինքնեկ խոյանքով: Եւ տեւկա կը վերջանար Կրետէի տեսակ մը ինքնավարութեամբ: Արդէն այդ է որ կը փափաքին Կրետացիներն ալ: Անոնք չեն ուզեր կցուիլ Յունաստանի, որ իրենց պիտի պարտադրէր զինուորական ծառայութիւն եւ ուրիշ հազար տեսակ պարտաւորութիւններ: Ներկայ ապստամբութիւնը պայթեցաւ յիմարութեամբը խոլամներուն, որոնք գրգռեցին եւ աթենական կոմիտէին տուին շարժման առաւելութիւնը:

4 մարտ 1897

Կրետէն միշտ կ'այրի Երեքշաբթի Բ. Դրան յանձնեցինք ծանուցագիր մը, որուն մասին կը խօսին թերթերը: Միաժամանակ ծանուցագիր մը յանձնեցինք Աթէնքի: Եօրկիոս Թագաւորը ամենայն ուժգնութեամբ ներուեցաւ այս շարժման մէջ, ու ոչ աւելի խոնդամառ է որքան ինք, կը յամառի մնալ հոն ուր է, եւ, յիմարութեան պատճառով, որ բոլորին զըլուխը տարած է իր շուրջը, ինքզինք պաշտպանելու ուրիշ միջոց չէ գտած, բայց եթէ պոռալ խենթերէն աւելի ուժով: Ժամբորզները, որ Աթէնքէն կ'անցնին եւ հոս կը հասնին, ապշած են բոլորովին: Փողոցներուն մէջ՝ պզտիկ կառքերու վրայ զէնք եւ ռազմամթերք կը ծախեն, պատող ու բանջարեղէն ծախելու ձեւով: Անհրաժեշտ ըլլալով տեղի տալ մեծ պետութեանց հրահանգին, Եօրկիոս Թագաւոր նեղ կացութեան պիտի մատնուի: Բայց այս Ցոյները շատ ճարպիկ են, կրնան յանկարծական յեղաշրջում մը կատարել: Կրնան զոհ մնալ եթէ Կրետէի տրուի ինքնավարութիւն մը, որ նախարանն է կցումին: Իսկական մարզն է այս հրդեհը, հոգ չէ որ եւ է ձեւով:

29 մարտ 1897

Կրետէի խնդիրը կը բարդանայ հետզհետէ: Գնդապետ Վասոս իր կանոնաւոր զօրամասերով բանակած կը սպասէ, իր պաշտպը, ըստ իրեն, բաւական է հինգ ամսուան համար: Ապստամբները շատ յառաջ կ'երթան: Այս վերջին օրերուն գրաւեցին եւ այրեցին 3 բերդ՝ Հանդայի շուրջը եւ երէկ յարձակեցան բերդի մը վրայ, որ կը պաշտպանէ քաղաքին խմելու ջուրերուն ակունքը: Մեր ծովակալները սկսուեցան միջամտել եւ այս առտու ղրկեցին հաբիբեակ մը նաւեր կամ զինուորներ Իտալացի եւ Ռուս, հրամանատարութեամբ տակ Ֆրանսացի սպայի մը, միասին ունենալով իտալական թնդանօթ մը, ռուսական թնդանօթ մը եւ անգլիական թնդանօթ մը: Կարելի չէ երեւակայել նման ուժերու խառնուրդ մը:

Այսպէս պիտի կազմուինք արշաւախումբի մը պոչին, եթէ հարկ ըլլայ գրաւել Կրետէն, կամ անվերջանալի պաշարումի մը, որ պիտի յոգնեցնէ բոլորս եւ շատ անհնար արդիւնք միայն պիտի տայ, կամ իրաւախոհութիւն մը պիտի կատարուի Ցոյներուն հետ: Սակայն քանի սպասենք, այնքան նեղացուցիչ պիտի դառնան Ցոյները եւ այնքան ծանր պիտի ըլլան զոհողութիւնները, որոնք անհրաժեշտ պիտի դառնան՝ օձիք ազատելու համար: Ու կէտ առ կէտ պիտի իրականանայ Եօրկիոս Թագաւորին մէկ խօսքը հօրեղբօրը. «Ուրացան, երեք ամիս գրաւած պահելէ վերջ Կրետէն, պիտի ազատէ մեզի որ զինք ազատենք արժէն ձանձրոյթէն»:

(Շար.)

Մոսկուայի, Կորքիի, Ռոսթովի, Լէնինկրատի եւ ուրիշ քաղաքներու գիշերապահ բանտերէն կողմէ, որոնք ծափահարեցին Գերագոյն Ատեանին վճիռը։ «Ատեանը ժողովրդային ժողովուրդին կամքը արտայայտեց», կ'ըսէին բանուորները»

«Իզվեստիա», կառավարութեան օրկանը, կը գրէ թէ «խորհրդային ամբողջ երկիրը, բովանդակ աշխարհի բոլոր պարկեշտ մարդիկը խոր գոհունակութեամբ պիտի ընդունին Գերագոյն Ատեանին վճիռը։ Ամբողջ խորհրդային ժողովուրդը սիրոյ եւ անձնուիրութեան կենդանի պարիսպով մը կը շրջապատէ Ստալինը»

✕ Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէն կարճ յայտարարութեամբ մը կը յայտնէ թէ «Ֆրանսացի ժողովուրդը գոհունակութեամբ լսեց Թրոցքի - Զինովիեւեան բանդաներու եղեռնական փորձերը» եւ թէ «ամբաստանեալները իրենք էին որ իրենց ամօթէն խորտակուած, մահապատիժ պահանջեցին իրենց համար»։ Յետոյ սովորական հեգնանքները։ Իսկ Մարսէլ Քաշէն «Հիւմանիթէ»ի երէկուան խմբագրականին մէջ նոյնութեամբ իւրացնելով Մոսկուայի Գերագոյն Ատեանին ամբաստանութիւնները, կը ցաւի որ Բ. Միջազգայինը եւ Արհեստակցական Միութեանց վարչութիւնը «անարգեցին խորհրդային պետութեան ժողովրդային արդարադատութիւնը», անճահ միջամտութիւն մը կատարելով «ճիշդ այն պահուն երբ Հիթլէր կը փորձէ ամբողջ աշխարհը ընկերվարութեան հայրենիքին դէմ հանել»...

«Մեռա՛ւ բոլշեւիկեան կուսակցութիւնը»...

Թրոցքի հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ, Թոմսքիի անձնասպանութեան լուրը լսած ատեն — Թոմսքիի անձնասպանութիւնը կը կազմէ պատմութեան մէկ էջին վախճանը եւ նոր էջի մը սկիզբը։ Բոլշեւիկեան կուսակցութեան քաղաքական բիւրօն նախապէս կը կազմէին Լէնին, Թրոցքի, Զինովիեւ, Քամենեւ, Ռիքով, Թոմսքի եւ Ստալին։ Լէնին մեռաւ եւ ուրիշ հինգ անդամներ ամբաստանուեցան իբրեւ ահաբեկիչներ եւ դաւադիրներ խորհրդային պետութեան դէմ զոր իրենք իսկ ստեղծած էին։ Թոմսքիի անձնասպանութիւնը տրամաբանական շարունակութիւնն է Մոսկուայի դատին։ Թոմսքի Ա. Միութեան ամէնէն ականաւոր դէմքերէն մէկն էր։ Իր անձնասպանութիւնը եւ Մոսկուայի դատը քաղաքական շատ բացայայտ նշանակութիւն մը կը ներկայացնեն, — մահը ամբողջ բոլշեւիկեան կուսակցութեան եւ իր աւանդութիւններուն, իր ծրագրին։

Պոլխանեան համաձայնութիւն...

Շաբաթ օր, Սոֆիայի մէջ, ուսանողական միջազգային համագումարի ցուցահանդէսին բացման առթիւ ծանր միջադէպ մը ծագեցաւ։ Ցուցադրուած գիրքերուն մէջ կ'երեւար գրքոյկ մը որ կը պահանջէ «Մակեդոնիոյ ազատումը»։ Սերպ եւ յոյն պատուիրակները պահանջեցին որ գիրքը դուրս հանուի ցուցահանդէսէն։ Պուլկար ուսանողները ընդդիմացան, միեւնոյն ատեն մերժելով նուագահանդէսի մը յայտագրէն ջնջել Մակեդոնիոյ եւ Տոպրուճայի երգերը։ Ֆրանսացի, ռումանացի եւ չեխ պատուիրակները ուժ տուին իրենց սերպ եւ յոյն ընկերներուն եւ որոշեցին չմասնակցիլ նուագահանդէսին եւ հացկերոյթին։ Միջադէպը հարթուած չըլլալով, ռումանական պատուիրակութիւնը որոշեց քաշուիլ համագումարէն եւ Պուքրէշ վերադառնալ։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ անգլիական պահակախումբ մը Արաբներու յարձակման ենթարկուեցաւ Թեպրոնի մօտ եւ ենթասպայ մը վիրաւորուեցաւ։ Մինչեւ օգոստ. 15 անգլիական զոհերու թիւն է 11 սպանեալ եւ 109 վիրաւոր։ - Կ'ըսուի թէ մօտերս Իրաքի թագաւորն ալ Պաղեստին պիտի այցելէ, բարեխօսելու եւ համաձայնութեան գետին մը գտնելու համար։

ԱՆԳԼԻՈՅ հիւսիսային մասին մէջ ապստամբութիւն ծագած է, եթէ հաւատանք Պելկրատէն եւ Աթէնքէն հաղորդուած լուրերու։ Կ'ըսուի թէ շատ մը սպաներ եւ երեւելիներ ձերբակալուած են, իբրեւ դաւադիրներ կեդրոնական կառավարութեան դէմ եւ պաշարման վիճակ հրատարակուած է։ Փարիզի ալպանական գեսպանատունը կը հերքէ այս լուրերը։

ԵԳԻՊՏՈՍԻ վարչապետը, Նահաս փաշա, Լոնտոն հասաւ պատուիրակութեան 12 անդամներուն հետ, ստորագրելու համար Անգլիոյ հետ կնքուած դաշնագիրը։ Արարողութիւնը պիտի կատարուի այսօր, չորեքշաբթի։ Մեծ պատիւներ եղան հիւրերուն։

ուած են հետեւեալները.— Ա. Բարոյեան, Գ. Ղարագէօզեան, Ս. Գեւորգեան, Մ. Կարապետեան, Ա. Աւետիսեան, Գ. Գրիգորեան, Ա. Բարսեղեան, Մ. Սաֆարեան, Թ. Շահազիզեան, Գրիգորեան, Աւագեան, Ս. Շահպազով եւ ուրիշներ, բոլորն ալ աչքի ինկնող համայնավար գործիչներ։

Կեդր. Կոմիտէի որոշումին մէջ կը կարդանք հետեւեալը.

— «Հայաստանի Կ.(բ) Կ. Կենտկոմի Բիւրօն միեւնոյն ժամանակ հաստատուած է համարում, որ Գալոյեանի բոլոր սոսր հակակուսակցական գործողութիւնները յայտնի են եղել Կենտկոմի նախկին քարտուղար Ա. Խանջեանին եւ Գալոյեանը դրանցից շատերը իրագործել է Խանջեանի ուղղակի ցուցմունքով»։

ԵԹՈՎՊԻՈՅ ՀԱՄԱՐ կամաւորներ կը հաւաքէ Իտալիա, երկու տարուան պայմանաժամով, որ կրնայ երկարաձգուիլ։ Այս առթիւ հրատարակուած հրամանագիրը նախապատուութիւն կուտայ անոնց որ արհեստներ գիտեն։ Գացողները պիտի յատկացուին գրաւեալ երկրամասին պաշտպանութեան եւ նոր գրաւումներու։

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼ հասած փախստականները կը պատմեն թէ բոլշեւիկները ահ ու սարսափ կը տարածեն Մատրիտի մէջ, բազմաթիւ մարդիկ ձերբակալելով ու գնդակահարելով։ Մատրիտի եւ Պարսելոնայի ընկերվարական թերթերը հարկ զգացած են կարգի հրաւիրել ծայրայեղ տարրերը։

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջանային կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Մարսէյլի Ռոստոմ, Քրիստափոր, Իշխան Ենթակոմիտէներու եւ Վահագն խումբի բոլոր ընկերները, չորեքշաբթի (26 օգոստ.) երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքավայրին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼԲՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Ետ. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմին երկրորդ տպագրութիւնը։

Գին Ֆրանսայի համար 5 ֆր., արտասահման 6 ֆր.։

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը։

ԾԱՆՕԹ.— Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԱՍՆՈՅ ՏՈՒՆ Հայր. Միութեան Փարիզի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը, 30 օգոստ. կիրակի կէսօրէն վերջ ժամը 2.30ին, 119 Avenue d'Italie սրճարանը։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր հայրենակիցներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Դրօշակ» ընկերութեան սրահը, որ կահաւորուած է արդիական ճաշակով, կը գտնուի հայաշատ թաղերու մօտ, 5 rue de l'Eclipse. տրամադրելի է բոլոր կազմակերպութիւններուն գիւրամատչելի գիներով.

Թէյասեղանի համար	100 ֆր.
Հանդէսի	100 »
Հանդէս (պարերով)	150 »
Հրապարակային բանախօս.	100 »
Նշանտուք	100 »
Հարսանիք	150 »
Թատրոն	200 »
Ժողով	18 »

Սրահը վարձելու համար դիմել յանձնակատարին Ա. Պէօշէեանի, 11 Place Jules Guesde, Marseille։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄՕՏ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐՈՎ

«ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԻԿ» (Նուագող վշտից հայրենեաց). Առաջին հատոր (կենսագրութիւն)։ Կազմեց՝ ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ։ Ստուար հատոր մը, 560 էջ, գիր էջերով եւ պատկերազարդ։ Կը պարունակէ ոչ միայն Խրիմեան Հայրիկի կենսագրութիւնը, այլեւ պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկութիւններ Վասպուրականի եւ ժամանակակից դէպքերու մասին։

Գին՝ 50 ՖՐԱՆՔ, թղթակազմ եւ առանց հաշուելու թղթատարի ծախս։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Վալանսի Հ. Յ. Դ. Կոմիտէին կողմէ

6 Սեպտ. կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ։

Կը խնդրուի նկատի առնել այդ թուականը։

Ուխտագնացութիւն

ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ Սեպտ. 6ին.

Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամ. Մարտիկ. Միութեան եւ մասնակցութեամբ Յուշարձանի Կեդր. Վարչութեան, Հայ Սպայից. Զօրի եւ բազմաթիւ միութիւններու։

Բացառիկ եւ ճոխ յայտագիր։ Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած Սեբաստիոյ Եփրեմ գիւղի Հայր. Միութեան կողմէ

տեղի կ'ունենայ 30 օգոստ. կիրակի առաւօտէն սկսեալ,

6 Ռիւսօ, Քէմէ Միրապօ, վառ. Ալպէրի օդասուն պարտէզին մէջ։

Կը խօսի՝ Գ. ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ

«Աղաւնեան» թատերախումբի կողմէ պիտի ներկայացուին

ՃԱՐԼՍԹՕՆ եւ ԽՐԿՈՒ ԾԱՂՐԱՑԵՂՆԵՐԸ,

Դեղարուեստական ճոխ բաժին։

Օփերէթային ներկայացում Պօրտոյի մէջ

ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ

կազմակերպուած «Արարատ» Միութեան կողմէ

տեղի կ'ունենայ 30 օգոստ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին,

Հ. Յ. Դ. «ԻԱՐՕՆԵՂ ՍԱՀԱԿԵԱՆ» Ակումբին մէջ. Սրահ։

Երաժշտական բաժինը կը ղեկավարէ Ա. Գ. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ (դաշնակ)

Մուտք 3 ֆր.

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՏԵՀՈՒԹԻՒՆ

ԾԱԽՈՒ է Փարիզի մէջ. կեդրոն վայր, նպաստաւոր խանութ մը որ ունի երկու սենեակ եւ խոհանոց մը։ Տարեկան վարձք՝ 2600 ֆրանք։ Օրական առեւտուր՝ 300 ֆրք.։ Խանութի մէջ եղած ծախքերու համար կը պահանջուի 6000 ֆրք.։ Դիմել տեղւոյն վրայ, 7 Passage du Désir, 84 Fbg. St. Denisի վրայ, (Փարիզ)։

ՎԱՐՁՈՒ է յարկաբաժինի մէջ գեղեցիկ սենեակ մը, խոհանոցով միասին, մէկ անձի համար։ Կը տրուին ամէն տեսակ դիւրութիւններ։ Դիմել վերի հասցէին։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (75)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Վահէն անորոշ ժամանակով պէտք է մնար վանքը, մինչեւ որ Փոքր Ղարաքիլիսէի պահեստներուն մէջ գտնուող «ապրանքը» աստիճանաբար գիւղէ գիւղ փոխադրուէր ու սահմանամերձ վայրերու մէջ կեդրոնանար։

Առաւօտ շատ կանուխ, Պաստամեանը Վահէի հետ արհեստանոցը հանգիստեցաւ տղոց մնաք բարով ըսելու։ Սարգիսն ու Հրայրը դեռ նոր աւարտած գիշերուան աշխատանքը, կը պատրաստուէին քնանալու երբ երկու ընկերները ներս մտան։

Պաստամեան քանի մը խօսքով բացատրեց ստեղծուած նոր կացութիւնը եւ իր Թիֆլիս վերադառնալու անհրաժեշտութիւնը։

— Շարունակեցէք ձեր աշխատանքը։ Փորձերը առայժմ կը մնան, մինչեւ որ հնարաւորութիւն ունենանք աղատ ժամանակ գտնելով ձեզ մօտ գալու։ Վահէն դեռ ժամանակ մը կը մնայ։ Եթէ կարիք ունենաք, կը դիմէք անոր։

—Իսկ մեր Երկիր անցնիլը ինչպէ՞ս պիտի կարգադրուի, — մտահոգուած հարցուց Սարգիսը, որուն, ինչպէս եւ երկու ընկերներուն ցանկութիւնն էր որ առաջ Տաճկաստան անցնիլ — մենք բաւական երկար մնացինք հոս։

— Շուտով, շատ շուտով, սիրելիք. — խանդաղատանքով ժպտեցաւ Պաստամեանը, որ խորապէս կը գնահատէր այդ երեք արհեստաւոր ընկերներու խանդավառ հայրենասիրութիւնը, անձնազոհութիւնն ու բարձր տրամադրութիւնը — ձեզ շատ չենք պահեր։ Այդ հարցը Վահէն պիտի կարգադրէ։ Կը խորհրդակցիք միասին։ Սարգիս, նոր չինելիք հրթիռներին տրամադրիը պէտք է երկու եւ կէս մատնաչափ ըլլի-վառօդը շատ սեղմացնելու չէ, երեսուն տակառ ածուխը բաւական է. Մինչեւ տեսութիւն նորէն կը տեսնուինք։ Դէ, մնաք բարով։

Երբ իր կարգին, Հրայրը Պաստամեանի ձեռքը կը սեղմէր, կամաց մը ըսաւ.

— Կարօն շուտով ճամբեցէք՝ թող գայ։

Պաստամեանի մեկնելէն երկու օր վերջ, Վահէն անակնկալ կերպով մեկնեցաւ վանքէն։ Շաբաթ մը վերջ, երբ վերադարձաւ, մտահոգուած ընկերներուն յայտնեց, որ «ապրանքին» մէկ կարեւոր մասը Ղամարլու հասեր է, իսկ մնացածը քանի մը օր ետքը Փաշ-Ապարանի ճամբայով պիտի ճամբուէր դէպի Երեւան։

Օր մը վերջ, ուշ գիշերով, Կարօն վերադարձաւ Ալեքսանդրոպոլէն, վէրքերը ապիացած, բայց ձեռքը հաշմանդամ։ Երեք ընկերներու մէկտեղուիլը կենդանացուց արհեստանոցի քիչ մը տխուր մթնոլորտը։ Նորէն ծիծաղ, երգ ու անվերջ կատակներ։ Սարգիսն ու Հրայրը որոշեցին, որ յաջորդ օրը չգործեն, այլ ձեւով մը տօնեն Կարօյի վերադարձը։ Վահէն առաջարկեց երկու օրով բարձրանալ Արագածի եայլաները։

Պաստամեանի մեկնելէն յետոյ, Վահէն եւ Գարեգին սարկաւագը մօտեցեր էին իրարու։ Երկար պտոյտներ կը կատարէին միասին, չըքնաղ գիշերը կ'երթային, կամ Վահէի սենեակը քաշուած՝ ժամերով կը խօսէին զանազան հարցերու, գլխաւորաբար աղատագրական շարժման եւ հայ ժողովուրդի ապագայի մասին։ Այդ առմէնօրեայ մտերմութիւնը պատճառ դարձաւ, որ Վահէն գնահատէ այդ դեռ հազիւ քսանըմէկ տարեկան սարկաւագի հոգեկան գեղեցկութիւնը։ Երկուքի յարաբերութիւնը ստացաւ մտերմական բնաւորութիւն։

Խօսակցութեան մը առթիւ սարկաւագը յայտնած էր, որ ինք մօտիկէն կը ճանչնայ եզիտի Ֆրաներու աղան՝ Մէհմէտ բէկը։ Կարօյի գալը լաւ առիթ մըն էր, թէ ազաքը երկու օրով կը հանգստանային, եւ թէ ինքը հնարաւորութիւն կ'ունենար հանդիպելու Մէհմէտ բէկի երիտասարդ տղուն, կարեւոր գործի մը համար, որու մասին երկարօրէն խօսած էր սարկաւագի հետ։

Առաւօտեան ժամը երկուքին ճամբայ ելան սարկաւագին առաջնորդութեամբ։

Մօտ երկու ժամ, անընդհատ բարձրացանքրաղածի փէշերով, մինչ դէպի արեւելք ուղած իրենց քայլերը։ Առաւօտեան կողմ սարի պաղ քամին սկսաւ։ Յոգնած էին, քիչ մը հանգստանալու համար ժայռի մը տակ պատսպարուեցան։

Կամաց կամաց արեւելքը շառագունեց, եւ հեռուն հորիզոնի վրայ կախուած երկարաւուն ամպի շերտերը սկսան բոցավառիլ։ Հսկայ Մասիսի սպանչելի ձիւնափայլ գագաթը՝ խաւարի անորոշութեան մէջէն դուրս գալով՝ երկինքի վրայ սկսաւ գծագրուիլ իր մեծափառ վսեմութեամբը, մինչ Արարատեան դաշտը, դեռ խաւարի անթափանց վէլէն տակ, կը քնանար հսկայի մը անխռով քնով։

Զանգեզուրի եւ պարսկական Ղարադաղի հսկայ սարերու ատամնաւոր ուրուագիծը խուրձ մը նիզակներու նման կը ողողէր հորիզոնի անորոշ գիծը։ Այդ ուղղութեամբ վրայ, նախ թեթեւ կարմրութիւն մը, վերջէն բոցավառ կրակի լիճ մը գոյացաւ եւ այդ անհուն կրակի ծովի մէջէն արեւի հրավառ գունդը ոստումներով սկսաւ բարձրանալ չքնաղ գեղեցկութեամբ, մինչ շրջապատի ամպերն ու սարի գագաթները ոսկի ծիրանի կ'անցնէին ուսերնուն։

Նման բարձունքէ մը երբեք չէին տեսած արեւի ծագումը։ Վահէն ըմբռնեցաւ այդ չքնաղ պատկերէն՝ մտքին մէջ կը կրկնէր Վահագնի ծնունդը՝ Երկնէր երկին եւ երկիր, երկնէր եւ ծովն ծիրանի, իսկ Գարեգին սարկաւագը, իր մեղմ, թաւ ձայնով սկսաւ երգել.

Առաւօտ լուսոյ,
Արեգակն արդար
Առ իս լոյս ծագեա.

— Կատարեալ,— ժպտեցաւ Վահէն ու միտք կ'ընէր, որ Գողթան երգիչը Շնորհալին թէ Գարեգին սարկաւագ մը, թէեւ իրարմէ տասնեակ դարերով զատուած, նորէն հին ատրուշանի մը կ'երգեն, բնութեան հզօր աստուածը, որ յաւիտենական տիրողն է մարդկային հոգիին։

Սարկաւագը Վահէի կատակը անուշադիր թողուց, թերեւս չլսեց իսկ, աչքերը յառած դէպի արեւը՝ շրթները անձայն կը շարժէր։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :–: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ՒԵՐԹՆԻՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 27 ՕԳՈՍՏՈՍ
JEUDI 27 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3202

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱՐԹԻՉ ԳԼԱՆԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ ԵՐԵՒԱՆ

Մոսկուայի գնդակահարութիւններէն ամիսներ առաջ, խորհրդային մամուլը անընդհատ կը հնչեցնէր ահազանգը, պահանջելով «աւելի եւ աւելի արթուն» շարժիլ եւ ջախջախել հակայեղափոխականները։

Այդ պայքարը գերագոյն սաստկութեան հասած է այժմ, երբ 16 գլուխներ գետին փռուած են բոլշեւիկեան քաջագործութեամբ եւ նոր մատաղներ կը պատրաստուին յանուն «բանուորներու եւ գիւղացիներու պետութեան»։

Դժուար չէ նախատեսել այս պայքարին բազմակողմանի հետեւանքները։

Միայն Մոսկուայի գատը, ինչպէս եւ խորհրդային մամուլին նախընթաց եւ ներկայ հրատարակութիւնները, զանազան թիւածոյ բանաձեւեր եւ պատասխանատու վարիչներու զեկուցումները շատ բան կը խօսին այդ մասին։

Ուշագրաւ է որ կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, «Փրավտա», «կատղած շուներ»ու գնդակահարութեան առթիւ գրած խմբագրականին մէջ, կը խոստովանի թէ «դեռ երբեւան չեն հանուած ուսպակներուն բոլոր ոջիլները, ոչ ալ բռնուած՝ հրոսախումբին բոլոր անդամները։ Ուրիշ հակայեղափոխական խմբակներ ալ կապակցութիւններ ունէին Թրոցքիի եւ Զինովիեւի ահաբեկիչներու հրոսախումբին հետ»։

Հատուած մը եւս, ապացուցանելու համար թէ տակաւին չէ յագեցած գազանը, եւ թէ օդակները պիտի պրկուին անողորմաբար եւ չոգեւորինդ արագութեամբ.

— «Ամբողջ խորհրդային ժողովուրդը, միլիոնաւոր մարդոց բերնով, պահանջեց որ հրացանի բռնուին Թրոցքի – զինովիեւեան հրոսախումբին բոլոր մասնակիցները, փիզիքապէս ոչնչացուին թշուառականներ որոնք յղացան եւ տարիներով պատրաստեցին սպանութիւնը մեր դարաշրջանի մարդերու ամենամեծին՝ ընկեր Ստալինի, հանճարեղ ստեղծիչը ընկերվարութեան, ինչպէս եւ իր պայքարի ընկերներուն»։

Ահա թէ ի՛նչպիսի խանդավառ ու կազդուրի՛չ մթնոլորտի մէջ է որ կը կատարուի նոր սահմանադրութեան «քննարկումը»։

Խ. Միութեան տասնեակ միլիոնաւոր քաղաքացիները կրնան, այսուհետեւ, կատարեալ ազատութեամբ եւ գիտակցութեամբ կարծիքներ յայտնել այդ սահմանադրութեան մասին, եւ միաձայնութեամբ վաւերացնել զայն, փառաց ի փառս բարձրացնելով Ստալինը …

Անշուշտ չարամիտներ են անոնք որ կ'ըսեն թէ Ստալին եւ ընկ. Մոսկուայի արիւնոտ բարեկենդանը սարքեցին, պարզապէս ծաղրանկարի մը վերածելու համար այդ սահմանադրութիւնը, որ քիչ մը համարձակութիւն ներշնչած էր միամիտ եւ չղթայավար բազմութեանց։

Ամէն պարագայի մէջ, «մաքրագործումներ»ը պիտի շարունակուին անխնայ, Խ. Միութեան անծայրածիր տարածութեան վրայ։ Այլ մանաւանդ այն վայրերուն մէջ որ հեռու են կեդրոնէն, իսկ ստորադաս գործիչներ եւ պաշտօնեաներ միշտ պատրաստ՝ բարակի պէս վազելու, եթէ հրաման ստացած են քալելու։

Այս տեսակէտէն, յուրջ ուշադրութեան արժանի է Կովկասի եւ մասնաւորապէս Հայաստանի վիճակը։

Դատելով օրուան լուրերէն, Երեւանը գլուխ չունի այս միջոցին, բացի գործադիրներու խորհուրդի նախագահէն, որ ոչինչ կրնայ ընել, առանց կուսակցութեան հրահանգներուն։

Որքան ալ վերապահութեամբ ընդունինք խմբական ձերբակալութեանց լուրերը, տարակոյս չկայ թէ արտակարգ վիճակ մը կը տիրէ ինչպէս Թիֆլիսի եւ Բագուի, նոյնպէս եւ աւելի՝ Երեւանի մէջ։ Վկայ՝ Խանջեանի դէպքէն վերջը կատարուած «մերկացումները», եւ այդ առթիւ հրահանգուած «մաքրագործումներ»ը, որոնց մասին լայնօրէն կը խօսի կարմիր փոխարքան, Բերիա։

Ընթերցողները պիտի կարդան այդ «յայտնութեանց» բովանդակութիւնն ու վերլուծումները, որոնք այնքան խօսուն պատկեր մը կը ներկայացնեն։

Մենք այսօր կ'ուզէինք ուշադրութեան յանձնել այդ գրութեան մէկ հիմնական կէտը։

Անարգանքի սիւնին կապելով Աղասի Խանջեանը, Բերիա պարտք սեպած է շեշտել.

— «Տրոցկիստներու եւ Դաշնակներու դէմ մղուած պայքարին մէջ արթնութիւն չցուցնելով եւ կուսակցութեան հանդէպ երկերեսանի դիրք բռնելով, Խանջեան ուղղակի կը հովանաւորէր հայ մտաւորականներու եւ գրողներու մէկ մասը, մերկապարանոց ազգայնական տարրերը, որոնք բացայայտ պայքար կը մղէին հայ ժողովուրդի «ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ ընկերվարական» մշակոյթին դէմ, հակադրելով ատոր «ձեւով ազգային եւ բովանդակութեամբ ազգայնական» մշակոյթի այս հակայեղափոխական ձեւակերպումը»։

Ահաւասիկ երկսայրի սուր մը եւս, «չիկացած երկաթ»ը տիրաբար բանեցնելու համար Երեւանի մտաւորականութեան եւ գրողներու գլխուն։

Կը նշանակէ թէ հարթիչ գլանը անգամ մը եւս պիտի տորէ, պիտի սալարկէ հայկական մշակոյթի անդաստանը, գետին հաւասարեցնելով ինչ որ կ'երեւար գետնէն վեր։

Աւելի բաց խօսելով, դաժան հալածանքներու եւ հալածանքներու նոր շրջան մը պիտի բացուի, ոչնչացնելով վերջին տարիներու բաղդատաբար մեղմ քաղաքականութեան պտուղները։ Մանաւանդ որ, ազդանշանը տրուած է բուն կեդրոնէն, եւ գործօն մեղսակցութեամբ Թիֆլիսի։ (Այսուհետեւ պիտի կոչուի վրացերէն «Թփիլիսի»)։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԵՑԱՆ ԶԻՆՈՎԻԵՒ, ՔԱՄԵՆԵՒ ԵՒ 14 ԸՆԿԵՐՆԵՐԸ

«ԻԺԵՐԸ ՋԱԽՋԱԽՈՒԵՑԱՆ», Կ'ԸՍԷ «ՓՐԱՎՏԱ»

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Զինովիեւ, Քամենեւ եւ միւս 14 մահապարտները գնդակահարուեցան օգոստ. 25 առտուն կանուխ, ժամը 6ին, Մոսկուայի Չեկայի նկուղին մէջ։ Գնդակահարութիւնը տեղի ունեցաւ մահավճիռէն հազիւ 30 ժամ վերջը, մինչդեռ կը կարծուէր թէ 72 ժամ միջոց պիտի տրուի, համաձայն պատժական օրէնքին տրամադրութեան։ Մինչեւ վերջին պահուն կը կարծուէր թէ մահապարտներէն գոնէ քանի մը հոգի բանտարկութեան պատիժ պիտի ստանան, քանի որ լայն խոստովանութիւններ կատարեցին։ Հակառակ ընկալեալ սովորութեանց, որուն համաձայն Քաղաքական Բիւրոն իր տեսակէտները կը հաղորդէ Կեդր. Գործադիր Կոմիտէին (Խորհրդարան), ներման խնդրագիրը յանձնած էին ուղղակի այդ Կոմիտէին, պատուիրելով անմիջապէս որոշում տալ իրենց պատասխանատուութեամբ։

Մահավճիռներուն վաւերացումէն անմիջապէս վերջը, դատապարտեալները յանձնուեցան Կուկոյէցին (Չեկայի նոր անունը), գնդակահարուելու համար։ Նկատի չառնելով 72 ժամուան պայմանաժամը, Եակոտա, Ներքին գործավարը եւ Չեկայի նախագահը, հրամայեց անյապաղ գործադրել վճիռները, եթէ առաջին 24 ժամուան մէջ ներում շնորհուած չըլլայ։

Գնդակահարութիւնը տեղի ունեցաւ նախկին «Ռոսիա» ապահովագրական ընկերութեան նկուղին մէջ, որ կը ծառայէ իբրեւ մահապատժներու գործադրութեան վայր։ Հրացանաձիգ խումբին կը հրամայէր Փիէթուխով, Չեկայի պահակներուն պետը։ Ամէն բան գաղտնի պահուած ըլլալով, յայտնի չէ թէ մահապարտները ինչպէս գնդակահարուեցան, խմբովի՞ն թէ դատ-դատ։ Կարգ մը թղթակիցներ կը գրեն թէ Չեկայի սովորութեան համաձայն, մահացումը կատարուեցաւ թէ գնդակահարութեամբ և թէ սուիններով, ինչ որ շատ կը յիշեցնէր ցարին եւ ընտանիքին սպանութեան պարագաները։ (Այս սպանութիւնը կատարուած էր օգոստ. 25ի մահապարտներուն՝ Զինովիեւի, Քամենեւի, Սմիրնովի, Գաքայեւի եւ ուրիշներու հաւանութեամբ)։ Ցետոյ դիակները փոխադրուեցան Մոսկուայէն դուրս եւ թաղուեցան անյայտ վայրի մը մէջ։ (Ուրիշ թղթակիցներ կը կարծեն թէ դիակները կիզուած են)։ Դատապարտեալներուն բոլոր գոյքերը գրաւուեցան։

Այժմ ձեռնարկուած է ամբաստանեալներու նոր շարքի մը կազմութեան։ Կ'ըսուի թէ այս ցանկէն նախկին վարչապետ Ռիքով, Պուխարին, Փիաթաքով եւ Ռատէք ազատուած են անձնապան ըլլալ, եթէ Գերագոյն Ատեանին առջեւ բաշուին միեւնոյն ձեւով։ (Մէկը՝ Թոմսքի, անձնասպան եղաւ արդէն, շաբաթ օր)։

Անյուր նախաերենճներ եւ ապտննայինճներ

< Գնդակահարման մանրամասնութիւնները գաղտնի պահուած էր ժողովուրդէն։ «Փրավտա» կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, իբրեւ գերագոյն նախատինք, լուրը հրատարակեց քանի մը տողով, ամէնէն վերջին էջին վրայ (ինչպէս Խանջեանի պարագան)։ Այս առթիւ գրուած խմբագրականին մէջ, «Փրավտա» գոհունակութեամբ կ'աւետէ որ «իժերը ջախջախուեցան», եւ տակէ տակ յուսանքներ կը շարէ 16 «կատղած շուներ»ու եւ «օձերուն» հասցէին։ Ետոյ կրկին դատապարտելով Բ. Միջազգայինի եւ Արհեստակցական Միութեանց միջամտութիւնը, գիտել կուտայ.

— «Ցաւալին երբեւան չեն հանուած այս ուսպակներուն բոլոր թաքստոցները։ Ուրիշ հակայեղափոխական խմբակներ կապակցութիւններ ունէին Թրոցքիի եւ Զինովիեւի ահաբեկիչներու հրոսախումբին հետ։ Բովանդակ խորհրդային ժողովուրդը, հայրենասէրներու եռանդուն ժողովուրդը, համախմբութեամբ, յանդգնութեամբ, խանդավառութեամբ ապրող ժողովուրդը սիրոյ եւ անձնուիրութեան կենդանի պարիսպով մը կը շրջապատէ ընկեր Ստալինը։ Խորհրդային մեծ ժողովուրդին պետութիւնը, բանուորներու եւ գիւղացիներու ընկերվարական պետութիւնը այսուհետեւ անխնայ պիտի ոչնչացնէ ով որ փորձէ խափանել ընկերվարութեան ճամբան»։

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ ժողովուրդը միաձայնութեամբ իր գոհունակութիւնը կը յայտնէ գնդակահարութեանց առթիւ …

«Իւմանիթէ»ի երէկ խմբագրական չունէր այս մասին։ Աշխատակից մը քանի մը տողերու մէջ կրկնելով սովորական բանաձեւը, կը գրէ — «Չկայ պարկեշտ աշխատաւոր մը, տենկոյծ ընկերվարական մը, խաղաղութեան բարեկամ մը որ չկարենայ վաւերացնել ընկերվարական պետութեան օրինաւոր ինքնապաշտպանութիւնը մարդասպաններու եւ լրտեսներու հրոսախումբին դէմ։ Զինուորական ատեանին վճիռը եւ գնդակահարիչ զօրախումբին գնդակները գետին փռելով 16 հակայեղափոխական ոճրագործները, խորհրդային ժողովուրդին միաձայն կամքը կատարեցին, այն ժողովուրդին որ կը պահանջէր ոչնչացնել քաղքենի դասուն կատղած շուները»։

× Զինովիեւի, Քամենեւի, Սմիրնովի գնդակահարութեամբ եւ Թոմսքիի անձնասպանութեամբ եւ դեռ ուրիշներու դատապարտութեամբ կ'անհետանան հին բոլշեւիկ վարիչներու սերունդը եւ մէջտեղը կը մնայ միայն Ստալին, քանի որ Թրոցքի փախստական է եւ «հակայեղափոխական»։ Գնդակահարեալներէն Զինովիեւ Մոսկուայի սովետին վարիչն էր եւ նախագահը Գ. Միջազգայինի, 1920էն 1925 (նաեւ նախագահը Բագուի Արեւելեան Համագումարին որուն կը մասնակցէին Էնվէր, Նուրի փաշաները, պէյեր, մոլլաներ եւ հոճաներ)։ Քամենեւ նախագահն էր Մոսկուայի սովետին, ինչպէս և Աշխատանքի և պաշտպանութեան գերագոյն խորհուրդին։ Սմիրնով Լէնինի կողմէ նշանակուած էր յաջորդ Ստալինի, իբրեւ Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար։ Քամենեւ Քաղաք. Բիւրոյին անդամ էր անոր հաստատման թուականէն՝ 1919էն ի վեր, իսկ Զինովիեւ մտած էր 1923ին։ Այս թուականին Քաղաքական Բիւրոյին անդամներն էին Լէնին, Թրոցքի, Քամենեւ, Զինովիեւ, Թոմսքի, Ռիքով եւ Ստալին։ Լէնին մեռաւ, Թրոցքի վտարուեցաւ, Քամենեւ եւ Զինովիեւ գնդակահարուեցան, Թոմսքի անձնասպան եղաւ, Ռիքով պիտի դատուի …

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԴԱՀԱՃԱՆ» ՄԸ ԵԻՍ…

Ես կարդացի եւ սահմռկեցայ։ Դուք ալ կարդացէք, բայց … մի տապածէք։

Աթէնքի կարմրուկները թերթ մը ունին որ կը հրատարակուի շաբաթը երեք, երկու կամ մէկ անգամ — խամածայն օրուան կացութեան։

«Սեւան» կը կոչուի այդ ֆուրքը, եւ մաս կը կազմէ Երեւանի ժամկոչ ապարանքներու կարաւանին։

Մնացեալը կը հասկնաք. մոլեռանդ հակադաշնակցական, անդադար կը սոզայ ու կը կաղկանձէ։

Անցեալ օր ձեռքս անցաւ այդ լրագրին մէկ թիւը, 21 օգոստ., եւ ի՞նչ տեսնեմ։

«Հին ծանօթ մը» (բժի՞շկ), որ իրրեւ թէ Կրետէ կը բնակի, կարդալով «Յառաջ»ի տպարանի յանձնախումբին կոչը, կը գայթակղի, կը փրփրի և ամբողջ մաղձը կը թափէ մեր պառաւական բարեկամին, բժ. Վ. Թորգոմեանի գլխուն։

«Հին ծանօթ»ը կը վճռէ թէ յանձնախումբին անդամները «համրածանօթ Դաշնակցականներ են», բացի մէկէն։ Այդ մէկն ալ՝ մեր ալեհեր բժ. Թորգոմեանն է.

—«Որչափ գիտենք, Տոքթ. Թորգոմեան դաշնակցական չէ եւ չենք կարծեր որ Բարեգ հաստատուելէն վերջը դաշնակցական շարքերուն մէջ մտած ըլլայ»։

«Մենք մինչեւ իսկ կը կարծենք որ Տոքթ. Թորգոմեաններու մասնակցութիւնը դաշնակցական ձեռնարկներու՝ ամէնէն առաջ վարկաբեկիչ է իրենց անձերուն համար»։

Ի՞նչ ձիւն բերիր գլխուդ, խեղճ բարեկամ։

Բայց լսէ, այս դեռ յառաջաբանն է.

— «Հայրենադաւ «Ցառաջ»ներուն ոչ միայն տուն եւ տպարան նուիրելու չէ, այլ բուն հայրենասիրութիւնը, անոնց տունն ու տպարանը քանդելու մէջ է, որովհետեւ դաշնակցական թերթերը հայրենադաւութեան մէկ մէկ օճախներ են։

Կը կարծէինք որ Տոքթ. Թորգոմեան ժամանակակից հայ պատմութիւնը մեզմէ լաւ գիտէր եւ մոցած չէր Դաշնակցութեան ոճրային արարքները հայ ժողովուրդին դէմ։

Տոքթ. Թորգոմեան, կրնար ուրիշ կերպերով արժեցնել իր հայրենասիրութիւնը, ամէն պարագայի տակ, մենք շատ անպատուաբեր կը նկատենք այդ յանձնախումբին մէջ իր մասնակցութիւնը։ Դաշնակցութեան որ եւ է ձեռնարկը հովանաւորելը մենք կը նկատենք դաւաճանութիւն»։

Ես կտրուկ միջոց մը կ'առաջարկեմ, փրկելու համար Տոքթ. Թորգոմեանը այս անէծքէն։

— Անմիջապէս հեռագիր մը ուղղել Ստալինի եւ յայտնել թէ իր նախագահած Յանձնախումբը դրամագլուխ մը պիտի գոյացնէ ոչ թէ «Յառաջ»ին տպարան մը ապահովելու, այլ Սպանիոյ «Միացեալ Ճակատ»ին դէմ եւ «պրոշիւր» նարելու համար։

×

Մոսկուայի դատավարութեան առթեն, դատախազ Վիշինսքի «կատղած շուներ» կոչեց Զինովիեւը, Քամենեւը եւ միւսները։

Իսկ արտասահմանի այս քոսոտ շնիկնե՞րը,— որ պոչ կը խաղցնեն ապարանցէ ապրանոց։

ՎԱՀԷ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՈՒՆԸ
(ՍԵՓԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)

Զ. ՑԱՆԿ

Տէօվլէթ Գէորգեան	50
Վ. Ս. Գրիւսէլ	50
Հր. Բալուեան	50
Վ. Գ. Ժրնեւ	20
Ներսէս Սաաթճեան	25
Ս. Գոնեալեան, Շամպէռի	35
Գէորգ Սահիանեան	20
Ալֆորվիլէն (Գ. ՑԱՆԿ)	
Ն. Նոտարեան	50
Հրանտ Ոսկանեան	25
Հերմինէ Պասմաճեան	20
Գասպար Մելոյեան	10
Թորոս Պետիկեան	10
Արշակ Մկրեան	10
Տաքէս Զապունճեան	10
Տ. Գէորգ Քհյ. Դաւիթեան	10
Թովմաս Խաչէրեան	10
Գումար՝	405
Օգոստ. 22ի գումարը	5580
Ընդհ. Գումար	5985

ԽՄԲ.— Կեդր. եւ գաւառական յանձնախումբերը որոշած ըլլալով պարբերաբար դասաւորել եւ հաղորդել ցանկերը, առ այժմ կը վերապահենք նոր ցանկերու հրատարակութիւնը։

ՀԱՄԱՑԱՐԱԾ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԵՐԿԱՄԵԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՄՈՒԹԻՒ

Ֆրանսայի վարչապետը կը խորհրդակցի սպարապետին հետ

1937ԻՆ ԳԵՐՄԱՆ ԲԱՆԱԿԸ 2.450.000 ՀՈԳԻ

Երկամեայ զինուորութեան հռչակումը մեծ մտահոգութիւն պատճառեց Փարիզի, Լոնտոնի եւ Վարշաւայի մէջ։ Հռոմ որոշ վերապահութիւն կը ցուցնէ, արդար գտնելով հանդերձ Գերմանիոյ նոր կարգադրութիւնը։ Անգլիոյ զահլիճը արտակարգ նիստ գումարեց, քննելու համար կացութիւնը. իսկ Ֆրանսայի վարչապետ մասնաւոր խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ սպարապետին՝ Զոր. Կամլէնի հետ։ Կարգ մը երեսփոխաններ կը պատրաստուին հարցապնդումներ ուղղել։ Իսկ թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիա միեւնոյն ատեն ամրութիւններ կը շինէ Հռենոսի շրջանին մէջ։

Մասնագէտներ կը հաշուեն որ նոր կարգադրութեամբ Գերմանիա պիտի ունենայ 1.200.000 զինուոր՝ 1936ին, իսկ 2.450.000՝ 1937ին (խաղաղութեան ատեն)։ Այս թիւին մէջ են մարտական անջատ կազմակերպութեանց 700.000 զինուորցուները եւ 450.000 հիթլէրական պահակները։ Ուրեմն Գերմանիա պիտի ունենայ ամէնէն զօրաւոր բանակը՝ ցամաքային Եւրոպայի մէջ, ինչ որ կրնայ դուռ բանալ զանազան փորձութեանց. Գերմանիա իր կարգադրութիւնը կ'արդարացնէ բոլշեւիկեան վտանգով։ Թերթերը շնորհալից հրատարակութիւններ կ'ընեն այդ առթիւ։ Մէկ խօսքով, կացութիւնը խորապէս վրդովիչ է։

Երէկ օդանաւով Փարիզ եկաւ Տոքթ. Շախտ, Գերմանիոյ ելմտական նախարարը, իբրեւ փոխայց Պանք տը Ֆրանսի տնօրէնին։ Այս առթիւ կարգ մը թերթեր կը թելադրեն չգոհանալ միայն ելմտական - տնտեսական խնդիրներով եւ գերման հիւրին հետ խօսիլ նաեւ քաղաքական զինուորական հարցերու մասին։

Այս շաբթու Փարիզ պիտի գայ նաեւ Զոր. Սմիկլի, Լեհաստանի բանակին ընդհ. քննիչը։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԴԻՄՔԻՆ ՆՈՐԸ

ԲԵՐԻԱՅԻ «ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ» ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԱՍԻՆ

Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ Անդրկովկասի մէջ:

Վերջին օրերս հեռագրական գործակալութիւններըմէկը միւսէն ցնցող լուրեր կը հաղորդեն, մատնանշելով Անդրկովկասի մէջ կատարուող զանգուածային ձերբակալութիւններ եւ նոր դաւադրութիւններ: Երկու օր առաջ «Թայմզ»ի Թղթակիցը կը հաղորդէր Հայաստանի արդի կրթական գործավար Եղիազարեանի ձերբակալութիւնը, ինչպէս եւ ակնարկներ՝ ահաբեկչական գործողութիւններու մասին: Խորհրդային ամբողջ մամուլը կը խօսի ներքին դաւերու, կատարուած կամ պատրաստուելիք ահաբեկումներու, հակախորհրդային շարժման եւ ազգային - անջատողական ձգտումներու շուրջ: Խուճապը համատարած է եւ իւրաքանչիւր համայնավար փրկութեան միակ ելքը կը տեսնէ «թշնամին ոչնչացնելու, մոխիրի վերածելու» մէջ:

Եւ Խանջեանի գլուխը առաջինը թռաւ ...

×

Անդրկովկասի կարմիր փոխարքայ Լավրենտի Բերիան «Ընկերվարութեան Թշնամիները մոխիրի վերածելու» խորագիրով երկարաշունչ (15 սիւնակ) յօդուած մը հրատարակած է «Պրաւտա»ի մէջ, որ եթէ ոչ ամբողջովին, գէթ մասամբ Անդրկովկասի կացութեան վարագոյրը կը բանայ: Յօդուածը տպուած է «Պրաւտա»ի օգոստ. 19ի թիւին մէջ,— Խանջեանի մահուան ճիշդ 40րդ օրը: Անլուր հայհոյանքներով է, որ Բերիան կը յիշէ իր նախկին ընկերը եւ գործակցին մահուան քառասունքը: Յօդուածը յատկանշական է եւ այն տեսակէտէն, որ առաջին անգամն ըլլալով, Մոսկուայի պաշտօնաթերթը կը խօսի Անդրկովկասի ներքին կացութեան եւ մանաւանդ Խանջեանի գլխուն մասին:

Լավրենտի Բերիան տարիներէ ի վեր կը հանդիսանայ Անդրկովկասի բացարձակ տէրն ու տնօրէնը, Ստալինի աջն ու ականջը եւ հաւատարիմ հլու շունը: Սակայն շուն մը, որ իր սուր ժանիքներով գիտէ խոշոր պատառներ փրցնել իր հայրենիք Վրաստանի համար եւ միաժամանակ այդ ժանիքները խրել կոկորդը բոլոր այն ոչ վրացի ժողովուրդներու որ կը ձգտին իրենց երկիրներու շահերը պաշտպանել գէթ Վրացիներուն հաւասար: Բերիայի վրացամոլութիւնն այն աստիճան մոլեգին է, որ ան [illegible] թէ Վրաստանի՝ պատմական դեր մը վերապահուած է եւ Անդրկովկասի փրկութիւնը միմիայն իրենցմէ կախում ունի: Այս առթիւ կ'ըսէ.

— «Անդրկովկասի եւ Վրաստանի համայնավարները դաստիարակուած են մեծ առաջնորդ Ստալինի կողմէ եւ անոր հանճարեղ ղեկավարութեան տակ խորտակեցին հակայեղափոխական կուսակցութեանց՝ մենշեւիկներու, Դաշնակներու եւ Մուսաւաթականներու ուժերը, «ֆաշիստական» ազգային - անջատողական շարժումը, Անդրկովկասի ժողովուրդներու մէջ անխախտ խաղաղութիւն հաստատեցին եւ ընկերվարութեան կառուցման գործին մէջ մեծ յաջողութիւններ ունեցան»

Եթէ այդ յաղթանակներու պատիւը կը պատկանի Անդրկովկասի համայնավարներուն, ապա ինչո՞ւ յատկապէս չյիշել Վրաստանի համայնավարները դերը. Այս տողերուն մէջ շատ ցցուն կերպով երեւան կուգայ Բերիայի վրացամոլութիւնը եւ Վրաստանին վերապահուած պատմական առաջնութիւնը: Ուրիշ անգամներ ալ Բերիան յայտնաբերած է իր վրացական նախասիրութիւնը:

Անդրկովկասի յեղափոխական շարժումներու պատմութեան նուիրուած իր գրքոյկին մէջ, Բերիան այն տեսակէտը կը յայտնէ թէ միայն վրացի յեղափոխականներն են պայքարած ցարականութեան դէմ եւ Անդրկովկասի յեղափոխական շարժումներու առաջնորդը եւ բուն ղեկավարը եղած է վրացի Ջուղաշվիլին (Ստալինը): Անդրկովկասեան միւս ժողովուրդները ոչ յեղափոխական կուսակցութիւններ են ունեցած եւ ոչ ալ մահու եւ կենաց պայքար են մղած ցարական վարչաձեւին դէմ ... Բերիայի այդ գրքոյկը դժգոհութեան եւ բուռն բողոքի տեղի տուեր մանաւանդ հայ համայնավարներու մէջ: Բայց եւ այնպէս ներկայիս Բերիայի այդ գրքոյկը պարտադիր կերպով կ'ուսումնասիրուի կուսակցական բոլոր դպրոցներու եւ քարոզչական խմբակներու մէջ: Չէ՞ որ այդ գրուածքին մէջ «մեծ եւ հանճարեղ առաջնորդ, ուսուցիչ եւ ամէնուն հայր» Ստալինի «հրաշագործութիւնները» կը գովաբանուին ..

Հետաքրքրականն այն է, որ Բերիա կը խօսի Ստալինի անցեալ բոլոր գործերու մասին, բացի այն միակ «հրաշագործութենէն», որով յայտնի դարձաւ Ստալին - Ջուղաշվիլին Կովկասի եւ ամբողջ Ռուսիոյ մէջ: Այդ Թիֆլիսի Երեւանեան Հրապարակի վրայ կատարուած պետական դրամներու կողոպուտն է (դեռ մանուկ, այդ օրերուն Թիֆլիս կը գտնուէի եւ լսած եմ պայթող ռումբերու ահաւոր դղրդոցը): Այդ գործին յաջողութիւնն ալ կը պատկանի ոչ այնքան Ստալինին, որքան հայ յայտնի յեղափոխական Կամոյին:

Կարդալով Բերիայի գրքոյկը, առաջին հարցումը որ ծագեցաւ գլխուս մէջ, հետեւեալը եղաւ.— եթէ Ստալինը իսկապէս այդչափ պատմական մեծ դեր է կատարած Կովկասի մէջ, ապա ի՞նչով բացատրել այն պարագան, որ երբ 1917ին Սահմանադիր ժողովի պատգամաւորներու ընտրութիւններ տեղի կ'ունենային, համայնավարներու կովկասեան ցանկը կը գլխաւորէր Ստ. Շահումեանը, իսկ Ջուղաշվիլիի անունը («Ստալին» գրուած էր փակագծի մէջ) կը բռնէր հօթներորդ կամ իններորդ տեղը (լաւ չեմ յիշեր թէ այդ երկուքէն որն էր): Այդ ցանկի կազմութիւնն իսկ ցոյց կուտայ, որ Ստալին կովկասեան յեղափոխական պատմութեան մէջ այն դերը չէ ունեցած, ինչ որ կ'ուզէ անոր վերագրել Վրացի Լավրենտի Բերիան

Դժբախտաբար ոչ միայն անցեալի, այլ եւ ներկայ պատմութիւնն այդ ձեւով կը գրուի: Անդրկովկասի 15 տարիներու պատմութեան մասին խօսելու առեն Բերիան մասնաւոր տեղ կուտայ «Վրաստանի» համայնավարներուն, առանց մէկ բառով իսկ յիշատակելու հայ համայնավարներ Միասնիկեանի եւ Լուկաշինի անունները որոնց կը պարտի Անդրկովկասը իր դաշնակցային կառոյցը: Այդպէս կը գրուի պատմութիւնը, որովհետեւ Ստալին եւ գրքոյկին ու յօդուածի հեղինակը (Բերիա) Վրացիներ են, իսկ Ստեփան Շահումեան, Ալեքսանդր Միասնիկեան եւ Սրապիոնեան - Լուկաշին Հայեր:

Բերիայի մասին այս քանի մը Թռուցիկ տեղեկութիւնները անհրաժեշտ համարեցինք տալ, որովհետեւ կան դէպքեր, որոնց ճշգրիտ ըմբռնումը կը պահանջէ նախ ճանչնալ որոշ անձեր: Մանաւանդ, երբ խնդիրը կապ ունի մահուան դէպքի մը հետ եւ կարմիր գիծէն ներս դեռ կը շարունակեն վայրագ ու զազրելի խրախճանքներ կազմակերպել սառած դիակի մը շուրջ:

Այո, իմ խորին համոզումով, Անդրկովկասի կարմիր փոխարքայ Լավրենտի Բերիան մեղսակից է Հայաստանի համայնավարներու պարագլուխ Աղասի Խանջեանի մահուանը: Այլեւս երկրորդական կարեւորութիւն կը ներկայացնէ այն, թէ Աղասին անձնասպան է եղած, թէ սպանուած: Որովհետեւ, ինչպէս քիչ վերը կը տեսնենք, ատրճանակը Աղասիի կամ ոճիրը գործադրողի ձեռքին մէջ դրած է նոյն ինքը Բերիան: Իսկ ատոր համոզուելու համար, կը բաւէ միայն ծանօթանալ Բերիայի վերը յիշուած յօդուածի բովանդակութեանը եւ քիչ մըն ալ ... համայնավար բարքերուն:

Այս կապակցութեամբ կ'արժէ յիշել ուրիշ դէպք մը,— Ալ. Միասնիկեանի ողբերգական մահը:

Ինչպէս յայտնի է, Միասնիկեան զոհ գնաց 1925ի սկիզբը օդանաւային արկածի մը: Այդ դէպքէն վերջ ես առիթը ունեցայ շրջելու Անդրկովկասի գլխաւոր քաղաքները եւ Ռուսաստանի հայկական կեդրոնները: Ուր որ ալ եղայ, ամէնուրեք այն կարծիքը կը յայտնէին թէ Միասնիկեան զոհ է գացած ոչ թէ պատահական արկածի մը, այլ անոր մահը հետեւանք է կազմակերպուած դաւադրութեան մը: Այդ դաւադրութիւնը կը վերագրէին Վրացի համայնավարներուն, որոնք իբր թէ 1924ի վրացական ապստամբութեան առեն գործադրուած խիստ միջոցներու վրէժը կը լուծէին Միասնիկեանէն, Աթարբէկեանէն եւ Մոգիլեւսկիէն (այս երկուքը այն առեն անդրկովկասեան Չեկայի պետերն էին): Եւ այդ կարծիքը կը յայտնէին ոչ միայն հակախորհրդային տրամադրութիւններ ունեցող մարդիկ եւ չէզոք տարրեր, այլեւ շատ մը հայ համայնավարներ:

Ի հարկէ, դժուար է ճշդել օդին մէջ պատահած արկածի մը պարագաները: Մանաւանդ որ ինքն օդաչուն ալ ողջ մնացած չէ: Սակայն, երբ այդպիսի ընդհանուր կարծիք մը կը տիրէր, կը նշանակէ թէ հայ մարդիկ վրացի համայնավարներուն ընդունակ կը համարէին այդպիսի հրէշային դաւադրութիւններ կազմակերպելու համար:

Եթէ Միասնիկեանի մահուան պարագաները միայն ենթադրութիւններու դուռ կը բանան, Խանջեանի մահուան բուն պատասխանատուները մէջտեղն են՝ յանցանքի վրայ բռնուած:

Ի՞նչ «յայտնութիւններ» կ'ընէ Բերիան իր յօդուածին մէջ:

ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ

ՊԱՏՐԱՆՔՆԵՐ ԵՒ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գ.

— Ժողովրդային ճակա՞տ, բայց, որո՞ւ դէմ,— կը հարցնէի նախորդ յօդուածովս, ու կը գտնէի թէ Զօրմիսեան խոյս տուած է ատոր պատասխանը տալէ:

Դուցէ եւ անհրաժեշտ դատած չէ: Ճակատ կազմելը անպայման ճակատիլ չի նշանակեր, պիտի առարկէ, ապահովաբար: Այո, բայց, այս խնդիրին մէջ, տրուած հարցումին պատասխանը պարզաբանումը պիտի ըլլայ նաեւ խնդրին էութեան:

Փորձենք գտնել, ուրեմն, այդ պատասխանը:

Կ'ըսէի թէ Զօրմիսեան թելադրուած է Ֆրանսական ժողովրդական Ճակատէն: Ու ասիկա «շատ բնական երեւոյթ է»: Անշուշտ: Բայց Զօրմիսեան հետաքրքրութիւն ունէր քննելու նաեւ թէ ինչպէս եւ ինչու ծնունդ առաւ այդ ճակատը՝ Սպանիոյ եւ Ֆրանսայի մէջ: Պարզ է, չէ՞, որ ան, իր կարգին թելադրուած է Մոսկուայէն: Պարտուած՝ «համաշխարհային յեղափոխութեան» իր փորձերուն մէջ, ջախջախուած, տասնամեակի մը ընթացքին, Հունգարիոյ, Գերմանիոյ, Աւստրիոյ, Պուլկարիոյ ու ուրիշ երկիրներու մէջ, Մոսկուան այժմ կը փորձէ ուրիշ եղանակ մը՝ միշտ նոյն նպատակին համար,— թերեւս ըլլալ ձախ իշխանութեանց հաստատումին կամ գոյութեան ու, անոնց վրայէն, անցնիլ իշխանութեան: Սպանիան ամէնէն ցայտուն ապացոյցն է անոր: Ժ. Փինօն «Լըփըթի Տէօ Մօնտ»ի մէջ, խօսելով Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւի մասին, կը նախատեսէ, որ Մադրիտի կառավարութեան յաղթանակը պիտի նշանակէ վախճանը Սպանիոյ ժողովրդավար հանրապետութեան: Իշխանութիւնը, կ'ըսէ ան, պիտի իյնայ համայնավարներու ձեռքը, որոնք զինուած են կառավարութեան կողմէ: Ու Սպանիան պիտի դառնայ խորհրդային երկիր.. : Թերեւս աւելորդ էր այն վկայութիւնն իսկ: Կարմիր դրօշը, գոնէ առ այժմ, կը ծածանի Պարսելոնայի մէջ ու Մոսկուան, յանձին իր գործակալներուն, կը կառավարէ Մադրիտն անգամ...:

Ֆրանսան Սպանիա չէ, անշուշտ, չմոռնանք, սակայն, որ Քերենսքին ալ նոյնքան ապահով էր իր մասին: Ամբոխային ալեկոծումները տարերային են ու ոչ մէկ նախազգուշացում կրնայ երաշխաւորել զանոնք: Խնդիրը այն չէ թէ՝ Ֆրանսան կրնա՞յ խորհրդային դառնալ: Այլ այն, որ Ֆրանսայի մէջ եւս Մոսկուան թելադրողը եղաւ ժողովրդական ճակատի կազմութեան՝ ընդդէմ ֆաշական տարրերու:

Ուրեմն, ժողովրդական ճակատներու կազմութիւնը, նախ, քաղաքական հիմք ունի եւ ուղղուած է ուրիշ ճակատի մը դէմ: Երկրորդ, անոնք կը կազմուին իբրեւ հետեւանք կոմինթերնին նոր քաղաքականութեան որ 1932էն ի վեր ընդգրկուած է եւ վերջնական հաւանութեան ենթարկուեցաւ Գ. Միջազգայինի 7րդ համագումարին, անցեալ տարի: Այս քաղաքականութեան նախընտրելիութիւնը շատ պարզ է: Երբ համայնավարութիւնը ուղղակի եւ առանձին կը յարձակէր, անյուսօրէն կը հարուածուէր. Համաշխարհ. յեղափոխութեան նախապատրաստութեանը մէջ՝ ան իր հետ ունի, այժմ, բոլոր ձախ տարրերը: Այսպէսով՝ ձախերու ոչ-համայնավարական տարրերը կը խորհին թէ 1) կ'ունենան ճակատ մը պաշտպանելու, 2) կ'ապահովեն համայնավարներու օժանդակութիւնը, 3) կ'անցնին իշխանութեան

Կոմինթերնը, իր կարգին, կ'օգտագործէ այդ գործակցութիւնը՝ 1) շարքերու տարրալուծում մը յառաջ բերելու, 2) իրեն նպաստաւոր իշխանութիւն մը ունենալու եւ 3) աջ հոսանքը՝ իշխանութեան միջոցաւ՝ ճնշելու կամ հարուածելու համար:

Ու կոմինթերնը, իր այս նպատակին համար, առ այժմ կը հանդուրժէ, նոյնիսկ որ իր Ֆրանսայի ընկերները «Մարսէյլեզ» երգեն ու Ֆրանսական եռագոյն պարզեն:

Արդ, երբ Ժողովրդ. Ճակատներու կազմութիւնը այս հիման վրայ է ու այս նպատակներով, տեղին չէ՞ հարցնել թէ՝ մեր մէջ ի՞նչ հիմք ու ի՞նչ պատճառ պիտի ունենայ Երեւանը՝ ընթացք տալու համար անոր:

Երեւանը ըսի, ու հարկ է կանխեմ բոլոր հաւանական առարկութիւնները, քիչ մը կոպտօրէն պարզելով մերկ իրականութիւնը:

Ընկեր Զօրմիսեանի եւ մեզ բոլորիս համար պարզ պէտք է ըլլայ մէկ բան,— գաղթահայ մտաւորականութեան հակադաշնակցական մասը իր անկախութիւնը կորսնցուցած է: Կորսնցուցած է իր խօսելու, գործելու, ու մասամբ նոյնիսկ իր մտածելու անկախութիւնը: Բարոյական ահաբեկում մը կայ՝ տասը տարիէ ի վեր՝ Սփիւռքի մէջ: Մենք չափազանց կը սխալինք երբ կը կարծենք թէ մեր կորուստը միայն քաղաքական - հողային է: Ընդհակառակն, մեր Հայրենիքը, իբրեւ էութիւն, ձգտում ու ոգի՝ խորհրդային վարչաձեւին տակ աւելի անկախ է՝ իր լուռ արտայայտութիւններուն մէջ, քան «Հայաստանասէր» մասը արտասահմանին: Այդ «խորհրդային» կարգուսարքն էր որ զգետնեց Խանջեանը: Պարտադրեց անոր՝ իր կամքը. այլապէս, Աղասին մեռանողներուն ժամուն չէր կրնար «ազգայնական հակումներ» երեւան բերել. Իսկ արտասահմանի մտաւորական մասը, կը տեսնէ՞ք, կը լռէ կամ կը սողայ: Նոյն այդ արտասահմանը, եթէ հարկ ըլլայ, նոյնիսկ բանաձեւ կը քուէարկէ յանուն Ստալինի եւ Բերիայի արեւշատութեան: Հաս է, ահա, մեր բովանդակ ողբերգութիւնը: Քսանուեօթ տարի շարունակ յեղափոխութիւն խմորել, հերոսներ ճակատեցնել եւ կայծեր բռնկցնել, խոյանալ, դիմագրաւել, գանկերու լեռներ բարձրացնել, դիտապաստ իյնալ կամ գրոհ տալ, ժողովուրդի մը կէսը թաղել ու մնացեալ կէսովը հայրենիք մը ստեղծել: Ճառել, ծափել, խանդավառուիլ՝ յանուն այդ անկախութեան, բայց, բայց մնալ ստրուկ՝ հոգիէին ու մտովին ... Այո, մտաւորականութիւնն է որ ընդունակ պիտի ըլլայ ճակատ ստեղծելու՝ հակառակ Երեւանի կամ գէթ առանց Երեւանի կամքին. Զօրմիսեանի անկեղծ ու իրական կարծիքը ի՞նչ է այս մասին: Ի՞նչ է, վերջապէս, 1922էն մինչեւ 1936, տասնեւչորս տարի անընդհատ գաղթահայ իրականութեան մէջ երեւան բերուած մտաւոր ու հոգեւոր թշուառութիւններէն իր տպաւորութիւնը: Հակադաշնակցակա՞ն է այդ տարրը լաւ, շատ լաւ. «Հայրենասէ՞ր» է,— աւելի լաւ: Դէ՞մ է «արկածախնդրութիւններու» — բարի: Բայց այդ մտաւորականութիւնը ներքին ձայն մը ունի՞ թէ ոչ: Ու մի՞թէ 1920էն ի վեր չպատահեցաւ մէկ հատիկ դէպք, իրողութիւն, վիճակ, որ, ըստ իր կարծիքին, քննադատելի ըլլար: Նոյնիսկ ամենաթարմ օրինակին մէջ,— Խանջեանը ե՞րբ սխալեցաւ՝ նոյն այդ «Հայաստանասէր» մտաւորականութեան կարծիքով: Երէ՞կ,— ինչո՞ւ կը փառաբանէր մինչեւ երէկ: Այսօ՞ր — ինչո՞ւ կը լռէ եւ այսօր

Հայոց Թշուառութիւնը հացի եւ բնակումի ազատութեան պակասը չէ Ոչ ալ՝ «հայմաթլոսութիւնը»: Այլ այն սխուր, ճակատագրականօրէն վտանգաւոր եղելութիւնը թէ՝ արտասահմանի մէջ, «Հայաստանասէր» մտաւորականութիւնը՝ թէեւ ֆիզիքապէս անկախ՝ բայց մտովին ու հոգեպէս ստրուկն է խորհրդային իշխանութեան ..

Ու Զօրմիսեան կը կարծէ ճակատ կազմել այս տարրին հետ:

Բայց, չէ՞ որ նոյն Երեւանը ճակատ մը կազմեր է, արդէն: Ճակատ մը, որ Ամերիկայի մէջ այնքան մեծ յոյսերով այնքան մեծ ալեկոծում ստեղծեց: Ճակատ մը, որ Յունաստանի Պուլկարիոյ, Ռումանիոյ, Եգիպտոսի մէջ տարիներէ ի վեր պայքար կը մղէ ու կռիւ կը պարտադրէ:

ԿԱՐՕ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՆՈՐ ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐԸ

Մոսկուայի դատավարութեան երրորդ օրը, ընդհանուր դատախազ Վիշինսքի հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրած է.—

«Նախորդ նիստերու առեն ամբաստանեալներէն ոմանք (Քամենեւ, Զինովիեւ եւ Ռէյնգոլդ) իրենց ցուցմունքներու մէջ կը մատնանշէին Թոմսկին, Բուխարինը, Րիկովը, Ուգլանովը, Ռատէկը, Պեատակովը, Սէրէբրեակովը եւ Սոքոլնիկովը իբրեւ մեղսակիցներ իրենց յանցաւոր հակայեղափոխական գործունէութեան: Պարտք կը սեպեմ զեկուցանել դատարանին, որ երէկ իմ կողմէ կարգադրութիւն է եղած ամբաստանեալներու այդ յայտարարութիւններէ Ուգլանովի, Ռատէկի եւ Պեատակովի Թոմսկիի, Րիկովի, Բուխարինի մասին քննութեան առնել: Քննութեան հետեւանքներուն համապատասխան դատախազութեան կողմէ գործին օրինական ընթացք կը տրուի Ինչ կը վերաբերի Սոքոլնիկովին եւ Սէրէբրեակովին, արդէն քննիչ մարմիններու տրամադրութեան տակ եղած փաստերը կը վկայեն, որ այդ անձերը գործած են հակայեղափոխական յանցանքներ, որով Սոքոլնիկով եւ Սէրէբրեակով քրէական պատասխանատուութեան կ'ենթարկուին» («Պրաւտա», օգոստոս 22)

ԴԷՊԻ ԻՏԱԼԻԱ

ՈՒՐՈՒԱՆԿԱՐՆԵՐ

Այս պատուհանը տուողներուն հետ մէկ քաղաք կը բնակիմ ու քսանըչորս ժամ ճամբորդած եմ մէկ վակոնի մէջ:

Տեսայ քանի մը հոգի, քառասունոցներ, որոնք կը տառապէին շոգեկառքին մէջ «Ցատայէ»ի չգոյութենէն:

Այդ քառասունոցները, աւաղ, ժառանգորդներ չունին Փարիզի լպրծուն մայթերուն վրայ:

Մտնենք վայրկեան մըն ալ Ս. Ղազար:

Ճաշի ընթացքին խօսեցան (իտալերէն, հայերէն) Վենետիկի պատրիարքը, Արքահայրը և Նազլեան վրդ. Հռովմի Լեւոնեան հաստատութենէն: Հ. Եղիա Փէչիկեան կարդաց քերթուած մը:

Բախտը ունեցայ սեղանակից ըլլալու Հ. Գարեգին Լազարեանին հետ, երկարօրէն տեսնուելով: Վերստին տեսայ բանաստեղծ Աւ. Իսահակեանը:

Ըսի՞ թէ պատարագէն վերջ կերանք նաեւ օրհնեալ խաղողը Աստուածածնի, զոր այնքան երկար տարիներէ ի վեր կերած չէի: Բոլոր հայկական սովորութիւնները սրբութիւններ են ինծի համար եւ յիշատակ, յուզում, սարսուռ, ինչպէս նաեւ տեսակ մը միացում գերեզմաններուն մէջ հանգչող մեր անդարձ մեկնած հայրերուն ու մայրերուն:

Բախտերուն մեծագոյնը ունեցայ կրկին այցելով Ս. Ղազարի հեքիաթեղէն տեսիլին մէջ: Այո, տեսիլ մըն է Ս. Ղազարը, մարմնացած Ադրիականի ծոցին մէկ կղզեակին վրայ:

Շատ է նիւթ ու պէտք՝ Ս. Ղազարի մասին գրելու համար, սակայն կը խնդրեմ «Ցատայէ»ի խմբագիրէն եւ ընթերցողներէս որ ներողամիտ գտնուին ուրուանկարներուս անխնամութեան համար:

Վենետիկը ջրային բաբելոն մըն է եւ մեղք է, կը կարծեմ, մեր օրերը անցընել առանց թափառելու, դիտելու, կորսուելու:

Երէկ ինը ժամ շրջեր եմ այս արուեստի մայրաքաղաքին մէջ, գուցէ տասներորդ անգամ կորսուելով: Տասներկու տարի առաջ ութ ամիս ապրած եմ այս քաղաքին մէջ եւ մտերմացած էի իր ամբողջ հանելուկներուն հետ: Հիմակ սակայն նորէն «այբբէն» կը սկսիմ: Եւ լաւ է որ այսպէս է: Մտերմութիւնը կը խորացնէ սէրը, սակայն կը ջնջէ հմայքը:

ՀԱՆԴԻՍԸ

Կիրակի կէս օրէ վերջ.— Ճաշէն վերջ բոլոր կոչնականները նաւ առինք ու գացինք Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանը՝ ներկայ ըլլալու համար դարադարձի տօնակատարութեան, որուն հրաւիրուած էին արքայական իշխան մը, բարձրաստիճան կղերականներ, զինուորականներ եւ բոլոր ուխտաւորները ու նախկին սաները:

Զինուորական նուագախումբը կը հնչեցնէ «Ճովինէցցա»ն:

Ճարտարապետ Ա. Սարեան իտալերէն հայրենաշունչ եւ խանդավառ ճառով մը կը բանայ հանդէսը ու կը կատարուի հանդիսաւոր բացումը Մուրատ Ռափայէլեան հանդուցեալ դաստիարակներուն եւ աշակերտներուն անուան նուիրուած Յուշարձանին

Չմոռնամ ըսել որ վարժարանին կեդրոնէն կախուած էր իտալական դրօշը, որուն վրայ ձողամբարձ կը ծածանէր երկրորդ իտալական դրօշ մը: Մէջտեղի պատշգամին երկու քովերը կախուած էին հայկական եւ ազգային դրօշներ:

Վարժարանին դահլիճները հարկ է ըսել որ մեր ոչ մէկ դպրոցի սրահներուն կը նմանին. Վարժարանը նախկին պալատ մըն է եւ իր դահլիճները արուեստի ցուցահանդէսներ են,— որմանկարներ, սիւներ, արձաններ եւ պատկերներ

Բոլոր սրահներն ու սենեակները լեցուն են: Լեցուն են նաեւ դիմացի քարափին վրայ երկսեռ Վենետիկցիներ, որոնք ակնապիչ կը դիտեն ու կ'ունկնդրեն: Լեցուն են նաեւ պատշգամները ուխտաւորներով, վարդապետներով եւ զինուորականներով:

Տանը հանդէս մըն է ու ժամուան երկարաշունչ: Եւ մարդ չի կրնար չնչել, այնքան տաք է օդը:

«Կիլիկիա» երգչախումբը ինքնավստահ ու խանդավառ կ'երգէ «Հռոմի քայլերգ»ը, իտալերէն. Բացման խօսք Արքահօր կողմէ: Գ. Վարդանեան, «Կիլիկիայի» առաջին պարիթոնը, կ'երգէ «Հայաստանը» [illegible]: Օր. Աստղիկ Առաքելեան իրապէս հայկական երանգին տաքութեամբ եւ ըմբռնումով կ'երգէ «Բէլէր ցոլէր»ն ու «Զինչ ու զինչ»ը: Ծափերը տաք են, արտաքին: Մ. Ռ.-ի նախկին սաներէն Միլանաբնակ Տքթ. Նշան Տէր Ստեփանեան կը կարդայ գրաւոր ճառ մը: «Կիլիկիա»յի թենորը Գ. Փափազեան խոր ու զգայնիկ ձայնով եւ հմուտ արուեստով մը կ'երգէ «Կռունկ»ը, արժանանալով ունկնդիրներու գնահատութեան:

Երգչախումբին առաջին երգչուհին, Օր. Իրիս Պիւլպիւլեան երգեց «Ես սիրեցի» ու «Իմ երգը», Ալէմշահի գործերէն, խոր զգացողութեամբ եւ ներդաշնակ զգայնութեամբ եւ ողջունուեցան ջերմ գնահատութեամբ:

Տէյլուքս (վարժարանին հին ուսուցիչներէն) խօսք ուղղելով սաներուն իտալերէն անշուշտ, հայրական խրատներ տուաւ:

Քանի մը կտորներ Կոմիտասէն, երգեց «Կիլիկիա» երգչախումբը, ստեղծելով յուզում, խանդավառութիւն: Ոմանք կուլային փղձկած.

Վերջին խօսքը եղաւ Տանթէ Ալիկիէրի ընկ.-եան նախագահը՝ Ամօրթօ Մասարին.

Հանդէսը վերջացած էր: Հիւրերը նուագախումբին երգերուն մէջէն անցնելով մտան շոգեմակոյկները ու կոնտոլները: Մնացեալները պարտէզին մէջ հիւրասիրուեցան օշարակներով, զովացուցիչներով:

Երգչախումբը, ինչպէս նաեւ այս տողերը գրողը, ճաշի հրաւիրուեցան: Վարժարանին տեսուչ Հայր Քերովբէ վրդ. գինի կը մատուցանէր բոլորին, [illegible]. Ձեռքը մնաց գինիի նման աշխոյժ ու գալար:

Դահլիճին քովնտի սրահներուն մէջ ցուցադրուած էին սաներուն ձեռագիր հանդէսները, նամակները, գրական գործերը, լուսանկարները, խաղանկարները, գիրքերը եւ պատկերները:

Շարլ Ազնաւեան ունէր չորս գործ Մանուկնիր՝ ծովեզերքներուն վրայ Քաղցրաթոյր գործեր, նրբենի առանձնաւոր մշուշուած: Երիտասարդ տաղանդաւոր նկարիչ մը, Զ. Մուշեղեան (Ժընեւէն) ունէր գծանկարներ եւ տեսարաններ:

ՆՇԱՆ ՓԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

(2)

ՅԵՏ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

(Ֆրանսա, Ամերիկա, Ճափոն)

Սովորութիւնէ որ ամէն ողիմպիականէ վերջ, միջազգային արժէքաւոր խորգիկներ ցրուելէ առաջ, դրացի երկիրները օգտուելով անոնց մօտաւորութենէն, հրաւէրներ կ'ուղղեն այս կամ այն երկրի մարզիկներուն, միջազգային մասնակի հանդիպումներու մէջ անգամ մը եւս փայլուն ցուցադրութիւններ կատարելու: Այսպէս է որ հազիւ Պերլինի հանդիսութիւնները վերջացած, խումբ խումբ մարզիկները այցելեցին Զուիցերիա, Հունգարիա, Շուէտ, գերմանական քաղաքներ, Անգլիա եւն., ամէն տեղ ալ նոր յաջողութիւններ շահելով: Վերջինը հանդիպումը մանաւանդ առ արդիւնաւոր եղաւ, ուր ամերիկացի նշանաւոր վազող Քընինկէմ 800 մէթրի աշխարհի մրցանիշը կոտրեց: Մասնաւորապէս ամերիկացի մարզիկներն են որ ամէնէն շատ փնտռուեցան եւ հրաւէրներ ստացան: Պատահեցաւ որ մէկ երկրի մրցումները աւարտելէ վերջ, օդանաւով մեկնեցան յաջորդ երկիրը, հետեւեալ օրուան խաղերուն մասնակցելու համար:

Ամերիկացիները իրենց վերջին մրցումը կատարեցին Անգլիոյ՝ Ուայթ Սիթիի մէջ, 90.000 հոգիի ներկայութեան, իսկ իրենց վերջին ցուցադրութիւնը կատարեցին, անցեալ կիրակի, օգոստոս 23ին, Փարիզ, Սթատ Քօլոմպի մէջ, Ճափոնի եւ Ֆրանսայի մարզական լաւագոյն ներկայացուցիչներուն հետ: Պերլինի Ողիմպիականին բոլոր նշանաւոր հերոսները արձանագրուած էին բացի մէկ քանիներէն եւ մասնաւորապէս գերմարդ սեւամորթ Ճէսի Օուընզէն, որ Անգլիոյ մրցումներէն անմիջապէս վերջ նաւ նստած էր, Ամերիկա վերադառնալու համար:

Բոլոր անոնց համար որ զրկուեցան Պերլինի պատմական խաղերէն, լաւագոյն առիթ մըն էր այս Փարիզի հանդիպումը. (Ամերիկա, Ֆրանսա, Ճափոն) այս մեծ հանդիպումը, որ կը հանդիսանար Ֆրանսայի ամէնէն մեծ մարզական կազմակերպութիւնը ներկայ եղանակին համար:

Իբրեւ «Culture Physique» պարբերականին գեղարուեստական աշխատակից ու «Յառաջ»ի թղթակից մամուլի յատկացուած պատշգամէն հիացումով դիտեցի իրարու յաջորդող եւ մէկը միւսէն գերազանց այս խաղերուն ընդհանուր պատկերը: Երեք ազգութեանց միջեւ կատարուած այս «պայքար»ը՝ իրականին մէջ երեք ցեղերու՝ ճերմակ, դեղին եւ սեւ գերազանցութեան պայքար մըն էր, ուր թիւով միայն ներկայ հինգ սեւերու տիրապետութիւնը յայտնապէս զգալի պիտի դառնար:

Երբ մարզիկները, ազգութեանց կարգով խաղերուն սկսելէ առաջ կուգան պատուել պատշգամին առջեւ կը յարուին, նախ Մ. Նահանգները, թիւով 27 հոգի, ապա Ճափոնցիները (14 այր եւ 6 կին), Ֆրանսացիները (21 այր եւ 6 կին), անոնց մէջ կը ճանչնանք Պերլինի Ողիմպիականին ամէնէն առասպելական հերոսները: Մասնաւորաբար զմայլանքի արտայայտութիւններ կը խլեն ամերիկեան խումբին ցատկելու աշխարհի ախոյեանը, Ուաւտրուֆ, 800 մէթր վազքի անօրինակ երեւոյթը, Բոպինսըն, ուրիշ մէկ տպաւորութիւնը Ճէսի Օուընզի, Հօլըր, 110 մէթր արգելարշաւի կատաղի վազող մը, աշխարհի ախոյեան Թաունսի հաւասար, եւ վերջապէս Լուվալէ, 400 մէթրի ծանօթ վազողը: Ճերմակ Ամերիկացիներէն Թորրէնսը, երկաթ նետելու աշխարհի ախոյեանը (17 մէթր 40) որ իր յաղթանդամ ու պատկառելի մարմնով կը տիրապետէ իր բոլոր ընկերներուն վրայ, Քընինկէմը 800 մէթրի աշխարհի ախոյեանը 1 վ. 49 երկ. 7/10ով, Թաունսը՝ 110 մէթր արգելարշաւի աշխարհի ախոյեանը 14 1/10 երկվ-ով, (16 մէթր) ու վերջապէս Տրափըրն ու Վայքօֆը՝ 4×100 մէթրի 4 ախոյեաններէն երկուքը: Այս տիտաններուն քով կայ համարժէք ու միեւնոյն ամբողջ խումբ մը, որոնք արդէն գերազանց աշխարհի ախոյեաններէն իրենց ներկայ կազմին ու ֆիզիքական վիճակին մէջ, կը կազմեն ներդաշնակ ամբողջութիւն մը որ քիչ յետոյ իրենց առաւելագոյն պիտի տայ 15 մրցումներէն 13ին առաջնութիւնը, մնացեալ երկուքը բաժնելով Ֆրանսայի եւ Ճափոնի միջեւ:

Յիշատակենք նոյնպէս ամերիկեան խումբէն Կլիֆթընը, 18 տարեկան պատանի մը, որ քիչ յետոյ 100 մէթրը պիտի չափէ 10 3/5 երկվ.ի ժամանակով մը, եւ ձգելով այս ճիւղին հին վարպետները Ֆիշը՝ 400 մէթրի, Փէթերսըն՝ 400 մէթր արգելարշաւի, Պրուքս՝ երկայնութիւն ցատկելու, Մէթքաֆը նիզակ նետելու, Ֆրանսիսը երկաթ նետելու օրուան յաղթականները: Այս վերջինը միայն 1 սմ.ով յաղթեց աշխարհի ախոյեան Թորրանսի, նետելով 15 մէթր 50:

Ճափոնցիներու խումբին մէջ աչքի կը զարնեն իրենց մանրանկար ֆիզիքական կազմերով Նիշիտա, որ ձողով ցատկելու մէջ 4 մէթր 30ի բարձրութիւնը հեշտութեամբ պիտի անցնի, արդիւնք մը որ Ֆրանսայի հողին վրայ առաջին անգամ կ'արձանագրուի, իրեն յաջորդ ունենալով ուրիշ ցեղակից մը, Օէ: Միւրաքօզօ՝ Ճափոնի 5000 մէթր վազքի ախոյեանը, Թաժիմա, երեք քայլ ցատկելու աշխարհի ախոյեանը, Հարատա, ուրիշ երկայնութիւն ցատկող մը, Նաքամիւրա՝ 1500 մէթր վազքի մասնագէտ, Ազաֆիմա եւ Եաթա բարձրութիւն ցատկելու մէջ յայտնի՝ առաջինը 1.95 եւ երկրորդը 1.90 արդիւնքով, Սօն՝ Մարաթոնի յաղթականը եւն.:

Ֆրանսա առանց մեծ յաւակնութեան, իր մարզիկներու լաւագոյն կազմով կը ներկայանար, որոնք գրեթէ Ճափոնի հաւասար կէտեր շահելով պատուաւոր տեղ մը ապահովեցին:

Ամէնէն փայլուն արդիւնքը ձեռք բերաւ Լըքիւրօն որ Ճափոնցի վազող Միւրաքօզօի հետ կողք կողքի, ամբողջ մրցման տեւողութեան վազելէ ետք, վերջաւորութեան մօտ գերագոյն ճիգով մը առաջնութիւնը խլեց երկու մէթրի տարբերութեամբ մը, ներկայ 20.000 հանդիսականներու խելայեղ ծափերուն մէջ: Միւս ուշագրաւ յաջողութիւնը արձանագրեց Սթէ Փօլ, երկայնութիւն ցատկելու մէջ, 7 մէթր 42ով ապահովելով երկրորդ դիրքը: Ռամատիէ նոյնպէս ձողի մէջ դասուեցաւ երրորդ 4 մէթրի ոստումով, իսկ մնացեալ մրցումներուն մէջ, Ֆրանսացիները առհասարակ գրաւեցին երրորդ դիրքերը:

Ի վերջոյ Ամերիկացիները ջախջախիչ յաղթանակ մը տարին 131 ուկէտ կէտով, այնինչ Ճափոն կը շահէր 82 ուկէտ եւ Ֆրանսա 82: Իրականին մէջ երրորդ դիրքը Ֆրանսայի կը պատկանէր բայց, Կուսեւ, որ չորրորդ դասուած էր, աւարտելուն 20 մէթր մնացած լքեց, առանց վերջաւորութեան հասնելու, ինչ որ 3 կէտ կորսնցնել տուաւ Ֆրանսայի զոր շահեցաւ Ճափոնցի վերջին վազողը:

Ինչ որ ալ ըլլայ, այս քանի մը կէտերու առաւելութիւնը չէ որ Ֆրանսայի արժէքը պիտի բարձրացնէ միջազգային մարզական աշխարհին մէջ: Միջազգային այս տեսակ առաջնակարգ ախոյեաններու հետ եղած հանդիպումները, սակայն, իրենց անուրանալի օգուտը ունին: Նախ ամէն մէկ երկրի համար չափանիշեր կը կազմեն, ուր ամէն ժողովուրդ կը ծանօթանայ իր մարզական իսկական արժէքին: Յետոյ կը դառնան խթան մը անոնց նմանելու եւ մանաւանդ զարգացման մը յաջողութեան գաղտնիքը եւ տարբեր ազգերու պատկանող ախոյեաններու մարզական ինքնուրոյն ձեւերը ուսումնասիրելու: Այս տեսակէտով ապահովաբար Ֆրանսացի մարզիկները օգտակար դասեր քաղեցին:

Վերջացնելէ առաջ, անգամ մը եւս հիանանք սեւամորթ մարզիկներու վրայ, որոնցմէ Ուաւտրուֆ մասնաւորաբար կազմեց օրուան ամէնէն ուշագրաւ երեւոյթը: 800 մէթրը վազեց կարծես խաղալով, զուարճանալով, առանց մասնաւոր ճիգի, ու լաւագոյն ժամանակով մը 1 վայր. 50 2/10ով: Իր պարթեւ հասակով տիրապետելով իր մրցակիցներուն վրայ Փիթսպուրկի հսկան, ինչպէս կը կոչեն զինքը իր հայրենակիցները, մէկ անգամէն իր հսկայ քայլերով յառաջ անցաւ եւ երթալով աւելցուց հեռաւորութիւնը իր եւ իր մրցակիցներուն միջեւ: Ու եթէ Քընինկէմ 800 մէթրի աշխարհի նոր ախոյեանը մասնակցած ըլլար այս մրցման, ինչպէս խոստացած էր, այդ պարագային պայքարը շատ բուռն պիտի ըլլար եւ քանի մը օր առաջ հաստատուած այս մրցանիշը նոր պարտութիւն մը եւս արձանագրէր: Եւ սակայն, հակառակ առոր Քընինկէմ իր մրցանիշը անապահով կը զգար եւ Ուաւտրուֆի վազած ժամանակ սրտատրոփ իր ժամացոյցին շարժումներուն կը հետեւէր: Ու երբ աւարտելուն նկատեց որ իր մրցանիշը կանգուն կը մնար, գոհունակ ժպիտով մը ժամացոյցը գրպանը դրաւ:

Ուրիշ արտակարգ տիպար մըն է նաեւ Քօրնէլիուս Ճօնսըն՝ 2 մէթր 07ով բարձրութեան աշխարհի ախոյեանը, որ թէեւ այդ օրը միայն 2 մէթր կրցաւ ցատկել, բայց եւ այնպէս շատ մեծ տպաւորութիւն թողուց: Իր ամէն մէկ ոստումի փորձէն առաջ բոլոր հանդիսականները իրենց շունչը բռնած, կատարեալ լռութիւն կը պահէին, վախնալով որ պզտիկ աղմուկ մը յաջողութեան արգելք կ'ըլլայ:

Իսկ Բոպինսըն որ Ճէսի Օուընսին արժանաւոր յաջորդն է 200 մէթրը զմայլելի արագութեամբ մը վազեց 20 8/10 երկվ.ին, կէս երկվայրկեանով մօտենալով Օուընսի աշխարհի մրցանիշին:

Այս մրցումներու ընթացքին տեղի ունեցան նաեւ իգական ճիւղի յատուկ քանի մը մրցումներ Ֆրանսացի եւ Ճափոնցի մարզիկուհիներու միջեւ, ուր Ֆրանսուհիները գերակշիռ դուրս ելան:

** Վերջին գրութիւններէս մէկուն մէջ, 100 մէթրի հայկ. մրցանիշը յիշողութեան վրիպումով մը 11 3/5 արձանագրած էի փոխանակ 11 2/5ի:

Ֆ. ՃՕԼՕԼԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ ԼՈՒԾՈՒԱԾ?

ԱԹԷՆՔԷՆ կը գրեն Ազդարարի օգոստ. 12 թուականով.— Ազգ. դպրոցներու տագնապը փարատեցաւ գոհացուցիչ լուծումով մը: Առջի օր, պատուիրակութիւն մը ներկայացաւ կրթական նախարարին, գլխաւորութեամբ առաջնորդ Մազլըմեան արքեպսկ.ի:

Կրթական փոխ նախարարը ընդունեց պատուիրակութիւնը եւ լսաւ թէ կառավարութիւնը բացառաբար ընդունած է որ հայկական դպրոցներուն մէջ մինչեւ կէսօր հայերէնով ուսուցում ըլլայ, իսկ կէսօրէն յետոյ՝ յունարէնով:

Միւս կողմէ, կառավարութիւնը նիւթապէս պիտի օգնէ կարօտ դպրոցներուն:

Մօտ օրէն կը հրատարակուի օրէնքը:

ԽՄԲ.— Յունահայ թերթերուն մէջ չհանդիպեցանք այսպիսի լուրի մը: Կը թուի թէ արձագանգն է հին լուրի մը որ հրատարակուած էր տարի մը առաջ:

ԷՎԳԱՖԻ ՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՔՆՆԷ ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ ՀԱՇԻՒՆԵՐԸ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ ուրիշ հաստատութեանց կարգին, Ազգ. Հիւանդանոցի հաշիւներն ալ սկսած են քննուիլ Էվգաֆի տեսչութեան կողմէ, ինչպէս կը պահանջէ նոր օրէնքը:

Եղած հրաւէրին վրայ, Գրասենեակի տնօրէն Գ. Կ. Համբարձումեան գնաց Իսթանպուլի Էվգաֆի պաշտօնատունը, ընկերակցութեամբ նախ. մարակալ(?) Գ. Գափամաճեանի եւ հաւաքիչ Գ. Գարեգին Ներսէսեանի, եւ ներկայացուց 1934 — 35ի տարեկան(?) բաժանական(?) հաշիւները: Էվգաֆի քննիչը փափաք յայտնեց որ Հոգաբարձութենէն ալ անդամ մը գտնուի: Գ. Կ. Համբարձումեան յայտնեց թէ հաշուակալը եւ հաւաքիչը ի վիճակի են ամէն բացատրութիւն տալու, բայց եթէ պէտք տեսնուի՝ հոգաբարձու մըն ալ կրնայ հրաւիրուիլ:

Քննիչը մանրամասնօրէն աչքէ անցուց տոմարները, ընկալագիրները եւ յարակից թուղթերը եւ գոհունակութիւն յայտնեց անոնց կանոնաւորութեան համար: Քննութիւնը կը շարունակուի:

Քննիչները այս առթիւ հետաքրքրուեցան նաեւ Հիւանդանոցի թոշակական սպասարկութեամբ: Հիւանդանոցի ներկայացուցիչները ըսին թէ այդ ճիւղը ենթակայ է առողջապահական տեսչութեան հակակշռին:

** Մայր եկեղեցիի հաշիւները քննուած եւ կանոնաւոր գտնուած են Էվգաֆի կողմէ

ՄՏՄՈՒԿ(?)

ԶԱՐՄԱՆԱԼԻ ԲԱՆԵՐ..

«Պայքար», Ամերիկայի ռամկավարներու պաշտօնաթերթը, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ Ա. Խանջեանի մասին եղած պարսաւանքներուն եւ մանաւանդ «Անարգ Փայլ» յօդուածին առթիւ, որ արտատպուեցաւ Յառաջի մէջ (1 օգոստ.):

— «Հակառակ իր կրկնութեանց եւ մութ բացատրութեանց, անորոշ եւ ընդհանուր ամբաստանութիւնը, վերոյիշեալ «սխալ»ներէն զատ, կը հասկցնէ թէ Աղասի Խանջեան հարկ եղած ջանքը թափած չէ նաեւ սերտացնելու համար Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ատրպէյճանի Բոլշեւիկներուն եղբայրակցութիւնը:

Երբ կը կարդանք այս ամբաստանութիւնը, աչքի առջեւ ունինք «Պրաւտա»յի մէջ հրատարակուած եւ «Գրոհ»ի մէջ յուլիս 6 թուականով արտատպուած Աղասի Խանջեանի մէկ ուժեղ յօդուածը, «Խորհրդային Հայաստան», որ երբեք հիւանդ, թոքախտաւոր մարդու մը գրիչը չի մատներ, այլ կորովի դատապարտութիւնն է այն բոլոր թերութեանց զորս հիմա կոմունիստ կուսակցութիւնն իրեն կը վերագրէ, մինչ մենք գիտենք, երկար տարիներու ապացոյցներով, թէ Խանջեան պայքարեցաւ Դաշնակցութեան դէմ, անդուլ կռուեցաւ Թրոցքիական կամ մեծամասնական քօմունիստներու դէմ, որոնք Խորհ. Հայաստանի մէջ ազգային զարգացումը եւ մշակոյթի ազգային «ձեւ»ն իսկ կ'ուզէին ջնջել: Այս յօդուածին մէջ ալ, Աղասի Խանջեան պարծանքով կը նկարագրէ Հայաստանի տնտեսական եւ ճարտարարուեստական յառաջդիմութիւնը, հայ գեղարուեստի զարգացումը, «ազգային» մշակոյթի եւ կրթական հաստատութեանց աճումը, գիտական եւ երկրագործական մարզերու մէջ կարող մասնագէտներու պատրաստութիւնը: Հակառակ յօդուածին պաշտօնագրական գաղափարաբանութեան, ամբողջ գրութիւնը երիտասարդ քաղաքացիին հայկական ոգին եւ գիտակցութիւնը կը մատնէ, առանց Խորհ. իրաւակարգին դէմ անհաւատարմութեան ամենանուաղ նշոյլին իսկ: Աղասի Խանջեան մեծ ջատագով մըն է եղեր Սթալինեան ազգային քաղաքականութեան, որ այնքան նպաստեց Հայաստանի ներքին վերելքին.

Բայց ահա քօմունիստ կուսակցութեան դատապարտութիւնը կուզայ ջրել Խանջեանի երկար տարիներու գործունէութիւնը այնպիսի հակասական մեկնութիւններով, որոնք բնաւ չեն յայտներ ինքնապաշտպանութեան բուն դրդապատճառը: Եթէ Խանջեան ողջութեանը դատապարտուեցաւ իր «նացիոնալիզմ»ին, ազգայնականութեան համար, ի՞նչ տեսակ ազգայնականութիւն է քօմունիստ կուսակցութեան հասկցածը: Արդեօ՞ք մշակոյթի, կրթութեան, գրականութեան, Հայաստանի վերաշինութեան եւ պաշտպանութեան մէջ Խանջեանի յայտնած ազգային ոգի՞ն կը դատապարտուի, թէ իր թուլութիւնը Դաշնակցութեան կամ հակայեղափոխական ուժերու դէմ պայքարելու: Յայտարարութիւնը կ'ըսէ «երկերեսանութիւն», ուրեմն՝ Խանջեան թէ ազգայնական եւ թէ քօմունիստակա՞ն երես ցոյց տուաւ: Այսինքն՝ թէ պահեց իր հայկական ոգին եւ թոյլատրեց ազգայինին գիտակցութիւնը, եւ թէ, միանգամայն, հանդիսացաւ մոլեռանդ համայնավար:

Քօմունիստական դատապարտութեան ճամարտակութիւնները, առանց որոշ փաստերու եւ համոզիչ, մանրամասն տուեալներու, ոչինչ կ'ապացուցանեն: Արդեօք Վրացի ու Ատրպէյճանցի Բոլշեւիկներ հալածեցի՞ն զինք անոր համար որ Խանջեան կը պաշտպանէր Խ. Հայաստանի իրաւունքները: Արդեօք, հակառակ Սթալինի ազգային քաղաքականութեան, կա՞ն մոլեռանդ Բոլշեւիկներ որ կ'ուզեն զսպել ու ջնջել ազգային ոգիի ամէն արտայայտութիւն նոյնիսկ համոզուած եւ հաւատարիմ հայ համայնավար վարիչներու մէջ: Անշուշտ այս եւ ուրիշ հարցումներ կը ծագին: Մենք չենք սիրեր քմահաճ մեկնութիւններ տալ, բայց Հայաստանի քօմունիստ կուսակցութեան դատապարտութիւնը համոզիչ ըլլալէ զատ, մեզի համար մտահոգիչ է իր չյայտնած եւ ծածկել փորձած բաներուն համար»:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆՑ ՍԵՓԱԿԱՆԱՏԻՐՈՒԹԻՒՆԸ

Պոլսոյ Թափուի վարչութիւնը, հիմնուելով օրէնքի 2րդ յօդուածին վրայ, վերջերս պահանջած էր որ ազգային հաստատութիւնները կուսակալութենէն վաւերացուած ներկայացուցիչ մը ցոյց տան, որպէսզի կարենան իբրեւ բարոյական անձ ընդունուիլ եւ իրենց անուան կալուած փոխանցել:

Պատրիարքարանի իրաւագէտներու յանձնաժողովը, որուն յանձնուած էր այս յօդուածին մեկնաբանութեան խնդիրը, չէ կրցած համաձայնիլ եւ անդամները զատ զատ տեղեկագիր տուած են:

*** Երեսփ. Ժող. Խորհուրդը նկատելով որ կալուածներու վարձքերուն անկումով թաղային մատակարարութեան եղած յառաջացումը կը պակսի, — որչափ ալ աւելցուած ըլլայ բաժինը, — անհրաժեշտ նկատած է որ փոփոխութեան ենթարկուի կալուածոց հոգաբարձութեան կանոնագիրը, եկեղեցիի եւ կրթական պիտոյքին աւելի լայն չափով կարենալ օգտուելու համար: Կը խորհուի նախ պէտքերուն գոհացում տալ, եւ ըստ այնմ բացառիկ պէտքերուն համար սահմանուած 100ին 20 բաժինը՝ որ վարչութեան հրահանգով կարօտ թաղերու եւ նման նպատակներու կը գործածուի, հաւանաբար ջնջուի:

ՂԱԼԱԹԻՈՅ ՋԵՂՉՈՒՄՆԵՐԸ

Ղալաթիոյ հաշիւները քննած ատեն, Էվգաֆի քննիչները տեսած են որ հաշուակալ խալֆան(?) Յովհ. Քէչիչեան (Շահին Փաշա) պաշտօնապէս 40 ոսկի թոշակ սահմանած է իրեն եւ — աւելորդ է ըսել — ամբողջովին գանձած:

Երբ Էվգաֆի տնօրէնը կը հարցնէ

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՊՈԼՍՈՅ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆ ՓՕԼ ՔԱՄՊՈՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (1895-96)

Այս գեղեցիկ արդիւնքէն վերջ, եւրոպական համերգը պիտի դառնայ Սուլթանին, ծանօթ բարենորոգումները կատարել տալու համար օսմ. կայսրութեան մէջ: Սակայն Սուլթանը, որ 150 հազար հոգի ունի զէնքի տակ եւ նաւատորմ մը, որ եթէ անկարող է նաւարկելու, գէթ կրնայ փակել Նեղուցները, խուսափողական պատասխաններ պիտի տայ եւ Յունաստանը հնազանդեցնելու մեր անկարողութիւնը պատրուակ բռնելով՝ պիտի յայտարարէ թէ կը փափաքի որ իր գործերը իր ձեռքով կարգադրէ: Ահաւասիկ այն անհաճոյ հետեւանքները, որոնց պիտի հանդիպին մեծ պետութիւնները անոր համար որ ժամանակին չխօսեցան, ժամանակին չգործեցին. Թերեւս շատ աւելի նուազ այն անտարբերութիւնը, զոր ցոյց տուին այս վերջին տարիներուն կատարուած բարբարոսութեանց առջեւ:

19 Ապրիլ 1897

Պատերազմ յայտարարուած է Յունաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ շաբաթ երեկոյեան ի վեր: Դէպքերը կ'ընթանան ճակատագրական եղանակով, ի հեճուկս մեծ պետութեանց փորձած ճիգերուն, որոնք կը կատարուէին միշտ ուշացած: Մնաց որ մեծ պետութիւնները իրերը գծմուարելու այնպիսի եղանակներ ունին, միշտ իրարմէ տարբեր որ, մինչեւ որ համաձայնութեան գան, ամէն առիթ կորսուած կ'ըլլայ արդէն: Ամէն մարդ ալ կը տեսնէ որ Եւրոպայի մէջ ոչ մէկ տեղ գոյութիւն ունի կամք մը, ոչ իսկ գաղափար մը: Չենք գիտեր թէ ինչ պիտի ծնին դէպքերը: Յոյները դիւահարներու կը նմանին, իսկ Թուրքերը, որոնք լաւ կազմակերպուած են զինուորական տեսակէտով, կը յայտարարեն թէ պատրաստ են մէկ ամսուան մէջ պիտի կլլեն Յոյները: Սպանիոյ պատերազմին պիտի նմանի կարծես:

10 Մայիս 1897

Ահաւասիկ Թուրքերը տիրեցին ամբողջ Թեսալիոյ: Կարծես Աթէնքի մէջ հասկցող մը չկայ թէ պէտք է տեղի տալ եւ հաշտութիւն կնքելու համար: Զարմանք կը պատճառէ Հելլէններու պատրանքներուն գեղաշխարհը: Այս արկածախնդրութիւնը ճակատագրական հարուած մը պիտի կազմէ Հելլենականութեան համար: Ոչ մէկ տեղ Հելլենականութիւնը առջի կանգնեցաւ, ոչ Արշիպեղագոսի մէջ, ոչ Մակեդոնիոյ մէջ, ոչ Եպիրոսի մէջ: Կը վախնամ որ չկարենայ այլեւս մէջքը շտկել, եւ Մեղալի Իտէան ինծի կը թուի թէ վտանգի մէջ է: Այս ամէնը կը հաստատէ որ առանց դաստիարակութեան՝ երեւակայութիւնը ոչ մէկ լաւ գործ կրնայ կատարել:

31 Մայիս 1897

Զին. կցորդս, Տիւֆու, վերադարձաւ ռազմաճակատէն: Իր տպաւորութիւնը անխնայ է երկու թշնամի բանակներուն հաւասարապէս: Հակառակ իրենց թուական նուազութեան, Յոյները կրնային աղէտի մատնել Թուրքերը, եթէ իրենց առաջնորդները ցոյց տային քիչիկ մը քաջութիւն: Գալով Թրքական բանակին, թուական գերազանցութիւն ունի, բայց կազմակերպութիւնը կը պակսի: Արդարեւ, թնդանօթով կամ հրացանով կռուած են իրարու դէմ՝ անհրաժեշտ հեռաւորութեան մը վրայ կանգնած: Ու եթէ չհաշուենք ակիզբները(?), առհասարակ կիրճերուն մէջ չեղաւ դէպք մը որ սուին սուինի գային: Արդէն սպանեալներու եւ վիրաւորներու թիւը այնքան փոքր է, որ կը հաստատէ թէ լուրջ գործողութիւններ չեն կատարուած երբեք:

Տիւֆու իր համբուն վրայ տեսած է բազմաթիւ Թղթակիցներ, որոնք ըսած են իրեն.

— «Թուրքերուն մասին լաւ պիտի գրենք, հետեւաբար ոչինչ պիտի գրենք մեր այս տեսածներուն մասին»: Եւ երեւակայել որ, ապագային, պատմութիւնը պիտի գրուի օրաթերթերէ քաղուած այսպիսի լուրերով:

28 Յունիս 1897

Միշտ կախուած կը մնանք այս բանակցութիւններուն, որոնք երբեք չեն յառաջանար: Արտակարգ համբերութիւն պէտք է այս արհեստին մէջ:

Անոնք անգլիական բանտերուն մէջ ամէնէն ծանր պատիժը կը համարուէր յումպէտս աշխատցնելը: Բանտարկեալներուն աչքին առջեւ կը փլցնէին անոնց քրտինքովը շինածը՝ անմիջապէս որ աւարտէր: Ոչինչ աւելի տաժանելի է, եթէ ոչ տեսնել որ կը քակեն այն հողաթումբը, զոր դուն շինած ես հազար խնամքով՝ քովքովի բերելով կտորները: Դեսպանները շատ աւելի դէշ կացութեան մը մէջ կը գտնուին:

Ամէն բան որոշուած է նախապէս: Գիտեն թէ աշխարհի բոլոր բանակցութիւնները ոչինչ կը փոխեն արդիւնքէն: Գիտեն նոյնպէս թէ Թուրքերը լաւ համոզուած են այդ մասին: Ուրեմն կը խօսին խօսելու համար, նոթ կ'առնեն, կ'աշխատին, կը պրպտեն վաւերաթուղթերը: Միշտ այսպէս է եղած ամէն խորհրդաժողովի մէջ:

11 Օգոստ. 1897

Ռուս գաղութը երեքշաբթի օրուան համար կը կազմակերպէ ճաշասեղան մը եւ հանդէս մը ի պատիւ Նելիտովի: Ռուսական դեսպանատան քարտուղարները շրջաբերական մը ղրկած են բոլոր սլաւական դեսպանատուներուն, նախապէս իմաց տալու եւ քաղաքավարութեամբ հրաւիրելու համար, որ ժամանակին հանդէսին: Մարկով երէկ կը պատմէր Լա Գուլինիէրին թէ շրջաբերականը ստանալէ վերջ գացած է տեսնել պուլկար էկզարքը եւ ըսած. «Ձեզ գիտեր թէ ինչ պիտի ընէք, բայց ես ինքզինքս ասոր պաշտօնատար չեմ համարեր, ուրեմն պիտի մերժեմ»: Էկզարքը պատասխանած է. «Ես ալ»: Այս պարզ միջադէպը դիւանագիտական բոլոր տեսակի տեղեկագիրներէն աւելի լաւ կը ներկայացնէ յարաբերութիւնները, որ գոյութիւն ունին Ռուսիոյ եւ Պուլկարիոյ միջեւ:

Երէկ ժամը 10.30ին մեկնեցանք Գատը Քէօյ, ուր նստանք ՏՍՅԼԸ(?) վիքթօրիաներու մէջ եւ գէշ սալարկուած փողոցներէն անցնելով՝ գացինք «Քաղկեդոնի մարգագետինը», ուր կը գտնուի Թառրոնը: Այս մարգագետինին մէջէն կ'անցնի վտակ մը, որ կը թափի Մոտայի ծովախորշը: Ուրբաթ օրեր Թրքուհիները կուգան կը նստին ջուրին եզերքը եւ կը դիտեն մարդոց անցնիլը: Կը խօսուին, որքան կրնան, մեծ տաղաւարի մը մէջ, որուն տախտակները դէշ ագուցուած են,— այդ է Թառրոնը:

(Շար.)

Գերմանիոյ պաշտպանութեան անմիջապէս հրատարակեց հրամաններ, նոր օրէնքին հիման վրայ. 1914ի այն զինուորները որոնք բանակին մէջ մտած են 1935էն առաջ եւ պիտի արձակուէին հոկտեմբերին, տարի մը եւս պիտի մնան: 1913ի եւ աւելի առաջուան կամաւորներու դասերը պիտի արձակուին Ներկայ բանակին (550—600.000) պիտի միանան 1915ի զինուորցուները, մօտ 275.000 հոգի.

╳ Ֆրանսական մամուլը խոր մտահոգութեամբ կ'արձանագրէ երկամեայ զինուորութեան հաստատումը: «Մաթէն» կը գրէ թէ «Հիթլէր համայնավարութիւնը խորտակեց Գերմանիոյ մէջ, այժմ անոր վրայ կը յարձակի Գերմանիայէն դուրս: Գործադրկութեան տեսակէտով 500.000 անգործներ պիտի պակսին երկամեայ զինուորութեամբ»: «Տէպա» ողբալով Ֆրանսայի քաղաքականութեան սխալները, կը պահանջէ փոխել դայն: «Աքսիոն Ֆրանսէզ» կը պահանջէ երկու տարուան բարձրացնել զինուորութեան շրջանը: Մորիս Թորէզ, Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, Գերմանիոյ նոր կարգադրութեան մէջ կը տեսնէ Ֆրանսան դիկտատուրաներով պաշարելու փորձ մը: Աջ թէ ձախ հոսանքները կը պահանջեն ստիպողաբար ժողովի հրաւիրել բանակի յանձնաժողովը: Զօր. Հիրշօէր կը գրէ թէ «Գերմանիա երկու տարուան բարձրացնելով զինուորութիւնը, կրնայ պատերազմական գործողութեան ձեռնարկել առանց զօրաշարժի»:

ԱՀՌԵԼԻ ԿՌԻՒՆԵՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

—•—

Նոր յարձակում Մատրիտի վրայ

Կռիւները կատաղօրէն կը շարունակուին Սպանիոյ մէջ, եւ լուրերը միշտ հակասական են: Ապստամբները կը հաղորդեն թէ յուսահատական պայքարէ մը վերջը անձնատուր եղած է Մալական: Կռիւները սաստկացած են Մատրիտի շուրջը, գործակցութեամբ Մարոքէն հասած զինուորներու: Ապստամբ օդանաւերը նորէն ռմբակոծեցին Իրունը, 100 հոգի սպաննելով եւ նիւթական ծանր կորուստներ պատճառելով: Կառավարական զեկոյց մը կ'ըսէ թէ Քորտովան ինկած է, բայց ապստամբները կը հերքեն:

Իրազեկ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ կարմիրները Մէրիտայի մէջ հրապարակաւ գնդակահարած են 700 պատանդներ, քաղաքը լքելէ առաջ:

Լոնտոնի մէջ խորհրդակցութիւններ կատարուեցան մասնակցութեամբ սպանիական գեսպանին, ձեռնարկ մը կատարելու եւ քաղաքացիական պատերազմին սարսափները մեղմացնելու համար: Ժողովին կը մասնակցէին զանազան պետութեանց դեսպանները եւ Անգլիոյ արտաքին գործերու յանձնաժողովը:

Ուտեստեղէնի նեղութիւն կը տիրէ Մատրիտ մէջ, բանակը գրաւած ըլլալով բոլոր տրամադրելի կարագը, կաթը, միսերը եւ թարմ բանջարեղէնները: Սան Սէպասթիայի ռմբակոծութիւնը կը շարունակուի անխնայ:

*** Զօրեքշաբթի գիշեր մեծ ժողով մը գումարուեցաւ Սթատ Պիւֆալոյի մէջ, նախաձեռնութեամբ Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան: Ճառախօսները պահանջեցին որ եւ է աջակցութիւն չընծայել ապստամբներուն եւ ընդհակառակն օգնութիւն ղրկել Սպանիոյ կառավարութեան:

*** Սպանիական շոգենաւ մը Սէն Նազէռ ապաստանած ըլլալով, ժողովրդական ճակատի կուսակիցները փորձեցին բռնել սպանիացի լրագրող մը, սակայն փախաւ:

╳ «Իւմանիթէ» կը գրէ թէ Իտալիա մինչեւ հիմա 200 օդանաւ ղրկած է Սպանիոյ ապստամբներուն:

ԹՐՈՑՔԻ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ՎՐԷԺ ԼՈՒԾԵԼ

Գնդակահարութեանց լուրը իմանալէ անմիջապէս վերջը Թրոցքի հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրաւ.

— «Ամբաստանեալներուն ուրիշ բան չէր մնար եթէ ոչ գնդակահարել 16 ամբաստանեալները: Եթէ մէկն ու մէկը ներման արժանացած ըլլար, կրնար բանալ Զեկայի ցանցին ծալքերը, ահա թէ ինչու բոլորն ալ յաւիտենական լռութեան դատապարտուեցան: Բայց ես ողջ եմ: Իմ կարծեցեալ ահաբեկչական գործունէութիւնս պէտք է գլխաւորաբար կատարուէր Ֆրանսայի, Տանիմարքայի եւ Նորվեկիոյ մէջ: Այն ոճիրները որ ինծի կը վերագրուին, պատմելի են այդ երկիրներուն մէջ. հետեւաբար իրաւունք ունիմ պահանջելու որ դատական քննութիւն մը կատարուի ինծի դէմ: Բայց միեւնոյն ատեն իմ պարտականութիւնս է երեւան հանել աշխարհի պատմութեան մէջ գործուած ամենամեծ ոճիրներէն մէկը եւ վրէժ լուծել:

թէ պատուակալ պաշտօնի անցնող մը ի՞նչպէս կրնայ թոշակ սահմանել իրեն, Քէչիչեան կը պատասխանէ թէ քարտուղարութիւն ալ կ'ընէր եւ անոր համար է թոշակը: Էվգաֆի արտօնէն նախ գիտել կուտայ թէ օրինական չէ պատուակալ պաշտօն մը կրուան գարձնել եւ անոր հիման վրայ վճարովի պաշտօն մը ձեռք անցընել: Ցետոյ կը հարցնէ թէ այդ 40 ամիսին համար չահատուրք վճարուա՞ծ է: Եւ ժխտական պատասխան ստանալով, զարմանք կը յայտնէ որ երբ Քէչիչեան անգին հայրենասիրական պարտականութիւն կը նկատէ եկեղեցական ճիւղին հաղորդել թէ նախորդ խնամակալութիւնները պակաս տուրք վճարած են, ասդին ի՞նչպէս ինք չի վճարեր իր տուրքը:

Էվգաֆի տեսչութիւնը այս տեսակէտով ալ պատասխանատու նկատած է Քէչիչեանը:

Թուրքիոյ ծովային կայանը Իզմիրի մէջ

———

Նեղուցներու վերազինման աւթիւ, Թուրքիոյ նաւատորմին մէկ մասը այսուհետեւ իբրեւ խարիսխ պիտի ունենայ Իզմիրի նաւահանգիստը: Արդէն քանի մը օրէ ի վեր Իզմիր կը գտնուին «Ճավուզ»ը (Կէօպէն), ուրիշ հինգ մարտանաւեր, չորս սուզանաւեր եւ երեք թնդանօթակիրներ: Շատ մը սպաներ բնակարան վարձած են Իզմիրի մէջ, հոն հաստատուելու համար իրենց ընտանիքներուն հետ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵԹՈՎՊԻՈՑ արեւմտեան շրջանէն 70 Կալլա ցեղապետներ անգլիական հիւպատոսին դիմելով, խնդրած են Մեծն Բրիտանիոյ թեւարկութեան տակ դնել այդ երկրամասը, որ ունի 80.000 քառ. քիլ. տարածութիւն, կ'երկարի մինչեւ Սուտանի սահմանագլուխը եւ արեւելեան Ափրիկէի ամէնէն բարեբեր շրջանն է:

ՎԺԱՐՈՎԻ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ շնորհիւ հազարաւոր բանուորներ թափած են Միջերկրականի, Մանշի եւ Ատլանտեանի ափերը, զարմանքի մատնելով տեղացի եւ գրեթէ «ատանձնաշնորհեալներ»ը: Թղթակից մը կը գրէ թէ այս միջոցին 45.000 շրջիկներ կը գտնուին Միջերկրականի ափերուն վրայ, մեծ մասը Ֆրանսացիներ, որոնց մէջ կարեւոր թիւ մը կը կազմեն բանուորներ եւ պաշտօնեաներ

ԽՌՈՎԱՐԱՐՆԵՐԸ անընդհատ կը շարունակուին Պաղեստինի մէջ: Անգլիական նոր վաշտ մը ճամբայ հանուեցաւ դէպի Երուսաղէմ:

ԱՆԳԼԻՈՑ ԹԱԳԱՒՈՐԸ Քորֆուէն Աթէնք գնաց եւ պիտի մնայ երկու օր:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱԼԲՈՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած առաջին ալպոմին երկրորդ տպագրութիւնը:

Գին Ֆրանսայի համար 5 ֆր., արտասահման 6 ֆր.:

Դիմել ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

ԾԱՆ.ՕԹ. Երկրորդ հատորը չէ հրատարակուած տակաւին:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Վալանսի Հ. Յ. Դ. Կոմիտէին կողմէ

6 Սեպտ. կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ:

Կը խնդրուի նկատի առնել այդ թուականը:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Սեբաստիոյ Եղիշեան գիւղի Հայր. Միութեան կողմէ

Տեղի կ'ունենայ 30 Օգոստ. կիրակի առաւօտէն սկսեալ,

6 Rue Saint Jérôme, Միրապօ, Պառ Ալպէրի օդասուն պարտէզին մէջ:

Կը խօսի՝ Պ. ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ

«Աղաւնեան» Թատերախումբի կողմէ պիտի ներկայացուին

ՉԱՐԼՍԹՈՆ եւ ԵՐԿՈՒ ԾԱՌԱՅԵՂՆԵՐԸ,

Գեղարուեստական Եռյ բաժին.

Օփերեթային ներկայացում Վոռոնի մէջ

ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ

Կազմակերպուած «Արարատ» Միութեան կողմէ

Տեղի կ'ունենայ 30 Օգոստ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին,

Հ. Յ. Դ «ԲԱՐՍԵՂ ՇԱՀԲԱԶ» Ակումբին մէջ, Արեմ:

Երաժշտական բաժինը կը ղեկավարէ Ա. Պ. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ (դաշնակ)

Մուտք 3 ֆր.:

ՄԱԽՈՒ Է Փարիզէն մէկ ժամ հեռու հաւաքածութեան հատուածութիւն մը, օժտուած արդիական գործիքներով.(թուխսի մեքենայ եւլն.) եւ 2000 քառակուսի մեթր մշակելի հող: Կարելի է գնել գործիքները եւ տեղափոխել: Նպաստաւոր գին: Դիմել Պ. Աշճեանի, 180 rue de Tolbiac. Paris (13):

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան

ՐԷՆՍԻԻ (ՓԱՐԻԶ) ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

կը վերաբացուի յառաջիկայ Հոկտ. 1ին

եւ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

կը վերաբացուի յառաջիկայ Սեպտ. 15ին,

Պուլվար Օտտօի օդասուն նոր շէնքին մէջ:

Արձանագրութիւնները տեղի պիտի ունենան Օգոստ. 20էն սկսեալ.

Դիմել Րէնսիի վարժարանին համար, 1 Bd. du Nord. Le Raincy (S.&O.)

Մարսէյլի վարժարանին համար, 5 Impasse Louis Bonnefoy, Marseill[e]

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(17e ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE

de

Droit Français et International Privé

Mandataire en Justice

159 rue Lafayette, Paris (Gare du Nord) Tél. NORD 68 02

ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ ամէն տեսակ դատեր, Փարիզի, գաւառի, գաղութներու եւ արտասահմանի մէջ. Խորհրդակցութիւն իրաւաբանական ամէն տեսակ խնդիրներու. Ապահարզանի դատեր, ամէն լեզուէ թարգմանութիւններ: Նաթիւրալիզասիոնի օրինական ձեւակերպութիւններ եւ անուններու փոփոխութիւն, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում: Ամէն տեսակ գործերու խմբագրութիւն Իրաւաբանական քննութեանց եւ մրցումներու պատրաստութիւն: Ծախերու եւ գործառնութիւններու խմբագրութիւն Խորհրդակցութիւն 25 ֆր.: Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 5—7, բացի շաբաթ, կիրակի եւ տօնի օրերէ:

Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ:

"ՅԱՌԱՋ" ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ

Maison LECOMTE, 31 rue de Palikao, Paris (20e)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԱԼՆՈՅ ԶՕՐԹ Հայր. Միութեան Փարիզի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը, 30 Օգոստ. կիրակի կէսօրէն վերջ ժամը 2.30ին, 119 Avenue de la République, սրճարանը, կարեւոր օրակարգ: Բոլոր հայրենակիցներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՀԱՄԱ ՁԱՐՍԱՆՑԱԳՒՒՆԵՐՈՒ վերաշինաց միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ 28 Օգոստ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, հայրենակից Արգարի սրճարանին մէջ: Այս ժողովին կը հրաւիրուին բոլոր անդամ եւ ոչ-անդամ հայրենակիցները: կարեւոր օրակարգ:

ՎԱՐՁՔՈՎ ՏՐԱՄԱԴՐԵԼԻ Է

Պօմոն-Սէն-Ժիւլիէնի «Վարանդեան» սրահը՝ թատերական ներկայացումներու, հարսանիքներու, հանդէսներու, նշանախօսութեան, երեկոյթներու եւայլ կարգի ձեռնարկներու համար: Պայմաններուն տեղեկանալու համար դիմել միրայր Տէր-Վարդանեանի, 50 Bld. Beaumont Beaumont St. Julien:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

RueCours Lafayette, angle Garibaldi

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

PETITES ANNONCES

ՕԳՏԱԿԱՐ ՀԱՍՑԷՆԵՐ

ԲԺԻՇԿՆԵՐ.—

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

Վիրաբոյժ-Ատամնաբոյժ

16, Rue de Vaugirard, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն կամ Սէն Միշէլ

Tél. Odéon 76 22

ՏՈՔԹ. ԽԱՂՈՒՊ

կ'ընդունի երկուշաբթի, չորեքշաբթի, շաբաթ ժ. 2-6 եւ ժամադրութեամբ

8 Rue Degas, Փարիզ:

Tél. Jasmin 11-78

ԴԵՐՁԱԿՆԵՐ.—

Գ. ԱՃԷՄԵԱՆ

Արանց եւ կանանց

42, Rue Blanche, Մէթրօ՝ Trinité

ՊՕՂՈՍ ԳՈՐԳԻԿԵԱՆ

Խնամուած կար, չափաւոր գին

31, Route de Choisy, Ivry s/Seine

Հեռաձայնել Italie 13 - 45

Եփրատ Ռուսգախումբի համար դիմել Պ. Տիգրան Օհանեանի, 15, Rue du Pourtour, Clamart, Seine.

OFFICE NANSEN

38 Boulevard Raspail — Paris (6)

ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌՆԵՐ.—

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Արեւելեան ամէն տեսակ ապրանքներ

4, Rue de Metz

Մէթրօ՝ Strasbourg - St. Denis

ՆՊԱՐՎ. CONSTANTINOPLE

Արեւելեան եւ եւրոպական ապրանքներ

37, Rue de Trévise

Մէթրօ՝ Cadet Tél.: Prov. [illegible]

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (76)

ՇԱՐԺՈՒՄ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—•—

Մասիսի ձիւնափայլ կատարին յանկարծ արեւի ոսկի շերտ մը ինկաւ: Արարատեան դաշտին վրայ չոքած խաւարը հետզհետէ փէշերը ժողված սկսաւ քաշուիլ խոր խոր ձորերու, քարանձաւներու խորքը, ու թափանցիկ, կապտաւուն մշուշի մէջէն երեւցան դաշտի կենդանացող գիւղերը, կանաչապատ արտերը, ճերմակի զարնող ճամբաները ու Արաքս գետը, որ նեղ կիրճէն դուրս պրծած՝ խելառ պտոյտներով կը կտրէր Արարատեան դաշտի ամբողջ երկայնքը:

Դաշտի զարթումը հոյակապ պատկեր մըն էր: Տղաք, զմայլած կը դիտէին Արագածի փէշերու տակ կեանք առնող տարածութիւնը: Կարօն սքանչացած՝ նոյն իսկ փարձուեցաւ երգել, Հայաստա՜ն, երկի՜ր դրախտավայր... Բայց հոգէտս Հրայրը կը ձգէ՜ր, որ գէթ անգամ մը, Կարօն սրտի ուզածին պէս երգէր: Հազիւ առաջին երկու բառը երգած՝ Հրայրը կողը մխեց.

— Սո՛ւս պղտոր, ձայնդ կտրէ:

— Կ'ուշանանք,— ասքի ցատկելով բառւ սարկաւագը,— լաւ է ճամբայ ելլենք: Դեռ երկու երեք ժամ ունինք տեղ հասնելու:

Բայց դու Եզիտիներու տեղը գիտե՞ս, հարցուց Վահէն:

— Որոշ տեղ մը չունին, տեղէ տեղ կը քոչեն տաքին հետ հետզհետէ բարձրանալով: Հիմա հաւանական է, որ արդէն կատարի մօտ ըլլին, ինչ որ է՝ հարցնելով կ'իմանանք: Անկէ վեր եալլաները կը սկսին: Անշուշտ քոչուորներու կը հանդիպինք:

Առաւօտեան ժամը ութը կը ըլլէր, երբ հանդիպեցան Ապարանցի հայ հովուի մը:

— Հէ՜յ, ախպէր,— հեռուէն ձայն տուաւ սարկաւագը,— Եզիտիներու Մէհմէտ աղայի կոնները ո՞ր կողմն են:

— Հա՛, էսէնց, շիտակ վեր ելէք:

— Հեռո՞ւ է:

— Չէ՛ ախպէր, հուռա՛, չորս քայլ առնէք չառնէք՝ կոնները կը հասնէք:

Սարկաւագն ու ընկերները սկսան բարձրանալ Արագածի կուրծքը ճանկռտող բազմաթիւ ձորերէն մէկով, որու մէջէն կլկլացող պաղորակ գետակ մը կ'անցնէր: Թէեւ արդէն յոգնած, բայց վստահ, որ ձորը վերջանալուն՝ տեղ պիտի հասնին, տղաք ուժ կուտային ոտքերնուն:

— Տօ, էս մէկ ժամ է կը քալենք, բայց այդ անտէր հովուի չորս քայլը չվերջացաւ դեռ,— ու յոգնած կանգ առաւ Հրայրը— ի՞նչ կ'ըսէք, չնստի՞նք քիչ մը հանգստանալու:

— Շատ հեռու չի կրնար ըլլալ,— ուղեց համոզել սարկաւագը, որ ամէնէն շատ յոգնած էր,— լաւ է յառաջանանք. արդէն Արագածի գագաթներուն մօտեցանք.

Ձորը վերջացած էր: Անոնց բարձունքի մը կատարը հասած էին, երբ Արագածի գագաթները երեւցան՝ շրջապատուած ընդարձակ արօտատեղիներով: Վառ կանաչ մը, հազարաւոր վայրի ծաղիկներ, ու բազմաթիւ ոչխարի հօտեր ցրուած զանազան ուղղութեամբ, եւ իրարմէ շատ հեռու տարբեր գիւղացիներու պատկանող վրաններու խմբաւորումներ:

Տղոց կեցած տեղին մօտ, չորս կամ հինգ հարիւր քայլ հեռաւորութեան մը վրայ, ոչխարներու մեծ հօտ մը կ'արածէր: Թաղիքէ աբայ մը ուսէրուն՝ հովիւը ծանր ծանր հօտը առաջ կը քշէր դէպի տղոց կողմը: Անկէ հեռուն, բազմաթիւ վրաններ կիսաշրջան մը բոլորած էին, որոնց մէջ իր մեծութեամբ աչքի կը զարնէր կեդրոնի վրանը

— Հէ՜ հէ՜յ... բարով կուգաք... պոռաց սարկաւագը,— էդ մալը օրո՞ւնն է:

— Հէ՜յ, ես Մէհմէտ բէկի չօպանն եմ,— ձայն տուաւ հովիւը,— մալը մեր աղայինն է: Աստուծոյ բարին վրանիդ գայ, էդ ո՞ւր բարով:

— Աղայիդ ղօնախ կուգանք, Ալի բէկը հո՞ն է

— Հէյ, մի՛ մտենաք, զուլում շուներ են ... ես ձէն կուտամ Ալի բէկին, ու հովիւը, երկու ձեռքերը բերանին շուրջը դրած, դէպի վրաններ դարձաւ ու զարմանալի բարձր ձայնով պոռաց.

— Հէ՛հէ՜յ ...

— Հէ՛հէ՜յ ...— վրաններէն մէկը դուրս գալով պատասխանեց հովուին:

— Ալի բէկին քաղցի ղօնախներ կուգան ... հէհէ՜յ, խապար տուէք աղային, հէ՜յ ...

Հինգ րոպէ չանցած, կեդրոնական վրանէն մէկը դուրս եկաւ ու նետուեցաւ ձիու մը վրայ եւ ձին շիտակ դէպի հովիւը սկսաւ քշել: Բայց, կ'երեւի, նշմարելով մեր բարեկամները, որոնք բարձունքին վրայ նստած կը հանգստանային, թափով ձին բաց ձգեց ու հասաւ տղոց մօտ: Քանի մը քայլ հեռու՝ ձիէն վար ցատկեց երիտասարդը, ու մինչ վարանքով կը մօտենար ծանօթ դէմք մը տեսնելու ակնկալութեամբ, մէկ ալ ձիու սանձը բաց ձգած առաջ վազեց.

- Գա՛րեգին

— Ա՛լի:

Ու երկու ընկերները իրար փաթթուած համբուրուեցան:

—Ասոնք իմ բարեկամներս են,— սարկաւագը ներկայացուց իր ընկերները,— իմ ազիզ բարեկամներս:

Եզրարս բարեկամները գլխիս վրայ տեղ ունին: Բարի եկաք, հազար բարի եկաք, ես ու խմոնքս ձեր ծառաներն ենք,— ու Ալի բէկը մէկուն մօտենալով՝ ձեռները թօթվեց:

Բացի Վահէէն, որ սարկաւագէն լսած էր Ալի բէկի մասին, մնացածները ապշած իրարու կը նայէին: Ա[լի]... որքա՞ն գրական հայերէն կը խօսէ[ր] այդ լեռնական քիւրտ երիտասարդը:

— Ուրեմն, վերջապէս եկար, Գարեգին ջան,— ու Ալի բէկը կրկին գրկախառնուեցաւ սարկաւագի հետ,— աչքերուս չեմ ուզեր հաւատալ: Որքա՜ն ժամանակ է որ քեզ չեմ տեսած. կարծեմ երկու տարին անցաւ. Անիրաւ, լուր ալ չէիր տար քու մասին. նեղացէք խնդրեմ,— դարձաւ Վահէին ու ընկերներուն,— որ առաջ ինկած անառաջնորդեմ. Մեր շները շատ խրտնած կ'իսավայրենի են, կրնան վնասել.— ու Գարեգինի մէջքէն գրկած՝ առաջ անցաւ:

Կովկասեան եղած Քիւրտերու այն խաւոր Մէհմէտ բէկի տղան՝ Ալի բէկը, Գէորգեան ճեմարանի դասարանական բաժինը Գարեգինի հետ միասին աւարտած էր երկու տարի առաջ Դպրոցի մէջ, երկու պատանիները շատ շուտով մտերմացեր էին իրարու, մինչեւ որ տարիներու ընթացքին այդ մտերմութիւնը փոխուած էր ընկերական ջերմ սիրոյ:

(Շար.)

ՄԻՍԱԿ

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.284

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ՀԵՌԱՁԱՅՆԻ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐԸ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 28 ՕԳՈՍՏՈՍ
VENDREDI 28 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3203

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԻՆՉԷ՞Ր Կ'ԵՐԹԱՅ ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ

Շարունակելով դղրդալի անակնկալներու քաղաքականութիւնը, Հիթլեր պարտաւորիչ զինուորութիւնը բարձրացուց երկու տարուան, օգոստոս 24ին,— ճիշդ այն օրը երբ Ֆրանսական դեսպանին կը հաղորդէր թէ որոշած է արգիլել զէնքի եւ ռազմանիւթի արտածումը դէպի Սպանիա, ուղղակի թէ անուղղակի։

Գերմանիա այս վերջին յանձնառութիւնը կը ձգձգէր 20 - 25 օրէ ի վեր։ Նոյն իսկ Իտալիոյ չէզոքութեան յայտարարութենէն վերջը։

Ռազմանիւթերու արգելքի յայտարարութեան առթիւ հազիւ գոհունակութեան հառաչ մը արձակած, Փարիզ, եւ անոր ճամբով մըն ալ Հռոմ եւ Լոնտոն մատնուեցան լուրջ մտահոգութեան։

Հիթլերական Գերմանիան չառնոց թնդաց անցաւ հաւասարութեան գետինը։ Այժմ գերակշռութեան պայքար մըն է որ կը մղէ, գոնէ ցամաքի վրայ։

Այս առթիւ, որքա՜ն խօսուն են հրատարակուած թուանշանները՝ Գերմանիոյ բանակին տարողութեան մասին։

Փարիզի թերթերը սահման չեն դներ իրենց վառ երեւակայութեան, արդէն իսկ 1,200,000 հաշուելով Գերմանիոյ զինուորներուն թիւը՝ մինչեւ 1936ի վերջը, իսկ 2,450,000էն աւելի՝ 1937ին, երբոր հետեւանք երկամեայ զինուորութեան։

Լոնտոնի թերթերը, աւելի պաղարիւն, մէկ միլիոն կը հաշուեն Գերմանիոյ կանոնաւոր բանակին թիւը, հիմ բռնելով ներկայ թիւը, 550 - 600,000, բայց առանց հաշուելու միւս մարտական կազմակերպութիւնները, որոնց անդամները միշտ կ'աճին։

Համաձայն նորագոյն վիճակագրութեանց, միւս պետութիւններէն Խ. Միութիւնը ունի 1,300,000 զինուոր, որոնք մօտերս պիտի բարձրանան 1,550.000ի. Ֆրանսա՝ 684,000 (պահեստի բանակը՝ 4,000,000), Իտալիա՝ 1,250,000, Անգլիա՝ 213,000 (երկրապահ բանակը՝ 128,000), Ռումանիա՝ 180,000, Չեխոսլովաքիա՝ 150,000, Աւստրիա, որ վերջերս վերահաստատեց պարտաւորիչ զինուորութիւնը՝ 70,000։

Աւելորդ է յիշեցնել թէ այս բոլոր թիւերը կը ներկայացնեն խաղաղութեան շրջանի ուժերը։ Իսկ պատերազմի ատեն ... կարելի է քառապատկել կամ տասնապատկել, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի մարդահամարին, զինուորագրութեան եղանակին եւ նիւթական կարողութեանց։

Այսպէս կամ այնպէս, եթէ չհաշուենք Խ. Միութիւնը, Գերմանիան Եւրոպայի մէջ կը ներկայացնէ ամէնէն զօրաւոր բանակը, ահարկու եւ յառաջունն սպառազինութեամբ։

Արդ, նոր Գերմանիան այս բարձունքին հասաւ բաղդատաբար շատ կարճ ժամանակաշրջանի մը մէջ, եւ արընթաց, մէկը միւսէն չնախատեսուած անակնկալներով։

Վերսայլի դաշնագրին տրամադրութեամբ, պարտեալ Գերմանիան իրաւունք չունէր 100,000 զինուորէն աւելի պահելու, այն ալ կամաւորական հիման վրայ, եւ ոչ թէ պարտաւորիչ զինուորութեամբ.

Տարիներով համակերպելէ եւ յետոյ տրտնջալէ, մաքառելէ վերջ, Գերմանիա 1933 հոկտ. 14ին քաշուեցաւ զինաթափութեան խորհրդաժողովէն, ինչպէս եւ Ազգերու Դաշնակցութենէն, եւ սկսաւ գործել, համաձայն կանխորոշ ծրագրի մը։

1934 մարտ 27ին Գերմանիոյ զինուորական եւ տրամադրեց (1934 - 35) կը նախատեսէր 54,300,000 անգլ. ոսկի՝ բանակին եւ 14,800,000 ոսկի՝ օդատորմիղին համար։

1935 մարտ 10ին Հիթլեր պաշտօնապէս կը ծանուցանէր թէ Գերմանիա ռազմական օդատորմիղ ունի։

1935 մարտ 16ին կը վերահաստատէր պարտաւորիչ զինուորութիւնը, 500,000 հոգինոց բանակով մը։

1935 մայիս 21ին զինուորցուց կը հռչակէր բոլոր Գերմանացիները, 18էն 45 տարեկան։

Յաջորդ օրը, 22 մայիս, կը ծանուցանէր թէ զինուորութեան շրջանը մէկ տարի է։

1935 յունիս 18ին նաւային դաշնագիր մը կը կնքէր Լոնտոնի մէջ, իրաւունք ստանալով նաւատորմիղ մը կազմելու Անգլիոյ տորմիղին 35 առ հարիւր համեմատութեամբ։

1936 մարտ 7ին էջ մըն ալ կը պատռէր Վերսայլի դաշնագրէն, վերագրաւելով եւ վերազինելով Հռենոսի ապազինեալ շրջանը։

Եւ ահա երկամեայ զինուորութիւն՝ 1936 օգոստոս 24ին։

Մի հարցնէք թէ ո՛ւր կրնայ յանգիլ այս զինարշաւը, մանաւանդ ներկայ մթնոլորտին մէջ, երբ ճակատագրական պայքարի մը բռնուած են քաղաքական եւ ընկերային հոսանքները։

Մի հարցնէք, դարձեալ, թէ ի՛նչ վրդովիչ գաղտնիքներ կը պարունակէ հիթլերական Գերմանիոյ եւ Փաշական Ճափոնի յարաճուն գործակցութիւնը՝ քաղաքական եւ զինուորական գետնի վրայ։

Բոլոր պետութիւններն ալ միեւնոյն անմեղունա՜կ բանաձեւը ունին,— ապահովութիւն, ինքնապաշտպանութիւն։ Եւ նոյն դասական առածը.— Եթէ խաղաղութիւն կ'ուզես, պատերազմի պատրաստուէ։

Բայց նոր Գերմանիան ինքնիրեն տուած է, նաեւ, ուրիշ առաքելութիւն մը,— մարտնչիլ «համայնավարական քաոսին դէմ»։

Մամուլը ամէն օր կ'արծարծէ այս աղդանշանը, եւ պաշտօնական ճեկոյցներն ալ չեն ծածկեր այդ ձգտումը։ Ընդհակառակն։ Իսկ զինուորութեան շրջանին կրկնապատկումը նոյն պայքարին գործնականացումն է։

Կ'արժէ աւելի յանգօրէն քննել այս խնդիրը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ստալին եւ Վորոշիլով ճառ խօսա՞ծ են ձայնասփիւռով, պատերազմի մասին

«Փօփիւլէռ», ընկերվարական պաշտօնաթերթը, երէկ հետեւեալ հեռագիրը հրատարակած էր Մոսկուայէն, օգոստս 26 թուականով. —

Ոստիկանութիւնը այսօր ձերբակալեց Քարլ Ռատէքի գրական քարտուղարը, Թիվէլ։ «Փրավտա» կը գրէ թէ պէտք է սպասել որ շուտով ձերբակալուին ուրիշ դաւադիրներ եւ իրենց արժանի պատիժը կրեն։

< Լոնտոնի թերթերը կը գրեն.— Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ Զինովիեւի եւ ուրիշ 15 նախկին վարիչներու գնդակահարութենէն վերջը, ԲԱԶՄԱԹԻՒ ԹՐՈԾԿԻԱԿԱՆՆԵՐ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԱԾ ԵՆ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԲՈԼՈՐ ՄԱՍԵՐՈՒՆ ՄԷՋ։

< Երէկ Ռիւթէրի գործակալութիւնը հետեւեալ հեռագիրը կը հրատարակէր Մոսկուայէն.— «Խորհրդային իշխանութիւնները բացարձակապէս կը հերքեն թէ Ստալին, Վորոշիլով եւ մարաջախտ Թուխաչեւսկի ճառեր խօսած են կարմիր բանակին, ձայնասփիւռի միջոցաւ, ինչպէս կը հաղորդէին Լոնտոնէն հասած կարգ մը տեղեկութիւններ։ Մոսկուայի մէջ ոչ ոք լուր ունի այդպիսի ձայնասփիւռ ճառէ մը»։

Արդ, Լոնտոնի «Տէյլի Մէյլ»ը եւ ուրիշ թերթեր կը գրեն (27 օգոստ.).—

Ստալին, խորհրդային դիկտատորը եւ երեք զինուորական պետերը՝ Վորոշիլով, Թուխաչեւսկի եւ Ալքսնիս երէկ եղերերգու (արամաթիք) ճառ մը խօսեցան խորհրդային անթելի բոլոր կայաններէն։ Մէկ ժամ փորձեր կատարելէ վերջ մինչեւ իրիկուան ժամը 4 (Մոսկուայի ժամով 7), բոլոր կայաններուն ազդարարուեցաւ պատրաստ գտնուիլ։ Յետոյ հրամայուեցաւ ունկնդրելու յոյժ սիրելեալ առաջնորդներուն ձայնասփիւռ ճառերը ուղղուած բանակին։ Քանի մը վայրկեան վերջը լսուեցաւ Ստալինի ձայնը.

— «Ընկերներ կարմիր բանակի, կը գտնուինք ծանրակշիռ դէպքերու նախօրեակին։ Որ եւ է ատեն կրնաք հրաւիրուիլ ձեր կեանքը տրամադրելու չունեւորներու (պրոլետար) հայրենիքին պաշտպանութեան համար։ Ձեր հայրենիքը ձեզմէ կը սպասէ կատարել ձեր պարտականութիւնը։ Խ. Միութիւնը սիրելի է մեզ բոլորիս համար եւ մենք զայն պիտի պաշտպանենք մէկ մարդու պէս։ Յոսք մը՝ մեր մեծ երկրի սահմանագահ զինուորներուն,— Արթուն կեցէք. Ձեր աչքերն ու ականջները այժմ կը պահպանեն հայրենիքը։ Եթէ հարկ ըլլայ, ձեր մարմինները պիտի կեցնեն թշնամին։ Ամէն ինչ որ դրամը կրնայ գնել, ամէն ինչ որ մարդկային հանճարը կրնայ հնարել եւ ամէն ինչ որ բանուորներու արտակարգ աշխատանքը կրնայ կատարել, ձեր ձեռքերուն մէջ դրուած է եւ պիտի դրուի, Խ. Միութեան պաշտպանութեան եւ փառքին համար։ Գոհացէք այդ զէնքերը՝ իբրեւ թէ ձեր եղբայրներն ըլլային, խնամեցէք զանոնք, սիրեցէք զանոնք, որովհետեւ անոնք ձեր եւ ձեր պաշտպանութեան միջոցներն կը կազմեն վայրենի թշնամիներու դէմ»։

Յետոյ խօսեցաւ Վորոշիլով։ Շեշտելով թէ ամբողջ աշխարհ այսօր շատ աւելի ռազմատենչ է քան որ եւ է ատեն 1918էն ի վեր եւ թէ աշխարհային ռազմափորձերը կրնան յետաձգուիլ, զինուորական գործավարը յայտարարեց.

«Ձեզմէ շատերը արդէն լիովին մարզուած են զիմադրելու եւ ջախջախելու որ եւ է յարձակում մեր մայր հայրենիքին վրայ։ Գոհացէք ձեր գնդակները եւ ոգին։ Պատրաստ եղէք, որովհետեւ մարտակոչը կրնայ ձեզի հասնիլ որ եւ է ատեն»։

Թուխաչեւսկի ալ իր կարգին քանի մը խօսք ուղղեց կարմիր սպաներուն։ Ապա Ալքսնիս, օդանաւային ուժերու վարիչը, հետեւեալ խօսքերն ուղղեց օդանաւային կայաններու եւ դպրոցներու մէջ հաւաքուած օդաչուներուն.

— «Մեր երկրին պաշտպանութեան ամենամեծ հոգը դրուած է ձեր վրայ։ Դէպքերը կը զարգանան արընթաց։ Թող ամէն մարդ հոգ տանի ինքնիրեն եւ իր մեքենային. Երկուքն ալ պէտք է գտնուին կատարելութեան ամենաբարձր աստիճանին վրայ։ Ոչ մէկ թերութիւն պէտք է գտնուի ձեր պատրաստութեան մէջ, ճակատագրական պահուն։ Աշխատեցէք որ դուք եւ բոլոր անոնք որ կը գտնուին ձեր հրամանին տակ ըլլան աչալուրջ եւ արթուն։ Կը մօտենայ օրը ապացուցանելու ձեր սէրը հանդէպ ձեր ծննդավայրին, կուսակցութեան եւ առաջնորդներուն»։

«Տէյլի Մէյլ» կ'աւելցնէ թէ ձայնասփիւռ յանկարծ կեցաւ այս բացագանչութեամբ, առանց «Ինթէրնասիոնալ»ի սովորական երգեցողութեան եւ նոյն իսկ առանց հաղորդելու թէ ձայնասփիւռը վերջացած է։

< Հեռագրի մը համաձայն, արդէն իսկ հարցաքննութեան ենթարկուած են նախորդ վարչապետ Ռիքով, «Իզվեստիա»ի խմբագիր Պուխարին եւ Ռատէք։

Թուրքիա ազդարարութիւն կը ստանայ

Նորվեկիոյ դատական նախարարութիւնը ազդարարութիւն մը ուղղեց Թրոցքիի, գիտել տալով թէ խախտած է իր բնակութեան համար դրուած պայմանները. Այդ ազդարարութեան համաձայն, եթէ Թրոցքիի «գրական աշխատութիւնը» կը վերաբերի ներկայ քաղաքական դէպքերուն եւ ցուցմունքներ կ'ընէ գործելու եղանակներու մասին, այդ ալ հակառակ է դրուած պայմաններուն։ Դատական նախարարութիւնը հրամայած է անցագիրներու կեդրոնական վարչութեան՝ Թրոցքիի հաղորդել բոլոր պայմանները եւ խնդրել որ յանձն առնէ Նորվեկիա բնակութեան միջոցին չխառնուիլ արտասահմանի վերաբերեալ քաղաքական ներկայ խնդիրներու։ Իր գրական արտադրութիւնը պէտք է սահմանափակուի պատմական ուսումնասիրութիւններով եւ տեսական ընդհանուր վերլուծումներով, որոնք ուղղուած չըլլան որ եւ է երկրի դէմ։ Թրոցքի պէտք է գրաւոր յանձնառութիւն ստորագրէ այս մասին։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԱՐԱԲՆԵՐԸ սկսան ռումբեր գրկել թղթատարով, իբրեւ նոր եւ աւելի ազդու միջոց մը պայքարի։ Ոստիկանութիւնը ազդարարեց ժողովուրդին չբանալ որ եւ է ծրար, եթէ չեն ճանչնար ղրկողը։

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՍՊԱՐԱՊԵՏԸ Փարիզ կը հասնի կիրակի օր։ Ներկայ պիտի ըլլայ ֆրանսական ռազմափորձերուն։

ԻՆՉԻ՞Ի ՓԱՐԻԶ ԵԿԱՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ

Համայնավարները կը բողոքեն վարչապետին

Ինչպէս հաղորդած էինք, աղջի օր Փարիզ եկաւ Տոքթ. Շախթ, Գերմանիոյ ելմտական նախարարը, խորհրդակցելու համար ելմտական եւ սեղանաւորական խնդիրներու մասին։

Այս այցելութիւնը զուգադիպած ըլլալով Գերմանիոյ երկամեայ զինուորութեան օրէնքին հրատարակութեան, դժգոհութիւն պատճառեց մանաւանդ համայնավարական շրջանակներու մէջ։ Տոքթ. Շախթի այցելութեան առթիւ սեղան մը սարքուած էր, մասնակցութեամբ վարչապետին եւ արտաքին նախարարին։ Պ. Մորիս Թորէզ, համայնավար կուսակցութեան քարտուղարը, անմիջապէս նամակ մը ուղղեց Պ. Պլումի, նախ զարմանք յայտնելով որ Պանք տը Ֆրանսի նոր վերատեսուչը իր առաջին այցելութիւնն ըրաւ Պերլինէն, փոխանակ Լոնտոնի, յետոյ դիտել տալով.

— «Մինչ այն պահուն երբ Հիթլեր կը փութացնէ իր զինարշաւը, ծանրապէս սպառնալով աշխարհի խաղաղութեան եւ Ֆրանսայի ապահովութեան, մեր ժողովուրդին արժանապատուութեան եւ խաղաղութեան դատին համապատասխան չի թուիր որ մասնաւոր պատիւներ ըլլան Ռայխսպանքի տնօրէնին։ Մանաւանդ որ, մեր նախարարները տեղի տալով ներքին եւ արտաքին Փաշականներու պայքարին, կը խուսափին մասնակցիլ հանրապետական Սպանիոյ համար կատարուած ժողովրդական ցոյցերուն»։ (Կ'ակնարկէ երեքշաբթի օրուան հրապարակային ժողովին, որուն չմասնակցեցան ոչ նախարարները, ոչ ալ Պ. Ժուհօ, Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը)

Վարչապետը անմիջապէս պատասխանեց այս նամակին, մերժելով այն տեսակէտը թէ սարքուած ընդունելութիւնը չի համապատասխաներ Ֆրանսացի ժողովուրդին արժանապատուութեան եւ խաղաղութեան դատին։ «Վստահ եղէք թէ ժողովրդական ճակատի կառավարութիւնը չպիտի թոյլատրէ որ եւ է բան որ հակառակ ըլլայ Ֆրանսայի արժանապատուութեան։ Կառավարութիւնը ձեռք առած է եւ պիտի առնէ բոլոր անհրաժեշտ միջոցները՝ երկրին ապահովութեան համար։ Ան չի մոռնար եւ չպիտի մոռնայ թէ որ եւ է ազգ որ ինքզինքը կը լքէ, վտանգի կ'ենթարկուի եւ ատով իսկ վտանգած կ'ըլլայ ընդհանուր խաղաղութիւնը։ Բայց կառավարութիւնը գիտէ նաեւ որ խաղաղութեան կամքը Ֆրանսական արժանապատուութեան ձեւերէն մէկն է, իսկ խաղաղութեան կազմակերպութիւնը ֆրանսական ապահովութեան պայմաններէն մէկը։ Ահա թէ ինչու ան որ եւ է ատեն չի յուսահատիր խաղաղութենէն, եւ որ եւ է ատեն - ըլլայ իսկ Գերմանիոյ երկամեայ զինուորութեան հաստատման յաջորդ օրը— չուզեր խուսափիլ խօսակցութիւններէ որոնք տնտեսական, ելմտական թէ քաղաքական գետնի վրայ կրնան դիւրացնել եւրոպական հարցերու ընդհանուր կարգադրութիւն մը»։

Ուրեմն, հակառակ համայնավար կուսակցութեան բողոքին, հացկերոյթը տեղի ունեցաւ չորեքշաբթի օր, Պանք տը Ֆրանսի մէջ, մասնակցութեամբ Պ. Լէոն Պլումի, ինչպէս եւ ելմտական, առեւտրական, ազգ. տնտեսութեան նախարարներուն եւ ուրիշ երեւելիներու։ Նոյն իրիկունը հացկերոյթ մըն ալ գերմանական դեսպանատունը սարքեց։

Թէ Փարիզի եւ թէ ուրիշ մայրաքաղաքներու թերթերը մեծ կարեւորութիւն կուտան կատարուած բանակցութեանց։ Կարծողներ կան թէ նոյն իսկ Ֆրանքօ-խորհրդային դաշնագիրը խնդրոյ առարկայ է եւ թէ Տոքթ. Շախթ շատ աւելի փափուկ պաշտօն մը ստացած է քան կը կարծուի։ Ան յաջող գործեր կատարեց Կեդր. Եւրոպայի մէջ եւ հիմա կ'ուզէ սակարկել Ֆրանսայի հետ, հրապուրիչ առաջարկներ ներկայացնելով։

Այս առթիւ թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիա հետզհետէ կ'ամրապնդէ իր զինուորական կապերը Ճափոնի հետ։ Երկու երկիրներու զինուորական ներկայացուցիչները բանակցութիւններ կը կատարէին ատենէ մը ի վեր եւ արդիւնքը բարեյաջող կը համարուի։ Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց իրազեկներ կը պնդեն թէ զինուորական դաշինք մը կնքուած է, սերտ գործակցութեան համար

ԱՆԳԼԻԵՒԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԵՑԱՒ

Անգլիական զօրքը Սուէզ պիտի քաշուի

Օգոստ. 26ին Լոնտոնի մէջ ստորագրուեցաւ անգլիեւեգիպտական դաշնագիրը, նոր շրջան մը բանալով երկու երկիրներուն յարաբերութեանց միջեւ։ Անգլիոյ ներկայացուցիչներն էին արտաքին նախարար Պ. Իտըն, լորտ Հըլիֆաքս, նախկին վարչապետ Մաքտոնըլտ եւ Եգիպտոսի բրիտանական մարզպանը՝ Սըր Մայլզ Լէմփսըն։ Եգիպտոսի 13 պատուիրակները, իրենց գլուխն ունենալով վարչապետ Նահաս փաշան, ստորագրեցին դաշնագիրը։ Այս առթիւ խօսուած ճառերը ձայնասփիւռով կը լսուէին Եգիպտոսի մէջ։ Անգլիոյ կողմէ ճառ մը խօսեցաւ Պ. Իտըն, ուրախութիւն յայտնելով որ նոր շրջան մը կը բացուի։ Այս ճառը Ֆրանսերէնի թարգմանուեցաւ, որպէսզի Եգիպտոսի բոլոր պատուիրակներն ալ հասկնան։ Եգիպտոսի կողմէ խօսեցաւ Նահաս փաշա, շեշտելով թէ դաշնագիրը կրնայ համարուիլ իբրեւ խորհրդանշան մը, որուն շնորհիւ Անգլիա եւ Եգիպտոս աշխարհի առջեւ կ'երեւան իբրեւ բարեկամ եւ հաւասար երկիրներ, միացած՝ ազատ գործակցութեամբ եւ անկեղծ զինակցութեամբ։ «Իր անունը դնելով այս պատմական դաշնագրին տակ, Եգիպտոս, որբանը փառաւոր եւ վաղեմի քաղաքակրթութեան մը, իր ձեռքը կը դնէ մեծ եւ ազատ Անգլիոյ ձեռքին մէջ, այսպէս նոր շրջան մը բանալով Արեւելքի եւ Արեւմուտքի յարաբերութեանց մէջ»։

Յետոյ սկսաւ ստորագրութեան արարողութիւնը։ Դաշնագրին երկու բնագիրները, մէկը Ֆրանսերէն, միւսը անգլիերէն, նախ ներկայացուեցան Նահաս փաշայի, որ մերժելով Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան գրիչը, ինքնահոս մը բացաւ եւ ստորագրեց։ Այս գրիչը ձեռքէ ձեռք անցաւ Եգիպտոսի պատուիրակներուն մէջ։ Ապա Նահաս փաշա իր գրիչը հրամցուց Պ. Իտընի որ ստորագրեց եւ յետոյ յանձնեց Մաքտոնըլտի։ Երկու բնագիրները ստորագրուելէ վերջ, Պ. Իտըն եւ Նահաս փաշա երկու նամակներ ստորագրեցին, որ փոխանակուած են երկու կառավարութեանց միջեւ եւ Նահաս փաշա խնամքով պահեց ոսկի գրիչը, իբրեւ պատմական յիշատակ մը։

Դաշնագրին ստորագրումը ողջունուեցաւ թնդանօթի 21 հարուածներով։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻՐՔԷՆ ՆՈՐՍ

ԲԵՐԻԱՅԻ «ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ» ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԱՍԻՆ

Զինովիեւ - Սմիրնով խմբակին դատավարութիւնը պատմութեան ամէնէն անըմբռնելի երեւոյթներէն մէկը պիտի մնայ. Մարդիկ որ տասնեակ տարիներու յեղափոխական կեանք ունին իրենց ետին եւ աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին տէր ու տնօրէնն են եղած, մարդիկ, որ համաշխարհային չափանիշով ծրագիրներ կ'որոճային ու յեղափոխական գործերու կը ձեռնարկէին, մարդիկ, որ բազմաթիւ ժողովուրդներու ճակատագրին հետ են խաղցած ու աշխարհակալ պետութիւններու անհաւասարամիտ հանդիսացած — այսօր այնպիսի վիճակի մը մատնուած են որ մարդկային միտքը այլ եւս անկարող է ըմբռնելու: Ամէնէն հանճարեղ հոգեբանն իսկ ապշահար պիտի քարանայ Մոսկուայի դատական հանդէսին առջեւ: Իրօք որ շատ մութ է եղեր մարդկային հոգին ...

Բերիան ճիգ չի խնայեր ապացուցանելու համար, թէ Անդրկովկասի հանրապետութեան մէջ երեւան հանուած բոլոր ընդդիմադիր համայնավարները կը հանդիսանային Թրոցկիական - զինովիեւական ահաբեկչական կեդրոնի գործակալները Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ազրբէջանի մէջ: Թրոցքի - Զինովիեւ - Քամենեւ խմբակը Ստալինեան ղեկավարութեան դէմ մղած իր պայքարի ընթացքին ջանացած է օգտագործել Խ. Միութեան ծայրամասերու ազգային - անջատական շարժումները եւ գործակցութեան հրաւիրած ընդդիմադիր տարրերը: Ազգային հանրապետութեանց անջատական տարրերն ալ իրենց կարգին առիթը չեն փախցուցած ազգայնական ծրագիրները իրականացնելու դիտումով օգտագործել Ռուսաստանի ներքին կուսակցական պայքարները. Ցատկապէս այդ երեւոյթը ուշքի կը զարնէ Անդրկովկասի մէջ:

«Անդրկովկասը — կ'ըսէ Բերիա — օժտուած է շարք մը առանձնայատկութիւններով, որոնք կը տարբերեն զայն Խ. Միութեան շատ ուրիշ շրջաններէ եւ հանրապետութիւններէ: Անցեալին մէջ Անդրկովկասի մէջ զօրաւոր են եղած մենշեւիկներու, Դաշնակներու եւ Մուսաւաթականներու հակախորհրդային կուսակցութիւնները: Խորհ. իշխանութեան սկզբնական տարիներուն Անդրկովկասի հանրապետութեանց մէջ զօրաւոր էր ազգային ոգին, ազգային անջատական խմբաւորումները կուսակցական կազմակերպութեանց ներսը: Այդ առանձնայատկութիւնները կը նշմարուին նմանապէս տնտեսական եւ ազգային բարդ կեանքին մէջ, ինչ որ աւելորդ դժուարութիւններ կը ստեղծէ ընկերվարական շինարարութեան համար Կուսակցութեան եւ խորհ. իշխանութեան դէմ մղուած պայքարի ընթացքին թշնամին բազմաթիւ անգամներ փորձած է օգտագործել Անդրկովկասի համայնավարներու այդ դժուարին եւ խիստ յատուկ պայմաններու մէջ տարած աշխատանքը: Եւ պատահական երեւոյթ չէ բնաւ, որ Թրոցքի - զինովիեւական հակայեղափոխական տարրերը իրենց միասնաբար եւ ահաբեկչական գործունէութիւնը ծաւալելու համար, կը կրեն Անդրկովկասի հանրապետութեանց աշխատաւոր ժողովուրդներու «ազգային իղձերուն արտայայտիչի դիմակ».

Համաձայն Բերիայի, համայնավար «հակայեղափոխական» խմբակներ բոյն են դրած Երեւանի, Թիֆլիսի, Բագուի, Գաթումի, Գանձակի եւ Լէնինականի մէջ: Այդ խմբակները «իրենց առաջադրած նպատակներով ու գործելակերպով ոչ միայն նոյնացած էին Անդրկովկասեան հանրապետութիւններէն դուրս շպրտուած հակայեղափոխական մենշեւիկներու, Դաշնակներու եւ Մուսաւաթականներու եւ անոնց գաղտնի գործակալներու հետ, այլ եւ կը հանդիսանային անոնց կազմակերպիչ ուժը՝ գլխաւորելով պայքարն ընդդէմ ընկերվարութեան յաղթանակներու Անդրկովկասի հանրապետութեանց մէջ».

Այս ընդհանուր ամբաստանութիւններէն վերջ, Բերիան կանգ կ'առնէ իւրաքանչիւր հանրապետութեան վրայ զատ - զատ:

Վրաստանի ընդդիմադիրները (Թումանով, Ակիրտաւա, Ջիխլաձէ, Ջիգաչվիլի, Կազարով, Անանին, Մուգրիս, Վարնագով, Բերցենչվիլի, Օրոլենսկի, Խախանով, Մարչանիա, Կանտելակի, Գավրիանի եւ ուրիշներ) բոլորն ալ «յայտնի են իբրեւ նախկին ազգային - անջատականներ», որոնք Անդրկովկասի Դաշնակցութեան կազմութեան առեն ուժգնօրէն պայքարեցան յանուն խորհ. Վրաստանի անկախութեան: Բոլոր երեւոյթները ցոյց կուտան, որ վրացի համայնավարները մինչեւ վերջն ալ իրենց պայքարը չէին դադրեցուցած: Այդ մասին կարեւոր մերկացումներ ըրաւ յայտնի Թրոցկիական Տէր Վահանեան, Մոսկուայի դատավարութեան առեն յայտարարելով, թէ «իրենք 1932ին կապ են հաստատած վրացի անջատականներու հետ, որոնք ահաբեկման կողմնակիցներ էին» («Պրաւտա», 22 օգոստ.): Կասկած չկայ, որ Վրաստանի վերջին ընդդիմադիր շարժումը ազգային ատաղձ ունեցած եւ վրացի անջատականները փորձած են ամէն միջոց գործադրել իրենց երկրին անկախութիւնը ձեռք բերելու: Ինքը Բերիան կը վկայէ, որ «այդ մարդիկ Անդրկովկասի դաշնակցութեան վերացումը կը համարէին իրենց նախկին տեսակէտներու յաղթանակ»:

Տարբեր գոյն է առած ընդդիմադիր շարժումը Բագուի մէջ: Այդ շրջանի «հակայեղափոխականները» չէին բացառութեամբ ոչ - Ազրբէջանցիներ են (Բաղդասարով, Կրիլով, Կուզմին, Մոկչինով, Զեմնիչեւ, Լեւոգին, Ապալկով, Փակին, Կազառաեւ, Կովալեւ, Բուկալենկօ, Դեմին, Դուրնով, Բայրամով, Բարայեւ եւ ուրիշներ): Պայքարող խմբակին այլազգի կազմը պէտք է բացատրել Բագուի խիստ յատուկ պայմաններով: Խորհրդային շրջանի մայրաքաղաքն ըլլալով Բագուն ունի տասնեակ հազարաւոր բանուորութիւն, որուն ստուար մասը ոչ - Ազրբէջանցիներ են: Եւ որովհետեւ Բագուի ընդդիմադիրները զուտ բանուորական խնդիրներով կը զբաղէին, բնական է որ շարժման գլուխ անցնէին աչքի զարնող անձեր, որոնք մեծ մասով այլազգիներ են: Ինքը Բերիան կը խոստովանի, որ Բագուի հակայեղափոխականները «բանուորները կը հրաւիրէին գործադուլի»

Երկու շաբաթ առաջ ընդդիմադիր շարժումին նուիրած յօդուածիս մէջ («Յ.», օգոստ. 15) այն տեսակէտն էի յայտնած, թէ համայնավարներու «ահաբեկչական» խուճապահար աղմուկի նպատակներէն մէկն ալ այն է, որ այդ ընդհանուր վայնասունի մէջ խեղդուին դրամի տիրապետութիւնը վերահաստատելէ վերջ յառաջ եկած բանուորական դժգոհութիւնները: Այլապէս ոչ մէկ Թրոցկիական կամ զինովիեւական չէր համարձակեր կուշտ եւ գոհ բանուորը «գործադուլի հրաւիրել»: Ծիծաղելին այն է, որ համայնավարները կ'արգիլեն բանուորական որ եւ է գործադուլ եւ անոր կազմակերպիչները կ'ուզեն «մոխիրի վերածել» ճիշդ այն առեն, երբ հրատարակուած է նոր սահմանադրութեան նախագիծը, որ կը համարուի «աշխարհիս ամէնէն ռամկավար եւ կատարեալ» սահմանադրութիւնը

Հայաստանի ընդդիմադիր համայնավարներէն շատ անուններ չի յիշատակեր Բերիան: Ընդամէնը երեք հոգիի անուն կուտայ՝ Խանջեան, Ստեփանեան եւ Գալոյեան: Սակայն, եթէ Անդրկովկասի կարմիր փոխարքան Ազրբէջանցի եւ վրացի հակայեղափոխական համայնավարներու մասին ընդհանուր ակնարկներով կը խօսի, հայ համայնավարները մեղադրելու համար «կոնկրէտ» յանցանքներ կը մատնանշէ: Իր հակահայ զգացումները չկրնար զսպել, երբ խօսքը կը վերաբերի Հայերուն կամ Հայաստանին: Այն ածականները, որ Բերիան կը գործածէ հայ ամբաստանեալներու մասին («արիկայ», «ատոր արարած», եւն), երբեք չի կցեր վրացի կամ ազրբէջանցի համայնավարներու անուններուն: Վրացին «նախկին» ազգային - անջատական է, Ազրբէջանցին՝ «հակայեղափոխական - ահաբեկիչ», իսկ Հայը «արիկայ եւ ատոր արարած»: Իր յօդուածին առանցքը կը կազմէ հայ հակայեղափոխութիւնը: Բերիան զատ - զատ կանգ կ'առնէ Խանջեանի, Ստեփանեանի եւ Գալոյեանի «հակայեղափոխական» գործունէութեան վրայ:

Ստեփանեանի մասին Բերիան հետեւեալը կը գրէ.

— «Երեւանի մէջ յայտնաբերուած է Ստեփանեանի Թրոցկիական - ազգայնական հակայեղափոխական խմբակը: Յայտնի եղաւ, որ այդ արիկան եւ ատոր արարածը, դեռ Մոսկուա ուսանած առեն, ապա վերջին չորս հինգ տարիները Հայաստանի կրթական գործավար ըլլալով (սուտ է. Ստեփանեանը գործավար է եղած բանի մը ամիս միայն. Ա. Ա.), յետոյ իբրեւ մարքս - լէնինեան ինստիտուտի տնօրէն, — այդ ամբողջ շրջանին կատարած է Թրոցկիական - ազգայնական հակայեղափոխական աշխատանք՝ հակայեղափոխական խմբակներ կազմակերպելով եւ կուսակցութեան ղեկավարութեան ու Խ. Միութեան կառավարութեան դէմ ահաբեկում քարոզելով: Ստեփանեանը իր մերկապարանոց հակայեղափոխական տրամադրութիւնները կը սնուցանէր ազգայնական գաղչահոտութեամբ»

Գալոյեանի մասին

— «Հայաստանի կուսակցական յանձնախումբի նախկին քարտուղար Գալոյեանը — այդ արիկան եւ դիմակաւորը — ուղակի կը գործակցէր հակայեղափոխական Թրոցկիականներուն եւ զինովիեւականներուն:

«Կուսակցութենէն ծածկած է իր 1927ին Թրոցկիական ըլլալը, հովանաւորած է Թրոցկիականները եւ գործակցած է Ստեփանեանի հակայեղափոխական - ահաբեկչական խմբակին: Հակառակ Ստեփանեանի հակայեղափոխական, Թրոցկիական եւ ազգայնական արտայայտութիւններու մասին անհատ կուսակցականներու կողմէ եղած նախազգուշացումներուն, — Գալոյեանը ոչ միայն Ստեփանեանի խմբակը մերկացնելու միջոցներ ձեռք չէ առած, այլ ընդհակառակն պաշտպանած է կուսակցական այն ընկերը որ վար առած էր Ստեփանեանի դիմակը: Գալոյեան իր տունին մէջ հիւրընկալած է Ստեփանեանը անձամբ ունկնդրելով անոր հակայեղափոխական դաշնակցական «դատողութիւնները»:

«Շրջանային եւ քաղաքային կոմիտէներու կողմէ երեւան հանուած հակայեղափոխական Թրոցկիականները Գալոյեան վերընդունած է կուսակցութեան մէջ. Գալոյեան կը հովանաւորէր զանոնք, իսկ կուսակցական յանձնախումբի միւս անդամները ականջները կախ (կ'ուզէ ըսել էշերու նման: Ա. Ա.) կը վաւերացնէին Գալոյեանի քշած որոշումները»:

Խանջեանի մասին.

— «Թրոցկիականներու, զինովիեւականներու եւ ուրիշ հակայեղափոխականներու հանդէպ արթնութիւնը կորսնցնելու եւ անոնց գործակցելու տեսակէտէն յատկապէս հրահանգիչ են այն փաստերը, որ կը վերաբերին Հայաստանի Կոմկուսի Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար Խանջեանին եւ Հայաստանի կուսակցական յանձնախումբի (Կուսգոլեկիա) նախկին քարտուղար Գալոյեանին:

«Ինչպէս յայտնի դարձաւ, Հայաստանի Կոմկուսի Կեդր. Կոմիտէի նախկին քարտուղար Խանջեան, դեռ 1934 — 5ին, տեղեկատուութիւն ունենալով Ստեփանեանի եւ անոր խմբակի հակայեղափոխական, ահաբեկչական եւ քայքայիչ գործունէութեան մասին, այդ խմբակը մերկացնելու համար միջոցներու չէ դիմած:

«Երբ դեռ 1934ին կուսակցական յանձնախումբը քննած է Ստեփանեանի հակայեղափոխական գործունէութեան վերաբերեալ նիւթերը եւ անպարտ է հռչակած զայն, դադրելով եւ ծածկելով գործը, — Խանջեան կոծկելով կուսակց. յանձնախումբի յանցագործ արարքները՝ վաւերացուցած է այդ որոշումը

«Խանջեան իր մահէն առաջ գրած նամակի մը մէջ կը խոստովանի թէ «կուսակցական յանձնախումբի մէջ Ստեփանեանի գործին քննութեան առեն իմ կողմէ թոյլատրուած է կուսակցական ղեկավարի մը համար աններելի սխալ»:

«Ստեփանեանի հակայեղափոխական - Թրոցկիական գործին քննութիւնը, վերջերս Հայաստանի մէջ հակայեղափոխական Թրոցկիական եւ ազգայնական տարրերու մերկացումը ցոյց կուտան որ Խանջեան, «անարգ սխալ» թոյլատրած է ոչ միայն Ստեփանեանի խմբակի գործին մէջ, այլեւ կորսնցնելով իւրաքանչիւր համայնավարին, առաւել եւս կուսակցական կազմակերպութեան մը ղեկավարին անհրաժեշտ արթնութիւնը, հովանաւորած է հակայեղափոխական ազգայնական տրամադրութիւնները, թոյլ պայքար է մղած Թրոցկիական, Դաշնակցական եւ ուրիշ հակայեղափոխական տարրերու դէմ եւ առաւ իսկ օժանդակած է անոնց հակախորհրդային գործունէութեան».

Մնացած մասը կը վերաբերի «հայ հակայեղափոխական քաղքենի - ազգայնական «ռամկավար» կուսակցութեան ականաւոր գործիչ Զօպանեանի» Խանջեանին ուղղած նամակներուն, որ արդէն յայտնի է մեր ընթերցողներուն («Յառաջ», Օգոստոս 22):

Շնորհակալութիւն յայտնելով Պ. Բերիային, որ գոնէ մնացած մարդու մը հասցէին չի գործածեր «արիկայ եւ ատոր արարած» որակումները, անցնինք բուն խնդրին:

ԱՇՈՏ ԱՐՏՐՈՒՆԻ

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ

ՊԱՏՐԱՆՔՆԵՐ ԵՒ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Դ. ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՍ)

Զօրմիսեան կրնա՞յ ժխտել այն իրողութիւնը թէ գաղթահայ այս տասնամեայ ճակատումը Երեւանէն կը կառավարուի:

Իսկ Երեւանը ունի մէկ որոշ նպատակ, — նիւթեղէն եւ բարոյական հայրենիքները (երկիր ու արտասահման) արմատապէս զերծ կացուցանել Դաշնակցութեան ազդեցութենէն. ժխտել իր այս ձգտումը, կը նշանակէ կամ բարեմիտ ըլլալ, եւ կամ բարեմիտ ձեւանալ:

Ու Երեւանը ճիշդ տեղին կը փորձէ իջեցնել հարուածը: Տեղին, որովհետեւ, մեր իրականութեան մէջ, այսօր, ալ ճակատը Դաշնակցութիւնն է՝ անկախութեան նշանաբանով ու եռագոյն խորհրդանշանով: Աւելին, Զօրմիսեան զուր կը մտատանջուի «պահպանողական» ծի որակումի մասին: Հայ իրականութեան մէջ Դաշնակցութիւնը, այսօր, միակ ճշմարիտ պահպանողականութիւնն է զոր կը կատարէ: Պահպանողականութիւն մը, սակայն, որ մեր լեզուի ընթացիկ իմաստը չունի եւ որ բառին եւրոպական մեկնաբանութիւնը պէտք է տալ. պահպանող

Կը հարցնեմ, ուրեմն, — ի՞նչ է որ կը ձգտինք կատարել այժմ: Պահպանել, չէ՞, ինչ որ ժառանգուած է մեզի, — լեզու, մշակոյթ. Ֆիզիքական գոյութիւն, բարք, աւանդութիւններ եւ հայրենիք: Պահպանել եւ բարուքով եւ մշակոյթով, — ըստ պայմաններուն ու կարելիութիւններուն:

Չգիտեմ՝ հա՞րկ է, — տակաւին, — բնորոշել եւ Երեւանի ձգտումը՝ մեր այս ձգտումին դէմ:

Այս ճակատագրական պայքարին մէջ մե՞նք կը յաղթենք թէ Երեւանը, — ցոյց պիտի տայ ապագան:

Առ այժմ պարզ ու յստակ պէտք է ըլլայ մեզի համար, թէ «խորհրդային» ու «անկախը» պիտի շարունակեն բախիլ — երկրի մէջ թէ արտասահման — նոյնիսկ հակառակ մեր կամքին.

Ու քանի կայ այդ պայքարը, ցընորք է խորհիլ ու աւելորդ ժամանց՝ մանաւանդ գրել թէ՝ հնարաւոր է ու դիւրին կազմել նաեւ հայ ժողովրդական ճակատ մը:

Նոյնքան մակերեսային դատումի արդիւնք է այն մտածողութիւնը թէ՝ «Հայրենիքի օգնութիւն եւ գաղութներու պահպանումը դուրս քաղաքական հանգամանք չունին»:

«Չունի՞ն», թէ պէտք չէ ունենան:

Վերջինը, անշուշտ:

Բայց, անոնց տրուած է այդ բնոյթը: Այս բացայայտ իրողութիւնը եւս հարկ է բնորոշել նոյնիսկ 1936ին: Ու այն ալ՝ «Յառա՞ջ»ի մէջ .... Կը հարցնեմ ձեզի, Զօրմիսեան, — դուք հայրենիքի օգնելու տենչանք ունի՞ք թէ ոչ: Ֆրանսայի մէջ կա՞ն ձեզի նման բազմաթիւ մտաւորականներ: Այո՞: Նուիրումի պատրաստակամութիւն զանգուա՞ծ: Կայ, չէ՞: Ուզա՞ծ էք ձեր հնարաւոր մասնակցութիւնը բերել այդ օգնութեան, — ի հարկէ: Կրցա՞ծ էք, — ոչ: Ինչո՞ւ: Ո՞վ արգելք է եղած կամ կանխորոշ կերպով փակած է ամէն կարելիութիւն

Երեւանը, այնպէս չէ՞:

Ուրեմն, կրկին նոյն հարցումը, — Երեւանը ինչո՞ւ դրած է այդ արգելքը: Զինադադարէն Հայրենիքի Օգնութեան Մարմնի կեդր. վարչութեան անդամներն էի: Երբ մարմինը խառն կազմ ունէր: Մենք մեր գործը նոյնքան խանդավառօրէն շարունակեցինք՝ Հայաստանի խորհրդայնացումէն ու նոյնիսկ Դաշնակցական մտաւորականութեան բանտարկումէն ու հալածումէն վերջ: Ու երբ Յովհ. Թումանեան ու Թաղիադեան Պոլիս եկան, յանուն Նորակազմ Հօկի, ու լսեցին մեր զեկուցումը, «Հայոց բանաստեղծը» հիացած բացականչեց.

— Ախր, մենք զուր յոգնութիւն ենք յանձն առել մինչեւ Պոլիս գալու. դուք էստեղ մեզանից լաւ էք աշխատում հայրենիքի օգնութեան համար

(ԽՄԲ. — Թումանեան նոյն յայտարարութիւնը ըրած է նաեւ մեր խմբագրին, երկար տեսակցութեան մը ընթացքին):

Դժբախտաբար անիմաստ լաւատեսութիւն մը սկսած է դառնալ նաեւ միայն տեղական խնդիրներու մասին հասկացողութեան գալու յոյսը կամ ցանկութիւնը:

Ամէնքի մէջ, վերջերս, եղաւ փորձ մը: Ոչ մէկ տարակոյս, որ մեր ընկերները ամէն զիջողութիւն ըրին:

Տեղեա՞կ էք արդիւնքին:

Բայց դուք գիտէք նաեւ Դաշնակցութեան եւ Ռամկավարներու միջեւ կատարուած բանակցութիւնները եւ անփառունակ ելքը:

Երբ այս է իրականութիւնը, առաջ մարդանք է, ըստ իս, յեղյեղել ճակատի մը յանկերգը: Մեր զանգուածները պէտք ունին կարելիութիւններ լսելու: Բայց մանաւանդ լսելու բաներ, որոնք զիրենք չեն շեղեցներ իրականութիւններն ու կողմերու ձգտումները յստակ տեսնելու հնարաւորութենէն:

Այդ շեղումին չէ՞ տանիր Զօրմիսեանի այն պարզերութիւնը թէ, — «Հայրենիքի օգնութիւնը եւ ներգաղթը քաղաքական խնդիր չեն, ոռնով չափագրուած են ինչպէս Դաշնակցականը, նոյնպէս համայնավարը, ռամկավարը եւ չէզոքը: Այս կազմակերպութիւնները անիմաստ կը դառնան առանց հայրենիքի. Ի՞նչ բանի համար պիտի աշխատի Դաշնակցականը կամ ուրիշ կուսակցութեան պատկանող մը, եթէ հայրենիք չըլլայ. Ինչպէս պիտի կրնայ իր ծրագ-

ՄԵՂՐ ԿԵՐԷՔ

ՀԱՑ - ԲՈՅԺ կը փակէ իր երկրորդ տարեշրջանը ալ Սեպտեմբերի թիւով, որ լոյս կը տեսնէ այս շաբթու: Այդ թիւէն կ'արտատպենք այս յօդուածը —

Պատմութեան չափ հին է մեղրին գործածութիւնը:

Քաղդեացւոց երկրին մէջ, հաց ու պանիր ուտելու մեր գիւղական սովորութեան նման՝ ամէն օր մեղրով հաց կ'ուտէին Իսրայելացիները. եւ այնքան առատ էր որ, եթէ հաւատք ընծայենք Աստուածաշունչին, «մեղր կը հոսէր գետնէն ու ժայռերէն» (Ա. ԹԱԳ. Գլ. ԺԴ. 25 եւ ՍԱՂՄ. Գլ. ՁԱ. 16), նոյնիսկ մեղուները մեղր կը կազմէին սատկած առիւծներուն երախին մէջ (ԴԱՏ. Գլ. ԺԴ. 8):

Առատ էր մեղրը, նաեւ, Հայաստան ծաղկալից եւ գեղածիծաղ աշխարհին եւ հարեւան երկիրներուն մէջ: Քսենոփոն կը պատմէ թէ, Նահանջ Բիւրուցի ժամանակ, երբ հայկական լեռներէն կ'իջնէր դէպի Սեւ Ծով, իր զինուորները մեծ քանակութեամբ մեղր գտան ու կերան, — եւ ահա ամբողջ բանակը թունաւորուեցաւ, բոլորը սկսան պառանցել, փսխել, անկարող ոտքի վրայ կանգնելու՝ փորհարութեան պատճառով, «անոնք որ քիչ կերած էին, գինովի պէս էին, իսկ անոնք որ շատ կերած էին, դիւահարի կամ մահամերձի կը նմանէին »(*): Բարեբախտաբար ոչ ոք մեռաւ: (Թունաւորման պատճառին մասին կը խօսինք իր կարգին):

Անմահական սնունդ կը համարուէր, մեղրը, Ելլադայի մէջ եւս:

(*) ANABASE, Xénophon, Trad. M. Feuillet, Edit.— Bélin Frères, 1894, Գիրք Դ. Գլ. Ը:

Յունական դիցաբանութիւնը կ'աւանդէ թէ աստուածները շատ կը սիրէին մեղրը: Դիցուհին Հերէոս ողիմպեան աստուածահօր կը մատուցանէր նեկտար, այլ մանաւանդ ամբրոսիա, մեղրանման ծաղկահիւթ մը, բայց եօթն անգամ աւելի քաղցր քան մեղրը: Հելլէն հեղինակները շատ կը գովաբանեն, մասնաւորաբար, Հիմէտոսա լերան մեղրը, որուն համը, կ'ըսեն, ծանօթ է նոյնիսկ անմահ աստուածներուն: Պիւթագորաս չի մոռնար, սակայն, յանձնարարել նաեւ մահկանացուներուն, մանաւանդ ծերերուն՝ մեղր ուտել, աւելցնե՞մ՝ կաթով:

Կարելի՞ է մոռնալ, ինչպէ՛ս, աննման Վիրգիլիոսը, մի՛ա՛կը որ գիտէ գնահատել մեղրը եւ բանաստեղծելով անուանել զայն՝ «երկնային ցօղ»(*) եւ «աստուածային նուէր» (ՄՇԱԿԱԿԱՆՔ, Գլ. Դ.):

Գոթական աւանդութիւն մը կը յանձնարարէ նորապսակ ամոլին, ամուսնութեան առաջին 30 օրերուն, սնանիլ միայն ու միայն մեղրով, այն հաւատքով թէ մեղրակերութիւնը կը պարտադրէ յարգանք ի մաւին Եհովայի առաջին պատուիրանքին: Թերեւս ալ այս աւանդութենէն կը ծագի «մեղրալուսին» բացատրութիւնը, զոր կը գործածեն [illegible] ամէն ժողովուրդի մէջ:

Եւ ահա մեր ժողովրդական երգերը, — հայ գովական աղջիկներն են, որ իրենց սիրականին կը մատուցանեն.

Սարի բըբըջուկ բազա,
Մեղր ու շաքար քեզ մազա ...

(*) Մեր տեսածներէն Բագրատունին, իր թարգմանութեան մէջ. բառացի փոխադրութեամբ մը, կը գրէ «օդային մեղր», մինչ փրանսական թարգմանութիւնը, աւելի ազատ (Էմիլ Փէլսոնօ), կը նախընտրէ ըսել «երկնային ցօղ»: Բագրատունին կ'աւելցնէ սակայն — «Վառեցի բառ կարծեաց եղեալ ի ցօղոյ օդոյ եւ երկնից զծաղկամբք եւ փոքրիւմք իջելոյ յօրինեն մեղուք զմեղրն»:

X

Այստեղ, շուկաներուն մէջ կը ծախուի երկու տեսակ մեղր. — Շաքարամեղր (miel à sucre), եւ ծաղկամեղր: Կայ նաեւ խարդախ մեղր մը: Առաջին երկուքը կը պատրաստուին մեղուներու կողմէ, երրորդը՝ արհեստական եղանակով: Բայց միայն ծաղկամեղրն է արժէքաւորը եւ սննդականը: Արհեստական մեղր պատրաստելու համար՝ կ'առնեն թանձր շաքարաջուր, վրան կը կաթեցնեն քանի մը կաթիլ քացախ կամ լիմոնի ջուր, յետոյ կը տաքցնեն, — ահա ձեզի մեղր: Շաքարամեղրն ալ կը պատրաստուի՝ մեղուներուն տալով, իբրեւ սնունդ, շաքարաջուր:

Խարդախ մեղրեր կը պատրաստուին նաեւ գետնախնձորի, նշայի, ալիւրի, գազի, խէժի, շաքարի զանազան բաղադրութիւններով, որոնք կը ծախուին իբրեւ մեղր արեւելեան երկիրներէ ներածուած:

25 Յուլիս 1921 թուակիր ֆրանսական օրէնքով արգիլուած է բոլոր այս պատրաստութիւնները ծախել իբրեւ անարատ մեղր: Վաճառորդները պարտաւոր են մեղրին ամաններուն վրայ գրել թէ ի՛նչ պատրաստութիւն է:

Անարատ մեղրը կը պատրաստուի, ինչպէս գիտէք, մեղուներու եւ ծաղիկներու դաշնակցութեամբ: Ահա թէ ինչո՛ւ մեղուներու եւ ծաղիկներու տեսակին, պատրաստութեան ժամանակին համաձայն՝ արտադրութիւնն ալ կը տարբերի գոյնով, անուշահոտութեամբ եւ համով: Նարպոնեան մեղրերը խնկունի ծաղկին (romarin) հոտն ունին, ճերմակ են եւ կոկիկ, իսկ նորմանտական մեղրերը՝ թանձր եւ գունեղ: Գրրթոնական մեղրերը թուխ են եւ քիչ մը կծու, իսկ փրովանսական մեղրերը՝ եղեգնի (լավանդա չիչէյի) հոտ ունին: Գորսիքայի մեղրերը տտտախ (շիմշիր) դառնութիւն մը կը մատնեն, մինչ ալպեան մեղրերը կը պահեն նըրբահոտ ծաղիկներու բոյրը:

Ընդհանրապէս, լաւագոյն մեղրը գունեղ է (ճերմակը նուազ յարգի է), քաղցր հոտ մը ունի, ոչ բշտուկած կ'ըլլայ, ոչ ալ դեղձանի

րած հայրենիքը ունենալ, եթէ ան զօրաւոր չըլլայ, ուժեղ չըլլայ »:

Զարմանալի բան: Զարմիսեան խօսուած էր հարցումներ դնել հոն ուր պէտք կար:

Իսկ հարցումով կը խօսի հոս, երբ որոշ ու ճշգրիտ հաստատումներ պէտք էր ընել:

Ինչո՞ւ չի ճշդեր թէ՝ իր կարծիքով ո՞րն է Դաշնակցականին ծրագրած եւ համայնավարին ծրագրած հայրենիքները: Այդ երկուքը կը տարբերի՞ն իրարմէ եւ կը լրացնեն: Ինչ բ՞նէ կերպով կ'ամբողջէ «զօրաւոր հայրենիքը», ու համայնավարը ի՞նչ կերպով: Ու այդ ըմբռնումները լրացուցի՞չ են իրարու թէ հակասական, իրար չէզոքացնող նոյնիսկ

Ու տարօրինակ չէ՞ որ գործնական հարցումի ձեւով կ'ըսէ թէ իրեն համար անհասկնալի է սակայն թէ ինչու համայնավարը այնքան Հայ պիտի չըլլայ, որքան փրանսացի համայնավարը՝ Ֆրանսացի.

Ո՞վ պիտի պատասխանէ այս հարցումին: Ու ո՞վ պիտի ըսէ մանաւանդ թէ՝ Հայ համայնավարը կրնայ Հայ ըլլալ այնքան որքան Դաշնակցականը: Բայց խնդիրը իր Հայ ըլլալէն կախում չունի, այլ իր այն պատրաստ բայց հաստատ համոզումէն թէ՝ Հայաստանի վարիչ համայնավարներն ալ ոչ միայն իրեն չափ ու Դաշնակցականէն աւելի Հայ են, այլ եւ հայօրէն կը գործեն:

Եզրափակենք, սակայն: Տեղական թէ ընդհանրական, զուտ գաղթային թէ համահայկական ոչ-քաղաքական խնդիրներուն ու նոյնիսկ քաղաքական հարցերու մասին Դաշնակցութիւնը պատրաստ է ամէն գործակցութեան: Ուժեղ հայրենիքի իր ծրագիրը՝ ուժերու գերագոյն ու համախումբ նուիրումովը կ'ըլլայ:

Բայց, իր այդ ցանկութեան հիմք հակագիր քաղաքականութիւն ունի Երեւանը: Հակադաշնակցական արտասահմանը ենթակայ է Երեւանին: Ճակատ, մեր իրականութեան մէջ, միայն մէկ կերպով ըմբռնած է Երեւանը, ընդդէմ Դաշնակցութեան... քանի որ, կը խորհի, Հայ կեանքին մէջ ան է.. Փաշալանը, հիթլէրականը կամ տը Լա Ռոքեանը:

Երեւանը դէմ է որ եւ է գործակցութեան Դաշնակցութեան հետ, որովհետեւ, այդ գործակցութիւնը, կը խորհի, կ'ուժեղացնէ Դաշնակցութիւնը եւ հակադաշնակցական դանդուածին մէջ կը մեղմացնէ, առ նուազն, դէպի Դաշնակցութիւնը սնեղծուած ատելութիւնը: Իսկ այդ ատելութեան նուազումը կը նշանակէ Դաշնակցութեան ուժեղացումը, ինչ որ, իր կարգին, ուժեղացումը կը նշանակէ անկախութեան գաղափարին:

Ու «խորհրդային ծը՝ հարուածելու համար «անկախութիւնը»՝ կը հարուածէ Դաշնակցութիւնը

Ու պիտի չարունակէ հարուածել, — ոչ մէկ պատրանք այդ մասին, — ինչպէս «անկախութիւնը», իր կարգին, կը հարուածէ «խորհրդայինը»՝ երկրի թէ արտասահմանի մէջ, հակառակ Ջեկային գոյութեան՝ մտնե- լով համայնավար Կ. Կ.ի եւ «վարչապետական» անձնակէն ներս, ինչպէս եւ արտասահմանի մէջ հակադաշնակցական մասսայականութեան ամէնէն տիպար ներկայացուցիչին՝ Վ. Մալխասեանին արտասանել չտալով,— նոյնիսկ խորհրդայնացման տարեդարձի հանդէսին — « խորհրդային »

բառը՝ «Հայաստան» բառին հետ (Վ. Մալխասեանը ենթագիտակցօրէն ըրած է այդ, ծուլալով ու բարձրացող ալիքին է, արտասահմանի մէջ, որ կը մտնէ մարդոց մէջ ու խօսիլ կու տայ: Այս ալ մեր քաղաքական յաղթանակն է՝ նոյնիսկ մեզ անիծողներու բերնին մէջ..):

Զանանինք ու մանաւանդ չանդրանը չանուցանենք անիրականալի դրոյթներով

Ըլլանք իրապաշտ ու, ակամայ թէեւ, հանդուրժենք հայ կեանքի այս դժբախտութեան: Բայց, չընկրկինք:

Քաղաքական պայքարը, եւ քաղցր է, եւ դառն:

ԿԱՐՕ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ

ԶՕՐ. ԱՐՇԱԿ ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆԻ ՄԱՀԸ

— . —

ՎԻԷՆՆԱ, 24 օգոստոս (Յառաջ) — Օգոստոս 18ին մեռաւ զօրավար Արշակ Կամսարական, որ մեծ համբաւ կը վայելէր ցարական բանակին մէջ:

Ծնած էր 1851ին Զուխա (Եղիսաբեթուպոլսոյ նահանգ): Իր հայրը, Մելիք Կարապետովիչ Կամսարական, զայն Լազարեան ճեմարանը կը դնէ, որուն աւարտումէն յետոյ, Արշակ զինուորական վարժարան կը մտնէ եւ 1873ին սպայ կ'ըլլայ: Նոյն տարին կը ծագի ռուս-թրքական պատերազմ մը, որուն կը մասնակցի նաեւ երիտասարդ սպան: Փլէվնայի նշանաւոր հակատին՝ Օսման փաշային կը հետեւի: Փլէվնայի երրորդ պաշարման միջոցին կը պատահի արկած մը, զոր ռուս նկարիչները անմահացուցին, կռուի թատրին մէկ վայրկեանին՝ ռուս զօրավար Սքոպելեւի ձին գնդահար կ'իյնայ, Արշակ Կամսարական իր սպիտակ նժոյգը վտանգուած զօրավարին կը տրամադրէ:

Ժամանակին մեծ դէպքերէն մին էր Գայլանեան լեռներու անցքը, զոր ռուս բանակը յաջողութեամբ գլուխ հանեց, Իմիտլի կիրճէն Փիփքա անցնելով եւ պատերազմին բախտը վճռելով: Արշակ Կամսարական հոն գադար չառաւ, այլ յառաջապահներուն գլուխն անցած՝ մինչեւ Զաթալճա խոյացաւ: Ցարը հայ զօրականին շնորհեց հետեւեալ շքանշանները.— Ս. Ստանիսլաւ, Գ. եւ Բ. կարգ, Ս. Աննա Գ. եւ Դ. կարգ, ռումանական Երկաթեայ Խաչին Վլատիմիր Դ. կարգ, որ շատ քիչերուն կը տրուէր:

Ծայրագոյն արեւելքի մէջ զինուորական կարեւոր պաշտօններ կատարելէ յետոյ, Արշակ 1896ին Փեթերպուրկ կը վերադառնայ եւ սպայակոյտին մէջ յատուկ ատրիճան կը ստանայ: Այնուհետեւ կ'ըլլայ յաջորդաբար Թիֆլիզի, Քիէվի զինուորական յանձնախումբի նախագահ, աւելի յետոյ գնդապետ եւ 1908ին զօրավար:

Արշակ Կամսարական ամուսնացած էր Գէորգ Ե. Կաթողիկոսի ազգական Զուրինեան (Զուրինով) ընտանիքի մէկ աղջկան հետ: Երիցագոյն որդին, Գէորգ Կամսարական, այժմ Վիէննա կը գտնուի եւ գերդաստանին պետն է:

Ընդհանուր պատերազմին՝ զօրավար Արշակ Վիէննա կը գտնուէր: Ռուս յեղափոխութեան պատճառով կորսնցուց իր հարստութիւնը: Սակայն Արմենակ պէյ Կամսարական (Եգիպտոս) իր աջակցութեամբ թեթեւցուց զօրավարին և անոր ընտանիքին ապրուստի դժուարութիւնները

Զօրավարին թաղումը պարզ շուքով տեղի ունեցաւ: Արարողութիւնը կատարեց գաղութիս քահանան, Տէր Եղիշէ Իսթիւճեան, ներկայութեամբ ռուս-օրթոտոքս եպիսկոպոսին, ռուս սպաներու եւ ռուսական խումբի անդամներուն, աւստրիական դահլիճին եւ նախկին զօրավարներու պատուիրակութեանց: Ներկայացուցիչներ զրկած էին Մխիթարեան Միաբանութիւնը (Հ. Ակինեան), հայ գաղութը (որ խոշոր ծաղկեպսակ մըն ալ դրած էր զօրավարին դագաղին վրայ) եւ Երիտ. Միութենական Միութիւնը:

ԱՐՓԻԱՐ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

— • —

ՄԱՐՍԷՅԼ Զարթ. Երիտ. Միութեան դաշտահանդէսը տեղի ունեցաւ Իգնոյեան եղբայրներու պարտէզին մէջ: Առաւօտ կանուխ շատ մը հայրենակիցներ իրենց ճաշով միասին հանդիսավայր փութացեր էին հովանաւոր ծառերու տակ: Երիտասարդներ, կիներ, մանուկներ, պահ մը հեռու քաղաքի ժխորէն հայրենի բնագաւառի վերյիշումները ապրելու տենչանքով հանդիսավայր լեցուած էին:

Ինը տարի է որ այս միութիւնը կ'աշխատի իր կարողութեան չափով օգտակար հանդիսանալ իրեններուն եւ հասարակութեան: Ունի երգչախումբ մը, «Արագած» անունով: Ղեկավարութեամբ սիրուած ջութակահար Գ. Ջէօրէքճեանի՝ երգչախումբը հակառակ իր կազմաւորման շրջանին մէջ ըլլալուն, բաւական յաջողութեամբ երգեց քանի մը կտորներ:

Հայրենակից Մելիտոսեան բացման խօսքին մէջ վեր հանեց երիտասարդական շարժումներու անհրաժեշտութիւնը: «Մեր ժողովուրդի նման տառապող ազգերէն աւելի, մենք հարկ կը զգանք երիտասարդական շարժման: Այս կարգի շարժումներ մեր ապագայ վերելքը կը դիւրացնեն եւ մեր գոյութիւնը կ'երկարեն օտար եւ անհրապոյր երկինքներու տակ »:

Բնագաւառի կեանքէն առնուած քանի մը հետաքրքրական խաղեր կատարեցին Գ. Գ. Փ. Աստուրեան, Հ. Աւետիսեան, Սամսոն Զթճեան, Լեւոն Ստեփանեան, եւ Օր. Փառանձեմ Գալոյեան:

Տեղի ունեցաւ վիճակախաղ մը արգիւական ձեւով, զոր պատրաստած էր հայրենակից Համբ. Աւետիսեան:

Երգ, արտասանութիւն եւ ֆանթէզիներ կատարեցին փոքրիկներ եւ երիտասարդներ: Իրիկունը ուշ ատեն պարպուեցաւ պարտէզը:

Հայրենակից

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

— • —

ՄԱՐՍԷՅԼ.— «Շահրիեան» սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Արէլեան թատերախումբին կողմէ կազմակերպուած ներկայացումը: Նորակազմ թատերախումբը աշխատանք զլացած չէր հանելի երեկոյթ մը սարքելու համար: Հակառակ բոլոր խոչընդոտներուն, թատերասէր բազմութիւն մը փութացած էր քաջալերելու համար թատերախումբը:

Սիրող երիտասարդներ, իրենց օրապահիկը ապահովելէ վերջ, կը ճգնին իրենց աշխատանքով օգտակար հանդիսանալ հասարակական կեանքին:

Ահա Արէլեան թատերախումբի կողմէ մը որ կը բաղկանայ այդ կարգի երիտասարդներէ, որոնք իրենց առաջին եւ յաջող խաղարկութիւնը կատարեցին անցեալ շաբաթ երեկոյ կոկիկ բազմութեան մը ներկայութեան: Դերակատարներէն Գ. Փիլիպպոս եւ Գ. Համբարձում յաջող խաղարկութիւն մը ունեցան, Օր. Փառանձեմ, 14 տարեկան, բաւական լաւ կատարեց իր դերը, ինչպէս եւ Գ. Լեւոն Ստեփանեան եւ Հացագործեան իբրեւ սիրողներ իրենց դերին կը գիտակցէին, Ընկ. Բիւզանդ իր դերը կատարեց ուշագրաւ յաջողութեամբ: Տեղի ունեցաւ վիճակախաղ մը որուն առարկաները ընկերներ եւ համակիրներ սիրով տրամադրած էին: Լիբանէն քաղաքս հասած ընկ. Յ. Թորոսեան արտասանեց ֆանթէզի մը կուշա ու կուռ խնդուք պատճառելով:

Ներկայացումը վերջացաւ զուարթ տրամադրութեամբ եւ ցանկութիւն յայտնուեցաւ որ այս կարգի ուրախ օփէրէթներ յաճախ կրկնուին:

Ցուշարար

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԴԵՄՔ ՄԸ ԱՆՀԵՏԱՑԱՒ

— . —

Աղջի օր մեռաւ Տիկին Ժիւլիէթ Ատամ, հարիւրամեայ գրագիտուհի մը, որ իր տանն աւագին դեր կատարած է Ֆրանսայի պատմութեան մէջ: Շքեղ սալոն մը ունէր երիտասարդ օրերուն եւ կը համարուէր 19րդ դարու Տիկին Սթալը: Իր հիւրերն էին սրուան երեւելիները.— գրագէտ, արուեստագէտ, երգահան, դիւանագէտ, քաղաքագէտ: Իր ամենամեծ բարեկամներէն մէկն էր Տիկ. Ժորժ Սան: Ինչ էր որ տաղարէզ քաշեց Փիէռ Լօթին եւ քաջալերեց Մոփասանը: Իր մտերիմներէն էին Վիքթոր Հիւկօ, Կամպէթթա, Տիւմա որդի, Փօլ Պուռժէ, Վակնէր, Պէրլիոզ, Թէն, եւայլն:

Տեսած էր 1848ի յեղափոխութիւնը, 1851ի պետական հարուածը եւ իր երկրին դէմ կատարուած երկու յարձակումները: Այս բոլորի մասին կը խօսէր ու կը գրէր կախարդական եղանակով մը: Ամուսինը ականաւոր հրապարակագիր մը եւ ծերակուտական մըն էր, էտմոն Ատամ, եւ Ժորժ Սանի հետ կը բնակէին, երբ, 1870ին, Ֆրանսա պատերազմ հրատարակեց Գերմանիոյ դէմ: Անմիջապէս Փարիզ վերադարձան, ուր իր ամուսինը ոստիկանութեան վերատեսուչ էր: Պաշարման ատեն Տիկին Ատամ մեծ նեղութիւններ կրեց: Սովխտուեցաւ յարդախառն հաց ուտել, եւ անգամ մըն ալ մասնակցիլ ճաշի մը որ կը բաղկանար Փարիզի կենդանաբանական պարտէզի մէկ փիղին միսէն: Իրեն համար անհանդուրժելի հարուած մը եղաւ Վերսայլի դաշնագիրը (1871), երբ Ֆրանսա կը ստորագրէր Գերմանիոյ նուաստացուցիչ պայմանները: Ամուսինը մեռաւ 1878ին եւ ինք անողոք եւ յարատեւ պայքար մը բացաւ Գերմանիոյ դէմ, գրգռելով Պիզմարքի ատելութիւնը: Վրէժը լուծեց 1919ին, երբ Քլէմանսօ մտանաւոր ինքնաշարժ մը ղրկելով, հրաւիրեց ներկայ ըլլալու Վերսայլի նոր դաշնագրին ստորագրութեան:

Պատերազմէն վերջն ալ կը շարունակէր երեւելի հիւրեր ընդունիլ իր բնակարանին մէջ, Փարիզէն 20 մղոն հեռու: Մինչեւ վերջը պահած էր իր մտային կարողութիւնները: Հազուադէպ պատիւ մըն ալ վայելեց — Փարիզի փողոցներէն մէկը իր անունով կոչուեցաւ ի կենդանութեան: Վեց շաբաթ մնացած էր հարիւր տարեկան ըլլալու:

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԵՐԹԸ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻՆՆ Է

— • —

Գուէնոս Այրէսի «Արմենիա»ն ներսեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ, Աղասի խանջեանի «անձնատպանութեան» առթիւ (4 օգոստոս).

— « Ինչ որ Դաշնակցութիւնը մինչեւ այսօր ըսած ու նախատեսած է, կ'իրականանայ աւելիով, դժբախտաբար: Եւ Դաշնակցութեան հակառակորդները իրողութիւնները յամառօրէն չտեսնելու կամ հերքելու ապարդիւն ճիգերէ եարք, առաւ կուզան որպաշարակով խոստովանելու, թէ Դաշնակցութեան տեսակէտը ճիշդ է, թէ իրենք սխալած են, եւ նոյնիսկ մահուան գինով կը քաւեն իրենց սխալները: Լաւ է ուշ, քան երբեք:

Սակայն տեսակէտի միութիւնը գործի մէկ մասն է միայն: Գաղափարի ընդհանուր ճակատին պէտք է յաջորդէ գործի ընդհանուր ճակատը: Զարկը մատնանշելը միայն բաւական չէ. անհրաժեշտ է չարիքը վերացնելու միջոցներն ալ խորհիլ եւ աշխատանք կատարել: Կասկած չկայ որ, Ա. Խանջեանի ինքնասպանութեան պիտի յաջորդեն զաղոզական միջոցներ Երեւանի համայնավարներու դէմ. Խորհրդային կարգերու տակ արդէն աւանդական սովորութիւն դարձած է, որ երբ տեղ մը «հակայեղափոխութեան բոյն » նկատուի, իսկոյն բռնի միջոցներ ձեռք կ'առնուին բոյնը քանդելու եւ յանցաւորները պատժելու համար: Նոյն ճակատագրին պիտի ենթարկուին բնականաբար Երեւանի նորածնունդ հակայեղափոխականները, որոնք այսուհետեւ հազիւ թէ կարողանան ծպտուն հանել Կեդրոնիսատին դէմ: Բայց արտասահմանի ազատ հանրային կարծիքը առկէ չպէտք է ընկճուի, այն ինչ որ կարելի չէ ըսել ու ընել հոն, պէտք է ըսուի ու գործուի հոս:

Եւ այստեղ է, որ երեւան պիտի գայ հօկ-ռամկավարական շրջանակներու անկեղծութիւնն ու հայրենասիրութիւնը:

Անոնք ըսած են ու կը պնդեն, թէ Հայաստանի ներկայ իշխանութիւնը ազգային իշխանութիւն մըն է, թէ արտասահմանի հայութեան եւ Հայաստանի միջեւ գոյութիւն ունի սերտ համագործակցութիւն, թէ գաղութահայութեան բոլոր ուժերը պէտք է համերաշխին օգնելու համար Հայաստանին: Ի՞նչ աւելի յարմար առիթ համերաշխին օգնելու համար Հայաստանին վերջինիս կեանքի այս ծանր օրերուն: Եթէ Հայաստանի իշխանութիւնը իրօք ազգային զգացումներ ու գաղափարներ ունի, արտասահմանի մէկ միլիոն հայութեան համակրանքն ու բարոյական աջակցութիւնը քաջալերանքի եւ օժանդակութեան կարեւոր ազդակներ պիտի ըլլան իրեն համար:

Հայաստանի սահմաններու խնդիրը միայն Երեւանի կամ Մոսկուայի բոլշեւիկներուն վերաբերող խնդիր չէ, երկու միլիոն տարագիր հայութիւն կայ հայրենիքէն դուրս՝ արտասահման եւ Խորհրդ. Միութեան մէջ, որի համար կեանքի եւ մահուան հարց է Հայաստանի հողերու ընդարձակումը: Ղարաբաղ, Ախալքալաք, Նախիջեւան Ազրբէջանի եւ Վրաստանի համար երկրորդական արժէքներ են, բայց Հայաստանին հարկաւոր են օդի ու ջուրի չափ: Այս գիտակցութեամբ հայ ժողովրդի կազմակերպուած ուժերը պէտք չէ որ ձեռքերը ծալլած նստած մնան, այլ դիմեն գործնական միջոցներու:

Քանի որ խորհրդային նոր Սահմանադրութիւնը դեռ հաստատուած չէ, այլ դրուած է միայն ի քննութիւն, նոյնմբերին վաւերացնելու նպատակով, ժամանակ ու հնարաւորութիւն կայ տակաւին Հայաստանի իրաւունքները պաշտպանելու: Երեւանը այս ուղղութեամբ իր կարելին ըրաւ — վկայ Խանջեանի դիակը:

Այժմ հերթը արտասահմանինն է »

ՖՐԱՆՔԵՒ-ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Վերջին թղթատարով ստացուած թրքական թերթերը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդեն Ֆրանքեւ-սուրիական բանակցութեանց մասին.

—Փարիզի Ֆրանքեւ-սուրիական բանակցութիւնները դեռ չեն աւարտած եւ կը ձգձգուին նոր խնդիրներու պատճառաւ: Ֆրանսա Սուրիոյ պատուիրակներուն հաղորդած է թէ ըստիպուած է բանակցիլ Թուրքիոյ, Անգլիոյ եւ Ազգերու Դաշնակցութեան հետ, նկատելով որ անոնք կը չահագրգռուին կնքուելիք դաշնագրով:

Անոնուած լուրերու համաձայն, Թուրքիա առաջ կը քշէ Իսքէնտէրուն գաւառակի խնդիրն ու սահմաններու ապահովութեան հարցը: Միւս կողմէ, Անգլիա ալ Պաղեստինի սահմաններու մասին ապահովութիւն կ'ուզէ Ֆրանսայէն: Այս պատճառով է որ բանակցութիւնները մինչեւ հիմա կը ձգձգուին:

Վերջերս, Պապն ալ դիմած է Ֆրանսայի, պահանջելով որ դաշնագրին մէջ յատուկ յօդուածներ դրուին քրիստոնեաներու պաշտպանութեան համար: Պապը իր այս պահանջը կը հիմնէ Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին այն տրամադրութեանց վրայ, որոնց համաձայն հոգատարութեան ենթակայ երկիրներու փոքրամասնութեանց իրաւունքները կը պաշտպանուին:

Ասկէ զատ, դեռ վերջնական համաձայնութիւն չէ գոյացած Սուրիոյ մէջ մնալիք ֆրանսական զօրքերու քանակի մասին: Ներկայիս Սուրիոյ մէջ գտնուող ֆրանսական զինուորները 12 հազար են: Սուրիական պատուիրակութիւնը կը պահանջէ որ այս զինուորական ուժը հինգ հազարէն աւելի չըլլայ, բայց Ֆրանսացիները այս չափը չեն ընդունիր:

Բայց եւ այնպէս այն համոզումը կը տիրէ թէ բանակցութիւնները դրական ելքի պիտի յանգին:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

պէս ճերմակ թելեր կը նշմարուին մէջը: Լեռնային մեղրը լաւ է միշտ: Բայց մեղրերուն մէջ ոչ մէկը կը հաւասարի այն մեղրին, զոր մեղուները կը պատրաստեն իրենց հիւթը քաղելով թմրեցնող ծաղիկներէն:

Այսուհանդերձ Արիստոտէլ, Դիոսկորիդէս, Պլինոս կը պնդեն թէ բուժանական մեղրը կ'ազդէ ջղային դրութեան վրայ: Ասոր պատճառն այն է որ, կարգ մը երկիրներու մէջ, ուր առատ կ'աճին ընձախոտը (aconit), մատնուկը (digitale), շիկատակը (belladone), լեռնավարդը (azalée), կոմարը (rhododendron), որոնք աղուոր ծաղիկներ կը բանան՝ բայց թունաւոր, մեղուները երբեմն կը մոլորին՝ անոնց վրայ կը թառին, եւ մեղրը եւս թունաւոր կը դառնայ,— ահա թէ ինչո՞ւ թունաւորուեցաւ Քսենոփոնի բանակը: Եւ սակայն, պէտք է խոստովանիլ, որ մեղուները չափազանց խելացի անասուններ են (Մեթերլինկ, հռչակաւոր մեղուագէտ որքան բանաստեղծ, կ'ընդունի թէ մեղուները իմացականութիւն ունին), այնպէս որ կը զգուշանան թունաւոր ծաղիկներէն:

×

Արդի բժիշկները կ'ընդունին,.որ շաքարին գործածութենէն ի վեր, ուրեմն մօտաւորապէս երեք հարիւր տարիէ ի վեր, մարդկային կազմը կը տկարանայ աստիճանաբար: Տոքթ. Քարթոն «մարդասպան» կ'անուանէ շաքարը, Տոքթ. Ռանդուլ շաքարակերութեան կը վերագրէ խլիրդին (ճանէր) աւերները, Տոքթ. Կասթան Տիւրվիլ «թոյն» կը համարի շաքարը, Տոքթ. Ռ. Պլոնտէլ մսակերութեան եւ ալքոլամոլութեան չարիքներուն կարգին կը յիշատակէ նաեւ շաքարակերութիւնը նոյնքան մեղսակից:

Եւ բոլորը կը թելադրեն վերադարձ նախահայրց բնական սնունդութեան,— մեղրակերութեան:

Վասնզի մեղրը անուշ է,— կը պարունակէ կենսանիւթ (վիթամին), բնական շաքար(*), անուշաբոյր էսսէնսներ: Սնունդ է մասնաւորաբար մանուկներուն եւ ծերերուն համար:

Օգտակար է նոյնպէս բժշկական տեսակէտով:

Նախ, կակուղ ու թոյլ կը պահէ աղիքները: Անոնք որ պնդութիւն ունին, կրնան ամէն առաւօտ չերտ մը հաց կարմրցնել կրակի վրայ, մեղրի թանձր խաւ մը քսել վրան եւ ուտել, քանի մը հատ ալ պտուղ՝ եփուէն, յետոյ տաք սուրճ մը: Եթէ չմոռցուի կատարել մէկ-երկու օգտակար մարզանքներ՝ շարժման մէջ դնելու համար որովայնին գնդերները, պնդութիւն-մնդութիւն չի մնար:

Երկրորդ, մեղրը կը հականեխէ աղիքներու ապականութիւնը՝ շնորհիւ իր պարունակած անուշահոտ էսսէնսներուն:

Երրորդ, մաքրողական (dépuratif) է,— մեր նախահայրերը մեղրակերութեամբ կը մաքրէին իրենց արիւնը:

Չորրորդ, երբ երեխաներուն կը տրուի կովու կաթ,— որու բնական շաքարը (lévulose) անբաւական ըլլալուն՝ անհրաժեշտ է անուշցնել անպայման,— աղիքներու կամ լեարդի տկարութեան պատճառով՝ դժուարամարսութեան կ'ենթարկուին, քիչ մը մեղր տուէք եւ ամէն ինչ կարգի կը մտնէ:

Հինգերորդ, երբ երեխայի մը փորը չի քակուիր, 2 ապուրի դգալ մեղր տուէք բուսաջուրով կամ կաթով: Կամ, դրեխ (հոգնա) ըրէք 400 կրամ ջուրով, մէջը աւելցնելով 60 կրամ (3 ապուրի դգալ) մեղր:

Վեցերորդ, մեղրը կը կակուղցնէ նաեւ կուրծքը եւ կոկորդը: Այսպէս հայկական գիւղերու մէջ սովորութիւն է մեղր կերցնել հազացող երեխաներուն, ինչպէս եւ կոկորդի բորբոքումէ տառապողներուն:

Եօթներորդ, մեղրաջուրը կը գործածուի իբրեւ զովացուցիչ եւ կը տրուի ջերմ ու տենդ ունեցող հիւանդներուն: (Մեղրօղին եւս զովացուցիչ է, բայց աւելով կը պարունակէ):

(*) Փրոֆ. Ռաբըլի շաքարախտաւորներուն թոյլ կուտայ ուտել մեղր, անշուշտ չափաւոր, անոր համար որ մեղրին պարունակած շաքարը կ'իւրացուի (assimilable) եւ շաքարամիզութիւն չի պատճառեր:

Այժմ թոյլ տուէք այստեղ արտատպել այն օգուտները, զորս կը յիշատակէ Ժե. դարու մեր մեծ բժիշկը, Ամիրտովլաթ.—

« Լաւն այն էոր քաղցր եւ անուշահամ լինի. օգտէ կոպին քանծրութեան. եւ որ ականջ յաչքն ջուր իջնու, եւ լման իջել չի լինի, յաչքն քաշես՝ օգտէ. եւ զականջն յիստկէ եւ ուժովցնէ. եւ անդարանի աղ խառնես՝ զականջին խոցն յիստկէ. եւ զբնական տաքութիւնն յաւելցնէ. եւ այն պատճառովն ծերոց լաւ է. եւ հով բնութեան մարդոց լաւ է. եւ հով լերդին այլ օգտէ. եւ տամոքին. եւ թէ զփրփուրն խառնես՝ լուծումն կ'առնէ. եւ լինի որ պայգամի բնութիւնն կապէ, եւ մերձաւորութիւնն շարժէ, եւ պիղծ խոցերն յիստկէ,և զանձինն վնասն խափանէ. եւ իր եփածն օգտէ նոր խոցերուն, եւ զազանտարին. եւ աֆիոնին թիրաքն է. եւ իր առնելուն չափն Բ. նուկի...: Եւ ասացած է թէ լաւ մեղրն այն է որ ի կարմրութիւն քշտէ, եւ գարնան մեղր լինայ եւ ամառն. եւ այն որ աշնան է եւ ձմռան՝ չէ աղէկ: Եւ ցեղ մըն այլ մեղր աշնանն է. եւ թէ հոտվրայ նա՝ փոխփոսցնէ. եւ այն չէ աղէկ ուտելու. եւ թէ հոտվրայ նա՝ խելքն անցնի մարդուն եւ խեւցնէ, եւ պաղ քրտինք բերէ, եւ ննջել առնէ...: Եւ թէ դդմար սամթով եփեն եւ օծեն ի վերայ գուպային (herpès) օգտէ. եւ թէ տաքցնեն եւ կարգի ծիթով խմեն՝ օգտէ հազին եւ զազանտարին. եւ որ աֆիոն ուտէ, եւ կամ սունկ, եւ որ կատղած շուն խածնէ: Եւ Ըռազին սաէ, թէ զմեռած մարդն ի մեղրն թաղեն՝ չի վնասի. եւ թէ զխուաճարի տալիլով՝ որ ծեծած լինի եւ մեղր խառնած՝ օգտէ փտած մսին եւ հին խոցերուն. բուսուցանէ. եւ թէ հացի մանլապով, եւ լեղի ձէթով, եւ զարու ալիւրով, ամէն մէկէ միաչափ խառնես եւ օծես՝ քրտինք հանէ. եւ թէ շատ ուտես՝ ծարաւ բերէ »:

Այս ամէնէն վերջ, կարելի է ըսել թէ իրաւունք ունին եղեր հին աստուածները իբրեւ սնունդ ընտրելով մեղրը: Թող մեր ծնողքներ եւս գիտնան գէթ մեղրով սնուցանել արդի աստուածները,— մանուկները:

Ծ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Դաշնագրին տրամադրութիւնները

Այս դաշնագիրը արդիւնքն է այն բանակցութեանց որ կը կատարուէին անցեալ մարտէն ի վեր: Հիմերը գրուած էին 1930ին: Դաշնագրին տրամադրութեամբ, անգլիական զօրքը պիտի քաշուի Եգիպտոսէն, Աղեքսանդրիայէն եւ ուրիշ գլխաւոր քաղաքներէ, որոշ պայմանաժամի մը ընթացքին եւ պիտի համախմբուի Սուէզի ջրանցքին մօտ, Իսմայլյայի շուրջը, օդանաւային ուժերուն հետ: Բանակին թիւը 10.000 զինուորէն աւելի չպիտի ըլլայ, իսկ օդանաւային պաշտօնէութիւնը՝ 3400 հոգի. սակայն միջազգային տագնապի մը առթիւ Անգլիա պիտի կրնայ օգնական զօրք ղրկել: Անգլիական զինուորական մարմին մը պիտի մարզէ եգիպտական բանակը, անհրաժեշտ պիտոյքները ու հանդերձանքն ալ ճարելով: Եգիպտական զօրքը պիտի վերադառնայ Սուտան եւ Եգիպտացի սպայ մը իբրեւ զինուորական քարտուղար պիտի ծառայէ կուսակալին մօտ: Եգիպտացիներ պիտի մասնակցին Սուտանի տնտեսական եւ իմաստական վարչութեան: (Այս գործակցութիւնը դադրած էր 1927էն ի վեր): Օտարներու վայելած առանձնաշնորհները (քափիթիւլասիոն) աստիճանաբար պիտի ջնջուին, բանակցութիւններ վարելով շահակից պետութեանց հետ: Անգլիա սկզբունքով հաւանութիւն յայտնած է արդէն: Լոնտոնի եգիպտական ներկայացուցիչը եւ Եգիպտոսի բրիտանական մարզպանը դեսպանութեան տիտղոս պիտի ունենան: Դաշնագրին վաւերացումէն վերջ Եգիպտոս պիտի դիմէ Ազգերու Դաշնակցութեան, անդամ արձանագրուելու համար եւ Անգլիա պիտի պաշտպանէ իր թեկնածութիւնը.

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱՆ ԱԼ ԳԼՈՒԽ ԿԸ ՎԵՐՑՆԷ

Փէշթայի թերթերը կը գրեն թէ կառավարութիւնը կը խորհի արծարծել վերազինման հարցը: Այս առթիւ կը բացատրեն.— «Հիմա որ Գերմանիա երկու տարուան բարձրացուց զինուորութեան շրջանը, Հունգարիա Եւրոպայի միակ երկիրն է որ դեռ կը մնայ հաշտութեան դաշնագրով պարտադրուած կաշկանդումներու տակ: Եթէ Եւրոպայի ընդհանուր կացութեան զարգացումը չարունակուի դէպի վինարշաւ, Հունգարիա այլ եւս չի կրնար մնալ ներկայ զինաթափ վիճակին մէջ: Պիտի գայ օրը երբ ան ալ պիտի վերազինուի»:

Քաղաքական շրջանակներու մէջ կ'ըսեն թէ Հունգարիոյ խնամակալին եւ Հիթլէրի վերջին տեսակցութեան առթիւ, քննուած են վերազինման եւ պարտաւորիչ զինուորութեան վերահաստատման խնդիրները: Հռոմի մէջ ալ կը կարծեն թէ այդ տեսակցութիւնը կապ ունէր Գերմանիոյ երկամեայ զինուորութեան եւ Հունգարիոյ վերազինման հետ: Միւս կողմէ կը կասկածին թէ հունգարական կառավարութիւնը ծրագիր մը մշակած է, Թրիանոնի դաշնագիրը դրժելու համար: Այս դաշնագրով, Հունգարիոյ բնակչութիւնը իջաւ 7 ու կէս միլիոնի, ի նպաստ Ռումանիոյ, Եուկոսլաւիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ, — բոլորն ալ անդամ Փոքր Համաձայնութեան, իսկ Իտալիա գրաւեց Ֆիումէն: Եթէ Հունգարիա դրժէ Թրիանոնի դաշնագիրը, Իտալիա պիտի փոխէ իր Դանուբեան քաղաքականութիւնը, որ այժմ հաստատուած է Հունգարիոյ եւ Աւստրիոյ բարեկամական գործակցութեան վրայ:

Գործազրկութեան նպաստը կ'աւելնայ

Համաձայն Աշխատանքի նախարարին կողմէ խմբագրուած հրամանագրի մը, տարեկան բնակչութեան պէտք պիտի ստանայ մէկ ֆրանք աւելի, իսկ 50 սանթիմ աւելի իւրաքանչիւր զաւակի, ինչպէս եւ կողակցին ու 16 տարեկանէն վեր անդամներու համար: Միւս կողմէ գործազրկութեան նպաստէն պիտի օգտուին այն աշխատաւորները որոնք անվճար արձակուրդի մատնուած են, վճարովի արձակուրդի առթիւ դանազան հաստատութեանց փակման հետեւանքով:

╳ Աէնի նահանգային ժողովը 1935ի նոյեմբերին որոշած էր 1935 յունուար 1էն յուլիս 1ի փոխադրել նահանգին գործաւորներու բնակութեան համար սահմանուած ժամանակաշրջանը: Այս որոշումը անկախ կը մնար մինչեւ հիմա: Աշխատանքի նախարար Պ. Լըպա որոշեց որ Աէնի նահանգին մէջ ներկայութեան համար պահանջուած նուազագոյն թուականը կազմէ 1935 յուլիս 1ը:

ՎՃՌԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏՆԵՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Ապստամբները մօտեցան Մադրիտին

Սպանիոյ ապստամբ ուժերը վճռական գրոհ մը կատարեցին Իրունի վրայ, օդանաւերով, թնդանօթներով եւ հրասայլերով, չորեքշաբթի առտու արշալոյսին: Երկու կողմն ալ ծանր կորուստներ կրեցին: Ապստամբները բազմաթիւ դիակներ ձգեցին Փուէնթա յերան ժայռերուն եւ ցորենի դաշտերուն մէջ, բայց յաջողեցան գրաւել լեռը: Հակառակորդը չարունակուեցաւ ամբողջ օրը եւ իրիկուան դէմ ապստամբները դեռ հինգ քիլոմեթր ճամբայ ունէին, գրաւելու համար Իրունը: Հանրապետականները կատաղօրէն պաշտպանեցին իրենց դիրքերը:

Միւս կողմէ, կառավարական զօրքը Աստուրիայի հանքագործներուն աջակցութեամբ խոյացաւ Օվիէտոյի վրայ: Սաւառնակները 100 ռումբ ձգեցին քաղաքին վրայ, որ կը դիմադրէ վեց շաբաթէ ի վեր: Անգլ. աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ ապստամբները գրաւած են Թիօ Թինթոյի պղինձի հանքերը, որոնք անգլիական սեփականութիւն են: Կառավարական զօրքը պաշարած ըլլալով Մալական, ժամէ ժամ անձնատուութեան կը սպասէ: Գուադարամայի ճակատին վրայ 1000 կառավարական զինուորներ ապստամբներուն միացան: Սամոսիերայի ճակատին վրայ, ապստամբները գրաւած են դիրք մը, ուր կը գտնուի մայրաքաղաքին ջուրի շտեմարանը:

Զօր. Քապանէլլաս, ապստամբներու առժամեայ կառավարութեան նախագահը, յայտարարութիւն մը ուղղելով Մադրիդին, ազդարարեց թէ ամէն զոհողութիւն յանձն առած են, ջախջախելու համար կարմիրները: «Մենք կարեւորութիւն չենք տար, երբ մեր թշնամիները կը սպառնան սպաննել հարիւրաւոր պատանդներ, եթէ այսինչ վայրը ռմբակոծենք: Մենք կանգ չպիտի առնենք որ եւ է զոհողութեան առջեւ, Սպանիան փրկելու համար բռնակալութեան լուծէն: Մենք բացարձակապէս կը մերժենք որ եւ է բանակցութիւն կատարել կարմիրներուն հետ: Մեր պայմանները վերջնական են,— բացարձակ անձնատուութիւն»:

╳ Ապստամբները կը հաղորդեն թէ 500 պատանդներ ծովը նետուած են, շոգենաւերու մէջ գրուելով եւ խումբ խումբ իրարու կապուելով

Ազգ. Վիճակահանութեան պարգեւները

Ազգ. պարգեւախաղի 7րդ շարքի վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ չորեքշաբթի օր, 26 օգոստոս, Վիշիի մէջ. Երեք միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 0.714.010 թիւը:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 1.000.000 ֆրանք.— 0 143 060 0 891 594 0.397 395 0 452 231 0 955 037 0.030.477

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500.00 Ֆր.—0 786.400 0.027.218, 0.196.985, 0.133.038, 0.051.137, 0 595.452

1.306 վերջացող թիւերը շահեցան 100.000 Ֆր.:
5.011 վերջացող թիւերը շահեցան 50.000 Ֆրանք:
4.771 վերջացող թիւերը շահեցան 25.000 Ֆրանք:
1.305 վերջացող թիւերը շահեցան 25.000 Ֆրանք.
999 վերջացող թիւերը շահեցան 10.000 Ֆրանք:
68 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 Ֆրանք:
3 վերջացող թիւերը շահեցան 100 Ֆրանք.

Հ. Յ. Դ.

Գուաստ

ՍԷՆԹ'ԷԹԻԷՆԻ Անտօյ Ենթակոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ կուիչք եւ կէփին խումբերը ու Ֆալուտիէ ի ընկերները, վաղը, շաբաթ, երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին՝ կարեւոր օրակարգ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԱԼՆՈՑ ՁՈՐԻ Հայր. Միութեան փարիզի մասնաճիւղի անդամական ընդհանուր ժողովը, վաղը, շաբաթ ե. երեկոյ ժամը 9ին, 119 Ավընիւ տ'իթալիի սրճարանը, կարեւոր օրակարգ: Բոլոր հայրենակիցներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՀԱՄԱ ՁԱՐՍԱՆՃԱԳՑԻՆԵՐՈՒ Վերաշինաց Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ 28 օգոստ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հայրենակից Արգարի սրճարանին մէջ: Սոյն ժողովին կը հրաւիրուին բոլոր անդամ եւ ոչ-անդամ հայրենակիցները, կարեւոր օրակարգ:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ Հարաւային Երգանի Յառաջդիմասիրաց Միութեան հայերէնի դասընթացքը կը սկսի սեպտ. 4 հինգշաբթի օր, Պանթէօ-Քաշանի դպրոցի սրահին մէջ: Ուսուցչական պաշտօնին վերակոչուած է Պ. Նշան Պէշիկթաշլեան:

Կը խնդրենք բոլոր ծնողներէն որ իրենց զաւակները ղրկեն առաջին օրէն, գործին կանոնաւոր ակզբնաւորութեան համար:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme. PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (77)

ՑԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Դրեթէ ամէն տարի Ծննդեան եւ Զատկի արձակուրդներուն, Գարեգինը Ալի բէկի հետ, Մէհմէտ բէկի մօտ կ'երթային: Ալիի ծնողքը եւ եղբայրները բնտանիքի ***արայ… մէկ անդամ մը կը համարէին այդ որբ մնացած պատանին, որ իրենց Ալիի սրտակից ընկերն էր:

— Տեսցիք որ տեսնեն, որքա՞ն պիտի ուրախանան, — կ'ըսէր Ալին, — տեսէ՛ք, այս որքա՞ն փոխուեր ես: Այ նոր ձգած մօրուքդ ու պեխերդ ալ … ու ընկերոջ սեւ փիլոնին ու սեւ գլխիկին նայելով՝ ափսոսանքով հարցուց.

— Ուրեմն, որոշած ես անպատճառ վարդապետ ձեռնադրուիլ …

Գարեգինը գլուխը 'շարժելով հաստատական նշան մը ըրաւ: Գիտէր Ալիի տեսակէտը ու չէր ուզեր վէճի բռնուիլ անոր հետ, հին օրերու նման, երբ էջմիածնի լճի ափը ման գալով, ժամերով կ'աշխատէին իրար համոզել՝ անհաշտելին հաշտեցնելու համար: Ալիի հոգին վայրի այծեամի նման դէպի սարերը կը թռչէր, իսկ Գարեգինը դէպի ժողովուրդը կ'ուզէր իջնել.

Հանդարտօրէն քալելով վերջապէս մօտեցան վրաններուն: Շուրջանակի զարդած վրաններու մէջտեղը կը գտնուէր այծի մազէ շինուած ընդարձակ վրան մը, որու երեք կողմերուն փէշերը վեր առնուած էին երկար ձողերով: Այդ՝ Մէհմէտ բէկի վրանն էր:

Մէհմէտ բէկը նստած հաստ մինտէրի մը վրայ, կռնակը տուած վրանի կեդրոնի սիւնին, բաւականութեամբ կը քաշէր երկար չպուխը: Երբ հիւրերը Ալի բէկի առաջնորդութեամբ ներս մտան, ծերունի բէկը ոտքի ելլելով դիմաւորեց զանոնք:

— Բարով եկաք, հազար բարով, իմ աչքի, իմ գլխի վրայ տեղ ունիք: Մէհմէտ բէկ տունը ձեր տունը համարեցէք,— ու նոր նկատելով Գարեգին սարկաւագը՝ առանձին սիրալիրութեամբ մը բռնեց անոր թեւէն ու քով նստեցուց. - քեզի տեսնելով՝ մեր աչքին ծուխ ելաւ, տղաս, դուն հազար բարով եկար:

— Է, նորէն բարի եկար,— բացականչեց խօսքն ուղղելով ըսաւ բէկը, երբ հիւրերը տեղաւորուեցան նստած աթոռներու վրայ,— ի՞նչ կայ, ի՞նչ չկայ վարը, աշխարհին մէջ,— ու գոհունակ հայեացք մը նետեց վրանէն դուրս՝ շրջապատի վայրի գեղեցկութեան վրայ.— մենք սարի մարդ ենք, աշխարհէ կտրուած: Տօ', Ահմէտ, շուտ, տարեկան գառ մը մորթէ, երկար ճամբայէ կուգան, սոված կը լինին:

Ընդարձակ վրանը երկու մասի բաժնուած էր եղէգէ հիւսուած շարժական միջնորմով մը: Մէկ ալ Ալի բէկի պառաւ մայրը միջնորմի ետեւէն դուրս եկաւ ու ցնցոտ աչքերը սրբելով ըսաւ.

— Ո՞ւր է, ո՞ւր է, կ'ըսեն Գարեգինը եկեր է. իրա՞ւ է,— ու յանկարծ տեսնելով սարկաւագը, որ տեղէն բարձրացած կը մօտենար, պառաւը տղուն վիզը գրկեց ու իր կուրծքին սեղմեց.

— Պոյ, պոյ, պոյ, մեծցեր ես տղաս, աչք լաւնես: Ես ո՞ւր մնացեր մինչեւ հիմա: Եկուր, եկուր ներս, — ու անոր թեւէն բռնելով՝ հետը տարաւ, մինչ Ալին ալ տեղէն ելլելով կը հետեւէր անոնց:

— Մեր տան հարազատ տղան է,— առանձին բաւականութեամբ հիւրերուն կը բացատրէր Մէհմէտ բէկը, — ափսոս որ վարդապետ պիտի դառնայ:

Ծաղաղ գիշեր էր: Աստղերը անօրինակ լեցուն պայծառութեամբ կը փայլէին երկինքի մութ կապոյտին վրայ ու կարծես հեռուէն հեռու իրար ձայն կուտային: Լուսաւորչի կանթեղը արծաթ շղթայով մը կախուած էր Արագածի կատարին վրայ, ու մեղմօրէն կը փայլէր:

Վրաններու մէջ կենդանութիւնը մեռած էր, միայն քիչ մը պահապանները մեծ շրջան մը կը դառնար վրաններու շուրջը, եւ կամ երբեմն քարի մը վրայ նստած՝ հովուական շուին կ'ածէր:

Հիւրերուն յատկացուած վրանէն կը լսուէր հազիւ լսելի խօսակցութեան մը ձայնը: Վահէն, սարկաւագը եւ Ալին երկնցած անկողնի մը վրայ՝ ցած ձայնով կը շարունակէին սկսուած խօսակցութիւն մը:

— Ըսէք, որ գիւղերէն մեկնած են, — կը հարցնէր Վահէն:

— Անշուշտ: Ամիս մը առաջ, Ալաշկերտէն իրենց Էլի մարդոց հետ ըսկսան բարձրանալ սահմանի սարերը. հիմա՝ ամէն տարիներու նման՝ Գայլքլի Կէօլի շուրջը զարկած կը լինին կոները:

— Իսկ դուք դժուարութիւն պիտի չունենա՞ք Տաճկաստան անցնելու:

Ալի բէկը մեղմօրէն սկսաւ ծիծաղիլ: Քիւրտ մը ի՞նչ դժուարութիւն կրնայ ունենալ սահմանը անցնելու համար. Անցագրի եւ սահմանի անոնք հազիւ թէ գաղափար ունին եւ պէտք ալ չունին գիտնալու: Սարը, պարզապէս նայլա մըն է Քիւրտի հասկացողութեամբ, կենսական անհրաժեշտութիւն մը՝ իր տնտեսութեան համար: Իսկ թէ ի՞նչ սահմանի մէջ կը գտնուի այդ եայլան, այդ հազիւ թէ տարբերութիւն մը ընէ:

Մէհմէտ բէկի ցեղն ալ տարիներ առաջ, Գայլքլի Կէօլի շրջանը կ'անցնէր ամառուան ամիսները, մինչեւ որ Հայաստանցի Ահմէտ աղայի հետ կռուի բռնեցաւ, ու այդ կռուի մէջ սպաննուեցաւ Ահմէտ աղայի մէկ տղան զաւակը: Ատկէ վերջն էր որ Մէհմէտ բէկը իր Էլով, Արագածի եայլաները սկսաւ բարձրանալ:

Ալի բէկը իր մանկութիւնը Գայլքլի Կէօլի շրջանը անցուցած էր: Ծանօթ էր բոլոր կածաններուն, ձորերուն, սահմանապահ պահակներուն դիրքերուն: Անշուշտ իրեն համար սովորական ճամբորդութիւն մըն էր սահմանի մէկ կողմէն միւսը անցնիլը: Վահէն կրնար վստահ ըլլալ, որ ինք բոլորովին դժուարութիւն պիտի չունենար:

— Մէկ ալ որ,— ըսաւ Ալի բէկը՝ քիչ մը շփոթած, — … Հիւսէյին բէկի աղջիկը ուզելու պիտի երթայ հայրս …

— Ալի՜,— ու Գարեգին սարկաւագը պինդ սեղմեց ընկերոջ ձեռքը,— մայրդ այդ մասին բաներ մը … բայց լաւ չհասկցայ: Ուրեմն ճի՞շդ է …

— Եթէ Աստուած կամենայ,— պատասխանեց Ալի բէկը … գէմքով.— Նշանածիս եղբայրները մեծ ազդեցութիւն ունին այդ շրջանի կարծեքներու վրայ, իրենք ալ կարեւոր խօսքի տէր մարդիկ են. Եթէ միայն համաձայնին …

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ.

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276 256

Directeur et Propriétaire SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Զուիցերիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 29 ՕԳՈՍՏՈՍ
SAMEDI 29 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3204

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԵՔԻ ԽՕՍՔ

ԱՇԽԱՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐ

Ի՞նչ «մանաւոր առաքելութիւն» կը հետապնդէ հիթլէրական Գերմանիան, կրկնապատկելով իր զինուորական ուժը եւ հետզհետէ աւելի հրամայական շեշտ մը տալով իր միջազգային արտայայտութեանց։

Անաւասիկ հատուած մը պաշտօնական գրութենէ մը, — չատերէն մէկը, որ չի ծածկեր բաներ.

— «Մինչ Ողիմպիականի խաղաղութեան մեծ տօնախմբութիւնը ունեցաւ Պերլինի մէջ եւ Գերմանիա բախտն ունեցաւ իր նիւթերուն գաղափար մը տալու Գերմանիոյ խաղաղութեան եւ բարեկարգութեան մասին, աշխարհը կը ցնցուի շատ մը վայրերու մէջ, քաղաքացիական արիւնոտ պատերազմի եւ տնտեսական վայրենի պայքարի սարսափներուն տակ։ Խռովարարներու միջազգային խմբակ մը, որ թիւով փոքր է, սակայն հզօր ազդեցութիւն մը կը գործէ շնորհիւ իր ցեղային համերաշխութեան, կը փորձէ աշխարհը նետել համայնավարական քաոսին անդունդին մէջ։ Հրէշային սպառազինութիւններ ստեղծուած են, որպէսզի բոլշեւիկեան ռազմապաշտութիւնը կարենայ գլուխ հանել այս գործը։ Երեք տարի առաջ, ազգային - ընկերվարութիւնը Գերմանիան ազատեց բոլշեւիկ հրձիգներու եւ մարդասպան խռովարարներու նենգ ճիրաններէն։ Եզական կարգապահութեամբ եւ կանոնաւորութեամբ յեղափոխութիւն մը կատարելով, ազգային-ընկերվարական կուսակցութիւնը յաջողեցաւ Գերմանիոյ ապահովել ընկերային խաղաղութեան օրհնութիւնները՝ ներսէն եւ հետեւաբար անհրաժեշտ պայմանները տնտեսական յառաջդիմութեան մը համար։

«Մինչ Սպանիա այսօր կը վերածուի անապատի մը, մարքսեան ահուսարսափի անէծքին տակ, ազգային - ընկերվարական Գերմանիոյ մէջ ճարտարարուեստը կը կառուցուի անօրինակ ձիգով մը։

Բոլշեւիկ առաջնորդ մը յայտարարած է, շնական համարձակութեամբ, թէ բոլշեւիկեան բանակին գործը պիտի ըլլայ կարգ մը պարագաներու մէջ, յեղափոխութիւն յարուցանել ներսէն, զէնքի զօրութեամբ, այն երկիրներուն մէջ ուրանք գտնուած են բոլշեւիկեան գործունէութեան՝ իրենց սահմաններուն մէջ։ Ազգային – ընկերվարական Գերմանիան այլ եւս անձնատուր պիտի չըլլայ այդպիսի մարտակոչի մը առջեւ, ինչպէս չեղաւ Մոսկուայի վարձկան խռովարարներուն առջեւ, երկրին մէջ։ Ինչպէս որ ազգային - ընկերվարական կուսակցութիւնը կ'երաշխաւորէ գերման ազգին խաղաղութիւնը երկրին մէջ, նոյնպէս ազգային - ընկերվարական բանակը պիտի ապահովէ Գերմանիոյ արտաքին խաղաղութիւնը։ Պատմութիւնը սորվեցուցած է մեզի թէ լաւագոյն է ի հարկին մեծ զոհողութիւններ կատարել խաղաղութեան համար, քան թէ ընկղմիլ բոլշեւիկեան քաոսին մէջ։ Նոր - հրդային աշխարհակալութեան եւ անոր զինուորական սպառնալիքին առջեւ, ազգային - ընկերվարական Գերմանիան, իբրեւ պահակը իր սեփական քաղաքակրթութեան եւ պաշտպանը իր մշակոյթին, անհրաժեշտ միջոցները ձեռք պիտի առնէ, ապահովելու համար ազգին ազատութիւնը եւ անկախութիւնը, բոլոր պարագաներուն մէջ»։

Այս հրապարակութիւնը եղաւ երկամեայ զինուորութեան հաստատումէն անմիջապէս վերջը, իբրեւ պաշտօնական մեկնութիւն։ Իսկ շատ աւելի բաց խօսեցան օրուան թերթերը, ձգտելով համոզել թէ Գերմանիա նոր զոհողութիւններ կը ստանձնէ, աշխարհը փրկելու համար «համայնավարական քաոսէն»։

Ուրեմն, հիթլէրական Գերմանիան գտեր է արտառոց նշանախօսք մը, արդարացնելու համար իր ահարկու եւ յարաճուն պատրաստութիւնները։

Եւ զարմանալի չէ որ այս նոր աքցանչանը եթէ կը ջղագրգռէ ձախակողմեան հոսանքները, գոհունակութեամբ կ'ընդունուի աջերու կողմէ, շատ մը երկիրներու մէջ։

Նոյն իսկ Ֆրանսայի մէջ պակաս չեն ուրախացողներ եւ մեր ձեւման ցանկացողներ, այս գետնին վրայ։ Թէեւ անոնք ալ շատ լաւ գիտեն որ Գերմանիոյ արդինթաց վերազինումը եւ զինուորութեան շրջանին կրկնապատկումը — բանակին բազմապատկութիւնը — երբեք ապահովութիւն չեն կրնար ներշնչել, ապագային համար։

Այս ճամբուն վրայ, Գերմանիոյ հետ է, նաեւ, Ֆաշական Իտալիան։

Երկուքն ալ Թունդ հակաբոլշեւիկ, իրենց ռազմատենչ քաղաքականութիւնը կ'արդարացնեն յանուն ինքնապաշտպանութեան եւ ընկերային խաղաղութեան, եւ առով իսկ ակներեւ փորձ մը կը կատարեն պաշարելու այն երկիրները որ ազատ մնացած են դիկտատուրաներէ։

Երկուքն ալ, խորապէս աշխարհակալ, կը ձգտին իրենց տենչերը արժեցնել «համամարդկային» նշանախօսքի մը տակ, ինչպէս Ռուսաստանի խորհրդային իշխանութիւնը։ Եւ երկուքն ալ արդէն յաջողած են զօրաւոր խարիսխներ ձգել, Սպանիայէն մինչեւ Պալքանեան երկիրները։

Կատարուած նուաճումներուն վերջին օրինակը հանդիսացաւ արքայական Յունաստանը, ղեկավարութեամբ Զօր. Մեթաքսասի։ Իսկ երեւցածէն շատ աւելի խօսուն է աներեւոյթը, այն որ չի տեսնուիր, բայց կը զգացուի։

Դեռ երէկ հեռագիրը կը հաղորդէր թէ արտասահմանի հիթլէրական կազմակերպութեանց 4000 պատգամաւորները ընդհ. ժողով պիտի գումարեն Գերմանիոյ մէջ, Սեպտ. 2էն 7, իրենց գործունէութեան ուղեգիծը մշակելու համար ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՑ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Լոնտոնի Խորհրդային դեսպանատան զինուորական կցորդն ալ ձերբակալուա՞ծ

Կարելի չէ օրը օրին ստոյգ տեղեկութիւններ ստանալ խորհրդային աշխարհի կացութեան մասին։ Հակախորհրդային թերթերը բնականաբար կը չափազանցեն, երբեմն ալ շինծուլից պատմութիւններ կը հիւսեն։ Իսկ խորհրդային եւ ուղեկից մամուլը — ինչպէս մեր «Հայաստանասէրները» — կը ձգտին ամէն բան ծածկել կամ հերքել։

Անշուշտ ժամանակի ընթացքին կը ճշդուին ծուռն ու շիտակը։

Այսպիսի կացութեան մը առջեւ կը գտնուինք այսօր ալ։ Զինովիեւի, Քամենեւի եւ միւս 14 դատապարտեալներուն գնդակահարութենէն ի վեր, զարմանազան լուրեր շրջան կ'ընեն։ Տարակոյս չկայ որ Զեկան գործի ձեռնարկած է ամբողջ Խ. Միութեան մէջ, «հակայեղափոխականներն» որսալու եւ ի հարկին «մաքրելու» համար։

Ահաւասիկ վերջին ծանրակշիռ դէպքը.— Զօր. Քազիմիրովիչ Փութնա, Լոնտոնի խորհրդային դեսպանատան զինուորական կցորդը, որ յանկարծ Մոսկուա կանչուած էր վերջերս, ձերբակալուած է իբրեւ մեղսակից Սթալինի դէմ սարքուած մահափորձին։ Իր կինը եւ աղան կիրակի օր յանկարծ մեկնեցան Լոնտոնէն, իմացած ըլլալով թէ զօրավարը ծանրապէս հիւանդացած է եւ կ'ուզէ տեսնել զիրենք։ «Տէյլի Էքսփրէս»ի թղթակիցը յաջողեցաւ կայանին մէջ հանդիպիլ տիկին Փութնայի, որ գունաթափ՝ աղաղակեց.

Ո՞չ չի կրնար ըլլալ. անկարելի է։ Ամուսինս Մոսկուա կանչուեցաւ զեկուցում տալու համար կարգ մը զինուորական գործերու մասին։

Ինչո՞ւ դուք ալ միասին չմեկնեցաք։

Մեկնումը շատ անակնկալօրէն տեղի ունեցաւ։ Մենք կինիքս բան չենք հասկնար զինուորական գործերէ։ Զօրավարը հարկադրուած էր ճամբայ ելլել անմիջապէս։

Տիկինը յուզուած էր։ Այդ պահուն հեռագիր մը յանձնեցին, բացաւ դողդղալով եւ երբ կարդաց, դէմքը մեռելի գոյն առած էր։ Երթունքը կրծեց, հեռագիրը ճմռթկեց եւ պայուսակին մէջ նետեց։

«Այլեւս որ եւ է բան չեմ կրնար ըսել։ Հեռագիրը Մոսկուայէն է. պէտք է որ մեկնիմ, բաւ. շանթահար։

Անմիջապէս կանչեց աղան, մառ. կառախումբ եւ անհետացաւ։

Թղթակից մը կ'ըսէ թէ տիկինը Լոնտոնէն մեկնած առեն հաճը պայուսակ ունէր, բայց երբ Պերլին հասաւ, խորհրդային դեսպանատունէն ազդարարեցին որ հոն ձգէ բոլոր պայուսակները։ Եւ տիկինը չհամարձակեցաւ մերժել։

··· Լոնտոնի թերթերը կը գրեն.— *Մոսկուայէն հասած հեռագիրներ կ'ըսեն թէ խորհրդային իշխանութիւնները պաշտօնապէս կը հաստատեն Զօր. Փութնայի ձերբակալութիւնը։ Զօրավարը իր պաշտօնին գլուխն էր երեք շաբաթ առաջ եւ առաւ մը Մոսկուա կանչուեցաւ, իբրեւ թէ մասնակցելու համար զինուորական-քաղաքական խորհրդակցութեան մը։ «Տէյլի Մէյլ» կը գրէ թէ զօրավարին մեկնումէն երկու օր վերջը, Զեկայի երկու գործակալներ ներկայացան Լոնտոնի խորհրդային դեսպանատան եւ մանրակրկիտ խուզարկութեան ենթարկեցին դեսպանատան պաշտօնեաներուն անձնական թուղթերը, ինչպէս եւ պաշտօնական գրութիւններ։ Գործակալները որ եւ է բան չըսին պաշտօնեաներուն։*

Այն օրը որ զօրավարը Լոնտոն պիտի վերադառնար, կինը եւ աղան Վիքթորիա կայարանը գացին եւ սպասեցին։ Կառախումբը եկաւ, բայց զօրավարը չկար։ Անոր վրայ տիկինը հեռագիր մը ուղղեց Մոսկուա, բայց պատասխան չառաւ։ Քանի մը օր վերջը լուր մը առած ըլլալով, բեռները կապեց եւ մեկնեցաւ, ըսելով թէ ամուսինը հիւանդ է։

Նոյն աղբիւրներուն համաձայն, Լոնտոնի խորհրդային շրջանակները լուր առած էին թէ Զօր. Փութնա աքսուած էր Սթալինի հետ եւ մտնում՝ իբրեւ կասկածելի։ Զօրավարը մտերիմ բարեկամն է Լոնտոնի նախորդ դեսպանին, Սոքոլնիքովի, որ այժմ բանտարկուած է իբրեւ դաւադիր։ Տիկին Փութնայի մեկնումէն ի վեր Զեկային գործակալները քննութիւններ կը կատարեն, անոր եւ ռուս փախստականներու յարաբերութիւնները երեւան հանելու համար։ Կ'ըսուի թէ դեսպանատան կարգ մը պաշտօնեաներն ալ կասկածելի են եւ հաւանական է որ հոն կանչուին։

Զօր. Փութնա շրջանաւարտ է Մոսկուայի զինուորական ակադեմիայէն եւ կարմիր բանակին ամէնէն երիտասարդ սպաներէն մէկն է։ Մինչեւ վերջերս մտերիմ բարեկամն էր զինուորական գործավարին՝ Վորոշիլովի։

··· *Համայնավար կուսակցութենէն վտարուեցաւ Տիկին Սոքոլնիքով, Լոնտոնի նախորդ դեսպանին կինը, իբրեւ կասկածելի։*

··· *«Տէյլի Մէյլ»ի թղթակիցը, որ մանրամասնօրէն նկարագրած էր Սթալինի եւ միւսներու ձայնասփիւռ ճառերը, արուած հերքումին վրայ կը գրէ թէ ինք նոյնութեամբ լսեց այդ ճառերը եւ կը ճանչնայ Սթալինի ձայնը, թէ անձնապէս խօսած եւ թէ ճառերը լսած ըլլալով։*

Խռովութիւննե՞ր ծագած են Ուկրայնայի մէջ

Ռիկայէն հասած լուրերու համաձայն, ծանր խռովութիւններ ծագած են Ուկրայնայի զանազան մասերուն մէջ, իբրեւ հետեւանք աւերքներու յաւելման եւ մեծաքանակ ցորենի բռնագրաւման (բանակին համար)։ Գիւղացիները վախնալով որ խառաշունչ ձմեռ մը պիտի ունենան եւ շատ պիտի նեղուին, ըմբոստացած են Փոլթովայի եւ Իզիւմի մէջ։ Կ'ըսուի թէ ընդհարումներու ընթացքին 30 հոգի սպաննուած, 1000 ալ վիրաւորուած են։ Ոստիկանութիւնը ձերբակալած է 2500 քաղաքացիներ։ Ուկրայնայի զօրքը կազմ եւ պատրաստ վիճակի մէջ կը պահուի։ Կը վախցուի որ ծանր անկարգութիւններ պատահին ուրիշ վայրերու մէջ։

··· *Հռոմի հեռագրական գործակալութիւնը Օտեսայէն կ'իմանայ թէ լրտեսական լայն ցանց մը երեւան հանուած է Ուկրայնայի մէջ, ի հաշիւ օտար պետութեան մը։ Ոստիկանութիւնը բազմաթիւ կասկածելիներ ձերբակալած եւ վտանգաւոր թուղթերը բռնած է։ Խուզարկութիւնները կը շարունակուին։*

(Լոնտոնի շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴԵՌ ԿԸ ԾԵԾԵՆ ԴԻԱԿԸ

Մեծ ատեւիս ձեզ եւ մեզ,— Երէկ թղթարերը չորս ծրար «Խ. Հայաստան» յանձնեց։

Անհամբեր՝ իրարու ետեւէ քակեցի ծրարները. նորագոյն թիւը փնտռելու համար եւ գտայ... յուլիս 24։ Ուրեմն ճիշդ մէկ ամսուան թերթ, սկսելով յուլիս 6էն։

Իսկապէս «խարուածային»։ Սոտախօսնե՞ր։

Միւսնոյն թղթատարը յանձնեց Թիֆլիսի «Զարեասար»ը,— օգոստոս 2էն 9։

Հիմա եթէ ըսեմ որ Թիֆլիսի մէջ աւելի արագ եւ աղէկ կը գործեն քան Երեւանի մէջ, պիտի մեղադրէք իբրեւ «Հակահայաստանեան»։

Երբ ուզածդ չես կրնար գտնել, կ'ըսեն. «Աննարն ուսէ քաղցրը»։

Եւ գլուխս կախ՝ սկսայ պրպտել Խ. Հայաստանի վերջին երեք թիւերը, յուլիս 22, 23 եւ 24, միւսները շաբաթներ առաջ տեսած ըլլալով, պատահարար։

Ի՞նչ նորութիւն.—ոչ իսկ մէկ հատ, բացի Խանջեանի մասին թխուած բանաձեւերէն։

Գլխաւոր քաղաքներէն վերջը, կարգը եկած է շրջաններուն, գիւղաքաղաքներուն եւ գիւղերուն։

Այսպէս, «Խանջեանի դաւաճանական քայլը զայրոյթով դատապարտում ենք».— Գորիսի, Թալինի, Ամասիայի, Բասարգէչարի եւ Շամշատինի «ակտիվ»ները։

Ի՞նչ կ'ըսեն. ճիշդ այն ինչ որ ըսել տուին Երեւանի, Լենինականի, Կիրովականի, Բագուի կամ Թիֆլիսի մէջ։

Ծաղկաքաղ մը.

— *«Դաւաճանական ինքնասպանութեան շուրջն արտայայտուեցան մօտ 30 հոգի, որոնք բուռն զայրոյթով դատապարտեցին Խանջեանի ինքնասպանութեան պրովոկացիոն ակտը»։*

— *«Ակտիվը խիստ քննադատութեան ենթարկեց Խանջեանի լիբերալ հաշտուողական վերաբերմունքը հակայեղափոխական տրոցկիստական եւ նացիոնալիստական տարրերի եւ նրանց քայքայիչ աշխատանքի նկատմամբ»։*

— *«Ելոյթ ունեցող բոլոր ընկերները միաբերան դատապարտում էին Խանջեանի անարգ, պրովոկացիոն քայլը, որը չնայած Անդրերկոմի եւ անձամբ Բերիայի մշտական օգնութեան ու հոգատար վերաբերմունքին՝ քաջութիւն չունեցաւ ուղղել իր թոյլ տուած սխալները եւ դիմեց ինքնասպանութեան, դրանով իսկ զէնք տալով մեր թշնամիների ձեռքը»։*

— *«Ժողովը խանդավառ ծափերի տակ նամակներ ուղարկեց Անդրերկոմի քարտուղար ընկեր Լավրենտի Բերիային եւ Հայկոմկուսի Կենդկոմին»։*

— *«Շրջանի բոլոր գիւղերում կայացան ժողովներ, որոնք զայրոյթով դատապարտեցին Ա. Խանջեանի դաւաճանական ստոր քայլը՝ որպէս կուսակցութեան թիկունքին ուղղուած մի հարուած»։*

— *«Ընդունուած բանաձեւերում կուսակցական կազմակերպութիւնները խօսք են տալիս բոլշեւիկեան անողոքութեամբ ու անհաշտութեամբ ջախջախել դասակարգային թշնամու բոլոր տեսակի մնացորդներին, հակայեղափոխական տրոցկիստական, նացիոնալիստական, դաշնակցական թափթփուքների ստոր պրովոկացիաները»։*

Եւայլն, եւայլն։ Բասարգէչարի ժողովը կ'որոշէ խնդրել որ նորաշէն ջրանցքը կոչուի Բերիայի անունով։

Եթէ Խանջեան անձնասպան եղած կամ սպաննուած չըլլար, տարակոյս չկայ որ Մոսկուայի 16 դատապարտեալներէն 17րդը պիտի դառնար։

ՎԱՀԷ

ՀԱՆԳԻՍՏ ԵՂԻՇԷ Ա. ՔԱՀԱՆԱՅ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆԻ

Միլանի հայկ. եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը կը գրէ մեզի, օգոստոս 26 թուականով.— *Օգոստոս 20ին Վիջէրպա գիւղին մէջ վախճանեցաւ Իտալիոյ հոգեւոր հովիւ Եղիշէ Ա. քհնյ. Պարսամեան, 59 տարեկան։*

Մարմինը առժամապէս գիւղին գերեզմանատան պահարանը դրուեցաւ, յառաջիկային պատշաճ յուղարկաւորութիւն կատարելու համար։

Կը խնդրուի «Յառաջ»էն շուտով տեղեկացնել Տարօնի Հայր. Միութեան։

Հանգուցեալը ազգային գործիչ մըն էր եւ կ'արժէ լայնօրէն ներկայացնել իր կեանքն ու գործը։

Տոքթ. Շախթ մեկնեցաւ

Գերմանիոյ ելմտական նախարարը Փարիզէն մեկնեցաւ անցի օր։ Խստօրէն գաղտնի կը պահուին իրեն հետ կատարուած բանակցութիւնները։ Համայնավար կուսակցութիւնը կը շարունակէ իր պայքարը, այս առթիւ։ Միւս թերթերը գիտել կուտան թէ Տոքթ. Շախտ քաղաքական պաշտօն առած չէ Հիթլէրէն, ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքի կամ ուրիշ հարցերու մասին, այլ առաջարկներ ներկայացուցած է, տնտեսական յարաբերութիւնները աւելի կանոնաւոր վիճակի մէջ դնելու համար։

Պաղեստինի գործադուլը կը դադրի

Իբրեւ հետեւանք Իրաքի արտաքին նախարար Նուրի փաշայի միջնորդութեան, Պաղեստինի արաբական Գերագոյն Խորհուրդը որոշեց գործադուլը դադրեցնել կիրակի օր։ Այս առթիւ յայտարարութիւն մը հրատարակուեցաւ, որ կը հրաւիրէ վերսկսիլ աշխատանքը եւ դադրեցնել բռնութիւնները։ Ցեաոյ խորհրդակցութիւն մը կատարուեցաւ Լոնտոնէն վերադարձած պատուիրակներուն հետ։ Յայտարարութիւնը կ'ըսէ թէ երբ բարեկարգութիւնը վերահաստատուի, կառավարութիւնը պիտի դադրեցնէ հրէական ներգաղթը եւ ներում պիտի շնորհէ բանտարկեալներուն։ Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ անգլ. կառավարութիւնը գրաւոր յանձնառութիւններ չպիտի տայ առ այժմ։

Պաղեստինի խռովութիւնները կը շարունակուին 131 օրէ ի վեր։ Մինչեւ հիմա սպաննուած են 11 Անգլիացիներ, 76 Հրեաներ եւ 600 Արաբներ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱԹԸ ԵՒ ԿԱԶԸ ԿԸ ՍՂԻՆ.— *Յառաջիկայ սեպտեմբեր 1էն սկսեալ կաթին գինը 10 սանթիմ պիտի աւելնայ, ծախուելով 1.30ի։ Կազին գինն ալ պիտի բարձրանայ 3 սանթիմ (98, փոխանակ 95ի)։*

ԱՆԳԼԻՈՅ ԷՏՈՒԸՐՏ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ *անունով առաջին նամականիշները շրջաբերութեան պիտի հանուին երեքշաբթի օր, առ այժմ 3,000,000,000 հատ, իբրեւ նմոյշ, եւ յետոյ պիտի հաւաքուին հրապարակէն, մինչեւ որ ծորճ Ե.ի նամականիշները սպառին։*

Կ'ըսուի թէ թագաւորը, որ Աթէնք գացած էր, Պոլիս ալ պիտի հանդիպի։

ՄՈՒՍՍՈԼԻՆԻ ԵՒ ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ ՒՆԱՄԱԿԱԼԸ *մօտերս տեսակցութիւն մը պիտի ունենան Թիրոլի մէջ։*

ՀԱՅՈՒՆ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Երսուն տարուան յեղափոխական անցեալ մը ունինք մեր ետին։ Անտեղի է կը կարծեմ պարզելու մեզ համար թէ ի՛նչ ձեւով ըմբռնած ենք յեղափոխականութիւնը եւ ինչպէ՞ս կ'ըմբռնենք հիմա։

Ժողովուրդին համար Հայ Յեղափոխութիւնը հոմանիշ է, հայ քաղաքական դատը կռւով, զէնքով լուծելու հասկացողութեան։ Յեղափոխականներ են այն մարդիկը որոնք պատրաստ են իրենց կեանքը զոհելու հայրենիքի ազատագրման գործին։ Մէկը յեղափոխական կ'ըլլայ ոչ միայն արհամարհելով կեանքը եւ մահը հաւատարապէս, այլեւ ամէն առեն իր կեանքին մահը փնտռել տալով։ Յեղափոխական չէ գաղափարին համար մեռնելու պատրաստակամութիւն ունեցող մարդը, եթէ գործնականօրէն ընտրած չէ աշխատանքի ձեւ մը որ փորձի չենթարկէր իր այդ տրամադրութիւնը, այսինքն եթէ վտանգը չփնտռէր, այլ սպասէր վտանգին գալուն։

Ուրիշ ժողովուրդներու համար, հայրենիքը կեանքով պաշտպանելու գործը յեղափոխութիւն չի նկատուիր, այլ պարզ քաղաքացիական պարտականութիւն։ Անոնք բանակ ունին իրենց հայրենիքը եւ ազատութիւնը պաշտպանելու, իսկ բանակին մէջ կռւող քաղաքացին՝ զինուորը, յեղափոխական չի սեպուիր, թէեւ կ'երդնու իր կեանքը զոհել յանուն հայրենիքին. Զինուորագրութեան պարտադիր հանգամանքը չէ որ, այդ ծառայութեան յեղափոխական նկարագիրը վերցուցած է, որովհետեւ պարտադիր ծառայութիւն չունեցող երկիրներու մէջ ալ զինուորը յեղափոխական չէ։ Մեր պայմաններուն մէջ հայրենիքը ազատագրելու եւ պաշտպանելու գործը յեղափոխութիւն էր սակայն, որովհետեւ այդ գործը ըմբոստութեամբ միայն հնարաւոր էր, տիրող կարգերու դէմ պայքարելով միայն կարելի։ Յեղափոխութիւն բառին ալ հիմնական յատկանիշը ըմբոստացման գաղափարն է, տիրող պայմաններուն չհանդուրժելու եւ զայն փոխելու կամքը։ Յեղափոխութիւնը իր ամէնէն յայտնի հասկացողութեամբ [illegible] ունի տնտեսական անհաւասարութիւններ։ Միայն մէկն է յեղափոխութիւն բառով որակել այն արիւնալի կռիւները, որոնք նպատակ ունին միայն պետութեան մը վարիչները կամ քաղաքական ձեւը փոխել։ Յեղափոխութիւն չէ Փոնթիլիոսի ըրածը, երբ Յուլիոսի մը իշխանազուրկ կ'ընէ ու ինքը կ'անցնի անոր տեղը, յեղափոխութիւն չէ Վէնիզելոսի ըրածը, երբ Կոստանդինը գահազուրկ կ'ընէ եւ հանրապետութիւն կը հռչակէ։ Փետական այս հարուածները ի՞նչ փոփոխութիւն ստեղծեցին յոյն ժողովուրդի ընկերային եւ տնտեսական կեանքին մէջ, վրէթէ ոչինչ։ Յոյն գեղացին ու աշխատաւորը այն յեղաշրջումներէն առաջ ու յետոյ միշտ նոյն վիճակի մէջ մնացին. ոչ իրենց քաղաքացիական ազատութիւնը փոխուեցաւ ոչ ալ բարելաւում յառաջ եկաւ իրենց տնտեսական կեանքին մէջ, սեփականութեան ըմբռնումը մնաց միշտ նոյնը, գործատիրոջ եւ գործաւորի յարաբերութիւնները մնացին նոյնը։ Յեղափոխութիւն չէ եւ Ֆաշականութիւնը, ընդհակառակն յեղափոխութիւնը արգիլելու ձգտում ունեցող շարժում մըն է։ Անոր թմբկահարած [illegible] բառաբար պատճառ չէ յեղափոխական կոչելու այդ շարժումը, որ ոչ միայն ազգերու եւ ցեղերու մէջ արժէքի տարբերութիւնը կ'ընդունի, այլեւ դասակարգերու արժէքի տարբերութիւնը, կը մերժէ մարդոց հաւասարութեան սկզբունքը եւ կը կապէ զանգուածներու ընկերային եւ տնտեսական ձգտումները։ Ոչ եւ է քաղաքական շարժումի յեղափոխական յատկանիշը արդարութեան եւ հաւասարութեան սկզբունքներուն հանդէպ ցոյց տուած իր վերաբերումն է եւ՛ որովհետեւ այս սկզբունքներու բացարձակ եւ լիակատար կիրարկումը հնարաւոր է միայն սեփականութեան գաղափարի այժմու ըմբռնման փոփոխութեամբ, յեղափոխական կը նկատուին առաւելապէս այդ փոփոխութիւնը ընդունող հոսանքները։

Այս բացատրութիւններէն մեկնելով, հայ յեղափոխութիւնը ի՞նչ դիրքի վրայ պէտք է դնել. ո՞ւր է անոր տեղը սխալ կամ ուղիղ ձեւով յեղափոխական նկատուած շարժումներու մէջ։ Այդ ճշդումը հնարաւոր է, երբ յստակ կերպով կը բնորոշուին հայ յեղափոխութեան նպատակը եւ ձգտումները, ըրած ձեռնարկները։

Առաջին հաստատումը որ պէտք է ընել, կը կարծեմ հայ յեղափոխութեան միտքերու մէջ ստեղծած յեղաշրջումն է։ Բռնութիւնը բնական ընդունող, զրկանքը եւ պատուհասը անտրտունջ կրող հայ ժողովուրդը, Յեղափոխութեան մուտքէն յետոյ, սկսաւ չափել անոնց անհաւասարութիւնը, սկսաւ մարդու իրաւունքներու մասին մտածել եւ զգաց որ ինքը զրկուած է, անիրաւուած է։ Այս զգացողութիւնը, մտայնութեան այս փոփոխութիւնը հողերը յեղափոխութեան սկիզբը եղաւ։ Երբ նկատի ունենանք որ ոչ եւ է գործէ առաջ, միտքի պատրաստութիւնը կայ, մտայնութեան փոփոխութիւնը, պարտաւոր ենք ընդունելու որ Հայ Յեղափոխութեամբ ստեղծուած միտքերու յեղաշրջումը [illegible] հիմնական տարր է։ Յեղափոխականութիւնը ճիշդ է որ առաւելապէս գործով կ'արտայայտուի, ոչ թէ բառով, բայց նոյնքան ճիշդ է եւ այն պարագան որ մտայնութեամբ եւ հոգիով յեղափոխական չեղող մը չի կրնար գործով յեղափոխական դառնալ։ Ասոր համար է որ յեղափոխական դառնալու ուսուցումը եւ պատրաստութիւնը կայ։ Այդ ուսուցման հիմնական տարրը կը կազմէ անարդարութեան եւ բռնութեան դէմ ընդվզելու, անոնց չհանդուրժելու հոգեբանութեան պատրաստութիւնը, մարդոց եւ ազգութիւններու հաւասարութեան հանդէպ որ եւ է նախապաշարումէ ազատ մնալը, մարդուն նիւթական եւ բարոյական բարձրացման անսահման հնարաւորութիւններուն հաւատալը։ Եթէ ճիշդ է յեղափոխութեան գաղափարի այս ձեւաւորումը, կարելի չէ մերժել Հայ Յեղափոխութեան իսկական յեղափոխական հոսանք ըլլալու հանգամանքը։ Անոր կատարած բոլոր գործերը անպայման ունին յեղափոխական այս յատկանիշները. մէկ հատ կարելի չէ գտնել անոր գործերէն որ բռնութեան եւ անարդարութեան դէմ պայքարի գոյն չունենայ, մէկ հատ կարելի չէ գտնել այդ գործերէն որ չհաստատէ «մարդը մարդուն հաւասար է» ի սկզբունքը. Հայը՝ Թուրքին, Քիւրտին եւ Ռուսին ամէն մարզի մէջ հաւասարեցնելու ճիգն է որ կատարած է Հայ Յեղափոխութիւնը։ Հայ շրջանակի մէջ միայն գործելու փաստը երբեք ապացոյցը չի կազմեր ազգայնամոլութեան յետադարձ գաղափարականութեան մը, պարզ այն պատճառով որ Հայն էր ստրկացածը, անիրաւուածը եւ միւս ժողովուրդներէն վար դասուածը, ուրեմն շատ բնական էր եւ էութեամբ յեղափոխական այդ ժողովուրդը միւսներուն հաւասարեցնելու աշխատանքը։ Զրի ամբաստանութիւն է եւ կարելի է ըսել զրպարտութիւն Հայ Յեղափոխութեան ազգայնամոլ բնորոշում տալը։ Կարելի է վիճիլ յեղափոխութեան գործածած միջոցներու օգտակար կամ վնասակար ըլլալու մասին, անոր գործելակերպը կարելի է քննադատութեան ենթարկել, բայց վիճելի դարձնել անոր յեղափոխական հանգամանքը, ցոյց տալ զայն իբրեւ ազգայնամոլ հոսանք, չարախօսութիւն է պարզապէս, պատմութեան սրբապղծութիւն մըն է։ Մէկ փաստ միայն կը բաւէ հաստատելու այս պարագան։ Յեղափոխութիւնը վար առաւ իր պայքարի զէնքերը Թուրքիոյ մէջ Սահմանադրութեան հռչակումէն յետոյ, որովհետեւ հաւատաց որ ազատութեան, արդարութեան, հաւասարութեան եւ եղբայրութեան անունով կատարուած այդ յեղաշրջումը կրնար Հայ ժողովուրդին ապահովել ուրիշ ազգերու հաւասար իրաւունքներ։ Միամիտ գտնուեցա՞ւ, սխալ ըրա՞ւ թէ չէ, կարելի է քննադատել, ինչպէս ըրի, բայց թէ իր այդ ընթացքով երեւան հանեց իր ամբողջ հոգեբանութիւնը, այս անուրանալի է։

Հայ յեղափոխութեան նկարագրի այս բնորոշումը ընելէ յետոյ, հարց կը ծագի թէ հայ ժողովուրդը իր ամբողջութեան մէջ, հիմա, ի՞նչ [illegible] յեղափոխական է։ Ուրիշ խօսքով բռնութեան եւ անարդարութեան դէմ ըմբոստանալու իր կարողութիւնը ի՞նչ սահմաններու մէջ կը գտնուի։ Եթէ այս հարցումին փորձուինք պատասխանել [illegible] թեամբ, պարտաւոր ենք ընդունիլ որ շատ չնչին մասն է միայն որ յեղափոխական մտայնութիւն ունի։ Բայց դատելու այս հիմքը կը կարծեմ որ ճիշդ չէ, որովհետեւ ժողովուրդին ցոյց տուած այս վերապահութիւնը ուրիշ պատճառներ ունի եւ ոչ թէ նշան է հակայեղափոխական տրամադրութիւններու։ Օտար երկիրներու մէջ ցրուած, ժողովուրդը կը կարծէ որ — ի հարկէ անտեղի կերպով — հնարաւորութիւններ չունի օգտակար աշխատանք կատարելու, չէ կրցած պատշաճիլ նոր պայմաններուն եւ դժուար բան կը նկատէ կազմակերպական աշխատանքը։

Երկրորդ պատճառը այդ վերապահութեան, յեղափոխութեան տուած արդիւնքի մասին իր ունեցած աննպաստ կարծիքն է։ Շատերու համար խոր համոզում է որ մեր ունեցած դժբախտ ճակատագրի պատճառը յեղափոխութիւնն է։ Անկարող ըմբռնելու պատմական եւ քաղաքական իրադարձութիւններու հիմքը, այդ շատերը կը հաւատան թէ մինչեւ հիմա գործածուած յեղափոխական քաղաքականութեան ճիշդ հակառակը ընդունելով, կրնան աւելի օգտակար գործ տեսնել. Դիւրին չէ այս համոզումները խախտել, բայց անհիմն է հետեւցնել թէ հայ ժողովուրդը իր ամբողջական հոգեբանութեամբ հակայեղափոխական է, ի հարկէ խոշոր սխալ մը գործել կ'ըլլայ։ Որովհետեւ հակայեղափոխական ըլլալը բան մը ընել կը նշանակէ, ուրիշներուն պարտադրած վիճակը առանց տրտունջի ընդունիլ։ Արդ, հայ ժողովուրդը հեռու է այս մտայնութիւնը ունենալէ. Ան խորապէս դժգոհ է ստեղծուած կացութենէն, իսկ դժգոհութիւնը գիտենք որ մայրն է յեղափոխութեան։ Ան տրամադիր է իր մասնակցութիւնը բերելու գործնականօրէն այն բոլոր աշխատանքներուն որ կրնան նպաստել այս կացութեան փոփոխութեան եւ երբ գայ օր մը ուր բոլորին համար պարզ ըլլայ թէ առատացանքի եւ կեանքի զոհողութիւնը բաւարարեւ անհրաժեշտ պայման է հայ մարդուն տալու ուրիշներու հաւասար ապրելու իրաւունք, հայ ժողովուրդին տալու ուրիշ ժողովուրդներու ունեցած քաղաքական եւ ընկերային ազատութիւն, այդ օրը պէտք է հաւատալ որ Հայը կը դառնայ ամէնէն յեղափոխական, ամէնէն ըմբոստը։ Պատրաստուած են անոր տրամադրութիւնները, նպաստաւոր պայմանները եւ մանր, անհրաժեշտ են գործնական կերպարանք տալու հայ հոգիի յեղափոխականութեան։

Լ. ՉՕՐՄԻՍԵԱՆ

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

LE CHANT DES CLOCHES

(MARIGNAN - PATHE)

Նոյն իսկ ձմեռնային [illegible] միութիւն մըն է հանդիսակից կատարեալ ժապաւէնի մը, ուր խառնուած ըլլայ գեղարուեստական արժէքներու համադրութիւն մը, ներդաշնակ, [illegible]

[illegible] մեղի, իր սեղմ, խոհուն եւ անսայթաք ներկայացումովը տիպարի մը, որուն ստեղծագործման համար պէտք էր ունենալ բացառիկ կարողութիւններ։

Կը ցաւիմ որ անգլիացիները հնարաւորութիւնը չունեցան ներկայացնելու իր նախորդ ժապաւէնը, «Գիւղական բժիշկը», ուր կ'երեւային իրեն հետ՝ [illegible] դարձած Քանատայի «Հնգուորեակները», որոնք պայմանաւորուած են տարիներով շարժապատկերի ընկերութեան մը հետ։

Հերշոլթի ստեղծած գիւղական բժիշկի տիպարը պիտի մնայ նոյնպէս անմոռանալի ինչպէս այս վերջին ստեղծագործութիւնը, ուր կը հանէ արուեստի գագաթնակէտին, հօր մը հոգեկան տառապանքները ապրելով՝ առանց գործածելու դիւրին յուզումներ արտադրելու ընդունակ որ եւ է կեղծ միջոցներ եւ արտայայտութիւններ։

Օթթօ Գրուէգր եւ Կրէկոր Ռաթով իրենց խաղին նիւթը քաղած են գերմանացի հեղինակ Ժօզէֆ Ռօթի «Յոբ» վէպէն

1900։ Թիրոլի փոքրիկ մէկ գիւղին Սաէնպրուքի եկեղեցիին զանգակներուն եւ երգեհոնին երաժշտութիւնը կը վարէ Քրիսթով Ֆրէյման. Հեզահամբոյր, բարի, կատարեալ ամուսին եւ հայր։

Իր երազն է օր մը իր անդրանիկ զաւակը՝ Քարլը տեսնել երգեհոնին առջեւ կամ իր սիրական մեծ ու փոքր զանգակներուն շուանները երկու ձեռքերուն մէջ, աղօթքի հրաւէրին հնչեղ երաժշտութիւնը յանձնելու փոքրիկ գիւղին վրայ։

Քարլ սակայն ուրիշ երազ մը ունի. օդանաւորդ ըլլալ, եւ հակառակ իր հօր կշտամբանքներուն, կը մեկնի գաղտնօրէն դէպի Ամերիկա։

Ֆրէյման խոցուած է իր հայրական սիրոյն մէջ, ան այլ եւս չուզեր լսել Քարլի անունը։

Նոր ծնունդ մը սակայն պահ մը իր երազը կը վերանորոգէ. Նոր մանչ մը որ իր մօր կեանքը կ'արժէ, եւ որուն խուլ եւ համր ըլլալը սարսափով կը հաստատէ անմիջապէս

Տարիներ կ'անցնին, Կասպիէլ սիրուն պատանի մըն է այժմ. Բայց [illegible]

Օր մը սակայն, իր հօր բազուկներուն մէջ, ան կը ցնցուի երբ անսպասելիութեամբ հայրը կը գտնէ [illegible] մը։

Ֆրէյման [illegible] նոր կը կրկնէ հարուածները, Կասպիէլ կը լայ, կ'առնէ բաժակը եւ կը գտնէ [illegible], կը դառնէ, հաճոյքով [illegible]

[illegible] ծաղութեան մը ենթարկել, վերջնապէս բանալու համար յաղթութիւնը. Երկու մասնագէտներ միայն կրնան կատարել զայն. մէկը կը գտնուի Նիւ Եորք, միւսը Պերլին։

Ֆրէյմանի նիւթական միջոցները չեն ներեր այդ ծախքերը ընել

Քարլ բարեկամներու միջոցաւ տեղեկացած, կը տրամադրէ հարկ եղած գումարը, նախ իր հայրը բերելու համար Նիւ Եորք։ Ֆրէյման կը մեկնի իր մտերիմներուն յանձնելով Կասպիէլը, մինչեւ որ անոր մեկնումը կարգադրէ իր անդրանիկին հետ։

Քարլ դրամատէր է եղած արդէն։ Ֆրէյման հաճոյքներուն է այժմ, եւ նոյն իսկ շուտով, երբ Քարլ նոր գործի մը փորձելու համար, [illegible] վրայ իրմէն հրաժեշտ կ'առնէ, քանի մը ժամուան համար, ու կը ճամբէ դէպի անծանօթ հորիզոնը

Քանի մը ժամ յետոյ, երկու պաշտօնական անձնաւորութիւններ կը ներկայանան Ֆրէյմանի պանդոկը, [illegible] համար Քարլի անկումը...

Շուրջը բարձրացող փլատակներուն մէջ՝ Ֆրէյման վերջին յենարան մը ունի, Կասպիէլը։

Պէտք է վերադառնալ երկիր, իր սիրական ու համր զաւկին մօտ։ Օդանաւային ընկերութիւնը հարկ եղած ծախքերը պատրաստ է ընելու, բայց [illegible] ու մռկող շունչ մը կ'անցնի արեւելքէն արեւմուտք։

1914

Դիւային անզիմադրելի պարի մը յորձանքին մէջ քաշուած՝ բոլոր երկիրները կը պտուտին խոլաբար նախանձներու ովկիանին մէջ

Թիրոլ կողոպտուած է կրակի ուրուականին մէջ։

Պաշտօնական ցանկեր կը հրատարակուին. Ֆրէյման այլ եւս անկարող վերադառնալու, տենդագին կը ճգնի տեղեկանալ Սաէնպրուքի ճակատագրի մասին։

Եւ օր մը անհետացածներու երկար ցանկի մը վրայ կը կարդայ.

Կասպիէլ Ֆրէյման

Սաէնպրուք ռմբակոծուած է.

Կացնի վերջին հարուած մը ստացող կաղնիի մը նման Ֆրէյման կը տատանի։

Գինովի մը նման, ան կը քալէ այժմ մայթին վրայ, զարնուելով անցորդներուն, անուշադիր կառքերուն, մօտացիր եւ չմտոռած ...

Երգեհոնի մը հեռաւոր հնչիւնը, խաչով զարդարուն դուռ մը։ Ֆրէյման կարճ վարանումէ մը յետոյ կը մտնէ աղօթարանը։

Քարոզիչը բեմին վրայ է. ան կը խօսի տառապողներուն համար։

Յոբի օրինակը կը բերէ ան, որ ամէն բան կորսուած, երբեք չընկճուեցաւ, [illegible] նախախնամութեան արդարութեան։

Ֆրէյման պիտի ապրի, կ'ապրի։ Կ'աշխատի այժմ իբրեւ սպասաւոր, [illegible] յուսացող, երաժշտական գործիքներ եւ [illegible] մը մէջ

Եւ օր մը, [illegible] ծոած, մաքրելու զբաղած միջոցին կ'արձանանայ...

«Տիւք» մը կը գտնուի գործիքի մը վրայ, աէնֆոնի մը, որուն մէջ կը լսէ իր զանգակներուն երաժշտութիւնը

Հեղինակն է իտալացի մեծ նուագածու Սաչիա Սինկարէլլի

Ֆրէյման՝ անկարող «Տիւք»ին գին վճարելու, զայն կ'ունենայ երեք օր ձրի աշխատելու գնով։

Իր հայրենիքէն, իր գիւղէն կտոր մը, նշխարք մը։

Այդ միջոցին իտալացի վարպետը Նիւ Եորք է նուագահանդէս մը տալու համար։

Հմտակիր եւ զինքը պաշտպանող պատարկապատի մը հետ միջոցը կը գտնէ թատրոնին վերնայարկը երկու տեղ ճարել։

Իր գիւղին զանգակները պիտի լսէ։

Վարը, հեռուն, բեմին վրայ կը յայտնուի [illegible]

Ֆրէյմանի սպառած աչքերը չեն դադրիր տեսնելու անոր դէմքը, մանաւանդ երբ անանց պղտորած են արցունքներով։

Զանգակները կը հնչեն համանուագին մէջ, ջինջ, զուարթ, ինչպէս [illegible] հնչեցնել ...

Ֆրէյման ինքնակորոյս, կը քալէ ընկերը, կը [illegible] Նրբանցքները կ'ուզէ վար իջնել, հեղինակը տեսնել. վստահ է, որ ան իր եկեղեցիի երգչախումբին տղաներէն մէկն է։

Անկարելի է զայն տեսնել, թատրոնի գրասենեակէն անոր իջեւանած պանդոկին հասցէն կուտան։

Երաժշտապետին յարկաբաժինը դուռը կը բացուի, սպասաւոր մը կը յանձնէ թէ ան բացակայ է։

Ֆրէյման իր անունը կը գրէ, հասցէ չունի, կը գիշերէ ձրի օթեւանի մը մէջ

Ընկերոջ խորհուրդով ան իբրեւ հասցէ կը նշանակէ երաժշտական պիտոյքներ ծախող վաճառատան հասցէն։

ԴԷՊԻ ԻՏԱԼԻԱ

ՈՒՐՈՒԱՆԿԱՐՆԵՐ

Այս երկրամասը ունի ոյժ, թարմութիւն, երեւակայութիւն եւ զգացում. Նիւթի մը մէջ հանդէս բերած էր տարադիր հայ տղաք, որոնց մէկը փողոցի մը մէջ կը նուագէ «Միծեռնակը» ու միւսները կ'ունկնդրեն հայրենասիրութեամբ, ընկղմած երազներու լճակին մէջ, իրենց աչքերուն մէջ յիշատակ, յուզում, կարօտ, տրամութիւն։

Նոյնքան յաջող էին իր դիմանկարները ու կենդանագիրները որոնց մէկն էր յայտնի երգչուհի Տիկին Սեւումեան Արդումանեանի՝ ընկողմանած բազմոցի վրայ։ Կարելի չէ չյիշել նաեւ ալիքի մը վրայ ծռած [illegible] տղեկ մը որ ջուր կը խմէ ախորժակով եւ ինքնատիպ խոնարհութիւնով մարմնին։

Իր շարք մը նկարներուն յուսանքարները գրկած էր նաեւ նկարիչ Աճէմեան, որուն գործերը առաւելապէս սուրբերուն հետ դատապարտուեցան մնալ։ Դարը կը քալէ ու նոյնիսկ թոյլ չգիտցողներուն յառաջդիմութիւն կուտայ։ Նկարիչ Աճէմեան սակայն կը յառաջդիմէ դէպի Միջնադար, անկէ քաղելով իր նիւթերը, անկէ երկրորդելով արուեստ։ Տաղանդ ունի, բայց պէտք է գտնել հունը եւ դառնալ միատեսակ, անձնատեսակ, ինքնատիպ։ Սուրբեր ալ կարելի է նկարել անշուշտ, սակայն նոր հասկացողութեամբ եւ մեր օրերու արուեստով։

Վանատուր անուն նկարիչ մը ունէր նկարներ՝ վենետիկեան տեսարաններէն։

Կային նաեւ ուրիշներ։

Ամբողջ կիրակին եղաւ օր մը խանդավառութեան, վայելքի, յուզումի, գեղեցկութեան (քիչ մըն ալ ածիլուելու)։ Մեծ օր մը վերջապէս։

Եւ սակայն այդ բոլորը նսեմացան կիրակի գիշեր՝ քանզի, ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի, տեղի ունեցաւ շատ աւելի փառաւոր իրողութիւն մը, պատմական ու բարձրօրէն գեղարուեստական գիշեր մը.

ՁԱՅՆԱԿԱՆ ԵՒ ԳՈՐԾԻԱԿԱՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

— . —

ԿԻՐԱԿԻ ԳԻՇԵՐ.— Կը կրկնեմ՝ հայ երաժշտութիւնը ունեցաւ աննախընթաց յաղթանակ մը, միջազգային հոծ բազմութեան մը ներկայութեան, Վենետիկի նման խիստ դժուարահաճ միջավայրի մը մէջ, ստեղծելով անօրինակ խանդավառութիւններ։

Պիտի խօսիմ շատ համառօտ, որովհետեւ վայրկեան չունիմ գրասեղանին առջեւ անցնելու։ Նոյնիսկ պատրաստ եմ «Յառաջ»ի համար քունս զոհելու, սակայն գիշերները կ'անցընեմ կարդալով Վենետիկի կամուրջներուն, ջրանցքներուն, զէնքերուն, պալատներուն, շուկաներուն եւ կոհակներուն անվերջանալի քարամատաններ։

Ս. Մարկոսի հրապարակը Վենետիկ քաղաքին դահլիճն է, առատածաւալ չքեղութեամբ։ Ճակատը՝ Ս. Մարկոսի բազմագմբէթ եկեղեցին է՝ համակ ոսկի, խճանկար, օձաքար, մարմար, պորփիւր ու քանդակազարդ, որուն դիմացը կանգնողին աջ կողմն է Տօժերու ծանրաթերձ պալատը եւ անկէ քիչ մը առջեւ աշտարակը։ Տաճարին ձախ կողմն է համբաւաւոր ժամացոյցին աշտարակը։ Միւս երեք թեւերը պալատներ։ Դահլիճ-հրապարակը քառանկիւն տարածութիւն մըն է, բնակավայր աղաւնիներու լեգէոնի մը։

Գիշեր է։ Վենետիկեան կապոյտ գիշեր։ Հրապարակին ճիշդ մէջտեղը կանգնած է երաժիշտներուն ամփիթատրոնաձեւ բեմը։ Մարդոց գետերը կը կազմեն հանդիսականներու ծովը։ Ամէն ոք գեղարուեստական տրոփ մը սրտին մէջ կը սպասէ։ Հայերս մանաւանդ այնտեղ ենք, նուագախումբին շատ մօտերը։ Պալատին պատշգամբներուն առջեւ գիրք բռնած են բարձրաստիճան հիւրեր։

«Կիլիկիա երգչախումբը նստած է արձարանի մը օթեակին մէջ»։

Թաղապետական նուագախումբը, որուն իւրաքանչիւրը երաժիշտ վարպետ մըն է, իր տեղը գրաւած է։ Այս նուագախումբը կը համարուի աշխարհի լաւագոյններէն մին։ Ղեկավարն է Գարլօ Թալիաֆիէէրօ, որ մեծատաղանդ արուեստագէտ մըն է։

Եւ գիշերին խորհուրդով առկախ մթնոլորտին մէջ կը բարձրանան առաջին արտայայտութիւնները նուագախումբին։

Կը նուագեն ազգային (իտալական) եւ Ֆաշական քայլերգները, որոնց կը յաջորդէ անմիջապէս Հ. Ալիշանի «Ծաւարշանայ» քայլերգը։

Սիրտս աչքերուս հետ վեր կը բարձրացնեմ։ Հնաւոր երկնակամարին կապտորակ մթութեան մէջ կը փոփողին աստղեր։ Կարծես անոնցմէ կը ձեւանայ հեզահեզ, [illegible] մը։

Բարձրաբեմին ցուցատեղին վրայ լուսատառ կը փայլին «Inno Arméno»։ Թոռակցութեան ընդհանուր նիւթը Հայերն են ու հայ երաժշտութիւնը։

Ծափահարութիւնները արժեւոր են. Ասիեր չեն որ իրարմէ կը զատուին, այլ սիրտեր։

Նուագախումբը կ'անցնի իր բուն գեղարուեստական մասին։

Ցուցատախտակին գարականներուն վրայ կը լուսաւորին.— Alemsciah ու անոր տակը՝ — Leggenda.

«Հէքեաթ»։ Գեղերն ալ հէքեաթ, Վենետիկն ալ «հէքեաթ», հրապարակն ալ, իր եկեղեցիով, աշտարակով պալատներով հէքեաթական հէքեաթ։ Ու նուագախումբը կը սկսի իր վերյարատրութիւնը [illegible] Հէքեաթի մոգ մը [illegible] Ալէմշահն ու նուագախումբին ղեկավարը Գարլօ Թալիաֆիէէրօն։ Կարծես մէկը նստած է նուագախումբին կեդրոնը ու կը պատմէ հին նշանաւոր առասպել մը։ Իր վէպին մէջէն կ'անցնին հեզահեզ հերոսներ, թագաւոր, թագաւորի տղաք, իշխաններ, վհուկներ, դաւադիրներ, պահակներ, [illegible], սարուկներ։ Պալատը կը գծագրուի, պահերը ձայնական գոյներով կը նկարուին, պարտէզները կ'առեղծագործուին, կը պատկերազարդուին շատրուաններ, աւազաններ, օթեակներ, ծառեր, լապտերներ ու գինի, գինի։ Ահա պարուհի մը, «տիկնաց կուզակի» [illegible] որ իր լուսամարմին խանդը [illegible] գորգերու վրայ կը պարէ. իրեն կը յաջորդէ խաժիշիկ բոժոժաւոր մը յետոյ բուռն բան մը տեղի կ'ունենայ եւ արշաւ մը, հալածանք մը, [illegible] նուիրայութիւն։

ՆՇԱՆ ՊԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

(3)

Թրէյման վստահ է որ Սինկարէյլի պիտի կրնայ իր Կապրիէլի մասին տեղեկութիւններ տալ իրեն:

Հարսանեկան հանդէս կայ վառատան տիրոջ յարկաբաժնին մէջ: Թրէյման վարձուած է խոհանոցին մէջ իբրեւ սպասաւոր:

Անակնկալ այցելու մը

Մակէր, o Սինկարէյլի

...Սէնպրուքցի Թրէյմանը կը փնտռուի ... աւուած հասցէին: Վարանումներ ... նոյն ներս կը բերուի ծերուկ ... սանը: Սինկարէյլի դիմացն է ... Դողացող ձայնով կը հարցնէ ... Կապրիէլի մասին, Սաէնպրուքի մասին, իր ծզած խուլ գաւակի մասին ... Սինկարէյլի թեւերը կը բանայ.

Ի՞նչ ...

Թրէյմանի ծունկերը կը կքին՝ ... գաւակին ոտքերուն առջեւ.

Կապրիէլ ամբողջութեան ընթացքին ... գտած, արդիւնքուած ... իմացի երաժիշտ ընտանիքի մը ... անոնց անունը ստանալով: Թրէյմանի երազը իրագործուած ... Կապրիէլ հռչակաւոր երաժիշտ ... եղած:

Եւ վերջին նուագահանդէսին մէջ ... Թրէյման, բեմին վրայ, ... Կապրիէլի ցպիկը ցուցմունքներուն ... երբ դաշնամուրներուն առջեւ ... նուագելով «Զանգակներ ...»:

Այս ... անդերագանցելի կեր-... Թրէյմանի դերը, իր ... ներկայացումին մէջ խորապէս ... եւ զգացումներու ... անկեղծ, ... եւ նուրբ արուեստով, որ ան ... կրնայ առանց խոովելու, ... փոխարկումի ... գիտել իր դէմքը:

... ամբողջ ծանրութիւնը ... է իր ուսերուն վրայ, եւ մէկ ... միայն՝ առանց որ եւ է ... Հէրշոլտ դայն կը տանի ... անկարգ չարժումներու եւ ... թիւններու, ինքն իսկ ... դերը, եւ առաւ իսկ հաղորդ ... ընելով հանդիսատեսը, իր հոգեկան բոլոր ապրումներուն:

Ժան Հէրշոլտ մեծ արուեստագէտ մըն է, եւ գինքը դիտելը արուեստի անմոռանալի հաճոյք մը:

ՀՐ. ԱԼԽԱՆԵԱՆ

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

ՕՐԴ. ԹՐԻՒԶԱՐԵԱՆԻ ՆՇԱՆՏՈՒՔԸ

Պ. Արտաւազդ Անտոնեան հրապարակ հանած է այս խորագրով կատակերգութիւն մը՝ մէկ արար:

Նիւթը բաւական զուարճալի է: Անտոնեան ... կին մը որ Փարիզ եկած ... թիւրքերը իրր հարուստ այրի մը ... յաջողած է իր շուրջ խմբել ... նշանածներ, որոնց իրար ... հետ կը մրցին այդ արար յաղթանակին համար, մինչեւ որ ամուսինը ... կը հասնի եւ թեկնածուները բոլոր ... կը ցրուին:

Պ. Անտոնեան ունի զուարճալի տեսարաններ գտնելու յարմարութիւն ... բեմական պահանջները ճանչնալով ... շարժում կը դնէ գործո-... մէջ: Ասիկա փորձ մըն է ... եւ կրնայ տալ աւելի խնամ-... գործեր:

Այս կատակախաղը զոր կարելի է ... ներկայացնել հանդէսներու մէջ, կը ծախուի 3 ֆրանքի հեղինակին ու գրավաճառներու մօտ:

Յ.

ԳԵՐՄԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՈՒԺԸ

— —

Զինուորական ծառայութեան շըրջանը երկու տարուան բարձրացնելով, համաձայն անցեալ տարի մարտ ամսուան մէջ արուած որոշման մը, հսկայական ուժ մը կը ստանայ գերմանական բանակը:

Ահա այդ հրովարտակն էր սատարգրեց Հիթլէր, երկուշաբթի օր, ինչպէս գրեցին թերթերը:

Մինչեւ հրովարտակին գործադրութիւնը, գերմանական բանակը կը բաղկանար 550.000 հոգիէ, 250.000ը հին կանանչ ոստիկանութենէն, մաս մը առնուած նախկին բանակէն. 30.000ը մըն ալ 1914ի ծնունդներէն, որոնք զօրակոչի ենթարկուեցան անցեալ հոկտեմբերին: Կը մնայ ուրեմն զօրակոչի ենթարկել 1914ի մնացեալ ծնունդները եւ 1915ի ամբողջ ծնունդները. Եթէ անցեալ հոկտեմբերին զօրակոչի ենթարկուած ըլլային 1914ի ծնունդները ամբողջ, գերմանական բանակը կ'ունենար ոչ թէ 550.000 զինուոր, այլ 800.000. Եթէ 1914ի ծընունդները արձակուին, 1915ի ծընունդներու զօրակոչով բանակը դարձեալ նուազում չունենար: Իսկ երկամեայ զինուորական ծառայութեան հրովարտակին համաձայն, եթէ զօրակոչ յայտարարուի 1914ի եւ 1915ի ծնունդներուն համար միաժամանակ, այն ատեն, գերմանական բանակը կ'ունենայ 1.150.000 զինուոր: Սակայն բանակին այս թիւը դեռ ժամանակ մը չի կրնար իրական դառնալ, եւ կը մնայ թուղթի վրայ, որովհետեւ բանակին կազմակերպութիւնը լրացած չըլլալով, զօրակոչը կը յայտարարուի միջոց մը ետք, ինչպէս 1914ի ծնունդները չկանչուեցան մէկ անգամէն, այլ անոնց կէսը միայն: Երբ զօրակոչը ամբողջական ըլլայ, ... պիտի ըլլայ բանակին մէջ գտնուիլ 600.000 հոգի միաժամանակ. Աւստրիական կազմակերպութեան ձեւով, համանման այս տարի հոկտեմբերին լրացուի 1914ի ծնունդներուն զօրակոչը, թերեւս գայ ապրիլին կանչուի 1915ի ծնունդներուն առաջին մասը կամ ամբողջը մէկ՝ 1937ի հոկտեմբերին:

Բանակին կազմակերպութեան ժամանակ, գերման ապայակոյտը մտահոգուած չէ միայն թուական գերակշռութեամբ, կանուխէն կառավարութեան ուշադրութիւնը հրաւիրած է այն անհրաժեշտութեան վրայ թէ ուրակը պէտք չէ զոհել քանակին: Ահա թէ ինչու զօրակոչը տեղի չունենար ամբողջական: 17 մարտ 1935ին կը գրուէր թէ գերման բանակը 800.000 զինուորէ կը բաղկանայ, բայց այդքան բարձրացած չէր բուն թիւը: Եթէ անակնկալներ չպատահին, բանակին թուական յաւելումը պիտի կատարուի աստիճանաբար, այնինչ առանց բանակին զոհելու որակը, բայց երբ բանակը ամբողջապէս կազմակերպուի, ուժի տեսակէտով պիտի դառնայ ամէնէն զօրաւոր բանակը:

Ընդհ. պատերազմը Գերմանիոյ արժեց 3.500.000 ծնունդներու պակաս մը: Այս ծնունդներուն մէջ, ըստ վիճակագրութեան, 1.900.000ը մանչ պիտի ըլլային: Այս պակասին հետեւանքով, Գերմանիա եւս ժամանակ մը պիտի տառապի պակասաւոր տարիներուն հետեւանքէն: Այսպէս Գերմանիոյ 1935ի նորակոչներուն թիւն էր 465.000, իսկ 1936ի նորակոչներուն թիւը՝ 351.000, դալ տարուան նորակոչներուն թիւը՝ 314.000: Ինչպէս կը տեսնէք, միշտ կը նուազի: 1938էն կը սկսի բարձրանալ, կ'ունենայ 338 հազար:

Պատերազմը սակայն կախում չունի նորակոչներով կազմուած բանակի մը ուժէն կամ թուական գերակշռութենէն. Մեծ դեր կը խաղան նաեւ պահեստի ուժերը: Այսպէս Ֆրանսական պահեստի ուժերը աւելի գերակշռութիւն մը ցոյց կուտան քան գերմանական պահեստի ուժերը: Ֆրանսա միւս կողմէ կ'ապաւինի իր պաշտպանողական պատերազմական գիծերուն, որոնք կրնան հաւասարակշռել թշնամիին թուական գերակշռութիւնը:

Գերմանական բանակը պիտի օգտուի անշուշտ մարտական կազմակերպութեանց ուժերէն, որոնք զինուորական ծառայութիւն ըրած չեն, բայց միայն 2 ամիս մարզուած են: Գերման մարտական կազմակերպութեանց պատրաստած զինուորցուները կը համապատասխանեն Ֆրանսական ժանտարմներուն: Անոնք լաւ զինուոր են, բայց երբեք արհեստով պատրաստուած: Անոնց թիւը կը հասնի 200 հազարի:

Գերմանիա պիտի օգտուի նաեւ բանուորական բանակէն, որ կը բաղկանայ 300.000 հոգիէ, — առոնք կարելի է օգտագործել ամրաշէն բանակին մէջ:

Հիթլէրական մարտիկներուն թիւն է 450.000, որոնցմէ կարելի է օգտուիլ առաջին հերթին.

Այսպէս բոլոր այս ուժերը հաշուի առնելով, գերման բանակը կ'ունենայ 1.200.000 զինուոր, որուն 550.000ը կը կազմէ գործօն բանակը:

Երբ երկամեայ զինուորական ծառայութեան հրովարտակը գործադրուի, գերման բանակը կ'ունենայ 2 միլիոն 450.000 զինուոր, 700.000ը մարտական կազմակերպութիւններէն առնուած, 450.000ը Հիթլէրական մարտիկներէն:

Այս բանակին դէմ՝ Ֆրանսա ունի ներկայիս 400.000 զինուոր (միայն մայր հայրենիքին մէջ):

Ցիշենք եւրոպական կարգ մը երկիրներու բանակներուն թիւերն ալ.—

Իտալական բանակը 1.250.000, ռուսական բանակը՝ 1.200.000, Ֆրանսական բանակը՝ 684.000 (որուն 400 հազարը մայր հայրենիքին մէջ), լեհական բանակը՝ 266.000, բրիտանական բանակը՝ 213.000, ռումանական բանակը՝ 141.500, չեխ բանակը՝ 109 հազար, եուկոսլաւ բանակը՝ 107.000, պելճ բանակը՝ 63.500:

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՆՈՐ ՓՈՐՁԱՆՔ
ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ ԳԼԽՈՒՆ

— —

Գրած էինք թէ կարեւոր գեղծումներ երեւան հանուած են Պոլսոյ մէջ, ի մնաս «Ինինօն» ապահովագրական ընկերութեան: Պոլսոյ թերթերէն կը քաղենք հետեւեալ նոր տեղեկութիւնները:

Ոստիկանական քննութիւնները կը շարունակուին ապահովագրական ծանօթ կեղծարարութեան մասին:

«Ճումհուրիէթ» կ'ըսէ թէ իրրեւ մեռած ցոյց տրուած 23 անձերէն 17ին մահուան վկայագրերը տրուած են Հայոց Վարչութեան կողմէ: Վարչութիւնը իր նիստին վկաներ լսելէ յետոյ է որ տուած է այդ վկայագրերը:

*** Թուրքերէն «Թան» կը գրէ իր կարգին.— Թղթածրարներուն մէջ գտնուած են Հայոց Պատրիարքարանէն տրուած մահուան վկայագրեր: Կոթնած գուրսէն քանի մը անձերու տուաւ-առաւ վկայութեանց վրայ, Հայոց Պատրիարքարանը տուած է այդ վկայագրերը եւ այս ձեւով դըժ-ուար դիրքի մը մատնուած է:

Պատրիարքարանի Կրօն. Ժողովին մէջ լսուած երկու անձերու վկայութեանց վրայ, Մալաթիացի Հայու մը մահուան մասին վկայագիր տրուած է անոր ժառանգորդներուն: Մինչդեռ այդ Հայը տակաւին ողջ է եւ Մալաթիա կը բնակի:

Պատրիարքարանը 4 ոսկի մուրացին առած է, այդ ողջ մարդը իբր մեռած ցուցնելու համար, եւ ընկալագիր տըւած է: Հաստատուած է որ այս ձեւով վկայագիր տուած է 17 Հայերու մասին:

Միւս կողմէ հաստատուած է որ կեղծարարները մինչեւ հիմա 85 հոգի իբր մեռած ցոյց տուած են եւ կը պատրաստուէին 40 հոգի ալ «մեռցնելու» նոյն ձեւով:

Նոյն թերթը կ'ըսէ թէ Պատրիարքարանի շրջանակները կը զարմանան որ Ինինօն գործողութիւն կատարած է Պատրիարքարանէն տրուած այդ թուղթերուն վրայ, որոնք հիմնուած չէին դատական ո եւ է վճռի վրայ: Այդ թուղթերը տրուած են եղած պահանջին վրայ եւ օրինական ո եւ է արժէք չունին: Ցետոյ, Պատրիարքարանը չի գիտեր թէ դիմողները ի՞նչ նպատակով առած են այդ վկայագրերը:

*** Օննիկ Իփլիքճեան կ'ըսէ թէ Վուչինոյէն առած է «Նիւ Եորք» ընկերութենէն Ինինօնի փոխանցուած բաժանորդներուն ցանկը, իսկ Վուչինո կը պնդէ թէ ամբողջ գործը սարքուած է Օննիկի կողմէ եւ թէ ինք բանէ լուր չունի:

Միւս կողմէ, կ'ըսուի թէ Օննիկ իրեն կը պահէր առիւծի բաժինը: Այսպէս, անձի մը հաշուին Ինինօնէն գանձած 1000 ոսկիին 750ը վար դրած եւ միայն 250ը յանձնած է տիրոջը:

Այժմ շատ գաղտնի կը կատարուի քննութիւնը, որովհետեւ կարգ մը անձեր անհետացած են, թերթերու մէջ կարդալով իրենց անունը:

ՀԱՅ ԿԱԹՈԼԻԿՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԸ

— • —

Գ. Մ. Մարիկեան, իրրեւ Հայ Կաթոլիկներու վարչական ժողովի ատենապետ, երկար բողոքագիր մը ուղղեց Ավգաֆի տեսչութեան, Բերայի Նոտարութեան միջոցաւ

Բողոքագիրը կ'ըսէ թէ Ավգաֆի տեսչութիւնը իրաւունք չունի ստանձնելու Ս. Ցակոբ հիւանդանոցի կալուածներուն մատակարարութիւնը, որովհետեւ ըստ օրէնի մատակարար մարմին մը կը շարունակէ իր պաշտօնը մինչեւ յաջորդին ընտրութիւնը: Կալուածները համայնքին կը պատկանին, կ'ըսէ Գ. Մարիկեան, եւ անոր կ'իյնայ կալուածներու մատակարարութիւնը եւ ոչ թէ Ավգաֆի տեսչութեան, որ միայն հսկելու իրաւունք ունի:

Արդէն, դատարանին որոշումը որով Ավգաֆը կը յանձնուի Ս. Ցակոբի մատակարարութիւնը, չէ հաղորդուած դատախազ կողմին (Գ. Մարիկեանի) եւ հետեւաբար դատախազը կը պահէ Վճռաբեկին դիմելու իր իրաւունքը:

Ամէնէն վերջը, բողոքագիրը կը պահանջէ մինչեւ երեք օր վարչական ժողովին յանձնել Ս. Ցակոբի մատակարարութիւնը: Հակառակ պարագային, Գ. Մարիկեան դատ պիտի բանայ Ավգաֆի դէմ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԽԱՆՋԵԱՆԻ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԵՆԷՆ ՎԵՐՋ

— • —

Կը թուի թէ Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան քարտուղար նշանակուած է Ամատունի, որ ատկէ առաջ ալ կը գտնուէր քարտուղարական կազմին մէջ: Հայաստանի դաւառներէն գրկուած բոլոր ձուլածոյ բանաձեւերը կ'ուղղուին Ամատունիի անունին:

Իսկ «Խորհ. Հայաստան» թերթին խմբագիր նշանակուած է Աթայեան, թէեւ անունը չերեւիր թերթին վերջին էջը, ինչպէս սովորութիւն էր առաջ: Աթայեանի փոքր անունը նշանակուած չէ, եւ չենք գիտեր որ հայկական զօրամասի հրամանատա՞րն է թէ ուրիշ մը նոյն անունով:

«Խորհ. Հայաստան» ի յուլիսի թիւերը լեցուն են դաւաճան հասած բանաձեւերով,— ողջո՜յն Անդրկովկասի փոխարքային եւ պարսաւ «դաւաճան» Խանջեանին: Բասարգեչարցիները նոյնիսկ կ'առաջարկեն, իբրեւ պատիժ Խանջեանի դաւաճանութեան, Բերիայի անունով կնքել նորաբաց ջրանցք մը:

ՀԱՄԲԵՐԴԻ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐԸ

— • —

Լէնինկրատի Էրմիթաժ թանգարանին տնօրէն, հնագէտ-արեւելագէտ ակադեմական Օրբէլեան Երեւան կը գտնուի ներկայիս, հետեւելու համար պեղումներու ընթացքին «Խորհ. Հայաստան» թերթի խմբագրին հետ տեսակցութեան մը ընթացքին, Օրբէլեան յայտարարեց.

— Լէնինկրատի Էրմիթաժը ասկէ քանի մը տարի առաջ բանակցութիւն կը կատարէր Հայաստանի կրթական գործավարութեան հետ, կարգ մը լուրջ եւ տեւական պեղումներ կատարելու համար Հայաստանի մէջ: Պէտք է ըսել, որ Էրմիթաժը վերջերս դարձեալ գեղարուեստական թանգարան ըլլալէ: Ներկայիս դարձած է գիտական պրպտումներու ուսումնարան մը, որ միաժամանակ կ'աշխատի հնագիտական խոր քննութիւններով երեւան բերել Խորհ. Միութեան զանազան երկիրներուն մէջ ծանօթ հնագիտական աղբիւրները, բանալու համար արեւելքի մշակոյթի պատմութեան տակաւին անծանօթ էջերը: Այդ տեսակէտէն կարեւոր է Համբերդ ամրոցը, որ կը գտնուի Արագածի լանջին վրայ (մօտ 2500 մեթր բարձրութեան վրայ), ինչպէս նաեւ Հին Դուինը:

Համբերդը, որուն գոյութիւնը կը հասնի մինչեւ նախաքրիստոնէական շրջան, եղած է ռազմագիտական օջախ մը իր տնտեսութեամբ, արհեստաւորութեամբ եւ բնակչութեամբ, 1929ին, երբ ես առաջին անգամ այցելեցի Համբերդ, աւերակ պատերուն մէջ տեսայ մետաղեայ խողովակներու հետքեր, որոնք հնագէտներուս ենթադրել կուտան թէ պատմութեան այդ հնագոյն շրջանին մետաղագործութեան ճարտարարուեստ մը գոյութիւն ունէր այնտեղ: Արհեստագիտութեան պատմութեան տեսակէտով, մեծ գիւտ մըն է այս արեւելքի եւ արեւմուտքի մշակոյթի պատմութեան համար: Հնագիտական տեսակէտով, Համբերդը կուսական վայր մըն է: Այնտեղ պեղումները կը տեւեն 3 — 4 տարի:

Նկատի առնելով թէ ինչ աշխատանքներ պիտի կատարուին այնտեղ, ես ինծ հետ բերի Էրմիթաժի հնագիտութեան լաւագոյն մասնագէտները, — փրոֆ. Տրէվէր, որ քաջ ծանօթ է Իրանի եւ Կովկասի քաղաքակրթութեան պատմութեան, փրոֆ. Տոկարսկի, որ քաջ ծանօթ է Հայաստանի հնագիտութեան, ինչպէս եւ գիտնականներ Պետրովսկի, Իզմայլովա, Դիւյամիրեանը, Հաջեան, Ցակոբսոն, որոնք Գիտութեանց Ակադեմիայի Հայաստանի մասնաճիւղին մասնագէտներուն հետ պիտի աշխատին Համբերդի մէջ: Համբերդի պեղումները կը կատարուին Էրմիթաժի եւ Գիտութեանց Ակադեմիայի Հայաստանի մասնաճիւղին նիւթական օժանդակութեամբ: Այս տարի հնագիտական պրպտումներու յատկացուած է 50.000 ռուբլի

Հնագիտական տեսակէտէն մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ Դուինի քաղաքը, որուն պեղումները կը սկըսինք երկրորդ հերթով: Դուին իբրեւ առեւտրական կեդրոն չափազանց բարգաւաճ վիճակ մը ունէր մասնաւորաբար Ե — Ը. դարերուն, յետոյ յայտնի չէ թէ երբ դադրեցաւ քաղաք ըլլալէ:

Այնուհետեւ հաւանաբար գիտական արշաւ մը կատարենք նաեւ դէպի Ա. դրբէջան, հին Պարթաւ քաղաքը (այժմու Բարդա գիւղը), որ պատմութեան հնագոյն շրջաններուն՝ եղած է Աղուաններու մայրաքաղաք, եւ նոյն դերն է կատարած, ինչ որ Դուինը, որուն հետ առեւտրական կապ հաստատած էր:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

— • —

Երեւան հասած է Լէնինկրատի դասական թատրոնի 25 հոգինոց դերասանական խումբը եւ Պետ. Օփերային մէջ, Վահրամ Փափազեանի ղեկավարութեան տակ, սկսած է իր ներկայացումներուն: Խումբը կը խաղայ ռուսերէն լեզուով, իսկ Վ. Փափազեան՝ հայերէն լեզուով: Ներկայացուած թատերախաղերն են Օթէլլօ, Քին, Տոն Ժուան, Մախապատիժը, Անմեղ մեղաւորները, Նամուսը:

Երեւանէն վերջ խումբը ներկայացումներ պիտի տայ նաեւ Լէնինականի, Կիրովականի, Թիֆլիսի, Բաքուի, Պաթումի, Սուխումի, Բաթումի, Օտեսայի, Քիեւի, Լէնինկրատի մէջ:

Եղած հրաւէրին վրայ, 1936 — 1937 թատերաշրջանին՝ Վ. Փափազեան յանձն առած է խաղալ Երեւանի պետական թատրոնին մէջ:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

Այդ վայրկեանին էր, որ ձորի ճիշդ կեդրոնին քով տեսայ երիտասարդ կին մը, որ ոտքերը տակը ծալլած՝ նստած էր եւ պաղատագին ձեռքերը դէպի երկնքը՝ աղեկտուր ճիչեր կ'արձակէր. անդամալոյծ է, քանի ... մէկ քանիներուն, որ չակեն ... իրեն ... : Դառն հեգնանքով ... — «Ողջերը չենք կրնար փրկել. ... պիտի ... ...»:

Ու երբ բաւական մը ինած էինք ձորէն, սարսափելի ճիչ մը հասաւ մեզ, ... կոյտ մը ջարդ ու փշուր ինկաւ ... ոտքերուն քով. կինն էր

ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՍՊԱՌՈՒՄՆԵՐՈՒ ՁԱՐՀՈՒՐԱՆՔԸ

Նոյն օրը, երբ մենք ցաք-ցրիւ կը նահանջէինք դէպի Քան լերան գագաթը, Սասունի յարձակումը սկսած էր: ... ... որոնք շատ որոշ կը ... մեզի, որ չարունակուեցաւ ... երկար ատեն մեր Քան եղած միջոցին: Հարց ծագեցաւ շատերու մէջ թէ՝ կրնայի՞նք ո եւ է օգնութիւն հասցնել պաշարուողներուն. բայց ինչո՞վ կամ ի՞նչ ուժերով. որո՞ւ ձգել մեր շուրջը վխտացող սարսափահար ժողովուրդը: Պարզ էր, որ բացարձակ անզօր էինք բան մը ընելու, սակայն կարիքն ունէինք, մեր խիղճերու հանգստութեան համար, բարձրաձայն արտայայտուիլ, մեր պատրաստակամութիւնը արտայայտել իրարու .... Ի հարկէ, եթէ ունենայինք գէթ 50 հոգի փորձուած ապստամբներ, կրնայինք անհանգստացնել պաշարող թշնամին՝ իրենց թիկունքը փառնդելով Բայց այդ մարտիկներն ուրկէ՞ կրնայինք առնել:

Երկար ատեն ոչ մէկ լուր ունէինք Սասունի կռիւներէն եւ անոնց հետեւանքներէն: Բաւական ժամանակ անցնելէ յետոյ միայն, օր մը լուր հասաւ մեզի, որ Անտոկ մեր հին Հայրենի Արամը գրաւուած է, Քանէն դէպի Հարաւ, լեռնաշղթայի մը վրայ բնակող քիւրտ գիւղացիներէ: Ենթադրեցինք, որ մերինները պարտուած են ուրեմն, քանի որ Արամի պէս կարեւոր ուժի մը գրաւուիլը մեր լերան մօտ ցոյց կուտար, որ ժողովուրդը փախուստ դիմած է:

Մուշէն ալ լուր չունէինք, երբ գիշեր մը ահա այնտեղէն ալ երեւցան չարաշուք բանբերները: Խումբ մըն էր յոգնած, պատառոտուած ու անհանգստէն վչտաբեկ: Մեր մօտիկ ընկերներն էին, որոնք Մուշի ժողովուրդին հետ ուխտ օրէ աւելի չէին կրցած դիմանալ զօրքի եւ Քիւրտերու գրոհին ու ամրակոծման եւ անցի էին տուած: Կը պատմէին Կոտոյի Հաջիի հերոսական կռիւը իր տանէն: Թշնամին երկար գրաղեցնելէ ետքը, երբ կը տեսնայ, որ ռազմամթերքը սպառած, — տունը կրակի կուտայ, կինը կը գնդակահարէ, ու ինքն ալ, ամէնէ առիւծի մը պէս մռնչելով, կ'իյնայ իր վերջին գնդակէն: Կը պատմէին հերոսական հազուագիւտ դրուագներու մասին, կատարուած նաեւ ուրիշներու կողմէ, որոնցմէ անկարելի էր անկնկալել նման բան մը: Այս ամէնը, սակայն, անզօր էին փրկել ժողովուրդը, որ ի վերջոյ իրենց տուներուն մէջ ողջ կ'այրուէր, իսկ բազմաթիւ կիներ ու աղջիկներ բոքեններու ճանկերուն կը յանձնուէին...

Պատմեցին նաեւ Վարդան Վարդապետի, Նազարէթ էֆ.-ի, Համազասպի, երկու Արշակներու, Ցարութիւնի եւ ուրիշ ընտիր մտաւորական եւ հասարակական դէմքերու մասին, որոնք հաւաքած, իրարու կապած եւ տուններու տակ՝ Խոփ-Գիւղէն առաջնորդած ու հոն գնդակահարած կամ ողջ ողջ այրած են:

Ազատուած ընկերները, բուռն յուզմունքով եւ խոր կսկիծով, իրենց դատնութիւնը կը թափէին իմ եւ մասնաւորապէս Սասունի ընկերներու դէմ: Պէտք չէր որ ես Մուշէն հեռանայի. զինուորական ուժ մը չէի, բայց բարոյական հեղինակութիւն մըն էի, երբ յեղափոխական գործիչ կրնայի համախմբել պահել իրենց ուժերը եւ Կոտոյի Հաջիի հետ յաջողութեամբ կազմակերպել դիմադրութիւնը. պէտք չէր որ լքէի Սասնոյ ընկերներու յամառ պահանջը եւ հեռանայի Մուշէն.... Այսպէս կը խօսէին ինծի արիւնի եւ բոցերու մէջէն հրաշքով ազատուած այդ քաջերը: Ու ես գլուխս հակած, խղճահար, ակարութեամբ կը զգայի որ, այդ գառապարտութիւնը իրաւացի էր:

Ենոցներու մէջէն կը յիշեմ Պաւառեան (Լոլոյի) Տիգրանը, Կոնտուրաճի Արմենակը, սարաֆ եւ գերձակ Ցարոները, Տէր Զաքարեանը, ուսուցիչ Կոնճոյեան Ցովհաննէսը, եւ բանակէն այդ օրերը փախած հայ սպայ մը՝ Միսաքը (ազգանունը մոռցած եմ):

Անոնք էին որ աւելի մանրամասն եւ ճշգրիտ պատկերացուցին դաշտի առաւօտ ջարդը

Դիմադրութիւն ցոյց տուած են գըխաւորապէս այն գիւղերը, ուր եղեր էին հայդուկներ, զոր օրինակ՝ Առաքանք, Գոմեր, Աղճանք, Ցրօնքը, Ղըլղաղջը, Դառնէն, Վարդենիսը եւ ուրիշ գիւղեր:

Այս տեղերէն էին, որ քանի մը օրէն երեւցան շրջմոլիկներու նման ... հատ փրկուածներ, որոնք կորսնցուցած ամէն ինչ ուրուականներու երեւոյթն ունէին:

Իսկ Սասունը ըստ երեւոյթին դեռ ընկճուած չէր բոլորովին: Օր մը մեզի եկաւ Գալյանջցի Մարտիրոս Վարժապետ. օգնութիւն կ'ուզէր. հեգնանք էր կարծես: Թուփերու մէջ հաւաքուեցանք, մտածելու այդ մասին. 8 — 10 հոգի կը կարծեմ հազիւ յաջողեցաւ տանիլ իր հետ. աւելորդ էր ի հարկէ, որովհետեւ ճամբան անոնցմէ մեծ մասը ջարդուեցաւ, Վարժապետն ալ վերադարձաւ մեր քով:

Օրէ օր կեանքը լերան ծերպերու մէջ այլեւս անհանդուրժելի կը դառնար: Ժողովուրդը համախումբ չէր ապրեր. ցրուած էր սար ու ձոր: Ամէն օր կը փոխէինք տեղերնիս: Լեռը ծածկուած էր տեղ-տեղ մարդահասակ թուփերով. անոնց եւ մեծ ժայռերու խոռոչներու մէջ կը պատսպարուէինք, որովհետեւ գրեթէ ամէն օր, արշալոյսը բացուելուն հետ, մեր լեռները կը պաշարուէին Մուսա բէկի աշիրէթներով, որոնք լայն շրջանակներով շուրջկալ կը կազմակերպէին եւ անընդհատ համազարկեր կը տեղացնէին թփուտներու ուղղութեամբ: Աննպատակ չէր այդ, որովհետեւ գիշերները մեր ժողովուրդը անխոհեմաբար խարոյկներ կը վառէր այս ու այն կողմ՝ արտերէ բերած ցորենը խարկելու կամ ամանը՝ իրենց խնայած եւ դով եփելու կամ հասուն չինելու:

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(29)

Թրոցքի ծանր դէպքեր կը գուշակէ

Լոնտոնի «Նիուզ Քրոնիքլ» թերթին թղթակիցը տեսակցութիւն մը ունեցաւ Թրոցքիի հետ, օրուան դէպքերու եւ Խորհրդային կացութեան մասին:

Ահաւասիկ Թրոցքիի յայտարարութեանց ամփոփումը.—

1.— Մոսկուայի դատավարութիւնք եւ գնդակահարումները կ'ապացուցանեն հաստատուած գծգծութիւն մը, որ կրնայ յանգիլ զանգուածներու ահաւոր պայքարի մը:

2.— Սթալինի խմբակը, ազգայնական եւ պահպանողական, հատուածը թէ խզած է բոլշեւիկեան կուսակցութեան աւանդութիւնները:

3.— Խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը համազօր է ժողովուրդի քաղաքական որ եւ է գործունէութեան խափանման:

*** Թրոցքի չպիտի վտարուի Նորվեկիայէն, մինչեւ դեկտեմբեր 18 մնալու արտօնութիւն ունենալով, բայց գիշեր ցերեկ հսկողութեան պիտի ենթարկուի: Զորեքշաբթի օր իր բնակավայրը գացին ութ ոստիկաններ եւ ոստիկանապետը: Այս խիստ հսկողութիւնը յանձնարարուած է անոր համար որ տեղեկութիւն ստացուեր է թէ Թրոցքի հրահանգներ կուտար օտար յեղափոխականներու: Զրոյցի մը համաձայն, յանձնարարեր է Խորհուրդներ (սովետ) կազմել Ֆրանսայի մէջ, պատրաստելու համար նոր յեղափոխութիւնը: Դատի քաշուեցան կարգ մը նացիներ (հիթլէրական), որոնք իբրեւ թէ Թրոցքիի տունը մտեր են, թուղթեր գողնալու համար: Ամբաստանեալներէն մէկը յայտնեց թէ Նորվեկիոյ դատական նախարարն ալ կ'այցելէր Թրոցքիի:

*** Անգլիոյ Արհեստակցական Միութեանց նախագահը, որ բարեխօսած էր Զինովիեւի եւ միւս ամբաստանեալներուն համար եւ որ անարգուեցաւ այս առթիւ, կարմիր ժամուլին կողմէ, առջի օր ճառ մը խօսելով, յայտարարեց թէ «Խ. Միութիւնը քաղաքակրթութեան մէջքէն չէ եւ թէ շատ տարիներ պիտի անցնին, մինչեւ որ այդ օրին հասնի»: Այս առթիւ խստօրէն ձաղկեց Մոսկուայի դատավարութեան եղանակները:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

— • —

Քաղաքներ կ'իյնան, ուրիշներ կը դիմադրեն

— • —

Սպանիոյ ապստամբները երրորդ ուժգին գրոհ մը կատարեցին առջի օր, գրաւելու համար Իրունը (Ֆրանսայի սահմանին վրայ), սակայն ձախողեցան: Կառավարական զօրքը յուսահատական դիմադրութիւն մը կատարելով Փուէնթայի բլուրին վրայ, եռ մղեց յարձակումը եւ վեր ի վայր չըջեց ամբողջ ծրագիրը: Ցարձակման կը մասնակցէին օտար լեգէոնականներ, կարլոսեաններ, ֆաշականներ, Մարոքցիներ եւ կանոնաւոր զինուորներ, որոնք ենթարկուեցան ահռելի ննջանօթաձգութեան մը, հրամանատարութեամբ Ֆրանսացի սպայի մը, ինչպէս կ'ըսէ հեռագիրը: Կարելի չէ հաշուել կորուստները: Կառավարական զօրքին դիմադրութիւնը այնքան ամուր էր որ, ապստամբ հրամանատարութիւնը հարկադրուեցաւ փոխել իր ռազմավարութիւնը, մինչ կը յուսար մինչեւ շաբթու վերջը գրաւել քաղաքը: Ապստամբները թէ բարոյապէս եւ թէ ռազմագիտական տեսակէտով մեծ կարեւորութիւն կուտան Իրունի եւ Սան Սէպասթիանոյի գրաւման: Հակառակ այս անյաջողութեան, անոնք ամէն օր նոր զինուորներ կը թափեն Իրունի ճակատին վրայ, եւ պիտի շարունակեն յարձակումները: Կարմիրներուն համար (կառավարական) Իրունը դարձած է տեսակ մը Վէրտէօն:

Օիօ Թինթօյի հանքերը անցան ապստամբներուն ձեռքը, ինչպէս հաղորդած էինք երէկ: Կառավարական զօրքը օրէ օր կը սպառէ Օվիէտոյի անկման. Այս առթիւ հրատարակուած դեկոյցը կ'ըսէ թէ բծաւոր ժանտատենդ (թիֆիւս) ծագած է քաղաքին մէջ, եւ ամէն օր բազմաթիւ քաղաքացիներ, մանաւանդ մանուկներ կը մեռնին: Ապստամբներն ալ ժամէ ժամ կը սպասեն Մալագայի անձնատուութեան (պաշարուած է երկար ատենէ ի վեր): Զօր. Ֆրանքօ զօրասիւն մը ղրկեց, փրկելու համար Ալքազարի մէջ պաշարուած ապստամբները: Քաղաքապետը ձայնասփիւռով հաղորդեց թէ զինուորները ճերմակ դրօշ պարզած էին, բայց յարձակողները շարունակած են ռմբակոծութիւնը:

Ապստամբները կը շարունակեն պատրաստութիւններ տեսնել Մատրիտի շուրջը, ի նախատեսութիւն նոր եւ աւելի ուժգին գրոհի մը:

Զօր. Մոլայի բանակը կարեւոր յաղթանակ մը չահեցաւ այս ճակատին վրայ: Առջի օր չորս հոգի վիրաւորուեցան Հէնտէյի ճամբուն վրայ:

Իրունի ճակատամարտին առթիւ, ռումբեր կ'իյնան ֆրանսական հողին վրայ: Առջի օր չորս հոգի վիրաւորուեցան Հէնտէյի ճամբուն վրայ:

Ֆրանսա եւ Մեծն Բրիտանիա դիմում կատարեցին 18 պետութեանց, որոնք ստորագրած չեն չէզոքութեան դաշնագիրը, առաջարկելով ժողով մը գումարել Լոնտոնի մէջ, մինչեւ տասը օր, գործադրելու համար զէնքերու արգելքը: Միեւնոյն ատեն խորհրդակցութիւններ կը կատարուին Լոնտոնի մէջ, որպէսզի միջոցներ գտնուին պատերազմի «աւելի մարդավարի ձեւով» կատարելու:

═ • · • ═

ԹՈՒՐՔԻԱ եւս միացաւ այն համաձայնութեան, որ կ'արգիլէ զէնք արտածել Սպանիոյ համար: Այս հաւանութիւնը պայմանաւոր է:

ՕԳՈՍՏՈՍ 26ը ազգ. տօն հռչակուեցաւ Եգիպտոսի մէջ, անգլօ-եգիպտական դաշնագրին ստորագրութեան առթիւ:

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ

ՍԷՆԹ'ԷԹԻԷՆԻ Անտօք Ենթակոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ կոմիտէ եւ կէփին խումբերը ու Թալուորիէի ընկերները, այսօր, շաբաթ, երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին կարեւոր օրակարգ:

ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ ԱՄԷՆ ՇԱԲԹՈՒ

ՀԱՅ – ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր Ծ. ՆՈՐԴՈՒՆԻ

Բ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 24 (Սեպտեմբեր)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Զգոյշ սունկերէն (ցոքթ. Շ. Այվազեան).— Վարակուա՞ծ եմ արդեօք (ցոքթ. Մ. Թոքմաճեան). Մեզը կերէք (Ե. Նարդունի). - Ինչո՞ւ փորս կը մեծնայ (ցոքթ. Ա. Աշճեան).— Թիմիական պատուաստ (ցոքթ. Վ. Ցիլինկիրեան).— Հարցարան (Խմբ.).— Երկրորդ տարուան նիւթերու ցանկը:

Այս թիւով կը լրանայ ԵՐԿՐՈՐԴ տարեշրջանը: Բացուած է բաժանորդագրութիւնը ԵՐՐՈՐԴ տարեշրջանի համար: Բաժանորդագրուեցէք այցելութիւն մը պակաս վճարելու համար բժիշկին:

Ձեր միակ հարստութիւնն է առողջութիւնը, պահպանեցէք զայն՝ կարդալով ՀԱՅ ԲՈՅԺը:

Տարեկան բաժնեգինը՝ Ֆրանսայի համար 20 ֆրանք, արտասահման 25 ֆրանք: Դիմել Dr. Ch. Aïvazian, 17, Rue Damesme, Paris.

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Վալանսի Հ. Յ. Դ. Կոմիտէին կողմէ

6 Սեպտ. կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ:

Կը խնդրուի նկատի առնել այդ թուականը:

Ընտանեկան մեծ դաշտահանդէս

Կազմակերպուած Մեծ Նոր. Գիւղի Վերաշինաց Հայր. Միութեան Ալֆորվիլի Կին բաժնի կողմէ

Կիրակի, կիրակի, Ալֆորվիլի կից Գուա տը Շամթըլօյի մէջ. առաւօտէն մինչեւ երեկոյ.

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԸՆՏԻՐ ԲԱԺԻՆ.

Հայկական նոր պարեր, վալսեր եւ պարեր մրցումներ, արտասանութիւններ, ֆանթէզիներ, մեներգներ. Կը ներկայացուի զաւեշտ մը: Արեւելեան ընտիր նուագախումբ (ճնճէ-ատը), Պոլսէն նոր ժամանած կարող եւ փորձառու արուեստագէտներէ:

Ճոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով:

Ճախրերու Խանութէան Հիմնադրութեան համար. մուտք՝ 95 սանթիմ

ԵՂԻՇԷ ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

AMERICAIN LLOYD

48 rue de la République — Մարսէյլ. Tél. C. 47-52 եւ C. 74-51

7 rue Auber — PARIS

Ծանօթ է բոլոր ընկերութիւններու ներկայացուցիչ: Յոմսակներ՝ ամէն տեսի համար, Հայ ճամբորդներու համար մասնաւոր գին: Ունինք թղթակիցներ աշխարհի ամէն կողմը:

ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՏՈՒՆ.

ԵԴՈՒԱՐԴ ԳԱԼՓԱՔՃԵԱՆ

ԴՐԱՄԱՏՈՒՆ, **48 rue de la République, Marseille**

Tél. Colbert 74-51, 47-22

Օտար դրամներու փոխանակութիւն, չէքեր կը տրուին ամէն երկրի համար: Կը գնենք եւ կը ծախենք ոսկի դրամներ

ՀԱՅ ԳԱՅՄԱՆԵՐ.

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ

Maison LECOMTE, 31 rue de Palikao, Paris (20)

ՊԱՏ'Ի ԹՈՒՂԹ, ԼԻՆՕ, ՆԵՐԿ

Այս ծանուցումը ներկայացնողին քարթալօկին վրայէն 100էն 20էն 40 զեղչ: Դիմել՝ փառքերի մթերանոց, 15, Avenue Mathurin - Moreau, PARIS (19).

ԹԻԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

Տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ Սեպտ. 6ին,

Նախագահութեամբ Հայ Կամ. Մարտիկ. Միութեան եւ մասնակցութեամբ Ծուշարեանի Կեդր. Վարչութեան, Հայ Սպայից, Զամի եւ լագման միութիւններու:

Կը մասնակցին Հ. Մ. Ը. Մ.ի բոլոր սկաուտները, ինչպէս նաեւ Ֆրանսական, Պելճիական եւ Փարթեւեան Նախկին Պատերազմիկներու միութեանց ներկայացուցիչները իրենց դրօշներով:

Հանդէսը յաջախակի պիտի լուսանկարուի:

Ներկայ պիտի ըլլան ֆրանսական թերթերու թղթակիցները

Բացառիկ եւ ճոխ յայտագիր: Մանրամասնութիւնները յետոյ

ԴԱՇՏԱՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Իսի լէ Մուլինօյի Հայ Երիտ. միութեան կողմէ

30 Օգոստ. կիրակի առաւօտ ժամը 9էն մինչեւ իրիկուն,

Մէօտօնի անտառին մէջ, պառ աղբիւրին մօտ (Tapis Vert),

Նուագ, մարզական խաղեր, վազքի եւ ֆութպօլի մրցում, խմբերգ, արտասանութիւն եւ ընտանեկան խաղեր:

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ:

ՀԱՂՈՐԴ. ՄԻՋՈՑ — Էնվալիտէն շոգեկառք եւ իջնել Val de Fleury, Առնել մէթրօ Mairie d'Issyէն անտառ գացող Թաքսինը

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Սեբաստիոյ Ենիխան գիւղի Հայր. Միութեան կողմէ

Տեղի կ'ունենայ 30 Օգոստ. կիրակի առաւօտէն սկսեալ.

6 Ռիւսօ, բէմփ Միրապօ, Փաւ Ալպէրի օդաւէտ պարտէզին մէջ

Կը խօսի՝ Պ. ՊՕՂՈՍ ՀԻՐՍԵԱՆ

Ազատեանի թատերախումբի կողմէ պիտի ներկայացուին ՉԱՐՀԱԹՈՆ եւ ԵՐԿՈՒ ՏԱՅՐԱՑԵՂՆԵՐԸ.

Գեղարուեստական ճոխ բաժին:

Օփէրէթային ներկայացում Պոնսօի մէջ

ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ

Կազմակերպուած «Արաքսս» Միութեան կողմէ

Տեղի կ'ունենայ 30 Օգոստ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Հ. Յ. Դ. «ԲԱՐՍԵՂ ՇԱՀՊԱԶ» Ակումբին մէջ. Սրճան:

Երաժշտական բաժինը կը ղեկավարէ Ա. Դ. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ (դաշնակ)

Մուտք 3 ֆր.:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ Հարաւային Շրջանի Քաղաքապետարանի Միութեան Ռայնէրէնի գաղթավայրը կը սկսի Սեպտ. 4 Ուրբաթ օր, Շանեզօ-Բազուշի մեծ սրահին մէջ: Ուսուցչական պաշտօնին կոչուած է Պ. Նշան Պէշկէօզեան:

Կը խնդրենք բոլոր ծնողներէն որ իրենց զաւակները ղրկեն առաջին օրէն, փորձի կ'մնողը սկզբունքի համար:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ.

ՈՒՍՈՒՑԻՉ-ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀԻ Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Սէն Լուի (Մարսէյլ) Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը կը ծանուցանէ թէ Թաղին մանկապարտէզին եւ նախակրթարանի դպրոցական տարեշրջանին (1936-37) համար կ'ուզուին ուսուցիչ-ուսուցչուհի: Թեկնածուներէն կը խնդրուի գրաւոր դիմել մինչեւ Սեպտ. 10. Թաղականութեան Ատ. 35 Bld. des Grands Pins, St. Loup. Marseille.

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՍԱԼՆԻԹ-ՁՈՐԻ Հայր. Միութեան փարիզի մասնաճիւղի անդամական ընդհանուր ժողովը, այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին. 119 Ավընիւ տ'Իթալիի սրճարանը՝ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր հայրենակիցներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԿԸ ՓՆՏՐՈՒԻ

Կը փնտռուի ընիկ Ատափազարցի Ստեփան Յարութիւնեանը, հօրը անունը՝ Յակոբ, մօրը՝ Գիւլիզար: 1933ին կը գտնուէր Ֆրանսա, Լիոն քաղաքը: Տեղեկացնել եղբօրը՝ Vartguès Haroutiunian, c/o Journal «Alik», Téhéran (Iran).

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (78)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— • —

— Ես վստահ եմ որ կը համաձայնին, եթէ միայն դուն խօսիս ու աշխատիս համոզել զիրենք,— ըսաւ Գարեգինը:

— Իսկ այս մասին վստահ ես կարծեմ,— ու Ալի բէկը ընկերոջ ուսին զարնելով՝ զուրճա Վահէին որ ուրախօրէն սիկարէթ մը կը ծխէր.— դուք կրնաք վստահ ըլլալ, որ իմ յաւագոյնը պիտի ընեմ:

— Եւ պիտի յաջողիս,— աւելցուց սարկաւագը:

Հաղիւ առաւօտեան կողմ, մեր երեք բարեկամները խօսակցութիւնը վերջացուցած, թաղիքներու վրայ երկնցան, հանգստանալու համար:

Յաջորդ առտու Մէհմէտ բէկը շատ դժուարութեամբ համաձայնեցաւ, որ հիւրերը մեկնին. Քրդական հաւկցութեամբ սովորական անցորդ հիւր մը, գիշեր մը վայելելով աւանդական «Աստուծոյ հիւրի» ընդունելութիւնը, առտուն կրնար ճամբան շարունակել: Բայց բարեկամ մը, առն օճախի մօտիկ մը, առնուազն երեք օր մնալու պարտաւոր էր: Մէհմէտ բէկին աւելի դժուար եղաւ համոզել Ալիի պառաւ մայրը:

— Տղաս, քոնտամ ես, ոսկոր ու կաշի ես մնացեր,— կ'ըսէր Գարեգինի ձեռքը ափին մէջ սեղմած,— մէկ երկու շաբաթ մնա, լաւ մը հանգստացիր ...

Երբ Մէհմէտ բէկը, շրջապատուած անեցիներով, քիչ մը հեռացաւ վրանէն՝ հիւրերը ճամբու դնելու համար, րոպէ մը Գարեգինի ձեռքը երկու ձեռքերուն մէջ սեղմած պահեց.

— Տղաս, չըսիր թէ ե՞րբ պիտի ձեռնադրուիս:

— Օգոստոս 23ին,— ու զինքը շրջապատող բնտանիքի անդամներուն նայելով՝ յայտնապէս զգածուած՝ աւելցուց.— առաջին պատարագիս մէջ քու եւ քու կիններուդ անունը պիտի յիշեմ Մէհմէտ բէկ, ու պիտի աղօթեմ բոլորիդ համար ...

Մէհմէտ բէկը յուզուած նայեցաւ դէպ շատ երիտասարդ այդ տղուն, որ այնքան ծանր ու լուրջ նկարագիր մը ունէր եւ որ այնքան պատասխանատու պաշտօն մը տակ պիտի մտնէր շուտով.

— Աստուած հետդ, տղաս. Օգոստոս 23ին ամբողջ էլովս էջմիածին պիտի իջնամ:

ՓՈԹՈՐԻԿԸ

Վահէն ամբողջ ժամանակ զբաղած էր «աւրանքի» փոխադրութեամբ, որ յաջողութեամբ վերջացաւ յուլիսի քսանէն վերջ: Առէկ առաջ, անգամ մը նորէն Գարեգին սարկաւագի ընկերակցութեամբ բարձրացաւ Մէհմէտ բէկի մօտ, երբ Ալի բէկը նոր վերադարձած էր իր ապագայ աներոջ՝ Հիւսէյին բէկի տուած այցելութենէն:

Ալի բէկի տուած տեղեկութիւններէն շատ գոհ մնաց Վահէն: Անսպասելի յաջողութիւն մը կը համարէր Հիւսէյին բէկի խոստումը՝ իր Հայերու միջոցով օգնելու «աւրանքի» փոխադրութեան դէպի Արճէշի շրջանը:

Երբ Վահէն կրկին վերադարձաւ վանք, անմիջապէս նամակով մը Սարգիսը ճամբեց Երեւան՝ հրահանգելով որ որոշ քանակութեամբ «աւրանք» կեդրոնացուի Իգտիրի մօտ, հայ գիւղի մը մէջ:

Եկեղեցական կալուածներու գրաւման օրէնքի հրատարակութենէն վերջ, Վահէն այդ հարցի մասին գրեթէ ոչինչ լսած էր: Շատ զբաղած էր ու հազիւ ժամանակ ունենար քաղաք իջնալու: Եղիշէ վարդապետն ալ որպէս թէ քէն բռած՝ ոչ սարկաւագի ու ոչ ալ Վահէի հետ այդ մասին կ'ուզէր խօսիլ: Միայն վերջին օրը, երբ Վահէն կը պատրաստուէր մեկնելու, վարդապետը յայտնեց, որ իր լսածով Վեհափառը Թիֆլիս գնացեր է՝ խնդրելու փոխարքայ իշխան Կալիցինի բարեխօսութիւնը, նոր օրէնքը վերացնելու համար:

Այդ լուրը խնդացուց Վահէն. «Գայլը գառներու պահապանի մօտ իմաստ մը ունէր Հայրապետին դիմումը իշխան Կալիցինին, որու հիւանդ ուղեղին մէջ ամէնէն առաջ ծագում առած էր այդ օրէնքը:

Քանի մը օրով բոլորովին ազատ էր Վահէն: Ինչո՞ւ չերթար Ղարաքիլիսէ, այդ օրերը Արսէնեաններու մօտ անցընելու համար: Դէպ Թիֆլիս եղած ժամանակ, անոնք այնքան թախանձանօք խնդրած էին, որ ամառը անպատճառ Ղարաքիլիսէ հանդիպի եւ իրենց հիւր մնայ:

Վահէն հաճոյքով հաւաքեց իրեղէնները, որոնք հազիւ ձեռքի փոքր պայուսակ մը լեցնէին, իջաւ աղոց մօտ՝ «Մնաք բարով» ըսելու, ու անմիջապէս ճամբայ ինկաւ: Կէս օրուան տասնմէկի գնացքէն առաջ հասաւ Ալէքսանդրապոլի կայարանը:

Քաղաք չհանդիպեցաւ: Կայարանէն երկսող մը ձգեց Պաստամեանին՝ յայտնելով թէ այդրանքի տեղափոխութիւնը յաջողութեամբ լրացեր է եւ թէ ինքը քանի մը օրով Ղարաքիլիսէ կ'երթայ, Արսէնեանները տեսնելու համար:

Ժամը երկուքի ժամանակ գնացքը կանգ առաւ Ղարաքիլիսէի կայարանին առջեւ: Վահէն փոքր պայուսակը ձեռքին, դպրոցականի մը աշխուժով վար ցատկեց վակոնի աստիճանէն: Սովորական բազմութիւն մը կար կայարանի լայն մայթին վրայ: Թիֆլիսէն կամ Ալէքսանդրապոլէն ամէն գնացք գալուն, ամարանոց եկողները կը հաւաքուէին այդ տեղ, նորեկներ տեսնելու, բարեկամի մը հանդիպելու համար:

Վահէն կայարանի դրան կը մօտենար, երբ դէմ յանդիման եկաւ Եւգինէին, որ ընկերուհիի մը հետ թեւանցուկ կը ճեմէր:

Պարոն Վահէ,— ու աղջիկն բախտադած դիմաւորեց տղան,— քան ուրախ եմ. յայսերնիս բոլորս կորած էինք...

— Զբաղած էի շատ, ու տղան ամոթով թոթուեց աղջկան երկարած ձեռքը,— բայց եւ այնպէս կը տեսնէք, որ եկայ ...

— Երթանք:

Եւ Եւգինէն՝ ընկերուհիէն ներողութիւն խնդրելով՝ Վահէի հետ դուրս եկաւ կայարանէն: Ու սկսան բաւական լայն եւ տանելի փողոցով մը Արսէնեաններու ամառանոցը, տնակը ... Տիլիճան տանող մեծ ճամբուն աջ կողմի վրայ կը գտնուէր, անտառէն քարընկէց մը հեռու:

Վահէն, սովորական ջերմութեամբ Եւգինէն կը խօսէր, ամառանոցէն, ծնողներէն, Վարդանի պարապմունքներէն:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՓԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Բելճիքա, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 30 ՕԳՈՍՏՈՍ
DIMANCHE 30 AOUT 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3205

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՕՐՈՒԱՆ ՀՈԳԵՐՆ ՈՒ ԱՆՏԻՐՈՒԹԻՒՆԸ

Դղրդագին լուրերու ժխորին մէջ, կը թուի թէ մոռացութեան տրուած են օրուան հոգերը, Փարիզէն մինչեւ Մարսէյլ:

Միեւնոյն ատեն արձակուրդի շրջան ըլլալով, մարդիկ ի զուր կը փնտռեն «իրաւասու օրկաններ», այս կամ այն գործը հետապնդելու համար:

Այնպէս որ, դրսեցի մը, եթէ միայն Փարիզի թերթերէն դատէր, պիտի եզրակացնէր թէ Ֆրանսայի հայրենակիցները ուրիշ հոգ չունին, բայց միայն դաշտահանդէսներ եւ պարահանդէսներ սարքել, ուտել - խմել եւ երգել՝ ծառերու շուքին տակ, արձակ համարձակ:

Դժբախտաբար իրականութիւնը չի համապատասխաներ երեւոյթին: Հոգեր կան, ցաւեր կան, որ կը տեւեն ու կ'աճին, հակառակ բոլոր հաւատարիքներուն եւ ժողովրդական ճակատի յաղթանակին:

Այսպէս, գործազրկութեան մղձաւանջը տակաւին կը յլէ կարեւոր բազմութիւններ, Փարիզի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ:

Մինչ նզարու ըլլալով 10 առ հարիւրի օրէնքը, գործատէրերը ամուր կղպած են իրենց դուռները՝ օտարին առջեւ:

Յետոյ, իբրեւ հետեւանք նոր օրէնքներու, բազմաթիւ հաստատութիւններ կամ փակուած են, եւ կամ կը շարունակեն բանիլ սահմանափակ եւ կրճատեալ:

Եւ վերջապէս, կը շարունակուի գործազրկութեան նպաստի խտրութիւնը, մանաւանդ Մարսէյլի շրջանին մէջ, ուր բոլոր աշխատանքներն ու հաւատարիքները ի դերեւ ելան:

Կարելի էր խօսիլ, տակաւին, ապրուստի սղութեան մասին, որ զգալի կը դառնայ շաբթէ շաբաթ, հակակշռելով ընկերային օրէնքներու շնորհիւ կատարուած յաւելումները:

Անճարներ պարբերաբար կը յիշեցնեն, նաեւ, թուղթերու անկանոնութեան եւ Նանսէնեան տուրքի աղաղակներ, խորին դառնութիւն յայտնելով իրաւասու օրկաններու թուլութեան կամ ապիկարութեան դէմ:

Կարճ խօսքով, եթէ գործ ունեցողները որոշ առաւելութիւններ վայելեցին, միւսները, անոնք որ զրկեալ կամ ատկախ վիճակի մէջ կը գտնուէին, մինչեւ այսօր ալ օր իրիկուն կ'ընեն յուսալով, հառաչելով եւ մաշելով:

Թերեւս առարկողներ ըլլան, թէ կարելին փորձուած է օրէնքի սահմանին մէջ, եւ այսուհետեւ կը մնայ միայն հրաշքի մը սպասել:

Ճիշդ այս մտածումն է որ կը պղտորէ միտքերը:

Դժուար է հաւատալ թէ ամէն ինչ փորձուած, սակայն ձախողած է:

Դժուար է հաւատալ անոր համար, որ գիտենք թէ ինչպէս կազմակերպուած են իրաւասու գրասենեակները, ինչպէս կը վարեն, կը ծրագրեն, կը գործեն, կը հետապնդեն որ եւ է աշխատանք:

Երկու «Օֆիս»ները կը շարունակեն գործել այնպէս ինչպէս եթէ սովորական պարագաներու մէջ գտնուէին: «Միացեալ»ը շատոնց պատմութեան անցած է, առանց հրապարակաւ ներկայացնելու իր գործունէութեան տեղեկագիրը: Զանազան «ժողովրդական յանձնախումբեր» պարզապէս ջուր կը ծեծեն, մէկը միւսը խաչաձեւելով, փոխանակ իրար լրացնելու: Եւ կը պատահի որ մասնաւոր գործակալութիւններ կամ հասարակ միջնորդներ աւելի գործ կատարեն, քան շողշողուն մարմիններ:

Ըսել կ'ուզենք թէ նոյն անտիրութիւնն է որ գլուխ առած կ'երթայ, փութացնելով ընդհանուր կազմալուծումը:

Արեւելքի յատուկ գաղութը եթէ այսքան տժգոյն վիճակի մը մատնուած ըլլար, մարդիկ Փարիզէն դաս տալու յաւակնութիւններ պիտի ունենային: Մինչդեռ, շատոնց հասած ենք դաս առնելու վիճակին:

Արեւելքի մէջ մարդիկ իրենց խղճին կը տապլեն, իսկ այստեղ տրամադրելի «խիղճ»ը օգտագործելու կամքն ու կարողութիւնն անգամ կորսնցուցեր են:

Շատերը որ կրնային, պարտաւոր էին գործ կատարել, կը գոհանան խելք ծախելով: Ուրիշներ ուխտած են քանդել ինչ որ տակաւին կանգուն կը մնայ: Իսկ երրորդ բազմութիւն մը պատուհանին առջեւ նստած, երկինքի աստղերը կը համրէ, ինքզինքը շատ վեր դասելով օրուան իրականութենէն:

Աշխատակից մը այս շաբթու կը քննադատէր ուրիշ աշխատակիցի մը տեսութիւնները, «ժողովրդական ճակատ»ի կազմութեան մասին:

Մէկդի դնելով հարցին սկզբնական մասը, կ'ուզէինք յիշեցնել թէ այս առթիւ ալ, մեզի համար բուն հարցը, իր նուազագոյն վիճակին մէջ, կապ ունի օրուան հոգերուն հետ,— ստեղծել ամուր եւ ներկայացուցչական ճակատ մը, իբրեւ գործադիր օրկան:

Այդ ծրագիրը ձախողեցաւ մինչեւ այսօր, բազմաթիւ պատճառներով, բայց հարկ է նորէն փորձել:

Եթէ ցանկալին չի քալեր, իրաւունք չունինք խուսափելու կարելիէն: Եթէ այս կամ այն հոսանքը նորէն սատ պիտի քաշէ կամ սեւ խաղեր պիտի խաղայ, ներելի չէ անճրկիլ եւ պիղատոսեան հառաչանքներ արձակել:

Այս գաղութը կը կարօտի ղեկավար գլուխի մը, իշխանութեան մը:

Ահա ամէն ձմեռ քիչ մը երերանցում կը տիրէ, իսկ ամառը, ասանկական արձակուրդին հետ, բոլոր տրամադրութիւններն ու պատասխանատուութիւններն ալ արձակուրդի կ'երթան:

Տարուան ո՞ր եղանակին եւ ո՞ր տարին պիտի ծագին, վերջապէս, կազմակերպուելու եւ գործելու տրամադրութիւնները, վերջ տալու համար այս ամօթալի եւ ընդվզեցուցիչ անտիրութեան:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԽՌՈՎԱՅՈՅԶ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Ամենադաժան մաքրագործում՝ 1917էն ի վեր

ԽՄԲԱԿԱՆ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄ

Հեռագրական գործակալութիւնները եւ մանաւանդ անգլիական թերթերը նոր եւ շատ աւելի ծանրակշիռ տեղեկութիւններ կը հաղորդեն Խ. Միութեան կացութեան մասին: Կ'արձանագրենք բոլոր կարեւոր կէտերը, յիշելով իւրաքանչիւրին աղբիւրը:

« Տէյլի Մէյլ » եւ ուրիշ թերթեր կը գրեն թէ Ստալին ձեռնարկած է ամենամեծ մաքրագործումը կատարելու 1917էն ի վեր, թէ կուսակցութեան եւ թէ կառավարութեան շարքերուն մէջ: Պաշտօնապէս կը հաստատուի որ, բացի Լոնտոնի դեսպանատան զինուորական կցորդէն (Զօր. Փութնա), Մոսկուա կանչուած եւ վար դրուած է նաեւ Օզէրսքի, Լոնտոնի խորհրդային առեւտրական պատուիրակութեան նախագահը, իբրեւ մեղսակից Զինովիեւ-Քամենեւ խմբակին: Օզէրսքի դեռ վերջերս յաջողութեամբ աւարտած էր անգլ. կառավարութեան հետ կատարուած բանակցութիւնները, 10.000.000 ոսկիի վարկ մը ապահովելով, հինգ տարուան համար: Ան արտօնուած էր ստորագրելու 5000 ոսկինոց մուրհակներ, որոնք երաշխաւորուած են անգլիական կառավարութեան կողմէ: Այս համաձայնութեան լուրը հաղորդուեցաւ անցեալ յուլիսին: Մէկ ամիս վերջը, խորհրդային իշխանութեան վստահելի լրագրողը Մոսկուա կանչուեցաւ, եւ պիտի դատուի զինուորական ատեանին առջեւ, ուրիշ բարձր պաշտօնեաներու հետ: Կ'ըսուի թէ իրեն յաջորդ նշանակուած է Սթանիչեւսքի, Ստալինի երիտասարդ մտերիմներէն մէկը եւ քաջածանօթ՝ Չեկայի բարձր շրջանակներուն մէջ: Օզէրսքիի ընտանիքին բարեկամներէն մէկը, որ միեւնոյն յարկաբաժինը կը բնակի Լոնտոնի մէջ, յայտարարեց թէ ան Մոսկուա գնաց երկու շաբաթ առաջ, «իր սովորական գործերով», բայց ճշդիւ չենք գիտեր թէ ո՛ւր կը գտնուի այժմ: Տիկին Օզէրսքի եւ փոքր աղջիկը Լոնտոն կը գտնուին տակաւին, իսկ տղան՝ Ֆրանսա:

Լենինի այրին ալ կասկածելի.— Չորս զօրավարներ ձերբակալուած

Նոյն աղբիւրին համաձայն, կասկածելիներու ցանկը անցած է, նաեւ, Լենինի այրին, Տիկին Կրուփսքայա, որ քանի մը անգամ փորձած էր միջամտել, Զինովիեւ - Քամենեւի եւ միւս 14 ամբաստանեալներու դատավարութեան առթիւ: Կը հաւաստեն թէ 16 ամբաստանեալներուն մահավճիռները արձակուած ատեն, Տիկինը ուզած է տեսնել Ստալինը, բայց այս վերջինը չէ ընդունած, յայտնելով թէ չի խառնուիր այսպիսի գործերու: Ժամէ ժամ իր ձերբակալման կը սպասուի: Այս միջոցին տիրաբար կը գործէ Եժովա, Չեկայի նախագահը, ղեկավարութեամբ Ստալինի, որ միշտ անմատչելի կը մնայ ժողովուրդին, ինչպէս կիսաստուած մը:

Ռիկայէն կը հեռագրեն թէ երբ երեւան հանուեցաւ թէ դաւադրութիւն մը սարքուած է սպաննելու համար զինուորական գործավարը, Վորոշիլով, Լէնինկրատի շրջանին մէջ ձերբակալուեցան երեք բարձրաստիճան սպաներ, մէջն ըլլալով բանակի հրամանատար մը, Զօր. Ծապոշնիկով: Կալանաւորները Մոսկուա փոխադրուեցան զօրաւոր հսկողութեան տակ: Իբրեւ մեղսակից բանտարկուած է նաեւ Զօր. Փութնա: Կ'ըսուի թէ զօրավարը փորձած է անձնասպան ըլլալ Լիւպիանքայի բանտին մէջ:

Աւելի մեծ յուզում պատճառեց ուրիշ լուր մը, որուն համաձայն Ստալին հրամայած է մարաջախտ Թուխաչեւսկիի՝ անմիջապէս իրեն ներկայանալ, բացատրութիւն մը տալու համար Վորոշիլովի դէմ ծրագրուած մահափորձի մասին: Կ'ըսուի թէ Վորոշիլով պիտի սպաննուէր Քիէվ գացած ատեն: (Թուխաչեւսկի այն զօրավարն է որ Վարշաւայի դուռներուն առջեւ առաջնորդեց խորհրդային բանակները, 1920ին):

Վարշաւայէն կը հեռագրեն թէ հեռաւոր շրջաններ տեղափոխուեցան Լէնինկրատի զօրագունդերը, իբրեւ կասկածելի, եւ իրենց տեղը հաստատուեցան վրացի զինուորներ, որոնք հաւատարիմ են Ստալինի: Իսկ Պալթիկի նաւատորմը Քրոնշթատ կանչուեցաւ:

ԱՄԲՈՂՋ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ: Օտեսայի մէջ գնդակահարուեցան երեք նաւազներ, որոնք համակրանք յայտնած էին Զինովիեւի եւ միւս գնդակահարեալ վարիչներուն հանդէպ: Հակառակ անտեսական ծանր կացութեան, Ստալին վճռած է ոչնչացնել իր բոլոր հակառակորդները, աջ հակած ըլլան թէ ձախ:

Կարմիր զինուորները գլո՞ւխ վերցուցած են

Ուրիշ թղթակից մը կը հեռագրէ.— *Խորհրդային Ռուսաստանը նորէն մատնուած է ահուսարսափի, եւ Ստալին աւելի քան երբեք պայքար կը մղէ իր կեանքին եւ իշխանութեան համար: Մոսկուայի մէջ աչքի կը զարնեն Կովկասէն փոխադրուած զինուորներ եւ Ստալինի բուն անձնապահ գունդը, որոնք անցած են սովորական պահակազօրքին տեղը: Խիստ պաշտպանութեան տակ առնուած է զինուորական խորհուրդին կեդրոնատեղին: Շատ մը փոփոխութիւններ կատարուած են բոլոր կառավարական պաշտօնատուններու եւ մանաւանդ զինուորական գործավարութեան մէջ, որ ամբողջովին վերակազմուած է նոր ղեկավարութեամբ: Կարմիր բանակը, Ստալինի ապահովութեան ամէնէն ամուր երաշխիքը, ըմբոստացած է իր դիկտատուրային դէմ: Կ'ըսուի թէ բաղձանք յայտնած է ժողովրդավար սահմանադրութիւն հաստատելու:*

Բանակին մէջ առաջին լուրջ խռովութիւնը ծագեցաւ արեւմտեան Սիպերիոյ մէջ: Օմսքի եւ Նովոսիպիրսքի պահակազօրքին սպաները ձերբակալուեցան Չեկայի գործակալներուն կողմէ: Ուրիշ ձերբակալութիւններ կատարուեցան Օտեսայի, Քիէվի, Փոլթավայի եւ Մինսքի մէջ: Բոլոր նահանգային ղեկավարներուն ձերբակալութենէն վերջն էր որ դղրդագին ձերբակալութիւն-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ԸԼԼԱՅԻ, ԸԼԼԱՅԻ
ՉԷԿԻՍՏ Մ'ԸԼԼԱՅԻ »

Այս միջոցին խորհրդային թերթերը կը յորդին պարսաւանքի, անէծքի, գոհունակութեան, սպառնալիքի, ինչպէս եւ լրտեսութեան փառաբանութեան բանաձեւերով :

Անէծք՝ «Զինովիեւ - թրոցքիական - հակայեղափոխական - ֆաշական աւազակներուն», գոհունակութիւն՝ 16 «կատղած շուներու» գնդակահարման համար, եւ օրհնութիւն՝ «յոյժ սիրելի եւ հանճարեղ մեծ առաջնորդին» Ստալինի :

Այս ճակատին վրայ եւս բացառութիւն չեն կրնար կազմել ինչպէս 150 տարեկան պարոն Կռնաշվելիները եւ 132 տարեկան Տիկին Զիկօները, նոյնպէս օրօրոցի մանուկները :

Կարմիր արեւներու (սկաուտ) եւ արենոյշներու թերթը, «Պիոներսքա - յա Պրավտա», օգոստոս 26ի գրեթէ ամբողջ թիւը նուիրած էր Զինովիեւ-Քամենեւի եւ 14 ընկերուն գնդակահարութեան :

Թիւ 5 պատանեկարանի մանուկներ - րը հետեւեալ բանաձեւը քուէարկած են ·

— *« Մեր փառապանծ եւ սիրեցեալ չէկիստները թոյլ չտուին որ սոսկալի աւազակները գլուխ հանեն իրենց ծրագիրները: Աւազակ ֆաշականները բռնուեցան եւ գնդակահարուեցան: Մենք մանուկներս կ'ըսենք թէ Գերագոյն Առաջնորդին վճիռը մեր վճիռն է »:*

Կարդացէք այս ալ ·

— *« Փոքրիկ Վանիա Պէլոզէրցովեցի յամբարի քարերը գնելու գացած էր, երբ յանկարծ տեսանք որ վազելով փողոցէն կուգայ պոռալով.— «Հրացանի պիտի բռնեն, հրացանի պիտի բռնեն»: Մեր բակին բոլոր տղաքը ըսին.— « Արժանի են: Ամենաթեթեւ ցաւ մը իսկ չենք զգար: Թող սատկին շուները »:*

Փոքրիկներ Մաշա, Անիա, Մոլիա, Վանիա եւ ուրիշներ կը գրեն ·

— *« Գնդակ կը խաղայինք, երբ Շուրան եկաւ պատմեց մահավճիռները: Սարսափելի ուրախացանք: Արժանի են »:*

·ՅԱՌԱՋ·Ի ՏՈՒՆԸ
(ՍԵՓԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)

— o —

Է. ՑԱՆԿ

Գարեգին Սարգիսբէկեան	100
Սեդրաք Քրմոյեան, Սէն Մորիս	50
Սմբատ Հիւսիսեան	50
Փլաս տ'Իթալիի հայրենակիցներէն (Մանրամասնութիւնները առանձին)	230
	430
Զ. ցանկին գումարը՝	5985
Ընդհ. գումար՝	6415

Փոքրիկներ Նուրա, Քօլիա, Ասյա, Վասիա եւ ուրիշներ ·

— *« Պիտի ուզէինք ըլլալ, գոնէ մէկ վայրկեան, այն չէկիստները որ բռնեցին այդ աղտոտ ոճրագործները: Մենք բոլորս ֆիզիքական մարզանքներ կը կատարենք, կը վազենք եւ նշանառութիւն կը սորվինք, պաշտպանելու համար մեր սիրեցեալ հայրենիքը »:*

Փոքրիկներ Վիթիա, Քոլիա, Թոլիա, Վոլոտիա եւն. հետեւեալ նամակը ուղղած են Ստալինի ·

— *« Շատ սիրելի Ստալին· ամէն օր կը հաւաքուէինք անթելին առջեւ եւ կը լսէինք ֆաշական ոճրագործներու դատավարութիւնը: Ատոր համար մինչեւ անգամ դադրեցուցինք գնդախաղը եւ չգացինք լողալ գետին մէջ: Ի՞նչ լաւ եղաւ որ հակայեղափոխական դաւադրութիւնը երեւան հանուեցաւ: Երէկ չէ առջի օր կարդացինք վճիռը.— « Բոլոր ոճրագործները պիտի գնդակահարուին»: Ամէնքս ալ չափազանց ուրախացանք: Եթէ անոնք հրացանի բռնուած չըլլային, մեր թշնամիները մնացած պիտի ըլլային եւ պիտի ջանային սպաննել մեզ: Տղաքը կ'ըսէին.— Կարելի՞ բան է որ խաբեպէս հրացանի չբռնուին: Վերջապէս երկուշաբթի օր լսեցինք թէ աւազակները գնդակահարութեան դատապարտուած են: Շատ լաւ եղաւ: Այդ սողունները արժանի են սատկելու »:*

... Անըմբռնելի, անիմանալի, անորակելի :

ՎԱՀԷ

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ

Երիտասարդ բարեկամ մը, Պ. Երուանդ Գօչունեան կը գրէ մեզի օգոստոս 27 թուականով.—

Ամառնային հրաշալի գիւղաքաղաք մըն է Տիներ, (Սաորին Ալպեաններ, Պաս - Ալփի նահանգ), գեղածիծաղ գետակի մը ափին վրայ, թաղուած կանաչաւէտ ծառերու մէջ, երկու լեռնաշղթաներու միջեւ: Կը նմանի բերդաքաղաքի մը: Կապոյտ երկինքին տակ երբ բոցավառ արեւը կը սկսի անհետիլ բլուրներու ետին, օդը կը զովանայ եւ մարդկային հոգին կը բերկրի բնութեան հրաշալիքներու մէջ: Մարդ վայրկեան մը կը մոռնայ իր ցաւն ու վիշտը, վայելելով բնութեան հրաշալիքները եւ երեկոյեան զեփիւռներու անոյշ ալիքներով իր թոքերը կը լայնցնէ: Հանդարտ է քաղաքը եւ տեղացիները բարեկիրթ: Գետակը կը նմանի փոքրիկ Արաքսի մը, որ կը խօսի տառապեալի սրտին: Գիշերային լռութեան մէջ գետակին լացն է որ կը լսուի Ահարոնեանի սենեակէն:

Կը քալենք ընկերոջս՝ Փայլակին հետ: Ահաւասիկ հեռուէն կառք մը կը սահի դէպի մեզ: Բախտաւորեալն է բազմած թեթեւ կառքին վրայ, ընկերակցութեամբ Տիկին Ահարոնեանի եւ բժիշկ Սիվրիհիսարլեանի: Կը մօտենայ մեզի, ձեռքի սեղմումէ մը յետոյ կը սկսինք խօսիլ: Ահարոնեան մելամաղձոտ ժպիտով մը քանի մը խօսք կ'ըսէ միայն, եւ աչքերը կը սկսին լճանալ եւ բարապէս յուզուիլ: Ազնիւ բժիշկը նշան կ'ընէ որ կարճ կապենք:

Ահարոնեան ֆիզիքապէս բաւական գոհացուցիչ վիճակ մը ունի, բայց կը կարօտի երկար դարմանման: Փոքր յուզում մը կը բաւէ իր ֆիզիքականը խանգարելու համար: Շատ սիրած է այս աւանը եւ կը նմանցնէ Հայաստանի քաղաքներուն: Ալպեաններու մեղմ եւ մաքուր օդը շատ ազդած են իր ֆիզիքականին վրայ: Շաբթուան մէջ երկու անգամ կը տեսնենք զինքը: Տէր. Ահարոնեան բաւական գոհ է իր ամուսնոյն առողջական վիճակէն: Անցեալները Պ. Պ. Հ. Սէքէնկիւլեան եւ Յ. Փափիկեան այցելեցին մեծ գրագէտին, խրախուսելով զինքը: Բժիշկ Սիվրիհիսարլեան իր բոլոր բարոյական աջակցութիւնը կ'ընծայէ բախտաւորեալին եւ միշտ անոր բնութեան եւ խառնուածքին համեմատ կը շարժի: Հոգւով սրտով նուիրուած, մօտէն կը հսկէ խաչուած բանաստեղծին վրայ: Հոս գալէն ի վեր բժիշկը շատ գոհացուցիչ կը գտնէ հիւանդին վիճակը: Ահարոնեան այստեղ պիտի մնայ մինչեւ սեպտեմբեր 4 — 5:

Նորէն կը պահանջեն Նանսէնեան տուրք

Սէն Շամոնէն կը գրեն մեզի.— *Ոստիկանութիւնը վերսկսած է խստօրէն գանձել Նանսէնեան տուրքը: Նոր դժգոհութիւն կը տիրէ Գաղթ. գրասենեակներուն դէմ, որոնք չկրցան կարգադրութիւն մը ապահովել: Աշխատաւորներու մեծ մասը կ'ապրի օրը օրին, իսկ առեւտրականները չեն դիմանար յաւելեալ ծախքերուն :*

ԷՋ ՄԸ ՕՐԱԳՐԷՍ (Պաղտատ)

Սուգի թեւեր բացած աստղազարդ կամարին դէմ՝ ագռաւները կը սահին յեղակարծ, չարաշուք կանչ մը ալուցքին :

Կարօտի անձկութիւն մը կը սրսփայ անարցունք ու բաց աչքերուն մէջ անոնց որ օտար ափերու ճակատագիրը ունին :

« Երբե՞ք, ցա՜լ երբե՞ք ... կը մրմնջեն ղողդղացող շրթներ, ու լայն, մութ բիբեր սեւեռած կը մնան աստղավառ կամարին :

Լոյս ու մութ քաղաքին վերեւէն կարծես անդունդ մեռնելու հոգին է որ կը սահի կ'անցնի այդպէս վշտակոծ :

Ի՜նչ աղուոր, ի՜նչ անգութ է գիշերը Արեւելքին :

×

Ճերմակ, հսկայ թիթեռներու պատրանքով՝ տանիքէ տանիք մժեղարգելները կը թրթռան արմաւենիներու մէջէն խուժող հովին հպումէն :

Երազը լուռնի արծաթաթել ցանցով մը, իրար կը միացնէ մարդկային հոգիները : Հարուստ թէ մուրացիկ քնացողին չունչը նոյն կշռոյթով կը բարձրանայ ու կ'իջնէ :

Աստեղածուփ կամարին տակ ամէն սիրտ հեզասահ կը ծորի տիեզերքի մեծ Սրտին մէջ, ու անսպառ խորքէն անտեսանելի ձեռքեր կ'երկարին, երաշխաւորական խաղաղութիւնը միասնելու բոլորին անխտիր :

Մժեղարգելները կը թրթռան : Աստղերը կը վառին ու կը հատնին : Արմաւենիներու հովը հէքեաթ կը պատմէ կիսաձայն :

Ի՜նչ անդուզական համանուագ մըն է մարդկային չունչը Արեւելքի գիշերին մէջ :

×

Նաւակին բարձերուն վրայ ինկած կինը թափծոտ ու քարի նայուածքով կը դիտէ ջուրերը մութ :

Նաւավարին պատանի ու մազոտ կուրծքը կ'ուռի, թեւածկները բիրտ տիրականութեամբ կը մխրճուին ու կը բարձրանան :

Կինը կը ժպտի քարի ներումով մը :

Ան պատանիին արեւառեղ դէմքին ու բիբերու մութին մէջ կը բանէ նոյն հրապը սրտին ... սպիտակ ու մեղկ մարմին մը կանացի՝ ջուրերու կապոյտիս մշուշածուփ :

Ու այդ հրապը կը բեկբեկի թեւածկներէն արծաթուող ջուրերուն վրայ : Հաշիշաբոյր խունկ մը կը ծաւալի ամէն կողմ :

Կեանքի ձանձրոյթէն նուաղուն կինը կը նայի պատանիին մազոտ կուրծքին ու թարթիչները կը խոնաւնան :

×

Դեռ ծառերու ճիւղերը ցօղաթաթաւ, դեռ ծովահարսերու փուշէ անկողինները գրկարաց՝ կոյս բարձրացած է ջուրերու խորքէն ու կրինեբեւոյթի մը պատրանքով կը սրսփայ, ափերէն մաղուող լոյսերուն տակ :

Ձկնորսներու խարոյկներ յեղակարծ կը ճեղքեն մութը, առուներներ կը շարժին խորհրդաւոր երերումներով :

— Սիրէ զիս այս գիշեր, արիւնիդ բոլոր յորձանքներովդ սիրէ զիս, ո՛վ անծանօթ սիրական :

Կոյսին բարձրացող այդ հեթանոս փափաքը խորվալեցող գինովութեամբ մը կը ծաւալի ամէն կողմ :

Մարմիններ կ'իյնան մութին մէջ հոչիչէն աւելի քաղցր մեղկութեան մը անձնատուր :

Ու ծովահարսերու գրկաբաց անկողինները կ'օրօրուին ջուրերէն երկարած լոյս թեւերէ :

— Ամառ մը միայն պիտի տեւէ կղզին, ամառ մը միայն պիտի տեւէ սէրս, ո՛վ պզտիկ սիրական :

×

— Իմ սիրտս Սարայի թաղուհիին ոսկեհանքերուն նման աւազներու մէջ կորսուած է, պզտիկ սիրական : Ով որ ուզած է գտնել անոր ճամբան, ինկած է կիսամեռ, պզտիկ սիրական :

Բայց սիրականը շողացող աչքեր ունի, Արեւելքի երկինքէն փրցուած գոյգ մը աստղեր : Ան սեւաթոյր գանգուրները կը շարժէ ու կը խնդայ ըմպիտակ ակռաներով :

— Եթէ քու սիրտդ ջուրերուն խորն ալ ըլլար, պիտի սուզուէի անվարան :

— Աւազը աւելի նենգ է, պզտիկ սիրական : Աւազը կը շարժի այնքան մեղմասահ որ չես զգար խբելը : Ան կը նմանի թշնամիի մը որ քեզ ետեւէն կը զարնէ մութին մէջ : Ան կը նմանի բարեկամի մը որ շրթներդ կը ծծէ կեանքիդ ամբողջ արիւնը :

Բայց սիրականը օձերու յուռութք մը կախած է վիզէն ու կը խնդայ բարձրաձայն :

×

Աւազէ մեռելակոյտերու վրայ ինկած՝ գաղթականները կը ողբան իրենց անդարձ սիրելիները :

Անապատի գերեզմանատունը իր ահաւոր լռութեան մէջ կը կրկնապատկէ մահուան սարսափը : Ան երբեք նման չէ հայ գերեզմանատուներուն :

Ասուերոտ ծառերու, ծաղկայորդ պուրակներու մէջէն նշմարուող սպիտակ շիրմաքարերու տեսիլքով մը՝ կինը կը յառաջանայ սրտին, ու ամէն մէկ քայլին կաթիլ կաթիլ կը սառի արիւնը երակներուն :

Իր մօտը քահանայ մը եւ կը հրէ ազայական ձեռքը ծերուկ հօր մը ու գրեթէ քաշելով կը խլէ աւետարանը : Ու հովանոցի մը տակ պաշտպանուած կիզիչ արեւէն՝ ան աղօթք մը կը մրթմրթայ պզտիկ հողակոյտի մը ուրուն տէրը մատերուն մէջ բռնած է քանի մը արծաթ դրամ : Մերժուած հայրը անմարդկային, արտամութեամբ մը կը նայի իր զաւկին անաղօթք մեռելակոյտին ու նայուածքը կը թափառի կարծես այդ վիշտով :

Կինը աչքերը կը ծածկէ սարսափած ու կը փախչի ...

Իր ոտքերուն առջեւ ինկած է մարդկային ձեւ մը, դեռ թարմ մեռելակոյտի մը աւազին մէջ կիսովին ծածկուած : Ուսերը կը ցնցուին ... հագուստներէն, մազերէն աւազի հատիկներ կը թափին վար : Ան յանկարծ կը բարձրացնէ գլուխը, ձեռքը իր խլէ բուփ գրուած պարկին մէջ ու դուրս կը քաշէ հողեհացը :

Ինչպէս ագռաւներու երամը յեղակարծ կ'իջնէ ամպերէն, յօշոտելու անտէր դիակ մը, այդպէս ամէն կողմէ կը խուժեն կիներ, մարդեր, երախաներ : Անոնց ոտքերուն տակ մեռելակոյտերու աւազը կը կքի : Ձեռքեր կ'երկարին, թեւեր կը պալարուին : Բաշխի մը մէջ պարկը պարպուած է :

Տղեկ մը իր ակռաներուն դէմ կը փորձէ խլուած հաւկիթին կարծրութիւնը : Գլուխ աղտոտ դէմքով, մազերը խռիւ, ան կեցած է հողակոյտի մը վրայ, ոտքերը կիսով մխրճուած աւազին մէջ :

Կինը կը սրսփայ մեծ դողով մը այդ պզտիկ հրէշին առջեւ : Ան երբեք չէ տեսած հայ մեռելներու կոխկռտուիլը իր հարազատներուն կողմէ : Ձեռքերովը դէմքը ծածկած՝ ան կը հեծկլտայ բարձրաձայն՝ մեռածներուն եւ ապրողներուն այդ թշուառութենէն սրտաբեկ :

Վերջէն մշուշուած նայուածքով կինը կը փնտռէ երկաթէ դրան ճամբան, բայց ահա կանգ կ'առնէ գեղեցիկ դամբանի մը առջեւ ուր պարզ, անարցունք կեցած է մամիկ մը : Անոր պայծառ դէմքը, գաւառական սեւ գոգնոցը, կոկիկ հագուստը զայն ամբողջովին կ'անջատեն շրջապատէն :

Կինը կը մօտենայ մեծ, անզուսպ համակրութեամբ մը լեցուած :

Մամիկը սեւեռուն կը դիտէ շիրմաքարին քանդակուած նկար մը : Կարճ մըն է թաւ պեխերով, հրացայտ աչքերով : Կարծես բաղէի մը մէջ դուրս պիտի ցատկէ դամբանէն եւ մամիկին թեւէն բռնած առնէ պիտի տանի :

Մամիկն ու աղան իրարու կը նային երբեք չխզուած սիրոյ մը պարզութեամբ :

— Քաջ էր տղաս, կը բացատրէ մամիկը, առանց անջատելու աչքը նկարին աչքէն, այնքան կուինէրէ ազատեց : Հիմա, այս օտար աւազը գըկեր պառկեր է : Վախ տղաս :

Այդ հառաչը՝ անարցունք պատմութեամբ մը ազնուական՝ յամրօրէն կը բարձրանայ, կը ծաւալի, կը մշուշէ անապատի գերեզմանատունը : Ամէն դէմք կը չքանայ : Կը մնան միայն մամիկը եւ յաւերժօրէն կարիճ տղան :

Ու հարազատ արիւնը կաթիլ կաթիլ կը լեցնէ սառած երակները անոնց մօտ ծնրադրած կնոջ :

×

Բոլոր անցնող բաներու մեծ արտմութեամբը լուռ՝ կինը կը նայի իր հայրենի լեռներէն բխած ջուրերուն :

Անծանօթ, անհարազատ են առուերները որ կ'երկարին ափէ ափ :

Մերունի նաւավարը կը թիավարէ հանդարտ : Անոր նայուածքը կը կորսուի անորոշին, ու անոր թուխ շրթները Արեւելքի իմաստութեան ծալքը ունին :

Անոնք կ'երթան վերջին անգամ մըն ալ տեսնելու կղզին, որ ձմեռամուտին հետ պիտի անյայտանայ ջինախնդիր ջուրերուն խորը ... Իր ծառերը դեռ սրտին սիրոյ հառաչներէ՝ իր ծովահարսերու անկողինները դեռ օրարուն զգուանքներէ :

Կինը կը նայի իր հայրենի լեռներէն բխած ջուրերուն ... անոնց խորը կը սրսփայ պատկերը պզտիկ սիրականին, որ գլուխը դրած հինաւուրց կամուրջին՝ իր խորտակուած սրտին բոլոր արցունքներովը կը հեծկլտայ :

Ու Տիգրիսը կրկին կաթիլ կաթիլ կը հաւաքէ օտար ափերուն թափուած հայ արցունքը ... :

×

Արծաթաթել վերարկու մը ուսերուն նետած՝ Տիգրիսը առաւօտեան մշուշին մէջէն կը ժպտի մեղմ :

Անոր մէջքին նետուած կամուրջը հին գօտի մըն է թխադոյն որուն վրայէն գաճաճները կը վազվզեն իրենց քաջութենէն սարսափած :

Տիգրիսը կը նայի հեռուն, դէպի դարերու տեսիլքին, ու աչքը կը քթթէ անոնց որոնք միայն ափէ ափ կրնան տեսնել :

Ան կարծես դիտմամբ չուզեր տեսնել խոնաւ աչքերը իր ջուրերուն վրայ հակած կնոջ, ու խոյս կուտայ փրփրածուփ :

« Երբե՞ք, ցա՜լ երբե՞ք » կը մրմնջեն ղողդղացող շրթներ :

Բայց Տիգրիսը կը նայի հեռուն եւ կը ժպտի մեղմ :

ՍԷՋԱ

ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱՇԽԱՐՀ ՊԻՏԻ ԿՈՐԾԱՆԻ

ՄԵՆՔ ՀԱՍԿԱՔԱՂԻ Կ'ԵՐԹԱՆՔ

— . —

Մարդիկ իրենցմէ խոշոր հեռադիտակը դրած տիեզերքի քթին՝ այս օրերը աշխարհի կործանումը գուշակեցին ... : Գիտուններ, կամ կործանեցէք աշխարհը, կամ զգոյշ, ըլլայ թէ պատուելիի համ տաք վերջը : Մենք շատոնց աշխարհ եղեր ենք եւ պատրաստ ... : Ամէն անհետացողի համար աշխարհ մը կը կործանի, ու ամէն անմեռնողի աշխարհը՝ խախուտ է :

Ինչ լաւ կ'ըլլար, սակայն, եթէ՝ երբեմն հեռադիտակներն ու բոլոր բարձրաթռիչները իրենց քիթը ուղղէին վարը՝ սա խոզաններուն մէջ ուր մարդիկ, էր ու կնիկ իրենց ձագերով, դեռ չորս ոտքով կը շարժին, կ'արածին կ'արածին : Քաղքենի աւելցուքով սնանող բազմութիւնէն վերջ,— ահա կուսական գիւղն ալ ողացկան եղած՝ ցաւ կը քաշէ :

Աշխարհը պիտի կործանի, մենք պաշտպի (հասկաքաղ) կ'երթանք, եկէք ձեզ ալ տանիմ արտերը, եկէք, ու մի արհամարհէք զիս, ես մինակ չեմ, ձեզ տանիմ պաշտպի, դուք գիտական աշխարհի պաշտպանւոր գերմարդեր, գրական անդաստանի մինինայ (միջնաս մը) դրագէտներ Արէսի պալատէն սնանող մեծ հնարագէտներ, գեղխութիւն փախող խաւնակեաց չահագէտներ, չուներու դամբարան կանգնող նենգամիտ մարդասէրներ, ճեմնոտ սեղաններու տակ գիջացող իշխանաւորներ, վարձկան դասալիքներ :

Եկէք, ճամբան կարճ է, տունէն գերեզման տանող ճամբէն ալ մօտ. ահա ես եւ ահա անոնք : Մերկ ենք մենք ձեր բոլոր սրբութիւններէն եւ ինչո՞ւ հագնինք ձեր աստուածներու ցնցոտիները, երբ մեզի գործել կուտաք անոնց նոր հագուստները : Կը տեսնէք «սողացողները», զրկանքի թոյնը իրենց ժանիքներուն խորը ձեր զարշապարներուն կը նային :

Կանգ առէք, ես տաճարս մտնեմ նախ, ու աղօթեմ.

Արտ կը մտնեմ ու կերկրպագեմ եղինջ հասկի մը առջեւ, կարծես ես ըլլալ տասին անգամ զայն գտնողը, կը փչրեմ երկու ափով ու կը փչեմ, յարդը քամիին տալու եղանակով, ահա քիչ անդին մեր կալերը, կ'որոնամ արեւարահր ցորենը ու հոս տնկած լացող ուռին տակ, ճակտես դեռին կրդարնեմ աղուղայէնջուր խմելու համար, ինչ փոյթ զեռուններն ու ճճիները, մենք ցեղեր մարսեր ենք : Կանանչ գորգ մը գիւղավարութեամբ իր ծեղը հագնէ կը դիզէ ու նաղանքով կը լողայ, կը զգացի դդմուկի լայն տերեւ մը վրայ — ինչո՞ւ մեծնաս այդչափ, ինչու հիմա հիմա, յու չէ՞ր միասին մնայինք, կ'ըսէ ինծի : Դարերու պատմութիւն : Շերեփագի մը նախանձէն ականջ կը կամրթէ, զատիկ մը կը թառի աչ աչքիս վրայ ու կը թռի : «Թարի լուր պիտի գայ» կ'ըսէր մայրս որ համայն բնութիւնը գերեզմարած կը խօսեցնէր, ի խնդիր իր պանդուխտ զաւակներուն :

Ես յագեցած ծունկի կուգամ : Փոքր եղբայրս կամին վրայ կանգնած է մեհենական քաջի մը պէս ու մեր ապիեւան զոյգ եզները կը քշէ, ցորեն կը կամնէ մասուած նիզակի մը պէս բռնած երկու ձեռքով :

Ցորեններ վիզ կ'երկարեն կալծքարով ցինուած կամին տակ, ինչպէս ճերմակ զառները Արմաշու Չարխափանին առջեւ : Արեւը բուռ բուռ ասեղ կը թափէ կալերուն վրայ : Ուռիին տակէն ջրգոլը կ'առնեմ, եղբօրս պաղ ջուր բերելու համար : Ահա խուրձէ ջոյլերներ կալերու չորս կողմէն կը յառաջանան, թերուոր մանչ ու աղջիկներ անոնց մէջ կորսուած են : Ոչ մէկ ձայն այս պահուն, չերամաստան մը շրթ շրթէն զատ : Երգի թերթերը բռնիչքէն իրար փակած են : Ես կը յարգեմ բնութեան լռութիւնը աստուածութեան, ու մղձաւանջը գալիք օրերու : Ոչ ոքի հետ կը խօսիմ, ես պիտի դառնամ հարսանիքի ամիսներուն ... : Թորշակը մրեզ (կալերու բարակ փոշին) կը ցանէ աչքերուս, երկու բուռնցքովս կը ճմլեմ աչքերս ինծի ծանօթ բուռն հաճոյքով ու կը քալեմ կանանչ բացերով գունդերու մէջէն, միջա զգոյշ որ երկրագունդին չզարնուիմ : Ոսկի երազս մրեզի տակ թաղած խոզանի մը մէջ բազուկներս վար կ'առնեմ :

×

Հոս կալեր չկան : Մորակի աղիւնոտ չաոաչով ամայացած են արտերը մրրկավար, ու ոսկի ցորեն կամ խնձոր մետաղի փոխուած, գրահապատ գետնայարկերու մէջ շղթայի զարնուած :

Անկուշտ առնէտներ անոր շուրջը իրարու դիակով կը սնանին ու մերթ խուճապահար, խլրդային աւերներ կը ափռեն դուրսը : Հոս կալեր չկան, անոնք մնացին ձեզի անծանօթ աշխարհի մը արքայնագոյն շերտերուն տակ պեղելի :

Դուք, նենգամիտներ, 1908ին ալ գուշակեցիք աշխարհի կործանումը : Այդ տարին ու անկէ ի վեր ես ու գիւղըս մոլորակի փոխուած կը դառնանք, կը դառնանք անթուելի ծանրութիւնով օր մը լուսաւորելու համար խղճի ուղիները կամ ձեր գլխապայթելու :

Ամէն հայ աստղ մը ունի վերը. դուք տեսաք միլիոնաւոր ճրագատասունները մեր հորիզոններուն որոնք մինչեւ ձեզի չհասան, ու դուք բացիք ձեր ժանիքաւոր երախները, քէչագիք ու հիմա խրախճանքի հրթիռներ կ'արձակէք ամէն տարի ձեր խղճի թրքիփոքէն :

Մոտիկ ըրէք, ես յոգնած եմ, յոգնած եմ, բոլ, կորսուած մօրս գանկը փնտռելէն, բայց պիտի գտնեմ օր մը, երբ իր աչու թոռները մեծնան, Այն ատեն անոր անդունդ ակնակապիճներէն պիտի արձակուին արեւէն զօրաւոր բոցեղէն նետեր ձեր սնանկացած ուղեղը շամփրելու համար : Ո՜հ, այն ատեն իրապէս ձերն է կարգը աշխարհի կործանման, չէ՞ք տեսներ նախանշանները, ահա անոնք որ մեզ հետ պիտի ըլլան : Մօտեցէք, ապիացած ձեր մերկութիւնը ամօթ չունի :

Գատատած հովանոցի մը տակ մանուկ մը կը ճչայ ու քովի պայուսակէն քանի մը հատ քաշեր կը ծամէ ու կուլայ, չիկերը արիւնոտած են շրթունքը ուր խոշոր թիթեռ մը հակիթներ կը գետեղէ :

Մամիկ մը փլած կաւաշէ կտաւ կարիքը կը պատուաստէ սեւաթափ մանկան մը, ու միասին կը ժողվեն սնամէջ կամ պարապ հասկեր ի խնդիր վաղուան ապուրին : Արձակուրդ է ու երկսեռ դպրոցը թափուեր է խոզաններուն մէջ : Գոգնոցներ կամ փոքրիկ «մարդիկներ մխացէք» պայուսակներ կը լեցուին ու դալուկ շրթներէ երգանման մրմունջներ կը թռին :

Կապոյտ ոլորտ, հանդոյցի պէս սիրերջնակ մը ձեռքերէն կը թափէ հարսնուկի կարմիր թերթեր ծղրիթի մը բոյնին մէջ :

Գիտախոյզ ու կիսամերկ պզտիկ մը մօրը յոգնած թեւէն կախուած է ու ոտքերը կոշկոճ, փուշերուն կը զարնուին :

Ահա 14ի սանդղապործութեան աղբիւնք միտանի մը իր փայտէ ձիուն փոկերը կ'ամրացնէ ու այնչափ յոգնած է որ արագ անդունդ կը կըլլէ ու հազադայինօպաչուտամբերկ'արձակէ բոլոր անոնց համար որոնք իրեն թէ «յոգնութենէն չունչ առնելու ժա-

---

ՅԱՆԿԵՐԳ

— • —

— Ո՛վ գեղեցիկ, քանի մը հեղ անցքիդ վըրայ մուրացի
Ցաւերժակոծ մարմարներուդ մըրըրկայոյզ մեղեդին,
Քանի մը հեղ ապրեցուցի դամբանն անյայս երազիս,
Եւ սակայն մի՛շտ, անհո՛ւնօրէն անօգնական մընացի ... :

Անցքիդ վըրայ, քանի մը հեղ,— ո՛վ գեղեցիկ,— փշրեցի
Դիւահալած երազներուս բոսորերանգ մեղեդին,
Քանի մը հեղ քանդակեցի, խորհուրդն անգիր՝ գըլխացի՛,
Եւ սակայն մի՛շտ, տրկա՛րօրէն անփառունակ մընացի ... :

Քանդակեցի,— ո՛վ գեղեցիկ,— ամէնիմաստ սրուխտով,
Շարժումներուդ ու ձեւերուդ լուսափըրփո՛ւր մեղեդին,
Եւ սակայն մի՛շտ, սաւառնումիդ մեծ Բացական մընացի ... :

— Ո՛վ գեղեցիկ, ես վա՛տօրէն ու յարաժամ խաբեցի,
Մոլեգնօրէն ու կարօտով քեզ տաղերգող այս տըղան,
Եւ վերջապէս՝ անյուսօրէն ո՜րբ ու լըքուած մընացի ...

ՄԻՆԱՍ ԹԼԹՈՒԼ

ԴԷՊԻ ԻՏԱԼԻԱ

ՈՒՐՈՒԱՆԿԱՐՆԵՐ

— • —

Ճերմակները տաքցած են, վհուկները կը գործեն, զաւազաններն կը հալածուին, ստուերները գլխիվայր կը գահուին :

Պատմութիւնը կը շարունակուի : Կարծես դարձեալ պար կայ, հարսանիք կայ, վէպը վախճանին ու վախճանը վէպին ամբողջութեան կ'երթայ : Վերջին արարին բառերը կ'իյնան : Ու ձայն մը որ վերջակէտն է հէքեաթին :

Ալեմշահ իր մամիկէն լսած հէքեաթներուն պատմութեան ներքեւ գրի առած է այս երկարաշունչ կտորը : Ան լաւ ըմբռնած է Արեւելքը, մեր աշխարհին ու դրացի երկիրներուն բանաստեղծութիւնը, ստեղծելով անմոռանալի գործ մը : Իտալական խանդավառութիւնը այս երաժշտութեան հանդէպ կը հասնի այնքան բարձրագոյն կէտի մը որ երաժշտագէտներ կը շնորհաւորեն հեղինակը, մինչ անդին ղեկավար Թալիանիէլեթյանը իր երգացանկին մէջ կ'առնէ զայն ու երէկ գիշեր դարձեալ կը լսենք նոյն կտորը, ինչպէս նաեւ Սպենդիարեանի «Երեւանեան էթիւտ» եւ Տէր Ղեւոնդեանի «Անուշ», Ս. Մարկոսի հրապարակին վրայ :

Հինգերորդ կտորը կ'ըլլայ «Երեւանեան էթիւտ» : Գլուխ գործոց մը հայկական պարային քաղցրութեան ու քնքուշութեան : Կը պարեն հուրի փէրիներ դիւթական եւ շողեղէն կերպարանքով, անդիկի հոգիով, բոցեղէն շարժումներով : Անուշուած, համեմուած ու յետոյ զատուած գինի է, համակ ճերմակ արբեցութիւն :

Թանգաւառութիւնը դրօշներ կը բանայ : Ատողտապատներ կը տեսան հայ երաժշտութեան անծանօթ մնացած գլխուն վրայ :

Ու «Կիլիկիա» երգչախումբը հայկական տարազով կը բարձրանայ բեմ իր ղեկավարին՝ Գ. Ալէմշահին հետ :

Հետաքրքրութիւնը անճառելի : Ու կ'երգուին «Գութաններգ», «Էս գիշեր լուսնակ գիշեր», «Հօյ Նար», «Գնա՛ց», «Կալի երգ», «Ուսմար» : Անհամար բազմութիւնը ինքզինքը կը գտնէ նոր աշխարհի մը, նոր գեղեցկութեան, նոր յուզումներու առջեւ : Իտալացիներ կը մրմնջեն ու կը կրկնեն շատ մը կտորներ, շնորհիւ իրենց ականջներուն շնորհքին : Ծափահարութիւնները կը տեւեն վայրկեաններ : Կը սոսկեն որ կրկնուի : Հայ արուեստը աշխարհակալութեան մէջ է :

Ելեկտրական ալիքներ :

Երգչախումբը նստած է իր նախկին օթեակին մէջ որ կը նայի Ս. Մարկոսի հրապարակին վրայ : Բազմութիւնը գետերով կը հոսի, տեսնելու համար երգիչները : Դադարէ մը վերջ նուագախումբը կը շարունակէ երաժշտահանդէսը :

Կը նուագուի Ալէմշահի «Երկու պատմուածք հազար ու մէկ գիշերներէն», ինչպէս նաեւ Տէր Ղեւոնդեանի «Անուշ» օփերայէն հատուած մը : Կը կրկնուի հայ քայլերգը :

Բոլորին վրայ ծանրանալը կը նկատեմ աւելորդ ու երկար : Ըսեմ միայն որ Վենետիկի նման խստապահանջ երաժշտագէտներու քաղաքին մէջ հայ երաժշտութիւնը գտաւ այնքան գրկաբաց ընդունելութիւն մը ղեկավար Իտալացիին եւ ամբողջ ժողովուրդին առաջ փափաքին համաձայն դիմում կատարուեցաւ կրկնելու համար կիրակի գիշերուան ամբողջ յայտագիրը, երեքշաբթի գիշեր եւս : Դժբախտաբար կարելի չեղաւ կրկնել քանզի երգչախումբը հրաւիրուած էր Լիտօ : Նուագախումբը երեքշաբթի գիշեր կրկնեց, ինչպէս վերը ըսինք, երեք կտոր : Եւ սակայն այսքանով գոհ չէին Վենետիկցիները, կը պահանջէին որ անպայման կրկնուի երաժշտահանդէսը : Եւ որպէսզի ընթերցողը ըմբռնէ այս յաջողութեան մեծութիւնը՝ ըսենք որ Վենետիկցի յետին քաղաքացին իսկ կը հասկնայ երաժշտութենէ, օփերաները կ'երգէ բերնուց եւ ունի ճաշակ մը նուրբ ու զգօնաւորահաճ :

Իտալական (վենետիկեան եւ միլանեան) թերթեր ջերմագին կերպով գնահատած են երաժշտահանդէսը, հայ երաժշտութիւնը եւ տեղեկութիւններ կուտան Ալէմշահի մասին, հետաքրքրութիւնները կը գրեն քանի մը օրէն :

Ուխտաւորներու խումբը այցելեց ասոնց պալատը առաջնորդութեամբ Հ. Վարդան Հացունիի :

Շրջեցայ ես, քանի մը մօտերիմներով, բոլոր կղզիներն ու եկեղեցիները :

Հինգշաբթի կէս օրէ վերջ.— Օգոստոս 20ին, հինգշաբթի, ժամը 5ին, Վենետիկ լեցուած ամբողջ հայութիւնը կրկին հաւաքուած էր Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանը, ուր տեղի կ'ունենար պարգեւաբաշխութեան հանդէսը, դպրոցին մեծ զաւթին մէջ, ինչպէս նաեւ մարզահանդէս մը, պարտէզին մէջ :

Փէշիկեան վրդ. կարդաց զանազան անձերէ ու հաստատութիւններէ բաշխուած հեռագիրները՝ վարժարաններու հարիւրամեակին առթիւ : Գ. Թաշիկ Ալէմշահ, ֆրանսերէն լեզուով գրուած ճառ մը կարդաց, շնորհակալութիւն յայտնելով Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի հանրածանօթ դէմքերու, որոնք իրենց հեղինակութեան ուժով դիւրացուցած են Մխիթարեաններու գործը, ու վեր հանեց յիշեալ կրթական հաստատութեանց կատարած գործը : Տոքթ. Ա. Սրապեան, նախկին սաներէն, արտասանեց ուղերձ մը, իտալերէն : Երիտասարդ դոող Հրաչ Քաջարենց, նոյնպէս նախկին սաներէն, ջղուտ ու խանդավառ բանախօսութեամբ մը (փա՜ռք Աստուծոյ հայերէն լեզուով) վեր հանեց գրականութեան դերը ազգապահպանման գործին մէջ եւ թելադրեց որ աճի սերունդը հայագիտութեան : Գ. Ե. Փափազեան (Կիլիկիա երգչախումբէն) երգեց Գուրգէն Ալէմշահի «Մելամաղձոտութիւնը» : Օր. Իրիս Ջիփլաքեան երգեց երկու կտոր : Գ. Վարդանեան (Կիլիկիա երգչախումբէն) յակի ընել տուաւ «Մոկաց Միրզէն» Գասպար Թէքօզլուեան, նախկին սաներէն, արտասանեց գրաւոր ուղերձ մը, փառաբանելով Մ.Ռ.եան հաստատութիւնը, իտալերէն :

«Կիլիկիա» երգչախումբը առեղծեց բացառիկ ոգեւորութիւն մը, երգելով «Էս գիշեր լուսնակ գիշեր», «Հօյ նար», «Գարնան գութան հանեցի» եւ «Իմ չինարի եարը» : Նախագահ գերապայծառ փակեց հանդէսը նախ իտալերէն, յետոյ հայերէն բանախօսութեամբ մը :

«Կիլիկիա» երգչախումբը Լիտոյի մէջ տուաւ նաեւ չորս համերգ, արժանանալով սրտագին գնահատութիւններու :

ՆՇԱՆ ՓԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

(4)

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՁԻՆ

Գարուն, օրը կիրակի, անամպ, կապոյտ մի երկինք,
Եւ այդ կապոյտի վրայ՝ արեգակն էր գեղեցիկ.
Իսկ այդ արեւի տակ վառ՝ Շուշան գիւղը կանաչած՝
Ննջում էր մաշւած սիրտըն եկող գարնան բաց արած։
Վազող աղբիւր, կանաչ դաշտ չորս բոլորը Շուշանի,
Որ այդ գիւղը կոչւում էր դրախտ՝ երգըն էր պակաս գուսանի։
Բոլոր գիւղը գիւղէն դուրս ժամն էր դալիս դաշտի մէջ,
Դաշտի մէջ էր բնութեան սիրոյ գրքըն մի բաց էջ։
Բայց այդ զարթումը գարնան, Շուշան գիւղի գիւղացուն
Կարծես մի բան էր ասում զարհուրելի, անանուն···։
Զարթում չկար սրտերում հին քուներէն դարաւոր։
Այդ քունի մէջ, կարծես թէ, երազ է յոկ ահաւոր
Ազատութեան սուտերը, պատիր, անանջն մի սուտեր···։
Լուռ, խոհուն բոլորը խեղճ, չիրիմների մեռելներ···
Բերաններում խօսք չկար, ոչ էլ կրակ աչերում.
Դալկած դէմքը հիւանդոտ փափւում էր անպատում
Հէքեաթի լուած լեզուի, մարած աչքի սպասոր։
Բռունցքները գրպանում, իսկ քայլերը մեղմօրօր
Հագին էին կոխ տալիս ծծուած դաշտի կանաչին.
Որովհետեւ սրտերը իրենց անգութ հառաչին
Այնքան էին ուշադիր, որ գեղգեղանքը չուրջ պարի
Նրանց հէք բաբախումին վախ էր պզզում սահկալի···
Բնութեան մէջ կեանքն էր վառ, իսկ սրտերում մահն էր պաղ.
Կեանքն ու մահը իրար դէմ սարքում էին մի խենթ խաղ···։
Ցանկարծ երեւաց,
Արեւէն պոկուած
Հրեղէն մի ձի
Մերկ, առանց թամբի···
Ինչպէ՞ս է վազում,
Ինչպէ՞ս է խնչում
Կանաչի վրայ
Շուշանի դաշտում···։
Արեւ է իջել
Շուշանի վրայ.
Ո՞վ որ հառաչել՝
Թո՛ղ ուրախանայ···
Սպիտակ է ծա՛
Շողի պէս զարթած,
Բերնին սանձ չկայ
Սեւ բախտի նման···
Այս ձին որ տեսան թմրած գիւղացիք,
Մարած սրտերէն մի կայծ անցկացաւ.
Այդ անցնող կայծը հուր էր երջանիկ
Խոցոտ ճակատին խոհուն ու անձկաւ։
Իրար նայեցան, իրար հասկցան,
Ձիու ետեւէն վազեցին արագ,
Ոմանք ուղղակի, ոմանք ձի նստած
Առանց թամբելու, ինչպէս բոցկրակ···
Նրանք··· կտրիճներն էին Շուշանի,
Մի մի մոխրացած, հիւանդոտ մարմին.
Բայց այդ մարմնում մի կայծ դեղանի
Մնում էր պահուած, կարօտ երկնային,
Հուրին բորբոքիչ··· եւ ահա, այսօր
Այդ կայծը զարթնեց, ետեւէն ընկաւ.
Մի ձի-արեւի, աչերով բոսոր,
Ինչպէս թիթեռնիկ կրակէն ծարաւ.
— «Հիմա կը բռնեն, հիմա կը բերեն,
Մտածում էին ծերեր եւ կանայք,
Հիմա կը գերեն այդ ձին հրեղէն,
Մեր խաւար օրին կը ծագի վառ այգ···
Այս էր նշանը սուրբ ազատութեան,
Որի կարօտէն մեր պապերը ծեր
Զծծնազեցին եւ սեւեր հագան
Ու այդ սեւերում դարձան մեռելներ···
Հիմա կը բերեն այդ ձին հրեղէն
Ու մենք Շուշանում կը խմենք գինի.
Նրանք կը մեռնեն կամ ձին կը բերեն,
Ամօթով չեն գայ դաշտը Շուշանի»···
Բայց նրանք չեկան դաշտը Շուշանի
Ոչ հուր նժոյգով, ոչ էլ ամօթո՛վ...
Շուշանը ծաղկեց···փչեց պաղ քամի,
Աշնան տերեւներ ընկան կարօտով,
Ու նրանք չեկան, կտրիճ պատանիք···
Վաղանցիկ յոյսը տխրութեան փոխուեց,
Գիւղում չլացող չկար ընտանիք,
Բոլոր սրտերը սուգն եկաւ, կախեց···
— «Հէ՜յ, ի՞նչ էք կանգնել
Արձանի նման,
Մինչեւ ե՞րբ քնել
Անբանի նման։
Գնացէ՛ք, բերէ՛ք
Մեր որդին հէ՛յ
Գնացին, չեկան
Հէքեաթի նման···
Հարսերը արդէն,
Տերեւի նման,
Տարի կարօտէն
Դալկած մահ կը գան···»։
Անբախտ մայրերի սրտեր կսկծող
Լացերի վրայ, ճանապարհ ընկան
Ծերերը գիւղի ցայգի հետ բացւող.
Ոչ մի տղամարդ չը մնաց Շուշան։
Գնացին անվերջ, գնացին յոգնած,
Ցերեկ ու գիշեր գնացին ճամբայ.
Լոկ սմբակների հետքն էր աւերուած
Այդ ճանապարհի բոլոր հողին վրայ···
Ծեր ու ալեւոր, սուսերի նման
Գնացին առաջ՝ կեանքը մոռացած.
Իրենց առջեւն էր այդ կեանքն ուրուական
Որի չուքին տակ մահն էր կանգ առած···
Անցան ամիսներ, նորէն Շուշանի
Տեսքը վրդովուեց, սպառող մայրեր
Նորէն լաց եղան եւ հարսեր բարի
Քաշուեցան անճար՝ ամայի վայրեր···
— «Թողէ՛ք անէծ ինչ,
Տարէ՛ք մեզ մայրեր.
Ձիերի խրխինչ
Լսում ենք մենք դեռ···
Գնացին, չեկան,
Մենք ինչո՞ւ մնա՞նք,
Գուցէ ձին գտա՞ն,
Գուցէ մի վտա՞նգ···
Ո՞վ է տեսել որ,
Գնան ու չգան
Ու մենք սգաւոր
Սպասենք Շուշան···»։
Ալեւոր մայրեր, հարսեր գալկահար
Դուրս եկան ճամբայ նոյն ճանապարհով,
Հարազատների կորուստին համար
Աշխարհ կոխ տալու լացով, արցունքով···
Գիւղում մնացին կոյրեր, պատանիներ,
Աղօթք ասացող ասեր տաճարում,
Մահուան սպասող ողջ ողջ մեռելներ,
Ամէն մի տան մէջ ինչպէս գամբռնում։
Օրեր գնացին, սարեր անցկացան,
Ցոյնեցին ճամբում մնացին մենակ,
Ուժեղները լոկ մի սար էլ անցան,
Մի՞ւս օր, չտեսան այդ ու արեգակ...
Տարիներ անցա՞ն, տարիներ եկա՞ն,
Ոչ ոք չդարձաւ վերան հայրենիք.
Տները փլան, սար ու ձոր խոպան,
Շուշանի դաշտը չտեսաւ ծաղիկ···
Լոկ այն ժամանակ եկաւ ու կանգնեց
Այդ խոպան վայրում վէհ ազատութեան
Սէգ ձին հրեղէն··· Զօրս կողմը նայեց,
Խրխնջեց ուժգին··· բայց գիւղում նրան
Լսելու ոչ ոք չկար ու չեկաւ···

ՏՈՔԹ. Յ. ԿԻԼԻԿԵՑԻ

ժամանակ չեն ունենար»։

Երիտասարդ «չօմէօր»ներու սոսկալի խումբեր հողը կը փորփորեն ի գին քանի մը գետնախնձորի, ինչպէս «սունկի փնտռողներ» գետերու ափը կը մաղեն։ Փախուստ կամ կոչնաքրացած ձեռքեր գետինը կը ճանկռտեն հարաւախիթ, թափած հասկերու կամ հատիկներու կապելով իրենց կեանքի հացը։ Կ՚արածին, կ՚արածին արփինաքամ ու որջացած։

Ձեր չեկացած կնիքը մեր գլխուն գետնին ենք հաւասարեր, մենք մարդկութեան ողնայարը ու քաղաքակրթութեան առաղձը···

Ըսէք, ի՞նչ կ՚ուզէք ծնինք վաղուան համար···։

Խ. Կ. Ն. ՎԾՏՈՒՆԻ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՄԱՅՆՔԻ ԱՐՏՈՒՄ

Համայնքի արտում, համայնքի արտում,
Գարնան բարիներ անձրեւ է յորդում,
Կանաչ ծիլերը հանդէս են կազմում,
Համայնքի արտում, համայնքի արտում։

Արեւն է ելնում ամպերի տակից,
Ծողերը փռում համայնքի արտում,
Մատաղ ծիլերը ուրախանում են
Ու պար են բռնում համայնքի արտում։

Հասկերն ելնում են մեր ծով արտերից,
Իրար համբուրում համայնքիարտում,
Լորերը անուշ երգն են սկսում,
Ու արտոյտները ճախրում են օդում։

Աշունն իջնում է, ոսկէ սաւանը
Փռում է հասած համայնքի արտում,
Մեքենաները ուրախ հնձում են,—
Կեանք կայ, խնդութիւն, համայնքի արտում։

ՎԱՀԱԳՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՍՈՒԱՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԸ

Օրուան մարդիկն են Վրացիները, — իրենց «համձարով», որ կոչի Աթուլին, եւ իրենց փոխ-արքայով, որ կոչի Բերիա։

Վրացական պատմութեան եւ գրականութեան մասին կը խօսին յարմար առիթով,— այսօր այսքանը որ վրացի ժողովուրդը եւս խառնուրդ մըն է ցեղերու, ինչպէս կը մատնեն բարբառները,— սուանական, մինգրելական, գուրիական, — իրենց ինքնատպութեամբ եւ լեզուաբանական անկախ կազմաւորումով։ Թէ պարզ գաւառաբարբառ մը չէ սուաներէնը, փաստն այն է նախ որ Թիֆլիսի մէջ վերջերս ձեռնարկուեցաւ սուաներէն բառարանի մը հրատարակութեան, երկրորդ՝ որ Սուանները ծանօթ էին հին Յոյներուն այդ անունով։

Այսպէս մինչեւ նախաքրիստոնէական շրջան երկարող ժողովուրդ մը, սակայն, շատ քիչ ծանօթ էր քաղաքակիրթ աշխարհին, — վասնզի կ՚ապրէր երկնամերձ լեռներու գագաթը։ Սուաններու բնաշխարհին սահմաններն են՝ հիւսիսէն Կովկասեան գլխաւոր լեռնաշղթան իր ամենաբարձր եւ ձիւնապատ մասով, արեւմուտքէն՝ դարձեալ լեռնաշղթայ մը որ կը բաժնէ Ինգուր եւ Կոդոր գետերուն ակունքը, արեւելքէն՝ Գորիբոլօ լեռնաշղթան, որ կը բաժնէ Ցխենիս-Ծղալի գետին վերին ակունքը Ռիոնի հոսանքէն։

Սուանական աշխարհ մտնելու համար, պէտք էր անցնիլ նեղ, հազիւ նշմարելի շաւիղներով, որոնք ոլորապտոյտ ձորերու եզերքէն՝ կը բարձրանան, երբեմն կ՚ընդհատուին կատաղի գետերով, որոնք սոսկալի թափով եւ աղմուկով, ժայռերը ճեղքելով, քարեր գլորելով, կը սուրան դէպի հովիտները, Կոլխիդայի լայն դաշտերը։ Սուանները երբ իջնէին իրենց լեռներէն՝ աշխատանք գտնելու դաշտային գիւղերու մէջ, շատ անգամ չէին վերադառնար հայրենի աւան, խեղդուելով Ինգուրը կամ աւարտուր Ցխենիս-Ծղալին անցնելու ժամանակ։ Սուանները դաշտ կրնային իջնել միայն ամառը։ Ահա թէ ինչու քաղաքակիրթ աշխարհը շատ քիչ ծանօթութիւն ունէր Սուաններու մասին։ Ճամբորդական նկարագրութիւններ կամ լրագրական յօդուածներ, — ահա ամբողջ գրականութիւնը, որ գոյութիւն ունի Սուաններու շուրջ։ Առանցմէ յիշենք Կաննեւկիի Կովկասի հետաքրքրական անկիւններում մէջ (1886), կամ «Ռուսկի Վեստնիկ» թերթին մէկ յօդուածը՝ Ճանապարհորդութիւն դէպի անծանօթ երկիր մը (1181)։

Այսպիսի անմատչելի աշխարհ մը բնական է որ անծանօթ պիտի մնար։ Ու զարմանալի չէ, եթէ Ռուսիա կրցաւ գրաւել այս աշխարհը միայն 1853ին։ Լեռնցի այս ժողովուրդը բոլշեւիկներուն դէմ ապստամբեցաւ 1922ին, բայց ի վերջոյ ընկճուեցաւ։

Սուանները 12.000 հոգի են։ Լեռնաշխարհին գլխաւոր քաղաքն է Մեստիան։ Բնակչութեան մէջ տարածուած է խպիպ հիւանդութիւնը (goître, վիզին վրայ ուռ մը), պակասամտութիւնը (crétinisme, հիւանդութիւն մը, որուն ենթակաները թզուկ կ՚ըլլան, ապուշ, ծերուկի դէմքով, մազ-պակաս եւ անկարող, երկար չեն ապրիր), — երկու հիւանդութիւններն ալ արդիւնք են հողին կազմութեան եւ ժանիքի (iode) պակասին։

Սուանները թէեւ քրիստոնեայ են, սակայն կը հաւատան որսորդութեան աստուծոյն, անտառներու ոգիներուն։ Կը հաւատան նաեւ որ մեռելները կը անանին, այդ պատճառով՝ մեռելներու համար հացկերոյթներ կուտան։ Ամուսնութեան համար Սուանները կը վճարեն գլխագին։ Նուիրական աւանդութիւն մըն է արեան գին պահանջելը (վրէժառութիւն)։

ՓՈՔՐ ԱՍԻՈՅ ՎԵՐՋԻՆ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐԸ

Վերջերս լոյս տեսաւ Լուի Տըլափորթի մէկ նոր աշխատութիւնը, — Հիթիթները։

Լուի Տըլափորթ ծանօթ է իր աշխատութիւններով (Միջագետք, Ասորա-բաբելական քաղաքակրթութիւնը) եւ իբրեւ տնօրէն Revue Hittite et Asianiqueին։

Այս նոր աշխատութիւնով՝ Տըլափորթ կը ներկայացնէ հիթիթ ժողովուրդը, որ ինչպէս վերջին պեղումները ցոյց տուին, ապրած են Փոքր Ասիոյ մէջ նախ քան Փռիւգիացիները եւ ստեղծած մեծ եւ պանծալի քաղաքակրթութիւն մը։ Պատմագէտներ եւ ցեղագէտներ խնամութիւն մը կ՚ենթադրեն Հայոց եւ Հիթիթներուն միջեւ, (վերջերս Թուրքերն ալ սկսած են պնդել թէ Հիթիթները ··· Թուրքեր էին)։

Ահա թէ ինչու մեր պատմութեան համար եւս մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնեն պեղումները, որ կը կատարուին Փոքր Ասիոյ մէջ՝ ուսումնասիրելու համար Հիթիթներու քաղաքակրթութիւնը։

Ժամանակէ մը ի վեր հնագէտները եւ պատմաբանները աշխոյժ գործունէութիւն մը ցոյց կուտան, պեղումներ կը կատարուին հին բնակավայրերու վրայ, պրպտումներ կ՚ըլլան Փոքր Ասիոյ մէջ՝ Եգէականի եզերքներէն մինչեւ Պօղազ-Քէօյ, փորձեր կը կատարուին կարդալու սեպաձեւ կամ մեհենական արձանագրութիւնները։

Հիթիթեան մեհենագրութիւնը կարդալու փորձերը շատ հին չեն։ Առաջին անգամ Ժան Օթթէր Ֆրանսացին էր, որ 1737ին Իվրիզի մէջ, ուշադրութեան առաւ հիթիթեան մեհենագրութիւնները։ 1812ին Պուրխարտ, Համաթի մէջ, տան մը պատին վրայ քար մը տեսաւ, որ ծածկուած էր եգիպտական մեհենագրութենէն տարբեր նշանագիրներով։ 1870ին Ամերիկացիները կը փորձեն կարդալ այդ վիմագրութիւնը։ 1872ին քարը կը փոխադրուի Պոլսոյ թանգարանը։

Սէյս, Օքսֆորտի համալսարանէն, 1877ին կը հրատարակէ իր քննութիւններուն արդիւնքը Համաթի քարին մասին, առանց սակայն կարենալ կարդալու։ Մինչեւ իր մահը (1933), Սէյս շարունակեց իր պրպտումները, ուրիշներ եւս աշխատեցան գտնել բանալին այդ մեհենագրիչ լեզուին։ Միշտ ապարդիւն։ 1930ին, Մէրիճճի կը հրատարակէ ուսումնասիրութիւն մը, որ կ՚առաջնորդուէր սխալ մեկնակէտով մը։ Քիչ յետոյ կը սրբագրէ իր սխալը, եւ արագ յառաջով կը յաջողի հասկնալ քարին լեզուն։ Այսպէս Մէրիճճիի կը պարտինք հիթիթեան առաջին բառարանը։

Միաժամանակ 1931ին, Կէլպ, Շիքակոյի համալսարանէն, Ֆորըր, Պերլինի համալսարանէն, արեւելագէտներու համաժողովին ներկայացուցին երկու աշխատութիւններ, որոնց եզրակացութիւնը կը տարբերի մէկը միւսէն։ Եւ ահա հրապարակ կուգայ Հրոզնի, Փրակայի համալսարանէն։ 1917ին, Հրոզնի, դասական աշխատութեամբ մը, Հիթիթներու լեզուն, կրցած էր քակել հիթիթեան սեպաձեւ արձանագրութիւնները։ Սակայն Հրոզնիի յաջողութիւնն ալ աւելի բախտաւոր չեղաւ քան Մէրիճճիի եւ Ֆորըրի փորձերը։ Պօսէր, Պերլինի համալսարանէն, առեղծուածին կը մօտենայ հնագիտական եղանակով մը։ 1934ին, Պօղազքէօյի մէջ, մասնաւորաբար Հատտուի մէջ, որ մայրաքաղաքն է Հիթիթներուն, Գերմանացւոց կողմէ կատարուած պեղումները երեւան հանեցին կնիքի դրոշմներ։ Առանց շնորհիւ, Կիւթէրպոք, մասնագէտ սեպաձեւ արձանագրութեանց, կը յաջողի ճշդել մեհենագրոշմները, որոնք կը յիշատակեն ԺԴ. եւ ԺԳ. դարերու (Ն. Ք.) հիթիթ մեծ թագաւորները, ինչպէս նաեւ հիմնադրութեան թուականը Եազըլը-Քայայի ժեռաժիտ նշանաւոր սրբարանին, որ կը գտնուի Հատտուէն 2 քիլոմեթր հեռու, ինչպէս նկատած է առաջին անգամ (1834) Շարլ Թէքսիէ։

Հիթիթները շատ բան փոխ առած են ակկադեան քաղաքակրթութենէն, ինչպէս սեպաձեւ նշանագրոշմները, սակայն Փոքր Ասիոյ միւս ժողովուրդներուն նման մերժած են գործածել գլանաձեւ դրոշմները, որ հնարուած են Միջագետքի մէջ, եւ ուր երեք հազար տարիներ գործածուած են։ Հազիւ կը գտնէք 2—3 գլանաձեւ հիթիթեան դրոշմանշաններ, բայց հարթ դրոշմանշանները բազմաթիւ են Հիթիթներուն մօտ։ Հիթիթ թագաւորներու դրոշմանշանները ինքնատիպ ձեւ մը ունին,— կեդրոնը՝ մեհենագրոշմներ կան, իսկ եզերքը՝ պսակ պսակի վրայ սեպաձեւ նշաններ, որոնք կը ներկայացնեն թագաւորին անունը, տիտղոսները, ծագումը։ Մեհենագրոշմները կարդալ կարելի չէ տակաւին։ Ամէն թագաւոր իր կնիքին վրայ ունի տարբեր դրոշմանշաններ։ Ուղղանկիւն շրջանակի մը մէջ երկու սիւներ եռակիւնաձեւ, յետոյ հորիզոնական գօտեփայտ մը, որոնց վրայ գլխազարդ մը եւ թեւաւոր սկաւառակ մը։

Սիւնը թագաւորն է, գլխազարդը՝ թագաւորական ամպհովանին, ի նշան աստուածութեան, թեւաւոր սկաւառակը՝ արեւն է, տիտղոսը թագաւորին։ Մակապատկերի մը (édicule) ձեւին մէջ կարելի է կարդալ «Իմ արեւս, Ք., մեծ թագաւոր»։

Եթէ Եազըլը-Քայայի արձանագրութիւնները մեհենագրոշմ գործածած են, տակաւին ըսել չէ թէ առանցմով կարելի է գտնել հիթիթեան լեզուին բանալին։ 1200 թուականներուն (Ն. Ք.), այսինքն հիթիթ կայսրութեան կործանումէն վերջ եւ ասորական տիրապետութենէն առաջ, տարբեր լեզու մը կար կենդանի՝ Փոքր Ասիոյ եւ հիւսիսային Սուրիոյ մէջ։

Հիթիթ կայսրութեան այդ լեզուն հնդեւրոպական ծագում ունէր, ինչպէս յունարէնը, հայերէնը։ Ահա թէ ինչու Թուրքերը կապ չունին Հիթիթներուն հետ, բայց Հայերը ունին,— այս էր որ կ՚ուզէինք հաստատել արդէն այս մեհենագրական լեզուի քննութեանց վկայութիւններով։

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՏԱՐՕՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

(1914 — 1915)

Քիւրտերը կը գիտէին կրակի վայրերը եւ արշալոյսին այդ կէտերը կը պաշարէին։ Մենք ալ, երբ իրիկուներ կ՚անցընէինք այդ անտառիկներու եւ ծերպերու մէջէն, կը տեսնէինք մեր շուրջը տասնեակներով Հայերու գիակներ, ընկած իրենց օջախներու քով, որոնց վրայի ցնցոտիներն իսկ կողոպտեր էին Քիւրտերը։

Սասունի գոյութիւնը մոռցած էինք բոլորովին, ինչպէս նաեւ կաթի կամ հացի։ Այդ ամէնը դժուարանալի էին, բայց վերջացած էր նաեւ աղը եւ այդ էր սարսափելին, Գորշահոտած էինք ու ամենքս հիւանդ. մեր բերանը եւ ակռաները այլ եւս անզօր էին չոր գարի փշրելու եւ ծամելու. այլ ոսինդ չունէինք։ Աղբիւրի պէս բան մը կար փոքրիկ լիճով — բայց ո՞ր մէկուն բաւարարէր. կեխ կապած ամբոխի, սարսափահար՝ ջուրին շուրջ։

Ամէնքը ցրուեցան. 8—10 հոգիով մնացի այլ եւս։ Ժողովուրդը կը հալէր ամէնօրեայ մասնակի ջարդերէ եւ հիւանդութիւններէ։ Այդ պայմաններուն մէջ ո՞վ կը մտածէր ուժերու ամփոփման կամ ոք եւ է նպատակի համար ջանանք կազմակերպելու մասին։ Ամէնքը զարհուրելիօրէն յուսահատ՝ անձնական կեանքի պահպանման միջոցներ կը փնտռէին ամէն գինով։

Օգոստոսի մէջ էր կարծեմ, երբ օր մը Քանի լեռը եկան յանկարծ Վարդենիս գիւղի մեր կարեւոր ընկերներէն Մարտիրոսը եւ Ցարութիւնը։ Ըսին թէ եկած են խորհուրդ ընելու Վարդենիսի շամփերու (եղէգնուտ) մէջ ապաստանած ժողովուրդի փրկութեան մասին։ Կ՚ուզէին իմանալ, թէ պէտք է Քան գալ եւ մեզի միանալ, թէ ոչ փորձեն անցնիլ դէպի ռուսական բանակը, որ, իրենց քով կարծիքով, հեռու չպիտի ըլլար իրենցմէ։

Ի հարկէ խորհուրդ չտուինք անցնիլ 40 քիլոմեթր. մուհաճիրներու շղթաներու մէջէն Քան հասնելու համար, քանի որ մեր վիճակը շատ աւելի ծանր էր. թելադրեցինք իրենց որ փորձեն նախ կապուիլ ռուսական բանակին հետ, ապա անոնց պաշտպանութեան տակ՝ ժողովուրդը փոխադրել անոնց կողմը։

Լաթի մը վրայ նամակ մը պատրաստեցի ռուսական բանակին յառաջապահ հայ կամաւորական գունդերուն ուղղուած, աղերսելով որ ժամ առաջ քանի մը հարիւրեակ ձիաւոր ուժեր ղրկեն գոնէ մինչեւ Մեղրագետ, նախապէս խարոյկներու միջոցով մեզ նշան տալով։ Այդ պարագային, մեր պաշտպանութեան տակ, լեռներէն կ՚իջեցնէինք ցրուած ժողովուրդը եւ մուհաճիրներու մէջէն, թէեւ զոհերով, կրնայինք հասնիլ մեր կամաւորներուն։

Վարդենիսցի երկու ընկերներն ալ հեռացան մեր փրկութեան յոյսերու թելը իրենց հետ տանելով։

Երկա՜ր երկա՜ր օրեր, արշալոյսէն մինչեւ վերջալոյս, դիտակս հանդէպ պակաս լեռնաշղթաներուն ուղղած որ եւ է նշան կը սպասէի··· Օր մը միայն արշալոյսին, նշմարեցի, որ Նեմրութի քովէն, Ախլաթէն դէպի դաշտ կ՚իջնէին անընդհատ ահագին փոշիի ամպեր-ռուսական զօ՞րքն էր արդեօք։ Հոգեկան աննկարագրելի ուրախութեան, ապաստանի եւ յուսախաբութիւններու շատ վայրկեաններ ապրեցանք։ Բայց երբ իջած էին լեռներէն, այդ տեսն կրցանք հաստատել, որ անոնք ռուսական բանակին աղէտէն հալածական Քիւրտեր էին իրենց սարերով ու հօտերով, որ սարսափահար արագութեամբ կը լեցուէին Մշոյ դաշտը։ Այդ ալ կը մխիթարէր եւ յոյս կը ներշնչէր մեզի. կը խորհէինք, թէ ռուսական բանակը, ուրեմն, հեռու չէ Ախլաթէն եւ մեր սուրհանդակները կրնան հասնիլ մեր կամաւորներուն։ Այս անուշ յոյսերով ապրեցանք չորս մը օրեր։ Մեր յոյսը աւելի թափ առաւ, երբ գիտցինք Գրգուռ լերան կրծքին ծուխի ահագին քուլաներ. գիւղ մըն էր որ կ՚այրէր։ Շատ յետոյ երբ Կովկաս հասած էինք, հոն հասկցանք որ Վարդենիսի ժողովուրդը, մեր հինաւուրց քաջարի Հաւարթի առաջնորդութեամբ, եղէգնուտներէն ելեր եւ անվտանգ հասեր էր ռուսական բանակին։ Անդրանիկն է ընդուներ զիրենք։ Կարդացեր է մեր նամակը եւ լսեր մեր վիճակի մասին անոնց բերանացի պատմութիւնը. բայց նոյն օրը ռուսական հրամանատարութենէն նահանջի հրաման ստանալով, շատ պարագաներու մէջ ըմբոստ Անդրանիկը, ինչպէս համարած է ենթարկուիլ պաշտօնական հրամաններուն եւ անմիջապէս նահանջած է։ Մինչեւ այսօր ալ դառնութեամբ կը խորհիմ Անդրանիկի այդ «կարգապահութեան» վրայ։ Հարցուցի իրեն օր մը այդ մասին։ Ռազմագիտական հեղինակաւոր դէմքով մը դիտողութիւն ըրաւ թէ՝ — Ես չեմ հասկնար զինուորական շարժումներէ. ինչպէս կրնար ինք մինակ մնալ այդքան ներսը՝ թշնամի երկրին մէջ, երբ ամբողջ բանակը կը նահանջէր···

Մուհաճիրներու ահարկու փախուստէն քանի մը օր վերջ, նոյն լեռնաշղթաներէն երեւցան նոր փոշիի ամպեր. դէպի դաշտ կ՚իջնէր մեծ խումբ մը ձիաւորներու։ Անոնց զգուշաւոր եւ համաչափ ձեւով փառած դանդաղ յառաջացումէն եւ հագուստի ընդհանուր երեւոյթէն դատելով, հաւատացած էինք որ ռուսական հեծելախոյզ խումբ մըն է սակայն։ Եկան հասան մինչեւ Մկրագոմ, մտան անոր այդ գիւղը եւ մօտ կէս ժամէն դարձեալ նոյն ճամբով վերադարձան անհետանալով լեռներու միջեւ, փշրելով մեր բոլոր յոյսերը ու պատրանքները։ Կործանուած հոգիով՝ հաշտուեցանք այլ եւս անխուսափելի մահուան հետ։ Այնուհետեւ անտարբեր ու անզգայ ուրուականներու պէս ցրուեցանք կ՚իյնայինք պուրակներու թուփերուն մէջ, գիշերները դուրս կ՚ելլէինք ուտելիք փնտռելու, տեղ փոխելու կամ մեր ժողովրդի բեկորներուն հանդիպելու։ Գիշեր մը երբ այսպէս ձորէ մը կը բարձրանայինք, պուրակի մը խորքէն եկեղեցական մեղեդիի մը նմանող կերկերուն ձայն մը լսեցինք։ Ցուլիկ մը առաջացանք եւ հեռուէն, խուզոր ժայռի մը ստուերին մէջ, եփեցաւ խարոյկը, որուն քով մարդու սեւ ստուերներ կ՚երեւային։ Մօտեցանք. կիսամերկ, ցնցոտիներու մէջ պլլուած մարդոց եւ կանանց խումբ մըն էր, որկխատայատակ կազմած՝ շրջանակի մէջ էին առած կիսամերկ պատանի մը եւ դեռատի աղջիկ մը, իսկ անոնց դիմաց՝ կարծես կրակով ներկուած՝ երկար մօրուքը հովին՝ ծերունի քահանան էր կանգնած գիրք մը կուրծքին, գլուխը պատանական եւ պաղատագին դէպի սեւ երկինքը՝ [illegible] մեղեդի մը կ՚երգէր,— պսակ էր որ կը կատարուէր···

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(30)

ներ կատարուեցան նաեւ Մոսկուայի մէջ,— Զօրավար Շապոշնիքով (անդամ ընդհ. սպայակոյտին) եւայլն: Այս զօրավարները մասնաւած էին Սթալինի քաղաքական լիազօրներուն կողմէ, որոնք մեռ կը կազմէն իւրաքանչիւր գունդի, սպաները եւ զինուորները լրտեսելու համար: Բոլոր կալանաւորները ամբաստանուած են թէ ծրագրած էին սպաննել Սթալինի եւ կարմիր բանակին վարիչները, անոնց տեղ իրենց մարդիկը դնելու համար:

Միեւնոյն ատեն ձերբակալուած են բազմաթիւ քաղաքական լիազօրներ՝ բոլոր զինուորական մեծ կեդրոններուն մէջ, միեւնոյն ամբաստանութիւններով:

Ուկրայնայի մէջ սպաները եւ զինուորները մերժած են գնդակահարել այն գիւղացիները որ չեն ուզեր պետութեան յանձնել իրենց ունեցած արմտիքը: Սովահար շրջանները միեւնոյն վայրագութեանց կ'ենթարկուին ինչպէս յեղափոխութեան առաջին տարիներուն:

Լոնտոն հասած լուրերու համաձայն, արեւմտեան Սիպերիոյ եւ Ուրալի մէջ բիւրաւոր զինուորներ ձերբակալուած եւ հրացանի բռնուած են Տայր. Ա-րեւելքէն յատկապէս բերուած զինուորներու կողմէ:

× Աժանս Հավաս լաւատեղեակ աղբիւրէ կ'իմանայ թէ նախկին վարչապետ Ռիկով, ծանօթ հրապարակագիր Ռատէք, «Իզվեստիա»յի խմբագրապետ՝ Պուխարին արգելափակուած են իրենց բնակարաններուն մէջ եւ հսկողութեան տակ առնուած: Կ'ըսուի թէ ձերբակալուած են նաեւ Լոնտոնի նախորդ դեսպան Սոքոլնիքովի առաջին եւ երկրորդ կիները, ինչպէս եւ Տիկին Սերեբրիաքով: Որոշ իրարանցում կը տիրէ կուսակցութեան շարքերուն մէջ, նոր ձերբակալութեանց հետեւանքով:

*** Երէկ Փարիզի ընկերվարական պաշտօնաթերթը հրատարակած էր այս լուրերուն մէկ մասը, իսկ համայնավար օրկանը՝ «Իւմանիթէ» լռութիւն կը պահէ:

Դեսպաններ ալ հսկողութեան տակ

— o —

Վերջին լուրերու համաձայն, Եաքոտա՝ Չեկային նախագահը, արտակարգ լիազօրութիւններ ստացած է, մաքրագործումը յառաջ տանելու համար անխնայ: Այս առթիւ իբրեւ օգնական նշանակուած են Մոսկուայի զատին գատախազը՝ Վիշինսքի, եւ հոյակաւոր չէկիստ մը, Ակրանով: Ասկէ զատ, մասնաւոր յանձնախումբ մը կազմուած է հինգ փորձ չէկիստներէ, տեղեկութիւններ կատարելու համար կարգ մը դեսպաններու հաւատարմութեան մասին: Յանձնախումբը անսահման իրաւասութիւններ ունի կարել - թափելու եւ կը բաղկանայ հետեւեալ անդամներէն,— Ռօյզման, Պէլլէնքի, Վոլովիչ, Կորպէ, Քաչէնէլսօն: «Մաթէն» կ'ըսէ թէ մասնաւորապէս քննութեան պիտի ենթարկուին հետեւեալ դեսպանները,— Մայսքի (Լոնտոն), որ բարեկամը եւ ձեռնասունն է անձնասպան Թոմսքիի, Կուէյֆան (խորհրդական Հռոմի դեսպանատան), Տիկին Քոլոնթայ (Սթօքհոլմ), մտերիմ բարեկամուհին գնդակահարեալ Քամէնեւի, Թռաւոյնիքով (Սոֆիա), բարեկամ Զօր. Փութնայի, Քոպէցքի (Աթէնք), նախկին քարտուղար գնդակահարեալ Զինովիեւի:

Մտահոգութիւն կը տիրէ նաեւ Տայր. Արեւելքի մասին, ուր մարաջախտ Պլիւխէրի մասին այն կասկածը կայ թէ կ'ուղէ միջադէպ մը ստեղծել Ճափոնի հետ, առիթէն օգտուելու եւ զինուորական գիկտատուրա հաստատելու համար: Տէրիպաս, Տայր. Արեւելքի Չեկային նախագահը, առեպաղարար Մոսկուա կանչուեցաւ, նոր հրահանգներ ստանալու համար: Մարաջախտը խիստ հսկողութեան տակ առնուած է:

Լէնինկրատի մէջ ձերբակալուած են 25 երեւելիներ, Չեկային, կառավարութեան եւ կուսակցութեան գործիչներէն: Եաքոտայի հրամանով ձերբակալուած է Ուկրանիայի գործավարներու խորհուրդին փոխ - նախագահը, Փատայքօ, իբրեւ մեղսակից ազգայնական կազմակերպութեանց: Կ'ըսուի թէ Ուկրայնական շարժման գլուխը կը գտնուի Եուրի Քոցուպինսքի, նախկին հրամանատար կարմիր բանակի:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, հիւսիսային Կովկասի մէջ ալ ըմբոստութիւն ծագած ըլլալով, կառավարութիւնը հոն ղրկած է մարաջախտ Պուտեէննին, որ մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէ այդ շրջանին մէջ: Ըմբոստումներ կը նշմարուին նաեւ Տոնէցի եւ ածխահանքի աւազանին մէջ: Քարկիֆոյ մէջ, Լէնինկրատի հիւսիսակողմը, ձերբակալուած է Արշինով, այդ շրջանի գործավարներու խորհուրդին նախորդ դեր - նախագահը, ուրիշ երեւելիներու հետ, իբրեւ թէ անջատողական շարժում ծրագրած ըլլալով:

Թ...ցքի կ'արգելափակուի Նորվեկիոյ մէջ

— • —

Գրած էինք թէ Նորվեկիոյ զատական նախարարութիւնը գրաւոր յանձնառութիւն պահանջած էր Թրոցքիէն, քաղաքական - յեղափոխական գործեր չկատարելու համար: Թրոցքի մերժած ըլլալով ստորագրել այդպիսի յանձնառութիւն, կնոջը հետ մէկտեղ առաջնորդուեցաւ իր բնակարանը եւ արգելափակուեցաւ, իսկ երկու քարտուղարները հրաման ստացան անմիջապէս հեռանալու Նորվեկիայէն: Մինչեւ որ նոր բնակավայր մը ճարուի, Թրոցքի եւ կինը արգելափակուած պիտի մնան, խիստ հսկողութեան տակ:

Ուրբաթ առտու կանուխ Թրոցքի պահականոց կանչուեցաւ իբրեւ վկայ մեկ Նորվեկիացիներու հետ, որոնք իբրեւ ոստիկան ներկայանալով, աքսորականին տունը մտած եւ կարգ մը փաստաթուղթեր գրաւած էին: Թրոցքի պահականոց փոխադրուեցաւ ոստիկանական կառքով մը եւ անհամբեր բազմութիւն մը խռնուած էր ճամբուն վրայ: Հարցաքննութիւնը տեղի ունեցաւ գերմաներէն: Հարցուեցին թէ թղթակցութիւններ կը կատարէ՞ Ֆրանսայի եւ ուրիշ երկիրներու իր գաղափարակից կազմակերպութեանց հետ: Անմիջապէս «Այո» պատասխանեց Թրոցքի: Ցետոյ յայտարարեց թէ վաւերական է իր բնակարանին մէջ գտնուած նամակի մը պատճէնը եւ թէ բնագիրը ղրկուած է Գերմանացի պատուիրակի մը, Փարիզ: Ցուցեց տալ այդ բարեկամին անունը, առարկելով թէ պատուիրակը ազգականներ ունի Գերմանիոյ մէջ եւ կրնան հալածանքի ենթարկուիլ: Իր քաղաքական յօդուածները ղադրեցնելու պատուէրին առթիւ, Թրոցքի ըսաւ,— «Քանի որ իմ յօդուածներս, որոնք արտասահմանի մէջ կը հրատարակուին, թողոքի տեղի չեն տուած ուրիշ կառավարութիւններու կողմէ, ես բնաւ չեմ ըլլար այդ երկիրներու ժամուլի օրէնքները»: Թստամանեցաւ, վերջապէս, թէ լուսաբանութիւններ խնդրուած ըլլալով, հրահանգներ տուած է զանազան երկիրներու քաղաքական գործունէութեան մասին:

ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐԸ ՉԿՐՑԱՆ ԳՐԱՒԵԼ ԻՐՈՒՆԸ

Առնելի կորուստներ - մեկի դեմ հինգ

— • —

Սպանիոյ ապստամբները նոր եւ յուսահատական յարձակում մը կատարեցին ուրբաթ օր, Իրունի վրայ (հիւսիսային ճակատ, սահմանակից Ֆրանսայի), գրաւելու համար Սան Մարչեալ բերդը, բայց կատաղի դիմադրութեան մը հանդիպելով, ետ մղուեցան ծանր կորուստներով: Այս պարտութեան վրայ, զօր. Մոլա որոշեց իր բանակին մէկ մասը փոխադրել Կուատարրամա, Մատրիտի շրջանը, նոր յարձակողական մը ձեռնարկելու համար մայրաքաղաքին վրայ: Զօր. Ֆրանքոյի ստուանակները թռուցիկներ ձգեցին Մատրիտի մէջ, հրաւիրելով անձնատուր ըլլալ: Կառավարական զօրքը գերի բռնեց 200 ապստամբ զինուորներ, որոնք Օվիէտոյի օգնութեան կը փութային: Ուրիշ գօրամաս մը պարտութեան մատնուեցաւ Աստուրիայի կարմիր հանքագործներուն կողմէ, ծանր կորուստներ կրելով:

Նոր հեռագրի մը համաձայն, ապստամբները գիշերային անակնկալ յարձակում մը կատարելով, յաջողեցան Մարչեալի բերդին շատ մը խրամներէն ետ մղել կառավարական զօրքը: Աննկարագրելի էր յարձակման եւ դիմադրութեան կատաղութիւնը: Ճակատամարտին կը մասնակցէին օդանաւեր, հրասայլեր եւ թնդանօթներ:

Մատրիտի մէջ ձգուած ազդարարութիւնը կ'ըսէ — «Այժմ պատրաստութիւններ կը տեսնենք, Մատրիտի գրաւման ձեռնարկելու համար, որ մօտալուտ է: Եթէ չտեսնէք ձեր առաջնորդները որ անձնատուր ըլլան առանց որեւէ պայմանի, ձեզի կը ձգենք դիմադրութեան վտանգներուն պատասխանատուութիւնը»:

Ուրիշ ապստամբ հրամանատար մը, Զօր. Լիանո (հարաւային ճակատ), անթելով ազդարարեց.

— «Մինչեւ հիմա հրաման արձակեցի որ մարքսեան ընտանիքներու անդամներէն հինգ հոգի գնդակահարուին, անոնց մէկին դէմ: Մենք բառարանէն պիտի ջնջենք «գութ» բառը: Զօրավարը աւելցուց թէ Սպանիոյ 42 դրամատուներէն միայն 18ը մնացած են կառավարութեան ձեռքը: «Մենք պէտք չունինք դրամատուներու դրամին, մեր բանակին վճարելու համար»:

** Վատիկանի պաշտօնաթերթը կը գրէ թէ Պարպաստրոյ եպիսկոպոսը եւ 40 քահանաներ, որոնք գերի բռնուած էին կարմիրներու կողմէ, գնդակահարուեցան «կեցցէ՛ Քրիստոս Թագաւորը» աղաղակելով:

× Լոնտոնի սպանիական դեսպանը, որ դեռ մէկ ամիս առաջ հաւատարմութեան երդում ըրած էր Մատրիտի կառավարութեան, հրաժարեցաւ ,առանց պատճառները յայտնելու: Լիվրփուլի հիւպատոսը եւ Լոնտոնի դեր հիւպատոսն ալ հրաժարեցան: Խորհրդային նոր դեսպանը եւ «Փրավտա»ի ու Թասս գործակալութեան թղթակիցները Մատրիտ հասնելով, խանդավառ ընդունելութիւն գտան:

Ինչեր տառապարկած է Տօքթ. Շախթ

Տօքթ. Շախթ, Գերմանիոյ ելմտական նախարարը, որ օդանաւով մեկնեցաւ ասլի օր, շատ գոհ մնացած կ'երեւայ իր ուղեւորութենէն: Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ մօտերս բանակցութիւններ պիտի կատարուին, աւելի կանոնաւոր վիճակի մը մէջ դնելու համար Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ առեւտրական յարաբերութիւնները: Տօքթ. Շախթ բացատրած է թէ ազգային-ընկերվարութիւնը (հիթլէրականութիւնը) Լապէս Գերմանիոյ յատուկ վարդապետութիւն մըն է եւ միջազգային հանգամանք չունի: Ըսած է նաեւ որ եթէ ուսւ բոլշեւիկները զսպրեցնեն իրենց լուտն քարոզութիւնները, որ կը խանգարեն միջազգային յարաբերութիւնները, կարելի պիտի ըլլայ հասկացողութեան մը գալ խորհրդային իշխանութեան հետ:

Նախարարը չէ խօսած Ֆրանքօ-խորհրդային դաշնագրի մասին, երկու երկիրներուն վերաբերեալ խնդիր մը համարելով զայն:

ՉԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

1200 ՀԱԲԷՇՆԵՐ յարձակեցան Աատիս - Ապէպայի վրայ, բայց ջախջախուեցան, 200 մեռել ձգելով, ինչպէս կ'ըսէ պաշտօնական հեռագիր մը:

ԱՆԳԼԻՈՑ ԹԱԳԱՒՈՐԸ եւ Փ. ԱԹԱԹԻՒՐՔ պիտի տեսակցին Պոլսոյ մէջ, համաձայն նոր հեռագրի մը: Թագաւորը պիտի այցելէ նաեւ Կէլիպոլուի գերեզմանները:

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ բարեփոխման համար ծրագիրներ ներկայացուցին Խ. Միութիւնը եւ Արժանթին: Առաջինը կ'ուզէ աւելի զօրացնել պատժական տրամադրութիւնները:

ՀԱՑԻՆ ԳԻՆԸ 2.25ի կրնայ բարձրանալ սեպտ. 1էն, կը գրեն աջակողմեան թերթերը, քանի որ կառավարութիւնը գին սահմանեց ցորենին համար:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme. PARIS (13)